

Marija Stanonik, Irena Uršič

Moški na položajih, ženske v strahu, otroci na česnjah

Zbirka spominov na vojno
za obrambo samostojne
Slovenije leta 1991

*Ob dvajsetletnici vojne za obrambo
samostojne Slovenije*

Ljubljana 2011

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)"1991"(092)
821.163.6-94

MOŠKI na položajih, ženske v strahu, otroci na češnjah : zbirka spominov na vojno za obrambo samostojne Slovenije leta 1991 / [zbrali in uredili] Marija Stanonik, Irena Uršič ; [spremna beseda Rosvita Pesek, Marija Stanonik, Irena Uršič ; ustna pričevanja zbrala [in] uredila, imensko kazalo, seznam kratic, seznam padlih Irena Uršič ; seznam ranjenih Jože Romšak ; seznam krajev Andreja Zupanec Bajželj ; avtorji fotografij Nace Bizilj ... et al.]. - Ljubljana : Muzej novejšje zgodovine Slovenije : Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, 2011

ISBN 978-961-6665-16-2

1. Stanonik, Marija
259576064

SLOVESNO PRISEGAM...	17
<i>Dr. Rosvita Pesek</i>	
»IZ MALEGA RASTE VELIKO«	21
<i>Dr. Marija Stanonik</i>	
SPOMINSKA SOOČENJA Z VOJNO ZA OBRAMBO SAMOSTOJNE SLOVENIJE	31
<i>Irena Uršič</i>	

KAZALO SPOMINOV

Spomini svojcev padlih	34
Marija Bergant, <i>Škofja Loka</i> ; zapisano 2009	35
Drago, Martina in Tanja Ernoič, <i>Šmartno pri Slovenj Gradcu</i> ; zapisano 2009	37
Suzana Furek, <i>Maribor</i> ; zapisano 2009	39
Marija Gaube, <i>Janžev vrh, Radenci</i> ; zapisano 2009	41
Terezija Moljk, <i>Rovtarske Žibrše, Rovte</i> ; zapisano 2009	42
Srečko Mrak, <i>Ljubljana – Dobrunje</i> ; zapisano 2009	43
Breda Mrlak, <i>Ljubljana</i> ; zapisano 2009	46
Frančiška Repnik, <i>Gradišče, Slovenj Gradec</i> ; zapisano 2009	46
Zofija Šoster, <i>Maribor</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	47
Seznam padlih v vojni za obrambo samostojne Slovenije	52
Spomini ranjenih	53
Štefka Antolin, <i>Pekrska gorca</i> ; zapisano 2009	53
Estika Bedek, <i>Gradišče, Tišina</i> ; zapisano 2009	55
Maks Breznik, <i>Zagrad, Prevalje</i> ; zapisano 2009	56
Ernest Brumec, <i>Rogoza</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2010	57
Janez Bučar, <i>Bušinec</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2010	59
Robert Dovgan, <i>Dolnji Zemon</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	60
Boris Fras (1948), <i>Ptuj</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	62
Anton Martinčič (1965), <i>Tomažja vas, Škocjan</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2010	62
Darko Muc (1968), <i>Gornja Radgona</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2010	63
Seznam ranjenih v vojni za obrambo samostojne Slovenije	64
Spomini moških	65
Ljubljana z okolico	
Nace Bizilj (1944), <i>Gameljne, Ljubljana</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	67
Rajko Bizjak (1963), <i>Ljubljana</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	72
Miha Butara (1950), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 2011	84
Anton Gričnik, <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	94
Alojz Kovšca (1965), <i>Ljubljana</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	102

Drago Hrobat (1956), <i>Ljubljana</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	108
Alojz Miklavčič (1936), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 2001	108
Boštjan Smole (1967), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 2010	110
Lotos Vincenc Šparovec (1971), <i>Ljubljana</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	113
Roman Užnik (1940), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	114

Gorenjska

Andrej Benedik (1973), <i>Škofja Loka</i> ; zapisano 1998–2001	115
Branimir Bitenc, <i>Domžale</i> ; zapisano 2009	117
Jakob Faktor (1950), <i>Hrastje</i> ; zapisano 1998–2001	117
Aleksander Igličar, <i>Godešič</i> ; zapisano 2011	120
Franc Klampfer (1954), <i>Visoko</i> ; zapisano 1998–2001	120
Luka Knapič (1948), <i>Golo Brdo</i> , <i>Medvode</i> ; zapisano 1998–2001	128
Robi Košni (1971), <i>Kranjska Gora</i> ; zapisano 1998–2001	129
Štefan Petrovčič, <i>Pod griči</i> , <i>Žiri</i> ; zapisano 1998–2001	130
Jože Stanonik, <i>Žiri</i> ; zapisano 2007	132
Andrej Vehar, <i>Žiri</i> ; zapisano 2007	133

Primorska

Oreste Bordon (1939), <i>Bonini</i> , <i>Koper</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	134
Roman Brožič (1968), <i>Parje</i> , <i>Pivka</i> ; zapisano 2011	135
Peter Curk, (1961) <i>Vrhpolje</i> , <i>Vipava</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	137
Stane Frelj (1949), <i>Postojna</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	141
Alojz Furlan (1949), <i>Col</i> ; zapisano 1998–2001	142
Martin Gašparič (1960), <i>Sveta Gora</i> , <i>Nova Gorica</i> ; zapisano 1998–2001	143
Drago Kosmač (1952), <i>Mohorini</i> , <i>Renče</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	152
Julij Levpušek (1956), <i>Nova Gorica</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	158
Drago Milavec (1960), <i>Podkraj</i> ; zapisano 2011	160
Matija Puc (1955), <i>Vipava</i> ; zapisano 2009	163
Janko Rodman (1966), <i>Vipava</i> ; zapisano 2009	165
Marjan Rodman (1934), <i>Vipava</i> ; zapisano 2009	165
Rudi Šepič (1954), <i>Mala Bukovica</i> ; zapisano 2002	166
Vojko Tominc (1950), <i>Prestranek</i> ; zapisano 2008	169
Marjan Uršič (1971), <i>Parje</i> , <i>Pivka</i> ; zapisano 2011	171
Matjaž Vadnjak (1970), <i>Parje</i> , <i>Pivka</i> ; zapisano 2011	173
Srečko Vadnjak (1944), <i>Parje</i> , <i>Pivka</i> ; zapisano 2011	174
Zvonimir Vatovec (1948), <i>Divača</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	178
Drago Vidrih (1947), <i>Ajdovščina</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	185
David Žužek (1970), <i>Pivka</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	187

Notranjska

Milko Košmrlj, <i>Retje</i> , <i>Loški Potok</i> ; zapisano 2008	188
Janez Kranjec (1932), <i>Topol</i> , <i>Begunje pri Cerknici</i> ; zapisano 2001	188

Milan Mele (1942), <i>Cerknica</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2008	192
Tomaž Slokar (1965), <i>Cerknica</i> ; zapisano 2008	194
Dolenjska	
Janez Bambič (1953), <i>Loški Potok</i> ; zapisano 2008	195
Bela krajina	
Brane, zapisano 1998–2001	197
Janez Kramarič, zapisano 2011	201
Ivan Plut, Semič; zapisano 2009	201
Zasavje	
Damjan Femec (1965), <i>Šmartno pri Litiji</i> ; zapisano 1998–2001	202
Miran Juvančič (1952), <i>Litija</i> ; zapisano 1998–2001	204
Bojan Urh, <i>Hrastnik</i> ; zapisano 1998–2001	205
Štajerska	
Štefan Artiček (1960), <i>Stopče, Grobelno</i> ; zapisano 1998–2001	206
Zvone Benko, <i>Gornja Radgona</i> ; zapisano 2011	209
Peter Bernard (1954), <i>Gornja Radgona</i> ; zapisano 1998–2001	209
Pero Boromisa (1951), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	210
Martin Biček, <i>Gornja Radgona</i> ; zapisano 1997	213
Boštjan Birska (1971), <i>Rogaška Slatina</i> ; zapisano 1998–2001	214
Branko (1949), <i>Žetale</i> ; zapisano 1998–2001	214
Jurij Centrih, <i>Grobelno</i> ; zapisano 2002	215
Milan Ciglar, <i>Ptuj</i> ; zapisano 1998–2001	216
Ivan Dečman (1925), <i>Šentvid pri Grobelnem</i> ; zapisano 2001	216
Anton Drolc (1933), <i>Beli Potok pri Lembergu</i> ; zapisano 1998–2001	217
Andrej Feguš (1970), <i>Videm pri Ptuj</i> ; zapisano 2001	217
Jurij Funtek, <i>Podvolovljek</i> ; zapisano 2002	218
Marjan Gavez, <i>Vitomarci</i> ; zapisano 2010	219
Ludvik Gergorič (1910); zapisano 1998–2001	220
Janko Gert, <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	220
Marijan Gmeiner, <i>Pragersko</i> ; zapisano 1998–2001	221
Lazo Grujičić (1948), <i>Brežice</i> ; zapisano 2011, zapis uredil Vinko Tuljak	238
Slavko Horvat (1954), <i>Dolga gora</i> ; zapisano 2002	239
Janko Hren, <i>Slovenska Bistrica</i> ; zapisano po pripovedovanju 1998–2001	239
Milan Jarc (1947), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	241
Karl Kač (1953), <i>Celje</i> ; zapisano 1998–2001	241
Vinko Karner (1932), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	242
Branko Karneža, <i>Ptujska gora</i> ; zapisano 2001	242
Štefan Klasič (1968), <i>Dolga Gora</i> ; zapisano 1998–2001	243
Štefan Klasič (1950), <i>Dolga gora</i> ; zapisano 1998–2001	244

Aleš Klinc, <i>Slovenske Konjice</i> ; zapisano 1998–2001	245
Boris Knez, <i>Ptuj</i> ; zapisano 2000	247
Zdravko Kobalej (1955), <i>Zgornje Hoče</i> ; zapisano 2001	248
Franc Kociper (1956), <i>Poljčane</i> ; zapisano 1998–2001	249
Jože Krajnc (1918), <i>Šentilj pod Turjakom</i> , Mislinja; zapisano 2001	250
Miroslav Krajcer (1969), <i>Ješenca, Rače</i> ; zapisano 1998–2001	252
Drago Kranjc, <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	252
Slavko Krajnc (1970), <i>Vrhloga, Slovenska Bistrica</i> ; zapisano 2001	254
Marjan Križan, <i>Kokoriči, Ljutomer</i> ; zapisano 1998–2001	255
Janko Krušnik (1963), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	256
Bojan Kužner (1969), <i>Šmarje pri Jelšah</i> ; zapisano 2002	257
Stanislav Levart, <i>Dobrnež pri Slovenskih Konjicah</i> ; zapisano 2000	258
Jože Maček (1955), <i>Sv. Duh na Ostrem Vrh</i> ; zapisano 1998–2001	258
Matjaž Marko (1959), <i>Maribor</i> ; zapisano 2001	259
Vili Mačkovšek (1965), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	260
Franjo Marovšek, <i>Vitanje</i> ; zapisano 1998–2001	261
Aleš Mišič (1955), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	262
Boštjan Mlinšek, <i>Brda, Slovenj Gradec</i> ; zapisano 2002	263
Darjan Mlinšek, <i>Pameče, Slovenj Gradec</i> ; zapisano 2002	264
Andrej Mulec, <i>Janžev Vrh</i> ; zapisano 2004	265
Miloš Omerzu (1971), <i>Maribor</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	267
Anton Orgolič, <i>Gornja Radgona</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2010	268
Miran Pasarič (1951), <i>Celje</i> ; zapisano 1998–2001	268
Aljoša Perger (1972), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	269
Ivan Planinc (1955), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	270
Anton Podhostnik (1949), <i>Cirkulane</i> ; zapisano 1998–2001	271
Toni Podhostnik (1972), <i>Cirkulane</i> ; zapisano 1998–2001	271
Rado (1953), <i>Šentilj</i> ; zapisano 1998–2001	272
Alojz Rakuš (1951), <i>Ptuj</i> ; zapisano 1998–2001	272
Konrad Rebernak (1939), <i>Slovenske Konjice</i> ; zapisano 1998–2001	273
Bojan Safran, <i>Kapelski Vrh, Radenci</i> ; zapisano 1998–2001	274
Zdravko Stolnik (1948), <i>Gornja Radgona</i> ; zapisano 2011	282
Zdravko Stolnik po pripovedovanju članov »grajske skupine«:	
Janko Karba, Leopold Klemenčič, Darko Muc, Anton Orgolič,	285
Matjaž Perša, Robert Poberžnik, Stanko Rojko in Aleš Slanič; zapisano 2011	285
Aleš Stropnik (1969), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	286
Marko Švent (1948), <i>Dobrna</i> ; zapisano 1998–2001	286
Stane Tkauc (1948), <i>Migojnice</i> ; zapisano 1998–2001	287
Vinko Tuljak (1951), <i>Pesje, Artiče</i> ; zapisano 2002 in 2011	301
Vinko Turk (1955), <i>Zgornja Ložnica</i> ; zapisano 1998–2001	302
Marko Uvera (1950), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	302
Vojko Vahter (1958), <i>Žiče</i> ; zapisano 1998–2001	303
Silvo Voda (1971), <i>Gruškovje</i> ; zapisano 2001	303

Anton Zelenik (1947), <i>Slovenja vas, Ptuj</i> ; zapisano 1998–2001	304
Damjan Zemljič (1971), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	305
Franci Žagar (1956), <i>Orova vas, Polzela</i> ; zapisano 1998–2001	306
Franc Žnidarič (1950), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	307
Koroška	
Dušan Jukič (1938), <i>Josipdol, Prevalje</i> ; zapisano 1998–2001	307
Prekmurje	
Štefan Dominko (1955), <i>Turnišče</i> ; zapisano 1998–2001	308
Alojz Vogrinčič (1955), <i>Bogojina</i> ; zapisano 1998–2001	309
Spomini žensk	314
Ljubljana z okolico	
Vesna Čuk (1953), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	314
Ana Derenda, <i>Ljubljana</i> ; zapisano 2001	314
Gabrijela Dšuban (1950), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	315
Julijana Gorenc (1932), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	316
Jožica Humar (1946), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	316
Gabrijela Meško (1952), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	317
Marinka Miklavčič (1943), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 2001	318
Francka Osredkar (1942), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	319
Stana Šinkovec (1930), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 2011	320
Marija Urbanija, <i>Ljubljana</i> ; zapisano 2001	321
Nataša Užnik (1947), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	321
Marija Vampelj (1951), <i>Dobrova pri Ljubljani</i> ; zapisano po pripovedovanju 1998–2001	322
Tatjana Žužek (1944), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 2001	323
Gorenjska	
Veronika Fister (1945), <i>Kranj</i> ; zapisano 1998–2001	323
Julijana Gartner (1945), <i>Selca</i> ; zapisano 2001	324
Marica Globočnik (1918), <i>Kranjska Gora</i> ; zapisano 2001	324
Meta Ivanušič (1955), <i>Škofja Loka</i> ; zapisano 1998–2001	325
Milka Jenko (1931), <i>Zgornji Brnik</i> ; zapisano 2001	326
Marija Klanjšek, <i>Tupaliče, Preddvor</i> ; zapisano 2008	327
Francka Sluga, <i>Kranjska Gora</i> ; zapisano 2001	327
Jerica Šolar, <i>Bukovščica</i> ; zapisano 1998–2001	328
Sonja Zajec, <i>Domžale</i> ; zapisano 2008	329
Primorska	
Nataša Gorup Čefarin (1963), <i>Ajdovščina</i> ; zapisano 2009	330
Blanka Dovgan, <i>Dolnji Zemon</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2011	330

Dana Ivančič (1951), <i>Rupa, Bovec</i> ; zapisano 2001	331
Nada Kostanjevič (1928), <i>Vipava</i> ; zapisano 1998–2001	332
Bernarda Kukanja (1914), <i>Tomaševica</i> ; zapisano 2001	333
Vera Mlakar (1948), <i>Nova Gorica</i> ; zapisano 1998–2001	334
Nada Morato, <i>Korte</i> ; zapisano 1991	339
Ivanka Rehar (1933), <i>Vipava</i> ; zapisano 2009	340
Magda Rodman (1942), <i>Vipava</i> ; zapisano 2009	341
Valčka Rodman (1934), <i>Vipava</i> ; zapisano 2009	342
Nataša Rok (1972), <i>Koper</i> ; zapisano 2001	343
Alma Šepič (1956), <i>Mala Bukovica, Ilirska Bistrica</i> ; zapisano 2002	343
Zinka Vadnjal (1949), <i>Parje, Pivka</i> ; zapisano 2010	344
Friderika Velikonja (1973), <i>Vojsko nad Idrijo</i> ; zapisano 2001	345
Lidija Vidmar (1963), <i>Kovk nad Ajdovščino</i> ; zapisano 2000	351
Ivanka Žakelj (1924), <i>Idrija</i> ; zapisano 2002	352
Notranjska	
Slavica Brus (1964), <i>Vrhnika pri Ložu</i> ; zapisano 2008	352
Anica Jurjevčič (1958), <i>Vrhnika</i> ; zapisano 2001	353
Sonja Krvina (1957), <i>Horjul</i> ; zapisano 2002	353
Milena Ožbolt, <i>Markovec, Stari Trg pri Ložu</i> ; zapisano 2008	356
Mojca Potrebuješ (1962), <i>Lesno Brdo</i> ; zapisano 1998–2001	356
Ivana Ruparčič (1929), <i>Loški Potok</i> ; zapisano 2008	356
Dolenjska	
Marjeta Bregar (1969), <i>Vrhek, Tržišče</i>	357
Olga Janežič (1947), <i>Mokronog</i> ; zapisano 1998–2001	358
Marija Kastelic (1949), <i>Novo mesto</i> ; zapisano 1998–2001	358
Cvetka Kefer (1961), <i>Novo mesto</i> ; zapisano 2009	359
Ljiljana Lukič (1955), <i>Trebnje</i> ; zapisano 1998–2001	360
Vida Luzar (1941), <i>Novo mesto</i> ; zapisano 1998–2001	361
Marija Sadat (1926), <i>Zaboršt, Šentvid pri Stični</i> ; zapisano 2001	361
Ana Starc (1934), <i>Dolnje Impolje, Studenec</i> ; zapisano 2001	361
Majda Zorko (1965), <i>Sela pri Raki</i> ; zapisano po ustnem pričevanju 2010	363
Bela krajina	
Ankica, <i>Črnomelj</i> ; zapisano 1998–2001	363
Terezija Cimerman (1923), <i>Metlika</i> ; zapisano 2000	364
Zasavje	
Mojca Dimec (1965), <i>Radeče</i> ; zapisano 1998–2001	364
Mateja Grošelj (1960), <i>Trbovlje</i> ; zapisano 1998–2001	365
Ivana Laharnar (1945), <i>Trbovlje</i> ; zapisano 1998–2001	367

Štajerska

Maja Aršič (1960), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	367
Ana Borovnik (1940), <i>Hrastje, Pekre</i> ; zapisano 1998–2001	368
Mojca Borovnik (1972), <i>Hrastje, Pekre</i> ; zapisano 1998–2001	369
Danica Cebe (1960), <i>Pragersko</i> ; zapisano 1998–2001	370
Marjeta Centrih, <i>Grobelno</i> ; zapisano 1998–2001	371
Matilda Drobne (1941), <i>Loče</i> ; zapisano 1998–2001	371
Zdenka Drolec (1957), <i>Laško</i> ; zapisano 1998–2001	372
Cecilija Faktor (1951), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	373
Urška Faktor (1973), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	373
Silva Feguš (1947), <i>Podlehnik</i> ; zapisano 2001	374
Cvetka Fendre (1953), <i>Brezje ob Slomu</i> ; zapisano 1998–2001	374
Ana Frumen (1961), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	375
Marija Gajšek (1928), <i>Slovenske Konjice</i> ; zapisano 1998–2001	376
Silva Mesarič Gmeiner, <i>Leskovec, Pragersko</i> ; zapisano 2001	377
Silva Godec, <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	377
Ana Gradič (1953), <i>Gorica pri Slivnici</i> ; zapisano 2001	378
Jakica (1955), <i>Šentilj</i> ; zapisano 1998–2001	379
Katarina Janžekovič (1949), <i>Rakovci, Sveti Tomaž</i> ; zapisano 1998–2001	379
Milka Jarnovič (1921), <i>Šoštanj</i> ; zapisano 1998–2001	380
Ana Klemenčič, <i>Maribor</i> ; zapisano 2001	380
Milka Kliček (1938), <i>Pekre pri Mariboru</i> ; zapisano 1998–2001	381
Nada Kobalej (1957), <i>Zgornje Hoče</i> ; zapisano 2001	382
Tamara Peklar Korošec (1973), <i>Majšperk</i> ; zapisano 1998–2001	383
Antonija Kostanjevec (1951), <i>Maribor</i> ; zapisano 2001	384
Jožica Kovačič (1944); zapisano 2001	384
Marija Krajnc (1931), <i>Jablanec</i> ; zapisano 1998–2001	385
Marija Kramberger (1958), <i>Lovrenc na Dravskem polju</i> ; zapisano 1998–2001	385
Aleksandra Leva (1948), <i>Slovenske Konjice</i> ; zapisano 2000	386
Cvetka Lukačič (1970), <i>Rakovci, Sveti Tomaž</i> ; zapisano 2002	388
Terezika Lukačič (1940), <i>Ormož</i> ; zapisano 1998–2001	389
Ivanka Mauko (1929), <i>Gornja Radgona</i> ; zapisano 2002	389
Inge Mrcina (1933), <i>Žibernik, Rogaška Slatina</i> ; zapisano 1998–2001	390
Neimenovana, <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	391
Neimenovana (1943), <i>Slovenske Konjice</i> ; zapisano 1998–2001	392
Neimenovana, <i>Vitanje</i> ; zapisano 1998–2001	393
Cecilija Novak (1925), <i>Ključarovi</i> ; zapisano 1998–2001	393
Majda Pajnik (1957), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	393
Vera Peklar (1948), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	394
Nataša Petre (1970), <i>Žalec</i> ; zapisano 2002	395
Slavica Planinc (1956), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	396
Anica Plevnik, <i>Gornja Radgona</i> ; zapisano 1998–2001	396
Antonija Pliberšek (1957), <i>Kopivnik pri Framu</i> ; zapisano 1998–2001	397

Marija Pukšič (1930), <i>Markovci</i> ; zapisano 1998–2001	398
Ana Marija Rovšnik (1943), <i>Štore</i> ; zapisano 1998–2001	400
Slavica, <i>Luče ob Savinji</i> ; zapisano 1998–2001	400
Marija Stanko (1943), <i>Prebold</i> ; zapisano 2001	401
Katarina Strelec (1939), <i>Kog, Ormož</i> ; zapisano 1998–2001	402
Olga Šerbinek (1953), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	403
Milena Šmid (1951), <i>Apače</i> ; zapisano 1998–2001	403
Vera Špendl (1953), <i>Kidričevo</i> ; zapisano 1998–2001	404
Fanika Štefanovič (1971), <i>Strmec pri Rogatcu</i> ; zapisano 1998–2001	405
Marija Štraus (1957), <i>Brezje ob Slomu</i> ; zapisano 2001	406
Neža Tatarevič, <i>Šentjur</i> ; zapisano 2002	406
Vesna Tominc (1958), <i>Rogaška Slatina</i> ; zapisano 1998–2001	407
Julijana Tratenšek (1945), <i>Laško</i> ; zapisano 1998–2001	408
Majda Ulčnik (1950), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	409
Jožica Uvera (1950), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	409
Danica Veber (1962), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	410
Vida (1924), <i>Ptuj</i> ; zapisano 1998–2001	410
Brigita Vindiš (1956), <i>Miklavž na Dravskem polju</i> ; zapisano 1998–2001	411
Jožefa Volmajer (1927), <i>Gradišče na Kozjaku</i> ; zapisano 1998–2001	411
Jožica Volmajer (1955), <i>Gradišče na Kozjaku</i> ; zapisano 1998–2001	412
Danica Zajelšnik (1952), <i>Celje</i> ; zapisano 1998–2001	412
Nikolaja Zelenik (1948), <i>Spodnja Polskava</i> ; zapisano 1998–2001	413
Matilda Žizek (1942), <i>Čagona, Cerkenjak</i> ; zapisano 2001; zapisano 1998–2001	414
Pavla Žnidarič (1947), <i>Maribor</i> ; zapisano 2001; zapisano 1998–2001	414
Koroška	
Greta Jukič (1943), <i>Žerjav, Prevalje</i> ; zapisano 1998–2001	415
Fanika Juvan (1932), <i>Prevalje</i> ; zapisano 1998–2001	415
Dragica Pungartnik (1957), <i>Kotlje</i> ; zapisano 1998–2001	417
Katarina Stani, <i>Slovenj Gradec</i> ; zapisano 1998–2001	418
Prekmurje	
Jasna Glažar, <i>Murska Sobota</i> ; zapisano 1998–2001	418
Danica Horvat (1956), <i>Črenšovci</i> ; zapisano 1998–2001	419
Ivanka Lovrenčec (1961), <i>Rakičani</i> ; zapisano 2002	420
Slavica Vogrinčič (1954), <i>Filovci</i> ; zapisano 1998–2001	420
Spomini otrok	421
Ljubljana z okolico	
Denis Cvirn (1975), <i>Dobrova pri Ljubljani</i> ; zapisano 1998–2001	421
Barbara Derenda (1974), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 2001	421
Marjetka Frelj (1983), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	423

Petra Klučar (1978), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 2001	424
Polona Ponikvar (1979), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	424
Tatjana Užnik (1978), <i>Ljubljana</i> ; zapisano 1998–2001	426
Urška Vampelj (1978), <i>Dobrova pri Ljubljani</i> ; zapisano 2000 - 2005	426
Gorenjska	
Ana Hlebanja, <i>Zasip</i> ; zapisano 2002	427
Anja Ivanušič (1978), <i>Škofja Loka</i> ; zapisano 1998–2001	428
Barbara Koselj (1979), <i>Doslovče na Gorenjskem</i> ; zapisano 1998–2001	429
Romana Naglič (1982), <i>Olševke</i> ; zapisano 2011	430
Mateja Osredkar (1978), <i>Medvode</i> ; zapisano 1998–2001	431
Barbara Ozbek (1978), <i>Mošnje pri Radovljici</i> ; zapisano 1998–2001	432
Gregor Rabič (1978), <i>Hrušica pri Jesenicah</i> ; zapisano 2002	434
Tadeja Rozman, <i>Kranj</i> ; zapisano 1998–2001	434
Karmen Sluga (1979), <i>Kranjska Gora</i> ; zapisano 2002	435
Primorska	
Vanja Jež (1977), <i>Idrija</i> ; zapisano 2001	436
Alenka Krapež (1978), <i>Otlica nad Ajdovščino</i> ; zapisano 2000	438
Mateja Šepič (1978), <i>Mala Bukovica</i> ; zapisano 2002	438
Katjuša Vadnjal (1974), <i>Parje, Pivka</i> ; zapisano 2011	440
Notranjska	
Urša Krvin (1978), <i>Horjul</i> ; zapisano 2002	441
Dolenjska	
Tea Daničič (1978), <i>Novo mesto</i> ; zapisano 1998–2001	442
Gregor Kastelic (1979), <i>Novo mesto</i> ; zapisano 1998–2001	442
Jernej Kastelic (1975), <i>Novo mesto</i> ; zapisano 1998–2001	443
Metka Kolenc (1983), <i>Rumanja vas pri Straži</i> ; zapisano 2001	445
Jasna Jurglič (1979), <i>Puščava pri Mokronogu</i> ; zapisano 1998–2001	445
Anja Ruparčič (1984), <i>Ribnica</i> ; zapisano 2008	445
Tinkara Žagar (1978), <i>Rumanja vas pri Straži</i> ; zapisano 2001	447
Bela krajina	
Špela Cimerman (1978), <i>Metlika</i> ; zapisano 2000	447
Helena Kostelec (1978), <i>Metlika</i> ; zapisano 1998–2001	448
Zasavje	
Matjaž Amon (1976), <i>Sevnica</i> ; zapisano 1998–2001	448
Maša Avsenak (1978), <i>Hrastnik</i> ; zapisano 1998–2001	449
Mojca Cerar (1978), <i>Trbovlje</i> ; zapisano 1998–2001	450
Polona Deželak (1978), <i>Trbovlje</i> ; zapisano 2000	451

Boštjan Hudomalj (1974), <i>Trbovlje</i> ; zapisano 1998–2001	452
Simona Podlogar (1978), <i>Šmartno pri Litiji</i> ; zapisano 1998–2001	452
Jasmina Pogačnik (1978), <i>Dol pri Hrastniku</i> ; zapisano 1998–2001	453
Petra Sovdat (1980), <i>Trbovlje</i> ; zapisano 1998–2001	454

Štajerska

Marjana Artiček (1978), <i>Grobelce, Sveti Štefan</i> ; zapisano 1998–2001	455
David Bedrač (1978), <i>Ptuj</i> ; zapisano 1998–2001	456
Daša Birska (1978), <i>Rogaška Slatina</i> ; zapisano 1998–2001	457
Boštjan Božič (1978), <i>Maribor</i> ; zapisano 2001	457
Alenka Borovnik (1978), <i>Hrastje, Pekre</i> ; zapisano 1998–2001	458
Samuel Budna (1975), <i>Spodnji Kamenščak</i> , Ljutomer; zapisano 1998–2001	458
Andrej Cafuta (1977), <i>Celje</i> ; zapisano 1998–2001	459
Lucjana Dragosavac (1979), <i>Planina pri Sevnici</i> ; zapisano 1998–2001	459
Tanja Drolec (1978), <i>Laško</i> ; zapisano 1998–2001	460
Mateja Črešnar (1978), <i>Oplotnica</i> ; zapisano 1998–2001	461
Urška Fendre (1978), <i>Brezje ob Slomu</i> ; zapisano 1998–2001	462
Barbara Ferk (1979), <i>Zgornja Polskava</i> ; zapisano 2001	463
Tadeja Ferk (1979), <i>Zgornja Polskava</i> ; zapisano 1998–2001	463
Barbara Gmeiner, <i>Leskovec, Pragersko</i> ; zapisano 1998–2001	463
Aleksandra Godec, <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	464
Katja Golob, <i>Šentjur</i> ; zapisano 1998–2001	465
Kornelija Gredelj (1978), <i>Skoke, Miklavž na Dravskem polju</i> ; zapisano 1998–2001	466
Katarina Grenko (1980), <i>Sv. Lovrenc, Prebold</i> ; zapisano 1991	466
Petra Herjavec (1975), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	467
Urška Hlupič (1978), <i>Ptuj</i> ; zapisano 1998–2001	467
Mateja Horvat (1979); zapisano 1998–2001	468
Saša Horvat (1977), <i>Ptuj</i> ; zapisano 2001	468
Simona Horvat, <i>Žetale</i> ; zapisano 1998–2001	469
Anita Hostnik (1976), <i>Maribor</i> ; zapisano 2001	470
Boštjan Iršič (1977), <i>Mozirje</i> ; zapisano 1998–2001	470
Andrej Janežič (1980), <i>Ptuj</i> ; zapisano 1998–2001	471
Boštjan Jug (1975), <i>Celje</i> ; zapisano 1998–2001	471
Sandra Kač (1978), <i>Celje</i> ; zapisano 1991	473
Petra Kacijan (1977), <i>Stražgonjca, Pragersko</i> ; zapisano 1998–2001	474
Aleš Kavkler (1977), <i>Poljčane</i> ; zapisano 2001	474
Kristina Klajne (1978), <i>Zreče</i> ; zapisano 1998–2001	475
Denis Klampfer (1977), <i>Sv. Trojica v Slovenskih Goricah</i> ; zapisano 1998–2001	476
Peter Klemen (1974), <i>Žalec</i> ; zapisano 1998–2001	477
Aleš Klinc, <i>Cirkulane</i> ; zapisano 1998–2001	477
Metka Kobalej (1978), <i>Zgornje Hoče</i> ; zapisano 2001	478
Jasmina Kodrič (1978), <i>Novake pri Poljčanah</i> ; zapisano 1998–2001	478
Katja Koroša (1978), <i>Ključarvci pri Ljutomeru</i> ; zapisano 1998–2001	479

Tomaž Kostanjevec (1978), <i>Maribor</i> ; zapisano 2001	480
Bojana Kovačič (1975), <i>Ljutomer</i> ; zapisano 2001	481
Sebastijan Krajnc (1979), <i>Markovci pri Ptuju</i> ; zapisano 1998–2001	481
Polonca Križan, <i>Precetinci, Ljutomer</i> ; zapisano 1998–2001	482
Urška Kuhar (1978), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	483
Tomaž Laznik (1977), <i>Stranice</i> ; zapisano 1998–2001	484
Bernarda Leva (1976), <i>Slovenske Konjice</i> ; zapisano 2000	484
Damjan Lužnik (1976); zapisano 1998–2001	485
Mateja Maček (1985), <i>Sv. Duh na Ostrem Vrh</i> ; zapisano 1998–2001	485
Petra Maček (1979), <i>Sv. Duh na Ostrem Vrh</i> ; zapisano 1998–2001	486
Boris Marinkovič (1977), <i>Radenci</i> ; zapisano 2002	492
Peter Matjašič (1979), <i>Mezgovci ob Pesnici</i> ; zapisano 1998–2001	493
Srečko Mavsar (1977), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	494
Anton Merič (1982), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	494
Katja Meško (1980), <i>Trate, Gornja Radgona</i> ; zapisano 1998–2001	495
Jure Mlakar (1975), <i>Maribor</i> ; zapisano 2001	496
Nataša Muršec (1975), <i>Kidričevo</i> ; zapisano 2001	497
Nataša Očko (1978), <i>Oplotnica</i> ; zapisano 1998–2001	498
Mitja Pejovnik (1979), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	498
Darja Plajnshek (1977), <i>Gorica, Ptuj</i> ; zapisano 2001	499
Barbara Planinc (1979), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	499
Mojca Pliberšek (1978), <i>Kopivnik pri Framu</i> ; zapisano 1998–2001	500
Nataša Podhostnik (1978), <i>Cirkulane</i> ; zapisano 1998–2001	501
Olga Polenek, <i>Šentjur</i> ; zapisano 2002	502
Marko Potrč (1977), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	503
Danijela Premzl (1976), <i>Rogoza</i> ; zapisano 2001	504
Metka Pukšič (1978), <i>Čagana</i> ; zapisano 1998–2001	505
Petra Pušnik (1978), <i>Apače</i> ; zapisano 1998–2001	506
Kristina Radoš (1979), <i>Miklavž na Dravskem polju</i> ; zapisano 1998–2001	506
Nataša Rajh (1978), <i>Skoke, Miklavž na Dravskem polju</i> ; zapisano 1998–2001	507
Nataša Safran, <i>Kapelski Vrh, Radenci</i> ; zapisano 1998–2001	508
Tomaž Sevshek, <i>Florjan pri Šoštanju</i> ; zapisano 1998–2001	508
Sanja Sitar (1978), <i>Kidričevo</i> ; zapisano 1998–2001	509
Tina Skaza (1985), <i>Maribor</i> ; zapisano 2001	510
Janja Skledar (1977), <i>Štatenberg</i> ; zapisano 1998–2001	511
Milena Smodiš (1978), <i>Krapje, Veržej</i> ; zapisano 2001	512
Maja Stanek (1977), <i>Radenci</i> ; zapisano 1991	513
Simona Šalej (1978); zapisano 1998–2001	513
Eva Šater (1978); zapisano 1998–2001	514
Rok Šater (1984); zapisano 1998–2001	514
Simon Šerbinek (1973), <i>Maribor</i> ; zapisano 2001	514
Milena Šmid zapisano 1998–2001	515
Špela Šramel, <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	516

Renata Štopfer, <i>Videm pri Ptuju</i> ; zapisano 1998–2001	517
Mateja Štraus (1978), <i>Brezje ob Slomu</i> ; zapisano 2001	518
Janja Šuster (1979), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	519
Petra Švent (1976), <i>Dobrna</i> ; zapisano 1998–2001	520
Nataša Tominc (1978), <i>Žibernik, Rogaška Slatina</i> ; zapisano 1998–2001	521
Vladka Tucovič (1979), <i>Majšperk</i> ; zapisano 1998–2001	522
Robert Ulčnik (1977), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	523
Petra Uvera (1979); zapisano 1991 in 2002	525
Jasmina Videnšek (1978), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	526
Simona Vindiš (1978), <i>Miklavž na Dravskem polju</i> ; zapisano 1998–2001	527
Silvo Voda (1971), <i>Gruškovje</i> ; zapisano 1998–2001	528
Andrej Voh (1977), <i>Celje</i> ; zapisano 1998–2001	528
Jože Volk (1979), <i>Velenje</i> ; zapisano 1998–2001	529
Metka Volmajer (1978), <i>Gradišče na Kozjaku</i> ; zapisano 1998–2001	529
Goran Vrhar (1979), <i>Ljutomer</i> ; zapisano 1998–2001	530
Martina Zajelšnik (1978), <i>Celje</i> ; zapisano 1998–2001	531
Mojca Zelenik (1979), <i>Slovenja vas, Ptuj</i> ; zapisano 1998–2001	532
Brigita Žaler, <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	532
Nataša Žnidarič (1977), <i>Maribor</i> ; zapisano 1991	533
Manja Žugman (1977), <i>Maribor</i> ; zapisano 1998–2001	534

Koroška

Matjaž Apat (1978), <i>Slovenj Gradec</i> ; zapisano 2001	534
Tadeja Germadnik, <i>Črna na Koroškem</i> ; zapisano 1998–2001	535
Boštjan Jurčič (1977), <i>Prevalje</i> ; zapisano 1998–2001	536
Klavdija Konečnik (1978), <i>Črna na Koroškem</i> ; zapisano 1998–2001	536
Mojca Pungartnik (1978), <i>Prevalje</i> ; zapisano 1998–2001	538
Tanja Rečnik (1977), <i>Ravne na Koroškem</i> ; zapisano 1998–2001	538
Andreja Rošar (1978), <i>Dravograd</i> ; zapisano 1998–2001	539
Igor Roškar (1976), <i>Mežica</i> ; zapisano 1998–2001	540
Aleš Sovič (1976), <i>Dravograd</i> ; zapisano 1998–2001	540
Iztok Šurbek (1978), <i>Dravograd</i> ; zapisano 1998–2001	541
Maja Vovk (1980), <i>Gornji Dolič</i> , Mislinja; zapisano 1998–2001	543

Prekmurje

Andrej Bedek (1977), <i>Brezovec</i> ; zapisano 2002	543
Alenka Gregorinčič (1979), <i>Murski Črnci</i> ; zapisano 1998–2001	544
Valerija Horvat (1979), <i>Filovci</i> ; zapisano 1998–2001	544
Danijela Raduha (1979), <i>Murska Sobota</i> ; zapisano 1998–2001	545
Boštjan Vučko (1975), <i>Murska Sobota</i> ; zapisano 1998–2001	547
Denis Žoldoš (1979), <i>Murska Sobota</i> ; zapisano 1998–2001	547

Spomini Slovencev onkraj državne meje	548
Alex (1979), <i>Sicheldorf, Avstrija</i> ; zapisano 1998–2001	548
Majda Starman, <i>Špital ob Dravi, Avstrija</i> ; zapisano 2008	550
Jože Hirnök, <i>Szentgotthard, Madžarska</i> ; zapisano 2006*	551
Marija Gregorčič Kržič, <i>Italija</i> ; zapisano 1998–2001	551
KRATICE	558
SEZNAM KRAJEV	560
FOTOGRAFIJE	
Sestreljeni helikopter JLA s slovenskim pilotom Antonom Mrlakom	48
Porušena domačija Antona Kotarja	50
Ranjeni Boris Fras v Univerzitetnem kliničnem centru Maribor	51
Pogled na goreča civilna vozila po napadu JLA v Čatežu ob Savi	310
Pripadniki Teritorialne obrambe na Jezerskem	312
Civilno vozilo med tanki JLA, ki so prodirali proti Vrtojbi	313
Čakanje na konec nevarnosti letalskega napada JLA	552
Oskrba ranjenega Otokarja Praperja v bolnišnici v Slovenj Gradcu	552
Ob napovedi za letalski napad JLA	553
Veselje maturantov tik pred vojno	554
Domačini na uničenem tanku JLA v Mostah pri Komendi	555
Prizor ob pripadniku Specialne enote	556
Najmlajši pred predorom pod Ljubljanskim gradom ob nevarnosti za letalski napad JLA	556
S kartami v zaklonišče ob napovedanem letalskem napadu JLA	557

*Zapis je že objavljen v: *Porabje – časopis Slovencev na Madžarskem*. 6. julij 2006, leto 16, št. 27

SLOVESNO PRISEGAM...

Dr. Rosvita Pesek

»Slovesno prisegam, da bom branil samostojnost, neodvisnost, svobodo in ozemeljsko celovitost moje domovine republike Slovenije ter vestno in odgovorno izvrševal svoje dolžnosti pri njeni obrambi.«

Tako so 2. junija 1991 prisegli pripadniki Teritorialne obrambe Republike Slovenije, prvi ki so se začetno usposabljali v njenih vrstah. Prisegi sta potekali v učnih centrih na Igu in v Pekrah. In prvih vojakov nove slovenske vojske je bilo le tristo.

Pot do nastanka slovenske vojske je bila v osamosvojitveni zgodovini ena najbolj tveganih in najtežjih. Nenehno pod pritiskom zvezne armade, ki je grozila z uvedbo izrednih ukrepov in ob nezadovoljstvu skupščinske opozicije, ki je nasprotovala njenemu nastanku in terjala Slovenijo brez vojske in vojaške industrije.

Skupna vojska v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, Jugoslovanska ljudska armada (JLA), je bila ena najmočnejših na evropskih tleh in bila je poleg maršala Tita in Zveze komunistov Jugoslavije, ena od povezovalnih in najtrdnjših dejavnikov jugoslovanske skupnosti. Eden prvih pogumnejših zapisov proti jugoslovanski vojski je nastal pod peresom filozofa dr. Iva Urbančiča v 57. številki Nove revije (1987), v katerem je omenjal vojaško okupiranost Slovenije. Konec osemdesetih let 20. stoletja so tudi mladinci (ZSMS) in tednik Mladina zagovarjali in širili idejo o demilitarizirani Sloveniji kot alternativni možnosti za drago JLA, ki je takrat razmišljala še o dragem nadzvočnem letalu. Leta 1988 so se protiarmadna čustva v Sloveniji močno okrepila, saj je vojaško sodišče na procesu proti četverici (JBTZ) sredi Ljubljane vodilo postopek v srbohrvaškem jeziku, sodilo pa je civilnim osebam, kar je najprej na Roško cesto prignalo številne ogorčene Ljubljance, pozneje pa na zborovanja *»Za svobodo, pravno varnost, človekove pravice – za Janeza, Ivana, Davida, za vse nas!«* tudi na tisoče Slovencev. Takratni poveljnik 5. vojaškega območja v Zagrebu Konrad Kolšek je v svojih spominih omenil, da so v letu 1988 v JLA v štirih mesecih našli 1354 člankov nastrojenih proti JLA. Za slovensko vojsko se je že v času demokratizacije in pisanja prvih predvolilnih strankarskih programov zavzela koalicija novonastalih zvez Demos in na svoje plakate napisala, da jugoslovanska armada ubija naše otroke in ogroža našo svobodo. Predsednika koalicije dr. Jožeta Pučnika je JLA zaradi podpisa pod tak plakat zaradi krnitve ugleda JLA ovadila še pred volitvami, mariborsko tožilstvo pa je med prvim in drugim krogom predsedniških volitev, ovadbo zavrglo. Posledice tovrstnih že predvolilnih napetosti so bile predvidljive. JLA je zmago Demosa na prvih demokratičnih in svobodnih volitvah težko prenesla, saj je svojim uslužbencem odsvetovala sodelovanje z antikomunisti. Tudi zamisli o tem, da bi bilo treba prve svobodne in večstrankarske volitve razveljaviti, ji niso bile tuje.

Že 17. aprila 1990, torej devet dni po prvem krogu volitev, je zvezni sekretar za obrambo Veljko Kadijević odredil, da je potrebno preskladiščiti orožje Teritorialne obrambe na bolj varna mesta, kar je pomenilo, da je v času, ko je Demosova zmagovita koalicija prevzemala

izvršno oblast, dve tretjini slovenskih občin ostalo brez orožja. Ali kot je ponosno ocenjevala JLA, so Slovencem odvzeli osemdeset odstotkov orožja, dvajset odstotkov pa ga pustili Teritorialni obrambi. Ocenjeno je bilo, da so Slovenijo praktično razorožili.

Vlada, ki jo je vodil Lojze Peterle, republiški sekretar za ljudsko obrambo pa je postal Janez Janša, se je odzvala tako, da je sprejela pobude za konspirativno nastajanje Manevrske strukture narodne zaščite (MSNZ), za katero je značilno tesno sodelovanje med policijo in vojsko (Vinko Beznik in Anton Krkovič), jeseni istega leta pa je MSNZ postal del Teritorialne obrambe. Prav takrat je slovenska politika z ustavnimi dopolnili prevzemala pristojnosti nad Teritorialno obrambo v svoje roke, armada pa se je odzvala tako, da je zasedla stavbo Republiškega štaba TO na Prežihovi 4 v Ljubljani. Takratni poveljnik Ivan Hočevar je bil pozvan, naj posle preda novemu načelniku Janezu Slaparju, pa tega ni želel storiti, pač pa se je obdal s šestnajstimi specialci. Zasedba stavbe s specialci je znova nakazovala, da bodo razmerja med armado in osamosvojitveno vlado pri korakanju slednje k nastajanju samostojne oborožene moči, zapletena, nevarna in agresivna. Politično negotovost je stopnjevala še domača opozicija, na čelu z mladinci, že preimenovanimi v LDS, ki so vztrajali na programu demilitarizirane Slovenije, pri čemer so se jim pridruževali tudi Zeleni Slovenije, ki pa so bili pomemben člen v večinski verigi Demosove, torej vladne koalicije. Tako je mirovnik Marko Hren tudi že jeseni 1990 predlagal Slovenijo brez vojske v petih letih, Zeleni Slovenije pa so prvič zagrozili z referendumom za demilitarizirano Slovenijo. Slovenski narod se je decembra 1990 večinsko odločil, da si želi samostojno in neodvisno Republiko Slovenijo in izvršni oblasti dal na voljo šest mesecev, da izvede za državno samostojnost vse potrebne priprave. Kljub 88,5 odstotni odločenosti ZA samostojnost, to ni pomenilo enotnosti glavnih političnih dejavnikov o tem, ali med attribute samostojnosti sodi tudi lastna, oborožena vojaška sila. Dva meseca po plebiscitu so Plutovi Zeleni Slovenije skupaj s Školčevimi liberalci predstavili Deklaracijo za mir, ki so jo kot vrhovni poveljniki – z izjemo Ivana Omana – podpisali štirje člani predsedstva Republike Slovenije. Slovenski notranji in obrambni minister Igor Bavčar in Janez Janša sta v tem času že sklepala zaveznitva s Hrvaško, s katero naj bi skupaj pripravili odpor in morebitni agresiji JLA tudi skupaj nasprotovali. Ko je poleti 1991 dejansko prišlo do agresije na Slovenijo, je hrvaški predsednik Tuđman skupno obrambo zavrnil in le verbalno obsodil vojaški napad armade na Slovenijo.

Konflikt z JLA se je po plebiscitu le še stopnjeval. Predsednik zvezne vlade Ante Marković je zagrozil, da bo armada udarila, če Slovenija ne bo poslala marčevskih nabornikov v JLA. Slovenska skupščina pa je mesec pozneje sprejela moratorij na napotitev slovenskih fantov v zvezno armado. V letu 1991 bi morale na služenje po vseh koncih Jugoslavije oditi dvanajst tisoč nabornikov. Poleg zaostrenih razmerij z zveznimi oblastmi, so se lomila kopja tudi v slovenski skupščini. Še najbolj pri proračunskih sredstvih za obrambo, predvsem pri sredstvih za usposabljanje v Teritorialni obrambi, kar je bilo za opozicijo najbolj sporno. Slišali smo, da tanki ne bodo prinesli suverenosti, da je treba zmanjšati usposabljanje vojakov in opremo policije, da je treba od predvidenih šestih milijard dinarjev za TO sredstva zmanjšati za dve milijardi. Predvsem pa je opozicija zahtevala, da je potrebno počakati na ustavne rešitve, saj bo šele takrat znano, ali bomo imeli demilitarizirano Slovenijo ali pa samostojno vojsko. Mimogrede, jugoslovanska armada je za svoje potrebe terjala šestnajst milijard dinarjev, kar je bilo skoraj 60 odstotkov več kot leta 1990.

Dober mesec pred razglasitvijo slovenske samostojnosti je ožje politično vodstvo sprejelo smernice za obrambo Slovenije, razdeljene po šestih različnih stopnjah agresije na Slovenijo. Na predlog predsednika skupščine Franceta Bučarja je koordinacijske aktivnosti za osamosvojitve vodil Milan Kučan. Milana Kučana je sredi maja poveljnik 5. armadnega območja Kolšek še pozival, naj Slovenija nikar ne začneja usposabljanja svojih rekrutov, a obrambno ministrstvo je storilo prav to. 15. maja 1991 je začelo z usposabljanjem prvega roda slovenske vojske v dveh učnih centrih v Pekrah in na Igu. Nekaj dni pozneje je prišlo do uradnega srečanja med slovensko izvršno oblastjo in jugoslovansko armado, ko je bila Slovenija še enkrat pozvana, naj preda evidence in sezname vojaških obveznikov, preneha usposabljanje svoje vojske v učnih centrih in končno napoti rekrute v JLA. Slovenija ni ugodila nobeni zahtevi, pač pa je dva dni po sestanku v pekrskem učnem centru prišlo do incidenta, saj so teritorialci aretirali dva vojaka JLA, ki sta oprezala okoli centra, armada pa se je odzvala tako, da je center obkolila, ponoči pa na pogajanjih v prostorih občine Maribor spektakularno ugrabila še komandanta TO za Štajersko Vladimirja Miloševića. Odkrite grožnje z agresijo so začasno potihnile, svoj pogum pa so pokazali predvsem okoliški prebivalci, ki so onemogočali dostope vojaškim oklepnikom in vojaški policiji, ki je rinila proti centru.

Dogodek v Pekrah je spodbudil predsednika LDS Jožefa Školča, da je od Predsednika predsedstva Milana Kučana zahteval podobno kot Konrad Kolšek, naj se oba učna centra zapreta. Slovensko politično vodstvo je zaradi številnih izrečenih groženj in terjanja uvedbe izrednih razmer po vsej državi armadni poseg lahko pričakovalo, ni pa verjelo, da bo do njega zares prišlo. Andrej Lovšin, vodja Varnostno-obveščevalne službe Ministrstva za obrambo RS, je štiri dni pred osamosvojitvijo na razširjeni seji predsedstva povedal, da že od maja razpolagajo z zanesljivimi podatki, da obstaja velika verjetnost, »da bodo zvezne oblasti prek JLA poskusile nasilno preprečiti osamosvojitve Slovenije«. A je nastal vtis, da se je bolj verjelo dr. Janezu Drnovšku, ki je omenil, da je pred dnevi govoril z generalom Veljkom Kadijevićem, ki mu je zagotovil, da vojska ne bo posredovala. Na ta dan je prišla v Slovenijo tudi pomembna pošiljka orožja s strelivom in bojno opremo.

Slovensko politično vodstvo sicer pred osamosvojitvijo ni imelo nobenih tujih zagotovil, da bi Sloveniji v obrambi pred agresijo JLA kdo vojaško prišel na pomoč. V pogovoru s prvim pomočnikom generalnega sekretarja Nata je minister Janša že spomladi 1991 izvedel, da Nato ne bo interveniral. Da načelno sicer podpirajo demokratične procese, vendar pa je Nato obrambna zveza, ki je namenjena predvsem obrambi ozemelske celovitosti in varnosti držav članic. Dan po sprejetju skupščinskih dokumentov, s katerimi je nastala samostojna Slovenija, 26. junija 1991 popoldne, je komandant 13. korpusa s sedežem na Reki, general Čad, z enotami iz Ilirske Bistrice že krenil na mejne prehode od Sežane do obale in tja prišel do večera brez večjih zapletov. Tega večera je bila v Ljubljani slovesno razglašena nova država, dvignjena slovenska zastava, na ploščadi pred skupščino pa je bila postrojena tudi častna četa slovenske vojske. Minister za informiranje Jelko Kacin je Čadov pohod in prihod na mejne prehode javno zanikal, saj ni želel, da bi še pred razglasitvijo samostojne Slovenije že naznanjali napad JLA nanjo. 27. junija 1991 se je slovenska oblast že zgodaj zjutraj odločila, da bo slovenska vojska novo nastalo državo branila, vzela orožje v roke in se zoperstavila JLA, kar je pomenilo uporabo bojnih sredstev. Konrad Kolšek pa je pisno obvestil predsednika slovenske vlade Lojzeta Peterleta, da bo nalogo zavzetja mejnih prehodov brezpogojno izvršil, postopal po pravilih bojne uporabe enot in

vsak odpor tudi zlomil. Kako je slovenski posameznik šestinštirideset let po koncu druge svetovne vojne ponovno doživil prelivanje krvi in rožljanje orožja na naših tleh, govori pričujoča knjiga. Glede na vse poznejše dogodke in dolgoletne krvave vojne na Balkanu je zelo malo verjetnosti, da bi temu spopadu lahko ušli, s sprejetjem Brionske deklaracije in s tem s soglašanjem na trimesečni moratorij na osamosvojitve, pa je takratna politična elita pokazala, da ji je bil mir pod nadzorom evropskih opazovalcev največja vrednota. V začetku oktobra 1991 se je trimesečna zaustavitev naše samostojnosti iztekla, konec oktobra pa je slovenska tla zapustil še zadnji vojak JLA. In Slovenija je s svojo vojsko dejansko šla na svoje.

Viri

-
- Drnovšek Janez:** *Moja resnica. Jugoslavija 1989 - Slovenija 1991*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1996.
- Janša Janez:** *Vojaške priprave na slovensko osamosvojitve. Slovenska osamosvojitve 1991, Pričevanja in analize*, Zbornik, Ljubljana, 2002.
- Janša Janez:** *Premiki. Nastajanje in obramba slovenske države 1988-1992*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1992.
- Kacin Jelko:** *Vloga medijev v osamosvojitveni vojni. Slovenska osamosvojitve 1991, Pričevanja in analize*, Zbornik, Ljubljana, 2002.
- Kolšek Konrad:** *Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991*. Založba Obzorja, Maribor, 2001.
- Lovšin Andrej:** *Varnostno obveščevalna služba Ministrstva za obrambo Republike Slovenije (Varnostni organ Ministrstva za obrambo) in njen prispevek k zmagi v vojni za Slovenijo. Slovenska osamosvojitve 1991, Pričevanja in analize*, Zbornik, Ljubljana, 2002.
- Pesek Rosvita:** *Osamosvojitve Slovenije*. Nova revija, 2007.
- Prispevki za slovenski nacionalni program*. Nova revija, 1987, št. 57.
- Špegelj Martin:** *Slovensko – hrvatske veze u vrijeme osamostaljivanja. Slovenska osamosvojitve 1991. Pričevanja in analize*, Zbornik, Ljubljana, 2002.

IZ MALEGA RASTE VELIKO

Dr. Marija Stanonik

*Izdajali smo revijo Zaliv,
ki je bila 24 let kritična do takratne politike v Sloveniji
oziroma Jugoslaviji. Zahtevali smo, da
Jugoslavija postane konfederacija,
da posamezne republike postanejo majhne države
in se vsaka razvija po svoje. Pa da vlada demokracija!
[...] danes se nihče ne spomni na to,
nobena študija, ki govori o pripravi na samostojnost Slovenije,
se ne spomni Zaliva.
Kot da so vse naredili oni v Ljubljani, sami.¹» (Boris Pahor).*

DALJNI IN BLIŽNJI NAGIBI ZA DELO

Ne vem, od kdaj, ne vem, od kod, sem že od otroštva naprej sanjala o samostojni Sloveniji. Saj ni res, da ne vem, zakaj!

Zaradi mojega rojstnega kraja v bližini stare meje² in stricev, ki so se že pred drugo svetovno vojno in tudi po njej raztepli po svetu, da je njihova mati samevala doma,³ sem že od zgodnjega otroštva občutljiva na slovensko razcepljenost.

Stisko sem reševala po svoje. Na uredništvo Rodne grude sem že kot osnovnošolka poslala prošnjo za objavo, da si želim dopisovati s slovenskimi rojaki po svetu in res dobila od njih lep kupček pisem. Toda navdušenja, kako bom z njimi povezana, je bilo kmalu konec. V dijaškem domu, kjer sem prebivala v času srednje šole, mi je premetena sosedka v učilnici (ne vem kdaj, ne vem, zakaj) pobrala ne vem koliko naslovov. To sem ugotovila posredno po očitku v enem od pisem, da moje dopisovanje nima resnega namena. Posvetilo se mi je, da misli na ženitno ponudbo in mojega dopisovanja z vsemi je bilo pri priči konec. Kako sem v najstniških letih trpela zaradi meje, ki so slovenski narod razčetrile v štiri države: tedanjo Jugoslavijo, Avstrijo, Italijo in Madžarsko! Iz nekakšne solidarnosti do slovenskih narodnih manjšin, kakor smo takrat še govorili rojakom v sosednjih državah, sem si leta 1968 za maturitetno nalogo izbrala témo o njih⁴ in dobro se mi je zdelo, da mi je na maturi Milan Ahačič, prof. zemljepisa na Srednji ekonomski šoli v Kranju zastavil vprašanje o slovenskih izseljencih, saj sem to razumela kot njegovo naklonjenost do moje skrbi zanje.

Prof. dr. Boris Paternu na ljubljanski slavistiki me je kot absolventko povabil k sodelovanju pri projektu Slovensko narodnoosvobodilno pesništvo 1941–1945. Pri njem sem sodelovala, dokler so mi možnosti dopuščale.⁵ Delo na terenu je marsikdaj pokazalo, da smo pri poizvedovanju o nastajanju pesmi prepozni. Vendar so bili rezultati osupljivo bogati.⁶

I.

Od tod moja pozornost do tovrstnega ustvarjanja tudi v času obrambne vojne za samostojno Slovenijo. Kljub temu da ni sistematično raziskano, se dá iz njega razbrati

določene zakonitosti, ki so tu zaenkrat zgolj nakazane.

Janez Janša zelo nazorno opisuje okoliščine, ki so ga privedle do tega, da se je zatekel v pesem:⁷ »Aretacija je bila zame velikanski šok... Samica, velika 2 x 3 m, ki je popolnoma odrezala od zunanjega sveta, je bila tako ostro nasprotje prebujanju politične in koledarske pomladi, iz katere sem bil iztrgan, da sem se prvi teden odzival samo nagonsko...

Že prvi dan sem si začel delati kratke zapiske, samo dejstva, ker je bilo papir v celici skoraj nemogoče skriti... Z običajnimi besedami je tudi težko pisati občutke, ki te, duhovno in fizično popolnoma izoliranega, spremljajo v samici. Ko sem se po procesu pogovarjal o njih z drugimi, so opise razumeli samo tisti, ki so na žalost preždeli v samici še mnogo dlje kot jaz. V začetku tretjega tedna osame, v jeku najhujših zasliševanj sem napisal pesem Noč čarovnic, ki mi na zaslon spomina še vedno popolnoma verno preslika takratne občutke.

*Pravica se sprehaja naokrog
v uniformi
Prešteva misli
in meri duše*

*Vrste so poravnane
korakajo
z obtesanimi srci
in umerjenimi dušami*

*Izkopanim mislim perejo možgane
v razliko vlivajo pogum
tuleče množice zakrivajo sonce
ulice so prašne in omet odpada
zelena polkna ležijo sneta
en sam tečaj presunljivo cvili
vrtna ograja je poteptana
Strah dobiva nekakšno podobo
spoznaváš čas
V glavo ti postavijo tehniko
za tabo prižgejo luč*

*Dnevi obesijo uteži na noge
in prepovejo ti,
da bi se ozrl.
Z raztrganim padalom
te mečejo iz aviona*

*Mimogrede še nekdo
zviže preprogo v dnevni sobi
in razbije otroški hranilnik*

*V bučo so postavili svečo
in zaigrali noč čarovnic*

*Na nebu zakraka vrana
V globini gozda so jame*

*Vanje mečejo krivice
Dovažajo jih s kamioni
in zasipajo z buldožerji*

*Vedno več jih je
To je le tehnični problem
Pravi sodnik
potrebujemo nove kamione
Mi smo humana družba
krivice skrivamo
vznemirjanje javnosti je kaznivo.»⁸*

Željko Kozinc je napisal pesem Minuta Molka ob protestnem zborovanju v Mostecu, 22. julija 1988.⁹ Kdo ve, ali ni tiste napete in razburkane tedne nastala še kakšna pesem. Ob zbiranju črnih oblakov nad Slovenijo so spet prišle prav stare udarne pesmi kot Janez, kranjski Janez in Hej, brigade.¹⁰

Ob napadanju jugoslovanske armade na Slovenijo ob razglasitvi njene neodvisnosti in odhoda iz dotedanje jugoslovanske federacije 26. junija 1991. leta pa se je – kot kaže naključno dobljeno gradivo – ponovilo natanko tisto, kar se je dogajalo v času druge svetovne vojne.

Pesem je napisal otrok, trinajstletni šolar. Iz naslova veje otroško začudenje: Ej, to je pa ena čudna reč. Napisano v šolski zvezek, kamor je Janko Stanonik iz Žirov prepisal ali napisal še devet drugih svojih pesmi, od katerih so prve datirane z dnevi v maju 1991, medtem ko tukajšnja in še ena spredaj nimata datuma.

*Niso vaši ti gozdovi,
niso vaša ta polja,
smo okupatorju dejali.*

*Niso vaša ta polja,
niso vaši ti gozdovi,
mesta naša niso vaša,
zato vrnite se domov.*

*Mi Slovenci se pa ne damo,
vam se nikoli ne prodamo,
saj mesta naša niso vaša,
niso vaši ti gozdovi,
niso vaša ta polja.*

Pesem je preprosta, a povedna. Gre za same parataktične povedi in jezikovno figuro naštevanja, besedišče je geografske narave, vizualno denotirano.

V to dejavnost se je vključila ženska: Tedaj oseminšestdesetletna Ljudmila Kreševič

identificira »Slovenijo preljubu« – tak je tudi naslov pesmi, s Kristusom na poti na Golgoto,¹¹ kar je že pogosto uporabljen motiv, a očitno še vedno pesniško produktiven, posebno v okviru literarjenja.

Če je omenjena dva primera uvrstiti vanju, ga naslednji že presega, saj okoliščine dajejo slutiti, da gre za resen pesniški začetek dvajsetletnega Marka Aliča in ne le za priložnostno pesnjenje, ki je privilegij zgolj mladosti. Pesem Za svobodo je datirana z 19. julijem 1991: »Zakaj in čemu ta vihar? / ki lomi veje hrasta, mu ruje korenine, / da v strasti ga poniža. // Izgubil si kraljestvo, / izgubil si višino, zravnal si se z zemljo, / ter s čuti vpijaš njeno bolečino. // Le ta počasi te razžira / kot borca krokar padlega v puščavi, / ki brez duše kot ti brez korenin / ležeta materi v objem domači. // Le tam potem bo roža vzcvetela, / obrodila nov bo rod ponosni, / tebi v čast in tvojemu smrtnemu padcu, / ki mir in spravo te zrušil je vihar. //«¹²

Ne more biti izjemno, tudi ne brez pomena, da se je v krog zgroženih uvrstil tudi že formirani in uveljavljeni pesnik, kakor na primer Jože Snoj, ki boj med slovensko teritorialno obrambo in jugoslovansko armado primerja z bojem med Davidom in Goljatom, vmes pa je prepoznati konotacijo Prešernovega Krsta pri Savici. To je moderna, poguma polna pesem: »sij nad Slovenijo / v orbiti planeta / z gorjačo Goljat / in David s pračo – Ispoprijeta // bojuje se najmanjši, neenaki / za vero staršev / tisočletno domovino / s tanki na cesti / s črti med oblaki / trd bije David boj, v osami / pred svitanico dni / iz razodetja / in silno senco / pred nasilnikovimi nogami / vendar umika ni / za njim stojé stoletja // pograbi David kamen in zadéga / ga v čelo Goljata, / v sencč zlčga / in zraste vase / in je končno scela.« Pesem je bila napisana 2. julija 1991, na šesti dan bojev za svobodno Slovenijo.¹³

Ernest Kočivnik iz Ruš pri Mariboru je leta 2004 izdal duhovite narečne pesmi v mešanici štajersčine in koroščine in se nanašajo na proces slovenskega osamosvajanja. Njegova posebnost je, da nastopata v pesmih dva lirska osebka: mož in žena. Najprej se dotakneta nastanka strank:

Mož: Micka maja, a bð mðdva / se tud v stranko vpisala, / da bð več svobode mêla, / da bð še bol srečna bla? // Tðlko strank se zej ponuja, / da naštet jðh vsieh ne znam, / ne bð se pa rad prenôglu, / reči, kiri glòs naj dam?

Žena: Lojzek, Lojzek, kò te noriš? / Partija, po novem stranka, / sreče ti ne morem dat! / Tak Kardelj žð nòš je tožu, / med politiki star gad. ... / Kòr pa se svobode tiče: / kò te tebi sploh fali? / Sit si, ... speglan, ... v postli cartlan, / kiri grof še tak živi? / Sreča, da kòk vròh te bòbji / v svaje kriempe duobo ni!«¹⁴ V zakonskem paru je seveda prav, da ni strank, toda za družbeno življenje veljajo drugačna pravila.

V času poslavljanja Slovenije od Jugoslavije je bilo veliko razpravljanja o tem, ali je primernejša osamosvojitve ali odcepitve. Avtor se pri tem spet zgleduje v zakonskem življenju:

Mož: Razloži mi, Micka, v čiem vidiš razliko, / ko tirjajo eni osamosvojitev, / drðč drugi pa prajijo, da za Slovence / najbolša rešitev bð bla odcepitev. ...! // Žena: Visoke politike jaz že zastopim, / razložim ti pa, kak med nòma bð blo: / čð v zakonu tòke besiede bðnucau, / predaro bð viedla, do kòm bð kaj šlo: / osamosvojitev pomeni, da kuhat... / pomivat... gvant peglat... bð mogu si sam. / No, lej, odcepitev pa tak bð zastopla, / da kufer ti spokam pa brco ti dam«¹⁵ Tudi tu ima zadnjo kar precej surovo besedo žena. V naslednji Kočivnikovi pesmi problem nastavi žena, mož pa ga obrne v dobro z metaforo iz narave:

Žena: Suše ries nismo zaslužli si take! / Zaká neki lietos buoh skriva oblake, / zaká žð dva miesnca pip ni odpðru, / saj tðk pou pðrdelka nam z niv bo odžðru.

Mož: Buoh si pač misli: vi lubi Slovenci, / kðr douga stoletja ste jamrali v sienci. /

*Da sn navsezadno venč sonca vam dau, / pa m̃nda ja ñ bo duo s̃dm me jemau!? /
Veselite Slovinci se rajši vsak dan, / da vas ni obiskau Andrejev orkan!*¹⁶

Zadnja pesem je satira na udeležbo vojakov v slovenski vojski v dokaj gostilniškem slogu. Tudi to je del slovenske resničnosti, četudi gre za tako pomembno dejstvo, kot je bila obrambna vojna za Slovenijo:

Mož: zaj, ko vojska je ž̃d minla, b̃d pa vahko kako zinla, / k̃k se kiri je boriu, / k̃k je duo korajžn biu. / Jaz taj biu sn g̃r na Muti, / tam tud tanki so ž̃d bl̃; / taj na cesto drieve žagama, / da na mejo ne b̃d š̃d...//

*Žena: ... taj pa, taj pa... ti moj rajs̃r, / saj pa viem, da nisi šajs̃d̃r, / viem pa tud, da taj med l̃d̃i, / nisi se ke zadi skiru; / glih narobe, stau si v gruči, / v tanke šrajo, jiem groziu; / ko soldat za gver je zgrabo / taj si se pa najbol skazo, / v jezi hvače dou si spusto / pa mu nago r̃t pokazo... / Ka te drugiga si hteu, / saj sam gvera nisi meu!*¹⁷

Na pobudo natečaja, ki ga je razpisala Mohorjeva družba Celje, je ravno po desetih letih obrambne vojne za Slovenijo izšla leposlovna knjiga z njeno motiviko.¹⁸

Tone Krkovič je v želji za slovesno praznovanje 20-letnice samostojne Slovenije napisal besedilo in glasbeno podlago za pesem Mati domovina in zasnoval projekt, ki bi omogočil, da bi izdelek prodril do najširših množic. Ali se je to uresničilo?

II.

Dandanes spomin ni več tako zanesljiv kot v starih časih, ko je bila glava edini računalnik.

Take izkušnje so me opominjale, da se je treba čim prej lotiti zbiranja spominov na obrambno vojno za samostojno Slovenijo, saj jih novi dogodki in sporočila vedno bolj rahljajo, prekrivajo, neusmiljeno brišejo in potiskajo v pozabo.

Večkrat sem v pogovorih namigovala nekaterim pomembnim možem iz slovenske kulture to nalogo. Niso se odzvali. Dokler me ni prešinilo: saj se tega lahko lotim sama. Za sodelovanje sem nagovorila študentke in študente slavistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani in (tedaj še) Pedagoški fakulteti v Mariboru. Škoda, da se dela nisem oprijela že prej. Spomini bi bili bolj sveži in zato zanesljivejši. Da se mudi, so (me) opominjali tudi nekateri članki¹⁹ in zbirke, ki se v tem pogledu nanašajo na ožje okolje, kakor so na primer Domžale,²⁰ Logatec,²¹ Kamnik²² itn.²³

Tako so od leta 1998 naprej nekaj let zaporedoma študentke in študentje za študijsko obveznost pred izpitom zapisali poleg svoje še vsaj dve drugi spominski pripovedi. Simpatično zajedljiv poziv slovenskega veterana ob 10-letnici slovenske samostojnosti potrjuje, da je bila odločitev smiselna.²⁴ Pisanje teh spominov je bilo mogoče imeti za delovno praznovanje prvega desetletja samostojne Slovenije. Po dogovoru sta bili prošnji za sodelovanje 26. 9. 2001 poslani tudi na uredništvo Družine²⁵ in Zmagu Rafoltu, glavnemu uredniku Založbe DRUMAC v Mariboru, vendar sta ostali brez odziva.

Pri zbiranju nikakor ni šlo za vnaprej konceptualizirano raziskavo.²⁶ Edini nagib zanje je bil tihi »demokratski« protest, zakaj bi o sicer kratki, toda pravi in resni vojni za obrambo pravkar rojene Slovenije pisali le pomembni funkcionarji, z velikimi pooblastili in odgovornimi položaji?! Porajalo se je vprašanje, kako jo je doživljal človek, ki ne bo nikdar prišel v časopis, kaj šele na njegove naslovnice, in se ne bo nikdar pojavil na televizijskih ekranih, čeprav je v tedanjem dogajanju dostojanstveno (ali pa tudi ne) opravil svoje poslanstvo.

Cilj zbiranja pričevanj je bil predvsem presteči in nekako »zamrzniti« čim bolj pristno, avtentično razpoloženje prebivalcev v Sloveniji – Slovencev in drugih slovenskih (ali še

jugoslovanskih) državljanov v času obrambne vojne. Zato je tukajšnja zbirka dokument časa in mišljenja, ki ni vedno domoljubno, temveč kdaj celo cinično. Pričevanja so vredna pozornosti predvsem zaradi raznovrstnosti, saj želijo poudariti predvsem individualno, osebno noto in njihovih enkratnih okoliščin, v katerih so se posamezniki znašli.

Zelo jasno pride do izraza, da vojno razdejanje prizadene vse, ne glede na spol in starost, seveda pa so njeno doživljanje in posledice prav glede na ta dva vidika zelo različne, kar se v tukajšnji zbirki lepo pokaže. Za njeno odliko se lahko šteje prav to, da so ob moških enakovredno upošteevane tudi ženske in otroci.

Večina tistih, ki so udeleženi v tukajšnjih pričevanjih, so bili v obdobju osamosvajanja Slovenije stari komaj 10 – 12 let, odvisno pač od leta njihovega vpisa na fakulteto.

Njihovi spomini iz otroštva so zelo dragoceni zaradi pristne neposrednosti in pestrosti doživljanja. Od tega, kako morajo vzeti s seboj v zaklonišče priljubljene igračke in živalske ljubljence, do hipne odraslosti, kakor jo zastopa desetletna deklica, ki v ta namen pobira obleke iz omare, in bridkega slovesa s prijateljico iz srbske družine, ker se je ta odločila vrniti v Srbijo. Pri otrocih je lestvica doživljanja najširša, od čistega nerazumevanja položaja, do posmehovanja odraslim zaradi živčnosti in prikrite stiske, do neposredne udeležbe v njihovi grozi, ki jo metaforizira primerjava, da je zaklonišče kot *'mrtvašnica'* ali izjava: *»Nebo se je odprlo kot velika usta, ki so nas hotela požreti.«*

Ob vnovičnem prebiranju za objavo prečiščenega gradiva me je obhajal ponos na »moje« študent/k/e, kako neposredno, odkrito in iskriivo so skušali obnoviti otroška vojna doživetja in jih nekateri od njih na pragu zrelosti pospremili s poglobljenimi in tehničnimi ugotovitvami. Danes so to že odrasli ljudje v najlepših letih.

V vojaškem žargonu rečeno so bile ženske v zaledju: Na delovnih mestih kot medicinske sestre in zdravnice na preži za reševanje življenj, na podeželju so kot kmetice vojakom omogočale domačnost in zatočišče v nočeh. Zgodbe so si podobne in vendar je vsaka zase enkratna, neponovljiva. Dekleta medlijo za izbranci, mlade žene v pričakovanju novega življenja in na splošno v strahu za može, mame v trepetu za sinove, še toliko bolj, če so bili v suknjah nekdan skupne, toda zdaj sovražnikove vojske.

Na moški strani se na prošnjo za sodelovanje pojavlja pisana paleta pričevanj: od zgolj politizirajočih utrinkov in izmikavanja, zakaj ni bilo treba /b/iti zraven, mimo zelo človeških odzivov,²⁷ ki jih poštene moški tudi iskreno priznajo, do zelo visoke zavesti o slovenski zgodovini in domovini.²⁸ Spomini iz njihovih vrst jih prikazujejo v bojni pripravljenosti na položaju, kot ubežnike iz sovražnikovih kasarn, in se obžalujejo poklonijo smrtnim žrtvam. Znamenje zaupanja je župnik, ki ob grožnji letalskega napada poklekne pred oltarjem. Po premisleku je bilo leta 2006 vse zbrano izvirno gradivo predano Muzeju novejši zgodovine in Ljubljani. S tedanjim direktorjem Jožetom Dežmanom so se začeli pogovori za morebitno objavo zbranih spominov.

Prvotno je kazalo, da bodo tukajšnja pričevanja izšla že leta 2008. Po nekaterih vmesnih zamislih in končni odločitvi, da se dopolnijo z živimi pričevanji in se v knjigo doda seznam padlih in ranjenih ter opremi z dokumentarnimi fotografijami, je bil čas izida prestavljen na jubilejno 20-letnico slovenske osamosvojitve.

Muzej novejši zgodovine je pod vodstvom Jožeta Dežmana in v organizaciji mag.

Monike Kokalj-Kočevar zasnoval projekt Zbiranje pričevanj iz procesa demokratizacije in osamosvojitvene vojne in na sestanku 14. 2. 2007 predstavil njegovo vsebino, faze izvedbe in termiski plan. S strokovnega vidika gre za načela in metode tako imenovane ustne

zgodovine, ki jo danes zgodovinopisje že brez zadrege sprejema v svoje obzorje.

K sodelovanju so bili povabljeni tudi zainteresirani iz drugih muzejev.

Iz Muzeja novejše zgodovine Slovenije se obrambni vojni za Slovenijo posebej posveča Irena Uršič. V želji, da bi bili vojni spomini kolikor veliko enakomerno zastopani iz celotne slovenske države, je bil med drugim tudi v Primorskih novicah dne 13. 10. 2008 objavljen oglas o njihovem zbiranju. Požel je odobravanje,²⁹ toda konkretnih odzivov nanj kaj prida ni bilo. Še vedno je najbolj učinkovit osebni nagovor.

Iz zbranega gradiva je izbranih nekaj sto pričevanj, ki po prepričanju obeh urednic zaslužijo objavo ali zaradi enkratnega dogajanja ali konkretne udeležbe pričevalcev v vojni operaciji ali neposrednosti doživljanja. Še dobro, da so bila zapisana vsaj okrog deset let po osamosvojitvi Slovenije. Če bi čakali še deset let do danes, bi jih bilo gotovo manj in izmed njih bi bilo še težje izbrati prepričljiva in zanesljiva.

Izmed vseh doslej zbranih pričevanj je primernih za objavo 435, od tega 125 moških, 132 ženskih in 156 otroških. Na prvem, častnem mestu, so posvečena padlim, sledijo jim ranjenci, na koncu so štiri iz zamejstva.

TEORETIČNI ORIS

Vprašanje spomina je bilo zastavljeno že pri objavi spominov na nastajanje pesmi med drugo svetovno vojno³⁰ in vse kaže, da ga je kot refleksijsko temo posebej spodbudilo prav zapisovanje splošnih spominov na II. svetovno vojno.³¹ V tej zvezi je izšlo že nekaj samostojnih publikacij, med prvimi etnološko zasnovana zbornik³² in knjižna objava doktorske disertacije Mojce Ramšak.³³ Novejše zgodovinopisje pa se tudi več ne brani ustnih virov, saj postajajo privlačna tema njegovega raziskovanja, kakor tudi priča po računalniku dostopna doktorska disertacija Kaje Širok.³⁴

V njej se predvsem posveča vprašanju, kako zgodovinopisje obravnava ustno zgodovino, pojasnjuje razliko med posameznim in skupinskim spominom, v raziskavo vpeljuje koncept med-osebnosti. Pomembno je njeno ozaveščanje, da pri živem snemanju spominov raziskovalec vpliva na pričevalca že s svojo navzočnostjo, kar se pri tukajšnji zbirki pričevanj lahko preverja le pri gradivu, ki ga je zbrala Irena Uršič, medtem ko za zapisane spomine to ne velja. Prvi razloček med ustno zgodovino in zapisanimi pričevanji je že v tem, da pri njih ni neposrednega dialoga, temveč zgolj načelno prošnja. Ta ne vpliva nanje neposredno, toda tisti, ki se ji odzovejo, pišejo z zavestjo, da bodo njihovi spomini prišli v javnost. V živo pripovedovana in nato na papir prenešana, tj. transkribirana pričevanja so daljša od neposredno zapisanih. Zakaj? Pripovedovati je lažje. Pripovedovalec se osredotoči na zgodbo oz. fabulo, medtem ko je njegov napor pri pisanju razdeljen med vsebino in oblikovanje hkrati. Zato pa je za/pisan izdelek kompozicijsko bolj zgoščen, celo zbit. Kljub temu ni brez haska vprašanje, ali ni tudi tu treba upoštevati raziskovalca kot naročnika spominov. Vloga le-tega je drugačna, manj vpadljiva, manj vsiljiva, toda s svojo prošnjo nekako zakoliči okvir in vsebino pričevanja.

Zbrano gradivo se nanaša na isto tematiko, razvrščeno je po spolu in starosti in geografsko dokumentirano, obdobje zapisovanja je potekalo nekako pet let, vsa so zbrali študentke in študentje, in to iste stroke – slovenistike – kar vse je dobra iztočnica za zanesljivo diferenciacijo med ustnimi in zapisanimi pričevanji in temeljito analizo neposredno zapisanih, ki v tukajšnji knjigi prevladujejo. Prednost tukajšnjih spominov je njihova neposrednost in raznoterost, tudi glede na strukturo prebivalstva in narodnostno identiteto.

Tudi za zapisane spomine velja, da ne zadevajo le preteklosti, temveč tudi »zdajšnji trenutek«. Vsekakor drži, da na spominjanje preteklosti, njeno obujanje, vpliva trenutni položaj tistega, ki se spominja. Tudi če nima pred seboj sprejemalca (poslušalca kaj šele bralca), bi v drugem času, morda tudi prostoru in razpoloženju napisal kaj drugače in se domislil česa drugega. Tako tudi za posameznika drži, da je spomin »selektiven, saj si iste dogodke ljudje zapomnijo različno«. ³⁵

Tukajšnja zbirka je vsota individualnih spominov, ki prav s tem, da so zdaj združeni v knjigo, prehaja v območje kolektivnega spomina, ³⁶ saj bodo pripadli javnosti. Kljub objavi navedena pričevanja nikogar ne obvezujejo. Ali je potemtakem mogoče govoriti o njihovi kolektivnosti?

»Individualni spomin, ločen od kolektivnega spomina, je zgolj začasen in brez pomena. Čeprav kot posamezniki lahko sodelujemo v (preteklih) dogodkih, naš spomin ostaja kolektiven, ker vedno razmišljamo kot člani skupine. Samo znotraj kolektivnega posameznik razvija svoje ideje in s prisvojenim mišljenjem se povezuje s skupino.« ³⁷

Toda na materinstvo, ki se ga tukajšnje zapisovalke pogosto spominjajo, ne vpliva družbeni kontekst, temveč biološko dejstvo.

Ali je prošnjo / vabilo za zapis/ovanje tukajšnjih spominov imeti za takšno, da oblikuje lastno, samostojno skupino, ki se podpira s spomini drugih članov. Zagotovilo za objavo je edino, kar jih povezuje med seboj, saj se osebno niso in se verjetno tudi ne bodo nikdar srečali, čeprav bodo ravno zaradi objave povabljeni skupaj. To na način njihovega pisanja ne bo več vplivalo. Vendar pa bodo njihovi zapisi vzdrževali spomin na dogajanje v prihodnjih rodovih. Torej vplivajo njihovi zapisi na spomin vertikalno, na diahroni osi, medtem ko so na sinhroni ravni med seboj neodvisni. Gre za nekakšno cik-cakasto linijo. Osebni spomini se stekajo v skupnega in iz skupnega se s pomočjo branja objavljenega gradiva vračajo k posameznikom. Spominjanje je družbeno pogojeno, kar je jasno iz izbranega gradiva (česa se spominjamo) in iz načina, kako se spominjamo. ³⁸

Po »intersubjektivni« interpretaciji to, »česar se posamezniki spominjajo, izoblikuje družbena struktura, končno dejanje 'spominjanja' pa izvršijo le posamezniki. Tako so obči simboli takšni zgolj, dokler obstajajo s posamezniki – čeprav organizirani v širše skupine in dokler jih ti posamezniki razumejo ter uporabljajo kot take«. ³⁹ Potlačitev posameznih tém zaradi bolečega (živega) spomina ali javne zaznamovanosti vpliva na to, kako spominjanje zaživi v pripovedovanju in kakšen čustveni naboj vsebuje. ⁴⁰

Na podlagi sicer naključno zbranih pričevanj se dá povleči rdečo nit slovenskega osamosvajanja od njegovega začetka do srečnega konca. V njegovem mozaiku se vsak kamenček leskeče z njemu lastnim, osebnim in krajevnim odtenkom. Po zaslugi krepkega števila študentov z mariborske Filozofske fakultete je res največ spominskih zapisov iz severovzhodne Slovenije, toda s pomočjo študentov z ljubljanske slovenistike so tudi druge slovenske pokrajine kolikor toliko ustrezno zastopane. Še toliko bolj pa po zaslugi Irene Uršič, ki je zbrala zelo pomembna ustna pričevanja.

NASLOV

Že naslov želi poudariti, da gre tu za spomine odraslih in otrok na vojno za obrambo pravkar rojene Slovenije. Moški so predvsem kot vojni obvezniki odločilno opravili zaupano poslanstvo v vojaških operacijah; dekleta, žene in matere so res trepetale zanje in za otroke, hkrati pa kakor dan na dan opravljale tisočero dolžnosti doma in na delovnih mestih; nekatere od otrok je ta vojna bridko zaznamovala, mimo drugih je šla popolnoma brez

posledic.

Za proces demokratizacije pred 20. leti, ko se je rojevala samostojna Slovenija, se je uveljavila metafora »slovenska pomlad«. Češnje so nekakšen smerni motiv tukajšnjih pričevanj. Ne le kot vsako leto izredno zaželeni prvi sadež pomladi, temveč tudi kot simbol – ali niso kot kaplje prelite krvi za našo domovino.

Leta 2006 je izšla slavnostna knjiga s pomenljivim naslovom *Enotni v zmagi*.⁴¹ Daj Bog, da bi to držalo tudi naprej!

Opombe

¹ Polona Šega, *Intervju z Borisom Pahorjem*, *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 49, 2009, št. 3, 4, str. 71.

² Prim. Marija Stanonik, *Žiri na meji* (Zbirka Žirovskega občasnika, zv. 11, Pegaz International, Ljubljana 2007).

³ Prim. M. S., *Domačija za bregom*, *Kmečki glas* 24, št. 47, 9. nov. 1967. (Priloga Pisana njiva, str. 89).

⁴ Prim. Marija Stanonik, *Pismo uredništvu* (O Slovencih v Porabju), *Celovski Zvon* 5, št. 17 (1987), 91–92.

⁵ Več o tem prim.: Marija Stanonik, »Odpuščam in prosim odpuščanja« *Družina*, Ljubljana 2007, (825), str. 5–6.

⁶ Prim. Boris Paternu (ur.), *Pesmi upora I, Partizanska / Mladinska knjiga*, Ljubljana 1987. Isti, *Pesmi upora II, III, IV, Dolenjska založba*, Novo mesto 1995, 1996, 1997.

⁷ Za ta razdelek prim.: Marija Stanonik, *Pozdravljeno trpljenje, Poezija konteksta I*, Ljubljana 1993, 357–360, 370 / = Borec, revija za zgodovino, literaturo in antropologijo 1993, 367–853–856, 866.

⁸ Janez Janša, *Premiki* (Nastajanje in obramba slovenske države (1988–1992), Ljubljana 1992, 15–17. *Pesem je nastala v vojaških zaporih*, Ljubljana, junij 1988.

⁹ Napisano v Mostecu, 22. julija 1988. Delo – Književni listi, 4. avgusta 1988, 7.

¹⁰ Janez Švajncar, *Obranili domovino, Viharnik*, Ljubljana 1993, 15.

¹¹ Ljudmila Krešič, *Topole, Ilirska Bistrica*, *Pesmi je posredoval* Lojze Zidar iz Kopra, januarja 1992,

¹² Marko Alič iz Žirov mi je dal na vpogled svoje pesmi jeseni leta 1991.

¹³ Jože Snoj, *David in Goljat*, *Rodna gruda* 38, 1991, str. 11.

¹⁴ Ernest Kočivnik, *Stranke* 1990, *Lesnike*, *Lira*, Društvo za razvoj, Ruše, 2004, 87.

¹⁵ E. Kočivnik, *Lesnike*, 41.

¹⁶ E. Kočivnik, *Lesnike*, 23.

¹⁷ E. Kočivnik, *Lesnike*, 27.

¹⁸ Helena Kos, *Skrivnost Sandre K*, *Mohorjeva družba v Celju*, 2001, 139 strani.

¹⁹ Jz [= Jože Zadravec], *Čas beži, zgodbe živijo* (Večerna refleksija, ob spominjanju slovenske samostojnosti, odlomki), *Družina* 49, št. 52 božič 2000, str. 30. Bogomir Štefanič, ml., *Duh edinosti nekoč in danes*, *Družina* 49, št. 52, božič, 2000, str. 31.

²⁰ Stane Stražar, *Boj za samostojno Slovenijo, Domžale, mesto pod Goričico, Domžale* 1999.

²¹ Andrej Jamnik, *Sonček je in ti si skuštrana, spomini na vojno za Slovenijo* 1991, *Vojni muzej, Logatec* 2000.

²² Aleksander Samavsky (gl. in odg. ur.), *Hvala vam* (ob 10. obletnici vojne za Slovenijo [zbornik veteranov vojne za Slovenijo 1991–2001], Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo, Kamnik; Komenda 2001.

²³ Darko Čop, *Južna meja, Pokrajinski muzej Kočevje, Kočevje* 2011.

²⁴ Stane Granda, *Če hočeš druge vneti, moraš sam goreti* (Prva desetletnica slovenske države), *Veteran*, 14. junij 2001, str. 6–7: »Kaj lahko in moramo narediti slovenski veterani v tem jubilejnem letu? Svoje nasprotnike, in teh ni malo, že najbolj jezimo s tem, da obstajamo. Zato se udeležujemo naših prireditev v čim večjem številu. Bodimo dostojni in zmerni. Nič nam ne more bolj škoditi kot lastna neumnost. Kot starši zahtevajmo, da se desetletnice slovenske države spomnijo tudi v šolah. Povsod, kjer moremo, opozarjajmo nanjo. Tisti, ki so sposobni svoje misli vreči tudi na papir, naj skušajo svoje spomine čim prej zapisati, saj je človeški spomin bolj luknjičast kot sir. Zveza veteranov vojne za Slovenijo bo s časom morala misliti na izdajo posebnih spominskih zbornikov. Svojega že pripravljajo Brežičani. Tudi tisti spominski zapisi, ki ne bodo izšli v tisku, imajo vrednost, če jih izročimo arhivu ali muzeju. Posebno skrb je treba nameniti dokumentom. Poglejte, ali imate karkoli in darujte, originalne ali kopije bližnjemu arhivu. Enako velja tudi za fotografije. Sčasoma bo vse to dobilo veliko dokumentarno, ne denarno vrednost. Vsekakor bodite samoiniciativni in ne čakajte na druge, zlasti pa ne na državo, ki ima preveč dela sama s seboj. Ima šele deset let in kaj lahko pričakujemo od desetletnika? Slovenci se očitno nanjo silno težko navajamo. Vzgoja s palico ni več dovoljena in prav je tako, toda povsem nepotrebna včasih očitno ni bila. Nekateri so danes silno potrebni 'leskove masti', le iznajti moramo nov način njenega nanašanja. Vsekakor se moramo zavedati, da nismo sami odgovorni zgolj za našo prihodnost, ampak tudi za resnični pogled na preteklost.

Vsekakor smo lahko izjemno srečni, da se med slovensko osamosvojitvijo in neposredno po njej niso odigrale drame, zaradi katerih bi nam moralo biti danes vsem nerodno in bi se morali delu svoje zgodovine odpovedati. Nam zgodovine za nazaj ni potrebno reinterpretirati in še manj zgubljati zgodovinski spomin.«

²⁵ »Vabim Vas, da zapišete svoje SPOMINE NA DESETDNEVNO VOJNO ZA SLOVENIJO JUNIJA LETA 1991, da ne bo šlo v pozabo, kakor se je rojevala naša Slovenija, gledano ne samo z očmi slovenskih politikov, ampak tudi drugih prebivalcev porajajoče se naše države. Kdor piše dnevnik in ga je pisal tudi v tistih odločilnih dneh, ga prosim, da ga pripravi za objavo. Od tega je preteklo že deset let in prehitro tonejo v pozabo tisti odločilni dnevi, ko se je slovenski narod strnil kot še nikoli ne. Marsikaj je že napisano, kako so ob tem navnali (ali ne) naši veliki možje,

predvsem politiki in ... Toda škoda bi bilo pozabiti, kaj smo ob tem doživljali in prestajali tudi mi navadni današnji slovenski državljani.«

²⁶ Zgodovinarja, ki se ukvarja z metodo ustne zgodovine, bi lahko primerjali z zbirateljem, ki selektivno zbira spomine, izseke iz zgodb in jih polaga v shematizirane naracijske strukture. Te družbeno pogojene naracije pa so selektivne in variabilne, tako v času kot glede na prostor nastanka. Kaja Širok, *Kolektivno spominjanje in kolektivna pozaba v obmejnem prostoru* (Spomini na Gorico 1943–1947), doktorska disertacija, mentor: prof. dr. Oto Luthar, mentorica: doc. dr. Tanja Petrovič, Nova Gorica 2009.

²⁷ Alojz Ihan, *Do odpornosti z glavo* (Čustva, stres, imunost), Mladinska knjiga /Zbirka Za zdravo življenje), 2004, str. 36: »Tisto, kar v končni fazi vpliva na zdravje, ni vsebina določenega dogodka, ampak telesna, fiziološka reakcija na dogodek. Utrjena asociacija pa je pravzaprav spomin, izkušnja; dobre, prijetne izkušnje povzročijo prijetne asociacije, slabe izkušnje pa neprijetne asociacije.«

²⁸ Janez Janša, *Odporništvu je ohranilo Slovence kot narod*, Mladika 4, 2005, str. 1: »Tako kot pri številnih drugih narodih je bil odpor oziroma samoobramba del naše narodne identitete, ki nas je na tem prepišnem delu Evrope, čez katerega so se selila ljudstva in številne vojske, tudi ohranil.«

²⁹ Magda Rodman, *Vipava*, 30. 11. 2008: »Vipava ima kaj povedati spričo velikega števila vojska in to se je godilo stoletja nazaj.« Pismo Mariji Stanonik.

³⁰ M. Stanonik, *Resnica spomina*, »Pozdravljeno trpljenje...«, 823–866.

³¹ Prim. Marija Stanonik, *Življenjska zgodba – resničnost ali utvara; Življenjske zgodbe med zgodovino in literaturo; Življenjska zgodba – kot terapevtsko sredstvo in katarza; Življenjska zgodba – glede na žanrsko klasifikacijo, Literarjenje, kronopisje in rokopisje v teoriji in praksi*, Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 1911, 209–307.

³² Marija Makarovič (ur.), Mojca Ramšak (ur.), *Vrednotenje življenjskih pričevanj / Evaluation of Biographies / Die Bewertung von Lebenszeugnissen*, Studi Slavi No 8, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Krščanska kulturna zveza, Celovec, 1997.

³³ Mojca Ramšak, *Portret glasov* (Raziskave življenjskih zgodb v etnologiji – na primeru koroških Slovencev) / *Borec* (Revija za zgodovino, antropologijo in književnost), 55, št. 603–607, 2003.

³⁴ Kaja Širok, *Kolektivno spominjanje in kolektivna pozaba v obmejnem prostoru*.

³⁵ Kaja Širok, *Kolektivno spominjanje in kolektivna pozaba v obmejnem prostoru*.

³⁶ »Govorimo o enem 'kolektivnem spominu' (collective memory) ali o 'skupku izbranih individualnih spominov' (collected memory).« Kaja Širok, *Kolektivno spominjanje in kolektivna pozaba v obmejnem prostoru*.

³⁷ Kaja Širok, *Kolektivno spominjanje in kolektivna pozaba v obmejnem prostoru*.

³⁸ Kaja Širok, *Kolektivno spominjanje in kolektivna pozaba v obmejnem prostoru*.

³⁹ Kaja Širok, *Kolektivno spominjanje in kolektivna pozaba v obmejnem prostoru*.

⁴⁰ Kaja Širok, *Kolektivno spominjanje in kolektivna pozaba v obmejnem prostoru*.

⁴¹ Nataša Urbanc (gl. in odg. ur.), *Enotni v zmagi* (Osamosvojitve Slovenije), Muzej novejšje zgodovine, Ljubljana, Nova revija, Ljubljana 2006, 336 strani.

SPOMINSKA SOOČENJA Z VOJNO ZA OBRAMBO SAMOSTOJNE SLOVENIJE

Irena Uršič

Sedeča na očetovih ramenih sem imela imeniten pogled nad dogajanjem, ki ga nisem razumela, a sem prvič v življenju čutila, da gre za nekaj velikega. Moč zanosa in čustvenega dožemanja staršev in moč množice sta me osvojila: *na zborovanju v podporo četverici na Kongresnem trgu v Ljubljani 21. junija 1988, na demonstracijah v podporo četverici na Roški cesti v Ljubljani julija 1988, na protestnem shodu zaradi odhoda Janeza Janše na prestajanje kazni na Kongresnem trgu v Ljubljani 8. maja 1989*. Tiste čase sem nosila jakno iz jeansa, na katero mi je mama prišla našitek z napisom »Slovenija – moja dežela«.

Veličasten dogodek razglasitve samostojne Slovenije sva s sestro spremljali po televiziji, medtem ko so ga starši in brat doživeli v Ljubljani. In začela se je vojna, ki se je na srečo spominjam predvsem po tem, kako sem bila vkopana na kavču pred televizijo – pa ne zaradi risanke ali kakšnega filma – pač pa zaradi politike, zaradi tiskovnih konferenc. In še po enem dogodku se je spominjam. Pozneje sem izvedela, da je to bilo *26. junija 1991, na t.i. dan prej. Slovenija je bila že samostojna država – 25. junija 1991 sta bili v skupščini sprejeti Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije in Deklaracija o neodvisnosti. Naslednji dan, 26. junija, je bila v Ljubljani slovesno razglašena nova država, isti dan, dopoldne, pa so iz vojašnice v Pivki proti meji že krenili tanki, ki so bili prvi tanki JLA na slovenskih cestah*. Bilo je pred Marketom v Pivki. Mama je z dvema steklenicama šampanjca, na katerih je pisalo »Independent – samostojnost«, obstala in nemo opazovala tanke Jugoslovanske ljudske armade, ki so vozili po cesti. Tako zaprepadene kot takrat je dotlej še nisem videla. Natanko dvajset let pozneje se je rokovala in poklepetala z nekdanjim oficirjem JLA, Slovencem, ki je bil kot poveljnik tankovskega voda v enem izmed tistih tankov, ki so krenili iz pivške vojašnice. Obakrat sem bila zraven. Prvič, leta 1991, še otrok, z lahkotno mislijo, da to ni nič posebnega, saj so bili tanki nekaj vsakdanjega na Pivki, a vendarle podkrepljeno z nelagodnim občutkom zaradi mamine reakcije. Drugič, leta 2011, z dveletno hčerko in trimesečnim sinom v naročju, po že izvedenem intervjuju, v nestrpni radovednosti, kakšno bo spominsko soočenje med mamo in nekdanjim oficirjem JLA.

Do tega soočenja ni prišlo naključno. Leta 2006 je dr. Marija Stanonik Muzeju novejšje zgodovine Slovenije izročila 463 rokopisov, tipkopisov, računalniških zapisov pričevanj in dnevnikov moških, žensk in otrok o vojni za obrambo samostojne Slovenije. Pričevanja iz celotne države so zbrali njeni študentje in študentke. Zbirka je prvovrstna, ker je z idejo, naj kot bolj ali manj aktivni udeleženci vojne leta 1991 spregovorijo tudi ženske in otroci, presegla prakso moške dominacije pričevanj o tej vojni, in ker je prostor večinoma namenila »navadnim« ljudem, ki so vojno bolj ali manj doživeli v »drugih vrstah«. Prostor je torej namenila ljudem, ki so v zgodovino pisju skorajda izrinjeni iz tega vélikega obdobja slovenske zgodovine. Tedanji direktor muzeja Jože Dežman me je k sodelovanju povabil z namenom, da zbirko pričevanj dopolnimo in pripravimo za objavo. Dr. Marija Stanonik je do leta 2011 zbrala še 41 zapisov o vojni, sama pa sem zbrala 33 zapisov in opravila 28 intervjujev z avdio snemanjem. Tako celotna zbirka obsega 565 spominov na vojno v prvi osebi¹, od katerih jih

je v tej knjigi objavljenih 435.

V muzeju smo s ciljem, da to zbirko spominov razširimo, posebno pozornost najprej namenili spominom svojcev padlih in ranjenih, da njihov prispevek za samostojno Slovenijo ne bi utonil v pozabo. Ker njihovih naslovov dotlej nismo imeli, smo se aprila 2009 za pomoč obrnili na Protokol Republike Slovenije. Zaradi varstva osebnih podatkov nam naslovov niso posredovali, pač pa so naš dopis, v katerem smo nagovorili družine padlih in ranjene, naj zapišejo njihova doživljanja, poslali na 130 naslovov. Osem posameznikov in družin padlih je ponovno odprlo duševno bolečino ob izgubi bližnjih, jo zlilo v besedo in muzeju poslalo zapise. Naš nagovor so sprejeli tudi trije ranjeni in svojci ranjenih, ki so zapisali njihove trpke izkušnje in jih posredovali muzeju. Eno pričevanje o ranjenki smo prejeli po posredovanju Zveze društev civilnih invalidov vojn Slovenije, druga, tu objavljena pričevanja ranjenih in svojcev padlih, pa so plod intervjujev, ki sem jih opravila s pričevalci po zaslugi sodelovanja z Jožetom Romšakom, soustanoviteljem in predsednikom Združenja vojnih invalidov '91. Jože Romšak je o naši nameri seznanil člane združenja in Muzeju novejšo zgodovine Slovenije posredoval seznam vseh vojnih in civilnih invalidov vojne za Slovenijo, ki je poimensko tu prvič objavljen. Seznam je dokončno nastal leta 2010 na podlagi arhivskega in terenskega dela Jožeta Romšaka z namenom pridobiti osnovne podatke o vojnih in civilnih invalidih vojne iz leta 1991 za uresničevanje cilja Združenja vojnih invalidov '91 (varstvo in zaščita pravic vseh žrtev vojne za obrambo Slovenije leta 1991, skrb za dostojno življenje vojnih invalidov, vdov in otrok padlih ter ohranjanje spomina na preminule žrtve), skromen delež k seznamu smo s podatki prispevali v muzeju.

Da bi o zbiranju spominov obvestili kar najširši krog ljudi, smo jih nagovarjali tudi s pomočjo medijev. Ker sta bili po številu že zbranih pričevanj geografsko najslabše zastopani Primorska in Notranjska, smo leta 2009 poslali dopise na Primorske novice, Primorski utrip, Notranjsko – kraške novice, Radio Koper in Radio 94. V letih 2008, 2009 in 2011 pa smo na Radiu Ognjišče v oddaji Moja zgodba, ki jo je v sodelovanju z urednikom Jožetom Bartoljem in tehnikom Boštjanom Smoletom že leta 2005 začel soustvarjati Muzej novejšo zgodovine Slovenije, pripravili 27 oddaj, v katerih smo objavili 72 spominov. Konkretnih odzivov na naše prošnje je bilo malo. Glavnino spominov, večinoma pripadnikov obrambnih struktur, sem zbrala s terenskim delom med leti 2008 in 2011. Intervjuji odprtega tipa z glavnim vprašanjem, ki povabi pričevalca, naj pove osebno izkušnjo iz časa vojne za obrambo samostojne Slovenije, so večinoma dolgi od pol ure do ure in pol.

Vsi, ki so svoje spomine zapisali, so jih, razen enega, zapisali v knjižni slovenščini. Izjema so citati v t.i. srbo-hrvaškem jeziku, nekdanjem krovnem jeziku JLA, ki jih pisci niso prevajali.² Zapisi ustnih pričevanj pa se kar najbolj približujejo povedanemu. Lektorski posegi se namreč nanašajo na zapis v knjižno slovenščino in na prirejenost govornega le toliko, da branje ne utegne biti moteče. Čeprav nam dobesedni zapisi ustnih pričevanj z jezikovnimi značilnostmi pričevalca mnogo bolj približajo intimo posameznikovega spominjanja, smo se za priredbo v knjižno slovenščino odločili predvsem zaradi geografske razsežnosti zbranih spominov in s tem povezane želje, da bi jih približali najširšemu krogu bralcev.

Vsi, ki so spomine zapisali in bili intervjuvani, so prevzeli odgovornost za zapisano/povedano z navedbo imena in priimka, letnico rojstva in krajem prebivališča. Nekateri letnice rojstva in kraja prebivališča niso posredovali, nekateri so navedli zgolj ime, redki pa so želeli ostati anonimni.

Opombi

¹Le v treh primerih so spomini zapisani v tretji osebi.

²Brez prevodov v slovenski jezik so tudi citati, ki se pojavljajo v zapisih ustnih pričevanj.

Tu objavljena zbirka obsega zapise spominov, ki so nastali deset, deset in več, dvajset let po obrambni vojni, nekaj dnevniških zapisov in zapise ustnih pričevanj iz zadnjih štirih let, in bi si zaradi metodoloških pristopov, narave zapisov, časovnih razsežnosti, okoliščin obujanja spominov, zaslužili poglobljeno strokovno umestitev.

Naj na tem mestu izluščim nekaj razmišljanj o spominih. Za svojce padlih in za ranjene je bila obuditev spomina na vojno težka. Izgubili so svojega dragega, invalidnost jim je presekala življenjske načrte, nekateri so se začeli spopadati s posttravmatskim sindromom. Svojega davka, ki so ga prispevali za samostojno in demokratično Slovenijo, se zaradi dolgoletnih težav z uveljavljanjem pravic, ki jim pritičejo, zavedajo z grenkim priokusom. Ob spominjanju pogosto ni šlo brez osebne refleksije na slovensko družbeno-politično stvarnost v času, ko je bil spomin zapisan ali povedan. Drugi pričevalci, ki sem jih intervjuvala, zlasti tisti, ki so vojno doživeli z bolj ali manj pomembnimi zadolžitvami v njej, so bili večinoma takoj pripravljeni spregovoriti o lastni medvojni izkušnji ali še več – svojo zgodbo so želeli povedati, ker, kot je bilo večkrat slišati, »s t. i. uradno zgodovino nismo zadovoljni« in/ali ker jim je bilo lepo pripovedovati o obdobju »ko smo bili Slovenci enotni kot še nikoli dotlej«. Povedano so podkrepili nekako v smislu: »To je resnica. Tako sem jaz doživel to vojno,« in dodali, da se morda le nekaterih podrobnosti ne spominjajo več. Nekateri so šli še dlje in zatrdili, da so ustna pričevanja prava pot k osvetljevanju dogodkov, hkrati pa vprašali na način: »Ali vsakomur verjamete, kar vam pove? Kaj pa, če bi vam rekel, da je bil takrat na luni?« Pričevalec, ki je torej prepričan v svojo »resnico« in hkrati dvomi v »resnico« drugih postavlja svoj spomin za merilo verodostojnosti, spomin drugega pa lahko kmalu razglasi za potvarjanje zgodovine. Ljudje smo zelo občutljivi na individualne opise določenih dogodkov, sploh ko o njih obstaja neka informacija, ki naj bi bila »objektivna« in ki naj bi veljala za »resnico«, kaj šele, če smo dogodku prisostvovali sami. Kakšna je sploh kakovost spominov? Spomin prav vsakega posameznika je bolj ali manj obtežen s podatki, ki so spregledani, zbrisani, predelani, olepšani ali pozabljeni. Spremembe človekovega spomina se dogajajo hote in nehote, zavedno in nezavedno. Kako naj torej ravnamo s pričevanji, s spomini drugih?

Zbirka spominov bralca ne bo puščala pasivnega, pomagala mu bo vstopiti v svet tistega, ki se spominja, ki se vojne iz preteklosti spominja v »sedanjosti«, in vzbudila čustveno interakcijo z – mamo, ki je izgubila mladoletnega sina, teritorialcem, ki mu je izstrelek prebil oko, doječo mamo, ki ji je ob bombardiranju oddajnika zaradi šoka zastalo mleko, snemalcem, ki je skozi objektiv kamere spremljal oborožen spopad, slovenskim pilotom v JLA, ki je bil poslan v izvidnico razporeda enot TO, zadolženim za menjavo tabel na mejnem prehodu, ki je zaslišal repetiranje orožja, srbskim oficirjem JLA, otrokom, ki zaradi vojne ni mogel praznovati rojstnega dne, ... To so subjektivne izkušnje, ki govorijo o tem, kako je posameznik doživljal vojno, kakšna čustva so se v njem prebudila, kakšne občutke je imel, kako je razmišljal, kako je deloval. To so tista področja, ki jih s prebiranjem »brezosebnih« uradnih dokumentov ne bi spoznali nikoli. Spomine na vojno v slovenski zgodovini, v kateri je šlo za ohranitev samostojne in demokratično postavljene države Slovenije, prepoznavamo kot del slovenske nesnovne dediščine.

Zahvalo izražam vsem, ki so verjeli in pripomogli, da zbirka spominov izide v jubilejnem letu 20-letnice slovenske države. Posebej gre zahvala dr. Mariji Stanonik, Protokolu Republike Slovenije, Jožetu Romšaku iz Združenja vojnih invalidov '91 ter Zdravku Stolniku za izročene spominske zapise in vsem, ki so pomagali s koristnimi podatki. Nenazadnje gre zahvala vsem pričevalkam in pričevalcem, ki so s svojimi spomini zgradili izkušnjsko podobo vojne za obrambo samostojne Slovenije.

Mohor – kako smo ga izgubili

V desetdnevni vojni za Slovenijo je bil ubit moj sin Mohor Bergant, rojen 25. 8. 1973. 28. junija ob pol dveh popoldne me je hčerka poklicala v službo in povedala, da bodo teritorialci napadli škofjeloško kasarno. Takoj sem pomislila na sina Mohorja, ki so ga zelo zanimala vse stvari okoli osamosvojitve Slovenije. Hčeri sem naročila, naj pove Mohorju, da ne sme nikamor iz hiše, da ne bi morda šel gledat napada na vojašnico. Kmalu smo zaslišali streljanje in en strel »mi je šel skozi srce«. Nisem imela več obstanka v službi in tudi direktor nam je vsem rekel, da lahko gremo domov. Doma me je že čakal Mohorjev prijatelj, ki je bil ves blede in je sedel na pragu hiše. Rekel je, da sta bila z Mohorjem na Kamnitniku, da je Mohorja zadel strel in je poslal po pomoč, ker ne čuti nog. Z avtomobilom sem se takoj odpeljala proti Kamnitniku. Ustavili so me teritorialci, ker da je območje zaprto. Povedala sem jim, da grem pogledat kaj je s sinom, ki rabi pomoč. Bili so že seznanjeni, da je nekdo ranjen, ter da je na poti k njemu rešilec. Svetovali so mi, naj grem v Zdravstveni dom Škofja Loka, ker bom tako najprej lahko videla sina. Tam so me odpeljali v dežurno sobo. Kmalu smo po radijski zvezi slišali reševalca iz rešilnega avtomobila, ki je rekel:

»Mi je prav žal, ta fant je mrtev.«

Zastal mi je dih, stemnilo se mi je pred očmi in komaj sem se zavedla, da mi je zdravnica v roko dajala injekcijo za pomiritev. Žalostno novico sem želela povedat možu, ki je bil na poti iz službe domov, zato sem telefonirala hčerkama in naročila, naj se ati takoj zgloši v zdravstvenem domu. Kmalu nato so z rešilcem pripeljali Mohorja. Odšli smo do rešilca, zdravnica je potrdila Mohorjevo smrt, mene pa je policist vprašal po Mohorjevih osebnih podatkih. Nato je prišel mož. Šele tedaj sem začela jokati. Pot domov je bila žalostna, doma je bilo še huje, ko smo hčerkama povedali, da je bil Mohor smrtno ranjen in je umrl. Pozneje smo izvedeli, da sta sin in njegov prijatelj odšla na Kamnitnik, manjši hrib, ki se dviga nad kasarno. Tam je nekaj zemlje v naši lasti in tja sta se napotila oba mladoletnika. Mohor je imel s sabo daljnogled in skozenj opazoval dogajanje v vojašnici. Naenkrat so nanju začeli streljati od strani. Streljal je stražar, ki je bil v stražarnici na vzhodnem delu vojašnice. Stražar ni vedel, kaj se dogaja v vojašnici, bil je ves zmeden in ko je verjetno ujel odsev od Mohorjevega daljnogleda, je streljal v tisto smer in sina zadel, čeprav je bilo do njega več kot dvesto metrov. Spraševali smo se, kako to, da so otroci lahko neovirano prišli na Kamnitnik. Zvedeli smo, da je bil vod teritorialcev samo petdeset metrov za njima za bregom, dostop naj bi menda čuvala tudi milica, vendar jima niso preprečili dostopa na vrh. Ob smrti je bil Mohor star sedemnajst let in deset mesecev. Bil je lep fant, visok stopetindevetdeset centimetrov, zelo bister. Končal je tretji letnik kranjske gimnazije naravoslovno-matematične usmeritve. Čez tri dni naj bi odšel na Dunaj na izpopolnjevanje nemškega jezika. Že kot osnovnošolec in pozneje tudi kot srednješolec se je udeleževal občinskih in republiških tekmovanj iz logike, matematike, fizike, angleščine in še drugih predmetov. Kaj vse bi še lahko dosegel v življenju!

Ko so bili decembra 1990 objavljeni rezultati referendum, smo na njegovo pobudo odprli šampanjec in nazdravili novim časom. Po 25. juniju 1991, ko je JLA napadla Slovenijo, je po drevesih ob cesti lepil letake proti JLA, ki jih je sam oblikoval na računalniku. 27. junija, dan pred njegovo smrtjo, sta se s prijateljem s kolesom odpeljala v petindvajset kilometrov

oddaljeno Ljubljano in tam kupila majice z napisom Samostojna Slovenija. V tej majici je bil ubit.

Naslednji dnevi, meseci, leta so bili žalostni. V začetku, takoj po smrti in pogrebu je bilo nevzdržno, v srcu je peklo, zdelo se mi je, da se bom vsak čas zbudila iz morečih sanj in bo vse dobro in po starem. Vendar kljub vsemu čez mesece nekako sprejmeš dejstvo, da ga ne bo več nazaj, da ne bo nikoli več prihital v kuhinjo in vprašal: »*Mami, kaj je za jesti?*«, da ne bo nikoli več rekel: »*Mami, malo grem ven...*«. Nešteto krat sem se spraševala: Zakaj, zakaj ravno naš mohor? Koliko naključij je bilo, da se je to dogodilo. Ali mu je bilo to namenjeno? Opazovala sem dozorevati njegove prijatelje in se velikokrat spraševala, kaj bi bilo z mojim sinom, kaj bi študiral, kakšno službo bi imel, kakšno družino bi si ustvaril.

Država je za svojce žrtev osamosvojitvene vojne lepo poskrbela. Lepo, vendar ne za vse. Ob obletnicah 25. junija in 26. decembra ali ob drugih priložnostih so predsednik države, predsednik vlade in predstavniki Zveze rezervnih vojaški starešin vabili svojce žrtev vojne na sprejeme in proslave, ne pa nas. Javna občila so o sprejemih vedno poročala. Vsakokrat me je zabodlo v srcu in nisem se mogla ubraniti joka. Razmišljala sem ali morda tudi naš Mohor ni dal svojega življenja za njemu ljubo Slovenijo? Bil je civilna žrtev vojne, vendar, ali njegovo življenje ni enako dragoceno kot življenje drugih? Sinova smrt je bila za nas osebna tragedija, ki smo jo lažje sprejemali, ker smo vedeli, da je družina prispevala svoj veliki krvni davek na oltar domovine. Spraševali smo se, ali je mogoče, da Slovenija in njeni predstavniki ne poznajo vseh žrtev vojne (na srečo jih je bilo zelo malo), ali delajo razliko med žrtvami? Po praznovanju petnajstletnice osvoboditve Slovenije sem pisala protestno pismo predsedniku države in predsedniku vlade in od takrat naprej tudi nas vabijo na sprejeme.

Marija Bergant

Zapisati sestavek o doživljanju usodnih dni ob osvobajanju države Slovenije za našo družino pomeni znova odpreti z vso ljubeznijo zapečateni skrinjico nikoli povsem dojetih miselnih podob, nikoli povsem izživetih in takrat do skrajne nemoči doživetih bolečih čustev ter tisoče vnebovpijočih vprašanj, ki bodo za večno ostala le vprašanja... Nesposobnost besed, da bi izrazile to, kako smo (pre)živeli tiste dni, ima dimenzije neba. 28. junij 1991 se je namreč z dogodki na državnem mejnem prehodu Holmec za večno globoko zarezal v našo družino. V oboroženem spopadu s pripadniki JLA je padel naš sin, mož, oče in brat Željko Ernoič. Vsa radost in zanos ponosnih državljanov, ki smo ju čutili po razglasitvi samostojnosti mlade države, se je zožila na neizmerno pretresljivo resnico, da smo ga izgubili za vedno.

26. junija smo na slovesnosti pred stavbo takratne občinske skupščine kot družina prisostvovali posaditvi spominske lipe, kot simbola slovenskega naroda in ponosnemu dvigu nove slovenske zastave. Njegova sestra sem pri dvigu zastav neposredno sodelovala, v zraku je bilo ob tem čutiti svežo energijo, mlad domovinski ponos, ki se je krepil iz minute v minuto in neko – do takrat še ne doživeto ganjenost. Vse to je v dneh pred spopadi, utripalo tudi v Željku. Pri njegovih šestindvajsetih letih je z vsem svojim bitjem v medijih spremljal dramatičen razvoj dogodkov in se odzval vpoklicu domovine, kot rezervni policist, nemudoma, tisti trenutek, ko ga je prejel. Vse v močni in iskreni želji, da bi obranili samostojnost Slovenije. Da bi zaživel v novi domovini, z združenimi, svežimi močmi.

Trenutki, ko je zadnjič odhajal čez domači prag, so se za večno vtisnili v naš čas. Nikoli ne bodo zares minili. Sestri in mami je naročil, naj popaziva na ženo in takrat komaj šestnajstmesečno hčerkico. Niti slutili nismo, da bodo njegove poslednje besede postale kruta resničnost že dan za tem. Saj takrat nismo niti zares dojeli, da nam grozi vojska naše bivše države Jugoslavije. Bili smo v divjem vrtincu osuplosti, razočaranja in prestrašenosti. Noč pred usodnim spopadom na koroškem mejnem prehodu Holmec je divjala nevihta. Z mislimi pri njem smo v tihem in tesnobnem pričakovanju jutra preživelili noč. Tisto dopoldne smo nato do dna srca pretreseni izvedeli, da so njegov življenjski optimizem, prešerni nasmeh in nepogrešljiva vedrina za vedno ugasnili. Ideali so se nam podrli hipoma kot neskončna vrsta domin. Vse misli so zastale, kot bi v kolesje življenja vdrl velikanski kamen. Ob žalni seji takratne občinske skupščine Slovenj Gradec so se oglasile sirene za nevarnost zračnega napada na Slovenijo. Nemudoma smo se umaknili v prostore zaklonišča. Toda naša žalost in nemoč sta bili tako globoki, da jih strah pred dogajanjem ni mogel več doseči.

Pogrebna svečanost je presunila množice. Krsto je prekrivala slovenska državna zastava, prav tista, ob katere dvigovanju je še nekaj dni pred tem praznično žarel v čutu do porajajoče se države. Številne in v globoki žalosti ter sočutju izražene misli govornikov, sorodnikov, prijateljev in znancev niso mogle ublažiti neizmerne bolečine naših src...

Nekaj dni po tem je bilo sklenjeno premirje, zato so vojaki in oficirji takratne JLA s svojo oborožitvijo morali oditi iz naših krajev. Dolgo kolono vojaških vozil, ki so se v mraku odhajajoč vila po cesti, smo neposredno iz hiše spremljali s sovražnimi pogledi, s studom in nemočjo do ravnjanja takratne JLA. Veliko bolečino v srcu je spremljala ena sama misel, da se s tako krutimi dejanji ne bi več nikoli vrnila.

V tistem času je pšenica na bližnjem polju že delala klasje, ki je kmalu zatem začelo zoreti. Klas njegovega življenja pa žal ni mogel dozoreti. Žrtvovan je bil domovini, za njeno svetlo, ustvarjalno prihodnost, zato so mu na nagrobnem spomeniku zapisane naslednje besede:

*»Ljubil sem dom, življenje, mladosti cvet,
za domovino padel sem in lepši svet.«*

In ta njegov svet se ga z neizmerno naklonjenostjo spominja še danes. Ničkolikokrat besede tudi z neznanci nanesejo nanj. Vsi se ga spominjajo kot mladeniča dobrega srca in vedrega nasmeha. Na domačem športnem igrišču v vasi Šmartno pri Slovenj Gradcu se vsako leto tradicionalno ob obletnici smrti odvija *»Željkov športni memorial«*. Ob besedah spomina in poklonu s cvetjem na grobu se spomnimo utripa njegovega mladega življenja v kraju, njegovega športnega duha in iskrenosti do soljudi. V nogometu se pomerijo ekipe tako iz vrst policistov, veteranov vojne za Slovenijo, kot tudi sorodnikov ter ekipe drugih ljubiteljev športa. Iskreno smo jim hvaležni za živo ohranjanje spomina nanj.

Spominska lipa v Slovenj Gradcu, posajena dan po razglasitvi samostojnosti se je medtem iz drobnega drevesa razvila v mogočno drevo. Trije pomniki v njeni senci, ki predstavljajo tri padle može v tej osamosvojitveni vojni za Slovenijo iz naše občine, nemo pričajo o zgodbi tistega časa. Želimo si, da bi ljudje v današnjih časih hitenja in preizkušanj resničnih vrednot življenja znali postati ob njej in prisluhniti šepetu vetra v vrhu krošnje: *»Žrtve vojne za Slovenijo naj nam bodo opomin in spomin. Ugasnila so dragocena življenja. Zato bodimo složni,*

združimo moči, znanje in energijo za skupno dobro. Da bo naš svet lepši...» Prepričani smo, da bi nam Željko s svojim vedrim načinom sporočil prav to.

Drago, Martina in Tanja Ernoič

Sem Suzana Furek, sestra padlega rezervnega policista (takrat miličnika) Roberta Hvalca iz Maribora. Robert je padel med prvimi (28. 6. 1991 okoli tretje ure) v vojni za Slovenijo leta 1991. Z Ministrstva za notranje zadeve so zapisali:

»V času agresije JA na R Slovenijo je rezervni miličnik Robert Hvalc, dne 28. 6. 1991, skupaj z miličnikom Zdenkom Lilekom sestavljal patruljo z nalogo kontrole ulic na območju OM Tabor in okoli vojašnic na istem območju.

V času med 02.30 in 03.15 uro, dne 28. 6. 1991, je na službeno vozilo milice, v katerem sta Hvalc in Lilek na Žitni ulici v Mariboru opravljala službene naloge, z avtomatskim orožjem streljalo bojno vozilo JA. Pri tem je na kraju samem rezervni miličnik Robert Hvalc izgubil življenje, ker so ga strelji neposredno zadeli, miličnik Zdenko Lilek pa je bil težko telesno poškodovan.«

Občutkov, spominov, neizrečenega... vsega je toliko.

Takrat sem bila že poročena in nisem več živela doma. Brat, ki je bil mlajši, pa je živel še pri starših, zato so bili tedaj starši še bolj navezani nanj. Še posebej v veliko pomoč je bil mami, ki je bila onkološka bolnica. Naša družina je zelo povezana in čustvena, zato še danes brata zelo pogrešam, saj sem čez noč postala edinka. Občutkov staršev, ki so pokopali otroka, pa se tako ne da opisati, rečem lahko le, da še posebej mama nikoli ni prebolela bratove izgube. Morda zato, ker ga ni videla mrtvega. Z očetom sva takrat mislila, da je to za njeno zdravstveno stanje bolje, saj ni preteklo niti leto dni, odkar se je že drugič spopadla z rakom. Starša sta se takrat strla, jaz pa sem vedela, da moram biti močna zaradi njiju. Ne vem od kod sem jemala takrat vso moč, da sem ostala mirna in trezne glave. Na pogrebu nisem mogla jokati, sem se pa skrušila teden dni pozneje in mož me ni mogel potolažiti cel dan, prišlo je kot rečejo – za mano. V tistih časih sem svojo bolečino premagovala tako, da sem v zvezek pisala svoje občutke, verze, odtavala k bratu. Še posebno hudo je bilo ob večerih, ko sem bila sama. Še danes mi je težko pisati o tistih dogodkih, odpre se srčna rana. Zato sem se odločila, da vam kljub temu, da bom spet jokala, prepisem nekaj izpovedi iz zvezka, ki ga hranim še danes, saj je nekakšna vez med bratom Robijem in mano.

25. 7. 1991 – Kmalu bo minil mesec dni, jaz pa še vedno ne morem dojeti – Robija ni več! Mami in očka sta hudo prizadeta, sedaj še toliko bolj, ko smo pokopali še starega ata, ki ga je Robijeva smrt zelo prizadela. Še posebno za mami, zanj je še dodaten šok. Pravzaprav za nas vse. Štirinajst dni za Robijem smo pokopali še starega atija – groza. Doma mami in oči samo jočeta in vsak dan gresta na Robijev grob. Vsako nedeljo imamo skupno kosilo, tako vsaj nekaj pojedsta.

Tudi Zdenko Lilek, ki je bil z Robijem v avtu, je hudo poškodovan. Verjetno bo ostal brom, gluh na eno uho in še druge hude poškodbe ima. Žalostno, ko ima komaj petindvajset let in njegov petletni sin ne bo nikoli več igral nogometa z očetom. Ura je enaindvajset, Dušana

pa še ni, ker je šel pomagat prijateljem pri selitvi. Ja, tudi Robi bi moral biti na dan svojega pogreba z menoj in Dušanom. Planirali smo namreč skupni dopust, ki smo se ga vsi zelo veselili. Prvič smo nameravali skupaj na morje. A namesto dopustniškega smeha... jok ob bratovem grobu. Spet me zgrabijo spomini. Spomnim se prvomajskih praznikov, ko nama je Robi pomagal pri prenovi kuhinje. Obljubil nama je pomoč tudi pri jedilnici, vendar to ne bo izvedljivo. Zgrabi me bolečina. Še vedno je tukaj in še vedno boli!

Božam steklen srček, ki si mi ga podaril ti, Robi za 8. marec. Na srčku je narisana srček iz katerega rasteta dve cvetlici – simbolizira našo slovensko ljubezen. Ti si je bil poln, zanjo si daroval svoje mlado življenje. Z grenkim nasmehom na ustih se spominjam uric in dni, ki sva jih skupaj preživela jaz in ti. Najinih malih skrivnosti, za katere niso vedeli niti starši. Toda v srcu me tako boli, v očeh pa solza skeli. Gledam, čutim... čutim tudi s teboj, slišim te v tišini, ko vse molči in nepotešeno hrepenenje pritiska, kljubuje mojemu razumu, meni, ki sem ob tebi vedno stala močna, pogumna, pametna starejša sestra. Kljubuje in se zajeda v možgane, vrta v dušo in boli, boli, strašno boli.

Ne vem, zakaj ne zakričim, da bi vsi čutili mojo bolečino, moj klic na pomoč, mojo globoko srčno rano. Ne vem, s čim naj si ohladim to rano. Kamorkoli se ozrem, povsod si ti. Čutim te ob sebi, tvoj objem, slišim tvoj glas kako me kliče, toda tebe ni. Odšel je tvoj korak, v stran, za vedno. Zunaj je noč, deževne kaplje tolčejo po oknih, kakor da tudi nebo joče za teboj, kakor trepečem tudi jaz od joka za teboj.

Jutro je odneslo sanje, tvoje in naše, z vetrom je odšla mladost, tvoja mladost in tako kakor bo narekoval čas, tako bodo tekla leta, tako bo minilo življenje. Tvoje je že, naša še bodo. Minilo je naše in najino prekratko, a lepo družinsko življenje. Minila je tvoja nežna bratovska ljubezen. Ampak moje srce, prepolno sestrške ljubezni, te kliče, tebe, ki te ni: »Prosim, vrni se!« Predramim se. Povsod okrog mene tišina, moreča tišina... Z roko si nalahno podrsam pod očmi in se zagledam vanjo... oči so bile vlažne. Tudi Maco, ki si ga ljubkovalno klical Grdavs, dvigne glavo iz mojega naročja, zaprede in me nežno pogleda ter z glavo podrsa ob mojo roko, kot da mi želi reči, da je enakih misli z menoj. Poljubim steklen srček in ti zaželim: »Lahko noč Robi!« Tudi praznovanja ob prehodu starega v novo leto imajo pri nas doma grenak priokus, saj je bil brat rojen 1. januarja 1969. In vedno je bil ob polnoči prvi deležen voščil. Tudi letošnja polnoč je bila zame žalostna, saj bi praznoval »malega Abrahama«. In tako sem napisala prvo novo leto brez njega.

1. 1. 1992

Mojega dragega brata zdaj več ni,
z njim kot drobne zvezde upi so odšli,
njegov pogled kot temno je nebo,
njegovo srce bilo več ne bo.
A čeprav v temni jami tam leži,
moje srce hrepenče si želi,
da zapele bi na njegovem grobu ptice,
da za praznik bi vzcvetele mu cvetlice.
Na njegovem grobu šopek vrtnic zdaj leži,
a v mojem srcu žalost še živi.
»Robi! Vse najboljše in sladko spi.«

Tako sem jaz v tistih trenutkih premagovala svojo bolečino. Morda se tisti, ki niso sodelovali pri osamosvajanju, ne bi obnašali tako, če bi sami vsaj delček te bolečine občutili sami. Kajti večina Slovencev žal reče: *»Ah, kaj teh deset dni! Mi sploh nismo imeli vojne!«* Te besede me bolijo in moram priznati, še vedno razjezijo. Ne zamerim, če to reče današnja mladina, ki se takrat še sploh ni rodila ali pa so bili takrat otroci. Ampak, da oseba, ki jih šteje že čez petdeset let reče: *»Ja, saj je bilo v Sloveniji nekaj streljanja, ampak poglej kaj se je dogajalo na Hrvaškem in v Bosni. Tam je bila pa res prava vojna.«*

Saj je hudo, da si izgubila brata, ampak to pač sprejmi in čim manj govori o tem svojemu sinu. Ne obremenjuj ga s tem.« Hej, koga obremenjujem! Kaj moj brat mogoče ni bil *»pravi«*, je bil lutka in vsi ti padli? Eni smo vendar čez noč izgubili naše ljubljene može, očete, sinove, brate. Drugi so postali invalidi. To so bili živi ljudje, ki so darovali svoja življenja in okončine za svoje in naše sanje! Res, da padlih in žrtev ni bilo veliko – na srečo. A če se vsi ti pogumni fantje in možje, ki so sodelovali pri osamosvojitvi Slovenije ne bi tako dobro organizirali in sodelovali že mesece pred izbruhom bojev, bi ti prav gotovo trajali dlje in s tem bi bilo tudi žrtev več. Oprostite, ampak to niso samo doživetja moje družine v teh letih samostojnosti. Podobne stvari doživljajo tudi drugi svojci padlih. No, priznati moram, da nas državni vrh ni pozabil in za svojce padlih že vsa ta leta pripravlja vsakoletna srečanja. Žal pa imam občutek, da Slovenci premalo poznamo in cenimo svojo zgodovino, zato sem vesela, da želite te dogodke ohraniti za naše zanamce. Morda pridejo kdaj na šolsko ekskurzijo k vam otroci iz osnovne šole Boris Kidrič iz Maribora in lahko jim boste povedali, da je bil moj brat tudi učenec te šole. Ali pa pridejo dijaki II. gimnazije in Srednje medicinske šole iz Maribora, in jim boste povedali, da so na zdajšnjem parkirišču med obema šolama streljali na vozilo, v katerem je umrl moj brat, Lilek Zdenko pa je postal invalid. In da so v njihovi neposredni bližini izgubili svoja življenja tudi drugi. Njihova imena so v neposredni bližini na spominski plošči na vojašnici na Ljubljanski ulici. Morda me potem moj osemletni sin ne bo več vprašal, zakaj naju mimoidoči gledajo tako čudno, ko pri spominski plošči prižgeva svečko za njegovega strica in vse padle za samostojno Slovenijo. Svečko prižgeva tudi pri spominski plošči v Ulici talcev, na kateri so zapisana imena ustreljenih med NOB v mariborskih zaporih. Na plošči je tudi ime Karel Hvalc – ime mojega strica. Pri naši družini se zgodovina ponavlja, v zadnjih dveh vojnah so naši svojci za njihovo in našo Slovenijo dali največ kar lahko – svoje življenje. Moj oče je ostal brez brata, jaz nisem poznala strica. Sedaj sem jaz izgubila brata in moj otrok ne pozna strica. Teh izgub se ne da nadomestiti, vendar se lahko ohrani spomin na te pogumne ljudi in če bom s tem zapisom pripomogla, da bo vsaj nekaj mojih someščank in someščanov ob imenu Robert Hvalc vedelo, da je bil to mlad fant, ki je za *»toti svoj Maribor«* daroval življenje, in nas ne bodo več čudno gledali, ko bomo na Ljubljanski ulici prižigali svečke, je moj namen dosežen.

Suzana Furek

Sem sestra pokojnega »civilista« Alojza Gaube, ki je umrl leta 1991 v Radencih, zaradi strel iz tanka. Teh dogodkov se ne spominjam rada, pa vendar vam jih bom poskušala opisati tako, kot so se takrat dogajali. Zaposlena sem bila v hotelu Grozd v Gornji Radgoni, kjer smo kuhali malice in kosila za teritorialno obrambo. Tisti večer

smo v kuhinji ostale le ženske, ker so bili vsi moški vpoklicani v TO, saj so se iz Razkrižja in drugih meja s Hrvaško začele premikati kolone tankov in tovornjakov proti mejam z Avstrijo. Ker je bilo naslednji dan potrebno nahraniti delavce v ARcontu in v TO, smo se zmenile, da bomo v službo prišle zjutraj tiste delavke, ki živimo v Gornji Radgoni. Ponoči nismo spali, utrujeni smo poslušali radio in s strahom čakali, kaj se bo zgodilo.

28. 7. 1991 zjutraj sem odšla v službo, kjer smo pripravile malico, vendar je nismo razdelile, ker so se tanki iz Ljutomera že pomikali proti Radencem. Okrog pol devete ure so prišli pred Radence in tam so jih zadrževali s tovornjaki. Moj brat je bil takrat v Radencih, kjer je osebno pomagal pri zidanju hiše. Tudi tam so poslušali radio in so delo ustavili, ter se napotili vsak proti svojemu domu. Brat se je peljal s kolesom in v tistem trenutku je tank v Šratovcih začel streljati in zadel, čisto naključno, mojega brata. Očividci so mu dali prvo pomoč in ga odpeljali v hotel Radin, kjer so mu pomagali po najboljših močeh. V bolnišnico v Mursko Soboto so ga odpeljali komaj popoldne okrog sedemnajste ure, z brodom po reki Muri. Takoj je sledila operacija. Policija je o dogodku obvestila mamo, jaz pa sem zanj izvedela šele popoldan od sosedu, ki ga je poslala mama. To je bila zame ena najbolj žalostnih novic v mojem življenju.

Ker doma nismo imeli telefona, sem v bolnišnico poklicala iz službe v hotelu Grozd. Prav nič me niso razveselili, saj so povedali, da je brat v zelo slabem stanju, da je hudo ranjen in da se ni zbudil iz narkoze.

Tako je trajalo do 2. 7. 1991, ko sem se peš napotila iz Radencev proti Rakičanu v bolnišnico, da bi videla brata in se pogovorila z zdravniki. Petanjski most je bil miniran in neprevozen, v Gornji Radgoni na meji pa je bil general Popov s tanki. Pogovor v bolnišnici je bil zelo težak, upanja, da bo brat preživel, pa vse manj. Med pešačenjem domov sem premišljevala, kako povedati mami, da ne bo preveč bolelo. Čeprav je mama novico sprejela razumevajoče in ni pokazala kako je hudo, sem vedela, da jo boli srce. Naslednji dan sem bila cel dan v službi, ni mi bilo težko, ker sem imela pri roki telefon (doma ga takrat še nismo imeli), in sem lahko kadarkoli poklicala v bolnišnico, ter k sosedom, ki so takrat že imeli telefon. Mama je pazila moja otroka, devet in dve leti stari hčerki.

3. 7. 1991 mi je okrog šeste ure zjutraj sosedu sporočila, da moj brat ni preživel noči. Takrat se mi je podrl svet, brat je štel le devetindvajset let.

Potrebno je bilo poskrbeti za pogreb. Bolnišnica je izrazila željo, da ga odpeljemo; v hladilnici niso imeli več prostora zaradi drugih pokojnih vojakov. Brata smo morali pokopati še isti dan. Pogreb je bilo zelo težko organizirati, saj so bili okrog Gornje Radgone minirani vsi večji mostovi. Telefonov je bilo zelo malo, pa še meja je bila zaprta. Gospod Vrbnjak (pogrebništvo) ni našel doma niti župnika, tako da je pogreb stekel brez njega. Pogrebništvo se je povezalo s štabom TO in tako so brata prepeljali v Gornjo Radgono čez Avstrijo. Brata smo pokopali 3. 7. 1991, popoldan ob osemnajsti uri. Na pogrebu smo bili le najožji člani, mama, sestra, jaz in moj partner, ter pogrebništvo Vrbnjak. Pogreb se je resnično odvijal tako, kot da bi gledala zelo star vojaški film, kjer so na pogrebu le najožji člani in le pogrebništvo brez župnika. Ko smo odhajali od groba proti izhodu pokopališča, sem se še zadnjič ozrla. In takrat sem videla vojake, ki so nas stražili, saj je pokopališče takrat bilo v neposredni bližini nekdanje vojašnice, na vojašnico pa je bil najavljen bombni napad tega dne točno ob osemnajsti uri. Na našo srečo se to ni zgodilo. Se je pa general Popov ob

devetnajsti uri odpravil z mejnega prehoda Gornja Radgona proti Hrvaški.

Teh pet dni v vojni za Slovenijo in še nekaj naslednjih mesecev smo se tolažili tako, da vsaj vemo, kje imamo brata pokopanega in da bomo doživeli še več grenkih izkušenj. Sedaj je mir in tudi mama se je lani septembra mirno poslovila.

Jaz pa verjetno nikoli ne bom pozabila, kako hudo je, ko ti usoda vzame brata. Rada pa bi se zahvalila vsem, ki so mi bili takrat v pomoč, naj omenim nekatere: takratni naš štab TO, celotno operacijsko ekipo z dr. Kosom v Rakičanu, celotno ekipo intenzivnega oddelka in pogrebništvo Vrbnjak Gornja Radgona.

Marija Gaube

Bili smo sredi košnje, dan pa je bil prijetno sončen in vroč. Z možem sva obračala seno, on s traktorjem, jaz pa z grabljami. Sinova Marjan in Miro, ki je bil poklicni zidar, sta zidala garažo in pri tem poslušala radio. Ko sem jima prinesla pijačo, sem opazila, da sta bila zelo zamišljena in tiha. Ni jima bilo do smeha, čeprav sta se običajno rada pošalila z mano. Kot bi slutila, da se bo zgodilo nekaj hudega. Zvečer istega dne je Slovenija razglasila svojo samostojnost. Z možem sva šla na bližnji grič, kjer smo prižgali kres, po vrnitvi domov, pa sva sedla pred televizor. Ker sem hotela ta večer malo proslaviti, sem prinesla liter vina, da bi nazdravili pravkar rojeni samostojni Sloveniji. A ni bilo pravega razpoloženja, nekaj tesnobnega je viselo v zraku. Srknili smo le nekaj požirkov, preostalo vino pa smo pustili. Vsi smo poslušali, zdaj že zgodovinski, govor takratnega predsednika Milana Kučana, v katerem je izrekel tudi tisti znameniti stavek, da so *»danes dovoljene sanje, jutri pa je nov dan,«* katerega pomen smo nato tudi vsak po svoje komentirali. Naslednji dan je šel sin Marjan po službeni dolžnosti v Ljubljano. Bilo je okrog poldneva, ko me je poklical po telefonu in mi povedal, da ne ve, kdaj se bo vrnil. Rekel je: *»V Ljubljani so barikade, tanki so na cesti. Mami, tukaj je vojna!«* Ker je bilo vreme še vedno lepo, smo kljub tej novici tudi tistega dne sušili seno, zvečer pa gledali televizijo.

Prišlo je nedeljsko jutro – 30. junija. Naredil se je lep dan. Ravno sem se odpravljala v hlev, da bi pomolzla krave in nakrmila živino, ko sem zaslišala, da se je nekdo z motorjem pripeljal pred hišo. Šla sem pogledat, kdo je. Ko sem odprla vrata, je bilo prvo vprašanje prišleka: *»Kje je Miro?«* Dobil je poziv, da mora v teritorialno obrambo. Takoj sem šla iskat še spečega sina. V hlevu sem postorila le najnujnejše, da sem mu lahko pripravila vse potrebno. Vsi smo jokali, ko je odhajal.

Sredi dopoldneva istega dne je bil najavljen letalski napad. Sirene so tulile in hitro smo se odpravili v zaklonišče, pravzaprav bunker iz druge svetovne vojne, nedaleč stran od hiše. S seboj smo vzeli le najnujnejše: vodo, nekaj oblačil in hrano. Bili smo zelo živčni in zaskrbljeni, saj nismo vedeli, kaj natančno se dogaja. Ko so se stvari umirile, smo lačni in pretreseni drug za drugim odhajali nazaj v hišo, kjer smo tihi, mrki in žalostni spremljali novice po televiziji.

Ponedeljek je bil običajen delovni dan, vendar pa smo, kadar smo le utegnili, prisluhnili novicam in gledali televizijska poročila, kjer so med drugim poročali tudi o tem, kaj se dogaja v Krakovskem gozdu in na Medvedjeku, naši bližnji okolici. Tudi v torek, 2. julija, se Miro še vedno ni nič oglasil. Nihče ni vedel, kje je. Pozneje istega dne sva z možem obračala seno, ko sva zaslišala prelet letal in nato bobnenje. Napadli so Nanos. Popoldan se je mož odpravil v službo, ostali pa smo seno vozili domov. Spet so nas preletela letala,

tokrat je bila napadena Vrhnika. Letala so v nizkem letu krožila nad našo dolino. Najmlajši sin, takrat je bil star trinajst let, ni slutil velike nevarnosti. Ves vesel je klical: *»Mami, mami, poglej rdečo zvezdo na letalu!«* Mož se je vrnil domov po drugi poti kot običajno, saj v tovarni niso delali. Zvečer smo bili vsi močno utrujeni, vendar pa nismo mogli spati. Ponoči so nas preletavala letala, osvetljevala so Logatec in radar na Ljubljanskem vrhu. Bilo je grozno. Zagrabila me je panika, vsa v strahu sem jokala, saj nisem vedela, kje sta sinova Miro in Jože. Sin Jože je bil namreč takrat v službi v Ljubljani. Vsa nemirna sem vstala, se oblekla in kar hodila ter jokala, pravzaprav niti vedela nisem, kaj počenjam. Tudi hčerka je vstala in me tolažila. Naslednji dan pa nas je Miro vendarle poklical po telefonu in povedal, da je v Ligojni. Prosil je, naj ga pridejo z avtom iskat, da se bo lahko doma preoblekel in umil. Ponj so šli čez Rovte in Smrečje, da so prišli do Ligojne od zadaj, po drugi strani, saj čez Vrhniko ni bilo mogoče. Ko smo popoldan skupaj gledali televizijo, je Miro ob prizorih vojnega dogajanja postal ves nemiren in je raje odšel iz sobe. Zvečer se je vrnil nazaj v Ligojno. Boji so se sicer končali, a so vojaki kljub temu morali ostati na položajih. Čez nekaj dni so se iz Ligojne preselili na drugo lokacijo, bliže domu, v okolico Logatca na Cesarski vrh.

Ker je bilo vojne konec, sem komaj čakala, da se sin vrne domov. Še vedno je bilo veliko dela s sušenjem sena, zato sem nanj malo manj mislila in si nisem delala prevelikih skrbi. Nekateri so se že vračali, zato sem bila v pričakovanju tudi jaz. Ko sem šla v Logatec v trgovino, sem srečala nekaj njegovih kolegov in povedali so mi, da se bodo v petek, 12. 7., vsi vrnili domov. Vsa srečna sem komaj čakala njegovo vrnitev. Končno je prišel dan njegovega prihoda. Veččrilo se je že, njega pa še vedno ni bilo. Vsa dela v hlevu smo že postorili, tudi povečerjali, kljub hudi utrujenosti pa smo še vedno vztrajali pokonci. Pozno zvečer je končno pripeljal avto. Potrkalo je na vrata. Vsa vesela sem šla odpret. Pred vrati pa so stali – teritorialci. Ne vem, koliko jih je bilo, morda trije ali več. Vprašali so, ali je tukaj doma Miro, in ali sem jaz njegova mama. Še sedaj slišim besede:

»Miro se je smrtno ponesrečil.«

Moje življenje se je v trenutku sesulo. Tudi vreme, ki je bilo ves čas lepo, se je na dan njegovega pogreba stemnilo, nastala je huda nevihta. Hudo je treskalo in grmelo, kot da bi se tudi narava poslavljala od njega.

Dnevi so tekli naprej, moja žalost pa je bila vsak dan večja. Nisem in nisem si mogla priznati, da sina ni več. Vsako jutro, ko sem se zbudila, nisem vedela, ali sem sanjala ali se je v resnici vse zgodilo. Tudi številne tolažilne in vzpodbudne besede mi niso pomagale, saj vsak ve ali pa vsaj slutiti, kako hudo je izgubiti otroka. Zavesa je padla in moje življenje se je za vedno spremenilo. Miro je bil dober sin, vedno je bil pripravljen pomagati, naučil se je delati različna dela, tudi molže in kuhanja, ... in vsega tega ni bilo več. Vsak dan, kot bi res šel po stopnicah v svojo sobo, sem slišala njegove korake. Toda njegova soba je in bo ostala prazna za vekomaj.

Terezija Moljk

V moji družini je živel in se šolal Milan Bučar, ki je bil nečak moje žene Marije. Naša družina je sprejela Milana Bučarja, ko je začel hoditi na Osnovno šolo Sostro, na prošnjo

Centra za socialno delo Moste – Polje in sodišča v Ljubljani, ki je odvzelo roditeljske pravice njegovi materi. Sodišče pa ni določilo statusa otroka, zato nismo dobivali ne rejnine, niti niso uredili posvojitve. Milanov nezakonski oče je bil na delu v tujini in je za sina plačeval skromno preživnino. Po končani osnovni šoli je Milan želel nadaljevati šolanje na Srednji tehnični šoli. Po uspešnem zaključku je odšel na služenje vojaškega roka, kjer se je izučil za voznika tanka. Po vrnitvi od vojakov je želel nadaljevati šolanje na Fakulteti za strojništvo. Zadnji dve leti študija je med tednom stanoval v študentskem domu, čez vikend pa je prihajal domov.

Ko se je začela vojna za Slovenijo, je prišel domov po vojaško opremo, da bi jo imel pri sebi, če bi ga vpoklicali v Teritorialno obrambo. Naslednji dan, 29. 6. 1991, se je s prijateljem ponoči peljal na Vrhniko. Ker je bila glavna cesta blokirana, so se odločili, da se peljejo po stranskih cestah. Ta dan so na Aškerčevi cesti v Ljubljani ustrelili miličnika, zato so bile postavljene blokade tudi na stranskih cestah, da bi preprečile pobeg storilcu. Tako so naleteli na kontrolo prometa tudi v Podpeči. Voznik na znake za ustavitev ni reagiral. Po nekaj kilometrih vožnje so se odločili, da se vrnejo in opravičijo miličnikom. Zaradi nepoznavanja terena in teme so spet zapeljali v kontrolo in spet niso ustavili.

Miličniki so medtem dobili nalog, da na vozila, ki ne ustavijo, lahko streljajo, kar so tudi storili.

Milan, ki je sedel za voznikom, je dobil dva smrtonosna strela in je umrl že na cesti, voznik je bil ranjen, druga dva pa sta ostala nepoškodovana.

O dogodku nas ni nihče obvestil, čeprav smo imeli pri sebi osebne dokumente. Šele po dveh dneh sta prišla k nam Milanova prijatelja, ki sta nam povedala, kaj se je zgodilo. V bolnišnici smo se povezali z voznikom, ki je potrdil vesti, Milana pa je oče našel na sodni medicini. Povzročitelja nesreče niso poklicali niti k sodniku za prekrške in tudi na sodišče zadeva ni prišla, ker se je to zgodilo v vojnem času.

Srečko Mrak

Spomini na leto 1991

Vsake šolske počitnice se je naša družina za dva meseca preselila na vikend v naravi in tudi leta 1991 je bilo enako. Brat Tomaž je bil na kondicijskih treningih v Logarski dolini, zato naj bi se nam pridružil nekaj dni pozneje.

Jupi! Počitnice! Resnično sem se jih veselila in niti v sanjah nisem slutila, da se bodo, ne samo počitnice, temveč tudi naše življenje, že čez tri dni sprevrgli v moro.

Z očkom in mamico sem sedela zunaj pred hišo, ko se je na dvorišče pripeljal avto. Bil je Wolf, očkov sodelavec. Dobili so ukaz, da morajo vsi piloti na Brnik, kjer je bila baza helikopterjev. *»No, počitnice se še dobro niso začele, pa je že nekaj narobe,«* me je spreletelo. Zadnjih nekaj mesecev sem opazila, da se starša pogosto nekaj pogovarjata, o čem govorita, pa sta dobro prekrivala, predvsem pred menoj, saj sta se očitno zavedala, da je tako bolje zame. Ker sem bila zelo navezana na očka, bi me namreč pobralo že ob sami misli, da bi se mu lahko kaj zgodilo. Še danes imam pred očmi sliko, ko je nekaj dni pred koncem šole oči prišel iz službe in sta se z mami spet nekaj pogovarjala. Slišala sem, ko mu je rekla: *»Toni, skrbi me, da se ti ne bo kaj zgodilo, saj vse skupaj ne kaže na nič dobrega.«* Še danes mi ta

stavek odmeva v glavi, sliko pa vidim pred seboj, kot bi se zgodilo včeraj. Očka jo je takrat potolažil, da ne bo to nič takega in da se bo vse dobro izteklo. Običajno smo si doma vse povedali, tokrat pa mi niso pojasnili, kaj se bo dobro izteklo. Danes vem, da se je oče takrat dobro zavedal, da dnevi, ki so pred njim, ne bodo lahki. To dokazuje tudi dejstvo, da je po tem, ko ga je Wolf odpeljal v službo, poklical prijatelja Martina in ga prosil, da v primeru, če se mu kaj zgodi, popazi na njegovo družino.

26. 6. 1991 – Z mami sva bili še vedno sami. Očka se nama ni nič oglasil. Ker takrat v hiši še nismo imeli telefona, da bi naju lahko poklical, se meni to ni zdelo nič takega. Navajena sem bila, da smo bili sami po nekaj dni, ko je bil očka dežuren. Takratne situacije se pravzaprav niti nisem dobro zavedala. Mami pa je verjetno zelo skrbelo, a mi tega ni pokazala. Spremljala je dogajanja po televiziji, od koder so bile iz ure v uro slabše novice.

27. 6. 1991 - O očku nič novega. Že tri dni se ni nič oglasil. Z mamico sva bili ves dan zunaj na vrtu in šele popoldne, okoli šeste ure, sva v daljavi zaslišali znani zvok, ki se nama je približeval. »*Mami, oči je!*« In res. Naredil je dva kroga nad hišo, nama pomahal in izginil za hribom. Oh, da je le vse dobro z njim. Tudi mamici se je odvalil kamen od srca, saj se je na lastne oči prepričala, da je z očkom vse v redu. V naselju smo se med seboj lepo razumeli in ker se je večerilo, sva odšli, tako kot običajno, na kratek klepet k bližnjima starejšima sosedoma. Na televiziji je bil ravno dnevnik, novice pa so se nanašale na dramatična dogajanja v Sloveniji. Med oddajo so med drugim sporočili tudi zadnjo svežo novico: Sestrelitev helikopterja v Rožni dolini. Mami je pretresena komentirala:

»*Glej Breda, sestrelili so Gazelco!*« Zame kaj hujšega! »*Kako lahko rečeš Gazelca, če je helikopter Gazela,*« sem jo hitro popravila. Spomnim se, ko je še dodala, da ima ponesrečenec enak kombinezon kot očka, jaz pa sem ji prikimala.

Nadaljevali smo s pogovorom o tem, kar se dogaja.

28. 6. 1991 – Ura je bila malo pred osmo zjutraj. Bila sem v postelji, ko sem na dvorišču zaslišala zvok avtomobila. Mogoče se je vrnil očka, sem pomislila in stekla do okna. Bila sta stric in teta. Mami jima je odprla vrata. Vprašala sta, kako je, mami pa jima je z otožnim glasom odgovorila, da dobro, le za Tonija jo skrbi... in že jo je prekinil eden od njiju s stavkom: »*Ravno to sva ti hotela povedati.*« Po mamini reakciji sem vedela, da je nekaj hudo narobe. In res! Sestrelili so očkov helikopter, slabo uro za tem, ko je letel nad nama. To je ta zadnja sveža novica prejšnjega večera, to je to, kar sva gledali in komentirali. To je očka. Ne morem verjeti! Očka ne bo več! Zakaj, zakaj, zakaj,...??? Skupaj smo odšli na Vrhniko do očetovih staršev. Morali smo priti do telefona. Že po dobrem kilometru prva barikada. Vojak. »*Dokumente prosim, kam greste, nevarno je...*« in tako na vsaki barikadi, ki jih je bilo na poti do dedka in babice, kar nekaj. Vsi upi, da je očka živ, so se razblinili v trenutku, ko je nekdo mamici po telefonu prebral njeno ime in datum njune poroke, kar je bilo zapisano na očkovem poročnem prstanu. Še istega dne se je Tomaž vrnil iz Logarske doline.

Pogreb – Tega se dobro spominjam, veliko stvari pa mi je tudi ušlo iz glave. Spomnim se nekaj deset ljudi, večinoma sorodnikov in sosedov, ki smo ga pospremili na zadnjo pot. Veliko jih je bilo, ki so jim cestne barikade in nevarna situacija preprečile, da bi se udeležili pogreba. Zanje je bilo tako bolj varno. Tudi sami smo na ta dan naredili velik ovinek čez Zaplano, saj je bila običajna pot mimo vojašnice prenevarna.

Spomnim se poštarja, kako je nekaj dni nosil telegrame z izrečenimi sožalji. Prihajali so iz celotne Jugoslavije. Tragična novica je prišla tudi do njih.

Pred leti sva se z mami peljali po stari cesti do Vrhnike. V naselju Drenov Grič sva pred neko hišo zagledali mrliški avto. Mami je rekla: »*To je ta prijazni gospod, ki je takrat pripeljal očka iz Ljubljane, da smo ga lahko pokopali.*« Zakaj prijazni, sem jo začudeno vprašala, saj je bila to njegova služba. »*Je služba, je, samo takrat jih je bilo kar nekaj, ki so prevoz zavrnilo zaradi situacije, ki je vladala.*« Ob sami misli, kaj vse je takratna situacija potegnila za seboj, me zmrazi. Le kako je mami vse to zmogla?

V vojašnico Šentvid, po očkove stvari – Po smrti smo izvedeli, da so vsi piloti in mehaniki z Brnika premeščeni v vojašnico Šentvid. Mamo je k sosedom poklical nekdo in naročil, naj gre čim prej tja, če želi dobiti očkove osebne stvari. Z mami je odšla teta, jaz pa sem ta čas počakala pri njej v Rožni dolini. Spomnim se, da je ravno v tistem času letalo nad Ljubljano prebilo zvočni zid. Kar nekaj ur je minilo, da sta se mami in teta vrnili. Od vsega videnega in doživetega sta bili pretreseni. Ponovno številne barikade in vojska, najhujši pa vstop v vojašnico. Tako imenovana »*narodna muzika*« na ves glas. Človek je dobil občutek, kot da je prišel na vaško veselico in da je v državi vse v najlepšem redu. Niti sledu o tem, kaj se dogaja zunaj vojašnice.

Doma smo odprli očkov kovček. Tudi »*vokmen*« z radiem, ki si ga je kupil pred nekaj dnevi, je imel s seboj. Verjetno z namenom, da bi spremljal poročila, a kaj, ko so mu iz njega vzeli baterije. Nikjer jih ni bilo, le prazna embalaža je pričala, da jih je res imel. No, pa smo začeli prejemat odgovor na naše vprašanje, zakaj je očka letel, če je bila na tisti dan objavljena prepoved letenja. Le kako naj bi vedel za prepoved? Nekateri pa očitno so. Pozneje smo izvedeli, da je bil na to nalogo sprva napoten drugi pilot, ki je očka »*prijateljsko*« poprosil, da to opravi namesto njega. Očka je privolil. Zakaj? Nedorodnim vojakom bo odpeljal kruh, istočasno pa bo let izkoristil za to, da komu od domačih sporoči, da je z njim vse v redu. O prepovedi letenja ni bil obveščen, njegova pot je vodila mimo babičinega bloka v Mostah. Ker je bila tudi ona v skrbeh zanj, je ob zvoku helikopterja stekla k oknu. Kdo ve, če jo je opazil. Naredil je krog in odletel proti Rožni dolini, kjer sta živel stric in teta. Takrat je počilo! Govorice o oboroženem helikopterju me razjezijo, pa tudi to, da je letel nad skupščino. Ne, očitno je želel le svojim najbližjim, ki jih je imel neizmerno rad, sporočiti, da je z njim vse v redu in prelet je bil takrat edini način, da je to lahko naredil. Kar se tiče oboroženega helikopterja pa se strinjam, da je bil oborožen, ampak ne z orožjem, temveč s štrucami kruha.

Grob – Med počitnicami smo šli vsak dan k očku na grob. Tudi tistega popoldneva je bilo tako, le da sva šli z mami sami. Ne spomnim se, kje je bil Tomaž. Prišli sva do groba in opazili razdejanje. Nekdo se je spravil na očkov grob. V šoku sva začeli pospravljati nered. Takrat sem bila besna na tistega, ki je vse to naredil, danes, ko gledam na vse to, pa se mi ta oseba smili! Revez, navadna reva je, ki se spravlja na mrtvega človeka. Danes tudi vem, da je prišlo do tega, ker se je resnica o očku predolgo skrivala.

Začetek šole – Konec počitnic. Spet selitev v Ljubljano. Šole in starih sošolcev sem se veselila, saj bom mogoče vsaj malo pozabila na zadnja dva meseca. V šesti razred sem šla, razrednika sem imela istega kot lansko leto. Spet sem bila v družbi prijateljev, lepo!

A z začetkom šole so se začele tudi nove težave, na katere nisem bila pripravljena. Tudi Tomaž jih je imel. Ob izgubi bližnjega si ranljiv in tudi midva sva bila. Vedno se najde kdo, ki uživa v nesreči drugega in tudi midva sva doživela podobne izkušnje. Zbadanja, da je prav, da je oči umrl, ker je delal za JLA, so naju prizadela. Zaradi vseh izrečenih besed sem doma jokala in jokala. Kako lahko tako govorijo za očka, ki sem ga imela najraje. Saj ga še poznali niso! Mami se je veliko pogovarjala z nama in nama skušala dopovedati, da naj se ne zmeniva za govorice, saj mi sami najbolje vemo, kaj in za koga je delal očka. Upoštevala sva njen nasvet, kar pa sprva ni bilo lahko in s časom sva postala imuna tudi na zbadljivke. Danes, ko pomislim na mamo, se zavedam, kaj vse je, poleg izgube moža, morala pretrpeti in ob vsem tem je ostala močna!

Kapo dol mami, da si vse to zmogla. Ponosna sva nate in tudi oči bi bil!

To je le nekaj spominov na moje otroštvo. Na trenutke je bilo zelo težko, a sem skupaj z mami in Tomažem zmogla premagati ovire. Iz vsake stvari sem se poskušala kaj naučiti in vse to je pripomoglo k temu, da sem danes močnejša, kot bi mogoče bila, če vsega tega ne bi doživela. Ne delam razlik med ljudmi, ni mi pomembna njihova narodnost, da so le poštene in da imajo dušo. Dušo imaš ali je nimaš. In za tiste, ki pravite, da ni bilo vojne v Sloveniji. Zakaj ste od leta 1991 naprej začeli ljudi deliti na mi in oni, pa naše in vaše... Dragi moji, prej smo bili vsi naši, pa če vam to ugaja ali ne.

Breda Mrlak

Izpoved mame

Pisalo se je leto 1991. Vedeli smo, da se bo Slovenija osamosvojila in da ne bo šlo vse tako gladko, kot se je zdelo. Tiste dni je bil moj sin vpoklican na vojaške vaje. Tiste dni je poklical po telefonu in povedal, da je ves premražen in premočen, saj so bili močni nalivi. Zasmilil se mi je. V noči na 28. junij je bil premeščen na vojaški položaj v Dravograd, saj se je pričela osamosvojitvena vojna.

Že tisto noč sem imela hude slutnje. Dobila sem čuden občutek. Tisto jutro so nebo preletavala sovražnikova letala. Slišalo se je pikanje orožja in eksplozije bomb. V hrupu orožja sem se odpravila v mesto Slovenj Gradec po opravkih. Ljudje po mestu so skrivno šepetali, da so med vojaki že prve smrtne žrtve.

Sredi dopoldneva je bilo po radiu obveščeno, da je med bojem na barikadi padel tudi moj sin Vincenc. S težkim srcem sem si priznala, da se je to res zgodilo. Pa čeprav sem zelo močna oseba, so se mi iz oči ulile prve solze. Zazvonil je telefon in poklicali so me na ogled trupla v bolnišnico. Sedaj je bilo vse potrjeno. Ostala sem brez najmlajšega sina. Ihtela sem in jokala, zakaj prav on, zakaj se je to moralo zgoditi prav naši družini. Ko sem prišla v bolnišnico, sem še dodatno potrdila, da je res on. Bilo mi je še težje. Sedaj je izginil še tisti kanček upanja. Pripeljali smo ga v poslovilno vežico. Ob pogledu na veliko vojakov, ki so se mu prišli poklonit, me je še bolj stisnilo pri srcu. Na dan pogreba je bilo prijetno toplo vreme, jaz pa sem videla le praznino in črno krsto, v kateri je ležal moj sin. Jokala sem, vendar brez solz, ker so se mi sproti posušile.

Naslednji dnevi so bili mračni in prazni. Brez volje sem hodila in tavela skozi hiše. Takih občutkov se seveda ne da opisati. Vsi dnevi so bili prazni in brez pomena. Sedaj pogosto zahajam na grob in mu prižigam svečke. Obujam spomine in še sedaj se sprašujem: »Zakaj?«

Frančiška Repnik

Moj mož, Franc Šoster je bil miličnik na železniški postaji v Mariboru.

Pred osamosvojitvijo so ga vpoklicali v službo. Samo enkrat se je oglasil doma, da se je preoblekel, uredil in odšel nazaj. Na postajo sem mu nosila sendviče. Na osamosvojitve je bil zelo ponosen. Na tisti dan, ko se je tu začela agresija, je prišel domov za tri ure. Klicali so ga, da se mora takoj vrniti, ker da je pač nekaj na postaji, da so prejeli depešo za napad. Bila sem v službi, ko me je poklicala hčerka, ki se je jokala: »*Mama, ata so klicali, da mora iti v službo. Kaj bom pa jaz?*« Rekla sem ji: »*Bodi noter, ne hodi nikamor,*« ker da pridem čez pol ure domov.

Med vračanjem v službo so bile tu v bližini, kjer stanujemo, pred vojašnico, barikade, zato se je obrnil in odpeljal po drugi strani. Zadel je v barikado, od tam ga je s ceste zaneslo na drugo stran. Kakor so povedali, se je postavil na cesto, na ovinku Proletarskih brigad, Betnavske, pa je s hitrostjo zadel, mislim da v pločnik, odneslo ga je čez cesto v drevo in obrnilo na streho. Takrat me je poklicala svakinja in me vprašala, kdaj ima mož rojstni dan. »*Pridete?*« sem se še pohecala. Pa je rekla, da ne in da mi bo dala nečaka. Nečak je povedal, da je mož imel nesrečo, da se je zaletel in da naj grem takoj v bolnico. Takoj smo odhiteli tja, a je bilo prepozno. Kaj se je dogajalo vmes, zakaj se je to zgodilo, ne vem. Kasneje so ugotovili, naj bi mu od šoka in psihičnih naporov odpovedalo srce. Nikoli pa ni bil srčni bolnik. Tri ure, ko je bil doma, je hčerka pritekla in rekla:

»Oči, pridi hitro pogledat, tanki gredo.« Takrat so ga že klicali, stvari je na hitro pograbil in se ni več vrnil. Takrat je odšel, pa se ni več vrnil.

To je bilo v soboto, 29. junija.

Pogreb smo imeli 3. julija ob pol treh in sredi pogreba je bil alarm za zračni napad. Ljudje so se razbežali, šli so vsak na svoje. Pustili so nas, krsto in vse. Čakali smo do petih, alarma za preklic nevarnosti pa še vedno ni bilo. Nekaj ljudi je še bilo, bili so govori, častna četa pa ni mogla streljati salv. Opravičili so se, da ne morejo zaradi nevarnosti zračnega napada in da ne bi prišlo še do česa drugega. Vse je bilo napeto, kamorkoli si šel, te je bil strah. Midve s hčerko sva šli v Razvanje k bratu, da nisva bili tu, ker je tu blizu vojašnica in naju je bilo strah.

Zofija Šoster

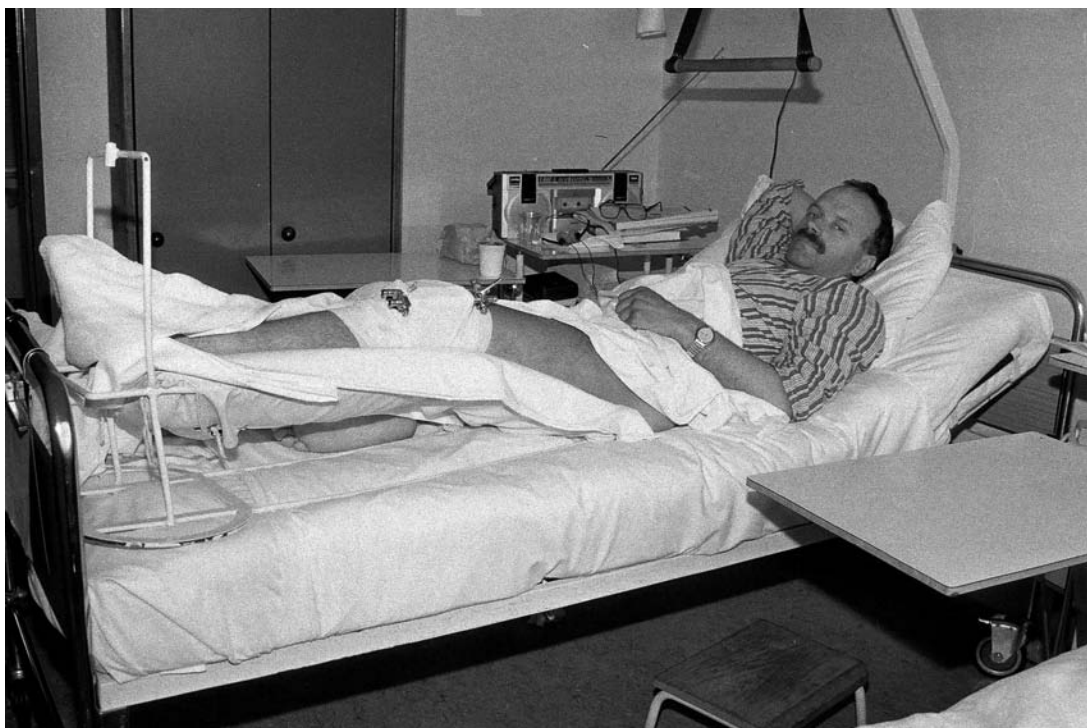

Sestreljeni helikopter JLA s slovenskim pilotom Antonom Mrlakom, Rožna dolina v Ljubljani, 27. 6. 1991; foto: Nace Bizilj.

Porušena domačija Antona Kotarja, ki je v letalskem napadu JLA na Medvedjek izgubil življenje, Medvedjek (redaj Veliki Gaber), 28. 6. 1991; foto: Nace Bizilj.

Ranjeni Boris Fras v Univerzitetnem kliničnem centru Maribor, maj 1991; foto: Martin Ozmec.

PRIPADNIKI TERITORIALNE OBRAMBE

Padli v bojih

Jernej Molan, Edvard Peperko, Peter Petrič, Vincenc Repnik, Franc Uršič

Umrli zaradi drugih vzrokov

Dušan Črešnar, Bojan Gorenc, Janko Knavs, Andrej Kunaver, Miroslav Moljk, Sebastijan

Miran, Marjan Smodič, Dražen Šantel, Edo Taškar, Jože Vavtar, Anton Žakelj

PRIPADNIKI ORGANOV ZA NOTRANJE ZADEVE

Marjan Dobelšek, Željko Ernoič, Robert Hvalc, Stanislav Strašek, Bojan Štumberger,

Franc Šoster

SLOVENCA V JLA

Anton Mrlak (VP 3880 Pleso), **Franc Špelko** (VP 8164 Maribor)

DRUGI SLOVENSKI DRŽAVLJANI

Boris Adam, Mohor Bergant, Milan Bučar, Bratislav Djordjević, Alojz Gaube, Anton Kotar,

Dragan Lukić, Stanislav Požar, Dušan Sušnik, Janez Svetina, Josef Šimčik*, Ismet Velagić

CIVILISTI IZ DRUGIH DRŽAV

Kenan Cetin, Zaprian Dinčev, Plamen Dinčev, Nikolaj Dragev, Stoyan Kazakov, Konstantin

Nikolaj, Hismetin Ozbek, Svetoslav Spassov, Muzafer Vildirin, Nikolas Vogel, Norbert Werner

PRIPADNIKI JUGOSLOVANSKE LJUDSKE ARMADE

Ljubo Babić (VP 8164 Maribor), **Dejan Bjelogrić** (VP 7464 Varaždin), **Branko Bojanić** (VP 3293

Karlovac), **Mirko Brndušanović** (VP 7464 Varaždin), **Dragan Bubalo** (VP 7464 Varaždin), **Halil**

Cucak (VP 8866/9 Zagreb), **Stipo Đati** (VP 3672 Postojna), **Dušan Dejanović** (VP 2465 Jastrebarsko),

Dragan Đokić (VP 2465 Jastrebarsko), **Mustafa Hadžiselimović** (VP 7464 Varaždin), **Popaj**

Halimi (VP 3672 Postojna), **Eldin Hrapović** (VP 7660 Pleso), **Fahir Imamović** (VP 3293 Karlovac),

Ivan Jeličić (VP 5312 Vrhnika), **Zoran Ješić** (VP 7646 Dravograd), **Milenko Jorgić** (VP 7660 Pleso),

Ratko Jovanović (VP 5312 Vrhnika), **Florim Kasumi** (VP 3293 Karlovac), **Mirko Lučić** (VP 1298

Ribnica), **Goran Maletić** (VP 7646 Dravograd), **Aleksandar Milošević** (VP 2465 Jastrebarsko), **Zoran**

Mirković (VP 8866 Zagreb), **Stojan Miletić, Vojko Obradinov** (VP 4848 Koprivnica), **Nedžmedin**

Osmani (VP 7640/11 Ilirska Bistrica), **Muhamed Palić** (VP 2146 Nova Gorica), **Slobodan Pantelić** (VP

7640 Ilirska Bistrica), **Borislav Pivač** (VP 8164 Maribor), **Špiro Ponjavić** (VP 5312 Vrhnika), **Dragan**

Rodić (VP 6919 Niš), **Rama Salihi** (VP 2950 Sežana), **Branko Sedlar** (VP 9481 Reka), **Bojanče**

Sibinovski (VP 3880 Pleso), **Domagaj Sotinac** (VP 5312 Vrhnika), **Goran Stanković** (VP 2146 Nova

Gorica), **Obrad Stevanović** (VP 2146 Nova Gorica), **Zoran Stojanović** (VP 4142 Murska Sobota),

Slobodan Stojković (VP 5312 Vrhnika), **Miroslav Šandor** (VP 7660 Pleso), **Antonije Šimunović** (VP

7646 Dravograd), **Milan Tanasković** (VP 1098 Kranj), **Neidentificirani pripadnik JLA**

Viri

Enotni v zmagi: osamosvojitve Slovenije. Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Nova Revija. Ljubljana, 2006 (viri: VM CV, MNZS, RKS, Istina o oružanem sukobu u Sloveniji, 1991).

Veteran – glasilo zveze vojnih veteranov vojne za Slovenijo, št. 35, april 2008.

Zbirka pričevanj svojcev padlih v vojni za obrambo samostojne Slovenije, Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

Seznam žrtev v vojni za Slovenijo 1991, Jože Romšak – Združenje vojnih invalidov 91.

*Žrtev iz časa osamosvajanja Slovenije, umrl ob pekrskih dogodkih 24. maja 1991, Maribor.

Bil je 2. julij 1991, za katerega jaz pravim, da imamo drugi rojstni dan, kajti za nas bi se lahko zelo slabo končalo. To je bil dan, ko je bila doma na Pekrski gorci, ranjena moja mama Agneza.

Že v službi je dopoldne vladala strašna panika in so nam dovolili oditi prej domov. Moja mama je takrat pazila mojega dveletnega sina in devetletno hčer. Z možem sva šla ponju, ker pa je sin še spal, sva počakala, da se zbudi. Mama je ravno hotela odnesti vedro polno vode in mi (moj brat, mož, hči in jaz) smo šli z njo. Iz kasarne so takrat že streljali na Pohorje s topovi, mi pa smo naivno verjeli, da pri nas pač ne more biti nič, le kdo da bi bil tako nor, da bi streljal na nas in kaj šele, da je vojna v Sloveniji. Naenkrat pa je nekaj močno zažvižgalo, močno počilo in mama je zakričala:

»Deca moja, z mano je gotovo!«

Zagledala sem mamo s strgano obleko in z veliko razcefrano rano. Hitro smo stekli v klet, jaz po spečega sina v spalnico. Mož je mami takoj ponudil prvo pomoč. Medtem pa so bombe kar naprej padale. V kleti je bilo grozno, saj je to zelo stara hiša in nismo vedeli, kako bo prenesla bombardiranje. Nastala je tudi težava, kako poklicati reševalce. Telefona takrat še nismo imeli, sosedje pa so imeli CB postajo in tako smo po njej uspeli poklicati reševalce. Bili so malo razjarjeni, ker jih nismo čakali zunaj in so nas iskali. Hitro so ugotovili, zakaj ni bilo nikogar zunaj, saj so bombe padale kar naprej. Tudi njih je zajela panika. Koliko časa je trajalo bombardiranje ne vem, nam se je zdelo pač cela večnost. Sin je postal vedno bolj nemiren, še dobro, da sem ga dojila, saj smo bili v kleti brez vode in hrane... Po kakšni uri sedenja in čakanja v kleti sem začutila, da mi nekaj teče po čelu. Potipala sem si čelo – bila je kri. Potipala sem se še po vrhu glave in ugotovila, da mi je posnelo kožo in lase na vrhu glave. Vsa sreča je bila, da nisem obula svojih sandalov, ko je počila bomba, ker bi kosček bombe drugače dobila v sredo čela in me danes verjetno ne bi bilo tukaj.

Po končanem bombardiranju smo imeli kaj videti, podrtje betonske stebre, požgane paradižnikove kole, preluknjane pnevmatike na avtomobilu, luknje na fasadi hiše in še in še. Vsa sreča je bila, da je prva bomba padla na vrt, ker če bi padla na cesto, bi se razpršila in bi bili lahko vsi ranjeni ali celo mrtvi.

Tako smo mi doživeli vojno za Slovenijo.

Štefka Antolin

Težko je stresti na papir vsa naša doživetja. Sredi junija 1991 si je sin Bojan moral pripraviti obleko za taborit. Takrat se še nisem zavedala, zakaj. Nismo se zavedali, kaj nas čaka. Poslušali smo radio, gledali televizijo. Ko smo slišali, da se iz Ormoškega proti Ljutomeru pomika JLA in da ima namen priti čez Muro v Radence, smo videli, da je stvar resna. Kot vsak dan sta se v službo odpravila sin in mož. Ta dan je sin sporočil, da ga ne bo kakšen teden. Poklical nas je, a ker nas ni bilo doma, je poklical mojo mamo v Moravske toplice, naj nas obvesti, da potrebuje civilno obleko in vse za higieno. Takoj smo šli domov in mu vse to odnesli, zraven pa smo mu priložili češnje, ki smo jih ravno nabrali. Semaforji niso delali, helikopterji so krožili, avioni so raketirali več mest v Murski Soboti. Strašno je bilo. Bojan nas je pričakal prek mostu Mure na Petanskem kraju. Dali smo mu obleko in češnje, ki jih je imel zelo rad. Imela sem občutek, da je z mislimi nekje drugje. Hitro smo se poslovili.

Moža sem še naprej vozila delat. Delal je zraven vojašnice v Murski Soboti. Po dvorišču so se sprehajali vojaki. Vem, da jim je včasih dal kaj za popit. Skoraj kolegi so bili, bi rekla. On se jih ni bal. Medtem ko so drugi, kakšnih deset do dvanajst jih je delalo, včasih prišli, nazadnje pa niso več hodili delat, je mož delal sam. Nekega dne me je poklical in naročil, naj pridem takoj ponj. Res sem šla. Kakšnih petdeset metrov pred delavnico so me ustavili teritorialci, da tam ni nikogar in da naj grem domov. Spet me je klical in še enkrat sem šla po moža. Raketirali so Mursko Soboto, jaz pa sem se vozila in iskala moža. Nekdo je zakričal: »*Ti neumna ženska, ne moreš ostati doma? V Murski je nevarno.*« Šele ko sem prišla domov, sem se zavedala, kako je nevarno. Doma nas je čakala snaha Silva in soseda. Gospa je na mizo položila kruh, salame, in rekla: »*Še zadnjič to skupaj pojejmo, potem pa lahko siti umremo.*« Bilo je smešno in tudi žalostno. Poiskala sem odeje, šli smo sedet pod stopnice. Mož se je smejal in rekel, da to ni varno, zato smo se preselili v shrambo. Bojan se nikoli ni bal. Govoril je:

»*Zaobljubo sem dal, da bom branil domovino.*«

Ne mine ne dan ne noč, da se ne bi spomnila nedelje, 30. junija 1991, dvajset minut čez dvanajsto, ko je bilo na radio poslano obvestilo: »*Pri predaji orožja so na Petanci ranjeni štirje ljudje: Puklavec, Ipša, Zamuda in mladi miličnik, doma iz Gradišča, Bojan Bedek.*« Kosilo je ostalo na mizi. Telefoni so začeli zvoniti, kje in kako priti do informacij. Več smo spraševali, manj smo izvedeli. Neki gospod je poklical in zahteval moža. Povedal mu je, da je bil Bojan ranjen in odpeljan v rakičansko bolnico. Prosil ga je, naj pove samo očetu. Poklicali smo v bolnico in po dolgem vztrajanju dobili zvezo. »*Nič vam ne moremo še povedati. Ob petnajsti uri lahko pridete, takrat se bomo že kaj več pogovorili,*« so dejali. V bolnico smo šli jaz, mož in Bojanova žena Silva. Zdravnik nas je peljal v sobo. Bojan je spal, druga dva sta bila budna. Zdravnik je tresel Bojana in ga poskušal zbuditi. »*Obisk imaš,*« mu je govoril. Bojan je bil prvi pri vratih. Imel je podloženo nogo, umazano od krvi zavito roko in noge. Zdravnik je rekel, da kakšne tri tedne, pa da bo že dober. »*Vse me boli in nič,*« so bile njegove prve besede. S snaho sva ga malo umili z vodo. Obiskovali smo ga z dneva v dan in kaj kmalu ugotovili, da je stvar bolj resna kot je bila na prvi pogled. Bojana je noga zelo bolela. Vse bolj nas je skrbelo, vsakega posebej in vse skupaj, kako bo naslednji dan. Nekega dne, ko smo prišli na obisk, je Bojan prestrašen ležal in povedal, da so dan prej, ko je bil ranjen, onemogočili tank in ranili tankista, ki leži v drugi sobi. Povedal je, da so ga prišli njegovi vojaki obiskat in da so bili oboroženi. Nismo si znali razložiti, kako so lahko pustili oborožene vojake sprehajati se po bolnici. Tudi mi smo jih potem dva dni zaporedoma videli. Bojan se je bal, da ga bodo prepoznali.

Po kakšnih treh tednih je Bojan poklical in povedal, da ga noga vsak dan bolj boli. Zdravnik mu je povedal, da mu bodo naslednji dan pod kolenom nogo odrezali. Bojan nas je prosil, naj obvestimo njegove nadrejene na upravo policije v Mursko Soboto. To smo tudi storili in že drugi dan sta ga obiskala načelnik in komandir. Dogovorili smo se, da ga odpeljeta v Ljubljano na oddelek za strelne in prometne rane k docentu Baragi. Premestitev je trajala en teden. Tako smo se nekaj mesecev vozili iz Murske Sobote v Ljubljano.

Prišla je jesen, pospravljali smo pridelke. Bojan je okreval. Dva policista – načelnik in komandir sta najavila obisk. Prišla sta ob točno dogovorjeni uri in bila prijetna sogovornika. Njun namen je bil, da bi nam ponudili denarno pomoč, da bi olajšali potne stroške v

Ljubljano. Rekla sem nekako tako: »*Denar bi potrebovali, a še bolj bi snaha potrebovala zaposlitev.*« Povprašala sta jo po izobrazbi in v kratkem času je dobila službo, ki jo ima še danes. Bojan je bil na bolniški pet let in en mesec.

To je bilo stresno za vse nas. Bal se je preverjanja o sposobnosti dela z orožjem, a mu je uspelo. Na svojo željo je prekinil bolniško in se zaposlil. Ni hotel biti upokojen kot vojni invalid. Čimprej je hotel iti med svoje kolege policiste. Toda niti štiri mesece po končani bolniški ni užival svojega, tako zelenega poklica. Novembra 1996 se je smrtno ponesrečil. Takrat je bil očka Lari, stari dve leti in štiri mesece.

Ta vojna nam ni prinesla nič dobrega – ranjenca, invalida in vdovo. Kako se je naše življenje spremenilo, ne morem opisati. Kdor česa takega ne doživi, tudi ne more razumeti. Moje in moževo zdravstveno stanje se je naglo poslabšalo. V telesu je uničena duša. Bojana smo izgubili, ljubezni do njega pa ne bomo izgubili nikoli.

Estika Bedek

Sem upokojeni miličnik z Mednarodnega mejnega prehoda (MMP) Holmec, kjer sem služboval štiriindvajset let, zadnja leta kot vodja izmene. Dolgo sem premišljeval, ali naj tudi jaz pozabim dogodke, ki so se odvijali v naši lepi, komaj rojeni Sloveniji. Toda kljub polnoletnosti vojne za Slovenijo mojega spomina ni načela erozija.

Do danes se mi je posrečilo dobiti dve brošuri, ki opisujeta dogodke v času vojne na Koroškem (avtorjev Korenta, Prebiliča in Guština) in bi rad dodal še nekaj podatkov o takratnem dogajanju na prehodu Holmec. V obeh brušurah sem namreč omenjen enkrat kot dežurni na prehodu, ki je bil ranjen in drugič kot prijatelj, ki je dobil hude opekline. Z razporedom službe sem bil dne 27. 6. 1991 razporejen v službo na MMP Holmec kot vodja izmene. Zaradi dogodkov, ki so se odvijali v tem času, sem opravljal kontrolo mejnega prometa in pozneje tudi sodeloval skupaj s Praperjem in Štaherjem pri pogovorih s komandirjem stražnice Holmec Huseinom Šabičem, ki nam je posredoval ultimati, da v petnajstih minutah zapustimo mejni prehod Holmec.

Službo sem nadaljeval prek noči na 28. 6. 1991, ko sem bil zaradi agresije ranjen in odpeljan v slovenjgraško bolnišnico. Pomemben je podatek, ko nam je ostrostrelec JLA ubil dva rezervna miličnika, Štumbergerja in Ernoiča, in hudo ranil rezervnega miličnika Ringa, da sta bila v neposredni bližini kioska mednarodne špedicije Feršped še dva rezervna miličnika, ki sta bila v neposredni življenjski nevarnosti. Voznika reševalnega vozila Reševalne postaje Ravne gospoda Stanka Zagernika, smo ob prihodu prosili, naj poizkuša z reševalnim vozilom narediti manever in rešiti ta dva miličnika. Zagernik je najprej peš stopil do miličnikov pri kiosku, ter jima povedal, kaj namerava storiti, potem pa je z reševalnim vozilom z vzvratno vožnjo zapeljal do njiju, da sta skočila za vozilo in jima s počasno vožnjo proti garaži mejnega prehoda omogočal kritje pred sovražnikovim ognjem.

S tem pogumnim dejanjem nam je reševalec Zagernik zagotovo rešil dve mladi življenji. Ko so me pozneje pripeljali v bolnico Slovenj Gradec, so me namestili v sobo, kjer je bil takrat že operiran hudo ranjen Otokar Praper. V bolnišnici smo naslednji dan dobili obvestilo – alarm za zračni napad. Takoj sem pomagal ranjenemu Praperju v zaklonišče, kamor pa so prišli tudi ranjeni vojaki iz stražnice Holmec. Ko sem enega od njih vprašal, kaj je bilo ob poizkusu predaje z dvignjeno belo rjuho pri stražnici Holmec, mi je povedal, da je v tistem trenutku izza vogala stražnice prišel poročnik z avtomatsko puško in z rafalom

nad njihovimi glavami zakričal: »*Nema predaje!*«, oni pa so v strahu popadali po tleh. Nihče v tej akciji ni bil ubit. Ko sem se iz zaklonišča vračal še v zgornje prostore, me je dežurna zdravnica prosila za pomoč pri evakuaciji še enega ranjenca. Ko sem prišel do njega, sem videl, da je bil ranjenec vodnik stražnice Sonjak Perak Marko, ki je bil ranjen, ko je prišel s svojimi vojaki v pomoč na stražnico Holmec. Tudi njemu sem pomagal v zaklonišče.

Maks Breznik

Takrat sem bil mlad fant, samostojni avtoprevoznik, poln energije. Tako sem vojno najprej doživel na cesti. Kot avtoprevoznik sem bil namenjen v Zagreb, kjer bi moral razvoziti kmetijske pripomočke za Agrooskrbo iz Maribora. Toda v Zagreb se ni dalo več priti, ker so bile že od Ptuja vse ceste zabarikadirane. Pa sem se vrnil nazaj v Maribor, kjer sem parkiral svoj kamion, od tam pa sem se odpravil v svoj rojstni kraj Srebotje. Domov je bilo težko priti, ker je bilo na cesti polno barikad, bili so teritorialci, vojaki JLA, ampak nekako mi je uspelo priti okoli desete ure zvečer. Vedeli smo, da se nekaj pripravlja, a smo šli normalno spat. Zjutraj, 28. 6. 1991, sem mojo življenjsko sopotnico, s katero sva imela šestletnega sina, odpeljal v službo na pošto v Šentilju. Od tam sem se namenil v Maribor, da bom videl, kakšno je stanje. Takrat nismo prav resno razmišljali o vojni. Ker če bi, potem ne bi hodili toliko naokrog. Bili smo radovedni in nas je zanimalo, kaj se dogaja. Kot da smo verjeli, da do vojne ne more priti. Ko sem prišel do Pesnice, sem srečal mojega kolega, zdaj žal že pokojnega novinarja Mladine, Iva Štandekerja. Z njim je bila gospa Jana Schneider, menda novinarka televizije BBC, in fotograf Diego Andres Gomez. Ker sva se z Ivom zelo dobro poznala, me je prosil, še bolj pa Jana, ali jih lahko peljem naokrog, da bodo videli in poslikali dogajanje. Normalno sem v to privolil, ker sem čutil, da je to moja dolžnost. Zadržali smo se v Pesnici pri cestnem podjetju, kjer so bile barikade. Že prejšnji večer so obstreljevali barikade in tudi na ta dan. Potem smo se iz Pesnice odpeljali proti Šentilju v kraj Cirkovce, kjer je bila tankovska kolona, ki je bila namenjena proti Šentilju. V Štrihovcu pa je bila na železniški progi za barikado postavljena kompozicija vagonov, zraven pa še kolona kamionov.

Ker seveda nismo mogli mimo, smo šli z avtom čez hrib in na drugi strani parkirali. Ivo, Jana in Diego so šli fotografirati barikade in jaz sem šel z njimi. Tam smo se zadržali. Na drugi strani pa je stala kolona tankov jugoslovanske armade. Nekaj besed smo izmenjali tako z vozniki kamionov kot tudi z vojaki JLA iz tankovske enote. Pogovarjali smo se popolnoma normalno. Nato sta Ivo in Jana rekla: »*Dobro. Midva greva še na konec kolone, da jo bova poslikala še z druge strani.*« Jaz pa sem ostal tam s temi možakarji. V tistem trenutku pa je nekdo vprašal poveljnika, ali nameravajo streljati po teh barikadah, civilistih. Odgovoril je: »*Nikoli.*« Tega mu nisem nikoli oprostil, ker je lagal. Poveljnik je namreč šel v tank in zagnali so motorje.

Pogledal sem nazaj in kar naenkrat sem v zraku zagledal dva ali tri avione, ki so že začeli bombardirati barikado kamionov.

Prva kasetna bomba, ki je priletela, je priletela na nas. Tisti trenutek, ko sem bil zadet, sploh nisem prav čutil, kaj se mi je zgodilo. Čutil sem le, da mi telo nekaj trga. Ne znam opisati tega občutka. Za nekaj časa sem izgubil zavest. Čez nekaj časa sem dojel, da ležim

na cesti, da sem ranjen. Okrog mene so bili mrtvi, eni so prosili za pomoč, pa jim nisem mogel pomagati, ker še sam sebi nisem mogel pomagati, vse je gorelo... Postal sem strašno žejan. Začel sem se plaziti v potok. Bila je sreča v nesreči, da sta me Ivo in Jana našla in v tistem trenutku pritekla, ker bi se takrat morda utopil. Začela sta klicati pomoč. Bila je velika zmeda. Morda je trajalo eno uro, preden so me odnesli do reševalnega vozila in me odpeljali v splošno bolnišnico Maribor. Bil sem toliko priseben, da sem voznika usmerjal po stranskih poteh do Maribora. Ranjen sem bil v obe nogi in v hrbet, v predel pljuč in ploščica kasetne bombe, velika štiri krat šest centimetrov, se mi je ustavila tri milimetre pod srcem. Od skupine ljudi, ki smo bili na istem mestu, sem preživel samo jaz. Tisti, ki mi je opravljal rentgen, je rekel, da je začuden, da sem preživel in da sem očitno poln energije. Ko sem bil v bolnici sem dobil vabilo za prijavo k teritorialni obrambi. Dobil pa sem tudi Janino pismo: *»Dragi prijatelj! Zelo mi je žal, da si ranjen. Z vso dušo in srcem se ti opravičujem, da sem te zaprosila za pomoč in te tako privedla na kraj, kjer so te brezsrčno ranili. Vsled te tragedije si se tako obvladoval in si bil tako miren, da si nisem niti mislila, da si ranjen, ko sem te pogledala. Počlašena sem, da sem spoznala tako pogumnega fanta kot si ti. Vem, da so to le besede in se ne morejo primerjati s stvarnostjo, s katero se ti sedaj soočaš. Zelo sem hvaležna, da si preživel. Če bi umrl, si ne bi oprostila do konca življenja. Zelo sem prizadeta, da imaš tako hudo poškodovano nogo. Moraš vedeti, da si zelo pogumen in si resnično poseben fant. Nikoli, nikoli te ne bom pozabila. Če bo mogoče, te bom prišla obiskat. Tvoji ženi pošiljam pozdrave iz vsega srca s simpatijo in s spoštovanjem. Tebe pa občudujem in te blagoslovjam. Tvoj obraz imam pred seboj vsako minuto. Tako zelo, zelo mi je žal. Jana.«*

Zdravljenje in rehabilitacija sta trajala tri leta, samostojno avtoprevoznništvo sem odjavil in se invalidsko upokojil. Spraševal sem se, zakaj? Izpolnil sem svojo dolžnost. Zgodilo se je, kar se je očitno moralo zgoditi. Vse je za nekaj dobro in vse je verjetno za nekaj tudi slabo. Če bi danes lahko zavrtel čas nazaj, ne bi ničesar spremenil. Šel bi z novinarji in jim pomagal. Vredno je bilo.

Ernest Brumec

Želja nas vseh je bila, da gremo v lastno državo, v kateri nam bo boljše. Delno pa smo tudi vedeli, da brez posledic zaradi odcepitve ne bo šlo. Da pa bo prišlo do vojaške agresije, si nisem mislil.

Čez Gorjance so prišli napadi iz kasarne v Karlovcu. Dobil sem podatek, da je bila policija v križišču v Metliki in ni javila, da prihaja vojaška patrulja in Hrvati tudi seveda niso javili, da prihajajo. Če sem takrat prav razumel poveljnika, je imela ta enota nalogo mešati radio-televizijske zveze iz Ljubljane in oddajati svoj program in je morala za vsako ceno priti v Ljubljano. Ta enota iz karlovške kasarne je bila prvič ustavljena na Pogancih. Mene ni bilo tam, a sem bil takrat že vpoklican. Malo pred tem, v petek, sem ženo pripeljal domov, saj se nama je rodila prva hčerka. Vpoklican pa sem bil v ponedeljek. Štab teritorialne obrambe v Novem mestu je bil tam, kjer je sedaj Zavod za zdravstveno varstvo. Rekli so: *»Če ima kdo kakšen zadržek, naj pove. Zdaj gre zares. Pojdite domov, pripravite si vse potrebno in pridite nazaj. Dobimo se ob dvanajstih.«* Dobili smo se v gasilskem domu, v Ločni je bila poklicna gasilska enota. Mi smo bili potem v naši vojski preimenovani v pokrajince in smo imeli pokrajinski štab. Čakali smo na pozive. Enkrat je bil poziv, da so videli četnike nad Radatoviči na meji s Hrvaško, pa smo hiteli na Gorjance, pa ni bilo nič. Potem, smo

po Novem mestu spet nekaj iskali. Sirena je v gasilskem domu kar naprej tulila, vendar za gasilce, mi pa smo se hecali, ker smo vse to vzeli kot eno močnejšo vajo. Na dan slovesne razglasitve samostojne države smo si naredili proslavo in odprli šampanjec. Potem smo se hecali, da bo ognjemet tako in tako naredila vojska. Potem pa je bila ura okrog deset zvečer, ko je sirena začela tuliti. Mi smo se smejali in rekli: »*Gasilci morajo spet nekam iti.*« Nato po zvočniku slišimo: »*Alarm velja za vojsko.*« »*U, madonca,*« smo rekli, »*sedaj je pa nekaj resnega.*« Podelili so nam bojno municijo in rekli: »*Ena enota gre na most pri domu JLA, ena gre v Pogance. Gre zares. Veste kaj ste se učili, veste kaj je potrebno delat. Čuvajte se. Ko bo končano, se dobimo tukaj.*« Šli smo v kamione in se odpeljali. Jaz sem tudi dobil en kamion, mislim da 110 TAM, vojaški. Skupino sem odpeljal na novi most v Novem mestu. V nekem trenutku je naš snajperist opazil, da se nekaj dogaja na Domu JLA, ki je ob mostu. Imeli so mitraljersko gnezdo, ki nas je spremljalo, ko smo hodili sem in tja. Takoj smo javili nazaj, naj se dogovorijo za umik, da ne bi ukrepali brez potrebe. Tako se je tudi zgodilo. Tisto noč smo varovali ta most. Bila je zavora: pesek, kamioni, zaprta rampa. Zjutraj so ljudje hodili v službo in med njimi je bil tudi oficir, ki je bil takrat, ne vem če ravno poveljujoči, v Domu JLA. Vojaki so bili zaprti, ven niso mogli. Oficirji pa so živeli v blokkih na Brodu in imeli doma družine. No in z avtom je prišel zloglasni oficir Paprica. Odprl je šipo, vpil na nas in nas žalil. Mi smo mu dejali: »*Bodi tiho, pojdi mimo in daj mir.*« Nismo vedeli, da je on. Šele nato nam je nekdo povedal, da je bil to oficir Paprica. Potem je delal težave v kasarni, nato v vojni na Hrvaškem in menda je bil ustreljen.

Nas so nato zjutraj poslali na Medvedjek. Rekli so: »*Vi ste pri štabu, pazite na štab.*« Bili smo na desni strani v smeri proti Ljubljani. Barikada s kamioni in strelivom je bila postavljena že prej. Strelivo je bilo postavljeno na mostu, zgoraj in spodaj. Kamioni so bili v vrsti, mi pa smo šli po stari cesti na vrh in tam parkirali. Tudi enota, ki je bila na Pogancih, je prišla gor. In že 27. junija je prišla kolona vozil JLA. Bila je ustavljena. Začelo se je. Hodili smo sem in tja. Oni so nas spremljali s protitankovskim orožjem. Občutek je bil res težak. Toda še vedno, kljub temu, da je bila na cesti vojska JLA, je nismo dovolj resno vzeli. Nihče od nas se ni vkopal. Sam sem gledal, kjer bi se vkopal, pa sem si dejal, da bi šel za oreh. Toda, če zadenejo drevo, bo padlo, sem pomislil, in skupaj smo si potem za enim kozolčkom našli ščit ali grudobran, kot smo rekli v jugo vojski. Zraven so bile zložene železniške traverze, ker si je morda nekdo tam hotel postaviti klet. Tudi za zaščito ni bila preveč primerna. V resnici pri iskanju zaščite nismo preveč razmišljali in nismo bili dovolj previdni. Dejansko smo se postavili na mesto, kjer smo bili tarča. Vročina je bila neznosna. Nekje sredi dneva je prišla skupina petih avtobusov z otroci iz Niša. Kaj narediti? Otrok ne moreš pustiti v koloni. Iz Ljubljane je bil dogovor, da mi s ceste umaknemo eksploziv, razmaknemo kolono in spustimo avtobuse z otroki mimo. Tako se je tudi zgodilo. Medtem pa, ko so se niški avtobusi odpeljali naprej, je kolona JLA zagnala motorje. Na hitro in zelo težko se je eksploziv vezalo nazaj. Mi smo otrokom naredili uslugo, JLA pa je to hotela izkoristiti. Šlo je za las. Hitro smo posredovali, JLA je obstala. Tudi drugi dan so pogajanja tekla dalje, zamenjali so našega in njihovega pogajalca. Po zadnjem pogajanju je naš pogajalec rekel: »*Žal ne bomo ničesar rešili, ker se z njimi preprosto ne da nič zmeniti. Treba bo začeti, ne moremo jih več držati.*« Zadeva je prišla tako daleč, da smo mi začeli streljati. Prvi mi, ne oni. Bili smo dobro oboroženi. Streljali smo dol, ampak nimam pojma, kaj smo zadeli. Protitankovski top pa seveda ne spusti cevi pod ravnino in zato so streljali v hrib in zato smo nastradali mi na vrhu. Letelo je na vse strani vse, ne samo izstrelki, ampak kamen, steklo,

vse, vse. Iz jugo vojske nisem imel prakse, kako se bojevati proti protiavijskemu orožju. Ognjeni krst! Ne da se verjeti! Jaz sem dobil v roko šrapnel in po glavi me je udarilo od železniških traverz. Ne vem natančno, kdaj se je to zgodilo. Hudo je bilo. Ko sem prišel k sebi, sem bil sam. Gledal sem okrog sebe. Nikjer nikogar, pokalo pa tako! Rekel sem si, da se moram nekam umaknit. In ko sem se plazil, mi je oplazilo še hrbet. V jugo vojski se nisem nikoli rad plazil, ko pa me je še po hrbtu oplazilo, pa sem si rekel: »*Zdaj je pa dovolj.*« Ker se mi je zdelo za malo, sem se potem plazil čisto pri tleh. Oficir je vpil: »*Drži linijo!*« Mimo njega sem se splazil do ene hruške ali češnje, kjer sta bila dva skrita. Kdo je zdaj kaj, sem si mislil. Takrat mi je prišlo vse na pamet. Čisto pošteno povem, da v tistem dogajanju nisem bil obremenjen z nobeno stvarjo, kljub temu, da sem doma imel ženo in štirinajst dni staro hčerko.

In danes tega ne morem verjeti. Ampak takrat sem prišel iz jugo vojske z oprano glavo. Če dobiš ukaz »*streljaj*«, streljaš. No, potem so me poslali do rešilca. Mene in Janca so odpeljali v Novo mesto. En ranjenec, ki ga nisem poznal, je rekel: »*Gor sem prišel, pa me je že zadelo.*« Bil je iz skupine, ki je prišla za nami in ni bila niti nameščena še. Na istem mestu, le kakih sto metrov okrog, smo bili ranjeni jaz, Martinčič, Janc, Judež, Uršič pa je strelnim ranam podlegel. Zadet je bil kamion, ki sem ga vozil, na katerem so bile granate, ki jih je razneslo. V rešilcu sem bolničarju dal svojo avtomatsko puško, ker je bila njegova tako rjava, da niti streljati ne bi mogel z njo. Pištolo pa sem med potjo obdržal pri sebi, potem pa sem jo ob prihodu v bolnico izročil vozniku rešilca. V bolnici so bili vsi zbegani, ker drugih strelnih ran, razen lovskih, niso nikoli videli. Čeprav sem imel majhno rano, roka ni več funkcionalna tako, kot bi morala. V eni sobi smo bili teritorialci, v sosednji pa vojaki JLA, kamor so dali tudi enega našega. Rekli smo, naj ga dajo drugam, ker ni prav, da je tam z agresorji. Sicer pa so za nas res dobro skrbeli.

V bolnici smo doživeli še alarm in bežali s tistimi »*flaškami*«. Potem pa nazaj, spet alarm in spet beg. Medtem se je kolona z Medvedjeka premaknila v Krakovski gozd. Začelo je močno streljati. Iz Hrvaške naj bi krenila tankovska enota, podpora letalstvu in so nam prišli povedati, da bodo potrebovali prostor v bolnici in da kdor lahko gre, naj gre domov. Seveda sem šel domov. In takrat sem jaz doživel, kot pravijo pijanci, delirij.

Ko sem prišel domov in slišal streljanje, sem na vsak način hotel nazaj. Žena mi še danes pravi: »*Jaz bi te kar ustrelila, ker nisi imel zadosti.*« Rekla mi je: »*Roko imaš povito, glavo takšno, kaj boš počel, z eno roko nosil strelivo, ali kaj?*« Ne vem, kaj me je vleklo nazaj. Gre za tovarništvo, ki se ga naučiš v vojski. Potem se je v Krakovskem gozdu končalo, ker je bila menda napačna komanda JLA. Dobila je koordinate za napad na enoto, a so bile napačne in je z letalstvom napadla svojo tankovsko enoto pri Prilipah. Tankovska kupola je bila potem še dolgo zapličena tam v močvirju.

Mislim, da smo bili v vojni dobro organizirani z vseh strani: vojska, policija, vse. S tem, ko so najprej onesposobili kasarne, izklopili elektriko, zaprli vodo, zaprli izhode, so vojsko znervirali in taka vojska ne more delovati dobro. Tisti, ki ognjenega krsta niso izkusili, imajo danes na žalost največ za povedati. In veterani so tudi taki, ki jih takrat nikjer ni bilo. Govorili smo, da so borci iz druge svetovne vojne hodili iz gozda ven petinštirideset let, pa je sedaj situacija na žalost podobna. Vlada ob sprejemih pravi: »*Vaši očetje, bratje, fantje, so plačali najvišjo ceno za našo domovino,*« in tako naprej, stavek, ki ga vem že na pamet. Ampak danes se na žalost vprašam, ali se nam je bilo treba za državo, za skupino bogatih, kakršne imamo danes, po dvajsetih letih, res treba bojevati.

Janez Bučar

Po končanem služenju vojaškega roka v JLA v Nišu sem bil rezervist teritorialne obrambe v protidiverzantskem vođu. Pogosto sem bil vpoklican za varovanje objektov, občine in podobnega. Leta 1990 smo bili aktivirani že bolj močno, z orožjem doma. 25. 6. 1991 smo bili doma in vsi navdušeni ob razglasitvi države. 27. 6. 1991 pa je najprej izgledalo kot navaden dan. Zjutraj je bila naša enota vpoklicana. Varovali smo razne objekte, na Žabovcu, pri vodovodu, pri občini v Ilirski Bistrici. To je trajalo celo popoldne. Premeščali so nas sem in tja, kje je bilo bolj nevarno, ampak zdelo se je, da se bo vse skupaj rešilo s pogovori. Že za občino pa smo imeli konflikt s streljanjem. Očitno se je kuhalo do večera in zvečer je počilo. V mraku smo bili poslani na nalogo v Koseze na koseški most, naj zajamemo generala JLA. Pripeljan je bil z generalskim Oplom in obkrožen s kamioni Picgaverji. Ko se je streljanje začelo, se ga ni dalo več ustaviti. Streljali smo – eni nekontrolirano, eni iz strahu, eni zares, eni so bili bolj prisebni, z več izkušnjami in so se pri teh dejanjih bolj kontrolirali. Težko je o tem govoriti. Vse je bilo tako na hitro in drugače je, ko občutiš, kako šviga od vsepovsod. Takrat nisem niti razmišljal, kaj se lahko zgodi, pa se je enostavno zgodilo. Kmalu sem bil ranjen, kolegi so ostali. Ne vem, kako je bilo potem. Vem pa, da so fantje doživeli hud stres, kar se v naši enoti, ki se še vedno zbere enkrat na leto, čuti še danes.

Ranjen sem bil v prsni koš in v levo nadlaht. Bolečina je bila močna. Priseben sem bil do zdravstvenega doma. Dobro, da je tja z avtom prišel Leo Počkaj, da so me hitro odpeljali v zdravstveni dom, potem pa v bolnico na Sušak na Hrvaškem. Ironija je bila, da smo z rešilcem šli nazaj na koseški most, ko je spopad še trajal. Naredili smo obvoz, šli smo mimo domače hiše. Odpeljali bi me v Izolo ali Ljubljano, a so bile ceste neprehodne in najhitrejša možnost je bil prevoz do bolnice na Sušaku. Osebe na Sušaku lahko samo najlepše pohvalim. Bili so celo ponosni, da sem bil tam. Takrat pa so šele začeli z vojno medicino, strelne rane zanje niso bile nekaj vsakdanjega. Nekaj dni se ni vedelo, ali bom preživel. Doma sem imel ženo v drugem mesecu nosečnosti. Tudi zanjo ni bilo preprosto. Moje zdravljenje je trajalo leto in pol in še dolgo potem sem imel težave z roko. Danes so ene variante dogajanje že zapisane, druge morda še bodo. O sami stvari pa se ve, za kaj je šlo, le to je vsak po svoje doživljal. Za svoje korenine se je zmeraj vredno bojevati, le zdaj bi šel v to bolj previdno.

Robert Dovgan

Po služenju vojaškega roka v JLA sem nadaljeval športno kariero. Bil sem športnik mednarodnega ranga, udeleževal sem se svetovnih prvenstev in bil vice šampion Jugoslavije v motokrosu. Po športni karieri sem v Elektro Maribor postal vodja nadzorništva mesta Ptuj do leta 1991, ko sem po nesreči moral to delovno mesto zapustiti. Dogodke leta 1991 smo spremljali tako kot vsi in slutili, da se nekaj dogaja. V zadnjih dneh pred »*mojimi*« dogodki sem dejansko odklopil televizor in preprečil otrokom, da bi gledali programe in čutili ta vpliv.

24. maja smo imeli akcijo izklapljanja vode, elektrike in infrastrukture ptujski vojašnici. Bil sem dežurni, za izklapljanje sem bil določen kot nadzorni monter. Zadeve sem tako poznal, da bi lahko miže izklopil. Bili smo trije in vedeli smo, da je nevarno, a smo bili neprevidni in neobveščeni. Nismo vedeli, kako se vojska pripravlja in hkrati smo bili v zanosu. Vojska je bila na to pripravljena in je poslala specialce. Jaz sem zadevo v civilnem

objektu, ki je služil za kasarno in za okoliške prebivalce, rešil v nekaj potezah, in ko ni bilo več elektrike, mi je ostrostrelec prestrelil levo koleno. Meril je natančno v koleno. Računal sem na to, da te lahko aretirajo, zaslišijo, zaprejo. To ni nič takega, ampak v to, da bi lahko streljali na človeka, pa nisem nikoli verjel. Mislim, da me ni imel namena ubiti, vedel pa je, kje človeka poškoduje. Dejansko je to tisti efekt, ko kakih deset minut človek ne zazna nobene bolečine. Tisti metek te pokosi, padeš in nič drugega, ne čutiš strašne bolečine, le zapeče te, kot bi ti nekdo dal injekcijo.

Ker sem bil v dobri kondiciji, sem se po vrtovih in čez ograjo priplazil do hiše Kolaričevih. Nisem vedel kakšno poškodbo imam. Videl sem samo eno malo luknjico v hlačah. Okoli mene so z vseh strani streljali iz kasarne. Metki so švigali in ne vem, kakšno srečo sem imel, da sta me v hišo povabila Dino Kolarič in njegov prijatelj. Ko smo slekli hlače, sem videl, da je bila na eni strani rana kot svinčnik, na drugi strani pa je metek odtrgal pet centimetrov. Z neko majico smo zvezali nogo, da ni krvavela. Medtem so vojaki JLA že obkolili hišo in mi dali rok pet minut, da se predam. Ta čas sem izkoristil za to, da sem obvestil policijo in firmo, kaj se je zgodilo. Fanta sta bila zelo prestrašena. Bila sta mlada. Junaka. Saj drugače ne moreš, ko slišiš tisti hrup puške, ko ti da pet minut in ko repetira, manipulira s puško. To je nek poseben zvok. Rekel sem: »*Fantje, jaz se predam.*« Ulegel sem se pred vrata, prijel so me pod pazduho in kot žival vlekli v njihov kombi. Medtem je prišla naša policija in doktor, Hrvat, ki me je pregledal. Uprl se je, da bi me dali v vojaški avto, tako so me dali v rešilnega in mi dali osnovno pomoč. Potem pa je prišel en major, ki mi je na čelo nastavil pištolo in rekel: »*Ven iz avta!*« V takem stanju se ti utrga, ker nič več ne razmišljaš, in če bi lahko, bi naredil konec. Bilo je precej ljudi, policija, in zaradi orožja niso vedeli do česa bi prišlo. Razum je prevladal in pustili so me v civilnem avtu, drugače bi me odpeljali v vojaško bolnico. Med vojno sem bil v Kliničnem centru v Mariboru. Večkrat smo se selili v klet. Spomnim se, ko so pripeljali ranjence iz Šentilja in je zdravnik, ko je te ranjene videl, ponorel. Gledali smo tudi, ko so streljali na oddajnik na Pohorju. Občutki so bili neprijetni. Najhujše je bilo to, ker sem bil med vojno nemočen in v strahu, kako zaščititi dva majhna otroka in ženo, če bi JLA zmagala. Obravnavali so me na vojnem sodišču v Ljubljani, potem v Zagrebu, končna obsodba pa je bila v Beogradu. Bil sem kriv, kaznovali pa me niso. Če bi se vojna obrnila, bi bil obsojen po vojnih zakonih kot diverzant. Za specialca, ki me je ranil, je bila oprostilna sodba. Bil je doma iz Beograda oziroma kasneje iz Prištine.

Rehabilitacija je trajala eno leto in pol. Potem se je začel križev pot za priznanje invalidnine. Nihče ni hotel priznati, kaj se je zgodilo. Hotel sem potrdilo, kako se je zadeva zgodila in zakaj sem to izvršil. Dobil sem ga in potem na Ptuj dobil tudi priznanje. Takrat sem Janši povedal, da tega nisem naredil zanje, za politike, ampak za svoje otroke. S štaba na Ptuj so me potem takoj klicali, da kaj sem rekel. Po teh dogodkih sem imel zadevo takoj rešeno. Na velike težave pa sem spet naletel pri invalidski komisiji, kjer so ocenili, da je petdeset procentov invalidnosti posledica nesreče, petdeset pa bolezni. Začela se je psihološka vojna. V življenju sem tako začel novo poglavje. V službi so mi pomagali, a nič več nisem mogel opravljati tistega, kar sem prej. Nisem bil več enak. Tudi za svoje otroke nisem imel več možnosti, kakršno sem imel prej. Imel sem cilj, da bi spet stopil na nogo in normalno hodil, a sedaj vidim, da ne bom. Moral sem se odpovedati športom, s katerimi sem se ukvarjal in življenje se mi je popolnoma podrlo. Družina je prikrajšana, saj invalidnina prinaša nižje dohodke. Zato se ne bi nikoli več postavil v bran Slovenije. V članku lokalnega časopisa so zapisali takole: »*Ptujčani smo na ta del narodove zgodovine še zlasti ponosni, saj smo ob*

majskih dogodkih, ko je bil sprožen prvi strel iz orožja tedanje JLA na našega občana Borisa Frasa, jasno pokazali, da bomo plebiscitno odločitev složno branili, kar so dokazali takratni predstavniki politične oblasti, policijskih enot in enot zdravstvene pomoči. » Žalostno je tudi, da Republika Slovenija nima uradne zgodovine iz vojne leta 1991 in si tako zgodovino prikrojimo kakor komu paše.

Boris Fras

Že dvanajest dni pred začetkom vojne leta 1991 sem bil vpoklican kot teritorialec.

Zadrževali smo se na Lanšprežu nad Mirno. Potem pa je ob treh zjutraj prišla komanda, da se bomo preselili na Medvedjek. Začelo se je. Dobili smo bojno municijo. Mi smo morali ubraniti kolono oklepnikov jugoslovanske armade, ki je prišla iz Karlovca – kakor smo bili obveščeni – da ne bi prodrli naprej v Ljubljano. Po daljših pregovorih se je drugi dan, 27. junija zjutraj ob devetih, začel napad z naše strani. Trebanjska četa je morala prva sprožiti napad z armbrusi, to so plastične cevi za enkratno uporabo. Fantje so bili živčni, ker so težko kar streljali na drugega človeka in so vsi zgrešili. Armbrusi so prileteli v grmovje. Seveda pa je JLA odgovorila z oklepnikom, protiavijsko municijo in začela po nas streljati. Jaz sem bil pri eni starejši hiši na vogalu, ko je v vogal hiše priletel protiavijski izstrelak in me je zadelo v oko, roko in v rame.

Takrat nas je bilo nekaj ranjenih, gorel je kozolec, hiša, hlev, traktor se je vžgal. To je bilo že takoj na začetku, ko je prišel drugi rafal. Po tistem sem bil odpeljan v bolnico v Novo mesto, ker pa tam niso mogli rešiti nevarnosti za moje oko, so me čez Žužemberk prepeljali v Ljubljano v Klinični center. Tu moram pohvaliti mojega bratranca Roberta Sotlerja, medicinskega tehnika, ki se je zelo zavzel, da so me prepeljali v Klinični center. Takrat je bil na morju in ko je slišal, kaj se je zgodilo z mano, se je predčasno vrnil z morja in našel voznika rešilca, ki me je odpeljal v Ljubljano. Oko sem imel namreč dvakrat prebito in v možganski kosti mi je ostal drobec izstrelka. V Ljubljani so mi ga odstranili v osmih urah, še pravočasno, v nasprotnem bi prišlo do zelenega volka in zastrupitve. Potem sem v Ljubljani, ne spomnim se, ali je bilo na dan operacije ali drugi dan, doživel še prebitje zvočnega zidu. Odpeljali so me v zaklониšče. Neprestano je bilo kaj. Hvala Bogu, ni bilo hujšega, ampak meni je bilo že vsega dovolj. Vsi smo ob tem dogodku trpeli. Bilo je težko zame in za mojo družino, starše. Predvsem je bilo težko za mojo ženo, ki je bila takrat v osmem mesecu nosečnosti. Dobro, da se je srečno končalo, porod je srečno uspel, rodila se je hčerka. Po dveh operacijah sem bil na dolgotrajnem zdravljenju in šele po štirih letih, ker poklica kovinostrugarja nisem mogel več opravljati, sem dosegel upokojitev za štiri ure. Tovarna zdravil Krka mi je stala ob strani. Zdaj živim s tem naprej. Takrat mi je bilo težko, ko smo si stali z orožjem nasproti. Sploh si nisem znal predstavljati tega in težko sem razumel, zakaj je bilo to sploh potrebno. Toda vredno se je bilo bojevati, zares! Želel sem si, da se Slovenija osamosvoji, da imamo svojo državo. Danes pa sem kar malo razočaran in se sprašujem, ali si tako državo s tajkuni res zaslužimo. Mislim, da revnih ljudi ne bi smeli imeti in da bi vsi lahko dostojno živeli.

Anton Martinčič

Preden se je vojna začela, sem se vrnil domov z dela v Avstriji. Proslavljali smo pričakovano osamosvojitve, ki smo si jo vsi želeli. Potem pa je prišlo do vojne in trdno sem se odločil, da bom pomagal braniti našo neodvisnost in sem bil pripravljen zanjo tudi umreti. Tako sem razmišljal, takrat sem bil še mlad in nisem vedel, kaj me v vojni čaka. Tu v Gornji Radgoni sem se na lastno odgovornost prijavil za prostovoljca. Pri nas doma smo imeli štab prostovoljcev. Bilo nas je dvanajst. Dobili smo koordinatorskega, kapetana Zdravka, ki nas je vodil in nas psihično in fizično pripravljala na vojno. Dokaj dobro so nas oborožili. Takrat je bila tu pri nas še ena garaža, ki je bila polna orožja, razstreliva, polna vsega. Ko je kolona vozila JLA prvič prišla v Gornjo Radgono, smo se organizirali in prišli na glavno cesto. Začeli smo se upirati z molotovkami. Zažgali smo celo kolono tovornjakov, odnesli nekaj orožja, ukradli nekaj vozila. Trajalo je tri, štiri dni. Težko smo se rešili, ampak nam ni vzel volje, šli smo naprej. Dobili smo tudi druge naloge. Lovili smo približno pet nasprotnih ljudi po Gornji Radgoni, ki so takrat že pripravljali napad. Direktive so bile grozne. In tudi mi smo dobivali grožnje po nekih drugih kanalih. Potem smo naredili obrambno linijo na mejnem prehodu, in ko se je začela nova enota prebijati do Gornje Radgone, smo izvršili en napad. Bilo je 2. julija, zame je bil to najhujši dan. Del naših fantov prostovoljcev je bil poslan v zasedo pri vojašnici, dva sta pripravljala orožje, drugi pa smo bili na grajskem hribu, kjer je bil pri bunkerju iz druge svetovne vojne natančen pogled na mejni prehod in je bil dobra strateška točka za napad in za kritje. Prišlo je do strašnega boja med nami in JLA. Napadli smo enoto poveljnika Popova. V samem boju, ki je trajal kakšne tri ure, je bilo grozno. Razstrelili smo en tank, nato smo uporabljali lahko orožje. Prvo, kar so naredili, so zrušili cerkveni zvonik, ker se je streljalo tudi od tam. In potem so s tankom rušili vse po vrsti, kar so lahko. Tudi naša hiša je dobila nekaj šrapnelov, ampak posredno od transformatorja, na katerega so streljali s tankom in je od tam letelo po celi ulici. To je streljalo! Noro, noro! Bilo je kot potres. Ni in ni bilo konca. Ob streljanju nismo mogli kam, komaj smo se rešili iz enega obroča. Takrat so me zadeli. Bil sem ranjen v levo nadlaht. Streljanja sploh nisem več slišal. Kakšne tri četrte ure me je reševal kolega, mi tudi zavezal ramo, me oskrbel, v nasprotnem bi izkrmavel. To je huda izkušnja. Bil sem nekajkrat v nezvesti. Drugega boja nisem dočakal. Približno leto dni sem bil na zdravljenju, opravili so mi deset operacij. Bojne poškodbe so bile za vsakega kirurga nove. No, ko sem se v bolnici v Murski Soboti zbudil, sem se v bolniški sobi znašel z dvema vojakoma JLA in s soborci, mislim da iz Radencev in Ljutomera. Tako smo ležali vsi skupaj. K meni je prišla delegacija naših oficirjev in pod blazino so mi porinili pištolo v primeru, *»če bo kaj, ker vidimo s kom si tu.«* Čez kakšne pol ure pa je prišel en oficir JLA k svojim vojakoma. Dajal nam je neke bombone in seveda smo jih pometali stran. Kaos, bil je totalen kaos. Pogovori so bili težki. Z mano je ležal en starejši, mislim da je bil profesionalni vojak JLA, ki smo mu skurili potujočo delavnico. Seveda mu nisem povedal, da sem bil zraven, ker je rekel, da bo vsakega, za katerega bo izvedel, da je to storil, ubil. To so bile res grozne zgodbe. Ko smo služili vojsko JLA, smo zaprisegli, da bomo branili domovino. In smo jo. Branili smo svojo domovino, svoj dom. Dom je svet in svet je lep, pravijo in tako je zapisano tudi na obeležju, ki je postavljeno tam, kjer smo JLA napadli z molotovkami in se je v našem kraju začela vojna. Eni še vedno trdijo, da je bila to agresija. Zame to ni bila agresija, zame je bila vojna.

Darko Muc

Agneza Antolin, Drago Arzenšek, Franc Banko, Janez Barbo, Bojan Bedek, Aleš Bertoncej, Dejan Bizjak, Danilo Bratuša, Maks Breznik, Janko Brilej, Ernest Brumec, Janez Bučar, Ivan Bukšek, Mitja Derenčin, Robert Dovgan, Franc Draksler, Milan Farkaš, Robert Fink, Boris Fras, Branimir Furlan, Alojz Glaser, Vinko Gorenjec, Bojan Grešovnik, Bojan Grlica, Gorazd Grm, Vinko Hajtnik, Stanko Hribernik, Zdenko Janc, Branko Jerman, Jože Judež, Silvo Judež, Robert Judnič, Rudi Kajtna, Vlado Kamnik, Branko Kaučič, Robert Kous, Albin Klobasa, Aleš Kodra, Drago Koprčina, Rajko Kovač, Stanislav Kovačič, Franc Krajnc, Jože Kralj, Miran Krejan, Slavko Alojzij Krševan, Vlado Kunčič, Rudolf Lah, Zdenko Lilek, Ladislav Lovrenčič, Roman Lunder Anton Martinčič, Marjan Mauko, Dušan Meško, Zmago Miklič, Zlatko Mikulan, Žarko Milič, Darko Muc, Krešo Nemec, Jože Novak, Željko Obreški, Janko Obretan, Dušan Omahen, Mihael Papler, Jože Petinač, Leon Pilinger, Vinko Pintar, Robert Pirih, Jože Planko, Aleksander Počič, Oto Pok, Simon Polajnar, Otokar Praper, Boris Prašnikar, Miroslav Pravdič, Anton Preskar, Slavko Puklavec, Bojan Pušnik, Ivan Ravnikar, Jože Renar, Franc Režek, Miran Ring, Rudi Rogeljšek, Jože Romšak, Rudi Rotar, Dušan Schmiedhofer, Vitomir Simunovšek, Peter Skrivarnik, Ivan Starina, Vitomir Sternen, Harry Steržaj, Miran Širnik, Franc Širovnik, Bojan Šobar, Jože Šrok, Miroslav Terbovc, Gorazd Toplak, Marjan Toplak, Smiljan Trop, Marjan Trope, Robert Verbančič, Ludvik Volf, Milan Zagernik, Janez Zagorc, Jože Zapušek, Milan Žibert, Boris Žizek, Zdenko Žnidarčič

Viri

Seznam ranjenih v vojni za Slovenijo 1991, Jože Romšak – Združenje vojnih invalidov 91,

(neobjavljen seznam).

Zbirka pričevanj ranjenih v vojni za obrambo samostojne Slovenije, Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

Ozračje pred slovensko osamosvojitvijo in vojno za Slovenijo je bilo med ljudmi takšno, da je dobesedno pozivalo k političnim spremembam v Sloveniji: znamenita je Roška cesta, kjer so sodili četverici, bilo je veliko mitingov,...

Proslava ob osamosvojitvi, pred dnevom vojne, je bila veličastna. Bil je lep junijski večer, svečano razpoloženje. Bile pa so tudi neke mrke napovedi, a nič konkretnega. Po vsem tem veselju in rajanju, ki je trajalo do zgodnjih jutranjih ur, pa je prišla grozljiva novica, da smo napadeni. Zjutraj so z ljubljanskega območja odšli na cesto tanki JLA z Vrhnike. Jaz sem tisto uro zamudil, ker sem šel po proslavi domov in odspal dve ali tri ure, nato so me kolegi zbudili. Takrat so bili tanki T 84 že v Ljubljani, v Šiški, in so se usmerili proti Brniku, kjer so se vkopali v gozdu nasproti brniškega letališča. V redakciji Dnevnika smo se hitro organizirali in imeli že jutranje posnetke tankov, ki so prodirali proti Brniku. Promet je bil bolj ali manj blokiran, na cestah so bile postavljene zapore s tovarnjaki in velikimi cementnimi gmotami. V redakciji je bilo tudi malo zmede, tako kot povsod. Pet fotoreporterjev Dnevnika je pokrivalo ljubljanski del proti Gorenjski do Jezerskega in proti Novemu mestu. Na cesti Ljubljana – Novo mesto so bile že žrtve med turškimi vozniki tovarnjakov v barikadah, letalski izstrelki so zadeli kmeta Kotarja, pogorel je del njegovega gospodarskega poslopja. Srečal sem vdovo kmeta Kotarja, bil sem tam, ko je ležal na mrtvaškem odru.

Hotel sem priti do mejnega prehoda na Jezerskem. Pritekli so vod, morda dva voda jugoslovanske armade in vodil jih je oficir, ki je govoril slovensko in mi rekel: »*Umaknite se, ker vas bo kdo ustrelil.*« Jaz sem še vedno vztrajal, da bi z avtom nekako prišel do karavle na Jezerskem, a mi je to preprečil vojak jugoslovanske armade, ki je imel puško usmerjeno vame. Nevarno je bilo, ker je bil zmeden, ker je bil nervozen.

To se je potem zgodilo tudi z nekim Nemcem, ki sem ga fotografiral. Bil je na dopustu v Šmartnem pod Šmarno goro, kar sem pozneje izvedel, in se je z dvignjenima rokama pregovarjal s stražarjem. Po nemško mu je razlagal, da je sladkorni bolnik in da mora vsekakor priti čez mejo, da pride do svojih zdravil. Ne vem po kakšni sreči so ga potem s še enim spremstvom spravili čez. Tega Nemca sem po naključju srečal čez nekaj mesecev in naredil intervju z njim.

V vojnih dneh sem bil v Beljaku, kjer sta se srečala nemški zunanji minister Genscher in predsednik Kučan. Bil sem edini fotoreporter, ki sem potoval z delegacijo z vlakom na pogovore. Ne vem po kakšni varianti so izbrali mene, dejstvo je, da so me poklicali ob enih ali dveh ponoči domov in sem se šel v Šiško v Ljubljani pogovarjat. Bilo je vse v strogi tajnosti, po telefonih se o takih projektih ni spregovorilo nič. Sestal sem se z državno varnostjo. Rekli so mi, naj bom ob sedmih zjutraj na ljubljanski železniški postaji, da se je politični vrh menil, kdo naj bi šel in da so izbrali mene. Ko sem prišel na železniško postajo, me je zagledal Rupel in rekel: »*Bizilj, ste že tukaj.*« Politika me je verjetno imela za zanesljivega, morda tudi zaradi moje starosti. Na Jesenicah smo dobili obvestilo, da dva miga letita v smeri proti Jesenicam. Varnostna služba je hotela zaščititi Kučana, Rupla in druge in jih prepeljati v zaklonišče, a se nihče od naših politikov ni odločil, da bi šel na varno. Neka ženska iz spremstva, ki je ne morem imenovati, se jeob napovedi za letalski napad onesvestila. Bilo je zelo napeto. Tega preleta potem ni bilo, mi pa smo nadaljevali pot naprej v Beljak. Srečanje je bilo v Warmbadu, nekaj kilometrov ven iz Beljaka. Genscher, veliki prijatelj Slovenije, ki je imel tudi zasluge za našo osamosvojitve, bi najbrž šel na nadaljnje pogovore v Slovenijo, a mu je njegova varnostna služba

to absolutno prepovedala. To je morda detalj, ki ga danes lahko povem: mogoče bi se nemški varnostniki celo odločili, da bi Genscherja vseeno pripeljali v Ljubljano, toda ko je nemška državna varnost povprašala, če imamo kaj orožja s sabo, je nekdo iz našega spremstva rekel: *»Seveda ga imamo, cel vagon imamo napolnjen z orožjem.«* Nato so vprašali: *»Kje je ta vagon?«* In odgovoril je: *»Ja, takoj za tem, kjer so politiki.«* Oni iz varnostne službe se je samo prijel za glavo. Osebo nisem preverjal, ampak govorilo se je, da je bil to eden od vzrokov, zaradi katerega Genscher ni prišel v Ljubljano. Ko smo se peljali nazaj proti Sloveniji, je bilo razpoloženje zelo resno, rekel bi, skoraj mračno. Vem, da sem v kupeju vlagal film v fotoaparatus in bil z mislimi Bog vedi kje. Pogledal sem skozi okno, zagledal neke jadrnice, modro nebo, modro vodo, vesele ljudi in si rekel: *»Kje pa sem? Sem na morju?«* Bilo je Vrbsko jezero. Avstrijec ta naša vojna pač ni zanimala, skoraj niso vedeli, kaj se dogaja in so mirno uživali v dopustniškem razpoloženju. Za nas je bilo to drugače. Zase vem, da sem dnevno spal mogoče po kakšni dve uri oziroma sem domov hodil toliko, da sem se preoblekel in umil. Na teh nočnih poteh domov, predvsem na relaciji Ljubljana – Gameljne, sem bil sedemkrat, dobesedno pod puško. Na primer, ko sem prišel s ceste, je iz grmovja skočilo pet rezervistov, teritorialcev. Mlad fant, vsaj po videzu sodeč neki študent, je z brzostrelko meril vame na razdalji meter in pol. Reagirao sem počasi, počasi odprl vrata, stopil iz avta. Ni bil problem spregovoriti in razlagati, kdo sem in za koga delam, problem je bil v tem, da je bil fant prestrašen bolj kot jaz. V bistvu je bilo kar nevarno, ampak v tistih dneh se tega nisem zavedal, vedel sem le, da nam ta vojna lahko prinese nekaj neprecenljivega, prinese tisto, kar smo Slovenci želeli že stoletja.

Bil sem tudi v Rožni dolini v Ljubljani, kjer so sestrelili vojaški helikopter JLA.

Na kraj dogodka sem prišel po desetih minutah. Spomnim se, da je bil pilot Mrlak, pilot JLA, ki pa je bil v navezi s teritorialno obrambo. Bilo je grozljivo. Razbit helikopter, dve trupli. Ko sem se vrnil v redakcijo Dnevnika, so nastali problemi, kaj bomo objavili in kje bomo objavili, torej na prvi strani ali na notranjih straneh. Takrat sem se sporekel z enim od urednikov, ki je naslednji dan odstopil. Žal je bil projugoslovansko usmerjen in je hotel preprečiti, da bi se ta fotografija iz Rožne doline objavila na prvi strani. Vztrajal je, da na prvi strani objavimo fotografijo zapore gorenjske avtoceste, kar seveda ni nič pomenilo, oziroma ni bil bistveni dogodek. Nazadnje je popustil in na prvi strani smo objavili sestreljen helikopter z žrtvama.

Spominjam se, ko nas je skupina novinarjev, fotoreporterjev prišla na Brnik. Na Brniku je bila namreč povzročena precejšna škoda na airbusih in vodstvo aerodroma je izkoristilo kratek predah in nam pokazalo škodo zaradi letalskega napada JLA. V trenutku, ko smo bili na pristajalni stezi, smo bili obveščeni, da dva miga letita proti brniškemu letališču. Seveda je prišlo do panike. Jaz sem imel v rokah del eksplodirane granate, težak kakšne tri kilograme in z izstrelkom sem skupaj z drugimi tekao čez polja do sosednje vasi. Napada ni bilo in vrnili smo se. Takrat sem srečal tudi dva avstrijska novinarja, ki so ju pozneje, mislim da čez nekaj ur, ustrelili vkopani pripadniki jugoslovanske armade. Z avtom sta se namreč vozila po pisti. Tisti avto je bil zelo nenavaden, barvit, z obešenimi rezervnimi kanistrami in je sodeloval na reliji Pariz – Dakar. Prevažanje s takim avtom po pisti je pomenilo izzivanje.

V dneh vojne so z enim ali dvema avtobusoma prišle v Ljubljano srbske matere obiskat njihove zaprte sinove. Pričakali smo jih v ljubljanskem Tivoliju pri Hali Tivoli. Znani nacionalist Marojević je provociral v parku, a so ga ljudje sami umirili, ne policija in ne

vojska. Nekaj parov rok se je dvignilo nadenj in videl je, da tam nima več kaj iskati. Srbske matere so potem peljale na Povšetovo, kjer so videle, da so njihovi sinovi zdravi in da se jim ni nič zgodilo. Še ko smo čakali na prihod srbskih mater se spomnim, da sem pred Halo Tivoli sedel na pločniku. Zadnje dni nisem skoraj nič spal in sem napol dremal. Tedaj se je mimo pripeljal stari znanec v belih teniških hlačah z reketi v torbi in me vprašal: »Nace, kaj pa ti tukaj?« Videl sem, kako športno je sredi dopoldneva napravljen in se mi ni dalo razlagati mu, kaj čakam, kako čakam, koga čakam: »Nič,« sem rekel, »nekoga čakam tukaj, kaj pa ti?« Rekel je: »Prej sem odigral svojo uro tenisa. Naslednikov ni bilo, ne vem, zakaj jih ni bilo in sva se s partnerjem zmenila, da odigrava še eno uro.« Skratka vojna se ga ni dotaknila.

Vojno smo seveda razumevali različno. Dejstvo je, da je našo policijo in teritorialno obrambo podpirala celotna Slovenija, sicer pa ljudje te vojne niso občutili tako rigorozno. Včasih me je prav presenetilo, kako je šla vojna mimo nekaterih ljudi. Še detajl z Brnika: takrat, ko je jugoslovanska armada že pod budnim očesom teritorialne obrambe nalagala tanke na vlačilce, je bilo tam veliko vojakov JLA in bili so tudi naši, ki so vse kontrolirali. In vmes med tistimi tanki, med ropotanjem in rožljanjem, se je mimo pripeljal športno opravljen kolesar, ki ga to sploh ni zanimalo. Vijugal je med tanki in šel svojo pot. Skratka, kot da je vse v redu, vse prav. Ta vojni čas je vsak videl po svoje. Zagotovo je bil za našo policijo, teritorialno obrambo in končno za nas novinarje, fotoreporterje, to zelo stresen čas. Po drugi strani pa na primer naši laboranti v fotolaboratoriju Dnevnika, ki so pripravljali fotografije za jutranjo izdajo, in nas pet fotoreporterjev, ki smo prihajali s terena, ob alarmu za letalski napad niti razmišljalo ni, da bi šli v zaklonišče. Večinoma so se novinarji, ki so sicer pokrivali druga področja, od kulture do športa, brez da bi jih poklicali, sami javili v redakciji in spraševali, kaj lahko naredijo in kako lahko pomagajo in nobenemu ni na kraj pameti padlo, da bi odšel v zaklonišče. Delali smo cele dneve, profesionalno. Z informacijami pa je bilo zelo težko, ker takrat še nismo imeli mobilnih telefonov. Imeli smo prenosni telefon, ki je bil montiran v avtu, a se ga je lahko prenašalo samo do petsto oziroma sedemsto metrov. Jaz sem delal predvsem po radijskih vesteh. Ko smo šli na teren, nismo imeli stika med seboj. Delali smo organizirano, a mislim, da kar malo bolj spontano.

Nace Bizilj

Leta 1991 sem ravno končeval študij v Zagrebu na Akademiji dramske umetnosti in s samim dogajanjem v Ljubljani pravzaprav nisem imel kaj preveč povezave. Zadnji letnik je bil precej intenziven, precej se je delalo. Ko sem študiral, sem imel prijatelje iz cele Jugoslavije in bilo je nekaj pogovora med nami tudi o tem, kakšna je realna situacija v drugih delih Jugoslavije. Moram priznati, da je bilo mene osamosvajanja kar malo strah. Ne samo zato, ker je bilo jasno, da to ne pomeni tisto, kar so obljubili na začetku, to je cenejša država, manj stroškov. Tem argumentom smo se malo smejali, ker preprosto, če ti iz ene države narediš več držav, vsaka stane kakor ena država. Predvsem pa zato, ker smo nekako imeli občutek, kaj to pomeni za ostalo Jugoslavijo, ker je bila zelo razdeljena, ker so vse napetosti, ki so bile znotraj, rasle. Imeli smo občutek, da ta stvar kakor pelje v bistvu ne bo peljala dobro naprej. V dnevih pred osamosvajanjem smo z režiserjem Francijem Slakom in s še eno režiserko snemali v Šebreljah nad Idrijo, kjer je cerkev sv. Janeza

Krstnika. Snemali smo dokumentarec o njihovi šegi, o križih, ki jih delajo pred dnevom sv. Janeza Krstnika.

Imeli smo filmsko kamero, izposojeno pri Zagreb filmu in na dan proslave osamosvojitve me je Franci Slak prosil, če tisti dan posnamem še nekaj kadrov dokumentarca. V sredo zjutraj smo šli navsezgodaj na ljubljanski grad, kjer so bili že teritorialci s protiletalskim topom. Čez dan smo nekaj snemali po Ljubljani in zvečer smo snemali samo proslavo ob osamosvojitvi. Ta material je Franci Slak pozneje uporabil v svojem filmu Rojstvo naroda. Naslednje jutro sem moral odpeljati kamero nazaj v Zagreb film. Ko sem v četrtek navsezgodaj šel proti Zagrebu, ura je bila nekje okoli šestih, je bilo še vse v redu, vse mirno. Ne spominjam se, da bi srečal kakršnokoli kolono vojaških vozil. Po radiu pa so že začeli govoriti, kako vojaki oziroma tanki odhajajo ven iz vojašnic. Jaz sem srečno prispel v Zagreb, brez kakršnihkoli težav, če izvezem cesto, ki je bila takrat še v zelo ubogem stanju. No in tam sem oddal to kamero in oni iz Zagreb filma so me debelo gledali. So rekli: *»Pa lahko bi obdržali kamero in snemali to, kar se pri vas dogaja.«* Pa sem rekel: *»Kaj se dogaja?«* Pravi: *»Niste slišali? So že zapore na cesti, tanki so že na ulici.«* Sem rekel: *»Ne, nimam pojma o ničemer.«* Rekel sem: *»Nič, se bom jaz takoj odpravil nazaj v Slovenijo.«* Sem pustil tam kamero, ker sem imel svojo profesionalno video kamero doma, in rekel: *»Bom šel pogledat kaj se dogaja v Ljubljani.«* No, do Ljubljane je bilo že zelo težko priti. Bili sta že dve zapori, tam pri Cerkljah je bila ena in druga je bila na Medvedjeku. Na srečo sem precej dobro poznal vse tiste lokalne ceste, ker sem se dostikrat peljal po stranskih cestah. Tako mi je uspelo priti okoli Cerkelj in po neki gozdni cesti, dobesedno gozdni cesti, priti tudi v Ljubljano. Tudi po teh gozdnih, stranskih cestah so bili ljudje že pripravljeni, zbirali so se v gruče. Prihajale so novice, kako se strelja na Medvedjeku. Med ljudi so se razširile govorice, novic je bilo malo. Popoldan se je stvar že zakuhala. Bile so prve novice o spopadih.

Takrat sem imel punco in sestro v Ljubljani in sem stanoval v Trnovem. Rekel sem: *»Naslednje jutro ju jaz peljem v Novo Gorico, da bo punca štopala za Bovec in da bom videl kako in kaj.«* Bil je petek. Vzel sem vso opremo s sabo, pospravili smo v Ljubljani in smo šli proti Novi Gorici. Avtocesta je bila zaprta, ker so bili že tanki na njej. Videli smo tanke, kako peljejo. In moram reči, da je bil takrat tisti moment, ko sem rekel: *»Ne želim, da mi kdorkoli s tanki vsiljuje, da moramo biti nekje, kjer nočemo.«* Ko smo prihajali iz Ljubljane, smo se prvič srečali z boji v Črničah. Tam je bila neka zaseda. Mi smo prišli nekaj minut po tem, ko so jih teritorialci zaustavili. To mi še vedno ni jasno, kaj se je zgodilo. Bila sta dva kamiona, en vojaški in en mali za dostavo. Kruh je bil, to se spominjam, raztresen okoli. Bilo je nekaj krvi, cerada je bila preresetana. Domačini so povedali, da je bila zaseda in da so zaustavili te kamione, ker so bili v njih vojaki. To je bilo isti dan, ko je padla Rožna dolina. Ko smo se pripeljali v Novo Gorico, sem pač sestro odpeljal domov, punco na mesto za avtostop v Solkan, jaz pa sem se prijavil na Televiziji Slovenija, na dopisništvu v Novi Gorici. Vprašal sem, ali potrebujejo kakšnega snemalca, kompletno z opremo. Da sem jim pripravljen pomagati oziroma delati zanje. Mojca Dumančič je bila že takrat dopisnica iz Nove Gorice. Rekla je: *»Ja, ok, ni problem. Daj, stopi do Rožne Doline in posnemi, kar se tam dogaja.«* In jaz sem šel v Rožno Dolino. Tam sem bil ene dve, tri ure. Malo sem posnel ljudi, malo tiste vojake, malo vse okoli, se pa nekako nič hudega, nič takega ni dogajalo. Sem rekel: *»Grem nazaj na dopisništvo vprašat, če imajo kakšne novice.«* Prišel sem na dopisništvo in Mojca je rekla: *»Škoda, ko si se vrnil, so mi iz teritorialne javili,*

da se bo zdaj tam nekaj zgodilo. « Vrnil sem se nazaj in naredil še nekaj običajnih kadrov. Potem sem pa rekel: »*Bom jaz šel postaviti kamero fiksno na mesto malo bolj stran, če se bo karkoli zgodilo.* « Okoli je prišel en možakar in mi rekel: »*Umaknite se.* « In tudi opozoril je druge ljudi, ki so se počasi začeli odmikati od tistega mejnega prehoda, tako da se je gneča malo zmanjšala. Jaz sem prišel takrat do tam, kjer je bila zavarovalnica ali nekoliko bolj dol po cesti. Začel sem pripravljati kamero na stativ, da bi snemala ves čas, da bomo videli kaj se bo pravzaprav dogajalo. V tistem času, ko sem jaz postavljal kamero na stativ, pa je prvič počilo. Protitankovska granata oziroma dimna granata, karkoli je že bila, je priletela iz Rafuta in zadela en tank. Zadimilo se je, počilo je, ljudje so se razbežali na vse strani. Veliko se jih je skrilo tudi tam za mano oziroma tam zadaj za zgradbo. Jaz sem bil pa za drevesom, kamere še nisem imel na stativu, in sem gledal izza drevesa in snemal. Upal sem, da me ne bi kdo zamenjal za kakega snajperista ali kaj takega. No, vojaki so počakali, oziroma teritorialna obramba je počakala, da so se ljudje razbežali in poskrili. In takrat je priletela potem še druga granata, ki je zadela drugi tank in začelo se je streljati. Vojska je streljala vse na okrog. Streljali so iz tankov, streljali so dol po ulici. Ampak kot kaže, so bolj na slepo streljali, ker niso vedeli, kam streljajo. Tisti tanki so začeli goreti. Bilo je kar napeto. Streljalo se je z vseh strani. In čez nekaj minut so se začeli prvi vojaki predajati. Zgrabil sem kamero. Pravzaprav, če iz današnjega stališča pomislim, ni bilo ravno pametno dejanje. To je bila prva izkušnja. In v prvi izkušnji se seveda vsak od nas mogoče malo čudno obnaša. Skratka zgrabil sem kamero in stekel s kamero proti vojakom mimo bencinske črpalke, ki je bila tam od spodaj. Prvi vojaki so prihajali ven iz kritij, puške so držali v zrak. Rekli smo jim, naj položijo puške na tla in naj se umaknejo zadaj. Prišli so tudi civili. Tam ob tanku so bili prvi ranjenci. Nekateri so kar slabo izgledali, eden je precej krvavel. Poklicali smo bolničarje. Prišli so vojaški bolničarji, ki so pač začeli oskrbovati te ranjence, ampak videlo se je, da nimajo veliko izkušenj. Snemal sem okoli in pomagal vojakom, da so se umaknili. Edini, ki še niso prišli ven, so bili oficirji, ki so bili s pogajalcem, ki je bil ultramaratonec – Drago Kosmač. Bili so skriti v prostorih prehoda. Zelo hitro, mislim, da čez par minut, so bili ob ranjenih vojaki že profesionalni medicinci. Bili so v pripravljenosti. Čakali so, kot izgleda, na Podmarku in so začeli pomagati ranjencem. Potem so prišli ven tudi oficirji, vsi jezni. Kosmač, ki se je z njimi pogajal, je imel njihovo orožje. Prišli so tudi že prvi slovenski specialci, lahko rečem, da so izgledali zelo izurjeni, delovali so zelo impresivno, suvereno. Poskrbeli so zato, da so tisti vojaki, ki so se pomaknili od zadaj, bili pregledani, razoroženi in da se je stvar nekako umirila.

Na sceno so prišli tudi prvi policisti, ki so začeli gledati, da niso ljudje pobirali orožja, čeprav so bili tam že civilisti, opremljeni s puškami in z vsem tem. Bili so pač prvi, ki so pristopili k tem vojakom, pobirali orožje in ga dajali na stran. In ko sem snemal tiste vojake, ki so jih dali v zaledje, in so ležali na tleh z obrazom navzdol, je prvič zadonelo, ko je prvi od tankov eksplodiral. Vsi smo stekli v kritje, ker je bila to kar močna eksplozija. Jaz sem stekel nazaj proti tankom, da sem posnel, kako tanki gorijo. Še sedaj se spominjam nekega lokalnega fotografa, ki je stal kakih pet metrov pred tistim gorečim tankom. Lahko bi se reklo, v nekih višavah, po zaslugi določenih substanc. Njemu je bilo to fajn in je fotografiral tisti tank iz petih, desetih metrov. Pred njim je letelo vse v zrak, on pa ja to nasmejan fotografiral. Pozneje sem se pogovarjal z njim in je rekel, da se ne spominja ničesar. Potem, ko sem posnel še par posnetkov, mi je zmanjkalo baterije, ker sem pač že cel dan snemal in sem se vrnil v Novo Gorico na dopisništvo, kjer mi je Mojca rekla, da bi bilo

material treba čimprej dostaviti v Ljubljano. Rekel sem: »*Če nimate nobenega drugega linka, bom pač jaz šel v Ljubljano.*« Usedel sem se v avto, vzel kaseto in hitro vozil proti Ljubljani. Cesta je bila popolnoma prazna, na njej ni bilo enega vozila. Avtocesto so odprli, je ni bilo treba nič plačevati, so samo spuščali naprej. No, to je bila prva pridobitev osamosvojitve, zastoj avtoceste. Mislim, da je bil takrat Dnevnik ob sedmih in pol, jaz pa sem prišel v Ljubljano ob sedmih in petindvajset, po prazni cesti z najvišjo hitrostjo, kar se je dalo. In ko sem prišel na televizijo v montažo, se je ravnokar začel Dnevnik. Jelko Kacin je končal, prihajal je dol, spominjam se, da sem ga srečal. Jaz sem imel tisto kaseto v rokah, bila je super VHS kaseta in imeli so še malo problemov, da so našli sistem kako jo presneti. Montirali so »*on the fly*«, torej tisto, kar je bilo v prvih minutah kasete, ne da bi jo prevrteli. Rekel sem jim: »*Prevrtite jo na konec, ker je zanimivo.*« Oni: »*Ne, ne, ne ne.*« Na televizijo so na začetek Dnevnika dali kar material z začetka kasete. To pomeni ljudi, pa vojake, nič kaj posebnega. Takih posnetkov je bilo takrat cel kup. To so kake tri minute presnemavali in ko so končali presnemavanje, so dali v program na U-maticu oziroma na Beti. In potem ko so vrteli naprej, se je začela bitka. Videti je bilo, kako vojaki, ki so se predali, ležijo kar po tleh, pa tank, ki leti v zrak. Teh nekaj posnetkov, ki sem jih še imel, dokler mi ni crknila kamera, je izgledalo precej veličastno. Rekli so: »*Uh, zdaj je tisto šlo v program, pa bi bilo to treba. To bi morali dati v program.*« Mislim, da so potem na hitro še to presneli in dodali na koncu Dnevnika. Ko sem odhajal s Televizije, je bil že mrak in sem šel v Ljubljani prespat h kolegici. Po Ljubljani so bile že barikade. Zelo previden si moral biti, da so te spustili skozi in novice so bile, da so na barikadah teritorialci nekoga že ustrelili, ker so z avtomobilom divjali naokoli.

Naslednje jutro sem se odpravil nazaj v Novo Gorico. Tam so mi rekli, da bo naslednji na vrsti mejni prehod v Vrtojbi. In jaz sem se odpravil naredit nekaj kadrov čakanja v Vrtojbi. Na cesti, ki se je približevala mejnemu prehodu, so bili že policijski specialci in teritorialci, ki so se pripravljali na obkolitev tega mejnega prehoda. Na mejnem prehodu so bili seveda tanki, ni se vedelo, kako bo s pogajanj. Jaz sem šel v Vrtojbi na zvonik, z domačini, ki sem jih poznal, sem se zmenil, da mi dajo ključ. Z vrha zvonika sem posnel vas in mejni prehod, kolikor se je dalo. Čeprav sem se v zvonik zaklenil, so mi okoliški otroci ukradli ključ od zvonika in me zaklenili noter. Ko sem nekako prišel ven, so se oni zaklenili noter in se povzpeli na vrh zvonika in jaz jih nisem mogel spraviti ven. Je bilo pa vprašanje, kdaj se bo začelo zares, če se bo kaj začelo. In dejstvo je, da so zvoniki prva lokacija, ki nastradajo v takih primerih. Otrok si nisem upal pustiti gor. Na koncu mi jih je en domačin, ki je šel ravno mimo, pomagal prepričati, da gredo dol in vrnejo ključ. Ko sem se vrnil na mejni prehod, so rekli, da so se vojaki tam že vdali, oziroma da so bila pogajanja uspešna in da neke bitke za vrtojbenski mejni prehod ne bo. Šel sem še enkrat v Ljubljano, ker sem odnesel posnetke iz Vrtojbe.

Naslednji dan mi je Mojca Dumančič rekla, da so javili, da bo akcija v Opatjem selu, ker da tam desetar, nek Albanec grozi, da bo z breztrajnim topom streljal na vas. Šli smo gor, bilo nas je nekaj novinarjev. Na cesti pred karavlo so nas policisti ustavili in rekli naj počakamo. Tam so bili policisti, specialci, teritorialci, ki so počasi, počasi lezli tja proti kasarni in jo obkoljevali. Mimo je prišla ena vojaška patrulja, ki so jo zaustavili in zajeli. In potem se je čakalo ugodni trenutek, da bi lahko uspešno zaključili akcijo, to pomeni, da bi dosegli, da se kasarna preda, ne da bi prišlo do strela. Čez nekaj momentov se je zaslišalo neko kričanje tam pri kasarni in počili so prvi streli. Novinarji smo bili malo

bolj oddaljeni in nismo imeli pregleda nad situacijo. Čez par trenutkov pa se je zaslišal en oostrostrelski strel. Prav jasen je bil tisti ostri strel puške v primerjavi z avtomatskim orožjem. In čez nekaj trenutkov je vse utihnilo. Oni nas še niso spustili zraven, ker so se pač bali. Teritorialci in policisti so rekli, da je treba še počakati, mi, ki smo bili skriti tam za nekimi kamni, bi seveda takoj šli tja. Čez nekaj minut so rekli: »*Sedaj greste lahko pogledat.*« Šli smo tja, vojaki so bili že razoroženi in na poti proti breztrajnemu topu je bil tisti deseter ali mlajši vodnik, Albanec, ki je bil ustreljen z oostrostrelskim strelom. Videlo se je, da je bil na poti proti breztrajnemu topu in kaže, da ga je oostrostrelec pač čakal. In v tistem momentu, ko je ta oficir padel, so se ostali vojaki predali.

Potem sem pa ostal v Novi Gorici naslednjih nekaj dni. Čakali smo, kaj se bo dogajalo. Bili so občasni alarmi, poskušali smo posneti tudi letala, ki so preletavala. Vsi smo se bali, da bodo bombardirali mesto. Potem je prišel nek novinar, ki je rekel, da so mu rekli teritorialci, da se tam pri Trnovem nahaja radarska postaja. Smo rekli: »*Ok, gremo pogledat kaj je to za ena stvar.*« Nikoli še nisem slišal, da bi bila na Trnovem kakšna radarska postaja, niti videl, da bi bilo kaj takega. Šli smo gor na Trnovo. Najprej sem okoli spraševal domačine, ali kaj vedo, a tudi oni kaj dosti niso vedeli. Potem nam je pa eden rekel, da je na koncu vasi neka karavla. Vprašal sem ga, če me lahko zapelje do tam in on me je pripeljal v en tabor, kjer so bili teritorialci. Bili sta kar dve veliki enoti teritorialcev. In pravi: »*Ja, to so ti vojaki.*« Peljal me je v štab, kjer so me malo čudno gledali, na srečo sem enega poznal. Rekli so: »*Aha, tale vohuni za nami, kaj mi tukaj delamo.*« Moral sem počakati, da so preverili, ali res delam za TV Slovenija. Potem so rekli: »*Ok, ok, samo prosim ne tukaj snemati, ker bi radi ostali prikriti.*« Rekel sem: »*Mene samo zanima ali je kje radarska postaja.*« Oni pravijo: »*Tam dol, čez, na robu hriba.*« »*No,*« sem rekel, »*gremo tja.*« Ta domačin je bil pripravljen pomagati in me je odpeljal do te karavle. Tam so bili znaki »*minirano*«. Ko sva prišla tja do vrat, sva pozvonila, ven je prišel en vojak in vprašal, kaj bi rad. Rekel sem, da bi se pogovorili s kapetanom. Rekel je, naj počakava. Počakala sva in potem so naju poklicali noter in tam sem izvedel, da ni radarska ampak radijska postaja. Oni niso imeli radarjev, ampak so samo spremljali radijski promet iz Furlanije, pa iz Aviana, pa iz tistih krajev. Oni so bili tam noter zabarikadirani, usedla sva se s tistimi oficirji, ki so rekli, da so oni pač tukaj v vojski, da so dali svojo prisego in da se ne morejo kar tako predati. Da pa so bili pripravljeni, da zapustijo to karavlo, če bi se zmenili s teritorialci. Da so se že menili, da bi zapustili karavlo, da bi se zapečatilo, popisalo vse kar je noter in da bi se vojaki z orožjem in avtomobili odpeljali v Ljubljano v glavno kasarno. Potem pa da je prišel nek drugi ukaz s strani teritorialcev in da so teritorialci rekli, da brez orožja in da edino predaja pride v poštev. Oni pa da na to ne morejo pristati, ker da so vojaki in da so naredili vse za obrambo te postojanke, to pomeni minirali so okolico in da se oni ne bodo predali brez boja, če bo, da so pripravljeni pač iti do konca. Na žalost. Tega razgovora mi niso pustili snemati, tako da nimam nobenih video dokazov o tem. Skratka, oni so rekli, da bi šli, seveda pod svojimi pogoji, da tu ne mislijo vztrajati, če ne pa, da so oni tukaj utrjeni in da ne bo tako lahko. Rekel sem: »*Dajte se rajši pogovarjati.*« Potem sem odšel nazaj v Novo Gorico. Naslednji dan so rekli, da bodo teritorialci in policisti v evforiji zmag v Rožni Dolini, pa v Vrtojbi, pa v Opatjem selu, napadli kasarno Ajševica. Bila je to najmočnejša kasarna tam in v njej sta bila vkopana tudi dva sodobna tanka. In da bodo napadli tudi s tanki, ki so jih zasegli v Rožni Dolini, na vrtojbskem prehodu in ne vem še kje. Šli smo za njimi prek Kromberka, kjer so se valili tanki, glasni, precej močni, na cesto,

ki gre nad kasarno Ajševica. Skupaj z enim novinarjem sva rekla, da ne bova šla za tanki, ampak da bova šla malo bližje dol pogledat, kaj se dogaja pri kasarni Ajševica. In ko sva se plazila tam po vinogradu, je kar naenkrat od spodaj nekaj zabobnelo in nad nama je bilo slišati »pšššššš«, tankovsko granato, ki je letela gor proti tankom od teritorialcev, ki so bili na cesti. Skočila sva v jarek. Kmalu za tem nama je čez glavi poletela že ena granata iz kasarne. Če danes pomislim, je bila to najbolj neumna lokacija, ki sva jo lahko izbrala. To pomeni, spodaj je bila Ajševica, nad nama so bili tanki od teritorialcev, ki so bili zelo glasni in si jih slišal ne samo v Ajševici, ampak po moje tudi v Novi Gorici. Bila sva dobesedno med dvema ognjema. »Ups,« sva rekla, »*to pa sedaj ni najbolj pametno.*« In sva se počasi, bolj po jarku in po vseh štirih, spravila nazaj, tistih nekaj sto metrov, kolikor sva prehodila po vinogradu, da sva prišla nazaj do avta. Potem pa se tam ni nič kaj hudega zgodilo. Nekaj so se še pogovarjali in na srečo ni prišlo do kakršnegakoli boja. Naslednji dan je prišla novica, da je sklenjeno premirje, da se ustavijo vse sovražnosti.

Vsaj na Primorskem na srečo ni bilo veliko žrtev. Relativno kratek čas je vse to trajalo. Jaz tega niti ne bi imenoval vojna, ampak boji za Slovenijo. Kaj bi lahko vse bilo, sem videl v naslednjih letih, ko sem kot snemalec veliko delal za TV Slovenija in za druge televizije po Hrvaškem in po Bosni. Dejstvo je, da smo Slovenci imeli srečo, da smo prvi odšli ven, dokler je bila to še vedno jugoslovanska narodna armija. To pomeni vojska, ki je bila mešana, iz vseh narodnosti. In vojska lahko deluje samo, če dela vsak njen člen. V jugoslovanski narodni armiji pa je ta sistem začel razpadati, oficirji in vojaki so prestopali, izstopali iz vojske, niso poslušali ukazov. Razpadu vojske smo bili priča še dosti časa, oziroma do padca Vukovarja. Malo pred padcem Vukovarja se je ta vojska preimenovala v Jugoslovansko armijo in v njej so ostali samo še Srbi, pravzaprav najbolj fanatični Jugoslovani.

Moje osebno mnenje je tudi to, da če vojska ne bi tako posredovala, kakor je, in če bi Jugoslavija proti Sloveniji delovala samo na diplomatskem področju, bi bilo osamosvajanje Slovenije precej težje. Diplomacija po svetu je bila namreč v glavnem jugoslovanska in večino informacij, ki jih je imel svet o odcepitvenih težnjah držav v bivši Jugoslaviji, je prihajalo iz diplomatskih predstavništev, od koder pa so redno pošiljali popravke sporočil na vse, za Jugoslavijo neugodne novice, ki so jih mediji dajali o dogodkih na naših tleh. Morda ne bi nikoli bili priznani, če ne bi v svet prišli posnetki in novice o bojih na mejnih prehodih. Zato ker so to tudi tujci lahko direktno videli in neko začutili na svoji koži. In res velika sreča je, da so naši tako reagirali, ker je jugoslovanska vojska mislila, da se ji tukaj ne more nič zgoditi. Dobesedno. Pozneje sem se pogovarjal z oficirji, ki so rekli, da so mislili, da bodo malo zarožljali s tanki, tri dni malo strašili in potem šli nazaj v kasarne in bo ves mir. Slovenci pa da bodo stisnili rep med noge. Pravzaprav niso bili pripravljeni na to, da Slovenija ima svojo vojsko oziroma, kot izgleda, tem novicam, če so jih že imeli, niso verjeli. Dejstvo je, da kar so naredili teritorialci in policisti, ki so se postavili v bran Slovenije, je bilo precej pogumno dejanje. In pomembno pri tem je bilo, da smo sodelovali skupaj. Če ne bi sodelovali skupaj, rezultat ne bi bil tak kot je bil.

Rajko Bizjak

Imel sem to zadovoljstvo in poslanstvo, da sem bil močno angažiran že v času delovanja manevrske strukture narodne zaščite, pa tudi v času do vojne in v vojni za

Slovenijo leta 1991, kar je nekako razumljivo in povezano eno z drugim. Ob tem bi želel dodati, da smo nekateri ključni pripadniki teritorialne obrambe že v začetku osemdesetih letih 20. stoletja zelo intenzivno delovali za cilj preprečevati velike pritiske zveznih oblasti in Jugoslovanske ljudske armade, da si v prvi vrsti podredi pokrajinsko poveljstvo teritorialne obrambe Ljubljane, takrat imenovano Mestni štab teritorialne obrambe Ljubljane, pod okrilje JLA in zatem postopno prevzame nadzor nad celotno teritorialno obrambo Republike Slovenije. Takratno slovensko vodstvo tega ni dopustilo. Oktobra 1990 sem po prenosu MSNZ v TO dobil zaupanje, da postanem poveljnik pokrajinskega štaba teritorialne obrambe ljubljanske pokrajine, ki je združevala dotedanji pokrajini – Ljubljana mesto in Ljubljana okolica. To je bila, kolikor se spominjam, vsaj glede na bojno moč naših sil, najmočnejša pokrajinska struktura v TO Slovenije. Približno enaki po moči sta bili še vzhodno in zahodno štajerska pokrajina. Druge pokrajine so imele manjše kapacitete vojaških enot in štabov. Centralni položaj pokrajine z Ljubljano kot našim glavnim mestom sta dajala temu prostoru še prav poseben položaj. Nesporno je, da smo imeli na svojem območju odgovornosti največje in najmočnejše enote Jugoslovanske ljudske armade z vrhniško oklepno brigado, šentviško motorizirano brigado, polkom protiletalske obrambe in drugimi strukturami, ki so delovale na območju pokrajine, predvsem pa v mestu Ljubljana.

Čas do vojne smo izrabili tudi za to, da smo utrdili naše delovanje, medsebojno povezanost v teh specifičnih okoliščinah in da smo okrepili vse potrebne elemente možnega bojnega delovanja. Postopoma smo namreč dobivali dodatno oborožitev. Priprave, ki so smo jih izvajali v času do vojne, so se odvijale v zelo zahtevnih razmerah, kar je v veliki meri povzročil nerazumljivi proces reorganizacije TO. Že v času delovanja MSNZ smo se pripravljali za vojno, za odločna in ostra bojna dejstva s ciljem zaščititi Slovenijo, slovenski narod in slovenske interese. Pripravljenost ljudi je bila takrat neverjetna, zato smo delali cele dneve in noči. Ko smo krepili našo obrambno pripravljenost, smo predvidevali vse možne variante agresije. Vedeli smo, da nam je cilj zavarovati razglasitev Republike Slovenije. Ko smo jo dočakali, našemu veselju ni bilo konca.

Spomnim se, da sem ves čas pritiskal na načelnika Janeza Slaparja, tudi dan pred vojno, da nam odobri dodatno mobilizacijo naših enot zato, da bi zagotovil še večjo bojno zavarovanje in pripravljenost za obrambo, pa mi tega ni dovolil. Še več, v pogovoru me je proglasil za potencialnega povzročitelja vojne med Slovenijo in Jugoslavijo. Dan pozneje, 26. junija, ko so Primorsko teptali tanki reškega korpusa JLA, je celo odobril odpust petindvajsetih procentov vojakov iz sestave enot teritorialne obrambe domov, češ, da je to praznični dan. Tega navodila seveda nisem realiziral, saj bi s tem krepko zmanjšal našo bojno pripravljenost. Doživeli smo še nekaj presenetljivih odločitev, s katerimi se je okrnilo naše delovanje.

Eno teh nam je posredoval Andrej Lovšin, šef obveščevalno varnostne službe RSLO v imenu ministra Janeza Janše. Ukazal nam je, da moramo umakniti vse izvidnike in opazovalce z območja vrhniške brigade z utemeljitvijo, da naši fantje delujejo preveč odprto ter ne poznajo dovolj značilnosti oklepne brigade. To seveda ni bilo res. Na njegovo zahtevo so svoje obveščevalne izvidniške točke umaknili tudi kolegi iz milice, pripadniki iz specialne enote milice Vinka Beznika in tudi pripadniki državne varnosti. Zakaj je to Lovšin naredil, ne vem, mogoče je, da je podlegel pritiskom enega od najbližjih sodelavcev, za katerega je zelo velik sum, da je bil del »plave naveze« in ga je Janez Janša,

leta 1992, ko mu je bilo to predstavljeno, v trenutku razrešil ene od najpomembnejših dolžnosti v obveščevalno varnostni službi. Druga zadeva je povezana s preverjanjem bojne pripravljenosti 5. PŠ TO. To je 8. junija 1991 opravila delovna skupina republiške koordinacijske skupine pod vodstvom polkovnika Bogdana Koprivnikarja. Moram reči, da je bila ocena našega dela zelo dobra. Član skupine Miloš Bregar mi je zaupal, da želi načelnik RŠ TO Janez Slapar na vsak način najti pomanjkljivosti, ki bi jih uporabil za mojo odstranitev. Takšnih napak preprosto ni bilo. Koprivnikar se je s sodelavci sestal z večjim delom koordinacijske podskupine za ljubljansko pokrajino. Razgovor je potekal o naši skupni pripravljenosti na bojno delovanje in izvajanju vseh postopkov za oskrbo naših sil in civilnega prebivalstva. Kmalu zatem, ko smo predstavili stanje, se je na sestanku pojavil tudi predsednik izvršnega sveta mesta Ljubljane Marjan Vidmar. Od polkovnika Koprivnikarja je zelo ostro zahteval, naj se takoj odstranijo žive blokade s težko gradbeno mehanizacijo, ki so v skladu z načrti oviranja RSLO sistematično postavljene na komunikacijski smeri med Vrhniko in Ljubljano in v bližini vseh vojašnic. Živa blokada je pomenila, da smo imeli na terenu postavljeno težko gradbeno mehanizacijo, težke kamione naložene s skalami in peskom, buldožerje, bagre in podobne ovire na ključnih točkah, ki bi jih uporabili za oviranje premikov enot JLA s tanki in transporterji po cestah. Teritorialci in milica pa smo načrtovali varovanje blokad z uporabo MES – minsko eksplozivnih sredstev in z razpoložljivimi bojnimi enotami. Hud pritisk Marjana Vidmarja, s katerimi je utemeljeval škodo, ki s tem vsakodnevno nastaja v gospodarstvu, je vplivala na odločitev vodje koordinacijske podskupine višjega policijskega inšpektorja Marjana Starca. Sprejel je Vidmarjevo zahtevo z utemeljitvijo, da je milica sposobna kadarkoli v štiriindvajsetih urah v treh do štirih minutah v smeri proti Vrhniki, na obeh cestah, tudi v smeri po Horjulski dolini, narediti tamponsko cono z vozili živega prometa, v globini tristo do štiristo metrov in po širini, ki bi pokrila vsa cestišča ter tako narediti hitro blokado. Koprivnikarjeva skupina je sprejela pobudo predsednika ljubljanskega izvršnega sveta Marjana Vidmarja in vodje koordinacijske podskupine Marjana Starca, da se žive blokade umaknejo. Temu sva nasprotovala z majorjem Jožetom Prvinškom. Pod temi pogoji uspešno blokiranje delovanja oklepne brigade ni bilo mogoče. Leta 2006 sem ob petnajsti obletnici vojne za Slovenijo v nekem članku zapisal, da je bila ob razglasitvi države Slovenja pijana od zmage. Vsi smo se veselili, izražali zadovoljstvo, polni domoljubnih čustev. Na cestah pa ni bilo nobenih vozil, nobenega prometa, in to je bil idealen trenutek za oklepno mehanizirano brigado z Vrhnike. Čeprav pričakovano presenečenje je doseglo začetne rezultate. Udarili so iz vojašnice proti Ljubljani.

Pred tem nismo dobili nobene informacije, razen običajnih, o dogajanjih v vojašnici na Spodnji Vrhniki. Približno dvajset minut do njih zjutraj sem se odpravil domov na počitek. Dolžnosti je do moje vrnitve prevzel načelnik štaba, stotnik I. razreda, Vojko Pavlin. Pred odhodom sem obiskal vse moje enote, razporejene v bližini štaba in čestital fantom ob razglasitvi slovenske države. Do doma me je zapeljal pomočnik za zaledje, stotnik Miran Barborič. Načelnik Pavlin je ostal v štabu. Malo po eni uri so prišla obvestila, da iz Karlovca prek Metlike čez Vahto proti Novemu mestu prihaja kolona oklepnikov JLA, ki so jo zatem zaustavili pri Pogancih. Zahteval je dodatna navodila in pričakoval ukrepanje vodstva iz republiške koordinacijske skupine ali z ministrstva za obrambo ali z republiškega štaba. Nikjer ni dobil nikogar in zato ni mogel reagirati. Naslednja informacija je govorila o četi JLA, ki se je premikala proti Gornji Radgoni in spet ni dobil

nobenega ukaza ne navodila. Ključnih ljudi ni bilo ali pa so bili na liniji dežurni ljudje, ki niso bili kompetentni za odločanje. Ni bilo Janše, ni bilo Bavčarja, ni bilo Slaparja. Vse skupaj je presenetilo delovanje sil oklepne brigade. Premik so izvršile po avtocesti. V rajonu Brezovice so dobesedno poteptale blokado, ki jo je postavil samostojni inšpektor milice Stane Leskovšek s svojimi možmi. Od tu je šel desni krak oklepne kolone čez Brezovico, čez Trzin in se tam zaustavil z enim delom, glavnina pa je nadaljevala do letališča Brnik. Zadeva se jim ni izšla v skladu z nalogo. Letališče so blokirali. Pozneje so njihova letala ubila dva avstrijska novinarja. Padel je tudi pripadnik gorenjske TO Perko. Zadnji del kolone s petimi transporterji se je zaustavil v Trzinu, ker je enemu transporterju odpadla gosenica. Zatem so jih blokirale naše sile. Druga kolona je zavila levo in se napotila proti Toškemu čelu, z namenom delovati proti Brniku, a so zašli. Zašli so najprej v Ljubljano. Po Ljubljani so dobesedno bezljali po ulicah ter iskali izhod. Nihče ni mogel natančno ugotoviti, kam so namenjeni. Spominjam se, da me je v nekem trenutku poklical Marjan Starc in z razgretim glasom dejal: »*Miha, streljaj s protioklepnimi sredstvi. Grede proti centru mesta.*« Zdelo se je, da grede iz Šentvida proti centru mesta. Dejansko so se izgubili. Bezljali so po mestu, potem zajadrali na cesto proti Toškemu čelu in šli čez preval, kjer sta dva tanka zdrsnila s ceste. Zatem smo to situacijo reševali na specifičen način. Težave smo imeli s pomanjkanjem sredstev za zveze. Milica pa je imela tako dobre radijske povezave, da so lahko njihovi pripadniki poslušali navodila, ki sta jih Igor Bavčar in Janez Janša dajala podrejenim. Teritorialci takih kvalitetnih povezav nismo imeli. Razpolagali smo s sodobnimi sredstvi za zveze, dobljenimi tik pred vojno. Vendar so zadostovala le toliko, da smo z njimi pokrili le najpomembnejše štabe in enote in jih povezali med sabo. S 5. PŠ TO smo povezali vsa območna poveljstva, razen domžalskega, ker nam je za to zmanjkalo radijskih postaj. Z njimi smo imeli samo telefonsko povezavo. Mnenja sem, da smo vojno dobili tudi s telefoni. V praksi smo se spoprijemali s posamezniki iz republiške koordinacijske skupine, ki niso imeli pravega občutka za čas in dinamiko dogodkov. Najhujša je bila ugotovitev, da nekateri od naših nadrejenih niso vedeli, kako smo organizirani in kakšne enote imamo na razpolago. Težave smo imeli z mobilizacijo. Spremenili o nam večino šifer enot in njihova mobilizacijska zbirališča. V skoraj vseh enotah so pomladili sestavo brez naše vednosti. Že tako znane težave ob mobilizacijah v mestu so se nam s tem še povečale. Mnogo ljudi namreč živi v stolpnica in pri mnogih zvoncih ter stanovanjih ni imen in priimkov, tako da kurirji marsikje niso mogli vročiti vabil. Prvi in drugi dan je šla mobilizacija razmeroma počasi. Drugi dan vojne smo imeli v naših najpomembnejših enotah okoli dvainštirideset, šestinštirideset, osemindeset odstotno popolnitev, kar nam ni zadoščalo za kompletiranje enot. Zato smo imeli vrsto težav. Ljubljano smo skupaj z milico in civilnimi strukturami kljub vsemu hermetično zaprli tudi s temi enotami in zablokirali vse vojašnice: najnevarnejšo v Šentvidu, in prav tako druge, vojašnico Bratstva in enotnosti v Mostah, vojašnico Maršala Tita, Ljuba Šercerja in vojašnico na Roški. Vojašnica v Šentvidu je bila izredno močna. Tam je bil poveljnik polkovnik Tomislav Šipčič. Nekateri so mu rekli nori Šipčič, saj je veljal za brezkompromisnega izvrševalca vseh povelj nadrejenih ne glede na posledice in osnovno poslanstvo JLA. Zavedal se je zelo dobre usposobljenosti in izurjenosti pripadnikov ljubljanske TO. Že pred vojno smo imeli veliko vojaških vaj bataljonskega tipa v sodelovanju z njegovo brigado. In prav na vsaki skupni vaji so naši teritorialci dobesedno pregazili njegove moče. Tako da je večkrat pobesnel nad svojimi častniki in podčastniki.

No, zatem, ko smo razčistili situacijo v Trzinu, smo zasedli center na Rožniku in na obvoznici zajeli dva tovornjaka, ki sta nameravala odpeljati logistično opremo na Brnik. Po telefonu me je poklical načelnik RŠ TO Janez Slapar in od mene osebno zahteval, naj napadem vse vojašnice v Ljubljani. Rekel mi je: »*Miha, kaj je z vami?! Vsi se borijo, samo ti se ne boriš.*« Rekel sem mu: »*Načelnik, v čem je stvar?*« On odvrne: »*Cela Slovenija poka, samo ti ne pokaš.*« Odvrnil sem: »*Načelnik, v čem je problem? Vse imamo razčiščeno, Rožnik smo zavzeli, Borovnico praznimo, vse vojašnice so obkrožene.*« Potem mi je ukazal, naj napadem vse vojašnice z vsemi razpoložljivimi sredstvi. Jaz mu seveda nisem mogel ne želel razlagati težav, s katerimi se soočamo, saj smo ugotovili, da informacije odteka izven našega sistema zvez. Pa še nekaj je bilo pri tem odločilno. Ukaz za bojno delovanje v Ljubljani bi lahko dalo samo predsedstvo Republike Slovenije kot vrhovni poveljnik obrambnih sil, a tega ni storilo. Od Slaparja sem zahteval pismeni ukaz za napad na vse vojašnice. Kategorično je izjavil, da mi ga ne bo dal in da moram to narediti na podlagi njegovega ustnega ukaza. Rekel sem mu: »*Načelnik, hočem ukaz. Brez pismenega ukaza ne bom nič od tega naredil.*« Takoj za tem je to ponovno zahteval od mene. Potem sem mu pa poenostavljeno rekel, ne da bi ga naslovil po položaju: »*Janez, nehaj se igrat vojne, tu je tristo tisoč ljudi. Brez pismenega ukaza ne bom naredil čisto nič.*« Dialog sem zaključil tako, da sem ga poslal v k... in z besom odložil telefonsko slušalko. Cel štab je poslušal najin pogovor, ker sem vključil prostorsko poslušanje. Zatem sem se uzrl v otopele in izmučene obraze članov štaba, ki niso mogli verjeti, da je to, kar so slišali, mogoče. S tem sva s Slaparjem končala. Če bi ta nesmiselni ukaz uveljavil in napadel vse vojašnice, bi to lahko pomenilo katastrofo za Ljubljano in za Slovenijo. Predvsem za civilno prebivalstvo. Zagotovo bi doživeli bombardiranje s težko in lahko bombniško aviacijo, doživeli veliko močnejše bojno delovanje izvidniške aviacije in drugih sil armade.

Kakšnih dvajset do štirideset minut zatem me pokliče poveljnik blokade okoli vojašnice v Mostah, poveljnik 1. odreda TO, stotnik Neven Borak, in me preseneti z naslednjimi besedami: »*Poveljnik, jaz tvojega ukaza ne bom izvršil.*« Vprašal sem se, kaj je zdaj to. Vsi moji ukazi izdani že mesec dni pred vojno in še prej so namreč govorili o tem, da v primeru izpada katerekoli vojaške enote blokiramo ceste, da blokade zavarujemo z minsko eksplozivnimi sredstvi in da zagotovimo bojno varovanje blokad v primeru, če bi armada nasilno posegla po blokadah. Prvi bojnega delovanja nismo smeli pričeti. Zdelo se mi je, da zavrača ta moj ukaz. Pa sem rekel: »*Neven, nisem poslal nobenega ukaza.*« Rekel je: »*Si. Tvoj ukaz sem dobil, ni deset, petnajst minut od tega.*« »*Nemogoče, niti slučajno nisem poslal nobenega ukaza,*« sem rekel, »*kako si ga pa dobil? Po faksu ali kako?*« Odgovoril je: »*Ne, po sistemu Racal, tvoj šifriran ukaz.*« Prešinilo me je: »*Kaj piše v njem? Povej mi, če je tako resna zadeva.*« In mi prebere, da naj z vsemi razpoložljivimi sredstvi napademo vse vojašnice v Ljubljani. Rekel sem mu: »*Jaz tega ukaza nisem dal.*« »*Si, saj je spodaj tvoja šifra,*« je rekel. »*Kako moja šifra?!*« »*Tvoja šifra, Sonce,*« je rekel. Moja šifra je bila res »*Sonce*«, vendar tega ukaza jaz nisem poslal. Rekel sem mu: »*Neven, to ni moj ukaz, ukaz storniraj, nisem ga dal jaz, to je naredil nekdo mimo mene. Zahtevam, da se držiš mojih predhodnih ukazov. Bojna dejstva se lahko izvajajo izključno v primeru, če vas napadejo. Razen v primeru, če jaz to direktno ukažem. Ampak od zdaj naprej z mojim glasom.*« Potem sem poklical čisto vse moje podrejene poveljnike v ključnih enotah in štabih in jim izdal identični ukaz. Očitno so pred tem mojim ukrepom poslali lažni ukaz z mojo šifro mojim podrejenim poveljnikom s cirkularnim obvestilom. Prišel je lahko le iz republiške koordinacijske skupine, RSLO

ali RŠ TO.

Brane Podgoršek, poveljnik 2. odreda TO, je dobil ta ukaz na položaju. V trenutku se je zgrozil. Zavedal se je velike odgovornosti in posledic, ki jih ta realizacija nosi. Pred realizacijo naloge se je odšel nekoliko olajšat. Ko je prišel iz toaleta, sem ga že klical. Da ni bilo klica narave, bojnih dejstev ne bi bilo moč zaustaviti. Podobna situacija se je ponovila 2. julija, potem, ko sem bil že premeščen na novo dolžnost. Pred tem se je dogodilo še cel kup resnih spodrslijev. Na nekaj takšnih bi rad opozoril. Najprej nekaj besed o zasedbi centra za elektronska dejstva JLA na Rožniku. Naši fantje so v parku Tivoli zajeli človeka, ki je bil zaposlen v tem centru. Ko smo ga zaslišali, smo pridobljene podatke natančno analizirali in obvestili nadrejene. Andrej Lovšin nam je sporočil odločitev ministra za obrambo Janeza Janše, naj gremo v akcijo in zavzamemo ta pomemben objekt. Ukrepiti je bilo potrebno hitro. Dal sem poklicati mojega najboljšega častnika, operativnega oficirja stotnika I. razreda Miroslava Debeljaka, načelnika varnosti Marina Medeota in še nekaj sodelavcev. Naredili smo skico terena in predvideli vsako podrobnost akcije. Ukazal sem, da morajo akcijo izvesti če je le mogoče brez uporabe ostrega streliva. Zavedal sem se pomena dragocenih elektronskih naprav v centru, pomembnih za naše nadaljnje delo, in dejstva, da ne bi po nepotrebnem vznemirjali drugih sil JLA.

Debeljaku sem dal nalogo, da iz sestave voda vojne policije izbere skupino najboljših mož in skupaj z njimi zasede center. Vojaki so bili oboroženi z najboljšim orožjem. Ponovila sva vsako načrtovano podrobnost akcije. Zahteval sem, naj gredo gor, obkoli center in naj zahtevajo takojšnjo predajo posadke. Opozoril sem ga, naj preveri ali imajo v centru stražarskega psa in naj ga po potrebi eliminirajo. Drugače pa naj s ciljem ustrahovati posadko, v primeru, če se ne bi želeli predati, izzovejo selektivna bojna dejstva. Najprej naj s protiklepnim sredstvom razstrelijo stražarnico, pod pogojem, da v njej ni stražarja, zato, da bi to psihološko vplivalo na te ljudi. Debeljak je to nalogo prevzel in šel do enote, da pripravi ljudi. Pred tem sem ga obvestil o moji odločitvi, da z njimi pošljem v akcijo še dvojico varnostnikov. Prekaljenega starega mačka Braneta Praznika in Rajka Janšo. Braneta Praznika sem poslal zato, da kot organ varnosti spremlja akcijo in vidi, kaj se tam dogaja, popiše stanje v objektu in vse skupaj posname s filmsko kamero. Po moji oceni je bila to najbolj spektakularna akcija v vojni za Slovenijo. Video posnetek vseh podrobnosti je o tem povsem zgovoren. No, Kuzma me je kmalu za tem, ko so naši fantje šli v akcijo, klical in hotel od mene takoj izvedeti, kakšna je situacija in ali smo že zavzeli center ali ne. Kot da mu je povsem tuja presoja časa in gibanje po terenu. Od mene je vseskozi zahteval najbolj nemogoče stvari v tako kratkih intervalih, da jih je bilo praktično nemogoče izvesti. Debeljakova enota se je komaj odpravila proti Rožniku, pa je že hotel informacijo o tem, ali smo jih zajeli. Podobno je bilo v akciji disperzije orožja iz Borovnice, pa v Trzin in spremljanju našega številčnega stanja itd.

Pozneje sem bil premeščen v RŠ TO. Večino časa sem prebil v stalni dežurni ekipi republiške koordinacijske skupine. Tu sem delal v večjem prostoru z Janšo, Bavčarjem, Slaparjem in drugimi. Na sredi je bila miza in za njo dežurne ekipe predstavnikov: predstavniki TO, MORS-a, civilne obrambe, milice, varnostno informativne službe in drugi. Vsaka skupina je imela dva ali tri telefone in če se je kdo s kom glasno pogovarjal, so to poslušali vsi v dvorani. Pozneje sem razmišljal o tem, da se lahko zelo preprosto ustvari napačen vtis o človeku in njegovih dejanjih z govorno manipulacijo če kdo, kot je to počel Kuzma, vztrajno govori: *»Pa dobro Butara, boste vi to naredili, pa zakaj niste naredili, vi*

so to naredili, samo vi ne...», prav tako tudi občutek neobvladovanja razmer. In to se je v pogovorih med mano in Danielom Kuzmo stalno dogajalo. Šele po vojni sem povezal vse niti. Te so vodile v sam vrh »plave naveze«. Ob izvajanju nalog nisem hotel polemizirati, pač pa sem iskal rešitve in izvajal naloge. No, takrat ko smo zasedli center za elektronska dejstva JLA na Rožniku, me je poklical poveljujoči v akciji stotnik I. razreda Miroslav Debeljak in mi poročal, da je vse pod njegovim nadzorom, da so zasedli center, zajeli njegovo posadko, vse natančno posneli in so v pripravi za nadaljnje postopke. Nekoliko za tem me po telefonu iz republiške koordinacijske skupine pokliče Daniel Kuzma in s paničnim glasom zahteva: »*Poveljnik, takoj morate dol s centra, imamo informacijo, da prihajajo Mehovi specialci z noži, da vas bodo vse poklali.*« Rajko Meh je bil takrat poveljnik bataljona vojaške policije JLA, drugače pa naš sodelavec, povezan z Vinkom Beznikom. Kuzma sem dejal: »*Načelnik, jaz imam na Rožniku svoje najboljše specialce, oborožene z avtomatskimi puškami in nobenih Mehovih specialcev se ne bojimo. Lahko samo okrepiš našo Debelakovo enoto in mu pošljem dodatno podporo.*« Povišal je ton pogovora in skoraj kriče zahteval: »*To je ukaz, takoj pojdite dol z Rožnika. Drugače pa prihaja tudi Vinko Beznik s svojimi specialci, da bo pa on Mehove poklal!*« Odgovoril sem mu: »*Kuzma, sedaj pa se midva zmeniva. Moji bodo šli dol, če tako zahtevate, noč se že dela, povej mi, po kateri smeri prihajajo Beznikovi fantje, da bom lahko usmeril svoje, po kateri smeri naj gredo dol z Rožnika.*« Skoraj kriče je odgovoril: »*Ne vemo, ampak vi morate takoj dol!*« Nato sem mu zabrusil: »*Kuzma, če se slučajno kateremukoli od naših kaj zgodi, si ne želi, da bi se midva srečala. Nobene potrebe ni, da gremo dol.*« »*Ukaz je, morate takoj dol!*« je sikal. Noč je že pokrila Ljubljano, ko so se Debelakovi borci odpravili v dolino z ujetimi pripadniki JLA. Zatem se je zgodilo naslednje. Mehovih specialcev ni bilo, tudi niso mogli priti skozi Ljubljano, bilo je nelogično, saj smo imeli mesto povsem blokirano. Prišli pa so specialci iz Beznikove enote. Vpadli so v prazen objekt in naredili pravi kaos, streljali v dragocene naprave po objektu in celo uničili lastni repetitor, namenjen za potrebe milice, nameščen na objektu skupaj z vojaškimi sredstvi zvez, misleč, da so uničili armadnega. Pozneje sem izvedel za prihod enote iz orkestra slovenske policije. Ta kaos so na vse pretege prikrivali. Naredili so tisto, kar jim je bilo najenostavnejše, za vse so obdolžili ljubljanske teritorialce.

Ko so me pozneje v soboto, 29. junija, klicali na republiški štab TO na razgovor, sem vzel kaseto s temi posnetki. V svoji pisarni me je sprejel namestnik načelnika podpolkovnik Daniel Kuzma, ki je s skoraj jokavim glasom rekel: »*Poveljnik, kaj se to dogaja? Ti si zame naj, najboljši, ne vem, kako da prihaja do tega. Ne vem zakaj te hočejo zamenjati.*« O tem se z njim nisem želel pogovarjati. Zame je bila to presenetljiva informacija, katere osnovo sem zaznal že nekaj mesecev pred vojno. Dejal sem samo: »*Namestnik, tu imaš kaseto z dogodki z Rožnika, posreduj jo v koordinacijo.*« Vzel je kaseto, jo spravil v predalček in iz tistega predalčka kasete ni dal ven ves čas vojne, niti ni obvestil vodstva o naši uspešni akciji.

Podobna situacija je bila tudi v Borovnici in v Trzinu. Trzin in trzinska bitka sta izredno pomembna za uspešno bojno delovanje slovenskih obrambno varnostnih sil. V vsem tem času do pričetka bitke v Trzinu nismo imeli nobenega ukaza nadrejenih za bojna dejstva. Trzin je bila v bistvu prva bojna bitka, v kateri smo pripadniki TO skupaj s specialno enoto policije uničili enoto nasprotnikov in dosegli zmago. To je imelo izjemno velik moralni učinek med našimi pripadniki. Kako se je začelo? Z nekaj časovnega zaostanka smo zaradi pomanjkanja sredstev zvez izvedeli, da je oklepna enota JLA blokirana v Trzinu. Poklical sem Marjana Mahniča, poveljujočega v območnem poveljstvu iz Domžal, in mu dal ukaz,

da preveri situacijo. Ko me je pozneje poklical nazaj in mi predstavil situacijo na terenu, sem ga vprašal, kje ima svoje ljudi iz štaba in kje ima svojega namestnika. Dejal je, da je v rajonu Trzin njegov namestnik Bojan Končan. Hitro sem se odločil in mu ukazal, naj postavi stotnika Bojana Končana za poveljujočega našim silam na območju Trzina. To je bila prva bojna akcija in je tudi razumljivo, da zadeve niso tekle tako gladko kot bi si želeli. V boju smo imeli prvo žrtev. Izgubili smo našega pripadnika Edvarda Peperka. Bitka v Trzinu je za vse po Sloveniji predstavljala veliko spodbudo. Po zmagi smo se še bolj zavedali dejstva, da smo močni, dobro organizirani, sposobni premagati vsakogar, tudi pripadnike tako močne strukture, kot je bila Jugoslovanka ljudska armada. Ne pozabimo, da je bila JLA takrat četrta ali peta najmočnejša vojaška sila v Evropi. No, tu bi rad omenil še dve stvari. Prva je ta, da so naši in miličniki v žaru bitke pustili en transporter nedotaknjen. Druge transporterje so zavzeli, vojaki so se predali, nekaj je bilo mrtvih in ranjenih. V enem transporterju pa so po bitki še ostali vojaki. Nekdo iz krajevne skupnosti je poklical v 5. PŠ TO in mi sporočil: *»Poveljnik Butara, tu je še en transporter, TO in policija sta šla, ampak notri slišimo neki jok, mladi vojaki morajo biti. Jokajo, stokajo..., dajte urediti zadevo.«* Poklical sem poveljnika Marjana Mahniča in zahteval, da gredo nazaj in zajamejo ter razorožijo še tiste fante. Tako se je ta zadeva končala. Po končani bitki sem poročal načelniku RŠ TO Janezu Slaparju: *»Načelnik, nalogo smo uspešno opravili. Trzin je očiščen. Zajeli smo...«* Preden sem lahko nadaljeval, sem bil zavrnjen z naslednjimi besedami: *»Miha, ne govori. Ne hvali se s tistim, kar so naredili drugi. To je naredil Beznik in njegovi specialci.«* Nadaljeval sem: *»Poslušaj, načelnik, v bitki smo aktivno sodelovali. Imamo mrtvega borca, težko ranjenega in več lažje ranjenih. Zajeli smo triindvajset pripadnikov JLA in zasegli tri transporterje. S specialno enoto milice smo usklajeno delovali.«* Slapar je ponovil svojo prejšnjo oceno, kot da bi preslišal izrečeno: *»Veš kaj, Miha. To nisi naredil ti, to so naredili Beznikovi specialci.«* Ponovljena omalovažujoča ocena me je tako ujezila, da sem zakričal v telefon: *»Janez, ali nisem bil dovolj jasen? Imamo mrtvega borca, imamo zajete vojake JLA...«* Še v tretje sem z druge strani slišal: *»Veš kaj, Miha. Ne hvali se z dejanji drugih. To nisi naredil ti, to je naredil Beznik.«* Ogorčeno sem treščil slušalko na vilico telefona in pogledal po prostoru. Prisotni člani štaba, ki so poslušali pogovor, so me zaprepadeno gledali. Na njihovih izmučenih obrazih je bilo videti razočaranje in grenkobo. Nekateri so si zarili roke v lase, nezmožni verjeti, da je kaj takega sploh mogoče. Načelnik štaba stotnik Vojko Pavlin je z veliko muko izdaval: *»Poveljnik, ali je to sploh mogoče, niti mrtvih nam ne priznajo...«* Nekaj mesecev pozneje sem s trzinskimi dogodki doživel novo neprijetno izkušnjo. Pa pojdimo po vrsti. Z desantnimi silami so pripadniki prve oklepne brigade Jugoslovanke ljudske armade pokušali okrepiti delovanje na obkoljene pripadnike njihove enote, zaustavljene v Trzinu, in jih izveliči iz te situacije. Zato so izvršili helikopterski desant. Tisto najhujše, kar sem doživel kot Slovenec, kot teritorialec, kot borec v vojni za Slovenijo, pa je naslednje. Akcijo v Trzinu in reševanje z diverzanti je vodil obveščevalni oficir iz 1. oklepne brigade major Vladimir Posavčič. Nekaj mesecev pozneje, ko sem bil na kolegiju načelnika RŠ TO generala Janeza Slaparja, nas je ta ogovoril: *»Danes dobimo novega člana, novega kolega. Dobimo največjega oklepnega strokovnjaka v Sloveniji. Prevzel bo funkcijo načelnika za protioklepno borbo.«* To oceno je podprl z dodatnimi utemeljitvami tudi pomočnik načelnika RŠ TO za domovinske zadeve Janez J. Švajncar. Nadaljevali smo z delom, nato se odprejo vrata in v sobo vstopi major Posavčič, naš veliki vojni nasprotnik. Presenečenje je bilo veliko. Nikoli ni delal za nas, pa ga pripeljejo v sam vrh TO. Potem je

razmeroma hitro odšel s te funkcije. Zgleda, da je bil odpor pri naših tako močan, da so ga morali prestaviti drugam.

To zgodbo predstavljam zato, da se bo lažje razumelo, kaj vse se je dogajalo in kakšne neumnosti so počeli nekateri na najvišjih mestih. V času bitke na Medvedjeku sem dežural v republiški koordinacijski skupini. Z mano je bil major Bogdan Avbar. S terena so nas obvestili, da je nekdo odprl blokado na spodnjem delu položajev. Nismo vedeli, kaj se dogaja. Mi smo mislili, da bo kolona JLA odšla v Mokronog, morda v novomeško vojašnico ali nazaj čez Gorjance po isti poti v Karlovac ali v Cerklje ob Krki ali morda v Jastrebarsko pri Zagrebu. Preprosto se ni vedelo, kaj in kako. Niti se ni vedelo, kdo je deblokiral spodnji del blokade in pustil kolono, da se je obrnila in šla nazaj proti Hrvaški. Obvestili so nas, da je na čelu kolone terensko vozilo puch milice. Ker nismo dobili ustreznega sogovornika, smo iskali kontakt z podpolkovnikom Albinom Gutmanom, poveljnikom 2. PŠ TO. Zavrtela sva telefon, a Gutmana nisva dobila na zvezo. Ko se je javil, je armadna kolona že vozila proti Karteljevemu. O iskanih podrobnostih ni vedel ničesar.

Zelo pomembno mesto v vojnih dogajanjih ima Borovnica oziroma vojaško skladišče v Borovnici. No, tudi za Borovnico je več zelo zanimivih primerov. V Borovnici je prišlo do zavzetja skladišča čisto spontano. Mobilizacijsko mesto te izvidniške enote 30. razvojne skupine je bilo v Borovnici in v tem izvidniškem vodu so bili fantje v glavnem iz borovniškega konca. Oni so popolnoma samostojno opravili deblokado tega skladišča tako, da so v vdrl v skladišče in zajeli stražo, ki je varovala skladišče. V tem skladišču smo imeli shranjena vsa sredstva za tretjo brigado, strelivo in minsko eksplozivna sredstva za pokrajinski štab, pa še cel kup logistične opreme, občinski štab TO z Viča je imel svojo sredstva, enako tudi 51. območno poveljstvo iz Ljubljane, tam je bila tudi kompletna lahka divizija Jugoslovanske ljudske armade, pa še cel kup vojaške opreme, predvsem rakete, streliva za tanke in topove, ki so jih imeli na Vrhniki. Skratka ogromno, ogromno sredstev. Pozneje so mi pravili, da so nekateri jemali pištole, ostrostrelne puške, potem so pa zapustili skladišče in odšli drugam. V nezaščiten skladišče so prihajali civilisti in odnašali iz njega, kar se je dalo. Šele za tem je bil o teh dogodkih obveščen pokrajinski štab. Takoj se je pojavila znana informacija, s katero se je poskušalo kompromitirati vodstvo 5. PŠ TO in ga narediti krivega za to stanje, čeprav sploh nismo vedeli, kaj se tam dogaja, ne zakaj so to akcijo izvedli mimo sodelovanja z nami in to na območju odgovornosti našega 53. območnega štaba TO Logatec. Takoj sem ukrepal. Za zavarovanje tega območja sem poslal borovniško četo pod poveljstvom stotnika Janeza Čerina. Seveda smo potrebovali čas za to, da se je enota zbrala, vkrcala na kamione in prepeljala na lokacijo. Tja sem poslal še skupino zalednikov z mojim pomočnikom za zaledje stotnikom Miranom Barboričem in prvo kolono kamionov. Barboriču sem ukazal, da prevzame povelje nad celotnim območjem in zagotovi sistematično in hitro disperzijo orožja. Prejšnje informacije o stanju v skladišču so se potrdile. Domačini so nosili orožje in opremo iz skladišča. Tam so že bile neke enote delovne obveze, ki jih je zagotovil sekretariat za obrambo Vrhnika na zahtevo republiškega sekretariata za obrambo. Ponovno se je pokazalo, da ima republiška koordinacijska skupina zaradi boljše povezave hitrejši dostop do informacij s terena. Tako je včasih prihajalo do nepotrebnih neskladij, saj je šepala medsebojna obveščenost. In tudi ukazovali so in urejali podrobnosti, ne da bi o tem obvestili 5. PŠ TO. Obvestili so me, da tudi enote delovne obveze zapuščajo skladišča. Strah jih je bilo, da ne bi intervenirala armada. Med ljudi se je pojavila informacija o pričakovanem prihodu nižjih specialcev.

Bali so se, da ji bodo ti postrelili ali poklali. Po teh ugotovitvah sem poklical vrhniškega sekretarja za obrambo Toneta Jesenka in zahteval, naj takoj organizira povratek enot delovnih obvez v skladišče ter mu zagotovil, da jih bomo zavarovali z našimi enotami, ki so že na lokaciji. Nekoliko se je temu upiral. Začel je jamrati, da to ni mogoče, da so že odšli, da so prestrašeni, a sem rekel, naj jih organizirajo takoj, ali pa pridem jaz osebno tja in v te enote vključim ves vodstveni kader iz delovnih organizacij. Razgovor je imel učinek. Kaj hitro so obnovili delovanje enot delovne obveze. Te enote so zatem pomagale natovarjati orožje, minsko eksplozivna sredstva in vojaško opremo na kamione, pripravljene za transport po Sloveniji. Prvi kontingent orožja, ki je prišel iz Borovnice v Ljubljano, je bil sprejet v skladiščih železniškega gospodarstva v Mostah. Ko je prišel konvoj na postajo ŽG Moste, sva ga prišla pogledat z Ludvikom Zvonarjem, šefom uprave za logistiko na RSLO. Tam so bili še podpolkovnik Anton Verč, šef zaledja republiškega štaba in Miran Barbarič. Okoli deset vozil polnih orožja in opreme je čakalo na nadaljnja navodila voznikom. Veseli smo bili prvega kontingenta orožja iz Borovnice, istočasno pa zaskrbljeni za varnost zaradi bližine vojašnice v Mostah. Ker mi čut ni dal miru, sem šel od vozila do vozila in pregledal, kaj imajo naloženo. Ugotovil sem, da niso imeli popisa voznikov in vozil, da se ni vedelo, kdo je lastnik vozila ali privatnik ali delovna organizacija. Tisto, kar je bilo najhujše, je bila ugotovitev, da so na kamionu, ki je bil namenjen v Celje, naloženi mehanizmi za protioklepni boj, na drugem, ki je šel v Postojno, pa rakete. Ko sem ugotovil to neskladje, sem se razhudil. Zahteval sem, naj se takoj preložijo vsa sredstva in naj jih vsaj približno osnovnemu namenu kompletirajo. Šlišati je bilo nekaj jamranja zalednikov češ, da ni mogoče izvesti te naloge v tako negotovih razmerah. Nisem dovolil premika kamionov s te lokacije, dokler se ta naloga ne izvede. Našim enotam po Sloveniji moramo poslati takšno sestavo orožja, da bo uporabno za tiste, ki bodo to orožje dobili. Ta spodrsrljaj je razumeti. Dejansko je bila to posledica tistega napetega in nenavadnega trenutka, v katerem bi se lahko dogodile najhujše nevspečnosti ob nalaganju opreme, ko so se ljudje bali, da bodo nasprotnikovi ostrostrelci streljali ali da intervenira močna enota JLA. Zato so kamione nalagali v veliki naglici. Res pa je, da so tisti, ki so takrat delali v Borovnici, vredni vsega spoštovanja zaradi težkih vojnih razmer, v katerih so delali, ter zaradi nečloveških naporov, s katerimi so premagovali svoje obveze. Težko orožje in težka oprema je iz njih izvlekla zadnje atome moči. Delali so neumorno noč in dan. To se je obrestovalo vsem nam. Vsak kos orožja, ki smo ga poslali v enote po Sloveniji je med našimi borci ustvaril dodaten psihološki učinek ter vplival na dvig morale in s tem utrjeval prepričanje, da bomo s skupnimi močmi dosegli cilj in premagali nasprotnika. Po dogodkih na ŽG Moste sem zahteval, da se vodi popolna evidenca transportiranega. Veliko pozneje smo zvedeli za prekupčevanje z orožjem. To, da so prodajali orožje Hrvatom že prve dni vojne, je bilo za vse nas veliko presenečenje in razočaranje obenem. Z javnim obravnavami teh nečednosti sem stopil na žulj voditeljem teh zaslužkarskih nečednosti. V zvezi z akcijo Borovnica se je dogodilo zelo veliko zanimivih stvari. Vse je težko na kratko opisati. Zanimiv je organizacijski prejem, vezan na začetne aktivnosti. Sektor uprave za civilno obrambo na RSLO nam je zagotovil večino kamionov za prevoz robe. Nekaj smo jih zagotovili sami po že prej ustaljenem načinu. Za točko zbiranja kamionov pred odhodom v Borovnico sem določil širši rajon križišča v Črni vasi na Barju. Takoj zatem sem v Črno vas, zaradi pomembnosti naloge, poslal pomočnika za zaledje stotnika Mirana Barboriča. Ko je prispel prvi kontingent vozil, sem ga po usklajevanju z Janezom

Rautarjem iz uprave za civilno obrambo, poslal v Borovnico z nalogo, da organizira in izvede disperzijo tam uskladiščenih sredstev, prvenstveno orožja in streliva. Pristopil je k izvajanju naloge. Opravil jo je profesionalno. Vozili so se skozi temno noč s prižganimi pozicijskimi lučmi. Pohodna hitrost transportne kolone je bila kakih trideset do štirideset kilometrov na uro. Hitreje najbrž niti ne bi šlo. Previdni smo morali biti, saj nismo vedeli ali pripadniki armade delujejo zunaj vojašnic. Dobrih štirideset minut za odhodom kolone proti Borovnici me je poklical namestnik načelnika RŠ TO, podpolkovnik Daniel Kuzma, in vprašal: *»Poveljnik, ali ste že prepeljali orožje iz Borovnice? Kam ga boste poslali?«* Odgovoril sem mu: *»Podpolkovnik Kuzma, kolona v teh pogojih še ni mogla priti do skladišča v Borovnici, kaj šele, da bi naložili robo in jo pripeljali do Ljubljane.«* Nič ni hotel razumeti, z nobenim mojim pojasnilom ni bil zadovoljen. Sploh mu ni bilo jasno, da obstajajo zelo razumljivi kriteriji za vsako opravljeno delo. Po vojni smo bili seznanjeni z armadnimi kriteriji za izpraznitev skladišča Borovnica v mirnem času. Z vso potrebno organizacijo in ustreznimi sredstvi bi za izselitev potrebovalo najmanj tri polne mesece. Danijel Kuzma pa je od nas zahteval, da to naredimo v nekaj urah. Zakaj? S kakšnimi nameni je ustvarjal napetosti, problematiziral naše delo in nas močno obremenjeval z nesmiselnimi prijemi iz situacije v situacijo? S kakšnimi nameni je to delal? Ali je pri tem šlo za nekakšno paniko ali za perfidno in poglobljeno delovanje *»plave naveze«*? Ne smemo prezreti dejstva, da je 5. PŠ TO deloval na najzahtevnejšem delu Slovenije, na območju katerega so delovala državna, politična in vojaška vodstva.

Kljub mnogim težavam nam je uspelo opraviti vse ključne naloge. Do 29. junija smo zagotovili popoln nadzor nad silami Jugoslovanke ljudske armade. Skupaj s policijo smo Ljubljano hermetično zaprli. Zagotovili smo, da se je civilno prebivalstvo počutilo bistveno bolj varno, kot prvi dan vojne. Še bolj smo utrjevali obrambo mesta in uveljavljali svoje poslanstvo. Morala v naših enotah se je postopoma dvigovala. V prvih dneh vojne je bila Ljubljana polna dezinformacij. Med drugim me je presenetil klic s postaje milice v občini Center. Na telefonu je bil namestnik komandirja. Mislil sem si, kaj pa ima ta pomočnik poveljnika milice z mano, saj je vodja koordinacijske podskupine višji inšpektor Marjan Starc. Po prvih besedah so mi njegovi razlogi za razgovor postali bolj jasni. Rekel mi je: *»Gospod poveljnik, tu smo zajeli enega pripadnika TO, ki ste ga vi poslali v trgovsko podjetje Centromerker, da pobere vso zlatnino iz njihove zlatarne.«* Presenečeno sem mu odvrnil: *»To ne bo držalo. Jaz nisem tja poslal nobenega pripadnika TO.«* *»Ja,«* je rekel *»vi ste ga poslali, imamo vašo šifro, žig in vaš podpis na naročilnici. Trdi, da ste ga poslali vi osebno.«* Odgovoril sem z jezo: *»Nemogoče. To ne drži. Povejte mi, kakšna je oznaka na žigu.«* Rekel je: *»V naslovnem in okroglem žigu piše TO-6101, vaš podpis pa ni povsem razločen.«* Rekel sem: *»To ni naša oznaka, naša je drugačna. Vojna oznaka za TO ljubljanske pokrajine je TO-6131. Vem pa kateri enoti pripada ta oznaka, ki ste mi jo omenili.«* Nadaljeval sem: *»Opišite mi tega človeka, ki ste ga aretirali,«* in ga je opisal. Povedal mi je, kakšno uniformo nosi, da ima za pokrivalo baretko, kakšen čin ima in da nosi košate brke. Takoj zatem sem ugotovil, kdo je to. Prekaljeni član štaba 30. razvojne skupine. Takoj so ga zaslišali. Priznal je svojo identiteto in povedal, da ga je na nalogo poslal poveljnik tridesete razvojne skupine. Vse to se je dogajalo v času, ko smo branili domovino. Različne pristope smo imeli, eni z veliko stopnjo domovinske zavesti, drugi pa povsem pridobitniškega.

Naj povem tudi to, da smo imeli na svojem območju 510. učni center, ki smo ga v tehničnem, logističnem in vojaško strokovnem smislu pomagali postaviti tudi ljubljanski

teritorialci. To našo prvo skupino nabornikov smo varovali kot punčico svojega očesa. To je bila naloga, ki smo jo izvajali od ustanovitve učnega centra do vojne in še pozneje. Imeli smo nekaj zanimivih situacij v zvezi z njim. Naše enote so zagotavljale stalno zavarovanje širše okolice Iga. V njih so bili od prvega do zadnjega vsi rezervisti, Ljubljanci, Kamničani, Logatčani, Domžalčani, Grosupeljčani, Vrhnici in Litijani. V ta prostor si armada s svojimi enotami preprosto ni upala. Naša širša blokada tega terena je bila brezhibna. Prav zato je prišlo do armadne intervence v Pekrah in ne na Igu. To mojo oceno potrjuje pridobljena analiza bojnih dejstev oklepne brigade z Vrhniko. Ocenili so, da smo naše enote tako dobro razporejali, da so se odločili bojno dejstvovati v Pekrah, kjer naj bi imeli večje možnosti za uspeh.

V prvih dneh vojne so se ukazi nadrejenih tekoče spreminjali. Dobili smo ukaze za sestrelitev plovil, ko ni bilo nobenega v zraku. Ko so bila letala in helikopteri v zraku, pa so nam prepovedali streljati nanje. S podobnimi težavami se je srečeval tudi poveljnik specialnega odreda iz sestave 30. razvojne skupine Zvone Žagar. Na Barju je bila zanimiva situacija v primeru, ko smo sestrelili helikopter. Prejeli smo ukaz, da sestrelimo helikopterje, ki letijo čez naš teritorij. Na helikopterje z oznako Rdečega križa nismo smeli streljati. Zvez nismo imeli dobrih, tako da smo uporabljali privatne stacionarne telefone iz hiš v bližini položajev naše protiletalske enote. Položaj je imela med Črno vasjo in Igom. Ker jih nisem mogel dobiti na telefon, ki so ga imeli v eni bližnji hiši, sem poklical stotnika I. razreda Bojana Šuligoja, poveljnika učnega centra, in mu naložil, naj prenese moj ukaz za aktivna bojna dejstva v mojo protiletalsko enoto, če jih sam slučajno ne dobim. Kaj kmalu sem dobil poveljnika in mu ukazal, naj z vsemi topovi streljajo tudi po plovilih. Rekel je: *»Ja, pravkar sem končal razgovor s Šuligojem in sem tudi od njega prejel vaš ukaz. Razumem ga in bom vse naredil, kar je v naši moči.«* Kmalu zatem je enota zrušila helikopter. Uničenje tega helikopterja je v svoji knjigi Obranili domovino Janez J. Švajncer prikazal kot vojaški uspeh Šuligojevega učnega centra. Na ljubljansko protiletalsko enoto so preprosto pozabili; Švajncer je bojni uspeh namerno pripisal drugim.

Del protiletalske zgodbe je tudi to, kar se je dogodilo s sestrelitvijo helikopterja v Rožni dolini. V prvih urah so namreč hoteli, da sestrelim kakšen mig ali kakšen helikopter in to takrat, ko niti eden ni letel čez Ljubljano. Iz republiškega vodstva so prihajali zločesti namigi kot da ne želim sestreliti nobenega miga. Tone Krkovič me je klical iz republiške koordinacijske skupine. Na vsak način je hotel dobiti naše protiletalske rakete, češ, da jih on nima dovolj in da bo on sam sestrelil kakšno plovilo. Seveda mu raket nisem dal. Uporaba teh orožij je zahtevna. Zahteva dobrega poznavalca orožja in obenem dobrega strelca. Kmalu za tem smo slišali odmevno detonacijo. V Rožni dolini so sestrelili helikopter JLA. Pilotiral ga je Toni Mrlak. Nesrečni Mrlak, ki je konec koncev sodeloval z nami, je letel na način, ki je bil zame v tistem vojnem času povsem neprimeren, je pa značilen za pilote. Letel je čez Rožno dolino in po starem običaju naredil krožni prelet nad svojo hišo. Njegov helikopter ni bil oborožen. Imel je nalogo, da posadki JLA na oddajniku Krim pripelje kruh. Nekaj časa je bilo lažno prikazovano, kakor da smo sestrelili helikopter Ljubljanci, pa ga nismo. Prav v tem času sem izdal ukaz, da se ne sme streljati na plovila, ki niso na bojnih nalogah. To je bilo delo Krkovičevih fantov.

V vojni se dogaja marsikaj, veliko je nesmiselnih odločitev. Med drugim smo dobili ukaz za sestrelitev helikopterja nad Ljubljano, ki je imel oznako Rdečega križa, pa ga nisem pustil sestreliti, čeprav je bil pritisk predstavnika republiške koordinacijske skupine na

Ljubljanskem gradu zelo oster.

Nanizal sem le nekaj dogodkov, ki se mi zdijo izredno pomembni zato, da se bo vedelo, kaj vse se je dogajalo in da vse ni teklo tako gladko, kot je to zabeleženo v mnogih prirejenih zapisih. Doživljali smo marsikaj. Večkrat smo bili na hudih preizkušnjah. Vse le ni šlo tako gladko kot si lahko to danes v miru predstavljajo mnogi. Neven Borak, Brane Podgoršek, Andrej Doles, Brane Kršinar, Janez Presl, Borut Zajec, mag. Ivan Grebenc, komandanti brigad, Franci Kunovar, načelnik 51. območnega štaba TO, Miloš Šonc, poveljnik 57. območnega štaba TO, Ivo Furlan, zalednik, Franjo Žagar, vezist, dr. Igor Potočnik, poveljnik čete za PSD, operativni častniki Miroslav Debelak, Stane Konda, Bojan Mikuš, Janez Čerin, Drago Vrečar, zatem Stane Leskošek, poveljnik bataljona PEM, Marjan Starc, vodja koordinacijske podskupine, Boris Stadler, šef uprave za notranje zadeve Ljubljane, in še mnogi drugi, ki so opravili izredno zahtevno in odgovorno delo za obrambo Ljubljane in Slovenije, so skoraj prepuščeni pozabi.

Dejstvo je, da smo vojno dobili vsi. Dejstvo je tudi, da smo pri tem ljubljanski teritorialci in miličniki opravili izjemno učinkovito delo, brez katerega takšne zmage ne bi bilo. O teh ljudeh se ve premalo. Vendar so to ljudje, na katerih je slonela naša obramba v ljubljanski pokrajini, v glavnem mestu Slovenije – v naši Ljubljani. Če bomo zgodovinsko vrednotili samo Igorja Bavčarja, Janeza Janšo, Antona Krkoviča, Vinka Beznika in še katerega, nismo naredili nič. To je moje iskreno mnenje.

Ko se pogovarjamo o resnični pravi vojni med Jugoslavijo in našo mlado državo Slovenijo, se prevečkrat omenja le vojna med Jugoslovansko ljudsko armado in teritorialno obrambo Slovenije, kakor da je bil to le boj med dvema vojaškima silama. Pri tem se pozablja, da je šlo za boj me Davidom in Goljatom, v katerem je bilo razmerje moči vsaj ena proti dvesto v korist JLA. Če k temu dodamo še ves potencial armade v letalih, helikopterjih, tankih in transporterjih, se pomen naše zmage dviga visoko v nebo. Imeli smo skromnejše bojne potenciale, a veliko večje srce in ogromno pripravljenost za obrambo svoje domovine do konca.

Miha Butara

Pod naslovom Grozljive desetdnevne duhovne vaje je bilo 4. avgusta 1991

v Družini objavljenih nekaj bolj splošnih misli iz mojega doživljanja tistih dni in ta naslov se mi zdi tudi najbolj ustrezen za tukajšnji prispevek. V istem času je interni časopis Ljubljanske banke, kjer sem bil takrat zaposlen, prinesel tudi bolj splošni prispevek. Med vojno smo vztrajali na delovni fronti, ki opisuje predvsem doživljanje na delovnem mestu. Ta dva sestavka sem tukaj združil, ker se precej ujemata.

Hudo je bilo! Upajmo, da nikoli več! Tista nenehna napetost, nevarnost, bojazen za svojce, za ljudi, za otroke, matere, starče in dojenčke, za imetje, za gmotne ter kulturne dobrine, žalovanje za ljudmi, ki umirajo za pravico, razočaranje nad krutostjo človeka, nad nasiljem in pomračitvijo uma, nad »bratstvom« in »ljudsko vojsko«, ki ni upoštevala suverene volje naroda, nad posamezniki, ki ne morejo razumeti, da pravega prijatelja in sodelavca ne zadržiš, niti ne pridobiš na silo, z rušenjem in ubijanjem, tesnobno obračanje na skritega Boga, da se zavzame za mali, starodavni narod. Da, večstranska in mnogoplastna je bolečina vojne! Predvsem morda tista bolečina, ki jo je tako presunljivo izrazil pesnik Prešeren: »Kako strašna slepota je človeka!« Človeka brez poglobljene psihološke, sociološke,

filozofske, teološke in politične modrosti, brez prave življenjske orientacije in smisla! Nihče menda ni računal z nasiljem, niti na plebiscitu (23. decembra 1990) niti pol leta pozneje (v torek, 25. junija 1991, nekaj minut pred deveto zvečer), ko smo se v slovenski skupščini po tisoč in več letih obstoja razglasili za polnoleten in zrel narod. Ko pa je nasilje – na osnovi stokrat kršene in preluknjane jugoslovanske zvezne ustave – nenadoma in nepričakovano prišlo (v sredo, 26. junija, ko so v zgodnjih jutranjih urah začeli lesti tanki proti slovenskim mejam), se je ljudstvo sunkovito nasršilo in naježilo; in to ne glede na narodnost. Pokazalo je tisoč finih bodic, mnogo odločnosti, inteligence, bistrosti, treznosti in obzirnosti, da se je svet čudil. Pravega sovraštva skoraj ni bilo. Tako včasih fantje skočijo, da naredijo red okoli lepega, prijaznega dekleta!

Vsakdo je bil vržen v boj, vsakdo na svoj način, tako mladi kot stari, tako moški kot ženske; svojevrsna mobilizacija je bila nekako splošna. Bil je to hud boj s presenečenjem, z živci, s tesnobo, strahom, z vestjo, s smislom oziroma nesmisлом, z delom na delovnem mestu, z informacijami, s sovraštvom, z bombami, tanki, helikopterji, letali. Bilo je veliko trpljenja in solza, precej žrtev in ruševin, nedvomno tudi nekaj izbruhov latentnih, prikritih bolezni, živčnih zlomov, kapi, nesreč, morda celo samomorov. Marsikdo se je kar nekako postaral! Družinsko življenje je bilo na mah omajano. Komaj sva se z ženo poročila in dobila tri otroke, že lahko pride konec, če me pokličejo na fronto. Črnuče, kamor smo radi hodili na obisk k tastu in tašči, so bile nepristopne in odrezane od Ljubljane. Rojstno Pohorje je daleč, vmes pa številne ovire in nevarnosti.

Seveda je bilo težko tudi pri delu, na delovnem mestu (v Ljubljanski banki na Beethovnovi 11 v Ljubljani, kjer sva takrat bila zaposlena oba z ženo)! Zatikalo se je že pri prihodu. Mnogi sploh niso mogli priti zaradi številnih barikad po mestu in na vpadnicah. Nekateri, mlajši in spretnejši, so bili poklicani med teritorialce. Tisti, ki smo ostali in le uspeli priti, pa smo bili ves čas po radiu dobesedno bombardirani z vznemirljivimi sporočili, da je bila naša glava vse bolj polna, boleča in vroča ter skoraj nesposobna za normalno delo. In vendar je bilo treba delati! Treba je bilo vztrajati in – po želji vodstva – postoriti vsaj najnujnejše. Pa tudi pri tem se je zatikalo. V plačilnem prometu s tujino, kjer sem delal, smo imeli težave s Swiftom, ki je bil vezan na Beograd. Nekaterih telefonskih zvez sploh ni bilo mogoče dobiti. Tujina je postala do nas še bolj skeptična. Težave z zahtevki za potrjene, konfirmirane akreditivne s strani tujih bank so se še bolj zgostile. Bili so primeri, ko so zavrnilo že otvoritev akreditiva. Zbali smo se za veliko pooblastilo o opravljanju plačilnega prometa s tujino, za konte (račune) in devize in tudi za dinarje iz primarne (državne) emisije. Zbali smo se tudi za službo, delo in kruh.

Dogodki so si tistega črnega tedna, tistega nemirnega, črnega deseterodnevja, sledili z izredno naglico. Zaostritvi je sledila kakšna popustitev napetosti, da je potem še z večjo tesnobo nastopila nova zaostritev. Vsak čas smo lahko pričakovali vdor tankov na ulice, celo bombardiranje slovenskih krajev in mest; tudi naše bele prestolnice. Grožnje so tiste dni visele nad nami kot temni oblaki. Kaj če popusti pamet? Nam ni smela! Vztrajati je bilo treba na delovnih položajih in delati naprej. Vodstvo sektorja je hvaležno dalo priznanje vsem, ki so se velikodušno trudili, da ni prišlo do zaostankov in razpada bančnega poslovanja. Najhuje je bilo tisti torek, ko je okoli druge ure nenadoma strahovito zabobnelo. Zdaj je pa šla Skupščina ali poslopje RTV, smo pomislili, hkrati pa se spontano ozrli, kje so debelejši in močnejši zidovi ter stropi. Nekaj sodelavcev je skočilo pod mize. Oglasile so se sirene. Začelo se je nemirno tekanje. Pomočnica direktorice je krčevito

prijokala, češ da je videla bombo, mnogi so bili iz tira. Po vnaprej določenem načrtu smo odhiteli v zaklonišče v drugo klet. Tam smo izvedeli po radiu, da ni šlo za bombo, ampak da je reaktivno vojaško letalo nekje pri Metalki prebilo zvočni zid. Neko žensko je vrglo po tleh, nekaj izložbenih oken se je sesulo, je pravil kolega.

Zaklonišče globoko v zemlji je delovalo dokaj pomirjevalno, strah je popustil, solze so se posušile. Vzajemnost v nesreči je nekaj izrednega! Skupaj smo vsi, od snažilke do direktorice! Nekateri delijo bombone, piškote, sok. Lepo je, da v nesreči nisi sam. Nekajkrat je bilo čutiti v zemlji, kot da so v daljavi eksplozije. Po radiu izvemo, da so bili bombardirani slovenski oddajniki. Prisluškujemo, razmišljamo, komentiramo, se pogovarjamo. Tako tisto triurno brezdelje le ni bilo povsem brezplodno.

Kletni prostori na Beethovnovi 11 verjetno še niso bili priče takšnim zamišljenim, neprespanim in zaskrbljenim obrazom, takšnim pogovorom, pomislekom in vprašanjem. Na primer: Samo narod je izvirno suveren, neomajno vladajoč, svoje interese pa zaupa državi in državnim organom, zato so ti dolžni njegovo voljo upoštevati, če hočejo biti poštene in pravični, humani in demokratični! Mar res mislijo nekateri, da je mogoče s silo, z rušenjem in ubijanjem zadržati ali pridobiti prijatelja in zaveznika? Če bi res poskušali *»zravnati Slovenijo z zemljo«*, bi to bilo le satansko maščevanje in brezumje, ki ne bi koristilo nikomur! Kako to, da obstajajo ljudje, ki so pripravljeni vreči ves narod, pa tudi ves svet v pekel? Zakaj mora biti pravica zalita tudi s krvjo? Zakaj ne zmaga pamet pred vojno, s pogovori? Zakaj bi si uničevali podlago za nadaljnje življenje in sodelovanje, kajti nikamor ne bomo odšli, ostali bomo blizu skupaj in sodelovanje bo še naprej nujnost! Čeprav je bila vojna, hvala Bogu, kratka, smo jo doživeli kot grozo, kot izbruh pekla, žvepla in ognja, čeprav tudi kot obrambo deteta, ki hoče živeti, kot obrambo narodove volje, ki je vedno nad državno. Doživeli pa smo jo lahko – in to bodi posebej poudarjeno – tudi kot priložnost za osebno in narodno poglobitev, svetovnonazorsko usmeritev, kot nekakšne desetdnevne duhovne vaje. Marsikdo se je v teh dneh verjetno obrnil na pot spreobrnjenja in sprave. Znani pregovor bi lahko tokrat verjetno obrnili in rekli: Kdor moliti ne zna, naj se v vojno poda!

Človek se ob takih priložnostih namreč nekako samodejno zave minljivosti, krhkosti svojega telesa in nestalnosti življenja. Krogla na pravo mesto, in že je konec vsega zemeljskega! Človek postane bolj skromen, ponižen, odprt, manj sebičen.

Po drugi strani pa se človek tudi zave, da je življenje enkratno, da je nekaj velikega in da je pravzaprav dar, dar iz dneva v dan, in nikjer ni zagotovila, da nam bo jutri še podarjeno. Na nas je, da ga s hvaležnostjo sprejemamo in izrabimo v prid nas samih, soljudi in v slavo Stvarnika! Da, drža do Stvarnika je v takih razmerah še zlasti pomembna, celo usodna! Ker se vsak čas lahko znajdeš na robu življenja, je dobro vedeti, kam greš, kako je z vestjo, kaj je *»popolno kesanje«* in da je *»kes zlati ključek do nebes«*. Z vero v Boga je gotovo vse lažje. Človek zaupa in ve, da mora svoje storiti po vesti in zavesti, drugo lahko prepusti Njegovi volji, v prepričanju, da se bo vse dobro izteklo.

V veri je tudi ključ, kako naj človek v vojni sploh zdrži, zdrži pritiske, ki se pojavljajo v njegovi notranjosti in ki prihajajo od zunaj. Močna vera in zaupanje je jamstvo, da človek ohrani kljub vsemu mir in ravnotežje, da se ne predaja togoti, da se ne spre s Smislom, da ni ob živce, da se ne začne vdajati obupu, pijači in drugim samomorilskim metodam. Tudi stališča do ljudi se človek v takih razmerah še bolj zave. Prijateljstvo poraste, medsebojna pomoč še bolj zaživi, ljudje se odpirajo med seboj, skupna nesreča jih še

bolj poveže, oči in nasmehi pristneje spregovorijo. Kaj razne kaprice in sitnosti – osebne, družinske, sosedske, delovne – samo da je mir! Tudi na »štrajke« se pozabi! Pa na vse razlike! Sapienti sat – pametnemu dovolj! Zdaj vemo, kaj je vojna, zato bomo še bolj znali ceniti mir! Zdaj še bolje razumemo starejše, ki ponavljajo, da je boljši enkrat na dan krompir v oblicah kakor pa vojna! Zdaj bomo še bolj odločni, ustvarjalni, delovni, miroljubni, demokratični; še bolj bomo pazili na medsebojne stike, na snažnost in urejenost okolja, zdaj bomo še boljši ljudje! Na to nas vežejo še zlasti človeške žrtve! Če je vojna že morala biti, naj nas pomakne naprej tudi v razumevanju globine življenje in sveta, naj vsaj prinese vsestransko korist; naj rodi svež pomladni zagon!

Mnogo bolj osebno je pismo z dne 8. avgusta 1991, v katerem sem skušal opisati bratrancu, zambijskemu misijonarju p. Lojzetu Podgrajšku, doživljanje v moji družini. Dragi p. Lojze! Hvala za obe razglednici: za prvo pred vojno, na kateri je bilo v glavnem kratko vprašanje, češ »*kaj bo z našo ljubo domovino*«, in drugo sedaj po vojni (upajmo, da za vedno končani!) s sporočilom, da tudi Ti tisti teden nisi spal... Želiš, da Ti opišem, kako je bilo. O tem že obstaja knjiga, črno-bela, pripravljala pa se tudi že druga, barvna; pa še posebna o Jelku Kacinu, ministru za informiranje, ki je bil tiste čase nenadkriljiv.

V sredo, 26. junija, zvečer ob začetku proslave proglasitve naše narodne »*polnoletnosti*«, kot to rad imenujem, je priletel čez naše stanovanje jugoslovanski vojaški mig, da je zabobnelo in zagrmelo. Stekli smo na balkone in sosed je preroško rekel: »*Poslavlja jo se!*« Potem smo spremljali na televiziji slovesnost na Trgu republike. Tja od nas ni nihče šel, čeprav je bil res zgodovinski večer, o katerem nas bodo mlajše generacije morda še spraševale, kot nas bodo sploh o teh usodnih zgodovinskih dnevih za našo domovino. Lokali so baje bili odprti dolgo v noč, nekateri vso noč, in pilo se je, pelo in veselilo. Zjutraj, v četrtek, pa alarmantna vest, da že od polnoči iz več vojašnic po Sloveniji kot ščurki in čmrlji lezejo tanki. Kako je Slovenija reagirala, je znano. Šel sem v službo. Tam se pa skoraj ni dalo več delati, kajti radio je »*prešaltal*« samo na vesti in obveščanje. Glasbe skoraj ni bilo več, sploh pa ne narodne in kakšne vesele. Le tisti refren se je največkrat slišal: »*Za narod in dom napravil bom vse, saj sin sem slovenske matere!*« Sem pa slišal, da je šlo nekaterim to na živce, češ, zakaj tak cirkus s tem – pa to niso bili Neslovenci!

In vesti so bile vedno hujše. Vsepovsod vojaške ovire, vedno več. Ljubljano so kmalu obdali s petimi ali šestimi koncentričnimi krogi barikad. Mnogi so žrtvovali kamione, transporterje, razna vozila. Ko smo pozneje šli domov na Pohorje, smo videli, da so za barikade uporabljali tudi težke hlode, pesek, kamenje in podobno. Sedaj pa so pripravljeni nekakšni križi iz tračnic, po avstrijskem zgledu. Povsod po mestih jih vidiš in povsod po Sloveniji. Tisti dan smo v službi postorili glavno in kmalu šli domov.

V petek je bilo še hujše. Govorilo se je, da se je bati bombnih napadov, zlasti v Ljubljani. Okrog enih sem bil že doma. Nagonsko odprem hladilnik z dobrotami, pa mi je vse nekako smrdelo, vse se mi je dvigalo, pa imam sicer velik apetit, kot veš. Torej je že moralo biti hudo! Razmišljam, kaj storiti. Telefoniram v Črnuče in vprašam taščo oz. ženimo mamo, kaj bi naredili. Pa pravi: »*Pridite dol, tu imamo klet, da bomo skupaj umrli!*« Ni mi dalo miru, ne bomo čakali tu! Naj vzamejo električni tok, naj bo z vodo kaj narobe, naj pozaprejo trgovine? Kaj bomo pa dali otrokom? Črnuče so pa itak že bile odtrgane od nas, da se je težko prišlo dol. In še slabše bo, če bo šlo tako naprej. Kazalo je vedno huje. To lahko traja mesece in mesece, morda celo leta. Streli so bili vse bolj pogostni. Streljalo

se je tudi iz avtomobilov. Orožje se je pojavljalo vsepovsod. Vleklo nas je na Pohorje, kjer mi je brat po telefonu sporočil, da je še oaza miru. Kasarne so precej vstran, v Celju in v Slovenski Bistrici, vmes pa nič kaj takega. Je pa bilo seveda tudi tam nekaj skritih »zalog«, kajti cela Slovenija se je silno naježila. Za vsem se je čutila neka nepremagljiva volja, neka odločna zagrizenost, na vsak način priti do zgodovinskega cilja!

Telefoniram na železniško postajo, ali v redu vozijo vlaki proti Celju in Mariboru. Rekli so, da do Poljčan, kamor sem želel, ni problema. V trenutku se odločimo in v pol ure smo imeli glavno skupaj in že gremo na postajo, seveda peš (saj ni daleč, iz Fabianijeve ulice). Nosili smo nekaj kovčkov, torbic, Najmlajšega, Lojzka, sem imel v otroškem nahrbtniku na ramah, druga dva sta hodila sama, v veselem pričakovanju »počitnic« še prenašlo, da ju je bilo treba kar naprej krotiti, da ne prideta pod kakšen avto. Ob štirih in petinštirideset je vlak odpeljal. Kaj, če je proga kje minirana? Sprevodnik je videti kar sproščen, sicer so pa obrazi zaskrbljeni, neprespani, tudi objokani.

Zopet na vlaku po dolgem času! Vožnja je bila kar v redu, celo prijetna je postala. Sonce je lepo sijalo, kot da bi ne bilo nič, kot da ne bi šlo kje za življenje! Bili smo sami v kupeju! Naročim kokto, pivo. Po zvočniku pa celo pot poročila, sporočila. Dr. Drnovšek je bil v svojih besedah vzpodbuden, prav tako Pregelj. Kacin je bil glavni, kar naprej smo ga poslušali, njegovo odločno in jasno, korajžno, tako blažilno besedo.

Prišlo je prvo vojaško in politično olajšanje, večje upanje, da bo vojne morda vendarle kmalu konec. Iz Beograda sta priletela premier Ante Marković in general Stanislav Brovet, naš Pohorč, doma iz Josipdola. Dobim idejo, da bi mu (po moji navadi) pisal primerno vljudno pismo in priložil debelo domačo pohorsko kroniko Zapisi in pričevanja sejalcov, ki je izšla pred dobrim letom. Tudi on je sejalec, pomemben – toda česa? Pozneje pismo že sestavim in iščem naslov, pa ga ne dobim. Na informacijah v Ljubljani mi rečejo, naj tega »človeka pustim pri miru«, češ da ima »roke krvave do laktov«. Sicer so pa lepo zvenela in delovala politična dogovarjanja, tudi intenzivna internacionalizacija konflikta je že bila na obzoru.

Prispemo v Poljčane. Tam je nastal glavni problem, kako sedaj naprej. Rabil sem telefon. Poprosim kar načelnika postaje. »Dobro,« je dejal nekoliko nejevoljno, »ampak čisto kratko!« Potem pa kličem domov brata Janeza, »Vančka«. Ker je rekel, da si ne upa po nas zaradi barikad in neznanih poti in poznega večera, sem prosil, če mi čimprej da telefonsko številko od bratranca Sandija v Konjicah. Seveda je takoj segel po telefonskem imeniku, toda številke dolgo ni mogel najti, da sem že skoraj obupal – zaradi načelnika, ki je čakal in se živčno prestopal. Potem sem hladnokrvno poklical še bratranca, ki je odgovoril podobno kot brat, pač pa me je usmeril na sestrčno Justiko v Čadramski vasi pri Poljčanah in mi dal njen telefon. Seveda je bilo treba klicati še njo. Ubogi načelnik! Po končanih »operacijah« sem mu vsilil nekaj denarja, čeprav se ga je otepal.

Zvečerilo se je, ko nas je sestrčna pripeljala na svoj dom. Seveda ni kazalo drugega kot da ostanemo pri njih. Pa tega niti ni bilo treba reči, ampak je kar sama zahtevala in prosila, češ da je to – »lepa priložnost«, da smo enkrat pri njih, kar tako radi vidijo. Hčerka je ravno bila v Mariboru v porodnišnici, pa tudi sicer imajo dosti prostora. Tako smo bili tam in se lepo imeli. Sosed, sicer bolj droben po telesu, pa velik po srcu, nam je vlival upanja in korajže. Rekel je, da mladi niso najboljši za bojevanje, da se ne znajo bojevati, da niso dovolj izkušeni in zviti, morali bi poklicati njih starejše, potem bi bilo kmalu konec. Do polnoči smo se tako pogovarjali. Poslušali smo tudi igranje njihovega sina, ki je res genijalec

za glasbo. Da ne govorim o postrežbi – pravi gostiji! Povedati moram, da smo zvečer lahko tudi zobali češnje. Imamo pa res čudovito »žlahto«! K sreči je Majda imela nekaj malega za podariti, jaz pa sem jim pozneje po pošti poslal izvod kebeljske kronike, ki je še niso imeli in jim s tem naredil veselje.

Zjutraj je bilo spet vprašanje, kako naprej. Pride sosed in pripoveduje o barikadah in o tem, da se do Konjic skoraj ne da, da ljudje prihajajo nazaj, se vračajo. Že padajo ideje, da se bomo morali vrniti v Ljubljano. Dejal sem, da nazaj nikakor ne grem, pa čeprav bi moral vse naše peš znositi na Pohorje! Nisem takoj nasedel paničnosti, zlasti ne kakšne starejše ženske! Telefoniram na postajo milice v Poljčanah, češ tam bodo gotovo najbolje vedeli. Slišim, da ni problema. Pokličem tam prisotnega domačina, da je prisluhnil v slušalko, kako se pride po raznih zamotanih poteh do Konjic. In tisti domačin, Justikin sosed, nas je potem peljal po tistih zapletenih potih do Konjic, kjer smo videli debele hlode na cesti, pa nekje čez Škalce, skozi Zreče, pa gor na Gorenje. Pri stari šoli sem mu rekel hvala in mu z veseljem dal tristo dinarjev, za en »tank«, čeprav se jih je branil.

Nato smo vzeli pot pod noge in šli peš naprej, še slabo uro hoda, po stari šolski poti, poti premnogih spominov, čez Breznikov »kugel«, bolj po gozdu, da ne bi bili preveč na očeh domačinov – mi, ljubljanski ubežniki. No, pa so nas ljudje kar razumeli, saj so tudi sami imeli polno glavo vesti, skrbi, iz ure v uro slabših, hujših, nevarnejših. Naj bi čakali v Ljubljani? Otroci morajo biti vendar na varnem! Tu moram povedati še to, da bi si bil pri prehodu skozi tisti gozd skoraj izbil oko: neka suha veja, pravzaprav konica, »štrcl«, je molila na stezo, jaz pa sem imel na ramenih Lojzka in sem seveda nanj bolj pazil kot nase, poleg tega sem bil tudi nekoliko zamišljen in zaskrbljen. Ko ima hudič mlade, jih ima rad več, pravi pregovor. Pa še res je! Ob očesu sem občutil kri! Baje je bilo po Sloveniji v tistih dneh kar precej nesreč, kapi, tudi samomorov. Kmalu za tistim – naključno ali z razmerami v zvezi, Bog ve – je zadela kap tudi člana ansambla Bratje iz Oplotnice Vojka Gričnika, s katerim sem se bil enkrat seznanil. Stanoval je v Zrečah, kjer so ga tudi pokopali. No, jaz sem jo srečno odnesel v tistem gozdičku. Kar zona me je oblila, istočasno pa tudi občutek velike hvaležnosti Bogu, da me varuje pred mojo lastno neumnostjo in nepozornostjo. To mi je bil tudi znak, da sem se prav odločil, ko sem popeljal otroke in ženo na varno. Sploh lahko rečem, da sem tiste dni imel precej lepih znamenj za to, da sem nošen na neki topli dlani, in to mi je dajalo veliko moči, da sem vzdržal, saj me je kar precej tiščalo k tlom. Tudi pogled na »duhovne nuklearke«, »duhovne atomske reaktorje« po naših hribih in dolinah, kot je v Družini pisal Rebula, je vlival pogum in zaupanje! Slovenci si vojne vendar ne zaslužimo, saj nismo nikoli v svojem imenu pobijali ali osvajali in jemali drugim! Kmalu bo konec! Kaj pa bom z vojno! Kljub vsej moji rogatosti in grobosti vendarle nisem človek vojne in ubijanja! Sem ves, kar me je, za mir in za lepe stike, za mirno, strpno reševanje problemov, za kulturo, za evangelijski duh, zato je ves čas vojne bil moj glavni problem, kako vzdržati, da človeka ne nese, da mu ne popustijo živci, da bi še kaj spal, da bi lahko še kaj delal, da bi bil sposoben še kaj načrtovati, da ga ne bi kratkomalo zadela kap, možganska, srčna. Človek bi v takih razmerah kar nehal jesti in piti in spati in delati, in vendar je treba vse to.

Doma so nas bili veseli. Oni štirje, otroci in žena, so nato imeli štirinajst dni počitnic. Doroteja – Doris, Sebastijan – Šanči in Lojzek itak niso vedeli, kaj se dogaja in tudi bolje je bilo zanje, da niso vedeli – podobno kot moj ostareli oče tudi oni niso dojemali resnosti položaja! Žena je vzela dopust, jaz pa sem se pripravljaj, da grem v ponedeljek nazaj, pač

v službo, če bo mogoče. Kot šef oddelka vendar moram dati zgled korajže in odločnosti. Doma so ravno tiste dni sušili seno in tisto se je še dalo delati, kaj drugega, mislim, kakšno pisanje, za to pa ni bilo ne moči ne volje.

Kakor je v petek zvečer lepo kazalo na vlaku, pa se je v soboto spet nebo nad Slovenijo stemnilo. Nič hujšega ni, kot če človek začne upati, potem pa pride še hujše, še hujši udarec. Slabe vesti so vdirale od vsepovsod, meje so padale v roke jugoslovanske, »okupatorske« vojske, spopadi, mrtvi, slabi obeti, brez konca in kraja, tanki lezejo od vsepovsod, tudi s Hrvaške, nihče se jim tam ne postavi po robu. Odrezali so nas od sveta, osamili. Evropa se ne bo vmešavala. Ameriški predsednik Bush je itak dal svoj »*blagoslov*«, ko je pred časom na vprašanje, češ da se Slovenija želi odcepiti, dejal: »*Imate vojsko!*« Sedaj nas bodo zmleli. Govori se o letalih, kasernih bombah, ki imajo v sebi čez sto manjših bomb, o bojnih plinih. Četniki vzbujajo preplah, toda tudi teritorialci se ne dajo, celo lepe uspehe žanjejo, da se svet čudi in jih občuduje, prave sinove slovenskih partizanov, pravzaprav že vnuke. Najbolj so nam šli na živce letalski poleti. Kar naprej je grmelo nad nami, vsaj tako se mi je zdelo. Šele pozneje sem ugotovil, da to niti niso bila vojaška letala, ampak civilna, saj gre čez Pohorje v smeri Vitanje – Maribor močna letalska ruta. Čudno, da me prej to nikoli ni motilo, še opazil nisem. Tedaj je pa vse preveč grmelo in grmelo. To se dogaja še sedaj, da me motijo letala.

Podobno grozno je bilo tudi tisto »*pip-kanje*« pred začetkom poročil, in še sedaj je – menda iz bojazni, kaj bomo spet slišali, kje so že temne sile pekla, ki se je spraval nad človeka. Kaj bo spet? Česa smo se mali Slovenci lotili! Armija ima za seboj ustavo, res, že vso preluknjano in stokrat kršeno, toda ima jo in lahko jim je osnova za vse mogoče. Da nismo izkoristili vse možnosti za pogovor? Težka vprašanja, vprašanja vesti! Padle so žrtve, kri je tekla, na obeh straneh. Si jemljemo s silo, gremo čez trupla do svojega cilja? Bi lahko bili krivi za splošen jugoslovanski holokavst? Ni Gandi v Indiji dosegel več po mirni poti, s postom in gladovnimi stavkami? Mar si nismo zaslužili, da po mirni poti pridemo do naše državnosti, če jo hočemo imeti? Tisoč let že pravzaprav trpimo in trdo delamo, zgodilo se nam je že obilo krivic, nikogar nismo napadali ali mu kradli imetje in zemljo, sedaj pa naj bi spet vse skupaj plačali s sto tisoči žrtev? To ne more biti res! Bi sploh bilo vredno? Ima pekel takšne pravice? Veliko je vprašanj, ki se človeku motajo po glavi, da ni ravno lahko priti do čistih, jasnih pojmov o našem položaju. Kaj je evangelijska pot, kaj materialistična, poganska? Dosegli smo spremembo političnega in gospodarskega sistema, vse to po mirni poti, kar po navadi ne gre tako lahko. To smo dosegli na tak način zato, ker je zadeva dozorela in ko jabolko dozori, samo pade. Je naša samostojnost res dozorela? Smo dovolj zreli? Včasih se je niti ne veselim, ko vidim, kako se prepirajo in ponižujejo med seboj. Stare zamere se skušajo oživiti, teritorialne razlike se poudarjajo, prav tako svetovnonazorske itd. Ne bi bili morali še počakati, da situacija tako dozori, da bi sama padla, da bi prišli na površje takšni politiki, ki bi razumeli majhne narode. Sem za evolucijo, ki je mirna, ne pa za revolucijo, ki je vedno krvava, nasilna! Vidim namreč, da se bodo v prihodnosti stvari razpletle, veliki bodo spoznali, da morajo tudi majhni imeti svojo suverenost. Vidim čas, ko bo vsak narod imel svojo državo, svojo kulturno in nacionalno enoto, če jo bo le hotel. Vendar seveda ne zaprto in zadržano. V nedeljo je, kolikor se spominjam, nastopila ponovna blaga odjuga, vendar sem jo sprejel spet z bojznijo, da bo le slepilo, kar je tudi bilo. V Ljubljano sta na pogovore prispela »*predsednik*« Stipe Mesić in član predsedstva Vasil Tupurkovski. Reveža sta tudi sama morala kdaj pa kdaj v zaklonišče pred armijo. Pa se nista dala. Sejala sta lepe

rožice. Spet je kazalo na boljše, toda kdo bo spravil zlega duha nazaj v steklenico, ko se je že razširil in razlezel vse naokrog, povsod po naši prelepi Sloveniji? Marković, Marković, starec, sivolasni modrec, kaj si naredil? Imam občutek in dejstva kažejo, da zadnje čase mladi nosijo v svojih glavah mnogo več modrosti kot pa starejši. In center nekdanje Jugoslavije se zdi, da je poln takšnih starejših, ki imajo v glavah malo modrosti in ki vzbujajo strah. Bog jim pomagaj, da bi se vsaj malo spametovali. Seveda nikogar ne sovražim, le molim zanje, kajti tudi oni so ljudje. Recimo general armije Veljko Kadijević, ki je še najbolj preudaren, pa Stanislav Brovet, ki bi moral imeti v sebi nekoliko več sončnega Pohorja, in preteči Blagoje Adžić, ki so mu baje ustaši pobili štirideset svojcev, celo vas Adžići, le on, pastir, je ostal in se že takrat zarekel, da bo študiral in postal visoka vojaška osebnost. Postal je general, toda po svojih izjavah ni visoka osebnost, in žal mi ga je, ker maščevanje ne bi prineslo sreče, niti njemu niti tistim, ki bi se jim morda rad maščeval. V pokoj bi ga morali dati in mu pomagati iz maščevalnega pekla! Toda tam doli meljejo težki, čudni mlinci: tankovski komunizem, brezvestnost, brezverstvo, centralizem. In zdi se mi, da bo najtežje umrla nesrečna zvezna armija – zvezna, kdo si jo je izmislil? Dovolj bi bil kontingent skupnih sil, ki bi nastopile le v primeru agresije od zunaj na katero od severnih republik. Škoda, da se republiški predsedniki zadnjič v Sarajevu niso dogovorili za konfederacijo, pa ne bi bilo niti ene človeške žrtve, še kaplje krvi ne. Sedaj pa tako divjanje! Tako barbarsko ubijanje in klanje! In kaj šele bo? So to spet turške najezde? Vidim, da se nekateri križajo, preden gredo v boj! Kako smo vzgajali? Kdo je vzgajal? So to tudi sadovi brezboštva? Saj človek z veroukom kljub temu ostane še dokaj oglat, toda nekaj tiste živalske surovosti mu to vendarle vzame! To že dolgo opažam!

Maša v domači cerkvi v nedeljo je bila maša za čas vojne! Vse je bilo nekako poklapano, tiho, nobene pesmi, precej manj ljudi, ker so bili nekateri tudi vpoklicani, recimo Vranjekov Edi, Studenčnikov Janko. Mnogi so se pa bali, da še bodo. Jerotov Henrik je imel sina pri vojaki na Vrhnikih. Vedel je samo to, da je nekje za italijansko mejo, med tistimi, ki so imeli zvezdo na kapi in so veljali za nasprotnike, sovražnike. Kaj lahko se mu kaj zgodi! Ubogi starši! Ubogi fantje! Baje so jim govorili, da so napadeni od zunaj, iz Avstrije, Italije.

V ponedeljek sem še počakal, v torek zjutraj pa sem se odpravil v Ljubljano. Kar bo, pa bo! Poklical sem še prejšnji večer bratranca Sandija v Konjice in zjutraj sva se dobila pri Planincu, kamor me je zapeljala žena Majda. Sandi je šel v službo v Celje in me je spotoma zapeljal v bližino železniške postaje. Peljati sva se morala okrog na Vitanje, ker so bile na glavni cesti barikade, in sicer na ožjih mestih z bregom na vsako stran, zraven pa so stražili teritorialci z brzostrelkami, minometalci in drugim orožjem. Imela sva dovolj časa za pogovor. Sandi je razgledan človek, načitan, moder, z lepimi, zreliimi pogledi, up vzbujajočimi mislimi. Lepo se je bilo z njim pogovarjati. Kar precej sem si napolnil baterije. Po Celju sem zaradi barikad precej pešačil, potem je pa z vlakom šlo spet v redu.

V Zidanem mostu mi je bilo malo tesnobno pri srcu, ko sem izvedel, da je baje tam pred dnevi izstopila skupina neznanih fantov, menda z juga, ki so rekli, da gredo v hribe. Pri odhodu z ljubljanske postaje me je zaustavil do zob oborožen teritorialec in me preiskal; tako je storil tudi z drugimi, ker se nič ne ve, kdo vse prihaja v naše glavno gnezdo. Sicer je bilo v Ljubljani nekako po starem, le ljudje so se zdeli bolj nemirni, zaskrbljeni, neprespani, s podplutimi očmi. Vojna je bila, ni kaj, pravo vojno ozračje!

V službi s težavo delajo, precej jih manjka. Vesti so čudne, govori se o bombnem napadu,

letala bombardirajo drugod. General Blagoje Adžić je na televiziji ponorel, najavil je totalno vojno! Je to vojaški udar? Oglašja se jugoslovanski predsednik Stipe Mesić, nemočen. Kje je Veljko Kadijević? Generala Konrada Kolška v Zagrebu zamenjajo, menda je premalo odločen. Pride zloglasni Života Abramović, ki je naredil »*mir*« na Kosovu. Takoj za njim je general Andrija Rašeta. No, ta je po končani vojni dal lepo izjavo, češ da jugoslovanske vojske ni premagal niti Janez Janša niti Igor Bavčar niti kdo drug, ampak »*slovenski narod*«! Evropa se odziva, nas brani. Papež, cerkveni in vatikanski poglavar, je na naši strani. Ves svet piše o nas, o mali jugoslovanski republiki Sloveniji! Vedno več simpatizerjev imamo. Pa spočetka ni bilo tako. Ko so bili ameriškemu predsedniku Georgu Bushu v Beogradu potožili, češ da Slovenija želi stran, vemo, kako grdo je odgovoril. Ko so ministru Jamesu Bakerju rekli, da se Slovenci odcepljajo, je rekel: »*Preverite!*« Pa so »*preverili*«. Tudi za to je premier Ante Marković podpisal, odobril napad, čeprav naj bi bil kot starček moder! Mar so se Grki motili, ko so rekli, da državniki morajo biti starejši od petdeset let, ker šele po tem letu lahko računamo z večjo dozo modrosti.

No, zdaj vidimo, da je morda bilo tudi to za kaj dobro. Slovenci smo se izkazali, dobili ugled, dokazali smo, da nismo slabiči in bojazljivci, tudi v vojaškem smislu ne, da smo dobri vojaki, da radi služimo vojsko, seveda domačo, kot sedaj kaže javno mnenje. Prej pa skoraj ni bilo mogoče dobiti slovenskega oficirja, saj smo na jugu sloveli, da smo v tem pogledu zanič. Ni dolge tega, ko je mati peljala sina v oficirsko šolo, oficir pa je rekel: »*Slovenac vojnik je kao kad k... staviš u hladnu vodu!*« Pa ga niso vzeli. Verjetno pa tudi niso radi sprejemali, da je bilo vodstvo armije bolj enonacionalno. Sedaj se je izkazalo povsem drugače. Kakor da so si nekateri vojne želeli! Toda žrtve, človeške žrtve? Kristijan ne bi smel ubijati, razen v samoobrambi! Je to bila samoobramba? Težka vprašanja, o katerih sem že govoril. Tudi sam sem se bal, če bi zahtevali od mene kaj takega. Saj ne bi mogel, ne bi smel, ne bi hotel! A bi bil rajši hlapec?

Mnogi se niso bali ne tankov ne letal. Mi smo se. Kmalu po drugi uri je v Ljubljani zagrmelo, zabobnelo, da se je vse streslo. Sedaj je pa šla Skupščina ali pa RTV. Sedaj se bo pa začelo, pomislimo. Zravnali nas bodo z zemljo, kot so govorili, zravnali tisti, ki smo jih toliko let vzdrževali in plačevali! Tečemo po stopnicah v spodnjo klet. Čudni, težki pogovori, tudi molčanje. Radio sporoča, da ni šlo za bombardiranje, ampak da je mig prebil zvočni zid tam nekje pri Metalki. Tri ure smo bili doli. Vzajemnost je čudežna reč, skoraj nič nas ni bilo strah, pa čeprav bi nas vse skupaj zasulo. Moji so itak bili na Pohorju, na varnem, kolikor toliko. Zdelo se nam je, da smo v zemlji čutili, ko so bombardirali oddajnike po Sloveniji. Pretijo tudi s krško nuklearko, z atomsko bombo. V sredo smo bili v službi le nekaj ur, nato smo odšli na domove, v četrtek pa je bil praznik (nekdan dan borca, 4. julij). Seveda spet nisem čakal v Ljubljani. Pozanimam se, kako bi se dalo priti z avtom iz mesta, kajti situacija je spet nekoliko popuščala. Natovorim poln avto vrednejših stvari, drugo prepustim usodi, in se odpravim. Če bo prav, bo že šlo po sreči. Telefoniram ženi na Pohorje in ona pravi, naj se sam odločim. Vprašam bratranca Sandija v Konjicah in on me spodbudi, naj kar pridem, pa še k njemu na obisk zraven. Pripeljem mimo Žal do transformatorja, tam pa barikade. Zavijem levo in hočem čez Savo, pa spet barikade. Vozim po avtocesti, pa vidim, da vozijo tudi v obratni smeri, torej vse narobe. Policije pa nikjer; seveda, ker je bila zaposlena z drugimi opravili. Tudi sam zasučem kar tam in zapeljem na drugo stran ter hočem zaviti proti Mariboru, pa spet vse zabarikadirano. Zopet se vrnem nazaj do transformatorja. Vprašam nekega šoferja, kako priti iz Ljubljane,

proti Celju, pa mi pravi: »*Kar za menoj!*« Ta nenadna pomoč mi je bil prst, znamenje, da delam prav, da bo šlo po sreči. Peljemo se čez Šmartinsko pa po Zaloški, skozi Zalog pa okrog po nekem makadamu, čez Savo, pa nazaj gor. On je šel naprej za Litijo, jaz pa proti Domžalam, kjer sem prišel na glavno cesto. Potem je šlo dokaj normalno naprej, vse do odcepa za Vitanje.

S Sandijem sva imela izčrpne debate o tem in onem. Mož veliko doživlja. Ima lepe, zdrave slutnje. Nič ne bo s tem, kmalu se bo končalo. Kar nekako pomirjen sem šel naprej. V Zrečah izvem, da je zadela kap člana oplotniškega ansambla Bratje iz Oplotnice Vojka Gričnika. Skoraj bi tvegäl in rekel, da je bil žrtev nesmiselne vojne, saj je bil izredno fina in plemenita duša, podobno kot njegova mama. Domov sem prišel posreči, hvala Bogu. Sicer je bilo dokaj mirno, ker je bil praznik. Le ponoči nas je čakalo precej neprijetno vznemirjenje. Že prej sem slišäl, da je nekje pri Dravogradu ušla iz kasarne precejšnja skupina oboroženih vojakov jugoslovanske vojske in da se klatijo nekje po Pohorju. Po polnoči pa me zbudi iz spanja divje lajanje domačega psa. »*Zdaj so pa prišli!*« mi je šlo skozi možgane. Zbudim ženo. Poslušava. Pes kar naprej renči in divje laja, kot da ga kdo draži. Vstanem. Pogledam skozi okno, toda ničesar določnega ne vidim. Grem v sosednjo sobo in zbudim brata Henčka. Tudi on se vznemiri. Počasi odpreva velika vhodna vrata in pokukava skozi. Komaj kaj vidiva. Luč prav takrat ni delala. Ko se nama oči malo privadijo, vidiva, da se pes zaganja v neko okroglo stvar na trati. »*Aha, ježa ima!*« pravi brat. Oddahneva si. Pa še kako!

V petek sem vzel dopust. Ker je bilo toplo vreme, smo vseskozi sušili seno. Toda še vedno je bilo napeto. Še v nedeljo, 7. julija, pred samo brionsko konferenco in deklaracijo, je bila velika nevarnost letalskega napada, ki so se ga zares bali po celi Sloveniji. Po radiu so javili, da je vzletelo precej vojaških letal z raznih letališč in da bodo vsak čas v Sloveniji. Vsi nosijo bombe. Grem k maši. Odpravim se peš, ob pol desetih. V bližini doma, pod Jozeki, srečam avto Spodnjih Vranjekov. Janko je noter, stric Janez, od maše gredo, toda nazaj peljejo tudi teto Kristino, češ da je nevarno. Pregovorim jo, da je šla ven, mimo je pripeljal Breznikov fant in naju vzel v avto, da sva se peljala k maši. Pri maši je bilo spet bolj klavarno in pobito. Velika luč pa je vstala zvečer, ko smo slišali za prve rezultate konference, za deklaracijo. V ponedeljek jutraj sem mirneje odšel v Ljubljano, na enak način kot zadnjič. Kljub temu napišem v dnevnik skoraj poslovilne besede, o tem, kako naj žena Majda vzgaja otroke, da sem jih imel rad in naj jih Bog blagoslavlja, če bi le prišlo kako drugače, po božji volji. Vendar sem končäl zapis z upanjem, da bomo še veliko dobrega storili za ljudi in domovino.

V službi se je sicer kar dalo delati, a v petek sem spet pohitel nazaj na Pohorje. Do Celja sem se peljal z vlakom, ker sem nesel veliko torto za minuli Lojzkov prvi rojstni dan (8. 7.). Od Celja do Planinca sem se peljal z avtobusom, ki me je skoraj čakäl na postaji. V gostilni Ulipi sem poklical ženo, da me pride iskat. Ker je ni bilo takoj, sem si privoščil malo pivo in nekaj decijev brezalkoholnih pijač. Spet sta se mi vračala žeja in tek, stanje se je počasi normaliziralo. O torti pa raje ne bi govoril, kakšna je bila – no, pa je bila dobra, kljub temu, da je bila vsa zveržena od vročine.

V sobi nad svinjsko »štalo« sem si uredil lep kotiček, kjer sem spet začel »*pisateljevati*«. Lepo se mi je zdelo, ko so mi ata, ki jih je že večkrat prizadela kap, rekli: »*Ti boš veliko vreden, veliko!*« Rekel sem jim: »*Ata, Vi ste nas vzgajali, zato je vse tudi Vaše delo. Hvala Vam!*« Otrokom je moj rojstni dom postal nadvse drag. Menda od takrat! Bili smo potem

doma še do nedelje, ko smo jo popoldne vsi skupaj mahnili nazaj v mirno, belo in – célo, nepoškodovano, nerazrušeno Ljubljano.

Kako bo za naprej? Janša zopet razkriva nek skrivni plan, po katerem naj bi se vojska, ki sedaj zapuša Slovenijo, zopet vrnila, napadla Hrvaško in nato še nas. Bog ve, zakaj želijo dol toliko orožja? Dejstvo je, da imajo Srbi vse več nasprotnikov, tudi znotraj njihove države, armija pa predstavlja njihovo moč. Brez Evrope se bo, izgleda, pokol na nejasni meji med Hrvaško in Srbijo še stopnjeval. Smilijo se nam ljudje, ker vemo, kaj to pomeni. Če si kaj preroka, piši! Pa ga menda ni človeka, ki bi lahko karkoli predvidel. Mesić je rekel, da je v Sloveniji bil le začetek, mnogo huje bo na Hrvaškem, še huje v Bosni, najhuje pa v sami Srbiji! Bomo videli! Bog daj pamet politikom, pa tudi sami naj prosijo zanj in se zanj potrudijo! Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal! Za verujočega človeka se spodobi, da zanje moli! Drugi pa jih naj podpirajo z dobrimi mislimi in željami, kar tudi veliko zaleže!

Anton Gričnik

Opisal bi nekaj stvari iz vojne, ki so mogoče drugim ljudem ušle iz obzorja, jih niso opazili. Zame ta vojaški konflikt ni bil prvi. Bil sem udeležen že na dogodkih na Kosovu, tako da sem v to vojno vstopil mogoče z malo manj treme in strahu kot drugi. Po poklicu sem bil takrat oficir oklepni enot. Končal sem Vojaško akademijo kopenske vojske, smer oklepne enote v Banja Luki in tik pred diplomo izstopil iz oboroženih sil SFRJ. To je bilo 28. junija 1988. Tako da sem nekaj izkušenj, takih prask z uporabo bojnega streliva že imel.

Dogajanje me pravzaprav ni presenetilo. Presenetilo pa me je, da nekateri sploh niso mogli verjeti, da se je vojna začela in da se vojna pravzaprav res dogaja, tukaj, pred našimi vrati. Eden izmed dogodkov, ki se mi je vtisnil v spomin, ki je name zelo, zelo pozitivno vplival in sem postal prepričan, da bomo to vojno dobili, je bil dogodek ob spopadu z zaostalim tankom na Brezovici. Ko so se tankovske kolone premikale proti Brniku, se je en tank pokvaril in posadka je v tem tanku ujeta ostala na avtocesti, čisto blizu gostišča Pri Poku. Tisti tank je tam nekaj časa, mislim da tri dni, kljuboval. Ljudje so te fante, ki so ostali v tanku, oskrbeli s hrano in vodo in so jih prosili naj tank zapustijo. Oni pa ga zaradi strahu in zaradi ponosa, pa tudi zaradi ukaza nadrejenih seveda niso zapustili. No, po tem se je pa zgodil incident, ko je neko vozilo iz smeri Logatec poizkušalo pripeljati v Ljubljano. Mislim, da je šlo celo za rešilca in so ti fantje, devetnajstletniki odreagirali prestrašeno in začeli po vozilu streljati. Tedaj je poveljnik ljubljanske pokrajine sprejel odločitev, da se ta tank prisili k vdaji ali uniči. No in začela se je operacija proti temu nemu samemu tanku in tistim trem prestrašenim fantom, ki so sedeli v njem. Mnogi so to interpretirali na različne načine, ampak jaz o tem ne bi.

Povedal bi o nekem drugem dogodku, ki se je v tem spopadu zgodil. Presenetilo me je, da so ljudje vodili pse in se sprehajali kakšnih petdeset metrov stran od dogajanja, od streljanja. Neka gospa je s psom šla v trenutku začetka spopada kar čez tisti most čez obvoznico. Dvomim, da se je sploh zavedala, da je tako blizu smrti, kot ni bila še nikoli. No, tudi sam sem sodeloval v tem spopadu. Na vrtu, nekje za gostiščem Pri Poku, sem se poskušal čim bolj približati tanku, imel sem prebojno zažigalno strelivo z avtomatsko puško in kot tankist sem poizkušal zadet v merilno napravo. Tank brez merilne naprave zelo težko deluje. Treba je bilo zadet nekaj periskopov, skozi katere posadka opazuje in

samo merilno napravo in s tem bi bil tank praktično nevtraliziran. No, med tem gibanjem proti tanku, med zamenjavo položajev, se mi je zgodilo, da sem odmetaval prazne okvirje od avtomatske puške. V nekem trenutku, ko je bil spopad že dodobra razvit, ko smo streljali iz vseh strani po tem ubogem tanku, sem na rami začutil, da se me je nekdo dotaknil. Zmrznil sem od strahu. Zmrznil dobesedno. V tistem trenutku pač nisem pričakoval tega, da je nekdo tako blizu tanka sredi polja za menoj. In prvo, kar človek pomisli, je sovražnik. No, v naslednjem hipu mi je bilo jasno, da za menoj ne more biti sovražnik. Obrnil sem se, pogledal in za menoj je stala ženica, stara nekaj čez sedemdeset let, tja proti osemdesetim. Oblečena je bila v trenirko in v take tople copate, kot jih nosijo stare mame. V eni roki je držala palico, s katero je hodila, v drugi roki pa prazen okvir avtomatske puške in vpila: »*Tole ste izgubili.*« To ženico sem potegnil k tlom. Okoli naju je pa res takrat že žvižgalo, ker naju je tank zaznal. In sem ji rekel: »*Gospa, ubili vas bodo, dajte se umakniti. Pojdite nazaj, uležite se tukaj.*« Je rekla: »*Saj jaz sem itak stara, samo, da vas ne ubijejo.*« Takrat sem dobil občutek, da ta naš slovenski narod, tudi ti, ki so izkusili vojno, drugo svetovno vojno, niso tako prestrašeni, da ne bi upali res tvegati svoja življenja, samo zato, da dobijo tisto, kar so si zmeraj želeli. To je – svobodo. No, takrat sem vedel, da smrt ni tako strašna, kakor je strašen občutek, če nam spodleti.

Tank se je potem vdal, posadko smo seveda zajeli in ob tem zajemu posadke in prevozu posadke na zaslisanje in v bolnico, eden izmed članov je bil ranjen, se je zgodil še en tak zelo pomenljiv dogodek. Adrenalin je bil na vrhuncu, tako pri zajetih JLA-jevih soldatih, kot pri nas. Spomnim se, da smo se vozili v neki stoenki, ki je bila namenjena za prevoz zelenjave na tržnico, to je bila taka pick-up stoenka z majhnim kasonom od zadaj. In v tem kasonu smo imeli stlačene tri vojaške ujetnike, mene in še enega vojaškega policaja. Potem so enega izmed teh vojaških ujetnikov izvzeli in ga prestavili v reševalno vozilo, ker je imel površinsko rano, mislim, da na levem ramenu. Spomnim se poveljnika tanka, desetarja Ečo Esmirja. Ečo Esmir je bil doma nekje v črnogorskem primorju in ves čas je ponavljal: »*De nije sam poginuo, de nije sam poginuo, de sam se predal.*« To mi je šlo tako na živce, da sem mu rekel, da naj bo za božjo voljo tiho, pa naj bo srečen, da je živ. No, in ker je vedno ponavljal »*de nije sam poginuo*«, sem odpel tok s pištolo, mu jo dal in mu rekel: »*Izvoli, nas postreli, potem pa daj še sebe, boš narodni heroj.*« Nekaj časa je tisto pištolo pestoval, potem jo je gledal, naš vojaški policaj se je smejal in rekel: »*Na, ti dam jaz avtomatsko puško.*« No, potem so se mu pa solze vline iz oči in je tisto pištolo vrnil nazaj. Peljali smo ga v Ljubljano na kresijo, tam smo ga pač stuširali, preoblekli in nahranili, potem pa ne vem, kako se je odvijalo z njim, najverjetneje je bil vrnjen svojim nadrejenim v izmenjavi ujetnikov. Ampak ta dogodek je tudi zame pomenil eno zelo, zelo pomembno simboliko. Iz teh njegovih besed »*zakaj sem se vdal, zakaj nisem padel*«, sem pravzaprav dojel, kako zlagana je bila morala v bivši državi, kako smo bili vsi skupaj napojeni z nekim bojevnikiškim duhom, neko nepopustljivostjo, ki pravzaprav ni imela nobene realne vrednosti. Vsi so trpeli od tega, da bi morali biti heroji, ponosni, hrabri, umirati za domovino, ampak ta vojak bi gotovo umrl za domovino, če bi bil prepričan, da je zanj vredno umreti. Po mojem je sam pri sebi nekje po tistem vedel, da je na teritoriju tuje države, med tujimi ljudmi in se bojuje proti njim. To je najbrž spoznal tudi on, takrat, ko se je razjokal. Takoj, ko smo oddali te vojne ujetnike, smo stopili ven na Mačkovo ulico. In potem, za lepimi arkadami zagledam fanta, objetega s punco in ta fant je imel v roki sladoled in skupaj sta ga lizala. Na eni strani brutalnost vojne samo za vrati kresije, na drugi strani pod arkadami v junijskem soncu, ljubezen dveh, ki se ju vojna sploh ni dotaknila. In ko smo šli izmučeni, takrat, ko

je adrenalin v nas pogorel in ko smo se znašli med svojimi, na svoji strani v varnem zavetju, smo bili pravzaprav tisti, ki smo te vojake pripeljali, na smrt utrujeni in smo samo še gledali, kje se bomo lahko stuširali po tem nervoznem potu, po tem smradu smrti, ki veje iz samega človeka in na drugi strani gledamo tega fanta, to punco, ta vonj ljubezni in fant je, ko nas je pogledal, dvignil sladoled in rekel: »*Bravo fantje, dajte jih!*« Takrat sem se zavedal tudi, da je moj položaj pravzaprav tragikomičen.

Sam sem bil poročen šele štirinajst dni, 9. junija sem se poročil. Doma sem imel verjetno, najbolj verjetno mlado vdovo. Izpostavljal sem se, šel sem stat pred tanke, zavestno, na drugi strani pa so drugi uživali blagodat življenja, kot da se njih to vse skupaj čisto nič ne tiče. Moja zgodba se je potem nekako vlekla skozi to vojno. Ostal sem še dolgo časa v uniformi, ko sem jo pa enkrat slekel, sem jo slekel za zmeraj.

Nekako mi je iz vse te vojne ostal en grenak priokus, ko so se začeli oglašati tisti, ki so pravili, da je bila to operetna vojna. To me je pravzaprav osebno prizadelo. Ljudje, ki so iz naslanjačev gledali, kako nekateri nosimo svoje življenje na prodaj za njihovo svobodo, so nam potem rekli, da smo se šli kavbojce in indijance. Zgodba niti približno ni taka. Primer mojega vojaka, vpoklicanega rezervista, ravno je odslužil vojaški rok, prišel domov in tu nekje so ga naši vojaški policisti teritorialne obrambe našli doma. Potreboval sem oklepnike. V ljubljanski pokrajini je bilo veliko rezervistov, ki so imeli specialnost oklepne enote, seveda zaradi bližine Vrhnike, vojašnice z oklepno brigado. No, vpoklicali so nekega vojaka, ki je ravno odslužil vojaški rok. Prišel je v mojo enoto in njegova prva naloga je bila, da se je z menoj odpeljal na Krumperk, kjer so bili oklepniki, ki jih je teritorialna obramba zasegla v spopadu pri Trzinu. Ta vozila so bila odprta, vmes je deževalo, v njih so bili deli posmrtnih ostankov teles vojakov, ki so bili tam ranjeni in padli. Pripeljati je bilo treba vozila s posebno prikolico, na kateri se vozijo ali buldožerji ali tanki, v glavnem gosenična vozila. SCT je posodil tovornjak in prikolico. Sam sem šel v oklepno vozilo in nek rezervist me je navodil na to prikolico, ker voznik, ko se začne oklepnik vzpenjati, ne vidi naprej in tisti, ki ga navodi, mora splezati na oklepnik, gledati naprej in kazati vozniku, kam in kako. Vojak, ki sem ga omenil, me je navodil. Vozilo je bilo polno vode, nafte, krvi in ko sem plezal na to prikolico, se je vozilo zelo povzpelo in pri navozu na prikolico se je potem spustilo, tako da je zadnji del odskočil in zanihal navzgor. Pri bojnem vozilu pehote M 80, za katerega je takrat šlo, je ta nihaj večji od enega metra in tista kri, voda in nafta je pljusknila po naju. Mene to takrat ni ne vem kako motilo, no, seveda me je, smrdel sem po krvi, na meni je bilo veliko delov. Ampak tisto sem pač očistil s sebe in drugo vozilo navozil na naslednjo prikolico in enako tretje.

Vojak, ki me je navodil, pa je to gledal, videl, bruhal in čez dve leti mi je priznal, da je potreboval veliko, veliko noči, da je zadevo podoživel in nekako sublimiral v sebi. Rekel je, da ga je večkrat po vojni, vonj in pogled na kakšno snov podobno tistim ostankom, pripravilo do tega, da je bruhal. Nekaj časa je imel težave s spanjem in tudi s pitjem, prekomerno je pil. Ni se mogel živjeti. Jaz njegove stiske takrat nisem opazil, nisem je doživel. Zame je bil to vojaški dogodek, tak ko sem ga bil že deležen. Mrtve sem že videl, nosil. S posmrtnimi ostanki ljudi sem imel opravka, ampak napravil sem napako, ki si je ne morem odpustiti. Človeka, ki so ga še pred eno uro pobrali doma iz, tako rekoč, tople postelje, sem spravil v stik s smrtjo, ne da bi se tega zavedal, in mu povzročil take posledice, ki jih je imel potem dolgo časa. Tudi njegova mama mi je povedala, da sem ga, povedano z njenimi besedami, skoraj »*fdirbau*«. Torej vojna nima samo te razsežnosti, da nekoga

ubiješ, da nekoga raniš, da si heroj, ampak ima tudi to človeško razsežnost, da ne vidiš ljudi okrog sebe in da ne spoznaš njihove stiske. Zame, kot oficirja je bilo to obrtno dogajanje, funkcioniranje, za ljudi okoli mene pa so bile to hude travme.

Nekoč po vojni so me kolegi povabili na pijačo in ta pijača naj bi bila randi z našimi damami. Tam naj bi se spoznale tudi naše gospe. Moja enota se je nabrala, jaz sem kot po navadi zamujal, imel sem druge obveznosti, in ko sem prisedel v družčino, sem se tako malo izza hrbta, iznenada približal, da me niso uspeli niti videti, prisedel sem in rekel: *»Pa dobro, kje je zdaj ta poveljnik, bo prišel ali ne bo?«* Fantje, ki so me seveda poznali, so vzeli to za hec, sproga enega izmed njih je pa rekla: *»Pa res, kje je ta ljudožerec, a bom jaz že spoznala tega človeka? Kaj to mora biti, kakšen tip je to?«* No in potem je nekdo začel provocirati in je rekel: *»No, kaj pa ti veš o njem, kaj si ti misliš, kakšen tip to je?«* In ona je začela s psihoanalizo moje osebe, kakršno je podoživela skozi pripovedovanje svojega partnerja. On je bil zraven, poskušal jo je utišati. Situacija je bila rahlo nerodna, ampak ostali mu niso pustili. No in takrat sem pravzaprav iz druge roke izvedel, kako so me doživljali moji soldati. Spoznanje je dvostransko. Na eni strani so mi ti ljudje zaupali in bi šli z menoj v boj, na drugi strani pa je bilo že malo sovraštva zaradi tega, ker sem jaz to vse skupaj jemal neosebno in so se bali, da jih bom zapeljal v smrt tako enostavno, kot bi jih peljal na pivo. Vmes so občutili, da sem človek brez čustev, da bom opravil nalogo ne glede na to, koliko kaj stane in da bom čez njihove hrbte priplezal do medalje. Zame je bilo to spoznanje dokaj negativno. V vojno se nisem podal zaradi tega, da bi dobil kakšno medaljo. Jaz sem se v vojno podal, ne iz kakšnih viteških, romantičnih razlogov, ampak iz čisto enostavnega – bil sem, zdaj bi temu rekli, univerzitetni diplomirani bojevnik. Končal sem Vojaško akademijo, bil sem ravno v pravih letih, obvladal sem najsodobnejšo vojaško tehniko, še posebno oklepne enote so bila moja specialnost, in v primeru zmage JLA v Sloveniji, bi bilo moje življenje vredno piškavega boba. Vem, kako so se obnašali do specialistov za vojskovanje na Kosovem, vem, kako bi se obnašali, če bi zmagali tukaj in jaz sem bil pravzaprav prisiljen iti v vojno in v tej vojni biti na zmagovalni strani, na slovenski. Če bi JLA tukaj zmagala, jaz v tej državi ne bi imel zagotovljenega preživetja, oziroma mislim, da bi me na tak ali drugačen način eliminirali. Še posebej zato, ker sem imel negativno moralno politično oceno. Zaradi te, sem tudi zapustil vojsko. No, če vse skupaj rezimiram na skupni imenovalec – v vojno se nisem podal zaradi kakšne romantike ali česar koli, pač pa zaradi čistega egoizma. Hotel sem samo zagotoviti, da ta država in jaz z njo preživimo. Kolegi vojaki, podrejeni, pa so me videli kot nekega fanatika, ki se bojuje za nek ideal in je zato pripravljen dati tudi njihova življenja. No, tedaj sem pač dojel, da bi s takšnim načinom funkcioniranja lahko funkcioniral kvečjemu v kakšni plačanski armadi. V slovenski vojski pa se mi je vse skupaj priskutilo. Ljudi nisem hotel več voditi na tak način. To je bila tista kaplja čez rob, ko sem se odločil, da uniformo slečem. No, čez nekaj let so me celo nagovorili, da sem spet poizkusil. Potrebovali so nekoga, ki bi prevzel oklepno enoto na Vrhniki, zdaj že slovensko. Potem sem nekaj časa kolebal, bi ali ne bi. No, na koncu sem napisal pristanek, da le bi, ampak takrat so se spet stvari drugače zasukale, potem me niso potrebovali in moram reči, da sem danes vesel, da me domovina na tisti strani ni več potrebovala. Življenje vojaka je dokaj shizofrenično. Na eni strani moraš biti trd, neizpros, brezmejno pravičen, pravičen tudi takrat, ko bi kakšna laž ali sleparija nekomu olajšala življenje, ampak moraš zarezati v dušo ljudi zaradi tega ker bo vojna, ki jo predpostavljáš, nekje v prihodnosti v njihovo dušo zarezala dosti bolj, kot režeš sam kot poveljnik. Po drugi strani pa moraš biti doma

družinski oče, mož, razumevajoč sosed in mislim, da se nekje v čustvenem življenju ta zadeva, to preklapljanje dveh osebnosti, polomi. Ali zaškripaš doma ali zaškripaš v vojaški službi. Jaz sem se odločil, da bom imel družino in s tem je vojaška služba zame nezdržljiva, zato sem danes tam, kjer sem. Popravljam ure in živim, upam da normalno življenje. Dogodkov je še več. Mogoče še kakšen sporadičen. Med vojno 1991 sem se dosti bolj bal svojih, kot pa nasprotnikov. Za nasprotnike sem vedel kako funkcionirajo. Približno sem vedel, kako so opremljeni, organizirani, kdo, kje, komu, kaj. Poznal sem tudi strukturo enote z Vrhniko, to je bila moja enota, v kateri sem bil rezervist. Tam sem imel celo tri sošolce. Vladeta Baltića, to je tisti častnik, ki v knjigi Deset dni vojne za Slovenijo stoji v tankovskem kombinezonu z razširjenimi rokami, v rokah drži avtomatsko puško in z mrkim pogledom gleda v tla. Spodaj piše »agresor«. Ampak tudi ta zgodba ni črno-bela, ampak siva. Ta »agresor« je takrat izjavil te besede: *»Lepo vas prosim, nehaite provocirati, ponoči streljate, moji vojaki so prestrašeni. Nekdo bo v napol spanju v smrtnem strahu in grozi in nervozi sprožil usodni strel in takrat se bo vsulo po nas in po vas. Lepo vas prosim, nehaite s tem. Mi smo dobili ukaze, ki jih izvršujemo, ampak ne izvršujemo jih zato, ker bi hoteli, pač pa zato, ker moramo. Tukaj zdaj stojimo, upam, da se bo zadeva razrešila, dajte, apelirajte na svoje ljudi, da se ne bo zgodilo najhujše.«* No, za »nagrado«, za te besede je dobil častno mesto v slovenski zgodovini s fotografijo in napisom »agresor«. Jaz upam, da mu je to potem kaj pomagalo pri napredovanju v službi, ko se je vrnil domov v Srbijo. To je eden izmed sošolcev. Drugi je bil Blagojević Milorad in tretji Suljo Pilel. To so fantje, s katerimi sem delil sobo, kruh, tank in fantovsko življenje dve leti v Beogradu in dve leti v Banja Luki. Tukaj smo se srečali kot nasprotniki, ne sovražniki. Odmerili smo moči in mi smo bili močnejši. Jaz sem se z njimi srečeval še pozneje, tudi v Beogradu na obletnicah in v oči si zremo brez kančka kakšne grenkobe ali kakšne jeze. Oni so poravnavali dolg svoji domovini, jaz sem poravnaval dolg svoji domovini in danes se srečujemo kot prijatelji. No, nazaj na temo, zakaj sem se bolj bal svojih kot nasprotnikov. V vojski je bila relativno homogena sestava. Vojaki že po nekaj mesecih skupnega življenja in bivanja funkcionirajo kot enoten korpus, ne kot čreda, ampak kot organizirana čreda. Medtem, ko naši teritorialci, ki smo jih dobivali pod uniformo iz različnih vetrov in na različne načine, niso funkcionirali tako. Najbolj so me skrbeli prostovoljci. Med njimi je bilo nekaj patoloških osebnosti, nekaj je bilo pustolovcev, nekaj je bilo romantikov, nekaj je bilo izgubljenih v času in prostoru. Velika večina je bila seveda normalnih zavednih Slovencev, ki so želeli braniti svojo domovino. Imeli smo tudi ljudi drugih narodnosti. Spomnim se Bosanca, ki mi je rekel: *»Vidi, kako bežijo ovi tvoji, da sam jaz Slovenac, mene bi bilo sramota.«* Pa je branil našo domovino, branil je Slovenijo. No, v glavnem nič ni bilo črno-belo, vse je bilo nekje sivo, vse je bilo nekje vmes. Ti naši fantje, ki so bili z raznih vetrov zbrani v enote teritorialne obrambe, niso imeli časa, da bi nekako dali skozi to prilagajanje kolektivno, prilagajanje razmeram, navajanju na orožje. Z orožjem so ravnali dokaj nerodno. Marsikaj se nam je dogajalo in srečo smo imeli, da ni bilo več mrtvih in poškodovanih kot je bilo potrebno. V izrednih situacijah so reagirali dokaj nervozno. Recimo, ko sem prej omenil, da sem nakladal tista vojna vozila pehote. Ko smo jih v Krumperku naložili, smo jih morali pripeljati v Ljubljano. Imeli smo namen uporabiti ta vozila za obrambo Ljubljane pred eventualnim zračnim desantom ali pa pred izpadom enot iz vojašnic. In možna pot, kjer nas ne bi zaznali in prepoznali in ne bi obvestili letalstva, da je ta oklep v naših rokah, ker JLA to ni vedela, mislila je, da je oklep uničen, je bila preko Dolskega čez most

čez Savo in potem po desnem bregu Save nazaj proti Ljubljani, proti Sostremu. Tam so neke železniške delavnice in v tiste železniške delavnice pri perutninskem kombinatu, pri klavnici, pri Mercatorjevih skladiščih, tam nekje, smo ta vozila zavlekli in jih popolnili z bojnimi sredstvi in gorivom. No in med tem prevozom proti vzhodnemu delu Ljubljane so me iz pokrajinskega poveljstva obvestili, da so preprečili teritorialni enoti, ki je bila nekje pri Dolskem, da nas ni raketirala. Mi sploh nismo vedeli, da smo na muhi teritorialcev. Teritorialci niso bili dobro obveščeni, da se ta naša enota giblje. Seveda radijskih postaj in telefonskih zvez nismo smeli uporabljati zaradi nasprotnika, ki je redno prisluškoval, na Parmovi so imeli prisluškovanje za telefone, za radijske zveze na Šišenskem hribu. Prevažali smo se konspirativno in enota, ki je bila tam za zavarovanje dostopa po dolini reke Save nas je zaznala in postavila protioklepna sredstva na položaje in nas skoraj raketirala. Šele pozneje smo izvedeli, kako blizu smrti smo bili. Nekdo se je spomnil, pa je telefon obrnil, poklical na kresijo in povedal, da se tukaj gibljejo trije tanki. Pozabil pa je povedati, da se ne gibljejo na lastni pogon, pač pa, da so na tovarnjakih in da so tovarnjaki modre barve od SCT-ja. Take napake so se seveda neprofesionalcem, prostovoljcem, rezervistom, dogajale večkrat zaporedoma in večkrat zaporedoma se je zgodilo, da smo bili v življenjski nevarnosti bolj od svojih kot od JLA. To je bila ena izmed zgodb.

Druga zgodba je, ko smo transportirali taisti oklep, najprej iz železniških delavnic na Viator na Rudniku. Tam smo oklep res že končno opremili s simboli teritorialne obrambe, prebarvali v maskirne barve namesto v sivo-zeleno in takrat se je že videlo čigav ta oklep je. Naložili smo ga zopet na te tovarnjake in pod okriljem noči pripeljali skozi Ljubljano, skozi tunel pod gradom, nato mimo vojašnice na Roški. Maskiran je bil tako, da ga ni bilo videti. Poslužili smo se zvijače tako, da smo na prikolice nadgradili leseno konstrukcijo, kot bi šlo za kakšen skedenj in jo pokrili s ceradami. Videti je bilo kot da prevažamo kontejnerje, v resnici pa so bili pod temi ceradami oklepniki in JLA res ni imela pojma, da ta oklep prevažamo. Eden izmed tovarnjakov se je ravno v tunelu pokvaril in tam smo obstali. Medtem, ko je voznik poskušal prestavo ročno prestaviti, ker je menjalnik spregel, sem sedel v kabini in nogo tiščal na sklopki. Pa nas prehiti civilni policist z motorjem, razjaha tako kot John Wayne v kavbojskem filmu, potegne iz žepa pištolo in aretirava tovarnjak. Kazal mi je, naj stopim ven. Toda če bi jaz stopil ven in stopil s sklopke, bi tovarnjak verjetno stopil čez njega. Ampak preden bi tovarnjak stopil čez njega, bi on verjetno stopil na sprožilec in bi jaz stopil v večna lovišča. In situacija je bila prav tragikomična. Tisti policaj je vpil, jaz ga nisem slišal, tovarnjak je delal. Šofer je bil za mano, za kabino je poskušal rešiti menjalnik. Vse je hreščalo. Policaj je ves nervozen, čedalje bolj agilen in brez trohice strahu stopil proti kabini in kazal resne namene, da mi bo vzel mero. No, takrat se je na srečo pripeljal še kombi z vojaško policijo teritorialne obrambe in ko so fantje izskočili, je prišlo najprej do malo bolj napetega, potem pa do malo bolj mirnega pogovora. Civilni policist je spravil pištolo in nas hotel spremljati. Za božjo voljo smo ga prosili, da ja ne bi počel tega. Bil je zelo sumničav, kdo smo in kam to peljemo. S seboj seveda nismo imeli nobenih dokumentov, razen ukaza, ampak na ukazu je bilo zapisano samo, naj se nam na barikadah umaknejo, ni pa pisalo, kam to peljemo. Saj to je bil ja konspirativen projekt, da ne bi kdo kdaj izvedel, kje imamo skrit ta oklep. Na eni strani teritorialci, ki smo poskušali oklep prikriti, na drugi strani policist, ki je hotel imeti malo manj kot carinsko deklaracijo in zadeva je bila tragikomična. Na koncu koncev so ga le nekako prepričali, da je odpeljal do kresije. Mi smo tam počakali, da je dobil vsa potrebna navodila, drugo nalogo brez

kakšnih dodatnih informacij.

Oklep smo uspešno pripeljali v garažo Avto šole na Ježici in ga tam konspirativno parkirali tako, da smo ščitili rajon Nemške ceste in to veliko polje ob Savi med Šentvidom in Ljubljano tako, da če bi bil tam zračni desant, bi verjetno klavarno končal, ker bi ga s tem oklepom lahko obdelali. No, to je bila še ena taka zgodba. Čudeži so se nadaljevali. V Avto šoli Ježica je bila enota v civilnih oblekah, oklep je bil skrit, nihče ni vedel zanj. Ko smo oklepnike razložili, smo jih razložili tako, da smo pod gosenice podkladali lesene plošče. Te plošče so preprečile sledi gosenic. Na izpuhe motorjev teh oklepnikov sem uporabil star trik, ki so ga uporabljali že Rusi v Afganistanu v času okupacije. Vreče smo napolnili s slamo, polili z vodo in žakljevinaste vreče z žico privezali na izpuhe tako, da se ni dalo prepoznati zvoka motorja, ki je zelo distinktiven, zelo jasen. Vsak oklepnik, ko sliši zvok motorja, že točno ve, katero vozilo je to. Zvok motorja oklepnika je popolnoma drugačen od vseh drugih vozil na cesti. No, s tem smo prikrili zvok, s cerado kot sem rekel, pa z nadgradnjo smo simulirali kontejnerje. V zadnjem trenutku pred garažo, ko je tovarnjak pripeljal pred vrata garaže, smo zvrnili to leseno konstrukcijo s cerado, zavezali vrečo, vžgali motor, podložili lesene plošče in vozilo odpeljali v garažo. Tako da res nihče, tudi v času pogajanj, ko se je JLA umikala in vračala v vojašnice, ni zahteval teh oklepnikov. Sploh niso vedeli, da jih imamo.

Čudeži, ki sem jih omenjal, pa so se dogajali po tem, ko smo oklep pospravili. Spali smo v Avto šoli Ježica in nekje opolnoči, mislim da je bilo to prve julijske dni, 4., 5. julija, me je zbudil rafal iz avtomatske puške. Vsi smo poskočili k orožju in posadka je kot dobro izurjena zavzela svoja mesta v bojnih vozilih. Nisem še dovolil vžiganja motorjev, pač pa sem šel z vojaškim policistom pogledat, kaj se dogaja. Streljano je bilo na mostu čez Savo in tam je stražar ležal za nekim vogalom pri mostu. Vprašali smo ga, zakaj gre in je rekel, da je nekdo šel čez most in, ko je on zakričal: »Stoj,« se ni ustavil. Nosil je nekaj na hrbtu in potem sem ga vprašal ali ga je ta, ki je to nosil, na kakršen koli način ogrožal. Kakšen pa je, nisem videl. Tisti, ki naj bi to nosil, je ležal na mostu in jaz sem bil v strahu, da je tam obležal za zmeraj. Prišli smo do mostu in na most in tam smo našli nekega bližnjega kmeta, ki je malo pregloboko pogledal ne v kozarec, ampak v flaško. Na hrbtu je imel optano žakljevinasto vrečo, polno sveže zelene trave in srp, s katerim je to travo nakosil. Kaj se z njim dogajalo, je razložil pozneje. Možakar je imel zelo veliko dioptrijo in tudi slušni aparat. Šel je po travo in ker je bila vojna, je bil tudi on v skrbeh, za korajžo je vzel flaško, ko jo je izpraznil, pa je zaspal. In ko se je zbudil, je z one strani Save romal proti kmetiji in kar naenkrat, je rekel, da je videl pred sabo, kako se bliska in okrog njega se je začelo kadit. Rekel je: »Potem sem se pa tako kot v filmih ulegel, pa tulil 'Ne me ubit!'« Stražarju, ki je streljal po tem možakarju, smo se seveda zahvalili za sodelovanje, mu pospravili puško in dali odpustnico in ga poslali domov v upanju, da se te zgodbe ostalim ne bodo več dogajale. Ampak že naslednji večer je nekdo čistil puško, napravil luknjo v stropu in zadeve so se nadaljevale. To je samo ena ilustracija drugega vidika vojne, kako je ta vojna pravzaprav izgledala, kako konfuzna je bila za ljudi, ki je niso bili vajeni in ki jim to ni bil poklic. Recimo še po vojni sem se z nekom pogovarjal in dobil od njega informacijo, da je bil soudeležen v pripravah na obrambo pred zračnim desantom tu, kjer naj bi moja enota izvajala boj proti desantu. On je bil artiljerec, zadolžen za minomete, jaz sem bil tankist. Ko sva primerjala svoje izkušnje, sva prišla do zaključka, da je njegova enota dobila nalogo streljat tam, kjer naj bi se moja enota izkrcala in bojevala. Torej, še enkrat hvala Bogu, da

se je JLA premislila, da tega desanta ni bilo. Zakaj takrat bi mi streljali po njih, oni po nas, oni po svojih, mi po svojih in bilo bi nadvse zanimivo. Čez deset, petnajst let pa bi se našli generali po vojni in bi razlagali, kako velike zmage smo dosegli in kako je bilo vse pod kontrolo načrtovano in dobro vodeno. Jaz se ne morem oteti vtisa, da smo to vojno dobili zato, ker so bili oni slabši kot mi, ne pa zato, ker smo bili mi boljši kot oni. Mi smo bili amaterji, oni pa so bili navkljub vsemu, še večji amaterji kot mi in mogoče so imeli še malo manj bojnega duha. Pri nas je bojni duh prevladoval, po drugi strani je pa tu še sreča. Mogoče še kakšno stvar povem izven tega konteksta, kjer pa ni bilo sreče. Kmalu po tem, ko smo se prikopali do tistih vojaških skladišč na Brniku in do letalskega hangarja, ki so ga zapustili pripadniki JLA s svojimi letali, smo tam našli nekaj dokumentacije za vzdrževanje helikopterjev Gazela. Ker so bili v JLA v glavnem omejeni na uporabo srbohrvaškega jezika, bolj malo jih je znalo brati tehnična navodila v francoščini, ker gre za francosko poreklo helikopterja Aerospatiale Gazelle, so tista navodila kar pustili tam, kjer so bila. Spomnili smo se, da bi bilo mogoče dobro, da bi s temi navodili kaj zakuhali. Pobral sem jih, razdelil nekaj svojim teritorialcem, potem smo jih, temu se reče obveščevalno implementirali, na različnih koncih pozabljali. Navodila so prišla v roke JLA in napačno so sklepali, da se opremljamo s helikopterji Gazelle, ki so bili namenjeni tudi za protioklepni boj. To je bila ena izmed lepših dezinformacij. Stala ni nič, bila je pa tako enostavna, da bolj ni mogla biti. Mogoče še en dogodek, ki bi lahko spremenil tok zgodovine. Med bivanjem v prostorih Avto šole Ježica, kjer je bil ta oklepni vod nastanjen, je nekega dne odletel helikopter brez oznak Rdečega križa. Bil je helikopter JLA. O njegovem preletu nismo bili obveščeni. Operater na bojnem sistemu BVP M-80 na topu 20 mm je takoj zavzel položaj in helikopter ujel. Sam sem stal zraven. Nekoga sem pa le poslal na telefon, da je klical nadrejeno poveljstvo in poizkušal dobit avtorizacijo za ogenj. Ta helikopter je letel gor pa dol po Savi dvakrat, trikrat, ko nas je tretjič nadletel, sem bil že v skušnjavi, da bi dovolil ogenj. Takrat je pa, mislim da je bil Valentin Kropivšek, priletel iz učilnice oziroma iz sejne sobe Avto šole in krilil z rokami ne, ne, ne, ne. Helikopter je imel dovoljenje za prelet, vendar naše enote o tem ni nihče obvestil, ker je zašel iz »maršrute« in naj ne bi letel nad nami. Sreča, da ga nismo podrli. Zakaj v tistem helikopterju je takrat letel pogajalec Vasilij Tupurkovski. To bi si lahko pripisal kot uspešen zadetek z zelo neuspešnim rezultatom. O tem pač nismo poročali vrhovnemu poveljstvu ampak verjemite, da so se mi hlače tresle še kakšen teden po tem, ko sem po televiziji videl, kdo je iz helikopterja izstopil in zakaj se je šlo.

Pravim, da sem v tej vojni imel več sreče kot pameti in ko je bilo konec, sem bil eden izmed najbolj srečnih ljudi, da smo jo dali skozi tako, kot smo jo dali. Doživljajev je bilo še več. Spominov je veliko. Do sedaj jih v taki obliki nisem povedal še nikomur. Nimam še urejenega statusa veterana. Zdi se mi, da so nekateri iz te vojne potem naredili osebno glorio. Meni se pa zdi, da to ni bilo toliko vredno. Toliko groze in strahu nisem užil, da bi bil zato upravičen do kakršnegakoli povračila. Vojna je končana, delamo naprej. Sem pa nekega dne izrekel eno malo sarkastično, pa jo mogoče še ponovim: Vojna se ne začne takrat, ko enote neke države prestopijo meje druge države ali ko njeni zrakoplovi ali bojna sredstva preletijo mejo in udarijo. Vojna se začne takrat, ko politiki dvignejo prihranke iz bank in napotijo sinove na študij v tujino. To je gotovo znak, da se bo vojna začela. In vojna se ne konča s podpisom mirovne pogodbe, pač pa se konča takrat, ko se politiki začnejo medsebojno odlikovati za dosežke v vojni. Ironija usode je, da imajo v vojni za

osamosvojitve Slovenije največ povedati tisti, ki so dejansko bili proti osamosvojitvi. Jaz ne bi izkoriščal tega za kakšne politične pamflete, ampak verjemite mi, da smo se ljudi z naše strani, nasprotnikov z naše strani bali bolj kot tistih z druge strani. O tistih z druge strani nas je ločil jezik, ločil nas je način obnašanja, oblačenja. Vedeli smo, da so to oni in tukaj mi. Od ljudi z naše strani, ki so pa nasprotovali osamosvojitvi, pa nismo imeli jasne distinkcije. Nikoli nismo vedeli, kdo je kdo. Izogibali smo se jih, škodovali jim nismo, ampak bali smo se jih. Zdaj pa si ti taisti ljudje lastijo zasluge, si pripenjajo medalje, spreminjajo zgodovino. Jaz sem ravno zaradi tega o tej zgodovini molčal. Nisem govoril o ljudeh, tudi zdaj sem govoril večinoma o dogodkih. Ampak veste, ni vse bilo tako, kot piše. Zgodovino ponavadi pišejo zmagovalci, problem pa je, če si čevlje zmagovalcev obuje tisti, ki se je vojskoval šele po tem, ko je bila zmaga izbojevana. Toliko pa imam jaz grenkega priokusa na to vojno.

Alojz Kovšca

Sem bivši starešina jugoslovanske ljudske armade, ki je leta 1991 v mesecu juniju prestopil na svojo, slovensko stran in potem aktivno sodeloval v operacijah oziroma v dogodkih vse do tedaj, ko je poslednji vojak jugoslovanske vojske odšel iz Slovenije. Svojo kariero sem začel na vso srečo v Sloveniji. Od leta 1978 sem bil devet let komandir karavle na tromeji Avstrije, Slovenije, Italije. To je bila za takratne razmere nekako politična karavla, ki se je imenovala karavla Edvarda Kardelja, tako da smo bili vsi, ki smo bili tam gor od vojakov do mene, zelo zaposleni, ker so tod hodile politične delegacije. Po treh letih dela na karavli sem dobil možnost prekomande v Mursko Soboto in izboljšanje mojega položaja. Ponujalo se mi je mesto pomočnika za politično delo, vendar so bili v teh letih interesantni dogodki, spoznavanje bodoče žene, otroci in tako naprej, tako da sem to zavrnil. V tistem času pa se je pokazala tudi možnost za službo na Primorskem, ker po očetu izviram s Primorske, iz Vipavske doline.

Pozneje se je to malo izrodilo. Prišlo je do sprememb v predpisih, zakonih jugoslovanske vojske, tako da sem po devetih letih odšel v Ljubljano v službo takratne kontraobveščevalne službe. Šel sem v šolo v Beograd in od tam sem prišel v službo v Postojno. Tisti čas, ko smo bili v šoli v Beogradu, to je bilo leta 1987, smo trije Slovenci, ki smo bili tam v šoli, že občutili razmere na svoji koži. Imeli smo težko afero. Ker sem imel probleme s hrbtenico in sem šel za prvomajske praznike domov v Kranjsko Goro, kjer sem takrat živel, sem prek kolegov javil, da me ne bo, in se je že govorilo, da sem pobegnil iz šole. Moj nekdanji prijatelj, sodelavec Pulko iz Maribora, je v svoji knjigi opisal te dogodke. Največji akter te zgodbe je bil ravno on. Štos je v tem, da so nas Slovence imeli pod drobnogledom. S Pulkom sva ugotovila, da imava prisluškovalno napravo, delali so nama skoraj vsakodnevne pretrese, in pri meni so dobili 57. številko Nove revije, ki me je potem zaznamovala za daljše obdobje.

Moram pa še nekaj reči. Jaz sem v to službo prišel ne po liniji samega vodenja in poveljevanja ter sodelovanja z njo, ampak s pomočjo takratnega visokega jugoslovanskega političnega funkcionarja gospoda Staneta Dolanca ali rečeno tovariša Dolanca, kar me je zaznamovalo. Zakaj? Ker sem večkrat pozneje dobil po pošti tisto »*saj ti nisi bil naš*«, to se pravi, jaz nikoli nisem delal za obveščevalno službo, ampak sem prišel noter. Noter si pa prišel, če si že delal počasi zanje. Jaz sem imel pa probleme, ker sem odkrival metode,

ki so mi jih delali organi varnosti na karavli in potem sem jaz te metode uporabljal kontra. To sem pa izvedel na primitiven način, ker sem bil zmeraj dober z vojaki in ker so vedeli, da zmeraj opravljam svoje dolžnosti. Ko sem ponoči hodil v kontrole, sem se poveljstvu in vojakom zmeraj javljal in ko sem prišel v komando, sem šel v operativni center malo pogledat.

In enkrat mi je en vojak rekel: »*Poglejte, prihaja pošta z vaše karavle za enega vojaka, tega vojaka pa ni,*« in dal mi je cel pok tistih pisem. Ko sem jih odpiral, sem videl, da je en vojak pisal vse nekomu, kaj se vse dela, kaj jaz delam, da se kocka in tako naprej. In normalno, potem sem pa jaz tiste svoje metode uporabljal nazaj. To kar sem zdaj povedal, sem povedal prvikrat v življenju. No, v Ljubljani sem delal v civilu, bil sem udeležen v nekaj akcijah, tako da sem že malo vedel kako to gre. Potreba je bila za to službo in tudi v tem sistemu mora taka služba enostavno bit. V Postojni pa sem dobil zaledni bataljon, takrat je bil to »*pozadinski*« bataljon, pa del inženirskega bataljona. Imel sem zelo dobro pomoč, enega starešino, stotnika prve stopnje, muslimana, ki me je uvajal v to delo. Potem sem imel srečo, da sem leta 1988 šel v prekomando v Novo Gorico, na Ajševico, kjer sem postal pomočnik poveljnika za obveščevalno-varnostne zadeve. To službo sem opravljal z vzponi in padci do začetka leta 1990, ko sem bil tako rekoč čez noč zamenjan. Kot nadomestilo sem postal pomočnik za operativne zadeve v takratnem poveljstvu 61. območnega poveljstva za mejo, kar sem opravljal do jeseni leta 1990, ko sem bil totalno degradiran, se pravi zamenjan. Na moje mesto je prišel bodoči sodelavec in prijatelj Srb, jaz pa sem opravljal nepomembna dela, bil sem brez funkcije. V tistem času sem veliko dežural popoldan. Teritorialni obrambi, ki je imela veliko skladišče na Ajševici, je bilo že prepovedano, da se njeni pripadniki s kamioni vozijo iz vojašnice. Ko sem bil jaz dežuren, pa sem rekel, da lahko. Kaj so delali, nisem vedel, vedel pa sem, da se nekaj dogaja. No, da je šlo orožje iz Ajševice, se imajo po eni strani tudi meni zahvaliti. Darko Skok je bil tam skladiščnik. Bil sem degradiran, zamenjan, ker sem bil slovenske narodnosti. Ko si se pogovarjal s Slovencem, si takoj doživel tisto »*opet dva Slovenaca, opět nešto radita.*« Ko sem bil varnostni oficir, smo seveda imeli določene usmeritve, da morajo poveljniki karavel paziti, kaj govorijo, da se morajo vsa srečanja dokumentirati, da je z organi policije treba zmanjšat stike in tako naprej. Takrat sem bil torej že neposredno udeležen v določenih komunikacijah, potem pa posredno, ko sem bil zamenjan.

No, 28. februarja 1991 pa sem bil v roku štiriindvajsetih ur poslan v Pivko v oklepno enoto, ker sem bil usposobljen za tankista. V Pivki je bil en oklepni bataljon, potem je bil divizijon protizračne obrambe in pa nekaj pehote. Pivka leta 1991 dejansko ni imela več tiste vloge, ki jo je včasih imela. Bil sem spet strogo nadzorovan. Ko sem šel marca v ljubljansko vojaško bolnico obiskat kolega, Slovenca, poveljnika karavle v Solkanu, sva se pogovarjala tudi o Janši in slovenski vojski. Ni bilo štirinajst dni, ko sem bil že na zagovoru pri varnostnem oficirju v Postojni, da kaj govorim. Enkrat sem pol ure pozneje prišel v službo, ker je padlo malo snega in je bil na Rebernicah kamion čez cesto. Takrat še ni bilo mobitelov in so takoj telefonirali domov v Novo Gorico ženi, kje sem. Istočasno z mano je v prekomando v Pivko prišel en musliman, sicer iz Kragujevca. Prišel je brez določenega vzroka. Imel je dve šoloobvezni punčki in je imel to srečo, da je naletel na učiteljice prvega in menda drugega razreda, ki so tisti dve punčki dodatno učile slovenski jezik. Mislim da je bilo meseca maja 1991, ko je v enoto v Pivko prišel en tankovski bataljon iz Makedonije, komplet s starešinami in vojaki. Tako so vzpostavili drugi bataljon, ki je

bil »RR – v ratni rezervi« in so ga kompletno opremili s posadkami, z orožjem in vso opremo. Problem pa je bil s prehrano in nastanitvijo, ker Pivka toliko tega ni imela. Zato se je spalo po pisarnah. Noter je bilo od Makedoncev, Srbov do Hrvatov, le Slovenca ni bilo nobenega. Maja smo imeli na poligonu Poček redno usposabljanje in smo usposabljali tudi posadke od onih iz Makedonije, tako da je bilo zelo naporno. Ker je bila polovica tistih starešin na dopustu, smo jih morali mi nadomeščati, delalo se je od šestih, sedmih zjutraj, pa do enih, dveh zjutraj. Drugi dan ni bilo podaljšanega spanja, ampak sem to vseeno delal z lahkoto. No, poveljnik drugega bataljona je bil takrat Josip Zvirotić, Hrvat, ki je danes general in dvakratni heroj hrvaške vojske. Med vojno je bil komandant gardijske brigade »Kune« v Slavoniji, bil je tudi glavni zadolžen za Maslenico takrat, ko je bila osvobojena. To je zanimivo, ker v slovenski vojski se to ni dogajalo, da bi bili kakšni bivši oficirji prav na visokem položaju. Zmeraj je bila ena ljubosumnost, ena tekma.

Potem je prišel tisti dan, ko smo šli s tanki iz pivške vojašnice. Zanimivo, da smo se tisti dan pripravljali, da gremo v postojnski dom JLA na sestanek v zvezi z odkupom vojaških stanovanj. Že ta podatek pove, da se je dogajalo nekaj »dobrega«. No, okoli desete ure je bil pa znak za alarm in smo šli takoj na tanke in s tanki na vrat na nos skozi Pivko. Mislim, da je bil to šok za vse nas. Takrat, ko smo odšli iz kasarne, smo potem vsak pri sebi doživljali določeno travmo. Šli smo po glavnih cestah, ljudje te gledajo, policisti so bili zraven v Pivki, tudi oboroženi. Po svoje sem jaz to razumel kot del prikaza demonstracije sile. Nihče pa si ni mislil, da bo prišlo do vsega tega v nekaj dneh. Jaz sem bil poveljnik voda, to pomeni, da sem imel tri tanke pod komando, svoj tank plus dva druga tanka. S tanki smo prišli do gostilne Milena v Hruševju, ustavili smo se za kakih deset do petnajst minut in potem je najverjetneje prišla informacija, da so barikade že narejene in smo dobili komando, jaz sem bil v četrtem ali petem tanku, da gremo nazaj proti Postojni, pa na Ubelsko in potem po dolini Bele smo se spustili v Vipavsko dolino.

Meni se je blizu Postojne potem pokvaril tank in sem si mislil, no, zame se je vse končalo, pa sem dobil ukaz, naj grem v drugi tank. Tako sem jaz potem komaj v poznopopolnanskih urah prišel v Vipavo, ker je bil naš cilj Vipava. Jaz sem imel v tanku nepopolno posadko, ker ta naš bataljon, prvi bataljon iz Pivke, je šel na horuk. Mi smo imeli nekaj granat noter, ampak naše posadke so bile nepopolne. Jaz sem imel merilca na topu, imel sem voznika, nisem pa imel polnilca noter.

Takrat je imel drugi bataljon dejansko samo kakih deset vojakov, naš bataljon pa je imel tri četrte vojakov in bilo je tako, da desetih tankov dejansko niso mogli napolniti s posadko štirih ljudi. Bataljon, ki je sestavljen iz treh čet, je imel eno četo popolnoma v rezervi, prva naša četa je imela morda sedemdeset odstotkov vojakov, druga četa pa samo deset do dvajset odstotkov vojakov. Ampak zakaj? Ker ni bilo več vojakov in ker so imeli šestmesečno usposabljanje. Poveljnik prvega bataljona je bil Mile Strajnić. Iz pivške vojašnice je šla naša prva četa, to je mislim da enih deset tankov, tretja četa pa takrat ni šla ven. Vseh skupaj pa je šlo proti Vrtojbi in Rožni Dolini, računam, nekje dvanajst do štirinajst tankov iz pivške vojašnice. Ukaz je bil: ne streljati. Mi smo imeli orožje, avtomate in po škatico streliva, se pravi vsak po petdeset kosov tistega streliva. Ampak to je bilo nekako normalno. Naša prva četa ni imela niti streliva za mitraljeze. Tako da smo bili nekako bojno neuporabni.

No, če se vrnem nazaj, ker je bil ta moj voznik totalno nesposoben in če smo hoteli kam priti, sem jaz vozil tank. Mi smo imeli mlade ljudi za voznike, komaj so prišli v vojsko. Res, da smo bili maja meseca na poligonu Poček. Tudi nervoza je bila in relativno hitro

smo šli. Videlo se je, kako so šli tanki, namesto, da bi šli vsi po eni liniji, pa je kakšen potegnil komande, pa še vroče je bilo, pa mu je kar cel tank zasukalo. Dejansko so bili Slovenci v glavnem merilci in vozniki tankov. No, s tankom, sam s tistima dvema vojakoma noter, sem se ustavil v Vrhpolju pred Vipavo in vprašal kaj in kako je. Nihče ni nič vedel in takoj so mi dali za pit, popil sem mogoče deci vina. Tista uniforma SMB je bila čisto bela od soli, ker je bilo noter vroče. Jaz sem rekel: *»Ma kaj bo to, demonstriraš malo s silo pa zdravo.«* No, potem sem nadaljeval pot do Vipave. V Vipavi sem šel v delavnico komande, da so mi nekaj popravili in tam sem pa potem že dejansko doživel nekaj, kar je vse skupaj postavilo v drugačno vlogo. V delavnici so bili sami Slovenci in sem rekel, če smem dobesedno, tako: *»Koja pizda me vodi, da gazim slovensko zemljo, da moram ljudem gledat v oči, ker me je sram.«* Potem smo šli spat. Prepovedane so bile vse komunikacije po telefonu iz vojašnice ven. Sam pa sem imel srečo, ker sem na telefonski liniji naletel na vojaka Slovenca, ki mi je dal ženo in mi je ona povedala, kaj se dogaja. Potem postaneš človek bolj miren, nisi več tako *»ratoboran«* in se malo pomakneš vase. Drugi dan pride do mene varnostni oficir, s katerim sva včasih delala skupaj. Pa mi reče: *»Drago, šta pričaš okolo?«* In sem ga vprašal, da kaj govorim okoli, pa mi je dobesedno povedal, kar sem jaz govoril. To pomeni, da me je izdal Slovenec, Slovenec je izdal Slovenca. Rekel mi je: *»Drago, očes da te zatvorim?!«* Bil sem prestrašen, normalno, ker če bi bilo po takratnih merilih, bi me mogel zapreti. Ker sva se poznala, mi je rekel: *»Beži!«* In potem kot za eno kaznen, ker sem bil edini Slovenec oficir v enoti, sem šel potem drugi dan prvi iz Vipave. Imel sem nalogo, da grem proti tankovskim garažam. Po dvajsetih metrih sva se s tem mojim voznikom Makedoncem zaletela direktno v drevo, tako da sem že fasal udarec v brado. Potem smo šli naprej. Naredil sem eno pirueto, ki je še zdaj na tisti cesti pri tankovskih garažah. No, za petdeset let sem od kolegov dobil lepo sliko, pod katero so zapisali: *»Nekateri delajo obroče v žitu, a Hrobi je leta 1991 delal piruete na asfaltu.«* Zmeraj smo se potem smejali, da bom moral tisto enkrat plačat. No, jaz sem torej zaprl cesto in medtem časom so šli oni po drugi strani. Potem sem dobil ukaz po radio postaji, naj grem za njimi, tako da sem bil poslednji tank v koloni. Oklepna enota je bila zaustavljena na mostu čez Zalošče. V prvem tanku je bil moj poveljnik čete, stotnik Josip Zrnič, ki je bil malo opečen, ker je dobil flašo z bencinom. Potem je kolona stala in jaz sem moral iti iz zadnjega tanka v njegov tank in potem iti z njegovim tankom naprej. Vem, da ko sem tekel po mostu, se mi je raztresla torbica od zaščitne maske. Ven so popadale konzerve, ker jaz, kadar sem nervozen, jem same konzerve. Bilo me je zelo sram. Potem smo šli skozi Dornberk in jaz sem dejansko šel prvi. Voznik od poveljnika čete je bil odličen voznik, to pa nimaš kaj, saj si je poveljnik lahko zbiral voznika. Vem, da smo tako hiteli, dobro, da nismo nobene hiše podrli. V tisti evforiji, v tistem, ko te ljudje gledajo, vem da smo hiteli. Pred mano mislim, da je šla ena kampanijola in civilna policija. No in tam sem jaz dobil en kamen v glavo. Pozneje sem izvedel, kdo mi ga je vrgel, ker je bil potem v rezervi in mi je sam povedal, da mi ga je vrgel. Potem sem še nekaj mesecev imel malo bolečin. Dejansko tudi ljudje sami niso vedeli, kaj se dogaja. To je de facto. Najbolj boleče so bile geste vidne z rokami, z obrazom. Pa pesti, pesti. Ne bom pozabil na sorodnika, ki me je videl in kako je mahal s pestmi. Pa žuganje. Ženske so odpirale roke od srca ven, pa sklenjene roke po krščansko v smislu *»kaj za Božjo voljo delate, kaj za Božjo voljo se dogaja?«* Tako da so bili zelo neprijetni občutki in mislim da so bili neprijetni tudi za pripadnike drugih narodov. Bom dobesedno citiral mojega poveljnika čete Zrnića, bosanskega Srba, ko je dobil tisto molotovko. Ko sem prišel do

njega, mi je rekel: »*Pa ljudi moji, kako nas ljudi mrze. Pa je li to mogoče?*« Da kako nas ljudje sovražijo in ali je to mogoče. To je bilo zanje mogoče nedojemljivo, ker vojska in srbski narod sta bila zelo povezana, niso se pa zavedali, da delajo škodo, da se je osamosvojitve že nekaj časa dogajala in da se je razvnelo slovenstvo v ljudeh. No, na koncu Dornberka so bili postavljeni dva ali trije kamioni na mostu čez Vipavo. In takrat je Kovačič, ki je bil v kampanjoli, rekel, naj jih kar zrinemo v Vipavo, pa sem rekel, da ne. Tako da je eden s tankom samo zrinil en kamion h strani, tistega, ki je bil počez, pa smo samo zataknili za »*zajlo*« in ga povlekli. No, potem pa je nekdo tam streljal. Nismo vedeli kaj je. Mislim, da sta vojaka v kampanjoli streljala v zrak. Potem se je govorilo, da so streljali eni lovci in tako naprej. V glavnem je kar ropotalo.

Potem smo prilezli do Vrtojbe. Vmes smo se ustavili tam, kjer je Cijanov križ, in sem potem izvedel, da je nekdo od vojakov streljal in da so potem enega ranili. Jaz sem šel takrat že mimo in sem to šele pozneje izvedel. Ranjeni je bil moj znanec. Sicer ni bilo nič hudega. Kasneje sem izvedel, da je ta moj znanec, kasnejši šef, Stanko Dužič, ki je šel iz jugoslovanske vojne mornarice že leta 1990 ali 1991 in da je čakal na tanke s protiolepnim orožjem. To pomeni, da če bi se namesto desno premaknili naravnost, bi čez kakih petdeset metrov zleteli v zrak. No, ampak smo prišli do Vrtojbe in se tam namestili. Vem, da je en večer padal dež. Do mene je prišla žena s prijateljico. Naredil sem veliko neumnost. Moja žena je šla s kolegico v vojašnico v Pivko sama po avto. Ne vem kaj mi je bilo, nisem tako razmišljal. Tam je naletela na enega starešino, ki je rekel, da me pozna. Ker avto ni vžgal, ga je on pomagal vžgati in spraviti iz vojašnice. Vsa čast temu človeku.

Potem pa je do mene prišel Drago Kosmač. Z Dragom sva se že prej večkrat srečala in govorila o teh stvareh takrat, ko sem bil še v službi na Ajševici. Nekako smo si zaupali. Vedel sem tudi, da je bil njegov oče bivši oficir in da je zaveden Slovenec, da ni dvoličen. Okoli sebe sem namreč poznal zelo veliko dvoličnih ljudi. Drago je prišel do mene in rekel: »*Drago, daj tukaj okoli je toliko tisoč vojakov, ste obkoljeni.*« Rekel sem: »*Kaj se zajebljaš, kaj bomo obkoljeni!*« Rekel je: »*Daj, bom jaz prišel danes ponoči po tebe.*« Prišlo je tako, da tisti večer jaz nekako nisem mogel. Jaz sem bil zaprt. V toku dneva pa sem izvedel, da sta tam dva vojaka iz Vipave, da imata nalogo, če se bom kam premaknil, da me lahko likvidirata. Izvedel sem pa zato, ker je bil eden od tistih vojakov na pol Argentinec ali kako in je prišel služiti vojaški rok v Vipavo in mi je on povedal, da imata nalogo, da me lahko tudi fentata. Normalno, postal sem malo bolj previden. V tej moji enoti je bilo štiri ali pet vojakov Slovencev, tega se je treba zavedati, niso bili sami Srbi, »*južnjakarji*«. Drugi dan, ko sem začel hoditi okoli tankov, sem prišel do ene podzemne garaže. Tista podzemna garaža pa je bila mislim da veterinarska postaja. Imeli so kombije in tam sem se zmenil, da bi prišel s temi fanti Slovenci in da bi nas oni odpeljali. Oni so rekli: »*Takoj, takoj,*« no, ko sem prišel čez nekaj ur, ni bilo tam več nikogar tako, da je ta akcija propadla. Potem je hodil tam eden z BMW-jem, Slovenec, in mi je ne vem kolikokrat jebal mater srbsko. Počasi sem imel že polno glavo vsega. To te zaboli. Vsak je mislil, da je bila to srbska vojska, ampak takrat je bila še zmeraj jugoslovanska vojska, v kateri smo bili tudi Slovenci. Potem je prišel do mene en kapetan stotnik iz Vipave in izjavil, da če nas dobijo, da je treba streljati v bolnico. Nisem vedel, ali se je temu človeku zblodilo ali kaj. Takrat sem se popolnoma odločil, da je treba iti stran. Šel sem od tanka do tanka in vsakemu tanku sem rekel, da bom imel moj tank na zvezi, da smo čuvali akumulatorje, sicer smo bili na optični zvezi, tako da si zavpil ali pa poslal vojaka do drugega tanka. Tako sem potem »*razštelal*« te radijske postaje in

potem sem krožil in krožil v zmeraj večjem krogu, ker nisem vedel, ali bom od kje dobil metek, in naenkrat sem prišel blizu tovarne Iskra, stekel dol s ceste in prišel do varnostnika in mu rekel: »*Peljite me na policijo.*« Mimo je prišel eden z jugotom in me skril v prtljažni prostor. Vem, da me je krč prijel in on me je noter pokril. Kje me je vozil, nimam pojma, v glavnem vem, da sem se naenkrat znašel pred policijsko postajo, upravo za notranje zadeve v Novi Gorici. Obkrožilo me je enih deset specialistov, vse črno in »*ruke u vis*«. No, imel sem svojo privatno pištolo beretto, ki so mi jo zaplenili in sem jo kasneje preko prijateljev policije dobil nazaj. V petih minutah sem bil slečen in preoblečen v civil. Mimo mene so hodili in potem sem šel pa direktno do varnostne službe v civilu, do kriminalistov. »*Zdravo, Drago,*« so rekli, »*kaj boš?*« Sem rekel: »*Daj mi eno kavo,*« kavo sem popil in malo smo se pomenili. Informacije so prihajale od vsepovsod, ampak ne zdrave informacije. Naj povem še to, da je šla moja žena isti dan v Ljubljano na svečano obvezo mojega sina, ki je bil v kadetski šoli. Torej je bil prav tako pod orožjem. Mislim, da ti sama logika pove, da boš prej ali slej prestopil, samo če si vojak. Ko si vojak in policaj si do tiste meje, ko vidiš, da je nekaj popolnoma nerazumnega, nevezanega, nelogičnega. Na policiji smo se pogovarjali, so mi dali telefon, da sem ženi rekel: »*Sem na pravi strani, vse je v redu.*« Imam pametno, razsodno ženo, Gorenjko, ki ni strahopetna in zato meni ni bilo treba misliti na družino. Meni je bilo popolnoma jasno, da se bo ona znašla, da ne bo pri njej nobene panike. No in ko sem ženi sporočil, me je en policist Vodopivec, odpeljal na občino.

Tam so me kolegice Uprave za obrambo napadle: »*Kje si bil? Smo te že čakali!*« Hočem povedati, da so ljudje, ki so me poznali, vedeli, da bom naredil pravo stvar, zamudil sem tako rekoč en dan. Vsi so me čakali, bilo je samoumevno, da bom jaz prestopil. Ta dan so se drugi tankisti predali. Drugi dan pa so me peljali do enega zbirnega centra v Kromberku, kjer sem prišel do takratnega majorja Srečka Lisjaka, ki je bil kasneje moj poveljnik. On je bil takrat namestnik poveljnika šeste pokrajine. Imela sva kratek razgovor. Rekel mi je: »*Če se mojim fantom kaj zgodi, boš ti prvi 'najeбал'...*« in tako naprej po vojaško. Danes pokojni kolega me je peljal do enega bunkerja, kjer sem se opremil z uniformo TO, no bila je neka kombinacija SMB srajce, ene čevlje malo tako, pravi slovenski nahrbtnik, kapo gor in zdravo in potem smo šli med tanke. Bilo je ogromno nezaupanja do mene kot do bivšega oficirja. V severno primorski pokrajini pa sem bil edini oficir, edini pripadnik bivše vojske, ki je bil takoj vključen v enoto TO. Vsi drugi, ki so prebegnili, pa so bili v zbirnih logorjih. Niso bili zaprti, ampak so bili pač tam, da bi zaščitili njih in njihove družine. Jaz sem fante tankiste malo učil. Poveljnik enote pa je bil moj sosed v bloku nad mano, Tone Glešič, po katerem ima ta tankovska enota ime – Toni 55. On me je poznal, ker sva se večkrat srečala. Čez dva, tri dni smo se premaknili proti Ajševici in tam smo pa doživeli to, da so začeli streljati na oklepno enoto. V Kromberku je bil uničen en tank, malo po neumnosti, malo tako. Poveljnik tistega tanka je bil gospod Boljko. Po njegovi zaslugi ni bilo smrtnih žrtev in so pravočasno zapustili tank. En pripadnik, Zdenko Žnidaršič, je takrat dobil šrapnele. Nad Kromberkom smo imeli dejansko štiri tankovske cevi namerjene proti Ajševici. Nad mojim tankom, petdeset do sto metrov od nas, sta eksplodirali dve minometni mini. Odločil sem se, da če bo priletela še kakšna, da bomo odgovorili na te strele iz Ajševice. No in v tistem času, ko smo se že pripravljali na to, je prišel takrat še major Lisjak in nam prepovedal streljati. Vem, da sem bil takrat v elementu in sem rekel: »*Ne, jaz bom streljal!*« Pa je Lisjak rekel: »*Ne, ne boš!*« Takrat je šel goriški župan v Ajševico na pogovor, mi pa

za to sploh nismo vedeli. Potem je bil status quo, vse dokler se nismo iz Lok premestili do Mebla v Kromberku. Avgusta ali septembra pa smo tanke začeli predajati jugoslovanski vojski.

Drago Hrobat

Prvi dan napada na razglašeno samostojno Slovenijo sem kljub obvestilom po radiu, da so po Ljubljani blokirane ceste, odšel z avtom v službo. Peljal sem se po svoji običajni poti, vendar sem povsod naletel na zaprte ceste. Nekako sem se prebil do križišča v Tomačevem, tam, kjer je transformator in obenem odcep za Žale. Naprej ni šlo. Vojak TO mi je pojasnil, da naprej ne morem, ker je cesta zaprta zaradi vojašnice na Letališki cesti. Vrnil sem se domov. Takoj sem telefoniral v službo (BTC), da mi ni uspelo priti dlje kot do Tomačevega. Tisti dopoldan sem se še enkrat poskušal prebiti čez blokade, vendar mi ni uspelo. Popoldne sem se v Ljubljano odpeljal s kolesom, pregledal vsa ključna križišča, da bi prihodnji dan le prišel v službo, v Moste. Še enkrat sem telefoniral v službo in dobil nekaj spodbudnih informacij o ne čisto zaprtih križiščih na Šmartinski cesti. Tako sem drugi dan vojne spet sedel v avto in se po zavitih poteh le pripeljal v službo. Tako sem se vozil v službo vse dni vojne za samostojno Slovenijo, iz Šentvida do Most. Proti koncu desetdnevne vojne sem zvedel, da ležita v grabnu pod Toškim čelom dva tanka, ki sta pri obračanju na cesti zdrsnila v globok jarek. Izvedel sem, da sta bila tanka v koloni, ki je prodirala z Vrhniko. Pri Brezovici se je kolona razdelila na dva dela. En del kolone je prodiral po avtocesti, drugi pa je pri Brezovici zapeljal proti Podsmreki v smeri proti Dobrovi ter naprej proti Stranski vasi in cestnemu prelazu proti Toškemu čelu. Domačini so na vrhu klanca obrnili smerokaz proti Ljubljani, tako, da je kazal proti Toškemu čelu. Kolona je zaradi tega zavila proti vasi pod Sv. Katarino. Kmalu so ugotovili, da vozijo po napačni poti. Zato se je kolona na ozki cesti začela obračati. Zaradi slabega manevriranja sta dva tanka zdrsnila v štirideset do petdeset metrov globok jarek. Domačini, kakor tudi drugi radovedneži, so od tankov odnesli vse dele, ki se jih je dalo odmontirati. Tudi jaz sem domov prinesel manjši kos – poklopec od neke odprtine v tanku.

Alojz Miklavčič

Sreda, 25. junija, se je začela kot običajno. Dopoldne služba, popoldne pa delo okoli hiše. Kot aktiven radioamater sem se s kolegom, ki je prodajal radijske postaje, ravno za ta dan domenil za prevzem nove, za tisti čas najmodernejše in tudi najmanjše VHF/UHF radioamaterske ročne radijske postaje Kenwood. Njen sprejemnik je bil razširjen in je lovil več kot bi v tistih časih lahko... Zaradi pomanjkanja časa se nisem preveč poglobljal v novo pridobitev, ker smo odšli v mesto na razglasitev samostojne Slovenije. Manjkala je edino sestra, ker je bila na šolanju ob koncu osnovne šole v Celovcu, in bi se morala v naslednjih dneh vrniti domov.

Večer je bil lep kot se za tak praznik spodobi. Vse je hitelo iz vseh smeri proti središču mesta, kjer je bilo na takratnem Trgu revolucije že vse pripravljeno za slovesno razglasitev. Najbolj glasno smo pozdravili častno četo in pa seveda dvig nove slovenske zastave. Program sta zmotila dva miga 21 v nizkem preletu z namenom ustrahovanja, pa se nismo pustili motiti. Ob koncu programa smo se polni lepih vtisov, veseli razglasitve novoustanovljene države Slovenije, razšli.

Sam sem odšel proti domu v smeri Trnovega, a nisem šel domov. Na župnijskem vrtu za cerkvijo v Trnovem je gorel kres, okoli pa je bilo zbrano veliko ljudi, ki so proslavljali pozno v noč. Tudi sam sem se pridružil množici. Med prisotnimi sem prepoznal veliko kulturnikov in politikov, ki jih je župnik Janez Pogачnik povabil na vrt. Bilo je izdatno poskrbljeno, da grla niso bila suha in da je pesem lažje odmevala v poletno noč. Bilo je že krepko čez polnoč, ko se je porodila ideja da gremo na sprehod v center mesta pred Prešernov spomenik. Nekdo je prinesel slovensko zastavo – še brez grba; prijel sem jo za en konec in smo šli – po sredini ceste. Vmes smo glasno pozdravljali mimoidoče, oni pa so nam odzdravljali in nas fotografirali. Po postanku pred spomenikom smo odšli še proti nadškofiji, da bi kljub pozni večerni oz. zgodnji jutranji uri zapeli nadškofu pod oknom. Tedaj se je z avtom pripeljal teritorialec in takoj odpeljal Lojzeta Peterleta, ki je bil tudi v naši družini, neznano kam. Po tistem smo opustili pevsko namero in se razšli. V četrtek zjutraj sem pri zajtrku po radiu poslušal obvestila, ki jih nisem še nikoli slišal: zapore tukaj, tanki tam, streljanje, ... Ker so avtobusi vozili z velikimi zamudami ali pa tudi ne, sem za prevozno sredstvo do službe – osem kilometrov – izbral kar kolo. S seboj sem vzel tudi svojo novo radijsko postajo, da jo bom med delovnim časom preizkusil. Tudi na navodila za uporabo nisem pozabil – brez njih bi se izgubil med mnogimi možnostmi najnovejše japonske tehnologije. Vse skupaj je potovalo na prtljažniku v vrečki, pred radovedneži pa sem vse pokrtil s puloverjem. Na poti proti Šiški je na vseh avtobusnih postajališčih čakalo veliko ljudi, saj so bile avtobusne zveze marsikje zaradi zapor ovirane in čakalni časi daljši. S kolesom teh težav nisem imel in ob predvidenem času sem prispel v službo.

Zaposlenih je bilo na delovnih mestih malo, ker iz znanih vzrokov niso mogli v službo. Tisti, ki smo pa bili, smo delali bolj malo in spremljali aktualno dogajanje prek radijskih sprejemnikov. Seveda sem mojo radijsko postajo takoj vključil, na hitro prebral navodila in kljub slabši lokaciji in majhni anteni prisluhnil pogovorom različnih služb, predvsem policiji, ki so bile v tistem času še posebej aktivne. Nepozabno se mi je v spomin vtisnil skoraj neposreden prenos napada jugo-vojske na mejni prehod Jezersko. Streljanja s pravim orožjem ne slišiš ravno vsak dan prek radioamaterske postaje. Ob sočasnem spremljanju radijskega programa sem dobil občutek, da je to prava vojna in da je stanje v naši novi državi Sloveniji zelo resno. Tisti dan smo v službi bolj malo naredili; še največ tisti, ki so imeli radijske sprejemnike poleg sebe, ostali sodelavci pa so se bolj ali manj zadrževali v bližini.

Petek je minil podobno kot dan prej. V službi smo bolj poslušali kot delali, zaradi velike odsotnosti pa so nam odredili za naprej izredni kolektivni dopust, ki pa ni bil potreben, ker so avtobusi že vozili normalno. Doma smo v kleti malo pospravili in pripravili prostore, če bi bila potrebna selitev zaradi alarmov. V klet sem tudi namestil napeljavo za telefon, pa kabel za veliko radioamatersko anteno in pripravil velik akumulator za zasilno razsvetljavo. Ker smo bili v soboto doma že kar slabe volje, smo sklenili, da naredimo kaj bolj ustvarjalnega, kot da ves dan samo poslušamo radio. Dan je bil lep, zato sva z očijem začela postavljati že prej načrtovano leseno garažo, mami pa je pričela kuhati domači sadjevec. Seveda tudi tokrat pri delu ni šlo brez poslušanja radia. Četudi bi ne imeli radia, so ga vsi sosede imeli precej na glas, da se je od povsod vse slišalo. Soseda je ob postavljanju naše garaže pripomnila, da je to dobro, da se vsaj nekje nekaj dela oz. gradi, drugod pa se ruši in pobija. Zvečer nas je vsa v solzah poklicala sestra iz Celovca in spraševala, ali smo še živi in ali je že veliko podrtega. Povedali smo ji kako je pri nas in ji razložili da še nekaj časa ne

bomo mogli ponjo v Avstrijo, ker se na mejah vojskujejo. Malo bo morala še počakati, da se stanje umiri in da bodo mejni prehodi varni. Šele pozneje smo izvedeli, da so mednarodni vlaki vozili skoraj normalno, razen na začetku ob spopadih na Jesenicah.

V nedeljo sem šel pred osmo uro k maši. S seboj sem kot vse tiste dni imel tudi radioamatersko postajo, da sem tudi na poti poslušal informacije od tod in tam. Po maši pa – alarm! Odšli smo v župnišče v klet, po preklicu pa domov. Med potjo pa spet alarm. Malo sem pospešil korak in videl zanimiv prizor: starejši gospod – invalid je hitel po ulici kolikor je pač mogel. To je opazil nek teritorialec – v tistih dneh jih je bilo videti vsepovsod – in ustavil prvi avto, ki se je peljal mimo. Ukazal mu je, naj takoj pelje gospoda domov. To je tudi storil.

Prek radijske postaje sem tudi izvedel, da so letala že v zraku in da se bližajo mestu. Na srečo so še pravočasno dobila drugačne ukaze in se še pravočasno obrnila.

V dneh, ki so sledila, sem prek moje radioamaterske postaje izvedel še več zanimivega, da so kolegi radioamaterji motili sisteme zvez armade, do predvajanj posnetih sporočil o predaji jugo vojski prek zunanjih zvočnikov na avtomobilih v bližini konfliktnih lokacij. Seveda tako početje ni bilo ravno najbolj pametno oz. varno. Prav tako sem v pogovoru med tankisti – v srbohrvaščini – izvedel za pogajanja, ki naj bi jih na Dolenjskem na slovenski strani vodil Albin Gutman, takratni poveljnik dolenske Teritorialne obrambe.

Takrat je promet po mestu in okolici skoraj zastal, zato je bilo mogoče poslušati ptičje petje tudi podnevi, kar ob navadnih delovnih dneh skoraj ni mogoče. Tudi v zraku je bil nenavaden mir zaradi zaprtega zračnega prostora. Se je pa našlo kakšno vojaško letalo jugo-armade in delalo škodo tako ali drugače.

Boštjan Smole

Plebiscit in osamosvojitvev, torej vsa prizadevanja Slovenije na poti do osamosvojitve, so mene zalotila kot pripadnika jugoslovanske ljudske armade. Bil sem še zadnja generacija, ki je bila napotena na služenje vojaškega roka v JLA. Septembra 1990 sem bil vpoklican in odšel v Sombor. Zapisego jugoslovanski armadi sem dal v Somborju, tam sem bil v četi vojne policije. Imeli smo kar močno in zahtevno »obuko«, torej usposabljanje. Ko so bile v Beogradu demonstracije, 6. marca 1991, sem dobil prekomando v Niš. Od tedaj naprej sem bil pripadnik voda vojaške policije v Nišu, ki je skrbela za varnost poveljstva tretjega vojnega okrožja RVPVO (Vojno letalstvo in protizračna obramba). Spomnim se, da je bil takrat načelnik general Anton Tus, ki je kasneje igral zelo močno vlogo v vojni na Hrvaškem. Jaz sem bil v Nišu edini Slovenec, vsaj vedel nisem za nobenega, tako da se niti nisem mogel z nobenim družiti ali pa izmenjati kakšno informacijo. Vedelo se je, da se nekaj pripravlja, konec koncev sem bil za 1. maja 1991 za čez vikend prvič spuščen domov. Pot iz Niša v Ljubljano je bila dolga dvanajst ur z vlakom in potem nazaj, tako da sem vsaj malo okusil razpoloženje. Nisem pa bil doma ob plebiscitu, ko je bila neverjetna enotnost naroda. Končno tudi Slovenija ni več pošiljala svojih fantov v vojsko, mislim, da so bili decembra zadnji napoteni na služenje vojaškega roka v jugoslovansko armado. Jaz, hočeš nočeš, sem pač šel svojo dolžnost opraviti tako kot marsikdo pred mano, očetje, stari starši in prijatelji. To se mi je zdel en del časa, ki ga moraš žrtvovati oziroma posvetiti državi ali pa ti ga država vzame. Nekateri pravijo, da takrat fant postane moški, nekateri so si v vojski pustili brke in jih potem nosili celo življenje, moški naj bi iz vojske prišel drugačen, bolj

usposobljen za življenje, ne samo nositi puško. Kakorkoli že, jaz sem se 1. maja 1991 vrnil v vojsko. To je bila pač obveza, takrat je bila jugoslovanska armada še na teritoriju Slovenije in če se takrat ne bi vrnil, bi imel opravke z vojaško policijo in bi bil zagotovo priveden pred sodišče in bi moral za to slej ko prej odgovarjati.

Potem pa naenkrat – osamosvojitve. Bil sem v Nišu, vedel sem za osamosvojitve, nisem pa nikakor vedel, da so dan po tem krenili tanki v spopad s teritorialci oziroma s policijo, ki je zavzela mejne prehode. Zaželeno je bilo, da vojska posluša informativne oddaje, toda informativni program Televizije Beograd je tajil in lagal o dogajanjih v Sloveniji in vsaj za prve tri dni lahko rečem, da sem bil deležen laži. Uradno so objavljali, da gre za provokacije na meji z Avstrijo in iz tistih informacij je bilo razbrati, da ima Jugoslavija kar naenkrat problem z Avstrijo in Italijo in da jugoslovanska armada brani meje Jugoslavije. Nikakor ni bilo rečeno, da gre za spopad z vojsko Republike Slovenije in drugimi organi. Z osamosvojitvijo je pač postalo legitimno, da Slovenija zaščiti mejo in prevzame kontrolo na njej. In tu je prišlo do konflikta interesov, ker jugoslovanska armada ni bila večjugoslovanska, izgubila je smisel. Tri dni je torej trajalo to zavajanje. V učilnici sem bil vsak večer skupaj s pripadniki drugih narodov, z vojaki mojih let. Po treh dneh pa je bila ponoči možnost spremljati neke informativne oddaje, ki jih je predvajala televizija Jutel, mislim, da je bila to sarajevska televizija. Beograd in cela Srbija je to televizijo lahko spremljala ob treh ponoči, kar pomeni, da so na nek način skrivali resnico in meni je bilo to vse skupaj čudno. Tretjo noč sem se potrudil, vstal ponoči in gledal ta Jutel, od koder sem izvedel za kaj v bistvu gre. Bil sem velikokrat brez denarja, telefon iz Niša je bil dokaj drag, imel sem telefon dostopen iz komande, kjer sem vedel, da so vsi telefonski pogovori snemani, a sem še isti dan poklical mamo. Povedala mi je zgodbo z Medvedjeka in za vse boje, ki so se takrat dogajali. Boje, v katerih so ljudje umirali in v katerih so bile eksplozije, pač vse, kar je za vojno značilno. Tudi Beograd torej ni mogel več skrivati in se je moral odločiti in nehati lagati. Mislim, da so 28. junija 1991 povedali, za kaj v bistvu gre. Jaz sem se naenkrat znašel v zelo čudni situaciji. Spomnim se enega pripetljaja iz učilnice, ko Beograd prvič pove, da so se Slovenci uprli, da se jugoslovanska armada bojuje proti teritorialni obrambi Slovencev, da so Slovenci zavedeni, pač te floskule srbske politike. In v tistem momentu, ko sem to poslušal in gledal, bilo je zelo žalostno, me je uniforma začela zelo tiščat, čeprav mi je bila po telesu prav. Šlo je torej za nekaj drugega. Tedaj je nekdo, nisem prepričan, da je bil Srb, iz zadnje vrste rekel: *»Što nisam tamo, da se i ja malo igram sa Slovincima.«* To me je zelo pogrelo. Šel sem do njega, ga dvignil, prislonil na tablo in rekel: *»Evo ti jedan.«* Večina, ki je bila prisotna v učilnici, je stopila na mojo stran. Mislim, da je bil to prvi signal, da je treba iti, da je treba spakirati kufre in zbežati iz te vojske. Šlo je za jasen in očiten konflikt interesov in tudi konflikt osnovnih patriotskih stališč.

Jaz sem tisti dan, ko se mi je to zgodilo, z železniške postaje poklical očeta in ga prosil, ali je kakšna možnost, da mi prinese civilno obleko. V vojaški uniformi ne bi mogel zbežati, ker bi me vojna policija – kako smešno, taista, katere pripadnik sem bil, verjetno privedla pred vojaško sodišče kot dezerterja. Oče je sprejel to odločitev in 29. junija se je podal na pot z vlakom Ljubljana-Beograd-Niš in navsezgodaj, ob štirih ali petih zjutraj, prispel v Niš s civilno obleko. V Nišu je bil nekakšen center vojaške moči Srbije, pa tudi Jugoslavije, tam je bila tradicija vojske zelo močna. Veliko je bilo vojašnic, tako da se je narod nekako spojil z vojsko in stališče v Nišu je bilo jasno – da je treba te Slovence spraviti k pameti. Mislim, da je tisto jutro oče imel probleme na železniški postaji in čeprav je moj oče kar precej pri

sebi, pa moram reči, da ga tako prestrašenega do takrat še nisem videl. Jaz sem dan prej povedal mojemu nadrejenemu poročniku Rajiću, da pride oče na obisk in ga obenem vprašal, ker je bila to nedelja, ali se lahko z očetom oglasiva pri njemu na obisku. Pa je rekel: *»Seveda, kako lepo,«* pa sem rekel: *»Seveda, saj sem dal zakletvo tej Jugoslaviji, res mi je čudno, kaj se tam gor dogaja in rad bi, da spoznate mojega očeta, ki me bo v teh težkih časih prišel obiskat.«* On se je strinjal in ob dveh popoldan naj bi bila midva pri njemu na kosilu. Šlo je seveda za lažni maneuver v smislu, da bi pozornost preusmeril drugam, torej da bi me ta poročnik, ki naj bi me nadziral, v bistvu čakal doma in bi nama z očetom po možnosti še kosilo skuhal. Oni so v *»bašti«* radi pekli kakšnega odojka ali kaj takega. Mislim, da bi šle stvari v to smer, če bi bilo to, kar sem govoril, res. Jaz pa sem lagal, lagal v smislu preživetja. Dejansko sva bila midva z očetom, ob dveh popoldne, ko naju je poročnik Rajić čakal na svojem domu, že zelo blizu Beograda.

Bilo je tako, da sem zjutraj, čimprej ko sem lahko, torej ob pol šestih, šel iz vojašnice oziroma iz komade. Oče me je čakal in na postajo sva šla vzeti civilno obleko. Potem sva šla v Tvrđavo, to je predel v Nišu, nekakšen park, kjer sem se preoblekel. Uniforma je bila še v vreči. Oče si je vzel moje epolete oziroma čine, ki sem jih nosil kot deseter in poveljnik straže v komandi. Dal si jih je v čevlje in rekel: *»To bo pa za spomin,«* ker sva se drugega morala znebiti. Uniformo sva vrgla v en kontejner na avtobusni postaji. Edino kar je ostalo, je torej oče nosil v čevljih, v vsakem čevlju po en našitek s suknje. Vedel sem, da nikakor ne smeva iti na neko uradno linijo, ki se ji reče Niš-Beograd, ker se linije kontrolirajo, tako avtobusne kot vlakovne povezave in bi bila zelo velika možnost, da bi mene odvedli nazaj in mislim, da bi tudi oče imel probleme, če bi naju dobili na begu. Imela sva rezervni načrt. Poznal sem nekaj naslovov v Beogradu in bi se nekako lahko zmotovila, da sva šla na obisk v Beograd do nekih prijateljev, ki sem jih imel tam dosti, ker sem takrat igral ragbi. Imeli smo jugoslovansko ligo, velikokrat smo tekmovali v Beogradu. Midva sva šla s taksijem iz Niša do Aleksinca, da bi se iz običajne rute nekako odvrnila oziroma bolj uporabljala primestne oziroma lokalne prevoze, ki niso toliko vpadljivi in ki jih vojaška policija ni kontrolirala. Ko sva prišla v Aleksinac, sva se potem z lokalnimi avtobusi počasi prebijala proti Beogradu. Seveda sva se delala, da se ne pozna. Oče je sedel nekje spredaj v avtobusu, jaz zadaj. Brala sva cirilico, jaz sem imel srečo, da sem jo znal, oče pa se je delal kakor, da bere in se je trudil biti čim bolj nevpadljiv. Moram reči, da ni bilo preprosto. V Sloveniji so bili rekruti tako kot jaz, veliko jih je bilo popolnoma nedolžnih in so bili pač na služenju vojaškega roka, tako kot sem bil jaz v Nišu, so bili nekateri v Sloveniji, in dejansko niso vedeli za kaj, proti komu se bojujejo in kaj jim je zdaj tega treba. Mislim, da je to iz nekaj dokumentarnih posnetkov razvidno. Druga stvar pa je seveda srbski narod in pa častniški poveljniški kader v jugoslovanski armadi, ki je pa imel neka svoja stališča in častniki v jugoslovanski armadi so hoteli ohraniti Jugoslavijo za vsako ceno. Narod srbski pa, da je treba Slovence spraviti k pameti. V tistem času, ko sva midva bežala oziroma se nekako prebijala proti Beogradu, so bili vsi avtobusi polni rezervistov. S tistih hribov so dol leteli, z bradami, na hitro obuti v nekih škornjih in oblečeni v uniformah, daleč od tega, da bi bilo to neki vojski podobno. Bili so bolj kot četniška vojska, ki mislim, da je kasneje delovala na Hrvaškem in v Bosni. V bistvu paravojska. Takrat je bila izvedena mobilizacija. Bili smo z ramo ob rami, v vsakem avtobusu jih je bilo več kot polovica. Midva, ki sva bežala in oni, ki so bili mobilizirani, da bi Slovence spravljali k pameti, a do tega ni prišlo, ker mislim, da je bilo premirje preden so ti mobiliziranci prišli do Slovenije. Kolikor bi pa

prišli, in hvala Bogu, da niso, bi stvar zagotovo postala bolj krvoločna. Kakor sem jih videl, so bili to odrasli ljudje, nacionalisti, ki so bili popolno nasprotje tistemu, osemnajst let staremu fantu, ki ne ve natančno, zakaj mora zdaj on streljati ali pa se pred nekom braniti, če pa je bil vpoklican z nekimi drugimi nameni. No, kakor koli, midva sva se prebila do Beograda in v Beogradu sva čakala na linijo Sava ekspres, kot se ji je včasih reklo – na vlak Ljubljana-Beograd. Mislim, da je šel ta vlak zvečer, 29. junija. To je bil menda zadnji odhod vlaka iz Beograda v Ljubljano. In še to se spomnim, da je stal v Vukovarju, ker je bila proga že minirana. Že prej pa, mislim, da je bilo Borovo selo, kjer so bili incidenti. Pot je trajala neverjetno dolgo, ampak vlak je le prišel v Ljubljano. To je bilo 30. junija. Malo je bilo tudi simbolno, kakor neko sprenevedanje, da vojne ni, da ta vlak bratstva in enotnosti še zmeraj vozi. In zadnji vlak pripelje pač mene kot zadnjega Slovenca – vojaka iz Niša v Ljubljano. Prišel sem domov, kjer je čakala prestrašena mama. Poročnik Rajić je seveda doumel, da je šlo za prevaro. Ni se lepo lagati v življenju, ampak na to laž sem nekako ponosen, kajti ta laž me je pripeljala domov iz Niša. Rajiću je postalo kristalno jasno, kaj se je zgodilo in že medtem ko sva midva z očetom potovala in se prebijala, torej po tistem, ko je on z vročim odojkom čakal na obisk, je že od popoldneva klical mamo in apeliral, naj bo vendar v meni toliko pameti in naj grem s prvim možnim vlakom nazaj, ker mi bo v tem primeru opravičil, da je bila pač nedelja, da me je malo zaneslo in da sem še očeta prepričal, da greva. Torej, če pridem takoj nazaj, da bo vse v redu in da me ne bo prišla iskat vojaška policija. Mene takrat ni bilo več tako strah, ker sem vedel, kje sem in vedel sem, da sem nekako zaščiten od države, od legitimne oblasti in končno od naroda, ki je bil takrat zelo povezan. Drugače je bilo z mamo, ki je čutila kar velike pritiske. Ta Rajić jo je po telefonu res prestrašil. Na Gornjem trgu, kjer smo živeli, je zaprla polkna, zaklenila in zbežala na Dolenjsko. Jaz pa tudi nisem imel kaj dosti izbire in sem se priključil teritorialni obrambi na Mačkovi.

Z veseljem so me sprejeli medse. Kot Ljubljančan sem deloval v petem pokrajinskem štabu teritorialne obrambe s sedežem na Adamič Lundrovem nabrežju oziroma v zgradbi kresije. Deloval sem v vodu vojaške policije pod poveljstvom polkovnika Mihe Butare. Tako sem hočeš nočeš nosil uniformo še do konca avgusta ali konca septembra, seveda z našim grbom, emblemom in oznakami. Bile so še vojne akcije. Jaz sem bil zadolžen predvsem za stražo, za patroljiranje po Ljubljani in preverjanje sumljivih ljudi. Ko je bila prva evforija mimo, ne evforija, pot do odločitve in pot do države, pot do zmage, ko so se začela premirja, se je, od sredine julija naprej, pojavil drug problem, ki sem ga jaz še bolj občutil, glede na to, da sem imel uniformo že skoraj eno leto oblečeno in bil sem kar dobro usposobljen, ker sem imel kar precej težko usposabljanje kot specialna enota Jugoslovanske armade. Pojavilo se je nekaj, kar me ni delalo ravnodušnega. V Sloveniji je bilo veliko ljudi pod orožjem in v vojni videz, da tudi orožje ni za vsakogar, sploh, če se situacija umirja. Dogajalo se je, da je koga orožje naredilo mogoče malo bolj pomembnega ali pa mogoče malo bolj močnega, kot pa je bil v resnici. Dajalo mu je neko lažno varnost in moč, ki pa takrat ni bila več potrebna, saj so bile vojne operacije in akcije mimo. Vojna je bila dobljena, a pod orožjem je bilo še kar veliko naroda in mislim, da smo takrat, pa ne da bi se hvalil, rešili marsikatero življenje tako, da smo mu vzeli orožje in ga s tem nekako opomnili, da se lahko počasi vrnemo v civilno življenje, da je vojska svoje naredila, da je zdaj politika tista, ki bo to delo osamosvajanja dokončala in ga potem tudi je.

Lotos Vincenc Šparovec

Če se z mislimi vrnem deset let nazaj se spomnim na tisti junijski dan, ko me je jutraj ob tri četrta na šest zbudilo močno hrumenje in sem urno skočil k oknu in pogledal proti Celovski cesti. Ves krmežljiv sem zagledal dirjajoče tanke. Hrumeli in podili so se kot nori, topovske cevi na tankih so nihale levo in desno kot v ameriških akcijskih filmih. V prvem trenutku sem mislil, da imam privid, a žal je bila resnica. Štel sem jih in jih naštel čez dvajset. Hitro sem se oblekel in odpravil z avtom v službo. Peljati nisem mogel po Celovski cesti, zato sem zavil na vzporedno Vodnikovo cesto, pa tudi po njej nisem prišel dlje kot do številke 58, kjer sem na znančevem dvorišču parkiral avto. Odpravil sem se peš proti središču mesta. Tam pa so bile že vse ulice blokirane z mestnimi avtobusi, ki so jih stražili na hitro oblečeni miličniki rezervisti.

Pogled na vse to dogajanje je bil strašen. Nisem mogel verjeti, da je bila še dan pred tem v Ljubljani slovesnost na Trgu revolucije, kjer sem bil navzoč na proslavi ob proglatitvi samostojne države Slovenije in se z drugimi veselil edinstvenega zgodovinskega dogodka. Zdelo se mi je tako, kot so pripovedovali moji starši o svojih občutkih ob koncu druge svetovne vojne 9. maja 1945. Bilo je slovesno, a obenem je bilo ozračje že takrat naelektreno. Nihče ni vedel, kaj bo prinesel naslednji dan. In res. Zgodilo se je to, kar smo najmanj pričakovali.

Bil sem prvi v službi in nestrpno pričakoval prihod sodelavcev. Prihajali so drug za drugim in vsak je pripovedoval svojo zgodbo o doživetju prvega dne osamosvojitvene vojne. Doživetja naslednjih dni so bila različna. V službo smo prihajali s kolesi, delo je vseeno teko naprej. Ne spomnim se natančno, katerega dne vojne smo okoli pol dvanajstih zaslišali strašen pok. Prepričan sem bil, da so nas napadli z letali. Bil pa je samo en pok. Zvedeli smo, da je vojaško letalo nad Ljubljano prebilo zračni zid in povzročilo škodo na stanovanjskih objektih. Predvsem pa je nagnalo ljudem strah v kosti.

Poslušali smo radijska in televizijska poročila, kjer so nas s tiskovne konference, ki jo je vodil Jelko Kacin, sproti obveščali o vseh bojih na mejnih prehodih, na Medvedjeku, kjer so sovražnikova letala odmetavala kasetne bombe in povzročila žrtve med vozniki tovornjakov. Ves čas, ko so potekali ti vojni dogodki, nisem bil prepričan, ali so to sanje ali resničnost. Žal pa je bila to trpka resnica, ki je prizadela nekatere močno, nam pa prinesla zmago in osvobojeno Slovenijo.

Roman Užnik

Čas desetdnevne vojne za Slovenijo se je skoraj ujemal z mojim odhodom na služenje vojaškega roka. Veliko mojih kolegov je ravno ta čas služilo domovini, zaradi bližajoče se vojne pa se je vse skupaj sprevrglo v pravo dramo, ki je nobeden ni pričakoval, še manj želel. Tudi dan, ko bi moral obleči vojaško suknjo, se je vedno bolj bližal, a sem na srečo nekaj let mlajši in sem pozneje dobil priložnost služenja v civilu. Dobro se spominjam, da sem zelo pozorno spremljal dogodke v Sinju, saj so se tam ter v Kninu najprej razvneli vroči spopadi. V Sinju je služil vojaški rok tudi moj prijatelj Matjaž in le še nekaj dni ga je ločilo od prostosti. Slovenski fantje so začeli uhajati iz tamkajšnje vojašnice, za nekatere je bil pobeg usoden. Za družine teh fantov so bili to strašni trenutki. Spomnim se, kako so Matjaževi vsi iz sebe čakali na njegovo vrnitev in do zadnjega dne ni bilo moč vedeti, ali se bo vrnil. Matjaž se je vrnil kot strela z jasnega; na lepem me je obiskal in povedal, da je bil med

tistimi, ki so srečno pobegnili. Napetost se je poznala na njegovem obrazu in dogajanja v Sinju so pustila posledice. Potreboval je še kar nekaj časa, da je postal stari Matjaž. Kmalu zatem smo doživeli udarec jugoslovanske armade, ki je z bliskovitim napadom poskusila ohromiti Slovence in jim preprečiti uresničitev njihovih sanj – zaživeti v samostojni državi. Doživeli smo, da so morali slovenski fantje dvigniti roko nad lasten narod. Nekateri so se predali, nekateri umrli. Ko so padle žrtve, smo dojeli, da gre za pravo vojno.

Andrej Benedik

Suhadole pri Komendi, jesen leta Gospodovega 1990. Pred napovedanim plebiscitom o odločitvi za izstop iz Jugoslavije in za samostojnost Slovenje, ki je bil potem izveden 26. decembra tega leta, se je v meni pojavila misel oziroma nek notranji glas, občutek, intuicija ali kakorkoli že temu rečemo, da naj se začnem pripravljati na morebitno vojskovanje. Misel me je presenetila. Takrat sem bil star devetintrideset let. No, sem si mislil, kot kaže jo tudi jaz in moja generacija ne bomo odnesli brez vojne. Žal. Pa sem mislil, da se je svet kaj spremenil. Nisem takoj odreagirал. Vendar mi ta notranji glas ni dal miru. Tako sem se resno lotil pakiranja nahrbtnika za v »*partizane*«, kot sem sam pri sebi to imenoval. Ker sem že vse življenje močno povezan z življenjem v naravi in še posebej z gorami, mi ni bilo težko pripraviti nahrbtnika za daljše bivanje v izrednih razmerah v naravi. Dodal sem le še nekaj vojaške opreme, ki sem si jo vzel za spomin v bivši JLA in mi bo zdaj skupaj z veščinami, ki sem si jih tam pridobil, morda presneto prav prišla. Tako: nahrbtnik, obleka, čevlji, razna oprema in najnujnejša trajna hrana za do štirinajst dni je pripravljena. Naprej pa bo že kako. Da pa ne bi bilo čisto kar tako, da bo že kako, sem si tudi doma pripravil nekaj trajne zaloge hrane. Vsebina nahrbtnika je bila kar težka. Pa tisti, ki so kdaj dlje časa bivali v naravi že vedo, kaj vse je potrebno v vseh mogočih vremenskih razmerah. Morda le to, da ni manjkala niti specialna sekira, lopata in kvaliteten nož. Pa tudi papir, pisalo in še marsikaj sem pripravil. No, sem dejal sam pri sebi, jaz sem pripravljen. Moje dežele, moje domovine, moje Slovenije ne bo nihče dobil na prav lahek način. Storil pa bom zares prav vse, da jo sploh ne bo dobil. Če nihče drug ne bo nič naredil, bom pa sam organiziral upor proti morebitnemu napadalcu. Moralo sem si dvigoval z besedami iz knjige Pod svobodnim soncem: »*Naprodaj nismo Sloveni nikdar*« in pa »*na svoji zemlji sem in bom jaz gospodar*«. Pel sem si pesem »*Slovenec sem, tako je mati djala*...« Pripravljen sem imel tudi seznam zanesljivih ljudi – v glavi seveda, na papirju pa v šifrah, ki jih bom organiziral za obrambo domovine, če bo potrebno. Predvidel sem tudi skrivne lokacije v naravi, kjer se bom zadrževal in varne poti, kjer se bom gibal pri organizaciji upora oziroma obrambe domovine in mojega naroda. Ob vseh teh in podobnih mislih in dejavnostih me je preveval veličasten občutek in nisem občutil niti najmanjšega strahu. Čutil sem, da delam prav! Potem pa se je počasi začel vame vtihotapljati nemir. Pojavljala so se vprašanja: kaj pa žena, kaj pa štirje mladoletni otroci, kako bo pa z njimi, bo zmogla sama, kako se bo to vse skupaj razvijalo? Itd. Itd. Seveda ne žena ne otroci o teh mojih pripravah niso imeli pojma. Najprej jih nisem hotel vznemirjati. Saj morda vse skupaj ne bo nič. Potem pa sem sklenil, da ženi o vsem tem povem. Povedal sem ji, da imam občutek, da se bo nekaj zgodilo in da se pripravljam. Da verjamem svoji intuiciji, ki me še nikoli ni prevarala. Seveda me je najprej začudeno gledala. Čez čas pa je rekla naj storim kot menim, da je prav in da bo že kako. Tudi ona je zelo narodno zavedna. To je pozneje

med samo vojno za Slovenijo dokazala. Pa o tem morda kaj več v drugem zapisu. Suhadole, sreda 26. junija 1991. Po družinskem gledanju proslave ob razglasitvi samostojnosti Slovenije sem vesel in srečen mirno zaspal. Tudi žena in moji štirje otroci (štiri, devet, enajst in dvajset let). Iz tega mirnega sna me ob peti uri zjutraj zbudi neznansko hrumenje, ki ga še svoj živ dan nisem slišal. Ker je naša hiša prav v smeri pristajanja letal na letališču, takrat še Brnik, in letala letijo že zelo nizko nad našo hišo, sem najprej pomislil na bombnike. Prerukalo me je v dno duše, kajti bilo je zares grozno bobnenje. Prižgem radio in slišim napovedovalca, kako razlaga, da so na poti tanki, kam gredo, kaj se dogaja in da naj mirno ostanemo doma ter čakamo nadaljnjih navodil. Pozorno prisluhnem in slišim, da niso bombniki, ampak je zares bobnenje tankov s ceste Mengeš – Brnik. V tem času so šli prav po cesti skozi Moste in našo vas. Takrat sem v sebi začutil tako jezo, tak bes, ki ga v življenju še nisem občutil. Skočil sem iz postelje in bil pripravljen z golimi rokami iti nad to drhal. Počutil sem se v dno duše izigranega. Nekako sem se umiril ali pa so me, saj sam ne vem, da zares nisem odšel nad nje. Sem pa tako besnel, kot še nikoli v življenju. Res je, da sem uporabljal samo naše domače besede, ker tujih sploh nisem zmožen izgovoriti, saj so pregrozne. Ozmerjal pa sem jih zares s prav vsemi iz domače zakladnice tovrstnih izrazov, kar mi jih je prišlo na misel: banda hudičeva, prekleta drhal, vi si drznete divjati po moji zemlji? Vam že pokažem banditi, k vragu bratstvo in edinstvo, itd. itd. No, ko sem si dal duška, nehal robantiti in se umiril ter začel razmišljati s trezno glavo, sem začel organizirati zatočišče pred morebitnimi takšnimi ali drugačnimi napadi. To je v podzemni kleti, edinem prostoru, ki sem ga ocenil za to primerne. Tja smo pač znosili vse potrebno za nujne vojne razmere: za spanje, hrano, vodo. Potem so se začeli dnevi, ki jih vsi poznamo: gledanje televizije, poslušanje poročil o dogodkih, pogovori itd. Ker so bile že počitnice, sem bil z otroci doma. Vzel sem si dopust ali pa nismo delali. Ne spomnim se več. Z otroci sem urejal in dopolnjeval zaklonišče v kleti ter jih usposabljal za ravnanje v vojnih razmerah. Kot že ves čas moje vzgoje otrok sem zdaj še posebej gradil njihovo narodno zavest. Prav neverjetno, kako so bili dojemljivi in predvsem pogumni. Žena je zdravstvena delavka in je ves čas vojne redno hodila v službo v Klinični center v Ljubljani. Ta je od Suhadol oddaljen vsaj dvaindvajset kilometrov. Ker ni bilo prevoza z avtobusom, z avtom pa je v Trzinu niso pustili čez barikade, je trmasta kot je, sedla na kolo in po stranskih poteh prišla v službo. Po nekaj dneh se je vrnila, postorila doma kar je bilo potrebno, vzela nekaj sadja in zelenjave z vrta in spet s kolesom v Ljubljano. Za ta podvig, korajžo, visoko poklicno-zdravstveno in narodno zavest, ki jo je pokazala pri svojih petintridesetih letih in štirih mladoletnih otrocih, za njen nesebičen prispevek k naši slovenski stvari, čestitam. In še zanimivost. Vse se je dogajalo prav na njen rojstni dan.

Zdaj pa moram povedati še eno mojo recimo temu majhno prizadetost ob vojni za Slovenijo. Ko sem se prostovoljno javil na teritorialno obrambo, kot prostovoljec, da se želim vključiti v obrambo naše domovine, so mi po krajšem brskanju po papirjih sporočili, da me za enkrat še ne potrebujejo, ker so zdaj na vrsti mlajši, da me bodo dali v rezervo in da me bodo že poklicali, če bo potrebno. Prav vesel nisem bil tega odgovora. In tudi prav posebno dvignjene glave nisem odšel proti domu. Z veseljem bi se bojeval za mojo domovino.

Nedelja, 30. junija 1991. »Regionalna cesta Mengeš-Brnik-Kranj mimo letališča Brnik je zaprta, letališče je obkoljeno, potekajo pogajanja med TO in JLA. Uporabljajte druge ceste,

če že morate na pot», poroča radio Slovenija. Jaz pa moram biti ob deveti uri v Mavčičah, kjer sem dogovorjen za video snemanje birme. Kot je potrdil gospod župnik Rudolf Tršinar, birma kljub vojnemu stanju bo. Cesta Moste-Vodice-Smednik čez Zbilje in proti Mavčičam pa je prevozna in prazna. Nikjer ni žive duše. Le v Mavčičah je živahno, kjer se ljudje zbirajo k sveti birmi. Med potjo poslušam radio, ki napoveduje možnost letalskih napadov. Pripravim kamero in začnem z uvodnimi posnetki dogajanja zunaj cerkve in zbiranja birmancev. Tudi pomožni ljubljanski škof dr. Jožef Kvas se pripelje z avtom. Videti je razpoložen in veder. To sprosti, kljub prazničnemu vzdušju ob potrkanju zvonov, nekoliko napeto ozračje. Začne se maša in birmovanje. Birmanci prihajajo k oltarju, škof birma, jaz stojim levo od njega in snemam. Naenkrat po cerkvi završi. Nekdo je prinesel sporočilo, da se pripravlja letalski napad, da so letala že v zraku. Ljudje postanejo nemirni in odhajajo. Cerkev se prazni. Z enim očesom ostro opazujem reakcijo škofa. Nič. Popolnoma mirno nadaljuje birmanje. Orgle igrajo, pevci na koru nadaljujejo s petjem. Torej tudi jaz ostajam in mirno snemam naprej. Nekoliko skrajšana vrsta birmancev se počasi zopet začne podaljševati. V cerkev se začnejo vračati ljudje. Nekoliko manj jih je v cerkvi, kot na začetku. Birmovanje je lepo v miru končano. Maša se nadaljuje. Po končani maši posnamem še prijetno razpoloženje zunaj cerkve in končam film s panoramo s soncem osvetljene cerkve v Mavčičah. Hvala Bogu, si rečem in odidem.

Ko sem kasneje srečal gospoda škofa Jožeta Kvasa in sva o tem dogodku govorila, sem ga tudi povprašal, kako da je ostal tako miren? Pa se mi je z njemu lastno dobrodušnostjo nasmehnil in rekel nekako takole: »Vse je v Božjih rokah. Las se nam ne bo skrivil brez Njegove vednosti. «

Branimir Bitenc

Že prvi dan vojne za Slovenijo nas je, kar nas je bilo vpoklicanih, po telefonu poklical upravnik letališča (moj hobi je namreč jadralno letalstvo). Takrat sem bil v službi, kjer smo že izvedeli za napad na Slovenijo in smo spremljali novice po radiu. Takoj sem odšel v Lajše. Letališče smo morali pripraviti za primer letalskega napada in onemogočiti pristajanje na pisti. Takrat smo imeli tri motorje in pet jadralnih letal. Hangar je bilo potrebno sprazniti. Jadrilice smo razstavili, skrili v gozdu nad letališčem in jih pokrili. Motorna letala smo skrili pri bližnjih kmetih: eno v Hrastje k nekemu kmetu – mislim, da se je pisal Ostervuh – pod kozolec in ga maskirali. Do tja smo ga po cesti odvezli s traktorjem. Drugi dve letali pa smo skrili v bližini letališča: enega na kmetijo nekaj proti Topolšici, drugega pa proti Zavodnjam. Na pisto smo pripeljali kmetijske stroje, obračalnike in kombajne, tako da smo onemogočili nepredvideno pristajanje letal. Uvedli smo tudi dežurstva na letališču. Na srečo je letališče ostalo nepoškodovano in po končani nevarnosti smo letala pripeljali nazaj.

Jakob Faktor

Vpoklican sem bil v ponedeljek, 24. junija 1991 zjutraj. Ker je bila žena Milena noseča, sem zaprosil, če bi bil lahko razporejen blizu domače vasi Godešič. Moja prošnja je bila uslišana in razporejen sem bil v enoto, ki je varovala štab teritorialne obrambe v gasilskem domu v Škofji Loki, drugi del čete pa je bil nastanjen v rudniku urana Žirovski

vrh blizu Gorenje vasi v Poljanski dolini. Vojaki v Škofji Loki smo bili nastanjeni v taborniškem domu ob sotočju obeh Sor, le streljaj od gasilskega doma. Na straži smo bili vsakih osem ur, tako podnevi kot ponoči. V ponedeljek in torek je bilo še vse mirno, nihče ni slutil, kaj se pripravlja. V sredo zvečer sem bil na straži od dvajsete do dvaindvajsete ure, nato pa sem kar v uniformi odšel na osrednjo občinsko proslavo, ki je bila na loškem gradu. Prešerno razpoloženje in veliko prijateljev ter znancev je pripomoglo, da sem pozabil na uro in v taborniški dom sem se vrnil šele v jutranjih urah. Komaj sem dobro zaspal, so nas oficirji ob pol petih zbudili in rekli: »*Vstanite, gremo na letališče Brnik*«. Sprva sem mislil, da je vse skupaj le šala, ko pa sem se popolnoma prebudil, sem na žalost spoznal, da gre zares. Hitro smo v nahrbtnike zložili vojaško opremo in odšli na avtobus, ki nas je odpeljal proti Brniku. Od Kranja proti Brniku so bile na cesti že prve kamionske barikade, ki so nas navdajale z mešanimi občutki strahu. S sabo sem imel majhen prenosni tranzistor. Iz radijskih poročil sem izvedel, da je JLA ob jutranji uri iz različnih slovenskih vojašnic krenila proti strateško pomembnim točkam, med katerimi je bilo seveda tudi letališče. Avtobus nas je odložil kar na letališki stezi, na koncu katere se je že slišal hrup tankov JLA, ki je naš strah še povečeval. Hitro so nam razdelili protitankovsko orožje, ki smo ga večina prvič videli in temu primerno tudi znali uporabljati.

Razporejeni smo bili ob stranski dovozni cesti v gozdu med letališko stezo in glavno cesto Kranj – Lahovče. Približno ob sedmih zjutraj je tik pred nas pripeljal tank JLA in se ustavil. Tank je bil ves dan pred nami in vsake toliko časa je prižgal motor, nekajkrat obrnil kupolo in s tem povečeval napetost in pričakovanje, kaj bo sledilo. V taki nervozi je potekal ves dan, hrane nismo imeli, dobili smo le nekaj pijače. Pozno popoldan so se zaslišali prvi strelji in detonacije granat, ki so padale v gozd za nami. Ob prvih streljih smo se vojaki v strahu zbrali skupaj in oficirji so nas seveda jezno nagovorili, češ kakšni vojaki pa smo. Nato smo se ponovno razporedili v ravni črti ob cesti, zalegli za drevesa in z napetimi puškami čakali na vojake JLA. Krogle so kar nekaj časa švigale nad našimi glavami, hujših spopadov pa na srečo ni bilo. Med streljanjem sem ves čas premišljeval, kako ničvredno je človeško življenje v takih trenutkih. Sreča te krogla in življenje ugasne, torej življenje je vredno ene vojaške krogle. Vojaški spopad in streljanje smo le »*povohali*«, pa mi je misel že ušla na vse tiste, ki so doživeli vsa grozodejstva druge svetovne vojne. Šele takrat sem dojel, kaj je moj stari oče – Tomažev ata hotel sporočiti, ko je vedno pravil, samo vojne ne, vojna je najhujša stvar na svetu. V tem času sem tudi veliko razmišljal o vrednotah, za kakšne malenkosti sem se prepiral z ženo ali starši in sklenil, da bom odslej živel drugače. Ko sedaj gledam nazaj, ugotavljam, da je ta kratek čas vojaškega streljanja zelo spremenil moje razmišljanje in obnašanje. Lažje sem razločeval pomembne stvari od nepomembnih, za katere se seveda nisem več kaj dosti sekiral.

Zvečer je pričel padati močan dež, ki nas je namočil do kože, saj se nismo premaknili, ker so za nami še vedno odmevale detonacije granat. Okrog enajste ure zvečer je prišlo povelje, da se premaknemo v letalski hangar ob glavni letališki stezi. Prav potiho in v strahu smo zapustili naše položaje. V hangarju nas je bilo zbranih okrog stopetdeset do dvesto vojakov in potrebno bi bilo le nekaj granat in vprašanje je, koliko bi nas preživelo. Ob tem sem spoznal, da JLA verjetno ne bo šla do konca. Naslednji dan so vojaška letala bobmardirala ravno ta hangar, v katerem smo bili mi ponoči.

Čez nekaj ur, že proti petkovemu jutru, so nas z avtobusi prepeljali do vasi Zgornji Brnik, kjer smo prespali po senikih in v gasilskem domu. Naslednja dva dneva smo bili razporejeni

v gozdu v okolici Lahovč in Cerkelj. Naša naloga je bila varovati morebiten padalski desant s strani JLA. V petek zjutraj smo dobili tudi prvo hrano. Prek radia sem ves čas spremljal novice in oficirji so bili na to kar malce jezni, ker so slabe novice zbijale našo vojaško moralo, ki seveda ni bila ne vem kako visoka. Je pa zanimivo, kako se v nekaj dneh miselnost spreminja. Oficirji so stalno ponavljali, da se moramo braniti, saj smo napadeni. Opozarjali so, da bodo iz Srbije verjetno prišli posebej izurjeni vojaki (t.i. specialci), ki nas bodo hitro pokončali. Tovrstni pogovori so v nas povečevali željo po obrambi napadene domovine in branjenje pred sovražnimi vojaki. Dobro se spomnim znaka za letalski alarm v nedeljo zjutraj. Po radiu sem izvedel, da je z letališča Zadar proti Sloveniji odletelo veliko vojaških letal. Tik pred tem so nam razdelili hrano, ki mi ni več teknila in konzervo sem hitro odvrgl v bližnji grm ter se z nabito puško ulegel za bližnji grm in čakal nasprotnikove vojake.

V soboto popoldan smo bili nastanjeni v osnovni šoli Šenčur. Kmalu smo dobili obvestilo, da smo od domačih prejeli pošiljko. Pozneje mi je žena pripovedovala, da od srede naprej ni vedela, kje smo. V moji četi je bilo še nekaj drugih fantov iz Godešiča. V petek popoldan se je po vasi razvedelo, kje smo in naročeno jim je bilo, da naj pripravijo kakšne tople nogavice in druga primerna oblačila. Z veseljem pričakanjem smo šli pogledat in stvari v pošiljki so bile po nekaj dneh prvi posredni stik z domačimi. Poleg obleke je bil tudi listek s preprostimi besedami: »*Rada te imam. Tvoja Milena.*« Podpisana sta bila tudi štiriletni sin Martin in dveletna hčerka Ema. Te besede so mi tedaj pomenile največ na svetu, moje srce se je napolnilo s toplino in ljubeznijo. Bolj kot sama obleka je bil pomemben občutek, da za nami stojijo vsi domači in nas podpirajo. Spoznali smo, da z nami čutijo vsi Slovenci in se zavedajo, da gre za zgodovinsko prelomne dneve, ko se odloča o samostojnosti slovenske države. Podobne občutke sem do takrat prebiral le iz partizanskih zgodb.

V nedeljo popoldan smo prejeli novico, da bomo za nekaj dni odšli domov, nato pa bomo ponovno vpoklicani. Doma seveda niso vedeli, da prihajam in veselje ob ponovnem snidenju je bilo neizmerno. Šele tedaj sem spoznal, da jih je bilo zelo strah, verjetno celo bolj kot nas vojakov. Tudi žena se dobro spominja nedeljskega alarma za letalski napad, ko je z otrokoma za nekaj časa šla pod stopnišče. Ker je bila Milena noseča, je bila seveda ves čas v strahu, kako bo ves stres in strah vplival na dojenčka. Vse se je srečno končalo in v začetku decembra je na svet prirojala hčerka Vida.

V tem času sem bil zaposlen kot mladi raziskovalec na Ekonomski fakulteti v Ljubljani in v začetku julija sem bil prijavljen na mednarodni enomesečni strokovni seminar na Dunaju, ki ga je sofinanciralo ameriško veleposlaništvo. Zato sem šel v ponedeljek zjutraj na vojaško poveljstvo v Škofjo Loko in jih prosil, ali bi se seminarja vseeno lahko udeležil. Ker se je položaj počasi začel umirjati, so mojo prošnjo izpolnili. V torek zjutraj, 1. julija 1991, na moj rojstni dan, sem se z vlakom prek Celovca odpeljal na Dunaj.

Na Dunaju smo bili zbrani udeleženci iz vseh vzhodnih držav in iz vseh jugoslovanskih republik. Vedeli so za dogajanje v Sloveniji, zato so z zanimanjem poslušali moje pripovedi in izkušnje. Že tedaj so se čutile razlike med nami, ki so bile dokaj tipične za različna razmišljanja po bivših jugoslovanskih republikah. Iz Beograda je bil z nami fant, ki je goreče zagovarjal srbske ideje in nasprotoval osamosvojitvi Slovenije in seveda še bolj Hrvaške. Z nami je bil tudi študent marketinga iz Sarajeva, ki je že tedaj preroško napovedal: »*Če se bo kaj podobnega pričelo v Bosni, bo to zelo krvavo, saj smo med seboj pomešani Hrvati, Muslimani in Srbi.*« Z razmerami v Bosni tedaj nisem bil najboljše seznanjen in žal so se

njegove besede zelo hitro uresničile. Čez nekaj let, leta 1995, me je poklical iz Sarajeva, kjer so bili tedaj že hudi vojaški spopadi. Ponudil sem mu vso pomoč, da pride živeti k meni, a dejal je, da bo ostal s svojimi Bosanci do konca. Na srečo je preživel in pozneje postal dekan Ekonomske fakultete v Zagrebu.

Aleksander Igličar

Od časa agresije na Republiko Slovenijo leta 1991 je poteklo že skoraj deset let. Z leti se delno pozabijo nekateri dogodki, vendar ne bom nikoli pozabil nekaterih dogodkov, ki so mi ostali globoko v spominu, saj je bil to čas, ko lahko s ponosom rečem, da sem tudi jaz delno pripomogel k osvoboditvi naše svobodne Slovenije.

Noč pred začetkom agresije (26. 6. 1991) sem bil po dnevnem razporedu razporejen na delovno mesto stalnega dežurstva na PMM Brnik. Ob prihodu v službo je bilo kar precej pestro, saj je bila na Brniku večja skupina miličnikov. Tudi letalski promet se ni odvijal zaradi zaprtja letališča.

Dne 27. 6. 1991 v jutranjih urah ob sprejetem obvestilu, da se v smeri letališča Brnik premikajo tanki JLA, me je v trenutku po telesu spreletel občutek strahu in negotovosti. Pomislil sem na otroke, ženo, svojce in prijatelje. O tem sem obvestil ženo, kar pa mi je bilo najhuje je to, da si nisem mogel zamišljati agresije ali vojne.

Po treh dneh minimalnega spanja sem se za nekaj ur odpravil k počitku. Komaj sem s težavo zaspal, me je zbudil dežurni. K vrtnariji je prišel kolega s specialnim orožjem za nočno streljanje, saj so opazili premikanje dveh oseb. Nato sva se s pripravljenim orožjem premikala proti gradu, s tem da me je on ščitil pred neznanimi osebama. Kmalu sem stopil za grmovje ter glasno vprašal, kdo je pri gradu. Na moje prvo vprašanje ni nihče odgovoril. Ko sem ponovno zavpil, kdo je tam in zahteval geslo, v kolikor se ne oglasiijo, bomo streljali, sta se oglasili dve osebi s pojasnilom, da čuvajo grad in da je izmena rezervnih policistov.

K nam je prihajalo vedno več rezervnih policistov, ki pa so bili pomanjkljivo oblečeni ali pa v civilni obleki. Dogovoril sem se s komandirjem, da se v civilni obleki in s svojim vozilom odpeljem po stranskih poteh v Ljubljano v skladišče po vso potrebno opremo. Mislim da je bil šesti dan agresije, ko je posebna skupina TO minirala radarsko centralo. Ta skupina se je po opravljeni nalogi skrila v objekt Brdo. Nato smo opazili skupino terenskih vozil, ki so se z veliko hitrostjo peljala proti uničenemu objektu. V kratkem času po tem je bilo od smeri cerkve in polj v vasi Predoslje proti hotelu Kokra na Brdu opaziti med travo in na njivi s koruzo premikanje oseb, za katere smo upravičeno menili, da so vojaki JLA. Zaradi pričakovanega napada na objekt Brdo se je celotna skupina, razen mene in petih rezervnih policistov, umaknila na rezervno lokacijo. Sam z rezervisti pa sem varoval umik. Ko se je skupina varno umaknila, smo še mi zapustili Brdo.

Ob drugem zadrževanju na rezervni lokaciji sem okoli dvajsete ure opravljal menjava straže. Zaradi opravljene posebne naloge in utrujenosti PEM (Posebna enota milice) niso bili pozorni na našo menjava straže in ko so slišali, da se nekdo premika po gozdu, so mislili, da so to njihovi zasledovalci. Dana je bila »*uzbuna*«, vendar so bili na srečo pravočasno seznanjeni, da se opravlja menjava straže.

Tako. Še so spomini na desetdnevno vojno, vendar pa se je zgodilo še veliko več, česar pa na žalost ne smem omeniti.

Franč Klampfer

Na večer razglasitve samostojne Slovenije, 25. junija 1991, si še nisem predstavljal pomembnosti te odločitve in posledic, ki lahko sledijo. Takrat sem še veliko delal pri hiši in na politične dogodke nisem bil pozoren. Nisem opazil, da se v ozadju kuha nevihta. Mesec dni pred tem sem bil na vojaških vajah, kjer so nam aktivni oficirji marsikaj povedali. Ker pa so si na vajah vedno kaj izmišljali, sem bil prepričan, da pretiravajo. A so imeli prav. Naslednji dan, 26. junija, je bil običajen delovni dan. Ponoči se je začelo. Tanki so vdrli iz vojašnic in drveli proti pomembnim strateškim točkam. Slovenska vojska je postavila barikade na cestah, kjer so pričakovali tanke. Za barikade so bili kamioni, avtobusi in plinske jeklenke. Po radiu so opozarjali na trenutno stanje na cestah. Odločil sem se oditi v službo. Vzel sem avto za vsak primer, če bi se moral peljati po stranskih poteh. Do Avtomontaže v Šiški je nekako šlo, potem se je promet ustavil. Zapeljal sem čez cesto na drugo stran, pa naprej proti železniški progi in ob njej do Bežigrada. V službi smo bili zbegani. Vladala je tišina. Dveh kolegov mojih let ni bilo v službo. »*Vpoklicali so jih*« sem pomislil.

Nervozno smo poslušali radio. Ob dvanajstih me je od doma poklicala žena in mi povedala, da sem dobil poziv in naj se čimprej zglasim na mestu mobilizacije. Zdaj je šlo zares.

Poslovil sem se od kolegov in se odpeljal domov. Doma sem oblekel vojaško obleko, vzel nahrbtnik in spalno vrečo. Žena me je odpeljala do lokala Am-Am v Guncljah, kjer sem imel mobilizacijsko mesto. Poslovila sva se v upanju, da bo vse v redu.

Lokal je v pritličju. V zgodnjem delu stavbe so prostori, namenjeni dejavnostim krajevne skupnosti. Tu je že mrgolelo fantov naše vojske enote. V glavnem smo se poznali iz vojaških vaj iz preteklosti. Nekaj pa je bilo neznanih obrazov. Organizacija naše enote (včasih se je imenovala bataljon, sedaj pa odred), je predvidevala okrog dvestopetdeset ljudi. Pomislil sem, da bo huda gneča, če pridejo vsi. Nisem si predstavljal, kako se bodo stvari odvijale v stvarni situaciji. Ali bomo šli takoj naprej na nov položaj ali bomo ostali? Precej fantov, ki so prihajali, je bilo že alkoholno pripravljenih na nove dogodivščine. Vladala je zmeda, tako da se nisem počutil nič kaj dobro.

Po funkciji sem bil oficir, pomočnik komandanta za zaledje, kar pomeni, da sem bil zadolžen za hrano, tehnična sredstva in orožje za celo enoto. Količina opreme, ki jo je treba pripeljati do enote, se meri v kamionih. Pri svojem delu sem imel po razporedu predvidene pomočnike. V tej zmedi in stanju fantov sem bil zelo zaskrbljen, kako bomo to izvedli.

Komandant naše enote je bil vpoklican že prejšnji dan in je bil že na tekočem s situacijo. Poleg tega je bil star maček in ga položaj ni toliko vrgel s tira. Okrog petnajste ure je sklical sestanek in dobil sem prve informacije in naloge. Izvedel sem naslednje: ostali bomo v Guncljah. Za hrano mi ne bo treba skrbeti, na skrbi imam le prevoz. Na mestnem štabu je bilo vse organizirano. Hrano naj bi vozili iz kuhinje SCT na Kajuhovi cesti.

Za potrebe prevozov so bili »vpoklicani« trije kombiji in dva tovornjaka. Zaledje mora kot prvo poskrbeti orožje iz skladišča. Do nadaljnjega bomo oficirji spali v zgornjih prostorih lokala, vojaki pa na seniku in na kozolcu nedaleč stran. Naša naloga bo obkoliti šentviško kasarno in skrbeti, da ne bo nihče prišel iz nje. Predvsem tanki ne. V kasarni so bili vojaki, ki so tam služili vojaški rok in profesionalni oficirski kader JLA.

No, sedaj so bile naloge definirane in treba je bilo začeti. Da le ne bodo fantje preveč »fajhtni«. Eden je že težil okrog lokala. Alkoholni pritisk je bil zanj prehud. Bil je velik fant, prava gora, ničesar se mu ni bilo treba bati. Izgledal pa je klavrno. Naš zdravnik ga je vzel v roke in ga za silo umiril. Zdravnik je bil fejest fant. Vpoklicali so ga iz kliničnega centra, kjer

je bil zaposlen na oddelku za opekline. Rad se je šalil. Rekel je: *»Veš, za take, kot je ta, imam tablete raznih barv. Potem pa rečem: zeleno zjutraj, modro opoldne in rdečo zvečer. Te tabletko so bonboni, finta pa kar prime.«*

Izbral sem nekaj znanih fantov in krenili smo s tovornjakom za Savo, kjer smo imeli skladišče orožja. Kar nekajkrat smo šli po robo. Toda tokrat smo nalagali tudi municijo. *»Groza, poln tovornjak granat. Če tole počti, potem bo šlo še pol Guncelj v zrak,«* sem pomislil. Fantje so še kar prihajali na zborna mesto. Kljub gneči se mi je zdelo, da jih ni za celo enoto. Kot se je pozneje izkazalo, nas je bilo vseh skupaj le okoli stotrideset. Do večera smo opremili vse fante z orožjem.

Zvečer je komandant razdelil naloge dežurnim in straži za čez noč. Drugi smo se spravljali spat, kakor je kdo vedel in znal. Imel sem veliko dela in vse žimnice, ki so bile pripravljene na tleh za spanje, so že imele svoje lastnike. Odvil sem svojo spalno vrečo in se spravil pod mizo, da me v temi kdo ne pohodi. Ko se je hrup za silo pomiril, sem poskusil zadremati, pa ni šlo. Toliko nenadnih sprememb in dogodkov je bilo treba še preleteti v glavi. Bilo je poletje. Zunaj je bilo vroče in soparno. Kot da bi vreme hotelo poudariti težo dogodkov, se je ulilo kot iz škafa. Bliskalo se je kot za stavbo. No, še tega nam je bilo treba. Nisem še sprejel stvarnosti, da smo se uprli svojim južnim bratom. Sem pa zaslučil vzroke za to. Jug je bil velika ovira, zavora za hiter razvoj Slovenije. Počasi me je zmanjkalo in zaspal sem.

Naslednji dan, okrog pete ure, sem se zbudil. Okrog mene je že vrvelo. Kaj pa stranišče in umivanje? Skočim v pritličje. Pred straniščem dolga vrsta. Šel sem ven in si našel svoj grm. Na umivanje sem pozabil. Klicali so že na sestanek. Naloge, zajtrk nato pa organizacija enote. Šofer je odhitel po hrano. Imeli smo tri mesta, kjer smo delili hrano. Kar precej dela, da se razdeli en obrok celi enoti. Organizacija je pomenila predvsem dajanje nalog v vojaški hierarhiji od zgoraj navzdol. Zoprna in dolgačasna zadeva.

Dopoldne sem si ogledal mesta, kjer so bile nastanjene nižje enote. Prvo mesto je bil senik na kmetiji. Drugo je bil kozolec z malo stajo in zaklenjenim delom za orodje. Stal je ob cesti nasproti vrstnih hiš. Pod kozolcem je bilo polno praznih zabojev od orožja. Vojaki so se potikali okoli kozolca. Tu so bili v glavnem vojaki, ki so bili dodeljeni zaledju. Na verandi vrstne hiše nasproti kozolca je ob mizi sedelo nekaj vojakov in pilo kavo. Starejša gospa jim jo je točila. Prišel sem bliže in ponudila jo je tudi meni. Fantje so bili že kar domači. No, sem pomislil, hitro so se zagreblili!

Gospa je bila vdova. Tudi njo je skrbela situacija. S svojo ustrežljivostjo je želela kaj dobrega narediti za vojsko. Ko sem nekaj dni pozneje potarnal, da imam strgane nogavice, mi je dala nogavice svojega pokojnega moža. Bile so zelo kvalitetne. Še danes imam en par. V zahvalo sem ji pozneje, ko je bilo vse mimo, prinesel bonboniero in kilogram kave. Po kavici smo poskušali napraviti nekaj reda pot kozolcem. Ni mi preveč uspevalo. Prišel je kmet in odklenil del kozolca, kjer je bilo orodje. Ko sem prišel bliže, sem v njem spoznal nekdanjega sodelavca iz tovarne SKIP. Ime mu je bilo Vinko Pirš. Pozdravila sva se in povedal mi je, da je dal kozolec vojski na razpolago za namestitvev. Povabil me je, naj se oglasim pri njem doma nedaleč stran. Bil sem nekajkrat pri njem. Imel je dve lepi prijazni novofundlandki. Vrnil sem se v lokal Am-Am. Bilo je polno malih nalog, ki jih je bilo treba opraviti, sedaj se jih ne spomnim več. Vem samo, da mi je vseskozi primanjkovalo časa. Pozneje sem se znašel in si sposodil kolo od bližnjih stanovalcev, da sem imel vsaj svoj prevoz. Neverjetno, kako so občani sodelovali z nami. Javila se je gospa in povedala, da je medicinska sestra v pokoju. Dala je svoj naslov in se ponudila za pomoč v primeru kakšnih hujših reči. V zgornjih

prostorih lokala je bila sejna soba. Od približno štiridesetih stolov jih je bila vsaj polovica majavih in komaj uporabnih. Ko smo potarnali nekemu občanu za stole, so se kar naenkrat pojavili trije mizarji; oče in dva sinova. V dveh urah so bili vsi stoli popravljeni. Vse krajše poti za oficirje je opravljal fant iz sosesčine. Prijelo se ga je ime kurir. Imel je starega hrošča z luknjo v izpušnem loncu. Že na daleč se je slišal njegov ropot. Ko je prihajal, smo rekli:

»Aha, helikopter prihaja.«

Malo pred poldnem je začelo res ropotati. Stekli smo ven iz lokala. Iz za hriba sta zelo nizko priletela dva velika helikopterja. Pa se ja ni že začelo? Stisnil sem puško in se skril za drevo. Letela sta počasi, se še malo spustila, nato pa oddaljila. Pozneje sem zvedel, da sta pripeljala nove oficirje v šentviško vojašnico.

Popoldne je minilo v delu. Pojavili so se problemi z obremenitvijo okolja zaradi tolikšnega števila ljudi na enem mestu. Moji pomočniki, vodje oddelkov, mi do tedaj niso bili preveč v pomoč. Povedal sem jim, da želim njihovo pomoč, ker me bo drugače od dela zvililo. Na pobudo zdravnika smo sklenili, da naslednji dan pripravimo jamo za stranišče in odpadke. Ves čas je bil v lokalu prižgan televizor. Bili smo na tekočem z dogodki. Grozeči prenosi govorov politikov in generalov iz Beograda so nam nagnali strah v kosti. Prestrašene mame vojakov, ki so služili vojaški rok po Sloveniji, so protestirale pred skupščino v Beogradu. Dogodki v Sloveniji so se hitro odvijali. Situacija se je zaostrovala. Nevarnost vdora tankov iz kasarne je bila velika. Tanki gotovo ne bi pazili na ovire. Porušili bi vse pred seboj. S tem, da bi prišli na določeno strateško mesto, bi dosegli svoj namen. Ko bi enkrat dosegli položaje, bi jih bilo še težje uničiti. Komandant enote je hodil po vojaške napotke v Ljubljano na mestni štab. Določili so obrambno črto pred napadom iz vojašnice.

Plan je bil naslednji: del enote je zasedel položaje ob gorenjski progi nasproti vojašnice, to je tam, kjer je bila Kurivoprodaja. Ta enota naj bi prestrezala vojake, če bi prišli iz vojašnice. Drugi del (protioklepna enota) je postavil položaj na dvorišču stavbe nasproti avtobusne postaje v Šentvidu. Z dvorišča se je lepo videlo na cesto proti šentviški cerkvi. To je bila najverjetnejša pot oklepnikov. Na dvorišču so imeli fantje okrog šest protioklepnih breztrajnih orožij. Če vojak zadene tank s takim orožjem, potem se tanku in posadki slabo piše. Če pa uspe tank prvi ustreliti, potem seje grom in peklo naokoli.

Tretji del enote je bil razporejen vzdolž Celovške ceste do Turbo inštituta. Bili so v gozdu približno petdeset metrov nad jaso. Če drugi enoti pri cerkvi ne bi uspelo, bi tanke ves čas vožnje ob cesti proti Jelenu obstreljevala tretja enota. Od Celovške ceste, nekaj metrov pred avtobusnim obračališčem, vodi majhna pot naravnost v gozd. Ob poti je nekaj dreves in grmovja. Nekje na sredi poti med Celovsko cesto in gozdom je bil skrit breztrajni protioklepni top. Meril je na cesto proti mestu. Tudi ta top bi lahko ustavil bližajoči se tank. Imel je nalogo streljati samo enkrat. Zaradi izpostavljenosti je bilo zmenjeno, da posadka po prvem strelu zbeži na varno v gozd, pusti top na svojem mestu. Ker pa top na tako razdaljo dobro zadene, bi bila velika možnost, da bi zadel. V primeru, da bi bilo karkoli narobe, je bil predviden umik enot na Katarino. Na jasi zraven kozolca, kjer so spali vojaki, so postavili dva minometa. Od tam naj bi streljala na kasarno. Prišla sta celo aktivna oficirja iz občine, da sta pomagala nameriti orožje. Eden od njiju je imel za pasom pravi ameriški colt revolver. Fantje so ga gledali kot da je James Bond. Minomete je bilo treba dobro nameriti, da ne bi v primeru streljanja mine letele po civilnih objektih. Prav spomnim se, kako se je komandir oddelka bal minometov. Bil je ves iz sebe, ko je samo pomislil na to, da bi mina letela še kam drugam kot na kasarno. Ta odgovornost ga je čisto potlačila in

ves zelen je hodil naokrog. Za nočno opazovanje dogajanja okrog kasarne je bil določen fant v civilu. Ponoči je čepel v zvoniku šentviške cerkve. Pri opazovanju si je pomagal z nočnogledom in oddajnikom.

In tako so se enote razporedile. Kljub temu, da je bilo vojske veliko, so bile enote neopažene. Mimoidoči se sploh niso zavedali, da so dobrih sto metrov stran položaji. Pozneje sem izvedel, da nismo bili edini, ki smo oblegali kasarno. Bili smo samo zahodni del obrambe. Šišenski odred je varoval južni del kasarne, Bežigrajski vzhodni in Medvoški severni. Težko bi bilo tistim v kasarni, če bi prišlo do streljanja. Poleg tega bi jim hitro zmanjkalo hrane. Dokler je bil mir, so v kasarno še lahko vozili hrano od zunaj. Dobavo naše hrane smo priredili novi situaciji. Hrano smo pripeljali zadaj za Turbo inštitut, vojaki pa so v skupinah prihajali ponjo. Hrana se je delila v porcije, ki so jih vojaki imeli pri sebi. To je bila posoda s pokrovom, v kateri je bila čutarica in pribor. Ko si zadevo razstavil, si dobil čutarico, dve posodi in kozarček. Nekajkrat sem šel iskat hrano tudi jaz. Vozil sem renault traffic kombi, v katerem so bile prazne posode. V SCT-ju so mi jih samo zamenjali s polnimi.

Ker je bilo nekoč v tanku bolj malo nafte, sem komandirja vprašal, kaj sedaj. Odgovoril mi je, da je bencin za vojsko zastonj. In res, ko sem na črpalki v Dravljah napolnil tank, mi je uslužbenec pomolil pod nos zvezek, v katerega sem se podpisal in stvar je bila urejena. No, tole bi se pa v civilnem življenju zelo dobro obneslo! Dobra volja z nabavo nafte je kmalu minila. Objavili so sestrelitev helikopterja v Rožni dolini, streljanje v Domžalah, na Brniku, na Medvedjeku, na meji v Gornji Radgoni in v Šentilju. Napetost je rasla. Izgubil sem občutek za čas. Vsi smo bili utrujeni. Ceste so bile prazne. Vladala je moreča tišina. Enota, ki je bila razporejena ob Celovski cesti, je spala pod milim nebom. Kljub poletju je bilo zjutraj sveže. Vojaki so bili vsako jutro bolj premraženi. *»Če bo to še dolgo trajalo brez akcije, bodo vsi zboleli,«* sem si mislil.

Proti večeru, mislim da četrtega dne, sva šla s kolegom do enote pri Kurivoprodaji. Šla naj bi po neka navodila. Takrat sva po radiu izvedela, da se vozi po cesti avto, iz katerega nekdo strelja. Nahajal naj bi se nekje v severnem delu Ljubljane. Snel sem puško z rame in jo držal v roki za vsak primer. Ko sva se vračala nazaj proti Gunccljam, malo naprej od Skipa, nama pripelje nasproti avto BMW. Tedaj pa s Celovške ceste čez zelenico s polno hitrostjo pridrvi vojaški džip in zapre pot BMW-ju. Iz njega sta skočila dva specialca, odprla vrata BMW-ja in zvelkla voznika ven. Pregledala sta ga in ga spustila naprej. Midva s kolegom pa sva vse to gledala iz bližine. Hvala Bogu, da naju ni zgrabila panika. Prvič sem videl akcijo v živo, ne na televiziji. Očitno je bila ta akcija v zvezi s človekom, ki je streljal iz avta. Malo pozneje so ga ujeli pri Smeltu za Bežigradom, kjer je po streljanju izkrmavel.

Naslednji dan popoldne smo dobili obvestilo, da naj bi prišlo do vdora iz kasarne. Drveli smo na vso moč na linijo ob Celovski cesti. Izbral sem si zasilno kritje, izklopil varovalo na puški in se pripravil. Kar bo pa bo. Srce mi je tako razbijalo, da je puška kar opletala sem ter tja. Nenadoma se po cesti pripelje vojaški avto in dva vojaška rešilca v smeri proti Ljubljani. Zavili so proti cerkvi in naprej proti vojašnici. Nato je bilo vse normalno. Čez čas je prišlo obvestilo, da je nevarnost mimo in vrnili smo se v Guncle.

Stalna bojazen in psihična napetost nam je krepko načela živce. Enega vojaka so odpeljali, kar izginil je, ker psihično ni zdržal. Dela je bilo toliko, da se sploh nisem utegnil predstaviti svoji skupini vojakov. Tretji večer me je eden mojih vojakov vprašal, kdo sploh sem. Opla, to pa bo treba popraviti. Naslednje jutro sem postrojil svojo vojsko in jih vprašal, ali vedo,

kdo in kaj sem. Iz vrste se je zaslilo le nerazločno mrmranje. Nato sem se predstavil in predstavil tudi vodje oddelkov. Sklenil sem, da bom od sedaj naprej spal pri vojski pod kozolcem. Izbral sem si prostor in tja prinesel svoj nahrbtnik. Na srečo je bilo vreme lepo, tako da sem pravzaprav spal pod milim nebom. Zvečer sem se namazal z autanom, zlezal v spalno vrečo in zaspal. Oblečen sem bil v uniformo, ki sem jo imel doma. Bila je zimska, debela. Stalno mi je bilo vroče. Poleg tega sem imel še dolge spodnje hlače, da me ne bi bodlo v noge. Ko pa je bilo 30 stopinj Celzija, sem raje potrpel in bil samo v kratkih spodnjicah. Ponoči je bilo vlažno in hladno. Nekaj vojakov je zato spalo kar pri dveh kravah v staji. Nekaj dni pozneje sem opazil v naši skupini nov obraz. Fanta nisem poznal. Od naših mi nihče ni povedal zanj. Ni bil glasen, vedel se je bolj pritajeno. Vprašal sem ga, od kod je prišel in kaj počne pri nas. Povedal je, da ima brata v naši skupini in da je ušel iz jugo vojske, ki jo je služil v Ilirski Bistrici. Ko se je javil na mestni štab, so ga poslali k nam, da ga ne bi našla njihova vojaška policija. Povedal je še, da so ušli v skupini in se kasneje razkropili.

V naši enoti je bil tudi vojak, ki je bil ves čas zamorjen. Kar dolgo časa smo rabili, da smo izlekli iz njega, kaj ga teži. V šentviški kasarni je imel očeta, ki je bil zaposlen kot vzdrževalec orožja. Oče ni smel domov, sina pa je skrbelo ali se bo začelo obstreljevanje kasarne. Ta vojak je bil doma iz Šentvida. Njegova mama je bila na obisku v kasarni in povedala, da imajo tudi tam živčno vojno.

Med vojaki so bili tudi kmetje. Doma so imeli živino, za katero je bilo treba skrbeti. Dvema, ki nista imela doma pomoči, so dovolili vsako popoldne oditi domov za nekaj ur. Vsak je imel svojo zgodbo. Odkar sem spal pod kozolcem, se je odnos vojakov do mene precej izboljšal. Popivanje nekaterih vojakov pa se je kar nadaljevalo. Kar izginili so po gostilnah. Nekateri niso zdržali psihičnega pritiska in so zato pili, drugi pa zato, ker so na vojaških vajah vedno pili in so tudi sedaj. Pomislil sem, kaj bi bilo, če bi začelo pokati. Po obnašanju vojakov lahko z gotovostjo trdim, da bi nas bila takoj tretjina manj. Glavni problem se mi je zdel tovarnjak z razstrelivom. Kamion je moral biti varovan. Ni pa smel biti preblizu kozolca. Najbolj me je bilo strah, ko je priletel avion, ki je bombardiral oddajnik na Krvavcu. Strah me je bilo, da bo streljal na kamion.

Kamion smo spravili na rob jase ob gozdu, kakih sedemdeset metrov stran od kozolca. Vojaki, ki so bili zadolženi za varovanje, so večkrat podnevi ušli v gostilno. Kot nalašč je komandant prišel takrat naokrog. Bil je ogenj v strehi, slišal sem jih, da je bilo joj. Potem smo sklenili, da bo tovarnjak v bližnjem gozdu. Postavljena bo prava straža in se menjavala na dve uri. Ta organizacija je bila kar v redu. Ponoči pa so bili problemi. V tem delu gozda je bilo polno zajcev in srn. Vsaka straža je bila po dveh urah na smrt prestrašena, ker je ves čas šumelo v gozdu. Rešitev smo izvedli tako, da smo na zaboje z razstrelivom natresli slamo. Kompletna nočna straža je spala na slami v kamionu, po dva pa sta stražila. Neko popoldne, ko sva s kolegom pripeljala kosilo k Turbo inštitutu, sva se malo sprehodila navzgor po hribu. Naenkrat zagledava moškega v civilu z vrečko v rokah. Le kaj ta počne naši enoti za hrbtnom? Za gobe še ni bil čas. Na hitro sva se zmenila. Jaz sem se potuhnil za breg in pripravil pištolo. Kolega je ustavil človeka. Pregledal je vrečko in ga odpeljal našemu varnostniku. Ta ga je odpeljal naprej na občinski štab na zaslišanje. Kakorkoli že, če bi ta moški kaj poskušal narediti kolegu, se zanj ne bi dobro končalo.

Za nekaj dni je naš odred poslal dva oddelka drugam na stražo. En oddelek je stražil most čez Savo v Zbiljah, drugi pa je stražil ribogojnico vzhodno od Šmarne gore. Imena ne

vem, vem samo to, da niso bile Gameljne. Zadnji dan straže je en vojak prinesel dve vrečki postrvi. Kupili smo dva zaboja piva, vzeli posodo in pribor ter se spravili na jaso blizu kamiona z razstrelivom. Zakurili smo ogenj in imeli prekrasno večerjo. Sicer pa je bilo hrane v izobilju in dobra je bila. Kot sem pravilno ocenil ob prihodu, nas je bila po številu vojakov samo polovica normalne sestave. Hrane smo pa dobivali, kot da smo kompletni. Ostajali so celi kupi dobre hrane. Meni je bilo najbolj žal zrezkov, s katerimi smo se obmetavali. Še sosedov pes je bil tako sit, da je tretji zrezek začel zakopavati na njivi. Ostanke hrane smo ponudili kmetom kot pomije za živino. Bili so kar abonirani pri nas. Po hrano so hodili s presenetljivo čisto posodo.

Za Jugoslavijo smo bili mi odpadniki. Imeli smo uniforme JLA, s katerih smo sneli vse oznake in našitke. V Slovenski vojski so se tega zavedali. Zato so se potrudili, da smo po tednu dni dobili značke (grb) za kape. Značke so bile zelo lepe. Ko si si jo nadel, si bil pravi vojak. Nič čudnega, da je bil velik naval nanje. Vsak je hotel eno nesti še domov. Pa ni šlo. Da ne bi prišlo do zlorabe, smo dobili natanko toliko značk, kolikor nas je bilo. Obljubljali pa so nam tudi nove letne uniforme. Čistoča je bila poseben problem. Po nekaj dneh sem smrdel kot kuga. Klošarji bi me takoj vzeli za svojega. Zmenil sem se z ženo, da mi je vsakih nekaj dni prinesla sveže perilo. Večina fantov je bila blizu doma in jim to ni bil problem. Nekateri so tudi noč preživel doma.

Tudi jaz sem želel domov. Samo kako bi prišel domov, ne da bi me pogrešali? Brez pomoči ni šlo. Zmenil sem se s kolegom. Ko bo šel on domov, bom jaz opravljaj njegova dela in ga obveščal, če bo kaj narobe, enako bo on skrbel zame. Dobra poteza. Zvečer po približno tednu dni sem vzel kolo in se prek Stanežič in Medenskega hriba odpeljal domov. Bal sem se iti po glavni cesti, ker nisem vedel, kakšno je stanje ponoči. Skozi gozd sem po znani poti prirnil kolo do doma. Doma pa presenečenje; navzel sem se tujega vonja in pes Runo me ni spoznal. Tulil je kot za stavo. Ko sem ga želel pobožati, je ušel v drvarnico in še kar lajal. Tolažil sem ga in počasi me je spoznal. Nočitev doma je bila pravi luksuz. Ko bi se le stvari umirile. Sedaj sem se šele zavedal, kaj pomeni mir.

Zjutraj sem zgodaj vstal. Po cesti sem se odpeljal v Gunclje. Ljudje, ki sem jih srečeval med potjo, so me čudno gledali. Ali je naš ali je njihov? Pa kar na kolesu. Takrat še nisem imel značke na kapi. V Guncljah je bilo vse v redu. S prijateljem sva sklenila, da bo ta naveza še trajala. Doma sem bil še dvakrat, vendar samo podnevi.

Neko popoldne je bilo precej mirno. S kolegom Miho, ki je bil voznik tovornjaka, sva se odločila, da greva pogledat pot na Katarino. Za primer, če bo treba na hitro bežati. Odpeljala sva se po dolini Golega Brda čez Dobje na Katarino. Ugotovila sva, da ta pot ni primerna, prestrma je bila. Tovornjak je imel premalo moči. Prazen je prišel gor, poln opreme pa ne bi zmogel. To je pomenilo, da bi morali na Katarino po Ločnici ali čez Podutik. To bi bila zelo izpostavljena pot. Na Katarini sva si ogledala skedenj, kjer bi se vojska lahko namestila. Vračala sva se proti Toškemu čelu. Mimogrede sva se ustavila pri ženi doma na Gaberjah. Domači so bili presenečeni. Malo smo pokramljali, spila sva pivo in se poslovila. Ustavila sva se tudi pri tanku, ki se je zvrnil po bregu na prvi dan vojne. Neverjetno, kaj naredi z drevjem drseči tank. Okrog tanka je bilo polno firbcev. Po tem, kako je bil tank že oskubljen, sem začel kar verjeti vsem govoricam o tem, kako ga ropajo. Ko sva šla naprej, sva videla na mestu, kjer se cesta s Toškega čela priključi na glavno cesto za Podutik, popolnoma uničen avtobus mestnega prometa. Zastavil je pot tanku, ta pa ga je zmlal. Ko sva se vrnila v Gunclje, mi je bilo težko. Iz prijetnega izleta in obiska pri

domačih zopet nazaj v kruto realnost. Dnevi so se vlekli. Občutek sem imel, da sem že mesec dni v vojski. Kdaj se bo kaj zgodilo?

Na višjem nivoju so tekla pogajanja. Od politikov do posameznih enot. Cilj enot, ki so oblegale kasarne po Sloveniji, je bil pripraviti le-te do vdaje oziroma predaje orožja in nikakor dovoliti vojski izhoda. In to na čimbolj miren način. Ponekod to ni šlo gladko. Naš komandant je hodil na pogajanja v neko hišo zraven kasarne. Mislim, da je bila v tej hiši poštna telefonska centrala, tako da so vzpostavili zvezo s komandantom kasarne. Pri pogajanjih so bili uspešni. Enkrat je celo kazalo, da bo prišlo do vdaje. JLA je hitro zamenjala svoje pogajalce. Če se ne motim, tudi komandanta kasarne. Več o pogajanjih ne vem.

Negotovost in napetost sta dražili vojake. Popivanja je bilo vse več. Domačini so bili siti nemirnih vojakov, ki so preveč izkoriščali gostoljubje. Guncelje niso bile kraj za tako množico ljudi. Na sestanku mi je komandant rekel, naj se grem razgledat za kakim novim prostorom za nastanitev moje skupine v Stanežiče. S kolegom sva šla v Stanežiče, vas, oddaljeno približno kilometer severno od kasarne, in gledala ter spraševala domačine za skednje in kozolce. Imela sva veliko srečo. Nek domačin je povedal, da je na koncu vasi zapuščena kmečka hiša s skednjem. Šla sva in ugotovila, da je hiša dobro ohranjena z idealno lego za skupino hrupnih vojakov. In tako smo se po približno osmih dneh bivanja v Gunceljah preselili. Nasproti hiše je bil gozdiček, v katerega smo skrili tovarnjak z razstrelivom. V hiši je bilo dovolj prostora za vse nas. Vse instalacije so delovale, le kanalizacija je bila speljana naravnost na vrt. Po kosilu so šli eni ležat, drugi so se razkropili po gostilnah. Tedaj je na vzhodu silovito počilo. To je morala biti granata. V desetih minutah so bili vsi vojaki nazaj. Kako so bili naenkrat pridni.

Naslednji dan smo zvedeli tragično novico. V telovadnici v Vižmarjah, kjer je imela neka druga enota orožje, se je vojak igral s protitankovskim ročnim metalcem in ga sprožil. Eden od vojakov je od doma prinesel televizor in videorekorder. Fantje so zvečer čepeli v hiši in navdušeno gledali porno filme. Vsaj potepali se niso okoli. Ker nismo bili v bližini drugih enot, nismo bili toliko na udaru. Imeli smo mir. En vojak je pa pil in pil. Bil je nervozen. V tej živčnosti se je spravil na drugega vojaka, sicer umirjenega in treznega in ga ves čas po malem moril. To ni bilo običajno zbadanje, ki vlada med fanti. Prišlo je tako daleč, da mu je začel groziti s pištolo. Zvečer, ko je bil že precej nacejen, je v gozdičku pomotoma ustrelil v tla. V tišini na tem koncu je počilo kot bomba. Pritekli so ljudje in spraševali, kaj je zdaj to. Vsem je bilo nerodno. Kolega je za silo umiril vinjenega vojaka in počasi se je vrvež umiril. Ta vojak ob vrnitvi domov ni vrnil pištole. Približno čez mesec dni je z njo v glavo ustrelil nekega drugega kolega iz naše enote in ga ubil. Septembra, ko smo bili spet vpoklicani (tokrat smo bili v nastanitvenem centru na Šmartinski cesti, vojska je tedaj stražila strateške objekte po vsej Ljubljani), je vojaška policija prišla ponj in od tedaj ga nisem več videl. Naslednji dan sem komandantu povedal, kaj se je zgodilo. Rekel je, da je vsa vojska zelo živčna in naj še malo potrpi. Strela pa ni slišal.

Zjutraj, 11. julija, je prišla komanda iz mesta, da se poveljstvo naše enote seli iz Guncelj v gasilski dom v Stanežičah. Dom je bil prostoren in kot nalašč za nas. Ko so vsi prenesli stvari in opremo v gasilski dom, je komandant sklical sestanek za oficirje. Povedal je, da je situacija zelo resna in da bomo tu vsaj še tri tedne. V dvorani so se zaslišali zgroženi vzdih. Eden od oficirjev je rekel: »*Saj se bomo v tem času postrelili med seboj.*« Očitno so imeli v vseh oddelkih probleme z nervoznimi in opitimi vojaki. Po sestanku smo se vrnili na

svoja mesta.

Ker ni bilo upanja, da se kmalu vrnemo domov, sem se odločil iti popoldne domov. S prijateljem, s katerim sva se menjavala pri odhodi domov, sem se zmenil, saj sem bil sedaj jaz na vrsti. Doma je bilo lepo, a misel, da se bom moral vrniti, mi ni dala miru. Spet sem se zavedel, kakšna vrednota je mir in svoboda. Pred to situacijo na to sploh ne pomisliš. Zdi se ti samoumevno. Z ženo sva šla na sprehod in za silo sem se umiril. Sklenil sem se vrniti ob desetih zvečer.

Ob devetih je zazvonil telefon. Pa ja ni spet kaj narobe? Na drugi strani je bil moj kolega in vpil: *»Luka, spustili so nas domov. Hitro pridi, da razdolžimo orožje!«* Huraaaa, saj to ni res! Taka sprememba v enem dnevu. Takoj sem skočil v avto in se odpeljal v Stanežiče. Tam ni bilo nikogar več. Odpeljem se še do Guncelj. Tudi tam ni bilo več vojske, le zdravnik je pakiral zdravstveno opremo v avto. Povedal mi je, da je vojska v Iskri v Pržanu, kjer bomo predali orožje. Poslovala sva se, dal mi je roko in rekel: *»Luka, mislil sem, da se nikoli več ne vrnemo!«*

Oddrvm v Pržan. Tam je bila predaja orožja na pol gotova. Vse je šlo zelo hitro. Nobenega popisovanja orožja, samo razlagali smo robo s kamionov na tla, neki delavci v civilu pa so odnašali orožje v skladišče. Na običajnih orožnih vajah je bilo razdolževanje (predaja) orožja eno samo neskončno štetje in popisovanje, ki je običajno trajalo ves dan. Domov sem odšel med zadnjimi. Doma sem takoj odprl steklenico in si privoščil sprostitve. Še dolgo časa so me ponoči preganjale moreče sanje. Situacija se je počasi uredila. Naprej vsi vemo, kako je bilo. Slovenija se je osamosvojila. In ko pomislim nazaj, lahko rečem: splačalo se je!

Luka Knapič

V času vojne za Slovenijo sem bil na služenju vojaškega roka v nekdanji JLA. Mogoče so moji spomini zaradi tega malce drugačni. Na služenje vojaškega roka sem odšel v prepričanju, da smo zadnja generacija slovenskih fantov v JLA in bo zaradi tega vse skupaj nekoliko lažje.

Vse skupaj se je začelo že kmalu po prihodu v Delnice, kjer sem služil. Bilo je veliko vprašanj o odcepitvi, s strani vojakov več kot pa s strani oficirjev. Slednji so dosledno molčali na vprašanja. Odgovora na morebitno vprašanje pa nisem dobil, če sem se še tako trudil. Razmere so se najprej začele zaostrovati na območju Plitvičkih jezer. Takrat se je tudi življenje v vojašnici popolnoma spremenilo. Na vsakem koraku je bilo čutiti tesnobo, odnosi med vojaki in oficirji so se precej ohladili. Nato so nam dali orožje in bojne naboje. To smo morali imeti ob sebi štiriindvajset ur in biti pripravljeni na morebitni takojšnji odhod. Nekega jutra so nas poklicali na zbirno mesto in nam prebrali, kdo odhaja na Plitvička jezera. Ker sem bil v četi, ki je bila določena za obrambo vojašnice, sem si nekako oddahnil. Kmalu za tem se je začelo govoriti o zaostrovanju v Sloveniji. Oficirji so takoj dali ukaz drugim vojakom, naj s slovenskimi vojaki – z nami, kontaktirajo čim manj ter naj se izogibajo vprašanj o nastalih razmerah. Tistih nekaj dni pred začetkom vojne je bilo ozračje še posebej napeto. Ker je eden izmed Slovencev že pobegnil, so nas začeli opozarjati, da je to zelo nevarno. Opozorila so podkrepili še z dejstvom, da je okolje vojašnice minirano in da imajo stražarji ukaz, naj streljajo brez opozorila. Obvestila o dogajanju so bila s strani JLA prirejena. Enkrat na dan sem poklical domov in dobil informacije, ki so se popolnoma

razlikovale od tistih v vojašnici. Nato je prišel dan, ko se je vojna v Sloveniji začela. Spet je nekaj čet odšlo na kraj dogajanja. Povratne informacije so bile za JLA slabe, saj sta dva šoferja, oba Slovenca, predala poln kamion vojakov in orožja v roke TO.

Medtem pa smo se mi, Slovenci v vojašnici ukvarjali s pripravo načrta za pobeg. Ker je bilo v mestu pred vojašnico in okoliških vaseh veliko vojakov, nam je ostal samo pobeg skozi gozd. Ker pa Gorski Kotar meji na Kočevski Rog, bi bila naša pot skozi to območje verjetno bolj nevarna kot ostati v vojašnici. Znašli smo se vsak po svoje. To pa bi bila že druga zgodba.

Robi Košni

Vojna za Slovenijo ali osamosvojitvena vojna je v meni pustila neizbrisen pečat.

Čeprav mnogi mislijo, da je samostojnost prišla sama od sebe ali da je to rezultat NOB-ja, sem prepričan, da brez našega številnega in hitrega odziva ne bi živeli v samostojni državi. Naj na kratko opišem dogodke, ki so se zgodili meni in mojim vojnim tovarišem. Zvečer, pred napadom, smo tako kot še mnogi drugi, z veseljem praznovali ob kurjenju kresov. Jaz sem bil pri žirovskem župnišču, kjer smo se v velikem številu odzvali pobudi župnika Janeza Šilarja, s katerim smo pripravili nekaj kulturnega programa. Kurili smo kres in se veselili. Domov sem odšel srečen in vesel, da živim ravno v tem času, ko se rojeva naša država. Zjutraj, nekaj minut čez peto uro, me je zbudil hrup vozila, ki je pripeljal pred našo hišo, kar je pri nas zelo neobičajno. Takoj mi je bilo jasno, kaj se dogaja. Prej, kot so me poklicali sem že vstal in odšel pogledat, kdo je. Spodaj je bil kurir, (pozneje je bil predsednik Zveze združenj borcev Žiri), ki mi je izročil poziv na katerem je pisalo, naj se zglašim v domu na Hotavljah. Ker nisem opazil nobene časovne omejitve, sem vprašal kurirja, kdaj naj se tam zglašim. Odgovor, ki je sledil, je prvo, kar se mi je vtisnilo v spomin. Dejal je namreč: *»Če vprašaš mene, pozneje ko boš šel, bolj je bo.«* K sreči nas ni bilo veliko takih, ki bi upoštevali ta nasvet. Takoj sem vzel stvari in se odpravil na pot. Kljub strahu, ki je bil še posebej viden pri stari mami, ki je v prvi svetovni vojni izgubila očeta, po drugi pa na krut način še moža, nam je bilo jasno, da moram iti na pot. Domači so me pokrižali in objeli, ter obljubili spomin v molitvi. Ta odhod je bil odhod v neznano. Nihče ni vedel kdaj, če sploh se bom zopet vrnil domov.

Ko me je brat pripeljal na Hotavlje, sem takoj dobil orožje. Od sedme do enajste ure sem se intenzivno ukvarjal z mislijo, kaj pomeni streljati na človeka. Ta čas je hitro minil in že smo bili v Škofji Loki, kjer smo obkolili kasarno. Pogajali so se o predaji orožja TO. Kmalu je bilo jasno, da s predajo ne bo nič. Zatem je nekdo z buldožerjem podrl vhodno ograjo v kasarno. Pričelo se je streljanje. Jaz in še dva kolega smo stekli čez pokopališče, da bi prišli bliže kasarni. Ker zaradi strelav nismo mogli čez obzidje, smo se obrnili. Pri stranskih vratih je ležal naš poveljnik, ki nam je zaklical, naj stečemo noter, ker so kamioni tam, nikogar pa ni za natovarjanje. Pred sabo sem videl le skladišče, ki je postalo naš cilj. Kako sem pretekel tistih približno dvesto metrov, niti ne vem, vem le, da smo tekli med streli, kolikor so nas nesle noge. Ker smo bili prvi, smo takoj začeli natovarjati kamione. Ko se poskušam spomniti, kaj smo tiste pol ure sploh natovarjali, se ne spomnim drugega, kot to, da je bilo veliko zabojev. Zatem smo se menda zaradi premikov Jugoslovanske vojske umaknili na Gabrško goro, kjer smo ostali do nedelje. Mislim da je bila ura nekje pol štirih, ko sem bil ravno na straži. Takrat je prišel kurir in mi naročil, da vojska vstane. Odšli naj bi na Sorško

polje, ker se pričakuje zračni napad. Ob pol devetih, ko so Ločani ravno hodili k nedeljski maši, smo bili mi na spodnjem placu v avtobusu. Čez nekaj časa so se zaslišale sirene, ki so naznanile zračni napad. Ljudje so panično tekli domov, med nami pa je naraščala panika, češ kaj stojimo na mestu pa še v avtobusu. Nekaj smo jih komaj umirili. Ta napetost je trajala približno tri ure, nato je bil napad preklican. Vsi smo se oddahnili, a nas je že naslednja novica šokirala. Odšli naj bi namreč na Brnik. Vedeli smo, da je tam JLA s tanki. Nastanili so nas v telovadnico v Šenčurju. Do četrтка se ni dogajalo kaj posebnega, čeprav smo bili ves čas na trnih. Proti večeru, ko sem ravno šel iz stranišča, zaslišim poveljnika, ki je na hitro organiziral ekipo za napad na Brnik. Poklical je tiste, ki so imeli protitankovsko orožje, zraven vsakega pa še enega s puškomitraljezom. Lahko bi stopil korak nazaj in bi namesto mene odšel kdo drug, a me je misel da lahko on pade namesto mene, pognala po opremo in za njimi. Bilo nas je okoli dvajset. Kakšen občutek imaš, ko razmišljaš o napadu na tank, ni mogoče napisati. Upam, da tega ne bodo vedeli naši potomci. Hvala Bogu, da je tik pred Brnikom prišlo do sklenitve premirja, tako da smo se obrnili nazaj. Tako je bilo konec desetdnevne vojne.

Naj povem tudi to, da je po preklicu desanta nekdo od sotrpinov sredi avtobusa dejal:

»Fantje, če bo ostalo le pri tem, lahko gremo vsi peš na Brezje k Materi božji.« Zaobljubo sem izpolnil prej, kot je zadnji vojak JLA zapustil Slovenijo. Na poti sem prosil le za eno, in sicer, da se to ne bi nikdar več ponovilo.

Res je, da nismo veliko streljali, res je tudi, da ni dolgo trajalo, tudi to drži, da ni bilo veliko žrtev. Za vse tiste ki omalovažujejo te dogodke, pa naj bo res tudi to, da je bila psihična priprava in obremenitev ravno takšna, kot bi šli na rusko fronto. Bogu naj se zahvalijo, da je niso skusili. Mi, ki smo jo, smo ponosni in imamo zadoščenje, da smo se kot pravi Slovenci, času prav odločili in si s tem pribojevali samostojno državo. Žal imam občutek, da iz leta v leto manj Slovencev ve, kakšno bogastvo je to.

Vsem prijateljem soborcem naj se zahvalim za pogum in psihično podporo, ki smo jo drug drugemu dajali tiste dni. Bog blagoslovi samostojno Slovenijo!

Štefan Petrovčič

8539 – branil domovino

Pripadnik Teritorialne obrambe Slovenije v enoti Škofja Loka sem postal takoj po odslužitvi vojaškega roka, leta 1984. Orožnih vaj nismo imeli veliko, aktiven pa sem bil na vsakoletnem tekmovanju v patroljnem teku v spomin na dražgoško bitko, ko je bil svoj čas občinski praznik še skupne občine Škofja Loka in pokazatelj pripravljenosti TO Slovenije. V teh nastopih smo bili člani TO Škofja Loka zelo uspešni. Tudi izkušnje s teh tekem so mi v vojni za Slovenijo prišle še kako prav, predvsem pri bojnem delovanju.

Še danes se dobro spominjam dneva razglasitve samostojnosti na Trgu republike v Ljubljani. Pa me žal ni bilo zraven, saj me je stric Lojze, mamin brat, prepričal naj mu namesto, da bi šel na proslavo v Ljubljano, pridem pomagat kosit senožen na koncu Račevske doline. Z ročno košnjo smo končali okrog devete ure zvečer in na veliko presenečenje vseh (kosila sta še moj oče Jože in brat Stane), sta tako stric kakor brat Stane iz torbe potegnili šampanjec in v pojemajočem dnevu smo na redovnici nazdravili razglasitvi samostojnosti. Prijetno razpoloženje sta skalila vojaška lovca.

Naslednje jutro pri običajnem vstajanju ob peti uri sem bil zelo presenečen, ko sem pri

poročilih izvedel za aktivnosti s strani JLA na Vrhnikih. Ker je bila ravno ta dan v Žireh krvodajalska akcija in ker sem redni krvodajalec, sem šel darovat kri z mislijo, da jo bom lahko prav kmalu potreboval. Celo popoldne smo doma presedeli ob televizorju in spremljali nič kaj vzpodbudne novice o nasilnem delovanju JLA zoper Slovenijo. Nekako ob šestih zvečer, bil je četrtek 27. 06., je pozvonil telefon. Klical me je prijatelj iz TO Škofja Loka in mi povedal, da naj se pripravim, ker bom dobil poziv za vpoklic. Čez približno dve uri je prišel kurir z uradnim obvestilom o vpoklicu. Tako ata kakor mama sta bila zaskrbljena, vendar ne panična. Oba sta dobra vedela, kam se podajam. Spomnim se le to, da mi je mama naredila križ na čelo (prvič, kar se spominjam), ata pa mi je samo rekel: *»Pazi nase in na svoje«*. Sam sem bil po svoje kar zadovoljen, da se odpravljam. Edinole kar se mi je prikradlo v spomin, je bila zaskrbljenost, ker naslednji dan ne bom mogel igrati partije tenisa z dekletom in pa skrb, da moram oddati ključne obrata, katerega vodja sem bil, svojemu podrejenemu.

Zbirno mesto naše čete je bil Zadrugi dom v Hotavljah. Neverjetno hitro smo se zbrali, razdelili so nam orožje. Čas smo si krajšali z čiščenjem le-tega, poslušanjem radia in ne preveč trdnim spancem. Čutilo se je, da gre tokrat za res, da niso to le običajne vaje. Ni vladalo malodušje, kakšnega vedrega obraza pa tudi ni bilo videti. Pogovor med nami ni stekel, tudi kakšno običajno poživilo za take priložnosti ni priromalo iz nahrbtnika. V petek, 28. junija nekako ob enajsti uri, je na dvorišče pripeljal avtobus. Mejnik v dožemanju situacije je bil postavljen v trenutku, ko so nam razdelili bojno municijo. Vsak je dobil za en okvir trde municije za AP 70A. Poveljujoči nam je na kratko povedal le to, da se bomo odpeljali proti Škofji Loki in da nato pričakuje dodatna navodila. Sama vožnja po Poljanski dolini nam je minila prehitro. Odpeljani smo bili na prostor sotočja Poljanske in Selške Sore. Malo pred trinajsto uro so nam povedali da gremo v škofjeloško kasarno po oborožitev od TO. Moram priznati, da me je stisnilo pri srcu. Vse dogajanje sem do sedaj spremljal bolj ali manj kakor včasih, ko sem kot športnik čakal na start tekme v patroljnem teku v Dražgošah. Vse je do sedaj potekalo po enakem scenariju. Tu je bil pa nov moment. Včasih smo se psihično pripravljali na tek in na dobro streljanje v tarče, sedaj je potekala priprava na resnični boj. Ne tisti boj, ki je gledan s kavča v ekran, ampak boj, ki bo udejanjen in katerega akterji bomo mi sami. Na prizore, ko bo resnično žvižgalo okoli nas in se bo mogoče slišalo vpitje in ječanje nas samih, ko bomo prejeli, kar bomo dajali fantom na drugi strani. Po kratkotrajnem malodušju je zopet prevladalo nekakšen zanos, da tudi mi ustvarjamo rojstvo nove države, ki na žalost zahteva taka dejanja. Prepeljani smo bili v bližino kasarne. Sam sem s svojim oddelkom naskakoval desni del vojašnice (sedaj je tam parkirišče pred sodiščem). Čutil sem nelagodje. Ko je padel prvi strel, sem se otresele vseh spon, ki so me še pred trenutkom vezale. V trenutku je minila vsa napetost, moram priznati, naj se sliši še tako banalno, sem se počutil sproščenega, kakor na začetku zahtevne tekme. Prepričan sem bil, da se mi ne more nič zgoditi. Najbolj čudno pri vsej stvari, se mi zdi danes to, da bi brez premisleka streljal na nasprotnika. Pred sabo bi imel samo to, ali jaz ali on.

Po nekaj minutnem obstreljevanju med nami in vojaki v kasarni je prišlo povelje o prekinitvi ognja in čakanje nadaljnjih navodil. Ko je skupina, ki je bila zadolžena za natovarjanje orožja, napolnila kamione, smo na povelje zapustili kasarno in se odpeljali nazaj v Poljansko dolino. V Poljanah smo zavili proti Volči. Nato smo se po oddelkih odpravili proti Gabrški gori, kjer smo čakali na nadaljnje ukaze.

Po mirni soboti smo v nedeljo v zgodnji jutranji uri (bilo je okrog treh), dobili ukaz o premestitvi čete v okolico Škofje Loke. Odpeljali smo se v Bodovlje na dvorišče Terma. Tam smo dobili naj sodobnejšo oborožitev za boj proti oklepnikom. Okrog pol devetih smo se odpeljali proti Godešiču. Za kratek čas smo se ustavili v gozdičku pri Lipici. Tu smo izvedeli za žrtev, ko je eden od vojakov JLA v streljanju smrtno ranil fanta, ki je z vrha Kamnitnika opazoval dogajanje pod sabo. Sledila je premestitev mimo Trate in Svetega duha proti Kranju in naprej proti letališču Brnik.

Prav ta del poti je bil za mene osebno psihično najtežji. Ne da bi me bilo strah, kaj se bo v nadaljevanju zgodilo. Ne prav posebno vzpodbuden ton dogajanju je dajalo dejstvo, da se čudovitega nedeljskega dopoldneva peljemo proti Kranju, na cesti pa niti enega samega človeka, kolesarja, avtomobila. Šele, ko smo v Primskovem zavili proti letališču Brnik, smo se srečali s prvim avtomobilom in to z novinarji.

Nastanili smo se v bližino letališča in z oddaljenosti opazovali, kako nekdanj *»naša JLA«* na pobočju Kamniških Alp izgublja svoje dostojanstvo in ponos. Čakali smo na nadaljnje ukaze. Ti pa so se neprestano spreminjali, napadli naj bi tanke na koncu letališke steze, sledilo je premirje in končno kontrola letališke piste. Naše zavedanje vojnega stanja je otopelo. Na letališko stezo smo se podali iskat morebitne mine, kakor da gremo na popoldanski sprehod, pa še sonce je sijalo. Če bi počilo, bi odšli s tega sveta z veliko svetlobe.

Ko se danes spominjam vseh dogodkov, ki so se nam dogajali v tej desetdnevni vojni za Slovenijo, sem vesel, da sem bil en del mozaika v izgradnji naše dežele. Vrtnec dogajanja me je vsrkal brez pomišljanja, kaj se mi lahko zgodi. V sebi sem imel občutek zanosa, da se podajam v delo, ki se ga splača dobro opraviti.

Kljub temu, da danes pravim: včasih je bilo pomembno, da si imel knjižico, danes pa je pomembno, koliko imaš na knjižici, in če si pri *»pravi banki«*, je knjižica prav tako rdeča kakor včasih, sem trdno prepričan, da se je splačalo prehoditi to pot. Žal je pa vsaka pot tlakovana tudi z vrtnicami. Cvet je lep, spodaj pa se skriva ostro trnje.

Jože Stanonik

Zjutraj, 27. 6. 1991 okrog petih, me kurir končno dokliče, ker je prej baje porabil vse adute, od klicanja sosedov po telefonu, kar nekaj krogov okrog hiše, da me je zbudil. Reče mi, prinesel sem ti poziv, pa čim prej se javi na Hotavljah. Meni pa se nič kaj ni mudilo, punca mi je še skuhala kavo, saj sem si mislil, če je res tako resno, je mogoče zadnja. Nato se res odpeljem na Hotavljje, tam so bili že vsi zbrani. Tam smo dobili naboje in orožje, ki ga je bilo treba še očistiti. Pred odhodom na avtobus smo dobili še zadnje napotke, potem pa v Škofjo Loko. Tam so nas razporedili okoli kasarne. Ko se je pričelo streljanje, se je pojavil tudi strah, saj nikoli ne veš, kaj te lahko doleti. Ko sem ležal za kontejnerjem in za hrbtom zaslišal izstreljeni naboj, sem se obrnil in pogledal, kam je priletel. Ustavil se je nekje v pločevini. Med tem streljanjem je padel tudi mladi fant, ki je dogajanje opazoval s hriba. Po uspešni akciji so nas odpeljali v Delnice, od tam pa peš na Gabrško goro. Tam smo prenočili, kakor se je kdo znašel, jaz sem našel prostor ob stebru v kozolcu, naslednji dan pa peš nazaj v dolino. Tam nas je čakal avtobus, ki nas je odpeljal proti Škofji Loki. Vmes smo se ustavili v Lipici, kjer smo imeli kratko predavanje o prvi pomoči. Nato so nas odpeljali v Šenčur, kjer so nas namestili v šolo, tam smo bili v

pripravljenosti za na letališče Brnik. Prišel je ukaz, nekaj kolegov so s kombijem odpeljali proti letališču, da bi uničili oklepne. Do uničenja ni prišlo, ker je prišlo do sporazuma o prekinitvi bojnih aktivnosti. Po nekaj dneh, ko se je stanje umirilo, so nas poslali domov.

Andrej Vehar

Povedal bom, kolikor me še spomin drži, ker je že precej časa od tega in sem veliko stvari že pozabil. Bil sem namreč zaposlen pri Cestnem podjetju Koper, in sicer kot vodja za prometno signalizacijo za obalno-kraško regijo. V času osamosvajanja Slovenije sem bil zadolžen za naloge, ki so bile v povezavi s tem. Neposredno pred začetkom tega smo imeli razne sestanke, kjer smo se dogovarjali, katera dela bodo v tem času slonela na meni. Takrat sem bil imenovan kot vodja skupine tudi za zamenjavo tabel na mejnih prehodih. Table so bile dostavljene meni osebno. Dostavil mi jih je gospod Miro Mladenovič, ki je bil pri republiški upravi za ceste. Imel sem jih na cestnem podjetju v skladišču že dva ali tri dni prej, bile so zapakirane, nihče jih ni videl, samo jaz sem vedel, da so to table, ki jih bomo postavili na mejnih prehodih. Drogovi so bili že od prej, tako da smo morali samo stare table SFRJ vzeti dol in dati gor table Republika Slovenija. To se ni govorilo nikomur, da se bodo table menjale, da bomo nekaj naredili. To je bilo narejeno tajno.

Najprej smo šli na mejni prehod Lazeret, potem na mejni prehod Škofije in nazadnje na mejni prehod Kozina oziroma Krvavi Potok. Jaz sem imel dva delavca. Vzel sem svoj avto in tablo sem peljal na strehi. Zgodaj zjutraj smo prišli na mejni prehod Lazaret, kjer smo poskušali menjati tablo. In ko sta ta dva moja fanta menjavala tablo, je bilo v hrvaščini z vojaške karavle zaslišati menda komandanta karavle, naj se takoj umaknemo proč. Ker jaz nisem dal komande, da se umakneta, ampak sem rekel, naj delata naprej, sem slišal repetiranje pušk oziroma kalašnikov in da če se ne umaknemo, da bodo streljali enkrat v zrak in drugič v hrbet. No, to me je malce presenetilo in sem rekel: *»Umaknimo se na mejni prehod k našim.«* Poklical sem odgovornega, to je bil gospod Ravbar. Pogajali smo se in tam je bilo praktično to končano. Pozneje sem izvedel, da je bil komandir karavle naš človek, ki pa je potem veliko pomagal pri osamosvojitvi. Od tam smo šli na mejni prehod Škofije, kjer smo s kamionom od Intereurope z ene strani že prej naredili zaščito, da ne bi streljali na moja delavca. Pred tem pa smo na Škofijah imeli sestanek s specialci. En dan ali dva dni prej smo na Škofije prišli z delavcema, da smo namazali vse vijake, da bi potem v čim krajšem času delo opravili. Tako je menjava table SFRJ s tablo Republika Slovenija trajala sorazmerno kratek čas. Mogoče v treh ali štirih minutah je bilo to vse narejeno. Specialci so bili na vseh mogočih mestih, tako da smo bili nekako zaščiteni. No in tam smo uspešno menjali tablo. Gospod Ravbar nam je čestital za to, popili smo tudi kavico. Potem smo se po kratkem sestanku zmenili, da se dobimo točno ob uri, ne spomnim se ob kateri, v Krvavem Potoku, torej na mejnem prehodu Kozina. No, tam so pa iz Škofij že obvestili, da smo menjali tablo, in so bili že pripravljeni na naš prihod. Ko sem jaz prišel na mejni prehod, da bomo zamenjali tablo, je prišel komandir karavle. Bil je zelo v redu fantina, ali je bil oficir ali podoficir, ne vem, povedal mi je, da je Makedonec in da on nima namena delati nekaj proti Slovincem, torej proti nam, da pa nas samo lepo prosi, naj se ne dotikamo table, ker ima on tak nalog, da ukrepa, če bo treba, tudi z orožjem. Te zadeve niso bile preproste. Jaz sem delavcema to povedal. Eden od njiju je bil Robi Rojc, ki je imel majhnega otroka in nosečo ženo. In zaradi take neumnosti, da bi tam pustil kožo.

To niso bile majhne stvari. Tudi tu je bilo vse zaščiten s specialci tako, da so bili pri enem drogu s hrbtom skupaj. Z ene strani je bil vojak jugoslovanski armade, z druge strani pa je bil specialec naše policije. Potem je gospod Ravbar prišel in rekel, naj jaz počakam z delom in odšel na pogajanja. Kolikor se spomnim, so se pogajali dve uri. Mi smo čakali v pripravljenosti, potem pa smo dobili komando, da naj kakor vemo in znamo zapustimo mejni prehod in odidemo v Koper. Ta čas so namreč že prihajali tanki menda iz Pivke ali Ilirske Bistrice in ljudje so se postavljali na cesto, tako da tanki niso mogli takoj priti na sam kraj. Mi smo bežali. Jaz sem šel tja k enemu lovcu, ker sem tudi sam lovec, in sem vprašal, kje je kakšna stranska pot, ker s Kozine se po glavni cesti ni dalo več priti v Koper. Po Krasu smo se z avtomobili prebili skozi, tako da smo pršli v Črnotičah ven, šli smo dol čez Podpeč, pokazali so nam, kje se da iti in smo prišli v Koper. No, v tem času, ko sem jaz prišel v Koper, so tanki že podrli barikade, en kamion cestnega podjetja je v Črnem kalu en oficir vključil, tako da je zdrsnil v propad. Skratka, vse skupaj je bilo precej napeto. Zadeve so se potem odvijale naprej.

Jaz sem tudi precej delal pri postavljanju barikad na cestah. Bilo je zelo napeto, od trenutka do trenutka smo čakali kaj se bo zgodilo. Že prej smo se pripravljali, dobili smo betonske barikade, naši fantje so v delavnici cestnega podjetja noč in dan varili stožce, pa ježevke so bile, tudi od drugod so jih pripeljali. Pri nas konkretno se je za barikade največ zbralo kamione od cestnega podjetja. Preden smo postavili barikade, smo morali postaviti prometne znake za zaprto smer, urediti prometno signalizacijo, da ne bi avtomobili naleteli na barikade. Toliko o mojem delu na prometnicah.

Bil sem tudi starešina lovske družine Marezige in sem imel veliko funkcijo tudi tukaj. Glavni za te zadeve je bil gospod Štefe, ki je bil tudi lovec in sva se zelo dobro poznala. Ker vojaških pušk ni bilo, sem moral organizirati, da smo vse lovske puške angažirali, tako da je sleherni moral biti aktiven. Naša lovska družina je dvakrat ali trikrat zasedla celo južno mejo, se pravi mejo z Republiko Hrvaško. No, tam ni prišlo do težav. To delo je bilo organizirano tako, da smo bili tiste dni stalno aktivni. Ne vem koliko dni je to trajalo. Ne ponoči ne podnevi se ni dalo spati. Veliko je bilo skakanja okrog. Danes ima vsak v žepu telefon, takrat pa ni bilo telefonov, jaz ga niti doma nisem imel, imel sem le UKV. Nekaj zelo aktivnih lovcev je obvestilo vseh osemdeset lovcev. Vsak je vzel tisto municijo, ki jo je imel pri sebi. Imeli smo ostromreške puške za na jago, na dvesto metrov se je lahko dobro zadelo. Jaz sem jim rekel: »*Tam morate biti s puško. Vsak sum morate sporočiti.*« En naš jager je šel na jago tukaj gor na Čentur. Deževalo je in eden, ki je šel menda tam mimo, ga je videl. Videl je, da je bil pokrit, da je imel puško in da je nekaj iskal po tleh, in je javil policiji. Vsa policija je priletela, obkolila je cel hrib in ga iskala, bil pa je to njihov policaj, ki je bil tudi član naše lovske družine. Praktično je bil tudi on angažiran, da bi iskal tega človeka, dejansko bi sam sebe iskal. Dogajale so se pač tudi take stvari, po svoje je bilo to tudi zanimivo. Potem je poteklo vse v najlepšem redu, tako da ni bilo večjih incidentov. Osamosvojili smo se! Imel sem lepo gledanje v prihodnost, toda v trenutnih situacijah, mislim da je bilo zelo nevarno, nevarno, ker se je lahko od trenutka do trenutka kaj spremenilo. Bilo je zelo dramatično. Sedaj nisem ravno najbolj navdušen nad našo Slovenijo, ker ta naša politika zgleda da ne zna gospodariti, je pač tako kot je. Je boljše tako kot slabše. No, iz ene stare table pa imam danes zunaj narejeno mizo.

Oreste Bordon

Dogajati se nam je začelo teden dni pred 26. 6. 1991. Vpoklicani smo bili v rezervno na zborna mesto v Ilirski Bistrici. Smer odhoda naj bi bila Zvoneče pri Permanih na Hrvaškem, a smo odšli na Gomance. Bilo nas je približno petinsedemdeset rezervistov. Nastanili smo se na gozdarski postojanki na Gomancih. Minil je prvi dan, pa drugi dan, vmes je bilo veliko smeha in norčavosti, kot pri rezervistih pač.

Dogodek, ki je spremenil ritem, je bil, ko smo dobili nove puške kalašnikov madžarske izdelave. Naša naloga je bila te puške očistiti masti. Po čiščenju je sledilo streljanje in kar precej pušk ni imelo udarne igle. Pušk je bilo seveda več kot nas. Streznil pa nas je drugi dogodek, ko smo odšli na stražo na hrvaško mejo. Ukaz, ki je prišel zvečer, je bil nepričakovan. Ob glasnem petju smo utihnili in se razvrstili na stražna mesta. Stisnilo nas je in ni nam bilo vseeno.

Tretji dogodek v tem nizu je bil televizijski prenos velike proslave v Pragi, ko je odšel zadnji ruski vojak. Frank Zappa je imel strašen koncert. Četrty dogodek pa je povezan s časopisi, v katerih sta bila prikazana naša zastava in grb. Časopise so nam prinesli rezervisti, ki so nas zamenjali. Nekateri rezervisti so imeli še nemške šmajserje z nemškim kljukastim križem. V tistem tednu so nas vodili: sedaj pokojni Derenčin – ki je bil pozneje ranjen pri Kosezah pri Ilirski Bistrici, Igor Knap – človek z velikimi prepričevalnimi metodami, na prvem mestu Marko Maljevac – človek, ki se ni pustil paničariti, ter Vičič – ki je imel s seboj tudi svoj BMW, skrit v drvarnici postojanke.

Bilo nam je lepo in nepozabno. Hvala Bogu, da se je vojna končala, kot se je. Vsem mojim tedanjim sobojevnikom bi se rad zahvalil za to, da sem lahko prav z njimi delil tiste dni in dni v času moratorija. Bili smo enota za posebne namene in tisti teden smo poimenovali *»Bitka za Gomance«*.

Roman Brožič

26. junija 1991 sem se že na vse zgodaj zjutraj srečal s prvimi nenormalnimi zadevami v zvezi z novo državo. Odpravljal sem se službeno v Trst in na meji ni bilo normalno stanje: policija v zaščitnih jopičih, slovenska zastava, slovenska tabla že na mejnem prehodu, in tudi pregled dokumentov ni bil poseben. Ampak morali smo čim prej zapustiti prehod. Ko smo se vračali iz Trsta, okoli desete ure, smo na mejnem prehodu Pesek že padli v prvo akcijo slovenske policije. Ko so delavci cestnega podjetja na mejnem prehodu menjavali jugoslovansko tablo s slovensko, je bila zadeva precej, precej ostra. S tremi vozili so prišli specialci iz Ljubljane, zasedli položaje, nas, ki smo opravljali carinske formalnosti na mejnem prehodu odstranili, predvsem pa so nas takratni miličniki v zgradbah mejnega prehoda, najprej podrobno pregledali. Pri samem prehodu meje sem videl tudi vojake, ki so se razvrščali po mejni črti. Italijanski karabinjerji pa so bili na vsakih trideset korakov prav tako razvrščeni po mejni črti v smeri proti Sloveniji. Vse skupaj je bilo čudno, ker ni bilo še nobenih informacij o dogajanju. No, potem, ko smo, glede na takratne čase, te carinske formalnosti zelo hitro opravili, sem se čez Razdrto vračal proti Ajdovščini in pri cestarski hiši na Rebrnicah naletel že na prvo barikado.

V barikadi je bilo vse skupaj malo hecno, nič evforije ni bilo, nič panike. Vse je mirno čakalo, cesta je bila zaprta. Policisti so povedali, da zaradi vojakov, ker da pričakujejo, da bo prišla kolona oklepnikov iz Vipave. In kasneje, že v zgodnjih popoldanskih urah, je kolona oklepnikov res prišla, z njimi je bil tudi komandant KOS-a. To je bilo ta dan moje

prvo srečanje z njim. Ko se je ta kolona obrnila v Vipavo, so sprostili promet in prišel sem do Ajdovščine. Nato sem se odpravil proti domu, vendar je bila v Ajdovščini spet blokada do Šturkega mosta in čez Šturski most nisem mogel, tako da sem šel domov preko Dolenj čez polja. Ko sem prišel domov, sem izvedel, da se čez Nanos oziroma po cesti od Bele premika tankovska kolona. Poklical sem ženo v Ajdovščino na takratni občinski oddelek za obrambo. Prevezala me je s šefom in takrat mi je šef dal predlog ali nalogo, da naj sami nekje pri vasi Vrhpolje napravimo barikado. Vendar je tudi povedal, naj se ne igramo preveč, ker zna biti nevarno. Povedal mi je tudi, da bo za barikado poslal kamione in res sta prišla kamion iz cestnega podjetja in kamion privatnika iz Vipave, mislim, da je bil Tomo. In tam smo to razvrstili na najožjem delu. Tanke smo že slišali. Od Zavetnikov dol se je že dobro slišalo ropot motorjev in premikanje železa. Tudi višje nad vasjo je bila takrat zapora z enim buldožerjem. Ko so tanki prišli do njega, so ga enostavno odrinili stran, mu zlomili jeglico, tako, da niti deske ni mogel dvigniti in ga je potem lastnik sam umikal tako, da je kar desko vlekel po tleh. Barikada s kamionoma pa je bila postavljena od cerkve gor pri hišni številki oseminštirideset. Veliko smo bili v zvezi z ženo in vsemi. Obveščali smo jih, da je barikada postavljena, da so tanki tam. Veliko vlogo so tukaj imeli tudi radioamaterji: od tega, da so motili frekvence, vojaške frekvence, do tega, da so obveščali našo stran. V vasi imamo radioamaterjev kar nekaj. Ker pa je bila zapora oziroma barikada na najožjem delu in ker sem bil sam tudi tankist in so me učili tudi, kako se tanke uničuje in kje postaviti zadevo, pa tudi logično je, je bila barikada, čeprav s kamioni, dokaj dobro postavljena. In to je poveljnik čete JLA Kovačič tudi videl. Videl je, da če bi hotel na silo rušiti, bi se zagostilo v dve hiši in reševanje bi trajalo več časa. Ko smo stali ob barikadi, smo se začeli prerekati, kdo bo umaknil kamion. Po daljšem pregovarjanju in prerekanju kdo ima prav in kdo nima prav, je lastnik kamiona iz Vipave kamion umaknil. Vozilo cestnega podjetja pa ni imelo svojega šoferja. Šofer je vozilo pripeljal, postavil in odšel. Policije zraven ni bilo na tej barikadi, vso stvar so spremljali od daleč, izpred cerkve.

Zaradi barikade smo se prerekali in ker sem vodil barikado, me je Kovačič postavil ob zid in mi enega od vojakov dal zraven za stražo. Ko so to drugi videli, so začeli z njim spet razpravljati in se prerekati. Celo do manjšega prerivanja je prišlo in do streljanja. Kovačič je takrat enemu od svojih vojakov vzel orožje in ustrelil v zrak. Ko je ustrelil, se je vsa stvar precej hitro pomirila, je pa prijel še enega civilista in ga prav tako dal pod stražo. Takrat so nama vzeli prostost in so naju dali pod stražo neupravičeno, ker niso imeli te pravice. Tako sva postala prva in edina civilna zapornika v osamosvojitveni vojni. Vojaki pa v bistvu niso vedeli za kaj gre. Sam sem govoril s stražarjem, ki je malo odgovarjal. Bil je Bosanec. Vprašal sem ga, kaj bi se zgodilo, če bi jaz pobegnil, ker bi bila možnost dokaj velika, saj bi pobegnil skozi sosedov hlev in se zgubil v vasi, ki jo dobro poznam. Rekel je: »*Probaj, pa češ videt.*« To pomeni, da bo zagotovo streljal. Vsa stvar se je malo razvlekla. Trajalo je precej časa, ne vem koliko, ker mi niti na kraj pameti ni prišlo, da bi gledal na uro, koliko časa je kje kdo bil. Kovačič je dal komando, da naju odvedejo v komandni oklepnik in naju odpeljejo v kasarno. Še prej pa je razbil šipo na kamionu cestnega podjetja, vdrl vanj, potem so ga nekako spravili v pogon, ga zaplenili in v koloni peljali v kasarno. Ob prihodu v kasarno se je kolona razvrstila, šli smo ven. Vse skupaj je bilo malo čudno, kako to, da so pripeljali kar dva civilista noter. Jaz pa sem imel to srečo, da sem večino oficirjev iz vipavske kasarne osebno poznal, zato, ker je bila moja sestra poročena z enim od oficirjev in so se večkrat pri nas zadrževali, včasih so nam prišli tudi kaj pomagat na kmetijo ali pa so prišli

samo na kozarec vina. Čudno so gledali, da kaj sem zdaj jaz prišel s to kolono noter in me spraševali. Sem rekel: »*Ja, budala me je zaprl, kaj hočeš.*« Očitno so zelo hitro obvestili tudi svaka, ki je prišel tja. Oni so bili takrat v stalni pripravljenosti in niso imeli izhoda iz kasarne, tako da se midva dva, tri dni prej, odkar je bila ta stroga pripravljenost, nisva videla. Rekel mi je: »*Kaj delaš neumnosti...*« in sem rekel: »*Kaj, nič, zdaj sem tu.*« Potem je prišel poveljnik KOS-a, imena si nisem zapomnil, in ukazal vojakom, da naju odpeljejo na zaslišanje. Zaslišanje je bilo v zdajšnji portirnici kasarne. Mene so pod stražo pustili zunaj v parku, moral sem počakati na klopci, kolega Mirot pa so odpeljali v prostore in ga zasliševali. Naši so bili že vsi obveščeni o tem, da so me zaprli in odpeljali. Stekla je tudi akcija za najino rešitev. Kaj se je dogajalo z Mirotom na zaslišanju, ne vem, bilo je nekaj kričanja, to sem slišal in prepričan sem tudi, da so ga pretepali. Vsaj nekaj. Meni je bilo zaslišanje prihranjeno. Ko je KOS-ovec končal z Mirotom, se je že mračilo, bilo je okoli osme ure, takrat še nismo menjavali ure. Žena je bila vsa preplašena. Doma panika, nič čudnega, hčerka je imela tri leta, sin osem. Na koncu so naju vseeno izpustili. Potem ko so naju izpustili, se je pred cerkvijo že odvijala proslava ob osamosvojitvi in saditev lipe. Na proslavo je prišla tudi desetina vojakov iz vipavske vojašnice. Bilo je veliko vaščanov, ansambel, zastave – skratka veselica. Vojaki so na drugi strani ceste pozorno čakali, pa jim ni bilo jasno, kaj se dogaja. Med pogovorom z vojniki sem rekel: »*Kaj delate tukaj?! Greste nad svoj narod!*« Pravi: »*Ne, mi gremo nad Italijo, Italija nas je napadla in vi nas ovirate.*« »*Kakšna Italija!*« rečem. No, ko sem bil v komandnem vozilu, sem tudi videl, kako so bili preskrbljeni. Na dva vojaka je bil za cel dan en suh obrok in eno kuhano jajce. Bili so žejni in lačni. To pomeni, da so šli na pot popolnoma nepripravljeni. Niti »*pozadina*« jim ni sledila, da bi jih lahko oskrbovala z vodo in hrano. Ker je bil voznik komandnega vozila stalno v vozilu in ko sva imela priliko, da ni bilo nikogar zraven od poveljujočih, sva se pogovarjala. Rekel mi je: »*To imamo, mi smo lačni in žejni.*« No, na proslavi nisem zdržal dolgo. Odšel sem domov, ker je bilo prehudo, prehude napore sem imel cel dan. Potem je prišel še en tank, ki se je med potjo pokvaril, in so ga zaustavili z živim zidom. O tem sem slišal drug dan. Potem sem bil pa celo vojno doma kot zaprt. Iz hiše me niso kaj dosti spustili, ker so bili prepričani, da bom spet ušpičil kako neumnost. Kot kurir sem raznosil pozive v enote teritorialne obrambe. Nekaj časa pa sem dežural tudi v gasilski enoti ob radijski zvezi, da bi sprožil alarm v primeru nevarnosti letalskih napadov. Bila je nedelja, ko so napadli Nanos in so avioni leteli tu čez.

Danes je dobro, da smo v EU, da so meje padle, da lahko pretok blaga poteka veliko hitreje, da se ne izgublja več milijonov delovnih ur na meji. Prej nismo imeli ne bencina, ne masla, ne sira, ne kave, ne kavbojk, imeli pa smo socializem. In nekaterim je še zmeraj žal po njem. Očitno so oni imeli vse to. Mi tega nismo imeli. Glede na zdajšnje razmere pa se sploh ne bi izpostavil. Ker v vseh teh dvajsetih letih, mislim, da so zapravili popolnoma vse, kar se je takrat nameravalo storiti.

Vse te naše akcije so zabeležene, toda kot vojna dejanja niso priznana. Ampak mi smo vseeno naredili, kar nam je bilo naloženo, predvsem pa vse, kar smo mislili, da je prav. Žalostno je, da ne samo jaz, ampak tudi drugi, ki so kaj naredili pri osamosvajanju, nikakor ne moremo priti do statusa vojnega veterana. Imamo pa ljudi, ki so se skrivali in so vojni veterani. Ne potrebujem odlikovanja, potrebujem le čisto navadno priznanje, da je bilo to tudi nekaj vredno za to državo, pa nič drugega.

Peter Curk

V vojni ustanovi jugoslovanske armade sem začel delati leta 1979 kot šef kuhinje. Najprej sem bil dva meseca v domu JLA v Vipavi, potem sem zaradi potreb šel v dom JLA v Pivko, kjer sem ostal šest let, nato pa sem prišel v Postojno, ko je od tam v prekomando v Mursko Soboto odšla šefica kuhinje. Z vojsko praktično nisem imel nič veze, razen kolikor smo bili v stiku, ko so hodili na malico, pa takrat, ko so bili kakšni družabni večeri, oni so jim rekli »*drugarski večeri*«. Tako da smo se včasih družili skupaj. Drugače so mi iz vojske kot šefu kuhinje zmeraj dali enega ali pa dva vojaka za pomoč v kuhinji. Po navadi so dali vojake, s katerimi si moral govoriti samo srbohrvaško. V Pivki na primer je bila samo ena Slovenka v strežbi, drugače sem bil jaz edini Slovenec. Drugi zaposleni, čistilke, sobarice, razen dveh, treh, so bili vsi z juga. Rekel bi, da Slovencev ni bilo oziroma se včasih kakšni oficirji niti niso izdali, da so Slovenci. Za Pivko so rekli, da je bil tam kazenski bataljon, ker so tja hodili bolj problematični oficirji. Ko sem prišel v Postojno, sem bil bližje upravi obrata, takrat je bila glavna komanda v Zagrebu in en oddelek logistike je bil v Ljubljani. Bili smo pod vojno ustanovo Crvena zvezda, in kot član delavskega sveta sem hodil na sestanke v Zagreb. Na kakšnem sestanku smo marsikaj izvedeli, nikoli pa ni bilo govora, da se Slovenija misli osamosvojiti. Ko so zaprli Janeza Janšo se je čutilo malo trenja med Slovenci in zaposlenimi iz drugih republik. Takrat, ko je bil plebiscit za samostojno Slovenijo, sem bil tu v Postojni v volilni komisiji, udeležba je bila neverjetna in so bili skoraj vsi za samostojno Slovenijo. Tudi kar je bilo južnjakov, ki so bili zaposleni v tej vojni ustanovi, so bili za to, da se Slovenija osamosvoji. Najlepše je bilo, ko so skoraj vsi moški prišli na volišče s kravatami. Ena gospa pa je vsakemu od volilne komisije podarila nageljček. »*To gre vendar za našo državo*,« je rekla in bilo je res lepo. Nekaj je bilo invalidov, ki so klicali volilno komisijo. Tako smo šli v tri kraje, kjer so res s ponosom obkrožili »*da*«. Ko smo zvečer na občino nesli rezultate, smo šli k Bolku na večerjo, ker je bilo res veselje tisti dan.

No, potem ko je prišla osamosvojitve in je 25. junija Bučar v skupščini razglasil, da je Slovenija samostojna, takrat je zavladalo veselje v nas vseh. Naslednji dan, 26. junija, smo mi normalo delali in čakali, kdaj bo proslava. Ognjemet z gradu, pa zastava, ki so jo nesli na Triglav, to mi je tisti večer najbolj ostalo v spominu. To so bili res fantastični občutki človeka, ker takrat smo bili res kot eno. Ravno tisti teden sem delal dopoldne. Že kakšnih deset dni pred osamosvojitvijo je začelo vedno manj oficirjev hoditi na malico. V kasarni smo imeli eno kantino, avto prikolico, kjer smo pekli na žaru. Dostikrat smo tam dežurali in pekli, ker oficirji niso hodili domov in so se tam hranili, in tudi prespali so notri. Mi smo mislili, da imajo vaje. Vedeli smo, da se nekaj kuha, ampak nismo vedeli nič, ker nismo bili o tem nič obveščeni. Postojna je bila center vojske, tu je bilo štiri tisoč petsto vojakov. Zadnja leta so bili tu večinoma albanski vojaki s Kosova in Makedonije in dosti iz južnega dela Srbije. Slovencev je bilo strašno malo. V Velikem Otoku je bila enota, kjer so imeli samohodke, v Pivki so bili tankisti, v kasarni v Postojni je bila na eni strani vojaška policija, na drugi strani so bili topničarji, in tam je bila tudi protiletalska obramba. Premiki z vozili so bili že prej, ker je bila vsako leto kakšna vaja. V Postojni je bilo toliko vojakov, da so bili ljudje navajeni teh vojaških premikov. In jaz za tanke sploh nisem vedel, da so šli ven. Šel sem v službo in domov, vmes nisem nikamor šel, da bi kaj izvedel.

Naslednji dan, 27. junija, smo veseli prišli v službo, za nami je bila osamosvojitve in lepa proslava z ognjemetom. Potem pa slišimo po radiu, da so tanki prišli iz Karlovca v Slovenijo. Kmalu enkrat dopoldne je bilo obvestilo, da naj vsi tisti Slovenci, ki smo

zaposleni v jugoslovanski vojski, gremo ven iz vojske in da naj prestopimo k teritorialni obrambi oziroma na slovensko stran, saj smo vendar svoja država. Potem je bil poziv, da je jugoslovanska armada agresor. Tisti dan mi bo za vedno ostal v spominu. Na malici je bilo strašno malo ljudi. Dva sta prišla skupaj na malico, eden je bil Slovenec, eden pa menda Hrvat, oba sta bila fejest fanta, in sem tistega Slovence vprašal: *»Ivan, kaj boš ti naredil?«* *»Sam ne vem, ni še zadosti zrelo, ti ne morem nič reči, ker ne vem, kaj bo.«* Oni drugi pa je rekel: *»Jaz imam še dve leti do penzije, ali bom šel prej v penzijo ali kaj, ne vem kaj se mota.«* Pa sta bila to dva, ki sta delala v komandi, ampak sta bila bolj pisarniška delavca in nista kaj dosti vedela. No, tisti dan sem šel ob eni uri domov. Šel sem k šefu samo čez cesto na Vojkovo in sem rekel: *»Veš kaj Ratko, ti mi boš pisal dopust do nadaljnjega,«* ker sem imel veliko dopusta. Drugi dan je bila ključavnica že zamenjana in niti moje obleke ni bilo več tam.

No, še dan prej, 27. junija, ko sem prišel domov, sva šla z ženo na vrt pogledat zelenjavo, pa so šli helikopterji v nizkem letu. Sem rekel: *»Kaj bo zdaj to? Žena pojdiva domov, ali se bo vojna začela ali kaj, pojdiva domov.«* Nisem pa vedel, da so s temi helikopterji vozili specialce iz Niša na mejo. Do Brnika so prišli s transportnimi avioni, potem pa so jih s helikopterji prevažali na mejo. Tisti dan sem imel avto še pri mehaniku v Matenji vasi in sem sodelavca, ki je bil pri nas ekonom, zaprosil, ali me zapelje do Matenje vasi. Ljudje so naju postrani gledali in spraševal sem se: *»Zakaj naju tako bulijo?«* Peljala sva se namreč z vozilom z vojaško tablico. No, ko sem prišel domov, mi je žena rekla: *»Veš kaj, če bo vojna, pojdiva midva malo špeže nabavit.«* Šla sva do Hruševja, ker je tam imela trgovino naša bivša sosedka. Nabavila sva malo več. *»Pa zakaj toliko nabavljata?«* je rekla. *»Pa kaj nič ne poslušaj kaj je?«* sva rekla. *»Ma to ne bo nič,«* je odgovorila. Jaz pa sem rekel: *»Ma jaz dvomim, da ne bo nič.«* Ko sva se vračala iz Hruševja, se mi je zdelo, da avto nekam čudno *»igra«*, in sem rekel: *»Pa saj sem imel avto vendar pri mehaniku, kaj je to slišati, kakor da bi šel kakšen ležaj.«* Pa sploh nisem vedel, da so tam šli tanki, tisti tanki, ki so šli 26. junija iz Pivke po cesti in so se obrnili pred Hruševjem pri gostilni Milena. No, potem je tisto pri avtu *»nehalo igrati«*. Tanki so uničili asfalt in narobe je bilo torej z asfaltom in ne z mojim avtomobilom. Tudi ljudje, posebno tujci, ki so se vozili proti morju, so se še dolgo potem ustavljali ob cesti in gledali, ali ima njihov avto kakšno gumo prazno ali če je šel kakšen ležaj.

No, zvečer sva poslušala poročila in sem rekel: *»Veš kaj Milka, jaz se grem prijaviti, da bom prestopil v teritorialno obrambo.«* Nisem pa vedel, kam se prijaviti. Takrat je bila cela Ljubljanska cesta razkopana, ker so jo popravljali. Pokrajinski štab teritorialne obrambe pa je bil v gasilskem domu. Šel sem v gasilski dom in tam sem poznal Štefana Majcna, ki je bil pri civilni zaščiti. Rekel mi je, da se bom moral obrniti na občino, da pa je prav, da sem prišel k njim, da vedo, da ker sem prišel tja, da sem se pravilno odločil in da me imajo v evidenci. Naslednji dan zjutraj sem takoj zjutraj odšel na občino na upravno enoto, na sekretariat za narodno obrambo ali kako se je že reklo, in tam mi je uslužbenka rekla: *»Ste drugi na spisku. Zdaj pojdite domov in popoldne okoli druge ure pridete nazaj. Vzemite si kaj za preobleči, ker boste šli v zbirni center.«* No in do popoldne se nas je nabralo že petintrideset. Za občino, kjer je sedaj parkirišče, takrat pa je bilo še košarkaško igrišče, so nas prišli iskat z vozilom, ki ga ima banka, ker drugih takih neprebojnih vozil praktično ni bilo. Vozili so nas v Planino, dvakrat ali trikrat, in so vse prepeljali. Čakali smo tam, kjer je bil včasih dom upokojencev in tam so nas sosede lepo postregle s kavo. Potem je prišel

avtobus in teritorialcev v uniformi, s številko ena na rokavu, prva generacija teritorialcev. Rekel je: »*Sedaj se bomo zbrali v avtobusu in bomo šli na Žilce.*« Za Žilce sem že slišal, nisem pa vedel, kje je to. Gor nas je prvi dan prišlo petintrideset že skoraj v temi. Tam nas je bilo nekaj nastanjenih v nekem domu, mislim, da je bil počitniški dom, spodaj pa je bila trgovina. Nekaj nas je bilo tam nastanjenih, nekaj pa jih je šlo proti Osredku v lovsko kočo. Rekli so: »*Sedaj, fantje, vam bomo razdelili orožje, kar ga imamo za vsak primer.*« No, vsega skupaj je bilo šest navadnih pušk, ena pištola in en škorpion, avtomatska pištola. To je bilo osem kosov orožja na petintrideset ljudi. Stražarji teritorialne obrambe so bili oboroženi s polavtomatskimi puškami. Ti fantje so nas gor kar lepo sprejeli in rekli: »*Ne biti nič v strahu, ker tu gor za vas nobeden ne ve nič.*« Jaz se nisem niti grebel za puško, vprašal pa sem, ali jo bom dobil in so rekli: »*Ne skrbí, jo boš že dobil.*« Potem sem se pogovarjal z enim od fantov, ki je bil stražar. »*Kje se pa vi hranite tukaj?*« sem vprašal. Pa pravi: »*V gostilni pri Bavdki tam gor.*« Sem rekel: »*Bi bilo fino, da bi jaz lahko šel pomagat gor kuhat, da ne bi bil tu križem rok.*« Rekel je: »*Lahko, bom jaz tistemu gostilničarju rekel.*« Potem je šel naročit večerje in ko je prišel nazaj, sem rekel: »*Sta se kaj zmenila?*« Rekel je: »*Nič, je rekel, da on noče imet 'soldat'.*« Pa sem si mislil pri sebi: »*Prav, pa naj dela sam.*« Potem smo šli gor v gostilno na večerjo, pa je eden od stražarjev rekel: »*Glej, Bojan, tale bi ti lahko prišel pomagat kuhat.*« No, pa je ta gostilničar Bojan po večerji le prisedel k meni in rekel: »*Ti, kaj misliš, kaj bi jutri skuhal za malico?*« Tako da ni bilo več tistega, da »*njemu noben 'soldat' ne bo kuhal*« in sem bil potem vse dni v kuhinji in skrbel za hrano teritorialcev. Bila sta še dva, ki sta hodila pomagat. Jaz sem večinoma kuhal, ona dva sta večinoma lupila krompir, čistila solato in tako. Drugi so kmetom pomagali popravljati stroje, kositi, spravljat seno. Tako da bi rekel, da je vas zaživela. Drugi dan je prišlo noter že več fantov. Prišli so fantje, ki so bili pri vojakih po raznih republikah Jugoslavije, in so pribežali. Dva sta prišla celo iz Črne Gore, sta nekaj časa štopala, nekaj časa šla z avtobusom, da sta prišla do Reke. Od tam so ju pripeljali policaji, ki so ju predali slovenski policiji. Sicer so bili tu fantje razni mehaniki, od puškarjev, avtomehanikov do elektromehanikov, ki so prej v vojaških delavnicah delali kot vzdrževalci. Dosti je bilo tudi oficirjev, ker tukaj ni bil zbirni center samo za Postojncane, ampak so bili tudi iz bistriškega konca, nekateri celo s Kočevskega. Tam gor smo bili skoraj štirinajst dni. Nekaj dni nas je bilo celo sto petdeset vseh skupaj in to samo prebežnikov iz jugoslovanske armade. In od vseh je bilo morda deset ali dvanajst oficirjev iz drugih republik, ki so se predali, je pa res, da vseh nisem poznal. Večinoma so bili to možje, ki so imeli žene Slovenke.

Prvi večer, ko smo bili gor, smo bili v strahu. Po večerji smo šli na majhno vzpetino gledat, kaj se sveti in pokalo je, in nismo vedeli, da je to med Logatcem in Vrhniko na tistem klancu, kjer je bila že bitka. Tisto pokanje je tako odmevalo, da so nam šle kar kocine pokonci. Poslušali smo poročila, eden je imel tranzistor s sabo in imeli smo ga stalno prižganega.

Prvi večer nismo spali nič. En dan pa smo bili res v strahu, ko je helikopter JLA stal na mestu morda deset minut, pet metrov od tal. Tistikrat smo bili pa res v strahu. Iskali so nas, mi smo bili zanje izdajalci domovine, pa ne naše Slovenije, ampak Jugoslavije. Iskali so nas po celém Krasu, po Brkinih, kjer je teritorialna obramba imela kakšne objekte za usposabljanje. Za Žilce pa ni nihče vedel. No, ko je ta helikopter stal, so rekli, da je bilo v njem enih štirinajst oboroženih vojakov. Fantje so se kasneje spraševali, ali so videli eni druge, ali so čakali, kdo bo počil. V leskovem grmu so bili z enim mitraljezom. Tudi mi

smo se bili pripravljene braniti, ker smo po petih dneh vsi imeli orožje pri sebi. Jaz sem imel puško za vrati v kuhinji. Vojno stanje je bilo pač tako. Ne vem, ali nas res niso videli, ali bi človek rekel, da je nekaj nad nami.

En dan je bil na straži eden iz Petelinj in je slišal, da gre eno vozilo gor. Je rekel: *»Zdaj gre ena vojaška kampanijola«*, in je prišibal v gostilno in se skril za vrata. Je rekel: *»Jaz se ne bom kazal ven, bo kar bo.«* In potem je res prišel en džip, v katerem pa so bili lovci, ki so prišli na pijačo v gostilno.

Na Žilce sta nas zadnje dni junija ali v začetku julija prišla obiskat Janša in Bavčar. Nekaj jih je bilo opitih, dva se nista streznila, od samega strahu sta bila stalno pijana. Potem je prišla depeša, da se ne sme več točiti alkohola in se potem res ni več pilo. No, gostilničar nam je šel na roko in vsem tistim, ki smo delali pri njem, je rekel: *»Tukaj imaš telefon in telefoniraj, kje si.«* Ker sem videl, da je tam blizu Osredok, sem poklical mojo sosedo Pavlo Klančar, ki je bila od tam doma. Oglasila se je in se pripeljala sem, v nedeljo pa je pripeljala še mojo ženo in hčer na obisk. Z ženo sva se po telefonu slišala vsak dan. Stalno je imela glavobole. Hči je bila stara štiri leta. Žena mi je potem pravila, kako so iz vrtca hodili v zaklonišče, ko so preletavali avioni. Sinova pa sta bila ravno v takih letih, ko bi ju lahko vpoklicali v vojsko. Takrat sta bila stara sedemnajst in osemnajst let.

Zraven nas, v gasilski dom pri Svetem Vidu so 29. junija začeli voziti iz skladišča iz Velikih Blok, ker je vojašnico v Velikih Blokah Mele že predal. Pomagali smo razkladati odeje. Mele je prišel v obleki teritorialne obrambe in nas vse pozdravil. Poznala sva se že od prej, ker je bil v Postojni šef lekarne in so včasih hodili k nam v kuhinjo v kontrolo. Bil je fejš možakar. Potem smo videli, da je bilo v Velikih Blokah blizu tristo ujetnikov. Vzeli so jim popolnoma vse, tako da niti pasu niso imeli na sebi. Se je pa še zgodilo, da so imeli pri sebi še kakšne žiletke ali kakšno britev ali žepne nože, da bi se na kakšen način poskušali rešiti. To smo videli potem, ko so nas pripeljali z Žilc v Velike Bloke, da bi bili mi tam namesto na Žilcah. Marsikdo je pravil, s kakšnim strahom so šli iz vojske. Nekateri, ki so delali pri vojski in imeli določen urnik, pa so šli ven brez problema, tako kot jaz. Tudi potem ni bilo problemov, saj sem po približno treh tednih od Crvene zvezde normalno dobil delovno knjižico in prav tako plačo. Ko je bilo konec, ko so bila že pogajanja na Brionih, smo prišli v Postojno, smo bili vseeno še malo v strahu. Dali so nam vse sorte nalog. Prva enota slovenskih poklicnih vojakov, bilo je približno sto dvajset fantov, je bila v gozdčkih pred Palčjem. Tja smo jim vozili hrano, tako da sem potem še ves čas, vse dokler se nisem upokojil, skrbel za hrano, seveda za našo, slovensko vojsko.

Stane Frelj

Spominjam se, da so takoj prvi dan po osamosvojitvi že zgodaj zjutraj vse radijske postaje poročale o premikih enot JLA. Pri nas je bilo prvi dan še vse dokaj mirno. Opaziti je bilo veliko vznemirjenost med ljudmi. Drugi dan pa so tudi pri nas zaprli vse glavne ceste in mostove. Z Vrhniko naj bi skozi Vipavo in čez Col proti meji v Rožni dolini peljali več tankov. Teritorialna obramba ni pustila po cestah nobenega prometa, tako da smo se iz službe vračali proti domu po vseh mogočih gozdnih poteh. Ko smo prišli domov, je bila prav za našo hišo postavljena dokaj močna barikada. Bili so štirje kamioni in en buldožer. Naša hiša se namreč zajeda prav v cesto in tu je najožji prehod. Barikado je varovalo šestnajst policistov, oboroženih z minometalci in avtomatskimi puškami. Takoj po

prihodu domov so nas opozorili, da bi bilo bolje, če bi se čez noč preselili kam drugam, saj bi v primeru spopada lahko kakšen tankovski izstrelek zadel našo hišo. Barikado so policisti stražili dva dni. Potem pa je prišlo obvestilo, da so se tanki kljub vsej tehniki izgubili v Trnovskem gozdu. No, dva tanka pa sta kljub vsemu prišla, vendar se je kakih petsto metrov pred barikado prvi pokvaril, drugi pa ni mogel mimo. Posadka je takoj poskakala ven. Oficir se je poskušal držati čimbolj moško, pa mu to ni preveč uspevalo. Vojakom je šlo kar na jok. Ker pa so bile ceste zaprte in je teritorialni obrambi in policiji primanjkovalo vozil in ljudi, so »naši« stražarji ostali kar brez izmene in hrane, tako da smo jih s hrano in pijačo en dan oskrbovali kar mi.

Alojz Furlan

Leto 1991 bo ostalo globoko zapisano v mojem življenju. V tem letu sem postal duhovnik, kar je zame nekaj največjega, saj sem Bogu izrekel svoj večni DA. Bližnja priprava na ta življenjski trenutek, kakor posvečenje in zatem nova maša, pa se je odvijalo v nenavadnem ozračju, kar tem dogodkom daje še poseben ton. Prav tiste dni je bila slovenska vojna.

Na Sveti Gori pri Novi Gorici smo imeli bogoslovci (kandidati za posvečenje) duhovne vaje. V dnevih duhovne zbranosti nismo spremljali poročil na radiu in televiziji, tudi dnevnega časopisja nismo brali. Tako nihče od nas ni bil na tekočem, kaj se dogaja v javnem življenju. Ker pa je postajalo ozračje v slovenskem prostoru vedno bolj napeto in nevarno, so nas domači patri frančiškani seznanili z dogajanjem, ki je iz ure v uro postajalo bolj napeto. Dan po razglasitvi slovenske samostojnosti, 26. junija, smo že močno občutili nevarnost državljanske vojne, saj so po Soški dolini in mimo Svete Gore privihrali vojaški reaktivci. V nas se je naselil strah, ne tajimo, posebej še, ker smo se veselili bližnjega dneva posvečenja, 29. junija. Tako pa smo postali negotovi ali v takih razmerah posvečenje sploh bo. Čeprav se v takem duhovnem razpoloženju kot smo bili (duhovne vaje) zavedaš, da je Bog s teboj in da v zaupanju v Boga tudi vojna ni najhujša stvar, nam je bilo vendar tesno pri srcu. Po končanih duhovnih vajah smo se dobesedno prebijali proti Ljubljani, saj je bilo na poti veliko zapor, barikad; vozili smo se po gozdnih cestah, celo mimo tankov in vojaških patrolj. Potem je bilo treba priti iz Ljubljane na Štajersko, da bi bili 29. junija, na praznik sv. Petra in Pavla v Mariboru posvečeni v mašnike. Tudi na tej poti ni manjkalo barikad. Nekaj ur smo potrebovali, da smo se prebili, najprej do Ptuja, nato pa v Maribor. Pri slovesnosti mašniškega posvečenja je bila stolnica na pol prazna, saj mnogi niso mogli ali upali priti k slovesnosti. Naslednji dan, v nedeljo, 30. junija sem z vlakom potoval v Ljubljano, da bi sodeloval na slovesnosti birme na župniji Prežganje. To potovanje z vlakom je bilo doslej v mojem življenju eno najtežjih, najbolj mučnih. Spominjam se, da je bilo nekje v bližini Celja, ko po radijskih poročilih slišimo obvestilo, da letala srbske vojske nameravajo bombardirati Ljubljano in nekatere druge kraje. Radijsko obvestilo je bilo vsakih nekaj minut vedno resnejše opozorilo. Razpoloženje na vlaku je postajalo mučno. Posebej, ko smo slišali opozorilo, naj prenehajo voziti vsa vozila in naj se umaknejo s cest in poti, je postajalo stanje na vlaku nevzdržno, kajti nihče ni mogel vplivati na vlakovodjo, da bi ustavil vlak (bil je brzi in ni imel krajevnih postaj) in bi zbežali z njega. Razpoloženje je postajalo čedalje bolj panično. Takrat, prvi dan po mašniškem posvečenju, sem živo začutil, kako sem tudi kot duhovnik še vedno slaboten človek; svoj notranji mir in trdnost

lahko živim le, če se resnično oklenem Boga. Nastopil je najbolj pričakovan trenutek – vlak je ustavil. Znašli smo se na železniški postaji v Ljubljani. Vojski teritorialne vojske so nas dobesedno potegnili iz vagonov in »spodili« v železniški podhod. V tem zaklonišču smo z mnogimi drugimi potniki in meščani čakali, dokler nevarnost zračnega napada ni prenehala; trajalo je približno uro in pol. Ob izhodu na mestne ulice je bila slovenska prestolnica dobesedno »spremenjena«. V šestih letih, ki sem jih preživel v Ljubljani, nikoli, niti ponoči, ni bilo tako mrtvo, kot tedaj; nobenega hrupa, nobene glasbe, zdelo se je, da se tudi pogovarjati ljudje niso upali. Iz mesta smo se lahko napotili le peš, saj ni vozil ne avtobus, ne taksi, skratka, v mestu ni bilo življenja. Na poti iz mesta sem za nameček doživel še en šok. Nenadoma sem se znašel ob vojašnici, ker se niti spomnil nisem, da bi ubral drugo pot. Ob ograji so stražili vojaki ... Preživel sem. Ob spominih na dneve, ko me je na duhovniško pot pospremila življenjska ogroženost, čutim, da so nam na pot življenja postavljene tudi preizkušnje. Le-te nas resnično utrdijo. Potem znamo življenje bolj ceniti. Mar ne pravi tudi pesnik Menart: *»Pa naj je včasih bilo res hudo, / nič mi ni žal, saj je moralo biti, včasih je prav, da stemni se nebo, / da se navadimo sonce ljubiti...«*

Martin Gašparič

Ta izkušnja ima dve plati. Eno dobro, lepo, to, da smo prišli do osamosvojitve, druga pa je slaba, kar se je zgodilo do današnjih časov, da od tega boja za osamosvojitve nimamo skoraj nič. Sam sem bil zelo zagret za to, da se Slovenija odcepi. V tistih časih, ko se je porodila ta ideja, se mi je zdelo, da se oblast zelo centralizira v Beogradu in se na to nikakor nisem mogel privaditi in tudi nisem bil za to. Udeležil sem se tudi demonstracij, manifestacij v podporo četverici v Ljubljani. Takrat sem bil v rezervi v jugoslovanski vojski in sem milici, predvsem komandirju takratne postaje milice v Ajdovščini, Angelu Vidmarju, dostavljal razno razne podatke. Zelo sem bil vesel Kučanovih besed, ko je v Ljubljani dejal, da je *»jutri nov dan«*. Predvideval sem sicer, da lahko pride do neljubih dogodkov, ampak da bi potegnili to za sabo tako ostre, pa nisem pričakoval. Vseeno sem mislil, da bo zvezna oblast bolj spoštovala težnje posameznih republik po odcepitvi ali večji samostojnosti. No, kakor koli že, dogodki vemo, kakšni so bili.

V nekaterih teh dogodkih sem sodeloval aktivno, predvsem pri zavzetju mejnega prehoda Rožna Dolina. Do prihoda vojaških enot v Rožno Dolino, sem bil v Dornberku z nekaterimi znanci, prijatelji, recimo s Sergejem Ferrarijem, Bogdanom Božičem, bil je novinar Primorskih novic, mislim da še s Savom Skomino. Že takrat, ko je tankovska kolona zapustila vojašnico v Pivki oziroma potem pozneje, ko so krenili iz Vipave proti meji, smo bili v Dornberku in ko je kolona šla iz Dornberka, smo mi šli naprej in se ustavili v Vrtojbi. Že takrat je prišlo do streljanja, ko je poveljnik enote streljal na nas takrat, ko smo obmetavali to kolono, ki je prihajala v Vrtojbo, z mosta, s kamenjem, steklenicami. Spustil je kratek rafal iz avtomatske pištole škorpion proti nam. Ko se je v Vrtojbi prvi tank ustavil ob cesti, sem takoj stekel proti tanku, da vidim sploh kdo so, kaj so, kaj hočejo imeti. Najprej naletim na vodnika stažista, ki je proti meni uperil avtomatsko pištolo škorpion. Jaz sem ga v srbohrvaščini vprašal, kje ima poveljnika. Odgovoril mi je, da se je poveljnik verjetno šel v vinograd malo olajšati. Med tem časom sem vodnika stažista vprašal, od kod prihaja. Rekel mi je, da prihaja iz Sarajeva. To sem takoj izkoristil in sem pokazal osebno izkaznico, na kateri je bilo lepo vidno, da sem tudi jaz rojen v Sarajevu. Potem sem pa rekel:

»Da te ni sram, da dvigaš orožje na svojega rojaka.« No in v tistem se je on meni opravičil. Po tistem rečeva še nekaj besed, nato zagledam, kako prihaja oficir proti tanku. Kmalu sem spoznal, da je to poročnik Drago Hrobat, s katerim sva se že prej poznala. Bil je oficir vojaške protiobveščevalne službe KOS. Poznala sva se že dolgo pred to agresijo na Slovenijo. Ko sem ga zagledal, sem rekel: *»A tako tovariš poročnik, zdaj pa na svoje?!«* On se malo zdrzne in reče: *»O, zdravo, a ti si.«* Potem reče še: *»Veš, vsi me zmerjajo, da sem svinja, da sem nesramen, da napadam svoje ljudi, edino ti si mi rekel tovariš poročnik.«* »Vidiš«, sem rekel, *»zame si enako kot za druge, tudi zame si navadna svinja.«* Takoj potem me je potegnil malo na stran in mi rekel: *»Glej, sporoči gor v štab, da iz tega tanka ne bo izstreljen noben naboj. Iz tega tanka ne bo prišla nobena granata. Povej, da imam namen pobegniti in da bom zbežal iz vojske.«* Tako sva se potem dogovorila, da bom prišel ponj čez dva dni okoli dveh zjutraj in da ga bom peljal ven. Ko sva končala ta pogovor, sem se odpravil v pisarno na mejni prehod v Rožni Dolini, ker sem imel tam mednarodno špedicijo, in sem od tam po telefonu sporočil na policijo, da je poveljnik enega od tankov Slovenec Drago Hrobat, in da sva se dogovorila za njegov pobeg. Potem sem rekel našim v pisarni, da nimamo sedaj kaj početi, da bo mejni prehod tako ali tako zaseden, da prometa ne bo in da gremo lahko domov. Ko sem se odpravljal ven iz pisarne, je šel z mano sodelavec Valter Besednjak, in ko sem prišel v bližino Modre restavracije v Vrtojbi, sem zagledal Hrobatov tank, ki je bil že premeščen iz prejšnjega položaja na travnik za Modro restavracijo. Takrat sem zagledal Hrobata na tanku, bil je naslonjen na topovsko cev. Jaz ustavim avto, skočim ven iz avta, proti meni pa stopi starejši vodnik jugoslovanske vojske. Jaz sem ga hitro ustavil in ga v srbohrvaščini vprašal: *»Ko si? Šta si? Odakle si? Koji ti je broj vojne pošte?«* S tem sem ga prepričal, da sem njihov. On me je salutiral, povedal ime, priimek, vojno pošto in takrat sem mu rekel: *»Ajde, voljno si.«* In on se je umaknil. Hrobat je potem skočil dol s tanka, prišel do mene in rekel: *»Vidiš, so mi že dali lisico.«* To pomeni, da ima že nekoga, ki ga zasleduje, ki gleda kaj počenja. Takrat sem mu rekel: *»Hrobi, še vedno velja to, da boš pobegnil?«* »Ja«, je rekel, *»ni problema, to sva se dogovorila in to velja.«* No, potem sem ga zapustil in šel v avto. In ko pridem v avto, vidim prijatelja Besednjaka kako leži na tleh. Rekel sem: *»Valter, kaj je? Ali je kaj narobe?«* On je rekel: *»Ma kaj si mona?! Jaz sem mislil, da se bosta začela streljati z onim vodnikom.«* Pa sem rekel: *»Vidiš, tako se dela.«* Potem sem se odpeljal proti Rožni Dolini, ker Valter tam stanuje, in sem ga peljal domov. Ko sem prišel do Rožne Doline, sem videl tam že maso ljudi, precej so kričali. V bistvu so bile kar glasne demonstracije. Avto sem parkiral v bližino tistega vojaškega delovnega stroja. Valter je šel domov, jaz pa sem se prerinil med to množico. Ko sem prišel do bencinske črpalke, sem, obkroženega z ljudmi, zagledal kapetana jugoslovanske vojske. Prišel sem bliže in videl, da je bil to Edo Kovačič. Kasneje sem izvedel, da je on vodil napad. Bil je poveljnik, komandant kasarne v Vipavi. Poznala sva se že prej, ker sem bil jaz v rezervi v Postojni, pa smo imeli kakšne vaje skupaj, potem smo dosti sodelovali na področju športa, pa pri raznih drugih stvareh. Poznal sem dosti starešin, predvsem KOS-a, protiobveščevalne službe, ker je bil tudi moj oče pri vojski. Že dolgo časa, od leta 1972 ali 1973 je bil v pokoju, a smo se ne glede na to poznali in imeli stike. Ko sem prišel tja do Kovačiča, sem rekel: *»Edo, kaj se dogaja?«* »Ooo«, je rekel *»živijo. Glej, tukaj prepričujem ljudi, da smo prišli braniti mejo.«* Potegnil sem ga ven iz te množice in rekel: *»Edo, pa saj veš, da to ni res. Kakšna meja?! Blok je še vedno odprt. Saj vidiš, da se avti vozijo čez. Če bi bilo tako, bi mejo zaprli, ne pa, da je promet prost.«* No, na to ni nič odgovoril. Potem smo šli malo okoli, peljal me je okoli svojih podrejenih, okoli

mehanizacije, tankov in takrat je tudi tem svojim podrejenim častnikom, podčastnikom rekel, da se pozna, da smo prijatelji in da se lahko prosto gibam na mejnem prehodu, da me ni treba ustavljati. No, to sem tudi lepo izkoristil, tako, da sem nekako preštel približno število vojakov, kamione, in to sporočil na upravo, kjer je bil nastanjen štab koordinacijske podskupine. Kovačiča sem že kar kmalu začel psihološko prepričevati v tem smislu, da je uporaba kakršnega koli orožja nesmiselna, da je po teh gričkih okoli mejnega prehoda sedaj postavljeno veliko miličnikov in pripadnikov teritorialne obrambe. Dejal sem mu, da jih je okoli pet tisoč. On bi sicer moral vedeti, da je zbrati tako veliko število vojakov in miličnikov v tako kratkem času, nemogoče. Ampak ne glede na to sem nanj malo psihološko vplival. Dejansko nisem z nobenim od tistih vojaških starešin imel nikakršnih težav. Nihče me ni po nobeni stvari nič vprašal. Jaz sem hodil normalno sem in tja. Vse je potekalo lepo. Ljudje so se pa na tem mejnem prehodu zbirali v vedno večjem številu. Tisto skandiranje pa razno razne take stvari so bile vedno glasnejše. Tako da se je bilo tudi mogoče malo bati, da ne bi kdo od demonstrantov sprožil kakšnega neljubega dogodka. Dan se je nekako prelevil v noč, in takrat se spomnim, da je bilo evropsko prvenstvo v košarki in da je bila ena od udeleženk tudi Jugoslavija. Takrat sem se pogovarjal tudi z enim zastavnikom Slovincem, ki je bil bolničar, če se ne motim. Ko sva se tam pogovarjala, mi je rekel: *»Kam pa ti zdaj greš?«* *»Veš kaj, sedaj bom šel domov, ker sem postal lačen«*, sem rekel, *»in da se malo odpočijem.«* Do naju je prišel Kovačič in rekel: *»Kaj je, kam greš?«* Rekel sem: *»Domov bom šel, veš, lačen sem.«* Potem je poklical enega vojaka in rekel: *»Ajde, prinesi mu nekaj za pojed, da vidi kaj mi jemo.«* Potem pa vojaka ni bilo nazaj, da bi mi kaj prinesel, pa tudi Kovačič se je oddaljil od naju. In ko sem potem šel, mi je ta zastavnik rekel: *»Prideš nazaj?«* Sem rekel: *»Ja, ja, bom prišel, proti jutru bom prišel nazaj, zagotovo.«* *»Daj«,* je rekel, *»poglej kako je Jugoslavija igrala košarko in kaj pravijo poročila.«* Torej, namesto, da bi ga zanimalo, kakšni bodo dogodki tam v Rožni Dolini, ga je bolj zanimalo, kako se bo končala košarka. Kar je bilo spet dobro.

No in res. Jaz sem se potem vrnil nazaj okoli tretje, četrte ure zjutraj in mi je takrat takoj eden, ne spomnim se, kdo bi bil, rekel, da je Kovačič uporabil strelno orožje, da je uporabil škorpion, to avtomatsko pištolo. Takoj sem šel do njega. Sem rekel: *»Edo, kaj se dogaja? Pa sva se zmenila, da ne boš.«* Ker preden sem šel jaz domov, sem rekel: *»Edo, da ne bi uporabil kakega orožja!«* To je Edo potem takrat, ko je bil zaslisan s strani milice, kriminalistov, tudi povedal, torej, da sva se dogovorila, da ne bo uporabljal orožja. No in ko sem prišel nazaj, sem ga vprašal: *»Zakaj pa to? Zakaj si to uporabil? Zakaj si streljal?«* Rekel je, da je nekdo proti njim, proti vojski JLA, vrgel molotovko. No, tukaj se je zadeva nekako končala in ko je prišlo jutro, ko so odprli trgovine, sem stopil najprej v Mercatorjevo trgovino, da sem kupil nekaj soka in časopise, Primorske novice, pa Delo in Slovenske novice. V Delu je bil velik napis na vrhu: *Sto mrtvih v vojni za Slovenijo*. Tudi Primorske novice so na prvi strani jasno pisale, Slovenske novice ravno tako. Poletje je bilo, toplo je bilo že. Potem sem stopil do mejnega prehoda, ker so bili ravno takrat zunaj Kovačič, pokojni Trako, ki je bil takrat poročnik in je bil poveljnik mejnih enot tu na našem koncu, pa še nekaj starešin. Takrat je prišel iz stanovanja še Valter Besednjak, ki sem ga prejšnji dan peljal domov. Ko sem prišel tja, sem dal Kovačiču časopis Delo in rekel: *»Poglej, kaj piše.«* In ko je bral tisti napis *»Sto mrtvih v vojni za Slovenijo«*, so se mu roke začele tako tresti oziroma se je v bistvu cel tresel, da je iz žepa vojaškega suknjiča potegnil ampulo oziroma stekleničko z zdravili. Ko je odvil zamašek in potegnil vato iz stekleničke, so se mu roke tako tresle, da mu je vata padla iz rok.

Pogoltnil je nekaj tablet, verjetno so bila kakšna pomirjevala. Potem sem mu dal sok. Popil je sok in začel brati. Bil je ves bled, ni bil za komunikacijo. Potem se je tam vmešal Trako, ki sem ga nagnal, potem pa je prišel zraven še Gorazd Mafi, pokojni šef bloka v Rožni Dolini. No, zanj nismo vedeli kam spada. Bil je Slovenec, Goričan, en čas je nosil priponko, na kateri je pisalo carina Slovenija, potem pa spet stare oznake carine. Ko je prišel zraven, sem tudi njega nagnal. To je izkoristil en zvezni miličnik, ki je bil iz Banja Luke in je Mafija hotel nekako fizično odstraniti. Takrat sem pa jaz skočil in sem tega miličnika odstranil in mu rekel: *»Pusti ga pri miru, kakršen je, je, ampak je Slovenec.«* Pri tem je pomagal Kovačič, ki je tega zveznega miličnika nagnal od tam proč. Mafi se je potem umaknil, jaz pa sem s Kovačičem rekel še nekaj besed: *»Vidiš Edo, to je popoln nesmisel. Poglej koliko mrtvih je že.«* Nič ni rekel, nobene izjave ni dal, samo umaknil se je noter v prostore mejne milice. Jaz sem se potem tudi odmaknil, šel sem nazaj med ljudi, med demonstrante, med vojake. Spomnim se, recimo enega vojaka mitraljezca, ki je imel puškomitraljez, mislim da M70A. Bil je mladenič, vprašal sem ga, od kod je, kaj je, in je rekel, da je iz Šibenika, da ima do konca vojske še okoli tri mesece in da je sedaj prišel sem, da ne ve, zakaj je sploh prišel, kaj se dogaja in da je popolnoma brez informacij. Potem sem mu rekel: *»Veš kaj, če bo karkoli, ti samo zarij cev od puške mitraljeza v zemljo in je zadeva rešena, in je ena zadeva manj uporabna.«* To sem rekel v zvezi z Dragom Hrobatom. Drago Hrobat je bil tudi v KOS-u in so ga dali nazaj med tankiste. In že nekaj mesecev pred temi dogodki sva se srečala na karavli na Rafutu. Dejal mi je, da vojaški vrh, kar je slovenskega osebja, kar je hrvaškega osebja in kar je tudi pripadnikov iz Kosovega, umikajo iz raznih pomembnih položajev, iz služb, kot je bil recimo KOS. Jasno, ker je bil fant Hrvat, sem izkoristil to informacijo in sem mu rekel: *»Če pride do kakšne take stvari, ti puško pokvari in zadeva je rešena.«* Potem sem se tam pomikal gor, dol. Vmes sem še enkrat zapustil Rožno Dolino, šel do Šempetra in se ustavil v restavraciji Lipa. Tam sem dobil nekaj znancev, Valterja Klančiča, pa še nekaj. Malo smo se pogovarjali kako in kaj.

Potem sem pa rekel: *»No, fantje, sedaj pa moram iti, ker se bo verjetno nekaj zgodilo.«* Vrnil sem se v Rožno Dolino in se spet pomešal med ljudi. Takrat je prišel do mene kriminalist Marino Brezigar in mi rekel: *»Daj, pomagaj nam odstraniti ljudi, ker se bo verjetno kaj začelo.«* To je bilo kakšno uro ali uro pa pol pred napadom. In res sem takoj šel. Nič nisem rekel, da se bo kaj zgodilo, ampak predvsem to, da naj se ljudje umaknejo proč od tukaj, ker je vojska že dva dni brez spanja, brez hrane, in ker se je tu pa tam ulila ploha, so bili tudi premočeni. Rekel bi, da so imeli neurejene razmere. Nekateri so se potem umaknili, nekateri se niso. Ko smo šli mi naprej, so se nekateri za našimi hrbti nazaj postavili na stare pozicije. Takrat sem jaz hodil počasi proti križišču, v katerem sta bila postavljena dva tanka. Vseh tankov je bilo pet. Tista dva tanka sta bila bočno eden zraven drugega. Dva sta bila dol, blizu bencinske črpalke, eden pa je bil malček proč na drugem izhodu iz tega križišča. Na enem od teh dveh tankov, ki sta bila bočno eden zraven drugega, je slonel Kovačič, ob sebi je imel dva vojaka radiotelegrafista, za katera sem potem, ko sem prišel do njih, ugotovil, da sta oba Slovenca. Ko sem prišel do Kovačiča, sem mu spet rekel: *»Edo, predaj se. Popoln nesmisel je kakršenkoli boj. Nesmisel je, ker je tu okoli pet tisoč teritorialcev in miličnikov. Če se boš poskusil upreti, boš ustreljen. Če boš pobegnil,«* sem rekel, *»vidiš, tam čez cesto so že karabinjerji.«* Oni so imeli narejene ščitnike s peskom, pa tudi eno blindirano vozilo so imeli na oni strani postavljeno. Rekel sem: *»Vidiš, tam so karabinjerji in če boš šel tja, te bodo zajeli in te bodo vrnili nazaj.«* V tistem pa je on zgrabil svoj škorpion, ga v roki

zavrtel in rekel: »*Neka dođu.*« »*Pa naj pridejo,*« je rekel. Kakršnakoli debata z njim je bila tedaj nesmiselna in sem se odmaknil od tanka proč, dol proti meji. Ko sem bil oddaljen približno pet do osem metrov od tanka, so začeli padati rafali. Jaz sem kot bivši športnik to izrabil in sem na hitro stekel v carinske prostore. To so bili prostori, ki so bili namenjeni carini za preglede ljudi, za osebne preglede.

Ko sem prišel noter, sta bila tam že dva, Gorazd Mafi kot vodja carine in Dragan Maksimović kot vodja izmene tisti dan. No, že po tem se vidi, da blok ni bil zaprt, ker je Dragan Maksimović prišel v službo, in so bile poti z Italijo popolnoma normalno odprte. Rekli smo nekaj besed. Potem sem stopil do okna, takrat je bil zraven mene Gorazd Mafi, in videli smo, kako je izstrelek iz armbrusta zadel tank in je vojaka, ki je sedel na kupoli, v loku vrglo s tanka na zemljo. Po končani akciji sem videl, da je bil v totalnem šoku in da je imel vojaško srajco ožgano zadaj na hrbtu. Na hrbtu je imel rahle opekline, niso bile tako kritične in lase je imel tudi kar ožgane tako, da je bil videti kot črnc. No, ko smo tisto videli, sem Gorazdu rekel: »*Gorazd, odpri mi vrata, da skočim čez cesto, da bom udaril v prostore mejne milice,*« v katerih so se zadrževali zvezni miličniki in vodstvo, poveljniški kader te vojaške enote. Jaz sem namreč dva ali tri dni prej prišel iz bolnice, kjer so mi iz desne rame pobrali železje, ker sem prvega maja padel na Kaninu in sem imel izpah ključnice in potrgane ramenske vezi. Desna roka potem ni bila pretirano gibljiva oziroma skoraj ni bila gibljiva, ampak tisti adrenalin je napravil svoje in uporabil sem tudi desno roko. Ko sem Gorazdu rekel: »*Odpri mi vrata,*« je rekel: »*Ne, ne bom ti odpiral. Poveljnik bloka sem jaz.*« Zagrabil sem ga z levo roko za uniformo in ga potisnil proč tako, da sem si sam odprl tista nihajna vrata. Zelo, zelo na hitro sem stekel čez cesto in vdrl v prostor mejne milice, kjer so bili miličniki in vojaška struktura. Ko sem prišel noter, smo se kratek čas gledali, sekundo, dve. Oni mene, jaz nje. Takrat sem se močno zadril in rekel: »*Ruke u vis, bacajte oružje, predajte se, obkoljeni ste!*« Spet se kratek čas gledamo. Ker niso vrgli orožja od sebe, sem še enkrat še močnejše zakričal. No in v tistem je padel na tla kalašnik, avtomat. Jaz sem se na hitro sklonil ponj, se postavil k steni tako, da sem imel hrbet zavarovan in repetiral. Ko sem repetiral, sem videl, kako je naboj padel ven iz puške in sem si sam pri sebi po tihem rekel: »*Še devetindvajset, še devetindvajset.*« V šaržerju jih je trideset. Potem sem spet še nekajkrat zakričal: »*Bacaj oružje! Bacaj oružje!*« No in potem, ko sem avtomatsko imel uperjeno proti njim, je orožje začelo padati. Potem slišim glas, ki pravi: »*Trebamo lekara, umire kapetan.*« Ob steni sem se pomaknil proti temu kapetanu in videl, da je to Edo Kovačič. Pogledal sem, kaj je, in pokazal mi je, da je ranjen v roko. Takrat sem mu rekel: »*Edo, zbog toga se ne umire.*«

Potem sem jim na hitro, kar je bilo tistih oficirjev in zveznih miličnikov, ukazal, naj se postavijo tudi oni ob steno na drugi strani. Starejšemu vodniku pa sem rekel, naj zlomi radijsko anteno od tranzistorja in nanjo naveže gazo oziroma nekaj belega pač. Tam je bilo nekaj sanitetnega materiala. To je tudi storil. Ko so bili ob steni, sem jih še preiskal, če imajo še kaj osebnega orožja. Imeli so še pištole zastava M70. Šaržerje sem metal na eno stran, pištole na drugo stran, da bi bilo čim bolj oddaljeno eno od drugega. Takrat sem bil sam in ni bilo kaj kot reagirati tako, kakor so me učili. Jaz sem bil namreč v vojski pripadnik posebnih enot, bil sem pripadnik zaščitne brigade vrhovnega štaba oziroma generalštaba. Tako da smo se te stvari učili in mi je bilo nekako lažje vse skupaj. Takrat sem se vrnil v tiste čase in sem deloval kar nagonsko, podzavestno.

No, ko sem jih preiskal, sem stopil še do vrat, pogledal kako in kaj je zunaj in potem smo

šli ven. Mislim, da je bilo vseh skupaj trinajst teh ujetnikov, zveznih miličnikov, oficirjev in podoficirjev. Ko smo mi šli ven, sem Kovačiču rekel: *»Edo, ti tukaj počakaj, da ne bi zapuščal prostora, ker bom po tebe prišel pozneje.«* Res je tam počakal. Ko smo šli ven, sem jaz šel malo postrani, Tomašević, ta, stari vodnik je obvezoval Kovačiča, bil je z mano spredaj, prvi, ker je imel belo zastavico. Takrat pa je proti tej naši skupini padel še rafal ali dva. Vsi ujetniki, razen naju dveh, so se potem umaknili oziroma so šli v kritje proti restavraciji, do zidu restavracije v Rožni Dolini, ki je tam na mejnem prehodu. Midva pa sva šla naravnost naprej. Pozneje sem iz posnetkov videl, da so streljali padali zelo blizu najinih glav. Bili so streljali, ki so jih spustili naši teritorialci. Ko smo prišli do križišča, sem pa videl, da prvi tank, ki je bil tam, deluje in da je izstrelil rafal iz tankovskega mitraljeza v smeri proti Ajševici oziroma Ajdovščini. Takrat sem Tomaševiću rekel: *»Gremo, idemo na tank.«* Jaz sem z njim govoril v srbohrvaščini, on pa je z mano govoril slovensko. Zelo lepo govori slovensko, tudi njegova žena je Slovenka. Najprej ni hotel iti na tank in sem mu prislonil kalašnika na hrbet in rekel: *»Na tank!«* Potem je šel z mano gor. Ker pa sem se bal, da bo tank obračal kupolo ali streljal naokoli, sem stekel do tanka. V prvem trenutku sem si hotel sleči majico in jo vreči na tisti vizir, ki ga uporablja voznik. Potem pa me je prešinila misel in sem si rekel: *»Kaj pa se bo zgodilo, ko bo on izgubil vidno polje? Takrat pa bo lahko res iz strahu začel streljati tudi s topom.«* Tako da tega nisem napravil, ampak sem se postavil bočno ob tanku. Potem je prišel tudi Tomašević. Poslal sem ga gor na tank. In on je tam po tanku tolkel s pestjo in kričal, naj se predajo. Ampak, ker je bil motor prižgan, ga noter verjetno niso slišali. Potem so me malo lovili s tisto kupolo sem in tja, jaz sem šel malo levo in desno. Potem pa mislim, da je prišel ven izza ene smreke kapetan prve klase, se postavil pred tank in mu dal znak, naj se ustavi. Takrat se je tank ustavil. Odprli so kupolo in prišli ven.

Tako sem potem tudi njih peljal tja proti križišču, na katerem so se že začeli zbirati vojaki, ki so se predali. Takrat mislim da jih je bilo tam že okoli štirideset, petdeset. Potem pa so prihajali še drugi, tako da se mi je takrat verjetno vdalo nekje med šestdeset in sedemdeset vojakov, plus tistih trinajst, tako da od tistih stotridesetih, kolikor jih je bilo približno tam, se mi jih je vdalo med sedemdeset in osemdeset. Jaz sem takrat tam čakal, ker sem bil še vedno sam. Sem rekel: *»Bo ja kakšen od naših prišel dol, da mi pomaga to vojsko spraviti nekam.«* Nikjer nobenega. Kaj sedaj napraviti? En tank je gorel. Takrat mi je pa ta Tomašević rekel, da če mu dovolim, da gre v drugi tank, ki je bil še nepoškodovan, da bi ga peljal proč. Sem rekel: *»Kaj si ti normalen? Niti pet minut še nisi ujetnik, pa ti bom dal na razpolago tank, v katerem je osemindeset granat?! Nikakor ne.«* Zato da ne bi prišlo do kakšne nepotrebne žrtve pri eksplozijah granat, ker je tank gorel in prej ali slej bi tudi granate začele pokati in tudi so potem pokale, sem te vojake odmaknil proč in smo šli dol proti današnjemu krožišču, proti avtobusnemu postajališču, ki je tam v bližini, kakih petdeset metrov proč. Ko smo prišli do tam, sem jim pač rekel: *»Lezi na zemljo, roke na zatiljak!«* Naj torej dajo roke na tilnik in naj se uležejo ne trebuh na tla. Oni so to naredili, se ulegli in tako smo potem čakali. Čakali smo na prihod naših enot. Ko smo pozneje pregledovali video posnetke, so prvi pripadniki teritorialnih enot prišli šele sedem minut po tistem, ko sem bil jaz v križišču oziroma ko sem tisto posadko iz tanka spravil ven. To se mi zdi precej dolg čas, če pomislim, da je od mesta, od koder so streljali, pa do križišča, lahko petdeset do sto metrov. In potrebovati sedem minut za to, mislim da tukaj ni opravičila. Mislim, da ni nekih pametnih razlag, zakaj so potrebovali toliko časa, da so prišli tja. Ko so prvi prišli tja in ko so prišli potem še miličniki, sem se jaz odstranil od te

skupine vojakov. Takrat so prišli tudi že reševalci. Takrat, ko smo šli ven iz prostorov mejne milice, sem približno videl, kje je kakšen padel, kje je kakšen ranjen. Tako sem potem tem reševalcem pomagal poiskati nekaj teh, ne vseh, ampak nekaj tistih, ki so bili na tistem območju, kjer sem bil jaz. Tam smo dobili tri ranjene, eden je bil pri restavraciji in dva sta bila pri turistični pisarni Kompas. Eden je bil ranjen v prsi in sem mislil celo, da je mrtev, tako da sem takrat rekel reševalcem: »*Pustite ga, pustite ga, ta je mrtev.*« Še dobro, da mu je reševalec potipal pulz na vratu in rekel: »*Ne, ne, ne, še bije.*« Naložila sta ga na nosila in odnesla. Ta je sicer pozneje v bolnici umrl. Reševalca sta pokazala svojo strokovnost in humanost do človeka.

Ko sem to opravil, sem se vrnil nazaj v prostore mejne milice, v katerih me je čakal Kovačič. Počakal je, kot sem mu rekel. Ko sem prišel do njega, je sedel, tako da sem mu pomagal vstati. Bil je zelo prestrašen. Tresel se je, govoril ni nič. Mislim, da je imel tudi rebra poškodovana, verjetno od tistega hitrega obrata tam pri tanku, kjer se je udaril najbrž v ščitnike od gosenic. Ko sem ga podpiral in ko sva šla ven proti križišču, kjer so bila sanitetna vozila, naju je obstopila gruča ljudi, civilisti, pa tudi pripadniki Lisjakove enote teritorialcev. In eden od teh civilistov je rekel: »*Umakni se, da ga ustreli.*« Rekel sem: »*Kaj boš napravil?!*« »*Daj, daj, beži, beži, da ga ubijemo.*« Kovačiča. Ko je Edo to slišal, mu ni bilo vseeno in mu tudi ni bilo čisto vse jasno. Malo je klecnil, tako da sem težo čutil na svojih ramenih. Potem sem njegovo roko malo umaknil z mojega ramena, dvignil avtomat gor in rekel tistemu, ki je rekel, da ga bo ubil: »*Če ne izgineš takoj proč, te bom jaz prerešetal. On je vojni ujetnik in nimaš kaj tukaj delati.*« Umaknil se je, poklical sem ga nazaj in rekel: »*Daj sem tisti avtomat.*« In potem sem vrgel tisti avtomat na kup, kamor je vojska že prej odlagala orožje, takrat, ko se mi je predala. Bil je cel kup avtomatov, pušk in tako naprej. Oni so se potem umaknili in Kovačiča sem peljal do sanitetnega vozila. Ravno takrat so reševalci prinesli enega vojaka in Kovačič je dal prednost vojaku, da so ga odpeljali z reševalnim vozilom. Kovačiča pa je prevzel medicinski tehnik Vilko Brus, ki dela v bolnici. Njega sem tudi od prej poznal, zato sem mu zaupal. On ga je potem s svojim vozilom zastava 101 peljal v bolnico v Šempeter. Potem sem šel še malo okoli pogledat kako in kaj in ko sem se spravljaj gor v hrib, sem zagledal pripadnike posebne enote milice, PEM-a, ki jih je vodil inšpektor Franc Šumandelj. Tam smo rekli nekaj besed. »*Šumi,*« sem rekel, »*ali je karavla na Rafutu zaščiten?*« Rekel je: »*Ne vem, ne vem.*« »*No,*« sem rekel »*gremo hitro gor pogledat.*« Dal mi je enega od svojih PEM-ovcev, Eka, mi mu pravimo Ekac, zraven pa sem dobil še dva ali tri teritorialce. Tam okoli sem vse poti dobro poznal, šli smo po poteh, skozi robide, v pravilnem vojaškemu ustroju – eden naprej in tako po vojaški taktiki. Ko smo prišli ven iz kritja gor pod vrhom, sem bil jaz prvi. In ko sem se splazil naprej, zaslišim glas: »*Stoj!*« »*Dobro,*« sem si mislil, »*v redu.*« Malo nižje za mano, na desno od mene, pa je bil PEM-ovec, milčnik Ekac. Zašepetal sem mu: »*Ekac ščiti, Ekac ščiti.*« On je meni rekel: »*Ščitim, ščitim.*« Jaz sem se potem še malo naprej splazil do ene češnje in sem si položil na eno stran škorpion, na drugo stran kališnik. Pištolo pa sem si, ker sem bil v civilu, zadaj lepo stisnil z vrvico od hlač. Sem bolj močno stisnil, tako da mi pištola, če bi moral teči ali kaj takega, ne bi tako hitro izpadla ven. Ležal sem na tleh za tistim drevesom in čakal, da vidim kaj bo. Nisem vedel, ali je to vojska ali je milica. Nato zaslišim: »*Kdo si?*« Nisem dobro slišal, ali je rekel »*ko si*« ali »*kdo si*«. Potem sem bil nekaj časa tiho, nato sem si rekel: »*Nič, se bom oglasil, pa bomo videli, kaj bo.*« Rekel sem: »*Civil.*« In potem on pravi: »*Si oborožen?*« »*O,*« sem si rekel, »*to so verjetno naši.*« »*Ne,*« sem rekel, »*nisem.*«. Takrat nisem šel na čistino,

ampak sem se ob drevesu dvignil gor in zagledal modre čelade. »O«, sem rekel, »to so naši PEM-ovci.« Rekel sem: »*Ekac, pojdimo*«, in onima dvema: »*Naši so*.« Ko sem prišel gor, so bili pripadniki PEM-a tukaj iz Nove Gorice in potem mi eden pravi: »*Ma kaj govoriš, da nisi bil oborožen, ko je bilo vse okoli tebe črno*.« Vprašal sem, kako in kaj je. Rekel je: »*Je vse zavarovano, ni problema*.«

Potem smo se vrnili nazaj do Rožne Doline in ko sem prišel spet mimo Šumandlja, sem videl, da je imela enota PEM-a vkljenenega Dragana Tomaševića. Rekel sem: »*Šumi, daj, daj, daj. Pusti ga pri miru, daj ga sem*.« Vzel sem ga milici in rekel: »*Daj, odkleni ga*.« Ker niso imeli ključa od lisic, da bi ga odklenili, sem ga kar vkljenenega peljal gor nazaj malo v hrib. V tistem pa zagledam človeka, ki je bil prejšnje dni gor z vojsko in sem bil prepričan, da je bil to eden od starešin jugoslovanske vojske. Takrat sem dvignil avtomat in rekel: »*Ruke u vis! Kdo si?*« »*Ne, ne*«, pravi »*jaz sem tukaj domačin*.« Sem rekel: »*Kako si domačin, če si pa ves čas komuniciral z vojsko?*« »*Ne, ne, tukaj stanujem*,« je rekel. »*Dobro, pojdimo, da vidim kje si*,« sem rekel. No in me je peljal do hiše. Bil je res civilna oseba v službi vojske. Ko smo prišli do njega, sem Tomaševiću dovolil, da je poklical domov ženo, da je povedal, da je ujetnik, da je zdrav, živ, da ni nobenega problema. Takrat smo gledali dol v Rožno Dolino na križišče, kako so se tiste eksplozije, detonacije v tankih odvijale, kako je pokalo. Bilo je kot kresna noč. Okoli enajste ure zvečer sem Tomaševića odpeljal na milico in ga oddal Darju Simčiču, vodi ene skupine PEM-a. Potem smo šli dol pogledat kako je z ujetniki. Bili so res neprespani, tako da so tam spali natlačeni kar eden čez drugega v tistih prostorih milice za pridržanje. Prav uničeni so bili. Jaz sem tam pojedel večerjo, mislim, da sem spil eno pivo po večerji in potem sem videl, da je prišel inšpektor Šumandelj. Rekel sem: »*Šumi, jaz grem zdaj v Vrtojbo po Draga Hrobata, ker je rekel, da se dobiva ob dveh*.« Takrat sva se zmenila, da pridem ponj ob dveh zjutraj, da bo pobegnil. Šumandelj reče: »*Dobro, jaz grem pa sedaj malo počivat. Če ga boš pripeljal, me dajte zbuditi, da naredim z njim informativni razgovor*.« Pri PEM-u je bilo tako, da so imeli tri enote, ena je bila v pripravljenosti, ena je bila v akciji, ena pa je počivala. Tako so se menjavali. Takrat je bil pač Simčič v pripravljenosti, Šumadljeva enota je počivala, tretja je bila aktivna. Ob dveh zjutraj sem šel v Vrtojbo in spomnim se, da sem šel mimo restavracije Julko v Šempetru pri Gorici, kjer sem v betonskih koritih za rože skril avtomat kalašnik in škorpipjona. Pištolo pa sem imel s sabo, dal sem jo pod pregrinjalo od sedeža, tako da sem v bistvu sedel na njej. Začuda, ko sem prišel v Vrtojbo med vojake, ni bilo nikjer nobenega, da bi me kakšen ustavil, da bi me legitimiral ali pa kar koli. Nič, nič popolnoma nič. Prišel sem na dogovorjeno mesto, kjer bi moral čakati Hrobat, toda Hrobata ni bilo. Da vojska ne bi kaj posumila kdo sem, sem stopil do prvega kamiona in sem se naredil, kot da preverjam, ali so vrata zaprta. Rekel sem: »*U, fino, vrata so zaklenjena, sedaj lahko gremo domov in stvar je rešena*.« Polglasno sem rekel in sem se napravil, kot da sem malček pod vplivom alkohola. Nato sem se usedel v avto in šel počasi proti izhodu. Spet me ni nihče ustavil. Potem sem se ustavil v bolnici v Šempetru, da bi videl, kaj se je zgodilo s Kovačičem, kakšne so njegove rane. Ko sem prišel dol pred vhod, kamor dostavljajo reševalna vozila, paciente, sem tam videl, mislim da šest zdravniških ekip. Do mene je takrat stopil Vasja Klavora, današnji podpredsednik državnega zbora, poznala sva se že dolgo let, in mi je povedal, da so končali z operacijami in da čakajo na prevoz, da gredo domov. Takrat me je prosil, če lahko peljem eno ekipo, ker sem bil sam v avtu. Peljal sem jih v moji katri, bile so same ženske, mislim da so bile štiri, ena zdravnica in ostale sestre. Šel sem po isti poti, tako da sem tisto orožje,

ki sem ga pustil, pobral. Potem sem te ženske pustil v Novi Gorici in šel na milico. Tam sem še nekaj pojedel. Klepetali smo in tisti miličniki so mi čestitali za zajetje. Nato nas je Simčič zjutraj na hitro, ne vem, kje je dobil ukaz, potegnil in rekel: »*Gremo do Podmarka, prihaja vojska.*« Pa kakšna vojska? No in smo res skočili. Oni so šli z roverjem, jaz sem šel s svojo katro. Ko smo prišli do Vrtojbe, smo naredili zasedo. Zaustavili smo dve vojaški reševalni vozili, pa še eno vozilo. Kmalu za tem je prišlo še eno vojaško terensko vozilo, ki smo ga usmerili v obcestni zid, tako da ni mogel naprej, in ga obstopili. Simčič mi je rekel: »*Pojdi tamle, da ne bodo oni iz tistih sanitetnih vozil kaj ropotali.*« Šel sem tja do teh vozil in tam je bil pa Šundov, oče od Ivane Šundov, in je rekel: »*Jaz se vam predajam. Ali mi dovolite, da grem na telefon, da pokličem družino in da jim povem, da sem se predal, da sem v redu.*« Takrat mu nisem dovolil, da gre, ker je bilo to vse na hitro. Dve ženski, ena vem, da je bila zdravnica, mislim, da sta bili iz Srbije, pa sta tako zmerjali, tako kričali, da sem moral ostro zakričati nad njima, naj bosta tiho in čuvata energijo, ker če se vojaki ne bodo predali, bo uporabljeno strelno orožje proti njim. Potem sta se nekako umirili in bili tiho. Zraven pa je bil tudi major, fejš možakar, umirjen, mislim, da je albanske narodnosti, ki ga sedaj v Novi Gorici večkrat srečam. Tudi on je potem pomagal Simčiču pri prepričevanju poveljnika te male enote, ki je prišla gor. Mislim, da je bil poveljnik podporočnik, izgledalo je, da je ravno končal vojno akademijo in je bil še poln tistega idealizma, kako se ne sme predati. Major ga je potem prepričal, rekel je: »*Vidi, vojska ti se upišala,*« ker je eden od vojakov res spustil urin. In takrat je on vrgel tisti avtomat na tla in se je predal. No, pred tem pa sem jaz vseeno dovolil Šundovu, da je šel do telefonske govornice v Rožno Dolino, da je domov sporočil, da je živ, zdrav, da je vse lepo v redu in da ni nikakršnih problemov. No, še pred tem pa je Darjo, takrat, ko je ukazal vojski, da ima časa pet minut, da se preda, rekel meni: »*Skoči hitro dol, zapri promet, da ne bo kakšen civil nastradal brez potrebe.*« Promet je pač tekel normalno iz Rožne Doline proti Šempetru. Hitro sem šel dol, ustavil promet, ga preusmeril po drugi strani mimo Stare gore. No, potem se je vojska predala in smo to končali.

Tako, to sta bili dve akciji, v katerih sem v tistih dveh dneh sodeloval, bi rekel, neprekinjeno. Darjo mi je potem rekel: »*Pridi, boš šel z nami še v Opatje selo do karavle.*« Ampak takrat sem šel po dveh neprespanih nočeh domov in sem za kakšno uro zamudil napad na karavli v Opatjem selu, kjer so ubili vodnika.

Pozneje, po teh dogodkih, ko se je Slovenija formirala, ko se je življenje umirilo in ustalilo, pa sem pričakoval, da se bodo dogodki pravilno opisali, še posebej zato, ker so bili tudi posneti. Pa nikoli nikjer ni bilo omenjeno moje ime, da sem kaj prispeval k razrešitvi te stvari. Spomnim se, da je edino Igor Bavčar, ko je enkrat v obrtnem domu v Novi Gorici imel neko predavanje, pokazal name in rekel: »*No, vidite, tamle gor imate vašega osvoboditelja, vašega heroja.*« Tisti dan zvečer mi je še rekel: »*Veš, me je poklical italijanski notranji minister in me je vprašal, kakšne komandose smo imeli v Rožni Dolini, da se je zadeva tako hitro končala. Jaz mu nisem mogel reči, da si to ti napravil, ker bi izgledalo čudno, da bi en sam to zadevo zaključil.*« Kot pravim, sem pričakoval, da se bodo dogodki in stvari pravilno opisali, pa ne zaradi posameznikov, ampak predvsem zaradi zgodovine. Ker konec koncev ni vseeno, kako se je stvar odvijala in kako se jo opiše. Lahko sem tudi jaz kakšno stvar že pozabil, sedaj je mimo že dvajset let, ampak, če boste primerjali mojo izjavo s filmskim gradivom, bistvene razlike ne bo. Če smo takrat delovali v prid države, bi morali danes reči: »*Ti si napravil to, jaz sem napravil to, on je napravil to.*« Končno je tudi tisti, ki je bil takrat

na plebiscitu, da želi samostojno državo, napravil en velik korak k samostojnosti. Upam in želim si, da bi resnica enkrat dobila svojo pot in prišla na plan.

Drago Kosmač

Leta 1991 sem bil kot kriminalist zaposlen na Upravi za notranje zadeve Nova Gorica. Začel bom s četrtkom, 27. junija. Tankovska kolona JLA je prodirala iz Ajdovščine prek Dornberka in dobili smo informacijo, da je na Cijanovem križišču prišlo do streljanja. Nikola Andrić, Jože Ferlič, mislim da kot tehnik, in jaz smo šli opraviti ogled. Ko smo prišli tja, Cijanovo križišče je dva do tri kilometre od vrtojbenskega mejnega prehoda, se je kolona že pomaknila v Vrtojbo. Mi smo šli mimo. Tam so ljudje povedali, da je prišla kolona, da je en občan postavil avto na sredino in da so protestirali in vpili. Potem sem izvedel, da ko je kolona že prej šla skozi Dornberk, so vaščani metali kamenje in druge stvari nanje in je tudi tam prišlo do streljanja. En častnik ali podčastnik je pred te, ki so demonstrirali, spustil rafal v tla. Ker pa je prišlo do odboja krogle, je bil en občan ranjen v dimlje. Jaz sem rekel, da gremo še v Vrtojbo vprašat vojsko, kdo je tam streljal. Rekel sem: *»Naša naloga je, da raziščemo zadevo.«* Nikola Andrić, ki je bil šef klasičnega kriminala, moj šef, pa je bil drugače nastrojen. Rekel je celo, da je treba vedeti, zakaj so streljali, in da vojska ni nič kriva. Zato nismo šli v Vrtojbo k vojakom.

Šli smo v bolnico k ranjenemu. Vem, da je zdravnik rekel, da gre za hudo telesno poškodbo in da bi lahko izkrvavel. Na upravi smo bili tudi popoldne, ker je bilo izredno stanje. Ni se pa vedelo, kaj naj delamo. Nobenih jasnih ukazov ni bilo. Popolna zmeda. Bilo je v tem stilu, da smo mi milica in da se nas ta spopad niti ne tiče. Da je naša naloga, da poslikamo, pa dokumentiramo, če se kaj zgodi. V petek zjutraj sem izvedel, da smo kriminalisti, sedemnajst nas je bilo, dobili dva kalašnika in da jih je načelnik kriminalistične policije spravil v naše začasno skladišče, ki smo ga tam imeli. Na sestanku sem rekel, naj da tista dva kalašnika ven, da je že dolgo časa, od kar smo služili vojsko, da ju je treba malo pogledati, in da naj določi, kdo bo imel tisto orožje. Saj orožja najbrž nismo dobili zato, da bo v skladišču. Po Sloveniji se je takrat streljalo, uradno je bila vojna. Odziv je bil, da naša naloga ni oborožen boj. Kakih jasnih usmeritev, kaj naj delamo, pa nismo imeli. Takrat se rednega dela ni opravljalo. Bilo je nekako rečeno, naj gremo po mestu in opazujemo, ali je kaj nenavadnega. To se spomnim.

Šel sem v mesto in srečal mojega prijatelja, arhitekta Aleša Vidiča. Z njegovim avtomobilom sva se odpeljala v Rožno Dolino, to je bilo po sestanku po osmi uri. V Rožni Dolini je bilo polno ljudi, bil je lep poleten, sončen dan. Okrog mejnega prehoda in okrog križišča so bili postavljeni vojaki. Ne vem, koliko ljudi je bilo, morda dvesto, ki so nekako protestirali, te vojake zmerjali, pljuvali, nekje so se pogovarjali, različno pač. Ko sva se midva sprehajala med tistimi ljudmi, je k meni pristopila Nevenka Tomašević, ki je doma iz Brij, od koder je doma tudi moja žena. Jaz je nisem spoznal, poznala me je ona. Povedala je, da je njen mož tam podčastnik, da bi šla rada do njega, da pa se boji, kaj bodo naredili ljudje. Ljudje so bili dokaj razjarjeni. Bala se je, da ko bo prišla nazaj, da jo bodo ljudje napadli, da bo imela probleme. Ni bil torej problem tja stopiti, le bala se je. In ker je vedela, da delam na policiji, me je to vprašala. Peljal sem jo na upravo (UNZ Nova Gorica), sam sem šel do koordinacijske podskupine in tam sem jim za to povedal. Takoj so rekli: *»Ja, pelji jo tja,«* in da naj poskušam čim več videti in da bom potem poročal. Šla sva nazaj v

Rožno Dolino in tam na vogalu, kjer sta bila bife in telefonska govorilnica, sem nekako stopil v stik z enim vojakom in mu rekel, naj pokličejo Dragana Tomaševića. Jaz ga takrat še nisem poznal. Prišel je in z ženo sta se pogovarjala. Jaz sem stopil pet metrov stran in ko sem videl, da sta s pogovorom končala, sem stopil še jaz tja, da sva spregovorila nekaj besed. Rekel sem, da so pač obkoljeni in da naj se predajo. On je nekaj omahoval. Njemu je bilo tudi težko, rekel je, da saj se bo končalo, da saj ni nič. Pa sem rekel: »*Veš, da se po Sloveniji že povsod streljajo?*« Rekel je, da ne ve, da nimajo informacij, da nimajo radia in časopisov. Rekel sem mu: »*Predaj se zdaj, ko je čas. Potem, ko bodo udarili z minometi, ko bo začelo pokati, bo prepozno.*« Minomete sem omenil, ker sem vedel, da ima TO minomete. On je rekel: »*Ja, saj vem, da smo obkoljeni.*« Tudi oni so bili najbrž pod pritiskom. No, jaz sem potem šel nazaj na upravo to poročat.

Ker se je Tomašević nekako izgovarjal, da niso seznanjeni s situacijo, sem takoj dobil idejo, da naredim letake. Na upravi so se s tem vsi takoj strinjali. Potem sem šel v našo pisarno, kjer je bila tajnica in cel kup kriminalistov. Povedal sem, da bom naredil letake in da potrebujem nekoga, ki bo šel z mano. Rekel sem, da če me primejo, da bo vsaj znal poročati o tem. Nikoli ne bom pozabil, da so vsi kriminalisti vstali in odšli ven iz pisarne, ko sem to rekel. Ostali sta le tajnica Majda Brun in Dušica Birska. In obe sta se javili. Z mano je potem šla Dušica, šla sva v fotokopirnico. Na eno stran sem dal Kučanov proglas, v katerem je pozival vojake JLA, naj se predajo, na drugo stran pa nekaj od skupščine tudi v tem smislu. Mislim, da sva jih fotokopirala petdeset. Potem sva odšla. Dušici sem v avto dal pištolo in rekel, da če me primejo, mi vsaj pištole ne bodo vzeli. Naročil sem ji: »*Ti glej, če bo kaj, vzemi avto in povej v službi, kaj se je zgodilo.*« Vojakom, ki so tam stali, sem dajal te letake, ena dva sta letak vzela, večina pa se je bala in letakov ni vzela. Zato sem jih potem nekaj kar po tleh vrgel, da si jih bodo lahko sami vzeli. Potem sem šel z letaki še v križišče, kjer so bili tanki. Tam mi je en tankist s kalašnikom grozil, da bo streljal. Pa sem rekel: »*Ti kar streljaj.*« Dal sem mu letak, on ga je zgrabil in šel sem naprej. Tu v Rožni Dolini me je potem obstopil en občan, ki me je najbrž poznal, in je rekel, da bi se nekateri vojaki radi predali. Jaz sem takrat mislil, da so bili to Albanci, pa mi je potem en vojak, Miloš Omerzu, ki je bil zraven Kovačiča v Rožni Dolini, napisal, da so bili to Slovenci. Dogovarjali smo se, naj pridejo na parkirišče in naj tudi orožje prinesejo s seboj, da ga ne bodo po tleh metali, in da se dobimo ob pol devetih zvečer, ko bo mrak. Potem ko sem že šel, pa je prišel še en Albanec in je rekel, da sta še dva Albanca. Šlo je za šest do deset ljudi. Jaz sem šel nato na upravo v Novo Gorico, kjer ni bilo nič kaj posebnega. Vem, da so bili ljudje jezni in nekako razočarani, zakaj se na Goriškem nič ne dogaja. Potem sem šel po Novi Gorici, kjer me je dobil Viktor Humar, profesor na Tehniškem šolskem centru (TŠC). Šla sva v TŠC, kjer je bilo več rezervnih oficirjev. Humar je dejal, da je bil na upravi (UNZ) pri Srečku Lisjaku in da je Lisjak rekel, da naj pripravijo napad na Rožno Dolino. Takrat sem pa slišal, da je v Rožni Dolini napad. Odpeljali smo se v Rožno Dolino, jaz, Aleš Vidič in Vekoslav Slovinič Ohara. Šli smo z Aleševim avtom. Slovinič je imel kamero in je snemal. Pred tunelom je bila ena patrolja. Čeprav je bila cesta zaprta, so nas spustili, ker so vedeli, da sem kriminalist. Pritekli smo dol in ko smo prišli na Vipavsko cesto, smo videli kolono ujetnikov, ki so jo peljali civilisti. Šel sem zraven. Ljudje so jih plegli, pregledali, ali ima kateri še orožje in tako naprej. Na mejnem prehodu v Rožni Dolini je še pokalo. Ko sem šel nazaj na Vipavsko cesto, pa pripeljeta dve terenski vozili od milice in ven skočijo PEM-ovci z naperjenim orožjem. Med njimi je bil Dejan Kavčič, kriminalist, ki so ga dodali PEM-u,

da bo dokumentiral določene akcije. Ko je skočil ven, sem ga vprašal, da kaj je, in oni tudi niso vedeli, kakšna je situacija. Šele pozneje sem po video posnetkih videl, da je bilo to polje po prvih streljih in da je bil spopad že končan. Dejan mi je dal pištolo, svojo sem pustil na upravi. Z Dejanom sva šla po levi strani čez cesto do parkirnega prostora. Mislila sva, da na prehodu nekdo še strelja. Preiskala sva kamione, če bi bil kakšen vojak še skrit, ker nisva vedela, ali so kamione že pregledali. Šla sva tudi do stavbe mejne policije, vendar nikjer ni bilo več nobenega vojaka. V križišču je gorel tank, strelivo v tanku je v krajših presledkih eksplodiralo z glasnim pokom. Potem, ko sva se vračala, sta dva civilista s kanto polivala vojaška vozila, ki so bila parkirana v vrsti. Zavpil sem: *»Kaj delate?!«* Odgovorili so, da jih bodo zažgali. Rekel sem: *»Kaj ste mone, ta vozila so zdaj naša!«* Vem, da sem še zagrozil, da bom streljal in sta zbežala. Potem smo se še nekaj časa pogovarjali z ljudmi. Še zmeraj jih je bilo veliko, nekateri so po začetku napada pobegnili, nekateri pa so se takrat skрили za hiše. Spomnim se dveh punc, ki sta bili še vedno zelo prestrašeni. Dejali sta, da sta protestirali na ulici, ko je zapokalo. Ogorčeni sta bili, ker se je napad zgodil brez opozorila in ko so bili ljudje tam. Spomnim se občana, ki je bil ranjen v nogo. Ponj je prišel rešilec. Potem, ko se je že delal mrak, je milica s terenskim vozilom pozivala ljudi, naj se umaknemo iz Rožne Doline zaradi možnosti za topovski ogenj iz Vipave. To se spomnim zato, ker so omenili Vipavo, ki je oddaljena kakih trideset kilometrov in najbrž niso imeli orožja s takim dometom. Rožna Dolina se je potem začela prazniti. No, tisti prvi tank, ki je bil zadet, je gorel, drugi tank pa je bil takrat še cel. Ker sta bila eden zraven drugega, se je vžgal še drugi tank. Jaz sem tam vzel dva ali tri kalašnike in tri vojaške torbe. V eni so bili neki ukazi in načrti in sem jo vzel, ker se mi je zdelo zanimivo. Potem sem šel na upravo, kjer pa, razen dežurnih, ni bilo nikjer nikogar. Vprašal sem: *»Kje so pa drugi?«* Dobil sem odgovor: *»Ja, vsi so zbežali.«* Uprava, koordinacijska podskupina se je torej *»umaknila«*. Potem sem šel na naš oddelek in ker tudi tam nisem dobil nikogar, sem šel domov.

Naslednji dan je bila sobota. Zjutraj sem prišel v službo. Z ujetniki, z oficirji in podoficirji, smo kriminalisti opravljali razgovore. Razgovarjal sem se z ujetnikom in mu narisal skico položaja tankov. Zanimalo me je, kdo je bil na tanku tisti, ki mi je prejšnji dan grozil s kalašnikom. Vedel sem, da ni bil vojak. Vprašal sem ga: *»Kateri oficir je bil v tem tanku?«* Ko je povedal, sem šel ponj. Saj ne, da bi imel kake slabe namene. Vprašal sem ga, ali se me spomni. Rekel sem mu: *»Jaz sem bil tisti, ki ste mu grozili, da ga boste ustrelili.«* Oficir se je izgovarjal, da mi ni on grozil. *»Glej, pa saj ti ne bom nič naredil. Hotel sem ti samo povedati, kako se lahko ta stvar hitro spremeni,«* sem rekel. No, potem sem dobil enega, ki je rekel, da je prijatelj z oficirjem, ki je v Vrtojbi. Vprašal sem ga, ali bi se bil pripravljen z njim pogovoriti, naj se predajo. Strinjal se je. Šel sem v koordinacijsko podskupino in sem jim to povedal. Rekli so mi: *»V redu, pojdi z njim na mejni prehod Vrtojba.«* Z mano je šel še kriminalist Tomo Slamič. Vzela sva stoenko, ga naložila in prišli smo v Podmark, kjer je bila miličniška zaseda. Ustavili so nas, tam je bil Darij Simčič, poveljnik ene enote PEM-a. Rekel je: *»Naprej ne, ker bo počilo. Ne moreš iti na prehod, ker tam norijo. Ne, ni govora.«* Slamiču sem rekel, naj oficirja pelje nazaj, jaz pa da bom ostal tukaj. In ga je odpeljal. Jaz sem imel tisti kalašnik, ki sem ga prejšnji dan pač vzel v Rožni Dolini. V zasedi je bilo kakih deset ali enajst miličnikov. Tam je bil tudi kriminalist Dejan Kavčič. On je imel protioklepno orožje armbrust, ki ga jaz nisem še nikoli videl. *»Kaj je to?«* sem ga vprašal. *»Ja, armbrust,«* je odgovoril in mi ga takoj dal. Rekel je: *»Saj je enostavno, samo tukaj klikneš do konca, kjer je kukalo, tu počasi pritisneš, ko imaš tank v silhueti, streljaš.«* Tako sem dobil

armbrust. Simčič me je poslal naprej za eno grmovje. Naloga zasede je bila zaustaviti enoto JLA, če bi iz Vrtojbe poskušala prodreti v Rožno Dolino in nadaljevati proti Ajševici, kjer je bila kasarna. Vojska bi se pač lahko združila. Mi smo bili tam in smo gledali dol, videli smo tudi tanke, ker drugega ne vidiš tako daleč. Šel sem k telefonu in poklical še Aleša Vidiča, da je prišel tudi on. Ko je prišel, sva šla pogledat, kje so teritorialci. Pri vili sva šla gor in dobila enega rezervista, ki ga je Vidič bolj poznal. Ko sva ga vprašala, kje ima enoto, je rekel, da tam zadaj. TO torej ni bila v zasedi. Vidiču je dal pištolo Ingram ali škorpion, ne vem natančno. Okoli druge ure so tanki na prehodu Vrtojba prižigali motorje in se premikali. Zatem smo izvedeli, da se Svito Pogelšek pogaja. Pogelšek je bil pomočnik komandirja na oddelku milice v Šempetru. Dva oficirja je mimo nas peljal v Rožno Dolino pokazat uničena tanka, sicer pa ne vem, kako so tekla pogajanja. Potem smo dobili informacijo, da se bo en del vojakov predal. Mi smo videli vojake, kako gredo v smeri od zgradbe tehničnih pregledov proti Šempetru. Dejanu sem dal nazaj armbrust in tekel dol v križišče. V križišču so bili tudi miličniki z oddelka šempetrske milice.

Mi smo tiste vojake, bilo jih je enih šestdeset, sprejeli kakih dvajset ali trideset metrov pred križiščem. Bili so postrojeni v koloni in brez oborožitve. Vodili so jih njihovi oficirji, ki so zahtevali, da se jih ne fotografira. Tam so bili tudi tuji reporterji in bil je tudi civilist Čubril, ki je znal dobro angleško, zato sem mu rekel, naj novinarjem prepove fotografirati. Vojake smo peljali gor od šempetrskega križišča proti Podmarku. Tja je prišlo šest pripadnikov TO in so vojake prav filmsko obstopili. Na vsako stran kolone vojakov so se postavili trije. Vsak je imel RNR (ročni netrzajni raketomet) M80 – *„Zolja“*, mi pa smo imeli samo en armbrust. JLA je imela v Vrtojbi sedem tankov. Počutili smo se hendikepirane in če bi do česa prišlo, bi bili žrtvovani. Simčiču sem že dopoldne rekel: *»Sporoči na upravo, naj pridejo še s kakim armbrustom.«* Simčič je sporočil na UNZ, vendar pomoči nismo dobili. Vojaki v križišču so povedali, da je to samo en del vojakov iz Vrtojbe, tistih s karavle. En oficir, mislim da je bil Jevtić, pa da nori na prehodu in da se pripravlja na spopad. Jaz in Vidič sva potem šla nazaj do križišča v Šempetru in proti zgradbi tehničnih pregledov. Tam je enih osemsto metrov čistine. Vem, da je šlo štiri ali pet miličnikov od PEM-a pred nama. Ker so hodili bolj v vrsti, jim je Vidič rekel: *»Pojdite vsaj v strelce.«* Človek misli, da če gre eden za drugim, da je bolj varen, v resnici pa če bi eden streljal, bi postrelil vse. Nekako smo prišli do zgradbe tehničnih pregledov in prišla je informacija, da se bodo predali še trije ali štirje tanki. No, jaz sem šel sam od zgradbe tehničnih pregledov naprej, drugi pa so ostali pri zgradbi. Potem je prišlo še nekaj miličnikov. Iz smeri prehoda so pripeljali trije tanki, cevi so imeli obrnjene v smeri vožnje, in nisem vedel točno, za kaj gre. Razmišljal sem, ali bi streljal. Tekel sem nazaj do zgradbe tehničnih pregledov. Na srečo so se tanki ustavili, vojaki so skočili ven in se predali. Kmalu zatem je pripeljal še en tank, se ustavil in tudi iz tistega tanka so se predali. Šel sem na vse tiste tanke in se noter stegoval, da bi prišel do orožja. Mislim, da je bil v vsakem tanku en kalašnik, pa trije škorpionji. Podajal sem jih Vidiču, Vidič pa miličnikom. Vem, da so mi še govorili: *»Pazi, saj so na prehodu oostrostrelci.«* No, potem pa so ti škorpionji izginili, tako da ga niti jaz, ki sem jih zmetal iz tankov, nisem dobil. Spomnim se še, da je eden od miličnikov rekel, da je treba tankiste peljati nazaj v Šempeter, in miličniki so se zelo hitro javili, da jih odpeljejo. Jaz sem šel potem spet od zgradbe tehničnih pregledov naprej in tam sem videl Lisjaka. Lisjak je rekel, da so se sicer predali vojaki s karavle, da pa je možnost, da so šli vojaki iz Vrtojbe naprej kakih sto, dvesto metrov. Tisti čas, ko smo predane vojake

pospremili do avtobusov v Podmarku, bi lahko drugi že zasedli karavlo. Povedal je še, da je en tank kakih dvesto metrov naprej, kjer je sedaj postaja prometne milice, takrat pa je bila karavla, in da je tank sicer v okvari, da se ne premika, a bi vojaki iz njega lahko streljali s pehotnim orožjem. Prišel je še Dejan Kavčič z armbrustom. Z Lisjakom sva se malo plazila, malo pa sva šla po kolenih ob makadamski poti, vsak na eni strani, in kakih dvajset metrov za nama je šel Dejan Kavčič z armbrustom. Rekla sva mu: *»Pazi na tank, če bo iz tanka kdo začel streljati.«* S kalašnikom tanku pač ne moreš nič, razen če vojaka direktno zadeneš. Iz za zgradbe je pogledovalo nekaj PEM-ovcev. Lisjak mi je rekel: *»Reči jim, naj gredo ostrostrelci naprej,«* in jaz sem to zavpil nazaj, miličniki pa so izginili. Mislili smo, da bo kateri prišel, pa ni bilo nobenega. Potem smo prišli pred karavlo, kjer je bil tank. Stekel sem za tank in pogledal, ali je kdo noter. Tank je bil zapuščen. Vsi trije smo nato vpadli v karavlo in jo preiskali.

Mislím, da smo najprej preiskali zgornji prostor in nato pritličje. Dejan je z orožjem pod kontrolo držal stopnice, jaz in Lisjak pa sva preiskala sobe. Vse je bilo prazno. Jaz sem kalašnik dal na tla in vzel ostrostrelno puško. Potem smo šli še v klet. Prišla sva do enih masivnih vrat, oba sva nekajkrat udarila po njih, a jih nisva uspela odpreti. No, jaz sem potem Lisjaku rekel, naj se umakne, da bom spustil dva strela vanje, pa mi je rekel, da ne, da ne bi miličniki mislili, da je kdo streljal na nas. Nato smo šli do križišča pri mejnem prehodu in takrat so prišli tudi drugi PEM-ovci. Menda jih je bilo šestnajst. Od Lisjakove enote pa se spomnim Venceljna Hvalo, ki je imel ostrostrelno puško in kapo TO obrnjeno nazaj. No, bili smo na križišču in kjer je nadvoz, smo videli tri ali štiri vojaške čelade. Videli smo, da gre za zasedo. Bili so kakih osemdeset metrov stran od nas. Ker nismo videli drugega kot čelade, si nismo upali naprej. Prišel je tudi inšpektor Šumandelj z vozilom marico; z megafonom je pozival vojake, naj se predajo. Potem sem se jaz, ko je bil Lisjak še z mano, v enem trenutku odločil, da bom sprožil en strel nad glavo. Lisjak je rekel: *»Ne, premirje je. Brez strela, če se da.«* Potem sem v enem trenutku sam stekel naprej do bencinske črpalke. Drugi so ostali v križišču, ker se čez tisto čistino niso upali. Na koncu prve stavbe sta mi prišla nasproti dva vojaka z orožjem na rami. Razorožil sem ju. Ostrostrelno puško sem odložil in vojaku vzel kalašnik, ker sem menil, da mi bo bolj prav prišel. Vojaka sta rekla, da se bodo predali tudi tisti, ki so na prehodu. Jaz sem nazaj zavpil: *»Predali se bodo! Grem na prehod, jih bom pripeljal.«* Enega vojaka sem poslal naprej. Moram pa povedati, da sem bil v kavbojkah in rdeči majici. Vem, da so se vojaki bolj bali civilistov z orožjem, kot pa miličnikov ali teritorialcev, ker za civilista z orožjem nikoli ne veš, kakšna mona je. Zato sem vojaku rekel: *»Teči naprej, sem pripadnik PEM-a, specialec, da ne bo kateri streljal name.«* Z drugim vojakom pa sem šel še kakih tristo metrov naprej do prehoda. Pred prehodom so bili vojaki, ki so se zbirali. Eni so bili že postrojeni, eni trije so še prihajali. Spredaj je bil en oficir, kapetan s štirimi zvezdicami. Tudi njemu sem rekel, da sem pripadnik PEM-a in rekel je, da se predajo. Ukazal je vojakom, naj odložijo orožje. Vsi vojaki niso bili najbolj navdušeni nad predajo. Dva sta prav jokala od besa in ker je eden od njiju metal pas ob tla, sem s kalašnikom nameril vanju in rekel oficirju nekako tako: *»Če ju ne boš pomiril ti, ju bom jaz.«* Drugi vojaki so stopili malo stran, tista dva pa sta se ustrašila in ni bilo več problema, sta tudi ona dva odložila orožje. Oficir je ukazal, naj gredo tri korake nazaj, jaz pa sem zavpil: *»Še pet korakov nazaj.«* Potem je prišel miličnik Obojnik in je šel še po druge, ker je videl, da so se predali. Skoraj v istem času sta prišla še PEM-ovca Simčič in Jerkič, ki sta šla v prostore milice, kjer je bilo še šest zveznih miličnikov in sta jih pozvala

ven in razorožila. Zatem so začeli prihajati tudi vsi drugi, med njimi tudi Srečko Lisjak. Za Lisjaka se spomnim, da je na rami nesel ostrostrelna puško, tisto, ki sem jo jaz pred tem odložil. Vedel je, da so se vojaki že predali in da ni več nevarnosti. Vojake sem vprašal, ali je med njimi kateri Slovenec. Dva sta se javila. Vprašal sem ju: *»Ali sta tista dva tanka prazna?«* Eden je rekel, da ja. Vseeno sem mu rekel: *»Pojdi z mano, greva pogledat.«* Ta fant je bil doma nekje iz Brežic. Šla sva pogledat še tista dva tanka in ko sva se vračala nazaj, je bilo na prehodu že več miličnikov in nekaj teritorialcev. Prišli so tudi že z avti. Jaz sem se takrat spomnil, da bi kakega škorpijona vzel za spomin, ampak so miličniki, že vse pobrali. Potem je bil še en preplah, da je na eni stavbi snajperist. Potem so pa že začeli mahati z zastavo in take kozlarije. Miličniki so se zbirali za dvig zastave, neki občan je vse to snemal. Prav neumno se mi je zdelo, ko se je z avtom pripeljal en inšpektor in vpil, da smo zasedli prehod. Pogelšku, ki je bil z jugotom ali službenim avtom, sem rekel: *»Pelji me, samo da ne vidim tega sranja.«* Peljal me je nazaj do zgradbe tehničnih pregledov, kjer smo pobrali Aleša Vidiča in se odpeljali do Šempetra. Malo smo se še pogovarjali, potem pa sem mu rekel, naj me pelje domov. Konec koncev sem bil lačen, saj smo bili brez hrane cel dan, medtem ko je bilo na upravi za jesti kolikor si hotel. Oziroma da po pravici povem, so nam ljudje dali nekaj hrane.

Bil sem še v akciji v Lokah. Ne spomnim se, kateri dan je bil, ko sva se tja odpeljala z Alešem Vidičem, ki je izvedel, da bo napad na Ajševico. Na vrhu Lok blizu cerkve smo bili pri hiši Marjana Pavlina in gledali na Ajševico, oddaljeno približno kilometer in dvesto metrov. Pavlin je lovec, imel je daljnogled. Naši tanki so prihajali kakih šeststo metrov od nas po cesti v Lokah. Pred Ajševico pa sta bila parkirana dva tanka JLA in iz enega tanka so streljali gor na naše tanke. Ustrelili so šestkrat. Oborožen sem bil s kalašnikom. Videl sem, da so kaki štirje vojaki tekli po cesti, počepnil sem in nato zavpil: *»Stoj!«* Oni odvrnejo: *»Ne streljaj, saj smo naši!«* *»Ja, kateri ste?«*, sem rekel. Povedali so, da so rezervisti, posadka tanka. Ko je zapokalo, so zbežali. Rekli so, da nimajo zveze, da ne vedo, kaj delati. Z njimi sem šel k tanku, ki je bil parkiran kakih sto metrov od nas. Od tam se Ajševice sploh ni videlo. Rekel sem jim: *»Fantje, tukaj vas ne morejo zadeti s tankom. Tudi če nimate zveze, bodite pri tanku ali pa naj gre eden k drugim teritorialcem.«* Tisti tank, ki je streljal, je nato zapeljal malo vzvratno v grmovje. Dvakrat so ustrelili tudi z minometi sto dvajset. Ustrelili so v gozd za Loke. Kaj so ciljali, ne vem. Mislil sem, da so nas videli, ker smo gledali z daljnogledom, in sem rekel: *»Pojdimo v hišo, ker to so minometi.«* Potem so ustrelili še enkrat in takrat je po hiši padalo kamenje, ne špliterji, kamenje.

Naslednji dan sem kot kriminalist s tehnikom Marinom Brezigarjem opravljal ogled zadetega tanka. Izstreljenih je bilo šest granat, en izstrelek je zaoral po vrtu, eden je šel pod cesto in je malo poškodoval asfalt, štirje pa so zadeli v kupolo in jo poškodovali. Bil sem še v gostilni Vodnjak na Colu. Na upravo je namreč prišla informacija, da so po eksploziji na Črnem vrhu vojaki pobegnili in da se skrivajo v gostilni Vodnjak na Colu. Tja so šli PEM-ovci iz Nove Gorice, ki jih je vodil Darij Simčič. Peljal sem se v avtu z bivšim lastnikom te gostilne, ki je bil doma iz Rožne Doline. Šli smo ponj, ker je poznal objekt. Rekel mi je, da ima v kleti mizarsko delavnico in da ima še ključke. Rekel je: *»Ko greš noter, so vrata, ki jih je treba odmakniti, ker so založena in potem se da priti v druge prostore.«* Na Col so prišli tudi miličniki iz Idrije. Predlagal sem: *»Jaz grem z bivšim lastnikom v spodnji prostor. Pokazal mi bo, kako se da odpreti vrata v druge prostore. Potem ga bom poslal nazaj in objekt poskusil odpreti od znotraj. Vi pa ga obkolite.«* Strinjali so se. Šel sem s tem bivšim

lastnikom, pokazal mi je, kje naj odprem vrata. Na kljuki vrat so bile obešene steklenice in če bi jih na hitro odprl, bi zaropotalo. Zelo previdno sem jih odprl in prišel do vhodnih vrat. Od znotraj sem jih odklenil in stopil pred hišo. Nikjer nisem videl miličnikov. Šele ko sem jih poklical, so prišli. Povedal sem jim za tiste steklenice. Nato smo šli noter. Ker je objekt večji, sva po desnem delu pregledovala jaz in Simčič, po levem delu druga dva, ostali so krili stopnišče. Spomnim se, da je bil v zgornjem prostoru pred oknom fotelj, pepelnik in polno čikov. Steklenice so bile nastavljene na več vratih. Toda bilo ni nikogar. Izvedeli smo, da so bili vojaki v objektu, a so odšli pred nami.

Med vojno sem šel tudi po avto in slovenske zastave v Ljubljano. Na Vodovodni v Ljubljani so namreč praznili skladišče, ker je bila nevarnost, da bo vojska udarila nazaj in je zato naš kriminalistični oddelek dobil en avto, rdeč Citroen in dve potezni puški, pa slovenske zastave za mejne prehode sem prinesel. V skladišču v Ljubljani je bila panika. Običajno je bil problem dobiti kako manjšo stvar, na primer čevlje, takrat pa so mi vse to dali in rekli: *»Ti samo čimprej odpelji.«* Ko sem se peljal po avtocesti, se spomnim, da so sirene tulile za nevarnost letalskega napada.

Po vojni je bilo dosti proslav, vendar se tisti, ki smo bili udeleženi v akciji, nikoli nismo zbrali skupaj, kot da se ni nič zgodilo. Za akcijo v Rožni Dolini in Vrtojbi je bilo podeljenih devet bojnih znakov Rožna Dolina – Vrtojba. Vse so dobili samo vsi pripadniki samostojne bojne skupine. To bi bilo nekako razumljivo in pravično, če bi bilo to priznanje samo za akcijo v Rožni Dolini. Tam so bili nosilci akcije samostojna bojna skupina pod poveljstvom majorja Srečka Lisjaka in občan Drago Kosmač. Na zasluge Kosmača, ki ni prejemnik tega znaka, se vse prerado pozablja.

V Vrtojbi pa so glavni delež prispevali pripadniki milice. Od samostojne bojne skupine sta v akciji sodelovala samo Vencelj Hvala in Srečko Lisjak, ki sta prispela na mejni prehod Vrtojba šele potem, ko so se vojaki in zvezni miličniki že predali meni in pripadnikom PEM-a. Tisti, ki smo pri tej akciji največ tvegali in jo tudi izvedli, smo ostali brez bojnega znaka. Sedaj, ob dvajsetletnici teh dogodkov, Lisjak v člankih piše, kako je v petek osvobodil Rožno Dolino, v soboto pa Vrtojbo, miličnikov in drugih, pa kot da ni bilo zraven.

Julij Levpušček

Do leta 1991 sem z družino stanoval v rojstnem kraju v Studenem v občini Postojna. Na Ministrstvu za notranje zadeve sem bil kot miličnik in pozneje kot policist zaposlen od leta 1980. Med leti 1984 in 1998 sem bil zaposlen na Postaji prometne milice oz. Postaji prometne policije Postojna, od leta 1985 pa tudi v Posebni enoti milice (PEM) oz. Posebni policijski enoti (PPE) Postojna kot ostrostrelec.

Bližal se je junij 1991. V Posebni enoti milice Postojna sem aktivno sodeloval tudi po 20. juniju, tako da na Postaji prometne milice Postojna nisem delal. V tednu pred 24. 06. 1991 me je po telefonu poklical Jelko Bajt, ki je bil takrat, mislim da načelnik inšpektorata Uprave javne varnosti (UJV) Postojna. Dejal mi je, da me potrebuje za en dan, da bi šel delati v Jelšane, kjer se bo odprl mejni prehod in bo milica od ponedeljka, 24. 06. 1991 naprej, opravljala kontrolo. Rekel mi je tudi, da se je odločil zame, ker poznam delo na mejnem prehodu, saj sem že prej (od 1981 do 1984) delal na Mejnem prehodu Fernetiči. Jelko Bajt je bil na Mejnem prehodu Fernetiči pomočnik komandirja. Ker nisem želel

delati v Jelšanah, mi je Bajt zagotovil, da bom šel tja samo 24. 06. 1991, z namenom, da se odpre mejna kontrolna točka, in da se bom potem vrnil na delo na Postajo prometne milice Postojna in v Posebno enoto milice Postojna. Na to sem pristal.

Prišel je 24. 06. 1991, in iz Postojne sem bil s službenim vozilom odpeljan v Jelšane na mejno kontrolno točko, da bi opravljal kontrolo potnikov kot vodja (danes vodja izmene). V pomoč sta bila določena še dva miličnika, mislim da iz UJV Nova Gorica.

Z delom smo pričeli ob sedmi uri. Naj povem, da sem bil takrat edini, ki sem bil oblečen v modro uniformo s šapko, medtem ko so bili drugi v delovnih uniformah. Od jutra naprej sta delavca UJV Postojna, Franko Uršič in še nekdo, v kontejner (objekt milice) napeljevala telefon in elektriko, med proslavo prekinila in delo nadaljevala nekje po dvanajsti uri. Ob približno deseti uri je bila manjša proslava. Na proslavi je bilo kar veliko novinarjev tudi iz televizijskih hiš, med katerimi se najbolj spominjam RTL in SKY NEWS, ki sta veliko snemali. Ko so čez nekaj časa odšli, smo na mejni kontrolni točki ostali mi trije miličniki in delavca z UJV Postojna, ki sta nadaljevala delo. Mejno kontrolo sem opravljal tako, da sem za vstop v Slovenijo kontroliral osebne dokumente voznikov in potnikov, pešcev pa takrat ni bilo. Ko se je bližala sedma ura zvečer, je nekdo prosil, da bi naša izmena počakala in podaljšala delo do osmih zvečer, ko bodo prišli miličniki, mislim da iz Postaje milice Ilirska Bistrica, in prevzeli nadaljnje delo, kar se je tudi zgodilo.

Danes vidim, da sem bil takrat prvi vodja izmene na Mejnem prehodu Jelšane. Naj dodam, da so 26. 06. 1991 okoli šeste ure prišli vojaki JLA s tremi oklepnimi vojaškimi vozili (BOV-i), zavzeli kontrolno točko Jelšane in odpeljali kontejner na Lisac nad Reko (na Hrvaškem). S tem hočem poudariti, kako pomembna je bila kontrolna točka Jelšane. Od 26. 06. 1991 do 18. 07. 1991 sem vojni veteran Ministrstva za notranje zadeve, saj sem v tem času v Posebni enoti milice Postojna opravljal naloge in dolžnosti pri obrambi Republike Slovenije.

Na kratko bi opisal še dva dogodka.

Ko so tanki prvič krenili iz vojašnice v Pivki, so šli proti Postojni. Iz Posebne enote milice smo bili na Postaji prometne milice Postojna. Tanki so šli iz Pivke proti Prestranku, kjer so zavili proti Hruševju. V Hruševju pri gostilni Milena, pa so zavili proti Postojni. Takrat je Radovan Lukman izdal povelje, naj se PEM pripravi za obrambo Postojne. Zatem smo dobili informacijo, da so pri Bolku tanki krenili v smeri Landola. Ker se ni vedelo, kam gredo, sva se jaz in Marjan Hebar, oba uniformirana, javila, da greva za tanki pogledat kam gredo. Ko sva se s službenim vozilom milice pripeljala do ravnine pred reko Nanoščico na cesti Bolk - Landol, sva na sredi ravnine zagledala tank ob cesti. Štirje vojaki, ki so bili na tanku, so naju opazili, dvignili avtomatsko orožje in ga uperili v naju. Ker nisva vedela, ali naj se obrneva ali greva naprej, ker bi tako ali tako lahko streljali, sva se v trenutku odločila, da greva naprej. Ves čas vožnje mimo so naju spremljali z orožjem. Na naju niso streljali. Tako sva nadaljevala pot do Podkraja, kjer sva zbirala obvestila o potovanju kolone tankov prek Bele. Iz Podkraja sva po telefonu na Postajo prometne milice Postojna sporočila gibanje kolone tankov in število tankov, ki so šli proti Vipavi.

Drugi dogodek pa je povezan s tanki, ki so drugič krenili iz Pivke. Šli so po isti cesti čez Prestranek. Ko so prišli do vasi Orehek, so se obrnili nazaj in čez vas Grobišče prišli do magistralne ceste M 4 Postojna-Pivka, kjer so se, gledano iz smeri Pivke, razporedili na desni strani ceste ob letališču. Topove so usmerili proti Postojni. Del PEM-a je bil takrat na Postaji milice Postojna. Ker je prišla informacija, da bodo napadli Postojno, in smo bili

edina oborožena enota, je prišel ukaz, da PEM-ovci branimo Postojno. En oddelek (jaz, Milan Jurkovič, Darko Lepej, Švigelj in drugi) smo šli na vrh Ulice 1. maja v Postojni, kjer smo zavzeli obrambni položaj, če bi prišlo do napada tankov iz smeri avtoceste. Na srečo do tega ni prišlo. Bil sem ostrostrelec. Za čas vojne sem bil odlikovan tudi z medaljo bronasti znak za pomemben uspeh pri zagotavljanju varnosti. Naše delo pred vojno, v času vojne in po vojni je podrobno opisano v arhivu PEM Postojna. To je moj spomin na 24. 06. 1991 in na del mojih aktivnosti med vojno v Posebni enoti milice.

Drago Milavec

Svoje otroštvo in mladost sem preživel v na videz lepi in za državljane prijazni državi. Toda spoznanja, ki se ti z leti ustvarijo, te začnejo postavljati na bolj realna tla. Z leti začneš dogodke spremljati bolj premišljeno, predvsem pa realnejše. Tudi meni se je začel ustvarjati vtis, da taka država, kot je bila Jugoslavija v osemdesetih letih, težko deluje brez večjih konfliktov. Tudi starejši in izkušeni ljudje so se začeli pogovarjati o teh kriznih časih. Še posebej so to občutili zato, ker so izkusili že eno ali dve vojni. Mislim, da jih je bilo bolj strah prihodnosti kot nas, mlajše, saj tega še nismo izkusili.

Marsikatero slutnje o nujnih spremembah so se začele bliskovito uresničevati. Takratna zmaga Demosa mi je dala upanje, da se bodo naše sanje končno uresničile. Hoteli smo svojo državo. Jugoslavija je pokala po vseh šivih. Samo pogumu naših zaslužnih mož in žena, ki so spoznali pravi trenutek, da se osamosvojitve izpelje, gre zahvala za ta enkratni podvig. Še sedaj se spomnim nastanka poslanskega kluba Demos, ki se je sestel v Poljčah in tam odločil, da izpelje plebiscit, na katerem bi se že tako neučakani Slovenci odločili za samostojno državo. Ta odločitev pa bi nujno pomenila razpad pravnega sistema SFRJ. Za našo mlado državo je dan razglasitve rezultatov plebiscita prav gotovo najpomembnejši dan, saj se je za samostojnost odločila skoraj vsa Slovenija. Hoteli smo stopiti na svojo pot, katere začetek je nastopil prav takrat.

Ustanovitev TO in policije je bilo težavno delo. To bi bila vojska, ki bi morala z vso močjo braniti odločitev s plebiscita. Tudi sam sem bil takrat rezervni policist (miličnik) in komaj sem čakal razglasitve, da smo se odločili za svojo državo. Takoj sem si priskrbel našo zastavo in od takrat jo obesimo ob vseh državnih praznikih. Kot rezervni policist sem se moral udeleževati pogostih vojaških vaj. Že dve leti pred plebiscitom sem večkrat prejel poziv na vaje. Pripravljali so nas temeljito, saj nihče ni vedel, kaj nas čaka. Od aretacije četverice dalje pa smo bili čedalje bolj intenzivni in se urili za obrambo, če bi bilo potrebno.

Poleti se je približeval tako težko pričakovani dan razglasitve samostojne države. Mislim sem, da bom lahko doma, s kavča, spremljal dvig zastave in veličasten ognjemet. Toda bilo je drugače. Dan pred tem sem bil popoldne na Nanosu, kjer sem očetu pomagal na njivi. Nenadoma je pridrvela policijska stoenka naravnost do njive. Takoj sem moral spustiti frezo v njivi in nemudoma oddirjati na policijsko postajo v Ajdovščino. Žena in dva otroka, stara devet in tri leta, so bili doma v Vipavi, in niti vedeli niso, kaj se dogaja z mano. Starejši, dvanajstletni sin, pa je bil na počitniškem tednu z otroškim cerkvenim zborom v Soči v Trenti. Mobilnih telefonov takrat še ni bilo, zato so bile skrbi velike. Pozno zvečer mi je nekako uspelo sporočiti domov, da sem do zob oborožen na policijski postaji. Za vsako ceno sem bil pripravljen braniti mlado državo. Naj omenim tudi, da smo tisti večer v domači ulici imeli pripravljen kres, da ga ob razglasitvi prižgemo in se ob njem veselimo do

jutranjih ur. Toda meni ni bilo dano, da bi bil zraven. Žena je bila v službi v zdravstvenem domu v Ajdovščini in bi verjetno tudi ona morala v službo, če bi nastopila potreba po prvi pomoči in oskrbi morebitnih ranjenih. Skrbelo jo je, kam s tremi otroki, da bi bili medtem v varstvu. Še sedaj se spominja, kako so jo nekateri sosede dražili, češ da bo sedaj toliko časa sama, ker mene ne bo doma. K sreči ji ni bilo treba posredovati pri nobeni nujni pomoči. Se pa še vedno spominja oziroma ji je tesno pri srcu ob spominu na strah, ko se je ponoči zbujala in upala, da se bo vse srečno izteklo.

Tisti večer ob razglasitvi smo policisti dobili vsak svojo nalogo. Stanje je bilo resno in napeto, saj so Slovenijo že preletela vojaška letala JLA, tanki na Vrhnikih pa so bili pripravljeni, da zapustijo vojašnico in gredo proti zadanim ciljem. Moja naloga je bila zavarovati policijsko postajo. Z nabito puško sem bil skrit v živi meji okrog postaje in pazil na objekt. Strateško najpomembnejše objekte smo policisti varovali čelo desetdnevno vojno. Tisto noč so se nekateri veselili na ulicah, drugi doma ob šampanjcih, mi pa smo opravljali dolžnost, ki smo jo imeli in čutili ob rojstvu naše nove domovine.

Prvo noč nismo nič spali, pa tudi nobene zamenjave ni bilo. Še dobro, da je bila noč topla. Potem je zjutraj prišla novica, da so tanki iz Karlovca in Varaždina že prestopili mejo. Razmere so postale še resnejše, saj so oklepne enote JLA imele cilj zavarovati zahodno in severno mejo. Ali so se morda bali, da bomo Slovenci pobegnili iz države, ali so pričakovali napad zunanjega sovražnika...? Na sestankih, ki so bili pogosti, saj se je položaj spreminjal iz ure v uro, smo dobivali nove ukaze in naloge. 27. julija sem dobil nalogo, da še z dvema policistoma zasedemo položaj na Zemonu, od koder smo lahko natančno spremljali dogajanje v severni vipavski vojašnici. V Vipavi je bilo namreč veliko vojske, dva bataljona. Ni čudno, da smo si Vipavci še posebej želeli, da se enkrat rešimo te vojaške sivine, ki je visela nad celim krajem.

Medtem so tanki prodirali proti Vipavi. Izbrali so si pot skozi Belo in Sanabor. Takoj je stekla akcija, da se v Vrhpolju postavi močna barikada, ki bi zaustavila kolono, ker je pred seboj rušila vse ovire. Vrhpoljci so takoj zbrali tovarnjaka in buldožer ter pripravili barikado, zraven pa so stali tudi nekateri pogumnejši branitelji države. Tudi oni so se postavili ob barikado. Kolona je bila ustavljena. Živčni in nepredvidljivi kapetan je dal slutiti, da misli resno. Začela so se pregovarjanja, vendar Vrhpoljci niso popustili. Prišlo je tudi do zastraševanja s pištolo na tilniku enega izmed najbolj pogumnih domačinov. Po prerekanju so se tanki ponovno pognali na pot, prebili so barikado in nadaljevali pohod proti vojašnici v Vipavi, kjer bi prenočili. Mi trije smo na Zemonu vse to budno spremljali in poročali komandirju, ki se je potem lahko sproti odločal za nadaljnje ukrepe.

Tisto noč je bila vojašnica brez vode in elektrike, saj so jim vse odklopili. Zjutraj pa se je v njej zaslišalo močno brnenje. Vsi motorji tankov so se skoraj istočasno prižgali. Človeka objame grozen občutek, ko vse to sliši in vidi. Počuti se poponoma nemočnega. Kmalu zatem so tanki zapustili vojašnico in nadaljevali pot proti zahodni meji. Medtem sta TO in policija postavila novo močno barikado na mostu čez Hubelj, med Ajdovščino in Šturjami. Tudi jaz sem bil premeščen na to barikado. Cilj je bil za vsako ceno takoj ustaviti tanke. Ko so poveljniki JLA izvedeli za to, so ubrali drugo smer za preboj proti Rožni Dolini. Odločili so se, da gredo v Dolgi Poljani čez smetišče in prek reke Vipave do Dornberka in nato do cilja. Ta dogodek mi je še posebej ostal v spominu zaradi moje žene, ki je bila takrat v službi. Rečeno jim je bilo, naj gredo Vipavci prej domov, ker da so na cesti proti Ajdovščini že tanki. Res se je takoj odpravila domov, ko pa je pripeljala do Dolge Poljane, je naletela na

kolono tankov, ki se ji je bližala. S svojo katrcio se je znašla med dvema tankoma. Hrumenje gosenic in motorjev je bilo grozljivo in ni vedela, kam naj se umakne, da je ne bi povozili. K sreči se jim je nekako izognila na zelenico poleg ceste in se rešila. Še danes se spominja, kako so ji noge trepetale od strahu in da je komaj privozila do doma. Še bolj pa jo je bilo strah, kaj se dogaja v Vipavi z otroki in kaj se dogaja z mano in domačimi.

Tisti večer sem tudi sam prvič prišel domov. Bil sem presrečen, ko sem spet ugledal družino. Žena mi je pripovedovala, kaj je doživela in se še vedno tresla. Tanki so res prišli do Rožne Doline, toda TO in policija sta tam izvedla silovito akcijo ter v boju zasedla vse tanke. Dva vojaka JLA sta bila pri tem mrtva in šestnajst ranjenih. Na mejnem prehodu se je dvignila slovenska zastava. Bili smo ponosni, da smo s skupnimi močmi preprečili JLA, da izvrši svoje zle namene.

Vojna se je na našem območju potem malce umirila, čeprav so po vsej Sloveniji potekali boji za ohranitev domovine. Hkrati so intenzivno potekala pogajanja o obojestranski prekinitvi ognja. Posebej hudo je bilo ob napovedanih zračnih napadih. Kako grozen občutek te spreleti, ko zaslišiš zavijanje sirene, ki opozarja, da se čimprej umakni v varovano zaklonišče. Spomnim se, da nekoč ni bilo doma ne mene ne žene (vsak dan je bila v službi) in je zatulila sirena. Najini otroci so se skupaj s sosedovimi otroki in z gospo Ireno, ki živi v Taboru v Vipavi, zatekli na varno za močno grajsko obzidje.

Dnevi vojne so tekli, mi pa smo še vedno varovali pomembne objekte in spremljali dogajanje v vojašnicah in kontrolirali vojaške osebe, medtem ko so na državni ravni potekala razna pogajanja in obenem grožnje JLA. Mislim, da se moramo takratni ekipi, ki nas je vodila v osamosvojitve in peljala vojno z odlično strategijo, še danes zahvaljevati. Potem je končno prišel tudi tisti 5. julij, ko se je vihar končno začel pomirjati, in zaznati je bilo, da se bliža konec neumne in nespametne vojne. Vendar pa rezervisti v policiji s tem nismo končali dela. Za nas se je pravo delo v bistvu šele začelo. Po sklepu brionske deklaracije, da se mora sovražna vojska v treh mesecih umakniti iz naše države, smo začeli z novimi nalogami. Vendar pa zdaj ni bilo več vojne, in tako sem lahko po končani izmeni prihajal malo domov. Po enajstih dneh so me pričakali vsi člani družine. Bilo je veliko veselje. Domov sem vedno prihajal z vso oborožitvijo. Najbolj me je bilo strah, kam odložiti nabito orožje, da ne bi prišlo v roke otrokom in se ne bi zgodila kakšna nesreča. Vsakokrat sem puško skril kam drugam, da ne bi morda kdo prišel do nje. Z otroki se o tem skoraj nismo pogovarjali, le nekakšen strah je vladal v vseh nas. Ko sem zopet z vsem orožjem odšel, je žena vedno korajžno rekla: »*Srečno in Bog s teboj!*«

Umik vojske JLA iz Slovenije je potekal tako, da so morali vso opremo iz Vipave prepeljati v Ajdovščino na železniško postajo, od tam pa jo z vagoni prepeljati najbrž v Bosno. V Dolgi Poljani smo postavili zaporo ceste, kjer smo dobili nalogo nadzorovati ves tovor, ki so ga prevažali cele dneve. Delo je bilo mučno in zelo stresno. Imeti stalno nabito orožje in nalogo posredovati, če bi bilo potrebno, ni lahko delo. Tu smo se izmenjevali tako, da je del policistov bil na zaporih, drugi del pa je vse skupaj spremljal z vrha Mlinotestovega silosa za žito. Od tod je bil dober pogled na celo železniško postajo. Nalogo smo imeli vse skicirati – kje stojijo vagoni, s čim so naloženi, koliko kosov težke oborožitve je na njih itd. Na vrhu silosa je bilo tiste dni tako vroče, da nisi mogel zdržati več kot dve uri. Tudi izmene so bile tako določene.

Naj na koncu opišem še dogodek, ki mi je najbolj ostal v spominu. Tudi v Dolgi Poljani smo imeli izmeno na dve uri. Za avtobusno postajo smo imeli nekaj malega sence in tam

so nam dobri ljudje prinašali kakšno pijačo ali kakšen priboljšek za pod zob. Bilo je pasje vroče, ko sva s kolegom končala delo na zapori in z največjim veseljem odložila orožje na zid postaje, da bi si privoščila kozarec osvežilne pijače. V tistem pa, glej ga zlomka, naenkrat počí, da nisva vedela ne od kod ne zakaj. Puška se je namreč ob rahlem udarcu kopita ob tla kar sama sprožila, krogla se je zarila v opeko in jo raznesla na tisoč koščkov. Drobci opeke so naju oplazili po obrazu, tako da sva bila v trenutku oba krvava in v pekočih bolečinah. Toda trenutni strah je takoj minil, saj pravijo, da kadar počí, in si še živ, je najhuje mimo. Najina obraza sta si na soncu kmalu opomogla in kmalu so vse ranice izginile.

To delo sem opravljal do konca oktobra, ko je našo domovino zapustil zadnji vojak JLA. Če danes pomislim, da mi je bilo dano sodelovati v tej vojni, se moram zahvaliti Bogu, saj sem si vedno želel svojo pravo domovino. Sedaj sem član združenja veteranov Sever. Dobivamo se ob obletnicah raznih dogodkov ali pa ob smrti katerega od članov. Pa tudi ob slovesu starega leta, ko si zaželimo še veliko zdravja in predvsem miru v prihodnosti. Živela Slovenija!

Matija Puc

Jugoslovansko vojsko sem dobro občutil na moji koži že leta 1988 v Kninu. Že takrat sem čutil neko posebno ozračje, ki me je dušilo. Za mojim hrbtom se je pripravljalo, sam nisem vedel kaj. Kot Slovenec sem čutil nekakšen stalni nadzor nad sabo, kje sem, kaj delam in s kom govorim. Zato sem se osamosvojitve še bolj veselil. Na večer pred razglasitvijo naše državnosti sem igral na kitaro v parku v Vipavi. Nato sem šel tudi jaz v Vrhpolje, kjer so bile barikade in veliko ljudi. Od tu sem šel na Stari grad nad Vipavo, da bi obesil slovensko zastavo z novim grbom, dolgo šest metrov, na steno grajskega zidu. Tam so bili že prej moj oče, sestra in brat. Zakurili so velik kres. Ko sem se trudil, da bi obesil slovensko zastavo na vrh grajske stene, sem čisto po naključju tik ob zidu spodaj opazil opozorilo »*Zid mini an*«. Ko sem to dobro pogledal, sem ugotovil, da je bila to samo vojaška kamuflaža. Zato sem zastavo korajžno obesil. Zastavo je sešila šivilja Marjetka Krečič. Zastava je bila vidna daleč na okoli tako, da je bil pogled nanjo res veličasten, kljub hudim novicam, ki smo jih slišali po televiziji in brali v časopisju. Toda drugi dan je ni bilo več videti iz vipavske strani. Takoj smo ugotavljali, kdo bi to lahko naredil. Zakaj naša zastava ne visi več? Kdo bi jo bil snel ali odnesel? Malo smo sumili na JLA. Zato je šel Jože Pižent mlajši na »*izvidnico*« in ugotovil, da je zastava zdrsnila z zidu zaradi burje in dežja. Jože jo je ponovno obesil in dobro pritrdil. Na grajski steni je visela kar nekaj dni. Še danes jo imamo doma za spomin na ta zgodovinski dogodek.

Po sajenju lipa miru v Vipavi na pobudo Ivana Princeza, takratnega predsednika KS Vipava, sem s prijateljem Alešem Plojem igral na prireditvi v parku v Vipavi. Tu smo izvedeli, da enako praznujejo tudi v Vrhpolju. Mladi smo se usedli v avtomobile, tudi na haube in strehe avtomobilov in se veselo odpeljali v Vrhpolje. Pred Vrhpoljem smo srečali policista Borisa, ki je pred vasjo kontroliral dogajanja. Takoj smo ugotovili, da Vrhpoljci zadržujejo tanke skozi vas. Po mojem sta bila to dva tanka, ki so jih popravili na Nanosu in sta naknadno prišla v Vrhpolje. Tip tankov je bil T 55. Zadrževali so ju na kraju veselice pri cerkvi. V Vrhpolju je bila prava veselica, kljub prisotnosti tankov in vojakov. Za vse je bila poskrbljena hrana in pijača. Na inštrumente sta igrala Robert Kobal in Martin Groznik. Pred tanki so ležali in sedeli naši mladi fantje iz Vipave in Vrhpolja. Kljub zastraševanju

oficirjev in naperjenimi puškami vojakov, kljub mogočnemu hrumenju in rahlemu premikanju tankov, se fantje niso umaknili in naša zmaga je bila že v tem, da je bil oficir zaradi kričanja in poveljevanja ob glas. Spominjam se še Danila Rovana, ki se je neutrudno pričkal z oficirjem o škodi, ki so jo tanki povzročili na pravkar asfaltirani novi cesti skozi Vrhopolje. Njegov namen je bil psihično utruditi oficirja, kar mu je tudi uspelo. Spomnim se tudi, da smo vojake nagovarjali, naj zapustijo JLA. Ponudili smo jim tudi skrivališča, vendar je bilo še prerano, vojaki pa so bili preveč politično prepričani, da nas bodo napadli Italijani. Po vseh teh dejanjih, je prišla komanda, verjetno iz policijskih vrst, naj vendar spustimo naprej vojsko s tanki in dvema kamionoma v kasarno v Vipavo. To se je godilo okrog enajste ure zvečer. Mislim, da smo jih tam zadrževali dve uri.

Takrat sem bil zaposlen pri Primexu v Novi Gorici kot voznik kamiona. Dobil sem od mojih nadrejenih nalogo, naj čim več kamionov in prikolic speljem čez italijansko mejo v Italijo na parkirišče mejnega prehoda. Sam bi raje vozil kamione, še posebej starejše, v barikade pri Dornberku. Za to opravilo so me določili, ker sem bil med vozniki najmlajši in brez družine, poznal pa sem tudi vipavske oficirje. Na mejnem prehodu v Vrtojbi so bili tudi vojaki JLA z dvema kamionoma, v katerih je bil tudi protitankovski »breztrajni« top. Vojakom je kmalu zmanjkalo vode in hrane in civili, ki smo jih srečevali, smo jih prepričevali v našo pravilnost odločitve o samostojnosti. Sam sem jih tudi nagovarjal ter svaril, naj ne delajo neumnosti, ker imajo družine v Vipavi in, da je z njimi vse v redu. Nekaj dni pozneje sem opazil, da so na italijanski strani, petsto metrov v notranjost Italije, pripravili vojaško zaporo z oklepnim avtomobilom. Seveda so bili prisotni tudi jugoslovanski cariniki in policisti, vendar se je vse končalo brez strela, le z grožnjami, medtem ko se je v Rožni dolini končalo prelivanje krvi nedolžnih vojakov, ki niso prav nič vedeli in so bili predmet politične manipulacije JLA in nepopustljivosti njihovega poveljnika kapetana Kovačiča.

V prvih dneh osamosvojitve so bili v TO vpoklicani nekateri moji prijatelji, sam tega poziva nisem prejel, zato sem se kot prostovoljec javil na štabu TO v Ajdovščini. Ponudil sem jim svoje ozvočenje pri morebitnem napadu na vojašnico v Vipavi. Kot sem izvedel, nas je bilo takrat v občini Ajdovščina sedemsto prostovoljcev, kar je bilo do sedaj zamolčano. Zakaj, ne vem. Vsem so rekli, da nas bodo poklicali, ko bo to potrebno. Sam pa sem bil tik po vojni še dvakrat vpoklican v TO, vsakič po deset dni. V zrelih letih sem ocenil, da bi vpoklic sedemstotih prostovoljcev, ki so bili pripravljeni darovat življenje za domovino, povzročilo hud spopad z JLA, kar bi privedlo do prelivanja krvi in posledice bi bile hude. Osamosvojitve smo, hvala Bogu, dosegli skoraj brez prelivanja krvi.

Takrat smo televizijske in radijske novice spremljali noč in dan. Domovinska zavest je zaradi tega dosegla višek. Vsak se je čutil, da mora po svojih močeh prispevati svoj del za osamosvojitve Slovenije.

Spominjam se še zanimivosti med šoferji špediterji, ki so vozili takrat po Evropi. Sami so zaprosili svoje nadrejene za čimprejšnji povrtek nazaj domov. Nekaj let po osamosvojitvi sem se o teh časih pogovarjal z Italijanom mojih let. Z njim sem nakladal kamion v Italiji. Beseda je nanesla na našo vojno. Priznal mi je, da je bil takrat v tankovski enoti nad Trstom, in da ga je bilo zelo strah. Povedal mi je tudi, da niso imeli tekočih političnih informacij, mi pa smo jih na našo srečo imeli sami dovolj. Zato smo bili korak pred vsemi sovražniki in imeli v naših rokah pobudo, tako vojaško in politično. Izvedel sem, da so v tistem času v Italiji in v Avstriji pripravljali taborišča za zaščito beguncev Slovencev, ki bi bežali pred

vojno. K sreči so ta taborišča ostala prazna.

Kot šofer sem se z vojno srečeval še na Hrvaškem in to v Šibeniku in Splitu. Slovenski šoferji smo jim kljub vojni, vozili humanitarno pomoč iz Italije. Tam je bilo veliko morije, političnih igrice, prekupčevanja in tudi bogatenja na račun vojne, predvsem pa sovraštva med jugoslovanskimi narodi.

Janko Rodman

Stari grad nad Vipavo je bil vedno primerna lokacija za kresove, ki so se videli daleč po okolici. Tu so znani kresovi še iz turških časov. Zato se je sin Janko domislil kresovanja na dan 25. 6. 1991. Že popoldan je navlekel skupaj veliko dračja in suhih vej ter vse pripravil za kresovanje. Ko je bilo vse pripravljeno, je prišel domov in me prosil, da bi šel okrog dvajsete ure samo zakurit. Tako sem se res odpravil s sinom Bojanom in hčerko Tino, oba sta bila takrat stara štirinajst let, na kraj kresovanja. Med potjo sem jima pripovedoval o pomenu tega časa in dejanja, kajti vsi smo čutili nek nemir in pričakovali veliko spremembo za naš narod. Čeprav se je ogenj dvigal streljaj od Vipavske vojašnice, kjer je bilo veliko vojakov JLA, smo čutili v sebi moč in pogum, s katerim smo hoteli prav njim naznaniti našo odločitev v podporo slovenske osamosvojitve. Ko je ogenj že opozarjal nase, se je nam trem pridružila še Vipavka Valentina z malima otrokoma. Vse na okoli je bilo veliko suhega dračja in trave, zato sem pozorno pazil, da se ogenj ne bi razširil na okolico. Iz gradu sem lepo videl, da so kresove prižigali po vsej Vipavski dolini. Največji je gorel v Podragi. Šele okrog enih ponoči, ko je kres dogorel, sem se z otrokoma odpravil domov. Pod nami pa je odmeval ropot tankov, ki so prihajali iz smeri Vrhpolja v vojašnico pod stari gradom, ki leži stosedemtrideset metrov nad Vipavo. Domov smo prišli okoli dveh, vsi utrujeni in umazani in trdno zaspali po dobro opravljenem delu.

V naslednjih dneh smo čutili, da se nam bliža demokracija, čeprav jo mnoge generacije, posebno na Primorskem, še niso poznale. V tistem času je bilo dobro, da je imela naša policija dober nadzor nad dogajanjem, da je delovala v prid naše državnosti. Zato nam je bilo to v oporo in pogum. Ko sem delal v tistih dnevih v vinogradu na Zemonu sem opazoval napad letal na televizijski stolp na Pleši. Čutili smo, da je vojna tu.

Marjan Rodman

Iz časa osamosvojitvene vojne mi je najbolj ostal v spominu tisti dan, ko sem moral skupaj s še dvema voznikoma prepeljati cisterne, polne bencina, z Reke v Novo Gorico. Med potjo je sicer bilo nekaj zapor na cesti, vendar so bile te le polovične, tako da je bila polovica cestišča kljub vsemu prevozna. Ves čas med vožnjo je bilo čutiti nekakšno napetost, vendar nobenemu izmed nas treh voznikov, ki smo bili ves čas na radijski zvezi, se ni zdelo, da bi nas moralo biti zaradi česar koli strah. Dokler nismo prišli do Podnanosa, kjer smo obtičali v koloni številnih vozil zaradi barikad na cesti. Sprva smo mislili, da je vzrok za to popolno zaporo bližina vipavske vojašnice, od koder je morda šla ven jugoslovanska vojska s tanki in je zavoljo tega cesta neprehodna. Kmalu pa se je med čakajočimi začelo šušljati, da so nad Nanos namenjena letala jugoslovanske vojske, ki nameravajo bombardirati nanoški oddajnik. Tedaj me je pošteno zaskrbelo, prav tako pa tudi moja kolega, saj so bile v koloni naše tri cisterne, napolnjene z bencinom, zaradi česar

bi v primeru, da letala zgrešijo tarčo in spustijo bombe v našo bližino oziroma nad nas, vsi skupaj *»zleteli v zrak«*. Kaj hitro je bilo jasno, da naša zaskrbljenost ni bila pretirana. Do nas treh voznikov so prišli policisti in pripadniki teritorialne vojske z naročilom, da moramo cisterne zaradi varnosti odpeljati iz kolone. Ti so nas preusmerili na stranske poti, po katerih naj bi prišli do najbližjega skladišča v Ajdovščini, kjer naj bi raztovorili bencin. Vendar je bila vožnja po teh stranskih, včasih tudi poljskih poteh, vse prej kot lahka. Dvakrat se mi je celo zgodilo, da sem moral cisterno obračati na njivah, potem ko sem spoznal, da je pot bodisi preozka za cisterno bodisi da sem vozil po napačni poti, tako da se še sedaj spomnim, kako sem nekomu stlačil del njive krompirja, pri drugem obračanju pa del njive koruze. Drugače pač ni šlo. Po tej naporni poti smo vsi trije vozniki le prišli v Ajdovščino, o tem, da bi poskušali raztovoriti v Novi Gorici, kot je bilo sprva naročeno, sploh nismo razmišljali. Vendar pa je tudi v skladišču vladalo nekakšno panično in napeto ozračje, vse je bilo pod nadzorom, saj je ajdovsko skladišče v bližini vipavske vojašnice, od koder naj bi šla na pot skupina tankov, hkrati pa so se zavedali, da nad Nanos prihaja skupina letal, pri čemer ni nihče natančno vedel, katere so njihove tarče za razstrelitev, lahko bi bilo tudi njihovo skladišče.

Rudi Šepić

Od vselitve v novo porodnišnico v Postojni oktobra 1988 delam tam kot vzdrževalec. Ker se je bližal čas dopustov, sva se s pomočnikom direktorja Bogdanom Bergočem odpravljala, da greva v sredo 26. junija na otok Krk pripraviti počitniške hišice za letovanje naših delavcev. 26. junija smo se zjutraj naložili v kombi. Ceste so bile tisto jutro skoraj prazne, ljudi pa tudi nisi videl. V Pivki smo na črpalki natočili gorivo. Tudi črpalkar je rekel, da se mu zdi čudno, da je tako malo prometa. Kot da bi ljudje slutili dogodka, ki so se začeli odvijati na dan 26. junija. Tisto jutro pred odhodom tega še nismo vedeli. Vprašanje je, če bi se sploh podali na pot. Ko smo prispeli v Klimno, smo se lotili dela. Imeli smo še marsikaj postoriti, vendar smo okrog dveh popoldne odšli na kosilo v restavracijo v Klimnem. Med kosilom smo slišali iz radia v lokalu poročanje hrvaškega poročevalca o pohodu tankov JLA na letališče Brnik in proti mejnim prehodom z Avstrijo in Italijo. Nič natančnih informacij ni vedel povedati, ker je povzemal poročila naših medijev. Govoril je o barikadah, ki so zapirale pot tankom. Situacija ni bila čisto jasna, zato so se poročila spreminjala iz minute v minuto. Z mešanimi občutki smo na hitro pojedli in se odpravili dokončat delo. Pozno zvečer smo se pripeljali do Pivke. Že ko smo v Pivki zapeljali s ceste za Knežak na glavno cesto proti Postojni, je pod kolesi kombija začelo čudno šumeti, kot da bi imeli prazno gumo. Bila je že tema in luči na kombiju so bolj slabo svetile, tako da nismo videli takoj, v kakšnem stanju je bilo cestišče. Potem pa sem le videl, da je cesta nabrazdana od tankovskih gosenic in sem rekel Bogdanu, da so šli tanki po njej. Bogdan je poskočil na stolu in rekel, da kaj ga lomim. *»Poglej malo bolje,«* sem rekel, *»zato pa tudi šumi pod kolesi.«* Začel je nekaj preklinjati. Bil je v občinskem štabu za narodno zaščito in rekel, da so ga gotovo že iskali. Pripeljala sva se do porodnišnice, ki je bila nekoliko bolj razsvetljena kot običajno. Najprej sva naletela na takratno glavno sestro Tončko Žagar, ki nama je povedala, da je stanje zelo napeto in negotovo. Rekla je, da so za vsak primer pripravili najnujnejše za sprejem morebitnih ranjencev. Prišel je še dežurni zdravnik ginekolog dr. Donev, ki je v dežurni sobi poleg recepcije gledal

televizijo in nam povedal, da je v Sloveniji vojno stanje. Povedal je o kamionskih barikadah okrog Ljubljane in na cestah proti mejama z Italijo in Avstrijo. Povedal je še, da za vsak primer dežura medicinska ekipa. O tankih, ki so odšli iz pivške vojašnice, ni dosti vedel. Šele naslednji dan smo izvedeli, da so tanki šli iz Pivke proti Prestranku, kjer so zavili na cesto proti Orehku, šli skozi Hruševje proti Landolu, Bukovju in naprej na planoto proti Trnovskemu gozdu.

Naslednji dan, ko sem prišel v službo, sem opravljal običajna dela, vmes pa sem z drugimi sledil dogodkom, ki so se odvijali po celi državi. Delo v porodnišnici je moralo kljub vojnemu stanju potekati nemoteno. Dopoldne je prišel tudi takratni direktor zdravstvenega centra Postojna Stane Valič. V zdravstveni center Postojna je bila vključena tudi naša porodnišnica. Z direktorjem porodnišnice dr. Ivanom Benkovičem sta se dogovorila o vseh nalogah in ukrepih vseh zaposlenih. Vzdrževalci smo dobili nalogo, da poskrbimo, da je vsa oprema za gašenje in alarmiranje brezhibna, rezervoar agregata za proizvodnjo električne energije in službeni vozili pa založeni z gorivom. Svojega zaklonišča porodnišnica nima, zato so stekle priprave za morebitno vselitev v zaklonišče v srednješolskem centru. Noč in dan sva morala do preklica dežurati po dva vzdrževalca. Preizkusili smo delovanje naprave za alarmiranje, ki je vgrajena na portalu z elektronskimi napravami v recepciji. Ta naprava se tam nahaja še danes, čeprav ne deluje več. Medicinsko osebje pa je imelo nalogo, da seznani porodnice o ravnanju ob morebitnih zračnih napadih.

Na vseh koncih Slovenije so se napadi med JLA in TO stopnjevali. Vsa dogajanja smo spremljali po radiu in televiziji. Po poročanjih novinarjev s terena, da so se na pomoč blokiranim enotam JLA z raznimi barikadami vključila tudi bojna letala, smo videli, da se vse skupaj sprevača v nevarno in resno zadevo. Glavna sestra Tončka Žagar je iz občinskega odbora Rdečega križa prinesla zastavo Rdečega križa, ki sem jo moral namestiti na streho porodnišnice tako, da je bilo iz zraka videti, kakšna stavba je pod njo. Medicinsko osebje, predvsem zdravniki, pa so na vetrobranska stekla svojih avtomobilov nalepili nalepke z napis, da se v avtomobilih prevaža medicinsko osebje. Na vseh cestah so bile stalno prisotne policijske patrulje, ki so spremljale in nadzirale promet. S temi nalepkami so se lažje gibali, ker so policisti lažje prepoznali vozila in ljudi v njih.

Zaklonišče v srednješolskem centru, čeprav napravljeno po najnovejših standardih za tisti čas, ni bilo ravno zgledno. Z vzdrževalci šolskega centra smo ga začeli pripravljati na morebitno vselitev. Oni so odstranili vso navlako, ki se je z leti nabrala, nato smo skupaj nekoliko usposobili naprave, razsvetljava in ostalo opremo. Iz naše bolnišnice smo začeli dovažati najnujnejšo opremo in posteljnino, le tisto, ki smo jo takrat lahko pogrešali. Največji problem bi bil varno in v najkrajšem času preseliti bolnice in porodnice do zaklonišča. Zaklonišče je od porodnišnice oddaljeno okoli dvesto metrov po najkrajši poti po vzpetini in peš, zato bi jih morali prepeljati naokoli po cesti. Potihem smo vsi upali, da zdravstveni dom in bolnišnica ne bosta tarči napadov.

Dobro se spominjam nedelje, 30. junija. Zjutraj sem prišel v službo. Sodelavca Milan in Lojze, ki sta bila ponoči dežurna sta odšla domov, Ludvik, ki je bil z mano v izmeni, pa je bil doma v pripravljenosti, ker je bil iz Postojne. Ob običajnih opravilih smo poslušali tudi radijski program preko centralnega ozvočenja v porodnišnici. Ob deveti uri je bil nenadoma preko radia razglašen zračni alarm. Dvignila so se letala z letališč na Hrvaškem in poletela proti Sloveniji. Bil sem v pritličju v avli. Sestra Marjana je pritekla s porodnega oddelka po stopnicah in me vprašala, kaj naj naredijo. Rekel sem ji, naj počasi in brez panike pridejo vsi v pritličje, od koder se bomo umaknili po veznem hodniku v kotlovnico.

Ta je v zdravstvenem domu in je večinoma vkopana v hrib z debelo betonsko ploščo ter prekrita z zemljo. Na drugi strani ima tudi izhod, kjer se pride po ozkem prehodu med zdravstvenim domom in brežino, podprto s čez dva metra visokim betonskim zidom do stavbe s transformatorjem in dizel-električnim agregatom. Od tam je najbližja pot do zaklonišča v šolskem centru. V primeru, da se ne bi mogli dovolj hitro premestiti v zaklonišče, je kotlovnica dajala kar dobro kritje v sili. Porodnice, ki jih na srečo tisti čas ni bilo ravno veliko, so začele počasi prihajati v pritličje, vendar je bil kmalu nato zračni alarm preklican. Po telefonu sem poklical domov in vprašal, kako so preživele alarm moji hčerki in žena. Dal sem jim napotke, kako naj ravnajo, če bi le prišlo do napadov in naj se v nobenem primeru ne gibajo na prostem. Kmalu po preklicu alarma sta prišla policista Lukman in Tomaž, da sta videla, kako smo preživel alarm in če potrebujemo kakršnokoli pomoč.

Nekje nad Hrvaško so opazili, da vojaška letala spuščajo v velikih višinah neko snov, ki je ustvarjala v zraku posebno kopreno. Nihče ni vedel, kaj naj bi to bilo, posumilo pa se je, da bi lahko z letali vojska odvrгла tudi bojne strupe.

Ob tej novici smo se tudi v porodnišnici zamislili, ker nismo imeli niti minimalne opreme za zaščito v takih primerih. Bogdan Bergoč je takoj posredoval pri občinskem štabu za TO, od koder so nam pripeljali osemdeset kompletov za osebno zaščito, v kateri je bila plinska maska in plastično ogrinjalo. Seveda pa bi ob napovedi, da so uporabljeni bojni strupi, takoj vse preselili v zaklonišče, ki je bilo zgrajeno tudi za take primere.

Spominjam se 2. julija, ko so se spopadi bližali vrhuncu. Bil sem zopet v službi, ko sta enkrat dopoldne, ure se ne spominjam, preleteli vojaški letali v nizkem letu iz smeri Pivke čez Postojno. Šipe so se stresle od bobnenja, zvok letalskih motorjev je šel skozi ušesa. Kmalu so po radiu objavili, da so letala napadla oddajnike na Nanosu, Kumu in v Domžalah.

Isti dan je krenila iz pivške vojašnice kolona šestih tankov in kamion vojaštva.

Kolona se je na vožnji proti Orehku večkrat ustavljala. Na koncu polja, približno tristo metrov s ceste na levi proti Orehku ima domačin Vasilij Križaj ob potoku lopo in ob njej njivo, ki se s ceste le malo vidi. Moštvo na kamionu je opazilo premikanje na njivi. V istem trenutku pa je od lope po kolovozu pripeljal z mopedom tudi domačin Janez Svete, ki se je vračal z gmajne onkraj potoka. Vojaki, verjetno z živci na koncu, so brez opozorila začeli streljati proti mopedistu in Križajevi družini na njivi, ki so nič hudega sluteč opravljali svoje delo. K sreči niso nobenega zadeli. Janez Svete je hitro zavil levo na pot za grmovjem, Križajevi pa so se sklonjeni in po trebuih začeli umikati proti gmajni, ki se začne vzpenjati do potoka in njive navzgor in se skrili v spodmolu takoj na začetku gmajne.

Zadnji tank v koloni je ustrelil dve granati proti obronku gozda na levi, kjer je tudi lovska preža. K sreči tam okoli ni bilo ljudi, samo tankisti pa vedo, zakaj so izstrelili tisti dve granati. Oddaljeno streljanje je bilo slišati celo v Postojno, saj smo ga slišali, ko smo stali na urgentnem vhodu porodnišnice. Tam sta bila dr. Donev in dr. Benkovič in je vse skupaj izgledalo kot velik spopad. Z reševalne postaje je na nujno vožnjo odpeljalo reševalno vozilo proti Orehku, ker jih je verjetno kdo obvestil, da so v spopadu tudi ranjeni. Spominjam se, da si je dr. Benkovič poveznil na glavo zdravniško čepico in dejal: *»No, pa se pojdimo pripraviti!«* Nihče ni vedel, kaj se tam pravzaprav dogaja, mislili pa smo, da bodo po tem streljanju tudi ranjeni, ki jih bodo pripeljali v oskrbo k nam. Reševalca Lado in Marjan sta po tem dogodku pripovedovala, da tam na srečo ni bilo ranjenih. Ko sta prispela do kolone

tankov, jima je eden od oficirjev rekel, da ne potrebujejo pomoči, ker ni nihče ranjen in da je vse skupaj »brez veze«. S sodelavcem Milanom, ki sva bila ta dan v službi, sva s podstrešja porodnišnice z daljnogledom opazovala tank, ki je bil na robu letališča. Skrbela naju je vožnja domov mimo tankov.

Zvečer ob devetnajsti uri sva z Milanom dobila zamenjavo in se odpravila proti domu. Z nekoliko tesnobnim občutkom sva vozila proti mestu, kjer so bili tanki in od blizu videla, kako so razpostavljeni. Medtem, ko dva tanka ob gozdčku skoraj nista bila opazna, pa sta bili že z nadvoza čez avtocesto dobro vidni gmoti tankov na robu letališča in pod ovinkom. Že prej smo videli, da promet po cesti, čeprav redek, poteka brez problemov. Tanki so bili razpostavljeni v polkrogu pod ovinkom, cev prvega tanka pa je segala skoraj do bankine. Nič kaj prijeten občutek, ko gledaš v cev topa tanka. Tanki so tam ostali še naslednji dan in noč. TO se je pripravljala, da jih napade, če se sami ne bi od tam umaknili, oziroma, če bi prišlo do najhujšega in bi začeli bojno delovati. Pozneje so se izkazala za resnična predvidevanja, da so bili tanki tam zaradi utrjevanja pogajalskih pozicij in reševanja svojcev oficirjev v vojašnicah.

Po dogovoru o zaustavitvi vseh sovražnosti med našo stranjo in JLA, so se enote JLA začele vračati nazaj v vojašnice. 4. julija popoldne sem bil doma, ko je po sosednji ulici škripajoče zaropotalo. Tanki so se vračali nazaj, od koder so pred dvema dnevnoma krenili na precej negotovo pot, za spomin pa nam pustili od gosenic nabrazdane ceste.

Začelo se je krhko premirje. Vojska se je povsod umaknila v vojašnice. V enem od dnevorov potem so v porodnišnico pripeljali obolelo ženo z vojaškim reševalnim vozilom. Kar nekam čudno smo se počutili ob pogledu na vojaško vozilo. Pa ne na vozilo kot tako, temveč na barvo vozila in vojaka, ki je ženo pripeljal. Obenem pa smo bili srečni, da se je vse skupaj za nas še kar dobro in srečno izteklo.

Vojko Tominc

Bil sem zadnja generacija vojakov, ki je služila JLA. Vpoklic v vojsko so nam zavlekli za nekaj dni, zaradi udeležbe na plebiscitu, kjer sem z veseljem obkrožil »za«. Bil sem med zadnjimi »decembarci« iz Slovenije, saj smo se v sprejemnih kasarnah morali javiti na božič. Z zanimanjem sem spremljal rezultat plebiscita. Upal sem, da bomo čimprej dobili svojo državo in da mi ne bo treba služiti v »jugoarmiji«.

Osnovno trimesečno usposabljanje ali »obuko« sem služil v Petrinji. Bil sem v četi, kjer se nas je polovica usposabljala za razvodnike. Za ta čin se nisem prav posebej trudil. Na začetku sem ga hotel zavrniti, toda, ker je bilo že v naprej določeno, da vsi opravimo ta »kurz«, bi v primeru zavrnitve sodelovanja lahko pristal na vojaškem sodišču. Najboljše razvodnike so obdržali po kasarnah, kjer je še naprej potekalo osnovno usposabljanje vojakov, druge pa so nas poslali po raznih manjših vojašnicah, ki so imele namen varovati vojaško opremo, hrano in orožje. V eni od takih sem pristal jaz, v vasi Perušić blizu Gospića, kjer je devet skladišč varovalo okoli petintrideset vojakov, od tega smo bili trije Slovenci. Bili smo na etnično zelo mešanem območju. Spremljali smo lahko samo hrvaška poročila po televiziji, pa še to le takrat, ko nismo bili na straži, kar je bilo zelo redko, saj je bilo stanje povečane bojne pripravljenosti pogosto. Takrat so se na Plitvicah dogajali masakri in v okoliških krajih so bili vedno kakšni incidenti. Ukazano nam je bilo, da zapisujemo zvoke izstrelkov, od kod prihajajo in iz katerega orožja. Ker je bilo to streljanje

ponoči slišati zelo pogosto, smo se tega že kar malo navadili in beležili po svoje tako, da je bilo zadoščeno njihovim potrebam. Ob prostih večerih so nam dovolili večerni izhod v najbližjo vaško gostilno, kjer je ponavadi popivalo tudi veliko »MUP-ovcev«, pripadnikov Ministrstva za notranje zadeve, ki so imeli vso vojaško opremo kar pri sebi. Ker naj bi bila JLA povezana z masakri na Plitvicah in z drugimi incidenti, so nas vsi postrani gledali in gostilničar nam je svetoval, naj k njemu raje ne prihajamo več, ker da ne bo odgovarjal, če se komu kaj zgodi. Drugi primer je bil, ko so »vaški veseljaki« iz avta čez mrežo k nam v kasarno vrgli eksplozivno sredstvo, kar je povzročilo še večji strah in potrebo po drugačnem načinu varovanja. Spomnim se tudi primera, ko so na pokopališču, ki je bilo nad kasarno čez cesto, nekaj kopali, in je bila večina ljudi oblečena v vojaška oblačila. Ker je to trajalo kakšen teden, smo mislili, da kopljejo jamo za strelsko gnezdo. Ker nismo imeli pristojnosti, da bi šli čez mejo kasarne, smo živeli še v večjem strahu. Potem je komandir kasarne vzel pet vojakov, da smo šli skupaj pogledat in smo videli, da delajo grobnico. Veliko je bilo dezinformacij o tem, da nas bodo napadli. Spomnim se, da sem sprejel klic, da moramo biti pozorni na avtobus vojakov, oblečenih v uniforme JLA.

S sošolci sem si dopisoval in se tudi brez dovoljenja pogovarjal po telefonu, tako sem izvedel, kako se imajo po drugih kasarnah. Da nas ne bi razumeli, smo si dopisovali in se pogovarjali tudi v latovščini. Eden izmed sošolcev je šel na dopust in dezertiral. Tudi sam sem maja zaprosil za izredni dopust, a mi je kapetan kasarne rekel, da lahko dobim dopust le, če umre kdo od ožjih članov družine.

V vojski je bila navada, da se je štelo dneve do konca služenja vojaškega roka. Mi Slovenci, smo si datum »nič« dali 25. junij, ker naj bi takrat nastala država Slovenija in bi nas pred tem datumom izpustili domov. Pripadniki drugih jugoslovanskih narodov so se nam zaradi tega posmehovali in so bili ljubosumni, češ, saj ne bo nič iz tega. 25. junij se je nezadržno bližal, ni pa bilo nobenih informacij, kdaj naj bi šli domov. Ker nas je bilo malo, smo bili čez dan vedno na očeh drugih, trikrat na dan je vojaška policija patroljirala z oklepnim vozilom, ponoči pa je bilo preveč streljanja in prenevarno, da bi bilo od tam mogoče pobegniti.

Ko je v Sloveniji prišlo do oboroženih spopadov, sem bil na straži, kjer nismo imeli dostopa do televizijskih poročil, po hrvaškem radiu pa so bile novice zelo skope, zato sem se moral zadovoljiti z informacijami, ki so mi jih posredovali drugi. Po kasarni se je govorilo, da je Slovenija napadla jugoslovansko vojsko. Spomnim se, ko sem bil na straži in sem namenoma šel mimo okna sobe, kjer je bila televizija, da bi kaj videl in slišal. Videl sem tanke, ki so pred seboj pomendrali barikado. Zagledal me je vodnik in me nagnal v stražarnico. To je bilo vse, kar sem videl in slišal v dneh, ko je bila v Sloveniji vojna.

V noči na 1. julij je prišla informacija, da moramo postaviti najvišjo stopnjo varovanja. Celo noč smo zmrzovali; čeprav je bilo poletje, je bila temperatura okoli nič stopinj. Celo noč smo čakali na napad, ki naj bi se zgodil iz ne vem kakšnih vzrokov. Ampak iz tega napada ni bilo nič in noč je bila takšna kot vsaka druga. Ko pa je v skladišču Sv. Roka, ki naj bi bilo takrat največje skladišče orožja v petem armijskem območju, prišlo do uboja vojaka na straži, Srba, smo tudi mi, ki smo imeli samo eno skladišče orožja, druga pa so bila za hrano in drugo opremo, uvedli nov način varovanja. Skladišča smo povezali s strelskimi jarki in se razdelili po skladiščih. Nič več nismo prenočevali skupaj, da ne bi bili prelahka tarča. Tudi gibanje po kasarni je bilo omejeno. Razne športne dejavnosti, ki smo jih prej imeli, so bile preklicane. Oborožili smo se z velikokalibrskimi mitraljezi, ki smo jih uperili

predvsem na točke, kot so zvonik cerkve, turska kula in kapija. Okrog ograje pa smo postavili pohodne mine.

Bili so zelo napeti dnevi, jaz pa sem nestrpno čakal novico o izpustu Slovencev iz JLA. Razočaran sem bil, ker se to z osamosvojitvijo Slovenije, 25. junija, ni zgodilo. Šele v začetku avgusta je prišel ukaz, da nas morajo izpustiti domov. Od Slovencev sem iz kasarne v Perušiču šel zadnji in eden izmed vojakov, Srb, mi je dejal: *»Odlazi poslednji Slovenec.«*

Marjan Uršič

Spomini na vojno za Slovenijo leta 1991

V jeseni leta 1990 sem se vrnil domov s služenja vojaškega roka v JLA. Oče me je z avtom prišel iskat na železniško postajo. Nisva veliko govorila, ker nisva gostobesedna. Vendar se kljub malo besedam ne spominjam, o čem sva spregovorila. Se pa zelo dobro spominjam, in tudi natančno vem, na katerem delu ceste, sem se na očetove besede oglasil s *»šta?«* (*»kaj?«* po srbohrvaško). Z očetom sem torej spregovoril v tujem jeziku in v tistem trenutku sem se globoko zavedel zavesti in podzavesti oziroma zavedanja in nezavedanja v nas. V enem letu sporazumevanja skoraj izključno le v srbohrvaškem jeziku mi je ta zlezel v podzavest. Tako kot otroku, ki vsrka vase vse, kar dobi. Sem bil pri dvajsetih še otrok? Ja in ne. Bil sem, ker sem življenje sprejemal z odprtimi rokami. Naj povem, da sem imel pred odhodom v JLA možnost, da vojaški rok preložim na obdobje po študiju, pa sem se odločil drugače. Čutilo se je, da bo država prej ali slej razpadla in rekel sem si, da moram jugovojško obvezno doživeti. Če ne grem zdaj, je verjetno ne bom občutil nikoli in nikoli ne bom mogel pripovedovati neverjetnih zgodbic, kakršne sem slišal od starejših... Res sem razmišljal otroško vedoželjno! Pa sem bil pri dvajsetih tudi že odrasel. Vedel sem, da se v našo podzavest lahko naseli tudi strah, nesprejemanje, sovraštvo. Vedel sem, da lahko ljubek in nedolžen otrok postane zver. In res sem bil vesel, da sem vse preizkušnje trezno prestal in ob stiku z zvermi nisem postal zver. Četudi sem večkrat na krut način spoznaval meni do takrat nepojmljive razlike med ljudmi, mi nikoli ni bilo žal, da sem jih. Ob doživljanju slabega se lahko zavemo dobrega. Vsak moški v totalitarni SFRJ se je v času, ko je moral služiti vojaški rok, naučil, da lahko t.i. bratstvo in enotnost temelji samo na sprejemanju razlik med narodi. Kajti kdor je znal sprejemati, si je pridobil prijatelje med vsemi. Kdor pa je spoštoval le sebe in poveljeval svojo kulturo, si je pridobil somišljenike (niti ne prijatelje) le med podobnimi svojega naroda. To je bila v JLA neprecenljiva izkušnja. Zavedanje, da SFRJ v resnici ne temelji na takšnih pravičnih temeljih in spoznanje, da bi nekateri tudi s silo zatrli popravke teh temeljev, je dalo slutiti, da bo zaradi napetosti država razpadla. Zakaj sem napisal tako dolg uvod? Ker sem bil čez dobrega pol leta v enaki uniformi, v enakih čevljih in z enakim orožjem v rokah, pod istim soncem, vendar v novi državi. V Republiki Sloveniji.

V spomину mi je zelo ostal 2. julij 1991. Bili smo na Jurščah (na Zgornji Pivki). V kulturnem domu je bil štab slovenske teritorialne obrambe za Južno Primorsko. Vas je bila preplavljena z nami, s teritorialci. Bili smo vsepovsod, pa hkrati nikjer. Zapovedali so nam namreč, naj se zunaj ne zadržujemo. Še posebej smo pazili, da nismo bili na prostem, kadar so nas preletavala letala JLA. Ne spominjam se, da kdo od moških ne bi bil v uniformi. Nekaj najvišjih častnikov, ki so se pripravljali na osamosvojitve že pred vojno, je imelo nove *»teritorialne uniforme«*. Ostali smo imeli *»jugo-uniforme«*. Vsi pa smo imeli

»teritorialne kape«. Pa vendar skoraj nihče ni imel na kapi simbola pripadnosti – kokarde, kot so rekli nekateri, ker jih ni bilo dovolj. To je bilo tudi razumljivo. Nihče se takrat v taki naglici, kot se je vse odvijalo, ni posebej ukvarjal s simboli. Bolj nelagodno mi je bilo, ker sem bil prve dni brez svojega orožja. Slovenci se ob napadu nismo razbežali po svetu, zato je bilo pušk premalo. Vojak brez puške? Vojak s srcem! Ne, srce v takih primerih ni dovolj. V veliko olajšanje nam je bilo to, da se je Slovenija na vojno pripravljala že prej. Spominjam se televizijske oddaje še pred vojno, ko smo Slovenci spoznavali lahko puško, izdelano v Sloveniji, v Gorenju. V otroštvu me je vojaška tehnika zelo zanimala. Mogoče me je tudi zato dejstvo o obstoju slovenskih vojaških izdelkov še bolj privlačilo. Ta novica in podobne so nam ob grožnjah iz Beograda vlivale samozavest in vero. *»Če smo izdelali puško, potem imamo mogoče še kakšno skrito presenečenje,«* smo razmišljali. Moč medijev, še posebej televizije, je bila, hvala Bogu, popolnoma na naši strani. Slovenska televizija je bila naš najpomembnejši obveščevalec. Celó poveljniki so veliko informacij dobili kar z naše javne televizije. No, 2. julija sem imel puško. Bil sem stražar na obrobju vasi, ob poti, ki je peljala proti gozdu. Izmenjavali smo se. Pomanjkanje nočnega spanja smo nadomeščali z dnevnimi dremeži. Nekaj nas je spalo v garaži pri Johanovih, kot se reče pri hiši (kjer stanujejo Šajnovi) in gospa nam je čez cel dan kuhala kavo. Kavo sem pil že zjutraj ob šestih, na tešče. Prej nikoli v življenju nisem pil kave. Tako sem še bolj občutil njeno poživljajočo moč. Še bolj pa sem jo čutil po kakšnem tednu in sicer v želodcu. To so bili stranski učinki poživila. Kaj smo jedli, kdaj in kje, pa mi je že ušlo iz glave. Očitno se s tem takrat nisem ubadal. V trenutkih, ko je v tebi največja želja – želja po svobodi, res ne razmišljaš o drugih potrebah. Čeprav sem bil le sedem kilometrov od doma, najbližji niso vedeli, kje sem. Pa to sploh ni bilo pomembno. Pomembno mi je bilo, da lahko kot vsi drugi darujem sebe za bližnje, za slovenski narod, za prihodnost naroda. Da se daruješ za drugega je največ, kar lahko narediš dobrega v življenju. Veliko sem razmišljal o življenju. Razmišljal sem o sorodnikih, ki so padli v vojnah. Brat moje mame je izgubil življenje pri šestnajstih. Starši so ga pogrešali, skoraj trideset let so upali, da je še živ! Jaz sem se rodil v miru. Zakaj? Kdo mi je daroval mir? Kdo mi je daroval življenje? Življenje je vsakomur podarjeno. In kaj mi počnemo z največjim darom, ki ga dobimo? Kaj delamo s svojim življenjem, ki ga dobimo v dar? Res sem veliko razmišljal. Ali sem sposoben streljati na nekoga? Doma sem, na svoji zemlji sem. Ima kdo pravico poditi me od tod? Ima lahko kdo pravico prisiliti cel narod, da razmišlja drugače, da govori drugače, da dela drugače...? Je pošten tisti, ki pride v imenu pravila nadvlade in nespoštovanja ubijati? Če bi tak človek streljal name, bi bilo pošteno? Bi bilo pošteno, da ubije mene in potem še bližnje, ki se ne bi mogli braniti? Ne! Zdelo se mi je, da imam odgovor. Čvrsto sem prijel puško... z upanjem, da mi je ne bo potrebno uporabiti. Bil sem na vrsti za stražo. Na straži v JLA sem gledal na uro, tukaj pa sem gledal vse drugo. Narava je bila prelepa. Bil sem njen in ona je bila moja. Moja država, prelepa... Tako mirno je bilo vse, pa vseeno tako zelo napeto. Kateri svet je resničen? Bila je že noč, ko sem bil zopet na vrsti. Noč je bila jasna, luna čista. Opazoval sem temne lise, ki jih je risal gozd. V resnici nisem verjel, da bi lahko kdo prišel iz gozda. Bi pa lagal, če bi rekel, da me sploh ni bilo strah. Ko so raketirali brniško letališče in Nanos, me je na trenutke bilo zelo, zelo strah. In nekaj tega strahu je ostalo še dolgo v meni. Tistega dne in tisti trenutek, ko so obstreljevali oddajnik na Nanosu, sem namreč sedel v terencu in s še nekaterimi čakal, da nas odpeljejo gor. Preden smo se odpeljali, smo zvedeli, da Nanos obstreljujejo. Nadrejeni so si premislili. Ni bilo več kaj varovati... Joj, kje sem končal? Ja,

na straži sem bil. Iz gozda je bilo vsake toliko časa kaj slišati. Živali. Da bi jugovojška prišla iz gozda in se polotila nas, se mi je zdelo neverjetno. V Sloveniji je najmanj sto drugih strateških ciljev, ki bi se jih sovražnik lotil, pa če je pameten ali neumen. Vas Juršče se mi je zdela tako daleč od vsega dogajanja, da se me je strah včasih polotil povsem drugje. Tako sem recimo podvomil v teritorialca, ki bi me moral zamenjati na straži. Ko je prišel, ni poznal gesla, jaz pa njega nisem videl še nikoli v življenju. Čeprav se takrat nisem ustrašil in sem puško obrnil proti njemu bolj iz radovednosti, da bi videl, kako se bo odzval, sem pozneje večkrat pomislil na zaupanje med nami. Njemu sem preprosto verjel, da je naš. Ali so med nami lahko izdajalci?... Zopet je prišla nova menjava straže in odpravil sem se k počitku. Čakala me je prikolica sena prekrita s plahto. Čakali so me črno-rdeči šuštarji, ki so kar naprej plezali po meni. Čeprav so mi žuzelke vedno neprijetna nadloga, me takrat sploh niso motile. Šuštarji so bili tako domači... Takoj sem zaspal.

»Gremo!!! Iz gozda prihaja vozilo, gremo takoj, vstanite, zbudite se, gremo, gremo! Puške, tukaj so tromblonske mine, gremo! Če se ne ustavi, miniramo brez obotavljanja! Ste razumeli? Miniramo brez obotavljanja!« Komaj sem zaspal, že sem na položaju čakal, da bom streljal. Niso bile sanje. Ni bilo časa za sanje. Ni bilo časa za sanjarjenje. Bil je čas za razmišljanje. Ni bilo več časa niti za razmišljanje. Ni bilo več časa! Ni bilo več časa... Puško s tromblonom sem imel uperjeno proti prihajajočemu vozilu. Ni bilo več časa. Vozilo se je približevalo iz gozda. Videli smo le luči. Kakšno vozilo je, pa ne. Približevalo se je. Čutil sem čas. Spet sem čutil čas. Še nikoli v življenju nisem streljal s tromblonom. Razmišljam! Vendar o čem razmišljam? Ali bom zadel!? Razmišljam ali bom zadel!! Ne razmišljam, da lahko ubijem nedolžne, temveč, ali bom zadel! Zopet razmišljam! Čas teče. Kaj bo? Čas teče!.... Vozilo se je ustavilo... Juršče (takrat še Jurišče) je bilo zaprto z vseh strani. Že več kilometrov pred vasjo so bile na cestah barikade in straže. Najbližje vasi se je prišlo iz gozda po makadamski poti. Z vozilom so po tej poti pripeljali sošolca Davida Žužka, ki mu je uspelo pobegniti iz vojašnice JLA, da se nam pridruži...

Vseskozi sem imel zelo močan občutek, da sta poštenje in pravica na naši strani in da bo to končno tudi zmagalo. To so bili zgodovinski trenutki, ko smo Slovenci čutili, da je končno dovolj vseh nadvlad in poniževanj nad nami, ko smo bili (nad pričakovanji vseh narodov) zelo odločni, zelo enotni, zelo preudarni in zelo korajžni. To so bili najsvetlejši trenutki naše zgodovine. Radosti me, da sem bil njen delček.

V prihodnosti si želim, da bi se čimprej naučili vladati sami sebi. Da bi se torej zavedali, da je naša usoda resnično v naših rokah in da v demokraciji izbiramo med dobrim in slabim, ne pa med različnimi barvami. Želim si, da bi začeli spoštovati tudi sami sebe. Še veliko je ljudstev na svetu, ki hrepenijo po svobodi, tako kot smo mi. Tudi ti narodi iščejo podporo, tako kot smo jo mi. Ne obnašajmo se zopet klečeplazno pri velikih, ki odločajo o majhnih. Bodimo odločni v poštenosti in pravičnosti. To si želim. In vredni bomo spoštovanja.

Matjaž Vadnjal

26. junija 1991 ne bom nikoli pozabil. Med deseto in enajsto uro dopoldne sem bil po opravkih v Postojni. V križišče pri nekdanjem Hotelu Kras je prišla kolona vozil JLA. Na čelu je bil komandir s šoferjem v »*kampanjoli*«. Opazil sem, da so vojaki panični, kar se je odrazilo tudi pri šoferju »*kampanjole*«. Ker mu nikakor ni uspelo odpeljati, ga

je komandir nagnal s šoferskega sedeža in sam prevzel krmilo. Vse to je dajalo vtis, da se dogaja nekaj izrednega.

Ko sem nadaljeval vožnjo proti Pivki, sem v Prestranku doživel novo presenečenje. Vojaki JLA so na mostu pri gostilni »*Pri škorenjčku*« ustavili promet. Pojavili so se tanki iz smeri Pivka in zavijali na cesto proti Orehku. Kolona tankov se je zaustavila, ker so čakali še nekaj oklepnikov, ki so zamujali. Kar veliko se nas je zbralo ob gostilni in besno opazovalo, kaj so napravili iz pravkar obnovljenega asfalta med Pivko in Postojno. V znak protesta nas je nekaj prišlo kamne v roke, ker so uničevali obnovljeno cesto. Ko sem opazoval stoječo kolono tankov, sem opazil, da so v posadkah tankov odrasli vojaki – rezervisti, ki so baje prišli iz Srbije že mesec prej. Na videz smo jih poznali, ker so hodili na malico v pivške gostilne. Njihovo obnašanje je bilo arogantno, kar so dokazali tudi s tankovskih pohodov na meje po cestah, čeprav so imeli možnost priti na zaželeni cilj po tankovskih poteh. S takimi dejanji so pri slovenskem narodu vzbudili upor, ki nam je še povečal željo po obrambi samostojne slovenske države. Istega dne zvečer sva z ženo odšla v Ljubljano na slovesno razglasitev slovenske samostojnosti! 25. oktobra 1991 pa sem doživel veliko olajšanje, ko sem popoldne med Vrhniko in Postojno prehiteval nepretrgano kolono vozil JLA, ki je odhajala iz Slovenije. Mrkim obrazom v vozilih sem z veseljem mahal v slovo!

Srečko Vadnjal

Služenje vojaškega roka sem končal septembra 1968 kot podporočnik. Takoj sem bil razporejen v teritorialno obrambo. Od decembra 1968 sem bil komandir dežurnega voda za potrebe diverzantsko terorističnih skupin, od leta 1973 komandir čete, leta 1975 pa sem se kot profesionalac, operativec, zaposlil na občinskem štabu za teritorialno obrambo Sežana. Leta 1978 sem postal komandant teritorialne obrambe občine Sežana, leta 1982 sem bil imenovan za načelnika za ljudsko obrambo občine Sežana in to funkcijo opravljal vse do upokojitve leta 2005.

Že leta 1989, ko smo imeli nekakšno strokovno ekskurzijo rezervnih častnikov iz cele Jugoslavije v Kragujevcu, nam je predsednik občine Kragujevac rekel : »*Ne vem, ali bi sprejel vas, Janševce, ker ga serjete, se hočete odcepiti, ne veste kaj hočete, ... » in podobno, »vendar mi Srbi smo domoljubni in vas bomo vseeno sprejeli.*« Leta 1990 je hotela varnostna služba JLA priti do določenih dokumentov in zato so častniki oziroma oficirji JLA k nam prihajali na obiske, da bi pridobili somišljenike. Od našega vodstva smo dobili smernice, da teh ljudi ne spuščamo v pisarne in smo se rajši dobili recimo v gostilni. Ker so obmejne enote JLA takrat imele tudi izvod naših pozivov za vojaške obveznike, ki so služili v rezervnem sestavu obmejnih enot, smo vse naše razporejene obvestili, naj se odzovejo le na pozive, ki jih bodo poslali naši kurirji in ne na pozive, ki jih bo poslala JLA. Leta 1990 je bilo iz občine Sežana čez tri tisoč vojaških obveznikov razporejenih v teritorialno obrambo in JLA. Že takrat smo začeli skrivati naborno dokumentacijo, ki smo jo imeli najprej na postaji milice v Sežani, ko pa smo ugotovili, da postaja milice ni več varna, ker so iz vojašnice v Sežani usmerili topove oziroma čistili koridorje, smo to dokumentacijo skрили pri Toniju Zobcu v privatni hiši v Sežani, kjer smo jo imeli do avgusta 1991. Potem ko se je začela oddaja orožja s strani takratnega poveljnika republiškega štaba Hočevarja in generala Ožbolta, pa mi je takratni skladiščnik Istvan Ravbar prišel povedat: »*Poslušaj kaj se dogaja. Nekaj delamo v tišini. Orožje vozimo s postaj milice v vojašnico v Sežano,*« kjer je bilo glavno

skladišče teritorialne obrambe. Jaz sem rekel: »*Fantje moji, tega ne delajte brez vednosti predsednika občine. Naše orožje, orožje obrambe,*« ki smo ga imeli tudi za potrebe civilnega sektorja in za potrebe kurirskega sistema, »*pripeljite iz vojašnice na postajo milice v Sežano.*« Takoj sem obvestil predsednika občine Ivana Vodopivca. Takoj sva klicala v Ljubljano na republiški štab in Vodopivec je obvestil tudi predsednika gospoda Milana Kučana, tovariša Kučana, kaj se dogaja, in potem se je začela akcija, zakaj se to orožje oddaja. In res. Orožje teritorialne obrambe je ostalo v skladišču JLA, naše orožje od ljudske obrambe, pa je bilo na postaji milice. No, ko se je v jeseni začelo to stopnjevat, je teritorialna obramba dobila nekaj orožja od slovenskih železnic, ki je bilo v Puli, pa tudi na drugih koncih, tako da je nekaj orožja imela, vendar je prišel komandant teritorialne obrambe Drago Božec k meni in rekel: »*Poslušaj, ne bi dal ti nam nekaj avtomatskih pušk, pa nekaj polavtomatskih pušk...?*« Rekel sem: »*Ne, vi ste orožje oddali, jaz sem ga zahteval nazaj. Brez vednosti koordinacije oziroma soglasja ministra Janše jaz tega orožja ne bom izročil.*« No in potem je novembra prišel ukaz, da petinsedemdeset procentov orožja, ki je bilo na obrambi, lahko damo za potrebe teritorialne obrambe. Rekel sem: »*Ne petinsedemdeset procentov, jaz vam dam sto procentov.*« Obdržali smo nekaj pištol za potrebe našega kurirskega sistema, ostalo pa je morala imeti naša teritorialna obramba. Tako so potem z našim orožjem oborožili dežurne vode za potrebe raznih hitrih intervencij.

Leta 1991 sem moral pridobiti določene podatke od JLA in to sem tudi storil. Bil sem v Zagrebu pri generalu Rašeti in dokler nisem prišel do želenih podatkov, nisem šel iz Zagreba. Bil sem razporejen v podkoordinacijsko skupino s sedežem v Postojni. Jaz kot vojak in Emilij Čebokli s policijske uprave Koper, sva stalno dežurala in hkrati sem opravljal tudi redno službo na obrambi v Sežani. Bili smo zelo obremenjeni. Še to lahko povem, da nam je vojska iz Postojne, od polkovnika Stoparja, kopala kanal za elektriko na Kokoško, ko smo delali planinski dom in repetitor za Slovenija dve. No, 13. maja pa me kliče polkovnik Stopar in reče: »*Poslušaj, mi se bomo zdaj umaknili.*« Bili pa so že skoraj na vrhu izkopov, tako da so določene stroje pustili. Začelo se je.

Prvo mobilizacijo smo imeli 24. junija. To je bila mobilizacija enote za zveze in za sprejem prebeglih vojakov JA, to je bila učna četa. Takratni poveljnik oziroma operativec Drago Božec je v to učno četo razporedil same direktorje, pa prijatelje, ker je mislil, da se ta četa ne bo nikoli aktivirala. Ko smo te ljudi zbrali skupaj, smo jim povedali, naj bodo v pripravljenosti in smo jih razpustili. Mislili smo, da ne bo prišlo do tega, kar je prišlo 26. junija.

26. junija, mislim da ob enajsti uri in deset minut, smo od Vojkote Mahniča iz pošte Sežana, dobili obvestilo, da je po telefonski liniji prestregel informacijo, da so tanki odpeljali iz Ilirske Bistrice in dobili komando, da gredo proti meji. Takoj smo sprožili akcijo. Po trinajsti uri se je kar pojavil en kamion cestnega podjetja pri botaničnem vrtu v Sežani tako, da je zaprl celo Sežano. Ko sva šla s komandirjem Borisom Gadičem do tistega voznika kamiona, je rekel: »*Tisti, ki me je poslal, tisti me mora odmakniti.*« Kdo ga je poslal, nama ni hotel povedati. Ker nam je blokiral celo Sežano, skozi katero je sicer šel ves promet, nismo mogli ven s kamioni Kraškega zidarja in Zavoda za gozdove Sežana, da bi postavili cestne blokade, kar je bila naša naloga. Milica je postavila blokado pri gostilni Čotnik pri Divači tako, da so tanki kar povozili srbski kamion, mi pa v Vremski dolini nismo mogli postaviti nobene blokade prej. Potem smo blokado postavili v Lokvi in vsepovsod, kjer se je le dalo. Vendar so takrat nekateri prišleki, ki so prej služili v JLA, usmerili tanke tako,

da so se izognili cestam, na katerih so bile blokade. Isto se je zgodilo na območju Kozine. Iz pričevanj posameznikov vem, da so se na primer v Kozini pod mostom ljudje tankom upirali z golimi rokami in da so imeli pripravljene tudi molotovke. Podobno je bilo v Vremski dolini. V Divači je padel prvi strel, nekdo se je pred tank zapeljal z motorjem. Moja dolžnost je bila izvajati mobilizacijo. Enote teritorialne obrambe so se takrat močno okrepile. Poveljnikom sem dal kartoteke vojaških obveznikov, da so lahko izbirali ljudi in da niso vpoklicali pripadnikov tujih narodnosti, čeprav so se nekateri prostovoljno javljali v teritorialno obrambo. Ker pri nas ni bilo orožja, nismo prostovoljcev nikoli aktivirali. Spominjam se tudi, ko me je 26. junija okoli enajste ure klical Jelko Kacin iz Cankarjevega doma in rekel: *»Zvone, takoj moraš iti po Ljubico Jelušič domov v Jeriše in jo pripeljati v Ljubljano.«* To sem naročil prostovoljcu Albertu Grudnu, ki je šel po njo, a se kmalu vrnil nazaj in sporočil, da je Ljubica rekla, da gre v Ljubljano sama z avtom. Ko sem poklical Kacina in mu to povedal, mi je rekel: *»Kako si upaš pustiti Ljubico samo v takem stanju, ko so tanki na cestah?!«* No, potem me je poklical, da je uspešno prišla v Ljubljano. Naj povem, da sta dva vojaka iz Zagreba nosila pošto in hodila k nam kopirat razne materiale. Videl sem ju skozi okno pred stavbo, eden hoče v stavbo, drugi noče. Pa grem pogledat dol, kaj hočeta. No, ker smo se dobro poznali, sta povedala, da sta dvignila pošto in da sta jo pustila v telefonski govorilnici na pošti, nista pa dvignila denarja, ker je v vojašnici tako stanje. Povedala sta, da je katastrofalno. Takrat smo vojašnicam že začeli zapirati vodo oziroma izklapljati elektriko. No in takrat sta onadva odšla. V isti stavbi na sodišču, kjer je bil tudi sedež naše obrambe, je bil tudi Rdeč križ, kjer smo ju takoj preoblekli in pravočasno poslali domov. Ko sta prišla domov, sta poklicala, da sta srečno prispela in da sta na varnem.

Naslednji dan, 27. junija, so prišli specialci iz Niša s helikopterjema. Eden je pristajal, drugi pa je lebdel nad nogometnim igriščem v Sežani. Takrat smo bili v stavbi sodišča še skupaj s teritorialno obrambo. Jaz sem pogledal skozi okno in videl Igorja Boleta, ki je danes direktor gasilske enote v Sežani, na nogometnem igrišču. Rekel sem mu: *»Igor, beži! Prihaja helikopter!«* Bal sem se, da ga helikopter ne bi poškodoval. Takrat so vsi prileteli na moje okno. Teritorialcu sem rekel, naj mi da avtomatsko puško, da ga bomo poskusili sklatiti dol. Ko sem se ozrl nazaj, sem videl samo mojo tajnico, administratorko, in jo vprašal: *»Kje pa so teritorialci?«* Teritorialna obramba se je umaknila. Ne vem zakaj, ali so se ustrašili ali so dobili kakšen ukaz, da so se umaknili v Dutovlje. Pustili so dežurnega Janeza Pajerja. Ker smo imeli precej prebeglih, smo obvestili Center za socialno delo, da so te ljudi malo pomirili. Prvi je pribežal Dejan Stančič, ki je bil vezist v vojašnici, potem so se predajali tudi drugi. Ker se je teh vojakov kar kopičilo, smo jih usmerjali na Barko v Brkine. V glavnem smo mi te vojaške obveznike, prebežnike sprejemali, jih preoblečili na Rdečemu križu in jih usmerjali naprej. Aktiviral sem prijatelje, da so jih vozili s kombiji oziroma osebnimi avtomobili v Zavrhek k Francu Škrlju, kjer je bila javka, od tam pa jih je Škrelj transportiral na Barko in potem na Misliče. Ko je bilo število prebežnikov že veliko in jih Barka ni mogla več sprejemati, smo aktivirali šolo na Misličah. Moram reči, da če smo od prebežnikov dobili telefonske številke, je naš referent sporočil, da so njihovi sinovi na varnem. Na Misličah smo aktivirali precej naših domačinov, predvsem lovcev, da so varovali ta center. Domačini so tam tudi kuhali, dokler ni za poveljnika tega centra prebežnikov prišel Mitja Miklavec in se je vse organiziralo malo drugače. Prebegle Slovence pa smo vozili v Štorje v gostilno k Skoku, ki je imel hlev in lopo in je te fante tam spravljal. Ko smo njihove starše

poklicali domov, smo jim rekli: »*Pridite v Štorje in vprašajte, ali imajo teran za prodati in dali vam bodo sina.*« Ko sem enemu fantu, ki je bil menda iz Ljubljane ali Kranja, rekel, naj mi pove domačo telefonsko številko, da bom sporočil staršem, naj ga pridejo iskat, mi je rekel: »*Ne, jaz sem tukaj v službi, jaz moram iti na mejo, ker prihajajo Italijani in bomo blokirali mejo.*« Videl sem, kako so tudi naši fantje, Slovenci, zaslepljeni. Prebegli podčastniki so bili v glavnem komandirji karavl. Za Zdenka Lutmana je bila razpisana tiralica. Ko me je klical po telefonu, sem rekel: »*Ostani doma, ker te bo policija umaknila.*« Še dobro nisem tega izrekel in odložil slušalke, je bil že pri meni v pisarni. En moj sodelavec ga je potem peljal k našemu upokojenemu delavcu. Ker je bil tam nemiren in je stalno klicaril, da bi šel v teritorialno obrambo, je poklical Janeza Pajerja na sedež teritorialne obrambe. Janez Pajer je dal številko od Istvana Ravbarja v Dutovljah. Ko je klical v Dutovlje, so teritorialci rekli: »*Evo, KOS nas je odkril.*« Takoj so menjali lokacijo, tako da so dvakrat bežali oziroma se umaknili. Lutman je šel potem pozitivno skozi preverjanje. Podatke je zbiral Renčelj iz službe Uprave za notranje zadeve Koper, in ko smo od tam dobili soglasje, smo prebegle podčastnike prepeljali na Vareje, dokler nismo dobili ukaza, da jih lahko peljemo na Misliče. Tako so bili potem s svojimi vojaki tudi njihovi starešine na Misličah.

Dogodkov je bilo veliko, vseh se podrobno ne spominjam. Moram pa povedati, da je občinska koordinacija zelo tesno sodelovala, in sicer Ivan Vodopivec kot predsednik občine, Iztok Bandelj kot predsednik izvršnega sveta, komandir milice Boris Gradič, Ciril Ravbar iz UNZ in komandant teritorialne obrambe Drago Božec.

Opisal bom še nekaj akcij in dogodkov, ki niso bili povezani. Najhuje je bilo, natančnega datuma se ne spomnim, ko smo dobili depešo, da bodo razstrelili vodni rezervoar v Sežani in da bodo razstrelili RTP v Divači. Takrat sem jaz osebno klical generala Čada na Reko. Klic sem predal Vodopivcu, ker je general dosti bolj cenil Vodopivca in Bandlja, mi smo bili zanj bolj majhne ribe, in rekel mu je, da so letala že v zraku. Letala so potem zmetala granate v Jadransko morje, tako da ni prišlo do letalskega napada na te objekte. S civilno zaščito smo iskali zaklonišča, kleti, in ko so bili ljudje obveščeni, da bo letalski napad, predvsem v Divači, so bili že poskriti po kletih.

Še to moram povedati, da smo bili precej dobro povezani z mejnim odsekom, kjer je bil major Malinović, in ko je JLA to izvedela, so poslali zamenjavo. Na vse točke, kjer so videli, da so povezave dobro potekale, so poslali svoje ljudi. Mi smo ljudi tudi prepričevali, naj prestopijo, na primer polkovnika Staneta Stoparja v Postojni, pa Vlada Kodelja, komandanta v Ilirski Bistrici. Vlado Kodelj je imeli namen prestopiti, naši ljudje so ga v Podgradu že čakali, ampak ker so mu sledili, se je obrnil proti Avstriji. S Stoparjem pa je bilo tako. Rekel je: »*Zvone, mi ti kopljemo za elektriko na Kokoško, ti nam pa izklapljaš elektriko.*« Rekel sem: »*Poslušaj, ne izklapljam mi elektrike, ampak jo izklaplja Elektro Sežana. Zakaj jo izklapljujejo, pa ti dobro veš in če si pameten, 'izklopi' tudi ti in povej, kje se dobiva, da te prevzamemo.*« Rekel mi je: »*Saj ti si zmešan, saj vas bomo pohodili.*«

Dobesedno tako.

Na naši koordinaciji je potem prišla ideja, da bi napadli terensko vozilo, ki je s hrano in pijako oskrbovalo enoto na železniški postaji. S tem se nisem strinjal, ker so bili oboroženi in bi lahko udarili po civilistih, zato smo to akcijo prekinili. Naj omenim tudi dogodek, ko je bila predana stražnica Veliki Dol. Stevče Čebervovski jo je predal z vso vojsko in še sam se je predal. Njegova žena je bila v Sežani, tudi Makedonka, in zanimivo je, da sta hčerko poimenovala Silvana, sina pa Ivan. Njegova žena je imela zelo hude napade od

žena drugih oficirjev, tako da se je zaprla v hišo in naš Center za socialno delo jo je potem oskrboval. Na bloku Gorjansko je bil vodnik en Petrovič, ki so ga naši zajeli, ker je miniral Gorjansko. Pripeljali so ga na sodišče, kjer smo imeli pisarne. Zaslišala sva ga z Renčeljem. Zapor za podčastnike smo imeli v lovski koči v Godnjah. Ker so bili odkriti, smo jih selili v Skopo. Ko so naši s terena izvedeli za Skopo, so vojake pripeljali tudi iz Gorjanskega in Klaričev. Ker je obveščevalna služba JLA to izvedela, smo popoldne obkrožili Skopo s helikopterjem. Mislili smo, da bodo poskušali rešiti njihove oficirje in vojake, zato sem dal komando, da se vojake z avtobusi prepelje na Bloke. Avtobus je vojake na Bloke vozil kar dva dni. S podčastniki je bilo pa tako. Ker so se mi prostovoljci stalno javljali za kakršnokoli pomoč, in se mi je javil tudi en Joško, ki je bil obsojen na tri leta zavora, sem mu dal mojo pištolo in rekel: *»Pelji te tri podčastnike v Koper v zapor.«* Ko je to videl predsednik sodišča, ki je obsodil tega fanta, je rekel: *»Poslušaj, ta fant bo mene ubil.«* Rekel sem mu: *»Nič te ne bo ubil. Javil se je prostovoljno,«* in res je sam peljal te tri podčastnike v Koper v zapor. Na območju Komna je naše področje civilnega sektorja pokrival Davorin Terčon, na območju Kozine pa Jure Repič, ki je precej sodeloval s Slavnikom, kjer so prestregli marsikatero sporočilo. Vojaka vezista, ki smo ga imeli na Misličah, smo usmerili na radijsko postajo, da smo prestregli vse informacije, ki so prihajale iz Zagreba v Sežano, ker telefonskih zvez nismo imeli, saj so bile prekinjene. No, sežanska občina je takrat imela dvaindvajset krajevnih skupnosti in kar precej krajevnih skupnosti ni imelo nobene povezave. Vzpostavili smo radijsko zvezo z imenom *»LIPA«* prav z vsemi dvaindvajsetimi krajevnimi skupnostmi. Določene lokacije sicer niso bile dostopne, a smo imeli na Artvižah Cvetko Barbiš, na Vrabčah pa gospo Bandlerjevo, ki sta prenašali sporočila. Sistem *»LIPA«* je odigral pomembno vlogo. No, bil sem tudi v ekipi za prevzem vseh vojaških objektov. Ko smo prevzemali vojašnico na Kozini, je bil tam častnik Majnojlovič, zelo težak tip. On je bil tisti, ki je na karavli na Beki, ko je bila že osvobodjena in so bili naši že v njej, ponoči, mimo vseh straž snel slovensko zastavo in obesil jugoslovansko. Ko smo tja prišli z avtom, je on usmeril avtomat, da bo začel streljati. Ko je videl kapetana JLA, se je ustrašil. To je bil težek trenutek. Mi potem tega objekta nismo prevzeli, ker nam ni dovolil, in smo ga šele pozneje. Ko pa smo prevzemali objekt v Sežani, smo videli napis *»vratit ćemo se«*, narisane so bile krste in smrti TO. V skladišču pa smo videli polne vreče sladkorja in moke, ki so bile razrezane in na vrhu so bili človeški iztrebki. Ker ni bilo vode, je bilo vse zamašeno. Kriminalno stanje. Dobro, da so bili ti ljudje sploh noter. Ko smo podpisovali predajo vojašnice v Sežani, so prebivalci takoj izobesili slovenske zastave na rampe, prinesli so tudi flaškone vina, zaigral je ansambel in bilo je splošno ljudsko rajanje.

V teh dneh sem bil doma le enkrat, takrat ko sem šel popisovat vojake, oficirje, podčastnike na Vareje. Za pet minut sem se ustavil doma, da sem se oprhal. Naj omenim, da je žena imela papirnico, knjigarno, kamor so bili prepeljani vojaki, ki so čakali, da smo jih prepeljali v Divačo na vlak. To so bili prvi vojaki, ki smo jih pošiljali domov. Ko smo bili obveščeni, da jih je v Zagrebu izsledila vojaška policija, čeprav so bili v civilu, jih nismo več pošiljali domov. No, žena in dva otroka so bili doma in bilo je kar težko. Ampak ni bilo kaj, glavni naš moto je bil: obraniti domovino. Mislim, da smo bili Primorci tako v letu 1941 ali še prej tigrovi, kot v letu 1991, prav zares skupaj povezani, razen posameznih prišlekov predvsem iz vrst carine, takrat mejne policije in upokojencev jugoslovanske armade. Narod je odigral zelo, zelo pomembno vlogo in mislim, da smo bili ne samo na Primorskem, ampak tudi drugje, leta 1991 tako enotni, kot ne bomo nikoli več.

Bil sem pomočnik poveljnika za politično delo na pokrajinskem štabu in ko smo v letih 1988, 1989, 1990 hodili v Ljubljano, se je napetost med nami kar precej stopnjevala, predvsem na posvetih na republiškem štabu. Najbolj se spominjam enega od zadnjih posvetov, ko nam je general Hočevar bral zvezni zakon o obrambi in trdil, kako moramo poslušati predsedstvo Jugoslavije. Na koncu je čutil, da nismo na isti valovni dolžini in nam je celo grozil, kaj moramo vse narediti. Kot malo bolj izkušen med kolegi sem vsakega pogledal v oči, čutil kaj misli in ugotovil, da nas vsaj tri četrť ni mislilo enako kot general. V odmoru sem to tudi glasno izjavil. In čez pet, deset minut mi je že kolega dal telefonsko številko, da me bo zvečer nekdo poklical.

No, že prej je prišlo do odvzema orožja. To je tudi svoja zgodba. Na severnem Primorskem smo že takrat imeli skoraj osemdeset odstotkov orožja v skladiščih JLA in so nam ga samo zaklenili, nekaj malega smo pa še oddali. Po oddaji orožja smo se tisti, ki smo bili v vojaških strukturah, počutili izdane oziroma, da nismo enakovredni oficirjem JLA. Kot Slovenci smo se čutili poražene in ponižane, dobesedno. S tem sem jaz živel nekaj mesecev, od 15. maja do prvih dni septembra 1990.

No in – tisti – zvečer je bil Tone Krkovič, načelnik Manevske strukture, prosil je za sestanek z mano. Jaz sem seveda takoj pristal in ko sva se naslednji dan dobila v dvorcu Zemono, mi je predstavil, da se v Sloveniji nekaj pripravlja. Moram reči, da me je navdušil s takim žarom, da so mi dlake na koži pokonci stale. Čutil sem, aha, sedaj se pa nekaj dogaja. Ko sva šla iz lokala iz Vipave v avtomobil, mi je dal prečitati direktivo in pooblastilo, da je že bil imenovan za načelnika. Jaz sem to prebral, pregledal. In ko smo v enem ovinku malo zavrli, je izpod sedeža v njegovem avtomobilu prišla avtomatska puška. To je bilo prve dni septembra 1990. Imeti orožje v avtu kot civilist je bilo nekaj nezaslišanega za tiste čase. No, tista avtomatska puška, ki mi je prilezla pod noge, mi je potrdila, da gre zares. In jaz sem mu obljubil, da bom organiziral mrežo. Sem rekel: *»Ja, bom, ni problema. Se bomo dogovorili.«* Pa pravi: *»Ne, ne, jutri je treba to že narediti.«* Mi, v prejšnji teritorialni obrambi, smo bili vse pripravljeni narediti, vendar smo najprej načrtovali, potem izvedli. Vsaka vaja, vsaka zadeva je trajala dva do tri mesece. Tukaj pa je bilo treba narediti od danes na jutri. Z mojim kolegom in poveljnikom Bogdanom Beltramom sva v pisarni dostikrat debatirala, kaj bi bilo treba in kako bi bilo treba vse narediti. No, in vse to kar sva midva z Beltramom debatirala, je Tone Krkovič meni predstavil. Razlika med Tonetom in nami je bila, da je on to naredil, mi smo pa govorili, kaj bi bilo treba narediti. Samo majhna iskrica je bila potrebna in jaz sem takoj pristal na sodelovanje. Že čez dva dni sem dobil poziv, da moram priti v Ljubljano na posvet na vlado. Eno minuto čez deveto uro zvečer. Sem si mislil, to verjetno ni hec. Šel sem eno uro prej, za vsak primer, da ne bi bila to kakšna provokacija. Videl sem mojega kolega iz Slovenj Gradca, žal zdaj že pokojnega, Mladena Mrmoljo, in za njim je hodil njegov kolega, ki je imel roko v žepu. Videl sem, da je imel pištolo v žepu. Grem še malo naprej in vidim Slaparja z Gorenjske, kasnejšega načelnika. Obrnil se je proč in šel z druge strani. Jaz sem tisti večer prvič v življenju imel s seboj pištolo in naboje za vsak primer. Ko smo potem na minute prihajali v Ljubljano, sta nas na vladi pričakala ministra Janša in Bavčar, in s tem mi je nekako kar odleglo, kar sta bila dva predstavnika oblasti. Lahko bi bila kakšna provokacija jugoslovanske obveščevalne službe.

Na tistem prvem sestanku smo se dogovorili za sodelovanje, za delo, kaj bomo naredili, kako bomo šli v organizacijo odpora in kar smo se dogovorili, to smo potem tudi izvajali. Mi, ki smo bili izbrani, smo bili v svojih pokrajinah imenovani za načelnike Manevske

strukture narodne zaščite, takrat smo rekli samo narodne zaščite. Jaz sem bil za severno Primorsko. Tisti večer nas je okoli enajste ure obiskal predsednik vlade, mislim da okoli polnoči pa še predsednik Kučan. Dobili smo vsa pooblastila, da lahko kogar koli imenujemo in angažiramo, seveda tiste ljudi, ki jim zaupamo. Tako smo potem začeli plesti mrežo naših tajnih sodelavcev med prijatelji, med kolegi. Kot sem že rekel, smo bili popolnoma brez orožja. Orožje smo pridobivali iz Kočevske Reke. Organizirali smo dva nočna prevoza. Ponoči smo šli s kamioni dol, naložili in potem tudi pripeljali. Nekaj pa smo kradli iz skladišč JLA. Tako je bilo recimo na Ajševici. Kolega iz Nove Gorice je šel v skladišče po posteljo in ko je šel ven, jaz sem to zmeraj spremljal skozi moje okno, in on je to vedel, mi je pokazal, dva, tri prste, če je pokazal tri, je pomenilo tri avtomatske puške skrite v postelji. V Kočevski Reki smo dobili dva »netrzajna« topa. Rekli so, da so v škatlah granate za »netrzajne« tope, ampak ko smo prišli domov, smo ugotovili, da granat za tiste tope ni. Jaz sem takoj poklical svoje kolege, če kdo ve, kje je kakšna granata za netrzajni top. In mi je kolega v Tolminu rekel: »*Mi imamo dve, v Šentviški gori v skladišču JLA.*« Ta kolega Vito je dobil nalogo, da mora tisti dve granati kakorkoli pridobiti iz skladišča. In spravil ju je ven. V glavnem smo vozili ponoči, orožje smo prevažali k ljudem, h kmetom. In moram reči, da niti eden, na katere smo se obrnili, ni rekel ne. Jaz konkretno k ljudem nisem hodil, sem pa to organiziral in vedel, kam je to šlo. Tako smo imeli konec septembra leta 1990, tik preden se je Manevrska struktura ukinila oziroma podredila teritorialni obrambi, na severnem Primorskem štiristoosemindevdeset kosov orožja in ravno toliko pripadnikov smo imeli angažiranih, če bi bilo treba to orožje potem uporabiti.

No, 4. oktobra je Manevrska struktura prišla pod komando teritorialne obrambe. Vsi tisti, ki smo bili načelniki Manevrske strukture so nam bila obljubljena poveljniška mesta v pokrajinah. Jaz osebno se nisem čutil sposobnega, sem namreč bolj priučen častnik, in sem predlagal kolega Bogdana Beltrama. On je bil potem tu imenovan za poveljnika. Sodelavci teritorialne obrambe smo še vedno pospešeno sodelovali z ljudmi, jih pospešeno usposabljali in z orožjem vse opremljali. Takrat je pa tudi že Slovenija vozila orožje iz tujine in smo imeli malo, malo več teh količin. No, ko sem že omenil usposabljanje, smo konec marca 1991 izvedli zelo znamenito vajo »*Premik*«. Ko smo mobilizirali bataljon v okolici Nove Gorice, na Vogrskem, in ga potem s kamioni prepeljali na Dolenjsko. Takrat smo v tej vaji, ki je bila sicer širšega značaja, računali, da bo potrebno braniti našo vzhodno mejo. Na vaji je bila izjemno visoka udeležba. Ljudi smo prepeljali s kamioni. Imeli smo dve vaji, eno v Sodražici, eno malo naprej. Kot da smo napadeni, smo poskakali s kamionov, se branili in spet nadaljevali s transportom. Takrat nas je spremljalo in gledalo tudi celotno republiško vodstvo. Najbolj se mi je vtisnilo v spomin, kako izjemen sprejem smo doživeli na Dolenjskem. Primorski teritorialci na Dolenjskem. Kot včasih med vojno. Jaz sem namreč bolj priučen častnik, pa sem v pomanjkanju znanja uporabljal bolj partizansko tehniko in iz partizanščine sem tudi črpal svoj navdih in znanje. In ravno tako so nas sprejeli, kot da bi sprejeli osvoboditelje, partizane na Dolenjskem. Ko smo končali to vajo, sodelovali smo Primorci, Dolenjci in specialna brigada iz Kočevske Reke, nas je v imenu predsedstva pozdravil Ivan Oman. Že takrat je omenil, da smo zarodek slovenske vojske. To nam je zelo gódilo. Prvi pa je to omenil Peterle na postroju prve specialne brigade decembra 1990. To je bila ena večjih vaj. Te vaje so potem trajale stalno, stalno smo ljudi usposabljali. Stvari so se zaostrovale in tako je prišlo do vojne. Jaz sem iz teritorialne na lastno željo odšel na civilni del ministrstva in sem postal koordinator za obrambne priprave ministrstva na

Primorskem, in sem kot civilist organiziral, vodil, koordiniral te obrambne priprave bolj civilnega sektorja, da so pripravili recimo, kako se je treba braniti, pripravili in pregledali obrambne načrte, pa plane o prehrani, če bodo problemi.

Tako sem v bistvu po celi pokrajini vsak dan hodil in razlagal. Nekateri so me vzeli resno, drugi manj, nekateri v smislu, saj se ne bo nič zgodilo. Čeprav se je prav v ozračju čutilo napetost in da se bo moralo nekaj zgoditi. Koordinacijska skupina je bila v naši regiji sestavljena iz predstavnikov teritorialne obrambe, policije, in pa mene kot civilne osebe. Bil sem vodja severno Primorske pokrajine, na Gorenjskem je bil Slapar, na Dolenjskem je bil Gutman.

Mene so verjetno imenovali zaradi mojih zaslug pri organiziranju Manevrske strukture narodne zaščite. To lahko predpostavljam, tega mi ni nihče nikoli rekel. Meni je šla organizacija, tudi študiral sem to, kar dobro od rok. Ta koordinacijska skupina naj bi delovala na delovnih mestih. Mi smo imeli pisarne na Ajševici pri Novi Gorici, nasproti nas je bilo še staro poveljstvo. Mi smo imeli, eni redkih, štiri aktivne častnike JLA in je tudi med nami prihajalo do velikih problemov, do velikih nesoglasij. Mi smo slovenske ukaze upoštevali, oni pa zvezne in nismo mogli več sodelovati. Konec oktobra smo organizirali preselitev našega štaba brez njihove vednosti. Ravno tisti dan sem bil dežuren. Zvečer smo dokumentacijo naložili v avtomobile. Kolega Beltram kot poveljnik je šel domov k poveljniku JLA povedat kaj se je zgodilo. Tako smo na tiho šli na upravo za notranje zadeve v Novo Gorico. Tam so nas sprejeli. Imeli smo sicer samo dve ali tri pisarne in smo se stiskali na kupu, ampak čutili smo, da bomo lažje zadihali, lažje delali, lažje organizirali delo. Tudi zaradi tega lažje organizirali, ker so prej vse naše telefonske linije šle skozi poveljstvo obmejnega odseka na Ajševici, kar pomeni, da so nas lahko imeli pod kontrolo. Tudi prej, takrat, ko sem organiziral Manevrsko strukturo, sem hodil telefonirat v Novo Gorico, v bivšo službo na sindikatu, kolegice so mi tam dostikrat prijazno odstopile pisarno in telefon, pa tudi v javne telefonske govornice, takrat namreč še ni bilo mobilcev. Na Ajševici pa se ni bilo varno pogovarjati. V času vojne smo bili v isti stavbi praktično vsi tisti, ki smo bili imenovani v koordinacijsko skupino, zato je bilo naše sodelovanje izjemno dobro med našimi strukturami, policijo, teritorialno in ostalimi civilnimi strukturami. Povsod ni bilo take priložnosti. Delali smo z roko v roki in si nismo pripisovali zaslug, vedeli smo, da gre za eno državo, za Slovenijo in da moramo delovati skupaj. Zato so bile vse akcije pri nas usklajene in dogovorjene med nami, takratnimi pripadniki koordinacijske skupine. Vsaj meni osebno je bilo to skupino dosti lažje voditi, ker smo bili vedno na istem mestu in hkrati tam. Teritorialna je bila tudi bolj uboga z radijskimi zvezami in tu nam je šla precej na roko policija. To se je tudi na sam dan vojne pokazalo, ko smo organizirali cestne blokade. Pri nas se je vojna začela že en dan prej. Tanki so iz Pivke šli na Primorsko dan prej in mi smo te tanke oziroma del te kolone ustavili na Rebrnicah na cesti. Ustavili smo jo s policijo, ko smo inscenirali prometno nesrečo, da tanki niso mogli naprej in čim se je ustavil promet, je bila cesta s kolonami tovornjakov in osebnih avtomobilov blokirana. Kolegi iz koordinacijske skupine iz Postojne so nam poročali, kaj se dogaja na postojnskem, pa na pivškem, kdaj so tanki vžgali motorje. Večkrat je prišlo do tega, da so jih vžgali, da bodo šli na pot, pa so ugasnili motorje. Potem so prišli končno do Razdrtega in se obrnili, ko smo jih mi blokirali. Nato so šli čez Hruševje, čez Podkraj in tako prišli v dolino po stranskih poteh. Nad Vrhpoljem pri Zavetnikih smo jih blokirali, ravno tako domačini, policija in cestno podjetje. JLA je že brutalno delovala. Bager so zrinili s ceste, v Vrhpolju

so zajeli dva civilista in ju zasliševali v vojašnici v Vipavi. To sta bila prva dva ujetnika v tej vojni. Tako so, namesto da bi v tistem dnevu že prišli do meje, prišli komaj do vipavske vojašnice. Mi smo potem blokade postavili tudi po vseh drugih cestah.

Tudi naslednji dan, ko so štartali kar skozi Ajdovščino, niso mogli priti do meje. Mi smo s e vsi jezili, ker nam niso dovolili uporabiti orožje. Mi bi jih gor v tistih soteskah iz Hruševja lahko zaustavili. Lahko se jih zaustavi s posekom gozdov, poskušali smo jih z mehanizacijo. Imeli smo tudi protitankovsko orožje armbrust. In v tistih soteskah bi to zlahka naredili, vendar ukaza in dovoljenja za uporabo orožja ni bilo, zato smo morali bolj taktično delovati. Blokiralni smo most čez Hubelj v Vipavi, oni so potem prišli v Dolenje, kjer smo spet imeli blokado. Tam so nam izrinili kamione v Vipavo. Zgrešili so cesto in so šli celo v Tevče gor v hrib namesto proti Batujam. No, ampak uspešno so prebijali vse te blokade. Mi smo s sedeža koordinacijske skupine to spremljali in dirigirali, kje in kako naj se akcije vodijo. Zelo aktivno je bilo tudi, ko so šli skozi Dornberk, kjer so jih ljudje izjemno negostoljubno sprejeli. Tudi iz televizijskih posnetkov se vidi, da so ženske metale rože skozi okno, da so se ljudje postavili prednje, vendar so uporabili orožje oziroma streljali v zrak, da so jih zastrašili. Nekako so se prebili čez Dornberk in prišli do druge blokade na mostu čez Vipavo pod Dornberkom proti Prvačini. In takrat, ko so spet izrinjali kamione v Vipavo, smo dobili dovoljenje za uporabo orožja. Ampak mi smo bili slabo oboroženi, približati se jim nismo mogli in nismo jih uspeli ustaviti na tem mostu, ker bi bili tudi teritorialci, ki bi morali priti zraven, preveč izpostavljeni. Tako so nam to blokado prebili in na koordinacijski skupini smo sklenili, da jih pustimo do meje, da mejo zasedejo in da jim bomo takoj na meji pokazali, kdo je gospodar na tej zemlji. Zasedli so Rožno Dolino in Vrtojbo. To sta tudi najbolj znana mejna prehoda. Vzoredno je tekla zasedba mejnih prehodov na Tolminskem, vključno z Robičem, ki je bil potem deblokiran. Na koordinacijski skupini smo razmišljali, kaj narediti. Imeli smo nalog, da mora vsaj en prehod delovati zaradi stikov države in prehodov diplomatskega osebja, pa tudi zaradi pomoči, ki nam je prihajala v hrani, v krvi in tudi v obliki orožja. Ko smo planirali, kje se jim lahko približamo, kje bi lahko to izvedli, smo ugotovili, da to najlažje naredimo v Rožni Dolini. Problem je pa bil, ker je tam ogromno ljudi. Ljudje so bili radovedni, gledali so vojake, jih pljuvali, kričali nanje. Pred napadom, ko smo se odločili kdaj, kje in kako, smo poslali kriminaliste v civilu, da so poskušali te ljudi odstraniti. Vendar si ljudje niso dali dopovedati. Še največ jih je odstranila majhna deževna ploha. Potem smo udarili in Rožno Dolino osvobodili. Ta zmaga je bila zelo pomembna tudi za razpoloženje v Sloveniji. Bila je tudi vzor, kako se lahko zgodi tudi Vrtojbi.

Tik pred padcem Rožne Doline smo imeli še en incident v Črničah. Takrat je bila prepoved vožnje vojaških kamionov in vzdrževanja vojakov s hrano, vodo. Prepovedali smo jim izhod iz kasarn. Vojska se tega ni držala. Iz Vipave so šli v Rožno Dolino in ko so se vračali, smo jih mi hoteli ustaviti v Črničah. Bilo je popoldne, na dan spopada v Rožni Dolini. Ko so teritorialci hoteli ta dva kamiona ustaviti, so spremljevalci v kamionu streljali na naše. Seveda so naši potem odgovorili in bilo je nekaj mrtvih, kamioni so bili potem onespособljeni. To je bil prvi spopad na severnem Primorskem. Tik pred Rožno Dolino je padel tudi Robič. Pripravljali smo se, da ga osvobodimo, vendar je bil dostop izjemno težek. Težko bi se jim približali in smo sprejeli drugo taktiko: pogajanja, grožnje. Po telefonu, prek policije, prek tolminskih teritorialcev smo se pogovarjali, da smo jih malo prinašali okoli, malo grozili z obkolitvijo enote, tako da so se počutili ogrožene. Dejstvo

je, da so ti komandirji ali pa poveljniki teh manjših enot, bili večinoma iz drugih republik, vendar so imeli tukaj otroke, ženo, družine, stanovanja. In jih je zelo skrbelo kaj bo z njimi. Nismo grozili z napadom na družine, čeprav nam očitajo, prav sedaj v teh dneh sem prebral, da smo tudi to izvajali in v Rožni Dolini naredili ščit z ženami. Tega si nismo dovolili. Smo pa poznali te ljudi in smo jim poslali kolege, prijatelje v pogajanja. Tako se je Robič predal z vsem svojih imetjem, spet je prišel v naše roke.

Rožna Dolina je svoja zgodba, še bolj svoja pa je Vrtojba. Ko smo Rožno Dolino že imeli v svojih rokah, je nekako že postala moteča Vrtojba. Policisti so se morali umakniti, tam je bilo tudi nekaj civilnih oseb, delavcev, ki so delovali na mejnem prehodu, bili so razni špediterji in ostali, ker je bil mejni prehod Vrtojba v času Jugoslavije zelo pomemben, tam je dosti firm imelo svoje zastopnike. No, tako smo se tipali, pogajali in dogovarjali. Na koncu koncev smo poveljujočemu obljubili varnost, ga s policijo varno pripeljali v Rožno Dolino, in mu pokazali, kaj se bo z Vrtojbo zgodilo, če ne bodo tako rekoč pametni. Ni mogel verjeti, da se je v Rožni Dolini s tanki tako zgodilo. Slišali so, vedeli so, ampak niso mogli verjeti, da sta dva tanka zgorela, da smo pač ta prehod dobili. Pogajanja v Vrtojbi so potekala skoraj cel dan. Kolega Bačar je ta poganja vodil preko svojih miličnikov iz postaje v Šempetru. Po dolgih, dolgih peripetijah so se bili pripravljeni tudi predati. Tako smo Vrtojbo dobili v roke brez boja, kar je v vojni sicer lahko manj vredno, gledano iz današnjega časa, s človeškega stališča, pa vedno dobrodošlo.

Človeška življenja, tudi z nasprotni strani, so več vredna kot sam boj. Tudi v naši koordinacijski skupini je bilo čutiti pritisk državnega vodstva. V pokrajini se je moralo nekaj dogajati, vizavi Toškega čela, Ljubljane, pa na Štajerskem, ko je že pokalo. Tudi pri nas je moralo počiti zaradi propagandnih učinkov. No in zato je bila takrat Rožna Dolina. Jaz sem že v nekaj prispevkih napisal, da je bilo pri nas mogoče manj ognja in dima, dosegli pa smo prav vse zastavljene cilje. Takoj po vojni je mogoče izpadlo, da smo res malo manj ropotali, vendar nam je tudi sam Igor Bavčar kot notranji minister potem dal priznanje, da smo res naredili vse, kar je bilo potrebno. Manj z orožjem, več z diplomatskimi sredstvi. Več smo se pogajali z nasprotniki prek odposlancev.

Enako je bilo s Šentviško goro. Tam je bilo veliko skladišče orožja. Mi smo ga hoteli na vsak način dobiti. Napad bi bil lahko skrajna možnost. V napadu se lahko zgodi tudi kaj takega, kar se je zgodilo v Črnem vrhu, kjer so zaminirali in je orožje šlo v zrak. Tako da smo spet uporabili rajši pogajanja, malo zastraševanja, malo groženj, da smo prišli do velikega skladišča na Šentviški gori. Posadka se je vdala. Enako je bilo s karavli, v Šempetru oziroma na Tolminskem. Večina karavl se je potem predala, tako da smo prišli do meje s sorazmerno majhno angažiranostjo vojakov in z več diplomacije, več je bilo pogovarjanj in dogovorov. Ena od nalog je bila ščititi sredstva javnega obveščanja. Mi smo precej pozornosti dali našemu oddajniku na Nanosu. Gor smo imeli enoto, ki ga je čuvala. Bali smo se kakega posega iz Postojne ali Vipave. Vendar smo potem doživeli poseg z letalstvom in samo sreči se imamo zahvaliti, pa tudi spretnosti komandirja tiste enote, Boža Ježa, ki je gozdar in ki pozna teren. Tisti moment, ko so napadli, je ljudi umaknil, krogle so jim žvižgale mimo glave, ampak žrtev ni bilo. Seveda je bil oddajnik kar precej poškodovan, vendar smo ga ohranili in je vsaj na nekaterih kanalih deloval praktično celo obdobje. Videli smo, kaj pomeni propaganda, imeli smo ministra Kacina, ki je bil zelo spreten govorec in je vlival moralo vsem, ki smo ga gledali in poslušali v tistih dneh. Dobro od državnega vodstva je bilo, da je imenovalo koordinacijsko skupino

in da je bila koordinacija vseh teh struktur: civilnih, teritorialne obrambe in policije na enem nivoju. Da smo koordinirano delovali. Vse akcije, vse aktivnosti, ki smo jih izvedli na Primorskem, smo izvedli z vednostjo ali pa z nalogo koordinacijske skupine, zato so bile akcije v Rožni Dolini in v Vrtojbi, zelo dobro izpeljane. Danes se nam sicer dogaja, da si nekateri posamezniki za Rožno Dolino in za Vrtojbo pripisujejo zelo velike zasluge, kot da so jih sami osvobodili. Vendar ti posamezniki so sodelovali, so bili akterji, niso pa bili ključni, bili so delček detajla, niso pa bili del pogajanj, del strategije, ki smo jo zastavili. Vsak ima iz svojega vidika svoj pogled, gleda skozi sebe, vendar pa se ni nič zgodilo naključno.

Vse je bilo vodeno iz enega mesta, iz ene centrale. Na dan razglasitve samostojnosti smo na koordinacijski skupini imeli nalogo, da uredimo odhod našega poveljnika Bogdana Beltrama v Ljubljano. Imel je nalogo sneti jugoslovansko zastavo pred skupščino. Glede na to, da so bile že povsod blokade, da smo imeli tanke v Vipavi, smo bili vsi na delovnih mestih in tudi aktivnosti so potekale. Beltrama smo s policijo, s teritorialno, po vseh možnih ovinkih, obvoznih poteh spravili v Ljubljano, čeprav smo premišljevali, da ni pametno, če so tanki že v Vipavi in če se bliža spopad, da svojega poveljnika transportiramo ali pa puščamo v Ljubljano. Vendar tudi to je bilo potrebno iz propagandnega vidika. Vsi drugi pa smo bili na delovnih mestih, celo noč in vse dni. Ozračje je bilo delovno. Smo pa vseeno kratek čas po televiziji spremljali ta dogodek, ni pa bilo časa za veselje. Proslavljanja, vsaj v naši koordinacijski skupini, ni bilo nič. Ne rečem pa, da ni bilo prijetnega razpoloženja. Še to je zanimivo. Včasih je veljalo, da so teritorialci, ko so bili poklicani na vaje, popili kaj alkohola. Jaz sem bil večkrat zraven, ko smo pri pripravah na vojno delili ostro municijo. Ampak, ko so naši ljudje dobili pravo bojno strelivo, ostro, mu rečemo, ni niti eden pokušal alkohola. Čeprav danes mogoče mnogi z zavistjo rečejo: *»Ja ta je bil tam, ta je bil tam.«* Nobenih teh ekscesov ni bilo.

Še to moram poudariti. Mi smo bili zelo nejevoljni, ker nam po naši dolini niso dovolili uporabiti orožja. S predsednikom Kučanom sem pozneje o tem razpravljal in izrazil svoje nezadovoljstvo. Vendar me je prepričal, in še danes vem, da je imel prav. Če bi mi napadli vojake takoj, ko so šli iz vojašnic, bi izpadli, kot da smo mi napadalci, mi agresorji. Oni so *»mirno«* šli na mejo, ko so zasedali prehode, ko so že uporabili orožje in se obnašali kot so se, so bili pa oni napadalci. In skozi to gledano, sem tudi jaz sprejel, da je prav, da smo počakali in da smo orožje šele pozneje uporabili. Doma smo bili razbiti po svojih dolžnostih. Živimo blizu vojašnice in zgodilo se je, da so vojaki pobegnili iz vojašnice, kar nekaj jih je prišlo dol ob reki Hubelj, in moja dva sinova, takrat še zelo mlada, sta jim pomagala do policije. Žena je bila pomočnica ravnatelja v Dobravljah in se ni imela časa ukvarjati z bojaznijo, kaj se bo zgodilo, če se bo zgodilo. Morala je skrbeti, da je v šoli vse teklo, ker je bil ravnatelj vpoklican v teritorialno obrambo. Nismo imeli časa misliti, kaj se lahko doma zgodi. Vsaj jaz o tem nisem razmišljal. Čeprav moram reči da sem se poskušal vsaj po treh, štirih, petih dneh, vsaj oprhat priti domov.

V tistih prvih dneh pa smo bili na položaju, v službi noč in dan. Nekateri smo uspeli po dve, tri ure proti jutru zaspati, naš kolega Stane Bačar pa niti to ne, ne vem kako je zdržal pet dni.

Eni vojno priznavajo, eni vojne ne priznavajo. Vendar za mnoge izmed nas, ki smo bili na takšnih ali drugačnih položajih, so se velike aktivnosti začele že po oddaji orožja 15. maja 1990 in se končale z odhodom zadnjega vojaka 26. oktobra 1991. Kot vodja sem bil do

odhoda zadnjega vojaka še kar krepko aktiven. Deloval sem za ohranjanje domovine, za ohranitev tega, kar smo dosegli.

Drago Vidrih

Na služenje vojaškega roka JLA sem bil vpoklican 16. septembra 1990. Odšel sem v Trebinje v Bosno. Na plebiscitu nisem bil, ker sem bil takrat na služenju vojaškega roka in nisem imel te možnosti, me niso pustili domov. Vem, da so bili tam zelo alergični na Mladino. Če si dobil Mladino po pošti, si takoj šel na zagovor. Jaz sem mojim rekel, naj mi je ne pošiljajo, da ne bi imel potem kakšnih problemov. Čutilo se je že, da Jugoslavija razpada. Nekako so nas hoteli prepričati, da mora ostati skupaj. Drugače je bilo kar v redu, bil sem v dobrih odnosih z vrstniki ne glede na narodnost. Okoli novega leta sem dobil prekomando in odšel v Kranj. Služil sem v ambulanti kot kurir. V kasarni v Kranju nas je bilo veliko Slovencev. Ko se je začelo, ko se je Slovenija osamosvajala, smo v kasarni vse vedeli. Ničesar nam niso skrivali, nobenih pritiskov ni bilo, informacij nam res niso onemogočali. Imeli smo televizijo do zadnjega dneva. Po televiziji smo gledali tudi razglasitev samostojnosti. S tem da, normalno, na tisti dan, ko se je začela vojna, so se stvari obrnile. Nervoza je bila velika. Posebno oficirski kadri so bili dokaj nervozni in niso vedel, kaj mislijo. Je bilo kar malo napeto ozračje. Mislim, da se je tudi takoj prvi dan govorilo, da je nekaj oficirjev iz te kasarne že prestopilo v teritorialno obrambo. Jaz sem imel kar nekaj takih prijateljev, ki sem jim zaupal ne glede na narodnost in sem jim tudi en dan prej povedal, da bom odšel. Celó tako je bilo, da sem bil dva meseca pred vojno čez vikend doma in mi je nadrejeni podpolkovnik rekel: *»Povej mi, ali boš prišel nazaj ali ne? Spustim te domov, samo povej mi, če boš prišel nazaj.«* Rekel sem: *»Bom prišel.«* In to me je celo v slovenščini vprašal. Govoril je kar dobro slovensko. Jaz sem v bistvu planiral oditi že takoj prvi dan, ko se je vojna začela, še z enim mojim prijateljem, ki je bil iz druge čete. Prišel me je vprašat: *»Kaj boš šel?«* Rekel sem: *»Seveda bom šel, saj ni druge.«* Rekel mi je: *»Daj, zvečer se dobiva, greva skupaj.«* Zmenila sva se, da se dobiva pri stražarskem mestu. Rekel je: *»Na straži so iz moje čete, ne bo nobenega problema, bova šla čez, našla bova teritorialce in odšla.«* Sem rekel: *»V redu, ni problema.«* Potem, ko smo se popoldne, proti večeru, začeli na to pripravljati, so začeli menjavati straže. Postavili so za stražo mlade, ki so komaj prišli v kasarno. Teh fantov niti poznali nismo in jim nismo mogli zaupati. Večinoma niso bili Slovenci. Enkrat smo imeli incident, ko bi kmalu streljali na nas. Dostikrat smo zvečer zbežali ven čez ograjo in šli ilegalno malo spit na Kokrico v bar. Bili smo vojaki, neumni. Je bilo treba čez ograjo iti. Po navadi smo se zmenili s stražarjem, da gremo čez, da bomo prišli nazaj in da naj to pove drugemu, ki ga bo zamenjal, da ne bo streljal na nas. Stražarji so se menjavali na dve uri. Po navadi smo jim prinesli pijačo. Vem, da nikoli ni bilo problemov, ker so bili to vojaki, ki so nas več ali manj poznali. Potem, ko so prišli novi, se z njimi nismo toliko poznali in to je bil že problem. Enkrat je stražar vsaj trikrat zakričal: *»Stoj, stoj!«* in je že bil na tem, da bo streljal, ko smo skočili čez ograjo. Našuntali so jih, da bo ne vem kdo prišel čez ali ne vem kaj, in so bili pripravljeni takoj streljati. Tako da je bila to najbolj nevarna situacija. Malo smo se bali, rekli smo, da to ni gotovo in smo počakali na drugi dan, ko je bilo svetlo. Videl sem, kdaj se straže menjavajo, bilo je okoli devetih zjutraj, in takrat sem izkoristil priliko in ušel čez ograjo. Tisti trenutki so bili kritični, ko je bilo treba preplezati ograjo. Šel sem brez orožja, pustil sem ga v četi. S sabo sem vzel samo nož

od avtomata, za vsak primer, ker nisem vedel kaj bo. S puško nisem hotel iti čez ograjo, ker sem se bal, kako bodo reagirali teritorialci, ker smo vedeli, da so okoli. Potem sem šel v eno privat hišo, verjetno sem pozvonil, in eden je prišel ven, bil je možakar srednjih let, ki je takoj vedel, za kaj se gre. Prosil sem ga, ali me lahko pripelje v mesto na policije ali k teritorialni. Malo sem se bal, ker so tam okoli tudi oficirji imeli stanovanja in hiše, in ne veš, na koga naletiš. Potem me je naložil v avto. Jaz sem se skril zadaj pod sedež, ker sva morala iti mimo kasarne, ker je šla cesta mimo kasarne. Peljal me je mimo na policijo v Kranju. V Kranju so me, takoj ko sem prišel, obravnavali kot kakšnega agresorja. Takoj so me pregledali, da nimam kakšnega orožja in tako. So se malo bali, kdo bo prišel v stavbo. Potem so videli, da je vse v redu, povedal sem kdo sem, ker papirjev nisem imel s seboj, saj smo bili v vojski brez dokumentov, vojaško knjižico pa so imeli moji nadrejeni. Preverili so in me popisali in rekli, da sem po naših zakonih, ki so takrat veljali, že odslužil vojaški rok, ker sem bil že več kot deset mesecev v vojski. Rekli so: »*Ti greš lahko tudi domov, ni noben problem.*« Ker pa je bilo tako stanje, vojna je bila, nisem mogel iti in sem rekel: »*Dajte me tja k teritorialni obrambi.*« Rekli so: »*Ja, boš šel, samo moraš počakat, da te pridejo iskat iz Postojne.*« Omenil sem tudi, da ne bi rad sodeloval v kakšnih spopadih z vojniki iz moje vojašnice. Tisti dan so me potem morali nekam dati, najprej sem bil na policiji, potem so me dali na vojni odsek na občini, da sem tam počakal. Prespati pa so me dali v hotel Creina. Tam sem se tudi malo bal, ker nikdar ne veš, kdo pride v hotel, in sem se kar malo zabarikadiriral v sobo, ker me je bilo malo strah.

Zgodaj zjutraj je trkal eden po vratih, vprašal sem, kdo je. Bila sta dva iz Postojne, enega sem poznal, ker je delal na SDK-ju in je bil moj inštruktor, ko sem delal izpit za avto, drugega pa nisem poznal. Prišla sta me iskat in me peljala z osebnim avtom v Postojno, mimo vseh tistih barikad v smeri iz Kranja do Postojne. Tam po Ljubljani je bilo ogromno barikad, avtocesta je bila prazna, mislim, da je bil pri Vrhniki na avtocesti celo en pokvarjen tank. Ko sem prišel v Postojno, so me dodelili v Selšček nad Cerknico. Tam nas je bila večina takih, ki smo prestopili iz JLA, bil je kot zbirni center. Rekli so nam, da moramo tam počakati nekaj dni, da bodo videli, kam nas bodo razporedili, potem pa je prišlo do premirja. Takrat sem rekel, da bi šel rad tudi malo domov, ker nisem bil doma že dolgo časa. Poklicali so v četo in oče me je prišel iskat v Cerknico. Potem sem rekel: »*Če bo kaj takega, če boste spet potrebovali, me pokličite in pridem.*« Jaz sem šel domov in nazaj me niso več klicali. Tako je bilo v bistvu konec vojne zame.

Potem po premirju sem zopet navezal stik s prijatelji iz vojašnice v Kranju, posebno z enim, ki je bil po činu mlajši vodnik. Vprašal sem ga: »*So me kaj iskali?*« Rekel je, da ne, da je prišel naš podpolkovnik še isti dan enkrat pred kosilom, in vprašal, da kje je pa Žužek. »*Gani, je ušel,*« so rekli. »*Sem vedel, da bo ušel,*« ali nekaj takega, da je rekel. Da tudi ni bil nič presenečen, ker jih je takrat veliko ušlo.

Pozneje, enkrat konec julija je moralo biti, sem šel v Kranj in se dobil z mojimi kolegi, ki so bili tam. Dobili smo se zunaj, ker so oni takrat lahko šli ven tako, da so se oblekli civilne obleke. Dobili smo se na Kokrici zraven kasarne, kamor smo prej večkrat pobegnili in šli na pijačo. Menili smo se o teh zadevah in nič niso rekli, da bi bili takrat tam kakšni incidenti. So pa iz naše kasarne šli prvi dan vojne mislim da na Jezersko. Jaz pa sem hvala Bogu imel srečo, da me niso nikamor dali, pa mislim, da me niso dali zato, ker mi niso najbolj zaupali in so malo vedeli tudi kaj mislim. Zanimivo je to, da sem prav tistemu mlajšemu vodniku, bil je Srb, doma s Hrvaške, najprej povedal, da bom šel. Je čisto razumel zadevo, je rekel:

»Saj to bi bilo edino normalno, da greš.« Moram reči, da sem imel res srečo, da sem bil v taki kasarni med takimi ljudmi.

David Žužek

Ko je JLA s tanki prišla na ceste, sva bila z bratom Andrejem ravno v Trzinu. Hotela sva domov v Loški Potok, pa je bilo vse zaprto in v obcestnem jarku je bil tank, ki je tam obtičal. Domov sva prišla po stranskih cestah daleč okoli Ljubljane. Ko sva ravno prispela v Retje, je že klical brat iz Domžal in pripovedoval, kako strašansko je počilo, ko so razstrelili tamkajšnji pretvornik.

Med vojno za Slovenijo sem bil mobiliziran v TO in naloga naše enote je bila varovati mejo s Hrvaško od vasi Fara do Bilpe in na drugi strani do Osilnice. Vozil sem staro *»kompanjolo«*, ki je imela pokvarjen volan, da sem včasih po cesti kar poskakoval z njo. Zadrževali smo se največ okoli Kočevja, Osilnice, Fare in Starega trga ob Kolpi. Nekaj časa smo bili tudi v Glažuti, kjer smo stražili, pazili in oskrbovali starešine JLA iz Ribnice, ki so pobegnili iz tamkajšnje kasarne. Kar veliko jih je ušlo od tam in bili so zelo prestrašeni. Bivali so v gozdarskem domu v Glažuti in po televiziji stalno spremljali, kaj se dogaja – tam so izvedeli, da je poveljstvo JLA zagrozilo, da bodo vse pobegle vojake in starešine JLA pobili. Razumljivo, da jih je bilo strah in vsi tudi nam niso zaupali. Kljub straži sta se dva bala spati v domu, zato sta šla vsak večer spat kakih štiristo metrov stran na visoko lovsko čakališče; zdelo se jima je, da jih mi premalo pazimo. Enemu od teh ljudi se je kar nekoliko zmešalo. Nekateri pa so šli nazaj v Ribnico. Ti ljudje so pripovedovali, da so imeli v Ribnici okoli kasarne skopan rov in večkrat se vojak z nočne straže ni vrnil v vojašnico, ker je pobegnil. Potem so jih začeli pošiljati na stražo v dvojicah in vedno je bil eden v paru Srb ali kako drugače zanesljiv, da je drugemu onemogočil morebitni pobeg. Prav tako so povedali, kako je tamkajšnji artilerijski komandir dobil povelje, da mora obstreljevati Jasnico, kjer je imela policija svojo bazo, on pa je streljal na ribniško smetišče pod Goro. Potem je onеспособil še havbico tako, da je v njej pustil neeksplodirano granato in orožja ni bilo več mogoče uporabljati, ker je bilo prenevarno. Pozneje smo vse te pobegle častnike JLA poslali naprej v Ljubljano.

Neki iz Kočevja pred nami so bili nekoliko preveč korajžni, mogoče so kaj popili, pa je eden s tromblonom spustil mino na hrvaško stran, kjer se je neeksplodirana zataknila med špirami hotelčka v Brodu na Kolpi – bila je sreča v nesreči.

Nekoč pa se je nočni stražar v Glažuti igral s sprožilcem in po nesreči ustrelil v strop. Kakšen preplah je bil takoj! Imeli smo še stare uniforme partizanskih enot s titovkami. Nekoč nas je majhna skupina šla v Ribjek blizu Osilnice v hišo staršev družinske prijateljice, vendar me njena mati ni takoj prepoznala. Pozneje je povedala, kako zelo se je prestrašila, ker je mislila, da smo JLA, ona pa je v hiši skrivala sorodnika s Hrvaške, ki je pobegnil od doma in se skrival pri njih, ker se je bal, da ga bodo mobilizirali v JLA. Ko smo v teh uniformah in oboroženi v Starem trgu ob Kolpi stopili v gostilno, da bi popili kavo, pa se je gostilničar delal, kakor da nas ne vidi. Ni nas poznal, ker nismo bili domačini in šele po dolgem dopovedovanju kdo in kaj smo, nam je postregel. Nekoliko pa smo se bali tudi mi. Bili smo v Glažuti, drugi pa v Brodu na Kolpi, ko so nadrejeni objavili, da gredo tanki iz Delnic proti Brodu na Kolpi. Takrat nas je najbolj skrbelo, nekateri tudi jesti niso mogli.

Raje se spominjam tistih manj težkih dogodkov iz vojne za Slovenijo, ker smo tesnobo in negotovost velikokrat preganjali s humorjem. V naši enoti smo imeli tudi učitelja glasbe, ki nas je potem, ko sem šel iz Fare v Zamostec po njegov sintesajzer in drugo opremo, vsak večer zabaval. Imeli smo prave mitinge, prišlo je zelo veliko ljudi, nekdo pa nam je tudi zagrozil, da bo poklical policijo, ker smo bili preglasni. A Milka, šefica oštarije, ki nam je tudi kuhala, je rekla, naj kar naprej muziciramo. Moj sovaščan, navdušen športnik in tekač, pa je povzročil pravo atrakcijo, ko je ob štirih zjutraj do pasu gol tekal po Fari. Takrat še ni bilo toliko joggerjev kot zdaj, sploh pa ne tako zgodnjih... Nekoč je ta moj sosed stal na straži, ko je zaslišal, da je nekdo ustrelil. Izkazalo se je, da je bil to star lovec, ki je šel na srnjaka in ko ga je naš stražar dobil, mu je res temeljito preiskal avto in vso opremo je moral zložiti ven, tako da si je mož tisto jago najbrž zelo dobro zapomnil.

Moja najmlajša hčerka je bila takrat stara dve leti. Ko je bilo vojne konec, je rada poslušala, ko smo se pogovarjali, kako je bilo in zapomnila si je tudi, da je njen oči veteran vojne za Slovenijo. Potem je vsem zelo resno pripovedovala: *»Moj oči je pa veterinar vojne za Slovenijo!«*

Milko Košmrlj

Priznati vam moram, da moj spomin na kratkotrajno vojno za samostojno Slovenijo ni kdove kaj bogat. Ko sem premišljal, kaj naj vam napišem, mi je prišlo na misel, da bi morda vas zanimali dogodki že izpred nekaj let prej, ko je na vseh koncih naše takratne domovine pokalo in vrelo... Kar nekaj let sem pisal in izvajal songe za Butalsko skupščino v Cerknici. Mislim, da smo bili kar precej korajžni...

Med samo vojno mi je najbolj ostalo v spominu tole: prav tiste čase sem imel kar številčen cerkveni otroško-mladinski pevski zbor. Ne morem reči, kateri dan v dneh vojne je bila v naši župniji sveta maša. Za domovino. Z otroki smo se zbrali že kakšno uro pred mašo, da bi imeli pevsko vajo. Vem, da so tudi otroci po svoje občutili to vojno. Potem pa sem jim še jaz začel pripovedovati o grozotah druge svetovne vojne in se me z odprtimi očmi in usti poslušali. Kar naenkrat neka deklica reče: Stric, prosimo pri današnji sveti maši Marijo, da nas obvaruje takih grozot, o kakršnih ste nam pripovedovali in jih tudi sami občutili... Kakšno leto pred tem sem prav za te otroke uglasbil znano Marijino pesem *»Poglej na nas z višave«*. Zelo radi so jo prepevali. Nikoli ne bom pozabil, s kakšno gorečnostjo in zaupanjem so zapeli: *»Marija, o Marija, mogočno nas obvaruj sovražnikov povsod! Dobrotno nam ohrani, predragi dom in rod!!!«* Hvala Bogu in Mariji! Moji mali pevčki so bili uslišani!

Janez Kranjec

Postal sem poveljnik učnega centra na Velikih Blokah in kmalu zatem dobil čin podpolkovnika. Že pred letom 1991 sem se povezal s pokojnim majorjem Tomažem Krekom, s katerim sva stopila v Manevrsko strukturo narodne zaščite. Takrat sva izdelala načrt, kako bova ukrepala, če bo do česa prišlo. Vse sva pripravila, napisala, šifrirala, kodirala. Bil sem na takem položaju, da sem vedel, kaj se dogaja. Nisem bil podrejen Ljubljani, pač pa direktno Zagrebu. Moj nadrejeni je bil general Stipetić. Tik pred vojno sem bil operiran na hrbtnici in sem bil v bolniškem staležu. Deset dni pred začetkom vojne sem dobil ukaz iz Zagreba, da moram vojašnico predati v poveljstvo nekemu Srbu,

podpolkovniku Stefanoviću. Odgovoril sem, da bom, ko bom prišel z bolniške. Ko je jugoslovanska armada krenila proti Sloveniji, sem bil na morju z družino, hčerko, zetom, vnučki, in sem se z vsemi takoj vrnil domov. V Ilirski Bistrici sem se znašel ravno takrat, ko so se začeli boji med teritorialno obrambo in jugoslovansko armado. Takratni poveljnik teritorialne obrambe Ilirska Bistrica, gospod Derenčin, mi je pomagal, da sem z družino prek travnikov in njiv prešel zapore, ki so bile postavljene po cesti. Ko sem prišel zvečer domov in je bila ura enajst ali dvanajst, sem poklical poveljnika štaba teritorialne obrambe v Cerknici, majorja Kreka, in ga vprašal: *»Katera zadeva drži, prva, druga ali tretja?«* Odgovoril mi je, da druga. Druga zadeva je bila, kako bomo ukrepali, kaj bomo naredili, kje se bova dobila in v kateri vlogi. Po telefonu se nisva nič drugega pogovarjala, ker sem bil na takem položaju, da ni bilo izključeno, da so prisluškovali tudi po telefonu. Naslednje jutro, 28. junija, sem odšel v vojašnico, seveda v civilu, ker sem bil v bolniškem staležu. Malo sem poizvedel, kako razmišljajo starešine v vojašnici. Pobral sem ključce od magazinov orožja ter od drugih magazinov, jih dal enemu starešini, ki je bil za to odgovoren, jih zapečatil, tako da vojska ni imela orožja, razen stražarji, ki jim orožja nisem mogel vzeti, ker bi bilo preveč sumljivo. Ob enajstih sva se dobila z gospodom majorjem Krekom in se pogovorila o vsem tem. Takrat so vojašnicam že izklapljali elektriko in vodo, kar se na Blokah ni zgodilo. Že prej so bili od teritorialne obrambe obveščeni, da tega ne smejo storiti. Je pa tisto noč na Blokah grmel in treskalo in je bil transformator poškodovan, a so ga v dveh urah zamenjali, tako da sta vojašnici ostala voda in elektrika. Z gospodom majorjem Krekom sva se zmenila, da se dobiva takrat, ko bo organiziran bloški vod teritorialne obrambe. Zagotovil mi je, da bo to ob peti uri in sicer v tovarni Novolit, da se tam dobimo in gremo v vojašnico. V vojašnici je bilo takrat okrog petintrideset vojakov, pretežno z juga, in tudi en Slovenec, čeprav ne vem, kako je prišel sem, ker Slovencev sem po navadi niso dajali. Ko smo se organizirali, je major Krek prebral ukaz, da sem postavljen za poveljnika vojašnice na Velikih Blokah, vendar ne več kot oficir jugoslovanske armade, pač pa kot častnik slovenske vojske oziroma takratne teritorialne obrambe. Usedli smo se v tri kombije in odpeljali do Velikih Blok. Tam sem jih ustavil in rekel: *»Sedaj grem jaz sam v vojašnico, da straži poberem orožje, da ne bi prišlo do kakšnih incidentov. Zbral bom vojake pred stražarnico. Od tu pa opazujte, ko bom začel mahati z rokami (drugače jim nisem mogel dati signala), se pripeljite noter.«* Prišel sem v vojašnico, poklical komandirja straže in mu rekel, naj pokliče stražarje sem, ker jim imam nekaj pomembnega povedati. Poveljnik straže je bil Srb. Rekel je, da tega ne morem narediti, ker da bo ostala vojašnica brez zavarovanja. Rekel sem mu: *»Kar pokliči jih sem, da ne bo nihče prišel, ker imamo postavljene zapore teritorialcev od Postojne proti Velikim Blokam in od Ribnice proti Velikim Blokam.«* Potem je poklical stražarje. Ukazal sem jim, naj puške dajo na sodčke in naj se usedejo v park. Ta vojašnica je bila takrat veliko intendantsko skladišče za celo armadno območje, ki je takrat zajemalo zagrebško in ljubljansko pokrajino. In tako sem imel takrat v vojašnici za eno celotno brigado opreme od nogavic do težkih mitraljezov. Pozneje mi je moj pomočnik Hrvat Ivan Obrovč povedal, da so naši pred tem veliko opreme umaknili v Novo mesto, a jo je še vedno precej ostalo noter. Vojakom sem razložil, da bodo teritorialci zagotovo napadli, vendar da garantiram, da se ne bo nikomur nič zgodilo. Rekel sem: *»Napadejo pa nas lahko od tukaj ali pa od tukaj,«* in takrat sem začel mahati z rokami. Takrat so s kombiji šli proti vojašnici. Kapiji sem ukazal, naj odpre vrata, pa je rekel: *»Kaj bo z nami?«* Rekel sem: *»Popolnoma nič.«* Teritorialci so prišli noter, zasedli položaje, major

Krek jih je razporedil po načrtu, ki sva ga imela, da so zaščitili samo vojašnico. Vojakom sem pa ponudil tri rešitve. Prva je bila, naj gredo domov, da jih bomo preoblekli v civilne obleke. Takrat sem bil tudi predsednik Rdečega Križa Cerknice in smo imeli civilne obleke zanje že pripravljene. Poleg oblek bi jim dali še potrdilo, da so bili zajeti, da so bili vojni ujetniki in da smo jih potem spustili. Druga varianta je bila, da jih do Postojne odpeljemo v uniformah. Tretja varianta pa, da ostanejo v vojašnici v Velikih Blokah in svoje delo opravljajo naprej, a brez orožja. In kakšni so bili odgovori? Če povem v olepšani obliki: *»Naj grem tja, da se bom moral boriti? Ne grem tja, ker me bodo drugam poslali. Vojni obveznik sem in bom ostal tukaj...«* Vsi so ostali v vojašnici. Oficirje, podoficirje in podčastnike sem vprašal, kaj mislijo, in so izjavili, da ne gredo nikamor, ker imajo tukaj svoje družine; vsi, razen enega, ki ga takrat ni bilo v vojašnici, ker je bil v Zagrebu. Taisti se je po nekaj tednih vrnil sem po družino in avto. Rekel je: *»Šli boste pred vojaško sodišče v Zagreb, podpolkovnika so že obsodili.«* In res so me. Dobil sem devetnajst let strogega zapora zaradi kraje v imenu naroda, kraje vojaškega imetja in zaradi dezerterstva.

Delo v vojašnici je potem teklo naprej tako kot je moralo. Teritorialci so zaščitili vojašnico. Ukazal pa sem, naj se jugoslovanske zastave ne sname in naj ne nosijo kap, ker edino tako bi se razlikovali z vojaki, ki so imeli titovke, mi pa kape s šiltom. Vsi smo torej morali biti brez kap, kar je bilo za jugoslovansko armado nepojmljivo.

Tretji dan sem že dobil ukaz, da moramo organizirati sprejemni center, ujetniško taborišče za vojake in carinike za okrog tri tisoč ljudi, ker je to pač velika vojašnica. Na pomoč sem dobil deset policistov, takrat so bili *»milicajci«* - miličniki, in enega inšpektorja. Z inšpektorjem, mojim pomočnikom Cimpričem in starešinami smo šli v pisarno, da bi se natančno dogovorili, kaj in kako bomo delali naprej. Inšpektor, ne bom rekel, da je bil pijan, ampak bil je vidno razburjen in začel se je obnašati, kot da on poveljuje in da smo mu podrejeni, čeprav je bila njegova edina in izključna naloga ta, da varuje notranji del stavbe oziroma sobe za vojne ujetnike. Nekoga je poklical po telefonu in rekel, da je tu nekaj sumljivega in naj pridejo noter z rezervo. Zahteval je, naj damo *»podmetače«*, pa sem rekel, da ne, da bodo ostali za vojne ujetnike, da ne bodo spali na golih tleh in da ne mislim kršiti ženevske konvencije. V tistem trenutku sta na policijski način, z nogo, tako da je odletela kljuka s ključavnico, v pisarno vskočila dva policista s šmajserjema. Mi smo prav začudeno gledali, kaj počneta. Prekinil sem sestanek in rekel, da gremo vsak na svoje delovno mesto. Jaz in gospod Cimprič, častnik, kapetan prvega razreda, sva šla na štab teritorialne obrambe v Cerknici in zahteval sem, da se tega inšpektorja takoj umakne. Rekli so, da bodo to uredili jutraj. Odšel sem domov. Sedel sem na fotelju, ko je pozvonil zvonec in se je oglasil komandir postaje milice v Cerknici Tomaž Čuček: *»Milan, Tomaž tukaj.«* Sem rekel: *»O, pridi gor.«* Prišel je gor in rekel, da morava iti v vojašnico in da naj vzamem ključe od magazinov. Povedal sem mu, kdo ima ključe.

Ko sem prišel na stopnišče, sta bila dva miličnika s šmajserjema in spodaj stoenka od milice. Sosedje so bili vsi na oknih, da bi videli, kaj se dogaja. Prišli smo v vojašnico, kjer so vsi vojaki ležali na trebuhu na travi, starešine so pa čistili orožje. Tisti inšpektor je pripeljal Ivana Obrovca in mu ukazal, da mora odpreti vse magazine. Odprl je svoje in naše, v katerih je bilo tudi okoli osemdeset kosov orožja. In to orožje so morali starešine čistiti. Nato je meni rekel, naj se uležem na tla. *»Ustrelj mi ga! Ustrelj tega prasca! Dumdumko daj noter, da bo sigurno po njem!«* je rekel. *»Jaz se sigurno ne bom ulegel, razen če bom ustreljen,«* sem odvrnil. Rekel je: *»Vse je minirano, vse je postavljeno, ti pojdi odklepat magazine.«* Rekel

sem mu, da jih je že on odklenil. »*Pa še tiste,*« je rekel. Od tistih magazinov pa nisem imel ključev. Takrat so me peljali zraven. Začeli so vdirati v tiste magazine, razbijali vrata in gledali, kaj je noter, bila je sama intendantska oprema. Nekdo je kasneje v članku izjavil, da je bilo noter od gat do orožja. Mene so potem odpeljali na postajo milice v Cerknico. Z gospodom Čučkom sva bila v njegovi pisarni od desetih do dveh ponoči. Rekel sem: »*Kaj čakava?*« Odgovoril je: »*Da pride inšpektor.*« Maks Oblak, ki je bil v vojašnici, je šel pa v Postojno. V Postojni so seveda takoj videli, koliko je ura. Beno, starešina pri teritorialni obrambi, ki je bil zadolžen za varnost, je takoj obvestil pokrajinski in republiški štab, kaj se tukaj dogaja. Ob dveh je gospod Čuček rekel: »*Milan, odpeljat te moram domov.*« Rekel sem mu: »*Zdaj mi razloži, kje so moje starešine.*« »*Spodaj, v zaporu,*« je rekel. »*Najprej jih boš spustil, potem boš pa še mene odpeljal domov,*« sem mu rekel. Vsi z našimi starešinami smo namreč že prej podpisali izjavo o lojalnosti. Tako, da smo že vsi prestopili. Čuček mi je rekel: »*Dobil sem ukaz, da te moram odpeljat domov.*« »*Si me odpeljal, jaz sem pa nazaj prišel in je končana zadeva,*« sem mu rekel. No in okoli štirih zjutraj so pripeljali starešine ven. »*Kje je njihovo orožje?*« sem vprašal. Seveda pri miličnikih, ki so jim ga pobrali, komandir pa je zbral vse pištole. »*Kje je pa municija?*« sem rekel. »*Pri meni,*« je odgovoril. »*Potem imaš tudi eno pištolo?*« »*Ja, tudi jaz imam eno.*« »*Daj še tisto nazaj,*« sem rekel. Municijo so potem drugi dan zbrali skupaj. Rekli so: »*Tu jo imaš.*« »*Kar odpeljite jo tja, kjer ste jo pobrali,*« sem jim rekel. Odpeljali so jo iz Cerknice do Velikih Blok. Bilo je hudo. Tisto jutro smo imeli kratek sestanek na štabu. Zjutraj so mi rekli, naj ne grem v službo, naj malo počakam. Naslednje jutro je bil sklican sestanek na občini, na štabu teritorialne obrambe, kjer so bili prisotni poveljnik pokrajine iz Postojne, starešina z Ljubljane, načelnik milice iz Postojne, poveljnik štaba teritorialne obrambe in tja so poklicali tudi mene. Bili so že vsi zbrani. Načelnik milice Alojz Pavlič se mi je začel opravičevati. Rekel sem mu: »*Zdi se mi, da se nimaš kaj opravičevati, nič nisi naredil, le vprašaš se lahko, zakaj si takega človeka, za katerega veš, česa je zmožen, poslal na tako delovno mesto.*« Takrat je pri meni eksplodiralo, udaril sem po mizi in zakričal. Vem, da sem se nedostojno obnašal, ampak bil sem revoltiran. Pomirili so me in rekli, da ni treba, da hodim v službo na Bloke. Rekel sem: »*Kako to razmišljate? Če se zdaj ne bom pojavil na Blokah, se ne bom mogel nikoli več. Potem me bodo Bločani imeli za izdajalca.*« Ko sem prišel ven, so bili vsi miličniki z Blok pred stavbo in ko sem šel mimo, so gledali v tla in nihče ni nič rekel. Rekel sem, naj ne zamenjajo vseh miličnikov, saj fantje niso nič krivi, le »*brez tega inšpektorja mi jih pošljite nazaj.*« Ni bilo rožnato, zadeva je bila precej napeta. Ko sem šel na Bloke, so me ljudje malo začudeno gledali, ker so se že širile govorice, da sem Bločane izdal, da sem oficir, da sem se pokoril JLA in tako naprej. En lovec mi je celo rekel: »*No, kako je izdajalec?*« Tako, toliko o tem incidentu, ki se je zgodil na Blokah. Naj tu povem še o zasedah. V vojašnico je prišel en civilist in rekel: »*Veš, Milan, tamle gor so, zaseda je. Je enih deset vojakov in en kapetan prve klase.*« Angažirali smo diverzantski vod, se usedli v tri avtomobile, šli tja in jih obkrožili. Jaz sem šel iz avta, in ko so že odložili orožje sem dvignil roke. »*Kaj gledate tukaj?*« sem vprašal. S tistim kapetanom sva se le na videz poznala iz Postojne. Rekel je: »*Žico pobiramo s telefonskih drogov.*« »*Zakaj pa?*« sem vprašal. »*Saj to je vojaško,*« je rekel. Vprašal sem jih: »*Zakaj pa imate toliko orožja in ste vkopani?*« Rekel sem jim: »*Orožje pustite in se vrnite v Postojno in da vas ne vidim nikoli več.*« Drugi dan vojne pa so mi kot varovani osebi na štabu dodelili enega zaščitnika, to je bil možakar z Bloške doline in zmeraj se je moral voziti z mano. Potem me je pa le na enkrat vprašal: »*Pa zakaj se moram jaz zmeraj voziti s tabo?*« Sem mu rekel: »*Ali ne veš?*«

Rekel je: »*Ne. Samo rekli so mi, naj bom pri tebi.*« Videl sem, da ne razume za kaj gre in sem šel na štab in rekel, naj mi za zaščito dajo sina. Najprej mi ga niso hoteli dati. Rekli so, da če bodo pospravili, bodo potem oba. Jaz pa sem vztrajal in so mi potem dali sina za mojega varnostnika. Tako sem lahko včasih tudi doma prespal, sin pa je čuval na balkonu. Suljevič, Štajerc je bil v kontroli. Nekajkrat se je tu peljal čisto počasi, tako da sem ga enkrat vprašal, kaj išče tu. Pa je rekel: »*Gledam lepo naselje.*« Za intermezzo pa nam je pritisk dvignilo še streljanje KOS-ovcev okoli hiše. Družina je bila precej v strahu. Nato, tretji dan, je milica okrepila obhode okrog hiše. Ponoči pa so mi postavili za stražarje še teritorialce, eden je bil spredaj, eden pa zadaj za hišo.

Enkrat je pri meni doma zazvonil telefon, ko so nad vojašnico leteli helikopterji. Jaz se nisem oglašal na telefone in tudi v službo sem hodil vsak dan z drugim avtomobilom in vsak dan po drugi poti. Dvema zasedama sem namreč ušel, tretjo zasedo, ko so me lovili, pa smo zajeli. Nikomur nismo nič naredili, pobrali orožje in napotil sem jih nazaj v Postojno. No, takrat ko je zazvonil telefon, se je žena oglasila, klical je general Stipetič in želel je Milana. Žena je odgovorila: »*Jaz imam dva Milana, sina in moža. Katerega hočete?*« Pa je rekel: »*Mileta.*« In žena je spet rekla: »*Mileta imam jaz dva, katerega hočete?*« Po kletvicah je rekel: »*Tistega, ki je komandant na Blokah.*« Žena pa je odgovorila: »*Vi mene sprašujete kje je, pa ste ga vi odvedli pred desetimi dnevi. Sprašujete me, kje je moj mož, jaz pa nič ne vem o njem...*« Potem je telefonski pogovor prekinil.

Nato smo začeli dobivati vojne ujetnike. Vseh skupaj jih je bilo malo čez petsto. Nekaj je bilo strešin, nekaj carinikov, ostalo so bili navadni vojaki. Deset miličnikov je varovalo notranji del stavbe, teritorialci so varovali celo vojašnico. Stavbe nimajo rešetk in iz prvega nadstropja bi lahko pobegnili. Zato smo takrat preko civilne zaščite organizirali še lovsko družino Nova vas, sedanjo družino Martin Krpan. Odzvali so se vsi lovci. Prišli so s svojim orožjem, lovskimi puškami in stražili okolico stavb, kjer so bili vojni ujetniki.

Z vojnimi ujetniki smo ravnali tako kot je treba. Dvakrat na dan so dobili obrok, enkrat toplega, enkrat suhega, konzervo in svež kruh. Vsak je dobil »*podmetač*«, vsak je dobil odejo. Takrat sem rekel, naj se organizirajo, naj ima vsaka soba svojega predstavnika. V sobah jih je bilo po štirideset, petdeset. Starešine in cariniki so dobili postelje. Ko so vojne ujetnike vozili z avtobusi, jih je milica pregledala in pobrala, kar je bilo treba. Ko smo jih pripeljali na kosilo, so šli zraven še teritorialci in lovci. Mene je malo motilo, ker smo dobili napovedan obisk »*ta belih*« (ta belih, ker so bili v belih uniformah). Bili so predstavniki iz Evrope in opazovali, kako ravnamo z vojnimi ujetniki. Dvakrat ali trikrat so prišli na ogled. Takrat sem ukazal, da se da vsem lovcem vojaške puške in vojaško municijo. Ker lovska municija je dumdumka, tista, ki se v telesu razleti, vojaška gre pa samo skozi. Nato se je vse skupaj malo umirilo in po desetih ali enajstih dneh smo jih začeli spuščati domov. Vsi so dobili potrdila, da so bili vojni ujetniki in da se vračajo. Preskrbeli smo jim prevoz, prek Rdečega križa tudi karte. Nato smo ta center za vojne ujetnike ukinili, kmalu pa je prišel ukaz, naj se organizira center za begunce. Nato smo tudi mi zapustili vojašnico, ker jo je potem prevzela druga organizacija.

Po vojni sem bil premeščen. Teritorialna obramba me je postavila za poveljujočega 42. Brigadi v Ilirsko Bistrico, kjer sem ostal do upokojitve.

Milan Mele

Neki neuradni začetek sprememb je bila preprečitev mitinga resnice leta 1989, pri čemer sem sodeloval tudi sam. Kasneje so bila usposabljanja PEM (Posebne enote milice) kar pogosta. Nekje v aprilu 1991 pa so se začele še druge neobičajne aktivnosti, med drugim tudi obvezno javljanje na policijski postaji ob morebitnem daljšem odhodu od doma. Znak, da se nekaj pripravlja, je bilo tudi lebdenje helikopterjev JLA nad avtocesto Postojna-Ljubljana, ki sem mu bil priča en teden pred vojno. 23. 6. 1991 je bil vpoklican prvi del rezervnega sestava policije, nato pa 24. 6. 1991 še drugi del, v katerem sem bil tudi sam. Ta dan si bom zapomnil po tem, da sem ves dan čakal doma, popoldne pa sem se odločil, da grem k dekletu. A že po nekaj minutah je mama klicala, da se moram takoj zgledati na policijski postaji z vso opremo in orožjem. Ob vpoklicu smo dobili zadolžitve: stražo, patroljiranje in nadzor ceste, ki je vodila do vojašnice na Rakeku. Nekaj policistov nas je čez nekaj dni odšlo na nalogo zaščititi cesto in koč v Rakovem Škocjanu. V nedeljo, 30. 6. 1991, ob približno dveh ali pol treh zjutraj, ko sem bil na straži v gozdu, nam je poveljnik prišel povedat, da so se na Gorenjskem izkrkali specialci JLA in naj bomo še bolj pazljivi. A zgodilo se je nekaj povsem drugega. Na zahodu se je kar naenkrat razsvetlilo obzorje. Sledila je neznosna eksplozija in nato še veliko manjših. Čez nekaj časa smo izvedeli, da je prišlo do eksplozije, ki je uničila skladišče orožja v Črnem Vrhu nad Idrijo. Po dveh dneh zaščita ceste in koč ni bila več potrebna, zato so nas premestili v vojašnico na Blokah. Tam je bilo vojaško skladišče, ki ga je JLA že predala teritorialni obrambi in policiji. Treba je bilo pregledati vsa skladišča in ostale stavbe. Po zagotovilih komandanta v skladiščih ni bilo orožja. Na presenečenje vseh pa se je izkazalo ravno obratno. V enem od hangarjev smo med šotorskimi krili, spalnimi vrečami in drugo vojaško opremo naleteli na zaboj avtomatskih pušk. Po najdbi je bilo treba še natančneje pregledati vse hangarje. Stavbe znotraj skladišča so nato služile kot center za vojaške ujetnike. Policisti smo si za spanje uredili sobo v pritličju in nato po razporedu opravljali stražarsko službo. V center so z avtobusi vozili vojne ujetnike (predvsem prebegle vojake in nižje oficirje, pa tudi nekaj carinikov). Preden so ujetniki odšli v skupne sobe, smo morali izvesti osebne preglede posameznikov. Vse to s ciljem, da jim odvzamemo predmete, s katerimi bi lahko ogrozili življenje sebi, drugim v skupini ali pa celo nam policistom. Večina je to sprejela kot dobronamerno, nekateri pa so reagirali nedostojno, kar je v taki situaciji deloma tudi razumljivo. Z vsemi smo ravnali zelo humano, brez žaljenja in v skladu s človekovim dostojanstvom. Konec koncev smo tudi mi služili vojaški rok v JLA in smo dobro vedeli, kako ta sistem deluje in bi to lahko doletelo tudi nas nekje na tujem ozemlju. Vsi so imeli popolno oskrbo (hrana trikrat na dan, voda, sanitarije). Zaradi varnosti pa smo jih v jedilnico vozili v koloni in pod stalnim nadzorom. Iz tega centra so mi v spominu ostale tri anekdote.

1. Po nočnem dežurstvu se je gotovo prilegel globok spanec. Dnevi so bili topli, saj je bilo poletje na vrhuncu. Policist Jože se je odločil, da bo odspal kar na prostem pod drevesom. Očitno je tako trdno spal, da ni čutil pika neke žuželke v bližini očesa. Ko se je zbudil in prišel v sobo po pijačo, je bil videti, kot bi prišel z boksarskega dvoboja. Okoli očesa je imel tako oteklino, da mu je skoraj zapirala oko. Vse skupaj ni bilo nič hujšega, saj je oteklina z nekaj hladnimi obkladki kmalu uplahnila.

2. Ko smo vojake peljali na kosilo, je v stavbi odjeknil strel. Vsi so takoj legli v travo, mi pa smo poiskali zavetje za drevesi in vogali stavbe. Ko sta stražarja v stavbi skozi okno

zakričala, da je vse v redu, smo nadaljevali pot do jedilnice. Med vojaki sta zavladała še večji mir in disciplina kot prej. Seveda so vsi spraševali, kaj se je zgodilo. Odgovor je bil samoumeven: *»Nekdo je poskušal pobegniti in stražar je sprožil opozorilni strel.«* Resnica pa je bila popolnoma drugačna: stražarju se je sprožilo orožje.

3. Kot sem že prej omenil, smo z vsemi ravnali zelo človeško. Policisti, ki so bili na policijski postaji, so na televiziji videli pogovor novinarja z nekim bivšim carinikom (ta carinik je bil najprej na policijski postaji, nato pa še v zbirnem centru). Govoril je, kako grdo so (smo) z njim ravnali na policijski postaji in v centru. Ko so ga policisti prepoznali, so takoj skočili v zrak. Vsem po vrsti nam je bilo žal, da res ni dobil kakšne *»batine«*, ki bi si jo zaradi svoje izjave zaslužil.

Na srečo je vojna trajala *»le«* deset dni in na našem območju nismo imeli strelskih obračunov. Kljub temu pa tisti dnevi nikakor niso bili lahki. Nikomur ni bilo vseeno, kaj se bo zgodilo. Morda smo bili tudi zato tako enotni in drug drugemu popolnoma zaupali.

Tomaž Slokar

Pri nas med samo vojno niti ni bilo kakšnih prav posebnih aktivnosti. Pri nas so bile aktivnosti praktično že od leta 1990. Vod Potočanov, ki je bil prej vključen v TO Ribnica, se je tega leta priključil MORiS-u v Kočevski Reki. Od leta 1990 so šli trikrat ali štirikrat na usposabljanje v Kočevsko Reko. Ko se je štab TO premaknil v Tacen, so dvakrat ali trikrat stražili v Tacnu. Vvodu je bilo, mislim da dvaintrideset ali petintrideset ljudi. To je bil poseben vod, ki je deloval samo v Morisu in tudi med vojno potem na območju Loškega Potoka. V Loški Potok, v Medvedjak (hrib nad vasjo Travniki v Loškem Potoku), so v času tik pred vojno pripeljali rekrute: torej tiste, ki so služili slovensko vojsko v Pekrah pri Mariboru in na Igu. Umaknili so jih gor v gozdove nad Drago v Medvedjak. Niso bili še usposobljeni. Bili so praktično nesposobni se braniti. To je bila prva generacija, ki je služila v Sloveniji. Ta vod je deloval na območju Loškega Potoka in ga branil. Stacioniran je bil v Dedniku (zaselku na Medvedjaku). To je bila praktično mrtva straža. Imel je nalogo, da na vojaške kamione odpre ogenj brez opozorila. Enkrat pa bi se skoraj zgodilo, da so streljali po naših, če bi se stražar trdo držal komande. Hvala Bogu je okleval in potem se je ugotovilo, da so naši. Zato smo v Loškem Potoku organizirali kontraobveščevalno zaščito, kjer je sodelovalo tristo, štiristo ljudi v toku vojne, po štiri ure. Tako da smo imeli nad vsakim vozilom, ki je krenilo iz Sodražice ali Nove vasi ali iz Loža ali iz Čabra proti Loškemu Potoku, pregled, ali je vojaško ali ni. In potem smo z Morisom ugotavljali, ali je naš ali ne. Hvala Bogu nobenega ni bilo iz JLA. Prve dni, ko smo imeli vzpostavljeno dežurstvo, se je v enote javilo ogromno Potočanov. Tudi prostovoljno. Vseh pa nismo vzeli, ker ni bilo dovolj orožja. Orožje je bilo iz skladišč TO, ki jih JLA ni zasegla. Bilo je tudi nekaj starega, trofejnega orožja. Angleški thompsoni, ruski špagini... Predvsem je bilo precej tudi minsko-eksplozivnih sredstev, se pravi protitankovskih min in pa protipešadijskih min. Orožje smo že leta 1990 v okviru akcije narodne zaščite pripeljali sem. Bilo ga je praktično skoraj za en bataljon. Stacionirano je bilo od septembra 1990 pa nekje do maja 1991 v lovskem domu na Hribu. S tem da tega nihče od članov niti lovcev, razen tistih treh, ki smo to organizirali, ni vedel. Ko se je delal lovski dom, je bivši oddelek za obrambo k sreči dal sredstva, da se je naredilo skladišče za orožje. In tisto skladišče smo takrat prvič uporabili. Vanj smo pripeljali orožje in ga potem tudi čuvali. Nismo pa vedeli, kdaj je potem izginilo iz lovskega doma.

Potoški vod pa je bil od leta 1990 že oborožen s SAR-i, singapurskimi puškami. Kakšnih posebnih dogodkov med vojno na našem območju torej ni bilo. Smo na območju, ki je izven komunikacij. Ta del je iz Hrvaške zelo težko prehodan. Vod v Medvedjaku je ostal tam do konca vojne in edina žrtev je bila zaradi nesreče, ravno zadnji dan vojne. En vojak z Medvedjaka je šel domov čez Novo vas, kjer se je ustavil v gostilni. Med prepirom ga je ustrelil nek pijanec. Bil je v uniformi in pod pozivom, ampak se je bilo treba precej potruditi, da je bil priznan za vojno žrtev. Imel je ženo in dva nepreskrbljena mladoletna otroka.

Jaz sem bil takrat tajnik krajevne skupnosti in sem zadevo usklajeval. Tako sem takrat, ko smo vozili orožje, poskrbel za tajnost, za čuvanje itn. Bili smo v stiku z vodom in s štabom bataljona v Kočevski Reki. Na zvezi smo bili praktično vsak dan. Zato da so bili obveščeni, kaj se na tem območju dogaja. Ves čas vojne sem prebil na občini. Spal sem v sejni sobi. V pisarni je bilo organizirano dežurstvo. Če sem šel domov spat, so me po trikrat, štirikrat na noč zbudili. Če sem bil pa tam, pa so me pustili pri miru. Samo da sem bil zraven, pa je bil mir. Od leta 1985 do leta 1989 sem bil namreč pomočnik komandanta TO ljubljanske pokrajine za politično-obrambne zadeve. Ljudje so vedeli, da te zadeve dobro poznam, in če sem bil prisoten, so bili gotovi, da se bo prav odreagiralo. Počutili so se varne.

Večkrat sem šel tudi v štab na Medvedjaku. Nekajkrat tudi v Glažuto, mirit oficirje. Tam smo imeli zbirni center za prebegle oficirje in vojake JLA. Vsi oficirji iz Ribnice, ki so prestopili na slovensko stran, so bili praktično celo vojno stacionirani v Glažuti, kjer so jih varovali pripadniki TO (v glavnem Potočani). Z oficirji smo se poznali še iz prejšnje službe. Bili so preplašeni, ker niso vedeli, kaj se bo z njimi zgodilo. Bali so se, da bi padli v roke JLA. Povedati jim je bilo treba, da so na varnem in da se bo z njimi ravnalo po določilih Ženevske konvencije in mednarodnega vojnega prava.

Janez Bambič

Sam sem se neposredno vključil v celotno stvar v septembru ali oktobru 1990.

Vem, da je imel Nejc približno dva meseca, ko sem domov prišel z avtomatsko puško in naboji. Zvečer okrog enajste ure je na vratih pozvonil kurir in me obvestil, da se še isto noč (mislim, da okrog ene zjutraj) zglašim v sejni dvorani na občini Črnomelj. Na občini se nas je zbralo kakšnih trideset pripadnikov TO in nihče ni natančno vedel zakaj. Nagovoril nas je takratni poveljnik Janez Dragoš. Uvodoma je skopo nakazal, da gre za Slovenijo, da je zadeva nevarna in ima lahko tudi neprijetne posledice in če kdo ni pripravljen sodelovati, ne bo nobene zamere, če ta hip vstane in zapusti sejno sobo. Sprva je nastopila tišina, nato je nekaj ljudi zapustilo sejno sobo. Mislim, da nas je ostalo triindvajset (nisem prepričan). Preostalih je bolj podrobno razložil, za kaj pravzaprav gre (od povelja JLA o razorožitvi enot TO RS iz maja 1990, do tega, da se pričakuje odcepitev Slovenije, ki ima lahko za posledico vojno). Pojasnil je, da je število kosov orožja omejeno, zato so že uvodoma poklicali ljudi, za katere so menili, da imajo določene sposobnosti in so se pripravljeni bojevati za samostojno Slovenijo. Takoj po »sestanku« smo se odpeljali na Kolodvorsko ulico (pod policijo), kjer sem osebno zadolžil avtomatsko puško in sto petdeset nabojev (en šaržer, drugo v škatlah – ni bilo dovolj šaržerjev). Puško sem shranil pod posteljo in »z njo spal« do »razdužitve« v že samostojni Sloveniji. Sprva ni za orožje vedel nihče, razen kolegov teritorialcev, saj o tem, tedaj še v Jugoslaviji, ni bilo pametno govoriti.

Kompletno oborožen sem bil vpoklican v enoto (pravili so ji specialna, a ne vem kakšen naziv je v resnici imela) v drugi polovici decembra 1990. To so bili dnevi pred napovedanim plebiscitom, ozračje v mestu pa je bilo precej naelektreno. Spali smo v dijaškem domu, za nalogo pa smo opravljali zaščito štaba TO (v sedanji glasbeni šoli), nadzor nad javnimi telefoni, vitalnimi stavbami ter nadzor nad gibanjem pripadnikov JLA (morda še kaj pa se ne spomnim). Podobne aktivnosti so izvajali pripadniki JLA in tu in tam je prišlo tudi do kontaktov z njimi, tudi neprijetnih – verbalnih.

Bil sem v skupini, ki je naletela na vojaka z RUP-om (radio veza) pred pošto. Moral je javljati podatke o nas in ker smo ga opazili, je padlo nekaj sočnih – tudi groženj – tako je pač bilo. Fant jo je na brzino pobrisal proti kasarni, mi pa na spanje. Naslednje dopoldne nas je obiskal poveljnik v spremstvu predsednika občine. Pri predsedniku je namreč posredoval komandant črnomaljske kasarne, da smo verbalno žalili pripadnika JLA in ga tudi fizično napadli. Tisto o verbalnem je bilo sicer res, fanta pa se niti dotaknili nismo. Poveljnik nas je obvestil, da bo prišlo do preiskave dogodka. Takrat sem sam omenil, da vem zakaj sem tukaj, da vem za čigavo stvar gre in sem se pripravljen za to tudi bojevati, da pa bi me sedaj kdo preiskoval, ne pristanem in se lahko tudi umaknem. Dobil sem pojasnilo, da morajo nekaj pač odgovoriti, o dogodku pa ni bilo nikoli več nikjer niti besede. 26. decembra, ko so bili razglašeni rezultati plebiscita, smo opazili, da se po mestu kar malo proslavlja, sami pa smo ždeli na že znanih položajih in pričakovali kakšno posredovanje iz garnizona. Posebno napeto je bilo v kurilnici (ob Piccolu), kjer smo pazili na štab TO. Še pred novim letom smo bili doma.

Enoto so ponovno sklicali sredi junija 1991. Verjeli smo, da bo naša skupščina sprejela zakon o samostojnosti Slovenije. Ponovno smo imeli bazo v dijaškem domu. Z zaposlenimi in gojenci (predvsem s posebnimi potrebami) smo postali že odlični prijatelji. Napetost je pričela naraščati s sprejemom zakona (25. junija), že naslednjo noč pa smo v zgodnjih urah izvedeli o vdoru oklepne enote iz Karlovca, ki je prestopila mejo v Metliki. Kompletno oboroženi smo čakali na odhod proti Gorjancem, a nas nato niso aktivirali. Poleg naše enote, je bilo sedaj aktiviranih še nekaj drugih na drugih mestih, ki so varovali mejne prehode, vitalne točke v mestu in okolici, predvsem pa oblegali kasarno (občasno tudi mi). Tretji ali četrty dan je bila ena skupina aktivirana v akciji Vražji kamen (skladišča orožja JLA), sami pa smo bili aktivirani v akciji Otovec (skladišča orodja, oblačil in prehrane). V akcijo sta nas vodila Kobetič iz štaba TO (Rambo) in Strgar Tomaž (Terzičev zet, sedaj slovenski vojski), ki je dan prej, skupaj z dr. Bostičem pobegnil iz garnizona. Pripeljali smo se približno tristo metrov do ograjene stražarnice, pripravili orožje in obkolili stražarnico, v kateri je bilo deset vojakov. Z vojaki je komuniciral Tomaž in jih po kakšni uri prepričal v predajo. Spomnim se fanta iz Beograda, ki je jokal kot otrok. Njegov oče je bil v vojski JLA visoka »živina«, on pa sin edinec, ki se je moral predati. Po eni strani je bil srečen, da je živ, po drugi pa ni vedel, kako bo (če bo kdaj) stopil pred očeta. Verjetno je imel še kdo podobno zgodbo, a ta me je kar prizadela. Ujetnike so nato prepeljali na zbirni center Vinomer nad Metliko, sami pa smo za to noč zavarovali skladišča in stražarnico. Bližnji sosed nas je obvestil, da je bil v času akcije v sosesčini tudi »šef« skladišča (mislim da, kot »civilno lice« – ne spomnim se priimka, je pa njegova hči obiskovala našo šolo, mama pa je bila zaposlena v Emonini samopostrežbi). Od strahu je pobegnil čez progo v gozd v smeri Mirne gore. Za njim je šlo nekaj kolegov in pripadniki policije, a ga niso ujeli. Pozneje nam je prišlo na uho, da je peš nadaljeval pot pod Gorjanci vse do Zagreba. Ker smo vedeli, da bomo prenočevali na Otovcu, smo pričeli čistiti orožje. Pridružil se nam je tudi bolničar

Iztok, ki neposredno ni sodeloval v akciji. Ob čiščenju orožja je iz cevi pozabil vzeti naboj. Sprožil je v tla – strel je povzročil, da smo kar leteli prek precej visoke ograje v kopinje in pričeli polniti puške. Strah je bil vsekakor navzoč. Iztok je tekel okrog stražarnice in vpil, da je do strela prišlo pomotoma, a potrebovali smo kar nekaj časa, da smo se ponovno zbrali pred zgradbo. Že tako slab spanec tistih dni je bil to noč še slabši. Zjutraj nas je zamenjala druga enota, mi pa smo bili premeščeni na Majer na obleganje kasarne. Že po vojni so krožile govorice, da se je tako na Vražjem kamnu, kot na Otovcu na veliko odvažalo (kradlo). Ne morem govoriti za enoto, ki je prišla za nami. Naša zagotovo ni (pa bi bilo kaj vzeti). Sam sem si iz zgradbe stražarnice prilastil le dva prazna šaržerja in preselil naboje iz škatle, kjer so bili v bistvu le na pol uporabni. Seveda sem po koncu vojne tudi te predal. Obleganje kasarne z Majerja ni bilo niti malo nedolžno. Sam sem bil pred žago skupaj še z dvema kolegom. Torej med garnizonom in grajsko stavbo. Ves čas so nas imeli vojaki na muhi in če bi do spopada prišlo, ni variante, da bi na tem mestu preživel. In jaz sem praznoval rojstni dan. Od žice smo bili oddaljeni približno trideset do štirideset metrov in smo tu pa tam s kakšnim vojakom tudi komunicirali. Iz takšnih stikov smo lahko sklepali, da navadni vojaki sploh niso vedeli o dejanskem stanju v državi. Imeli so informacijo, da jih napada zunanji sovražnik. Ves čas se je šušljalo o odhodu vojakov iz garnizona, po drugi strani pa o napadu nanj. Napetost je narasla, ko so nam izza Majerja izročili Zolje (ne vem pravega izraza – v cevi je bila mina. Orožje je bilo za enkratno uporabo. Ustreliš in odvržeš). Komandir je pojasnil, da če pride (baje iz Ljubljane) povelje za napad – šifra, brez razmišljanja ciljam določeno točko, odvržem orožje in... akcija. Hvala Bogu, da do tega ni prišlo. Je pa v dveh ali treh dneh po tem vojska zapustila kasarno. Ponovno smo se preselili v dijaški dom, kjer smo budno spremljali dogodke drugod po Sloveniji. Tu sem dočakal tudi 7. julij, ko je bila sprejeta Brionska deklaracija.

Po vojni sem bil tudi odlikovan (spominska medalja ob deseti obletnici vojne za Slovenijo, medalja Obranili domovino, spominska medalja akcije Otovec), na kar moram biti tudi ponosen. Še bolj sem ponosen na dejstvo, da mi ni bilo treba izstreliti niti naboja. Mnogi to danes posmehljivo omenijo, češ, malo ste se igrali vojake. Tisti, ki smo bili tam vemo, da temu ni tako in da smo tistega septembra ali oktobra 1990 morali imeti *»jajca«* (oprostite izrazu). Če bi se obrnilo drugače, danes Golega otoka ne bi obiskoval kot turist. In kaj je *»zameriti«* naši državi (morda poveljstvu TO ali komu drugemu)? To mi leži na duši in moram povedati. Od vsega začetka smo bili oblečeni v uniforme JLA – SMB: *»sivo maslinaste boje«*. Enote, ki so bile formirane pozneje, so se po Črnomlju (verjetno tudi drugod) še v času vojne sprehajale v novih pisanih uniformah slovenske vojske. Tisti, ki smo bili resnično med prvimi, se razen po obliki kape sploh nismo razlikovali od vojske JLA. Tudi po vojni nikoli nismo dobili novih uniform, tako sem se kakšno desetletje po končani vojni za Slovenijo poslovil (*»razdužil«*) od stare uniforme.

Brane

Domoljubna odločitev

Na plebiscitu 23. decembra 1990, na katerem smo Slovenci glasovali za samostojno in neodvisno Slovenijo, smo izpričali veliko narodno zavest. Od 93,5% udeležencev je glasovalo za samostojno in neodvisno Slovenijo 88,5% udeležencev. V občini Črnomelj je bil ta rezultat nad slovenskim povprečjem. Od 95,4% udeležencev plebiscita je za samostojno in neodvisno Slovenijo glasovalo 91,1% udeležencev. Ko so na slavnostni

seji slovenske skupščine, 25. junija 1991, poslanci sprejeli Temeljno ustavno listino o samostojni in neodvisni Republiki Sloveniji in naslednji dan, 26. junija, slavnostno razglasili svobodno in samostojno državo Slovenijo, smo stopili v družino svobodnih samostojnih narodov. Neobremenjeni in pod nikogaršnjim patronatom smo se želeli in hoteli vključiti vanjo. Ko pa je potem prišlo do poskusa zamenjati demokratično izvoljeno politično vodstvo v Sloveniji in do napada jugoslovanske vojske na Slovenijo, je to sprožilo ne le določen protest, temveč dejanski upor proti takratnemu jugoslovanskemu vodstvu. Ko so že naslednjega dne po razglasitvi samostojne države Slovenije oklepne enote Jugoslovanske ljudske armade (JLA) krenile iz nekaterih vojašnic, da bi napadle našo svobodno in samostojno državo, so enote teritorialne obrambe (TO) in milice na vseh slovenskih cestah postavile barikade. Kjer so oklepne enote prebile barikade, je prišlo do ostrih spopadov z vojniki TO. Letalstvo JLA je pomagalo enotam armade in bombardiralo položaje TO in nekatera naselja. Ukazi jugoslovanski armadi so prihajali iz Beograda.

V Črnomlju je, tako kot v nekaterih drugih krajih, občinska skupščina tesno sodelovala z občinskim poveljstvom TO. Občani so samoiniciativno sodelovali s TO in milico, kjer in kadar je bilo potrebno. Znova se je pokazala enotnost ljudstva in njegovih oboroženih enot, kot že v podobnih razmerah med narodnoosvobodilno vojno. Enote TO so ob sodelovanju občanov, 27. julija 1991, okrog poldneva blokirale vojašnico JLA na Majerju in vojaško skladišče pri Vražjem kamnu, v gozdu ob cesti proti Stranski vasi, okrog štiri kilometre severno od mesta. Na cesti v bližini vojašnice so s kamioni postavili barikade. Na cesto, ki vodi k Vražjemu kamnu, so z obeh strani ceste podrli drevesa in tako onemogočili dostop do vojašnice in skladišča in seveda izstop iz njih.

Zaprta v vojašnico jo je tamkajšnja vojska utrdila v obrambno postojanko. Vodstvo – komanda garnizona, ki se je ravnala po ukazih nadrejene komande, je na posamezna utrjena mesta postavila dobro oborožene vojake; del minometov (drugega težjega orožja niso imeli) pa so usmerili na pomembne objekte v mestu. Posebno pozorni so bili na slovenske vojake in oficirje. Ves čas so jih imeli pod kontrolo. V štabu pa je prihajalo do vročih debat med oficirji, ki so hoteli v jezi in razburjenosti napasti TO in se prebiti skozi barikade in drugimi, ki so bili proti takšnim prenačnim odločitvam; med temi je bil tudi komandant garnizona. Prišlo je tako daleč, da so ga oficirji kot premalo odločnega odstavili s položaja in je komando prevzel drug višji oficir. Dovolili so mu le še odhod na pogovor k predsedniku takratne občinske skupščine, s katerim sta se poznala iz sodelovanja v času pred vojno situacijo. Takrat sem bil sekretar občinske skupščine in tesno sodeloval z njenim predsednikom. Ko je predsednik prejel telefonski klic komandanta garnizona in zaprosil za sprejem pri njem, se je po posvetovanju s komandantom TO, pri čemer sem sodeloval tudi sam, odločil, da bo komandanta sprejel, da ga bodo pripadniki TO sprejeli pred ograjo garnizona in ga, seveda neoboroženega, privedli k predsedniku. Tako se je v kratkem tudi zgodilo. Ker pa se je komandant želel pogovarjati s predsednikom na štiri oči, sem ju pustil sama; pogovarjala sta se dobre pol ure. Po pogovoru so ga pripadniki TO spet odpeljali v garnizon, predsednik pa mi je na kratko povedal o čem sta se pogovarjala, kajti za daljši pogovor ni bilo časa, vsak sva hitela po svojih dogovorjenih opravkih. Komandant je pojasnil, da so enote garnizona v strogi pripravljenosti z vso oborožitvijo in če bo padel le en strel, bodo z vsem orožjem odgovorili – streljali na pripadnike TO, ki so obkrožile vojašnico, minometi pa da so bili uperjeni v tri najpomembnejše objekte v mestu, ki jih

bodo takoj začeli obstreljevati. Preveč krvi bo preteklo. Zato naj predsednik vpliva na TO, da ne bi prišlo do streljanja. Povedal je še o nestrpnosti, ki vlada med starešinskim kadrom in ki terjajo odločitev za preboj iz obroča. Predsednik mu je pojasnil, da so tudi na strani TO pripravljeni na takojšen napad na vojašnico in da se jih le težko zadržuje. Priporočil je komandantu, naj omogoči Slovincem v vojašnici in drugim, ki bi to hoteli, takojšen prehod na stran TO, ostali v vojašnici pa naj položijo orožje in se mirno vdajo. Komandant mu je pojasnil, da do tega ne bo prišlo, ker sam nima več nobenega vpliva na komandni kader. Izrazil je željo, da se v vojašnico ne bi več vrnil, če mu predsednik priskrbi civilno obleko in ga z družino vred odpelje do Karlovca, naprej pa se bo že sam znašel. Predsednik njegovemu predlogu ni sledil, ker je bilo utemeljeno pričakovati, da bi iz vojašnice napadli, če se ne bi vrnil. Poslovila sta se in pripadniki TO so ga odpeljali nazaj do vhoda v vojašnico, kjer so ga po poročanju o pogovoru s predsednikom občinske skupščine spet zastražili in mu onemogočili prosto gibanje in seveda komando.

Vojaki v vojašnici in z njimi vred nekateri starešine pa niso več zdržali napetosti, ki jo je rojevala negotovost. Tisti, ki niso odobraval napada JLA na Slovenijo, poleg Slovencev tudi še nekateri drugi, so posamezno in v manjših skupinah pobegnili iz vojašnice in se predali TO, ki jih je odpeljala v zbirni center, ki je bil v stavbi Kmetijske zadruga na Vinomerju nad Metliko. V tem času mi je sestrlična, žena vojaškega zdravnika, kapetana po činu, Slovenca, prinesla zmečkan listek papirja, ki ji ga je mož uspel skrivaj oddati, ko ji je bilo omogočeno, da pride v krajši stik z njim in na katerem je bilo s hitro pisavo napisano, da je on »*pacifist*«. S tem je povedal svojo pripadnost, kar sem seveda prenesel predsedniku občinske skupščine in komandantu TO.

Zato me tudi ni presenetil dogodek naslednjega jutra, ko sva s predsednikom občinske skupščine prišla na sedež poveljstva TO v poslopje stare šole v Črnomlju na pogovor s komandantom TO in mu je prišel stražar povedati, da želita govoriti z njim dva ravnokar iz vojašnice prebegla kapetana, Slovenca. S komandantovim dovoljenjem sta vstopila v njegovo pisarno do kolen premočena oficirja JLA in povedala, da sta ravnokar uspela pobegniti iz vojašnice in da sta na razpolago TO. Eden od obeh je bil vojaški zdravnik, drugi pa komandir ene od enot v vojašnici. Veselo smo si stisnili roke in s predsednikom sva ju pustila s komandantom TO ter odšla po najinih drugih dolžnostih, prijetno presenečena nad domoljubno odločitvijo tudi teh dveh slovenskih oficirjev, ki sta s tem opravila svojo domovinsko dolžnost. Bila sta trdno odločena, da se v nastali situaciji pridružita TO in sta čakala na priložnost, da prebegneta k njim. Te pa je bilo vedno manj, saj so v vojašnici poosttrili režim in okrepili kontrolo posebno nad slovenskimi vojaki in starešinami. Pa sta našla priložnost. Enega od stražarjev, ki je imel stražarsko mesto blizu vojaške ambulante, je kapetan, ki je potem prebegnil skupaj z zdravnikom, poslal na primerno oddaljeno mesto z utemeljitvijo, da je od tam mogoče pričakovati napad TO in mu dal navodilo, od kod naj skrit opazuje in o vsem poroča. Ko se je stražar toliko oddaljil, da ni mogel videti dogajanja v bližini ambulante, kjer sta čakala oba kapetana, sta se hitro odločila, da na mestu, ki ni bilo vidno iz vojašnice, preplezata ograjo, s katero je bila vojašnica obdana, in pobegneta. Po mrežasti žični ograji sta se povzpela do vrha, privzdignila bodečo žico na vrhu in se na drugi strani spustila na tla in hitro izginila v grmovju, s katerim je bil porasel breg nad reko Lahinjo, ki je tekla pod vojašnico. Hitela sta po bregu do slapa, ki je nedaleč stran in po dokaj suhem slapu odhitela na drugo stran reke ter po nasprotnem bregu v staro mestno jedro, kjer je ob cerkvi stala stavba stare osnovne šole, v kateri je bila komanda TO. Tam sva

ju srečala s predsednikom občinske skupščine. Komandant TO je kapetana vojaške enote razporedil v enoto TO, kapetana vojaškega zdravnika pa so na njegovo željo pospremili do hiše njegove tašče, ki je stala nad nasprotnim bregom reke Lahinje, zračno oddaljena kakšnih tristo metrov severno od vojašnice, ker se v svoje stanovanje v stanovanjski blok k družini ni upal. JLA je po svojih civilnih sodelavcih, ki so ob blokadi vojašnice ostali v mestu, imela evidenco, kam so odšli in kje se gibljejo iz vojašnice prebegli, zaradi izvajanja pritiska nanje in na njihove družine ter groženj. Prizadevali so si preprečiti jim sodelovanje s TO in jih vrniti v vojašnico. Pri tem so bili neuspešni, dosegli pa so, da so bile družine prebeglih v negotovosti in strahu.

Prebegli vojaški zdravnik se je zato, preden se je odločil za sodelovanje v TO, zatekel k tašči in navezal stike z ženo, ki je takoj nato z družino zapustila vojaško stanovanje v bloku in se skupaj z ženino materjo, zdravnikovo taščo, ki je tudi zapustila svojo hišo, skrivaj začasno naselila pri znancih. Zdravnik je tako do nadaljnjega ostal sam v taščini hiši in se, oborožen s pištolo, zabarikadiral na podstrešju, zaklenil vsa vrata in se ni oglašal na telefonske klice ali na zvonjenje na vhodnih vratih. Iz podstrešja je imel pregled v smeri proti vojašnici in na situacijo okrog hiše. Tako je prestal v tem »skrivališču« dan ali dva, nato pa po ženi, s katero je bil v dogovorjenem telefonskem stiku, sporočil štabu TO, da se je odločil za sodelovanje v TO in naj ga pridejo iskat v večernem času, v temi in da bo odprl vrata le tistemu, ki ga bo poznal po glasu. Ker žene v to akcijo niso hoteli vmešavati, sem bil določen jaz, da bom šel s pripadniki TO, ko ga bodo šli iskat, kajti kot dobrega znanca, me bo nedvomno spoznal po glasu.

Dogovorjenega dne zvečer v temi, vem, da je rahlo pršil dež, smo se v vojaškem avtomobilu, džipu, odpeljali k hiši njegove tašče: komandant TO, štirje oboroženi pripadniki TO in jaz. Vozilo so ustavili ob hiši, vsi štirje vojaki so v trenutku poskakali iz vozila in z orožjem, pripravljenem na strel, stekli za dva vogala hiše. S komandirjem TO pa sva stopila k vhodnim vratom. Pozvonil sem trikrat zaporedoma (tako sem zvonil vedno, ko sem jih obiskal). Vse je bilo tiho. Močnejše sem potrkal na vrata in zdravnika poklical po imenu. Tokrat sem zaslišal rahel ropot po podstrešnih stopnicah. Ker ni bilo odziva, sem potrkal ponovno in ga spet poklical. Oglašil se je, vprašal, ali sem jaz in ko sem potrdil, je rekel da me pozna po glasu in da takoj pride. Prišel je z nahrbtnikom, oborožen s pištolo. Ni bilo časa niti potrebe za pogovor. Hitro je sledil komandirju k džipu, jaz pa obema. Ko smo se v vozilu posedli, je voznik vozilo obrnil, nato so skočili vanj še drugi štirje pripadniki TO in odpeljali smo se proti Metliki. Med vožnjo je bilo dovolj časa za potreben pogovor, ki je bil kratek, ker smo bili vsi na preži, ali nam sledi kakšno vozilo in na situacijo ob cesti, dokler nismo prišli ven iz Črnomlja. Peljali smo se v zbirno mesto prebeglih vojakov in starešin JLA, ki je bilo na Vinomerju nad Metliko v stavbi kmetijske zadruga in čez dobre pol ure prispeli na Vinomer. V nekoliko večji razdalji do stavbe nas je ustavil stražar, s katerim se je na kratko pogovoril komandir, nato smo nadaljevali vožnjo proti stavbi in se ustavili pri vhodu, ki sta ga stražila pripadnika TO. Komandirju in zdravniku sem sledil po stopnicah v prvo nadstropje, od koder se je slišalo glasno govorjenje. Prostor, v katerega smo stopili, je bil poln vojakov in starešin, prebeglih iz JLA. Zdravnik se je pozdravljal z njimi, se rokoval in objemal. Dobili so medse starešino JLA in zdravnika. Slednjega so bili še posebno veseli. Vedeli so, da ga bodo v prihodnjih dneh, ko bo treba seči po orožju in po potrebi braniti našo mlado samostojno državo, še kako potrebovali.

Kapetan vojaške enote, ki je prebegnil skupaj z zdravnikom, pa je šel s pripadniki TO takoj

v akcijo. V skrbno izvedeni akciji se je najprej predala enota JLA, ki je stražila skladišče orožja in streliva pri Vražjem kamnu, nato pa še enoti v skladišču na Otovcu in na Lokvah. Z nobeno od teh enot ni prišlo do oboroženega spopada. Pripadniki TO so s pomočjo občanov odpeljali iz skladišč čez tisoč ton različnega orožja in streliva in okrog sto petdeset ton intendantske opreme in hrane ter motornih vozil in gradbenih strojev. Uspeh teh akcij z ogromnim vojnim plenom je okrepil materialne potrebe TO in bojno moralo njenih enot in prebivalstva, še posebno zato, ker je bil dosežen brez žrtev.

V tem času se je okrog dvesto petdeset mater in drugih svojcev fantov, ki so služili vojaški rok v JLA, zbralo na trgu v Črnomlju na mirnem shodu, kjer so z nastopajočimi govornicami izrazile iskrene želje za mir in mirno sožitje med narodi.

Oba prebegla oficirja sta ostala v novi slovenski vojski, kapetan prejšnje enote JLA je postal v novi vojski stotnik in je s svojim strokovnim znanjem mnogo prispeval k nadaljnjim akcijam slovenske vojske, kapetan zdravnik pa na svojem strokovnem področju. Prvi je ostal v slovenski vojski, drugi, zdravnik, pa je kmalu po prenehanju vojnih razmer zapustil vojsko in se zaposlil v Zdravstvenem domu v Črnomlju.

Enota JLA iz črnomaljske vojašnice na Majerju, s katero prav tako ves čas ni prišlo do oboroženega spopada, je zapustila vojašnico v drugi polovici avgusta 1991 in odšla proti Vinici, tam prešla reko Kolpo ter nadaljevala pot v notranjost takratne Jugoslavije. Z njimi so zapustili Črnomelj in Belo krajino zadnji vojaki JLA. 26. oktobra pa so v koprskem pristanišču z ladjo odpotovali zadnji vojaki JLA iz Slovenije.

Zaživelimo v svobodni državi, v samostojni demokratični republiki Sloveniji. V našem življenju in v zgodovini slovenstva se je pričelo novo poglavje. Lahko smo veseli, da pripadamo generaciji, ki ji je bilo dano, da uresniči davni sen naših prednikov.

Janez Kramarič

Konec junija se je v Sloveniji začela vojna, ki je ni nihče pričakoval. Prvi dnevi so bili mučni, napeti in razburljivi. Belokranjci smo hodili v službo, pa se sredi dela vračali domov v zaklonišča oziroma kleti, zaradi morebitnih napadov letal JLA. Četrty dan vojne pa sem tudi jaz dobil poziv za obrambo Slovenije. Posloviti sem se moral od žene in otrok, tast pa me je odpeljal na zbirno mesto.

Ko sem prišel na določeno mesto, smo bili vsi napeti, saj smo takoj dobili orožje ter prave naboje. Določen sem bil za obrambo vojašnice, v kateri so bili vojaki JLA. Prva noč je bila težka, saj nismo vedeli, kaj se bo do jutra zgodilo z vojaki, ki so bili v vojašnici. Čez noč so vsake toliko časa vojaki iz vojašnice pribežali na našo stran. Pri nas so jih v štabu oskrbeli s civilno obleko, hrano ter jim omogočili varno vožnjo v domači kraj ali pa prevoz v druge republike. Dan, ki je sledil, je bil najbolj razburljiv v celi osamosvojitveni vojni. Čez dan je bilo še dokaj mirno, ponoči pa smo dobili obvestilo, da so se nedaleč od nas izkrcali srbski vojaki, četniki. Strah je zlezal v kosti vseh prisotnih. Vsak šum, premik vejevja v gozdu, je vzbujal strah. Napetost se je stopnjevala vse do jutranjih ur, ko so nam sporočili, da je bila novica lažna. Naslednje ure so minevale v večji lagodnosti. Po treh dneh smo se s tega položaja premaknili drugam, ker so se vsi vojaki in starešine predali. Do konca vojne smo bili še nekajkrat psihično obremenjeni z nalogami, hvala Bogu pa se je vse zelo srečno izteklo.

Ivan Plut

Bilo je lepo nedeljsko jutro, saj me je že zgodaj zbudilo sonce. Ker sem vstal prvi v družini, sem kot ponavadi skuhal kavo, ki pa je prebudila še očeta ter mamo. Že po jutranjem pozdravu je bilo čutiti, da to nedeljsko jutro le ni takšno kot običajno. Vsi smo bili nekako tihi ter zamišljeni, saj nam dogodki zadnjih dni v naši državi le niso dali miru. Jutranja poročila smo poslušali ter upajoče pričakovali, da bodo vesti boljše kot prejšnji dan. Brez komentarjev smo izvedeli, da se jugoslovanska vojska še bolj približuje ter oddaljuje od svojih kasarn. Še zavedali se nismo, ko se je jutro prevesilo v dan. Razen staršev ter mene, kot najstarejšega med otroki v družini, ni bilo čutiti nekakšne napetosti, dokler se ni zaslislala iz našega kraja zavijajoča sirena.

Še sam ne vem kako to, vendar nekaj minut sploh nismo govorili, le otrplo smo poslušali ter sedeli v kuhinji. Pa saj ni res, sem si mislil sam pri sebi. Po radiu v kuhinji so sporočili, da nam grozijo zračni napadi. Že naslednji trenutek sem panično začel razmišljati, kako najhitreje poiskati najbolj varen kraj v hiši. Mislim, da je že oče medtem za vse poskrbel, saj ko smo vsi prišli v klet pod stopnice, ni bilo videti nobene krame kot ponavadi. Ko smo vsi stali pod stopnicami, se od zunaj ni slišalo ničesar, zato sem takoj pomislil na vse mogoče stvari, ki bi jih človek rabil, če bi se zgornji del hiše porušil. Zanimivo je to, da sem poleg vseh odej ter toplejših oblačil čez nekaj časa pomislil tudi na prihranke, ki sem jih seveda v drugem obhodu po hiši tudi prinesel s seboj.

Ko se nam je zdelo, da je v kleti vse potrebno, sem imel spet nekaj časa, da sem lahko premišljeval o vseh mogočih stvareh, o katerih do tega trenutka nisem nikoli. Prvo, kar me je najbolj razburjalo, je bilo to, da smo brez kakršnega koli orožja ali česarkoli, da bi se sploh lahko bojevali in branili, če bi bilo to potrebno. Moje misli je prekinil glasen prelet letal, ki so prestrašila vse nas in šele malo pozneje sem si rekel – res prava vojna. Še sam ne vem, koliko časa smo bili tiho in brez besed, ko nas je spet razburil zvok sirene, ki pa je seveda pomenil, da je zračnega napada konec. Čez nekaj časa smo se vsi zbrali zunaj ter še vedno preplašeno gledali v lepo modro nebo, ki ni dajalo nobenega vtisa, da je vojna. Naslednji dnevi so nam ob gledanju grozljivih posnetkov potrjevali, kako hudo ter grozljivo je v vojni. Srečo pa smo imeli, saj v osrčju Slovenije ni bilo slišati orožja, tako da smo sedaj vsi živi in zdravi v novi Republiki Sloveniji, na katero smo lahko vsi ponosni.

Damjan Femec

Na današnji dan državnosti, 27. junija 1991, smo bili na praznovanju pred slovenskim parlamentom. S prijatelji, zdomci iz Avstralije, smo skupaj prvič v zgodovini počastili našo neodvisnost in prvič v svojem življenju smo stali na pragu naše vojne, le da se tega takrat še nismo zavedali. Toda bili smo srečni in te sreče ni skalila niti nekajdnevna vojna. Tito je venomer ponavljal, da smo srečna generacija, ki ne bo nikoli doživela vojn in genocidov. In verjeli smo mu. Toda, prišla je nedelja, ko sva z ženo otroka peljala k nedeljski maši, kot že mnogokrat poprej. Kar tako, iz neke ustaljene navade, morda celo tipične slovenske tradicionalne naravnosti.

Kakorkoli že, bilo je sončno nedeljsko dopoldne. Kot že tolikokrat dotlej smo se poklonili našemu Bogu. Toda ta nedelja je postala nehote velik mejnik v našem življenju, v verovanju neke realnosti, ki so nam jo vcepljali vse življenje tisti, ki so vedno govorili, da se »*brinejo o našoj sudbini*«. Mi pa smo to jalovo enoumje prenašali na svoje otroke. Žal, kot se je pozneje izkazalo v prepričanju in verjetju popolne zmote. »*Živimo v času, ko vojna ni*

mogoča,« so dejali. »*Zmotili*« so se tisti, ki smo jim slepo verjeli, a kljub vsej njihovi totalni zmoti niso odgovarjali za svoje podlo jamstvo.

Nedelja. Le dober dan zatem. Bilo je sredi maše. K duhovniku pristopi človek in mu nekaj šepeta. Obraz dušnega pastirja se vidno spremeni, nagne se k človeku, nekaj vpraša in se vidno zaskrbljen obrne k faranom. »*Ljudje! Bodite mirni! Maša je končana. Žal! Sporočam vam žalostno novico. Začela se je vojna! Napovedan je zračni alarm. Jugo armada je zapustila vojašnice in napada strateške točke naše domovine. Prosim, mirno zapustite cerkev in se varno vrnite na svoje domove. Verjemite vase, v zapuščino naših prednikov in Bog vas blagoslovi!*« To je bil trenutek grenke resnice. Tudi za otroke!

Kaj naj z ženo porečeva otrokom? Kako naj jim pojasnim, da jim nisva do sedaj lagala? Na poti domov so naju spremljale le okrogle, preplašene oči otrok, ki so nama zaupno verjele. Sedaj pa tole. Sva mar lažnivca? Kako naj operem ta izvirni greh z moje duše? Mi bosta otroka sploh še kdaj verjela? Koliko vprašanj! Koliko misli in koliko utrinkov iz življenja, zablod in slepega verjetja v nekaj, kar nam je bilo najbolj sveto do tedaj. Naenkrat tole! Še sam ne morem dojeti oslarij popolne zmede dvajsetega stoletja in »*najbolj humane družbe*« na planetu, ki so nam jo ubijali v našo ohromelo podzavest. Več kot očitno se bo treba sprijazniti iztirjeno zablodo. Toda, ponovno se sprašujem: »*Je to sploh mogoče? Ali so nas »potegnili?*« Toda, radijska in televizijska poročila so žal govorila tragični novici v prid. Nekatere ljudi je zajela panika. Brezglavo in zmedeno so hiteli z vozili v nesrečo. Delali so nepremišljene zaključke brez potrebe v tej totalni zmedi. Za mnoge se je zrušil svet. Kako da ne? Saj smo vsi slepo verjeli takratnim oblastnikom. A ker je vsaka stvar za kaj dobra, je tudi tista sončna nedelja minila brez dramatičnih zapletov in prigod. Vsaj v Zasavju. Otroka sta se umirila, dokončno sva jima z ženo dopovedala, da je lahko včasih življenje tudi takšno in nanj, žal, ne moremo imeti vpliva. In ta dramatični razplet mi je odprl nov pogled na odraslost neodraslih otrok. Kako so genialni v svoji dojemljivosti za nore cilje iztirjenih, političnih pokvek. Je mar to kljub otroški nedolžnosti življenja njihov predčasni zrelostni izpit?

Tisti dan je minil celo spontano in nekoliko bolj družinsko kot sicer. Prvič v življenju smo občutili, kako nesreča in dramatični dogodki zblizu jejo ljudi, jih utrjujejo in poglobljajo vero v človeka. Dotlej smo to pasivno dojemali le na TV in v filmih. Nismo verjeli, da se to resnično dogaja ljudem na našem domu, ki se imenuje Zemlja. Mislili smo: »*Kaj mi mar. To se dogaja drugim!*« Občutili smo, kako je svet, vključno z ljudmi, v resnici majhen, ranljiv in nebogljjen. Občutili smo tesnobo dneva, ki je bila v stvari sanjski dar bogov, a smo ga izkrivili sebi v breme in napoto. Kaj naredi zloba človeške iztirjenosti in sovraštva. »*Ne delaj drugemu tega, kar ne želiš, da drugi naredijo tebi!*« Če bi se držali tega, se ne bi zgodil »*tisti dan*«. Dan, ko je ugasnilo otroško zaupanje odraslim. Torej je na svetu močno navzoča laž. Lastne otroke smo pripeljali do spoznanja, da laž obstaja in da na svetu ni tako, kot smo jih učili. Kdo nam bo odpustil? Naši lastni otroci že ne. In če bi nam, bi si zaslužili Nobelovo nagrado. Kako veliko je otrokovo srce, smo spoznali šele pozneje.

Naslednji dan sem šel v službo kot vsakič po nedelji. Zdi se, kot da bi pozabil prejšnji dan. Z vlakom sem se peljal do Ljubljane, se zamišljeno brezbrizen odpravil prek železniške postaje in se napotil v center mesta. Kot vsak ponedeljek. V Tavčarjevi ulici, kjer smo imeli svoj salon, sem odklenil vrata in prižgal luči. Kot vedno. Toda nekaj je bilo, kot nikoli do tedaj in šele to me je spomnilo na prejšnji dan. Vojna je!

Vse je bilo nekako preveč spokojno. Ta spokoj je bil lažen prikaz dejanske slike. Na cestah

ni bilo ljudi kot ponavadi. Ulice so bile blokirane z mestnimi avtobusi in v zraku je visela negotovost. Resnično, vojna je...

Miran Juvančič

Spomini na vojno. Ne vem, kako naj začnem. Pravijo, da na začetku, je najbolje.

In začetek sega v leto 1990 in čas odpadajočega listja, v čas, ko se narava pripravlja na zaslužen počitek.

Takrat je JLA zahtevala orožje od slovenske teritorialne enote, ker pa ga ni dobila, ga je hotela vzeti na silo. Zato je bila TO prisiljena ukrepati in to orožje skriti na »*tajni lokaciji*«. Kot član protidiverzantskega voda TO sem imel nalogo to orožje varovati. In sicer smo ga varovali po trije vojaki v skupini okrog štirinajst dni. Lahko rečem, da smo vsi pričakovali, da se bo nekaj zgodilo, saj smo imeli od leta 1989 do 1990, 1991 orožne vaje, ki so trajale po dva do tri tedne, in sicer do trikrat na leto. Pripravljali smo se na tisto, kar je leta 1991 prišlo in bili smo pripravljeni. Velja omeniti tudi podatek, da sem od jeseni 1990 imel pri sebi doma orožje, katerega nam je TO dala v primeru vojne. Skratka, lahko rečem le, da so vsi pričakovali, da se bo zgodilo...

In zgodilo se je. Leta 1991 poleti. Dan preden je bila razglašena nevarnost vojnega napada, sem bil vpoklican, tako jaz kot vsi vojaki protidiverzantskega voda. Poletje je bila tista pika na i, čeprav so že pomlad zaznamovali neredi v štajerski prestolnici, v Mariboru. Tudi takrat je bil naš vod vpoklican in premeščen v Celje, kjer je bila naša prvenstvena naloga nadzirati kasarno, PP in zahodni štajerski štab.

Da se vrnem na dan pred usodnim začetkom. Natančno so nam razložili situacijo, nas seznanili z ukrepi. Hrastnik, mesto v dolini reke Save, ozka dolina med visokimi hribi, vendar polna pomembnih in tudi nevarnih tovarn, ki bi lahko povzročile katastrofo, naj omenim le tovarno kemičnih izdelkov (TKI) in velikanske cisterne plina pri Steklarni. To sta bili le dve točki od mnogih strateških točk, ki jih je bilo potrebno zavarovati. Te so bile še: transformatorska postaja Elektro, pošta, banka, glavne ceste, železniška postaja, glavni vodovod.

To je bila prioriteta našega voda. A pri tem je ostalo le nekaj dni. Naš vod je dobil pomembnejšo, zahtevnejšo nalogo: varovati zapornike JLA. To so bili mladi fantje, stari okrog dvajset let, vsi prestrašeni in zbegani. Niso se zavedali, kaj se dogaja, edino kar so si želeli je bilo to, da se vrnejo domov. Med temi fanti je bilo tudi nekaj oficirjev in častnikov višjih činov, nihče od njih pa ni imel tistega poguma, nihče ni vedel, kaj se dogaja, vse kar so takratne oblasti govorile in kar je počela JLA, je bilo tem fantom oziroma zapornikom neznano. Te zapornike smo nastanili v zapuščenem rovu rudnika rjavega premoga Hrastnik na Dolu. V ujetništvu smo jih držali približno sedem dni, pri tem pa smo nadzorovali edino možno točko za napad, če bi ga JLA skušala izvesti. Ta točka je bila dnevni kop Blak, ki je v neposredni bližini rudnika oziroma zapuščenega rova. Seveda pa smo se redno menjavali, tako da sem poleg tega opravljal tudi druge funkcije. In ena od teh je bilo patroljiranje po ulicah Hrastnika v sodelovanju s policijsko postajo Hrastnik.

Kljub pripravljenosti in popolni vojni opremljenosti je bilo vseeno zaslediti strah oziroma nekakšno napetost. Trije vojaki pritiska niso prenesli, zato so jih odpustili, v večini pa lahko rečem, da smo bili optimisti, saj si nismo smeli dovoliti, da bi mislili kako drugače. Časa za razmišljanje, za pogovor skoraj ni bilo, saj smo bili v pripravljenosti in bojnih položajih celo

obdobje vojnega stanja v Sloveniji.

Obdobje vojne v Sloveniji je Zasavje močno zaznamovalo. Bombardiranje televizijskega oddajnika na Kumu so ostali v spominu marsikateremu Zasavčanu. Tudi meni. Ko je mig 21 raketiral oziroma odvrigel dve bombi na naš najvišji hrib, je močno zadonelo, stresla se je zemlja in ko se je valil dim iz ruševin, je bilo vsega konec. Mig 21 je opravil svoje in izginil. V tistem trenutku sem stal in varoval transformatorsko postajo pri TKI. Kakšni občutki so me prevzemali takrat? Odkrito rečeno, ne vem. Strah? Morda. Vem le, da se je vse zgodilo hitro in nenadoma.

Za Hrastnik lahko mirno rečem, da je bil »*pod kontrolo*«. Glavni štab smo imeli v osnovni šoli, kjer so nas seznanjali z vsemi potrebnimi informacijami. Vse je bilo dobro organizirano. Vojna v Sloveniji – v Hrastniku smo jo okusili, bili smo priča bombnim napadom, strogemu varovanju zapornikov, čeprav meščani tega niso vedeli, če bi, bi morda zavladala večja panika in še kaj bi veljalo omeniti. A vsega je preveč. Spomini so živi in bodo ostali in me spremljali še naprej. Edina moja želja je, da se kaj takega ne bi prebivalcem Slovenije nikoli več zgodilo.

Bojan Urh

Za osvežitev spomina na bivšo skupno državo bi navedel, da sem vojaško služenje preživel v glavnem mestu takratne države. Bil sem razporejen na mesto za usposabljanje deseterja takratne vojske. Bilo je to ravno v letu, ko je preminil legendarni predsednik Josip Broz. Že takrat je v kasarni vladalo vojno stanje, češ da nam preti nevarnost vojne. Nič pretresljivega se ni zgodilo, kljub temu pa je bilo čutiti, da se bo v prihodnosti nekaj le spremenilo.

Odslužil sem vojaški rok. Doma, v Sloveniji, sem bil dodeljen takratni TO. Zelo pogosto so se odvijale orožne vaje ter usposabljanja poveljnikov oddelkov. Teh usposabljanj sem se izognil, če se je le dalo. Kajti ta stvar me ni dosti zanimala. Dostikrat je pogovor nanesele, kako lepo bi bilo, če bi bili samostojni in bi imeli svojo državo. Sanje o osamosvojitvi so se uresničile. Z veliko večino slovenskega naroda je bilo sprejeto, da razglasimo samostojno in neodvisno državo Slovenijo. Na dan razglasitve tega zgodovinskega dogodka pa ni bilo slišati pretirane evforije. Razmišljal sem, kakor tudi drugi, kako bodo to odločitev sprejeli državljani drugih jugoslovanskih republik.

Zgodilo se je ravno to, česar si zagotovo nismo želeli. Jugoslovanska vojska ni hotela sprejeti odločitve slovenskega naroda, kajti izgubila bi »*molzno kravo*«, najrazvitejšo republiko.

Na dan, ko je jugo vojska začela izvajati svoje načrte, sem bil v službi zelo blizu celjske kasarne, kjer so se začeli nemiri. Cesta ob vojašnici je bila polna civilistov ter pripadnikov TO. Direktor podjetja nam je dal ukaz, da naj zapustimo delovna mesta, ker bo popolna zapora cest. Sedel sem v avto in se nekako prebil skozi množico, zbrano ob kasarni.

Bil sem zaskrbljen in nenehno sem razmišljal, da nisem ravnal prav, ko sem se izogibal usposabljanju v TO. Ko sem prispel domov, me je še preden sem uspel vstopiti v hišo, obiskal kurir in mi izročil poziv, naj se takoj javim na določeno zborna mesto. Bežno sem se poslovil od svojih najožjih, oblekel uniformo in z resnim in zaskrbljenim obrazom pohitel do šole, kjer smo se zbirali. Srečeval sem znane obraze, na katerih je tokrat bilo zaznati zaskrbljenost, odsotnost... Toda dobil sem občutek, da so kljub vsemu odločni, da se spopadejo z usodo, da branijo to, za kar smo se odločili. Tudi sam sem se vdal v

usodo. Razdeljevali so nam zastarelo orožje, naboje, opremo. Vse, kar je bilo vrednega in uporabnega, je pred tem pobrala in zaplenila jugoslovanska vojska. Do noči smo skladiščili strelivo. Prihajali so novi vojaki, prostovoljci, da se nam pridružijo. Napetost je rasla, kajti nebo so preletavali vojaški helikopterji... Vse bolj sem se zavedal, da gre zares. Nenehno so se vrstila povelja, zapisali so naše osebne podatke. Bili smo v bojni pripravljenosti in samo čakali smo na povelje, da začnemo streljati. Povelja so se spreminjala skoraj vsako uro, vznemirjenost je rasla, živci so se krotovičili. Povedati moram, da take poslušnosti in ubogljivosti nisem pri vojakihi nikoli prej doživel. Noč je minila, a še vedno smo ostali v pripravljenosti. Grožnje jugo vojske so se stopnjevale, negotovost je bila čedalje večja. Javni mediji so poročali o nenehnih grožnjah in zastraševanjih. Odvijala se je prava psihološka vojna. Sirene so naznanjale nevarnost zračnega napada. Bil sem presenečen, da se civilisti niso kaj dosti zmenili za te alarme. Na splošno pa so izkazovali izredno podporo, pripravljenost pomagati, če bi bilo to potrebno. V naslednjih dneh smo zamenjali celotno orožje z novejšim, boljšim, agonija in negotovost pa sta se nadaljevali tudi v naslednjih dneh. Prišlo je povelje, da moramo nemudoma zapustiti ta kraj in se prestaviti bliže meji s Hrvaško, kmalu za tem pa je bil ukaz preklican. Takrat mi je prvič prišlo na misel, naj se vendar zgodi to, na kar smo bili pripravljeni. Zopet smo čakali novih povelj. Kadarkoli smo prižgali televizor ali radio, smo poslušali jugoslovanske grožnje, ki so se stopnjevale. Zelo so me prizadele besede in grožnje nekega generala, ki sem ga poznal še iz časov, ko sem v beograjski kasarni služil vojaški rok.

Naposled se je le začutilo, da se stvari nekoliko umirjajo. Napočil je tudi dan, ko sem po petindvajsetih dneh zapustil zborna mesto in se živ in zdrav vrnil domov. Takrat sem se vprašal in se sprašujem še danes: kaj je bilo odločilno, da se ta vojna ni sprevrgla v vojno, kakršna je kmalu sledila v ostalih republikah bivše Jugoslavije? V tej vojni se je pokazala izredna enotnost in povezanost slovenskega naroda. Razočaran pa sem, da so te vrednote danes utonile v pozabo.

Štefan Artiček

Prvi spopad

V četrtek, 27. junija, je postalo jasno, da je največja verjetnost prihoda JA iz smeri Ljutomera. Zato je tudi TO posvetila posebno pozornost pripravam na obrambo južnih dostopov v mesto. Prva ovira je bila barikada, sestavljena iz tovornjakov in težkih delovnih strojev, postavljena na mostu čez potok med Avtoradgono in železniškim prehodom. Kompozicija tovornih vagonov, ustavljena na samem železniškem prehodu, je predstavljala drugo barikado na tej smeri. Za zapiranje stranske poti od Avtoradgone do Črešnjevca pri novem Elradu pa je bil na cestišče postavljen težki viličar. Razen enote, ki je bila določena za to lokacijo, smo se tam v neposredne priprave in pomoč vključili še pripadniki, ki so nam bile sicer dodeljene nekatere samostojne zadolžitve. Med drugim odkrivanje in spremljanje obveščevalnega delovanja JA, ki je bilo, posebno zadnja dva dni, vse bolj očitno tudi ob pomoči posameznih krajanov. V skupini sta bila razen mene še Martin Španbauer ml. in Janko Kuzmič.

Odločili smo se, da bomo iz kakšnih šestih kilogramov trotila (TNT-ja), ki je bilo na razpolago, sestavili improvizirano mino in jo postavili tam, kjer se je cestišče ob Avtoradgoni začelo spuščati proti prvi oviri. S tem bi nekoliko okrepili varovanje prve

barikade. Predvideno je bilo, da jo izza tovarniške ograje kdo od nas z vrvjo potegne pod oklepno vozilo. V tem času nam je komandir PM Radgona posredoval informacijo, da je v Radencih armadni podpolkovnik z dvema vojakoma in terenskim vozilom. Njihova prisotnost je med prebivalci povzročala nemir in obstajala je možnost spopada. Odpravil sem se v Radence in celo popoldne sodeloval v pogajanjih za predajo in, ko ta niso uspela, v pripravah za njihovo zajetje. Na lokacijo Avtoradgone sem se tako vrnil šele proti večeru, ko so bili vsi trije že v naših rokah. Martin in Janko sta med tem že postavila mino na določeno mesto in pripravila vse potrebno za njen vlek preko cestišča. Vžigalnik in rezervni vžigalnik sta pustila v formacijski embalaži, saj bi ju vstavili šele v neposredni pripravi mine za uporabo. To je tudi preprečilo nesrečo, ki bi se sicer gotovo pripetila. Ravno, ko sta ugotavljala, kaj bi se dalo še storiti na stranski cesti pri Elradu, je skozi začasno odmaknjena vozila v prvi barikadi peljal avtobus poln avstrijskih turistov, ki so želeli čim prej priti čez mejo. Med manevriranjem v pristopu do prehoda je avtobus povozil našo z nekaj vejami pokrito mino in jo zdrobil v drobne koščke. Sedaj jima ni preostalo drugega kot, da sta zdrobljeni eksploziv pograbila v plastično vrečo, jo prevezala z lepilnim trakom in znova pritrdila na desko za vlečenje.

Malo pred nočjo sva z Martinom pogledala še k našemu vodu iz sestave enega od jurišnih odredov TO, ki je imel nalogo braniti oviro na železniškem prehodu. Tam sta bila tudi merilec enega od dveh protioklepnih ročnih metalcev (RM), ki smo jih premogli in njegov pomočnik z vsega dvema minama. Sem sta bila premeščena iz protidiverzantskega voda kot okrepitev. Njun položaj ni omogočal dovolj varnega umika, pa tudi pokrivanje smeri ni bilo zadostno. Zato sva ju pomaknila v primerno kritje nekoliko nad cesto. Potem se je vreme poslabšalo in začelo je liti kot iz škafe. Ko sem se ponoči v dežju vračal s sestanka na poveljstvu, je iz smeri Gederovec že bilo slišati močno streljanje, ki je trajalo dobro uro. Vod je počival pod železniškim mostom, na položaju pa je ostalo nekaj dežurnih strelcev. Verjetno sta si tudi merilec RM in pomočnik poiskala kritje pri bližnji hiši. Ker sredstva zvez niso delovala, se je naša skupina nastanila v vratarnici Avtoradgone, kjer je bil telefon in od koder je bilo mogoče opazovati cesto skoraj do vasi Mele. Noč smo v glavnem prebedeli, občasno z ogledi nadzorovali pot ob Muri in spremljali novice po radijskem sprejemniku. Po vnovičnem premlevanju okoliščin se nam predvideni način uporabe mine z vleko izza ograje ni več zdel dobra rešitev, saj položaj ni omogočal zadostnega kritja za umik. Sklenili smo, da zjutraj poiščemo drugo varianto.

Pozdravilo nas je lepo sončno jutro. Čeprav so bili delavci obveščeni, da se ta dan ne bo delalo, so nekateri vseeno prihajali. Mi smo se odločili, da svoj položaj pripravimo za železniškim nasipom, v bližini viličarja na stranski cesti. Od tam je bil še boljši pregled nad dogajanjem na glavni komunikaciji, pa tudi umik ob nasipu proti naslednji barikadi bi bil lažji. O vlečenju mine seveda ni bilo več govora, saj je bila razdalja zdaj skoraj sto metrov. Zato smo jo opremili z električnim vžigalnikom, potreben kabel pa so nam dali iz skladišča Elrada.

Odpravil sem se pogledat k naši enoti pri železniškem prehodu. A tam ni bilo več žive duše. Tudi merilec na RM in njegov pomočnik sta izginila. Še danes ne vem, kdo in na čigav ukaz jih je umaknil s položaja. Naše radijske zveze tako ali tako niso delovale, pa tudi po telefonu ni bilo več mogoče dobiti nikogar od nadrejenih. To je pomenilo, da smo za obrambo ovire ostali le mi trije. Pri železniškem prehodu sem pri ponovnem ogledu naletel na komandirja PM Stanka Sakoviča in komandirja posebne enote milice Alojza Flisarja. Ko sta izvedela,

da smo brez protioklepnega orožja, sta mi dala ročni raketomet »*armbrust*« za enkratno uporabo. V naši skupini pa smo potem ugotovili, da z ročnim raketometom nihče ne zna ravnati. Uspelo mi je dobiti zvezo z našim 61. diverzantskim vodom, ki je bil na položaju nekje v mestu. Poslali so nam Avguština Lampeta in Sandija Štrucla z dvema ročnima raketometoma. Sandi je bil usposobljen za rokovanje s tem razmeroma novim orožjem v TO in mi je na hitro razložil ves postopek.

Pripravili smo načrt delovanja: Janko in Martin bosta izza železniškega nasipa sprožila mino pod prvim vozilom v koloni, jaz takoj nato ustrelim z ročnim raketometom na najprimernejši cilj in za tem enako stori še Sandi. Avgust in Sandi sta poiskala kritje za velikim kupom zemlje, ki je bil od vseh naših položajev najbližje cesti. Vsi skupaj bi se nato v kritju železniškega nasipa umaknili do naslednje ovire, kjer bi Sandi uporabil zadnji ročni raketomet. Če bi se kolona JA usmerila na stransko cesto proti Elradu, smo predvideli takojšen umik v gozd (Gaj) in potem delovanje v skladu z nastalo situacijo.

V daljavi, nekje na območju Radenec, je bilo že slišati silovito streljanje in na nebu se je pojavil steber gostega dima. Streljanje je prihajalo vse bližje. Kmalu se je zaslišalo tudi brnenje močnih motorjev in cviljenje ter škripanje gosenic oklepnikov. Hrup je postajal neznosen in napetost je rasla.

Prvo vozilo, nekakšna futuristična pošast, križanec med tankom, oklepnim transporterjem in buldožerjem, se je vse bolj bližalo naši mini. Tank, ki je vozil za njim, pa še ni bil dovolj blizu za strel z ročnim raketometom. Bal sem se že, da bo presledek v koloni prevelik in bodo naslednji oklepniki, po aktiviranju mine, prehitro opozorjeni na zasedo. Čelno vozilo je nekoliko zastalo in takrat se je približal tudi tank. Teren pred mano je bil ravno toliko dvignjen, da je nekaj bujnejših plevelov motilo linijo merjenja. Zato sem se povzpел na viličarja, ki je bil sredi cestišča kot ovira in stoje pripravil orožje za strel z rame. Po nekaj neznosno dolgih trenutkih se je zablistalo na čelu kolone in odjeknila je močna detonacija. Skoraj hkrati sem sprožil, pa ne vem ali je bila to spontana reakcija na eksplozijo ali zavesten poteg sprožilca. Videl sem, da je izstrelek letel prenizko, se odbil od zemlje, zadel kupolo tanka, se znova odbil in izginil nekje za njim. Očitno bi bilo potrebne nekaj vaje, pa tudi stabilen položaj za merjenje ne bi bil odveč. A časa za razmišljanje o tem ni bilo. Takoj se je po nas vsula toča krogel iz vseh orožij oklepnikov v koloni, ki jih je bilo sedaj že kar nekaj pred našimi položaji. Streljanje je bilo tako silovito, da Sandi enostavno ni mogel več izstreliti svoje rakete, saj je kup zemlje, za katerim sta ležala z Avgustom, kar dvigovalo od mnogih rafalov. Nekako se jima je uspelo zvleči v kritje jarka ob železniškem nasipu in potem naprej do druge barikade. Ker sta ostala sama, jima ni preostalo drugega kot, da se vrneta v svojo enoto.

Mi trije pa smo bili še v večjih škripcih. Z naše lokacije nam je preostal le umik v stran od streljajočih pošasti, v Gaj. Kritja skorajda ni bilo. S plazenjem po trebuhu smo hiteli v gozd, vse okrog pa so letele krogle kot bi napadal roj velikih sršenov. Ob zadevanju v veje in debla je bilo slišati neprijetno prasketanje in tleskanje. Globlje v gozdu je bilo že nekoliko lažje in le tu in tam je še zasikal kakšen naboj, ki ga ni ustavila goščava na začetku. Kmalu smo pot lahko nadaljevali stoje in hitro prišli do križišča pri Modi v Črešnjevcih. Tam je bilo veliko ljudi, ki so hoteli vedeti kaj se dogaja za halami Elrada in gozdom. Ravno, ko smo se jim približali, je izza naših hrbtov prižvižgalo nekaj krogel in križišče se je hitro izpraznilo. Tisti, ki so ostali v bližini, so nam povedali, da je, takoj po začetku streljanja pri Avtoradgoni, tankovska granata zadela eno od stanovanjskih hiš v bližini Kunejevega

gradu. Tudi mi smo se razšli. Janko in Martin sta nadaljevala pot čez hrib v smeri, kjer so imele naše enote zbirne lokacije, jaz pa sem se odpravil v mesto iskat poveljstvo.

Zvone Benko

Kot rezervni policist Policijske postaje Gornja Radgona, se vojne v Sloveniji spominjam še zelo dobro. Bil sem namreč neposredni udeleženec. Naša naloga je bila, da varujemo ljudi in premoženje. Vse drugo je bila naloga pripadnikov TO. Ob vpoklicu nisem nikoli razmišljal o tem kaj bo ali ne bo. Zato sem bil pripravljen in šel sem. Po UKV radiu, smo dobivali šifrirana sporočila o tem, kje se gibljejo vozila Jugoslovanske armade. Ko so vozila prestopila hrvaško mejo, smo nemudoma dobili ukaze, da je potrebno z vseh uniform takoj odstraniti jugoslovanska obeležja, seveda je bila to v večini primerov peterokraka zvezda. Sledil je natančen nadzor nad gibanjem sil JA ter stalna pripravljenost. Iz dneva v dan so se bolj približevali severni meji in s tem tudi nam. Moja naloga je bila čuvati banko, skupaj z dvema drugima policistoma. Straža se je vršila noč in dan. Varovali smo vse pomembne objekte v Gornji Radgoni. Mejni prehod, vojašnico, zdravstveni dom in podobne. Nastopil je dan, ko so oklepna vozila vdrla v Gornjo Radgono. Bilo je kar nekaj dramatičnih trenutkov, ko so krogle švigale nad našimi glavami. Napadali so vojašnico, carinarnico, zažigali so hiše, streljali so tudi na cerkev. Mi smo dobili ukaz za umik. Vseskozi smo spreminjali lokacijo, kjer smo imeli bazo. Nato je sledil umik sil JA. Poleg vsega, pa ne smem pozabiti velikodušnih ljudi povsod, predvsem pa v Zbigovcih, kjer so nas zelo velikodušno oskrbovali s hrano in pijačo. Mislim, da smo imeli veliko srečo, da se je tako končalo, predvsem pa da se je tako hitro. Če bi danes moral še enkrat tvegati lastno življenje, kot sem ga takrat, bi to storil ponovno!

Peter Bernard

Spomini na leta osamosvojitve države, ki je nastala od razpadle Jugoslavije, niso niti malo lepi, temveč bolj žalostni. Samih dogodkov, ki so se odvijali v času bojev za nastanek nove države Slovenije, se spomnim po zelo boleči izgubi službe, ker sem v delovni organizaciji bil višek, čeprav sem bil bolan in imel družino, ki ni imela drugega vira dohodka kot od mene. Boji na mejnem prehodu Holmec so potekali zelo blizu nas, oddaljeni so bili le deset km. Naši majhni otroci so morali vsakodnevno poslušati zavijajoče opozorilne sirene, ki so naznanjale hude čase in morijo. Vožnja reševalnih vozil mi je še bolj vrezala bolečino na to, kaj se dogaja, ker človek misli na ubite vojake. Težko je povedati, kaj človeka požene v grozodejstva, ki nastanejo iz nore vojne, ki jo v večini primerov zakuha nekdo drug. Prizori grozot so bili prikazani na TV. Ranjenci so ležali na cestah pri Brežicah, zrušen most v Ormožu, zrušen helikopter v Ljubljani in podobno. Na samem pragu mojega doma pa boji ljudi, ki sem jih poznal. Ljudje, ki so z menoj sedeli, delali in se veselili, so v hipu bili vojaki branitelji. Sam nisem bil v neposrednem boju. Posredno sem pomagal enoti na Bukovju, ki je varovala vhod v Dravograd. Edina sreča je bila, da je pilot narobe ocenil mesto mostu, ki bi ga moral zrušiti. Tako je bomba padla v reko in ni poškodovala mostu. Na Holmcu so bili bolj hudi boji. Mejni prehod je bil ves v črnem. Stavba in avtomobili so bili požgani. Na pogled je bilo grozovito. Nato pa te še spreleti posnetek, ki ga vrtijo pri dnevniku kar naprej, o tem, da so ljudi ubijali brez vzroka.

Čeprav je trajala vojna le deset dni, je pustila za sabo nekaj posledic. Mislim, da se je nam odraslim vtisnila za zmeraj v spomin. Posebej meni, ker sem takrat izgubil službo in nisem mogel nahraniti svoje družine. Hvaležen sem vsem vojakom, ki so se zelo uspešno bojevali in dosegli svoj cilj, pa tudi zato, ker ni bilo veliko prelite krvi kot je bilo na Hrvaškem. Sedaj smo samostojna država in upam, da jo bomo to ohranili.

Pero Boromisa

Odločitev

Potem, ko je bil referendum o osamosvajanju Slovenije uspešno izveden, sem izvedel, da prihaja čas težkih preizkušenj in odločilnih dejanj. V zraku je visela grožnja agresija JLA na Slovenijo.

Da smo se o slabih namenih JLA vsi prepričali, ni bilo treba dolgo čakati. JLA je svojo »osvoboditeljsko« namero izvajala brutalno z vso silo, z vsemi sredstvi in na svojem pohodu uničevala vse, kar ji je bilo na poti. Seveda pa prihod agresorjev JLA mnogi nismo čakali križem rok. Priprave na upor so se odvijale na skrivnem. Moje sodelovanje v teh pripravah se je pričelo, ko me je gospod Drago Kur nekega dne, nekaj časa pred agresijo, vprašal, ali bi v podjetju lahko skril nekaj obrambne dokumentacije takratne občine Gornja Radgona. Dejal sem mu: »Storil bom to, ko bo potrebno.« Pri razgovoru je sodeloval tudi gospod Bojan Erlih. Kaj kmalu je bilo v zavetju noči, v zavetju teme, v Elrad skrivoma prineseno oziroma pripeljano več kovčkov dokumentov. K sodelovanju sem pritegnil še varnostnika Petra Štrucla. O zadevi v Elradu ni vedel nihče drug. Vsakič, ko sta gospod Kur in gospod Erlih prišla v podjetje, se je to odvijalo skrivoma v temi.

Prav hitro smo spoznali, da je bili ukrep nujen. JLA je že bila na roparskem pohodu. Do včeraj naša armada, v kateri smo si pridobivali osnovna znanja o vojaških veščinah, je postala naša sovražnica. Odločil sem se in si dejal: »Ne, ti nisi več moja armada, ti si moj sovražnik – okupator.« Čustva do domovine so bila močnejša. Tako sem razmišljal tistega dne, 28. 6. 1991 okoli devete ure, ko sva se s Petrom Štruclo peljala na ogled na lokacijo Elrad Mele. Kolona tankov in vozil je bila že nekje v Hrastje Moti v smeri proti Radencem. Poslušali smo poročila po radiu. Na Meleh pri vratarnici Elrada je stal gospod Franc Marko. Z njim sva izmenjala nekaj besed o stanju in nato sva se spet vrnila na lokacijo v Gornjo Radgono. Čakali smo na dvorišču Elrada, samo jaz in dva varnostnika. V podjetju ni delal nihče več, tudi vodstva podjetja ni bilo. Kolona JLA se je počasi bližala Gornji Radgoni. Že se je slišalo streljanje iz območja barikad pri Avtoradgoni. Čakali smo. Počasi so se skozi mesto plazile železne pošasti. Tanki so peljali mimo telefonske centrale Elrada, mimo vzdrževanja, kuhinje in mimo muzeja. Na parkirišče Elrada na Panonski cesti je priteklo nekaj naših pripadnikov TO. Eden je imel troblon in je ustrelil proti tanku v smeri bočno proti muzeju. Tromblon je zadel na oviro v krošnji bližnjega drevesa in eksplodiral. Čeprav ni naredil škode, so se v tanku zavedali, da jih tukaj ne čaka nič dobrega. Fantje iz TO so se umaknili proti policijski postaji. Sam sem izvlekel pištolo, 7,62 mm, in streljal proti koloni. Krogle so se odbijale od železne gmote. Želel sem zadeti periskop, vendar je bilo predaleč. Tudi sam sem šel po cesti proti Muhiču. Na vogalu sosednjega vrta sem se ulegel in pričel streljati. Krogle so se nemočno odbijale. Ponovno sem poskušal zadeti periskop tanka, vendar mu nisem mogel do živega. Izpraznil sem dva okvirja, nato sem se vrnil k vratarnici. Iz dvorišča Elrada sem streljal proti koloni. Peter Štrucl me je opazoval in

rekel: »Šef, ali se zavedate, kaj to pomeni? Vendar če streljate vi, bom streljal tudi jaz!« in streljal je tudi Peter. V nekem trenutku so v vratarnico prišli avstrijski novinarji iz *Kleine Zeitung*, videl sem tudi novinarko Bernardo Peček. Avstrijec je želel z mano narediti intervju; ker me je med streljanjem snemal, je želel še pogovor. Ker zelo malo razumem nemški jezik, še manj pa ga govorim, sem poklical Petra Štrucla, ki nemško dobro razume, da je novinarju na kratko pojasnil kaj se dogaja oziroma vse o streljanju. V tistem trenutku je do vratarnice pritekel gospod Matis, ki je bil poveljnik enote TO, z njim je bilo več pripadnikov TO, menda štirje ali pet. Imeli so ročne bombe. Matis me je vprašal, ali bi se dalo skrivoma priti do kolone vozil in sicer ob bok. Takoj sva jih s Petrom povedla po hodniku aneksa do notranjega dvorišča ob transformatorju. Medtem ko so Matis in njegovi fantje pripravili bombe, sva s Petrom streljala na kolono. V tem času so kaj hitro proti vozilom zmetali ročne bombe in se nato srečno umaknili na drugi položaj. Matis je še dejal: »*Za življenje je šlo.*«

Kolona vozil se je še tipaje in počasi ter hudobno kot strupena kača premikala, vendar smo že vsi opazili prestrašenost in nervozo posadke JLA. Medtem je v podjetje Elrad že prišlo več mož in fantov, nekateri prek ograje, drugi skozi živo mejo in tudi skozi vratarnico. Še enkrat sem skočil na potko proti Muhiču. Ulegel sem se na vogalu, zakrit ob drevesu. Pričel sem streljati. Pripeljalo je terensko vozilo, streljal sem nanj. Tudi od drugod sem slišal streljanje. Ko sem streljal, sem nenadoma opazil, da je enko terensko vozilo zapeljalo nekoliko povprek po cestišču in se ustavilo, vendar je še vse brnelo, vse je bilo v počasnem pogonu. Vozila so se približevala drug drugemu. Medtem sem stekel na dvorišče Elrada. Opazil sem, da je bil pri vratarnici tudi Drago Jančar. Šel sem po dvorišču in proti centrali, da bi lahko streljal v zadnje vozilo. Med streljanjem je pritekel Peter štruel in rekel: »*Dečki gredo proti kuhinji in v kuhinjo, da bi metali goreče steklenice na kolono.*« V zmešnjavi mi ni povedal, da jim je kuhinjo že odklenil. »*Dobro,*« sem dejal in hitro sva stekla proti kuhinji. Ustavila sva se pri lakirnici. Slišalo se je strahotno streljanje. Tudi midva sva streljala proti posadki JLA. Naši mladeniči so se v kratkem prikazali iz kuhinje, na srečo vsi živi. Mislim, da jih je bilo pet. Nastalo je kratko zatišje, pojavilo se je še več fantov, ki so želeli nadaljevati sežiganje kolone. Potrebno je bilo gorivo. Petru sem dejal, naj gre skozi okno v lakirnico in da ven razredčila za barve. Pred tem so fantje s sabo prinesli steklenice z gorivom. Ponovno se je pripravilo steklenice in drugo posodo z gorivom in akcija se je nadaljevala. Večina prisotnih nas je metala goreče posode na kolono, tudi jaz in Peter. S Petrom sva vmes tudi močno streljala. Posadka JLA se je umaknila. Kolona je gorela in stala, le tanki so grozeče hropeli in počasi nadaljevali svoj morilski pohod. Ponovno sem šel proti centrali, izza vogala skladišča vzdrževanja sem streljal v zadnje vozilo v koloni. Motor vozila je še brnel. Kmalu se je tudi to vozilo vžgalo. Toda groza, v tem kamionu je bilo naloženo strelivo, ki je začelo pokati. Nastal je pekel. Umaknil sem se proti vratarnici in šel še enkrat gledat proti Putniku po sredinski makadamski cesti. Tu sem še vedno videl tanke, zopet sem izza vogala bloka pri policiji streljal proti tanku, čeprav sem vedel, da sem nemočen. Opazoval sem tudi dogajanje na Panonski cesti. Vrnil sem se na Elrad in si mislil: »*Gospod komandant posadke in JLA, to je zate začetek konca, prišel si v past, iz katere boš kot ropar odšel osramočen.*« V vratarnici Elrada je bil vratar gospod Drago Podboj, tudi kar nekaj drugih fantov je bilo prisotnih. S Petrom sva stala na dvorišču in se pogovarjala o nadaljnjem delu. Nato sem šel proti svoji pisarni, Peter pa je ostal pred vratarnico. Komaj sem prišel na notranje dvorišče, že je pritekel Peter in mi povedal, da civilisti na Muhičevem dvorišču odnašajo vojaško

opremo, orožje in strelivo. Obrnil sem se in skupaj s Petrom sva stekla tja. Na dvorišču pri servisu pralnih strojev Kous je bilo več fantov, ki so imeli razno vojaško opremo (avtomatsko puško kalašnik, okrog dva tisoč raznih nabojev, radijsko postajo, oficirsko bundo in oficirsko torbico, v kateri je bila komandirska beležka, daljnogled in zemljevid z označenimi smermi gibanja kolone ter druge drobnarije). Vse prisotne sem opozoril, da se mora vsa oprema zbrati in predati TO. Po krajšem prerekanju sem prevzel avtomat in druge stvari in skupaj smo vse odnesli v vratarnico Elrada. Naslednji dan je to prevzel gospod Franc Zemljič iz TO.

Tako je minil del razburljivih in težkih dogodkov in trenutkov. Zopet sem stal na dvorišču in razmišljal o vsem. V meni so se polnili možgani z gnevom, jezo in žalostjo. V Gornji Radgoni je padla že prva žrtev. Možgani so bili polni negativne energije. Nisem vedel, ali delam vse prav. Nisem vedel, ali dajejo možgani mojemu telesu pravilne in smotrne ukaze. A, kaj hočemo, vojna že sama po sebi ni pametna. Čeprav sem vedel, da smo to morali storiti. Spomnil sem se Petrovih besed: »Šef, ali se zavedate, kaj to pomeni? Vendar če vi streljate, bom tudi jaz.« In streljal je tudi on. Razmišljal sem in skupaj z drugimi opazoval še tlečo kolono vozil, ki so bila povsem uničena. Počasi so se tej črni gmoti železja začeli približevati radovedni obrazi mimoidočih. Tu in tam je še vedno kaj počilo, nato se je počasi vse umirilo.

V Elradu je nekaj sodelujočih v akciji še ostalo, nekaj jih je odšlo. Vsa akcija se je odvijala spontano, brez formalnega ukazovanja ali vodenja. Vsak je delal po svoji presoji, vendar je bila akcija kljub temu uspešna. Lahko rečem, da je bilo vodilo te akcije cilj – uničiti kolono. Omeniti moram nekatere prisotne, morda bom koga pozabil, vendar me bodo dopolnili drugi, kajti čas od dogodkov se je že močno odmaknil. Spominjam se treh ali štirih fantov s priimkom Mulec in Avguštin, ki so, kot se spominjam, šli v napad v prvem valu. Nadalje so bili tam v akciji tudi Darko Muc, Andrej Škrobar, Matej Hojs, Robert Poberžnik, Marko Škrobar, Smiljan Klemenčič, Leon Varga, Rudi Goričan in Žigert, v nekem trenutku je bil tam tudi Anton Orgolič. Večji del teh fantov je ostal v Elradu do naslednjega dne. Po krajšem premoru sva se s Petrom odpeljala proti lokaciji Mele. Nekje v mestu sta naju štopala novinarja – snemalca iz angleške postaje BBC. Po angleško sta vprašala, kako bi prišla v Radence. Hitro smo se sporazumeli in odpeljala sva ju v Radence, do Petanjskega mostu. Želela sta iti v Mursko Soboto, tam so zanju poskrbeli drugi.

Vrnila sva se v Gornjo Radgono, vmes sva se ustavila na lokaciji Mele. Pogledala in seznanila sva se z dogodki na tej lokaciji in se nato odpeljala v Gornjo Radgono. Vratarja na lokaciji Elrad Mele sta prosila, naj jima prineseva nekaj hrane, kar sva jima mislila priskrbeti. Ko sva se hotela spet vrniti na Mele, sva se peljala mimo osnovne šole v Gornji Radgoni. Tu so naši policisti iz helikopterja zajeli nekega polkovnika JLA. Helikopterju z oznako Rdečega križa so potem dovolili nadaljevanje poleta. Pred šolo je bil tudi gospod Stanko Sakovič in me je vprašal, kakšno je stanje pri Elradu in proti mejnemu prehodu. Na kratko sem mu razložil, nato pa se je z nama odpeljal na kraj požgane kolone. Nato sva se s Petrom zopet namenila mimo šole, tam pa je bil zopet gospod Franc Marko in naju vprašal, ali bi lahko v Ivajnce peljala dvanajst pripadnikov TO. Takoj sva se odločila in jih peljala v Ivajnce. Tam pa je gospod Kuzmič prosil, ali bi lahko še isti večer pripeljala nekaj rjuh, odej in hrane ter drugih stvari. Vrnila sva se v štab, kjer je bil tudi gospod Drago Kur in povedala, da moramo v Ivajnce pripeljati odeje, rjuhe in hrano. V štabu so dejali, da nimajo več odej in rjuh, ker so vse razdelili. Predlagal sem, da gremo po odeje in rjuhe v

hotel Radin v Radence. Pozno zvečer smo v Radinu prevzeli nad dvesto odev in rjuh, ki nam jih je na reverz dala gospa Elica Šandor. Z nama je bil tudi gospod Drago Kur, ki nama je nato naročil, naj greva še k Lončariču v Lokavce po hrano za TO. Takoj sva se iz Radina napotila v Ivajnce in predala odeje in rjuhe. Nato sva šla po hrano k Lončariču. Tam sta med drugimi bili tudi gospe Mira Marko in Zlata Rojko, ki sta kuhali za TO. Naložili so nama hrano. Potem sva po stranskih poteh s škripajočim kombijem odpeljala hrano na razna mesta in končno v Police. Približno po enih ponoči, torej že 29. 6. 1991, sva spet prišla na Elrad. Tu je bilo vse v redu. Nekateri sodelujoči v akciji napada na kolono vozil JLA so bili še v Elradu, nekaj pa jih je odšlo.

Noč je minila. Fantje in akcije so bili vsi brez orožja in opreme. Ker sem imel v rezervi še deset pištol in strelivo, ki je bilo sicer namenjeno za Narodno zaščito Elrad, toda ker v podjetju ni bilo nikogar, tudi vodstva ne, se mi je zdelo pametno to orožje razdeliti. Zato sem Darka Muca poslal k Dragu Kuru, da ga vpraša, če jim orožje smem razdeliti. Darko Muc se je vrnil in dejal, da se gospod Kur s tem strinja. Tako sem 29. 6. 1991 orožje in strelivo razdelil, prejeli so ga prostovoljci Darko Muc, Matej Hojs, Robert Poberžnik, Leon Varga, Rudolf Goričan, Smiljan Klemenčič, Andrej Škrobar. Vsakemu sem izdal tudi ustrezno strelivo, skupaj sedemsto nabojev. Na kratko sem jih tudi poučil o varnem ravnanju z orožjem. Navedene prostovoljce je pozneje prevzel gospod Zdravko Stolnik. Za izdano orožje in strelivo mi je gospod Drago Kur pozneje izdal potrdilo o prevzemu orožja. Zapletov ni bilo.

Tako se jaz, skupaj s Petrom Štruclom, spominjam dogodkov. V nadaljevanju je bilo še več akcij in dogodkov, vendar naj bo za sedaj napisanega dovolj. Vsi, ki smo se tako ali drugače, vpoklicani ali svojevoljno ali prostovoljno udeležili oboroženega upora proti JLA, smo se zavedali tudi tega, da smo svoja življenja dali na razpolago komaj rojeni, naši Sloveniji. Vedeli smo, da bomo v akcijah tudi ogroženi in da bodo navzkrižne akcije, ki so morda včasih tudi bile, lahko ogrožale tudi nas same. Vojna dejanja niso šala in ko možgane prevevajo še močna čustva, prav lahko pride tudi do nesmotrnih dejanj posameznika ali skupine. Jaz in Peter ne veva, ali so bila vsa najina dejanja pravilna. Bila pa so nujna in upravičena. Vse je bilo storjeno z enim samim namenom – za svobodno samostojno Slovenijo.

Martin Biček

Upam, da se bo tole sranje kmalu končalo in da bo armada opravila s teritorialci, ne da bi se razvila gverilska vojna. Če se to zgodi, me bodo zanesljivo angažirali kot bolničarja na eni ali drugi strani, saj končujem prvi letnik medicine. Jaz pa o medicini nimam pojma!!! Kdaj bom končal faks, če se tole zavleče?

Ob takšnem nesorazmerju moči je čisto nemogoče, da zmaga TO. Sploh pa, kaj si predstavljajo. Kakšna država pa bi bila Slovenija – dva milijona ljudi, dvajset tisoč kvadratnih kilometrov – še za republiko komaj zadosti. Nihče nas ne bo priznal. Vsi pomladni politiki delujejo nekam amatersko, nedržavniško. Kdo jih bo jemal resno? Prvi alarm za zračni napad. Vsi stečemo v klet, naštudiram, da je najbolj varno v pralnici, ki je vsa pod zemljo in nima oken. Najmlajši bratranec joče. Čez kakšnih pet minut pogledamo skozi garažna vrata – zunaj nič novega. Stara mati je najbolj pogumna, hodi po dvorišču in pravi, da si ni nikdar mislila, da bo doživela še eno vojno. Vojna?

Ob enem izmed naslednjih alarmov kuham kosilo, sestra igra klavir. Ne dava se motiti. Prvi in edini napad letal na bližnji oddajnik opazujem izpred trgovine s kozarcema kislh kumaric in vloženih gobic v rokah. Zdi se kot igra. Čez nekaj minut, ko sem že na pol poti do doma in letal ni nikjer več, se oglasijo sirene za zračni napad. Od civilov nihče ne trza, kot se je to zgodilo ob prvem alarmu, le teritorialci, ki so nameščeni v bližnji šoli, mimo naše hiše spet tečejo v bližnji gozdiček. Bolj kot na vojsko me spominjajo na gasilce. To je vse, česar se spominjam. Mislim, da ata in mame ni bilo doma, se ju nič ne spomnim. Prvič v življenju sem kuhal kosila, bila so delno užitna in vsa podobna, sestra je vedno vse pojedla. Teritorialci so občudovaje poslušali najino igranje na klavir (pri naši hiši je bilo stražarsko mesto), zato sva veliko igrala. Ne spomnim se, da bi gledal televizijo.

Boštjan Birska

Vojna se je začela tako nenadoma. Bilo je nekje sredi poletja, ko se skoraj vsi ljudje srednjih let odpravljajo tudi v službo. Ker je moja pot dolga, in sicer od Žetal do Celja je v času vojne prišlo do cestnih zapor. Naš avtobus je iskal stranske poti, saj so bila na cesti podrti drevesa, avtomobilske barikade predvsem v Rogatcu. Tako smo po stranskih cestah prispeli na delovno mesto, kjer so nas že čakala zaščitna sredstva, kot na primer plinske maske. Postavili so oznake, ki so opozarjale na možnost oziroma postopek v primeru letalskega napada. Seveda je tudi delo bilo precej moteno, saj smo vsi čakali, kaj se bo zgodilo.

Ker imamo vikend hišico na vrhu hriba, sem bil priča tudi močnim eksplozijam, ki so se slišale z Boča. Videl sem tudi letala, ki so krožila nad Bočem in bombardirala televizijski oddajnik na njem. Radio je pozneje predvajal novico, kaj natančneje se je zgodilo. Bil sem zgrožen nad dejanji tedanje vojske. Moja hiša leži zelo blizu meje s Hrvaško in mejnega prehoda Gruškovje, zato smo bili še toliko bolj v skrbeh, kaj se bo zgodilo. Navzočnosti vojakov sicer ni bilo zaslediti, predvsem pa jih nisem videl. Govorilo pa se je, da so jih gozdovi polni, predvsem prek griča, kjer poteka meja s Hrvaško.

Spomnim se tudi, kako so nam svetovali, da naj kupimo zaloge sveč in petroleja, ker obstaja možnost, da ostanemo brez elektrike. V trgovinah so omejili nakupe, saj so se izpraznile police. Dobili smo samo po kilogram sladkorja oziroma soli, saj je ljudi zgrabila precejšnja panika. Na srečo pa je to bil samo nekajdnevni strah pred neznanim. Vesel sem, da se je v bistvu vse še tako dobro izteklo.

Branko

Ko pomislim na vojno v Sloveniji, me spreleti srh in si oddahnem – hvala Bogu, da je že mimo. Čeprav ni bila dolga in preveč krvava, je bila vojna. Zaradi poklica, ki ga opravljam, nisem bil vpoklican v operativno vojsko. Imam namreč podjetje, ki se ukvarja z nujnimi in ne nujnimi reševalnimi prevozi. Z operativnim štabom v Šentjurju sem bil povezan cele dneve, če bi potrebovali moj reševalni avtomobil, ki jim je moral biti na razpolago skupaj z usposobljenim voznikom. Moja glavna zadolžitev je bila prevoz dializnih bolnikov v bolnice in po opravljeni dializi zopet domov. Spomnim se, da je telefon nenehno zvonil, saj so pacienti poslušali poročila o prevoznosti cest in so bili zaskrbljeni, ko so slišali za mnoge zapore in ovire na cestah, po

katerih bi se morali peljati. Po svojih močeh sem jih opogumljal, saj sem pri svojem delu v dolgoletni praksi spoznal mnoge obvozne in stranske poti, po katerih smo kljub vsem težavam kar uspešno lovili urnike njihove dialize. Največji problem je bilo zagotoviti prevoz v Klinični center v Ljubljano, saj je bilo treba mimo Trzina, ki je bil povsem neprevozen, saj je tam potekala ena glavnih bitk za Slovenijo. Tu nas je reševalo specialno vozilo, saj so nam omogočali prevoz, če se je le dalo. V skrajnem primeru pa smo vozili tudi preko travnikov in polj in uporabljali poljske ceste. Tudi v bolnicah je prihajalo do zastojev, saj so ob alarmih morali bolniki v zaklonišča in so morali tam čakati do prenehanja nevarnosti. Vendar pa so včasih bolniki kljub alarmu želeli čim prej iz bolnice in iz mesta domov in smo družno »pobegnili« kljub nevarnosti, saj je bila vsem skupna še druga skrb – to je skrb za dom in družino, ki je ostala sama.

Skrbelo me je, ker sem bil nenehno na poti, mobilnih telefonov takrat še ni bilo, zato ni bilo povezave med menoj in družino. Družino je skrbelo, če se nisem pravočasno vrnil domov, kaj se je zgodilo, jaz pa sem spoznal, da je doma vse v redu tudi šele takrat, ko sem zapeljal na domače dvorišče.

Spomnim se, da nikoli prej nismo tako sledili poročilom na radiu. Hvaležni smo bili Jelku Kacinu, kadar se je oglasil, saj je znal informirati javnost tako, da ni bilo pretirane panike, kljub temu pa smo bili seznanjeni z vsemi informacijami, ki so bile za nas potrebne. Čeprav je bila vojna v Sloveniji v primerjavi z drugimi republikami bivše Jugoslavije kratka in manj krvava, si želim, da ne bi imel več takšnih izkušenj, saj je bila že sama negotovost, v kateri smo živeli teh deset dni, dovolj neprijetna.

Jurij Centrih

Že nekaj časa pred osamosvojitvijo so nas prevzemali čudoviti občutki.

Osamosvojitvena slovesnost je bila za naš narod nekaj enkratnega, izpolnitev tisočletnega upanja. Dvigovanje zastave pred parlamentom je dvigovalo narodno zavest in nihče se ni zavedal, da bodo naša življenja čez nekaj ur postavljena na glavo. Tisto jutri sem bil s sodelavci namenjen v Maribor. V vasi Rošnja, nekaj kilometrov pred Mariborom, smo naleteli na kolono ustavljenih vozil. Po radiu smo izvedeli, da so na vseh pomembnejših poteh postavljene barikade. Ko smo se peljali nazaj proti Ptuj, smo zvedeli, kakšen je namen postavljenih barikad. Kolone vojaških vozil so se napotile proti mejam naše republike in razglašeno je bilo vojno stanje. Prvo obdobje vojne sem preživel doma. Moja žena je zaposlena v mariborski bolnišnici in se je v tistem času vozila v službo z vlakom. Vsak dan sem jo vozil na železniško postajo in domov. Najbolj mučni del poti je potekal mimo vojaškega skladišča na Volkmerjevi ulici. Prosti čas sem preživel ob radiu, televiziji in ob prebiranju časopisov. Dogodki so si sledili z veliko hitrostjo, zato sem vsak dan z nestrpnostjo pričakoval sveže novice. Ob zvokih siren, ki so oznanjale splošno nevarnost, se je v meni porajal občutek tesnobe. Spomnim se, da sva imela z ženo pripravljen nahrbtnik, v katerem so bili spravljene osebni dokumenti, nekaj oblačil, konzerve s hrano, svetilka in tranzistor. Ko so se oglasile sirene, sva zapustila stanovanje in odšla proti zaklonišču, vendar nisva nikoli stopila vanj. Mislim, da je takratna oblast dajala občutek, da imajo stvari pod nadzorom in da vedo, kaj delajo. Večina prebivalcev je bila v tistih dneh v skrbeh, ne bi pa rekel, da so bili panični. Ščasoma je napetost začela popuščati in vojna v Sloveniji je na srečo dobivala svoj epilog. Življenje se je začelo vračati na stare tirnice. Ob brionskem

sporazumu sem bil sprva razočaran, saj je nakazoval počasen umik jugoslovanske vojske. Pričakoval sem namreč, da bodo naše ozemlje morali zapustiti takoj, ker so bili poraženi. Tujina je zelo težko sprejemala dejstvo, da Jugoslavija razpada, vendar toka dogodkov ni mogel nihče več ustaviti. Vse več držav nas je začelo sprejemati kot samostojno državo in to je bilo veliko priznanje za deželo na sončni strani Alp.

Milan Ciglar

Ne spominjam se natančno, kateri dan v tednu je bil. Mislim, da so bili dnevi po razglasitvi samostojnosti Republike Slovenije in ko so se razmere v Sloveniji že pričele zaostroovati. Z nekim Hrvatom sva bila dogovorjena, da bova peljala s kamionom za živino v Ilirsko Bistrico približno dvajset bikov, kjer naj bi jih zaklali. Doma (v Šentvidu pri Grobelnem) so me prepričevali, naj raje ostanem doma, da ni varno oditi na pot, jaz pa sem vztrajal, saj vsega dogajanja sploh nisem jemal resno, niti predstavljal si nisem, da bi se vsa stvar lahko tako zapletla. Ko sva v klavnici v Ilirski Bistrici uredila vse potrebno, naju je direktor povabil v bližnji hotel na kosilo. Takrat je pričela tuliti sirena, vsi smo bili nekoliko vznemirjeni. Dokler nevarnost ni bila preklicana, smo počakali v hotelu. Ko se je stanje nekoliko umirilo, sva se odpeljala proti domu, vendar naju je pri Logatcu ustavila policija in nisva smela nadaljevati poti. Videla sva tudi razdejanje, ki so ga povzročili tanki. Nikakor nisva mogla nadaljevati poti. Najino vozilo sva morala parkirati ob cesti, telefonske zveze so bile pretrgane, tako da nisva mogla nikamor poklicati. Ves promet je bil ohromljen. Avtobusi, vlaki, taksiji niso vozili. Šofer (Hrvat) je predlagal, da bi ostala kar tam, v Logatcu, in si poiskala prenočišče, kajti pričelo se je že mračiti. Pri nekaterih hišah sva vprašala, ali bi lahko prespala pri njih, vendar so bili ljudje do naju zelo nezaupljivi. Ko sva tako hodila po Logatcu, sva srečala nekega moškega in ga vprašala, ali ve za kakšno prenočišče. Odpeljal naju je k svojim sorodnikom, vendar so imeli že vse zasedeno. Ta moški, bil je obrtnik, je hodil z nama in nama poskušal poiskati stanovanje, ker pa nismo imeli sreče, se je ponudil kar sam. Z avtom naju je odpeljal na svoj dom, kjer nama je tudi postregel z večerjo, pri njem sva lahko prespala in še danes sem mu hvaležen za pomoč in prijaznost, ki nama jo je namenil, čeprav sva mu bila popolna tujca. Naslednje jutro so telefonske zveze že delovale, promet pa je bil še vedno ohromljen. Poklical sem domov, kjer so bili zelo v skrbeh zame in jim povedal, da bom poskušal do večera priti domov. S šoferjem sva se nato peljala do avtoceste, na cestninski postaji so nama povedali, da je prevoz po cesti dovoljen le na lastno odgovornost. Šofer se je odločil, da se bo skušal vrniti domov po drugi poti, jaz pa sem ustavil nekega gospoda, ki je iz Nove Gorice peljal sadje v Ljubljano. Rekel mi je, da se z njim lahko peljem del poti. Tako sva se s šoferjem ločila. Gospod ni šel v center mesta, zato sem moral prehoditi kar nekaj kilometrov, preden sem prišel do mesta oziroma železniške postaje v Ljubljani. Ljudi ni bilo na ulicah, vsepovsod so bile zapore, taksisti niso vozili, v mestu je bilo pravo zatišje. Ko sem prišel na železniško postajo, sem še zadnji trenutek ujel vlak, s katerim sem se varno in brez zapletov pripeljal domov. Doma so bili sprva besni name, ker jih nisem poslušal, nato pa so se pomirili, saj se je vse srečno izteklo.

Ivan Dečman

Najbolj se spominjam letalskega napada na Boč. Že prejšnje dni je vojska pri Štelcerju (tako se po domače reče bližnji gostilni) naredila zasedo, nekakšne barikade. Štelcerjeva gostilna stoji ob cesti in to ravno na meji med celjskim in mariborskim okrajem. Ko so bombardirali Boč, so poškodovali oddajnik, zato je bilo nekaj časa prekinjeno oddajanje po televiziji in radiu. Prejšnje dni smo namreč bili o dogajanju informirani na ta način. Oddajnik so popravili v kratkem času. O začetku vojne smo slišali po radiu, ravno tako o koncu in drugem dogajanju. Mimo naše hiše, ki stoji zraven gozda, so imeli pripravljene zasede. Zraven so imeli tudi vojaško kuhinjo. Če so kaj kuhali, ne vem, najbrž ne, ker je bilo vojne hitro konec. Najbrž so imeli stvari samo pripravljene, če bi se vsa zadeva stopnjevala. Kaj se je v gozdu dogajalo, ne vem. Vojaške stvari se civilistom ne govorijo. Vem le toliko, kolikor sem videl, ko so hodili mimo hiše v gozd. Ljudje so vsi čakali doma, nikogar ni bilo videti, da bi odhajali v gozd. Zaklonišč ni, ker je pri nas podeželje in je tudi veliko gozda. Ljudje so imeli namen, če bi se stanje poslabšalo, oditi v gorco ali vinograd. Najbližja sosedja je prišla k nam z dvema otrokoma. Doma jo je bilo strah, moža so vpoklicali k vojakom. Kateri dan se je kaj zgodilo, ne vem. Datumov se tudi ne spomnim. V glavnem pa je bilo življenje v teh dneh dokaj normalno. Bolj pozorno smo seveda sledili poročilom na televiziji in radiu. Vojaki in drugi, ki so bili pripravljene v gozdu, so iz gozda odšli šele tri dni po razglasitvi, da je vojne konec.

Anton Drolc

S takrat še postulantom p. Miho Benediktom Majetičem sva bila sama doma na Zaloški v Ljubljani, ko se je začel alarm. Ravno sva bila pri računalniku in obenem gledala televizijo. Na sporedu je bila neka oddaja, katere naslova se več ne spomnim, vem samo, da je bila slaba slika in da so povedali neko opozorilo. Računalnik in televizijo sva odnesla v klet, še nekaj odej in druge potrebščine. Opazil sem, kako so ljudje tekli v zaklonišča. Miha se je medtem že vrnil domov in sva skupaj uravnavala sliko. Takrat, ko sem bil na strehi, je prišel mimo policaj in začel vpiti name, da naj zginem noter in da bodo priletela letala. Nisem ga niti prav poslušal. Ko sva končala, sva šla v klet in čakala. Slišala sva samo nekaj hrupa, nič naju ni bilo strah. Drug dan sem šel na Štajersko, ker je bil pogreb našega duhovnika p. Stanka Cvetka. Spominjam se, da so bili ljudje tam vsi prestrašeni in bleđi, češ da bodo prišli tanki s Hrvaške.

Andrej Feguš

Takrat je bilo smešno, takrat. Junija 1991 je bilo to. Vseh sort stvari se je zgodilo! Spomnim se, da sta bili takrat dve ženski na dopustu na kmečkem turizmu pri Pogorevcu. Ko se je pa začelo govoriti o spopadih na meji in o grožnjah jugoslovanske vojske, je ljudi seveda zgrabila panika. Takrat jih je tu, no, na Pavličevem sedlu, veliko čez mejo šlo, so zbežali. No, mene so pa takrat poklicali Pogorečeva mati ali bi lahko jaz peljal dve ženski, ki sta bili na dopustu pri njih, nazaj domov, na Dolenjsko. »*Ti si tak bolj znajden, če bodo delali kake težave na cesti, tam pri Ljubljani,*« so rekli Pogorečeva. Pa sem šel po njiju, jih vzel v avto in smo šli. Peljali smo se čez Kranjski rak, pa na Kamnik, tam je šlo še vse gladko, brez problemov. Smo prišli pa v Domžale, naravnost pred barikade. Nas niso spustili mimo. Jaz obrnem avto in kar naravnost na policijo. Tam seveda razložim

situacijo: »Jaz sem Funtekov iz Podvolovljeka in peljem tile dve gospe, ki sta bili pri nas na dopustu, na kmečkem turizmu, nazaj domov na Dolenjsko.« In so nas popisali: ime priimek, naslov, avto, vse! Da bodo sporočili na vse postaje, da nas lahko spustijo.

In smo se spet peljali naprej. Zdaj ni bilo več problemov. Pogledali so avto, vprašali za ime in nas pustili naprej. Peljali smo se kot gospoda. Oni dve ženski sta bili od začetka še bolj sramežljivi, nič kaj nista hoteli govoriti. Jaz sem jih pa spraševal vse mogoče stvari, hecal sem jih, onidve sta pa počasi povedali vsaka svojo zgodbo. Prvo je pustil mož, ko je zanosila, on je bil delavec, no zidar in je šel nazaj v Bosno, kjer ima svojo družino in otroke. Zdaj je sama z otrokom. Druga ima že tri otroke, pa tudi samska.

Šele ko smo prišli tja na Dolenjsko, ne spomnim se, kako se je reklo tistemu kraju, se je meni posvetilo, da smo prišli v dom za samske ženske z otroci. Seveda sta me takoj povabili noter, nisem mogel odklonit. Stopimo noter, zamisli, same ženske, sto pa še več žensk. Pa to take, ko so že dolgo časa kar same, brez moških. Sem mislil, da sem jim bo zmešalo, ko sem stopil noter. Takoj je bila pogrnjena miza, skuhana kava, pa vino, kruh, klobase, potica, vse, kar si lahko zamisliš... Ženske so bile čisto zmešane! So rekle, zakaj pa vi ne bi kar pri nas ostali, kaj bi vam pa tu manjkalo? Meni je pa samo to šlo po glavi, kako bom nazaj domov prišel, pa kaj bom ženi rekel kje sem bil...«

Jurij Funtek

Prve molotovke

V Vitomarcih se je slišalo streljanje iz smeri Radenec. Z dvema prijateljskima, Ivanom Ljubecom in Ivanom Berlakom, smo se odločili, da gremo pogledat kaj se dogaja. Na pot smo šli z mojim avtomobilom in v Cerkljenjaku mimogrede napolnili še posodo za rezervno gorivo. V Radencih, v križišču pri železniškem nadvozu, je bil kup razbitih tovornjakov, ki so bili z mostu odrinjeni v jarek. Zavili smo proti Gornji Radgoni. Na cesti so bile dobro vidne sledi gosenic oklepnih vozil. Na vstopu v Gornjo Radgono smo dohiteli kolono vojaških vozil in ker v njih niso kazali zanimanja za nas, nadaljevali vožnjo kakšnih petdeset metrov za tankom, ki je vozil zadnji. Pred njim je bilo videti še nekaj vojaških kamionov in dva oklepna transporterja.

V središču mesta se je vojaška kolona zaustavila, zato sem avto parkiral na avtobusni postaji. S skupino drugih smo opazovali dogajanje na ulici proti Lenartu. Ker ni bilo zaznati nobenega odpora teritorialcev in milice, je v skupini prevladalo mnenje, da bi bilo treba nekaj ukreniti in kolono JA napasti. A orožja nismo imeli in nekdo se je domislil, da bi to lahko storili z molotovkami. Od nekod so prinesli steklenice in nekaj smo jih napolnili tudi z bencinom iz moje posode za rezervno gorivo. Eden od prisotnih je na hitro pojasnil, kako se takšna steklenica pripravi. Slekem svojo majico in jo razrezal na trakove, da smo naredili zažigalne vrvice, ki so gledale iz steklenic. Ostali v gruči so menili, da na tej strani ulice ni pravih pogojev za napad. Midva z Ivanom Berlakom pa sva se vseeno z nekaj steklenicami in preostalim bencinom v posodi za gorivo odpravila za hišami levo od ulice v smeri proti Lenartu. Za elektro transformatorjem, v bližini križišča, kjer se cesta odcepi proti mejnemu prehodu z Avstrijo, sva pustila del steklenic in posodo z bencinom. Z dvema steklenicama sva se odplazila k cestišču in ugotovila, da nimava vžigalnika in vžigalic. Umaknila sva se nazaj k transformatorju in v kletnih prostorih bližnjega stanovanjskega bloka opazila skupino ljudi, ki so nama dali vžigalnik. Znova sva se

približala ulici in napadla. Prva steklenica je zgrešila cilj in padla na asfalt. Druga je zadela oklepni transporter, vendar ni naredila nobene škode, saj se je goreči bencin razlil le po železju. V vojaški koloni pa so takoj ugotovili, od kod padajo molotovke in začeli silovito streljati po nasipu, ki nama je služil za kritje. Krogle so žvižgale nad najinima glavama in v hipu sva bila polna vej in listja z bližnjega grmovja.

Po vrnitvi k transformatorju sva napolnila nove steklenice z bencinom in čez nekaj časa ponovno krenila v napad. Tokrat bliže križišču. Vojaški kamioni so bili s svojimi platnenimi ceradami dobra tarča. Eden je zagorel že ob prvem poizkusu. Obenem je zagorelo še več kamionov, saj je nekdo tudi na drugi strani ulice metal zažigalne steklenice. Ušesa nama je paralo vpitje vojakov, ki so v zmedi zapuščali goreča vozila in bežali nekam proti čelu kolone. Če bi se kateri od njih obrnil, bi bilo po nama, ker sva bila le kakšnih dvajset metrov vstran in brez pravega kritja. V naslednjem hipu je bilo treba poiskati nov zaklon za bližnjo skladovnico drv, ker se je na gorečih kamionih v vnelo strelivo, ki so ga prevažali. Eksplozije so bile tako močne, da se tudi tam nisva počutila varna in sva se znova umaknila za transformator. Tam so naju opazili iz oklepnega transporterja, ki je stal v križišču. Zgradbo je zasula toča krogel, ki so prebijale zidove, da so postali kot sir. Vrgla sva se po tleh in čakala, da je streljanje ponehalo. Za tem se je oklepni transporter umaknil in kakšno uro so se slišale le detonacije gorečega streliva. Tudi sedaj ni bilo nikjer opaziti nobene enote teritorialcev ali milice. Videla sva le prelete avstrijskih vojaških letal nad mejnim prehodom. Za najinim transformatorjem sva postala nekoliko neprevidna in videli so naju iz tanka, ki se je med tem postavil v križišče. Ker so me začele gristi mravlje, sem se umaknil še nekaj metrov nazaj, vendar tako, da mi je bil tank še vedno na očeh. Ko sem Ivanu, ki je bil blizu mene, povedal, da cev obrača proti nama je ta uspel reči le, da se mi to samo zdi. Potem je silno počilo. Čutil sem, da me je vrglo v zrak in odneslo nekaj metrov nazaj v travo. Neznansko mi je zvonilo v ušesih in od dima in prahu nisem videl ničesar. Pomislil sem: Če ustreli še enkrat, je z mano konec. Zaskrbelo me je za Ivana. Ko sem ga poklical, se je oglasil nekje čisto blizu mene. Zavpil sem mu »*beži*va« in stekel kolikor je šlo z mojo protezo, saj sem kot otrok izgubil desno nogo zaradi tumorja v kolenu. Hitro sva bila pri avtomobilu, kjer je v strahu za naju dobri dve uri čakal Ivan. Povedal je, da so vojaki potem, ko so začeli streljati po napadu na njihova vozila, ubili nekega svetovnega popotnika Janeza Svetino. Zbali smo se, da nam bodo poleg uničenega transformatorja očitali še smrt Svetine, zato smo hitro zapustili Gornjo Radgono in se odpeljali domov.

Marjan Gavez

Veš, otrok moj, to sploh ni bila tista prava vojna, kot se je spomnim iz leta 1942. Vojna ni to, ko sedi doma in gledaš televizijo ali poslušaš radio. Vojna je, ko se moraš skrivati in vsak dan biti v strahu za življenje... Ja, prav imaš. Slišal sem, da so nekateri bili ustreljeni, da so spet drugi šli v zaklonišča, samo nas tukaj, v tej mali vasi, vojna ni dosegla. Če bi bila ta vojna »*prava*« vojna, bi se tudi mi tukaj skrivali in stradali kot smo že... Ne bi vedel, zakaj se je vse skupaj tako hitro končalo, tudi to ne, zakaj nas v Sloveniji ni doletelo kaj hujšega... Verjetno se za to moramo zahvaliti naši vojski, ki je srbski preprečila, da bi storila kaj hujšega, pa tudi po televiziji so rekli, da so politiki to verjetno že predvidevali in pravočasno organizirali obrambo. Srečen sem, da se je vse tako dobro izteklo. Nisem najmlajši, pa tudi eno vojno sem že preživel, tako da vem, kako krute in

predvsem žalostne so lahko stvari. Povem ti pa tudi, da me je bilo strah, da se bo ta vojna razrasla v pokol, kot ga ti in tvoji vrstniki ne poznate. Vi se tudi verjetno niste tako bali posledic, ker si jih niti ne morete predstavljati.

Ludvik Gergorič

Rek pravi: »*Najboljša lastnost človeka je, da pozabi.*« So pa trenutki ali dogodki v življenju, ki zlepa ne zbledijo. Vojna. Vojna za Slovenijo. Veliko let je že minilo od tistih dogajanj, pa so nekatere slike v spominu še zmeraj žive. Junij se je takrat nagibal že krepko proti koncu in z njim konec šolskega leta. V zraku je bilo čutiti neko napetost. Počitnice, dopusti... ne, ni bilo to. Ta napetost ni bila prijetna. Na politični sceni se je dogajalo nekaj povsem drugačnega. Slovenija je korakala na pot samostojnosti: »*Nocoj so dovoljene sanje – jutri je nov dan!*« Besede Milana Kučana so odmevale prijetno, a napeto. Nova slovenska zastava, Prešernova Zdravljica – nova himna. Srce želi, pa ne more poleteti. Čuti se pritisk, prijetno neprijeten. Kam smo zapluli? Konec junija praznujem rojstni dan. Zmeraj je bilo veselo. Tistega 28. junija pa ni bilo tako. Dogodki, ki so se vrstili v tistih dneh, niso vabili k veselju, ampak k treznemu razmišljanju. Zbrali smo se za mizo pod orehom. Trije dedci. Moževali smo. Pekrski dogodki, barikade na cestah, poročila na RTV... preveč tem za umirjen pogovor. Iz daljave zaslišimo bobnenje. Dva helikopterja na obzorju mlatita zrak. »*Prinesi lovsko puško, da jih »sklatimo!*« se v grenki šali zasmije sosed Frenk. Razmišljamo o zapuščenem bunkerju v bližnjem gozdu, kjer bi lahko našli zasilno skrivališče za otroke in žene. Stvar je hudičevo resna. Vino, ki ga vmes pijemo, je hudičevo grenko. »*Danes mi ne teče,*« pravi Kristo. Razidemo se. Slabe vesti se vrstijo. Napetost raste. Najbolj grenek rojstni dan doslej. Sinek Marko se drži za debelce mlade dozorevajoče češnje. Njemu v čast in v spomin sem jo posadil pred dvema letoma, z željo, da bo še dolgo v življenju lahko užival njene sadeže. Nebo prekrijeta dve letali. Nagonsko pograbim Marka in ga privijem k sebi. Čez čas se v smeri Šentilja zasliši bobnenje. Pa menda ja nista odvrgli bomb!? Radio potrdi domnevo. Sirene tulijo, mati joče. Spomini ji sežejo daleč nazaj, ko je kot desetletna deklica doživljala pretrese druge svetovne vojne. Težko prenašam takšen jok. V srce se za hip prikradeta žalost in srd.

Proti večeru nas pokličejo na zborna mesto Narodne zaščite. Ob dvaindvajseti uri sem pri vodohramu. Tranzistor, svetilka, lovski nož, topla jakna... Noč bo dolga. Marko in Irena sta na varnem. Pogled je zazrt na Dravsko polje, na Maribor. Tu in tam kakšna luč, skorajda grobna tišina. Misli mi bežijo daleč nazaj, ko sem bil mlad ponosen vojak takratne Jugoslovanske vojske, verujoč v bratstvo in enotnost. Neki Kninčan mi je nekoč dejal: »*E, moj Janezu, nemaš pojma, bratstva i jedinstva nema više!*« Takrat mu nisem verjel. Danes vem, da je imel prekleto prav. Iz misli me predrami momljajoč glas. Prisluhnem. Ob vznožju hriba se opoteka možakar. Ni vzdržal pritiskov. Pod težo maliganov se je kobacal proti domu. Tresk vrat, psovka iz južnih krajev, potem pa vse tiho je bilo. Zjutraj odidem na zborna mesto in oddam poročilo. Doma me sinek nasmejan sprejme z iztegnjenimi ročicami. Z Ireno se poljubiva. Dogodki, ki so sledili, so bili dokaz naše zrelosti, našega ponosa, naše vztrajnosti in strpnosti. Zdaj je češnja že enajstič obrodila; s prijatelji zopet sedimo za mizo pod orehom, vino je sladko; ponosni obujamo spomine.

Janko Gert

V vojni sem bil udeležen od 2. 7. – 16. 7. 1991, na vpoklic območnega štaba TO Slovenska Bistrica. Zborni mesto smo imeli na Vrholah pri Slovenski Bistrici. Moram pripomniti, da sem med osamosvojitvijo poveljeval kot namestnik komandanta protiletalske obrambne baterije v sestavi rezervistov. Mobilizacija se je pričela po devetnajsti uri, do štiriindvajsete ure je prispela večina vpoklicanih vojakov rezervistov, katerim sem že poveljeval na vojaških vajah. Dobil sem koordinatorja iz občinskega štaba TO, ki je imel s štabom neprekinjeno zvezo in nam dajal navodila. Noči smo prebili na prostem, v okolici kmetij, pozneje pa tudi na senikih. Dobili smo tudi lahko pehotno orožje. Vojna se je seveda pričela že prej, vendar so nas mobilizirali z namenom, da smo raztovarjali orožje in municijo, po zavzetju vojaškega skladišča v kraju Ložnica. Na ta dogodek smo čakali tri dni, kar je vzbujalo precej nejevolje med nami, kot tudi med vaščani. Po zavzetju skladišča orožja so nas premestili na območje Treh Kraljev in Osankarice, kjer smo samo v nočnih urah razkladali municijo. Delo je bilo zelo naporno, saj so nekateri deli municije tehtali celo do petsto kilogramov. Za hrano in pijačo sta dobro poskrbeli gostišče Treh Kraljev in planinski dom na Osankarici, kjer smo čez dan tudi počivali in po urniku v sožitju z lovci stražili. Po tednu dni sem s skupino petintridesetih najboljše usposobljenih mož odšel v Spodnjo Novo vas, kjer smo prevzeli topove za protiletalsko obrambo. Na tem območju smo bili zamaskirani dva dni, se prilagajali terenu, ter vzpostavili zvezo z območnim štabom in letališčem v Mariboru. Zadnjih pet dni, ki so nas ločevali od odhoda domov, smo zamenjevali izmučene kolege iz mariborskega okoliša in tako prevzeli varovanje tedanjega vojaškega šolskega centra v Pekrah. S tem se je moja udeležba v vojni za samostojno Slovenijo končala. Ponovno sem bil vpoklican na vojaško vajo, ki je trajala od 7. do 13. septembra istega leta. Takrat sem predal uniformo in vso pripadajočo opremo ter funkcije mlajši generaciji.

Marijan Gmeiner

Ideje ne moreš ubiti

Ideja je kot rušilni oven srednjeveških vojščakov, s katerim so razbijali vrata trdnjav in gradov. Ljudje se je oklenejo in rušijo vse, kar jim stoji na poti.

O slovenski osamosvojitvi leta 1991 je že veliko povedanega, zapisanega, vendar še vedno ne dovolj, da bi se razsvetlilo vse podrobnosti takratnih dogajanj. Moj namen je, da nekatere od teh osvetlim, zato nisem mogel brez omembe tudi tistega, kar je bilo že povedano in napisano. Dogodke sem pojasnjeval z namenom, da bi se bolj razumeli in da bi se na njihovi osnovi izpeljali ustrezni nauki. Pripadniki JLA so bili z dogodki v Sloveniji porinjeni v vlogo, za katero se niso nikoli pripravljali in večina si je ni želela odigrati tako, kot si jo je zamislil vojaški vrh. Za žično ograjo letališča Cerklje ob Krki so se dogajale človeške drame ljudi, ki se s početjem JLA niso strinjali.

O prispevku častnikov, podčastnikov, vojakov in civilnih uslužbencev v vrstah JLA k slovenski osamosvojitvi ni znano veliko dejstev. Ta del zgodbe o osamosvojitvi Republike Slovenije je premalo znan, še manj priznan. Ko so se končale napetosti in oboroženi spopadi, oziroma lov na ljudi, se je začel lov na zasluge, v katerem je izplen pripadnikov JLA manjši od zasluženega. Namenoma uporabljam besedo lov, saj je sodoben človek še vedno lovec – nabiralec, katerega bit je ovita s plastmi kulturnih in civilizacijskih zapovedi. Te plasti v kriznih in drugih težkih situacijah popokajo in tedaj spoznamo pravo naravo

človeka. Ko gledamo na taka dogajanja iz mirnodobnega stanja, se sprašujemo, kako je mogoče, da človek počenja to in ono. Kako je mogoče, da se tako spremeni? Recimo narodni junaki, ki so narod osvobodili, ga danes ropajo in to zakonito.

Oboroženi del osamosvojitvene vojne je bil krona osamosvojitvenih prizadevanj in če bi ne bilo nas v JLA, ki smo k temu pripomogli, bi bila ta krona drugačna. Pišem o oficirjih JLA, saj sem bil tudi sam visok oficir JLA na letališču Cerklje v štabu poveljstva letalske baze, ki je imela rang brigade kopenske vojske. Po funkciji sem bil načelnik štaba baze za operativno učne zadeve, ki so vključevali tudi obveščevalne posle. Namenoma sem napisal funkcijo, ki sem jo opravljal, čeprav marsikomu ne bo jasno, kaj ta funkcija predstavlja, da dokažem, da nimajo prav tisti, ki pravijo: *»Ah, oficir JLA je oficir in vsi so enaki.«* Ti so se tudi zaradi dolžnosti, ki so jo opravljali, znašli v različnih pozicijah. Recimo podpolkovnik, ki je odgovarjal za veliko ljudi, skladišča z bojnimi sredstvi, gorivom, ki se lahko vžgejo in povzročijo katastrofo že zaradi malomarnega kadilca, je težje zapustil JLA kot oficir, ki ni imel odgovorne funkcije. Prestopiti iz JLA v TO je bilo najlažje vojaku slovenske narodnosti. Pretekel je nekaj sto metrov in že je bil pri *»svojihi«* – rešen.

V nadaljevanju ne morem mimo zgodovinskih, nacionalnih in antropoloških ter drugih dejstev, ki so povzročila oborožene spopade na tleh bivše SFRJ. Razum in pogum Slovencev je v SFRJ veliko pomenil. Slovenci so dali visok prispevek k ustanovitvi in razvoju SFRJ.

Že na drugem zasedanju Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, 29.

11. 1943, na katerem so bili postavljeni temelji SFRJ, so bili slovenski delegati aktivni in konstruktivni ter so tako dali močan pečat povojni ureditvi države, ki se je rodila v ognju in krvi narodnoosvobodilne vojne. V takratni povojni državi so imeli Slovenci zelo pomembno vlogo tako kadrovske, kot tudi moralno in materialno. Predstavniki Socialistične republike Slovenije so bili imenovani na najvišje funkcije skupne države, tudi v JLA. Slovenija je bila najbolj razvita republika, Slovenci pa čislani in spoštovani. V izgradnji skupne države niso stali križem rok. Že v času Staneta Kavčiča se je na tleh Slovenije rodila ideja o večji samostojnosti federalnih enot SFRJ oziroma republik. To je bilo za tisi čas pogumno in razumno dejanje, ki bi zagotovilo večjo ustvarjalnost vseh sestavin družbe in države. Država bi na podlagi te ideje imela skupno zunanjo politiko, carinsko in monetarno politiko ter obrambo. Močne centralistične sile, ki so imele izhodišče v vrhu skupne države in družbe, na čelu s predsednikom SFRJ tovarišem Titom, so to idejo zatrle, vendar njenega semena niso uničile. Iz tega semena je vzniknila ideja o samostojni Sloveniji, ki je dobila zagon v davnem snu Slovencev, biti svoj na svojem. Zatiranje te ideje je bilo v povojnem času delno upravičeno zaradi zunanjih dejavnikov. Močna federativna država je bila potrebna, saj edinstven sistem socialistične ureditve ni bil po godu niti zahodnemu niti vzhodnemu vojno-političnemu bloku. Razen tega je oboroževalna tekma, zlasti jedrska, bila stalna grožnja svetovnemu miru. Dve leti po odstavitvi Staneta Kavčiča je bila v letu 1974 sprejeta nova ustava SFRJ. Ta je republikam dala večjo samostojnost. Na podlagi te ustave so republike sprejele svoje ustave, v katere temelje je bila vgrajena pravica vsakega naroda do samoodločbe, ki vključuje tudi pravico do odcepitve. Republike so postale prave federalne enote, ki so na svojem teritoriju z veliko mero avtonomije urejale družbeno življenje. Tvorec te ustave je bil Edvard Kardelj, Slovenec. To je bila najdaljša ustava na svetu, vendar je republiška vodstva niso znala ali niso hotela pravilno tolmačiti. Narode so pahnili v medsebojne spopade. Preprosti ljudje so se v mednacionalnih spopadih že medsebojno pobijali, medtem ko so se republiška vodstva

še vedno sestajala, pogajala in modrovala. Slovenija se je pravočasno izvila iz vrtinca krvavih konfliktov, ki so trajali skoraj desetletje. Iz Evrope je moral priti Badinter, da jih je ustavo iz leta 1974 naučil pravilno tolmačiti. Slovenci so prvi razumno in pogumno reagirali na nepravilnosti v Jugoslaviji. V anketi iz leta 2010 ali 2009 je triinosemdeset odstotkov prebivalcev Slovenije menilo, da je bila Jugoslavija dobra, da je bila slaba, pa sedemnajst odstotkov. Marsikateri delavec v Sloveniji pravi, da je bila to zlata dežela, na Hrvaškem pa da je bila sanjska dežela. Preprost človek je v tej deželi živel dobro, vendar je kljub temu z veseljem in brez pekoče vesti pošiljal krogle, granate, rakete pripadnikom drugih narodov. Pobjal je, klal, posiljeval in požigal.

To nam kaže na to, da je v človeku uničevalnost bolj navzoča kot ustvarjalnost. Zdi se, kot da je v vojno odšel, da bi lagal, kradel in ubijal, da bi po koncu le-te dobil borčevsko pokojnino. Velikokrat sem si zastavljal vprašanje: Kaj ta človek misli, kdo mu bo dal pokojnino, če bo vse uničil?

Kako je Jugoslavija funkcionirala, spoznavamo šele sedaj, ko beremo knjige o Titu in drugih glavnih akterjih v njej. Presunjeni smo, kaj vse se je dogajalo v vrhu države. Vendar mi, običajni ljudje, smo imeli službe, mir, socialno, zdravstveno ter javno varnost in bili deležni gradnikov blaginje. Po Titovi smrti so se pomanjkljivosti te države začele hitro kazati. Slovenci so prvi dvignili glavo. Začeli so reagirati na te nepravilnosti in predlagali rešitve. Niso bili za razbijanje države, ker razbijanje pomeni uporabo sile, to pa ni v njihovi naravi, za razliko od drugih narodov nekdanje Jugoslavije. Jugoslavijo so hoteli preurediti v konfederacijo. Predlagali so, da imajo republike svoje kopenske vojske, skupne pa bi bile letalstvo in mornarica, saj bi to bilo bolj ekonomično. Meni in marsikateremu oficirju JLA ta predlog ni bil tuj. Zdel se mi je razumen in logičen, čeprav ga šele sedaj popolnoma razumem. JLA namreč, takšna kakršna je bila, je s svojim obstojem zagotavljala unitaristično politiko vrha države. V letih, ko so odstavljali Kavčiča, sem bil mlad oficir JLA in se sploh nisem zavedal, da sem bil kolešček stroja, ki je dal svoj prispevek njegovi odstavitvi.

Tovariš Tito je JLA pestoval in ni dovolil, da se kompromitira v notranjih konfliktih. Njena naloga je bila izključna obramba od zunanje agresije in v tem duhu so bile vzgajane vse generacije vojakov in starešin, tudi tiste, ki so svojo prisego dale leta 1991. Predlog Slovenije, da vojaki služijo vojaški rok v svoji republiki, je bil nam oficirjem dober. Imeli bi manj problemov z vojniki, pa še ceneje bi bilo. Tudi civilno služenje vojaškega roka nam ni bilo tuje. Podpolkovnik Andrej Milič mi je enkrat rekel, da samo mi in Rusi nimamo služenja civilnega vojaškega roka. Tudi predlog, da gredo vojaki v cerkev, nas niti malo ni motil, vendar takšni in podobni predlogi niso bili sprejeti v vojaškem vrhu (ali so bili sprejeti zelo pozno). Označeni so bili kot razbijanje vojske in države, kot kontrarevolucija in podobno. Pravzaprav je vojaški vrh zelo počasi upošteval takšne predloge in se je trdno oklepal statusa quo, ker da tako določajo ustava in zakoni. Mi oficirji smo to komentirali s tem, da ustava ni božja beseda, ki se je ne da spremeniti. Glavni problem v okostenelosti vojaškega vrha smo videli v tem, da je med generali veljala strožja hierarhija kot v enotah. Potrebno je bilo veliko časa in spretnosti, da so poveljujočega prepričali v svoj prav. V veliko primerih pa to od nadrejenih sploh ni bilo dovoljeno in so morali biti tihi. Tudi na našem nivoju smo morali biti tihi v primeru, da se nismo strinjali s poveljnikom.

To in tudi drugi dejavniki so bili vzrok, da nas je sedemdeset odstotkov visokih oficirjev z letališča Cerklje ob Krki zapustilo JLA. Sicer je več kot petdeset odstotkov vseh starešin

zapustilo JLA od 26. 6. 1991 do odhoda zadnjega vojaka JLA iz Slovenije. Mene je najbolj motilo to, da sta politični in vojaški vrh zvezne države zavračala vse predloge vodstva Republike Slovenije, saj je tudi slovenski narod financiral zvezne uslužbenke in imel zato dolžnost in pravico določati jim usodo in skupne institucije krojiti po svoji meri. Poleg tega sem mislil, da beograjska »čaršija« ne more določati pravil po katerih naj živijo Slovenci, saj Slovenija ni beograjska provinca, ki jo je ustvarila in od fašizma in nacizma osvobodila srbska vojska. Konec koncev, slovenska partizanska vojska se je štiri leta bojevala za svobodo njene domovine. Jugoslovanska armada je z zaključnimi operacijami na koncu druge svetovne vojne dala le piko na i. Tudi načelnik štaba 5. korpusa vojnega letalstva in protizračne obrambe, polkovnik Živan Mirčetić, po rodu Srb iz Zemuna, ki je bil eden od delegatov na 14. (zadnjem) kongresu Zveze komunistov Jugoslavije, je bil pretresen zaradi tistega, kar je videl in slišal na kongresu. Glasovalni stroj večine je namreč neusmiljeno zavračal vse predloge slovenske delegacije. Zato se ni čudil delegatom Zveze komunistov Slovenije, ki so zapustili kongres in se vrnili v Slovenijo, kjer so se vključili v tekmo za oblast po pravilih večstrankarske parlamentarne demokracije, kar je bilo za tiste čase razumno in pogumno dejanje. Kmalu po kongresu je bil Mirčetić povišan v čin generala. Po začetku spopadov v SFRJ se je upokojil rekoč: *»To niso moje vojne, grem v pokoj.«*

Usposabljanje in urjenje poveljstev, enot, starešin in vojakov je potekalo po letnih poveljih za pouk in vzgojo. Letno povelje v letih 1990 in 1991 se je malo razlikovalo od tistega iz leta 1946 ali 1947 po vsebini, po formi pa je sledilo času prve in druge balkanske vojne. Leta in leta smo prepisovali povelja iz preteklega leta in le nekaj malega smo spremenili po nareku in pod strogim nadzorom nadrejenih poveljstev, ki nam niso puščala prostora za ustvarjalnost in inventivnost. Predsedstvo SFRJ kot vrhovni poveljnik oboroženih sil je naloge v letnih poveljih za pouk in vzgojo določalo na splošno. Zvezni sekretariat za narodno obrambo (ministrstvo za obrambo) pa bolj konkretno, bolj strokovno. Naloge so bile kolikor toliko smiselne in realne, vendar so bile te v nadaljnji obdelavi s strani poveljstva vojnega letalstva in protizračne obrambe (PVL in PZO) in poveljstva 5. korpusa VL in PZO in nazadnje na naši ravni – poveljstvu 474. letalske baze, tako razširjene, zakomplicirane in deformirane, da so motile poveljnike bataljonov, čet in vodov, ki so bili nosilci za razvoj bojne pripravljenosti. Realno so najbolje delali tisti poveljniki bataljonov čet in vodov, ki teh povelj sploh niso brali, a kaj ko je orjaški inšpekcijski aparat ocenjeval in vrednotil njihovo delo le na podlagi nalog, ki so bile zapisane v letnih poveljih za pouk in vzgojo. Zato so morali prej omenjeni nosilci za razvoj bojne pripravljenosti in tudi mi v poveljstvu baze voditi dvojne evidence o analizi realizacije nalog. Tistih, ki so zapisane v letnih poveljih za pouk in vzgojo, in tistih, ki jih je narekovala praksa pouka in dela. Zato smo se v poveljstvih baz, bataljonov, čet in vodov ubijali od administrativnega dela. Sam sem vsak dan imel v mislih: če nimamo evidence o realizaciji nalog, ki so zapisane v letnem povelju za pouk in vzgojo, dobimo slabo oceno iz bojne pripravljenosti, če ne izvršimo in evidentiramo nalog, ki jih je narekovala praksa realnega življenja pouka in dela, gremo na vojaško sodišče. Še danes po tolikih letih doživljam travme zaradi tega in Bogu sem hvaležen, da je JLA razpadla, Slovenija osamosvojila, saj bi lahko znorel, naredil samomor ali končal v zaporu. O teh stvareh se pogosto pogovarjam s kolegi Marjanom Rozmanom in Marjanom Štajnahrjem, ki sta bila podčastnika v 474. bazi, po funkciji skladiščnika. Zaradi razkoraka med načrtovanim, predpisanim in realnim sta ona dva, in še mnogi drugi, bili stalno z eno nogo v zaporu. Za vsak, tudi najmanjši del v skladišču sta odgovarjala

moralno, materialno in kazensko, a dejansko nista mogla spremljati vhoda in izhoda iz skladišča, kakor tudi prešteti vsega materiala na zalogi. Ko sta prevzemala skladišče, nista mogla vsega prešteti, na primer rezervnih delov za letala, oborožitve, ampak le nekaj po naključnem vzorcu. Pogosto se šalimo in si govorimo: *»Če ne bi JLA razpadla in se Slovenija osamosvojila, bi mi trije še danes ribali tla v vojaškem zaporu v Nišu.«*

Resnici na ljubo so bile naloge v letnih poveljih pouka in vzgoje zelo obsežne, številne in zahtevne, saj je bilo potrebno realizirati načrte priprav za obrambo od Zveze NATO in Varšavske zveze, ki sta obe razpolagali s kemičnim, jedrskim in biološkim orožjem, le da je načrt za leto 1991 bil manj obsežen, ker smo se zaradi razpada Varšavske zveze pripravljali le na podlagi podmene agresije Zveze NATO. Vsi cilji in načrti pouka in vzgoje so nas usmerjali na priprave obrambe proti silam Zveze NATO. Tako smo v maju leta 1991 v naši letalski bazi v Cerkljah izvedli štabno vajo na temo: Obramba letališča, zavarovanje in oskrba letalske brigade v primeru agresije sil Zveze NATO. Spomnim se, da je inšpektor iz 5. korpusa VL in PZO, podpolkovnik Živčević s težavo prinesel taktično nalogo iz Zagreba, ker so bile na ulicah glavnega mesta Hrvaške demonstracije, tudi oboroženih ljudi, proti JLA in Jugoslaviji. Štabno vajo smo realizirali po skrajšanem postopku. Inšpektor Živčević je moral imeti *»papir«*, da je vaja izvedena, da se je lahko hitro vrnil v Zagreb. O dejstvu, da bi ga lahko kdo ustrelil kot zajca, se ni razmišljalo. Tudi sam sem se v uniformi pogosto počutil kot premična tarča, še posebej, ko so se napetosti med Slovenijo in JLA zaostrovale. Vendar sem bil optimist. Mislil sem, da so moji poveljniki in generali pametni ljudje, ki imajo stik z realnostjo in, da bodo vendarle ukrepali realno, glede na situacijo. Motil sem se. Zdaj vem, da se napake poveljnikov, zlasti generalov, popravljajo s človeškimi žrtvami. Življenja preprostih ljudi so le potrošno blago za učne ure generalov in politikov, zlasti na Balkanu. Če so se generali JLA hoteli igrati obrambe Jugoslavije, so morali videti, da se je agresija na Jugoslavijo od znotraj začela že davno pred letom 1991. Bili so slepi in gluhi. V prvi svetovni vojni so generali ocenili, da bo vojna trajala od poletja do božiča leta 1914 in noben ni odgovarjal zaradi slabega predvidevanja.

Ko obravnavam dogodke ob osamosvojitvi Slovenije, se spomnim kaj so me učili v JLA o ameriški vojski in NATU. Vodenje, poveljevanje in zavarovanje bojnih delovanj ter reševanje vojakov je na visoki ravni. To so bile meni potencialno sovražne armade, vsaj tako so me učili v JLA, v prejšnji državi, v kateri je bil človek največja vrednota. V vojni za Slovenijo, v toku oboroženih spopadov, so pripadniki JLA izgubljali življenja predvsem zaradi slabega vodenja in poveljevanja ter nespameti, ki je vladala v vojaškem vrhu, pa tudi pri poveljnikih enot, ki so bili vajeni le izvrševati ukaze, poročati in trepetati za svoj čin in funkcijo. To so potrdila tudi nadaljnja dogajanja, ki so vodila k razpadu JLA in Jugoslavije. Če bi vrh JLA sprejel predlog Slovenije o preobrazbi Jugoslavije v konfederacijo z republiškimi armadami, ne bi nihče izgubil življenja. Primopredaja orožja in drugih materialno-tehničnih sredstev bi se izvedla po brezhibno narejenih zapisnikih. Pripadnikom JLA se je ponujala izbira, da nadaljujejo delo v slovenski vojski, kar jim je zagotavljalo uveljavljanje statusnih in drugih pravic, pridobljenih po zveznih predpisih v JLA, ali pa, da se odločijo po svoji vesti.

Ni nam bilo znano, zakaj in kako bo JLA napadla Slovenijo. Že prej sem navedel, da smo v mislih in dejanjih do samega začetka vojne za Slovenijo bili usmerjeni v obrambo pred zunanjo agresijo. Enote TO so obstreljevale letališče iz vasi Skopice, kar ni bilo potrebno. Prvi dan vojne bi zlahka vstopili na *»kapijo«* in zajeli poveljstvo letalske baze in letalske

brigade. Težave bi jim delale le bojna skupina dvestotih padalcev iz 63. padalske brigade. Vendar jih je bila večina razporejenih okoli letalske steze. Njihova pozornost bi se lahko preusmerila s slepilnim manevrom z nasprotne strani glavnega napada. Vojaki in starešine sestave baze in brigade niso bili ne motivirani ne usposobljeni za bojne spopade s TO in milico. Okoli sedemdeset odstotkov teh ljudi bi jih dočakalo kot zaveznike, kar so »*de iure*« tudi bili, kajti nihče ni spremenil pravil in predpisov, po katerih so JLA in TO tvorile skupne oborožene sile, ki so dolžne sodelovati. Razen tega se je večji del pripadnikov JLA počutil kot v mlaki, v kateri se je čutila zatohlost, ki jim ni dala dihati. Vojaki in starešine so bili vajeni spoštovati pravila in predpise, kar so jim leta in leta ubijali v glavo. Miselni preskok v njihovih glavah, da je TO sovražna in da se je proti njej treba bojevati, kakor so to videli in tolmačili nekateri generali in pravniki v Beogradu, ni bil narejen niti do konca vojne za Slovenijo.

Sam sem bil v vojni za Slovenijo omahljivec. Omahoval sem med tem, ali ustreliti poveljnika baze, katerega eden od podrejenih sodelavcev sem bil, ali ne. Pri njem me je motilo to, da je slepo izpolnjeval ukaze nadrejenih in ni upošteval pameti nas pribočnikov. Blokiral je vodenje in poveljevanje po globini in paraliziral vojne kolektive. Slabo nas je vodil in samo čakal, kaj mu bodo zapovedali iz Zagreba. Tako bi nas in naše družine z lahkoto mogli pobiti nekateri hudobni ljudje, ki jim je situacija omogočala, da sprostijo zle nagone in frustracije. Spregledal je, da le on odklanja demokratične procese v Sloveniji. Obnašal se je primitivno in žaljivo govoril o Sloveniji in Slovencih, s katerimi je večina od nas, visokih oficirjev, več kot dvajset let živela v sožitju. Bil je povzpetic. V Slovenijo je prišel izključno zaradi položaja in čina. Vrednost človeka je videl le v napredovanju po lestvici družbene hierarhije. Nisem ga ustrelil, ker sem verjel, da se bo spametoval. To je delno tudi storil, ker je omehčal svoja stališča do tistih, ki so zapuščali enoto oziroma JLA. Nisem pravočasno prestopil v TO (do 18. 7. 1991), ker sem se bal prepustiti enoto temu poveljniku, da poveljuje sam. Po naravi je bil paničar, vendar zelo ambiciozen in lakomen na čin in položaj. Razmišljal sem: lahko se zgodi, da ta poveljnik v paniki ukaže kako neumnost in vedno se najde kak neumnež in strahopetec, ki bo tak ukaz izpolnil, rekoč, da je to ukaz poveljnika.

Poleg tega so bili na letališču izurjeni, divji in nepredvidljivi padalci. Stališče poveljnika baze je bilo do njih zelo mehko, čeprav so mu bili podrejeni v obrambnih nalogah letališča, kar pa ni veljalo zame. Na vajah z njimi sem se nekajkrat prijel za nabito pištolo, ko so se divje, nebrzdano in primitivno obnašali – češ, njim nihče nič ne more. Slišal sem pogovor med dvema poročnikoma padalske enote: »*Veš kaj, po tej vasi bomo udarili z minometi.*« Prišel sem do njih in dejal: »*Fantje, imejte v mislih, da je v tej vasi, ki se imenuje Skopice, moja družina.*« Tudi zastavnik Komarica, ki je bil nekdanji tudi sam padalec te padalske enote, jim je izrekel opozorila. Opozarjali so jih tudi druge starešine, ki niso pravočasno prestopili v TO. Ni mi padlo na misel, da bi streljal po teritorialcih. Streljal bi v zrak in, če bi bilo potrebno, bi se vdal, ker so orožje, ki sem ga imel v rokah, kupili prav ti teritorialci, ki so morali zapustiti delovna mesta in se z orožjem braniti zaradi naših neumnosti. Razmišljal sem, da ko bi se vdal, bi orožje vrgel pred noge pripadnikov TO in rekel: »*Vzemite to orožje, ki ste mi ga vi kupili. Od svojih ust ste odvajali in financirali proračun Jugoslavije, iz katerega je plačano moje šolanje in delo. Ne grem se več vojne po volji generalov, ki itak niso za nič drugega kot za igranje vojne z vnuki.*« Nisem na tak način zapustil JLA, temveč na podlagi prošnje po brionskem sporazumu. Ko sedaj razmišljam, me postane malo strah. Zapuščanje JLA s predajo bi bilo nevarno, ker mi ni na čelu pisalo, kaj želim in kaj mislim. Ljudje so

se v psihozi vojne razdelili na »*vaše*« in »*naše*«, in ko zagledajo nasprotnike, najprej streljajo in šele potem zakričijo stoj.

V tistih težkih dneh me je zanimalo, kaj o početju JLA menijo letalci iz letalske brigade. Od visokih oficirjev sem izvedel, da med letalci, nasprotniki vojne, velja tih dogovor, da streljajo mimo ciljev. Da je bilo temu tako, bi lahko potrdile priče, slovenske reke in hribi. V povelju za pouk in vzgojo leta 1990 in 1991 ni niti z eno besedo omenjena uporaba naših enot znotraj SFRJ. Iz javnih občil sem izvedel za izjavo generala Veljka Kadijevića, sekretarja za narodno obrambo SFRJ, da bo JLA razorožila vse paravojaške enote na teritoriju SFRJ, vendar konkretnih ukazov in načrtov v naših enotah in sosednjih ni bilo. Celo poveljnik severozahodnega vojskovališča, general Konrad Kolšek ni videl načrta akcije v Sloveniji niti po končani vojni s Slovenijo. V teku akcije so mu generali iz Beograda, Kadijević in Adžić, kot malemu otroku narekovali, kaj naj dela. Naloge manjših enot ranga vod-četa, ki so napotene na državne meje, so namreč označene kot državna tajna, tako je z nalogo seznanjen le tisti, ki jo je dobil glede na čin in funkcijo. To so dobili od načelnika štaba (namestnika generala Kolška), generala Andrije Rašete, v zaprtih kuvertah, ki so jih lahko odprli v točno določenem času. Ne vem, mogoče so se v Beogradu bali, da bi general Kolšek, če bi vedel za celoten plan akcije, nalogo odklonil, tako kot jo je odklonil kontraadmiral Marjan Pogačnik, poveljnik vojno-pomorskega sektorja Pula, ki je zavrnil nalogo, da blokira Slovenijo iz smeri morja. Takoj je bil odstavljen z dolžnosti, kar je bilo zanj dobro, saj se je umaknil iz Hrvaške in se javil v TO.

Podpolkovnik Karlo Gorinšek je bil na šolanju v Vojni šoli JLA (šola za generale). Po navedbah generala Marjana F. Kranjca v knjigi *Balkanski vojaški poligon* je bil »*krt*« slovenskega vodstva v JLA s psevdonimom »*Jože*«. Gorinšek je s pomočjo treh sošolcev, podpolkovnika aviacije Josipa Maltarića, kapetana fregate Davora Domazeta in kapetana fregate Kuzme Pecotića, po spominu zelo natančno napisal plan delovanja JLA po razglasitvi osamosvojitve Slovenije, ki jim je bil predstavljen v Vojni šoli v Beogradu. Gorinšek ga je potem nemudoma dostavil slovenskemu političnemu vrhu. Ko so se bojna delovanja začela, je Janša kot ena od ključnih oseb v vojni za Slovenijo, imel na mizi načrt delovanja JLA.* Kolšek pa je bil od JLA le seznanjen in se je učil na žrtvah svojih vojakov in starešin.

Napadalno-obrambna dejstva v coni letališča Cerklje so na vajah izvajale enote TO in novomeška motorizirana brigada. Ker enote TO niso mogle napadati same sebe, je za pomoč obrambi letališča ostala novomeška motorizirana brigada. Ko sem obiskal vojašnico brigade v Bršljinu, je bila vojašnica prazna. V krogu vojašnice sem srečal dva do tri debele poročnike, nekaj starih praporščakov in nekaj vojakov, v zgradbi poveljstva pa veliko visokih oficirjev, ki so premetavali kupe papirjev. Iz razgovora s poveljniki sem izvedel, da so v vojašnici samo poveljstvo in najpomembnejši deli logističnih enot. Bojni bataljoni so bili sestavljeni iz rezervistov, ki pa jih ni bilo mogoče vpoklicati, ker so evidenco o rezervistih imeli slovenski organi. Torej, tudi od te enote nismo mogli pričakovati pomoči pri obrambi letališča. Po drugi strani pa sem razmišljal: na televiziji vidim, da se enote TO v Sloveniji usposablja in urijo, mi pa nimamo zadostne obrambe.

**Polkovnik Gorinšek je sicer začel zapisovati povzetke predavanja, vendar ga je podpolkovnik Maltarić opozoril, da naj tega ne dela, ker gre za državno tajno in ga lahko kdo prijavi. Rekel mu je, da je bolje, da si vsak od štirih, ki so si zaupali, del predavanja zapomni in ga pozneje po spominu rekonstruirajo. Tako so potem v sobi skupaj po spominu zabeležili celoten plan aktivnosti v Sloveniji (vir: Josip Maltarić).*

Da bi popravili slab vtis na kontrolah, so naši poveljniki v zaključne bojne akcije na vajah vedno vključevali enote TO, zlasti dva jurišna odreda, ki sta z odlično odigrano vlogo obrambnih protidesantnih sil, prikazala visoko stopnjo bojne usposobljenosti ter navduševala tudi stroge inšpektorje iz Beograda. V takšnih okoliščinah nisem pričakoval, da se bodo generali JLA igrali vojne. V parku, poleg doma JLA v Brežicah, sem srečal podpolkovnika Blagoja Tuševa. Ko me je vprašal o čem razmišljam, sem mu povedal. Pristavil je: *»Prav tako bo, kakor hoče Slovenija. Ideja osamosvojitve je živa vrsto let. Ideje ne moreš ubiti.«* Odgovoril sem mu: *»Ko so zaprli Janeza Janšo, so ga povzdignili v junaka. Prve kristjane so metali levom. Jezusa Kristusa so križali. In kaj so naredili? Okrepili so krščanstvo. Naši generali prebirajo zakone, ki jih je povozil čas, mi pa stojimo in čakamo. Dejansko smo premične tarče, na katerih se lahko usposabljaajo republiške vojske. Ne sledimo trendom – povozil nas je čas.«* Potem sem nekoliko omilil, ker sem želel, da bi bilo tako: *»Naši generali so šolani in pametni ljudje. Ne bodo dovolili, da nas povози tok zgodovine. Se bodo že dogovorili s politiki. Jugoslavijo smo ustvarili, da se v njej zaščitimo in ne, da se pobijamo. Preveč južnoslovanske krvi je bilo prelite v drugi svetovni vojni. Kdo bo koga zdaj napadel? Panika ljudi je odveč. Če pride do vojne, kdo jo bo financiral?! Državne blagajne, zvezne in republiške, so prazne,«* sem končal pogovor s Tuševom in odšel domov.

Ko se danes spominjam mojega razmišljanja in govorjenja se mi zdi, da je bilo dokaj razumno. Vendar je človek čutno bitje, ki se nepredvidljivo obnaša v hudih stresnih razmerah. *»Ideje ne moreš ubiti,«* je rekel podpolkovnik Tušev. Ja, ideja je kot rušilni oven srednjeveških vojščakov, s katerim so razbijali vrata trdnjav in gradov. Ljudje se je oklenejo in rušijo vse, kar jim stoji na poti. Slovenec Karl Gorinšek, podpolkovnik JLA, ki je v Vojni šoli v Beogradu opravljal izpite za višji čin pred generali JLA, je v mislih koval načrte za borbo proti njim. Kakšen človek je to? Ali je kot mravlja, človek z dvema želodcema, ki v enega spravlja kruh, ki mu ga je dajala JLA, v drugega pa kruh, ki mu ga je pripravljala TO? Ne! Njega je vodil nacionalni čut in ideja osamosvojitve, ki se je je oklenil kot rušilnega ovna tako, kot se je ideje združitve vseh južnoslovanskih narodov oklenil srbski polkovnik Dragutin Dimitrijević-Apis leta 1901.

Po plebiscitu, na katerem se je osemindeset odstotkov prebivalcev izreklo za samostojno Slovenijo, je bilo jasno, da ta postaja realnost. Ljudje so se veselili, a nam je bilo nerodno, ker so v nas videli moteči dejavnik. Tudi sam sem želel biti del tega procesa in skupaj s Slovenci deliti val navdušenja, saj smo leta živeli v sožitju in korektnem sodelovanju. Dober del nas ni pričakoval, da bo vojaški vrh tako primitivno poskusil teptati slovensko zemljo in streti voljo slovenskega naroda do lastne države.

Vojaki iz moje enote so bili zbegani. Ob kontrolah izvajanja nalog sem opazil, da sploh ne poslušajo svojih starešin. V njih je vladala zmeda. Zakaj? Šele sedaj vem odgovor na to vprašanje. V okoljih namreč, iz katerih so prihajali na služenje vojaškega roka, so jim govorili eno, na teritoriju Slovenije so dobivali drugačne informacije, starešine JLA so jim govorile tretje.

Pred medrepubliškimi nesoglasji smo imeli poenoten informacijski prostor in se informacije, ki so jih dobivali vojaki in tudi starešine, niso razlikovale. Z zaostrovanjem razmer pa se je razdelil tudi informacijski prostor. Nacionalna vodstva so razlagala vsaka svoj prav in tu so bile še informacije, ki so prihajale iz vojaškega vrha, zopet drugačne od nacionalnih vodstev. Neskromno je govoriti o sebi, vendar moram navesti, da sem v redkih stikih z vojniki uspel pritegniti njihovo pozornost, saj sem imel dober andragoški pristop,

tudi tako, da sem jim znal prisluhnuti, kar pa ni veljalo za večino starešin, ki so v strahu za eksistenco kot papige ponavljale besede nadrejenih. Med starešinami sem zaznal utrujenost, zamorjenost, naveličanost in zaskrbljenost, ker si niso znali odgovoriti na vprašanje, kako se bo jugoslovanska kriza razpletla. Ves čas me je preveval optimizem, ker imam razvit razum in samodisciplino, ki pa žal ni temeljil na realnih domnevah. Zato se me občasno polašča strah in se čudim, kako da nisem nastradal.

Iz dosedanjega opisa stanja v JLA je razbrati stanje med pripadniki JLA, ki so razmišljali podobno kot jaz. Na slovenskem političnem nebu je tedaj zasijala nova zvezda, mladi Janez Janša. Med zamorjenimi obrazi generalov je zasijal kot luč v temi in me pritegoval. Le redki so govorili: *»Meni ne bo poveljeval.«* Večina smo bili tiho in si mislili svoje. Sam sem v njem videl Napoleona, čeprav vojne nisem pričakoval, saj smo bili v Evropi, na pragu 21. stoletja. Mislil sem, da je čas dvobojev in frakov za nami in da nihče ne želi umirati. Zanimivo je, da se je med civilnim prebivalstvom zunaj vojašnice govorilo o bližajoči se vojni. V moji enoti smo živeli (večina) v nekakšnem inkubatorju, prepričani, ali vsaj verjeli, da je ne bo. Ko sem poslušal nagovore Janeza Janše, sem se z njim navduševal, saj sem imel občutek, da jemlje besede iz mojih ust. Čudil sem se, kako ta človek dobro pozna stanje in pomanjkljivosti JLA. Mislil sem si: ta človek je genij. Tedaj nisem vedel, da je veliko starešin JLA navezalo stike s slovenskimi oblastmi in jim posredovalo podatke o stanju v naših vrstah. Mi smo v poveljstvu in enotah izvajali številne analize o bojni pripravljenosti. Bilo jih je preveč, bile so sterilne in nerealne. Stanje v poveljstvih in enotah smo *»lakirali«* in ga prikazovali takšnega, kakršno bi moralo biti. Če je kdo napisal oceno manjšo od prav dobro, je postal sumljiv. Sledile so zamere, grožnje in zagovori. Posledica je bila, da je stanje v enotah in poveljstvih bilo v razkoraku z ocenami, bojna pripravljenost pa prikrito nižja.

Pouk, vzgoja in obnašanje starešin ter pogovori med njimi niso nakazovali bojne uporabe enote. Ko so se na Igu in Pekrah formirali učni centri TO, so generali rohnili, da je to protiustavno in protizakonito. Mi smo se o tem pogovarjali in nekdo je postavil vprašanje, kaj bomo naredili. *»Nič, rodilo se je in pestuj,«* je dejal Kapetan Manduka Jusuf. *»Kaj bo z nami?«* je nekdo vprašal. Zastavnik Kotur Đuka je odgovoril: *»Nas bodo razpustili, vojake bodo poslali domov, mlajše oficirje bodo brcnili v rit, za zaposlitev oficirjev, ker so šolani, pa bodo poskrbeli Združeni narodi.«* Zgodilo se je obratno. V TO so zaposlili nekaj podčastnikov JLA, častnike pa množično odrezali, ker so domnevno napačno vzgojeni in nezanesljivi. Bilo je govora tudi o njihovem domnevnem neznanju. Kapetan Jusuf Mađuka je bil eden najboljših strelcev s pištolo v JLA. Ni pravočasno prestopil. Mogoče niti vedel ni za poziv Republike Slovenije, oziroma ni imel informacij o prestopu. Poskušal je z upokojitvijo. Ni šlo. JLA je zapustil na podlagi prošnje za demobilizacijo in se zaposlil kot kurjač za centralno ogrevanje. Čeprav sem v zrelih letih in pištolo nisem imel v rokah, odkar sem zapustil JLA, se le z njim v Posavju ne bi upal pomeriti v streljanju s pištolo. Nekateri v Sloveniji govorijo, da se je JLA mesece in mesece pripravljala na intervencijo v Sloveniji. Moja enota in nam sosednje se niso niti dneva pripravljale na to. Zloglasni polkovnik Aksentijević, delegat Skupščine republike Slovenije, je osebno zaprosil za slovensko državljanstvo pred vojno za Slovenijo. Enako je storil sodnik vojaškega sodišča v Ljubljani Živko Mazić, ki je v procesu proti četverici (JBTZ) obsodil Janeza Janšo (če ga ne bi obsodil on, bi ga kdo drug). Zakaj sta dva visoka oficirja zaprosila za slovensko državljanstvo? Po mojem, ker sta najverjetneje verjela, da se slovensko-jugoslovanska kriza ne bo končala z vojno. Pri tem sta si najverjetneje želela, da bi se Jugoslavija ohranila takšna

kakršna je bila, podzavestno pa sta slutila, da to ne bo mogoče. Ne verjamem, da sta igrala na dvojno karto.

V JLA sem se naučil opazovati velike sisteme, saj je bila za takratne razmere največje »podjetje« v državi. Zdi se mi, da podobno (ne)funkcionirata tudi sedanja država Slovenija in Evropska unija. Govori se, da ima naša država veliko glavo in majhne noge ter telo. Tudi v JLA smo imeli podobno stanje: velikanska poveljstva v enotah ranga brigade in višje, dimenzionirana za vojno stanje, v enotah pa malo starešin, vojakov in nabornikov, ki so servisirala ta poveljstva. Ta so vsak dan z informacijami in ukazi »bombardirala« enote, ki jih niso mogle prebrati, kaj šele realizirati. Sledile so analize, ukrepi, ki so enote odmikale od temeljnih nalog pouka, vzgoje in usposabljanja za izvrševanje namenskih nalog. Za primer naj navedem, da je poveljnik voda moral voditi več kot dvajset evidenc in po njih poročati in obveščati nadrejene. Vse je bilo regulirano s številnimi predpisi. Starešini ni bilo potrebno nič misliti. Moral je samo poiskati, kje kaj piše. Zato je prihajalo včasih do zmed in nesporazumov, ko je v naglici kaj narobe prepisal. Tako sem doživel, da sem od nadrejene komande dobil povelje, da moram odrediti, da se vsi šivalni stroji iz čete veze pošljejo na remont. Četa veze ni imela niti enega šivalnega stroja, saj ni bila krojačnica, marveč enota, ki je vzdrževala zveze za potrebe letalske baze in letalskih enot. Povelja so bila po pravilniku dolga in komplicirana tudi za preproste naloge. Poleg tega so se povelja izdajala tudi, ko podrejeni niso imeli pogojev za njegovo izvršitev. Sledile so številne analize in kritike, ki so ljudi spravljale v obup. Tudi v času akcije JLA v Sloveniji so enote pošiljali kot da jih pošiljajo na izlet, brez osnovnih pogojev, da nalogo izvršijo. Niso imeli ne zadosti hrane, ne dovolj streliva, še sanitetnega materiala ne, pa so jim prvo pomoč in zdravstveno oskrbo izvajali slovenski zdravstveni organi. Tako kot v vseh velikih sistemih, kjer je vse regulirano, je tudi v JLA manjkalo zdrave kmečke pameti. Kmet dobro ve, da če ne bo pravočasno sejal in obdeloval, ne bo žel. Ko govorim o pretirani regulativi, se spomnim reka, ki pravi, da je pravo preveč resna zadeva, da bi bilo prepuščeno samo pravnikom.

To velja tudi za vojno, ki je preveč resna zadeva, da bi jo prepustili samo generalom, kar se je še kako potrdilo v vojni za Slovenijo. Pred vojno v Sloveniji so bili vojni pravniki zelo aktivni. Imeli so celo večjo moč kot poveljniki. Pravnik je v skladišču, kjer se je hranilo orožje za mobilizacijo, zahteval, da se zaboje z orožjem pribije z žebli na tla, ker naj bi to preprečevalo krajo. Na pripombo, da je to nesmisel, ki bo nesprejemljivo podaljšal čas mobilizacije, je odgovoril, da je to drugo vprašanje. Tako se je zgodilo, da je preveč regulative in preveč nadzora paraliziralo enote. Ko so poveljniki JLA dobili bojne naloge za pohod na Slovenijo, so ostali sami brez številnih nadzornikov in brez detajlnih in obsežnih opisov nalog, ki so jih bili vajeni na vajah in so se »izgubili«. V takšnih okoliščinah, so lahko sprostili le petindvajset do trideset odstotkov svojih bojnih zmogljivosti. Postali so glinasti golobi za nasprotnike, ki so se relativno dobro znašli, glede nato, da so bili rezervisti in psihološko nepripravljeni za pravo bojno delovanje. Poleg tega je general Veljko Kadijević poslal enote v Slovenijo, ko je protiarmadno razpoloženje doseglo vrhunec, kar je vplivalo na izjemno visoko bojno moralo v enotah TO, medtem, ko je bila v enotah JLA na najnižji mogoči stopnji.

Z vojno v Sloveniji se je začel križev pot pripadnikov JLA. Akcija je enote JLA presenetila bolj kot pripadnike TO, organe za notranje zadeve in slovenski narod. Prvi dan vojne za Slovenijo je opisan v raznih publikacijah. Ko so se kolone JLA pojavile na slovenskih cestah, so presenetile tudi poveljstvo severozahodnega vojskovališča na čelu s generalom

Konradom Kolškom. Starešine so videle kolone na televiziji. General Ciril Zabret je prvi reagiral. Na hodniku je kričal in predal Kolšku prošnjo za upokožitev. Zapustil je zgradbo poveljstva in se napotil v Slovenijo. Sam sem bil poveljnik ene tretjine sil na letališču. Delali smo v izmenah. Ena tretjina do dve tretjini je bila na počitku. Dobil sem povelje poveljnika baze, ki je bil sočasno tudi poveljnik letališča, da grem s starešinami na počitek v Brežice. Za kolone JLA na cestah Slovenije sem izvedel šele popoldan na televiziji. Resnici na ljubo je bila na letališču že razporejena skupina dvestotih padalcev, ki so varovali vzletno-pristajalne steze. Videli smo, da so bili s helikopterji pripeljani zvezni miličniki, ki so bili iz Cerkelj odpeljani na mejne prehode. Tega se ni smelo spremljati, ne opazovati, ker je bila državna skrivnost. Poleg tega nas v vojski nikdar ni zanimalo, kaj dela milica. Če je bilo potrebno, smo z njo korektno sodelovali in se nismo nikdar vmešavali v delo drug drugega, tudi na vajah ne.

Naslednjega dne sem se ob sedmi uri v zadnjem hipu odločil, da starešine, ki smo bili na počitku, ne gremo v službo, ker sem ocenil, da bi bilo prenevarno. Odšel sem v dom JLA, ki sem ga določil za poveljniško mesto. Nisem imel zveze z letališčem, ker so bile te prekinjene. Praktično smo bili odrezani od letališča. Večji del starešin se je telefonsko ali osebno javil občinskemu štabu TO ali pri milici, pojasnil situacijo in vprašal, kaj naj dela. Postopali so po predpisu, ki so nam ga leta ubijali v glavo, ki se je glasil: če starešina ne more priti v enoto, se mora javiti najbližji enoti JLA, TO ali milici. S posredovanjem Jožeta Butare, upokojenega polkovnika pilota JLA, sem tudi jaz opravil pogovor s predstavnikom milice, inšpektorjem Gričarjem in zavzel stališče, da kdor od starešin želi prestopiti v TO, naj se odloči sam, kdor pa ne, naj bo doma. Mislil sem, da bo to vse skupaj hitro končalo in potem se bom jaz odločil, da ostanem v Sloveniji.* Čutil sem se odgovornega za ljudi, saj bi lahko brez mene, njihovega poveljujočega, nastala zmeda. Vojakom v domu JLA je bilo na predlog zastavnika Maraša odvzeto orožje in shranjeno pod ključ. Ukvarjal sem se s problemi, kot je bila skrb za družine pripadnikov JLA in podobno. Soproga enega podčastnika je rojevala, nekako smo je spravili v porodnišnico. Nek upokojeni oficir je bil bolan, vojaki niso dobili hrane, ki so jo dovažali z letališča. Nekako smo ta vprašanja rešili. Pojavila so se nova. Prihajali so starši vojakov na obisk, kakor tudi nekakšni mojstri iz Mostarja in me spraševali, kaj naj naredijo. Vse to in tudi številne druge probleme, ki so se kar vrstili, smo nekako rešili. Nekaj vojakov je pridobilo civilne obleke. Rekli so mi: *»Tovariš podpolkovnik, mi gremo domov.«* Nisem jim branil, svetoval sem le, da počakajo, ker je nevarno potovati, zaradi oboroženih ljudi, tankov in nevarnosti letalskih napadov. Poslušali so me in ostali v domu JLA. Kot operativni poveljnik iz poveljstva garnizije nisem imel pooblastil ukazati bojnega delovanja. V primeru napada TO bi lahko ukazal, da se na napad odgovori, vendar mi to ne bi prišlo niti na kraj pameti, pa tudi nihče me ni pooblastil, da ukažem uporabo orožja. V vojski je namreč vse predpisano, regulirano, kot sem navajal prej, celo pretirano in vojska se ne more bojno aktivirati, ko počí petarda, kot si zamišljajo nekateri.

**To je bil čas, ko se je v političnem vodstvu SFRJ odločalo o usodi JLA v Sloveniji, in ni bilo jasno, kaj se bo dogajalo naprej. 18.7.1991 je predsedstvo SFRJ odločilo, da JLA zapusti Slovenijo, vendar so bile nevarne situacije še vedno mogoče, tako znotraj JLA, kakor tudi med JLA in TO. Ta datum je Republika Slovenija določila tudi kot zadnji rok za prestop v TO, kar je prestopnikom zagotovilo nadaljnjo službo. Po tem datumu sta za pripadnike JLA obstajali dve možnosti – da ostanejo v Sloveniji brez službe in dohodkov za preživetje, ali da odidejo iz JLA. Lazo Grujičić je kot Srb iz okolice Banja Luke imel možnost, da v rojstnem kraju nadaljuje službo, vendar se je odločil, da ostane v Sloveniji (op. Vinko Tuljak).*

Pozneje sem izvedel, kaj se je dogajalo, ko so se očetje, matere, soproge, drugi sorodniki in prijatelji prebijali k vojašnicam, tudi k naši v Cerklje in nagovarjali sinove, brate in može, da zapustijo JLA. Že drugi dan vojne je bila letalska brigada onesposobljena za bojno delovanje, ker so jo letalci množično zapuščali. Tudi drugi pripadniki JLA so množično zapuščali letališče po nagovarjanju njihovih sorodnikov, prijateljev, ali po lastni odločitvi. Zastavnik Vekoslav Krahulec, ki je delal na teleprinterju in dešifriral depeše, ki so prihajale iz Beograda, je ponorel, ko je videl namere JLA (povelja o napadih na oddajnike). Ko je prišel k sebi, je napisal prošnjo za demobilizacijo (30. 6. 1991), v kateri je navedel, da želi prestopiti v TO, zaradi česar je skoraj nastradal od poveljnika baze in oficirjev padalske brigade, ker je bila TO sovražna vojska. Ironija usode je hotela, da praporščak Krahulec ni mogel uveljaviti statusa vojnega veterana, ker je zaradi napake uradnikov TO v Krškem, ki niso vedeli, da taka izjava obstaja, dan prepozno podpisal pristopno izjavo v TO. V enoti je bilo vedno več negodovanja nad početjem JLA. Enkrat je podpolkovnik Mile Lazič, načelnik štaba, zastavil vprašanje poveljniku 474. letalske baze: »*Od kdaj je TO sovražna vojska, po katerem zakonu ali predpisu?*« in dodal »*to so zasebne vojne in mene ne zanimajo.*« Od takrat je pri poveljniku zapadel v nemilost. Ta ga je žaljivo zmerjal z »*janezki špijon.*« Moram izraziti priznanje in spoštovanje slovenskim ženskam, ki so skozi barikade, bojne razporede, kraterje letalskih izstrelkov, pod krogami pehotnega orožja, prihajale na letališče in vlekle vojake in oficirje »*ven*«. Tudi moja žena. Ko je izvedela, da po brionski deklaraciji lahko ostanem v Sloveniji, je z osemletnim sinom prišla po mene v Zagreb, v vojaško bolnišnico, kjer sem bil na opazovanju. Bil je mesec september, ko so se razmere na Hrvaškem zaostrovale in je bil na vsakem vogalu oborožen človek. Tudi streljalo se je, ampak ona, ki se skozi Zagreb ni nikoli prej peljala z avtomobilom, je vozila, sin pa je bral načrt mesta. Našla sta me in odpeljala domov. Zakaj me je poveljnik letalske baze pravzaprav poslal na psihiatrično zdravljenje in opazovanje? Baje zato, ker v času vojne nisem ukazal bojnega delovanja, čeprav mi sam nikoli niti z eno besedo ni omenil, da bi me za to pooblastil ali ukazal. Po 18. 7. 1991 se je začela evakuacija enote na letališče Banja Luka. V nekem pogovoru med oficirji sem rekel, da jaz ne bom prebegnil v TO, ampak, da bom legalno prestopil. S seboj bom vzel nekaj orožja in drugih tehničnih sredstev, kakor tudi nekaj oficirjev, ki želijo ostati v Sloveniji. Izpolnjevali smo namreč nekakšne ankete in odgovarjali na vprašanje, kje bi želeli nadaljevati vojaško službo. Nekateri smo napisali, da želimo vojaško službo nadaljevati v Sloveniji. V spremnem pismu za psihiatrično bolnišnico je med drugim napisal, da nisem normalen. To je bilo konec julija 1991. Po premestitvi enote v Banja Luko je februarja 1992 iz Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo prišla depeša, s katero je regulirano, da lahko vojaki in starešine, ki tako želijo, zapustijo JLA in se priključijo svojim republiškim ali nacionalnim vojskam. Tistim pa, ki so želeli ostati v JLA, je bilo ne glede na nacionalnost to omogočeno. To pomeni, da je moralo preteči šest mesecev, veliko ljudi izgubiti življenje s povzročeno veliko gmotno škodo, da so birokrati v Beogradu ali sam Veljko Kadijević dojeli nekaj, kar smo mi v Sloveniji dojeli, mislili in želeli veliko prej, že takrat, ko je vodstvo Republike Slovenije predlagalo, da vojaki služijo vojaški rok v svoji republiki. O delitveni bilanci tehničnih sredstev JLA pa se je začelo razmišljati deset let pozneje. Iz tega lahko povzamemo nauk: pazi se birokratov in tistih, ki imajo absolutno moč, ker nikoli ne veš, kaj se bo skotilo v njihovih možganih in sobanah. Lahko rečem, da je bilo moje obnašanje, ki sem ga prej opisal, etično, normalno, razumno in zakonito. Vendar so me imeli v JLA za nenormalnega. Tudi v TO niso bili daleč od tega

mnenja. Za kaj gre? Brionska deklaracija je določala, da se vse vrne v stanje pred začetkom oboroženih spopadov v Sloveniji, za čas treh mesecev. Torej te tri mesece smo se vsi morali obnašati, kot da spopadov ni bilo in spoštovati zakone in predpise, ki so veljali pred spopadi.

Janez Janša je sovražil JLA, ker ga je zaprla in napadla Slovenijo. Veljko Kadijević je bil jezen na Slovenijo in vse kar je bilo z njo povezano, ker se ni uklonila njegovi volji. Vsi njihovi podrejeni so se morali obnašati po njihovi volji. Tu pride do izraza balkanska mentaliteta *»naš človek«*. Da bi se jima uдинjal, je bil pripravljen kršiti zakone in to nadgraditi s svojo domišljijo in storiti celo zločin. Nasprotovanje zakonom, predpisom, moralnim in etičnim normam je nacionalna značilnost, resda pri Slovencih nekoliko manj kot pri drugih narodih nekdane Jugoslavije. Če samo navedem primer nemške vojske. Ko se je umikala iz Slovenije, je pustila zapisnike o vseh minskih poljih, po katerih je bilo razminiranje izvedeno v kratkem času. Po vojnah na ozemlju nekdane Jugoslavije nihče ni pustil zapisnikov o minskih poljih. V večini primerov jih sploh ni bilo. Razminiranje še traja in Bog ve, kdaj bo končano. Te mine so povzročile in še povzročajo številne žrtve in velike materialne škode ljudem, ki so nekdaj v socialistični Jugoslaviji zgledno živeli drug ob drugem, ne glede na nacionalnost.

V času oboroženih spopadov je bil večji del pripadnikov JLA notranje razpet in razklan. Na njih so po eni strani delovale centripetalne družbene silnice iz vrha zvezne države, po liniji subordinacije in občutka pripadnosti tej inštituciji, po drugi strani pa centrifugalne silnice okolja, v katerem so živeli. Jasnejše povedano, njihove možgane je vodila slovenska propaganda, telesa pa so se gibala v času in prostoru, ki ga je določal vrh zvezne države. Zaradi tega in iz že prej omenjenih vzrokov so bile njihove zmožnosti za sproščanje bojne energije zelo zmanjšane in so bili lahke tarče. Izvrševanje kakršnihkoli nalog v takšnih okoliščinah je za večino posameznikov pomenilo križev pot.

Propaganda je ljudi razdelila na *»naše«*, Slovence – TO in milico ter *»njihove«*, Srbe in JLA. To delitev je še okrepilo prebujenje nacionalne zavesti in njena eksplozija, ki je sprožila nacionalizem. Moram to pojasniti. Nacionalna zavest je bila stisnjena na dno duše posameznika pod plasti socialistične oziroma komunistične ideologije in drugih občutkov. Ko se je začela prebujati oziroma širiti na vse strani enako, je v kamrici duše povzročila pokanje omenjenih plasti. Propagandni stroji so v duše ljudi vstavili vžigalno vrstico in jo prižgali. Zgodila se je eksplozija nacionalne zavesti, ki je zapolnila duše ljudi in jih močno povezala. Veljalo je pravilo: Slovenec – Slovenec – Slovenec... Za druge med nami ni prostora, saj so tujek, ki ga je treba izgnati, uničiti. Vse *»njihovo«* zavračamo – *»njihove«* besede možgani brišejo, v njih je prostor le za besede *»naših«*. S tem se da pojasniti, da so poveljniki srbske nacionalnosti govorili podrejenim, naj ne zapuščajo JLA, vendar jih vojaki in starešine sploh niso poslušali, ker jim je kdo iz slovenske strani rekel, naj to storijo. Takšni duševni procesi, ki so določali gibanje pripadnikov JLA v tedanjem času, so bili rezultat medijske blokade in informacijskega mrka. Slovenski nacionalizem je inducirал srbskega in druge, saj Srbi v Sloveniji niso bili izpostavljeni propagandnim strojem matičnih republik ali pa le manj. Vse, kar sem opisal, je del psihološko propagandne vojne in v praksi pomeni naslednje: ko zagledam *»njihovega«*, se mi stemni pred očmi. *»Njegova«* dejanja zavračam, *»njegove«* besede moji možgani brišejo. Želim si, da bi ga uničil, ali vsaj bil čim dlje od *»njega«*.

V Sloveniji se je uspešno vodila informacijska vojna, ki jo je izjemno vodil minister

za informiranje Jelko Kacin, za kar mu je čestitati. Odlično je proučil propagandno vojskovanje in niso daleč od resnice tisti, ki trdijo, da je večji del vojne dobil on, ki je deloval odločno, pomirjeno, brez strahu in histerije in predvsem strokovno. Bil je korekten do ujetih pripadnikov JLA. Takoj po vojni je prenehal s sovražnim govorom proti JLA in zaposlovanja pripadnikov JLA ni odklanjal.

V takih okoliščinah je bilo zapuščanje JLA nevarno dejanje. Šele leta po vojni za Slovenijo sem dojel, da smo bili pripadniki JLA in člani naših družin zelo ogroženi. Kot velikokrat poprej v zgodovini, so se tudi pred to vojno delali sezname ljudi. V vrstah TO in milice so pisali sezname starešin, zlasti visokih oficirjev JLA, v poveljstvu garnizije Cerklje ob Krki pa so pisali sezname starešin slovenske nacionalnosti in tistih, ki so bili poročeni s Slovenkami. Naš seznam sem videl pri častniku KOS, ko ga je ta odložil na mizo, ob kateri smo ob neki priložnosti na počitku igrali karte. To niso bili sezname z namenom, da nam kupijo darila. Tako se je nekaj starešin, med njimi tudi jaz, našlo na obeh seznamih nasprotnih strani. Če se upošteva tisto, kar sem napisal o psihozi, nastali zaradi formiranja nasprotnih strani in napetosti med njima, ni težko skleniti, da je na pripadnike JLA, ki so jo zapuščali, prežala dvojna nevarnost. Najprej bi jih lahko ustrelili drugi pripadniki JLA, ki so jih imeli za izdajalce in dezerterje (kar se je tudi dogajalo), nato bi jih lahko ustrelili pripadniki TO in milice, ker so agresorji oziroma »*njihovi*«¹ zato, ker v vojni zmede pogosto ni časa, da pojasniš, kdo si in kaj želiš.

Na letališču Cerklje ob Krki je le poveljnik letalske baze in obenem garnizije, podpolkovnik Biga, imel trdo stališče, da se vztraja v boju za Jugoslavijo in ni dovolil, da vojaki in starešine zapuščajo enote. Vendar je bil razpad JLA proces, ki ga ni mogel ustaviti. Čez nekaj časa je svoje trdo stališče omilil, dovolil je, da se za nekaj časa odpre »*kapija*«² (vhodna vrata vojašnice) in je tako omogočeno vsakemu starešini, da zapusti letališče in JLA, če tako želi. Na to odločitev poveljnika so vplivali načelnik štaba baze, podpolkovnik Milan Lazić, ki je govoril, da je to zasebna fevdalna vojna in ni smiselno v njej sodelovati, pomočnik načelnika štaba 82. letalske brigade za operativne zadeve, podpolkovnik Jožef Ratko s svojim trdim stališčem, da bo vsem, ki želijo zapustiti letališče osebno pomagal, ter s svojim razumnim reagiranjem tudi podpolkovnik Đorđević, poveljnik padalske enote. V vsem tem kar se je dogajalo na letališču Cerklje sta pomembni dve stvari. Prvič: ujeti moment, ko je predsednik Predsedstva RS Milan Kučan pozval pripadnike JLA slovenske narodnosti, da jo zapustijo, ujeti moment, ko je vojašnica bila odprta za odhod vseh, ki to želijo in ujeti moment, ko je slovenski narod široko razprl svoja nestrja, da jih v njih skrije, oziroma, ko so jih bili v enotah TO in milice pripravljeni sprejeti v svoje vrste. To je bilo zelo težko izvesti v razmerah vojne psihoze in zmede. Komur je to uspelo, je lahko čutil olajšanje, srečo in zadovoljstvo. Situacijo, v kateri so se našle tiste starešine, ki so na nedovoljen način zapustile JLA in prestopile na nasprotno stran, je najbolje opisal nekdanji predsednik Republike Hrvaške, Stipe Mesić, ki je dejal: »*Te starešine so največ tvegale. Če osamosvojitve ne bi uspela, bi oni ostali brez vsega, mi drugi bi se izvlekli s kakšnim letom zapora, saj smo tega vajeni.*«³ Drugič: leta smo bili na vajah na letališču v Cerkljah ob Krki priča prizoru, ko je 63. padalska brigada, ki je igrala vlogo zračno mobilnih sil NATO, izvedla desant na letališče, z namenom, da ga zasede. Sile letališča se bojujejo proti njej in tega ne dovolijo. V končni fazi vaje iz smeri vasi Skopice desant napadejo enote TO, ga izženejo z letališča in uničijo na Krškem polju pri izlivu reke Krke v Savo.

V času vojne za Slovenijo se je skoraj vse dogajalo po scenariju na vajah, igralci so bili isti.

Dobro so se medsebojno poznali. Toda tokrat je šlo za res, naboji so bili pravi in ne slepi. To je bila najbolj neumna vaja doslej. Sile TO so obstreljevale letališče iz vasi Skopice, nekoliko prej pa so iz vasi Velike Malence z dvema minometoma pod poveljstvom Vinka Čančarja obstreljevale letalsko stezo z elementi in polnjenjem, ki jih je izračunal Branko Zorič. Pri tem je bila zelo razumna odločitev, da se ne cilja ljudi, marveč poletno-pristajalno stezo. Pri obstreljevanju letališča s pehotnim orožjem iz smeri vasi Skopice je bil en vojak padalec ubit, en častnik pa je bil ranjen. To je povzročilo hudo reakcijo pripadnikov padalske enote. Hoteli so se maščevati. Po zaslugi razumnega vpliva podpolkovnikov: Lazića, Radka in Đorđevića, poveljnik letališča ni odobril, da se odgovori na ogenj TO, niti, da padalska enota izvede napad. Odločitev je bila: če pripadniki TO prestopijo žično ograjo vojašnice oziroma letališča, se mora streljati v samoobrambi po predpisih v miru, saj nihče ni uvedel izrednih razmer ali razglasil vojnega stanja, vsaj na strani JLA ne. Iz do sedaj napisanega je razbrati, da je prispevek pripadnikov JLA v Cerkljah in Brežicah k osamosvojitvi Slovenije večji kot se do sedaj ve.

Čeprav sem bil že do sedaj obširen v opisu razmer na letališču Cerklje v času vojne, moram nanizati še nekaj misli in dejstev, ki bodo osvetlila prispevek pripadnikov JLA h krajšemu trajanju vojne in njenemu srečnemu koncu, če lahko konec vojne sploh prinese srečo. Za človeške žrtve med pripadniki JLA so krivi vrh JLA in nekateri poveljniki z ranga brigade. Ne bom našteval, koliko je ta ali ona stran potolkla nasprotnikov, ker je to znano in zapisano. V južnoslovanski mentaliteti je navzoča lastnost, da se ljudje o tem pogovarjajo, kot da bi govorili, koliko trhljih jabolk so vrgli iz zaboja. Meni se to upira. Žrtve na strani JLA je povzročilo bojno delovanje pripadnikov TO in milice, kakor tudi lastni prijateljski »ogenj«. Krivico za to pripisujem slabemu poveljevanju in vodenju, ki je imelo za posledico slabo zavarovanje enot, ki so sodelovale v vojni za Slovenijo. Storjene so napake, ki se vojski, ki je »žrla« zajeten del proračuna, ne bi smele zgoditi. Vojno v Sloveniji so sprožile kolone JLA na slovenskih cestah. To početje JLA je v razmerah, ki so takrat vladale v Sloveniji, pomenilo hudo kaznivo dejanje po zakonih in ustavi SFRJ. Zvezni sekretar za ljudsko obrambo Veljko Kadijević in predsednik Izvršnega sveta (Vlade) Ante Marković nista znala, ali nista hotela znati brati ustave iz leta 1974. Zlasti po plebiscitu za samostojnost Slovenije, ni bilo ustavne podlage za intervencijo armade. Ob vsem spoštovanju do Slovencev in samostojne Slovenije, je pred plebiscitom obstajala možnost legalnega načina intervencije, ki je bila z upoštevanjem ustave iz leta 1974 na majavih temeljih, ampak legalna. Vojaški vrh je s pritiski na zvezno predsedstvo, najvišje poveljstvo JLA, poskušal večkrat, a neuspešno uvesti izredno stanje. Zadnji poskus je bil marca 1991, ko je vojaški vrh na poveljniškem mestu za vojne razmere v Beogradu izvajal (nelegalno) močan pritisk na predsedstvo SFRJ, vendar je uvedbo izrednih razmer blokirala Bogić Bogičević, predstavnik Bosne in Hercegovine, ki je bil jeziček na tehtnici proti izrednim razmeram.

V JLA je veljalo pravilo, da se mora ukaz najprej izvršiti in šele nato se je lahko pritožilo, razen, če je ukaz predstavljal hudo kaznivo dejanje. Kolone JLA so vodili oficirji čina majorja, kapetana, poročnika ali starega vodnika, ki so bili slabo vzgojeni. Vedno so sklanjali glavo pred nadrejenimi, se jih bali in niso bili vajeni misliti z njo. Trdno sem prepričan, da ameriški ali nemški oficirji teh činov takšne naloge ne bi izvršili. Tudi v JLA so bili ljudje, ki so bili vajeni misliti s svojo glavo. V vojaški bolnišnici v Zagrebu sem spoznal majorja JLA, ki so mu izdali povelje, da vodi takšno kolono. Dejal jim je: *»Rajši se ubijem, kot da vodim kolono«* in si prislonil pištolo na sence. Poslali so ga na psihiatrično

zdravljenje in tako sva se midva, »*nenormalna*«, spoznala. V poveljevanju in vodenju enotam JLA, ki so sodelovale v vojni za Slovenijo so bile narejene naslednje napake: Starešine in vojaki niso bili usposabljeni, ne motivirani za takšne naloge. Kot sem že navedel, smo v procesu usposabljanja in pouka, ki smo ga ponavljali iz leta v leto, dobili sliko obrambe pred zunanjo agresijo. Natančno se je vedelo kaj dela vsak posameznik, vsak dan posebej od začetka agresije naprej. Bilo je določeno v planih z D+1,2,3... (D je datum napada). Tako bi se za čas D+4 do D+30 bojevali z desanti na Krškem polju. V času D+30-35 bi se evakuirali na letališče Osijek ali Otočac, odvisno od kod bi prihajal agresor. Tam bi se okrepili in pripravili za podporo KoV (kopenski vojski), ki bi izvršila protinapad in izgnala agresorja iz države. Uporaba JLA proti notranjim »*sovražnim*« silam se ni upoštevala niti v vojaških šolah. Za razliko od Sovjetske zveze, ki je imela enote namenjene za dušenje notranjih nemirov.

Niso bile uvedene izredne razmere ali razglašeno vojno stanje kot temeljni pogoj za uporabo oboroženih sil v celoti ali delno. Tudi v izrednih razmerah zaradi notranjih konfliktov uporaba sil JLA ni bila ne predpisana, ne regulirana.

Ocena nasprotnika ni narejena. Le nespameten človek ne bi ocenil, da v situaciji, ki vlada v Sloveniji, ne bo prišlo do spopadov, ki bodo povzročili veliko gmotno škodo in človeške žrtve. Očitno so vojaški naduteži v Beogradu mislili, da bodo Slovenijo presenetili in da bo klonila.

Naloge, izdane enotam, so bile splošne. Poleg tega je poveljnik ranga voda-čete dobil nalogo, ki jo po pravilih dobi poveljnik korpusa. Tu se je maščevala aroganca nekaterih poveljnikov, češ, saj sem ukazal. Pri tem si mislim, če si ukazal in nisi zagotovil pogojev, da se ukaz izvrši, ta ne bo izvršen. Čeprav sem bil dolgo v vojski, sem dobil priložnost, da to misel izrečem šele sedaj, v tem spisu, ker mi prej, ko sem bil še v službi v JLA, krut, šablonski in avtoritaren sistem vodenja in poveljevanja tega ni omogočal. Upam, da bo kdo iz tega mojega zapisa potegnil nauk za sodobni čas.

Naloge sosednjih enot niso bile znane. To je stara napaka vojska, ki zaradi varovanja vojaške skrivnosti paralizirajo organizacijo in izvedbo nalog. Enote bi morale vedeti, kaj delajo sosednje, zaradi medsebojnega sodelovanja in pomoči, vendar tega niso vedele, ker je bila naloga enot v akcijah v Sloveniji državna skrivnost. Major Prodanović, ki je vodil »*divizion lpaa*« (lahka protiavijska artilerija) BOV 20/3, napotenega iz Karlovca na Brnik, se je dokaj racionalno obnašal na prvih dveh barikadah, na katerih se je spopadel s TO. Enoto je zaradi izogibanja oboroženemu spopadu s TO uporabil v nasprotju s taktiko uporabe te enote v boju s pehoto. Z ognjem je odgovoril šele, ko je bil napaden in to iz neposredne bližine, čeprav imajo topovi lpaa 20/3 učinkovit doseg do dveh kilometrov oddaljenosti. Tudi v Krakovski hosti se ni predal, čeprav je situacijo napačno ocenil in padel v zasedo TO, ker ni upošteval nekaterih osnovnih taktičnih zakonitosti (»*izvidovanja*«). Odločitev, da kolono oklepnikov zapusti in se preko Gorjancev napoti v matično enoto, pa je proti vsem pravilom bojne uporabe enot, saj bi se moral napotiti v prvo enoto JLA v bližini. Bil je zajet skupaj z vojaki s strani posebne enote milice pri vasi Planina na Gorjancih.

Zavarovanje enot na nalogah ni bilo zagotovljeno. Bojno, logistično in druga zavarovanja enot, so bila odmišljena. Če tank ni bojno zavarovan iz zraka in zemlje, tudi logistično, postane kup železja. Njegov top je učinkovit do razdalje štiri tisoč petsto metrov. Ko gledamo tank na teh razdaljah, je manjši od škatlice vžigalic. Kdo ga lahko na tej razdalji uniči z ročnim minometom, ali z molotovko, kar se je dogajalo v vojni s Slovenijo in tudi

pozneje na ozemlju bivše Jugoslavije. Poveljstva JLA so se šele, ko so se zgodile izgube, spomnila načela zavarovanja bojnih nalog enot.

Poleg tega se v vojni za Slovenijo ni upoštevalo načelo nemešanja vojske s civilnim prebivalstvom. Največjo krivico za to nosijo poveljniki ranga brigade, kakor tudi poveljnik, ki so neposredno poveljevali enotam na nalogah. Če bi se tudi to spoštovalo, bi bile izgube na strani JLA manjše.

Neuspehi v JLA, kakor tudi žrtve v njenih vrstah, so sprožili val ogorčenja in sovraštva do JLA in Slovenije v Srbiji in nekaterih drugih republikah. V Srbiji se je govorilo: *»Slovenci pobijajo naše otroke. Mi smo jih leta 1945 osvobodili, sprejeli v Jugoslavijo in jim vse dali, oni pa so nas izdali.«* Zahtevali so maščevanje s silo. Spraševali so: *»Zakaj imamo vojsko? Če ne bo nič delala, je ne bomo niti plačali.«* Ljudje so tam začeli obračati hrbte oficirjem JLA. Vojaški vrh in nekateri visoki častniki blizu vrha so začeli razmišljati, kako popraviti ugled. Rodila se je zamisel o akciji *»Maščevanje 1991«*. Zamisel akcije je bila: s stopetdesetimi avioni izvršiti sočasni napad na Slovenijo, vendar je ključni akter za uporabo letalstva v Sloveniji in na Hrvaškem zatajil. To je bil polkovnik Ivo Martinović, načelnik 5. letalskega korpusa za letalsko podporo (KoV, TO, VM). Njegova naloga je bila, da v sodelovanju s poveljstvom severozahodnega vojskovališča predlaga konkretno uporabo letal po ciljih, ki jih je z depešo v 5. letalski korpus VL in PZO poslala predpostavljena komanda. Polkovnik Martinović je nalogo odklonil, oziroma je nadrejenega polkovnika Bajića prepričal, da se aviacije ne uporablja po pretežno civilnih ciljih, kot so bili centralna pošta v Ljubljani, zgradba skupščine RS, RTV, policijski objekti v Tacnu itd. Polkovnik Bajić je po telefonu poklical direktno Kadijevića. Oglasil se je eden od njegovih pribočnikov, polkovnik Obradović, ki je hotel, da mu pove, za kaj gre. Bajić je vztrajal, da kot poveljujoči pomembne enote JLA dobi direktno Kadijevića, vendar je Obradović prekinil telefonsko zvezo. Bajić, ki je bil alergičen na razne povzpeticke, ki so čine in položaje dobivali mimo poveljniških dolžnosti, je pobesnel. Martinović ga je prepričal, da se naloga, katere izvršitev je bila že v teku in o kateri je (30. junija nekaj po enajsti uri) po direktni liniji že obvestil majorja Slaparja, načelnika TO, o poletu letal, prekine. Martinović je depešo, ki je po njegovem predstavljala sramotno nalogo aviaciji zahodnega dela SFRJ, komisijsko sežgal, saj ni hotel, da se s to sramotno nalogo seznani širši krog ljudi. Martinović se je pozneje, konec julija 1991 demobiliziral in upokojil. Naloga ni bila nikoli preklicana. Nadomestitve iz Beograda niso bile kos takšni nalogi in zelo nevarna zamisel, ki je bila skoraj uresničena, je splavala po vodi. Lahko rečem samo, bravo Ivo Martinović in hvala ti. Nič hudega, da nisi dobil nobene zahvale, saj je znan star pregovor, ki pravi, da medalja in kroglja vedno zgrešita prave prsi.

Na podobnem vzorcu je nastala Srebrenica, žal je ta uspela. Podobno kot polkovnik Martinović je postopal kapetan Anton Turk, referent za inženirijo 474. letalske baze. Ko se je začelo govoriti o pripravi za rušenje vzletno-pristajalne steze, je takoj zapustil enoto. Poskus, da bi ga nadomestili, ni uspel, ker niso našli načrta, ki ga je na srečo uničil nek oficir, cepec, ko mu je poveljnik letališča ukazal, da sežge vse dokumente, da ne bi prišli v roke TO. Njegovega imena namenoma ne omenjam zaradi družine, ki jo je hinavsko zapustil. Slepo je izpolnjeval ukaze. Zanimal ga je samo čin, delo pa ne. Jaz sem ostal in govoril: *»To stezo sem celo življenje gradil, čistil in varoval. Ne bom dovolil, da jo zrušite. Ko boste postavili eksploziv, se bom na njo ulegel in z njo šel v zrak.«* Tudi zaradi tega so me imeli za neprištevnega.

Omeniti moram tudi polkovnika Jožefa Jeriča, poveljnika 82. letalske brigade, ki je obveščal polkovnika Martinovića o nalogah, ki jih je dobivala brigada po obvodnih linijah poveljevanja. Tako sta v dogovoru poskrbela, da kar nekaj bojnih nalog ni bilo izvršenih, ukazanih s strani poveljstva letalstva iz Beograda. Žal ne morem omeniti številnih drugih posameznikov, ki so se zoperstavljali ukazom nadrejenih ali ukazov enostavno niso izvrševali, ker nimam niti prostora niti časa.

Kljub vsemu bi JLA lahko začetne napake, ki jih je storila s pošiljanjem enot na slovenske meje, odpravila. Vojna v Sloveniji bi lahko dobila drugačen, bolj krvav tok. Vendar se to ni zgodilo. To pa tudi zato, ker je bilo v JLA veliko več »*nenormalnih*« pripadnikov kot normalnih.

Zahvaljujem se Vinku Tuljaku, s katerim sva v JLA pred vojno korektno sodelovala in delala vsak v svoji enoti na letališču Cerklje ob Krki, da me je spodbudil k pisanju mojega pogleda na tisti čas, ki moje misli okupira že dvajset let. Po vojni se je najina povezanost zaradi moje vloge »*agresorja*« ohladil, vendar se je do mene vedno obnašal korektno in sedaj celo uredil ta moj prispevek po mojem rokopisu in tako postal celo soavtor mojega prispevka. Ugotovila sva, da sva slovenski osamosvojitvi vsak na svoj način prispevala veliko več, kot nama je družba pripravljena priznati.

Po vojni sem ostal brez zaposlitve in ustreznega dohodka, z nezaposleno ženo in s pečatom agresorja. Preživel sem po zaslugi dobrih ljudi, Slovencev, ki so mi materialno in tudi drugače pomagali in še pomagajo, da se prebijam iz meseca v mesec. Najtežje je, ko prihajajo položnice, kar se neusmiljeno ponavlja vsak mesec, kajti od socialne podpore (sedaj pokojnine) se v mojem primeru ne da dostojno preživeti. Seznama ljudi, ki so mi pomagali in mi še pomagajo, ni mogoče narediti, ker je zelo dolg. Vendar moram vsaj nekatere naštet. To so: sorodniki moje žene, Bruno in Tatjana Potokar, Bojan Štefanič, Janko Strašek – moj najboljši prijatelj, Žarko Buzančič, Janez Hribar, Edi Zanut, Mitja Deglerija, moj sošolec Ratko Jožef, moja nekdanja ljuba sodelavka Zdenka Kovačič in njen soprog Vojko, tudi voditeljica župnijske Karitas Brežice, gospa Zinka Žnideršič in brežiški župnik Milan Kšela, ki sta v mojih očeh najboljša ljudska voditelja, kar sem jih kdaj koli srečal. Zahvaljujem se tudi uredništvu te knjige, ki mi je omogočilo, da končno povem to, kar se je več kot štirideset let skladiščilo v mojih možganih.

Opravičujem se vsem, ki sem jih izpustil. Upam, da dobrim ljudem ne bo škodovalo dejstvo, da so pomagali in še pomagajo nekdanjemu »*agresorju*« .

Lazo Grujičić

Vseskozi me je obdajal občutek o tem, da sam na potek dogajanja ne morem vplivati. Zaradi zdravstvenih težav sem bil oproščen služenja vojaškega roka. Spomnim se, kako smo trepetali, da se bodo uresničile grožnje JLA. Ko so se le te začele uresničevati sem bil tako jaz, kot moja družina, čisto iz sebe. Bali smo se za svoja, pa tudi druga življenja. Stanujem v neposredni bližini oddajnika Boč. Napad nanj mi je ostal v dobrem spominu. Bil je lep dan. Z ženo Vikico, tastom in taščo smo sedeli pred hišo in opazovali letala, ki so preletavala nebo. Bilo je jasno, brez oblačka. Nihče med nami ni slutil, kaj se bo zgodilo. Mislili smo, da imajo vaje. Pa je počilo. Sprva smo menili da grmi, a ob tako lepem vremenu to skoraj ni bilo mogoče. Ko smo izvedeli kaj se je zgodilo, smo bili zelo pretreseni. Marsikaj bi bilo lahko drugače. Kaj če bi bili takrat, na tistem mestu civilisti. Bomba bi lahko zgrešila cilj in zadela... Tisoč misli se nam je takrat prepletalo po glavah.

Zaslišim jok. Hrup je zbudil mlajšo hči. Ko smo jo vzeli v naročje, se je pomirila in zaspala. Starejša hči je bila takrat v šoli. Zbali smo se zanjo. Vem, da sem za tem dogodkom stekel k avtomobilu in se odpeljal ponjo. Na poti so me ustavili policisti in me vprašali, ali se ne bojim, ob tem času, dogodku, hoditi naokoli. Takrat jim nisem ničesar odvrnil, le skomignil sem z rameni in se odpeljal naprej. V šoli je bilo mirno. Pouk je potekal nemoteno, kot da se ni zgodilo nič. Počakal sem, da so končali. Odpeljala sva se domov. Hči je bila zelo presenečena, saj ni vedela, kaj se dogaja. S preprostimi besedami sem ji skušal razložiti, a njena glavica je bila še premlada, da bi razumela.

Še sedaj se mi pred očmi prikazujejo podobe s televizije. Še sedaj vidim začudene obraze ljudi, ko so zagledali tanke, ki so uničevali vse, kar jim je omejevalo vožnjo. Ulice so bile polne ruševin, zmečkane pločevine, ponekod tudi krvi.

Drugi spomini so zelo megleni. Kakorkoli že, bil sem vesel da je bilo te vojne konec. Bil sem vesel, da je bila družina živa in zdrava. A rana bo ostala. Tako zame, kot za vse državljane Slovenije.

Slavko Horvat

Janko Hren je bil takrat star dvaindvajset let in je doma iz Slovenske Bistrice, a ne iz neposrednega centra. Hodil je že v službo in tisti dan, ko so nas napadli, je delal do dveh popoldan, kot vsak drug delavnik. Vse druge dni pa ni šel v službo (delal je v mariborskem TAM-u), saj nadrejeni od delavcev tega niso zahtevali.

Med vojno je bil doma, v center mesta je šel le enkrat in ni imel težav s stražami.

Bombardiranje Boča je opazoval z balkona in se ni pretirano vznemirjal. Z domačimi niso tekli v zaklonišče, ko je bil alarm. Le nekega dne, ko je prav tako z balkona opazoval soseda, ki je zobal češnje, seveda sedeč v krošnji, mu je mimo ušes zažvižgala krogla. Takrat jo je seveda pobrisal v stanovanje, kaj podobnega pa se ni več zgodilo. Takoj v naslednjih dneh po vojni pa so ga poklicali na vojaške vaje ali služenje domovini, ali kako bi temu rekli. Nadaljnjih deset dni je preživel v samem osrčju Pohorja, v bližini Osankarice, v koči z imenom Mrzla bajta. Tam jih je bilo kakšnih deset vojakov in en komandir in so čuvali orožje, ki so ga bili pripeljali iz vojašnice Zgornja Ložnica. Na straži so se menjavali, spali so v šotorih, na kosila pa so se vozili z džipom na Tri kralje. Nebo so le nekajkrat preleteli migi in en helikopter Rdečega križa. Za popestritev dolgočasnega vsakdana so streljali vršičke smrek. Edini pozornosti vreden dogodek se je zgodil, ko so se pripeljali tovornjaki. Bilo jih je trinajst, imeli so hrvaške registracije in bili so zelo dolgi (šleperji). Vse tovornjake so do vrha napolnili z vso možno municijo in orožjem (citiram: »*Pobrali so vse, kar jim je prišlo pod roke.*«) ter odpeljali.

Domačini govorijo, da so jim Slovenci to orožje prodali, da so lahko čuvali svojo domovino. Nekateri pa namigujejo, da bi naj to storil en sam človek, nezakonito seveda. Glede tega boste vi vedeli verjetno več kot jaz, saj je ta afera pred časom oziroma leti dobila državne razsežnosti, prispevke pa so objavljali tudi po televiziji.

Po pripovedovanju Janka Hrena

Tisti dopoldan niti približno nisem slutil, da bom priča zgodovinskega dogodka, pomembne prelomnice, junaškega zasuka v naši osamosvojitvi, ker so mi to povedali šele pozneje. Sončni dan se je namreč zame začel z ogledovanjem majhnih bagerjev.

Nekdanja, zdaj že pokojna TVT Boris Kidrič me je namreč povabila k svoji čolnarni na predstavitev takšnih majhnih gradbenih strojev na gosenicah, na štirih kolesih, na treh, na dveh, pa tudi brez koles se je eden zmozel premikati in se sam naložiti na prikolico. Ko so te naprave, za katere so TVT-jevci napovedovali, da jih bodo izdelovali v kooperaciji, rile po travniku, je radijski kolega Miran glasno razmišljal o možnosti biznisa: *»Splačalo bi se kupiti kaj takega in posojati po Dravskem polju za kopanje grobov.«* Ko sem se vračal s katro, se mi je po glavi sukala samokritika, ker se še nikoli nisem spomnil kakšnega dobrega posla, niti tega s kopanjem zadnjega bivališča ne. Od teh misli me je odvrnilo Bredino zaskrbljeno radijsko poročanje o vojnih vozilih, obkoljenih teritorialcih, kar je kar samodejno zasukalo volan proti Pekram. Parkiral sem pod ograjo (tedanjega) Doma obrambne vzgoje, da mi ne bi bilo treba hoditi daleč, in sem odkorakal mimo sivozelenega bojnega vozila, iz katerega so neveselo kukali golobradi čeladarji, proti zgradbi doma, pred katero se je vznemirjeno sukala čredica novinarskih kolegov in kolegic. Ko sem zinil nekaj zafrkljivega, se je ves razburjen radijski Jože kar zadril name in tako sem spoznal, da gre za resne zadeve. Ker so v zgradbi samo nervozno kadili in pili kavico, ob njej pa so ležali teritorialci s protitankovskimi trombloni, uperjenimi v bove (bojna vozila), sem iskal kako konkretno dogajanje pri spuščeni zapornici, ki je zapirala pot k domu. Ob njej se je namreč civilist o nečem pogajal z dvema oficirjema. Bilo je pravzaprav hecno, da smo novinarji in novinarke lahko nemoteno stali okoli te trojice, ki je pravzaprav opravljala nekakšna mirovna pogajanja, in smo si lahko zapisovali, kar so drug drugemu povedali, pri čemer se (vsaj jaz pa menda še kateri) nismo zavedali, da bi se utegnili zgoditi, kar se je pozneje na jugu, ko so na novinarje streljali kot na golobe. Kot se spodobi za moj poklic, sem vsakogar iz te trojke vprašal, kako se imenuje, in so se še kar vljudno predstavili, pri čemer sem enega od oficirjev celo prosil, naj mi priimek črkuje, zaradi česar je bil pozneje v mojem časopisu pravilno objavljen, v konkurenčnem pa trikrat različno. V civilu je bil vodja učnega centra Pekre, major Andrej Kocbek, manjši oficir JLA je bil podpolkovnik Ratko Katalina, drugi, dokaj srboriti, pa podpolkovnik Milan Stevanović. Slednja sta od Kocbeka zahtevala, naj jima izroči teritorialca, ki sta zjutraj aretirala dva vojaka JLA, on pa jima je odvrnil, da mora vprašati nadrejene v Ljubljani, in je zato odšel v hišo, od koder ga ni bilo dolgo. Vrnil se je z odgovorom, da jima ne sme izročiti dvojice, oficirja pa sta vztrajala pri svoji zahtevi in se je zato Kocbekovo odhajanje v vzgojni dom ponovilo dvakrat ali večkrat, dokler ni v nekem trenutku Milanu Stevanoviću zavrelo in je zelo glasno ter grozeče napovedal: *»Pucat čemo!«* Zapornica je bila v hipu osamljena, saj sem se tudi jaz z Večerovim Bojanom postavil za neki kombi v bedastem upanju, da naju bo njegova pločevina ščitila pred krogli in granatami. Ker potem ni počilo, smo zlagoma prikapljali nazaj k zapornici in poslušali vnovično pogajanje, med katerim je Kocbek taktično na videz popustil; pripeljali so dvojico zaželenih teritorialcev, a so ju ustavili nekaj metrov pred zapornico, kjer sta nekaj časa stala menda zato, da bi se oficirski dvojici z one strani povečal apetit. Nato so ju vrnili v domovo betonsko podzemlje.

Pogajanja so se nato nadaljevala, pri čemer je Kocbek pokazal izjemno umirjeno hladnokrvnost in pogum, zaradi katerega smo se tudi mi počutili nekako zaščitene. Kako se je vse to nadaljevalo, pa nisem doživel, ker je k meni pristopil nek armijski zastavnik in me vprašal, ali je ona katra pod transformatorjem moja. Ko sem pritrdil, mi je napovedal, da bo bojno vozilo med napadom na dom zapeljalo čeznjo, če je ne bom prej odstranil. Ker je bil sicer skromni avtek sveže kupljen, mi ni bilo dosti do tega, da bi postal

moja vojna škoda, in sem ga odpeljal po cesti navzdol, kjer sem ga parkiral pri prvi hiši levo. Med vračanjem navkreber k domu je moje astmatično sopihanje pretrgal vojaški policijski hrust z dvema besedama: »*Ne može!*« Niso pomagali ne moja novinarska izkaznica in ne moje opozarjanje, da je moja navzočnost tam gori pri zapornici v interesu slovenske javnosti – moral sem nazaj. A nisem odnehal; ko je televizijski kolega pripeljal nove baterije za TV kamero, sem prisedel v avto z velikim napisom TV press, ki pa ni naredil nič boljšega vtisa od moje majhne press izkaznice. Upanje mi je zbudil prihod Kataline, ki pa je rekel samo: »*Slišali ste, kar je rekel vojak.*« Ko sem ugovarjal, češ prej sem lahko nemoteno prišel gor, je skomignil z rameni in lakonično odgovoril: »*Prej je bilo prej, zdaj je pa zdaj.*« Zame je bilo pekrskih dogodkov s tem konec in sem bil potem samo še priča ugrabitve Vladimirja Miloševića, a to je že druga zgodba. Potem ko so vojaki v občinskem prvem nadstropju grobo porinili mimo mene dvojico ugrabljenih in je Boris Sovič med kriljenjem z rokami vpil na umikajočega se generala Delića nekaj o kršitvah mednarodnih konvencij, civilizacijskih načelih, pa še kaj ogorčenega in je precej manjši general kar naprej s pogledom v tla preplašeno ponavljal: »*Ne poznajem jih!*« (ugrabiteljev, op.p.), smo v večji sobi posedli in pretreseni od doživetega opisovali, kaj je kateri videl ali slišal, dokler ni – že proti jutru – prišla skupina kolegov in kolegic, ki so jih bili izpustili iz obroča okoli pekrskega doma. Adrenalin je skoraj brizgal, ko so opisovali nočno moro, kako se je počutil ta ali oni in med drugim tudi to, kako so opažali bojazen rekrutov med pogledovanjem na armijce in topove. Kolegica Majda se je muzala, ko jim je ugovarjala: »*Kaj armija, kaj topovi – noči z mano so se bali!*«

Tistih bagerčkov TVT potem ni izdeloval, nemara tudi zato ne, ker ni bilo tolikšne potrebe, saj smo se Slovenci z več sreče ločili od Jugoslavije, kot pa naši bivši južni bratje. Maribor pa žal ni našel neke koristne rabe za bivši Dom obrambne vzgoje, zato – kakor vsi spomeniki velikih dogodkov – večinoma prazen, molče in vztrajno umira.

Milan Jarc

Nismo verjeli, da se nam to lahko zgodi. Nam. Smo le del Evrope. A se je zgodilo. Zgodila se je vojna, ki nam je pokazala, kako reagiramo, kako dojemamo stvari, ki niso v naši moči. Spominjam se prvih siren alarmov za letalski napad. Sprva nas je zajela panika. Prek radia smo slišali, da so odvrgli bombe v Kočevski Rog in da so bombardirali oddajnik na Boču. Zavedali smo se, da je vojna, prava vojna. Spominjam se, da smo delavci v tovarni dobili dežurne straže. Sam sem dobil nalogo čuvati upravni objekt tovarne od treh do šestih zjutraj. Ker je bilo ponoči nevarno daleč od tovarne, sem se odločil, da bom do treh zjutraj pri moji mami, ki je doma bliže tovarni.

Ob devetih zvečer se je pričelo mračiti in odpravil sem se k staršem. Moja pot me je vodila v bližino kasarne, ki je bila obkoljena. Vse okoli so bili vojaki teritorialne obrambe. Ko sem prišel v stanovanje, sem si v sobi prižgal radio in legel. Nekaj minut po enajsti uri zvečer je voditelj oddaje poročal, da po Ljubljani vozi avtomobil, iz katerega streljajo, da pa so avtu že na sledi. Zame je bila to prava mora, kajti zavedal sem se, da bom tudi jaz ob treh zjutraj stražil ob Mariborski cesti in kaj, če pripelje mimo podoben avto. Ko sem stražil, sem se izogibal bližine ceste in vsak avto, ki je peljal mimo, mi je bil takoj sumljiv.

Ta dogodek mi je ostal tako močno v spominu zato, ker sem v tej noči spoznal sebe.

Vseeno, pa čeprav v strahu, sem skušal opravljati svojo dolžnost.

Karl Kač

V spominu mi je ostala gruča ljudi, ki teče proti cesti, da bi videla konvoj tankov, ki se je bližal šentiljski meji. Spominjam se tudi obstreljevanja (iz kasarn) oddajnikov na Pohorju. Takrat smo se zavedli, da gre zares. Ko so letala letela proti meji, sem v kleti pripravil malo zaklonišče (sod vode, odeje, sveče). Po hiši smo zbrali tudi hrano, sanitetni material in dokumente. Ko je začelo opozarjati na napad, so odšle ženske v klet, moški pa na češnjo, da smo opazovali obstreljevanje pohorskega oddajnika. Po nekaj dnevih trepetanja pred televizijskimi sprejemniki se je vse srečno končalo. Teritorialna obramba je zasedla pomembnejše objekte, napadla tanke in končno zavzela kasarne. Končala se je nekajdnevna vojna, ki je v nas prebudila strah in spomine na otroštvo za časa NOB.

Vinko Karner

Lepo poletno jutro. Sonce vzhaja. Prijetna jutranja sapica pihlja po haloških gričih. Nedelja je. Zvonovi pri podružničnih cerkvah sv. Janža in sv. Bolfenka v Halozah naznanjajo jutranjico. Ura je sedem. Veliki zvon častitljive gotike Marijine cerkve na Ptujski Gori vabi farane in romarje k službi božji. Vstanemo. Prižgem radijski sprejemnik. Jutranja poročila. *»Slovenija je v vojni, razpada tretji sistem Jugoslavije, ki je slonel na vojski, policiji in na partijskem sistemu,«* razlaga radijski komentator Jelko Kacin.

Moj oče, krepak osemdesetletnik, se skupaj z mojo hčerko odpravlja k maši. Zajtrk, umivanje, britje in urejanje mojega očeta in njegove vnukinje, da bosta čimbolj urejena odšla peš do farne cerkve. Oče premišljeno poudarja: *»Fant, vojna bo. Doživel bom tretjo, nič kaj dobrega ne kaže. Samo da se Srbov rešimo, saj smo glasovali za svobodo, za našo Slovenijo. Veš, pet tvojih starih stricev je padlo v prvi svetovni vojni. Mati so bili vedno v črnini. Ja, pa Majstrovi borci so bili, saj veš, kar osem iz naše vasi, pa dva sta padla in Srbi so vse pokvarili na Koroškem.«*

Z ženo sva pospravljala hišo. Žena je začela pripravljati kosilo, jaz pa sem urejal zelenjavni in sadni vrt. Radijski program je bil spremenjen. Gospod Jelko Kacin je ob 8.45 napovedal: *»Ravnokar smo dobili poročilo, da so se na vojaškem letališču v Splitu dvignila vojaška letala, da gredo bombardirat slovensko domovino. Spustite rolete, zaprite polkna, notranje prostore pustite odprte...«* je že dajal navodila.

Skočil sem v avto in se odpeljal proti farni cerkvi iskati očeta in hčerko. Trg pred cerkvijo je bil poln kramarjev, romarjev in domačinov. Ravno takrat so prihajali ljudje iz cerkve. Oče je držal svojo vnukinjo, mojo hčerko Matejo trdno v roki, v množici romarjev. Počakal sem. Prideta blizu. Očetu sem dejal: *»Vojna je!«* *»Oh, no ja,«* je dejal oče, *»na en špricar, na kislo juho in Oro bova pa že šla.«* Molčal sem. Strah me je bilo za to tisočglavo množico ljudi, za očeta in hčer, za našo prelepo gorsko cerkev.

Ker ju le ni bilo iz gostilne, sem šel energično ponju. Odločno sem zahteval, da takoj odideta iz gostilne v avto in da gremo takoj domov, ker gredo letala nad Slovenijo. Ljudje so me čudno opazovali, gostilničar je bil verjetno jezen, saj sem mu pokvaril razpoloženje v gostilni in s tem tudi zaslužek. Ko smo prišli domov, je radijski komentator Jelko Kacin dejal: *»Letala v Splitu se niso dvignila. Letalskega napada na Slovenijo za sedaj ne bo.«* To je bila nedelja.

Branko Karneža

Ko se je začela vojna, sem bil star dvaindvajset let. Z osemnajstimi leti sem odšel na služenje vojaškega roka v Tetovo, to je v Makedoniji. V času vojne sem bil vojni obveznik. Bil sem v sestavi JLA in ne TO.

Spominjam se tudi, da takrat naša (slovenska) vojska ni imela težke artilerije (topovi 155 mm, večcevni metalci raket), za kar sem bil sicer usposobljen. Vojne se nisem bal. Če bi bilo potrebno, bi se prostovoljno odzval. Vendar so po radiu kar naprej obveščali, da prostovoljcev ne potrebujejo. Spominjam se tudi, da je naša občina Šentjur vse orožje, ki ga je imela, predala JLA, čeprav po mojem mnenju to ne bi bilo potrebno oziroma pametno. Pomanjkanje orožja pa so kmalu nadomestili z zasegom bunkerjev v okolici Slovenske Bistrice in Celja. Nekaj so nam ga prodali tudi Avstrijci.

Nekje na začetku je na oddajnik Boč, naš pilot, ki pa je bil vojni uslužbenec JLA, odvrzel bombo. Mislim da zato, ker drugače ne bi mogel pristati. Enako se je zgodilo z odvrženo bombo v Dravo.

Živim v neposredni bližini oddajnika, zato sem zelo dobro slišal pok. Sprva še nisem vedel kaj to pomeni. Trenutek za tem pa so po radiu objavili vest. Spominjam se tudi prve pekrske žrtve, civilista, katerega so z vojaškim vozilom povozili do smrti. Tudi v našem kraju so bile zapore cest in sicer pri trgovini Kokot in cerkvi. Barikad ni bilo. Policisti in TO so pregledovali in ustavljali vsa, zanje sumljiva vozila. Spominjam se tudi, da so v Slovenski Bistrici postavili zapore oz. barikade, saj je bila tam kasarna JLA. Vendar so se le ti relativno hitro predali – brez upora in boja. Tudi železniški predor Dolga Gora so, zaradi možnega napada, strogo varovali. Vse v okolici nas je bilo precej strah saj bi s tem, ko bi bombardirali ta predor, v zrak pognali še mnogo hiš- tudi mojo.

V tistem času sem delal vozniki izpit za avtomobil. Spominjam se, da na ulicah ni bilo nikogar, še miši ne. Lahko bi rekel, da so bili vsi skriti v svojih domovih. Medlo se spominjam tudi policista iz Ponikve, katerega so ubili v okolici Trzina. Pisal, vendar me ne drži za besedo, se je Šibal. Bil je sin voznika avtobusa. Spominjam se tudi ekstremista, častnika JLA, ki je hotel razstreliti mejni prehod Šentilj. Natančno pa se žal ne spomnim več, ali mu je to uspelo. Tudi nekaj mojih takratnih sodelavcev iz drugih republik mi je ostalo v spominu. Večina teh je imela pri nas svoja stanovanja in družine. Vendar ko se je začela vojna, je večina odšla nazaj, v svoje kraje. Prepričevali smo jih, naj ne hodijo tja, da jim pri nas nič ne manjka. Vem, da je mnogo teh to dejanje plačalo z življenjem. V spominu mi je ostal sodelavec Radoslav Ković, ki je bil Srb. V Bosni je izgubil nogo, ubili so mu sina, hišo pa zažgali. Ostal je torej živ, a po mojem mnenju, brez duše.

Spominjam se da so pošte, banke, trgovine obratovale nemoteno. Bili pa so zaprti vsi mejni prehodi. Prve dni tudi letališča. Spominjam se, da so na letališču Brnik ubili dva avstrijska novinarja in sicer tako, da so na njun avtomobil spustili raketo.

Spominjam se, da so bili takrat predvsem veliko na TV Janša, Bavčar in Kacin. Zadnji je bil takratni tiskovni predstavnik in je vso dogajanje in trenutno stanje sproti komentiral. Ostanek JLA so naložili na ladje in vlake ter jih, sicer brez orožja, poslali domov.

Po mojem mnenju bi lahko JLA v naši državi naredila veliko večjo škodo kot jo je, saj mislim, da jim ni toliko šlo za Slovenijo, ampak bolj za razdelitev Bosne in Hercegovine. Za to, da bi uničili nas, bi bilo dovolj nekaj letalskih napadov, pa si ne bi opomogli nikoli več.

Štefan Klasič

Ko se v Beogradu niso mogli dogovoriti kako in kaj, sem zaslutil, da iz tega ne bo nič dobrega. Najbolj mi je ostal v spominu dan, ko sem se ob treh zjutraj odpeljal proti Šentjurju. Vsak dan, ob isti uri, sem odhajal v službo. Bil sem zaposlen v klavnici. Najprej so me ustavili pri trgovini Kokot, kasneje pa še na Selah. Tam je policist vame usmeril revolver in me vprašal, kam grem ob tej uri. Ko sem mu povedal, me je spustil. Lahko rečem, da sem se pošteno ustrašil.

Ko sem prišel v službo, sem od direktorja Tržana dobil ukaz, da moram oditi, poleg šoferja Draga v Ljubljano. Tja naj bi peljala sveže svinjsko in goveje meso. Pripeljala sva se do spodnjega dela Trojan. Naprej naj bi bile postavljene barikade. V okolici ni bilo žive duše. Obrnila sva se ter skušala skozi Izlake priti do zelenega cilja. Tudi tam nisva prišla skozi. Vrnila sva se v Šentjur. A to še ni konec zgodbe. Nato sva na tovornjak naložila še približno dve toni mesa in od direktorja dobila dovolilni list, da lahko dostaviva blago. Pa spet na pot. Zdaj sva prispela dlje, do Domžal. Skozi Trzin nama ni uspelo oziroma nama niso dovolili. Pa sva se peljala skozi Mengeš, kjer sva hkrati odložila nekaj izdelkov. Ko sva prispela v Ljubljano ni bilo na ulicah nikogar. Utripali so le semaforji. Ko sva dostavila blago, sva izvedela, da sva edina, ki sva tisti dan pripeljala sveže meso.

Vračala sva se skozi Zalog proti Domžalam. Tam pa so naju hoteli vreči v barikado. Izgovorila sva se, da morama še nujno dostaviti preostanek robe. Še dobro, da niso vedeli, da se vračava prazna.

Toda presenečenj za tisti dan še ni bilo konec. Ko sem se vračal proti domu, sem po radiu slišal, da so bombardirali oddajnik na Boču. Ravno takrat sem imel vnuka v varstvu pri sorodnikih. Odhitel sem k njim in ves prestrašen vprašal, kako je z njim. Ko sem videl, da mu ni nič, sem si oddahnil.

Spominjam se, da sem nekaj dni zatem, ko sem malo prej prišel domov, zagledal ženo in hči, ki sta bili čisto iz sebe. Povedali sta, da sta šli nabirat borovnice in pri tem srečali oziroma videli vojake JLA, ki so bežali pred teritorialno obrambo.

Še dolgo po koncu vojne je bila to še vedno glavna tema vsakega pogovora. Česa več pa se ne spominjam, saj sem bil tako rekoč od ranega jutra do poznega večera v službi. Nekaj mesecev po koncu vojne oziroma zgodaj pozimi, sem se upokojil.

Štefan Klasič

Spomini iz tistega časa so še zelo živi v meni, ker zelo veliko gledam televizijo in tudi tedaj je bilo tako. Pa še politika me je zmeraj zanimala. Tako mi ni ušlo sojenje četverici, za katerega pravijo, da je bil začetek slovenske pomladi in s tem sprožilec vseh teh dogodkov, ki so sledili v naslednjih treh letih po aretaciji Janeza Janše, Davida Tasića, Ivana Borštnerja in Francija Zavrle. Spominjam se začetka pekrskih dogodkov. Čeprav v prvem trenutku niti nisem razumel, kaj se dogaja. Vsi smo se spraševali, zakaj je tedaj naša Jugoslovanska ljudska armada zasedla in oblegala učni center Teritorialne obrambe v Pekrah pri Mariboru. Temu so seveda sledili izgredi in nemiri v okolici vojašnice.

Dobro se spomnim proslave ob razglasitvi samostojnosti 26. junija 1991 v Ljubljani. Trg pred parlamentom je bil v polnem sijaju, Slovenci pa polni ponosa, da se nam izpolnjujejo stoletne sanje o samostojni državi. Nihče od nas pa ni niti slutil, kaj se bo zgodilo naslednje jutro. Kot ponavadi doma prižgemo zjutraj radio in takrat šok. Naša ljudska armada je napadla našo mlado državo, staro komaj nekaj ur. Že smo prižgali televizor in videli, da

se vojska pomika na mejne prehode proti našim sosedam. In tako se je začelo. Cele dneve smo spremljali poročila in zgroženi sočustvovali s prizadetimi sohranjenimi. Zelo me je impresioniralo divjanje tankov po Mariboru, še posebej gizenje čez cestne zapore po ulici Proletarskih brigad. Kako so tanki gazili čez tovornjake, kot da so ti iz pene. Še pred nekaj dnevi smo bili tam z družino na obisku pri sorodnikih, ki so živeli v oficirskem bloku zraven vojašnice v Novi vasi. In že takrat so bile zadeve zelo napete.

Prvi zračni napad smo pričakali doma. Na srečo ni vladala neka pretirana panika. Spomnim se, da sem pograbil v hladilniku dva sadna jogurta v primeru, če se kaj zgodi. Če sedaj to pomislim, se lahko samo ironično nasmehnem. Le kaj bi mi pomagal jogurt, če bi nam zrušili hišo? Ampak takrat se mi je to zdelo življenjsko pomembno.

Drugi alarm nas je presenetil na obisku pri starih starših na podeželju v bližini Slovenske Bistrice. Spominjam se, da sta oče in stric zapeljala avtomobila v gozd, da bi bili čim manj opazni. Poslušali smo radio in bili v pričakovanju preleta letal. Toda na srečo ni bilo nič. Na glavni cesti med Slovensko Bistrico in Slovenskimi Konjicami so imeli teritorialci postavljene cestne zapreke iz betonskih plošč in hlode v primeru, da bi iz vojašnice v Slovenski Bistrici prišli vojaki JLA in bi jih tako ustavili. Veliko sem gledal televizijo. Dogodke v Gornji Radgoni, Šentilju, Dravogradu in Mariboru. Veliko je teh stvari, ki bi se jih še dalo napisati. Mislim pa, da smo Slovenci lahko srečni, da smo jo tako odnesli. Če samo pogledam, kaj se je dogajalo na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, na Kosovu, v Makedoniji, smo lahko zares srečni, da se je pri nas končalo tako, kot se je.

Aleš Klinc

Dejstva in osebni vtisi

Po padcu berlinskega zidu (padec je metaforično prikazala skupina Pink Floyd, kjer so predirali zid iz stiropora) so se vsepovsod po vzhodni Evropi začele aktivnosti za osamosvojitve držav, takratnih članic takratnega vzhodnega bloka. Tudi v tedanji Jugoslaviji so se začela gibanja določenih republik, čeprav Jugoslavija ni bila v vzhodni vojaški zvezi, pač pa še vedno za železno zaveso komunizma, ki je prinašal visoko inflacijo in usmeritev v zunajevropsko zvezo zaostalih, s komunističnim nabojem nastrojenih napol divjih afriških in azijskih držav.

Slovenija, najbolj severna jugoslovanska republika, je težnje po osamosvojitvi zaradi v uvodu navedenih dejstev začela kar zgodaj izvajati. Najprej se je tednik Mladina odločil in objavil provokativni in protijugoslovansko uperjen slogan z danes popolnoma nedolžnim sporočilom, »*ko bom velik, bom carinik na Kolpi*«. Istočasno je Mladina izdala priponko z enakim besedilom, ki je dosegel svoj namen in razbil sodu dno. Od takrat naprej se je vse začelo zares. Prva slovenska demokratična izvoljena vlada je bil naslednji korak v osamosvajanju nove slovenske države. Začela se je trnova pot za ne več kot dva milijona prebivalcev, državnice z avanturo, ki je bila tako utopična in nenavadna, da je nihče v Evropi ni jemal resno, ni ji posvečal velike pozornosti; še več, Velika Britanija in Združene države Amerike sta celo pozivali vodstvo takratne Slovenije, naj ostanejo v mejah Jugoslavije iz samo enega vzroka; velike sile so se bale slovenskega zgleda, ker bi potem nastalo na stotine novih držav, katere so do sedaj bolj ali manj varno živele v državah vzhodnega bloka in bi zaradi neizbežne tranzicije nastal v tem delu Evrope popoln kaos. To se je pozneje v resnici tudi zgodilo.

Spremembe v svetu so pustile globoke posledice v slovenskem vrhu. Nad aktivnostmi je bilo navdušenih dva milijona Slovencev, ki so takrat nastopili tako enotno, da se je slovenska vlada podkrepljena z njenimi volivci, ki so bili večinoma slovenske narodnosti, upala stopiti iz oči v oči proti JLA, katera je bila takrat še vedno država v državi. V tistem času v Sloveniji ni bilo opaziti našega najbolj značilnega pojava – zavisti. Uradniki na občini so postali popolnoma drugačni. Iz ošabnih, vase zagledanih birokratov, so postali prijazni prodajalci uslug, kajti v novi državi pač mora biti vse drugače. Prodajalci v trgovinah so dobili nove obraze, njihove kupčije so bile podkrepljene z lepimi uslužnostnimi frazami, na koncu so ti zaželeli *»lep dan«* ali pa *»joj, kako danes lepo sije sonce«*. *»Na svidenje, vedno smo veseli vašega obiska,«* je bila takrat še ena od mnogih izrečenih puhlic, ki jo je že prva resna težava odpihnila in jo vrgla v smeti zgodovine. Spet je zavist prišla na dan in udarila še z večjo močjo kot kadarkoli prej, saj so pridobivanje materialnih dobrin postale najpomembnejši nacionalni šport.

Dejstva 25. in 26. junija 1991

Po volji naroda, iz referenduma z dne 23. 12. 1990 je Slovenija razglasila neodvisnost. Država je bila že na samem začetku smrtno ogrožena. Na proslavi, dne 25. junija 1991, so Slovenijo preletavala vojaška letala in na novinarsko vprašanje, kaj bo naslednji dan, je predsednik odgovoril: *»Jutri bo 26. 6.«* Dne 26. 6. 1991 se je JLA odločila zavarovati meje države. Pred kom? To vprašanje še do danes ni do konca razčiščeno.

Osebnosti vtisi

Dne 25. 6. 1991 smo vsi strmeli v male ekrane in gledali prenos proslave ob sedaj že popolnoma realnem dnevu neodvisnosti (nekaj let pozneje sem v kinu gledal film s podobnim naslovom). Po vseh zaprekah in pripetljajih v tistem času mi je v spominu ostal predsednik med proslavo ob dnevu samostojnosti. Tam je stal skoraj osamljen, čeprav obdan z množico politikov, novinarjev in osebnih stražarjev. Zdel se mi je nekako zgubljen, čeprav je bil tedaj, ampak res samo tedaj, v vlogi zmagovalca. Oče naroda. Nad njegovo glavo so brnela vojaška letala.

Osebnosti vtisi 26. 6. 1991

Zjutraj sem se kot ponavadi podal v službo. Jutro je bilo, dobro se spominjam, lepo poletno. Sonce je kakor velika rdeča krogla ločevala dan od noči, vojaki v tankih so se umikali iz vojašnic proti meji. Tega takrat še nisem vedel. Niti takrat ne, ko sem svoj avto kot vedno parkiral na *»mojem«* parkirnem prostoru in počasi odšel novemu dnevu naproti. Okrog osme ure se je oglasil telefon, klicala je žena, ki je bila takrat zaposlena v TAM-u. *»Sploh ne veš, kaj se dogaja v Mariboru? Vojaki lomijo semaforje in uničujejo ceste.«* Takrat sem vedel, kar je vedel predsednik že dan prej. Vojna! Prava nagrada za neodvisnost. Preplavili so me mešani občutki. Mislim, da je takrat prevladoval strah za hčerko, za ženo, za sebe. Nato me je preplaval bes, mislim, da sem takrat v pogovoru z drugimi uporabil precej besedne folklore. Nato sem se zbral. Poslušal sem radio in sledil novicam. Program so prekinjali vsake toliko časa in poročali o napredovanju JLA...

Popoldan doma – hčerka je prišla iz šole in spraševala, ali imamo vojno. Nisem ji znal odgovoriti. *»Kje je mamica?«* Tudi tega nisem vedel. Potem je mamica le prišla. S

sposojenim kolesom iz Maribora, ker z avtobusom ni več šlo. Bilo je že preveč razdejanih cest, saj so tankovske gosenice dovolj težke, da uničijo vse pred seboj in pod seboj.

Osebnosti naslednji dan

O napovedanem zvočnem napadu sem se zavedal, da je stvar postala zelo resna. Po telefonu je klical oče, iz tujine je klicala sestra, po radiu je minister za informiranje opozoril na zvočni napad. Vsesplošna panika. Malo sem vlekel na ušesa pogovore drugih ljudi. »*Gremo na deželo, tam verjetno ne bo zračnega napada, ali pa se skrijmo v klet, tam bomo bolj varni.*« Nobenega ni bilo, ki bi predlagal odhod v tujino. Bilo je tudi nekaj »*herojskih*« izpadov. Država kliče, zberimo prostovoljce za TO.

Konec alarma.

Dnevi, ki so prihajali, so bili zelo vroči, pa ne samo zaradi vojne. Takrat sem staknil močan prehlad, v glavnem sem bil zvest televiziji, kakor večina ljudi, ki sem jih poznal. Tiskovne konference, pretirana samohvala obrambnega ministra. Popoldan obisk pri očetu in materi. Nista se mi zdela prestrašena. Nasploh se mi ljudje, ki sem jih takrat videval, niso zdeli prestrašeni. Niti ne preveč jezni. Samo zaskrbljeni. Potem je prišel odlok o odhodu JLA iz Slovenije. Vsem se je odvalil kamen od srca. Konec norosti doma, začetek tragedije z neslutnimi posledicami pri sosedih. Vojska je s seboj odpeljala vse orožje. Nesmiselna morija se je začela...

Dejstva

Hkrati s poskusom zavzetja slovenskih meja, se je zgodilo nekaj nepričakovanega. Odpor! S tem se je tudi začela vojna za Slovenijo, ki je trajala deset dni in se je uradno začela 27. 6. 1991, ko je padel prvi strel. Vojna je trajala osemindeset življenj, nekaj na strani JLA, nekaj na strani TO, bilo je tudi nekaj civilnih žrtev, umrlo je nekaj tujcev.

V vojni za Slovenijo je prišlo do mnogih človeških tragedij, za zgodovino pa so pomembne samo letnice in številke. Tisti, ki nam sedaj krojijo usodo, pa prehitro pozabljajo na čas, ko smo bili vsi ogroženi in vsak na svoj način koristen. V spomine sem zapisoval dejstva, pomešana z osebnimi vtisi, brez imen takratnih in sedanjih velikih in majhnih ljudi, saj sem hotel samo obuditi čas, ki je bil.

Boris Knez

Življenje je lepo. Še posebej, če ga živiš v miru. A kaj, ko je tega v svetu vedno manj. Peščica ljudi in njih pohlep kroji usodo vsega človeštva. Zakaj je temu tako, ne bo nikoli razkrita. Ob besedi vojna človeku, ki zlo ne misli, zaledeni kri v žilah! Usoda je hotela, da je vojna zagrenila življenje tudi slovenskemu narodu. Četudi je trajala le deset dni, je pustila neljubi pečat, ki ga ni moč nikoli izbrisati iz spomina. Vsaka izguba človeškega življenja je nenadomestljiva. In kako sem jaz doživljal te krute dni vojne?

Moj dom so Zgornje Hoče pri Mariboru. Prelep kraj, v katerem, se ljudje med seboj poznamo. Za nič na svetu ga ne bi hotel zapustiti! Čeprav v času slovenske vojne nisem bil več vojni obveznik, sem vsa dogajanja pozorno spremljal. Težki trenutki so bili to. Morda mi je bilo zato, ker nisem bil na prizorišču samih bojev, še težje. V boju je lažje. Vsaj tako je pripovedoval svak. Bil je vpoklican. »*Tam,*« je rekel, »*se predaš v usodo.*« Prve tri dni smo on in njegova družina ter drugi sosedje prebili večinoma skupaj, v njegovih

kletnih prostorih, kjer smo si uredili nekakšno zaklonišče. Nakupili smo konzerve, prinesli odeje in druge najnujnejše reči. Eni izmed sosedov so celo pokupili ves prepečenec v naši trgovini in kar deset kilogramov kruha – za vsak primer. Okna smo zakrili z deskami, da v primeru letalskega napada ne bi popokale šipe. V zid, ki še ni ometan, smo med špranje opeke poskrili vrednejše stvari: zlatnino, denar. Bil je čas negotovosti. Vsakič, ko se je oglasila sirena, smo se zatekli v ta prostor in poslušali preletavanje letal. Po glavi mi je rojilo mnogo vprašanj. A ko pomislim, se spomnim, da me je bilo najbolj strah za mojo družino. Za ženo in za hči!

Bile so poletne počitnice in otroci so bili doma. Ko so vsaka vpoklicali v boj, je prišla iz mesta njegova sestra z otrokoma in je tako ob dopoldnevih, ko smo bili mi v službah, pazila tudi na naše otroke. Vsak dan so se naši mladi upi zbirali v senci pri sosedu. Skupaj so se trudili pregnati misel na dogajanje, ki se je takrat odvijalo. Igrali so se. Rad sem jih opazoval, a bilo mi je hudo, če sem pomislil, da bi morali bežati pred sovražnikom. Čeprav so se zdeli brezskrbni, je bilo čutiti njihov strah. Navidez popolnoma zatopljeni v igro, so se že ob najmanjšem glasnejšem šumu ali preletu policijskega helikopterja razbežali na vse strani. Zvečer smo se vračali v naše domove. Kar težko smo se razšli. Bili smo kot ena družina. Vsi smo dihali skupaj.

Noči so bile najhujše. Spal sem le z enim očesom. V eni izmed teh neprijetnih noči se je v našem gasilskem domu pomotoma sprožila sirena in tako smo na pol oblečeni in prestrašeni spet pritekli v zaklonišče. A že po nekaj minutah je glas iz tranzistorja sporočil, da je šlo za lažni alarm. Tisto noč nismo več spali. Kovali smo načrte, kako se bomo bojevali, s čim se bomo branili, če bo sovražnik vkorakal tudi v naš lepi kraj. »*Z vsa silo. In nikakor ne bomo zapustili naše Mikijeve ulice,*« smo si obljubili.

Želeli smo si skorajšnjega jutra. In dočakali smo nov dan. Miren. Svoboden.

Še danes, ko pišem te vrstice, težko verjamem in ne razumem, kako je lahko prišlo vse skupaj tako daleč. Živeli smo kot bratje v čudoviti in naravno bogati deželi. Potem pa smo kar čez noč postali sovražniki. Še zdaj se živo spominjam mladega srbskega vojaka, ki je ob predaji na vprašanje, proti komu se je bojeval, odgovoril: »*Ne znam.*«

In mnogo nas je, ki ne bomo nikoli razumeli, čemu je bilo treba vse to. A kot pravijo ljudje – hvala Bogu, da so te strahote trajale samo deset dni in da se je vse izteklo tako, kot se je. Lahko bi bilo huje. Seveda je najtežje tistim, ki so v tej desetdnevni vojni izgubili svoje najdražje. Nikoli jih ne bodo mogli priklicati nazaj. Lahko se jim le zahvalimo – slehernemu junaku, slehernemu Slovencu, ki je prispeval k miru in k temu, da danes v naši lepi deželi Slovenijo živimo v miru. Čuvajmo ta košček sveta. Le tako se bomo lahko oddolžili padlim. Prispevajmo tudi mi nekaj za mir in boljši jutri. Zares ne potrebujemo vojn, saj se nam narava že sama dovolj maščuje za vse človeške nespameti.

Zdravko Kobalej

Človek kar ne more verjeti, da mineva že toliko let od »julijske« vojne za svobodno Slovenijo. Takrat sploh nismo mogli dojemati, da je do tega sploh prišlo.

Še posebej velja to za nas »*Titovo omladino*« iz obdobja »*petdeset i neke*«, kot jo je opeval slavni Đorđe Balašević. Tisti, ki smo se udeleževali raznih mladinskih delovnih akcij po širni Jugoslaviji (Đerdap, Šamac-Sarajevo, Sutjeska, Črna gora...), pa sploh ne, saj na njih ni bilo čutiti nobene narodnostne nestrpnosti, povsod samo »*bratstvo i jedinstvo*«, pa seveda

brsteča mladost, polna zanosa in ljubezni. Še posebej si nismo mogli predstavljati, da bi se »*ljudska armada*« borila proti njenemu ljudstvu. V raznih političnih šolah so nas učili, da se moramo bati zunanjega sovražnika, a v resnici je bil le-ta znotraj takratne Jugoslavije. Dobro se spominjam tistega julijskega dne, točnega datuma več ne, ko sem se s sinovoma Danijelom in Petrom igral pred blokom v Poljčanah. Ozračje je bilo takrat res že napeto, a smo se po prvih dneh nekako »*navadili*« da nekaj visi v zraku in da se bo kmalu nekaj velikega zgodilo. A vsakdanje stvari te nekako potegnejo iz tega pričakovanja. V našo otroško igro pa se nenadoma, kot strela z jasnega, oglasi zastrašujoč ton sirene, ki je opozarjal na nevarnost zračnega napada. Nekako se nismo prav zavedali, kaj se dogaja in smo, in to večina, kar obsedeli na trati. Stanovanjski blok je bil pred nosom in hitro bi se lahko skrili vanj, če bi se kaj zgodilo, smo si mislili. Takrat pa je proti Boču priletelo letalo in začelo obstreljevati oddajnik. Še videli smo, kako se je skadilo kamenje okrog njega, kamor so se zarili zgrešeni avionski izstrelki. Na srečo ga niso zadeli. Preplašeni, da si bo izbralo še nas za svoj naslednji cilj, smo s strahom zbežali v klet. V kleti je bilo tesno. Vsi, razen majhnih otrok, ki niso dojeli resnosti situacije, smo obsedeli v tišini in poskušali ujeti kakšen zvok iz zunanjega sveta. Šele po zvoku sirene, da je konec nevarnosti, smo si upali na plano. Zvečer smo pri televizijskih poročilih poslušali, da so si sile JLA zadale uničiti oddajnik na Boču, a so ga zaenkrat samo obstrelile. Takrat smo se zgrozili: kaj pa če bi kakšna raketa zgrešila cilj in pomotoma zadela naš stanovanjski blok. Drugi dogodki so se pozneje odvijali kot na filmskem platnu: osvojitve skladišča na Zg. Ložnici, predaja bistrške vojašnice, predaja JLA drugod po Sloveniji in njen odhod od nas. Še posebej mi je v spominu ostala televizijska slika, kako so ob železnici pozdravljali JLA na Hrvaškem, ter v Bosni in Hercegovini. Takrat sem si misli: še žal vam bo, saj so pri nas pokazali svoj pravi obraz. In res so v naslednjih mesecih bili tam največji poboji. Danes se lahko v svobodni in demokratični Sloveniji spominjamo teh napetih dni kot daljnih mračnih morasti sanj. Zdaj pa je nov dan poln življenja, novih načrtov in upanja. Pred nami so novi izzivi, zgraditi svoje lastno stabilno gospodarstvo, ki bo imelo samostojno vlogo v združenih državah Evrope. Nikomur ne biti hlapec, na svojem pa gospodar.

Franč Kociper

Jugoslavija nekaj let pred razpadom. Vse dogajanje teh let pred razpadom je bilo nekako podobno razpadu kraljevine Jugoslavije pred drugo svetovno vojno. Slutnje in nemir med ljudstvom in poleg še strah, kaj bo iz tega nastalo. Preprosti ljudje na podeželju so si te dogodke v politiki razlagali pač po svoje. Imeli so prav tisti, ki so slutili, kaj se bo dogajalo po smrti Tita, namreč da bo vsaka republika težila k samostojnosti, posebno še Hrvaška, ki je na to priložnost čakala zelo dolgo. Lažje kot nekoč, ko ni bilo še radijskih sprejemnikov in kaj malo časopisov, za katere še denarja ni bilo med ljudmi, smo spremljali dogodke v vrhunski politiki v Beogradu v zveznem predsedstvu, nato še mrzlične konference na Brionih, dogodki na Kosovu, strah pred mitingom Srbov in drugih z juga v Ljubljani in tako dalje. Mi stari smo imeli že iz kraljevine in potem iz druge svetovne vojne bogate izkušnje, zato smo gledali na vse te dogodke z drugačnimi očmi kot mladi, ki so odrasčali v miru. V takem ozračju smo dočakali tiste usodne dni za Jugoslavijo in za nas, ko je bilo ozračje nad nami nabito z neko napetostjo, kakor pred hudo nevihto.

Referendum za osamosvojitve in velik strah, kaj bo storila armada in južne republike. Strah zbujačega mitinga v Ljubljani na srečo ni bilo, nismo pa mogli verjeti, da bi armada ostala pri tem mirna in nas ne bi napadla z vso mašinerijo, ki bi nas lahko zdrobila kot muhe. V takem ozračju smo dočakali najbolj kritičen in nevaren dan, nedeljo, ko smo pričakovali jato bombnikov in zemeljskega orožja nad nas. Naša kmetija s poslopji je na samem za kake pol ure oddaljena od vasi in cerkve. Že k ranemu bogoslužju se noben ni upal, posebej je bilo strah mlade. Še sam sem se oziral v nebo, ali bo začelo vrenje in brnenje letal. Kljub resni situaciji sem se moral še mladim nasmejati, kakšen strah je bil v njih. Sin tridesetih let, ki ima svojo sobo v podstrešnem prostoru, je pridno nosil svoje stvari v klet. *»Beži, no beži. Da bi vsako hišo, ki je na samem nekje bombardirali, tega še Amerika ne bi zmogla,«* sem posmehljivo dejal. *»Jaz tem južnim prenapetežem čisto nič ne zaupam. Ziher je ziher,«* mi je odgovoril. Seveda tega še ni skusil kot jaz, na fronti, ko sem imel največji strah in okvaro živcev od napadov iz zraka. Največja skrb nas je glodala za sina, ki je s snaho zagospodaril na imetju in je bil odpoklican k svoji enoti, ki je branila Koroško in je bil v okolici Dravograda. Tako je bila ta nedelja v največji skrbi zanj. K drugi maši, ki je bila ob desetih, si ni upal nihče razen mene. Ko sem se oblekel in pripravljajl moped za odhod, so mi vsi branili. *»Kako si vendar upaš peljati po polju v cerkev, kaj če te napadejo letala in še cerkev lahko sesujejo,«* je bila v skrbeh hčerka. Jaz sem se samo nasmehnil njeni neizkušeniosti, kaj je ona imela pojma, kako vse poteka v vojni, da so prvo glavni cilji mesta in vojaški objekti, ne pa posamezne podeželske hiše.

Ko sem odhajal, so me spremljali vsi s pogledi v začudenju, da si upam na pot. Pri bogoslužju v farni cerkvi je bilo tudi manj ljudi kot sicer. Po končanem opravilu so se ljudje kar hitro razšli na svoje domove, brez običajnih medsebojnih pogovorov, kot drugače ob nedeljah. Ozračje je bilo kot naelektreno, v pričakovanju najhujšega. Ko sem prišel domov, sem se pošalil na račun strahov drugih, ki jih je bilo strah iti v cerkev. Malo pa jih je bilo tudi sram, to sem opazil. Dan je minil mirno in sin je začel nositi iz kleti svoje stvari v sobo, le skrb za mladega gospodarja nas je kljuvala, posebej njegovo ženo, mojo snaho.

Ker je ta nedelja minila v miru, smo naslednje dni nekoliko sproščeno živeli v upanju, da se bo vse dobro izteklo. Le ko sva s snaho kosila travo za živino na polju in jo nalagala na traktorsko prikolico, sem se še jaz nehote oziral proti nebu, ali naju ne bo kdo napadel iz zraka. To je bila posledica iz vojne, v kateri si bil in si moral vedno imeti eno oko na nebu, saj so nas napadala ameriška oziroma zavezniška letala tudi posamično, posebej če so videli kakšno motorno vozilo na zemlji, ko smo bili na bojnem polju. To ti nekako ostane potem tudi pozneje v življenju, posebej pa ob takšnih situacijah, kot je bila ta.

Prebiralim smo pisma, ki jih je pisal domov sin s položaja pri Dravogradu. On je, kot jaz nekoč, doživljal ognjeni krst straha in vojne. Kot je pisal, se je najbolj bal kasethnih bomb in granat, ki so najbolj smrtonosne in katere zahtevajo največ žrtv. Teh smo se bali tudi mi doma, tokrat ne za nas, ampak za njega.

Po desetih dneh je prišel cel in zdrav domov. Veseli smo bili, da se je vse srečno izteklo, brez velikih žrtv, kar se nam je zdelo, da je pravi čudež in sreča in da imamo sedaj svojo neodvisno državo, kjer bomo gospodarili sami. Lahko pa bi se končalo za nas zelo, zelo hudo. Pa smo imeli srečo, zato ker smo bili enotni, kot še nikoli prej.

Jože Krajnc

V letu enaindevetdeset sem že nekaj časa spremljal konfliktno situacijo med TO in JLA, ki so jo pogojevali spori med slovenskim in jugoslovanskim predsedstvom. Spomnim se tudi prve žrtve za osamosvojitve Josefa Simčiča, ki je končal svojo kariero pod kolesi oklepnika med demonstracijami pred kasarno na pločniku, mislim da Ljubljanske ceste. Vendar takrat niti pomislil nisem, da bo prišlo do takega odpora ljudstva proti JLA in tako goreče želje po samostojnosti.

In napočil je trenutek, ki si ga ni nihče predstavljal niti v sanjah, niti si ga ni najmanj želel. Po radiu sem slišal obvestilo, da je JLA začela agresija na Slovenijo in pozive k upor. Vendar prve tri dni nisem vsega jemal tako tragično, ker sem še normalno hodil v službo. Zaposlen sem bil kot voznik dostavnega vozila v skladišču Tovarne živil in v prvih dneh smo še normalno zalagali kasarne z živili, kar je bilo dovoljeno, saj je naše predsedstvo še vedno upalo na mirno rešitev spora. Dokaj nelagodno sem se počutil le, ker se mi je sedaj priključilo oboroženo spremstvo, ki me je spremljalo v kasarne. Pa tudi pogoste cestne kontrole je izvajala naša policija, ki je bila prav tako oborožena z avtomatskim orožjem. Neke noči pa me je prebudilo trkanje po vratih. Ura, mislim da je bila okoli pol dveh zjutraj. Pred vrati sta bila dva kurirja TO, ki sta mi prinesla poziv, da se moram takoj javiti v moji enoti. Iz naše vasi nas je šlo več. Okoli tretje ure zjutraj smo že bili na zbornem mestu v nekdanjem TAM-u, kjer smo čakali do jutra, cel dan in nato so nam naslednjo noč razdelili orožje. Sam sem dobil ostrostrelsko puško. Tedaj sem se prvič resneje zavedal, da se mogoče ne bo vse končalo najbolje. Čez noč so nas s kamioni razvozili na položaje. Sam sem bil nastanjen nasproti kadetnice, kjer je imela JLA tankovske enote. Iz te kasarne so tudi poslali tanke, vendar so naleteli na barikade sestavljene iz Certusovih avtobusov in Špedtransovih tovornjakov. Več ali manj smo le nadzirali dogajanje, saj med nami ni prišlo do neposrednih spopadov. Ljudje v mestu so se čisti spremenili. Vabili so nas na svoje domove, naj se oglasimo na kavo, na kosilo, če se želi kdo stuširat in podobno, kar nam je vlivalo dodatno voljo in pogum, saj smo se zavedali, da je goloroko ljudstvo z nami. To nam je pomagalo premagovati strah, koristilo pa je tudi kakšno šilce ali pivo, ki so ti ga ponudili. Bilo je dokaj naporno – noč in dan na položajih, zato smo tudi veliko kadili, saj se nismo počutili najbolj lagodno in varno. Vzpodbudno pa je bilo tudi to, da je vsak dan prek ograje pobegnilo vse več vojakov JLA, ki smo jih zajeli, preoblekli v civilne obleke in jih spravili na varno. Pravzaprav niso bili ujetniki, bili so bolj kot kakšni gosti. To so bili sami mladi fantje, marsikateri je tudi jokali. To so bili ljudje, kot ti in jaz, ki prav tako niso želeli drugemu povzročati bolečin in trpljenja. Vendar so se bali svojih nadrejenih. Spomnim se, ko je eden teh mladeničev obvisel na ograji, kjer so ga pokosili strelji njegovega oficirja. Dolgo ga nismo sneli, ne mi in ne oni, kajti bali smo se, da lahko prileti od nekod naslednja krogla in nikoli ne veš, komu je namenjena.

Tako so mi minevali več ali manj vsi dnevi, dokler nas niso nekega dne sklicali in objavili, da je podpisano premirje in da se vojska vrača v kasarne. Povem ti, to je bil nepopisen občutek sreče, vse bolj smo se zavedali, da so dnevi negotovosti za nami. Naslednji dan so nas razorožili, čeprav ni nihče vedel, kakšno orožje je kdo imel, niti koliko streliva ne. Do večera smo s tem končali, nato pa je bila zabava v jedilnici nekdanjega TAM-a, ki je pozneje pogorela. Peko se je odojek in pilo se je pivo, kolikor ga je kdo prenesel, nato sem se vrnil domov in premišljeval o tem, kako je svet nor. Tisto leto sem bil še trikrat na orožnih vajah. Zaradi daljših odsotnosti z dela so mi prekinili delovno razmerje, drugega dela dolgo nisem dobil. Takrat sem spoznal, da vse skupaj ni bilo nič vredno. Za glavo držat sem bil dober,

od sistema pa se je okoristila le peščica prisklednikov. Takrat sem bil star triindvajset let, ta naš sistem pa me stiska in utesnjuje še danes, četudi sem član Združenja veteranov vojne za Slovenijo.

Miroslav Krajcar

Mislim, da skoraj ni bilo Slovencev, ki bi ravnodušno spremljal dogodke v tistih dneh. Bilo jih je kar nekaj, predvsem iz premožnejših slojev, ki so si z družinami poiskali varno zavetje v tujini. Večina Slovencev pa se je lahko bolj ali manj aktivno ali pasivno spoprijela s sovražnimi silami.

Kar nekaj mojih prijateljev in znancev je bilo vpoklicanih v takratno teritorialno obrambo, vendar večina nas, ki smo ostali doma, nismo nič manj zagreto spremljali dogodke. Spominjam se, da smo takrat s prijatelji po nekaj ur preživeli v gostišču Paris, ki je bilo tik ob vojašnici Slava Klavora in skozi okno opazovali dogajanje onkraj ograje. Kdaj pa kdaj je kakšen vojak zlezal prek ograje in jo ucvril vzdolž ulice. Ko je prišel v zavetje žive meje, je začel odmetavati s sebe čelado, pas in drugo vojaško opremo. Veliko jih je prestregel delavec II. gimnazije, ki je iz ropotarnice privlekel pozabljene trenerke in copate, ter jim s tem omogočil, da so se lahko znebili vojaških cunj.

Nekega dne prideta skozi vrata gostišča dva moža. Na obrazih se jima je poznala zaskrbljenost in že na prvi pogled se je videlo, da nista domačina. Pogovor je stekel in izkazalo se je, da sta iz Bosne. Njuna sinova sta vojaka v eni izmed mariborskih kasarn. Prišla sta, da bi videla v kakšni nevarnosti sta njuna sinova. Eden se je takoj po prihodu odločil, da svojega sina odpelje domov v Bosno; videl je barikade in policijo, poškodovana vozila na barikadah in splošno ozračje. Drugi pa je bil prepričan, da je najbolje, če sin častno odsluži vojaški rok. Bil je odločen iti do komandanta kasarne, da ga prosi, naj njegovemu sinu naloži lupljenje krompirja dva metra pod zemljo, da se mu ne bo nič zgodilo. Seveda smo bili takoj pripravljeni pomagati obema, da prideta v stik s sinovoma. Povedala sta, da oba služita rok v kadetnici. Najprej sva s kolegom vzela enega izmed njiju v avto in odpeljali smo se mimo barikad do vhoda kadetnice. Enega izmed vojakov ob vratih smo poprosili, naj obvesti sopotnikovega sina za snidenje ob določeni uri. Določili smo več možnih točk okoli kasarne. Na vsaki od njih je čakal nekdo od nas, ki je pobral nesrečnika in ga spravil na varno. Tudi drugega očeta, ki se je odločil, da bo njegov sin častno odslužil vojaški rok, smo pripeljali do kasarne. Sto metrov pred njo nenadoma skoči pred avto »naš teritorialec« in zavpije: »Ven iz avta! V zaklon!« Vsi trije smo skočili iz avta in se skrili za bližnjo ograjo. Križišče in ulice so bile prazne. Nenadoma pripelje iz smeri kasarne tovornjak. Nekaj metrov od nas se na cesti nenadoma pojavi okoli petdeset dobro oboroženih naših vojakov. Ti so obkolili tovornjak, na katerem je bilo okoli osemnajst vojakov. To se je zgodilo v bliskoviti naglici. Razoroženi vojaki so se morali peš vrniti v vojašnico. Mož, ki je v živo videl resnost položaja, si je v hipu premislil. Njegov sin ne bo niti dva metra pod zemljo lupil krompirja, ampak gre takoj z njim domov. Čez nekaj ur smo se ponovno napotili do kasarne, kjer smo kot v prvem primeru navezali stike z njegovim sinom in ga po istem postopku spravili iz kasarne na varno. Upam le, da so ti ljudje preživeli nesrečno vojno v Bosni.

Drago Kranjc

Deset let je dolga ali pa kratka doba, kakor pač človek vzame. Kolikor se nekega obdobja z veseljem in ponosom spominjaš, imaš občutek, da je to bilo včeraj, sicer imaš občutek cele večnosti. Moji spomini na čas izpred desetih let so lepi in vredni globokega spoštovanja. To so bili časi mojih študentskih let in časi uresničevanja sanj naših prednikov, torej časi rojevanja samostojne države Slovenije.

Spominjam se, s kakšnim navdušenjem in zanimanjem sem spremljal sporočila elektronskih medijev, ki so nam vsak dan podajala nova sporočila, temelj vseh pa je bil, da je čas rojstva samostojne države Slovenije tik pred nami. Zdi se mi, da je bila sreda, 26. junija, včerajšnji dan. Po ogledu televizijskega prenosa o svečani razglasitvi samostojne države sem se odpravil v sosednjo vas, kjer so ravnokar posadili drevo – lipo v spomin na zgodovinsko odločitev vseh Slovencev in Slovenk. Stric je »*raztegoval meh*« ter ob dobri kapljici zabaval zbrane vaščane, ki so »*brihtno*« razpredali o tem, kaj bo na odločitev Slovencev porekel svet, predvsem pa naši »*južni bratje*«, s katerimi smo do tedaj živeli v skupni državi. Izpred pravkar posajene lipe smo se s prijatelji odpravili do bližnjega vinotoča, kjer je družčina razposajeno nazdravljala rojstvu samostojne države. Spominjam se, s kakšnim navdušenjem in zanimanjem smo si ogledovali majhne zastavice nove države, ki jih je prinesel lastnik vinotoča. Kakor se za Slovence in pa zgodovinski trenutek spodobi, je ta večer po naših grlih steklo kar precej vinca, ob tem pa smo z družbo razpravljali o tem, kaj nam bo prinesel jutrišnji dan. Streljaj stran od vinotoča je bila ta čas daleč naokoli znana diskoteka. Lastnik jo je ta večer nenadejano odprl malo po polnoči, seveda vse v čast nove države. Praznovanje smo seveda nadaljevali tam, tudi z mislimi na prijatelja, ki je v tistem času služil »*bivši domovini*« daleč stran od nas.

V poznih jutranjih urah četrтка, 27. junija 1991, sem se s praznovanja odpravil proti domu. Kljub dobri volji sem skušal misli usmeriti na prihajajoči dan, ko sem na fakulteti opravljal pomemben izpit iz matematike. Po prihodu domov sem si skušal pripraviti še nekaj »*švinglcev*«, vendar je dolga in burna noč naredila svoje. Zjutraj sem se z vlakom odpravil na fakulteto v Maribor, kjer sem imel namen opravljati izpit. Spominjam se, da se nas je zbrala polna predavalnica, več ali manj vseh oboroženih s kupom matematičnih priročnikov, ki so meni še posebej dajali dober psihološki občutek pred vsakim izpitom. Profesor nam je razdelil naloge in vsi smo se zatopili v matematične probleme. Kljub temu, da sem bil vedno prijatelj matematike, je to pot bilo drugače. Pol urice sem se skušal osredotočiti na listek pred mano, vendar mi ni uspelo. Priznati sem moral, da je burna noč naredila svoje. Kljub temu sem samozavestno vstal sredi ure, profesorju oddal prazen list ter ob njegovem posmehu zapustil predavalnico. Takšno neodgovorno opravljanje izpita sem izvedel samo takrat, nikoli prej in nikoli pozneje, zato sem si ta dan še posebej zapomnil. S fakultete sem se brž odpravil proti domu. Po prihodu domov pa me je že čakala streznitev. Izkazalo se je, da so bila nočna kramljanja o zlonamernosti ljudske armade več kot upravičena. Radio in televizija sta sporočala o valjenju vojaških kolon na evropske meje nove države Slovenije. Torej začelo se je to, kar so nekateri tudi vnaprej napovedovali. »*Bratska ljudska armada*« je nastopila zoper ljudsko voljo slovenskega naroda. Začela se je desetdnevna vojna za samostojno Slovenijo. Slovenci smo se tako ali drugače družno uprli jugo soldateski, ki se je predstavljala kot naša ljudska armada. Na srečo ji Slovencev te ljudskosti že prej ni priznavala, tudi sam ne, saj sem leta 1989 raje nadaljeval študij in počakal s služenjem vojaškega roka, ki sem ga opravil šest let pozneje, kot vojak slovenske vojske. Desetdnevno vojno za Slovenijo sem preživel več ali manj doma, ob delu na kmetiji

ter budnem spremljanju medijev, ki so poročali o bojih po vsej Sloveniji. Posebej se še spominjam nedelje, 30. junija 1991. Na kmetih je nedelja Gospodov dan, dan počitka, ko cerkveni zvonovi pozivajo farane k nedeljski maši. Takrat pa so se zjutraj namesto zvonov oglasile sirene, ki so opozarjale na nevarnost zračnega napada. Na srečo se to ni zgodilo, saj je tudi med armado očitno bilo dovolj treznih glav.

Eden temeljnih dogodkov desetdnevne vojne se je odvijal tudi v naši neposredni sosesčini, kjer je bilo velikansko skladišče orožja, ki ga je slovenski narod »*kupil armadi*«, ta pa ga je želela uporabiti zoper njega. Iz dneva v dan se je bolj in bolj potrjevalo dejstvo, da ljudske volje ni moč streti z ničemer in tudi z orožjem ne. Tako je po nekaj dneh morala ljudska armada priznati poraz in se nekaj mesecev pozneje dokončno in za vedno umakniti s slovenske zemlje. Žal pa je za sabo zapustila mnogo razdejanja, predvsem v srcih tistih, ki so v bojih za samostojno Slovenijo izgubili svoje najbližje. Ob vsem tem se lahko le zamislimo in vprašamo: »*Mar je tega treba bilo?*« Je bilo na pragu enaindvajsetega stoletja potrebno ljudski volji Slovencev nasprotovati z orožjem? Osebo mislim, da ne, vendar pa, žal, zgodovina kaže, da je bila marsikatera država rojena s krvjo.

Danes, ko se ozremo na minulih deset let, smo lahko še bolj prepričani v pravilno odločitev slovenskega naroda za samostojno državo. Žal pa se prevečkrat pojavljajo neokusne primerjave desetdnevne vojne za Slovenijo z vojnama na Balkanu, ki so sledile slovenski vojni. Misel, ki se večkrat pojavlja v javnosti, da bi lahko ljudska armada strla odpor Slovencev, kolikor bi želela, se mi zdi nerealna, saj dolgoročno še nikjer ni bila zatrta volja ljudstva, gre samo za vprašanje časa njene uresničitve.

Pravilnost naše odločitve izpred desetih let nam priznava ves svet, na čelu s svetovno velesilo. Njen predstavnik nam je pred desetimi leti grozil z »*nikoli ne bomo priznali vaše samostojnosti*«, deset let pozneje pa se je predsednik te iste svetovne velesile prišel pokloniti naši državi ter vojski kot enemu izmed temeljev vsake države. Vojak te slovenske vojske sem bil tudi jaz, kot eden redkih iz generacije mojih sovrstnikov.

Slavko Krajnc

Malo prej, preden se je začela vojna v Sloveniji, sem odslužil vojaški rok. Kmalu po tistem pa so se začele razmere v Sloveniji zaostrovati in tako sem bil eden izmed tistih, ki so jih med prvimi poklicali v vojsko. Izkušenj seveda še nisem imel, tako kot nihče od nas. Spomnim se, da so nekje med triindvajseto in štiriindvajseto uro prišli policisti in mi prinesli poziv, na katerega sem se seveda moral odzvati. Vedel sem, da bodo prišli pome, saj so me iskali že en dan prej, vendar me takrat ni bilo doma. Jaz in še dva sovaščana ter nekaj fantov iz sosednjih vasi smo se morali zbrati v vaškem gasilskem domu Kokoriči. Zjutraj so vsakega zadolžili za svojo puško, vsak je zraven dobil še štirinajst nabojev, dobili smo tudi drugo opremo. Razvrstili so nas na tri območja v naši vasi in tam smo morali čakati na premestitev. Nihče ni vedel, kam nas bodo poslali. Najprej so nas poslali v Ormož, tam je prišlo tudi do prvih spopadov. Opazovali smo barikade na mostu in čakali na napad vojakov JLA. Ukazali so nam, da moramo paziti, da ne bi JLA prebila barikad, če pa bi do tega prišlo, smo dobili navodilo, naj jih napademo. Vseskozi smo pričakovali, da bodo jugoslovanski vojaki prišli čez most, vendar pa so nas presenetili in so prišli iz čisto drugega konca. Najprej smo zagledali ranjenega civilista, nato smo po radijski postaji dobili obvestilo, naj se umaknemo nekam v gozd, saj prihajajo tuji vojaki po drugi poti. Takrat

smo vsi, razen petih, ki so prišli pozneje za nami, zbežali v gozd. Šele takrat smo se začeli zavedati, da gre tukaj zares. Pri vsem tem pa se mi je zdelo smešno, da so bili oficirji tisti, ki so se najprej umaknili in skrili, šele nato so obvestili nas. V gozdu smo najprej odprli škatle z naboji in vsak si jih je vzel toliko kolikor jih je lahko nesel. Tam smo potem spet čakali na nove ukaze. Od takrat naprej smo se selili iz kraja v kraj, spali smo večinoma na skednjih v slami ali pa tudi v gozdu. Hrano so nam vozili vsak dan sproti. Ko so nas tako že nekaj dni selili sem ter tja, so nas nekega dne poslali na bojišče v Gibini. Dobili smo obvestilo, da je tam prišlo do spopada med policisti in vojaki JLA. Zaradi hudega boja so tudi nas poslali tja in šele takrat sem sprevidel, kaj je to strah. Med vožnjo v Gibino je nastala panika na tovornjaku, večina mladih fantov je jokala in vsi smo trepetali od strahu. Na srečo je do takrat, ko smo mi prispeli tja, že bilo konec bojev, vendar pa nas je spreletela groza, ker smo videli vso tisto kri in razdejanje. V tistem boju je umrlo pet vojakov. Tam smo potem ostali pet dni, stražiti smo morali barikade noč in dan. Poleg straženja smo tudi ustavljali in preiskovali civilne avtomobile. Enkrat se je zgodilo, da nam je nek civilist po ukazu vojske pripeljal radijske sprejemnike. Oblečene smo imeli stare jugoslovanske vojaške obleke (znak na njih je bil slovenski), zato je civilist mislil, da smo jugoslovanski vojaki in nam je hotel prikriti te radijske sprejemnike. Mi smo jih našli in smo mislili, da jih hoče dostaviti jugoslovanski vojski. Šele po izčrpnem prepričevanju smo sprevideli, da gre za nesporazum. Na naših tovornjakih smo imeli tudi veliko protitankovskih raket, vendar so bila navodila za uporabo napisana v ruščini in tako nihče ni znal ravnati z njimi. Šele čez dva dni so nam poslali strokovnjaka, ki nam je vse razložil. Po petih dneh straženja sem dobil dva dni dopusta. Medtem ko sem se vračal v Gibino, je tam prišlo do bojev, zato so nas usmerili v neko vas, kjer smo raztovarjali orožje iz Slovenske Bistrice in Gornje Radgone in ga razvažali na druga bojišča. Iz tiste vasi so nas spet poslali v Gibino, kjer smo spet stražili noč in dan, tuširali in umivali smo se pri domačinih. Čez nekaj dni smo dobili obvestilo, da bo prišlo do helikopterskega napada v Cezanjevcih in vsi smo se morali umakniti tja. Tam smo potem čakali v pripravljenosti skoraj ves dan, ampak vse kar se je zgodilo, je bilo to, da nas je preletel le helikopter Rdečega križa. Čez noč smo ostali tam, da bi se spočili in naspali, nato nas je iz spanca predramil močan pok. Izkazalo se je, da se je šofer tovornjaka, ki je stražil, igral z orožjem in po nerodnosti sprožil puško. Na srečo pri tem ni bil poškodovan. V naslednjih dneh se ni zgodilo nič razburljivega. Selili so nas iz kraja v kraj, kjer smo morali predvsem stražiti, do spopadov pa ni več prišlo. V tem času so se nam dogajale tudi smešne stvari. Enkrat smo morali iti preverit barikade v neki vasi in ker so nam dali slabe zemljevide, smo se izgubili, nato nam je domačin moral pokazati pot do tja in nazaj. Na koncu so nas poslali v Ljutomer, od koder so nas potem spustili domov. Tega je bila najbolj vesela moja mama, saj se je zelo bala zame. Vrnili smo jim vse orožje, naboje in drugo opremo. Čez kakšen mesec sem dobil odlikovanje za boj. Takrat sem bil precej razočaran, predvsem zato, ker mi komandir pri izročitvi značke ni niti pogledal v oči. Izročil mi jo je zelo hladno. Mislim pa, da smo si vsi zaslužili vsaj prijazen stisk roke.

Marjan Križan

Na službenem avtobusu sem slišal, da vpoklicujejo v vojsko. Začel sem premišljevat, kaj bi bilo, če bi tudi mene vpoklicali, saj sem vedel, da obstaja možnost za to. Ko sem se pripeljal domov, me je že čakal gospod, ki me je vpoklical v vojsko in moral sem podpisati

nekakšen dokument.

S skupino desetih ljudi sem oskrboval četo vojakov v Vinski Gori, ki je stražila, ko so mimo peljali vojne ujetnike v Celje. Zjutraj smo vojakom prinesli zajtrk in sporočila. Raznašali smo tudi dnevno časopisje, da so bili vsi na tekočem z dogodki. Če je kdo od staršev hotel videti sina, je bila naša naloga, da smo ga odpeljali k njemu, ker smo natančno vedeli, kje je kdo postavljen v gozdu. Skupaj s kolegi smo delali molotovke za obrambo pred morebitnim napadom. Molotovka je steklenica bencina s krpo. Ko krpo prižgeš, eksplodira. Priskrbeli smo tudi steklenice z barvo. Naša strategija je bila takšna, da bi na tank najprej vrgli steklenico z barvo, da voznik tanka ne bi nič videl, nato pa še molotovko in tank bi razneslo. Spali smo v gostilni Pri Jovanu, kjer je bila gospodinja zelo vesela, da smo tam, ker se je počutila varno. Načeloma smo bedeli do dvanajste ure, a smo morali biti vedno v pripravljenosti. Če so oznanili nevarnost, smo morali v temi teči v gozd in zavzeti položaje. Enkrat je prišlo tudi do lažnega alarma. Morali smo iti iskat človeka, ki naj bi se stepel. Sredi noči smo si oprtali puške, ga iskali, a na koncu se je izkazalo, da je ves čas spal. Podnevi smo do trikrat šli v gozd na položaj. Od Jovana do Dobrne je bilo vse zastraženo z vojsko. Najbolj grozno je bilo na straži, ker ni smelo biti luči. Ležati si moral na tleh, bila je trda tema, mraz, celo mravlje na tleh sem slišal, ura pa ni hotela iti nikamor. Zdelo se mi je, da je minila že cela večnost, a ko sem pogledal na uro, sem videl, da se je premaknila le za pet minut. V četi smo imeli tudi Bosanca, ki je bil stacioniran na kozolcu. Ponoči bi moral biti na straži, a ga ni bilo. Od strahu je pobegnil domov. Našli smo ga in pod prisilo je moral iti nazaj. Tudi našega podporočnika je bilo tako strah, da se je bal že najmanjšega šuma, zaradi česar smo ga še izzivali. Po hrano smo hodili v velenjsko menzo. Enkrat smo prišli tja ob trinajsti uri in so nam rekli, naj pridemo pol ure čez trinajsto. Zato smo se odpeljali na jezero na pijačo. Tam je bilo vse polno ljudi, mi pa smo bili v novih uniformah, opremljeni s pištolami in avtomati. Na avtu smo si sami naredili znak TO. Ko so nas videli, so ljudje utihnili in tri mize so bile takoj proste. Popili smo pijačo, za popotnico pa so nam dali zaboj vina in piva, ki smo ga potem razdelili vsem v četi. Imeli smo srečo, ker Velenje ni bilo tranzitno območje.

Janko Krušnik

Začelo se je petindvajsetega junija 1991, ko je bila razglašena samostojnost Slovenije. V Celju je bila proslava, igrali so ansambli, ogromno ljudi je bilo na ulicah. Mislim da po dveh dneh, osemindvajsetega torej, zjutraj, pa so prišli kurirji k meni na dom in prinesli obvestilo, da se moram zglasiti na štabu TO (na neki kmetiji blizu Šmarja), z vso opremo. Avtomatsko puško sem imel doma že pol leta prej. Ker sem imel doma mlajšo sestro, me je bilo malo strah, opremo sem skrival, prestavljal, puško sem imel v spalnici za omaro, municijo pa čisto drugje. Tudi obleko sem imel, podobno kot jugoslovanska vojska, le da so nam dali na kapo namesto zvezde slovenski grb.

Razporedili so nas po podih na kmetijah blizu gozdov, eni so bili na obronkih travnikov. Spali smo na senikih. Spominjam se da me je zeblo, imeli smo le šotorsko krilo in zakopali smo se v seno. Če zaprem oči, se še vedno spomnim tistega vonja, kako smrdijo tista oblačila, ko začne deževati!

Nič se ni dogajalo, bili smo v pripravljenosti, čakali smo da bi posredovali, če bi se kaj zgodilo. Na začetku je bilo napeto, dlje ko smo bili tam, bolj smo vedeli, da se ne bo nič zgodilo. Naš dan je potekal podobno kot v vojski, le manj strogo. Zjutraj smo vstali, imeli

zbor, jedli smo iz porcij, hrano so nam pripeljali iz Šmarja. Ko smo pojedli, smo morali vse oprat. Menjavali smo stražo, vmes smo počivali, igrali karte, dostikrat smo šli v gostilno, včasih smo imeli kar v štabu kanistre, katere smo dobili od gostoljubnih domačinov. Tako je bilo na začetku, nato smo imeli premik. Razdelili smo se na dva dela, peš smo šli drugam, na drugo kmetijo. Tam sem se enkrat zares ustrašil in sicer ko so raketirali Boč, goro z oddajnikom, pet ali deset kilometrov zračne linije od naše takratne pozicije. Še danes vidim letalo, kako je priletelo, spustilo dve raketi in odletelo; kako je usekalo... Vsi smo se poskrili za drevesa. Nekaj dni je bilo napeto, nato smo se zopet prestavili. Šli smo čisto na drugo stran, v Prestranje, zopet smo živeli na kmetiji, spali na seniku, imeli smo stražo, municijo, imeli smo tudi pešadijske mine. Spomnim se, da sva bila enkrat z nekom na straži, imela sva poln tovornjak municije in orožja. Nisva imela kaj početi in sva kar zaspala na tistem tovornjaku. Danes se mi zdi to smešno, prej pa... lahko bi naju razneslo. Enkrat nas je preletel helikopter rdečega križa, ves čas so nas opozarjali, da ne bi kdo streljal nanj. Čisto nizko je priletel in bilo jih je strah, saj so bili nekateri zelo labilni. Kdo bi lahko kar ustrelil.

Pozneje sem lahko šel občasno tudi domov in mi je to veliko pomenilo. Začelo se je govoriti, da nas bodo prestavili v Dobovec na mejo s Hrvaško. In res so nas peljali tja. Tisti, ki so bili prej tam, so šli na dopust. Bali smo se, da bi prišli tanki s Hrvaške.

Cel breg na tistem področju je bil prepređen z jarki, v katerih bi se lahko skrivali, če bi prišlo do kritične situacije. Zopet smo menjavali stražo in tako preživeli en teden, čakali smo, če bo kdo prišel iz nasprotnega brega. Nič se ni zgodilo.

Vse skupaj je trajalo štirinajst dni. Ne morem povedati, kako mi je odleglo, ko sem lahko odšel domov. S prijatelji sem se odpravil naravnost na morje, čeprav so bili doma zaskrbljeni in prav nič navdušeni nad mojo odločitvijo. Jaz pa sem tam sprostil velike napetosti.

Bojan Kužner

Tisti večer pred napadom je »pometovala« ena izmed naših krav. Na pomoč so prišli tudi sosedi. Po tistem smo se pogovarjali in prav vsak izmed nas je rekel, da se nimamo česa bati, da bo še vse dobro in tako, kot je bilo do sedaj. Pa je že bilo takoj naslednji dan vse drugače. Spominjam se, da ni bilo vse tako preprosto, saj nismo vedeli, kaj lahko pričakujemo.

Ves čas smo bili pripravljeni na najhujše. Bali smo se, da bodo prišli v naše kraje četniki in pustili za sabo pravo razdejanje. Četniki so baje neusmiljeno pobijali ljudi. Čeprav smo živeli v strahu (še posebej smo bili v strahu za otroke), nismo prenehali delati na kmetiji. Moj oče, ki je leto pozneje umrl, je kljub tuljenju siren ostal doma (mi smo namreč šli k sestri v Vešenik, saj je bilo tam bolj varno). Rekel je, da mora kdo pasti krave. Takrat je še živel sosed – invalid. Tudi on je ob tuljenju siren ostal kar zunaj in ni dovolil, da bi ga odnesel v klet na varno.

Moja naloga je bila raznašati pozive za vojaške obveznike. Vsi so me prav čakali, saj so čutili dolžnost do domovine. Spominjam se, da so kakšnih dvesto metrov stran od hiše postavili cestne zapore, saj je bilo rečeno, da se sovražnik približuje Konjicam iz smeri avtoceste. Zato tudi ni bilo varno pri nas na domačiji, ki je tik ob glavni cesti proti Konjicam. Že tisto prvo noč smo zbudili otroke in jih odpeljali: dva k sestri v Vešenik, dva pa na Brdo k ženinim staršem. Žena je takrat ves čas jokala. Jokala je tudi njena sestra, saj je bil njen

mož – avtoprevoznik s tovornjakom nekje na Primorskem in ni mogel domov.

Na koncu desetdnevne vojne, ko smo se ravno vračali iz vinograda, smo na križišču srečali kolono tovornjakov z vojaki, ki so se vračali iz Radgone. Med njimi je bil tudi moj brat. Bili so umazani in utrujeni, a veseli, da se vračajo živi. Bili smo ponosni na našo vojsko.

Stanislav Levart

Vse se mi je zdelo čudno že meseca maja, ko so se v našem kraju obmejne enote jugoslovanske ljudske armade zelo čudno obnašale in tudi krepile. Kadar si se peljal mimo stražarnice ob meji, si videl maskirane vojake, česar domačini nismo bili vajeni. V drugi polovici junija smo lovci dobili vabilo za proslavo ob osamosvojitvi Slovenije. Tako sva se z očetom, ker sva namreč oba lovca, 24. 6. odpravila na proslavo: jaz s praporjem, oče pa kot delegat lovske družine. Že na poti z Duha na Ostrem Vrhu proti Selnici sva srečala tri vojaške kamione. Nisva vedela, kaj vse to pomeni. Proslava je bila v Selnici in med proslavo je ta kraj prav nizko preletavalo vojaško letalo. Po slovesnosti smo se s prijatelji pogovarjali, kaj pravzaprav to pomeni. Nekateri, ki so bili bolj obveščeni, so govorili, da se nam dobro ne piše. Naslednje jutro pa smo po radiu že slišali, kaj je vse to pomenilo in ugibanja je bilo konec. Jugoslovanska armada se je s tanki in drugimi vozili napotila proti mejnim prehodom z Avstrijo. Takrat pa smo postali v družini vsi panični. Z domačije se vidi v del Dravske doline in tako sem se odpravil tja, mislil sem si, da bom morda kaj videl. Videl sem kolono vojaških vozil, ki se je premikala iz Ožbalta proti Podvelki. Takrat me je stisnilo pri srcu, res mi ni bilo vseeno. Dan pred tem je prišla iz Maribora teta z družino; pri nas pa je bila tudi sestra z obema otrokoma. Pri hiši nas je bilo kar precej. Opravljali smo vsa dela na kmetiji, čeprav ni bilo pravega delovnega zanosu. Ob večerih pa smo spremljali poročila po televiziji. Posebno pozorno smo poslušali novice tisto nedeljo, ko je bil napovedan bombni napad. Slišali in videli smo veliko vojaško letalo, ki je preletavalo Dravsko dolino. Toda kmalu zatem so sporočili, da tega napada ne bo. Naslednji dan sem se s teto, ki ji je umrla tašča, odpravil v Maribor. Vozila sva se po gozdnih poteh mimo vseh barikad. Maribor je bil tih in prazen, uredila sva vse potrebno in se hitro vrnila nazaj. Oba je bilo zelo strah, saj nisi vedel, kaj te bo pričakalo za naslednjim ovinkom. Okoli poldneva sva rože pripeljala na pokopališče pri Sv. Duhu. Nasproti pokopališča je vojašnica, tedaj je bila še v rokah JLA. Toda v tistem trenutku so naju opozorili, da se morava čim prej odstraniti. To sva tudi storila, saj v naslednjem trenutku so vojaki TO napadli vojašnico in jo brez žrtev tudi zasedli. Vojna me ni prizadela, je pa povzročila nekaj strahu.

Jože Maček

Že sama beseda vojna ne zbuja ničkaj prijetnih občutkov, a na žalost vojne so, so bile in bodo. Vse skupaj se mi zdi nesmiselno. Tako kot je človek nastal, bo nekega lepega dne izginil s površja modrega planeta, planeta, ki se mu reče Zemlja. Verjamem napovedim Nostradamusa.

Vojne v Sloveniji se kaj dosti ne spominjam. Mislim, daje bila to ena velika kuhinja, saj se drugače ne bi tako končalo kot se je. Vseeno pa se spomnim neprijetnega občutka, ki mi je ježil kožo. Že ko mi je oče pripovedoval zgodbe iz partizanov in o Rusih na češki meji in

nevarnosti vdora k nam, sem ostrmel. Takrat sem bil še otrok. Potem pa pridejo srednja leta in nekega dne slišiš po radiu, da so Srbi vpoklicali rezerviste in da sestavljajo trume klavcev, ki se bližajo Zagrebu. Pri nas alarm, ki oznanja nevarnost, ki oznanja nevarnost zračnega napada, vsi tečemo iz stanovanj v klet, sami zaskrbljeni obrazi, brez komentarjev vsak strmi nekaj v svoj kot. Ne, ne želim si vojne, ne bi rad ostal brez doma, nekaj časa bi še rad živel. Na srečo ni bil namen srbskih klavcev priti v Slovenijo, ampak poravnati še stare račune iz druge svetovne vojne. Žalostno, da obstajajo tako misleči ljudje.

Takrat sem si mislil, borit se ne grem, pa naj bo karkoli. Za teh nekaj norcev, ki so vse to zakuhali, že ne. Ne bi šel nastavljat glave zaradi želje nekoga, ki ti je tako ali tako najmanj pomemben v življenju in skrbi samo za to, da bo on nekdo in nekaj.

Kot posamezniku zdravje, je za človeštvo najpomembnejši mir. Žal se tega mnogi ne zavedajo tako dolgo, dokler jih njih samih ne doleti nesreča. Življenje je kratko in treba ga je živeti čimbolj sladko, za to pa je v glavnem potreben mir in dobri odnosi med ljudmi.

Matjaž Marko

Ob petih zjutraj so me vpoklicali in čez eno uro sem moral biti v Šembricu na zbirnem mestu. Mislil sem, da gre za običajne vojaške vaje, ne za vojno. Prinesli so nam municijo in šli smo na Graško goro. Tam pa nam je oficir zapovedal, da moramo hitro na slovenjgraško letališče. Municijo smo imeli še v škatlah, zato smo jo morali hitro nakladati na avtobus. Rekli so mi, da moram iti prvi skozi vrata, mene pa je bilo tako strah, da so se mi noge tresle. Ko smo prišli v Slovenj Gradec, tam ni bilo nič. Ob gozdu smo šli v jarek in iskali primerne položaje. Takrat sta mimo prileteli dve letali znamke mig. Nekateri so streljali. Mene je spremljal prijatelj Franček in oba sva v tistem trenutku čisto zmedena sredi jase gledala, kaj se kadi. Ko sva se obrnila okrog sebe, pa sva videla, da so vsi v ležečem položaju v jarku, le midva stojiva sredi jase. Potem smo šli v gozd, kjer je vsak dobil svoj položaj. Bil sem mitraljezec, Franček pa moj pomočnik. Za vsak helikopter, ki se je dvignil v Jugoslaviji, smo morali na položaje. Ko smo dobili mitraljeze, smo se počutili kot »*Ramboti*«, kot da smo najmočnejši. V vodu nas je bilo trideset, po petnajst pa nas je hodilo skupaj. V gozdu smo si napravili pravo bivališče. Iz šotorskih kril smo si napravili strehe v velikosti osem krat štiri metre. Iz tovarne v Slovenj Gradcu smo dobili pene od sedežev, ki smo si jih dali po tleh, da smo ležali na mehkem. Naš »*center*« je bil vojaški šotor, pokriti smo bili z odejami. Napravili smo si tudi stranišče, hladilnik pa je bil luknja v zemlji, globoka 1m.

Ponoči je bilo zelo mrzlo, zato nas je domačin po petnajst vzel v hišo in zakuril, tako da smo spali na toplem. Pri domačinih smo se tudi kopali. To stražarsko mesto je bilo zelo strogo. Ko so oficirji prvič oznanili preplah, sva s Frančkom tekla do cerkve, ker sem mislil, da tam ne bo vojne. Drugič sem bil že bolj pogumen, saj sem rekel, da moram en šaržer sprazniti. Tako je postopoma moj strah izginjal. Počasi smo si v gozdu vse prilagodili za stražo letališča v Slovenj Gradcu. Glavno stražarsko mesto je bilo nad zemljo. Če smo si prižgali ogenj, smo ga vkopali v zemljo, da se je malo videlo. Enkrat sem se ravno udobno namestil na drevesu ob ognju, noge sem lahko imel stegnjene, ko sem moral na stražo. Po vrnitvi je že nekdo drug ležal na mojem mestu. Nekemu vojaku se je zmešalo; ob štirih zjutraj je hotel videti sina. Takoj so ga poslali domov. Pijačo smo dobivali v bližnji trgovini, prav tako so nam tam kuhali kavo. Na začetku smo kar vsi bili tam in se pijani vračali v »*štab*«. Kmalu

so nam prepovedali, tako da sta v trgovino lahko šla le po dva. V gozdu smo si naredili tudi odbojgarsko igrišče, tako da smo markirno mrežo napeljali od drevesa do drevesa. Potem smo v »prostem« času zelo veliko igrali odbojko. Igrali smo tudi karte, nekateri pa so lovili ribe, tako da so kar vzeli ribiške palice. Morali so jih vrniti, večerja pa je bila odlična za vse. Ko so se čete umikale iz Dravograda in so vozili vojne ujetnike, smo morali iti na stražo za cesto v jarke. S Frančkom sva bila skupaj v jarku, imela sva liter vina, nekaj cigaret in smokije. Začelo je močno deževati. Napravila sva si streho iz šotorskih kril. Začeli so naju napadati komarji. Kurila sva ogenj, da bi jih odgnala, a je vse smrdelo po dimu. Na straži sva bila dvanajst ur. Ko so se čete in ujetniki umaknili, smo šli na Graško goro stražit prehod v Velenje. Napravili smo zaporo in vsakega smo morali vprašati, kam gre. Spali smo na seniku, hrano so nam vozili. Stražili smo izmenično po parih. Ponoči smo bili na straži dve uri, čez dan dlje. Na straži sem vedno zaspal. Na Graški gori sem bil en teden, potem pa smo šli v Hudo luknjo. Tam smo imeli tri stražarska mesta. Hudo luknjo so že prej vojaki zminirali, če bi kdo prišel do sem, da ne bi mogel priti ven. Mi smo jo stražili pred civilisti. Eno stražarsko mesto smo imeli na mostu. Pod mostom pa je bila žica za miniranje. Nekega dne je na most prišla neka gospa in tam nabirala bezeg. Bil sem na straži, zato sem stopil pred njo in ji rekel, da tukaj ne mora nabirati bezga. Ni hotela nič slišati. Pokazal sem ji puško in rekel, da se mora umakniti. Še vedno ni reagirala. Takrat pa je k njej pristopil moj pomočnik in jo za roko odpeljal stran. Drugo stražarsko mesto je bilo v skalovju, kjer smo po parih ležali v luknjah v skalah. Tretje stražarsko mesto pa je bilo na koncu predora. Hrana je bila dobra, porcije ogromne, sponzorji so nam večkrat prinesli pivo in sladkarije. Enkrat sem lahko šel domov po sveže obleke, ker sem si jih s seboj vzel premalo. Šofer me je peljal. Doma sem srečal prijatelja, ki je bil ročni minometalec v Dravogradu. Povedal mi je, kako je z daljnogledom gledal po kasarni, kjer je ostrostrelec ubil dva vojaka. Naenkrat je ugotovil, da se s tem ostrostrelcem gledata iz oči v oči, le da je on njega gledal iz puške. Na srečo ga ni ustrelil. V vojski sem bil sedemindvajset dni.

Vili Mačkovšek

Čeprav je Vitanje precej odmaknjen kraj, smo prebivalci tega kraja vsak po svoje in na različne načine doživeli in preživeli osamosvojitveno vojno. Sreča, da ni bila daljša od deset dni.

Sam sem že mnogo let poprej organiziral v Slovenskih Konjicah slovensko teritorialno obrambo. Ustanovili smo močan pehotni bataljon, ga dobro oborožili s pehotnim, pa tudi s protioklepnim orožjem. V sestavi tega bataljona je bil ustanovljen močan samostojni vod tudi v Vitanju. V teritorialno obrambo smo vključili predvsem zdrave, izobražene slovenske zavedne fante in može. Menda ni potrebno posebej omenjati, da smo v TO uporabljali samo slovenski jezik. Kot je znano, je v JLA bil tako pogovorni kot tudi poveljujoči jezik samo srbohrvaški. Zelo smo se trudili, da smo poslovenili tudi vojaška povelja, pri tem pa smo si pomagali z izkušnjami slovenske partizanske vojske. Ta naloga ni bila lahka niti enostavna kot se morda danes misli, kajti ves poveljniški kader se je izšolal v vojaških šolah JLA s srbohrvaškim učnim jezikom, pa tudi inšpektorji so hodili iz JLA in jim slovenska povelja niso bila najbolj po godu. Za učenje so pripadniki TO žrtvovali ogromno prostega časa, saj smo jih velikokrat klicali na vaje, pa tudi JLA jim ni prizanašala, ker so bili tudi v njihovi sestavi. To usposabljanje pa je pokazalo svoje vrednosti in moč že takoj, ko so se

odnosi z JLA zaostriili pred desetdnevno vojno. JLA pa tudi Republiški štab TO je zahteval predajo orožja v shrambo JLA. Temu se je vodstvo našega bataljona odločno uprlo, saj so orožje plačali naši delavci in je bilo naše. S tem pa se je pri nas že pričela vojna. Kajti vojna se prične, če nekaj ne storiš, kar bi moral storiti, narediš pa tisto, kar misliš, da moraš storiti. Sedaj je napočil odločilen trenutek, spopad z najmočnejšo vojaško silo na Balkanu, z JLA. Enote našega bataljona so bile poslone na razna bojišča: proti Ptuj, Gornji Radgoni in na Koroško. Doma jih je ostalo le malo. Sam, izkušen partizan, saj sem šest let preživel v vojski, sem spremljal, kako se obnašajo naši teritorialci v resničnem spopadu. Kot starejši letnik sem dežural na radijski postaji v Gasilskem društvu in spremljal vsa poročila o spopadih. Kot že tolikokrat v zgodovini, se je tudi v desetdnevni osamosvojitveni vojni pokazalo, da je zmaga na strani tistega, ki ga podpirajo ljudje in dobro pozna zemljišče, ki ima jasen cilj boja in vsemu temu prilagodi tudi taktiko. Naši teritorialci pa so dobro poznali tudi nasprotnika in so znali izkoristiti vse navedeno sebi v prid. V vseh spopadih so zmagovali, nasprotnika blokirali ali onesposobili, mu odvzeli vodo, elektriko, hrano itd. Pojavili so se prvi ujetniki. Na Koroškem pa je bila zajeta velika skupina vojakov JLA. Teritorialci so določili smer umika skozi Vitanje. Pot so zavarovali naši teritorialci. In v Vitanje se je vrnil del našega voda, da je zavaroval most in druge objekte. Tu smo z zanimanjem spremljali odhod poražene JLA iz naših krajev. Kakor je bila JLA prej slavna kot čuvar miru, tako je bila sedaj v vlogi poražene napadalke klavrna. V Vitanju se je kolona ustavila, ker se jim je pokvaril avto. Vojak JLA je moral po vodo v Hudinjo, to pa je lahko storil le ob oboroženem spremstvu našega teritorialca. Tako je preko vitanjskega mostu odšla tudi poražena JLA iz naših krajev. Naj tu omenim, da je v Vitanju znameniti zidani most čez Hudinjo, čez katerega so se umikale in bežale vse poražene vojske Evrope, pa tudi Azije. Prek Hudinje so hodili že rimski vojščaki v svoj Virunum na Koroškem. Prek tega mostu so topotala turška kopita, ko so bili poraženi na Koroškem, francoski legionarji maršala Marmonta, ki je bil poražen pri Slovenski Bistrici, avstrijski grenadirji s soške fronte, stara jugoslovanska kraljeva vojska, ki jo je tu vodil general Rupnik, ki se je po naključju s svojim štabom namestil v gostišču Rupnik in skozi okno opazoval kako prek tega mostu njegova vojska beži pred mogočno Hitlerjevo vojsko. Glej ga zlomka. Štiri leta pozneje beži prek tega mostu poražena nemška vojska, z njo pa bradati četniki, ustaši, vlahovci, domobranci, ki pobijajo in ropajo po okoliških vaseh. Leta 1991 pa še onemogla JLA. Most je sedaj popravljen. Stari oboki in spomini so ostali, razširili so ga in mu dali novo preobleko. Je zelo eleganten in močan. Morda bo vzdržal tudi umik bodoče vojske NATO.

Franjo Marovšek

V Pekre sem prišel pet dni pred usodnim 23. majem skupaj s še sedemnajstimi pripadniki voda protizračne obrambe 44. brigade Teritorialne obrambe (TO) Slovenije. Naša naloga je bila zavarovati stodvajset nabornikov iz prve generacije slovenske vojske, ki je malo pred tem pričela urjenje. Moji takratni šefi pri Večer, so hoteli že dan po umiku oklepnikov in niških specialcev v kasarne imeti živo zgodbo novinarja in hkrati neposrednega udeleženca v uniformi o petnajsturni drami v Pekrah. Pekre so bile medijsko izjemno dobro pokrite, saj so tja takoj po obkolitvi učnega centra prišli televizijski, radijski in časopisni novinarji, snemalci, fotoreporterji in tehniki; poročali

so o dogajanju in pri tem ogromno tvegali. Mislim, da so Srečka Nidorferja zadolžili, naj me po svojih zvezah v TO spravi v petek ven samo toliko, da napišem reportažo, potem pa bi se spet vrnil v Pekre. Ni šlo, pač pa je naša enota proti pričakovanjem že 24. maja po kosilu, ki smo se mu velikodušno odpovedali, dobila vojaške knjižice in se srečno vrnila domov. Nisem takoj pisal, bil je konec tedna.

Kot sem slišal pozneje, nekaterim v poveljstvu TO moje takratno pisanje ni bilo preveč všeč, vendar pa je bilo vse napisano predvsem pošteno, odkrito, z osebnimi občutki, ne pa aktivistično, čeprav sem kakšno podrobnost tudi izpustil. Kot na primer, da je bila akcija specialcev tako bliskovita, da so enocevni protiletalski topovi na zahodni strani učnega centra ostali pripravljeni za boj s cilji v zraku in ne na tleh. Za slednje so bili v resnici sploh edino uporabni, vendar v Pekrah z njimi ne bi bili mogli ničesar opraviti, saj so se jim oklepniki približali na vsega nekaj metrov.

Ko se nas je na slovesnosti ob deseti obletnici dobilo nekaj več neposrednih udeležencev kot prejšnja leta, sem bil prijetno presenečen, da so *»soborcem«* podrobnosti iz reportaž ostale bolj v spominu kot avtorju, češ da je vse, kar je bilo napisano, res. To lahko trdim tudi za vse prispevke poklicnih kolegov, ne samo Večerovih, ampak tudi iz drugih časopisnih hiš, ki so bili takrat tam. Vendar obkoljenih teritorialcev v petek nihče ni povabil niti na golaž. Predvsem pa ni nihče v govorih omenil enot, ki so sodelovale v pekrskih dogodkih. Brez osebne zamere, vendar odkrito.

Vojaške plati pekrskih dogodkov ne želim ocenjevati, sem pa še zmeraj prepričan, da sta bili lokaciji obeh učnih centrov (drugi je bil na Igu pri Ljubljani) povsem neprimerni. Nismo bili heroji in nimamo se zanje. Pri tem pa moram poudariti, da smo v usodnih dneh tam vendarle bili prostovoljno, zavedajoč se položaja, ki je postajal vedno bolj resen, saj bi se bili pozivu na *»orožne vaje«* lahko tudi izognili oziroma se na vpoklic ne bi odzvali. Veličina dogodkov v Pekrah je predvsem v volji in pogumu ljudi, Pekrčanov in Mariborčanov, ki so JA pokazali, da se Slovenci ne bomo pustili kar tako. Po daljšem času sem spet brskal po obsežni Večerovi dokumentaciji in se znova prepričal, da so v Ljubljani položaj v Mariboru v usodnih majskih dneh pred desetimi leti le *»spremljali«* in nič več.

Ko smo v obroču JA, vojske, ki smo ji prisegli, s kap sneli zvezde, nam je bilo seveda jasno, da bodo nastale pomembne spremembe, ki jih je pozneje predsednik države strnil v *»nikoli več ne bo tako, kot je bilo«*. Ne glede na ideološko in politično prepričanje smo se enotni uprli veliko močnejši vojski, ki smo ji do takrat služili. To je bila poštena in pogumna odločitev. Mravljince dobim, ko poslušam nekatere osivele starce, kako blebetajo o tem, da je bil NOB prevara, da je partizanska vojska z odporom izzivala okupatorje, posledice pa so bile po njihovem mnenju številne nepotrebne žrtve. In podobne slaboumnosti. Ali tako ocenjujejo tudi vojno za Slovenijo?

Aleš Mišič

V času odvijanja vojne pri nas so bile počitnice. Po radiu smo slišali obvestilo, da naj se v primeru alarma za zračni napad zatečemo v zaklonišča. S seboj pa naj odnesemo najnujnejše stvari, pa odeje. Moja mama je tako tudi naredila in ona je bila tudi edina v naši družini, ki je stvar vzela zelo resno. Spominjam pa se sosedu, ki je res pretiraval, saj si je v zaklonišče znosil precej več kot samo najnujnejše stvari.

Takih alarmov je bilo precej. Ob prvem smo bili res v kleti. Po televiziji, radiu smo ves čas

poslušali poročila o tem, kako k nam prodirajo tanki, kaj se dogaja. Ko ni bilo elektrike, smo radio poslušali v avtu. Poročila so bila vsake pol ure ali vsako uro. Poročali so o tem, kako vojaki JLA sploh niso vedeli, zakaj so prišli nad Slovence (spraševali so vojake na terenu – Holmec). Vojakom so dali lažne informacije o tem, da je Slovenija tista, ki ogroža oziroma hoče napasti ostale republike Jugoslavije (ali nekaj podobnega).

Po enem izmed alarmov za zračni napad sem z balkona videl dve letali tipa mig 29, ko sta preleteli našo hišo. Bili sta od jugoslovanske vojske. Pri poročilih sem slišal, da bi morala pilota bombardirati Dravograd, a sta bila dovolj razumna, da sta bombe raje odvrгла v Dravo. Vojaki JLA so se marsikje preprosto predali, niso hoteli streljati na vojake TO (saj sploh niso vedeli, proti komu se bojujejo in za kaj se bojujejo – niso hoteli po krivem ubijati).

Vojna je trajala deset dni. Z bratrancem sva bila radovedna in sva se z avtom vozila naokrog (čeprav naju je bilo malo strah). Tako sva videla vojake TO v sosednji Turiški vasi (bili so pri kmetu Markovšku). Na letališču v Tomaški vasi (slovenjegraško letališče) so bili na pristajalni stezi naloženi sodi. Športna letala z letališča so člani Aerokluba Slovenj Gradec skrili v poslopjih okoliških kmetov. Tudi v Slovenj Gradec sva se peljala, hotela sva kupiti nekaj rezervnih delov za avto. In ravno takrat se je oglasil alarm. Nikjer ni bilo žive duše. Takoj sva se odpeljala k stricu v Mislinjo, našla sva ga v kleti bloka, med drugimi prebivalci. Pri poročilih so pokazali tudi vojašnico v Dravogradu (vojašnica Bukovje), vso prestreljeno, streljali naj bi s ceste. TO je namreč pred vojašnico postavila barikade – s tovornjaki in avtobusi so zaprli cesto.

Govorilo se je tudi, da je v gozdu nedaleč od naše hiše naša vojska. Ko je bilo vojne konec, sem dobil dokaz za to. V gozdu sem namreč našel odejo, ki jo je pozabila TO.

Boštjan Mlinšek

Tistega dne, ko je prišlo do napada na Slovenijo, sem bil v službi. V podjetje je prišlo povelje, da se morajo vsi, ki so bili na služenju vojaškega roka v JLA, na področju protizračne obrambe, oglasiti v najbližjem zbirnem centru TO. Jaz nisem šel takoj in približno pol ure pozneje sem prejel pisni poziv, da naj se takoj zglašim v gasilskem domu v Slovenj Gradcu. To sem tudi storil. Stanje je bilo že zelo resno. Koroško so že preletavala prva nasprotnikova letala. Zato je bilo treba hitro ukrepati. Dobil sem najnujnejšo vojaško opremo (obleko, orožje). Drugo so pozneje pripeljali za nami. Čez pol ure smo se že pripeljali na hrib nad Dravogradom (cerkev sv. Križ). Tam so nas že čakali vojaki II. voda protizračne obrambe (jaz sem bil v I. vodu). Komandir nam je pojasnil, da ne gre le za vajo, ampak resnično vojno stanje. Vojaki II. voda so nam povedali, da so ob preletu letala jugoslovanske vojske čez dravograjsko elektrarno streljali nanj, a brez uspeha. Vladala je panika. Minomete so imeli v bojni pripravljenosti. Kakšno uro po mobilizaciji sem telefoniral očetu in ga prosil, naj gre po mojo civilno obleko in jo odpelje domov. Hrano so nam vozili iz vojaške kuhinje, iz Slovenj Gradca. Poleg tega smo bili vedno dobrodošli pri okoliških kmetih. Ti so nam radi priskočili na pomoč s hrano in pijačo. Pri njih smo lahko spali (na skednjih, po lopah in v garažah).

Po nekaj dneh živčne napetosti se je I. vod premaknil k hidroelektrarni. Varovali smo jo pred zračnimi napadi. O položaju JLA smo bili dobro obveščeni, saj smo imeli prenosne radijske postaje. Spomnim se, da ljudje vojne niso resno jemali, vojaki (tudi sam) smo jih

morali opozarjati, da naj ostajajo doma, v zakloniščih.

Nekateri moji sovojaki so hoteli biti »*heroji*« in so se preveč izpostavljali nasprotniku. Zaradi take nepremišljenosti je bil kdo izmed njih tudi ranjen. Ob večjih nevarnostih smo se morali umakniti v zaklon (jarki, bunkerji). V eni izmed takih situacij je vojak, ki so ga klicali »*Rja*«, zaklical kolegu, naj mu vrže čutarico (pijačo). Le-ta mu jo je vrgel in ko se je Rja stegnil za pijačo, ga je ostrostrelec JLA zadel v čelo.

Nek vojak se je drugi dan po mobilizaciji zaradi psihičnega pritiska in zanj prevelikih naporov sam ustrelil (doma, za hišo). Dvema vojakoma so prodajalci na tržnici v Dravogradu podarili veliko količino sadja. Enkrat je nad njimi letel helikopter jugoslovanske vojske z oznako Rdečega križa. Pilot je streljal nanje (oni pa nanj niso smeli). V času vojne sem šel obiskat mamo v službo (v Slovenj Gradec). Zelo jo je skrbelo zame. Pred vojašnico v Dravogradu so med bojem padli trije vojaki TO, padlih vojakov JLA pa je bilo še več (okrog šestnajst). Ker vojaki JLA niso vedeli, za kaj se bojujejo (dobili so napačne informacije in bili popolnoma zmedeni), se niso hoteli bojevati. In na Holmcu je oficir JLA pobil nekaj svojih vojakov, ker niso ubogali njegovih ukazov. Po desetih dneh se je JLA v Dravogradu predala, barikade so odstranili. Vojaki TO so dobili povelje, naj spremljajo vojake JLA na njihovi poti proti Celju (umik iz Slovenije). Častniki JLA so bili kljub predaji sovražno razpoloženi in so na avtomobile TO, ki jim je sledila, metali goreč material.

Vojna je bila končana, a vojaki TO kljub temu še tri tedne niso smeli domov.

Kakšnih posebnih zahval in odlikovanj navadni vojaki niso bili deležni. Na razne slovesnosti so bile povabljeni le »*pomembne osebe*«, ki so prejele priznanja za svoje zasluge pri osamosvojitvi Slovenije. Vsi vojaki TO pa so bili sprejeti v Zvezo veteranov vojne za Slovenijo.

Darjan Mlinšek

Dan, ko so se trgale vezi južnih bratov in ko je motorizirana enota JLA prodirala proti mejnemu prehodu Gornja Radgona, smo doma dobro spremljali poročila, iz katerih je bilo jasno sklepati, da se vojska JLA ne bo ustavila, kljub vsem barikadam in odporom slovenskega ljudstva.

Z avtom sem se odpeljal v Gornjo Radgono k bratu Milanu in njegovi družini, da jih nagovorim, naj si vzamejo osebne stvari in pridejo k meni v Janžev Vrh, saj bodo drugače v veliki nevarnosti, ker je njihovo stanovanje v neposredni bližini mejnega prehoda Gornja Radgona. Nekaj časa so oklevali, da bi vseeno ostali doma, vendar so si čez čas vseeno premislili in se z nekaj osebnimi stvarmi pripeljali k nam na Janžev Vrh. Tukaj jim je verjetno bilo nekoliko lažje, saj sta bratova – Milanova sina in njegova žena Zofka ter moja otroka in izvenzakonska partnerica le bili skupaj in oddaljeni od Radgone dobrih osem kilometrov. V kleti so si naredili celo zaklonišče in tako preživljali negotove dni. Z bratom Milanom sva odšla na hrib, od koder se lepo vidi Radence. Opazovala sva dogajanje v Radencih in ko je vojska JLA prebila prepreke v Radencih, sem Milana začel nagovarjati, da bi se odpeljala z mojim mopedom proti Radgoni. Sprva ni hotel iti, potem pa sva se odpeljala na hrib nad staro Koratovo graščino. Od tam sva lepo videla kako vojska JLA dokaj z lahkoto napreduje proti Radgoni. S hriba nas je dogajanje opazovalo precej ljudi, ko pa je nekdo sprožil cel rafal blizu nas, smo se malo odmaknili za hrib z

vinogradom. Na hrib sta pritekla Milan Kuzmič in Martin Spanbauer. Brez ustavljanja sta povedala, kako sta streljala na oklepna vozila, vendar so se mine samo odbijale, vozila pa so peljala prek min naprej. Ko je jugo vojska prebila barikado na železniškem prehodu, sva se z bratom Milanom peljala z mopedom v Radgono in se tako od stare bencinske črpalke peljala za kolono vse do stare Mode, kjer sva pustila moped. Naprej sva se odpravila peš do železnice pri občini v Gornji Radgoni. Od tu smo nekaj časa opazovali, kako se jugo vojska vozi po delu Radgone, od Elrada pa do Ljubljanske banke, kot pravi turisti. Bilo nas je blizu dvajset, med nami je bil tudi Janez Svetina, ki je bil nekoliko pozneje prav tam ustreljen. Jugo vojska je pogosto rafalno streljala proti nam, kar se je lepo videlo na kamnitem delu SDK-ja. Res nas je bilo dosti in precej je bilo tudi razpravljanja, kako in kaj narediti. Ideja »grila« Mihaela Razlaga je bila omenjena za ogenj in bencin. Poiskali smo steklenice in natočili prve steklenice z bencinom. Ponudila sta se dva mlajša fanta, Marjan Gavez in Ivan Berlah, da bosta onadva šla prva in poskušala zadeti kateri kamion. Jaz sem jima še pokazal, kako namestiti krpo v steklenico, da se ne bi kdo polil in vžgal sam sebe. Po odvrženih prvih dveh steklenicah žal ni bilo učinka, saj je ena steklenica padla na asfalt in tam zgorela, druga pa je zadela cilj, vendar se steklenica ni razbila, zato je počasi zgorela le krpa do steklenice, potem pa ugasnila. Bila je mala dilema, kaj pa zdaj, zato sem prvi predlagal, da gremo na Elrad, ker jim tam pridemo v neposredno bližino. Stekel sem čez cesto na stopnice ob banki in za sabo klical brata Milana. Sprva ni hotel iti, potem pa je le stekel za mano. Za nama so potem prišli tudi Marjan Mulec, Leopold Klemenčič in Leon Varga. Prišel pa je tudi snemalec Drago Jančar. Po plezanju čez ograjo je nastal manjši problem, saj vratar na Elradu, Martin Biček, ni dovolil prehoda skozi delavnice, zato pa je to dovolil vratar Peter Štrucl. Odšli smo skozi delavnice in prišli na dvorišče pred Elradovo kuhinjo, kjer smo imeli kolono JLA kot na pladnju. Prve molotovke so bile vržene. Nastala je panika med vojsko JLA, saj so nekateri stekli iz vozil okrog diskoteke in naprej proti cerkvi, drugi pa so bežali za oklepnimi vozili. Kolona pa se je zaustavila zaradi ranjenega oficirja, ki so ga iz džipa izvlekli močno okrvavljenega in ga odnesli naprej v samohodko. Za naslednjo zmedo napada z molotovkami smo izbrali kuhinjo.

Peter Štrucl je odklenil vrata kuhinje in ko je padla prva molotovka iz kuhinje, je kljub prejšnjemu streljanju, vojska JLA dobesedno ponorela, saj so nas dobesedno zasipali z rafalnim streljanjem. Še danes mi ni jasno, kako sva se z bratom Milanom rešila iz kuhinje. Vem samo, da sva se plazila po podu in da se je komaj videl izhod pri vratih, saj se je od streljanja kadilo od sten in šip, da se ni videlo skoraj nikamor. Po stopnicah iz kuhinje sva se plazila z glavo naprej. Po pridružitvi Varga Leona, Klemenčič Leopolda, Mulec Marjana in Purgaj Braneta pa nismo imeli več goriva za molotovke, zato je vratar Peter Štrucl hotel odpreti manjše skladišče barv, razredčila itd., vendar ni našel ključa, zato je dovolil, da sem vrata razbil in tam smo si vzeli in zmešali v steklenice vse kar je bilo hitro vnetljivo. V skupino se je vključil tudi Mulec Drago – Muki in še en mlajši moški, ki ga ne poznam. Tudi Perša Matjaž je že pomagal pri nalivanju bencina za prvi dve molotovski in pozneje na Elradu.

Ostalo je mnogo tudi lepih spominov, pa tudi zelo sramotnih, vendar pri sebi razmišljam, da zdaj to ni več pomembno. Glavno je, da se ni zgodilo še kaj mnogo hujšega.

Andrej Mulec

Leta 1990, pred božičem, sem bil vpoklican na redno služenje vojaškega roka v JLA. Služenje je potekalo v Postojni, bil sem vezist tankovske enote. Nato so me, mislim da februarja, premestili v vojašnico v Vipavo. V Postojni sem se izšolal, v vojašnici v Vipavi sem opravljal nalogo vezista oziroma kurirja kapetana Kovačiča, takratnega poveljnika kasarne. Kovačič je živel v Vipavi, kjer je imel družino. Mislim, da se je imel za Slovenca, po nacionalnosti pa mislim, da je bil Srb. Lahko tudi povem, da sva s kapetanom Kovačičem, ko sva bila sama, imela dialog na ti in govorila sva tudi slovensko. Ko pa je bil kakšen poleg, pa je bil dialog na »*družje kapetane*«. Delo je bilo zanimivo. Vsak dan sem hodil v Postojno z osebnim vozilom. Prevažala se je pošta, tako da mi res ni bilo nič hudega. Pred datumom 26. junij, mogoče kakšen mesec prej, pa so nam ukinili vso tiskovino in nismo smeli ne gledati televizije ne poslušati radia, imeli smo prepoved obiskov. V bistvu nihče ni vedel, za kaj gre, zakaj je temu tako. Bila je splošna pripravljenost, zakaj, pa ni nihče vedel. Jaz sem kapetana Kovačiča takrat vprašal, rekel je, da bodo napadli Italijani. No, jaz sem nalogo, se pravi vsakodnevni obisk Postojne, še zmeraj opravljal naprej. Tudi tam so se dogajale čudne stvari, od barikad in tako naprej, ampak nobeden ni posumil, zakaj je tako.

Mislim da je bila 26. junija, enkrat ponoči, »*uzbuna*«, oglasila se je sirena, postrojili smo se in se s tankovsko enoto odpravili na mejni prehod v Gorico, v Rožno Dolino. Šli smo po stranskih poteh, vem, da smo se vozili po poljih in vaseh. Bilo je polno barikad, od osebnih vozil do kamionov. Te stvari smo pač vse zrinili s ceste, v dobri veri pač, da gre za spor z Italijo, kakor je bilo rečeno. Spredaj je šel buldožer oziroma bager, potem tank, nato kompanjola, jaz in še en vojak sva bila s kapetanom v fiatovem vozilu z radio povezavo, nato je šla druga posadka s tanki in kamioni. Ljudje so po cestah vpili raznorazne stvari, preklinjali po dolgem in povprek. Na nas so metali molotovke in kamne, kapetan Kovačič pa je streljal po zraku. Takrat se je tudi meni začelo svitat, da vse res ni tako kot mora biti. Mislim da smo potrebovali več kot dvanajst ur, da smo prišli do Rožne Doline. Tam je Kovačič izstopil, odšel na mejni prehod, prišel nazaj ter razporedil tankovsko enoto. Tankovska enota je dobila koordinate in se postavila. Ljudje so poskakali iz kamionov, postrojili smo se, šli smo pred tanke in čakali nadaljnja navodila. Tanke smo postavili tako, kot nam je rekel kapetan. In že v tistem trenutku me je zmotilo, da so vse cevi usmerjene proti Novi Gorici ne pa proti Italiji. Zdrava logika je, da če bi nas napadli Italijani, bi bile cevi usmerjene proti Italiji.

Takrat sem šel do njega in ga vprašal, kako to, da mi je rekel eno stvar, narejena pa je bila čisto druga. Vprašal sem ga normalno, ker sva bila pač sama in takrat sem jo dobil po nosu, da nisva več na ti, da sem jaz pač vojak in da moram ubogati njegove ukaze. Rekel mi je: »*Vojniče, ti služiš narodu, zato slušaj i izvršuj naređenja!*« Zabrusil mi je, da moram biti vedno poleg njega. Ja, bil sem, kolikor me pač ni pogrešal. Kapetan Kovačič je od tistega trenutka, ko se je vse skupaj začelo dogajati postal čisto drugačen človek. Meni se je od začetka zdel pač v redu, potem pa je postal zelo agresiven, sploh nepoznan človek. No, takrat so se pač ti tanki postavljali. Ene cevi so bile uperjene proti mestu, ene na bencinsko črpalko. Tam so se ljudje zbirali. Zmerjali so nas. Kakor si spregovoril slovensko besedo so te že vlačili za rokav, v smislu pojdi stran, kaj še tu delaš. Govorili so za osamosvojitve Slovenije, da naj zbežimo oziroma da naj gremo, da naj se predamo. Takrat sploh dejansko nisi vedel kaj sploh narediti in ali te bo to pripeljalo do vojnega sodišča. Do mene je pristopil kriminalist, se predstavil, ter me vprašal, ali sem Slovenec in ali želim pobegniti. Spraševal me je tudi, koliko Slovencev je v četi. Obrazložil sem mu, zakaj ne morem

pobegniti, obljubil pa sem mu, da novico povem našim slovenskim vojakom. Jaz sem moral biti prisoten zraven kapetana, moral sem biti tako rekoč dva ali pet metrov poleg njega. Bilo je dosti Slovencev, ki so hoteli iti. Na hitro sem jim razložil zadevo, jim povedal, da nas ne napadajo Italijani, da je to samo ena laž, da so gor teritorialci in da bo enkrat počilo. Rekel sem: »*Glej, če hočeš pobegniti oz. zapustit te vrste, pojdi tja na bencinsko črpalko.*« Ko so prišli tja, so jih kriminalisti iz Nove Gorice »*popokali*« v avto in jih odpeljali. Kam so jih odpeljali, takrat nisem vedel. Potem ko pa so teritorialci napadli, mislim da 28. ali 29. junija, mislim da okoli dveh ali treh popoldne, smo pa jaz, pa en Slovenec voznik, Miran, mislim, da se je pisal Maučec, pa še en Črnogorec, stekli za bencinskim servisom. Tisti Črnogorec je bil z nama kot vezist, mislim da se je pisal Delić. On je tudi kar z nama tekkel in vzela sva ga zraven, tam ga pač nisva mogla pustiti. No, če gledamo z mejnega prehoda proti Novi Gorici, je bil na desni strani bencinski servis, za njim je bila ena stara hiša, poleg te pa je tekkel potok v manjšem kanjonu. Mi smo po tistem kanjonu tekli do glavne ceste, ko je vsekalo, ko so razstrelili tank. V trenutku, ko je počilo, je Kovačič stekel proti križišču, mi pa po potoku čez polje do hiše, ki ni imela fasade. Tam smo si poiskali zavetje, vendar so nas prestrašili strelji. Kapetan Kovačič je streljal za nami, na srečo ni nobenega zadel. To je bilo kakšnih sto metrov stran. Stekli smo do ceste in v tistem času se je pripeljalo vozilo, mislim da stoenka. Možakar v avtu, ki smo ga ustavili, je bil preplašen. Mi smo imeli namreč celo bojno opremo s seboj. Ampak smo ga prepričali, da je prišel, da nas je odpeljal in da smo prišli na policijsko postajo v Novo Gorico. Šli smo mimo ene zasede, ki je bila za tunelom na levi strani in tam smo pač povedali, da smo pobegnili. Spraševali so nas, kakšno je stanje na mejnem prehodu. Nihče nam takrat ni vzel orožja. Verjetno je bila cela panika na eni in na drugi strani, ker nisi vedel kdo pije kdo plača. Tako smo prišli na policijo s celo bojno opremo. Takrat so nas popisali. Vzeli so podatke, staršem so javili, da smo živi in zdravi in nas vprašali, ali smo pripravljeni služiti domovini. Drugega ti pač ni preostalo kot da si rekel ja. Na posledice prestopa iz JLA v TO takrat nisi mislil. Jaz sem sam pri sebi rekel: »*Hvala Bogu, da imam celo kožo.*« No, takrat smo šli potem nazaj na mejni prehod, kjer pa se je vojska praktično že predala. To vojsko smo takrat s teritorialci razorožili. Razoroževal sem »*svoje*« vojake. Malo grdo so gledali oziroma pač tako čudno je bilo vse skupaj. Sicer sem jim rekel, da bo vse v redu. Nekako so jih tudi drugi pomirili, da ne bo hudega, naj gredo, naj počakajo nadaljnja navodila. Natrpali smo jih v kamione in šli na Lokve, kjer je bil hotel Winkler. Gor mislim da smo bili tri ali štiri tedne in stražili vojake, ki so se predali in so bili gor v bistvu kot zaporniki. Bili so v šoli, ki je bila zraven hotela. Želja pa je bila čim prej oditi, tako da sem zapustil potem Novo Gorico in vse skupaj mislim da konec avgusta. Takrat mi je najbolj pomagal Brane Simčič iz Ajdovščine, da sem se lahko slišal s starši in povedal, da je vse v redu, in tudi oblekel me je, tako da sem imel tudi nekaj civilnega na sebi.

Miloš Omerzu

Leta 1989 sem služil v JLA, v vojski sem vozil Ratka Mladića, in ko sem prišel domov, sem že čutil neko spremembo. Veliko sem pričakoval. Vojna. Bil je večer in sem rekel: »*Žena, grem.*« Pa sem šel. Čutil sem, da moram za svojo domovino nekaj narediti. Drugi dan zjutraj, v času vojne, smo bili prostovoljci v Gornji Radgoni pri občini in so streljali na nas. Začelo se je. Strah pride v človeka, ko vidi vse te dogodke. Težko je to opisati.

V petek smo z molotovkami zažgali tovarnjake. V Elradovi kuhinji smo bili trije. Jaz sem molotovko prižgal, eden jo je vrgel. Bili smo preblizu tovarnjakov in so nas začeli šibati s protiavijskimi. To je take iskre metalo! Drugi dan je potem prišel nekdo in nam rekel: *»Morate se prijaviti v TO, ker ste kamione skurili kot civilisti.«* Potem smo se šli na občino prijaviti v TO in postali smo enota prostovoljcev, osemnajst nas je bilo. Mislim, da je bila nedelja, ko smo šli jaz, Muc, Teršev Matija, Pobršnik in Klemenčič na grad. V prvih vrstah smo tam čakali kot eni troti. Brez hrane smo bili dva dni. Začeli smo z napadom in JLA proti nam. Dogovorjeno je bilo, da mi začnemo napad, nato pa nadaljujejo teritorialci z gradu. Zmenjeno je bilo: *»Vi naredite napad, se spustite dol, potem pa mi.«* Teh naših ni bilo nikjer. V gradu so bili v kleti. To je nepojmljivo, kar se mi je dogajalo. Pred menoj se je odvrtno platno, od začetka življenja, od kadar se spomnim, do konca. Pričakuješ ogromno, potem pa...

Anton Orgolič

Leta 1980, ko je umrl predsednik SFRJ Josip Broz Tito, si je le malokdo predstavljal, da bo država, ki jo je toliko časa krasilo *»bratstvo in edinstvo«* doživela tako klavrn in krvav konec. Po skoraj desetletnem boju za prevlado, predvsem s strani Srbov, in po neuspešnih razgovorih in pogajanjih, je v Sloveniji vzkliła želja o svoji državi in samostojnem odločanju o svoji usodi in usodi Slovencev. Prvi korak na tej poti je bil plebiscit, ki pa je le potrdil odločenost, da se gre do konca in se uresniči želja po samostojni državi.

Vendar pa je bil začetek težak. Predvsem Srbi so bili tisti, ki so s silo navidezno hoteli preprečiti razpad Jugoslavije, v resnici pa so želeli ustvariti veliko Srbijo. V mesecu juniju 1991 se je po razglasitvi samostojnosti Slovenije naslednje jutro pri Trzinu začela vojna za Slovenijo.

Tovornjaki, gradbena mehanizacija, cestne ovire so pričele svoj neusmiljen boj s tanki JLA. Le-ti so rušili vse pred seboj in s silo in vojno strahu hoteli že v kali zatreti vsako najmanjšo misel Slovencev o uresničitvi njihove odločitve. Verjetno niso pričakovali, da se bo slovenski narod uprl in tudi za ceno vojne branil svojo odločitev in Prešernovo Zdravljico. Sledili so letalski napadi na RTV oddajnike, civilne objekte, prevozna sredstva in na civilno prebivalstvo. Sirene, ki so oznanjevale letalske napade, so postale vsakodnevni pojav. Ko smo se odpravljali v službo, nismo nikdar vedeli, ali se bomo lahko po končanem delu vrnili domov. Doma je bilo vse pripravljeno, stvari, ki smo jih potrebovali v vojnih razmerah, so poleg spremljanja pogajanj na televiziji in prek radijskih valov postala dnevna in nočna mora, živeli smo v upanju, da se bo vse srečno končalo.

Vojno za Slovenijo sem osebno doživljal zelo čudno. Vse to, nenehno zavijanje siren, opazovanje puškinih cevi, ki so grozeče štrlele iz podstrešnih oken kasarne v Celju in merile na nedolžne ljudi, me je navdajalo s strahom, po drugi strani pa tudi z odločenostjo in trmo, da se bom po potrebi tudi jaz pridružil in uprl ljudem, ki so tako rekoč čez noč postali agresorji na naši zemlji.

V teh dneh je bila enotnost in medsebojna ljubezen in spoštovanje Slovencev do sebe in do slovenske zemlje na veliki preizkušnji, ki pa se je oktobra leta 1991 srečno končala in zadnji vojak JLA je v pristanišču Koper zapustil našo mlado državo.

Miran Pasarič

Vojna za Slovenijo se je dogajala leta 1991. Takrat sem bil star devetnajst let in sem pravkar končal prvi letnik študija. Dogodkov, povezanih s tem se še relativno dobro spominjam. Predavanja na fakulteti so se že končala. Bilo je poletje in jaz sem užival v počitnicah. Vedno sem hodil pozno spat, naslednjega dne pa sem spal tudi do zgodnjih popoldanskih ur. Tako je bilo tudi tistega dne, ko se je začela vojna. Iz spanja me je predramilo zvonjenje telefona. Bil sem precej nejevoljen, saj je to ena izmed stvari, ki na moji lestvici priljubljenosti niso prav visoko. Pogledal sem na uro, ki je kazala okoli poldneva, vstal iz postelje in odšel do telefona. Na drugi strani sem zaslišal mamo, ki je rekla: *»Zdravo! Veš, vojna je. Pojdi v trgovino in poglej, če še kaj imajo. Kupi kruh!«* Najprej sem mislil, da se šali, potem pa sem pomislil, da bo že res. Oblekel sem se in se s kolesom odpeljal v mesto. V mestu je bila velika gneča, ljudje pa so bili precej panični in so kupovali tako rekoč vse, kar se da pojesti. Po kakšni uri čakanja sem nato le prišel do kruha, ki je bil sicer od prejšnjega dne, ampak, hej, saj je vendar vojna. Potem sem se odpeljal domov in prižgal televizor. Nekaj časa sem gledal, da sem sploh videl, kaj se dogaja. Posnetki barikad na cestah, tanki, vojaki, vse je izgledalo kar resno, vendar nekako ni sodilo k nam. Zakaj bi nas napadla naša vojska? Kdo se bo s kom sploh bojeval, če pa smo vsi naši? Takšna in podobna vprašanja so se v tistih trenutkih postavljala kar sama od sebe. Pozneje se je izkazalo, da se dejansko nikomur ni prav ljubilo bojevati. Vojna, ki traja deset dni, prosim vas lepo. In to proti jugoslovanski vojski, ki je bila dokaj na nivoju celo v svetovnem merilu. Moramo si priznati, da bi se v primeru resnega napada JLA ta naša vojna kaj klavrno končala. Večina naših junakov, ki so se bojevali za Slovenijo, je tistih deset dni preživela skritih na kakšnem seniku in to tako pijanih, da se vojne spomnijo le po pripovedovanju drugih. Vse to sem lahko spoznal nekaj let pozneje, ko sem služil vojaški rok v slovenski vojski. Po naši osamosvojitveni vojni smo morali ustanoviti lastno vojsko, za katero pa smo imeli na voljo bore malo sposobnega poveljniškega kadra. Tako je poveljnik lahko postal vsak, ki je med vojno v rokah držal puško. Mislim, da so za relativno ugoden razplet vojne (bila je kratka, malo žrtev, malo škode) mnogo več naredili politiki in pogajalci.

Mislim, da je prav, da imamo Slovenci svojo državo. Toda jaz sem se rodil in odraščal v Jugoslaviji. Takrat nam je bilo lepo in nam v bistvu ni nič manjkalo. Moram priznati, da mi je bilo kar malo žal, ko smo se odcepili od Jugoslavije. Žal pa mi je tudi, da vojaškega roka nisem služil v JLA, ki je bila vsaj prava vojska.

Tako se je ta naša vojna končala. Če ne bi imel na voljo medijev in ne bi gledal skozi okno, sploh ne bi vedel, da se dogaja kaj nenavadnega. Tako sem v času vojne med drugim opravil tudi en izpit, nekaj tednov pozneje pa smo z družino odšli na morje na Hrvaško. Tja smo hodili vsa leta pred vojno in tudi vsa leta po vojni. Razlika je edino v tem, da smo prej letovali v domovini, zdaj pa hodimo v tujino.

Aljoša Perger

Dogodki, ki so se zgodili junija 1991, so mi močno ostali v spominu. Z veseljem in ponosom sem po televizijskem sprejemniku spremljal zasedanje slovenskega parlamenta in razglasitev samostojne države Slovenije. Po tistem sem upal, da JLA ne bo uresničila svojih groženj in vendarle dovolila, da Slovenija začne mirno njeno samostojno pot. A, žal, ni bilo tako.

Prvi dan vojne sem se odpravil v službo ob običajni uri, malo zaskrbljen in prestrašen, saj nisem vedel, kako se bodo dogodki odvijali. Pravkar so se pričele počitnice, učitelji pa smo morali opraviti še zadnje obveznosti, preden smo se tudi sami odpravili na dopust. Že prej načrtovano konferenco smo opravili v šoli, čeprav smo nameravali odpotovati na Roglo. Takoj, ko sem prišel v šolo, so začeli zvoniti telefoni, delavci, ki se vozijo v službo iz bolj oddaljenih krajev, so sporočali, da jih ne bo, drugi so spraševali ali konferenca bo itd. Vseskozi sem v pisarni poslušal radijske novice in ohranjal mirno kri. Konferenca je bila kratka. Sklical sem še tehnično osebje, saj sem vedel, da bo potrebno pripraviti zaklonišče, ki ga šola ima v kletnih prostorih. Sledil je sestanek na občini. Po prejemu navodil, kako naj pripravimo zaklonišče in kako naj obveščamo krajanke in delavce, sem se vrnil v šolo. Hišnik in snažilke so pripravljali prostor, saj imamo sicer tam garderobe in shrambo nepotrebnih predmetov, ki smo jih znosili na dvorišče. Pozno popoldne sem odšel domov. Po kosilu sem vseskozi spremljal novinarske konference po televiziji. Zvečer je sledil klic iz KS Gorica. Udeležil sem se sestanka, ki je bil v celoti namenjen pripravi na morebitne zračne napade. Bližnja termoelektrarna je namreč strateško pomemben objekt, ki bi ga sovražnik seveda takoj napadel. Po sestanku sem opravil še ogled zaklonišča v šoli in se pozno zvečer vrnil domov. Noč je bila kratka, zaskrbljujoča in nemirna. Nisem dobro spal. Za vsak primer sem v kleti pripravil zasilno bivališče, kamor bi se zatekli, če bi bilo potrebno. A, na srečo, ni bilo treba uporabiti teh prostorov.

Vseskozi sem bil pripravljen pri telefonu in v stalni povezavi s hišnikom, ki stanuje v šoli. Sledili so si bolj nevarni dnevi, tudi zaklonišče se je nekajkrat napolnilo, a vse se je srečno končalo.

Ivan Planinc

Priznam, da takrat nisem mislil na nič drugega kakor le na vojno. Bil sem prestrašen. Mogoče bolj zato, ker je tudi moj oče služil kot vojak med drugo svetovno vojno in nam je otrokom pripovedoval, kaj vse lahko vojna naredi, stvari, ki jih moraš doživeti, da lahko spoznaš resnično grozo vojne. Grozno! Tudi sam je bil ranjen v roko.

Nekje ob enih, ne spominjam se katerega dne, sem prejel telefonski klic. Moram pa še povedati, da sem lovec pri LD Cirkulane. Poklical me je predsednik LD Cirkulane in mi sporočil, da je dobil navodilo, da se moramo vsi lovci sestati in opraviti obhod ob meji. Rekel je tudi, da naj bom pripravljen ob šestih, saj bodo takrat prišli po mene. Oblekel sem lovsko opremo, oprtal lovsko puško, s seboj pa sem vzel tudi veliko nabojev. Sin me je nenehno opazoval. Rekel sem mu: *»Sedaj pa naj le pride kakšen Srb, takoj ga bom ustrelil!«* Opazil sem solze v sinovih očeh in takrat mi je postalo žal za izrečene besede. Hotel sem ga pomiriti z besedami: *»Nikar te naj ne bo strah, saj bom kmalu prišel domov. Obljubim!«* Prišli so pome. V večjih avtomobilih smo se po štirje odpeljali vsak na svojo stran Cirkulan. Mi smo odšli v Mali Okič. Ko smo stopili iz avta, smo dva po dva odšli na svojo stran. Z lovцем Milanom sva tiho obhodila celotno mejo, ki sva jo morala prehoditi. Nikogar ni bilo. Kljub temu pa se nisva kaj dosti pogovarjala. Prišla sva do mesta, kjer smo imeli avto. Tam sta bila tudi druga dva. Tudi onadva nista na nikogar naletela. Nekaj časa smo se pogovarjali, vendar zelo tiho, nato pa smo spet odšli po meji gor in dol. Tako smo delali vso noč. Največja sreča je bila ta, da nismo nikogar srečali. Ne vem, kaj bi se zgodilo, če bi se res

kdo pojavil pred menoj. Res ne vem! Zgodaj zjutraj smo prispeli domov.

Zjutraj me je sin ves srečen objel. Tudi jaz sem bil tisti trenutek še kaj srečen, čeprav sem vedel, da ni bilo zadnjič, da smo šli lovci na obhod slovenske meje.

Anton Podhostnik

Takrat sem obiskoval prvi letnik fakultete za strojništvo. Spominjam se, da sem imel izpit iz matematike. Že zgodaj zjutraj sem se odpravil na avtobus, ki pelje v Maribor. Ko smo se pripeljali do mostu, ki poteka preko Drave v Dolanah pri gradu Borl, sem opazil velike tovornjake, na katerih so bile barikade. Ob pogledu nanje sem prvič občutil neko vznemirjenje. Bil je strah, strah pred vojno. Nadaljevali smo pot in tudi drugod do Maribora so že postavljali barikade.

Izpit sem naredil zlahka, saj so bila vprašanja zaradi vojnih okoliščin precej lahka. Od veselja, ker sem uspešno opravil izpit, sem že skoraj pozabil na resnost vojne. Prišel sem na avtobusno postajo z namenom, da se odpravim domov, ampak zaradi cestnih barikad avtobus ni peljal. Linije so bile redke. Že sem se spraševal, kako bom prispel domov, ko zagledam prijatelja iz domačega kraja. Skupaj sva se odpravila proti Cirkulanam. Osrednja tema najinega pogovora je bila vojna. Prijatelj mi je povedal, da je zjutraj po radiu slišal, da se bodo pripeljali tanki iz Varaždina. Njihova pot bo potekala tudi mimo Cirkulan, našega domačega kraja. Spet me je spreletelo tisto vznemirjenje, tisti strah, še posebej zato, ker sem domoval ravno ob meji s Hrvaško.

Pripeljala sva se do mostička v Dolanah pri gradu Borl, kjer so zjutraj pripravljali ovire. Zdaj so bile že postavljene. Most je bil poln betonskih in železnih barikad. Postavili pa so tudi mine, da bi z njimi razstrelili most, če bi se nevarnost približala.

Doma sem dan preživel ob televiziji. Spremljal sem vojne dogodke. Zvečer sem se s prijatelji odpravil do tistega mostu pod gradom. Ko smo prispeli tja, smo opazili, da se nekaj premika, vendar nam je tema preprečila, da bi videli, kaj je bilo. Nenadoma zagledamo moškega v vojaški uniformi. Bil je čuvaj, ki nas je okaral, saj ne bi smeli hoditi tam. Rekel je tudi, da smo imeli srečo, saj nas bi lahko ustrelili. Šele tedaj smo ugotovili, kaj se je premikalo po travnikih. Bili so vojaki TO (teritorialne obrambe) v popolni vojni pripravljenosti. Takrat smo se gromozansko prestrašili in urno smo jo ucvrli domov. Še vso noč od strahu nisem mogel zatisniti očesa.

Toni Podhostnik

Doživel sem vojno. Vojno, ki je bila k sreči kratka in za nas ne preveč boleča.

Toda nekateri so izgubili svojce, prijatelje, najdražje. Opisal bom dan, ki se mi je najbolj vtisnil v spomin. Zaposlen sem bil na mejnem prehodu Šentilj. Na mejni prehod so bili v tistih dneh usmerjeni tanki takratne JLA. Vojaki JLA bi namreč morali prevzeti ves nadzor na mejnih prehodih v Sloveniji. Takšno odločitev je sprejel takratni politični vrh z Miloševićem na čelu. Naša TO se je že precej časa pripravljala na to agresijo. Uvoz kamionov za odvoz smeti, v katerih je bilo orožje, namenjeno TO, je samo eden izmed mnogih primerov. Dan napada na mejni prehod Šentilj je v mojih očeh izgledal tako, kot bom opisal v naslednjih vrsticah. Hrib nad mejnim prehodom je bil poln vojakov JLA, ki so bili vkopani in pripravljeni, da z lahkim orožjem (minometalci, mitraljezi in avtomati)

napadejo sam prehod. Karavla na drugi strani prehoda je bila v polnem bojnem stanju. Ni se hotela vdati, čeprav so jo silili v to. V dopoldanskem času sta dva miga preletela prehod in ko sta se vrnila (obrnila sta v Grazu), sta raketirala policijsko postajo v Šentilju. Eden izmed policajev je bil težko ranjen. Dva tanka, ki so ju zajeli teritorialci, sta bila pripeljana na mejo. Izstrelila sta strel v karavlo, iz katere so pobegnili vojaki JLA in se vdali. Pred tem napadom na karavlo so vojaki JLA z minometi in avtomati napadali stari mejni prehod. V tem času so vojaki s hriba napadli kamionski terminal, tako da smo se morali umakniti v zaklonišče, kjer smo preživeli dobri dve uri. Teritorialci so s tankovskimi izstrelki napadli vojake na hribu. Ti so se razbežali in vdali. Ko smo prišli iz zaklonišča, smo videli razbito steklo in prestreljeno streho na zgradbi prehoda. Na srečo ni bil nihče ranjen. Ves čas sem razmišljal, kako je z mojima otrokoma, ki sta bila v varstvu. V večernih urah, ko sva se z ženo po stranskih poteh vračala domov (glavne ceste so bile blokirane), so v zraku že krožila letala JLA. Ko sva prispela do naše varuške, sva bila srečna, da sta otroka živa in zdrava. Čeprav sta bila prestrašena, sta bila neznansko srečna, da smo se spet lahko objeli.

Rado

Vsi, ki smo potovali po bivši Jugoslaviji, smo vedeli že mnogo prej, da se bo prej ali slej zgodilo. Vedeli smo, čeprav iz neuradnih virov. V času svojega službovanja po nekdanji SFRJ sem tako večkrat naletel na pripombe naših bivših bratov, češ da Slovenija nikoli ni bila država in nikoli ne bo.

Slovenska vojna se je začela na dan, ko sem bil službeno v Bosni. Zanj sem zvedel po radiu v avtu. Čeprav so mi začasno odsvetovali nadaljevanje poti domov, ker naj bi bila JLA na vseh slovenskih mejnih prehodih, je bila moja edina želja vrniti se čimprej k svoji družini. Ves čas vožnje domov sem se počutil zelo neprijetno, saj nisem natančno vedel, kako daleč se je vse skupaj razvilo; to neprijetnost pa so stopnjevale še informacije ljudi, ki so iz Slovenije ravno prihajali. Na srečo sem se domov vrnil brez večjih zapletov, saj stvari, kot se je pozneje izkazalo, le niso bile tako strašne, kot se je zdelo sprva. Ravno zaradi službenih obveznosti sem bil večino časa vojne v Sloveniji odsoten. Tako se nama je z ženo zdelo najvarneje in najprimerneje, da je v času moje odsotnosti, skupaj z otrokoma na deželi pri starših. Sam sem v glavnem vojno v Sloveniji doživljal in spremljal po radiu v avtu, doma pa ves čas po televiziji.

Ne zdi se mi primerno, da bi se spuščal v politične sfere in opisoval, kakšni so moji pogledi na vojno s tega vidika; tudi ne bom razpravljal o tem, koliko smo zaradi te vojne in osamosvojitve izgubili ali pridobili. Mislim, da je najpomembneje to, da so se stvari uspešno rešile in nam ni bilo potrebno preživljati še česa hujšega, kot so na primer na veliko žalost morali pozneje nekateri drugi narodi v bivši SFRJ.

Alojz Rakuš

V nedeljo zjutraj so po radiu sporočili, da so iz letališča v Zadru vzletela letala, napovedal je bil napad na Republiko Slovenijo. Z družino smo bili zbrani pri zajtrku, presenečeni in prestrašeni. Na misel so mi prišla svarila mojega očeta, ki je v nemški armadi in kasneje pri partizanih preživel drugo svetovno vojno. V našem kraju smo na regionalni cesti Celje – Maribor postavili protiklepne ovire, tako da je bil dostop do službe otežen.

Prvih nekaj dni je delo potekalo nemoteno, pozneje pa se je zaradi ohromitve prevoza blaga ustavilo. Delavci smo se gibal na omenjenem območju, v bližini sredstev javnega obveščanja. Na srečo letalskega napada ni bilo, ob lažnih alarmih pa smo se umaknili v zaklonišča. Sam sem opravljal določene naloge, preverjal stanje telefonskega omrežja, ki je bilo občasno pretrgano. Z območnim štabom TO sem bil v stalnem stiku, nadzoroval sem tudi gibanje delavcev. Doma v naselju smo vaščani nadzorovali vodovodna zajetja in transformatorske postaje. Nepoznanim voznikom avtomobilov smo preverjali osebne dokumente. Vojno smo občutili tudi tako, da so kolesa postala množična prevozna sredstva, saj se drugače ni dalo priti v službo. Na cestah so bile ovire, pa tudi goriva ni bilo. Ljudje so pokupili zaloge hrane, nekateri so pričeli graditi zaklonišča, v katera so prinesli oblačila in najosnovnejše prehrabne izdelke. Na srečo vojna Dravinjske doline ni preveč prizadela, saj so bila žarišča spopadov od nas precej oddaljena.

Konrad Rebernak

Kot vsako jutro sem se tudi tistega dne odpravil na delo z avtomobilom. Ko sem prišel do mosta, me je ustavil pripadnik TO in mi povedal, da če sem s tega konca Mure, naj tu tudi ostanem, saj se s hrvaške meje bližajo tanki. Tako sem tistega dne in do konca vojne ostal doma.

Prišlo je do tistega, kar se je v poročilih že nekaj časa omenjalo, vendar dokler ni šlo zares, nisem verjel, da je kaj takega mogoče. Tanki so prihajali s Hrvaške čez Gibino, kjer jih je naša TO nekaj časa zadrževala, nato pa so nadaljevali pot proti Gornji Radgoni, z namenom zavzeti mejni prehod. Ali se bomo temu uprli in na kakšen način? Ali se je TO sposobna organizirati in pokazati, da Slovenija noče živeti pod vojaško diktaturo?

Premišljeval sem o sposobnostih in namenih jugoslovanske vojske. Kot bivši pripadnik te vojske sem vedel, kako v vojski razmišljajo oficirji in vojaki. Oficirji so vojake prepričevali o zunanjih in notranjih sovražnikih, ki prežijo na vsakem vogalu, tako da smo jim ob splošnem pomanjkanju informacij večinoma tudi verjeli in bili zlepa ali zgrda pripravljeni izvršiti ukaze. Tokrat so šli branit severno mejo Jugoslavije. Med premiki tankov proti Radencem so se začeli tudi letalski bombni napadi, bolj pa me je skrbelo to, da bi začela prihajati tudi pehota. Nekateri so hodili gledat premike tankov, kar pa me v tistih časih ni mikalo, saj je bila vojska zmedena in je imela vsako premikanje kogarkoli za sumljivo in so tudi streljali. Ker nisem bil član TO, sem pričakoval, da bom v primeru potrebe mobiliziran za kake druge naloge, za katere sem usposobljen.

V tistem času je imel sin Matjaž v naprej plačano tritedensko jezikovno izobraževanje v Muenchnu. Doma smo bili – dva otroka, žena, moja mama, ki je bila bolna in jaz. V tem času smo sledili informacijam o poteku dogodkov in se ob letalskih napadih zadrževali tudi v kleti. V Muenchen je bilo nemogoče priti – ceste so bile blokirane, letala so nas obletavala, na pohodu so bili tanki, lahko bi nas kdo obtožil bega – ali pa bi vseeno veljalo poskusiti. Vsaj en član družine bi se rešil dogodkov, ki so kazali, da se bodo spremenili v pekel. Tako sva se z ženo odločila: poskusimo se prebiti čez cestne blokade prek meje in nato do Muenchna. Po informacijah je bil nezaseden le še mejni prehod Trate. Tako se Matjaž, žena in jaz odpravimo. Ko smo sedli v avto, je radio poročal o nevarnosti zračnega napada. Ostali smo doma. To se je ponovilo še nekajkrat, tako smo se odpravili komaj čez dva dni in prišli skoraj do Trat. Tam pa je bila cestna blokada – španski jezdec, mimo

katerega se nikakor ni dalo priti. Ko smo tam razočarani stali, smo srečali domačina, ki je delal v Avstriji. Predlagal je pot po skoraj neprevozni makadamski cesti. Tam smo drug drugemu pomagali potiskati vozilo navkreber. Tako smo se prebili do mejnega prehoda. V strahu smo se peljali čez. Nikogar ni bilo blizu, policist je le dal znak iz mejnega objekta, naj gremo naprej. Avstrijski obmejni organi ravno tako – ali se niso bali navala beguncev? Do sem je šlo. Kako pa bo ob povratku? Doma sta ostali hčerka in bolna mama, zato sva se z ženo želela čimprej vrniti. S polnim plinom smo se peljali do Muenchna, uredili formalnosti o tečaju nemščine, pojedli pico in se poslovili. Nato sva se odpravila na pot domov v skrbeh, kaj se dogaja doma. Vsaj en član družine je bil trenutno na varnem. Na mejo v Tratah sva se vrnila približno ob triindvajseti uri. Na meji ni bilo videti nikogar. Malo za mejo pa naju je legitimiral pripadnik TO, ki je ob moji nehoteni nagli kretnji posegel po pištoli. Nato sva iskala pot mimo barikad proti domu. Namesto dobrih petindvajset kilometrov sva jih prevozila okoli šestdeset. Potem pa spet čakanje in zasledovanje informacij. Pri obveščanju Janeza Janše, Milana Kučana, Janeza Drnovška, Jelka Kacina in drugih sem razmišljal, koliko odstotkov resnice je v njihovih pomirjujočih izjavah o skorajšnjem končanju vojne in o stališču tujih držav do priznanja Slovenije. Prepričljivo in poznavalsko sta delovala predvsem Janez Janša in Jelko Kacin. Tako so poznejše informacije o priznanju Slovenije bile resnično olajšanje.

V času vojne nekateri telefoni niso delovali. Tako smo v našo družino uspeli dobiti novico o uspešnem zagovoru diplomatske naloge ženinega brata. Potrebno jo je bilo sporočiti tastu in tašči. Ker je bil njihov telefon nem, se je bilo treba odpraviti približno deset kilometrov v smer proti Gornji Radgoni. Z ženo sva se na pot odpravila z avtom. Na glavni cesti proti Gornji Radgoni pa je bilo stanje tako: na cesti sledovi tankovskih gosenic in nikjer žive duše. Pri posameznih hišah so prek ograj sosedje opazovali cesto in med seboj najbrž komentirali dogajanje. Izgledalo je kot približevanje koncu sveta.

Prispela sva na dvorišče ženinih staršev, pozdravili smo se, tedaj pa je nekaj močno počilo in na dvorišče je priletel pol kilograma težek drobec bombe. Nato smo še zaslišali letalo, ki se je oddaljevalo. Bomba je bila odvržena na dvorišče podjetja Avtoradgona, ki je v neposredni bližini. Pretreseni smo se umaknili v hišo. Ko sva povedala veselo novico o zagovoru diplomatske, smo malo proslavili, nato pa sva se v strahu pred ponovnim napadom hitro odpravila domov.

Vojna je trajala še nekaj dni. Vsaka informacija, ki so jo posredovali mediji, je v nas vzbudila upanje na skorajšnji konec vojne ali pa s svojo dvoumnostjo skrb in strah za prihodnost.

Bojan Safran

Gornja Radgona 1991, odlomki iz spominov na dogodke v osamosvojitveni vojni

Že dolgo pred agresijo ni bilo nobenega dvoma več, da Slovenci v absolutni večini podpiramo osamosvojitve Republike Slovenije. Tudi največji idealisti smo, če ne prej pa po srbskem vdoru v monetarni sistem Jugoslavije, spoznali, da ni poti nazaj. Odprto je ostajalo le vprašanje, kako doseči ta cilj. Sam temu nisem mogel posvečati veliko pozornosti, saj mi je bila poglavitna skrb delovno zelo intenzivna, dohodkovno pa sila skromna obrt, ki je komaj omogočala dostojno preživetje. A vojaški napad na Slovenijo je razblinil vse dileme o prioritetah. Moje siceršnje spoštovanje izročil NOB je bilo namreč dopolnjeno še s pravilom, ki sem ga prvič srečal v šoli za rezervne oficirje v Bileči: Domovino je treba braniti

pred vsakim napadalcem, ne glede na to, kdo je in od kod prihaja. Zdaj je napočil čas, da ga v svoji (za mnoge neverjetni) varianti uresničimo.

V četrtek zvečer, 27. junija, ko je kolona JA na poti proti Gornji Radgoni počivala še nekje pred Hrastje Moto, je obrambni minister (sekretar za obrambo) Janša na televiziji povedal, da TO sprejema v svoje vrste prostovoljce. Bil sem že kakšno leto brez vojaškega razporeda in to je bila prilika, da organizirano prispevam dolžni delež. A eden od dveh starešin iz 73. Območnega štaba teritorialne obrambe Ljutomer, ki sta tvorila nekakšno izpostavljeno poveljstvo za Gornjo Radgono, je na mojo prijavo odgovoril: *»Zdravko, če te bomo potrebovali, te pokličemo«*.

Organizacija obrambe smeri, ki so vodile od hrvaške meje proti Gornji Radgoni je bila, recimo temu, vsaj nenavadna. Zato je polkovnik Popov s svojo enoto, po ormoškem boju, enostavno in zlahka prodrli do nas. Lokalne enote teritorialne obrambe (TO) pa je v pripravi obrambe mesta pestilo hudo pomanjkanje protiolepnih sredstev in orožja nasploh. Na razpolago ga je bilo le toliko, kot so ga zaposleni uspeli (takrat še) v Občinskem štabu TO Gornja Radgona in nekaj rezervistov, v preteklih mesecih *»ukrasti«* iz lastnih skladišč v stražnici JA sredi mesta. Zaradi posledic reorganizacije TO, malo pred napadom, so bile tudi kadrovske težave ter pomanjkljivosti v vodenju in poveljevanju. Vse to je povzročilo, da so se, ob prodoru kolone JA v mesto, enote TO in milice umaknile z obrambnih položajev praktično brez boja. Toda polkovnik Popov je naletel na zagrizen odpor posameznikov in skupin, pretežno civilistov in nekaj pripadnikov enot TO. Ti so, v glavnem brez formalnih voditeljev in spontano, z nekaj formacijskimi sredstvi oborožitve, kakšnim orožjem iz *»domačih zalog«*, predvsem pa s priročnimi bojnimi sredstvi, dodobra zaposlili enoto JA. V teh spopadih je imela vojska vsaj dva mrtva in precej ranjenih. Uničen ali zaplenjen pa je bil celoten spremljevalni del kolone, kjer je bilo devet različnih vojaških kolesnih vozil. Življenje je izgubil tudi en civilist. Kljub temu so v petek, nekaj po dvanajsti uri, vsa oklepna vozila (trije tanki, en tank za vleko, deset bojnih oklepnih transporterjev in en poveljniški oklepni transporter), bojno sposobna prodrli na mejni prehod in ga zasedla. Radgona je zamrla. Videti je bilo vse izgubljeno.

Moja družina se je že v četrtek popoldne iz Radgone umaknila k sorodnikom. V petek dopoldne, ko so se detonacije bližale centru mesta, pa sem snel vsa okna in balkonska vrata ter jih znosil v sobo na dvorišni strani zgradbe. Razpršeno steklo je namreč ob zadetkih zelo neprijetno. Pričakovati je bilo, da bodo napadalci prodirali po naši Panonski ulici in najbolj me je skrbela pehota, ki bi lahko prišla po prehodih izza stanovanjskih zgradb. Ker pa je bilo tam videti teritorialce, sem računal, da bodo oni poskrbeli za njih. Toda, ko se je že slišalo rohnenje težkih motorjev, ni bilo več nikjer nikogar.

Iz našega prvega nadstropja je bil dober pregled nad delom ulice, saj je zgradba od cestišča oddaljena kakšnih petnajst metrov. A dogodki niso tekli po mojih predvidevanjih. Kolona JA je v centru Radgone krenila naravnost in oklepniki so prodirali po Partizanski cesti, nato pa po Maistrovem trgu do križišča Kerenčičeve s Panonsko ulico. Šele tam so bili vidni z mojega mesta in oddaljeni kakšnih sto metrov. Imel sem svojo lovsko mavzerico 7,9 mm s strelnim daljnogledom in nekaj vojaškega ostrostrelskega streliva tega kalibra. Kot inštruktor za ostrostrelce v TO Pomurja sem si pač, kot vsak dober teritorialec, ustvaril potrebno rezervo. Ker pa je bila lokacija križišča močno na moji desni, je bilo za strel leže iz kritja pri balkonskih vratih potrebno meriti z leve rame. Na tej smeri je bila v neposredni bližini še platana, ki so jo leto ali dve prej nekoliko obrezali. Zato so bili v krošnji primerni

presledki za iskanje cilja, hkrati pa je omogočala razmeroma dobro kritje.

Oklepniki v križišču so počasi napredovali, se vračali, pa zopet napredovali. To se je ponovilo kar nekajkrat. Zadrževala jih je ovira na vhodu v območje mejnega prehoda, ki je njihov tank za vleko ni in ni mogel odstraniti. Za mojo flinto ni bilo primerne cilja. V ljudi pa bi streljal le v skrajni sili, saj so enote JA sestavljali predvsem naborniki. Naenkrat je tank, ki je stal v križišču, zapeljal malo nazaj in visoko dvignil cev. Neznansko je počilo, ulico pa je zajel dim. Kasneje sem izvedel, da je streljal v eno od stanovanj, ker je tank, ki je stal pred njim, začel goreti, ko je eden izmed prostovoljcev nanj vrgel molotovko. Tank, ki je streljal, je sedaj stal tako, da je bil dobro viden skozi eno od odprtín v krošnji. Nameril sem v njegov reflektor za nočno opazovanje in sprožil. Čim je posadka zaznala udarec krogle, se je kupola začela vrteti in vpeti mitraljez je neprestano streljal po okolici. Cev se je ustavila v moji smeri in očitno so iskali strelca. Hitro sem se umaknil v sobo na dvoriščni strani in čakal. Slišati je bilo še nekaj rafalov, potem pa je začelo nekje pri Elradu neznansko pokati. Čez kakšnih pet minut je tank še vedno stal na istem mestu. Kljub temu, da je bilo pričakovati podporo pehote pri prodiranju oklepnikov, pa na ulici in dvorišču ni bilo opaziti vojakov. Znova sem nameril ter sprožil. Reflektor je nenavadno »zacvetel« in urno se je bilo treba umakniti na varno.

Ko je streljanje v križišču nekoliko potihnilo, se je na drugi strani ulice pojavil Drago Jančar s svojo kamero. V hrušču, ki je prihajal iz smeri Elrada in zgradbe milice, sem se drl, naj mi pove, kaj se tam dogaja. Iz njegovega vpitja se je dalo razbrati, da gorijo kamioni JA s strelivom, ki so jih zažgali naši. Odšel je naprej in se smukal od kritja do kritja, saj je očitno hotel od blizu posneti dogajanje v križišču. Čez čas so se oklepniki začeli ponovno premikati in hrup njihovih motorjev je postopoma zamrl nekje na mejnem prehodu. Znova sem preveril stanje na dvorišču in se nato odpravil proti ulici. Mimo je prav takrat prišel eden od lokalnih novinarjev in ko je videl mojo puško, se je razhudil: »Zaradi vaših neumnosti bodo vse razbili«. Morda je imel po svoje prav, a verjamem, da bi bilo še bolj narobe, če bi mirno gledali, kako sovražni tanki mendrajo naš kraj.

Naslednja dva dneva so enote TO in milice urejale svoje sile na različnih lokacijah v bližini Radgone. Oklepniki JA pa so se prosto »sprehajali« po ulicah, predvsem na relaciji med mejnim prehodom in stražnico. Potem, ko so naši tehniki odklopili vodo, elektriko in telefonske povezave do mejnega prehoda, je Popov celo zahajal v neko bližnje zasebno stanovanje in tam uporabljal »civilni« telefon za zvezo z matično vojašnico.

V soboto jutraj so mi na poveljstvu znova povedali, da me ne potrebujejo. Potem pa je v Radgono prispel načelnik Območnega ŠTO poročnik Rauter in sredi popoldneva me je poklical na razgovor. Povedal je, da skupine prostovoljcev, med njimi tudi tisti, ki so prvi dan opravili večino napadov na kolono JA, znova pripravljajo akcije proti vojski. Ker se je TO med tem že pripravljala za blokado mejnega prehoda in stražnice v mestu, je pretila nevarnost, da pride do nekoordiniranih akcij, kar bi lahko imelo hude posledice. Do takrat je bila iz večine dosegljivih fantov že formirana posebna skupina in Rauter me je določil za njenega poveljnika. Nemudoma sem podpisal pristopno izjavo in pol petih popoldne prevzel skupino. Bilo jih je osemnajst in nastanili so se pri Mucovih na Simoničevem bregu tako, da so zasedli celotno pritličje hiše. Kar raznesti jih je hotelo od neučakanosti. Takoj so hoteli v akcijo. Razložil sem jim, da se bo treba sedaj, ko so podpisali izjavo o prostovoljnem pristopu v TO, pač držati pravil in, da morajo biti vse aktivnosti skupine usklajene in odobrene od pristojnega poveljnika. Ker so v svoji vnemi med spopadi prvega

dne zanemarjali nekatera od pomembnih pravil bojnega delovanja, predvsem tistih, ki zagotavljajo lastno varnost, sem z njimi opravil krajše usposabljanje. Glede na razpoložljivo orožje in vojaško znanje posameznikov, smo nato formirali tri skupine ter vsaki določili vodjo.

Z Milanom Mulecom, članom skupine, ki je imel stanovanje v neposredni bližini mejnega prehoda tako, da je bilo lokacijsko že med samimi položaji enote JA, sem se proti večeru odpravil v izvidnico. Nihče v TO namreč ni imel predstave o tem, koliko bojnih sredstev in vojakov je pravzaprav tam in kako so razmeščeni. Priplazila sva se do zgradbe in iz njegove spalnice je bilo mogoče opazovati precejšen del mejnega prehoda. Na podlagi teh podatkov in potem še ogleda z Jurkovičeve ter Lackove ulice je nastala približna skica razporeditve enote JA na širšem območju mejnega prehoda. Oklepniki so bili na varnem v »*mrtvih kotih*« različnih zgradb in le en tank ter dva ali trije oklepni transporterji so bili postavljeni tako, da bi lahko z ognjem pokrivali možne smeri napada naših enot. Izpostavljeni stražarji in opazovalci so bili dobro prikriti in z uporabo obstoječih objektov ter sredstev zaščiteni pred pehotnim ognjem. To so bili prvi uporabni podatki za pripravo blokade enote JA na mejnem prehodu.

Po vrnitvi v »*bazo*« so nama fantje povedali, da je med tem nekdo z vrha Simoničevega brega streljal proti naši lokaciji. Ocenili smo, da to mesto ni več dovolj varno in sprejeta je bila odločitev za preselitev celotne skupine v Cankarjevo ulico.

V tem času je prihajalo do nekaterih nesporazumov med občinskim vodstvom in načelnikom Območnega ŠTO. V občini so namreč svojo vlogo razumeli v duhu splošnega ljudskega odpora, teritorialci pa so se hoteli, v skladu z enim od namenov reorganizacije TO, otrestiti vpliva civilnih struktur. Zato je občinski izvršni svet v nedeljo okrog enih zjutraj, med drugimi sprejel tudi sklep z zahtevo, da prevzamem naloge koordinatorja oziroma častnika za povezavo med TO in civilnimi delom obrambe v občini. Verjetno je to nekako odgovarjalo tudi Rauterju, saj je bil načelnik šele kakšen mesec in ni dobro poznal ne lokalnih razmer ne enot s tega konca. Na novi dolžnosti sem nato nekaj prispeval tudi k temu, da se je iz predstavnikov sodelujočih organov in struktur (TO, milice, civilne zaščite, notranjih zadev in ljudske obrambe) vzpostavila koordinacijska skupina in, da je bila tudi s strani TO sprejeta kot enakopraven sogovornik v pripravi aktivnosti. Moji stiki s posebno skupino prostovoljcev so se omejili na usklajevanje nalog, ko je bilo predvideno njihovo sodelovanje.

Obseg obveznosti, ki so mi bile naložene se je zdaj razširil na različna področja glede na to ali je bil kje potreben izvidnik, pogajalec, kurir, zalednik, poveljnik ali inženirec. Prva pomembnejša naloga me je čakala že v nedeljo zjutraj. Ogledal sem si lokacije in pripravil načrt, kako postaviti ovire za podporo v razmestitvi naših enot pri organizaciji blokade. Oviranje je moralo onemogočiti preboj oklepnikov JA z mejnega prehoda. Prisoten je bil tudi načelnik oddelka za ljudsko obrambo občine, ki je z delovnimi skupinami zagotavljal potrebno moštvo in sredstva. Ekipa civilne zaščite so pred tem že umaknile prebivalstvo iz širšega območja mejnega prehoda na varno. Za izdelavo ovir smo znova načrtovali uporabo otovorjenih težkih kamionov. Po določitvi lokacij in načina postavitve posameznega vozila sem tja povedel vse voznike, ki so sodelovali v akciji. Tako je vsak spoznal svoj del naloge in so lahko po znaku za začetek vsi, kolikor je bilo mogoče, hkrati glede na prepustnost komunikacij, zapeljali na določeno mesto in zapustili vozila. Na ta način je bilo doseženo presenečenje, s tem pa tudi večja varnost voznikov, ki so na nekaterih točkah delovali v

neposrednem dosegu nasprotnikovih orožij. Dva voznika sta, z namenom čim hitreje in čim bolje opraviti svoj del naloge, peljala vozili po komunikaciji, ki je nismo predvideli, ker je bila izpostavljena opazovanju iz stražnice in bi vojska lahko zaznala, da se nekaj pripravlja. Prvi je na zoženem delu cestišča, kjer so stala zgorela vozila JA iz prvega dne, naletel na protitankovsko mino. Tam jo je že postavila ena naših enot, ki je zasedala položaje, a mesta ni označila in zaradi hkratnosti dogajanja, še ni uspela obvestiti drugih enot ter organov. Voznik Milan Farkaš je bil huje ranjen. Med tem so milica in dva voda TO tudi popolno obkolili stražnico v mestu.

Že popoldne istega dne je načelnik Pokrajinskega štaba TO Maribor stotnik Šteiner, pregledal naše enote na položajih. Hotel si je osebno ogledati tudi razmere na mejnem prehodu. Zato sva se nekaj po dvajseti uri odpravila proti Jurkovičevi ulici, saj sem nameraval znova uporabiti Milanovo stanovanje. Toda enota JA je po obkolitvi postavila nekaj svojih skupin bliže našim položajem in ob zgradbi, ki je bila najin cilj, so bili vojaki v improviziranih kritjih. Zato sva s plazenjem nadaljevala po Jurkovičevi ulici. Vse od upravne zgradbe Kmetijskega kombinata je cestišče na desni strani, nad nekajmetrsko strmino do ravni Kerenčičeve, omejeval opečnat zid. Zaradi starosti so bile opeke v njem tako preperele, da ne bi omogočale omembe vredne zaščite niti pred krogli iz pehotnega orožja, kaj šele, če bi po nama našgali iz kakšnega večjega kalibra. Sva pa bila vsaj zakrita pred pogledi opazovalcev. A na več mestih so v zidu zevali presledki in vsakič se je bilo treba splaziti na levo stran ulice in tako pridobiti nekaj kritja s kotom, ki ga je naredilo cestišče zaradi višje lege. Toda, če bi nasprotnik na tistem mestu imel opazovalca v nadstropju katere od zgradb na Kerenčičevi ulici, ki so bile le kakšnih dvajset metrov oddaljene, bi bilo po nama. Tako sva prispela do točke nad Kompasovo restavracijo. Skozi odprtino v zidu je bilo mogoče videti, da v prehodu med restavracijo in naslednjo zgradbo stoji oklepni transporter in cev njegovega 20 mm topa je zijala nekam nad najin položaj. Šteiner je imel s seboj majhno prenosno radijsko napravo. Ravno med ugibanjem ali naj nadaljujeva pot do reke Mure, se je nekje v sistemu zvez vzpostavljala povezava in »motorola« je neznansko zahreščala v tisti nenavadni tišini, ki je lebdela nad tem delom mesta. Iz smeri vojske se je zaslišala vznemirjena govorica in topot korakov. Razlegla so se povelja za pripravljenost in čez nekaj časa je neprijetno zabrnul še elektromotor, ki je verjetno obračal kupolo na oklepni transporter. Midva sva se med tem že plazila nazaj proti našim. Za tisto »puzanje« bi še v Bileči dobila plus pet.

A zadeva še ni bila končana. Malo pred župniščem, kjer je bilo pot že mogoče nadaljevati stoje, se je pojavil neznan mlajši moški v civilu. Že po videzu je sodil nekam bolj v južne kraje Jugoslavije. Njegova govorica je bila mešanica slovenščine, srbohrvaščine in sledi še enega jezika od tam. Ni bilo videti, da je oborožen, a roko sem imel na svoji Beretti, pa tudi Šteinerjeva torbica za pištolo je bila naenkrat odpeta. Na najino vprašanje o vzroku prisotnosti v prostoru med položaji TO in JA je povedal, da je osebni obveščevalec poveljnika PŠ TO Miloševića. Zgodba je škripala in zdaj nama je prav prišla prej odvečna »motorola«. Prek centra zvez je Šteiner o zadevi obvestil milico in njihovi specialci so neznanca kmalu pobrali ter odpeljali na zaslišanje.

Med posameznimi spopadi, ko smo imeli nekakšna premirja, sem prenašal tudi različna sporočila ali opravljal sprotne dogovore za usklajevanje razmer s Popovom oziroma njegovimi podrejenimi. En takšen »obisk« mi je ostal še posebej v spominu. V območju mejnega prehoda in delno znotraj blokade so bili objekti radgonskih meso izdelkov (MIR).

V ponedeljek 1. julija, je to podjetje obvestilo občinske organe, da so v njihovih skladiščih velike količine mesa, ki se lahko pokvarijo, saj so bile hladilne komore že dalj časa brez elektrike. Zato je bilo potrebno zagnati generator, kar pa je včasih povzročilo močan pok. Tega bi vojska na mejnem prehodu, ker je znova veljalo kratkotrajno premirje, lahko dojela kot strel. Pristojni občinski organ je pripravil sporočilo za Popova in treba ga je bilo odnesti tja. Rauter pa me je pred odhodom obvestil o informaciji, da naj bi tega dne nekeje v Sloveniji armadni vojaki streljali na naše pogajalce. Dejal je: *»Sam se odloči, ali boš šel.«* S sogovorniki na mejnem prehodu nisem imel slabih izkušenj, zato sem se takoj odpravil. Le svojo malo beretto M70 sem tokrat zataknil za pas pod ohlapno srajco. Pištolica bi me sicer prej spravila v težave kot pa bi si z njo lahko zares kaj pomagal, a občutek je bil dober. S kolesom, ki mi je ves čas vojne služilo kot osnovno prevozno sredstvo, sem se zapeljal mimo naših enot v blokadi na konec Panonske ulice in izza vogala trgovine Koloniale poklical stražarja. Z roko je dal znak, naj stopim bliže in zahteval, da povem vzrok prihoda. Zaustavil me je na sredini večjega mastnega madeža na tleh. Verjetno je bilo strojno olje iz katerega od vozil poškodovanega v prebijanju naše barikade ob prodoru na mejni prehod. Ukazal je, da moram stati točno na tem mestu in se ne smem premikati. Tako strogi v prejšnjih srečanjih niso bili. Med tem, ko je odšel po dežurnega, sem si ogledal situacijo. Drugi stražar je ležal v improviziranem zaklonu za vogalom stare hiše, ki je danes ni več, in meril proti *»Putniku«*. Na nasprotni strani ceste sta, v kritju pod odrinjeno prikolico tovornjaka pri objektu MIR-a, ležala še dva stražarja. Ta, ki je bil bliže, je meril proti meni, oni pri zidu pa naprej po Lackovi ulici. Povsem na planem sta bila le dva oklepna transporterja in v ozadju, pri objektu mejne kontrole, en tank. Oba transporterja sta imela cevi namerjene točno na mesto kjer sem stal, tank pa je usmeril top nekam po Kerenčičevi ulici. Stražar se je vrnil z dežurnim oficirjem, ki je prevzel sporočilo in rekel, naj počakam. Preteklo je dobre pol ure. Sonce je močno pripekalo in oljni madež je neprijetno zaudarjal. Bil sem brez kape in nastajajoča pleša je bila pravi kolektor. Iz smeri tanka je prišel nek kapetan prvega razreda. Človek srednje višine in čokate postave, za katerega so prebegli vojaki pozneje povedali, da je bosanski Srb. Začel je hoditi v krogu okrog mene in v glavnem govoril o tem, da smo Slovenci zločinci in izdajalci. Da dobro ve, kakšni bedniki smo, saj je srednjo šolo obiskoval v Mariboru. Med drugim je zagrozil: *»Vi Slovenci ne boste imeli miru. Osebo bom usposobil petsto diverzantov, ki bodo prihajali in vas klali.«* Čez nekaj časa se je naveličal in odšel v zgradbo, kjer je bilo skladišče carine. Ko je pretekla že dobra ura od mojega prihoda na mejni prehod, se je prikazal dežurni. Predal mi je sporočilo, v katerem Popov obvešča občinsko vodstvo, da ne dovoli zagona generatorja. Verjetno je sumil, da hočemo s tem prikriti kakšno našo aktivnost.

Ko me je Rauter zagledal, je dejal: *»Ja kje hodiš človek? Mi smo te že odpisali.«* Na vest, da nismo dobili dovoljenja za zagon generatorja je skomignil z rameni. *»Popov se sedaj lahko j..., ker so se med tem, ko si ti čakal na odgovor, delavci MIR-a splazili do generatorja in ga zagnali.«* No, krasno, jaz sem se pa med tem sončil. Še dobro, da ni počilo.

Proti večeru drugega julija so spopadi, ki smo jih začeli zgodaj popoldne z našim ognjenim naskokom z grajskega hriba, ponehali. Le tu in tam je bilo slišati še kakšen osamljen strel. Iz porušenih hiš na območju mejnega prehoda in na grajskem hribu se je še vedno dvigal gost dim, razbita streha cerkvenega zvonika pa je nenavadno štrlela v večerno nebo. Stražnica JA je bila v naših rokah, saj jo je, ob ognjeni podpori enot TO, zavzela posebna enota milice. Že med spopadi pa smo morali premestiti del enot iz blokade mejnega prehoda in stražnice

na dostope v mesto iz smeri Radenec in Spodnjih Ivanjec, tam postaviti ovire, jih utrditi in pripraviti za obrambo. Iz Varaždina je namreč prodirala močna oklepna kolona JA, očitno na pomoč svojim silam v Gornji Radgoni.

Sredi noči smo se, v prostorih poveljstva TO na vrhu občinske zgradbe, zbrali člani koordinacijske skupine ter nekaj pripadnikov TO in milice, ki niso bili v neposredni sestavi enot. Vsaj dve nenavadni informaciji sta nakazovali možnost, da je naša varnost v mestu že sedaj močno ogrožena. Zato je bil malo po polnoči izveden organiziran premik do lovske kočice pri »*Mestni šumi*«. Na »*mirnodobni lokaciji*« je ostal le dežurni v centru zvez, enoto za zavarovanje pa smo opozorili na možnost napada.

V lovski koči je bil šele od jutra tega dne nastanjen protidiverzantski vod iz TO Ljutomer. Pojavil se je še načelnik za zaledje Območnega ŠTO, major Novak, za katerega do takrat nisem vedel, da je tudi v Radgoni. Stali smo v krogu in razpravljali, kaj nam je storiti. Na koncu so se miličniki in zaposleni na ljudski obrambi ter notranjih zadevah odpravili na svoje lokacije zunaj mesta, vsi Ljutomerčani pa proti Ljutomeru. Ostali smo le radgonski teritorialci: Franc Zemljič, Branko Trstenjak – Badžo, Zvone Benko, Martin Španbauer (ml.) in jaz. Po krajši tišini sem dejal: »*Fantje, mi ne moremo nikamor. Naši ljudje so na položajih v mestu.*« Dogovorili smo se, da opravimo obhod enot, jih opozorimo na potrebo po dodatnih ukrepih varovanja ter pripravo na izmik v zbirne lokacije v primeru, če se položaj močno poslabša.

Noč je kljub vsemu potekla mirno. Ko se je zdanilo, smo s tesnobo pričakovali novo kolono JA iz smeri Ljutomera in med tem napovedana zračni napad ter helikopterski desant. A oklepna kolona JA se je nekje pri Hrastje Moti obrnila nazaj. Oklepni transporter iz njene sestave, ki je edini nadaljeval pot, pa so v Radencih z napadom zaustavili teritorialci in miličniki. Tudi zračna nevarnost je bila preklicana. Sredi dopoldneva je v Radgono ponovno prispel Šteiner, ki je občasno prihajal ves čas spopadov in neposredno usmerjal nekatere aktivnosti ali sodeloval v njih. Z njim se je vrnil tudi Rauter. Stvari so se umirile in opoldne je dokončno nastopilo premirje, ki je bilo dogovorjeno na najvišji ravni. Znova smo »*naselili*« pisarno poveljstva in si končno oddahnili. Morda je le konec. Tedaj pa so se iz smeri mejnega prehoda zaslišale eksplozije. Z našimi zvezami nismo uspeli dobiti nobenega podatka, zato mi je Rauter naročil, naj preverim za kaj gre. V najbližjih enotah so mi vedeli povedati le to, da poka nekje na koncu Panonske ulice in verjetno tudi na položajih JA. Izogibanje odprtim prostorom, kjer bi me lahko našla kakšna zablodela krogla iz smeri mejnega prehoda, mi je vzelo kar nekaj časa. Vmes je odjeknil še en strel in hitro za tem nejasna detonacija. V bližini »*Putnika*« je bilo slišati govorjenje in nato je nekdo vpil: »*Daj malo levo, pa malo naprej!*« Kmalu sem jih našel. Skupina naših teritorialcev zaradi izpostavljenega položaja ni dobila obvestila o prekinitvi sovražnosti. Prišli pa so na idejo, kako nadomestiti pomanjkanje orožij za posredno obstreljevanje. Po zavzetju stražnice so bila skladišča TO sicer znova v naših rokah, a streliva za minomete, nam nadrejena poveljstva, kljub zahtevam (iz neznanega vzroka), niso dostavila. Fantje so sedaj s polavtomatsko puško, iz tromblonskega nastavka z oporo na tleh, kot z minometom pod velikim kotom streljali trenutne tromblonske mine proti mejnemu prehodu. Z nekaj izstrelki so dobili toliko izkušenj, da so mine padale že dokaj blizu dveh oklepnih transporterjev, ki se ju je dalo videti s tega mesta. Tisti »*malo levo in malo naprej*« pa je prihajal od opazovalca, ki so ga poslali bliže nasprotnikovim položajem. Ko sem prekinil njihovo zavzeto akcijo, mi je eden navrgel: »*Jebi ga. Vedno, ko nam začne iti, si vi k...*«

izmislite nekakšno premirje.« A očitno je odleglo tudi njim.

Dobili smo ukaz, naj omogočimo nemoten odhod vojske iz mesta in naprej proti hrvaški meji. Sredi popoldneva sva z Rauterjem odšla na zadnji razgovor s Popovom. Rauter mu je pojasnil, da bomo naše enote umaknili v stran od komunikacij, ki so predvidene za njihov umik zato, da se izognemo morebitnim provokacijam. Na mojo pripombo, da je bolje, če so njegovi podrejeni vseeno ves čas v oklepu, je Popov odvrnil: »*Vem. Na eni in drugi strani se najdejo bedaki.*« Razšli smo se in kolona oklepnikov je okrog sedmih popoldne zapustila Radgono v spremstvu vozila milice. Zadnji tank v koloni je imel nekoliko zveržen pokrov reflektorja za silo poveznjen na ohišje. V njem sta bili dve strelni luknji: ena lepo v sredini, druga pa kakšnih deset centimetrov višje.

Zvečer sem po skoraj petih dneh brez spanca končno legel v svojo posteljo. A adrenalina je bilo še toliko, da nisem mogel zaspati. Ko mi je to proti jutru vendarle uspelo, so na bližnjem parkirišču zabrneli motorji kamionov, ki so se pripravljali za razvoz mesa iz klavnice. Tako podobno je bilo zagonu tankovskih motorjev v preteklih dneh, da me je kar vrglo pokonci. S spanjem znova ni bilo nič. Svoj ritem nočnih počitkov pa sem uspel ujeti šele čez dober mesec.

Bil je začetek jeseni. Na vojno nas je v Gornji Radgoni spominjalo le še nekaj ruševin in težave naših ranjenih, s katerimi je država ravnala, kot da so bili najhujši sovražniki. Sam pa sem znova živel za svoj »*veliki biznis*«. Potem se je sosed iz drugega vhoda našega bloka, sicer carinik, z družino odselil nekam v Bosno. To je bil tisti občan, ki je pred vzpostavitvijo naše blokade obiskoval vojsko na mejnem prehodu, v njegovo stanovanje pa je Popov zahajal na kavo in telefonirat nadrejenemu poveljstvu. Že drugi dan po njegovem odhodu pa je iz Varaždina na moj naslov prispelo pismo*, napisano s pisalnim strojem na listu, iztrganem iz beležke, ki v doslednem prevodu glasi:

»Dober dan,

Jaž sem pilot helikopterja, na katerega ste, dne 03. 07. 1991 v času po 14.00 uri, streljali s svojo ostrostrelsko puško, ko sem našim enotam pripeljal hrano in zdravila v Gornjo Radgono. Poznam tebe in vse tiste, ki ste streljali name s svojim lovskim orožjem in zato sprejemam odločitev:

-moj helikopter nosi 22 raket, vedi, 2 raketi sta določeni za tvojo hišo – stanovanje,

-ni sile, ki bi mi preprečila, da to naredim, ker osebno vem, kje se nahaja tvoja hiša.

Imam 28 let in lahko čakam in v času svojega življenja bom to izvršil.

Pozdravi ženo in otroke, žal mi jih je, ampak tudi moja bi ostala sama, če bi ti uspelo, kar si se namenil.

Tudi p.... Janša ti ne bo mogel pomagati, ko se bom vrnil.

Izdajalca nihče ne potrebuje a vsakdo ga koristi.

Hvala za pozornost.

M2M«

Le dve podrobnosti je zanemaril prijazni pisec. Odletel je pred poldnevom in v tovoru je bilo ob strelivu še najmanj zdravil in hrane.

**Pismo je v policijskem arhivu.*

V bistvu pa je človek imel prav. Ko se je dvignil s svojim helikopterjem, je pol Radgone streljalo nanj. Vsak teritorialec, ki ga je videl, je proti njemu izpraznil vsaj en nabojnik. Kot po čudežu so namreč tokrat delovale vse zveze in vsi so bili obveščeni, da je pripeljal strelivo. Pri tem so bili naši strelci tako vneti, da so zanemarjali oddaljenost in z merkom streljali na razdalji večji od petsto metrov. Ponekod so tako krogle, tistih bolj oddaljenih borcev, padale nevarno blizu naših nižje ležečih položajev. Ko je malo za tem helikopter moral zasilno pristati pri Hrastje Moti zaradi okvare motorja, ga je čez čas zasegla skupina tamkajšnjih prostovoljcev. Na njem gotovo ni bilo nobene poškodbe povzročene s strelnim orožjem. To pismo pa je bilo tudi moje zadnje srečanje z vojno.

Zdravko Stolnik

Napad grajske skupine

V teritorialni obrambi na območju Gornje Radgone je bila v soboto, 29. junija, ustanovljena samostojna skupina prostovoljcev. Sestavljali so jo v glavnem fantje, ki so že dan pred tem, ob prodoru enote JA v mesto, sodelovali v različnih bojnih akcijah. Poveljnik, ki jim je bil določen, pa je že v noči na nedeljo dobil druge zadolžitve. Zato so od takrat naprej v glavnem sami organizirali svoje delo in ga usklajevali s poveljstvom. Za začetek je bilo to patroljiranje po mestu, saj je obstajal sum, da dva ali trije občani sodelujejo z vojsko na mejnem prehodu. V mraku zgodnjega nedeljskega jutra je del skupine pripravil zasedo pri Elradu v smeri proti »Špitalu«. Na tem odseku so imeli nalogo opazovati in motiti morebiten poizkus preboja vojske z mejnega prehoda. Naše enote so se namreč pripravljale na obkolitev JA in vsakršna pomoč njihovim izvidnicam v pripravi terena je bila dobrodošla. Prav v tem delu je eden od težkih kamionov, ki so se pomikali proti mejnemu prehodu, zato da bi s svojo namestitvijo in maso preprečili izpad vojske, naletel na protitankovsko mino. Fantje so ranjenem vozniku takoj dali prvo pomoč in poskrbeli za njegov prevoz v zdravstveni dom.

Nekaj pozneje istega dne je bilo ugotovljeno, da enota TO, ki je bila razporejena vzdolž zgornjega roba grajskega brega, ne more zagotoviti opazovanja in organizacije ognja za pokrivanje mejnega prehoda. Vzrok je bil v konfiguraciji in poraščenosti terena. Položaj ji je omogočal le zapirati to smer ob morebitnem poizkusu preboja pehote. Hkrati so bile možnosti drugih sil v blokadi, za učinkovito aktivno delovanje po večjem delu razmeščenih enot JA zelo omejene. To je bila posledica razmer bojnega delovanja v naseljenem mestu in dejstva, da slovenske enote niso imele orožja za posredno obstreljevanje. Zato bi bilo potrebno zasesti še manjši plato, ki je nekje na zgornji tretjini kakšnih petdeset metrov visoke vzpetine, kot terasa zaključeval prvi del sicer enakomerne strmine. A ta položaj je bil le delno poraščen z drevesi in ni omogočal popolnoma varnega umika. Bil je tako izpostavljen tveganjem, da se je poveljujoči častnik odločil tja poslati le tiste, ki se bodo javili prostovoljno oziroma, ki bodo pristali, če bodo določeni.

Pozno popoldne si je nekaj članov samostojne skupine ogledalo predvideno lokacijo. Notranji del te zemeljske terase je bil resda zaščiten pred direktnimi zadetki z mejnega prehoda, a tam ni bilo nobenega kritja pred drobcami eksplozivnih projektilov. Bolj desno, gledano proti mejnemu prehodu in nekoliko odmaknjen od roba, je bil betonski bunker. Verjetno ostanek Rupnikove linije izpred druge svetovne vojne, ki je imel čelno steno ojačano z debelo železno ploščo. Vendar pa je bila strelna lina dokaj velika in vidna s

položajev JA. Direkten zadetek z granato bi v bunkerju gotovo povzročil razdejanje. Zato ga v teh razmerah ne bi bilo primerno uporabiti za ognjeno delovanje.

Ko so po poročanju o ogledu v samostojni skupini izvedeli, da TO potrebuje prostovoljce za zasedbo novega položaja, jim seveda ni bilo treba prigovarjati. V resnici je nastal problem, saj so se javili praktično vsi, potrebnih pa je bilo le še kakšnih pet borcev, saj lokacija ni omogočala namestitve večje enote. Odgovorni starešina je izbral tiste, ki so že opravili ogled terena. To so bili: Darko Muc, Leopold (Poldi) Klemenčič, Tone Orgolič, Robert Poberžnik in Matjaž Perša. Iz enot TO in milice naj bi se jim čez kakšen dan pridružili še štirje pripadniki. Vse enote so bile namreč v stalni pripravljenosti, saj je nekajkrat kazalo, da bo vojska poizkusila izvesti preboj iz blokade. Za poveljnika skupine je bil določen poročnik Žarko Rues. Dobili so še eno protioklepno orožje »OSA« z dvema raketama in nekaj pištol. OSO je prevzel Poldi, ki se je že na služenju vojaškega roka usposobil za delo s tem orožjem.

Položaj so zasedli naslednji dan (ponedeljek, 1. julija) okrog osme ure. Pridružil se jim je tudi Janko Karba, ostrostrelec iz sestava milice. Drugih članov, določenih iz TO, še ni bilo. Poveljujoči je ocenil, da do predvidenega splošnega napada takšna skupina povsem zadostuje. Borci so si dobro ogledali položaj. Vsak je izbral svoje mesto in ga pripravil za bojno delovanje. Dva prostovoljca sta našla zaklon desno od bunkerja na manjši polici, ki je bila nekoliko nižje od levega dela terase, kjer so bili drugi. Pogled in možnost merjenja s celotne linije v razmestitvi so precej ovirala slemena hiš na Jurkovičevi in Kerenčičevi ulici. Zato je bilo mogoče videti le oklepnike, razmeščene bliže obrežju Mure in pri skladišču carine, kjer naj bi se s svojimi oficirji zadrževal polkovnik Popov. Razdalja do ciljev je bila sto do sto petdeset metrov. Kljub temu da so vse premike blizu roba izvajali s plazenjem in skrbno pazili, da se ne izdajo, je vojska na mejnem prehodu vseeno zaznala, da se na terasi nekaj dogaja. Zato so se fantje celo pokazali tistim, ki so previdno oprezali izza oklepnih transporterjev. S kretnjami so jim dajali znake naj pobegnejo na našo stran. Komunikacijo je prekinil oficir, ki se je prikazal v bližini in nadrl vojake.

Delo so organizirali tako, da je bil na opazovalnici dežurni par, drugi pa so počivali v bolj zaščitenem delu terase ali v bunkerju. Dan je potekal razmeroma mirno. Iz zvočnika na vrhu hriba je ves čas odmevala glasba, občasno prekinjena s krajšimi obvestili. Razglasno postajo je organizirala obramba mesta z namenom prepričati posadko JA na mejnem prehodu naj se preda. Tako so bili tudi naši borci na izpostavljenem položaju v vseh jezikih takratne skupne države sproti obveščeni o dogodkih v Sloveniji in odzivih svetovne javnosti na agresijo JA. Na drugi strani Mure je bilo videti enote avstrijske vojske razmeščene vzdolž obrežja. V zraku so se večkrat pojavili njihovi vojaški, pa tudi civilni helikopterji. Slednji so prevažali novinarske ekipe, ki so poročale o dogodkih v Gornji Radgoni.

Oklepniki so na tri do štiri ure prižigali motorje. Za razliko od prvega dne blokade, ko je to pri teritorialcih vedno pomenilo alarm, so sedaj že vedeli, da polnijo akumulatorje. Le enkrat je startu motorjev sledilo tudi vkrcavanje posadk in premiki nekaterih vozil proti izhodu z mejnega prehoda. Vendar se je že čez nekaj minut znova vse umirilo. Opazovalci pa so ob tem dogodku zaznali, da so bili v tankih predvsem starešine, v oklepnih transporterjih pa pretežno vojaki. Ko so to potrdili tudi prebegli vojaki, je bilo vsem enotam TO in milice dano navodilo, naj se s protioklepnimi orožji strelja na oklepne transporterje le v skrajni sili. Kakšno uro po tem je za enim od oklepnikov prišlo do prerivanja. Nekdo je zavpil: »Nemoj, nemoj!« in takoj nato je odjeknil strel. Tudi z

daljnogledom ni bilo mogoče ugotoviti, kaj se v resnici dogaja. Skupina vojakov je potem nekaj ali nekoga odnesla od tam, vendar so takoj izginili za eno od streh, ki so ovirale pogled.

Ko se je zmračilo, je skupina zapustila položaj, saj brez sredstev za nočno opazovanje in merjenje tam ni bila koristna. Po prihodu v mesto so izvedeli, da dobijo naslednji dan novega poveljnika skupine, saj je Žarko imel neke druge obveznosti. Žarko in Janko sta čez noč ostala v svojih enotah, prostovoljci pa so uro ali dve legli k počitku in se nato pridružili dvema patruljama iz njihove samostojne skupine. Večkrat je bilo slišati streljanje nekje v območju mejnega prehoda. Napetost pa je dvigala še informacija o možnosti posredovanja »niških specialcev«. Zato so še posebej pozorno nadzirali odročnejše dele mesta, ki niso bili v dosegu enot TO in jih tudi milica ni mogla dovolj pokrivati.

Zjutraj, v torek 2. julija, jih je prevzel novi poveljnik, poročnik Bojan Macuh. Ekipi so se iz TO pridružili še ostrostrelec Stanko Rojko, ostrostrelec Aleš Slanič in pristopnik iz JA, podčastnik Rade Djekić, s protioklepnim ročnim metalcem. Tako so bili z Matjažem, ki je bil kot ostrostrelec v ekipi že od prvega dne, zdaj tam štirje ostrostrelci in v vsakem paru dežurnih opazovalcev je bil odslej tudi eden od njih. Vsi so bili dokaj utrujeni, vendar so računali, da bodo nekaj spanca nadoknadili v izmenah med nalogo na opazovalnici. Del dopoldneva jim je to tudi uspevalo. Potem pa je bila ukazana pripravljenost za napad. Pregledali so orožje in po potrebi še utrdili svoje zaklone. Razen štirih ostrostrelskih pušk (od tega ena lovska mavzerica 7,9 mm z vojaškim strelivom), so imeli še eno »OSO«, en protioklepni ročni metalec, dve avtomatski puški in nekaj pištol. Na položaju desno od bunkerja se je zdaj razporedilo vseh pet prostovoljcev iz samostojne skupine. Čakanje na ukaz za odpiranje ognja se je zavleklo nekaj ur in vse je postalo prav neprijetno utrujajoče. Ob petnajstih uri in trideset minut so po radijski napravi sprejeli ukaz za neposredno pripravljenost na odpiranje ognja in opozorilo, naj se po akciji kar najhitreje umaknejo na varno. Napetost je postajala neznosna. Čakanje se je zavleklo, saj usklajevanje postopkov med enotami TO v mestu še ni bilo končano. Vojska na mejnem prehodu pa je očitno vedela kaj sledi, saj se je večina posadk vkrcala v oklepnike, ki so kmalu nato obrnili cevi proti izbranim ciljem. Ob boku najbolj izpostavljenega tanka je na odlomljenih stebrih slonela velika kovinska tabla z napisom SLOVENIJA, ki je prej stala pred našim mejnim prehodom iz smeri Avstrije. S tem je nastala razmeroma dobra dodatna zaščita oklepa pred kumulativnimi izstrelki.

Nekaj minut po šestnajsti uri se je iz radijske naprave zaslislalo: »Začni!« Namerili so vsak s svojim orožjem in pritiskali na sprožilce. Projektila iz ročnega metalca in OSE sta bila za las previsoka. Namen obeh strelcev je bil zadeti tankovsko kupolo, ki je bila edino vidna zaradi prislonjene table. Zato so mini aktivirale tik nad oklepnikom viseče veje bližnjih kostanjev in za trenutek je bilo celo videti kot da je do eksplozij prišlo na sami kupoli. Ostrostrelci, ki so prav tako oddali svoje strele, pa so merili v različne občutljivejše naprave na drugih vozilih. Skoraj istočasno se je zaslislalo streljanje še na položajih naših enot v mestu. Na mejnem prehodu je za nekaj trenutkov zavladala tišina, potem pa je sledil odgovor iz vseh razpoložljivih orožij. Najprej je nekaj tankovskih granat 105 mm zbrisalo velik del strešnih slemen, ki so naši skupini prej sicer zakrivala pogled na del območja mejnega prehoda, a so jim hkrati dajala občutek nekakšnega kritja. S tem se je odprlo »okno« za delovanje po pobočju vsaj še enemu tanku in dvema oklepnima transporterjema. Ko so se plazili v kritje globokega zavitega jarka, ki je na zadnji strani strmo vodil v bunker, jih

je kar premetavalo od eksplozij granat, ki so zadevale vse bliže. V najtežjem položaju so se znašli prostovoljci na desni. Pot do višje ležečega bunkerja je bila po »izginotju« streh ves čas pod strojničnim ognjem. Ob zadetku granate v katero od bližnjih dreves pa bi bili tam izpostavljeni razpršenim drobcem. Preostalo jim ni nič drugega kot, da se umaknejo naprej in navzdol za zgradbo na Jurkovičevi ulici. To je bilo sicer bliže nasprotniku, a drugega izhoda niso videli. Ko je streljanje za trenutek pojenjalo, so se pognali v globino. Takoj po spustu v kritje za prvo hišo je ostrešje razdejala še ena eksplozija in jih zasula s kosi opeke, lat in stekla. Na srečo so jo odnesli le z nekaj praskami.

Skozi presledek med dvema zgradbama nad Kompasovo restavracijo se kaj prida ni videlo. A Poldi je imel za svojo OSO še eno raketo. Zato so se nameravali prikrasti na Kerenčičevi ulici do brezcarinske trgovine, za katero so dan pred tem od prebeglih vojakov izvedeli, da jo je vojska izropala. Če jim uspe priti v prostore trgovine, bi bili bližnji oklepniki kot na dlani. Toda že za prvim vogalom hiše na Jurkovičevi so, med oglušujočim pokanjem najrazličnejših orožij, levo in desno v neposredni bližini slišali medsebojno klicanje vojakov in glasna povelja njihovih starešin. Načrt je bilo treba opustiti in se umakniti nazaj v kritje za hišami. Vendar so tudi tam, na razdalji kakšnih petdeset metrov in nekoliko višje v smeri proti upravi Kmetijskega kombinata, med grmovjem zagledali nekaj uniformiranih postav. Pravzaprav niso bili gotovi ali so to teritorialci ali pa vojaki JA. Vendar ni bilo ne časa ne možnosti za varno preverjanje. Čim je nastal eden od zdaj že pogostejših presledkov med streljanjem, so se pognali nazaj v strmino, da bi se pridružili svojim pri bunkerju. Preplezati jim je uspelo kakšnih deset metrov ne da bi se kaj zgodilo. Potem pa so jih opazili z mejnega prehoda. Od zadetkov krogel je veje, zemljo in travo mlelo okrog njih. Ko se je Matjaž hotel oprijeti za kakšnih deset centimetrov debelo akacijo, je segel v prazno, saj jo je rafal tik pred tem dobesedno razblinil.

Kljub vsemu so se srečno prebili do roba terase pred bunkerjem. Poldi, Darko in Matjaž so se vzpenjali naravnost, Tone in Robert pa sta jo ubrala nekoliko levo. Treba jim je bilo le še priti čez ta rob in preteči tistih nekaj metrov do kritja. Prvemu je uspelo Darku in, ko se je dobesedno na glavo vrgel v rov, je v bližini eksplodirala tankovska granata. Takrat je bil hudo ranjen v levo roko tako, da mu je od sredine nadlahti dobesedno visela na nekaj trakovih kože in kit. Nikoli ni bilo ugotovljeno, ali ga je zadel drobec granate ali pa je kdo od tovarišev v rovu pritisnil na petelina, ko je nad seboj v dimu in hrupu eksplozij zagledal človeško postavo. V tistem trenutku so pri bunkerju iz te smeri pričakovali le napadalce. Zdaj je bilo treba najprej oskrbeti Darkovo rano. Janko je dal svoj pas za hlače, da so mu prevezali roko in zaustavili brizganje krvi. Z radijsko napravo so obvestili poveljstvo, da imajo ranjenca in da se celotna skupina umika više k enoti TO. Nato so začeli Darka izmenično vleči po potkah med vrtnimi gredami proti izhodu iz terase. Šele, ko so bili tako daleč od njenega roba, da je bilo pot mogoče nadaljevati v sklonjeni drži, sta ga dva naložila na prekrizane roke in odnesla naprej navkreber. Na cesti, ki po drugem pobočju vodi do gradu, jih je že čakal rešilni avto in Darka so nemudoma odpeljali v bolnišnico. Okrog mejnega prehoda je še vedno odmevalo streljanje. »Gračaki« pa so se razšli in takoj odpravili nazaj v svoje enote. Tam so jih potrebovali, saj se je del moštva že premeščal na južne obronke mesta, kjer je pretila nova nevarnost.

*Po pripovedovanju Janka Karbe, Leopolda Klemenčiča,
Darka Muca, Antona Orgoliča, Matjaža Perše,
Roberta Poberžnika, Stanka Rojka in Aleša Slaniča*

Junija 1989 sem odslužil obvezni vojaški rok v JLA, najprej v Novem Sadu, nato v Beogradu, v sanitetni enoti. »*Vi, Slovenci...!*« sem večkrat poslušal ponižujoče besede sovojakov in starešin in gledal njihove zaničljive obraze.

»*Samo da je konec te more!*« sem si dejal, ko me je vlak pripeljal dvajset kilogramov lažjega in nekoliko depresivnega do Zidanega Mosta. Stiski rok in objemi domačih so me v tistem trenutku pomirili, a v glavi mi je še vedno odzvanjalo: »*Nikoli več v vojsko, nikoli!*«

Kako hudo sem se motil! Minilo je ravno dve leti, spet je bil v naši deželi junij – rožnik, a za Slovenijo nič kaj rožnat. Začetek vojne za Slovenijo! Vpoklican sem bil v vojsko, kjer sem bil razporejen v svojo enoto kot bolničar in dobil torbo s sanitetnim materialom ter pištolo. Stražili smo ob glavni cesti od Velenja proti Celju, spali na seniku in prve tri dni trepetali, saj smo večkrat slišali opozorilni sireni za napad, ki nam je kot nož parala ušesa in srce.

Kako je z domačimi? Se bodo pravočasno umaknili v zaklonišča? Kaj bo z nami, če se nam sovražnik približa? Lahko bi nas po potrebi premestili tudi bliže neposrednemu bojišču. Dravograd ni daleč...

Po treh dneh nestrpnosti in pričakovanj je strah nekoliko zbledel. Stražili smo še deset dni, vendar razpoloženje ni bilo več tako napeto. Zopet se je bilo mogoče povezati z domačimi. Po zaslugi složnosti vseh Slovencev in dobrih političnih odločitev se je po trinajstih dnevih le končala ta mora. Žal, nekateri med nami niso preživeli... Sam sem čez leto dni po pošti prejel spominski znak – ZMAGALI SMO, kot priznanje in spomin na sodelovanje pri obrambi slovenske svobode in neodvisnosti med 26. junijem in 8. julijem leta 1991.

Po enajstih letih so spomini na vse to zelo blede. Skoraj so utonili v pozabo. Zdaj se v Sloveniji znova odločajo, ali bomo vstopili v NATO. Pa jim res še ni dovolj morije, rožljanja z orožjem in razkazovanja moči!? Upam, da bomo pri tej odločitvi lahko sodelovali vsi, ki radi ustvarjamo v miru.

Aleš Stropnik

To je bil čas, ko se je začela rojevati samostojna Slovenija. Veliko je že bilo o tem povedanega in napisanega. Vendar smo tiste usodne dneve za osamosvojitve Slovenije doživljali vsak po svoje, vsaka družina po svoje, bili smo v strahu, kaj bo.

V živo se spominjam, kako so na televiziji jugoslovanski generali grozili vsej Sloveniji, da je samo vprašanje časa, kako bodo utišali »*posameznike*«, ki širijo propagando proti JLA in tedanji Jugoslaviji.

Mi, ki živimo na podeželju, smo še posebej doživljali te trenutke. Večino dneva smo preživeli pred televizorji in poslušali radijska poročila. Spominjam se tudi napovedi za letalski napad na Slovenijo, ki bi se naj začel ob devetih v nedeljo. Spominjam se, da sva z ženo odšla k sosedu na kavo, a ni bilo ne kave ne razpoloženja za vsakdanji pogovor. Nemo smo zrl v televizijski ekran, v sliko mesta Ljubljane in obvestilo, da so se letala v Banjaluki dvignila v zrak in odletela v neznano smer. Vsi smo se spogledali in se brez besed razšli. Še danes ne vem, kako sem prišel domov in pričel nositi stvari v klet. Kakšen strah naju je zajel. Mislila sva samo na najine tri hčerke, ki so bile stare štirinajst, dvanajst in šest let. Končno smo slišali obvestilo, da do napada ne bo prišlo. Naslednjič, ko je prišla sosedka k nam, je rekla, da je pomagalo to, da smo vsi pred ekranom molili rožni venec in da se je zato vse skupaj končalo tako, kot se je.

Marko Švent

Dogodek, ki se ga prav dobro spominjam, se je zgodil leta 1991. Odločalo se je ali bomo imeli Slovenci svojo državo ali ne. To smo si že dolgo želeli, a žal veliko rodov ni imelo te sreče, da bi doživeli ta zgodovinski trenutek. Sedaj je bila tukaj vojna! Povsod po Sloveniji je JLA izvajala svoje akcije, da bi Slovence utišali. In tako je tudi ta dan v Celju in okolici prišlo do možnega letalskega napada.

Rodilo se je prelepo poletno jutro, ko je na vrata pozvonila kurirka in mi prinesla poziv, da se moram takoj javiti v tovarno Zarja v Petrovče. Tam sem bil s strani občinske civilne zaščite določen za sprejem ljudi v zaklonišče pred letalskim napadom. Bilo je treba poskrbeti za vse naprave v zaklonišču, da so brezhibno delovale. Kontrole s strani občine in usposabljanje smo imeli že prej, tako da smo v tem primeru vsi, ki smo bili za to zadolženi, natančno vedeli, kako ravnati. Avto sem imel ravno v popravilu, zato sem se kolikor sem mogel hitro odpeljal s kolesom. Opazil sem, da to jutro ni bilo na nebu niti enega oblačka. Kot da hoče še sonce videti, kaj se bo zgodilo z našim narodom. Med vožnjo prek nasada Mirošan me je trikrat legitimirala obcestna straža. Povsod so bili slovenski vojaki, peš ali z osebnimi avtomobili in tovornjaki. Ni se vedelo, kaj bo, zato so si pripeljali strelivo, orožje, hrano in sanitetni material. V takem primeru ni nikoli ničesar preveč! Vojaki so bili resni, zamišljeni in mislim, da so imeli občutek, da bodo priča velikemu zgodovinskemu dogodku za Slovence.

V tovarno sem prišel v razmeroma kratkem času, kjer smo se zbrali tisti, ki smo bili poklicani. Ni bilo časa čakati, ampak smo takoj prijeli vsak za svoje delo. Pregledali smo luči, delovanje agregatov za zasilno razsvetljavo in če tesnijo vsa vrata, zaradi letalskega napada z jedrskim orožjem. Bili smo vsak pri svojem delu, ko so začeli prihajati vaščani. Eni so prišli čisto mirni, spet drugi so bili bolj ali manj panični. Nekateri otroci so jokali in ob sebi stiskali muco ali kužka. Tudi starejše ženske so imele solze v očeh, kajti preživele so drugo svetovno vojno in so dobro vedele, kaj so grozote vojne. Eden je sprejemal ljudi v zaklonišče, kjer so ljudje sedeli na ležiščih in čakali. Ob sebi so imeli tisto najnujnejše. Moški so hodili po zaklonišču in si ogledovali naprave, ki bi jim v najslabšem primeru rešile življenje. S kolegom sva vzela posode za vodo in jo šla natočit na pipo pred tovarno. Bila je odmaknjena približno dvesto metrov. Ravno sva polnila zadnjo posodo, ko zaslišiva iz bližnjega gasilskega doma znak za letalski napad. In tudi po radiu je bilo obvestilo, da bodo bombardirali Celje. Ne glede na zavijanje siren sva vodo natočila, potem pa hitro odhitela v zaklonišče.

V zaklonišču je bil preplah, zaskrbljenost na obrazih vaščanov je bila očitna, vsak je gledal predse ter napejnal ušesa, da bi slišal, kaj se dogaja zunaj. Minute so tekale počasi, bile so dolge kot ure. Koliko dolgih minut smo bili v takšnem stanju, ne vem natančno, spominjam pa se, kako so se ljudem razvedrili obrazi, ko je prišlo obvestilo, da letalskega napada ne bo. Odprli smo vrata in zunaj nas je čakal vroč poleten dan. Ko so ljudje, polni zahval odšli domov, smo še postorili vse potrebno, si zaželeli srečno pot in odšli k svojim družinam. Tudi domači so bili v nevarnosti in vsak si je moral na hitro najti zaklonišče – klet, garaža... Med vožnjo domov sem pogledal v sonce, ki me je zvesto spremljalo in zdelo se mi je tako prijazno in vedro. Mislim, da zato, ker tisti dan na srečo ni videlo nič tragičnega, kar bi se lahko zgodilo na celjskem območju.

Stane Tkauc

Nikoli več JLA

Konec osemdesetih let 20. stoletja so se nad Slovenijo zgrinjali temni oblaki, ki so grozili, da bodo slovenske težnje po samostojnosti zatrte v krvi in ruševinah. Te dogodke sem dočakal na mestu pomočnika komandirja za navigacijo in borbena dejstva v 351. izvidniški eskadrilji 82. aviobrigade, saj je status oporečnika zaradi navzkrižij s partijo, močno zavrl, če že ne ustavil moje vojaško kariero, kljub visoki ravni mojih strokovnih znanj.

Za nas slovenske oficirje v JLA, ki smo kljub dolgoletnemu *»pranju možganov«* ohranili svojo slovenstvo in patriotizem, so se začele težave že leta 1987. Od prvih nasprotovanj Mladine nesmiselnim malikovanjem preživelih simbolov (šafete mladosti), pa do kritike generala Mamule zaradi nezakonitega početja pri gradnji njegove vile v Opatiji in zahtev po uzakonitvi civilnega služenja vojaškega roka, smo bili deležni surovih opazk in žalitev na račun slovenskega političnega vrha. V začetku so bile zgolj opazke in pripombe na račun slovenskega pomladnega gibanja. Ko pa se je JLA nehala nevtravno obnašati ob mitingih resnice v Srbiji – ker se vojaški vrh na ta dogajanja ni odzival – nad dogajanja v Sloveniji, pa so letele ostre kritike zaradi tako imenovanih secesionističnih dejanj, smo se znašli v še večji zagati. Proces proti četverici je pokazal, da JLA ne misli stati ob strani. Stvari so se začele še posebej zaostrovati po sprejetju ukaza Predsedstva SFRJ o razorožitvi slovenske TO v maju 1990.

V drugi polovici leta so se pričeli pritiski vojaškega vrha, da bi se oficirji in podčastniki včlanili v novoustanovljeno stranko Gibanje za Jugoslavijo. Imeli smo tri ali štiri sestanke v kinodvorani na letališču Cerklje. Na zadnjem, ki sem mu prisostvoval, nas je sedem ali osem častnikov in podčastnikov demonstrativno zapustilo sestanek. Prvega decembra 1990, ob pripravah na miting *»resnice«* v Ljubljani, smo prvič ostali za nekaj dni na letališču v povečani bojni pripravljenosti.

Priprave na referendum v Sloveniji so bile v polnem teku, na nas v vojski pa so izvajali pritiske s prepričevanjem o nelegitimnosti slovenskih priprav na samostojnost. Ker sem se bal, da nam bodo v času referendumu spet povečali bojno pripravljenost, sem šel v sredo, 19. decembra na volišče in obkrožil ZA, saj sem se zavedal, da Slovenija nima drugega izhoda, kot da gre iz balkanskega kotla po svoji poti.

Zaradi dogajanj na letališču, ki so bila posledica političnih zaostrovanj, sem bil pogosto slabe volje, vendar pa o tem nisem nikomur govoril, le enkrat sem dobremu znancu Franciju iz Dobove dejal, da jaz ne bom napadalec svojega naroda. Takrat še ni razumel za kaj se gre. Pač pa je to zaslutila moja žena. Za silvestrovo 1990 sem ji prvič povedal, da se stvari resno zapletajo in da me ne bo zraven, kolikor bo prišlo do spopada s TO. Takoj po novem letu smo spet ostali na letališču v povečani bojni pripravljenosti. Zasedalo je Predsedstvo SFRJ. Predsednik Jović je poskušal prepričati druge člane predsedstva, da se v Sloveniji uvedejo izredne razmere, vendar pa na naše splošno olajšanje, ni pridobil njihove zadostne podpore.

Februarja 1991 nas je obiskal komandant vojnega letalstva, general Anton Tus. Bil sem dežurni oficir letališča, zato sestanku, na katerem je govoril o aktualnih dogajanjih, nisem prisostvoval. Pričakoval sem, da bo govoril o nezakonitem početju slovenskega vodstva, vendar pa je, kot me je obvestil mlajši kolega kapetan Hoti, sestanek dobil povsem drugačen tok. General Tus je zatrdil, da letalstvo JLA ne bo sodelovalo v reševanju političnih konfliktov v državi. Hoti je še posebej poudaril, da so bili *»jastrebi«* (tisti, ki so pričakovali odločno ukrepanje JLA v Sloveniji), ki so sedeli v prvih vrstah s komandanti

na čelu, kot poparjeni. To vest sem sprejel z velikim olajšanjem, saj sem skoraj naivno želel verjeti, da bo res tako. Situacija se je nekoliko pomirila. Do takrat pa sta se v enoti že izoblikovala dva tabora. Tabor »*jastrebov*«, ki je bil za to, da se slovenska skupščina zravna z zemljo, in tabor, v katerem smo se našli tisti, ki smo se na razne načine upirali početju JLA. Pogosto smo se piloti sestajali v pisarni, kjer sva bila nameščena dva pomočnika komandirja in njegov namestnik. Polemike so se v glavnem odvijale na isto temo: Slovenija in njene težnje po samostojnosti. Opazili smo, da je bil vedno prisoten vsaj eden od »*jastrebov*«, domnevali smo, da so bili povezani s KOS (kontraobveščevalno službo JLA), zato smo se temu primerno tudi obnašali. Kljub temu pa se občasno ni dalo izmakniti ostrejšim debatom o Sloveniji. Stališče do Slovenije in Slovencev je postalo enako stališču do Kosova in Albancev po letu 1981. Do nas slovenskih, pa tudi hrvaških oficirjev je bilo čutiti veliko nezaupanje.

Štirinajstega marca 1991 je bila spet uvedena povečana bojna pripravljenost. Ostali smo na letališču. Spali smo na vojaških zložljivih posteljah, ki so bile že celo leto nameščene po pisarnah in učilnicah.

Nekako en mesec pred tem je komandir dobil nalogo, da naša enota posname območje Kočevskega roga s Kočevsko Reko z avioni Orel. S kolegom Marjanom, kapetanom I. klase, sva se na vse pretege izgovarjala, da te naloge ni mogoče izvršiti, saj zaradi konfiguracije terana (velikih višinskih razlik) in kota vgradnje osi kamer, naj ne bi bilo mogoče zlepit posnetkov. Šlo je za fotografranje velikega območja velikosti petindvajset krat dvajset kilometrov z avionskimi kamerami in lepljenje velikanske sestavljenke iz relativno majhnih fotografij, ki smo ji rekli celina. Po ugotovitvah kolega Marjana iz podatkov v fotografskem dnevniku, naj bi je brez njegove vednosti, kljub temu, da je bil obveščevalni oficir, prek katerega naj bi potekale vse izvidniške naloge, v tajnosti posnel komandir major Vareško, najverjetneje v okrnjeni obliki. Od takrat naju z Marjanom ni pošiljal na nobeno zaupno nalogo več, imel je svoje zaupnike. Posnetki naj bi bili pozneje ob agresiji uporabljeni za določanje ciljev aviacije.

Petnajstega marca 1991 je komandir naše, 351. ali 3. izvidniške eskadrilje, v letalsko učilnico poklical nas šesterico pilotov in nam izdal tajno nalogo za izvajanje nizkih preletov nad vsemi večjimi slovenskimi mesti, z namenom zastraševanja prebivalstva. O nalogi nismo smeli govoriti z nikomer, niti z drugimi kolegi. Vrstnik, kapetan I. razreda, komandir tretjega oddelka, se je nasmehnil in dejal: »*Evo vam, Slovenci, dobili boste, kar ste iskali.*« Udaril sem s pestjo po mizi in rekel, da to ni niti malo smešno in demonstrativno zapustil učilnico. Odšel sem v pisarno in zadane poti jezno risal na letalski karti. V glavi pa sem ponavljal podatke za graško letališče: radionavigacijska sredstva, njihovo pozicijo, frekvence oddajanja signalov, nadmorsko višino letališča, smer pristajalne steze, procedure za dolet in pristajanje. Nobene težave ne bi bilo v ugodnih vremenskih razmerah, težje bi bilo v nasprotnem primeru, vendar sem bil pripravljen tudi na to.

Čez nekaj trenutkov je v pisarno stopil Marjan, brez besed sedel nasproti za svojo mizo, vzel navigacijsko karto in odprl na avstrijski strani. Kot za šalo je vprašal, kakšna je že frekvenca graškega oddajnika. Vedel sem, da misli enako kot jaz. Zvečer so na televiziji objavili, da je odstopil predsednik Jović. Nestrpno sem čakal na ukrepe vojaškega vrha. Bal sem se, da bo pod izgovorom, da država ne funkcionira, izvedel vojaški udar in uvedel izredne razmere. Na moje veliko olajšanje je v vojaškem vrhu prevladal razum in v naslednjih dneh so zmanjšali bojno pripravljenost tako, da smo lahko spet šli domov.

Tiste dni nam ni bilo do smeha, vendar sva se z Marjanom večkrat nasmehnila, ko sva se spomnila na tisto, kar sem mu zaupno povedal. Nekega dne je namreč moj sin, triletni Grega, kar naenkrat začel preroško prepevati Šifrerjevo pesem *Umrla bo država*, ki jo je »*pobral*« na radiu ali televiziji. Če bi to prišlo na ušesa »*pristojnim*«, bi jih namreč težko prepričal, da ga nisem te pesmi jaz naučil. Občasno sva tudi midva mrmrala, kdo bo za pijačo dal...

Čez teden ali dva naju je z Marjanom v pisarno poklical komandir in naju kritiziral, da kot njegova pomočnika slabo in nezadostno izvajava planirani strokovni pouk mlajših pilotov. V pisarni smo bili trije Slovenci. Vprašal sem ga, ali ne vidi, kaj se dogaja. Odgovoril je z vprašanjem, ali naj vse skupaj pusti. Rekel sem mu, da naj pusti in naj se ne trudi preveč in dodal, da takšnih zaupnih nalog, kot mi jih je zadal zadnjič, uperjenih proti slovenskemu narodu, ne bom nikoli izvajal. Rajši naj me pelje za hangar in strelja.

Štirinajstega junija smo prišli na delo ob štirih popoldne, imeli smo namreč planirano popoldansko in nočno letenje. Na cesti od komande brigade proti letališkemu stolpu sem iz avtobusa opazil grupo nižkih specialcev v popolni bojni opreми in tudi pilote, med katerimi sem prepoznal svojega sošolca, pilota iz Beograda, opremljenega tako, kot da gre za vojaško vajo, z osebnim orožjem in plinsko masko. Bil sem prepričan, da gre res za vojaško vajo.

Po dobri uri sem skozi okno svoje pisarne zagledal najprej eno trojko »*jastreb*ov« in čez nekaj trenutkov še drugo, ki sta prileteli v brisanem letu na točko, ko se avioni razdvajajo, da tako zagotovijo varno medsebojno razdaljo za posamično pristajanje. Pod krili so imeli obešene prave, bojne nevodene rakete. Temu nisem pripisoval nobenega pomena, saj sem že prej dobil vtis, da gre za vajo.

Naslednji dan sem izvedel, da je šlo za pravo bojno akcijo na letališču Brnik, kamor so s helikopterji pripeljali niške specialce, ki so zavarovali območje akcije, nato so helikopterji pripeljali še pilote, ki so se usedli v že pripravljene avione TO vrste »*kragulj*« in z njimi preleteli na letališče Cerklje. Iz zraka je celotno akcijo varovalo šest letal vrste »*jastreb*« s polnim bojnim kompletom. Kdo so bile posadke »*jastreb*ov«, naj bi bila najstrožja tajna. Čez nekaj dni je komandant brigade postrojil celo enoto in s povišanim tonom pojasnjeval, da se po Brežicah šušlja, kdo so bili piloti letal nad Brnikom. Zagrozil je, do bo j... mater tistemu, ki bo karkoli o tej akciji govoril, saj naj bi bila ogrožena varnost teh pilotov. Takrat še nisem vedel, kdo so bili ti piloti. Ko sem pozneje, po pobegu, izvedel, da so od šestih pilotov sodelovali trije Slovenci, sem bil razočaran.

Teden dni pred razglasitvijo samostojnosti Slovenije, nas je obiskala GINO (glavna inšpekcija narodne obrambe). Iz poteka kontrole in sestanka, na katerem so ocenjevali MPS (moralno politično stanje), je bilo jasno, kaj je bil osnovni namen obiska: ocena pripravljenosti na bližajoče se dogodke. Potem, ko je bilo postavljeno še vprašanje, kaj menimo o stanju v Sloveniji, se je prostovoljno javil komandir prve eskadrilje in med drugim dejal, da je v reviji Obramba prebral načrt razvoja Slovenske TO, da v njem ne vidi svojega mesta ter, da sta se z ženo pogovarjala o tem, da bi se zaradi razvoja dogodkov v Sloveniji ponovno vrnila v Titograd, kjer je nekdaj služboval. Bil sem presenečen in razočaran nad kolegom, saj iz ust Slovenca, ne glede na funkcijo, nisem pričakoval takšne izjave.

26. junija 1991, ob pol enih popoldne, mi je komandir izdal izvidniško nalogo poleteti nad Ig in izvršiti »*izvidovanje*« razporeda enot TO s poudarkom na odkrivanju protizračne obrambe (PZO). Na hitro sem se pripravil in okoli enih že poletel. Pri vožnji do vzletne

steze sem južno od steze opazil sedem ali osem helikopterjev Mi-8, okoli njih pa so v travi sedeli niški specialci. Spraševal sem se, ali se je že začelo. V meni je zavrelo, najraje bi po vzletu vžgal po avionih in helikopterjih na ploščadi. Nekako sem se zbral, poletel proti Brežicam in na višini petdeset metrov obrnil proti Višnji Gori. Po preletu Krškega sem se povzpел na višino tristo do štiristo metrov in razmišljal, kaj naj naredim. Spraševal sem se, ali je že napočil čas za pobeg. Po preletu Višnje Gore sem se vzel na višino tisoč metrov in neposredno pred Ljubljanskim barjem obrnil proti Igu. Nenehno sem razmišljal, kaj narediti. Nad Igom sem se zadržal skoraj dvajset minut. Razmišljal. V meni se je vse uprlo. Poleg avstrijske variante se mi je porodila še misel o šoštanjskem letališču. Devetsto metrov pristajalne steze med hribi ne bi dopuščalo nobene, niti najmanjše napake, vendar bi z malo sreče pristanek uspel. Niti pomisliti nisem smel na to, da zaviralno padalo ne bi delovalo... Odgnal sem misel na pobeg, naredil en neuporaben posnetek in obrnil proti Cerkljam. Odločil sem se, da se zaenkrat še vrnem.

Po pristanku sem v vožnji od vzhodnega dela piste pa do ploščadi ponovno, sedaj od blizu, gledal niške specialce, ki so še vedno čakali poleg helikopterjev. Na ploščadi me je pričakala tehnična ekipa. Fotomehanik je takoj odmontiral kaseto kamere s filmom in jo odnesel v fotosekcijo na razvijanje. Od orožarja sem, na moje presenečenje, izvedel, da so bili mitraljezi pripravljeni za bojno uporabo. Vrnil sem se v eskadriljo. Posnetki so bili zelo hitro narejeni. Komandir me je vprašal, kaj sem snemal. Odgovoril sem mu, da Ig. Zazvonil je telefon. Komandant je hotel vedeti, kako so posnetki uspeli. Komandir mu je rekel, da nisem posnel nič in vprašal, ali naj me še enkrat pošlje. Ko je dobil negativen odgovor, je dejal, da potemtakem ne bodo dosegli cilja. Kakšen cilj naj bi dosegli s tem, da bi me še enkrat poslali v zrak, lahko samo ugibam.

Zvečer smo na televiziji spremljali proslavo ob razglasitvi samostojnosti Republike Slovenije. Kučanove besede: »*Danes so dovoljene sanje, jutri je nov dan,*« ki so bile spremljane z zvokom migov, v povezavi z dogajanjem na letališču, so najavile, da se je odgovor JLA že začel.

Zjutraj okoli osme ure je komandir prebral plan letenja. Bil sem eden od redkih, ki ni bil v planu. Prav gotovo zaradi včerajšnjega poleta. Kljub temu smo morali vsi piloti eskadrilje v letališko stavbo na zaključno pripravo za letenje. Tam so že bili piloti druge eskadrilje. Pripravo je vodil podpolkovnik Pavlovič iz V. letalskega korpusa.

Kolega Marjan se je sporekel z njim. Vprašal ga je, kaj se dogaja, ali sodelujemo v državljanski vojni. Podpolkovnik ga je ostro zavrnil in prepovedal nadaljnjo diskusijo. Po končani pripravi sem se malo sprehodil pred letališko stavbo in si ogledal dogajanje. V garaži gasilcev je bil nameščen celoten sistem zvez za poveljevanje. Letenje je vodil polkovnik Maček iz 5. letalskega korpusa. Pred stavbo je bil splošen vrvež. Opazil sem polkovnika Grahovca iz komande letalstva. On je vodil celotno operacijo. Podpolkovnik Moric, prav tako iz komande letalstva, je hodil okoli z zapečatenimi kuvertami, podobnimi tistim, ki so bile v kasi dežurnega letališča za izredne razmere. Namestnik komandanta letališča je hitel proti learjetu, ki je pravkar pristal in pripeljal letake iz Beograda (propagandni material), ki so jih pozneje metali iz avionov.

Odpravil sem se proti eskadrilji in se odločil, da bom poskusil zapustiti letališče in JLA. Za vedno. Zavedal sem se nevarnosti in, da to pomeni dezerterstvo z neslutnimi posledicami. Možnost pobega z avionom, ki bi bila še najlažja, je izpuhtela. Bilo me je strah, vendar mi je moč navdihovala odločitev, da ne bom za nobeno ceno izdajalec svojega naroda. Iz eskadrilje sem krenil proti kapiji. Srečal sem mlajšega kolega, kapetana Aleša. On ni

bil vključen v dogajanje, saj je že pred mesecem dni oddal prošnjo za demobilizacijo. Rekel je, da je že bil »zunaj« in, da naju tam čaka naša kuharica Vera s katrco. Počasi sva se približevala kapiji, kjer sva naletela na starega vodnika Sakača iz KOS. Dejala sva mu, da greva po časopis. Odgovoril je, da so vsi izhodi prepovedani in da ne moreva ven. Nisem vztrajal, ker sem se bal, da bi postali pozorni na naju, kar bi nama popolnoma onemogočilo pobeg. Odšla sva na zajtrk. Ni mi bilo preveč do hrane. Z Alešem sva se tu razšla. Vrnil sem se v enoto. Ob ograji so bili povsod razporejeni vojaki in niški specialci tako, da je bil pobeg skozi žico skorajda nemogoč. Kot za nalašč pa je to leto okoli ograje bilo posejano malo koruze, ki bi lahko dajala kritje. V pisarni sem se ulegel na posteljo in razmišljal, kaj narediti. Bil sem v pasti, iz katere skorajda nisem videl izhoda.

Razmišljanje mi je pretrgal zastavnik Alojz, ki je vstopil in mi povedal, da je v pilotski učilnici s piloti nek general. Vstal sem in odšel na sestanek. General, glavni za MPS v komandi letalstva in protizračne zaščite, je pravkar razlagal, da je Slovenija začela z nezakonitimi secesionističnimi akcijami in da JLA izvaja naloge, ki so nujne, da to preprečijo. Ostro sem mu rekel, naj mi pojasni pojem secesionizem. Pojasnjeval mi je, kaj naj bi to pomenilo, nato sem mu odločno rekel, naj mi odgovori, kako bom jaz, kot Slovenec, izgledal v očeh slovenskega naroda, če bom v teh akcijah sodeloval. Nisem čakal na njegov odgovor. Sam sem odgovoril, da sem lahko samo izdajalec naroda in da vem, kaj mi je storiti. Bil je zaprepaden. Poskušal je pomiriti napeto situacijo, saj so bili prisotni skoraj vsi piloti naše enote, jaz pa s činom majorja, najstarejši med njimi. Rekel je, da razume mojo stisko, vendar da so akcije JLA v Sloveniji nujne in naj potrpi pet do šest dni. Ni me prepričal. Zavedal sem se svojega početja in bil sem pripravljen na vse. V pisarni sem ponovno legel na posteljo. Obdajal me je bes in obup. General je s komandirjem odšel iz zgradbe. Nekaj sta se pogovarjala, očitno o meni. Čez nekaj trenutkov je v pisarno stopil komandir in dejal, naj se poskušam pomiriti ter da bo vsak trenutek prispel doktor. Poklical je komandant in se drl, zakaj me niso še odpeljali iz enote. Očitno je bilo, da bi bila lahko moja »bolezen« nalezljiva. Res je v kratkem prispel doktor. Poskušal me je pomiriti. Dejal je, da greva v ambulantno in da bom od tam lahko odšel domov. Preoblekel sem se v športno opremo, predal škorpijona in odšel z njim. Peljala sva se v rešilcu. Prešinila me je misel, kako elegantno so me razorožili. Vprašal sem doktorja, ali me v ambulanti čakajo KOS-ovci. Zagotovil mi je, da ne. Tam sva odšla v njegovo pisarno. Hotel mi je dati injekcijo, kar sem zavrnil. Pristal sem le na apaurin, saj sem bil še vedno zelo razburjen. Prepričeval me je, naj se pomirim in potrpi nekaj dni. Rekel se mu, da je za mene stvar dokončna.

Čez nekaj časa sta bila privedena tudi Marjan in Aleš. Ostali smo v ambulanti v posebej pripravljeni sobi. Pričakoval sem, da se nam bodo pridružili še drugi Slovenci, saj jih je bilo v Cerkljah precej, pa se to tega dne ni zgodilo. Na tranzistorju, ki sem ga vzel vojaku iz naše enote, sem spremljal razvoj dogodkov. Doktor nas je pustil brez nadzora. Zato sem se na hitro vrnil v enoto in si čez trenerko oblekel letalski kombinezon z opasacem, da ne bi pri gibanju po garnizonu zbujal pozornost. V žep sem skril lastno pištolo Zastava 7,65. Nato sem se vrnil nazaj v ambulantno.

Na poti nazaj sem dohitel mlajša kolega Hotija in Amirja, ki sta se glasno pogovarjala, da je treba nekaj ukreniti in čimprej priti do avtomobila za žico. Opozoril sem ju, da naj bosta čim manj opazna in naj se pogovarjata potihoma. Okoli šeste ali sedme ure je v garnizonu zavladal preplah, potekale so pospešene priprave na obrambo od napada TO. Skozi okno

ambulante sem na cesti videl, kako drvijo vojaška vozila in tečejo vojaki, specialci in zvezni policaji. Okoli sedmih je bilo v daljavi slišati pet ali šest eksplozij. Bila je že tema, ko je bilo slišati letala in helikopterje, ki so brez kakega reda odleteli vsak po svoji poti na jug. Nato je vse utihnilo. Odleglo mi je, ker nisem vedel, kako bi se ob spopadu lahko živ prebil na drugo stran, saj bi bil lahka »meta« enih ali drugih.

Pozneje je Aleš predlagal, da greva skupaj ven. Odsvetoval sem, da se ponoči potika po garnizonu, saj bi bil to najlažji način, da se naju kdo reši, pri tem pa nisem pomislil, da bodo žene prihajale na obiske in, da je bila to najbolj elegantna prilika za odhod skozi kapijo. Tako sem ta dan izpustil idealno priliko za pobeg. Ponoči sem spal samo na eno oko. Poslušal sem radio in se veselil vsakega uspeha TO. V desni roki sem pod blazino držal nabito pištolo. V zgradbi nasproti naše so bili namreč nameščeni niški specialci. Ponoči je bil mir. Zjutraj sem šel na zajtrk. Pred restavracijo sem opazil kamion Dane iz Mirna, ki je pravkar pripeljal sokove. Šel sem ven in razmišljal, kako bi šoferja vprašal, da me skrije med embalažo. Ko sta voznika prišla, sta mi izgledala preveč južnjaško, zato si ju nisem upal vprašati, saj bi bilo to lahko usodno, pa tudi veliko ljudi je hodilo okoli in bi s težavo neopazno stopil na kamion. Tam, pred restavracijo, sem srečal Sabino, mlajšo delavko iz delavnice. Rekla je da gre »ven« (za civilne delavce v JLA je veljal drugačen režim in so lahko zapustili letališče). Prosil sem jo, naj moji ženi javi, da ne sodelujem v tem s...

Ob poldnevu se nam je v ambulanti pridružilo še šest pilotov na »jastrebih« iz prve eskadrilje, ki so ta dan zavrnilo nalogo za bojno delovanje. Nekako mi je postalo lažje pri srcu. Po kosilu smo vsi skupaj sedeli na pomožnem vhodu v ambulanto in se dogovarjali, kaj narediti. Sklenili smo, da moramo tega dne vsekakor zapustiti letališče, saj je obstajala nevarnost, da nas vsak čas odpeljejo v pripor v Zagreb.

Nekaj čez tri sem opazil, da v sobi ni Marjana in Tinčeta, ne da bi kaj rekla, sta izpuhtela. Odšel sem ven in ju opazil v bližini vojaške restavracije. Dohitel sem ju in ju vprašal, kam sta namenjena. Rekla sta, da bosta poskušala oditi »ven«. Hotel sem se jima pridružiti, vendar sta dejala, da nas bo preveč in bi bilo lahko sumljivo. To me je razjezilo. Obrnil sem proti komandi brigade in razmišljal, kako se prebiti na prostost. Ob ograji so bili na vsakih deset do petnajst metrov specialci in vojaki, oboroženi z avtomatskimi puškami, ročnimi raketometi in bombami. Nekje na pol poti do brigade sem se obrnil in se odločil, da grem po majorja Janeza v ambulanto, da bi se poskušala skupaj prebiti skozi kapijo. Ko sva bila okoli petdeset metrov od vhodnih vrat, je iz prostorov dežurnega oficirja letališča prišel kapetan Mladen. Zmračilo se mi je. Mladen je bil bivši KOS-ovec in malo je manjkalo, da se vrneva nazaj. Predložil sem Janezu, da kljub temu poskuša, saj nama je šlo za nohte. Podzavestno sva nekoliko upočasnila korak kot da se sprehajava. Levo od vhoda sem zagledal zveznega policista in vojaka, ki sta si skozi daljnogled ostrostrelne puške ogledovala okolico. Pozdravil sem Mladena in opazil, da je slabe volje. Povedal je, da je razočaran nad početjem JLA. Pridružil se nam je njegov pomočnik, zastavnik Ilija, ki se je spraševal, kako bo pogledal v oči sosedom na bližnjem vikendu.

Njuno slabo razpoloženje me je navdalo z upanjem. Iz trgovine v Cerkljah je na kolesu prihajal zastavnik Milorad. Vprašal sem Mladena, ali se da iti ven. Odgovoril je, da samo z dovoljenjem komandanta letališča. Dejal sem mu, da bi z Janezom rada šla na pivo, vendar, če bo vprašal komandanta, ne bo iz tega nič. Nejevoljno je zamahnil z roko in omenil, da če je že pustil Marjana in Tinčeta, lahko greva še midva.

Šla sva počasi mimo vojaka na vhodu in obrnila po stezi proti Cerkljam. Tistih trideset

metrov do grmovja ob stezi se je vleklo v neskončnost. Bal sem se, da bom slišal komando: STOJ, vrni se nazaj. Nisva si upala obrniti, niti pospešiti koraka. Ko sva prišla do pol poti proti Cerkljam in nama je grmovje dajalo navidezno zavetje, sva pospešila. Pomislil sem: *»Kaj če je na križišču v Cerkljah vojaška patrulja?«* Stisnil sem nabito pištolo v žepu in si dejal: *»Za nobeno ceno več nazaj.«*

Pred cesto proti Črešnjicam sva upočasnila korak in počasi pokukala za vogal. Pot je bila prosta. Na hitro sva prečkala glavno cesto in nadaljevala proti gostilni Račič. Predlagal sem Janezu, da greva v kako hišo in prosiva, da naju odpeljejo na policijo v Krško. Kljub moji nezaupljivosti, sva na njegov predlog odšla v gostilno Račič. Tam sva se preoblekla v civilno obleko, stari Račič pa naju je odpeljal do naše kuharice Vere Škulj.

Trenutek za tem, ko smo prišli do Verine hiše, se je z njeno katrcu pripeljal podpolkovnik v pokoju Jože Butara. Šele tu sem ugotovil, da nam je organiziral pomoč pri pobegu. Na hitro smo sedli v katrcu, saj je dobil obvestilo, da se okoli potikajo niški specialci. Takrat sem se spomnil, da sem skozi okno ambulante videl niškega specialca v rdeči ladi, ki je bila last namestnika komandanta letališča, in je verjetno šel iz garnizona. Krenili smo v breg proti Jožetovi zidanici na severnem pobočju Gorjancev, kjer sta nas že čakala Marjan in Tinče. Od tam nam je bilo letališče kot na dlani. Šele tam gori smo se objeli in si s solzami v očeh rekli: *»Nikoli več JLA«*. Začutili smo veliko olajšanje. Po eni uri so gor z Renaultovo *»enaindvajsetico«* prispeli še mali Vinko, Grega in Rudi. Prijel sem se za glavo, ko so povedali, da sta Vinko in Grega že odšla skozi kapijo in ker nista vedela kam bi šla, sta se vrnila po Rudija.

Bilo nas je sedem pilotov, ki smo tam doli, v Cerkljah, na letališču pustili vse. Ostali so nam samo spomini. Pripravljeni smo bili na dolgotrajen boj proti našim, do včerajšnjim tovarišem.

Prišla sta Jože in Vera in prinesla domače klobase. Jože je natočil štefan cvička. Okrepčali smo se in nazdravili. Pogovarjali smo se, kako pomagati drugim pilotom, ki bi želeli zapustiti letališče. Jože je vprašal, kaj menimo o tem, da je naš kolega, ki je prišel na pogovore s TO, nato pa se je le odločil, da prestopi, kot najprimernejšo osebo za zvezo z letališčem priporočil prav Vero. Glede na to, da mu nismo prav nič zaupali, saj je do zadnjega zvesto služil JLA, smo podvomili, da gre za past, ki jo je KOS nastavil Veri. Bili smo odločno proti temu, da gre nazaj na letališče, čeprav je bila ona pripravljena na to. Potem sta Jože in Vera odšla v dolino. Jože je pripravljaval naš odhod na UNZ Krško. Organizirali smo si stražo. Stražar je imel pri sebi mojo pištolo, saj je bila edino orožje, ki smo ga imeli. Okoli enajstih je iz doline prišel Jože. Bil je tako zadihnan, da je komaj izustil, kako ne verjamejo, da nas je toliko, in da naj pohitimo. Spustili smo se peš proti točki, kjer nas je čakala posebna enota milice (PEM). Povzpeli smo se v kombi, ki je z veliko hitrostjo odpeljal proti Krškemu. Po radijski zvezi so se PEM-ovci dogovarjali s kolegi, ki so bili ob poti do Krškega vključeni v naše varovanje. Na milico smo prispeli zelo hitro. Okrepčali smo se, nato smo podali izjave. Jože nam je povedal, zakaj je bil tako zadihnan in prestrašen. S PEM-ovci se je dogovoril za mesto in čas sestanka, vendar pa se je nekaj zapletlo in je zato zamujal. Ko se je približeval dogovorjenemu mestu, ga je naenkrat, od zadaj, za vrat zagrabila močna roka. Pod grlom je začutil hladno cev avtomatske puške. Slišati je bilo: *»Če se premakneš, je po tebi«*. Skoraj bi ga kap. Ko je le s težavo dopovedal PEM-ovcem, kdo je, mu niso verjeli, da nas je sedem. Zagrozili so mu, da če se v kratkem ne vrne z nami, bo po njem.

Pozneje so se nam na upravi pridružili še piloti Dušan, Djino in Miran. Prišlo je do nekaj iskrice, saj je bil Marjan jezen na Djinota, ki mu je dan prej moral predati škorpiona, preden ga je poslal v ambulanto. Miril sem Marjana in mu dopovedoval, naj ga pusti pri miru, saj je konec koncev tudi on še pravi čas, čeprav precej za nama, spregledal in opravil državljansko dolžnost. Na UNZ Krško se nas je tako zbralo deset pilotov.

Po dveh prespanih nočeh na UNZ Krško smo se v nedeljo 30. junija 1991 ob dvanajsti uri, po alarmu za zračni napad, razdelili v dve skupini. Prva se je premestila na rezervno lokacijo policije v osnovno šolo Krško, druga, v kateri smo bili piloti major Vinko Tuljak, major Rudolf Čarni, major Djino Vareško, major Janez Muhvič in kapetani Marjan Vinko in Miran Grahek, pa na rezervno lokacijo v lovskem domu Brestanica. Z nami sta bila še policijska inšpektorja Preskar in Ficko, nekaj rezervnih in upokojenih vpoklicanih policistov, trije kadeti in osebje iz administracije ter kuharice UNZ Krško. Takoj smo vzpostavili zvezo z rezervnim mestom uprave in organizirali varovanje lokacije s stražo. Bil je vroč junijski dan in naš kolega Janez je takoj po prihodu na lokacijo stopil do sosednje hiše in prosil, naj mu posodijo kakšno kapo, bil je že nekoliko brez las, sonce pa je neusmiljeno žgalo. Po naključju je naletel na upokojenega uslužbenca državne varnosti po poreklu iz Črne gore, česar seveda ni vedel. Še prej pa je eden od pilotov, ki sicer ne slovi po pretiranem poznavanju lahke pehotne oborožitve, poskušal ročno vstaviti naboj v avtomat M-50. Ker seveda ne gre tako lahko, se mu je po nesreči sprožil zaklep in počil je prvi naboj. Večina ni vedela, kdo je streljal, zato smo vsi polegli v zaklone. Ko se je situacija razjasnila, smo mu seveda »čestitali« in mu omenjali sorodnike po spisku. Osnovna naloga na tej lokaciji je bilo varovanje nas prebeglih pilotov, pri čemer smo tudi sami sodelovali, saj smo si na upravi, še preden smo odšli na lokacijo, izbrali pehotno orožje, ki ga je policija zasegla pri prevzemu stražarnice ene od lokacij za oskrbo letališča Cerklje z gorivom iz zunanjih rezervoarjev goriva Leskovec-Stara vas.

Piloti smo si vzeli avtomatske puške ali avtomate po lastni izbiri ter vsak po nekaj ročnih bomb. Sodelovali smo tudi pri organiziranju varovanja s postavitvijo straž po vojaškem vzoru z uporabo gesel in odzivov. Okoli dveh popoldne nas je preletel helikopter JLA, ob pol treh pa je naš kolega major Čarni, ki je stražil na poti mimo doma, ustavil dobrega znanca, zastavnika I. klase JLA, zaposlenega v letalski bazi Cerklje. Zastavnik je vprašal Čarnija, kako je, Čarni je odvrnil, da je sedaj veliko bolje. Zastavnik je želel k bratu, že omenjenemu upokojenemu uslužbencu državne varnosti. Po konsultaciji z inšpektorjem Preskarjem, mu ta obiska ni dovolil. Zastavnik se je vrnil domov v Krško, od tam pa je odšel na letališče Cerklje. Tako so na UNZ Krško vedeli, da je lokacija odkrita.

V večernih urah sta bila še dva dogodka, ki sta med nas vnesla nekaj nemira. Prvi se je zgodil v mraku, ko sta se s severne strani lokaciji nenajavljeno približevala dva pripadnika UNZ Krško. Ko je stražar javil, da se nam približujejo, smo vsi na lokaciji zavzeli obrambne položaje in bili pripravljeni na odgovor na morebitni napad. Olajšanje je nastopilo šele, ko smo ugotovili, da prihajajo naši. Pozneje pa je eden od kadetov streljal na straži. Naključje je hotelo, da sta obe radijski postaji, ki sta ju stražarja na oddaljenih stražarskih mestih imela pri sebi, sočasno odpovedali. Dogovor pa je bil, da v primeru odpovedi zveze, v nevarnosti stražar opozorilno strelja v zrak. Takoj smo organizirali dve patroli, saj je situacija na prvi pogled izgledala resno. V prvi sta bila inšpektor Preskar in major Vareško, v drugi pa jaz z rezervnim policistom Ivkovičem. Spet je prišlo do naključja, da je radijska veza odpovedala sočasno, kadet pa je nekaj sumljivega opazil in s strelom v zrak to sporočil na lokacijo.

Zaradi vseh teh dogodkov je bilo odločeno, da pilote, ki smo bili nameščeni v lovskem domu pri Brestanici, premestijo na varnejšo lokacijo. Poleg tega je UNZ Krško ocenila, da tako veliko pilotov pomeni varnostno obremenitev in tudi povečano nevarnost za krško policijo.

Enemu, ki je do prestopa deloval v službi KOS JLA, mu niso zaupali ter so ga zato predali v zbirni center TO v Sevnici. Druge nas je kake pol ure pred polnočjo prišel iskat Miha Molan, načelnik inšpektorata milice Krško. Z VW kombijem, ki ga je vozil inšpektor Ivan Plohl, smo se odpravili na pot. Z nami je bila še ženska v policijski uniformi, za katero smo pozneje izvedeli, da je Molanova žena. Inšpektor Plohl je vozil zelo hitro, Molan pa je preko radijske zveze koordiniral varovanje na poti. Piloti nismo vedeli, kje bo končna postaja. Nekateri smo razmišljali, da nas peljejo nekam na Kočevsko, saj nobenemu ni padlo na pamet, da je bilo Zasavje v teh dneh še veliko bolj varno od Kočevskega. Edina ovira na poti je bil rudarski stroj, s katerim so na delu poti od sedanje Petrolove črpalke do trboveljske termoelektrarne prežagali cesto in pripravili za miniranje. Na tem delu smo morali počakati, da se stroj umakne in sprostí cesto. Vse druge ovire so, še preden smo se do njih pripeljali, usklajeno umaknili. V manj kot pol ure smo prispeli na UNZ Trbovlje, tam smo se okrepčali z nepozabno govejo juho, z velikim kosom govedine. Miha je nas pilote predal načelniku uprave Marku Orožnu in načelniku inšpektorata Bojanu Skočirju. Ko smo se najedli in spočili, nam je načelnik Skočir predstavil policista, za katerega nam je rekel, da se imenuje Miha, bil je korpulenten in pomislili smo, da nam je dal specialca, ki bo skrbel za naše varovanje. Načelnik Skočir pa je razmišljal drugače, glede na to, da so po njegovem piloti ljudje z visoko stopnjo izobrazbe, jim je za družbo dal rezervnega policista z visoko izobrazbo, arhitekta, tako, da bi lažje med sabo komunicirali, saj je varnostne razmere v Zasavju imel pod kontrolo, tako da se nihče nepoklican ni mogel prebiti v to okrožje in ni bilo potrebe po dodatnem varovanju. In Miha ni bil specialec, marveč rezervni policist Igor Ajtič, ki je bil določen za vzdrževanje zveze z UNZ Trbovlje.

Z dvema avtomobiloma, policijskim Subarujem in Ajtičevo športno Mazdo smo se po ovinkasti poti odpravili proti planinskemu domu 1. junij pod Partizanskim vrhom. Pilete in »Miha« so spremljali Bojan Skočir in Trkmič. Pred domom smo se ustavili. Trkmič je odšel v dom in poskrbel, da smo skozi kletne prostore prišli v dom in odnesli v sobe na prvem nadstropju orožje in prtljago, ne da bi to videla oskrbnica doma. Pozneje so nam predstavili oskrbnico Majdo Petek, ki je izredna kuharica in je skrbela za to, da piloti nismo bili lačni. Oskrbnica ves čas ni vedela, koga ima v oskrbi, je pa domnevala, da gre za pomembno skupino.

Drugi dan, 1. julija 1991, sta k nam prišla Skočir in Čebela. Popisala sta številke oblačil in obutve, da bi nas oskrbeli s športno opremo, trenirkami in copati. Poslikali so nas tudi za nove, ilegalne legitimacije. »Miha« je redno poročal o dogajanju na UNZ.

V torek 2. julija 1991 smo se že nekoliko bolj sproščeno počutili, ko je bil po deseti uri na televiziji predvajan Adžićev govor. Za pilote je bil še posebej šokanten del govora, ki je grozil Sloveniji. V govoru ni pozabil omeniti izdaje v JLA in izreči grožnje, da bodo izdajalce našli po njihovih mišjih luknjah in da jih bo doletela zaslužena kazen. Spogledali smo se in grožnjo vzeli za res. S tem je bil odprt lov na dezerterje, tudi na nas, pilote, ki smo prvi zapustili JLA in ji tako zadali udarec, ki ga v Sloveniji nikoli ni prebolela. Iz Cerkelj je takrat, 28. junija 1991, dezertiralo dvanajst pilotov. To je bil za JLA velik šok, saj so se začele razpadati elitne enote, tiste, ki bi lahko Sloveniji povzročile največ gorja.

Popoldne sta na pijačo v bife v domu prišla dva moška. V bifeju je bil tudi Muhvič. Z manjšim od njiju, črnolasim in zato nekoliko južnjaškim izgledom, sta se nezaupljivo spogledovala. Muhvič je prišel ven do nas, ki smo šli na sprehod po bližnji poti proti travniku. Povedal nam je, da je prav gotovo videl KOS-ovca in da sta se grdo pogledala. Zapisal si je registrske tablice njunega avtomobila. »*Miha*« je poklical UNZ in jim povedal za sumljiva človeka, da bi preverili registrske tablice.

Na upravi so ugotovili, da gre za vozilo Kompasovega rent-a-car z ljubljanskimi tablicami, ki je bilo izposojeno v Dubrovniku. Zavladal je preplah, saj je bilo znano, da KOS uporablja ta vozila za prikrito delovanje v Sloveniji. Poklicali so po radijski zvezi, vendar ni bilo zveze. Poskušali so prek telefonske zveze z domom, vendar je tudi ta dajal signal, kot da je izključen. Iz postaje so poslali Trkmiča in Čebelo, da gresta pogledat, kaj se dogaja. Piloti nismo vedeli za ta preplah, saj ni bilo možnosti, da bi nas obvestili. Po večerji, ko se je že počasi mračilo, smo šli na sprehod proti bližnjemu travniku, na katerega so se iz gozda prihajale pasti srne. Občasno se je oglašal srnjak. Muhvič je bil lovec in je to dobro poznal, večina pa nas je prvič slišala oglašanje srnjaka, ki je bilo slišati kot pasji lajež. In ko nam je Janez pojasnjeval, da so to srnjaki, smo mu v šali lajali nazaj.

V tistem trenutku sem se obrnil proti strmini v smeri Partizanskega vrha in dozdevalo se mi je, da nas iz enega grma na sredini pašnika nekdo opazuje. Povedal sem to drugim, vendar ni nihče ničesar opazil. Čez čas pa le stopi nekdo iz grma. V mraku je izgledalo kot da je nekdo v uniformi teritorialne obrambe. Ni se nam zdelo nič nenavadnega, saj smo vedeli, da so na Partizanskem vrhu teritorialci. Pomahali smo mu in kazali v smeri, kjer so bile srne, ki so se že skrile v gozd. Ko se nam je nekoliko približal, smo prepoznali Trkmiča, ki je prihajal z orostrelna puško dol proti nam. Sočasno se je približal tudi Čebela iz smeri doma. Povedala sta nam, kaj so s preverjanjem tablic ugotovili. Trkmič je še dejal, da je razumel naše gledanje in mahanje v smeri gozda, kot da so tam napadalci. Ko je skozi daljnogled puške poskušal ugotoviti kje so, ni videl nič.

Pozneje smo ugotovili, da se je Muhvič zmotil pri registraciji, »*primer*« pa je nanese, da je »*zadel*« prav številko enega od avtomobilov rent-a-car. »*KOS-ovec*« pa je bi eden od domačinov, avtoprevoznik iz bližnjega naselja, ki je prišel na pijačo v 1. junij.

Domačini so v teh krajih že po tradiciji nezaupljivi do tujcev, v vojni pa je to bilo še toliko bolj izraženo. Ker pa je v Zasavju bilo opaženo še eno, pravo vozilo rent-a-car, smo poostri lastno varovanje. Od tistega dne smo ponoči organizirali stražo. Stražarili smo na zgornji terasi pred sobami. Vsak je stražil po dve uri. Že prvo noč je prišlo do manjšega preplaha, saj je bil sumljiv že vsak šum. Muhvič me je nekoliko vznemirjen zbudil in mi povedal, da je v bližnjem gozdu slišal neko premikanje. Rekel sem mu, naj se pomiri, ker da je bila mogoče kaka nočna ptica. Nekaj časa sva skupaj stražarila in opazovala okolico in ker se ni nič dogajalo, sva druge pustila spati. Podnevi pa smo varovanje izvajali z osebnim orožjem, ki smo ga imeli vedno pri sebi, saj je bil bife odprt tudi za druge goste. Naša osebna oborožitev je bila avtomatska pištola škorpion, ki smo jo zadolžili, ko smo bili premeščeni na UNZ Trbovlje.

Ti dogodki, ki so bili sad naključnih dogajanj, govorijo sami za sebe in povedo, kako napeti so bili tisti časi, saj je bilo grožnjo generala Adžića jemati resno in je bilo potrebno vsako sumljivo situacijo preverjati.

V sredo, 3. julija 1991 je Skočir pilotom dostavil športna oblačila in legitimacije z drugimi, ilegalnimi imeni. Legitimacije so bile izdane s pomočjo osebja na Občini Hrastnik in so

bile prave, z imeni ljudi, ki so dejansko obstajali, slike na njih pa so bile naše. Tako smo bili: major Vinko Tuljak – Vincenc Kolenc, major Rudolf Čarni – Rudolf Žagar, major Djino Vareško – Ivan Poljan, major Janez Muhvič – Janez Škofic, kapetan Marjan Vinko – Marjan Seničar. Pri večini so bila imena približno enaka kot smo jih imeli piloti, prav tako je bila starost naših dvojnikov približno enaka naši starosti.

Trboveljska milica je imela takrat vse stvari pod nadzorom, čeprav so bile varnostne razmere zapletene, zaradi precejšnjega števila priseljencev z juga, ki jim že po naravi stvari razpad SFRJ in osamosvajanje Slovenije ni preveč ugajal, vendar je te stvari milica nadzorovala in imela vse pod kontrolo.

Po velikem psihološkem šoku, ki smo ga piloti preživeli ob pobegu in dezertiranju iz JLA, smo počasi prihajali k sebi. Z doma 1. junij smo imeli še priložnost opazovati napad naših nekdanjih kolegov pilotov na oddajnik na Kumu. Na televiziji Ljubljana so javili še druge napade JLA aviacije na televizijske oddajnike po Sloveniji. Razmere so bile napete, saj še vedno ni bilo jasno, ali bo JLA z vso silo udarila na našo mlado državo.

Zaradi prikrivanja lokacije, kjer smo bili nameščeni, nismo imeli stikov z našimi najbližjimi, oziroma smo zvezo vzdrževali prek UNZ Krško. Staršem na Primorsko sem poslal sporočilo prek UNZ Koper. Obiskala sta jih dva miličnika, vendar jima nista verjela, da sem na varnem.

V nedeljo, 7. julija 1991 sem, ko smo se povzpeli na Partizanski vrh, iz lokala na kratko poklical starejšo sestro v rojstno vas, ki kljub temu, da sem govoril v dialektu, ni verjela, da sem to jaz. Zvezo sem hitro prekinil, saj sem se bal, da bi JLA izsledila klic. Tudi moja dva majhna otroka nista vedela, kje sem, da ju ne bi kdo morebiti spraševal, kje je ati. Držali smo se vseh pravil konspirativnega obnašanja, zato so takrat preživljali težke dneve tudi naši najbližji. Zaradi varnosti so bile preseljene tudi nekatere naše družine. Tiste, ki niso imele možnosti skrivanja v bližini Brežic, je milica odpeljala na varno v druge kraje. Vsi ti varnostni ukrepi so bili potrebni, saj je bila JLA prek specializiranih služb in organov sposobna izvesti prijetje oziroma likvidacijo koga od nas ali celo družinskih članov. Naši najbližji so bili neredko deležni zbadljivih pripomb na račun njihovih mož, oziroma očetov. Na razne načine so bili deležni groženj. Tastovo domačijo v bližini Artič in mojo hišo v gradnji, ki sta v neposredni bližini, so nekajkrat preleteli bojni avioni v višini krošenj bližnjih dreves. Tašča in svakinja, ki sta čuvali moje otroke, medtem ko je žena ves čas vojne delala na krški občini, sta se z otroki večkrat zatekali v bližnji gozdiček in v velikem strahu čakali, kaj se bo zgodilo. Otroci so še nekaj let trpeli za posledicami te travmatske izkušnje. Mlajši, ki je imel takrat tri leta, se je pozneje tresel, ko je slišal zvok aviona, starejši, ki je imel sedem let, pa je pogosto doživljal nočne more.

Milica, posebno UNZ Krško in UNZ Trbovlje sta v tem odigrali izjemno vlogo. Kot profesionalen vojak sem občudoval predanost in zagnanost takratnih vodstev in drugih, s katerimi smo prihajali v stik, še posebej je bila občudovanja vredna hitra preobrazba iz vloge policistov v kombinirano vlogo policista-vojaka, saj je v tej vojni policija prevzela tudi del vojaških nalog. Sistem policijskih zvez je deloval nemoteno, zato so bile vse akcije koordinirane in se je dalo sproti prilagajati novo nastalim razmeram, ki so se v vojni hitro spreminjale. Poleg tega je bila izjemno hitra tudi psihološka prilagoditev na vojno stanje. V policiji ni bilo paničnih izpadov, kvečjemu sem včasih zaznal preveliko dozo hrabrosti in samozavesti, ki jo sam z mojim poznavanjem JLA in njej lojalnega oficirskega kadra nisem imel. Do odhoda JLA iz Slovenije in še nekaj časa po tem se nisem odvajal od osebne

pištole, bila je z mano ponoči in podnevi, na vsakem koraku, bil sem vedno pripravljen na obrambo.

V domu 1. junij smo ostali do ponedeljka, 8. julija 1991, ko so nas premestili na upravo. Oblekli so nas v uniforme policijskih inšpektorjev in dobili smo službene legitimacije, vključeni smo bili v rezervne policijske bojne enote. Samo vrh policije je vedel kdo smo, vsi ostali so mislili, da smo policijski inšpektorji od drugod iz Slovenije. Pri delu smo pomagali načelniku Skočirju in načelniku Orožnu, dežurali v glavni pisarni in po potrebi odhajali z njima na teren. Pri tem smo bili sprejeti kot da smo od vedno delali na policiji, imeli dostop do vseh zaupnih informacij, s svojimi vojaškimi znanji pa smo policiji pomagali pri oceni stopnje nevarnosti JLA, še posebej aviacije, o kateri takratna milica ni imela posebnih znanj. Temu zaupanju in drži do nas smo še danes hvaležni. Skočirja sem ob priliki vprašal, kako to, da so nam tako zaupali, čeprav nas niso poznali. Dejal je, da je bilo zanj dovolj to, da je za nas garantiral Miha Molan, načelnik inšpektorata UNZ Krško. To govori o načinu dela takratne milice, ki je v kočljivih situacijah temeljilo na medsebojnemu zaupanju. Ko je TO premeščala prebežnike JLA iz zbirnega centra v Sevnici na Kal, je trboveljska UNZ od TO, na predlog nas pilotov, prevzela še našega kolega, majorja Vlada Šurbeka. Namestili so nas v dve garsonjeri UNZ v stanovanjskem bloku v bližini UNZ. Trboveljska UNZ je lepo poskrbela za nas. Najprej smo se prehranjevali v bližnji restavraciji, čez nekaj časa pa smo piloti sami predlagali, da se hranimo v menzi rudarskega doma, kjer so se hranili tudi drugi pripadniki milice.

Janez se je prijavil za šoferja načelniku Orožnu. Nekje sredi julija je Marka in Bojana odpeljal v Ljubljano, kjer je imela sestanek policija (milica) iz cele Slovenije. Čakal ju je v policijskem avtomobilu, pridružil se mu je še en policist, ki je prav tako pripeljal svoje šefe. Sestanek se je precej zavlekel in postajalo je dolgčas. Ko je nekdo prišel iz zgradbe, so mislili da je konec, vendar je bilo veselja konec, ko sta opazila, da nosijo v zgradbo narezke in balone s pijačo. Ko je minilo še dobre pol ure in je imel čakanja dovolj, je Janez »*slučajno*« vklopil sireno, pridružili so se še drugi čakajoči in naenkrat je parkirišče odmevalo od policijskih siren. Vsi, ki so bili na sestanku so pritekli ven in slišali so: »*Oprostite, pomota*« in sestanka je bilo konec.

V tistih časih je bilo prijetno nositi uniformo milice. Ljudje so nas pozdravljali na vsakem koraku in izražali spoštovanje in hvaležnost. Dnevi preživetja v Zasavju so nam ostali v nepozabnem spominu.

V drugi polovici julija je v Zasavje prišel celoten politični vrh. Želeli smo, da bi se z njimi sestali, vendar nam to ni uspelo. Politični vrh je na trboveljskem stadionu odigral nogometno tekmo. Zbrala se je velika množica gledalcev, piloti pa smo bili skupaj z milico vključeni v varovanje. Po koncu tekme so se vsi zbrali v prostorih tamkajšnjega kluba in po zaslugi majorja Vareška, ki je samoiniciativno stopil do gospoda Kučana in povedal za nas, smo se vsi z njim rokovali, pozneje tudi z Janšo. Priložnosti krajšega pogovora z njimi, ki bi nam veliko pomenil, pa nismo imeli.

Ta dogodek, nepripravljenost politikov, da nam posveti nekaj minut, je dal slutiti na poznejši razvoj dogodkov. Verjetno niti ni bil posledica tega, da nas je sama politika zavrnila, saj naša želja mogoče niti ni prišla do njih, vendar pa poznejši razvoj dogodkov in odnos MORS-a do nas, prvih prebeglih pilotov iz JLA, navaja na sklep, da so se že tam pojavile korenine drugačnih pogledov na osamosvojitvene zasluge, ki so usode nekaterih od nas pomembno zaznamovali. Žal je država dovolila, da so se nekateri poigrali z njeno

verodostojnostjo in ugledom. Namesto, da bi nas, vojaške strokovnjake, zaposlila in izkoristila naše znanje, nas je obravnavala kot »bivše« za katere je etiketa JLA pomenila veliko več kot domoljubje, pripadnost in pripravljenost na žrtvovanje, ki smo ga z dezertiranjem in priključitvijo slovenski milici izkazali v času, ko je naša domovina to najbolj potrebovala.

Nekatere nas je MORS odrinil in nas pod izgovorom tehnološkega viška leta 1996 upokojil, tiste pa, ki so si nekako uspeli izbojevati mesto v TO, pa so morali prehoditi trnovo pot, na kateri je neznanje in nesposobnost kraljevala obratnemu.

Nekateri smo se od samega začetka postavili po robu poniževanju in se podali v boj za pravico. Dosegli smo, da je bila država obsojena zaradi nespoštovanja tistega, kar je bilo obljubljeno v temeljnem dokumentu novo nastale samostojne države in javno, na najvišji državni ravni. Na tej trnovi poti smo posamezniki pokazali naše sposobnosti in pokazali večjo sposobnost razumevanja zapletenih ustavno pravnih problemov od posameznih stopenj rednih sodišč, ki so bila nedorasla obravnavanim primerom. Zato smo lahko ponosni nase, ker smo v usodnih trenutkih za našo državo izbrali tvegano, pravo pot, ki je mnogi niso sposobni niti v najnormalnejših razmerah. Pokazali smo, da smo pravi sinovi naše domovine, čeprav nam tega le-ta pozneje ni bila pripravljena priznati.

Kaj smo nekateri tvegali, pove podatek, da je bil vsem dobro znani zastavnik Borštner zaradi kraje zaupnega dokumenta obsojen na vojaškem sodišču na štiri leta zapor. Samo za dezertiranje je bila predvidena zaporna kazen do deset let zapor ali smrtna kazen. Na višino kazni je veliko vplival položaj, čin in posledica, ki jo je posamezno dejanje imelo na druge pripadnike JLA.

Na koliko let bi bil obsojen major pilot, pripadnik elitnih enot JLA, ki se je javno uprl pred letalsko enoto proti posegu JLA v Sloveniji, odbil sodelovanje, dezertiral in se priključil slovenskim obrambnim silam, ki so bile za JLA sovražna para vojska? S tem je storil kar tri težka kazniva dejanja, za katere so bile predvidene dolgoletne zaporne kazni, oziroma smrtna kazen in še odvzem premoženja družini.

Bili smo del komandnih struktur in drugih pilotov, med najboljše usposobljenimi. Če prištejemo še dva, od katerih je eden odšel na hrvaško stran, drugi pa je ostal pri TO, je to trinajst odstotkov od triindevetdesetih, kolikor nas je bilo v 82. aviobrigadi prvi dan po napadu. 27. junija 1991 je imela na razpolago štiriinšestdeset lovskih bombnikov in dve letali za zvezo. V enem letalskem vzletu bi lahko ponesla do sedemdeset ton bomb. V začetnih operacijah pa bi lahko poletela pet do sedemkrat. Za razliko od drugih letalskih enot na zahodni polovici takratne države, je bila njena osnovna naloga ognjena podpora iz zraka enotam kopenske vojske, mornarice in – TO (do vojaškega spopada, ko je letalstvo JLA postalo del sovražnih sil). Piloti so večino usposabljanja namenili za bojne naloge bombardiranja, raketiranja in streljanja po zemeljskih ciljih, zato se bili med najboljše usposobljenimi za tovrstne bojne naloge v vojnem letalstvu SFRJ.

Na slovenskem ozemlju je bila najmočnejša, najnevarnejša in najmobilnejša višja taktična enota, ki se je lahko v najkrajšem času premestila na druga letališča v neposredni bližini Slovenije, od koder bi neovirano izvajala bojne naloge. Dezerterstvo dvanajstih pilotov že prvi dan po napadu na Slovenijo je brigadi zadalo smrtni udarec, od katerega se ni več opomogla. Zaradi nadaljevanja osipa kadra je bila pozneje na letališču Bihač razformirana. Pomen razpada ene od najudarnejših višjih taktičnih enot na teritoriju Republike Slovenije bo ocenila zgodovina. Srečen sem, da sem pomagal spodnesti njene temelje. Hvala vsem tistim, ki so mi v tistih težkih trenutkih pomagali: Jožetu Butari, Veri Škulj, družini Račič,

UNZ Krško, UNZ Trbovlje in ne nazadnje moji ženi Jožici, ki je takrat preživljala težke trenutke z najinima dvema otrokoma, Gregorjem in Jernejem.

28. junija 1991 se je za vedno končala moja vojaška in letalska kariera. Niti za trenutek mi ne bi bilo žal, če bi to bilo zares potrebno. Vendar pa dejstva govorijo žal drugače. Iz takratne TO se je razvila SV. Število zaposlenih se je od stosedemindevetdesetih leta 1991 povečalo na današnjih sedem tisoč petsto. Nekateri, ki bi bili danes lahko pokojni, pa nismo bili vredni tega, da bi bili v njeni sestavi.

Iz oddaljene perspektive današnjega časa se zdijo naša takratna dejanja samoumevna, takrat pa smo se podali na zelo tvegano pot, ki bi bila lahko usodna za nas in naše najbližje in prav gotovo je, da je za slovensko neodvisnost, ki je prišla tako *»poceni«*, tudi nekaj naše zasluge.

Vinko Tuljak

Ko pobrskam po spominu, kaj se je dogajalo pred skoraj enajstimi leti, me prevzamejo tako dobri, kot tudi slabi spomini. Desetdnevna vojna zame ni trajala samo deset dni, pač pa skoraj tri mesece.

Ko se je začelo govoriti o tem, da bo Slovenija postala samostojna država, mi je kurir na dom prinesel obvestilo o mobilizaciji. Tega res nisem pričakoval. Moral sem v vojsko. Potrebno se je bilo pripraviti na morebitne zaplete ob osamosvajanju. In tako sem šel. Vedel sem, da doma zapuščam ženo in otroka, a moja dolžnost je bila, da varujem meje mlade države. Naša enota je morala najprej v Pekre, kjer smo se eni nastanili v gasilskem domu, drugi v združenem, tretji v učnem centru. Zavzeti smo morali svoje položaje, ker je hotela jugoslovanska ljudska armada pridobiti prvo generacijo slovenskih vojakov zase. To smo jim morali preprečiti. Ves čas pa so iz Maribora prihajala obvestila, da so se iz vojašnic napotili tanki proti Pekram, a so jih, hvala Bogu, ustavili. Vsa ta agonija je trajala štirinajst dni. Vse kar smo morali delati je bilo to, da smo pazili na morebitne premike v vojašnici. Vse to čakanje nas je uničevalo. Nismo vedeli, kaj se bo zgodilo jutri, kdo bo začel streljati, ali se bodo v pomoč res pripeljali tanki. Vse, kar smo počeli, je bilo to, da smo čakali. Za nekaj časa sem se vrnil domov, da sem videl svoje. A ne za dolgo. V začetku junija sem se moral vrniti v vojsko. Tokrat smo dobili novo nalogo: prevzeti skladišče orožja na Ložnici, ki je bila v rokah jugoslovanske ljudske armade. Spomnim se, da je tistega dne, ko smo zasedli naše položaje okoli skladišča, lilo kot iz škafa. Premočeni smo bili do kosti. Prvo noč smo prespali tam, kjer si je kdo postlal. Nekateri vojaki so bili tudi do grla v potoku in pazili na vojake z nasprotne strani. Gledali so se iz oči v oči in čakali, kdo bo naredil prvi korak. Takrat se je začelo streljanje. Nikoli si nisem mislil, da bom moral kdaj streljati. Ne le za vajo, pač pa za obrambo. Tudi ne vem, če bi lahko. Uperiti puško v nič krivega mladega vojaka, ki niti ni vedel, kaj se dogaja. Vedel je le, da mora stati tam s puško v roki. Vojaki so se začeli predajati, a oficir skladišča ni hotel predati. Grozil je z eksplozijo, če se kdo le približa ograji. Tako je bil položaj še bolj napet. Nismo vedeli, ali naj grožnje vzamemo resno ali ne. Pa smo jih vendarle, in bili pri vsem še bolj pazljivi. Napočil je dan, ko smo vendarle zasedli skladišče. Ustrelili smo v glavno stavbo in jih presenetili od zadaj. Še isto noč smo začeli s tovarnjaki odvažati orožje na Pohorje. Velikokrat sem se spomnil na ženo in hčerko: *»Kaj počneta, ju je strah, se bojita zame?«* Vedel sem, da je žena pogumna, saj nam je večkrat prinesla kak priboljšek, celi četi je odvažala umazano perilo, ga razvozila po družinah, in nam ga potem čistega spet pripeljala nazaj. Večkrat so jo zasliševali, kam da gre, jo svarili, da je pot nevarna. Pa je vseeno prišla.

Najbolj pa me je zanju skrbelo, ko so letala preletavala in raketirala Boč. Živimo namreč nedaleč od tam in bal sem se, da bi se jima zgodilo kaj hudega.

Na vojno me vežejo večinoma slabi spomini. Ne le, da sem bil daleč od družine, tudi to, da sem izpostavljaj svoje življenje, da je bilo vse skupaj eno veliko čakanje, da nisi vedel, kaj bo prinesel jutrišnji dan, da so nekateri padali v depresijo. Pa vendarle ni bilo vse slabo. Nikoli ne bom pozabil, kako gostoljubni so ljudje, ko si v stiski, kolikokrat so nam pripravili hrano, odprli vinsko klet. Vidiš, da znajo deliti s teboj. Dobra stvar, ki se jih spomnim, so tudi vsa prijateljstva, ki sem jih sklenil, vsa poznanstva in vezi, ki so se utrdile. Še danes se večkrat srečamo in obujamo spomine na tiste dni: kolikokrat je kdo zbežal, kolikokrat je bilo koga strah... Domov sem prišel šele konec julija, ko je pripekalo vroče julijsko sonce in je bilo vsega hudega konec. Od takrat je minilo skoraj enajst let. Spomini pa so še vedno živi. Kot bi se zgodilo šele včeraj.

Vinko Turk

Konec osemdesetih let je bilo že očitno, da bo prišlo do razpada SFRJ. Postavljal sem si različna vprašanja, in sicer kako bo država razpadla in kako bom preživel. V tem času je bila, predvsem v Mariboru, že gospodarska kriza, podjetja so propadala, delavci so stavkali in nisem si mogel predstavljati množice ljudi na cesti, brez dela in brez zaslužka. Tudi sam sem v tem času zapustil podjetje, kjer sem bil zaposlen, in se podal na samostojno pot, polno negotovosti in skrbi.

Spominjam se četrtega ob koncu meseca junija, ko sem bil službeno v Avstriji. Sredi dneva me je poklicala žena in rekla, naj se čimprej vrnem domov, saj se proti mejnim prehodom valijo tanki in vojaki. Seveda sem se takoj odpravil, čeprav mi je tuji partner svetoval, naj ostanem in poskušam pripeljati v tujino tudi svojo družino. Seveda sem ponudbo odklonil, saj nisem čutil nikakršnega strahu, temveč le nekakšno moč, ki bi jo bil pripravljen uporabiti v primeru, da bi me kot vojaškega obveznika poklicali za obrambo države. Ko sem se vozil po avstrijski avtocesti proti Sloveniji, je bil promet na njej že oviran. Avstrijci so namreč zelo hitro postavili barikade. Voziti sem moral »cik-cak«. Imel sem občutek, da jih je bolj strah kot nas. Na šentiljskem mejnem prehodu so že streljali, tudi na karavlo. Cesta Šentilj – Maribor ni bila prevozna, zato sem na cilj prispel preko Jarenine in Pesnice. Tudi na pesniškem mostu so že goreli kamioni. Nekako mi je uspelo varno priti do doma. V tem obdobju nisem čutil strahu, prav tako nisem čutil potrebe, da bi se skrival v zakloniščih ali po kleteh. Raje sem se podal na ogled opustelega mesta. Hodil sem po starem mariborskem mostu čez Dravo, ko so se oglasile sirene. Mostovi so bili zablokirani z različnimi vozili. Na željo družine smo odšli na deželo. Tam pa smo budno spremljali vsa poročila o dogajanjih po državi. Še največ strahu mi je vtil general Blagoje Adžić s svojimi grožnjami v govoru, ki ga je imel po televiziji in takrat sem se zavedal, da lahko takšna fosilna vojaška elita res sproži vojno, v kateri bi bilo veliko žrtev in veliko škode.

Marko Uvera

V času vojne za osamosvojitve Slovenije sem v lokalnem štabu teritorialne obrambe opravljal dve pomembni nalogi. Bil sem poveljnik protidesantne čete in protioklepne enote. Med ljudmi je bilo čutiti zaskrbljenost in negotovost. Po sredstvih

javnega obveščanja smo spremljali oddaje na temo zaostrenih odnosov z Jugoslavijo. V vojašnicah se je zadrževala JLA, ki je posedovala tudi vse orožje. Slovenska TO je svojo osebno oborožitev skrila, da je ne bi zasegla JLA. Veliko občanov je bilo vpoklicanih na svojo dolžnost pridružiti se slovenski TO. Njihova naloga je bila varovati pomembne objekte, graditi protioklepne in protipehotne ovire iz betona, drv in ostalih materialov. Posebej izurjene obveščevalne enote so pridobivale zaupne podatke in poizvedovale za sumljivimi osebami in avtomobili. V naši bližini je bilo eno od skladišč, ki ga je varovala JLA. Naša TO ga je osvobajala več dni in uspelo nam je zaseči veliko orožja in eksplozivnih sredstev. Ena izmed naših enot je bila usmerjena v Gornjo Radgono, kjer naj bi se spopadla s protioklepnimi vozili. Naši vojaki so bili oboroženi le z avtomatskimi puškami. Protioklepna orožja nismo imeli in le na srečo se je akcija končala brez žrtev. Po vojni smo z uslužbenci TO nastalo škodo v naravi in na objektih pospravljali še kakšen mesec. Urejali smo tudi dokumente, na podlagi katerih si vojaki TO Slovenije lahko sedaj uredijo status vojnega veterana.

Vojko Vahter

Minilo je že nekaj let in mesecev odkar se je pri nas odvijala vojna, ki pa, kot bi rekel kakšen župnik, na sveto srečo ni dolgo trajala. Mislim, da jo je vsak državljan Republike Slovenije doživljal po svoje, kakor tudi jaz.

Ne spominjam se vseh trenutkov in dogodkov, ki sem jih takrat doživel, spomnim pa se enega, ki mi je ostal globoko v spominu. Bilo je lepo nedeljsko jutro. Ko sem se prebujal iz sanj, so že majhni ptički čivkali na balkonu in bil sem še ves omamljen od spanca, nato slišim histeričen jok iz spalnice staršev. Bil je tako močan, da mi je strah nagnal v kosti. Takoj sem se predramil, se hitro oblekel in hotel napotiti proti spalnici. Ko sem hotel prijeti za kljuko na vratih moje sobe, so me vrata treščila v glavo in izza vrat se je prikazal mamin obraz, ves v solzah. »*Pohiti Silvo, vzemi stvari, ki jih potrebuješ, gremo,*« je dejala in stekla po stopnicah navzdol v kuhinjo pripravljat zajtrk.

Ves zmeden sem se odpravil v dnevno sobo in spraševal očeta, kaj se dogaja. Vedel pa sem, da takratni politični odnosi s sosednjimi republikami niso bili najbolj cvetoči. »*Sedi in poslušaj, pa boš videl,*« je dejal oče. In res: sirene so tulile in ta znak mi je vse povedal. Iz radovednosti sem stopil na balkon, poslušal zavijajočo sireno iz kar nekaj kilometrov oddaljenega Podlehnik. Saj sploh nisem vedel, kaj bi počel v tem trenutku. Naša hiša je oddaljena komaj štiri kilometre od mejnega prehoda Gruškovje, tam čez pa je že republika Hrvaška. Po radijskem sprejemniku sem tik pred sireno slišal: »*Kolona oklepnih vozil se približuje mejnemu prehodu Gruškovje.*« Z balkona sem se zazrl v smeri mejnega prehoda in strmel. Opazil sem sosede, ki živijo nekaj sto metrov stran od nas, kako so naložili avtoprikolico in se odpeljali, kam, nisem vedel. Iznenada sem slišal tako silovit pok, da sem se ustrašil kot še nikoli v življenju. Nato sem že zagledal štiri lovska reaktivna letala, ki so letela zelo nizko v smeri Ptuja.

»*Dovolj je bilo gledanja čez balkon, Silvo, vsi v klet!*« se je zadrhl oče. In tako smo se vsi odpravili v kletne prostore in se nemo pogovarjali le z očmi, v katerih je bilo razbrati le strah. To je le eden od mnogih utrinkov, ki so se mi zapisali v spomin na tiste dni, ko je na naših tleh potekala vojna za samostojnost naše države.

Silvo Voda

Odraščal sem v zavedni slovenski družini, ki pa je bila zelo strpna do drugače mislečih in verujočih. Jugoslavijo sem vedno bolj doživljal kot unitarno državo, posebno JLA, ki se je sama razglašala za največjega poroka bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov. Zato me je posebno prizadel sodni proces proti četverici, znan kot proces JBTZ (Janša, Borštner, Tasić, Zavrl) v srbohrvaškem jeziku. Udeležil sem se tudi enega izmed protestnih shodov v Ljubljani.

Ko so bili vsi predlogi za demokratično preureditev Jugoslavije surovo zavrnjeni, smo se 23. 12. 1990 na plebiscitu izrekli za samostojnost Slovenije. Čudovito, kako velika stopnja zavednosti in enotnosti. Republika Slovenija je 25. 6. 1991 razglasila samostojnost. Sledila je desetdnevna osamosvojitvena vojna, ki sem jo doživel kot nekaj najveličastnejšega v slovenski zgodovini. Po razlagah vojaških strokovnjakov JLA (tretja najmočnejša armada v Evropi) bi morala slovenska TO hitro kapitulirati. Zgodilo se je ravno nasprotno. Po prvem presenečenju se je odpor začel še krepiti.

Kot delavec nekdanje Elektrokovine se spomnim, kako sem se po stranskih cestah (glavne so bile blokirane) vsak dan pripeljal na delovno mesto, čeprav mi to ni bilo potrebno. Udeležil sem se tudi blokade vojašnice Vojvode Mišića v Mariboru in gledal mrke, do zob oborožene oficirje in vedno bolj verjel v lažnost bratstva. Zelo sem vesel, da so bile zvezne sile v desetdnevni vojni poražene in da je slovenski narod dosegel tako visoko stopnjo enotnosti.

Kaj pa danes? Želel bi, da bi končno dobili pravno državo. Imam občutek, da se od nje vedno bolj oddaljujemo in da bi morali v dobro prebivalcev Slovenije doseči več strankarskega soglasja. Od vodilnih slovenskih politikov bi želel tudi več nacionalnega ponosa.

Anton Zelenik

Leti 1990 in 1991 sta bili moji prvi na fakulteti. Nekaj sošolcev iz gimnazije je bilo prisiljenih odslužiti svoj dolg državi v uniformah takratne JLA, večina pa se nas je odločila, da bomo to naredili po študiju, ko se situacija malo umiri. Nihče ni verjel, da bo to v uniformah nove države.

V tem času študija je moj »cimer«¹ prihajal iz okolice Čakovca, družbo pa nama je delal še študent iz Šabca, torej Srbije. Politika nas ni zanimala. Mogoče smo se je celo malo izogibali, da ne bi škodila naši prijateljski harmoniji. Premlevanj, kateri narod ima prav in kateri ne, ni bilo. Niti ni pravilno vprašanje. Vsak je imel svoje mnenje, ki ga ni izrazil, oziroma bolj plaho, druga dva pa sta hitela gladiti eventualna razhajanja. Jaz sem verjel v naš prav, apolitičnost naše klope pa mi je dajala možnost bolj trezno presojati poročila takratne televizije Ljubljana in njenega dnevnika, ki so bila podobna navijaškemu hujskanju in pritiskanju na domoljubna čustva Slovencev. Poročila so me odbijala, ker sem lepo živel z »jugo«² družbo in sem še nekako verjel v Jugoslavijo. Celó v svoj indeks fakultete sem napisal državljanstvo jugoslovansko, ker mi je že presedalo deklariranje po narodnosti. Atmosfera je bila preveč nabita z nacionalizmom v vseh koncih takratne Jugoslavije. Nekako smo prišli do veličastnega trenutka razglasitve samostojnosti. Glede na moja ne preveč globoka domoljubna čustva in dejstvo, da sem naslednji dan opravljal še zadnji izpit, ki je bil pogoj za vpis v drugi letnik, je to slavlje minilo brez moje pozornosti. Rad sem imel svoj študij. Naslednje jutro sem se odpravil na izpit, po izpitu pa s kolesom iz

Maribora v Slovenske Konjice k starejšemu bratu, da bi mu prinesel disketo s programom, kot je bilo dogovorjeno. Potem sem se nameraval vrniti v Maribor, a se je pot hitro zapletla. Na križiščih so bile postavljene barikade in opozorila o minah. Kolikor je mogoče sem se jim izognil in nadaljeval pot. Bil sem prepričan, da je to le začasen konflikt in da bo do popoldneva že vse v redu – iz izkušenj z dogodki v Pekrah. Nisem bil sposoben oceniti situacije. Nihče me tudi ni opozoril na nevarnosti ali legitimiral, čeprav sem se peljal mimo mnogih pripadnikov teritorialne obrambe. Na bratovo začudenje sem prispel v Slovenske Konjice. V prepričanju, da je vse v redu, mu dam disketo in hitim razlagati, da grem takoj nazaj v Maribor, da je čudovit dan za kolesarjenje. »*Nikamor! Tu ostaneš!*« Postavi me pred TV in pred očmi se mi prikažejo slike Ormoža in streljanja na mostu. Nisem mogel verjeti. Ormož, moj domači kraj, Ormožani, most, tanki, streljanje, razglas zračnih napadov, vse se mi je zdelo nemogoče. Bil sem popolnoma presenečen.

Tisti teden sem ostal pri bratu v Konjicah in nisem hodil v Ormož. Teden vojne je minil mirno. Hodil sem naokrog v prevelikih bratovih kavbojkah, se ukvarjal s svojim prvim nečakom, starim pol leta in se dolgočasil. Včasih me je stisnilo pri srcu, ko sem zaslišal sirene, to pa je bilo tudi vse. Mati in oče sta bila v Ormožu in sta se v času razglasa za možnost zračnega napada preselila k sosedom, ker so imeli močnejšo hišo, ki bi jih bolje varovala. Oče in mati sta že preživela eno vojno. Mati je v bombnih napadih leta 1945 izgubila očeta in dom. Bila je stara štirinajst let in so se ji te grozote vtisnile v spomin, zato je vse doživljala v večjem strahu. Sam sem bil izgubljen in nisem vedel, kaj naj si mislim. Po eni strani se nisem sprijaznil z dogodki in sem hotel živeti normalno še naprej, po drugi pa bi najraje zbežal v tujino in pustil vse za sabo. Sovražil sem vse, Slovence in Srbe. Ko sem gledal prijatelje na televiziji, kako streljajo na tanke in JLA nazaj, so se mi vsi skupaj zagabili. Od takrat imajo vsi ti moji prijatelji in borci za »*jalovo*« mejo en dodatek v mojem spominu, ki se ne bo izbrisal. Rad pripadam skupinam. Konec koncev rad navijam na športnih tekmovanjih. Za Slovenijo in Slovence, a vse ima svoje meje.

Od takrat je minilo že nekaj let. Slovenija ni to, za kar so ljudje dajali glave, upam, Slovenci se nismo spremenili in na koncu imamo spet državo, ki ni bogve kaj, le da je malo manjša. Nisem jugonostalgik, in Jugoslavije si ne želim več, a to je ocena minus tri, osnovnošolska.

Damjan Zemljč

Daljnega leta 1991 smo se delavci osnovne šole Griže odločili, da bomo odšli na sindikalni izlet oziroma strokovno ekskurzijo v neznano. Nič ne bi bilo narobe, če to ne bi bil 25. in 26. junija, ko so v Ljubljani potekale priprave na osamosvajanje Slovenije in je 25. junija bila sprejeta Deklaracija o samostojnosti.

Delavci osnovne šole Griže pa kar na pot. Pot nas je peljala na Primorsko, čez Vršič do Bovca, pa še malo v Italijo. Vse je bilo v redu, dokler drugi dan nismo začeli poslušati radia Koper. Prvi dan smo se veselili. Fotografirali smo se na Vršiču, prispeli v Bovec in se hoteli malo zabavati. Saj veste, po napornem šolskem letu bi se radi sprostil in se zavrteli ob glasbi. Pa je ni bilo! Nobenega gosta v hotelu Alp ni bilo. Kje pa so Nemci, Nizozemci... stalni gostje v tem delu prelepe Slovenije? V hotelu smo sami, glasbe ni in natakariji komaj čakajo, da gremo spat.

Drugi dan smo se peljali proti Kobaridu oziroma Mostu na Soči. »*Gremo še v Italijo!*« predlaga kolegica. »*Ne, saj nimamo denarja. Gremo raje na morje. V Portorož se ohladit v*

hladno, slano morje.« Večina je bila z mislimi že v Portorožu. In na Črnem Kalu se je pričelo. Ob trinajsti uri so sporočili, da v kamnolomu ob cesti štrajkajo. Po eni uri čakanja smo le izvedeli, da ne gre za stavko, ampak gre prek ceste kolona tankov in da je Primorska blokirana. Stopil sem na avtobus in rekel šoferju, da gredo nižje tanki prek ceste, naj obrne in pelje domov. »*Jezus Marija,*« je zastokal šofer in vsi v avtobusu smo se zdrznili in streznili. Smeh se je v hipu končal in mrzlično smo začeli iskati radijsko oddajo, ki bo sporočila, kaj se dogaja. A o tem dogodku je takrat poročal le radio Koper. Obrnili smo avtobus in se peljali proti domu, a, glej ga šmenta, nedaleč od Kozine smo drugič obtičali. Spet blokada! Vrnili smo se v Kozino in navalili na trgovino, da si kupimo »*zaloge*«, kajti tam bi lahko ostali tudi več dni. Sedeli smo pred gostilno, jedli sladoled in modrovali. Skoraj nismo mogli razumeti, da bi »*naša*« JA bila okupatorica.

In nenadoma se čez trg v Kozini sprehodita dva oficirja, do zob oborožena. Vrneta se nazaj in čez čas že slišimo rohnenje tankovskega motorja. Z nekaterimi kolegi stopim do hišnega vogala in pogledam po cesti, ki pelje iz Ilirske Bistrice. Tank, vojaki s puškami, kamioni. Tank gre proti nam... Iz gručice firbcev stopi mlada ženska na sredino ceste in čaka. Tank se približuje, a ona trdno stoji. Dva metra pred njo se tank in kolona ustavijo. Kaj daje človeku moč, ne vem! Kar naenkrat smo stali za njo tudi mi – vsaj deset moških. Srce močno bije, vroče je, mokri smo od znoja. Tedaj priteče od zadaj major: »*Pička...*, če se ne *umakneš, te kar ustrelim.*« Srce hoče počiti, strah je prišel do grla, a ženska nemo strmi v oficirja in v tank. Visok gostilničar iz bližnje gostilne vpije: »*Cigani domov, to je Slovenija!*« Sam sebi pa govorim: Pa kaj se dereš, saj te bo še ustrelil! Takrat stopi naprej oficir kapetan in reče majorju, da se bo on pogovoril. Major se je ves moker pod težo bremena umaknil. Pogajanja stečejo.

Na eni strani masa že stotih civilistov, na drugi strani vojaki. Ne popuščamo. Ne pustimo jih na mejo, tam nimajo kaj iskati, Slovenija ni v vojni, smo vztrajali pri svojem. »*Pustite nas na mejo. Mi imamo ukaze, moramo jih izpolniti,*« vztrajajo vojaki. Pogajanja trajajo tri do štiri ure. Ura je že šest popoldne. Od nekod Primorci pripeljejo cisterno z bencinom in naredijo blokado. Vojaki so se plašno stiskali na kamionu in tanku, saj so bili stari osemnajst ali devetnajst let. Trdoživ Primorec je vojakom, ki so prihajali iz Kranja, Maribora..., ponudil, da jih skrrije v klet, a fantje niso upali, ker bi bili potem dezertjerji. Potem pridejo naši teritorialci in prevzamejo besedo. Masa ljudi se ne da, pa vendar vojaki odidejo prek črpalke. Južneje jih prestrežejo teritorialni in razgovor poteka od začetka. Mi pa hitro na avtobus in proti domu. Samo en cilj smo imeli – domov! Blokada je bila odstranjena in uspeli smo! Neizmerno je bilo veselje, ko smo prišli čez Trojane in Savinjska dolina še nikoli ni bila tako lepa. V gostišču Štorman smo si dali duška z obilno večerjo. Po večerji pa nekatere kolegice povišali v višje čine. Zaslužile so. Skoraj bi padle med prvimi v osamosvojitveni vojni za Slovenijo.

Franci Žagar

Poleti leta 1991, ko se je odvijala vojna, sem bil na bolniškem dopustu, tako da sem dneve večinoma preživel doma. Spominjam se, da so vse dneve Maribor preletavala vojaška letala. Hrup, ki je nastajal ob nizkih preletih, se je sprva zdel grozljiv, potem pa sem se ga že skoraj privadil. Nekaj dni so se tudi vrstili streli iz bližnje vojašnice in so bobneli daleč naokrog, ko je vojska ciljala na oddajnike na Pohorju.

Ob sireni, ki je oznanjala nevarnost za zračni napad, sem se prvič umaknil v hišo, drugič pa sem ostal kar zunaj, na terasi. Mislim, da me ni bilo pretirano strah. Seveda sem tako kot večina ljudi, ves čas po radiu in televiziji spremljal, kaj se je dogajalo po vsej Sloveniji. V Limbušu, kjer živim, je bila kakih dvesto ali tristo metrov od moje hiše točka, kjer so pripadniki TO ustavili dva tanka, ki sta bila namenjena proti Dravogradu. Nekaj ur so se pogajali, odjeknilo je celo nekaj strellov (ker je bilo zelo blizu, sem se takrat skril v hišo), katerih sledovi so ostali na dveh bližnjih hišah, potem pa so se vojaki JLA predali. Spominjam se, da so ljudje iz bližnje okolice v naslednjih dneh dobesedno opustošili zapuščena tanka, ko so si domov, za spomin, odnašali njuno »vsebino«. Vesel sem, da se v Sloveniji ni zgodilo nič hujšega, tako kot na primer našim bližnjim sosedom.

Franc Žnidarič

Po kvas na avstrijsko Koroško

Med osamosvojitveno vojno 1991 sem bil v odboru za preskrbo z osnovnimi potrebščinami v Mežiški dolini, saj je moje trgovsko podjetje, pri katerem sem bil direktor, upravljalo z občinskimi blagovnimi rezervami. Vseh življenjsko nujnih potrebščin je bilo dovolj, tudi za daljše obdobje: soli, moke, olja, praška, mila, konzerv..., zmanjkalo pa je kvasa, saj mu rok trajanja hitro poteče in vedno smo ga dobavljali na krajši rok. Pivovarna Union Ljubljana je bila edini dobavitelj kvasa in tako je zmanjkalo kvasa za peko kruha v Mežiški dolini.

Vse poti do Ljubljane so bile zaprte in ni bilo moč priti do kvasa. Koroške pekarnice so takrat imele na Prevaljah v svoji pekarni skladiščene moke za dva meseca peke kruha, vendar brez kvasa. Prišli smo na idejo, da bi si kvas sposodili v Avstriji. Čezmejna prijateljstva oz. osebna znanstva onstran meje so postala zelo pomembna in v tem trenutku koristna. Slovenski rojaki na avstrijskem Koroškem so nam priskočili na pomoč in preko avstrijske gospodarske zbornice organizirali dostavo prvih štiristo kilogramov kvasa do mejnega prehoda na Holmcu. Tisto jutro, ko se je končal spopad na mejnem prehodu na Holmcu, smo se peljali z manjšim tovornjakom in dvema komunalnima delavcema mimo goreče carinarnice na avstrijsko stran po kvas. Ob še goreči carinarnici so nas predhodno dodobra izprašali in zaslišali o nastali situaciji na naši strani, po vsej verjetnosti so bili to policisti v civilu, saj so jih obkrožali oboroženi vojaki in obilica fotoreporterjev in snemalcev. Brez komentarjev smo naložili kvas in ga dostavili v pekarno Koroških pekarn na Prevaljah.

Dušan Jukič

Že pred letom 1991 sem bil dvajset let rezervist oziroma rezervni vojak in sem opravil številna usposabljanja. Razmere doma in v tedanji Jugoslaviji sem ne v stanju stalne pripravljenosti na vpoklic v vojsko, pač pa na nek način neobremenjujoče, spremljal prek medijev. Ne zavedajoč se resnosti in zaostrovanja položajev ob mejah sem šel v službo, od koder so me ponoči okrog tretje ure poklicali v štab teritorialne obrambe. Takoj so nam razdelili orožje neznane znamke, čemur so sledile ure učenja, kako ravnati s puškami. Vse se je dogajalo tako hitro, da smo delali le, kar nam je bilo naročeno, ne pa da bi se ob tem tudi zavedali, kako je do tega prišlo in kaj bi lahko sledilo. Zdrnilo in zgrozilo nas je razdeljevanje bojnih nabojev in polnjenje pušk. Takrat smo se šele zavedali, da ne gre

samo za eno izmed vojaških vaj, temveč za resnično ogroženost naše države – vojno.

Ker sem bil v intendantski službi v zaledju čete (vojake sem oskrboval s hrano), svojega orožja nisem napolnil. Šele pozneje, ko so se začeli napadi in streljanje, sem se zavedal nevarnosti in sem tudi sam napolnil orožje, ki ga pa dejansko nisem uporabljal.

Streljanje in preletavanje letal v meni nista vzbujala strahu in vsesplošne panike. To, kar mi je vzbujalo strah in grozo v meni, so bile temačne, nepoznane poti, po katerih sem dovažal hrano vojakom na madžarsko-hrvaški meji.

Bil sem neprestano na poti in precej zaposlen, zato nisem imel časa premišljevati o tem, kaj bi se zgodilo, še manj pa o tem, kaj bi se vse lahko zgodilo. Strah mi je vzbujal tudi radio v avtu, ki mi je večkrat razburil mirno kri, da sem postal negotov v upanju na srečni izid te more. Na položajih, kjer sem se gibal, ranjenih vojakov ni bilo, kljub temu da so leteli strelj tudi na moje teritorialno vozilo. Družino sem obiskal vsak drug dan, saj je moj dom dokaj blizu meje (sedem kilometrov do hrvaške in petindvajset kilometrov do madžarske meje). (Ne)varnost družine mi ni povzročala posebnih skrbi, saj razen pogostih alarmnih opozoril hujše nevarnosti ni bilo.

Osamosvojitvene vojne se tako spomnim po osemindvajsetih dneh in večinoma neprespanih nočeh, ki so minevali z alarmi, s streljanjem in obletavanjem letal, pa tudi z veselimi urami, s katerimi smo preganjali strah in temne misli na najhujše. Odleglo nam je šele ob predaji vojakov JLA in zajetju njihovega orožja. Najbolj veselo pa je bilo, ko smo se vračali domov. Šele po vsem tem sem se spraševal, kaj vse bi se mi lahko zgodilo in kako blizu smo bili vojnim grozotam, ki so doletele naše sosednje države.

Štefan Dominko

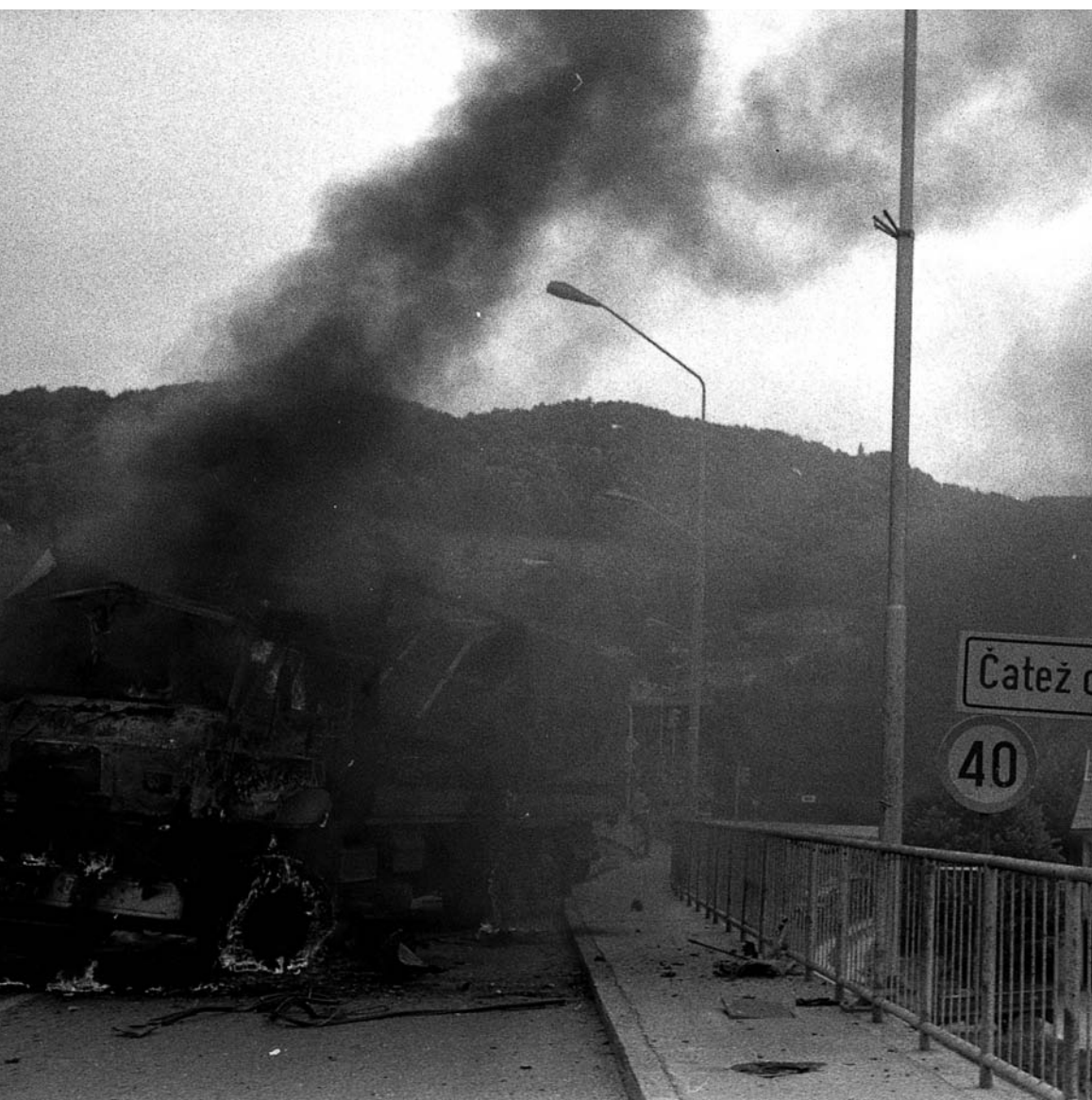
Tisti čas sem še delal v Murski Soboti, v Pan-Agri. Že po prvem preletu letal, ki so raketirala murskosoboško kasarno, so nas poslali domov. Zvečer še istega dne sem dobil poziv, da se moral oglasiti v Bogojini, v osnovni šoli. Obšel me je neprijeten občutek, ki ga sedaj ne vem oziroma ne morem natančno popisati. Vsekakor pa je bil zraven tudi strah, saj sem imel doma družino, med katerimi je bila tudi osemnajstmesečna hčerka. Kljub vsemu pa sem se zavedal, da je odziv na poziv moja dolžnost, zato sem se tudi odpravil v Bogojino.

Ko smo prišli v šolo, smo dobili orožje in začeli s stražo ujetih vojakov, ki so jih pripeljali z vseh koncev, predvsem pa iz goriških karavel. Stražili smo po dvanajst ur skupaj, naslednjih dvanajst pa naj bi počivali po tleh v razredih. Ko so se začele oglašati sirene, ki so označevale nevarnost, smo morali z vojaki zbežati v bližnje vinograde in izprazniti šolo, saj je obstajala velika nevarnost, da bi bombardirali šolo ravno zaradi teh ujetnikov. Srbi so bili zaprti ločeno od drugih ujetnikov, saj so nekega dne začeli obračunavati med sabo. Med časom mojega bivanja me je enkrat obiskala žena z otrokoma, da smo se vsaj videli, a je to srečanje potekalo prek ograje, saj ograjenega območja nismo smeli zapustiti. Ograja pa ni bila ovira vaškim dekletom, ki so kar nenehno hodile opazovat ujete vojake. Nadzor nad ograjenim prostorom smo morali ravno zaradi teh povečati, saj se je izvedelo, da je neko dekle odnašalo na domačo pošto pisma enega izmed vojakov, a nas je poštna uslužbenka pravočasno opozorila na to, tako da smo poostrili nadzor nad vojaki in obiskovalci ter prepovedali tako stike med njimi, kakor tudi pogovore. Vsebina tistih pisem nam je ostala neznana. Zavedali pa smo se, da bi s pismi lahko prišlo do izdaje, zato smo nadzor

res okrepili. En dan pred odhodom domov smo morali Makedonce z avtobusom odpeljati na drugo stran reke Mure. Tedaj je ostalo v šoli le še malo vojakov, zato smo starejši stražarji lahko šli domov.

Končno je prišel dan vrnitve, ki sem si ga močno želel, pa čeprav sem stražil le štiri dni. Preden sem odšel v Bogojino, smo doma naredili zaklonišče kar v kleti, kamor bi se člani družine lahko zatekli v primeru, če bi letala začela odmetavati bombe.

Alojz Vogrinčič

Pogled na goreča civilna vozila po napadu JLA v Čatežu ob Savi, 2. 7. 1991; foto: Tone Stojko.

Pripadniki Teritorialne obrambe na Jezerskem; foto: Nace Bizilj.

Civilno vozilo med tanki JLA, ki so prodirali proti Vrtojbi, 27. 6. 1991; foto: Tone Stojko.

Zjutraj smo presenečeni poslušali poročila po radiu: Ljubljana je blokirana, avtobusi ne vozijo, ljudje naj se ne odpravljajo z osebnimi vozili od doma. Kaj se dogaja? Mož mora v službo na drugi konec Ljubljane. Po telefonu mi sporoči, naj grem sama raje peš, ker so glavne ceste blokirane. Vzamem kolo, s katerim se nisem vozila že najmanj pet let. Peljem se po Titovi. Nikjer nikogar, nobenega avtomobila. Pri Smeltu pa veliki tovornjaki s prikolicami, postavljeni počez čez cesto. Z grozo nadaljujem pot po stranskih ulicah. Ne vem prav dobro, kaj se dogaja.

V službi sami zaskrbljeni obrazi. Sodelavkinega moža so sestrelili s helikopterjem v Rožni dolini, drugi dve ne vesta, kje sta njuna moža, ker sta oficirja v JLA, slednja je v skrbeh za sina, ki je pobegnil iz kasarne in ne ve, kje je. Kaj se dogaja? Povsod zmedeni obrazi. Govornikov na sestanku skoraj ne slišim. Misli mi uhajajo. Konec. Čim hitreje moram domov. Tam me čakata otroka.

Letala! Zakaj preletavajo Ljubljano? Bombardirajo Brnik. Slišimo bobnenje. Dogaja se čisto blizu. Ne, to ni mogoče. Blokov in hiš vendar ne bodo bombardirali, saj nismo nikomur nič naredili. Tu so otroci, matere, mladi pari, starčki, civilisti. Saj smo vendar v dvajsetem stoletju, človek je civiliziran in pameten.

Minevajo dnevi. Ves čas poslušamo poročila, beremo novice na teletekstu, gledamo tiskovne konference... Še sedaj me spreleti srh po telesu, če slišim glas Jelka Kacina. Groza me je. Kaj če pridejo četniki in pokoljejo vse moje najdražje?

Ob vsakem alarmu stečemo v klet, kjer smo si pripravili ležišče, prinesli nekaj hrane, baterijo in tranzistor. Letala preletavajo tako nizko, da se vse trese. Stanujemo med bloki in ne vidimo, od kod prihajajo in kam letijo. Naenkrat zaslišimo le nenaden grozljiv zvok in letalo je že nad nami. Ves čas imam otroka ob sebi. Še dobro, da so počitnice. Upam, da bo kmalu vsega konec. Nimam teka, kuham le za druge. Sama jem krispije, ker vem, da nekaj moram zaužiti. Mož a cele dneve ni domov. Ne vem, kje je.

Doma ne zdržim več. Pripravim najnujnejše in se z otrokoma odpeljem na vikend starih staršev. Tam lažje zadiham. Okoli mene je prostor, gozdovi, grički, razgled vse naokoli. Naravo doživljam čisto drugače kot ponavadi. Srkam jo vase in se umirim. Vidim letala, a letijo nekam drugam. Dozdeva se mi, da se vse dogaja nekje drugje, tam daleč in se me ne dotika tako grozljivo.

Vesna Čuk

V nedeljo dopoldan gledamo film na televiziji. Nenadoma se pojavi prekinitev in napovedovalec pove, da se pripravlja bombni napad na Slovenijo in da so letala že v zraku. Šli smo ven iz hiše, tudi sosedje so bili že zunaj, pogovarjali smo se, kaj zdaj; ali se bodo ponovili časi, ko nas je alarm siren sredi noči vrgel iz postelje in smo bežali v bunker? Za korajžjo smo spili malo žganja in kavo ter ugotovili, da bomo še videli, kaj bo iz tega. Ob večerih smo pri dnevniku gledali informativno oddajo o dogajanjih na bojiščih. Hvaležni smo bili Jelku Kacinu za izčrpno in korektno poročanje. Po desetih dnevih je bilo vojne more konec.

Vsi, ki so v vojni bili na odgovornih mestih, so preprosto junaki: Milan Kučan, Janez Drnovšek, Janez Janša, Igor Bavčar, Jelko Kacin, Tone Krkovič, Janez Slapar in še mnogi drugi. Star pregovor pravi: »*Kuge, lahkote in vojne varuj nas, o Gospod!*«

Ana Derenda

Vojna... Kadarkoli slišim besedo vojna, me navda tesnoba, vame se prikrađe nek paničen strah. V šolskih učbenikih in številnih romanih sem brala o junaških in tragičnih partizanskih in vojnih dogodkih iz časa druge svetovne vojne; obudijo se mi spomini na razstave, ki so prikazovale trpljenje izseljenih v koncentracijskih taboriščih, spomnim se filmov, ki so prikazovali vojne grozote ter nasilje nad civilnim prebivalstvom v času nacizma. Na srečo ničesar od tega nisem doživela, saj sem povojna generacija, vendar smo se o vsem tem učili v šoli, pozneje gledali po televiziji, pred nekaj leti pa sem v Varšavi v mestnem muzeju videla stalno razstavo o nacističnem terorju v mestu in židovskem getu. Podoben občutek groze me je sicer zajel med desetdnevno vojno leta 1991, vendar se meni osebno ni zgodilo nič posebnega. Če se še tako trudim, se natančno niti ne spomnim, kako so se dogodki odvijali.

Prve informacije o vojnem stanju smo slišali v službi preko tranzistorja in že drugi da smo odpovedali popoldanske aktivnosti, ker so napovedovali premike vojaških vozil in možnost spopadov. Na poti domov so bile mestne ulice prazne, le kakšen avto je vozil po cesti. Na pomembnih cestnih križiščih oziroma razpotjih so bile postavljene tankovske ovire. Na deželi na zunaj ni bilo opaziti kaj posebnega. Nebo so bolj pogosto preletavali avioni ali helikopterji. Pri nas v Velikih Laščah so vznemirjale vesti, da bodo razstrelili ogromno strelišče goriva, ki je bilo oddaljeno le nekaj kilometrov in sem takrat zanj prvič slišala. Dogodke smo bolj natančno spremljali po televiziji. Podnevi in ponoči so bila zasedanja odgovornih in glavnih odločujočih, vrstili so se tudi nujni mednarodni pogovori na državni ravni, nekaj naših je bilo že v vojaški opremi. Poročali so o spopadih na meji in na drugih strateških mestih države. Dočakali smo tudi podatke o žrtvah, na srečo le nekaj njih. Skorajda nismo zamudili televizijskega prenosa tiskovnih konferenc iz Cankarjevega doma v Ljubljani. Te so bile odlično vodene.

Za vsak primer so bila pripravljena tudi zaklonišča. Enkrat smo se morali zateči tja. Takrat sem bila v Tivoliju, pri teniških igriščih; ljudje so igrali tenis, kot da se nič posebnega ne dogaja, ko se je visoko zaslíšalo letalo in nenadoma je strahovito počilo. Prvi trenutek nismo vedeli, kaj je to bilo. Potem je nekdo rekel, da je letalo prebilo zvočni zid in da je najbolje, da se takoj umaknemo v najbližje zaklonišče. Zaklonišče je bilo pod tivolskim bazenom in tam smo prebili kar nekaj ur. Ko smo prišli spet na prosto, je bilo vse mirno. Pozneje smo izvedeli, da so ob prebitju zvočnega zidu popokale številne izložbe v središču mesta. Ker v tistih dneh nismo hodili v službo in ker so prihajale informacije o intenzivnejših spopadih tik za mejo, smo začeli razmišljati o tem, da bi si pripravili nekaj več zalog hrane. In res sva se s sosedo odpeljali na bližnjo perutninsko farmo, ter nabavili žive piščance in jih doma ob pomoči moškega klavca ustrezno pripravili za hrambo v zamrzovalni skrinji, v količini za dve gospodinjstvi, ki naj bi zadoščala najmanj za tri mesece. Meni je bila ta akcija všeč, saj je tako čas hitreje in koristneje minil.

Večkrat sem z grozo pomislila, kaj če se bo vojna res razplamtela, a so bile novice pomirjujoče in že po desetih dneh je bilo najhujše mimo. Takrat sem dojela, kaj smo si izbojevali in zavest, da smo sedaj samostojni in da imamo samostojno državo, je bila prav veličastna.

Imam srečo, da živim v času, ko se me vojne vihre niso neposredno dotaknile. Doživela pa sem enkratni dogodek osamosvojitve slovenskega naroda in oblikovanje nove države. Biti prisoten ob ustanovitvi nove države pa je bilo tudi v zgodovini dano le malokomu.

Gabrijela Dšuban

Tako kot verjetno po vsej Sloveniji, je tudi v Ljubljani vladala panika med ljudmi, ta čas je bil zelo živčno naporen. Po radiu in po televiziji so bile vsako uro informativne oddaje, ki so Slovence seznanjale s stanjem v novi državi. Prav spominjam se, kako je Jelko Kacin miril ljudi.

Napovedano je bilo, da bodo zrušili Ljubljano, zato smo bili vsi pozorni na to, kaj se je dogajalo. V hiši ni bilo zaklonišča, zato so si prebivalci uredili prostore v kleti, kjer je hišni plin. Ljudje so stali na dvorišču in čakali, če bi bil napad na Ljubljano. Ko je zatulilo, so nekateri panično bežali v klet, nekateri so imeli s sabo veliko prtljage. Jaz tja nisem šla, saj me je prijatelj Miloš miril, naj ostanemo raje v stanovanju, saj so zidovi dovolj debeli n da je tudi bolj varno kot v kleti, kjer je plin.

Po Ljubljani so bile postavljene barikade – v Tivoliju, Šiški, predmestju, na Dolenjski cesti. Na ulico nisem veliko hodila, držala sem se bolj noter, razmišljala pa sem tudi že, da bi šla raje k sestri na Štajersko ali k bratu na Dolenjsko, če bi res bombardirali Ljubljano. Vendar so se razmere na Dolenjskem, od koder sem doma, vedno bolj zaostrovale, tako da sem bila veliko bolj v skrbih ob tem, kaj se dogaja tam, kot pa v Ljubljani. Še bolj sem bila zaskrbljena, saj so na Medvedjeku padle prve žrtve, v bližini Rake pa sta tudi Krakovski gozd in letališče Cerklje. Brat mi je povedal, da so se tresle šipe, ko so njihovo hišo preletavala letala, bobnelo pa je tudi neprestano. Nečak Frani pa mi je tudi pripovedoval, da je njihova enota zajela jugoslovanskega vojaka, ki sploh ni vedel, zakaj in proti komu se tepejo, kajti niso smeli poslušati radia. Rekli so jim, da je bila Slovenija napadena od zunaj. Frani mu je nato razložil, da se je Slovenija odcepila in za kaj se sploh gre v tej vojni. Vojaku so dali tudi jesti in piti, nato pa je začel neutolažljivo jokati: *»Moj kolega je padel!«*

Julijana Gorenc

Strah. V dnevni sem imela rolete spuščene. Samo deset centimetrov sem pustila odprte, da sem lahko na kolenih vsake toliko časa pogledala, kaj se dogaja zunaj. Kako se sedaj režim, ko se spominjam, kako sem gledala ven pod roletno. Skozi okno vidim naravnost na policijsko postajo na drugi strani ceste. Okrog in okrog je mrgolelo policajev in vojakov.

Ves čas sem spremljala poročila po televiziji. Spominjam se, kako so generali grozili, kaj vse bodo naredili z nami, da bodo Slovenijo zravnali z zemljo. Spomnim se bombardiranja. Takrat sem bila v službi. Prav odneslo me je s stola, tako je zaropotalo, ko je avion prebil zvočni zid. Zelo me je skrbelo, ko so govorili, da so tanki na poti iz Vrhniko proti Ljubljani. Na križiščih so bile zasede, tako da se ni dalo zapeljati čez.

Ves čas vojne sem bila sama doma, samo enkrat, mislim, da je bilo v nedeljo okrog desetih dopoldne, je sirena naznanila, da naj gremo v zaklonišče. Moja hči živi zunaj Ljubljane. Hotela sem iti k njej, pa niso puščali ljudi iz mesta.

Normalno sem hodila v službo, ker je bila zelo blizu doma. Spomnim se našega direktorja, ki se je šalil, da bomo na koncu vsi kot palačinke. Govorilo se je tudi, da je v naši bližini spravljeno orožje. Kaj vse bi se lahko zgodilo, če bi nas res napadli. Med napadom, ko sem bila v službi, smo se skrili pod stopnice, ker ni bilo v bližini zaklonišča.

Takrat sem hotela domov k svojim staršem, a vlaki niso vozili. Sosed je bil menda vso noč, tako mi je pravila sosedka, na postaji, ker je hotel na Primorsko. Vlakovnih povezav ni bilo.

Jožica Humar

Ob spremljanju vojnih dogajanj od blizu in daleč preko medijev, lahko sočustvuješ, se zgražaš, obsojaš in podobno. V mislih si pritrjuješ, varni smo. Nam ni potrebno biti v strahu pred vojnim nasiljem. Ampak te misli so le kot lepe sanje, ki se v trenutku razblinijo in te postavijo v kruto resničnost. Slike ožive in dogodki se nizajo pred očmi.

Čaše osamosvojitvene zdravljice se še niso dobro osušile, že se je v jutranjih urah pričela drama, začela se je vojna. Že večerni preleti jugo letal so dali slutiti napetost, vendar je bilo presenečenje v zgodnjih jutranjih urah popolno.

Na poti na delo so nas spremljale barikade, zapore cest, radijska opozorila o omejitvi gibanja na različnih območjih. Grozljive pripovedi очевидcev, ki so se pripeljali v glavno mesto z notranjske strani, kako je kolona tankov pred seboj uničevala vse, kar je bilo na cesti. Bile so počitnice, otroci so bili doma, starši v službah. Pričela se je psihološka vojna. Grozili so bombni napadi. Letala so nizko preletavala mesto, prebijala so zvočni zid. Pokala so stekla v oknih, strelji ponoči in podnevi.

Hiteli smo po dovoljenih poteh domov, spremljali dogodke po TV in radiu, poslušali napotke. Nekateri smo si napravili zasilna zaklonišča. Oskrbeli smo se z nujnimi zalogami hrane in pitne vode, odevami in nujno obleko. Vse to smo imeli pripravljeno ob sebi, kajti ob zvoku alarma, je bilo treba pohiteti. Vse je kazalo tako, da je mesto Ljubljana določeno za cilj bombardiranja.

Ko smo tako dan in pol občasno preživljali v zaklonišču, se je živčna napetost stopnjevala. Otroci so bili nemirni, potrpežljivost starejših je od utrujenosti in nestrpnosti popuščala. V tistih trenutkih, ko ne veš, kaj te čaka, ko si brez moči, ko vidiš, kako nemočen si v primerjavi z neko silo, se pravzaprav zaveš, kakšna vrednota je biti živ.

Še nekaj dni takega psihološkega pritiska bi imelo na ljudeh še večje posledice, kot sicer. Po že znanih dogodkih je bila na srečo vseh nas nevarnost bombnih napadov preklicana. Pričela so se pogajanja o umiku jugo vojske.

Kasneje se je ta groza selila v druge republike bivše Jugoslavije in kadar sem spremljala dogajanja le-teh, se mi v mislih ni več porajalo: Saj to nas ne more doleteti!

Gabrijela Meško

Že nekaj dni se je čutila čudna napetost in strah v pričakovanju, da se pripravlja nekaj hudega, ker se je Slovenija želela odcepiti od Jugoslavije, za kar pa se je vedelo, da ne bo šlo gladko.

Tisti dan, mislim, da je bil to četrti dan vojne, sem odšla v službo kot ponavadi. Med delom navadno nikdar nismo poslušali radia, tisti dan pa je tu in tam bilo slišati kak tranzistor, da smo poslušali poročila. Nič niso bila vesela. Okrog enih popoldan je prišla glavna sestra in rekla, da zdravstveni delavci ne smejo domov, ampak je potrebno takoj evakuirati vse bolnike v kleti in zaklonišča, ker bodo Ljubljano napadli z raketami in letali. Ker s sodelavko nisva delali neposredno v zdravstvu, sva se hitro odpravili domov. Na postaji pred bolnišnico dr. Petra Držaja, kjer sem delala, sva nestrpno in v strahu čakali na avtobus, da bi čimprej prišel. Naenkrat pa tako počti, da sem pomislila, sedaj je pa konec. Letalo je prebilo zvočni zid. Vedela sem, da se je tedaj resnično začela vojna. Po hrbtu so mi zagomazeli mravljinci in obšla me je grozna skrb, kako bo z otroki. Bili so sami doma, s starim bolnim očetom in skrbelo me je, ali bom uspela priti do njih pravočasno. Hvala Bogu, pripeljal je avtobus, a peljali smo se le eno postajo, ko smo po radiu zaslišali:

»Nujno obvestilo. Vsi prebivalci Ljubljane takoj v najbližja zaklonišča ali kleti, kjerkoli že ste. Mestni avtobusi, ustavite se, kjer ste, vsi potniki pa bežite v zaklonišča.« Voznik je ustavil avtobus in rekel: *»Hitro vsi ven, ste slišali obvestilo.«* Zavzdihnila sem: *»Križ božji, kaj pa zdaj.«* Misel, da moram čimprej domov k malim otrokom, me je gnala k šoferju. Prosila sem ga, naj kljub stalnemu ponavljanju radijskih opozoril pelje proti Pržanu, češ da bo tam ob robu gozda tudi on bolj varen kot sredi mesta. Pokimal mi je in od Zgornje Šiške do Trate sem se takrat najhitreje peljala, nato v tek domov. Doma pa so bili otroci kar brezskrbni. Vendar pa smo se za vsak primer vseeno utaborili v kleti. Končno je prišel pozneje iz službe tudi mož in sem se pomirila.

Marinka Miklavčič

25. junij 1991, ko smo dočakali razglasitev samostojne države Slovenije, je bil zame velik praznik. Vesela sem bila že prej, ko smo z referendumom v prejšnjem letu prepričljivo izrazili voljo ljudstva za samostojno državo. Ob razglasitvi Slovenije za samostojno državo pa sem bila zelo ponosna. Če do samostojnosti ne bi prišlo, bi se nam Slovencem zelo slabo godilo, saj se je neprikrito kazala želja ljudi na oblasti v Jugoslaviji, da niti slovenščina ne bi bila več uradni jezik v Sloveniji. Kmalu smo spoznali, da se jugoslovanska oblast nima namena sprijazniti z našo samostojnostjo, saj so se kmalu začele kazati neprikrite težnje, da zatre voljo našega ljudstva po osamosvojitvi, ki so dosegle vrhunec prav na dan razglasitve samostojnosti države Slovenije, ko so proti naši meji usmerili tanke, nad našo državo pa so poslali letala, da bi nas z nizkimi preleti in prebijanjem zvočnega zidu nad našo državo prestrašili. Mislila sem, da gre le za zastraševanje in da se jugoslovanska oblast ne bo upala odločiti za napad. Motila sem se, saj so prav kmalu začeli obstreljevati in z bombnimi napadi (oddajnik na Krvavcu, oddajnik na Ljubljanskem gradu). Vse skupaj je kazalo na dvoboj Davida proti Goljatu.

Čeprav smo bili mnogo šibkejši od agresorja, je takratno vodstvo naše države (Lojze Peterle, Janez Janša, Igor Bavčar, Jelko Kacin) organiziralo obrambo proti agresorju zelo modro in z veliko poguma. Zato sem bila zelo ponosna nanje, posebno dobro se je izkazal Janez Janša, ki je bil zadolžen za obrambo naše države. Mogli smo računati le nase, saj so druge republike ostale še pod okriljem Jugoslavije razen Hrvaške, ki je prav tako izglasovala samostojnost. Pričakovati bi bilo, da bo zagovarjala stališče, da prek njene države ne sme jugoslovanska vojska, vendar pa začuda tega ni storila, ampak so se prav iz te samostojne države proti naši meji približevali tanki jugoslovanske vojske. Izjema pa se je našla tudi pri tem narodu, saj se je nekaj državljanov Hrvaške junaško odločilo, da bo onemogočalo prehod agresorja na slovensko ozemlje tako, da so postavili na ceste ovire (španske jezdece). Desetdnevno vojno sem preživljala pretežno v službi in doma. Ozračje je bilo precej moreče, saj me je bilo, tako kot druge, strah. Čeprav nas je večina redno prihajala na delo, delovnega učinka ni bilo. Okoli dvanajste ure smo bili preko radia pozvani na pripravljenost, ker je obstajala možnost za napad. Tako smo skoraj redno od dvanajste do štirinajste ure zapuščali delo in odhajali domov, z avtobusi ali peš, če zaradi znaka za nevarnost avtobus ni vozil.

Zelo težko je bilo v službi za tiste moje sodelavce, ki so imeli sinove v jugoslovanski vojski. Vedeli so, da bodo fantje poskušali zbežati iz vojske in se priključiti našim teritorialcem. Prebeg je ob pomoči domačih in prijateljev vsem uspel. Da pa je do tega prišlo, je bilo

potrebnega veliko junaštva, saj so pri tem podvigu tvegali svoja življenja.

Doma sem ta čas preživljala ob spremljanju dogodkov na televiziji. Iz stanovanja nisem upala hoditi, ker nisem nikoli vedela, kakšne ovire bodo nastopile, ko se bom hotela vrniti. Dvakrat v tem času je bil dan znak za splošno nevarnost (alarm). Enkrat sem nekaj ur preživela v zaklonišču, kjer pa je bilo mučno, saj je nekatere ljudi zgrabila panika in je bila potrebna zdravniška pomoč, da so se pomirili. Drugič sem nekaj ur preživela v kleti bloka, kjer je bilo še nekaj stanovalcev (precej jih je ostalo kar doma v stanovanjih), kjer pa ni bilo nobene panike. Mirno smo sedeli in se pogovarjali.

Moj rojstni kraj je blizu Ljubljane, zato sem ob vikendih pogosto odhajala domov na kmetijo. V času vojne je bilo zelo nevarno bivati na samotnih krajih v primestju Ljubljane (nevarni so bili ostrostrelci), zato sem obiske doma čez vikend omejila.

Žal pa mi je v tem času umrla sestra, zato sem odšla domov. Ko smo želeli, da bi se pogrebni spreved odpravil po za to predvideni poti, nam je jugoslovanska vojska to preprečila, sicer z vljudno prijaznostjo, vendar je bil odločen NE. Do tega pa je prišlo zato, ker se je vojska želela prebiti preko Toškega čela in Katarine naprej, vendar ji to ni uspelo zaradi preozkih cest za tanke. Tako se je zgodilo, da sta jim prva dva tanka zdrsnila s ceste po bregu v dolino, zato so se premislili. Ker pa jim tankov še ni uspelo spraviti na cesto, so jih stražili in zato niso dovolili, da bi pogrebni spreved šel po tej poti.

Tako meni kakor tudi drugim prebivalcem našega kraja, je povzročilo precej strahu streljanje, ki se je večkrat slišalo (boji v Trzinu, boji pri Smeltu).

V tej vojni smo lahko Slovenci spoznali tudi prave prijatelje našega naroda. To so bili tisti, ki so našo državo priznali. Med njimi sta bila najpomembnejša Vatikan in Nemčija. Tema dvema so sledile tudi številne druge države. Prav to priznanje je bilo odločilno, da je agresor popustil. Mislim, da se tega mnogo premalo zavedamo, saj smo kmalu zatem lahko opazovali, kaj se je dogajalo na Hrvaškem, posebno pa še v Bosni in Hercegovini. Moja sreča pa se je povrnila tedaj, ko je zadnji vojak jugoslovanske vojske zapustil našo državo. Premalo se zavedamo, kaj pomeni, da imamo samostojno državo. To je moja domovina in druge ni. Mislim, da nikoli ne bi bežala iz nje, saj mislim, da naj bo tam, kjer živim, tudi moj konec.

Francka Osredkar

Morda so dogodki ob osamosvojitveni vojni že malo predaleč, morda so posamezni dogodki že zbledeli, vendar je ostalo še nekaj utrinkov, ki me še kar spremljajo in se dostikrat spomnim nanje.

Takrat sem v redakciji nadomeščala odsotno kolegico. In takrat se je začelo, namesto da bi bila od doma odsotna le kakšne štiri ure, se je delo zavleklo v nedogled.

Dva dogodka sta mi ostala še posebej v spominu. Za naše prebivanje v »zaklonišču«, kakor smo imenovali majčkeno predsobo sredi hiše zraven kopalnice, sva s sestro tja zvezli dva fotelja in tam čakali na konec nevarnosti. Kopalnico omenjam zato, ker sva menili, da je bojler poln vode – dober za vsak primer. Tedaj sem imela šest mesecev starega nemškega ovčarja – mladička, ki je neskončno užival in lajal ob preletih vojaških helikopterjev in drugih »zverin«, ki so parale nebo. V našem zaklonišču pa je bil neskončno priden in tih. Ker je bila moja sestra, zaposlena kot medicinska sestra v Kliničnem centru, kar precej odsotna od doma, jaz pa v redakciji, je naš mladi Mrč tako veliko sameval doma kot kakšen

odrasel čuvaj.

Zelo hudo je bilo pa tisti dan, ko je v Rožni dolini zgrmel helikopter. To se je zgodilo v sosednji ulici. Na srečo je bila sestra tedaj doma in ob strašljivem poku odhitela na dvorišče in samo za lučajček je delček helikopterja zgrešil njeno glavo. To mi je pripovedovala pozneje, kajti bila sem v službi in tudi mi smo slišali ta grozoviti pok. Ker smo imeli prižgan televizor, smo tudi takoj vedeli, kje je počilo. Sploh nisem vedela kaj mi je storiti, pograbila me je strahovita panika, ko so povedali, da je helikopter strmoglavil za tovarno Ilirija, tam pa je naša hiša. Telefoni so bili zasedeni, vsi so telefonirali, spraševali, vsak je dodal kaj novega, nihče pa ni natančno vedel, kaj se je pravzaprav zgodilo. Videli smo le gost črn oblak dima in to res na tistem našem koncu. Končno sem po telefonu le dobila sestro, še vso prestrašeno in pretreseno, ki mi je povedala, da je pri nas doma in v naši ulici vse v redu. Ampak naslednji dan sem našla v kotu pred garažo tisti delček, ki je zgrešil sestrično glavo, in ga imam še danes shranjenega.

Stana Šinkovec

Opis na preživete trenutke med desetdnevno vojno v Sloveniji ter predpriprava na te trenutke, so mi bili razodeti po sami nebeški materi. Če bomo molili ter poslušali to, kar nas po Mariji Bog prosi, v Sloveniji ne bo vojne. Z njo samo sem molila vse od leta 1984 do leta 1988, ko sem se upokojila. Vsa njena sporočila in pogovore sem zapisovala v dnevnik. Skrbela sem za bolnika, ki se je invalidsko upokojil; zaradi Parkinsonove bolezni je obležal. Ko je leta 1988 Marija odšla, mi je sama preskrbela kip Rože romarice ter mi govorila, da se bodo po njenem posredovanju dogajali veliki čudeži in spreobrnjenja, če jo bodo poslušali. Da sem molila s samo nebeško materjo, sem spoznala šele po nekaj letih. Prihajala je v podobah različnih redovnic, kot tudi v podobi matere blaženega škofa Antona Martina Slomška. Ker teh redovnic ni bilo pri meni, se mi je zaradi težkih razmer dala sama spoznati. Jezus sam je napovedal, ko bo prišel sin človekov na zemljo, ne bo zbujal pozornosti, prav tako tudi Božja mati. Videla sem pokojno mater, pokojna brata ter množico duš, ki so me s tresočim rožnim vencem na roki prosili molitve. Videla sem v videnju, kako se premikajo tanki, avioni ter razna vozila. Med časom vojne, ko je Marija odšla, sem nosila svojemu bolniku obhajilo ter z njim molila od jutranje maše pa do dvanajstih. V času vojne sem v najhujšem z njim potovala iz avtobusa na avtobus po dve ali tri ure in vse potnike izročila Jezusovemu in Marijinemu srcu. Popoldne pa sem z romarico na rami v najhujšem potovala z njo v nahrbtniku po mestu in neprekinjeno molila. Preveč bi morala napisati, če bi želela vse to strniti na papir, ker je že vse napisano, kot tudi oddano. V romarski knjigi so čudovita pričevanja, prošnje in zahvale, ko so ljudje prosili za mir ter se Mariji zahvaljevali po končani vojni. Imam tri romarske knjige, več kot 350 strani. Na dan, ko se je začela vojna, sem bila v svetišču Svete družine pri osmi jutranji maši. Ves čas med mašo so mi v potokih tekale solze. Moram govoriti iskreno, da solze niso bile moje, saj je robec, ki sem se obrisala vanj, zadišal. Bili smo spodaj pod cerkvijo v zaklonišču, morda le pet minut, ko me prešine notranji klic. Me boš pustila samo doma, kaj ne boš z menoj molila! Tako sem prosila žene, ki smo redno ob njej molile, naj gredo z menoj domov, da bomo z romarico molile. Ubogale so me. Pet žena nas je šlo v najhujšem, ko so se slišali poki, v moje stanovanje. Ko sem prišla pred stolpnico, sem množici ljudem, ki so bili na travniku, rekla: »*Vsi pojdite v stanovanje, nič se vam ne bo zgodilo in nikoli več ne boste šli v zaklonišče. Preden bom ključ vtaknila v ključavnico, bo zatulila sirena.*« Zatulila

je ravno takrat. Verjeli so mi ter vsi šli za menoj. Ko pride žena z vozičkom z otroki, mi pravi dobesečno: *»Fejst ste molili! Hvala gospa in Mariji, ki jo nosite!«* Zelo sem bila pretresena in globoko ganjena, saj žena ni bila verujoča. Ko sem šla k maši, me je že pred tem prosil miličnik iz Most, tudi neverujoč, gospa molite, da se srečno vrnem domov. Rekla sem, vrnil se boš. V Štepanji vasi bi morala biti nova maša kapucinskega patra Marka Senice. Ženam, ki so z menoj molile za mir, sem rekla: *»Ko bomo končale, se bo v Štepanji vasi začela nova maša.«* Zgodilo se je natanko tako. Tri preroške napovedi so bile uresničene že takrat. Koliko jih je bilo pred vojno in po njej, je vse zapisano. Priče pa so bile prav te žene. Tudi zdaj nas nebeška mati Marija še bolj goreče prosi. Nekoč je dejala: *»Pustite, da v vas zajokam, da bo svet ganil in pretresel moj jok. Ko bi vedeli, kako vas Bog ljubi, bi tudi vi z menoj vred jokali. Moje solze teko vsak dan. Pogosto ob mašnih daritvah.«* Kaj naj zakličem vsemu svetu z Marijo, ko pravi: *»Vi mi morate pomagati!«* Vsem ljudem celega sveta dobre volje z notranjim klicem po miru sporočam: Končajte s terorizmom in strupi, da zaradi kazni ne utrpe vaši otroci, matere ali bratje! Daljni rodovi se oglašajo na vaša srca. Poglejte v svoje srce in videli boste, da vas to prosi vaša in nebeška mati. Maščevanje prinaša in pomnožuje kri in nedolžne žrtve, ki vpijejo pred božjim obličjem in svariyo vaša srca. Ljubezen polagam z Marijo na to ubogo zemljo in na ves zemeljski obseg, do koder seže Božja in pravična roka. Bog nam daje očitno znamenje za mir, ljubezen in sožitje za nevednost, do mnogih, ki ne vedo, kaj delajo. Mir naj zavlada svetu, pravičnost ter poštenje s poučeno vestjo, ki prenavlja svet na pravo pot, ki vodi k miru.

Marija Urbanija

Bilo je lepo sončno jutro. Z možem sva se pogovarjala, kam bomo šli z otroki na izlet. Kar naenkrat je začelo ropotati in bobneti. Skočila sem iz postelje in zavpila možu: *»Vojna se je začela in tanki norijo po Celovski cesti!«* Drugi dan nisem šla v službo, saj so bile ceste blokirane, mestni promet pa ni deloval. Odločila sem se, da bom naslednji dan po petindvajsetih letih spet sedla na kolo in prikolesarila do službe. Prosila sem sodelavko, da greva skupaj s kolesom po Večni poti mimo Rožne doline do službe v Mestnem logu. V službi smo ves čas poslušali radio. Za delo ni bil nihče preveč zbran. Vsak je premišljeval, kako se bo končalo. Malo pred poldnevom je v sobo prišla moja šefinja in mi naročila, naj grem hitro domov, ker je iz zanesljivih virov slišala, da mislijo Ljubljano bombardirati. Skočila sem na kolo in vrtela pedala kot nora. Po Večni poti in okoli živalskega vrta je bilo veliko oborožene slovenske mlade vojske. Ves čas me je bilo strah, da se ne bi komu po nesreči sprožila puška ali pištola.

Ko sem se pripeljala domov, sem zagledala moža in otroke, ki so me čakali. Skočila sem še po kruh. Kar naenkrat je počilo. Vojaško letalo je prebilo zvočni zid. Letela sem hitro domov in preživela dve uri v zaklonišču, mož pa je kahal kosilo, kot da ni bilo nič. Po dveh urah sem z eno hčerko zapustila zaklonišče in pomirjeno pojedla kosilo. Čez deset dni je bilo na srečo vsega konec in spet sem sama lahko kuhala kosila.

Nataša Užnik

Na predvečer prihoda tankov iz vrhniške strani smo doma na vrtu kurili kres kot vsako leto na predvečer dneva, ko goduje Janez Krstnik. Posebno še pa smo hoteli proslaviti osamosvojitve naše države. Ko je ogenj prenehal ponujati svetlobo, smo se vsi

odpravili domov. Mami je zjutraj vstala kot običajno, vendar je že ponoči slišala po radiu, kaj namerava JLA. Kot vedno, se je zjutraj odpravila na avtobusno postajo, da bi šla v službo. Na nasprotni strani ceste je zagledala tovornjak Komunalnega podjetja Ljubljana. Za volanom je zagledala znanca z Dobrove. Vprašala ga je, kaj to pomeni, da ob tej uri stoji s tovornjakom na cesti. Avtobusa ni bilo od nikoder. Povedal ji je, da čaka premik tankov, kateri so že krenili iz vrhniške kasarne. Do Ljubljane se je odpeljala s sosedom, ki je pripeljal mimo. Na Viču je miroval že ves promet, tovornjaki pa so stali vsepovsod. Pred viško gimnazijo je srečala pripadnike slovenske teritorialne obrambe v popolni bojni pripravljenosti. Ta občutek je bil nadvse čuden, saj ni vedela, kaj se dogaja. V službi so poslušali vsa poročila o namenu JLA. Sirene so opozarjale na odhod v zaklonišče, letala so zelo nizko preletavala Ljubljano in eno od letal je celo prebilo zvočni zid. Na poti domov sta bila z očetom sama na prazni cesti, nikjer ni bilo nikogar, mir so kalila le glasna letala. Ko sta prišla domov, sva z bratom že spremljala dogodke na televiziji. Spominja se, kako je naslednji dan sedela pred hišo in nedaleč stran zagledala zelo gost in visok dim. Pomislila je, da gori avto in sumila, da gre za prometno nesrečo. Oče in brat sta odhitela z avtom proti dimu. V grozi sta zagledala goreč znančev avto in v njem njega samega. V avtu je bila tudi njegova hčerka, ki je padla iz avtomobila in to ji je rešilo življenje za razliko od njenega očeta, ki je zgorel na mestu nesreče. Takoj sta hotela priklicati reševalce, a so bile vse telefonske zveze prekinjene. Reševalce je poklicala šele policija, ki se je naključno pripeljala mimo. Hčerko je moj oče ranjeno pripeljal v našo hišo, kjer je počakala do prihoda reševalcev. V spominu je mami ostalo tudi to, kako so pokopali prve žrtve vojne v Sloveniji. Solze v oči ji je privabil njihov pogreb, ko so v cerkvi na njihovi zadnji poti zapeli pesem Slovenec sem.

Po pripovedovanju Marije Vampelj

Kot oseba na invalidskem vozičku sem tiste dni kljub vsemu doživljala precej mirno, in sicer z rožnim vencem v roki. Mama mi je nekaj mesecev prej umrla, ker so stresni dnevi, ki so napovedovali vojno, pripeljali njeno bolezen do skrajnosti. Tako sem ostala sama v pritličnem stanovanju bloka, sredi betona in množice ljudi. Vsi, ki so hodili mimo mojega okna, so imeli svoje skrbi, tako da tudi običajnega pozdrava ni bilo več. Tesnobo, ki se me je lotevala, sem premagovala z mislijo, da je Bog z mano in da se vse dogaja z določenim namenom. K meni ni bilo od sosedov nikogar, tudi takrat ne, ko so nebo preletavali reaktivci in so najbolj prestrašeni prenočevali na veliki zelenici v avtomobilih. Meni se je zdelo pomembno, da vztrajam na mestu, kjer je moj dom in kjer sem maksimalno samostojna. Kamorkoli bi šla, ali bi me odpeljali, bi bilo slabše. Z rožnavenskimi jagodami v rokah sem s kratkimi molitvami ohranjala notranjo trdnost in tudi zvečer našla miren spanec.

Dobro se spominjam tudi nedelje, 5. julija, ko sem bila dogovorjena s prijateljico, da me bo peljala k maši. Ni in ni je bilo in tako sem, ko sem videla, da sem zamudila prvo mašo, vzela usnjene rokavice in se podala sama z vozičkom na pot v cerkvico sv. Štefana, ki ni preveč oddaljena. Med potjo sem srečala še nekatere, ki so bili prav tako namenjeni v cerkev in ti so me vzeli s seboj. Tam je bila že zbrana manjša skupina, predvsem ožjih sorodnikov našega takratnega novomašnika Marka Senice. Vsi smo z veliko vero v srcu

prisostvovali sveti maši, ki je bila na poseben način slovesna in drugačna od drugih. Končala se je z blagoslovom novomašnika in povabilom, naj se vsi prisotni udeležimo obeda v bližnji osnovni šoli Karla Destovnika Kajuha. To je bilo prvič v novejši zgodovini, da je kakšna šola odprla vrata krščanskemu slavlju. Ceste, ki so vodile v Ljubljano, so bile več ali manj neprevozne, tako smo bili povabljeni mi, namesto gostov, ki niso mogli zaradi vojaških razmer na novo mašo. Spet se je potrdila božja beseda, ki pravi: Zadnji bodo prvi.

Tatjana Žužek

Strah pred vojno najbrž živi v vsakem človeku, malo iz zgodovinskih knjig ali iz pripovedovanj staršev.

Ker sem rojena po drugi svetovni vojni, se spomnim pomanjkanja hrane in vsega drugega. Strah pred vojno pa sem začutila tisti dan pred začetkom slovenske osamosvojitvene vojne, ko sem na cesti srečala tanke. Bala sem se, da ne bo več svobode gibanja. Bila sem še v službi v trgovini z živili. Delala sem po cele dneve; nabavljali smo ogromne količine prehranbnega blaga in vsega sproti tudi prodali. Ta čas je bila mlajša hčerka sama doma. Po telefonu sem jo iz službe opozarjala, naj se ob alarmu preseli v klet. S seboj naj vzame baterijsko svetilko, prepečenec, vodo, spalno vrečo. Tudi po alarmu sem jo še enkrat klicala, da sem vedela, ali je z njo vse v redu.

Vem pa, da nikoli v kratki zgodovini samostojne Slovenije ni bilo v vodstvu takšnega soglasja: vsi politiki, vojska in policija so se zavzeto dogovarjali o vsakem koraku. Lepo je bilo videti, kako preudarno, strpno in razumno so reševali našo samostojnost in jo tudi uspešno rešili. Hvala Bogu!

Veronika Fister

Za politiko sem se začela bolj zanimati ob padcu berlinskega zidu in ko sem videla, koliko ljudi se je zbralo in protestiralo ob procesu proti četverici (Janez Janša, Franci Zavrl, David Tasič, Ivan Borštner). Ko pa se je začel napad na Slovenijo, sem redno spremljala tiskovne konference po televiziji (Jelko Kacin). V vseh nas je bila skrb, kako se bo to nadaljevalo. Ker sem gospodinja, sem imela čas in priliko redno spremljati dogodke. Naš sosed pa ni hotel gledati in poslušati radia in televizije. Rekel je, da kar ne veš, te ne skrbi. Za živce je bil njegov način boljši.

Najbolj mi je v spominu, ko sva šli s sestrično nabirat borovnice v hrib nad našo vasjo. V gozdu ni bilo žive duše. Nad nama so hrumela letala, vendar hujšega ni bilo. Razen tega se je ravno tisto leto okrog nas potikal medved. Tudi midve sva malo plašno gledali in prisluškovali vsakemu šumu v grmovju.

Nekega dne sem šla s hriba sama peš proti domu. Ker nisem bila gotova, katera grapa pelje v dolino, sem se zmotila in šla po napačni navzdol. Namesto da bi prišla takoj za našo hišo, sem prišla kak kilometer dlje od hiše. Če bi pa šla po pravi poti, bi me najbrž ustavili teritorialci, ki so stražili vodni zbiralnik.

V nedeljo je bil alarm, ko sem se ravno odpravljala k maši. Nisem vedela, kaj naj naredim. K maši potem nisem šla, ampak sem kuhala kosilo za družino. V klet pa nismo šli. Pozneje so povedali, da ni bilo kaj dosti manj ljudi pri deseti maši. V Selcih so ostali ljudje v cerkvi, v Železnikih pa so ob alarmu šli ven.

Mislim, da ni prav, da nekateri podcenjujejo desetdnevno vojno, češ da to ni bila vojna. Jaz sem letnik 1945, vendar imam tudi deset dni vojne dovolj za zmeraj. Hvala Bogu, da smo z malo žrtvami in škode prišli do samostojnosti. Bog ve kaj (in zakaj) nam je bilo prihranjeno.

Julijana Gartner

Na predvečer velikih sprememb, ko so v Ljubljani praznovali in smo to praznovanje spremljali na televiziji, me je spreletavala temna slutnja, ki se je pozneje začela uresničevati. V tistih prvih dneh sem bila pri delu na njivi in to zjutraj ob sedmih. Iz smeri Karavank je preko moje glave, seveda precej visoko, zažvižgala krogla in udarila nekje v Julijce. Bila sem bolj presenečena kakor prestrašena in ker se ni ponovilo, sem svoje delo nadaljevala. Čez nekaj dni sem od dveh mladih vojakov, ki sta se iz Poljane (Podkorensko sedlo) vračala v bazo v Radovljico, zvedela, da je bil tisti strel nekakšno opozorilo, da gre zares.

Vendar pri nas hujšega razen za posameznike, ki so imeli prav takrat svojce v armadi, ni bilo. Zelo zanimivo, pravzaprav nesprejemljivo pa je bilo, kako so se nekateri ljudje začeli obnašati. Do včeraj sovaščani, prijatelji desetletja, so naenkrat bili ljudje druge narodnosti, odrinjeni na drug breg, čeravno nič krivi in popolnoma isti kot prej. Na srečo so bili ljudje s takim mišljenjem v manjšini in se je to odklanjanje porazgubilo. Vedno smo zavzeto spremljali poročanje na televiziji. Jelko Kacin je s svojim mirnim poročanjem vlival upanje, da morda ne bo tako hudo. Živelimo vsak dan sproti v upanju in strahu, posebej tisti, ki smo imeli svojce v Ljubljani. Kljub škodi in izgubam, ki so jih utrpeli nekateri, se je za večino kar dobro izteklo.

Zato ne razumem, da vseh teh pridobitev ne moremo obrniti v prid nas vseh in se še vedno delimo na mi in vi, čeravno nas je Slovencev tako malo. Zakaj pričakujemo, da se bo spremenil sosed, zakaj ne začnemo spreminjati sebe in ne pokažemo spoštovanja do soljudi. Ko sem bila še majhna, sem nekje slišala in ker mi je bilo všeč, sem si zapomnila: Brat mi imo, koje vere bio. Ali pa tole: Za vse je svet dovolj bogat in srečni vsi bi bili, če kruh delil bi z bratom brat s prav srčnimi čutili. Peta božja zapoved je jasna in nedvoumna: Ne ubijaj. Nobenega razen in nobenega če. Nobeno mišljenje ne dovoljuje vzeti življenja človeku. Vsi, ki so umrli, so bili nedolžne žrtve in vsi svojci so čutili in še čutijo njihove izgube. Zato bi bil že skrajni čas, da pustimo vse rajne v miru počivati in začnemo spoštovati drug drugega, da se res ne bomo izgubili kot ljudje in kot narod.

Marica Globočnik

Spominjam se najprej, kako z zanosom smo odšli na referendum, kjer smo glasovali za osamosvojitve Slovenije. Pozneje se spominjam televizijskega prenosa proslave iz Cankarjevega doma in streznitve drugi dan, ko smo ugotovili, da bi bilo prelepo, da bi bilo lahko vse to res. Jugoslovanska armada, v kateri so služili naši sinovi, nam je zagrozila z napadom.

Z velikim zanimanjem in strahom smo poslušali radijske in gledali televizijske programe, ki so nas sproti seznanjali z dogodki. Jaz najprej vsemu skupaj nisem posvečala prevelikega strahu in panike, ko pa sem videla zaskrbljene obraze sodelavcev in drugih, se je tudi mene polotil nelagodni občutek. Kaj pa, če bo res vojna? Pred očmi so se mi vrteli filmi

o partizanih in Nemcih, ki smo jih v naših mladih letih videli nešteto. Kaj bo z nami? Zjutraj, ko smo prišli v službo, smo najprej prižgali radio in poslušali novice. Vsak dan so bile bolj napete. V trgovini sem nakupila nekaj živeža, ki sem ga shranila na polici v kleti in tja odnesla tudi nekaj odeje.

Najbolj pa mi je ostala v spominu nedelja, ko je bil napovedan bombni napad. Z otroki smo bili ravno pri nedeljski maši, ko je župnik s prižnice povedal, naj mirno zapustimo cerkev in odidemo domov. S pogledi, uprtimi v nebo, smo se tiho razkropili vsak na svojo stran. Ni minila ura, ko smo bili doma in je prišel kurir in možu prinesel poziv, naj se takoj javi v vojašnico. Takrat sem se pa res prestrašila, kaj bo z nami. Po televiziji smo spremljali premike jugoslovanske vojske in slišali za prve žrtve. Vedeli smo, da gre zares. Na srečo se je mož zvečer vrnil domov in povedal, da bo vsak dan dežuren. Vsi smo živeli v velikem strahu in sočutju do vseh ubogih ljudi, ki so doživljali napade iz neposredne bližine. Občudovali smo pogum prebivalcev Gornje Radgone, ki so se postavili v bran tankom in vojakom. Ker naš dom stoji v neposredni bližini vojašnice, smo bili tudi mi deležni streljanja in napada na vojašnico. Na žalost se je končalo vse zelo tragično, saj je mladostna naivnost in radovednost mladeniča stala življenje. V meni je ta dogodek pustil veliko sočutje do družine, ki je tako nesrečno izgubila sina, starega toliko, kot je bil takrat moj. Vedno bolj se mi je dozdevalo, da vse to, kar so doživljali naši starši med drugo svetovno vojno, lahko doleti tudi nas. S strahom in brez volje do dela sem redno spremljala dogodke po radiu in televiziji. Z domačimi in sosedi smo se veliko pogovarjali o vojni in ugotavljali, kaj vse se nam lahko zgodi. Živeli smo v velikem strahu. Nismo pa mogli razumeti, kako smo si lahko kar naenkrat »bratski« narodi tako veliki sovražniki, da drug drugemu strežemo po življenju. Na našo veliko srečo pa se je vse kmalu končalo, na žalost tudi z žrtvami. Upam, da je bila to edina vojna v mojem življenju, ki sem jo občutila od blizu in je ne privoščim nobenemu človeku.

Meta Ivanušič

S sinom sva leta 1990 začela graditi novo hišo. Potem ko sva vso noč delala, pravi, zdaj bova pa pogledala televizijo, kaj se tam dogaja. Potem je bilo pa tega hitro konec, govorov in vsega. Sin reče: »*To pa mora biti nekaj hudo narobe.*« Jutro pa je že ob petih prineslo razočaranje. Nekateri so bili še na vasi, ko so jih presenetili tanki od Vodice proti Brniku in letališču. Sin je bil poveljnik civilne zaščite. Veliko je imel dela, tudi spal je v garaži s telefonom in oblečen. Z letališča so odpeljali nekaj strojev v Cerklje v kritje na župnijsko dvorišče. Eden mojih sodelavcev se je iz Ljubljane pripeljal v službo, pustil avto na našem dvorišču in šel peš na letališče. Povedal je, da so blokade in veliko avtomobilov uničenih. Jaz sem bila na letališču zaposlena dobrih šestindvajset let in sem ga dobro poznala. V pokoj sem šla 5. 1. 1991.

V gasilske domove so nameščali vojake. Mobilizirani so bili tudi za branit letališče. Ljudje so bili zaskrbljeni. Dobro se spominjam dopoldneva, ko je bil napad na letališče. Bila sem na vrtu, z veliko hitrostjo so priletela letala in že se je slišalo bobnenje in streljanje. Kmalu mi je sosed zavpil, da radio govori, da letališče gori. Ubit je bil en Petrič iz Vasce pri Cerkljah. Pa tudi dva novinarja. Na nedeljo je bilo tudi objavljeno, da bo izvršen napad na letališče in naj ljudje ostanejo doma. Bil je tudi popis, kje bo kdo ob času alarma, če bi bil zasut, da vedo iskati. Na srečo do tega ni prišlo. No, 2. julija pa je bil napad na Krvavec.

Tudi takrat sem bila zunaj. Sem na robu vasi proti Krvavcu. Z veliko hitrostjo sta prileteli dve letali in obkrožili hribe. Natanko sem videla, ko sta zadeli oddajnik.

Helikopter, ki so ga sestrelili v Rožni dolini, je pilotiral kapetan Toni Mrlak. Tega sem osebno dobro poznala. Bil je zelo fejest človek, prav nič vojak po srcu, pa velik Slovenec. Nič kolikokrat sem mu skuhala kavo, ko je prišel v stolp h kontrolorjem na obisk. Dva sta srečno pobegnila s helikopterjem, on pa je moral umreti. Pa slika na TV, kako leži na tleh, se mi je tako močno vtisnila v srce.

Res smo z grozo gledali, kaj bo. Kaj pa naši politiki? Janez Janša in Lojze Peterle sta tudi nosila glavo v torbi, pa se to bolj skriva in to se mi ne zdi pošteno. V ospredju so le Milan Kučan, Igor Bavčar in Jelko Kacin.

Milka Jenko

Pomlad, leto 1991, sobota dopoldne! Nenadni, nenavadni obisk z vabilom na novo mašo. Bil je nekdanji možev učenec. Spogledala sva se, česa takega se nisva nadejala, še manj pričakovala. Kako tudi bi, saj sva vso dobo službovanja vdihovala »socialistični« (komunistični!) zrak in morala svoje notranje prepričanje potiskati v podzavest. In zdaj tako veličastno vabilo! Ni bilo lahko takoj odgovoriti, morala sva »priti do sape«. Zvečer sva se še dolgo zavzeto in veselo pogovarjala o vabilu in odzivu nanj, saj sva bila nadvse presenečena.

Čas je tekkel, priprave pri fari tudi. Oskrbela sva si vse potrebno in se veselila dogodka. Toda po osamosvojitvi naše domovine je nastala vojna – napad na Slovenijo. Vse smo bili dogovorjeni, tudi za varstvo obeh malih vnukinj, ki sva jih imela tu na deželi, kjer je bilo »bolj varno«. Na predvečer nove maše pa je hčerka sporočila, da ne sme, ne more, ne upa iz Ljubljane domov, da bi prevzela varstvo obeh vnukinj – zaradi barikad, zaradi službene obveznosti in dežurstva in zaradi nevarnosti, saj da tudi nova maša ne bo smela in ne mogla biti. Varstvo smo potem le uredili. Tiste dni je bila žena mojega starejšega sina tik pred porodom za njenega drugega otroka. Sin je bil mobiliziran in nosečnico je peljal iz mesta k nam. Med vožnjo ju je presenetil alarm, vendar sta vožnjo nadaljevala in k sreči je alarm minil brez napada. V kleti smo že pripravili nekaj blazin in odej za vsak primer. Naš Luka pa se je čez nekaj dni srečno rodil kot »medvojna generacija«.

Napočil je lep, jasen dan. Tisto jutro radia nisva poslušala in sin Andrej naju je odpeljal proti novomašnikovi domači hiši. Nisi mogel zaiti, saj je bila pot proti hiši dobesedno ovita z venci ter okrašena z mlaji in slavoloki. Požrtvovalni sosedje so se res izkazali. Počasi so se že zbirali ljudje s skrbjo in svečanostjo na obrazih. Šele tam sva izvedela za slabo radijsko sporočilo in da je alarm. »Kakor je Božja volja, tako pač bo,« in po ganljivem novomašnikovem slovesu od doma je sprevod krenil v župnišče in od tam v cerkev.

Oba s Karlom sva ponosno stopala z belimi šopki na prsih prav po tistem prostoru proti cerkvi, koder za učitelja v preteklosti ni bilo primerno hoditi. Ljudi ni bilo veliko, špalir je bil skromen in počasi sem dojemala, da ljudje niso mogli in ne upali priti, zaradi napovedanega bombnega napada. V svečano okrašeni cerkvi smo zasedli svoja mesta, toda prostora bi še bilo, cerkev ni bila polna. Slovesnost se je začela. Globoko sem jo doživljala. Vse je imelo vzdušje zmagoslavja, saj sem po tolikih letih spet prisostvovala tako lepemu praznovanju v domači cerkvi in to – med alarmom, kar je dajalo slavlju še poseben čar. Pozneje se je cerkev napolnila, gospod govornik je povedal tudi, da je nevarnost napada minila. Po maši smo se zadrževali okrog cerkve v prijetnem pomenku, ob petju cerkvenih

pevcev in zaradi fotografranja. Med potjo h kosilu pa smo srečali fante, ki so se začasno vračali »izpod orožja« in od njih sem izvedela, da se je tudi najin starejši sin srečno vrnil. Celo popoldne smo bili židane volje, saj je naša slovesnost potekala skoro brez zapletov. Po besedah gospoda Tineta, prejšnjega župnika, je ta mir in srečen potek dogajanja izprosil pri Bogu pokojni novomašnikov oče, »z neba gleda na nas in se veseli z nami vsemi«. K večernim molitvam v cerkvi so prišli tudi drugi, ki novi maši niso prisostvovali. Spet se kar nismo mogli raziti in prevladovalo je mnenje, da poti nazaj ni – za našo domovino namreč! Končno sva se z možem le odpravila proti domu. Stopala sva po glavni cesti z belima šopkoma na prsih, ponosno, kot zmagovalca nad preteklimi časi. Čas pa teče. Božji kovački k rojstvu in smrti zvonkljajo ves čas in tako sva sprejela še dva vnučka, jaz pa sem kmalu nato izgubila dobrega moža.

Marija Klanjšek

Temačni in zmedeni so spomini na »tiste dni«. »Tisti« jim rečem zato, ker se jih zelo nerada spominjam. Želim jih kar nekako izbrisati iz spomina. Naenkrat se je vse nagrmadilo nadme. Ravno takrat sem bila brez službe, pa tudi prihrankov nisem imela kaj dosti, saj sem le nekaj pred tem skoraj vse, kar mi je uspelo prihraniti, zastavila na razvpiti igri Fair play.

Na že kopico problemov pa kar naenkrat šokantno sporočilo: »Slovenija je v vojni!« Nemogoče je opisati, kaj vse mi je tisti dan obremenjevalo možgane. Ves dan mi je bilo slabo, bolel me je želodec, niti ven se mi ni dalo. Postrgala sem denar, ki sem ga imela doma in odšla v najbližjo trgovino. Saj to ne more biti res! Ljudje so kopičili hrano v košarice, nakupovalna mrzlica se je bližala vrelišču. Drug izpred drugega so dobesedno pulili s polic moko, sladkor, olje, kis... Nekaj časa sem vse skupaj opazovala, nato pa še sama opravila nakup. Da je bil res zelo skromen, me je prepričala trgovka, ki me je precej nejeverno pogledala in pritajeno vprašala, ali imam vse. Vrnila sem se v stanovanje in se sredi belega dne zavalila v posteljo v spalnici. Prižgala sem televizor, o čem so govorili, pa nisem slišala.

Ker mi tudi počitek ni dobro del, sem vstala in pogledala skozi okno. Po cesti, ki je bila prej tako zelo prometna, se je približno na pet minut pripeljal kak avto. Tudi ljudi ni bilo videti. Le kaj so delali sosedje? Mogoče tudi nič – kot jaz! Kar naenkrat pa so se po cesti, po tisti cesti, ki je bila samo in tako naša, pripeljali trije tanki. Verjetno jih je pot vodila do mejnega prehoda, ki je zelo blizu. O, groza! Ponovno sem se odvlekla v posteljo in premišljevala, koliko ur bom lahko še doma. Vedela sem, da nimam kam iti. Kar počakala bom, kar bo, pa bo. Sekunde so bile minute, minute so bile ure.

Spomin me je odnesel v daljno preteklost, v iste čase, ko sem obiskovala osnovno šolo. Pri urah zgodovine smo se učili tudi o prvi in drugi svetovni vojni in o množici pobitih partizanov. Kaj težijo, smo se spraševali v razredu. Naj nam že dajo mir s temi vojnami in mrlič! Šele sedaj, ko sem se tudi sama spoznala s strahom, sem lahko vsaj malo razumela, kaj vse so ljudje v naši Sloveniji prestajali v preteklosti. Od črnih misli me je pobralo. Pobralo tako, da sem s pomočjo pomirjeval zaspala in sanjala...

Zjutraj sem vstala popolnoma drugačna. Prepričala sem se, da se nam ne more prav nič zgoditi, saj nam vendar ni vseeno, kdo hodi po naši slovenski zemlji. Pravijo, da si nesrečo človek prikljče sam s črnimi mislimi. Od »tistih dni« sem tudi jaz prepričana v to.

Francka Sluga

Padlim za domovino Slovenijo

*Slovenija naša je sama ostala
nad njo je besnelo, kot silni vihar,
je mlade vojake tja v brambo poslala,
želela, da sami smo tu gospodar.*

*Odšli so očetje, možje in sinovi
za zemljo domačo začel se boj,
nekaterim ostali so nemi grobovi
življenja so dali za njeni obstoj.*

*Zapustil si svoje domače, moj sin, brat,
prehudo boleče bilo je slovo,
spominjam se dragi, da jokal si takrat,
z morečo že slutnjo: Nazaj me ne bo.*

*S sočutjem je zemlja vam trupla pokrila.
Vse rane narave omilil je čas.
Slovenija naša je sloves dobila
in žrtvene lučke gore za vse vas.*

Jerica Šolar

Bilo je drugega julija 1991, bili smo v času vojne za osamosvojitve Slovenije. To je bil čas, ko smo bili ljudje zelo obremenjeni z razpadom oziroma koncem Jugoslavije, saj si nismo niti v sanjah predstavljali, da to ne bo potekalo po mirni poti, pač pa z napadom JLA na Slovenijo.

Da se vrnem na tisti torek drugega julija, bil je lep sončen dan, takrat sem imela že vse tri otroke, najmlajša je bila stara komaj dobra dva meseca, najstarejša štiri leta, bila sem na porodniškem dopustu. Mož Andrej je ves čas vojnega obdobja hodil v službo, tako da sem bila sama z otroci. Tistega dne smo se nič hudega sluteč igrali na dvorišču, ko kar naenkrat otroško igro prekine strašanski zvok, nekakšno bobnenje in na koncu raketiranje. V grozi sem zavpila, pograbila malo Anjo iz vozička ter z neizmerno hitrostjo otroke spravila v klet, kjer smo imeli že prej pripravljene najosnovnejše stvari. Hiša se je tresla, kot bi divjal rušilni potres, obdajala me je groza in krčevit jok vseh treh otrok, zajela me je panika, saj nisem vedela, kaj se pravzaprav dogaja, to so bili trenutki, ki so se mi zdeli neskončno dolgi. Da bi utišala najmlajšo, sem ji ponudila prsi, saj sem jo dojila in tudi čas njenega obroka je že bil. Moj trud je bil zaman, saj sem ob prestanem šoku izgubila mleko, tako se mi je lačen otrok še bolj neusmiljeno jokal. V kleti za Anjo nisem imela prav nobene stvari, da bi jo lahko potolažila, saj sem v naglici pozabila tudi na stekleničko s čajem. Bilo je obupno, Anja se je tako glasno jokala, da je razburila tudi starejša dva, jaz pa sem imela občutek, da mi pojenjujejo vse moči, saj sem se zavedala, da takorekoč nimam več hrane za otroka. Imela sem občutek, da smo v kleti že cel teden, nato sem slišala stopinje, ki so se nam bližale, bilo je še huje, srce mi je močno utripalo, vrata so se začela odpirati, oblil me je leden pot,

glasu nisem upala spustiti in končno se pojavi, prav tako prestrašeni sosed Franc. Povedal je, da nas je prišel pogledat, ali kaj potrebujemo, saj je vedel, da Andreja ni doma. Razložil mi je, da so bombardirali domžalski oddajnik in da so ga zadeli. Svetoval mi je, da naj bom z otroci kar spodaj, saj da nikoli ne veš, kdaj se lahko vrnejo. Zelo sem mu bila hvaležna, njegove besede so me nekoliko pomirile, otroka sta vsa utrujena v hlipanju zaspala, Anje pa kar nisem mogla potolažiti. Sosed mi je obljubil, da nas bo spet prišel pogledat in da naj bom brez skrbi, češ da se bo vse uredilo in da naj pomislim na otroke in naj se umirim. Tako za tem sem šla po stekleničko s čajem in Anjo uspavala, sama sebe pa sem začela prepričevati, da naj se pomirim, saj bo samo tako prišlo mleko nazaj in bom lahko malo nahranila. V popolni izčrpanosti sem pričakala moža, ki pa je že vedel, kaj se je dogajalo doma v Študi. Dan je bil izredno težak, dopovedovala sem si, da se moram osredotočiti na otroke, pa naj bo kar hoče. Otroci so začuda spali večino dne, zvečer pa sem Anjo stisnila k sebi in otrok je pričel jesti, za kar sem se na ves glas zahvalila Bogu. Bilo mi je pravo olajšanje.

Tako smo tudi mi občutili vojno strahoto, ki se je na srečo kmalu končala. Ubogi ljudje, ki jih pestijo vojne grozote, preživeli smo le nekaj trenutkov, pa lahko trdim, da jih ne bomo ne jaz ne otroci nikoli pozabili. Moja največja želja je, da bi vladal mir ljudem na zemlji!

Sonja Zajec

April 1991... kdaj gremo letos na dopust? Bi poskusili junija? Še nikoli nismo šli na dopust v juniju, vedno gremo avgusta – torej konec junija. Rezerviramo za 26. junij v hotelu v Novigradu. Bolj kot se je bližal dopust, bolj čudne stvari so se dogajale v naši Jugoslaviji.

25. junij zvečer: blokada na mostu, kjer je izhod iz naše ulice na regionalno cesto. Kaj naj naredimo: Špela je imela osem let, Meta še ne tri – naj gremo ali ne? Franc odloči: bomo videli jutri. Vstanemo pred peto zjutraj, blokada na mostu je še vedno, poročila govorijo o blokadah po cestah, nič obetajočega. Kako pa naj pridemo do Novigrada? Franc je poklical na policijsko postajo v Sežano, kjer mu povejo, da ni nič posebnega, zato se odločimo, da gremo. Sicer ne po glavnih cestah – čez Planino in Kras do Sežane, nato prek Dragonje na Hrvaško, nihče nas ni ustavljal, nihče nič vprašal. S fičkom in kovčkom na vrhu, kmalu za nami pa so že peljali tanki (kar smo izvedeli pozneje), a bili smo vztrajni, nadaljevali smo pot.

Namestili smo se v hotelu v Novigradu, čez uro ali dve pa so prišli po redke Slovence, ki so imeli rezervirano nastanitev v Novigradu in vse preselili v en hotel – velika večina pa jih tako ali tako ni prišla zaradi zaprtih cest in seveda razmer v Sloveniji.

Večino časa smo presedeli v avli hotela in gledali poročila iz Slovenije: streljanje v Ljubljani, če se prav spomnim so streli iz vojaških letal poškodovali Metalko...pa Vrhpolje, mojega sodelavca sem videla stati na tanku, pa Rožna dolina, ne spomnim se prav dobro, kaj vse se je dogajalo. Seveda sem poklicala tudi v službo, sodelavka pa v jok: »*Skozi okno gledam tanke, ki gredo iz Vipave proti Ajdovščini*«, je hlipala. Špela je malo razumela za kaj gre, mlajša Meta je uživala v kopanju, Francu pa je rojilo po glavi le eno: kaj če ga vpokličejo, njega pa ne bo doma? Je to dezerterstvo, sicer bolj za šalo kot zares, prav jasno pa nobenemu ni bilo nič. Ko so vzletela letala iz hrvaških letališč proti Sloveniji se nikakor nismo mogli

odločiti, ali naj gremo domov ali naj počakamo do 7. julija, ko naj bi končali dopust – odločili smo se za slednje.

Pot domov po desetih dneh: bila je nedelja, slovenska delegacija naj bi se na ta dan dogovorila o prenehanju sovražnosti na slovenskem ozemlju, tako smo ocenili, da bo pot domov varna, kar je tudi bila. Spomnim se tudi Jelka Kacina, za katerega sem še danes prepričana, da je s svojimi diplomatskimi govori veliko pripomogel k rešitvi sovražnosti v Slovenji. Domov smo prispeli srečno, spomnim se pustih ulic v Ajdovščini, prestrašenih ljudi. Sosed je od strahu izgubil živce in s sekiro grozil sosedom, eni so imeli povedati veliko, drugi malo. Franc je moral v ponedeljek zvečer v službo, tako da sem z otrokoma prespala pri tašči, ker nisem prav vedela, kaj naj bi se zgodilo, če bi se sploh kaj. Velikokrat se še danes šalimo: desetdnevno vojno za Slovenijo je naša družina preživela v tujini, kot da bi zbežali pred vojno. Če pomislim nazaj: ne vem komu je bilo huje – nam, ki smo vse to opazovali od daleč in nismo vedeli, kaj nas čaka, ko se vrnemo domov, če se sploh lahko vrnemo, ali tistim, ki so dogajanje opazovali na mestu samem in bi lahko pomagali, če bi bilo potrebno. Ne enim ne drugim ni bilo prijetno, na koncu pa se je končalo srečno.

Nataša Gorup Čefarin

V Slovenijo sem iz Hrvaške prišla dve leti pred vojno in ko sem prišla v Slovenijo, sem postala Slovenka. Kjer je mož, sem jaz, sem razmišljala, Slovenija je postala moja domovina. Sicer imam še hrvaško državljanstvo, ampak sem Slovenka. Vojna na Hrvaškem me ni prizadela, ker nisem nikogar izgubila, v Sloveniji pa mi je bilo hudo, ker je bil mož ranjen. Tisti dan, 27. junija, ko se je to zgodilo, sem delala na Cicibanu v Jelšanah in smo morali z dela zaradi nevarnosti bežati v cerkev. Ko sem prišla domov, mi je moževa mama povedala, da je mož vpoklican. Preden je odšel, mi je dal denar, naj si kaj kupim, jaz pa sem mu rekla, naj se varuje, ker sem morda noseča. Ni bilo še gotovo. Zvečer pa je bilo slišati streljanje in rešilec je šel mimo naše hiše. Stala sem ob oknu in upala, da v rešilcu ni moj Robert. Tisti dan nam niso nič javili, zjutraj pa je prišel vaščan, ki je bil z njim noter, povedat za Roberta. Takoj smo se odpravili v bolnišnico.

Spominjam se nekega dne, ko je bilo opozorilo za letalski napad in smo se s sestro in njenimi otroci odpravili čez mejo v Brgud na Hrvaškem, od koder je doma njen mož. Ko smo odšli, je šel Robertov oče iz hleva s kantico mleka in sem si rekla: »*Bog, varuj ga, samo da se mu ne bi kaj zgodilo.*« Na meji so bile barikade, a smo mejo brez težav prešli in se še isti dan vrnili domov.

Sedem dni nismo vedeli, ali bo Robert ostal živ ali bo umrl. Ko se je prebudil iz kome, sem bila pri zdravniku, ki mi je rekel, naj možu povem kaj lepega, da mu dam voljo do življenja. Takrat sva bili pri Robertu z njegovo mamo in rekla sem mu: »*Robert, moraš preživeti, ker boš postal oče. Zdaj je potrjeno, noseča sem.*« O tem so pisali tudi hrvaški časopisi – da Robert uspešno okreva in da ga hodi obiskovat žena, ki je v drugem stanju. Potem, ko sem rodila otroka, pa ga ni mogel držati do enega leta in še več, ker mu roka ni delovala.

Blanka Dovgan

Sedela sem ob skodelici kave na poletni terasi in sledila glasu iz sprejemnika. Saj ne more biti res! Vojna? Napad na Slovenijo. Novica se je širila in se prirnila v notranjost. Ni

bil sen, pljusk resnice me je zdramil popolnoma. Z dlanmi pritiskam ob senca in občutki nemira in negotovosti vrtajo znotraj biti. Pogled objema dolino. Nebo je bilo preklano na dvoje, ko je vid zablodil na njem. Temna črta je v plasteh risala arkado proti zahodu. Modrina je spreminjala odtenke in prehajala v zelenkasto nevihtno polje. Grmenje je zamolklo grozilo, strele so udarjale nekje na jugu. Jata vranov je še bolj počrnila rob svoda. Oblaki so se naglo približevali, v plasteh so prehitevali drug drugega. Težke kaplje so prehajale v točo.

Stopila sem v hišo in skozi okno še naprej opazovala dogajanje. Poslednji vran je počenil in še enkrat zakrilil. Nato je na široko razprl svoj plašč. Stvarstvo je zajela noč.

Prižgala sem luč, spustila roletu ter ugasnila radijski sprejemnik. In spet sem listala časopise, ki jih je bila že polna hiša. Nato sem stopila k ekranu in vklopila. Televizijski napovedovalec je spet poročal o vojni. Pri nas. Kaj bo z nami? Panika je narasla do vrelišča.

Mediji so postali nepogrešljivi od jutra do večera in še pozno v noč. Moža in vse druge rezerviste so takoj vpoklicali. Varovali so obmejni pas in se pogajali z vojaki JLA, tistimi na karavli, na meji z Italijo. Strah je rezal močnejše od sirene.

Bila sem zelo zaskrbljena za moji deklici. Prikazoval se mi je najbolj črn scenarij. Potem pa telefonski klic. Sporočili so, da nujno potrebujejo moška oblačila in obutev za prebegle vojake JLA. Sestala sem se z nekaj sodelavci iz komaj ustanovljene župnijske Karitas in pričeli smo zbirati. Krajani so se množično vključili v akcijo. Pripravili smo moško perilo, nogavice, majice, poletno obutev in druga oblačila. Kakšna enotnost je bila v tistih odločujočih dneh med nami. Kamion z več kot tristo paketi smo odposlali 10. julija 1991. Prav tu sem pričela prve korake služenja v zavesti, da je pomembno, kako ovrednotiš in porabiš čas za ljudi v stiski. Potem poiščeš sebi enkratno pot, da se lahko uresničiš z deli usmiljene ljubezni. Nesmisel vojne prinaša zlo v človeška srca, rojeva željo po maščevanju. Vsako izgubljeno življenje v vojni za Slovenijo je neprecenljiva izguba. Vsako človeško življenje je neponovljiv, enkratni dar. Naj na svetu gospodujeta ljubezen in mir. Mir vsem ljudem.

Dana Ivančič

Zelo sem počaščena in vesela, da lahko napišem svoje pričevanje, in sicer iz dveh vzrokov: sem namreč Hrvatica in na osamosvojitve gledam z drugega zornega kota, in Vipava je še izpod stare Avstrije garnizonsko mesto. Zato je tukaj za Jugoslavijo število vojakov bilo enako številu prebivalcev, živele so tu mnoge oficirske družine, nekatere povsem drugih jugoslovanskih narodnosti, nekatere mešane. Tudi mnogo deklet iz Vipave se je poročilo v razne kraje Jugoslavije, pred vojno od 1926 do 1943 pa v razne kraje Italije. Tudi nekaj Italijank se je poročilo z domačini, ki so bili na delu internirani ali pri vojakihi v Italiji.

Rojena sem bila na Sušaku (Reka) 5. julija 1928. Moj pokojni oče dr. Viktor Ružić, odvetnik, je bil v letih 1936 – 1938 poslednji ban Savske banovine. Ni pripadal nobeni stranki, a je bil po prepričanju izrazito Jugoslovan. Boril se je za jugoslovanski Sušak in Rijeko, a ker se je poročil že leta 1918, sta se moja starejša brat in sestra rodila v Zagrebu v begunstvu.

Jaz sem se leta 1959 poročila z vipavskim domačinom, vdovcem, ki je iz prvega zakona imel štiri otroke. Trije so si ustvarili svoje življenje, najmlajša hči, duševno prizadeta, pa živi z menoj. S pokojnim možem (umrl je leta 1983) sem imela tudi sina, ki se je

devetnajstleten leta 1981 smrtno ponesrečil v takratni JLA v Beogradu. Po moževi smrti sem prevzela še dva rejenca, eden je rojen leta 1972 in je bosanske narodnosti, drugi je Slovenec, rojen leta 1977.

Ko je bil plebiscit decembra 1990, sem glasovala proti. Saj se mi je zdelo nemogoče, da bi za obiske grobov mojih staršev, bratov in sestre morala imeti potni list. Vzgojena sem bila jugoslovansko. V našem kvartu, oficirske družine, nas je bilo skoraj štirideset odstotkov proti. Pri nas se je vojna začela dan prej v Vrhpolju, o čemer verjetno tudi kaj veste. Meni ni prišlo do možganov. Vem, da so nekateri vojaki uhajali iz kasarne, omogočili smo jim, da so od nas telefonirali domov, in zaradi tega nismo imeli nobenih sitnosti. Ne spominjam se, ali so bili Slovenci. Starejši rejenec je bil takrat pri vojaki v Skopju in je brez vsakih sitnosti pripotoval domov, ravno 26. junija pa je bil demobiliziran. Rekla sem mu, naj raje ne hodi nikamor okoli, saj ga nisem hotela ponujati nobeni vojski, ko sem edinca v vojski izgubila. Vojaki JLA so še v soboto pred osamosvojitvijo urejali stari trg v Vipavi, in ljudje so jim nosili hrano in pijačo.

Oficirske družine so večinoma odšle v njihove kraje, ostalo je le nekaj oficirjev, poročenih s Slovenkami, večinoma že upokojenih. Nekateri vojaški uslužbenci so se dali na razpolago teritorialcem. Vojaki JLA so demolirali stanovanje domačinke Slovenke, poštne upravnice, katere mož, Srb, ni potegnil z njimi in se je vso desetdnevno vojno skrival, bil je že v pokoju. Demolirali so tudi stanovanje Sonje in Anteja Čundova, vojaškega sanitarnega tehnika, ker je prestopil k teritorialcem.

Domačina Mirka Marca, ki je bil v JLA kot profesionalac v Postojni, so imeli JLA interniranega in ga je menda mati šla reševati, danes je šofer v mlekarni.

Ko je bil raketiran Nanos, je bil moj mlajši rejenec z mulci na kopanju pri reki Vipavi. Otroke vedno poučim: če je kakšna nevarnost, ne silite na vsak način domov, ampak poiščite zavetje. Tako je prečepel pod mostom, dokler raketiranje ni bilo končano. Ne spominjam se datuma, kdaj je bila Reka v pomorski blokadi, a je takrat k meni prišel nečak z ženo in enoletno hčerko. Ker se je zvečer z otrokom usedel pred kavarno, mu je neki vojak rekel: Najprije se pobrini za dete, onda pij kafu! Ko je to slišal lastnik kavarne, je vprašal, ali je begunec in ali potrebuje prenočišče, pa mu je odgovoril, da je moj sorodnik. Ženo, hčerko in taščo je pustil pri meni, sam pa je moral v hrvaško vojsko. Ta družinica je bila pri meni kakšnih štirinajst dni, potem je prišla še ena družina z Reke, ki je bila pri nas na hrani, na stanovanju pa v gostilni Krhne. To je bilo že v začetku septembra, ker je šoloobvezna deklica en teden hodila v našo šolo.

Pa še ene druge reči se spomnim. Ker je imela Hrvaška nekatere davčne olajšave, vem, da sem potem septembra večkrat znancem pomagala, da so na Reki prek mojih sorodnikov kupovali avtomobile. Tudi telefon smo nekaj časa plačevali kot domač in ne mednarodni. To je trajalo skoraj leto dni. Pripominjam, da je leta 1992 moj brat Viktor zbolel in sem ga hodila obiskovat v bolnico na Sušak. Takrat mi je njegova hči pokazala ranjence iz hrvaške vojne in povedala, kako so si takoj želeli nazaj vojskovati. Hrvaška vojna je bila dosti bolj kruta in šele takrat sem se zavedala, da je bolje, da se je Slovenija odcepila.

Zaradi starejšega rejenca, ki je bosanski državljani, sem morala leta 1992 v Zagreb. Potovala sem še z rdečim potnim listom, ker se v Sloveniji takrat ni dalo drugače urediti. Zagreb je bil tako ustaški, da me je razočaral.

Nada Kostanjevic

Rojena sem leta 1914, ko je bila pri nas soška vojna. Leta 1916 smo morali v begunstvo v Trzin pri Kamniku, oče je bil v vojni, najprej v Beljaku, nazadnje v Innsbrucku. Ko smo se vrnili domov, je bilo vse opustošeno, uničena hiša, v njej so stanovali vojaki, polje, iz zidov parcel so zidali barake, hraste požgali in se greti, starši so jokali. Bila je velika družina. Pod Italijo smo stradali, bili so veliki davki. Na 15. 2. 1944 so do tal požgali pet vasi, v dvajsetih minutah smo morali iz hiše. Z onemoglimi starši in osemnajst mesecev staro hčerko smo šli tri kilometre peš do Sagrađa na vlak za Nemčijo v lager, kjer ni bilo ne spodaj ne zgoraj nič, le trd les, in tri metrske ledene sveče so visele. Na Bavarskem smo trdo delali pri kmetih ali v tovarni. Tlačani. Mislite si, kako sem se prestrašila tretje vojne, da bom spet trpela in na beraški palici in da bi še moji otroci in vnuki trpeli lakoto, izgnanstvo in da bi, ker smo ob meji z Italijo, spet vse izgubili. Na 29. 6. 1991 sem slavila zlato poroko. Ker sem vdova, sem si želela praznovati z otroci in vnuki in sorodniki. Le en sin je prišel z družino po klancu, glavne ceste so bile zaprte. Moj sin je šofer avtomehanik in je peljal po cesti proti Dutovljam stroj Pompa. Ker je imel več ton teže, ga je podjetje sklenilo peljati na varno. Ko je prišel v Koprivo na Krasu, mu je prišel nasproti po sredini ceste velik tank. Sin se mu je izognil toliko na desno, da je podrl močno železno ograjo in obvisel čez in za čudež je ostal težji del na cesti in ga ni povlekel v prepad.

Ravno tiste dni je imel moj daljni sorodnik iz Pivke Zdravko Rebec novo mašo. Veselila sem se in se pripravljala, nakupila darila, želela srečanja. Nove maše se nisem udeležila, ker je bilo preveč nevarno.

Ko je bilo najhuje, smo vsi trepetali in molili. Ko je prišla svakinja, je rekla, naj v kleti vzamemo denar, zlato in osebne dokumente. Po televiziji smo videli in slišali sirene, preplašene ljudi, ki so tekali v tunele v Ljubljani. Čudež, da je šlo tako mirno. Mati božja je v Medžugorju povedala, da ne bo nič slabega v Sloveniji, ker imamo v državi največ cerkva po hribih, največ njej posvečenih. Tudi mi imamo na griču lepo obnovljeno romarsko cerkev Device Marije Oberšlanske pri Komnu.

Vojna pokvari ljudi, ker vse dela slabo, srce zakrknje, prinese strašno trpljenje, žalost, seje smrt, bolezen, invalidnost, lakoto, razkropi družino. Otroci ne poznajo staršev. Mi smo bili tako razkropljeni: brat v Rusiji, svak na Sardiniji, mi v Nemčiji, mož na Siciliji. Nikoli več nismo prišli skupaj. Svak se je tam poročil, brat mi je padel v boju star dvaindvajset let. Ko imaš kaj, te še kdo vidi, ko nimaš nič, se te vsak izogiba, noče poslušati tvojega gorja. Ko smo se vrnili iz internacije, ni nihče skrbel za nas, v sosednji vasi so nas iz usmiljenja vzeli pod streho, starša v svinjaku. Ljubi Bog nas varuj kuge, lakote in vojske. V svetem pismu piše, da ko bo veliko preseljevanje ljudi, bo začetek katastrofe. Spet živim v strahu, ker se vojskujeta dve veliki sili.

Bernarda Kukanja

Vojna. Nič mi ni bilo jasno. Saj to ni mogoče. Kaj kmalu sem se sprijaznila, da teritorialci očitno niso kar tako že dva meseca nemoteno vse dneve bivali in prenočevali v našem podjetju (PTT). Potem pa sirena in prelet skupine letal, ki pa so pomotoma očitno malo zašla v Italijo, končno tudi jaz s svojega okna lahko vidim Gorico, kako naj se oni ne zmotijo. V službo prihajam z mešanimi občutki. Vsi naši službeni avtomobili so malo zamaskirani. Voziijo brez oznak. Medtem ko jaz poslušam radio, kjer spremljajo vse premike na območju Nove Gorice, skušam kljub vsemu nekaj narediti. A se enostavno ne da, vsaj

nič pomembnega in uporabnega ne. Vem, da v naši službi spremljajo in onemogočajo kup aktivnosti armade (na področju komunikacij). Moji sodelavci pripovedujejo, kako so od zelo blizu spremljali bitko na mejnem prehodu v Rožni dolini. Zdelo se mi je, da so vonj po ožganem prinesli v mojo pisarno.

Padalci se spuščajo na šempasko polje. Na Ajševici je nekaj trmastih trdih oficirjev, z njimi se pogajajo naši mestni politiki. Grozijo z uničenjem nekaterih objektov v Novi Gorici, seveda tudi PTT. Iz Trnovskega gozda se valijo tanki in udarijo proti Vrtojbi, drugem mednarodnem mejnem prehodu na Goriškem.

Poslušam, kaj se dogaja drugod po Sloveniji. Vsega imam dovolj. Preklinjam norce, ki so se spomnili te nesmiselnosti in si rečem, da dolgo tega ne bom prenašala, saj imam dva otroka, ki si ne zaslužita, da doživljata barbarske izpade neke nore vojske.

Malo se pomirim, ko slišim, da zajeti vojaki v solkanski športni dvorani vsi prestrašeni, a srečni, igrajo košarko. Kot ponavadi je problem v nekih drugih glavah.

V trgovinah ni panike. To je dobro. Ko se vračam iz službe, kjer smo več ur preživel v nekih kabelskih hodnikih in nihče, razen operative, ni naredil nič pametnega, grem spet čez vse mesto.

Alarm. Zdaj smo doma. Ne gremo v klet, zakaj neki, si mislim, ko pa je polna rezervnih plinskih jeklenk sostanovalcev. Nekaj zabrenči in se izgubi v isti smeri, od koder je prišlo. Odločim se, sin bo šel na Gorenjsko, odpeljem ga na vlak. S strahom poslušam, ali se kaj dogaja na soški železnici. Srečno pride na škofovsko, hči pa tako ali tako ves dan posluša Jelka Kacina in druge ter mi dodatno poroča.

Na Ajševici so se končno spametovali in nehali groziti. Kako je bilo sosedom Italijanom čez cesto, niti pomislim ne. Dobro da niso razumeli vseh tistih preplašenih vojakov, ki so dva metra pred mejo govorili, da so šli v boj, ker so nas napadli Italijani. Še dobro se je končalo. Škoda mladih življenj, vendar vsak spopad terja žrtve, tudi nedolžne in nevedne. Pravi krivci prej ali slej pridejo pred obličje pravice.

Dobro, da je trajalo le deset dni. Meni so se zdeli cela večnost.

Vera Mlakar

Iz osamosvojitvenega dnevnika leta 1991

27. april – 1. maj

Niti sluha ni več o nekdanjih proslavah. Sicer so bile v zadnjem desetletju vedno bolj plitke ali le kresovalne ob obilnih »jedačah in pijačah«, celo perverzne in neokusne, če so se zlele z »dišpeti« v prvi soboti maja. Prvomajske proslave, ki jih je odlikoval nastop pevskega zbora, so ostale le z dirkami z osli in uživanjem »pašašute«, brez prave organizacije in samo, če je bilo obilo denarja za nagrade – s tem se je vabilo na velikih plakatih. Kultura pa – le da je množičnost. Letos so bile okoli Kort 27. aprila mednarodne avtomobilске dirke.

30. april 1991

Po stari navadi so po okoliških hribih goreli kresovi. Čeprav je prepovedano, so na Šaredu kurili avtomobilске gume in imeli opravka s policijo. Zveza borcev seznanja svoje članstvo z obilnim programom, ki bo težko izvedljiv, saj je članstvo ostarelo in pasivno.

4. maj

Ob obletnici Titove smrti so sirene piskale le na Cetinju in v Sarajevu. Ob tem dejstvu, me spomin pelje v pogovor s Titijem, vnukom avstrijskega generala Königa, kmalu po Titovi smrti, v mojem rojstnem Dolu blizu Trsta. Živel je na Dunaju in vsake počitnice je prihajal v svojo vilo v Dol. Vprašal me je: »*Kaj se bo zgodilo zdaj, ko nimate več Tita?*« Rekla sem mu, da ima itak v rokah državo že vojska.

5. maj

Šele danes so po televiziji poročali o klanju Hrvatov v Borovem selu, ki so ga izvršili Srbi 2. maja. Nacionalistične strasti se večajo ... Kaj bo z Jugoslavijo?

6. maj

Demonstracije v Splitu. Televizija je pokazala, kako so je ljudstvo znašlo nad vojakom v tanku. Ubogi vojaki, saj niso krivi za prosrbsko politiko njihove armade. Vojak bi bil lahko Slovenec, tudi naš Kortežan. Prihajajo grdi časi.

12. maj

V naši farni cerkvi sv. Antona Puščavnika je bila birma. Od novega leta imamo v Kortah duhovnika pomočnika, kar se pozna. Kulturni nivo obredov se je dvignil. Ob tej priliki smo slišali lepo petje. Birmanke niso bile več v belih oblačilih, pač pa v vsakovrstnih praznjih oblekah. Skupen jim je bil le rdeč nagelj.

15. maj

»*Volitve*« ali umestitev novega člana predsedstva Jugoslavije. Na vrsti je Hrvat, saj zaporednost določa zvezna ustava, izbor določijo republike. Ker Srbi nočejo Hrvata Mesića, so se »*igrali*« volitve. Srbi so ukinili avtonomijo Kosova in Vojvodine, a članstva v predsedstvu ne. Preskrbeli pa so, da sta zastopnika teh dveh pokrajin njihove »*sorte*«. Glasovanje je bilo štiri proti štiri, proti Mesiću sta bili Srbija s tremi glasovi in Črna gora.

24. maj

Klobčič se ob veliki hinavščini odmotava: vojaška združba je končno pokazala svoj obraz. Koliko truda, da so si v teh petdesetih letih podredili tiste, ki so imeli svojo pamet in hoteli zravnano hrbtenico? Koliko vohunov! Prav rada bi vedela, kje so zapisana njihova imena, čeprav jih slutim: od tedaj, ko mi je sosedova gospa rekla, da imamo ali smo imeli v hiši prisluškovalne naprave, od tedaj, ko so mi poslali republiške inšpektorje za zgodovino in moralno vzgojo. Bila sem poštena in lojalna državljanka od svojih šestnajstih let, ko sem postala partizanska učiteljica v tržaški okolici. Res je, da sem svojim trem hčeram skrivoma preskrbela krščansko vzgojo, a je bil to »*velik zločin*«, čeprav so mi med osvobodilno vojno zagotovili versko svobodo.

4. junij

Svetovni dan varstva narave. Prav ne morem mimo njega, ker sem bila skupaj s šolskim klubom OZN nagrajena z zlatim znakom Zeleni planet, zaradi skrbi za čisto Izolo. Že preveč je bilo mojih opozarjanj in mojega udejstvovanja v kraju, kjer zdaj živim, da bi se kultura varstva narave izboljšala. Rekla bi le to: Če bi posvetili temu vprašanju vsaj desetino

toliko časa, kot ga posvečamo nogometu, ne bi imeli v naši skupnosti takih packarij, kot jih imamo. Fizikalna vzgoja je pri nas prvenstvena naloga!

22. junij

V čast osamosvojitvi smo imeli v našem združenem domu pevski koncert. Nastopal je naš moški zbor in zbora iz Ricmanj in Mačkolj. Slišali smo kvalitetno petje. Poslušalcev iz sosednjih vasi ni bilo, čeprav so tudi tam razobesili veliko plakatov.

23. junij

Tabor vseslovenske pesmi v Št. Vidu pri Stični. Naravnani so bili na temo osamosvojitve Slovenije. Naš zbor je zastopalo le deset pevcev. Od žena sem bila le jaz. Vozili smo se z velikim avtobusom in na njem bi lahko plesali, če nas ne bi spremljal turobni čas – dogodki, ki so se odvijali v zakulisju.

Na prireditvenem prostoru so bili tudi častni gostje – naši izseljenci, ki so se dneve pred tem udeležili Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani. Med njimi je bilo kar nekaj znanih obrazov, tudi moja izolska kolegica Ivanka Škof, ki se je izselila v Avstralijo in tam vodi Kulturno društvo Triglav. Je tudi pesnica. Naslednje dni je obiskala Izolo, Koper, Tolmin in verjetno tudi njene Brkine.

26. junij

Danes so slovesno razglasili samostojnost republike Slovenije. Predsednik Kučan je na proslavi ob tej priliki rekel: *»Nič več ne bo tako, kot je bilo doslej!«* Na zasedanje skupščine bi moral iti tudi moj zet Janez, saj je bil njen član. A kako do Ljubljane? S helikopterjem? Pomoč so ponudili tudi Italijani, ki bi jih prepeljali po italijanski strani do Gorice in nato v Ljubljano. Po dogovoru z vodstvom skupščine R Slovenije, ki ni hotela izpostavljati njihovih življenj po nepotrebnem, so tisti dan ostali doma. JLA je bila že na Kozini, v Škofijah...

V tistih dneh je moral Janez s hčerko Darinko v ljubljansko bolnišnico, pa so ju patrolje na poti opozorile, da se v takih razmerah ne smemo gibati po naših cestah.

V teh dneh sta prišli na obisk iz francoskega Cannesa moževa sestra Rožina, nuna Miryam in njena kolegica Marija Balinka, ki se je zadnji moment umaknila čez mejo iz Vižinade *»domov«* v Korte. Z nami sta preživljali osamosvojitvene strahove.

27. junij

Ob petih zjutraj so zeta Lojzeta klicali v rezervo, in prav tako zeta Ervina, saj je JLA začela okupirati Slovenijo. V našo šolo so namestili teritorialce. Mimo hiše proti Medošem in navzdol k Dragonji hitijo avtomobili in terenska vozila, kjer je na meji s Hrvaško minirana barikada. Na vseh križiščih, čeprav na našem podeželju niso ne vem kako pomembna, so postavljena vozila – barikade. Na Šaredu je celo hruška za prevoz betona.

28. junij

Nad Kortami letita dva miga (vojaški letali). JLA je navalila na Slovenijo: mrtvi in ranjeni.

30. junij

Okoli devete ure je bil v Sloveniji alarm za letalski napad. Spremlja nas velik strah. Otroke

smo spravili v njihovo sobo, saj se nam zdi najbolj varna pred morebitnim mitraljiranjem ali pred kasetnimi bombami, kot so jih po Dolenjski odmetavala letala. Kadar slišimo letala, bežimo v klet, kamor smo spravili nekaj pogrinjal. Kam naj dam svoje zapiske? Če se bo kolona tankov pri Bujah premaknila proti nam, bo šla mimo nas. In tudi zato, ker smo nad letališčem in nad mejo, nismo prav nič varni.

1. julij

Kortezansko-izolska ekipa teritorialcev je v pripravljenosti. Minister za informiranje Kacin nas sproti po televiziji obvešča o situaciji. Kar pompozno je vse to – vojnim poročanjem primerno. Naše edino delo je sedeti pred televizijo in spremljati, kaj se dogaja. Na barikadi na meji v Dragonji je odjeknila eksplozija, ki je ubila civilista.

2. julija

Slikarko Bebo so odpeljali na zdravljenje v Idrijo. Saj ni čudno, ko pa živi zraven teritorialne obrambe in pod strateškim Kašlerjem, ki ga obletavajo letala.

3. julij

Vnuke smo spravili k sorodnikom v Italijo: Bojanine z Malije v Gropado k teti Sonji, Jelkine iz spodnjega stanovanja v Padriče k sestrični Jelki. Tablico na avtomobilih so morali skriti zato, da ne bi imeli sitnosti z italijansko policijo. Jelkin mož Lojze se doma ni oglasil že ves teden, da bi se vsaj umil. Veliko mladih je doma, izgleda, da so za obrambo zbrali bolj resne in zanesljive moške. Ob meji je to pomembno, da ne bo zaletavosti in nepotrebnega krvoprelitja.

4. julij

V vojaškem vrhu Jugoslavije so razdeljeni med jastrebe, ki jim načeljuje vodja vojaške obveščevalne službe, general, ki je zagrizen boljševik in protiustaš Adžić, in na zmerne, ki jim načeljuje vojni minister Kadrijević – ameriške šole mož, ohranjevalec Titove Jugoslavije. Adžić je nocoj Sloveniji izrekel ultimatum – trd in mrzel. Kaj bo? Na sedežu KS visi nova slovenska zastava s tremi celjskimi zvezdami ob triglavskem grbu.

7. julij

Nedelja. V cerkvi molimo in pojemo za mir. Prav presunljivo je spet peti, tako kot leta 1944: Marija, vse ljudstvo ječi, Marija, pomagaj nam ti! Boje so v Sloveniji ustavili. Armada se bo umaknila. Na Brionih so ob pomoči evropske diplomacije sklenili, da se izvedba samostojnosti Slovenije preloži za tri mesece.

11. julij

V Izoli sem srečala upokojenega oficirja. Zamišljen in izpit je bil. Pozdravil me je. Navsezadnje je ubog! On res ni doumel časa in še kdo, ki se je umaknil v zavetje pred novimi sapami. Danes smo pokopali moža od kolegice – mojega učenca iz prve izolske generacije. Kap! Saj ni čudno ob razmerah in stresih, ki jih doživljamo. Pred kosilom so mihi spet leteli nizko nad hišo. Letališče v Sečovljah je zaprto, meja v Sečovljah in na Dragonji tudi. Italijani se zgroženi upirajo, saj nove meje delijo njihovo skupnost. V Koper je prišel vodja »novih komunistov«¹ Ribičič, da bi jih pomiril.

16. julij

Na Brionih so sklicali predsedstvo Jugoslavije s predsedniki republik. Nas je zastopal Kučan in še dva. Zvečer med 21. in 22. uro so otoke preletavala letala in dospela tudi nad nas. Spet ustrahujejo?

17. julij

Teritorialce so poslali domov. Letališče še ni odprto. Bojijo se četnikov.

18. julij

Miličniki in teritorialci patrolirajo. Vojaška letala so nas preletela štirikrat, včeraj tudi večkrat. Ob 23. uri so po televiziji sporočili, da se bo vojska v roku treh mesecev umaknila iz Slovenije.

19. julij

Sinoči so še zagotavljali, da bodo Slovenijo pustili pri miru. Danes ob 5.15 je letalo nad nami prebilo zvočni zid. Na mah smo bili vsi pokonci in se preplašeni tresli. Kaj je bilo? Osamljen, neposlušen pilot?

20. julij

Ljudje smo tiho in premišljujemo vsak po svoje. Bojimo se razkriti sosedu? Potrebni pa smo besede s sočlovekom.

4. avgust

Pisala mi je Jelka Lapajne, ki je po vojni poučevala v moji rojstni vasi. Čestitala mi je k osamosvojitvi. Oče ji je umrl v nemškem taborišču in ker izhaja iz krščanske družine, so jo iz Ljubljane poslali učiti na zahodno mejo, tako kot mojo sestro Mileno od te meje na vzhodno v bližino Kumrovca. Kakšna »*geometrija*« z vsemi zasledovalci zraven! Jelka ni nikdar skrivala svojega prepričanja. Pri njih živi svetovno znani psiholog in grafolog dr. Trstenjak.

V Kortah je vedno več tujcev. V Ul'ci so že veliko pokupili in uvajajo »*svoj red*«. V tej Ul'ci je že nekaj let družina iz Kosova, ena pa iz zahode Bosne. Domačini se selijo iz vaških jeder na rob vasi in to med njive.

8. avgust

Na Vrhniko je prišlo stotridaset kamionov, ki bodo odpeljali protiletalsko obrambo. Iz vseh vojašnic vozijo orožje. Vse kaže, da smo spali na njem.

9. avgust

Letala danes preletavajo obmejne kraje. Nizko nad nami je letelo tudi letalo koprskega Hidra, saj ga zanima cvetenje morja, ki je letos prav bujno. Cvetenje letos ne bo škodilo turistom, ker jih ni. Lahko se pojavi kak blaznež, saj ni reda in vlada anarhija.

10. avgust

Kje so obljube o umiku vojske? Bodo sprožili načrt Badem II? Nehote me misli popeljejo v oktober 1944, v rojstno hišo svoje mame, kjer so mi obljubljali versko svobodo, ki je

trajala le eno leto. To so ljudje hunskih, barbarskih in turških metod.

13. september

Od nas niso daleč hrvaški kraji Umag, Motovun in Novigrad. Tam nekje so v zoglenuem avtu našli šest trupel. Kaj se je zgodilo, pa ne smemo govoriti. So bili žrtve srbsko – hrvaškega sovražstva? Na Hrvaškem se odvija vojna.

17. september

Voditelja Srbije Milošević in Hrvaške Tuđman sta sklenila štirinajst premirij, zdaj že petnajsto, ki bo morda vzdržalo.

6. oktober

Istrski sabor protestira proti meji v Sečovljah. Morda jo hoče pri Ankaranu, kot Hrvatje že zarisujejo na zemljevidih? V Trstu so zrevoltirani ob sprejemu sklepa, da se bo JLA umikala iz Slovenije v Črno goro prek njihove luke.

7. oktober

V Sečovljah in v Dragonji hitijo z deli na meji, ki jo bodo odprli jutri. Število beguncev se v Istri veča. Tudi v naših obmejnih mestih jih je vedno več. Ob 16.30 je veliko letal letelo proti Zagrebu. Na Hrvaškem bi morali opolnoči nehati morijo.

8. oktober

Pet slovenskih športnih letal je nad nami pozdravilo svobodno Slovenijo.

21. september

Ne iz Trsta, ampak iz Kopra so odšle zadnje enote jugoslovanske vojske in to z ladjo Galeb –v spomin na zlate čase Jugoslavije, ko je ladja po širnem svetu prevažala Tita in njegovo spremstvo. Na ladjo so najprej vkrcali avtomobile njihovih oficirjev in šele nato so lahko prišli na vrsto avtomobili njihovih vojakov.

7. november

V Haagu se vršijo razgovori o reševanju »jugoslovanskih« problemov. Pripravili so predloge, ki jih Srbija zavrača. So balkanski problemi postali evropski? V Rimu se je sestal NATO. Verjetno bodo na Jadran poslali šesto floto. Kaj bomo še doživeli?

Nada Morato

Že nekaj časa pred vojno leta 1991 je bilo zelo napeto. Iz medijskih obveščanj je bilo sklepati, da se pripravlja nekaj zelo resnega v naši državi Jugoslaviji. In res se je 15. 6. 1991 začela splošna mobilizacija vseh obveznih slovenskih rezervistov teritorialne obrambe. Med njimi sta bila tudi naša dva sinova Leon in Jordan.

Ko se je začela vojna, smo se zavedali, da smo kakor muha proti slonu. Po tihem pa smo upali, da bo morda vseeno prevladal razum, da ne bo prelivanja krvi. Tudi v naši Vipavi se je marsikaj dogajalo. Iz vojašnice so se začeli premikati tanki. V vojašnico so začeli z avti in helikopterji voziti civiliste s potovalkami. Kmalu so postali vojaki, do zob oboroženi, vedno več jih je bilo. Enkrat zvečer nas je predramil telefon. Z možem sva skozi naše okno, ki je

bilo zaprto s polkni, ponoči opazovala, kaj se dogaja v vojašnici pred nami. Telefon se je oglašal vsak večer. Poročali smo vsak dan, čeprav nismo vedeli, kdo je na oni strani telefona. Nekega večera je šla skupina vojakov iz vojašnice čez vrtove proti strugi Bele. Porazgubili so se po grmovju. Z možem sva razmišljala, kaj to pomeni. Naslednji dan smo izvedeli, da so prišli v vas Vrhpolje in se predali. Čez dan sem si ogledovala vojašnico z bližnjega polja. S seboj sem nosila različno kmečko orodje, da me ne bi vzeli na sum. Nekega dne smo dobili obvestilo, naj se umaknemo iz našega naselja, ker nam preti nevarnost. Tudi tanke so usmerili proti našemu naselju. To pa zato, ker je bilo v vojašnico sporočeno, da bodo teritorialci ponoči napadli vojašnico. K sreči je še ob pravem času prišel človek, ki je to preprečil. Izkazalo se je, da je bila to samo skupina Vipavcev, ki ni pomislila, kaj bi se potem zgodilo. Tudi po Vipavi so vojaki razkazovali svojo moč. Nasilno so vdrli v stanovanje njihovega oficirja, vse razmetali in domače ustražovali. Na ulici so pretepli nekaj civilistov domačinov.

Redno smo sledili novicam po javnih obvestilih. Vsi srečni smo bili, ko smo slišali, da je premirje ali konec vojne. Vsi vojaki so se morali vrniti v svoje vojašnice. Zadnji klic po našem telefonu je bil 30. 6. 1991. Slišati je bilo tako: *»Hvala vam Marija, konec je.«*

Vesela sem bila, da sva tudi midva z možem Angelom na nek način pomagala.

Čez nekaj dni sta se vrnila tudi najina sinova, živa in zdrava. Eden je bil na Predmeji, drugi pa v Rožni dolini, kjer so potekali boji. Srečni smo dočakali osvoboditev Slovenije. Hvala vsem, ki so prispevali, da sta prevladala razum in trdna volja naših ljudi.

Po vojni so tanki obstali. Skozi okna skladišča pa so vojaki JLA metali, kar se je dalo in zažgali. V okna so metali predmete. Pred odhodom iz Slovenije so želeli čimveč uničiti.

Ivanka Rehar

Letos (2009) bo minilo osemnajst let od razburljivih časov, ko smo s strahom poslušali poročila in brali komentarje v dnevnem časopisju o političnem dogajanju osamosvojitve Slovenije. Ta tema ja bila med nami dan in noč, bila je predmet pogovorov med ljudmi v družini, gostilni, trgovini, na cesti in drugod. S strahom smo hodili spat in s strahom smo se zbujali. V Vipavi je bilo to še bolj na udaru, saj smo živeli med dvema vojašnicama JLA. Zato je imela Vipava *»više vojnika nego stanovnika«*. In tako smo imeli pred nosom dva bregova in nikoli nismo vedeli, iz katerega brega bo prvi strel. Med nami je bilo tudi veliko mešanih zakonov, od katerih je bila mati Slovenka, oče pa iz Srbije, Bosne, Hrvaške ali iz drugih krajev Jugoslavije, in so tu živeli že desetletja in več. O teh časih ima gotovo vsak človek svojo zgodbo in svoj pogled na osamosvojitveno vojno. Gotovo pa je, da najbrž nikogar ni pustila ravnodušnega. Zapisala sem našo zgodbo tega doživljanja, kot se jo spominjam danes.

V zraku je bilo čutiti, da se pripravlja prava vojna oziroma vojni spopad znotraj meja Jugoslavije, po starem bi rekli med bratskimi narodi in med ljudmi, ki so bili politično vzgojeni za bratstvo in enotnost. V tistem času sem skrbela za strica in teto, ki sta bila že visoko v letih in sta živela sama v hišici za našo hišo. Lahko bi rekla, da resnosti položaja nista razumela in da tudi strahu pred vojno nista čutila. Sama sem zato imela zanju še večjo skrb. Ko so nas iz civilne zaščite obvestili, naj bomo pripravljeni na vse, saj se tanki JLA že pomikajo iz Postojne proti Vipavi, sem pohitela k njima z dvema nahrbtnikoma in z vsem potrebnim za beg v zaklonišče. Po razporedu naj bi to bilo v Jami pri Bagotu, kjer

je izvir Vipave in kjer bi lahko starostnika samo stala na mokrih stopnicah, ki peljejo do izvira. K sreči se sirene za odhod v zaklonišča niso oglasile. Zakaj so izbrali za zaklonišče tako neumen in neuporaben prostor, še danes ne vem. Zato sem bila zanju še bolj v skrbeh. Ko sem jima o tem pripovedovala, sta me debelo gledala, ničesar nista razumela. Podobne nahrbtnike sem pripravila tudi za vse štiri otroke in imela v glavi, da bomo pač morali v primeru napada nekam bežati. Občutki so bili grozni. V teh pripravah sem se spomnila besed moje mame, ki je preživela dve taborišči in dve svetovni vojni in mi je naročala, naj v primeru vojne poskrbim najprej za nakup kvasa, da ne bomo ostali brez kruha. Ljudje so si hiteli nakupovat zaloge živil, jaz pa sem kupila samo zalogo kvasa. In vedno bolj sem razumela mamino doživljanje vojne, vojne, ki je visela v zraku.

Na dan razglasitve slovenske državnosti je bil lep junijski večer. Na glavnem trgu v Vipavi se nas je zbralo veliko, pred Lanhierijevo palačo smo z velikim ponosom in veseljem posadili lipo miru. Z nami je bil tudi župan Ivan Princes, predsednik KS Ivan Rehar in drugi. V ansamblu sta igrala sin Janko Rodman in Aleš Ploj. Čutili smo veliko radosti in upanja, da bomo končno imeli lastno državo, čeprav je bilo med nami tudi nekaj takih, ki v to niso verjeli ali tega niso želeli. To so bili v glavnem pripadniki JLA in njihovi družinski člani. To noč kakšne želje po spanju ni bilo. Na obrazih je bilo veselje, peli smo ob spremljavi domačih muzikantov in po uri ali dveh so se ljudje začeli razhajati na vse strani neba, največ pa jih je odšlo proti Vrhpolju, kjer so tudi pričakovali in slavili dan državnosti ob prisotnosti tankov in vojakov JLA. Vasica, oddaljena dva km od Vipave je bila vsa zbrana pred vaško cerkvijo, ko sva do nje peš prišli s sestrčno okrog dvaindvajsete ure zvečer. Pred cerkvijo je cerkveni zbor zapel Prešernovo Zdravljico. Igral je tudi ansambel. Nastopil je govornik, ki se ga danes ne spominjam več. Vem pa, da sem zbrala pogum in stopila pred mikrofona, pozdravila Vrhpoljce in povedala, da smo prišli iz Vipave, kjer smo tudi slavili našo državnost in tudi njim čestitala za veliki praznik naše domovine. Vse naokoli je bilo polno vojakov JLA in tankov. Ljudje pa smo kljub temu proslavljali dolgo v noč, nikomur se ni mudilo domov. Okrog pol dveh ponoči sva se tudi midve z sestrčno odpravili peš domov proti Vipavi. Luna je močno svetila tik nad razvalinami starega gradu nad Vipavo. Zato sva levo in desno ob cesti dobro videli ležati vojake, v kratki razdalji, drugega ob drugem. V rokah pa so imeli puškine cevi naperjene na cesto. Kljub temu sva stopali korajžno naprej proti domu, kot da tega ne vidiva. Kar na enkrat mi sestrčna tiho šepne v uho: *»Se kaj bojiš, te je strah?«* *»Prav nič se ne bojim, jaz sem na svoji zemlji, oni so prišli k nam, ne mi k njim.«* Tako sva prišli v Vipavo in se poslovili. Hišo sem našlo odprto, kar mi je dalo misliti, da mojih še ni doma. Kmalu sem zaslišala moža in otroka. Vsi trije so bili od dima črni kot dimnikar. Oči so jim sijale od velike sreče in zadoščenja, da so na čast dneva državnosti zakurili velik kres na starem gradu. To je bilo posebno dejanje in pogum v čast naše državnosti. Kmalu smo vsi legli v postelje, a spanca ni hotelo biti. V tistih težkih dnevih osamosvojitvene vojne nas je po telefonu večkrat klicala sestra Zmaga iz Milana. Skrbelo jo je, kako živimo, kaj je z nami, ali smo še živi. Enako nas je v hudih dneh vsa preplašena klicala tudi prijateljica iz Nemčije, ker je po televiziji videla strašne prizore iz naših krajev in se je bala za nas. Vojaški zapleti in odločen upor Slovencev, ki smo želeli imeti lastno državo, je spremljala vsa Evropa, še posebno pa naši ljudje po svetu. Še vedno se spominjamo napisa, ki je visel na pročelju gostilne pri Krhnetovih: *»Bodite z nami, živite z nami, druga pot je odhod!«*

Magda Rodman

Z Magdo sva prišli v Vrhpolje in se tam vsaka po svoje razgledovali. Sama sem šla nekaj korakov naprej od cerkve in pri Cntrinovi hiši zagledala mladega vojaka, ki je ves preplašen stal za zidom. Stopila sem zraven in ga vprašala: »*Ali ti veš kaj se tu dogaja?*« Takoj je rekel, da tega ne ve, potem pa, da mora iti na mejo, sicer, da nas bodo napadli Italijani. Nagovarjala sem ga, naj pobegne iz vojske, da mu bom dala civilno obleko. To je odločno odklonil, ker se je najbrž bal kazni zaradi dezerterstva.

Kmalu zatem smo imeli v Vipavi napade na vojaška stanovanja, predvsem tam, kjer so bile žene oficirjev Slovenke. Tudi, ko je vojska 19. oktobra 1991 zapuščala Vipavo, je pred tem v stanovanjih uničila vso opremo, okna, radiatorje, kopalnice in drugo, enako stanje je bilo po odhodu vojakov iz vipavskih vojašnic.

Valčka Rodman

Končno so se začele težko pričakovane počitnice. Res sem se jih veselila, saj sem vedela, da bom v kratkem opravila vozniški izpit in da se bova s prijateljico odpravili na pot po naši deželici. Bili sva zelo neučakani, tako sva skoraj mesec dni prej opravili že nekaj nakupov. Ko sva letali po koprskih ulicah iz trgovine v trgovino, sem začutila, da med trgovci, kupci, sprehajalci po ozkih ulicah, vlada neka napetost. Tega med meščani nisem še nikoli čutila, zato si tega občutka nisem znala razložiti. Zelo dobro se spominjam, da sem na vsakem koraku slišala pogovore o osamosvojitvi Slovenije. Nekaj dni pred osamosvojitvijo naše države sva se s prijateljico odpravili še v eno športno trgovino po šotor. Preden sva vstopili, sva pred trgovino srečali prijatelja. Tudi naš pogovor se je vrtil o pričakovanju na razglasitev naše samostojnosti. Prijatelj je naš pogovor končal z mislijo: »*Nobena država ni zamenjala zastave brez vojne.*« Tisti trenutek sva se ob tej misli s prijateljico le nasmehnila in se odpravili v trgovino.

Prišel je težko pričakovani 26. junij, ko smo vsi člani družine sedeli pred televizijskim sprejemnikom in z veseljem pričakovali proslavo, na kateri so razglasili samostojnost naše države. Naslednje jutro, ko sem se zbudila, sem po radiu slišala novico, da je Slovenijo napadla JLA. To me je tako pretreslo! Tisti trenutek sem se spomnila misli, ki jo je izrekel prijatelj in šele sedaj sem vedela, kaj je želel povedati. Tega dne so me poklicali tudi iz avtošole in me obvestili, da do nadaljnega ne bom imela voženj, ker je moj inštruktor moral v vojsko. Ob tej novici sem spoznala, da gre zares. Redno sem spremljala poročila po radiu in televiziji. Zelo me je pretresla novica, ko sem izvedela, da so zaprti mejni prehodi z Italijo in Hrvaško ter cesta proti Ljubljani, saj so na Črnem kalu postavili barikade. Počutila sem se kot da smo odrezani od sveta. Naslednji dan se je že vila kača oklepnih vozil s Črnega kala proti mejnemu prehodu Škofije. Tu se je odvijala prava drama, saj je JLA mejni prehod zasedla in grozila s hudimi in nevarnimi grožnjami. Novice, ki so se vrstile s tega območja, so me zelo pretresle. V strahu sem bila tudi zato, ker sem vedela, da ta mejni prehod brani tudi moj inštruktor. V nedeljo dopoldne so se oglasile sirene; to je bil znak za zračni napad. Ravno v tistem trenutku sem zajtrkovala. Naredila sem prvi grizljaj kruha, ki ga od strahu nisem mogla ne prežvečiti ne pogoltniti. Bilo me je zelo strah, saj sem z obrazov starejših ljudi razbrala zaskrbljenost in negotovost. Na srečo so nas letala le preletela. Vendar se je od tistega trenutka v meni zasidral strah pred letali. Kar nekaj časa me je vznemirjal zvok letala, pa najsi je bilo to športno ali potniško. Če nekaj dni se je tudi drama na Škofijah razpletla in oklepna vozila so odpeljala. Počasi so se stvari začele urejati. Kmalu so me poklicali tudi

iz avtošole in me obvestili o nadaljnjih vožnjah. Vozniški izpit sem res opravila zelo kmalu, a s prijateljico se žal nisva mogli odpeljati na počitnice, saj je bilo potovanje po naši deželi še nevarno. Tako sem težko pričakovane počitnice preživila doma. Kljub preživetju vojni sem vesela, da imamo Slovenci svojo državo.

Nataša Rok

Tisti zadnji teden v juniju, ko se je začela vojna za Slovenijo, sem si vzela dopust, zato da bi lahko pokosili in posušili seno, saj imamo doma kmetijo.

Spomnim se, da sem prejšnji večer gledala po televiziji proslavo ob osamosvojitvi, drugi dan pa sem šla že zgodaj zjutraj škropiti fižol proti peronospori, tako da nisem poslušala poročil, pa tudi takrat se mi ni delo, da bi lahko res prišlo do vojne. Ko sem končala škropljenje in sem se vračala s traktorjem domov, sem nad sabo zaslišala nek močan zvok, kot da je nekaj počilo. V tistem trenutku sem pomislila, da mi je verjetno počila guma na traktorju. Že sem hotela stopiti s traktorja, ko mi je eden od vaščanov, ki je stal na dvorišču svoje hiše, ozirajoč se v nebo, s prstom pokazal, naj se ozrem gor, v nebo. Takrat sem videla, da je iz reške smeri našo vas Malo Bukovico nizko preletelo letalo, mig, po vsej verjetnosti namenjeno proti Ljubljani. Takrat me je šele prešinila misel, da se resnično nekaj pripravlja in da gre vendarle zares.

Iz tega časa pa se spomnim še enega dogodka, ko sva se odpravljala z možem na pogreb na Hrvaško na Permane (to je v okolici Opatije), od koder je doma moj mož. Z možem sva šla po cesti Ilirska Bistrica – Reka proti sedanjemu mejnemu prehodu Jelšane, kjer pa je bila pred naseljem Dolenje postavljena prva barikada z ježi, a je bila le polovično zaprta, tako da sva lahko z vožnjo nadaljevala. Vendar pa sva ob tem pogledu na barikado oba z možem začela dvomiti, koliko je sploh varno oziroma smiselno nadaljevati pot. Zato sva potem v Dolenjah, ko sva videla, da so nekateri vaščani zbrani zunaj, obstala in se začela z njimi pogovarjati. Ti so nama odločno svetovali, naj se raje vrneva, kajti po radiu je bilo rečeno, da so šli tanki z Reke proti Sloveniji in vaščani so menili, da bo na tem območju prej ali slej prišlo do kakšnega spopada, saj so bili po njihovih okoliških hribih nameščeni teritorialci v pripravljenosti za kakršnokoli posredovanje. Ker sva se zavedala, da je prenevarno nadaljevati naprej, sva se odločila, da se raje vrneva domov.

Alma Šepič (1956)

Zadnji šolski dan sta obeležila zaključna prireditvev in podelitev spričeval. Vendar to ni bil tak dan, kot po navadi. V večernih urah smo na proslavi v Ljubljani pričakovali slovesno razglasitev samostojne Slovenije. Veselila sem se udeležbe te proslave, ker je bila ta proslava nekaj izjemnega. Slovenija je postala država! Ko so učenci odšli na svoje domove, smo se učitelji zbrali v zbornici. Pogovor je bil zelo živahen in povezan le z dogodki osamosvajanja naše domovine. Medtem smo sklenili, da moramo ta dogodek proslaviti s šampanjcem. Takoj sem sedla v avto in se odpeljala v bližnji Market po šampanjec. Vesela sem, s steklenicama šampanjca v rokah, odšla iz trgovine, ko me je pred izhodom prehitel prodajalec. Skoraj odrinil me je pred vrati, svoje začudenje podprl s krepko kletvico in dodal: »*Barabe, kaj delajo, kar po asfaltirani cesti gredo s tanki!*« Nekaj časa sem pred trgovino nemo opazovala tanke. Nato sem sedla v avto in zapeljala na cesto proti

šoli. Pred mano sta bila dva tanka, za mano tudi tanki. V vseh so bili vojaki pripravljeni na streljanje. Najprej sploh nisem pomislila na nevarnost. Ko pa sem zagledala, kako je tank pred mano zapeljal na pločnik in podrl kamnita cvetlična korita ter podiral bankine, nisem bila več ravnodušna. Tanki so pot nadaljevali po nedavno na novo asfaltirani cesti proti Postojni. S šampanjcem v rokah in z neprijetno novico, da so tanki odpeljali iz pivške kasarne, sem se vrnila v šolo. Nazdravili smo samostojni Sloveniji, vendar s priokusom dvoma: »*Kaj nameravajo?*« Takrat še nismo verjeli, da nas »*naša*« vojska ogroža. Tudi ob prihodu domov sem hitela pripovedovati, kaj sem doživela. Mož pa je že vedel, da so pri Črnem Kalu in na Rebrnicah pod Nanosom tovornjaki zaprli pot tankom, ki so nameravali zavzeti mejne prehode z Italijo. Med cestno zaporo na Rebrnicah se je namreč znašel tudi njegov delavec s kamionom, ki je bil na službeni poti. Takoj smo prižgali radio in neprestano poslušali, kaj se dogaja. Na Primorskem smo že razmišljali, kako bo s prireditvijo zvečer v Ljubljani in ali bomo do tja sploh lahko prišli. Poklicala sem sorodnico v Ljubljano in jo povprašala, kako je. Odgovorila mi je: »*Zelo vroče, drugače pa nič posebnega.*« Povedala sem ji, kaj se dogaja na primorskih cestah, ona pa se je samo začudila. Z možem sva sklenila: »*Ker je v Ljubljani mirno, bova kljub opozorilom nekaterih znancev, odšla na slovesno prireditev.*« V smeri iz Postojne proti Ljubljani je bila cesta skoraj prazna, ker je bil prihod iz Nove Gorice in Kopra, nemogoč. Z možem sva uživala v prireditvi ob razglasitvi samostojne Slovenije, začutila pa sva tudi, da nam vojska s tanki ne bo prinesla mirne samostojnosti in sva se zato že okrog enih ponoči vračala domov. Po vrnitvi domov sva mirno zaspala, zjutraj pa so že bombardirale novice z vseh koncev Slovenije o prodiranju tankov JLA proti mejnim prehodom in letališču Brnik. Tiste dni sva se z možem udeležila občinske skupščine v Postojni, ko so sejo prekinili z novico, da gredo spet tanki iz pivške vojašnice proti Postojni in da naj se mirno vrnemo domov. Na poti proti Pivki sva videla še zadnje tanke, ki so v Prestranku zavili na stransko cesto proti Novi Gorici. Ko sva se bližala Pivki, se je oglasila sirena za nevarnost zračnega napada. Delavci iz tovarne Javor so dobesedno drli na vse strani, proti zaklonišču ali svojim avtomobilom. Zagledala sva dva znanca iz bližnje vasi, ju na hitro pobrala in odpeljala k nam domov. Počakali smo na znak za konec nevarnosti.

V naslednjih dneh pa mi je za trenutek zastal dih, ko je ob petih zjutraj zazvonil telefon. Moški glas mi je dejal, da sina Matjaža kličejo v vojsko za obrambo Slovenije. Spremljala me je samo ena misel: »*Sedaj je pa prava vojna.*« Mož je sina odpeljal na zbirno mesto, kjer je izvedel, da bo odšel na Nanos. Še isti dan so bombardirali oddajnik na Nanosu, o sinu pa ni bilo glasu. Dnevi, ki sem jih preživljala z možem in dvema hčerkama, so se spremenili. Naše glavno opravilo je bilo poslušanje radia in televizije in zbiranje informacij, kaj se dogaja z vojsko v pivški kasarni in povpraševanje po sinu. Kamorkoli smo šli, smo se do naslednjih poročil vrnili v hišo. V tistih dneh je pripadnik JLA ustrelil Staneta Požarja iz sosednjega kraja. Strah se je še povečal in z njim tudi sovraštvo do jugoslovanske armade. Hkrati pa se je krepila ljubezen do Slovenije.

Vse dni je našo družino spremljal strah, kje je sin Matjaž. Po desetih dneh pa nam je prijatelj prišel povedat, da ga je videl v štabu teritorialne obrambe na Jurščah. Čutili smo olajšanje, pa tudi vojna se je takrat že bližala koncu. Čez nekaj časa sem v delu prebrala iskrico: »*Kaj je vojna, izveš takrat, ko imaš sina v njej.*« »*Pa še res je,*« sem si rekla.

Zinka Vadnjal

Moje misli se vračajo nazaj, celo desetletje je že preteklo od tedaj. Bila sem v Ljubljani, ko se je začelo. Študentka, stara osemnajst let.

Do samega začetka nihče ni verjel, da je to, kar se dogaja, resnična nevarnost, ki ogroža nas, naša mlada življenja. V študentskem domu smo vsi napeto poslušali in spremljali dogajanja v sami Ljubljani. Potem je zagrmelo in dim, ki se je vil iz Rožne doline, nas je postavil na trdna tla. To naj bi bila vojna; in vojna je bila. Vojna, o kateri smo doslej poslušali samo grožnje. Vojna, o kateri smo mislili, da je samo nekaj oddaljenega, izpred petdesetih let. Barikade, ki so bile razpostavljene po mestu, mestni avtobusi, ki niso vozili, vse je bilo nekako neresnično, kot da bi brala časopisno zgodbo, ki se ne dogaja nam in zdaj. Do fakultete sem se peljala s kolesom, po nekih poteh, kjer se je pač dalo. Pa je izpit odpadel, vsi profesorji so imeli druge zadolžitve. Aha, sem si rekla, se mi zdi, da je čas, da se odpravim domov. Samo ven iz tega utesnjenega mesta, ki mi, resnici na ljubo, že tako ali tako ni ravno priraslo k srcu.

Odpravila sem se na avtobus, ampak tega dne in naslednje dni avtobus ni vozil. In tako sem se del poti, kar je bilo zelo neobičajno, kot se za vojno spodobi, morala peljati z vlakom. Potem pa kakor sem se najbolje znašla. Na srečo sem na vlaku srečala znanko in njeni starši so še mene odpeljali do Idrije. Del poti sem nato še štopala. Imela sem občutek, da grem domov, zares domov, na varno, kar je dejansko tudi bilo. Pa čeprav tudi tam ni bilo več enako kot prej.

Otopelo smo gledali televizijske premore, v tistem času se ni govorilo o ničemer drugem kot o vojni, vojni za našo Slovenijo. In resnično nam je to, da se dogaja nekaj velikega za naš narod, tudi nekaj pomenilo. Navdajalo nas je z občutkom, da smo vsi enotni in složni in da je naš cilj samo eden – da se rešimo teh tujcev, ki nam poskušajo vsiliti svojo voljo. Nihče ni imel pravega veselja za vsakodnevna opravila; še košnja, ki ponavadi popestri ta čas, ni bila tisto pravo. Vse, kar nas je obkrožalo, je odražalo vojno stanje. Preleti helikopterjev, letal in vse orožje, pa razni vpoklici, vse je bilo naenkrat resnično. Še nekaj dni prej se je vsem zdelo neverjetno.

Večina mojih sošolcev je takrat služila domovini, morali so pobegniti in se po vseh ovinkih vračati domov. Pravzaprav me je bilo kar strah, kaj vse se še utegne zgoditi; pa niti ne toliko meni, kot drugim družinskim članom. Končno vsi vemo, kaj se v vojnah dogaja in niti ne, kot dostikrat razmišljamo, samo drugim, lahko tudi nam in našim bližnjim.

Ko smo gledali, kako odhajajo vojaki iz Slovenije, smo si vsi oddahnili. Izgledalo je, da je s tem vojne konec. Čeprav je bila kratka, je trajalo kar nekaj časa, da se je vsakodnevno življenje utirilo na staro pot. Bila sem srečna, da se je vse še nekako dobro končalo, vsaj na splošno, brez hujših človeških žrtev. Pa vendar je bila tudi zame to ena grenka in poučna izkušnja več. Spomini ostanejo za zmeraj.

Moje razumevanje te vojne tedaj in danes se verjetno razlikuje. Če ne zaradi drugega, pač že zato, ker imam sedaj svojo družino, za katero obstaja dovolj skrbi že samo po sebi, brez vojne. Pa tudi včasih, ko gledam nazaj, se mi vse že zdi nekam oddaljeno in megleno, kot slika, ki je že izgubila svojo ostrino.

Friderika Velikonja

Kot ponavadi se je dan začel z jutranjim odhodom na delo v dolino. Med potjo sem najraje vključila kasetnik in poslušala glasbo moje mladosti. Ta me je pomirjevala

in mi olupševala jutro z veselim, prijetnim nežnim tonom. Radio me je obremenjeval. Z vsake postaje so se oglašali novinarji in poročali o napetem političnem ozračju. »*Ne, to pa res ni zame,*« sem si večkrat rekla sama sebi in kot da se mene sploh ne tiče, radio utišala. Politične zdrahe bodo že rešili diplomati, saj so zato postavljeni in odgovorni. Kaj le je še mene potrebno s tem obremenjevati. To naj bo njihova skrb, moja pa je, da skrbim za dobro počutje sebe in moje družine. Sinko še ni dopolnil prvega leta, ko je pod mojim srcem začel svojo pot naslednji otrok. Zaradi njega sem se še toliko bolj trudila, da v moj vsakdan niso vdrli razni pretresi ali vznemirjenja, ki bi me utegnili spraviti s tira, kot temu rečemo po domače. Zato sem se raje izogibala situacijam, ki bi zame lahko imele nezaželene posledice. Tako je bil tudi radio največkrat ugasnjen, kot da so problemi, o katerih so poročali po širnem svetu, zunaj mojega okolja.

Dnevi so minevali, dogodki so se hitro vrstili. Politika se je nehote ali pa hote, kdo ve, zarila v vsakega posameznika. Vsaj tako je bilo čutiti. Kamorkoli sem prišla, povsod je bila prva in glavna diskusija navzočih bližajoča se nevarnost. Skoraj v vsaki pisarni so že imeli radio in pozorno poslušali vsaka poročila, da bi izvedeli ali se nevarnost oddaljuje ali približuje. Ljudje so se po vsakih poročilih zelo razgovorili in začeli ugibati, kaj bo in kje ne bo. Njihova napoved je bila vse prej kot optimistična. Kar naenkrat so postali vsi analitiki in prognostiki. Zdelo se mi je, kot da tekmujejo, kdo bo na koncu imel bolj prav. V zraku je prevladovalo negativno razmišljanje. Ob reakcijah ljudi me je spreletaval nenavaden občutek – občutek negotovosti in strah pred najhujšim. Iz dneva v dan sem se ga bolj bala, zato ni čudno, da sem se ga hotela znebiti. Toda kako? Počutila sem se nemočno. Okolje me je potegnilo v močan val, v katerem je bilo plavati v nasprotni smeri nemogoče. Pokazalo se je, da se to, kar se dogaja, očitno tiče tudi mene. Kako močno se me tiče, sem spoznala šele v naslednjih dneh. V upanju, da bom med vsemi informacijami našla spodbudno ali vsaj tolažilno, sem začela poslušati radio še jaz. Informacije so me nehote okupirale. Da gre zares, sem razbrala tudi iz zaskrbljenega moževega obraza. Ob pogledu nanj si še zamisliti nisem mogla, da bi ga poklicali v teritorialno obrambo in da bi bila z otrokom v najhujših dneh prepuščena sama sebi. Kljub temu sem hotela ostati mirna. Dneve mi je olupšal sinko s svojo živahnostjo in igrivostjo. Kakšno srečo imaš, da ne veš, kaj se tam zunaj blizu nas pripravlja, sem si mislila. V takih trenutkih sem rada prisluhnila sebi, njemu in gibom še nerojenega otroka.

Z možem sva se tudi to jutro odpravljala na delo. Zbudila sem sinka in ga preoblekla. Odpeljala sva ga kot vsak delavnik k svakinji v varstvo. Pot v dolino je bila kot vsak dan poprej. Da pa bo pot nazaj domov ta dan drugačna, se mi še sanjalo ni. Ljudje so spet razpravljali o najaktualnejših dogodkih. Prejšnji večer je bila v Ljubljani razglasitev samostojne države Slovenije – eden največjih in najpomembnejših zgodovinskih dogodkov Slovencev. Nekako smo bili zaradi tega vsi kot prerojeni. Le kako tudi ne bi bili? Prvič smo imeli Slovenci svojo državo. Mirno smo prihajali na delo in ga začeli opravljati nič hudega sluteč. Pa ne za dolgo. Prišla je informacija, da se JLA pripravlja na vojaško akcijo in da že zapuša vojašnice z najtežjimi oklepnimi vozili in drugim strelnim orožjem. Teritorialna obramba je hitro aktivirala tudi podjetja in njihove kamione angažirala vasedo. Kaj neki pa je sedaj to? Čemu? Vprašanja so se mi postavljala drugo za drugim, kot da bi se hotela prepričati, da je najhujša napetost že mimo. Pa ni bila. Šele sedaj se je začelo zares zapletati. Dan je minil precej hitro. Želela sem si, da čimprej pride mož in greva domov. Prišel je in odpeljala sva se po vsakdanji poti. Malo naprej od zadnjega naselja v dolini, ko

se pot začne strmo dvigati, za ovinkom, sva zagledala vojaka v obleki JLA, ki je držeč puško deloval zelo negotovo in zmedeno. Mož se ni pustil motiti in je mirno peljal naprej. Kako se je v tistem trenutku počutil, ne vem, toda mene je pri srcu zelo stisnilo, saj mi je vojak, ki sem ga nepričakovano zagledala, pokopal še zadnje upanje, da se najhujše, vojna, ne bo zgodila. Vozila sva se naprej in za drugim ovinkom je pozornost zbujal še en oborožen vojak. Nedaleč od njega pa je bila na cesti prava gneča in zmeda. Ker nisva mogla naprej, sva se ustavila in počakala, ne vedoč, kaj nama je storiti. Pred nama je bilo vozilo slovenske policije. Za njim je stal kamion, ki je blokiral prihod na glavno cesto s stranske, kjer se je kar nekaj vojaških vozil znašlo v blokadi. Nekaj vojakov se je glasno razburjalo nad policisti in zahtevalo, naj tovarnjak takoj odstranijo, sicer bodo vse »*pogazili*«. Za nama se je nabralo še nekaj avtomobilov. Vsi smo samo strmeli. Fantje v policijskih uniformah so bili zelo mladi, toda ob pogledu na njihov položaj in orožje, ki so ga prav tako nosili kot vojaki ter na njihove resne obraze, katerih izraz mi je jasno dal vedeti, da se je vojna ravnokar začela, me je spreletel srh po telesu. Eden od policistov se nama je približal in svetoval, da odideva domov po drugi poti in to čimprej, ker se pripravlja blokada tudi tam. Seveda sva ga takoj ubogala, obrnila avto in se vrnila v dolino, da bi prišla na drugo pot, ki je še vodila proti domu. Enako so storili tudi v drugih avtomobilih. Med potjo sem upala, da ne bo nobene blokade več, saj sem si želela domov kot še nikoli doslej. Vsaj to upanje se ni izjalovilo. Prišli smo srečno domov in si prizadevali, da bi bil vsaj popoldan in večer tak kot prejšnji, toda misli in skrbi so tako meni kot možu nenehno uhajale ven iz toplega in prijaznega doma, v kruto resničnost, v vojno, ki je med tem začela vihrati po vsej domovini.

Nedaleč od nas je imela TO svoj štab. Bila je v pripravljenosti. Mobilizirali so že več fantov in mož, a glede na stopnjevanje nevarnosti se je predvidevalo, da bodo številčnost njenih mož še povečali. Mož mi je večkrat dobronamerno omenjal, da se lahko zgodi, da pokličejo v TO tudi njega, kot da bi hotel, da se na to ustrezno pripravim tudi jaz. Kajpak mi z majhnim otrokom in stanjem, v katerem sem bila, ni bilo lahko. Čutila sem, da potrebujem iz dneva v dan več zavetja in varnega počutja, a vojna mi je grozila, da mi ga vzame in me potisne nemočno v še večji strah. Že samo ob misli na to me je v prsih močno stiskalo. Naslednji dan, ko sva se z možem prebudila, če bi temu sploh lahko tako rekli, sva najprej poslušala radio, da bi zvedela, kaj se je dogajalo ponoči in kakšno je stanje zjutraj. Poročali so o številnih blokadah na vseh koncih in krajih domovine in vse večjem prodiranju vojske. Kraju, kamor sva se morala odpeljati, ni kazala hujša nevarnost, zato sva odšla na delo. Delovni dan je bil čuden, nenavaden. V vseh nas se je videlo, da delo opravljamo le s fizično prisotnostjo in da so naša ušesa napeta, željna novih informacij o dogodkih okrog nas. Vrata pisarn so ostajala ves čas odprta, da bi se pomembna novica lahko hipoma razvedela po vsem kolektivu. Vse več je bilo poročanj tudi že o spopadih in prihajale so celo že grožnje bombnih napadov, zato smo morali biti ves čas pripravljeni, da v trenutku nevarnosti zapustimo naša delovna mesta in odidemo v varno zaklonišče.

Vse skupaj se mi je zdelo tako neresnično, kot v filmu, v katerem smo mi le igralci. Nekako sem razumela vojne v zgodovini, ker se mi je zdelo, da je to daleč nazaj, ko je bil svet še manj razvit in ko je bila obveščenost ljudi še zelo slaba in tudi njihova zavest mogoče na nižji ravni. Toda danes smo vendarle v moderni dobi, na pragu enaindvajsetega stoletja. Prepričana, da so vojne stvar preteklosti in samo v nerazvitem svetu tudi sedanost, sem očitno bila v veliki zmoti. Svet, ki se mi je zdel do tega trenutka lep, me je razočaral in me opomnil, naj se vendarle že sprijaznim tudi z njegovo brutalnostjo. To še danes težko

razumem. Zdi se, da je prav človek največji sovražnik svoji vrsti. Le kako je tega zmožen? Rodi se nedolžen, ubogljiv in nemočen, ko pa odraste, postane povsem nekaj drugega, ko pozabi sam nase in se ne zaveda več, da je konec koncev le majhen delček tega vesolja, ki mu nikakor ne more poveljevati in da je njegovo življenje le utrinek, ki ga človeštvo komaj lahko zazna. Čemu potemtakem povzročati gorje, bolečino, sovraštvo in celo ubijati?

Lahko mi verjamete, da je bila zgodovina vedno tisti predmet, ki mi je najdlje od srca in zanimanja. Kako tudi ne, saj je zgodovina človeštva ena sama velika tragedija, ki so jo povzročali posamezniki, misleč, da obvladujejo sebe in svet okrog sebe. Prestavljali so meje enkrat gor, drugič dol, potem še levo in desno in pri tem neusmiljeno pobijali nedolžne ljudi, nemalokrat celo, o križana gora, v imenu Boga.

Ko sem takole razmišljala, sem upala, da čimveč ljudi razmišlja pozitivno in da bo tako vsak po svoji zmožnosti prispeval k mirnemu razreševanju spora. Ko so se začela diplomatska pogajanja o vojnem stanju, sem si želela, da bi prevladovala svoboda in razum, ki naj bi bila na pragu novega stoletja baje na najvišji ravni človeštva. Bili so vzroki, da se mi je tudi tu porajal dvom.

Naslednjega dne je bilo med sodelavci čutiti še večjo skrb in otožnost. Nekateri so bili medtem že vpoklicani v TO. Med njimi so bili tudi možje nekaterih sodelavk, ki so tako ostale same z otroki. Spodbujale smo druga drugo in upale, da se bo vse dobro izteklo. Seveda pa je vsaka v sebi čutila nemir in strah pred neznanim, zato so nekdanji veseli obrazi postali popolnoma drugačni, na vso moč zaskrbljeni in zatopljeni sami vase. Jaz sem se še nekako tolažila, saj je bil mož še doma in mi je lahko bil ves čas ob strani.

Zatopljeno v svoja razmišljanja pri iskanju odgovorov na marsikatero vprašanje, me je zmotil telefonski poziv. Nekaj časa sem se obotavljala, da bi se lažje pripravila na poslovnii pogovor. Končno sem le dvignila slušalko in ko sem na drugi strani zaslišala glas, mi je takoj postalo jasno, da pogovor ne bo imel ničesar opraviti s poslom. To je bil namreč glas moža, ki sem ga takoj prepoznala, čeprav je bil tokrat njegov ton nekoliko drugačne barve. Takoj sem začutila, da je nekaj nujnega, da me kliče in da ne gre za dobro novico. V hipu se mi je zazdelo, da tega, kar mi mora povedati, nočem slišati. Začel je počasi in še preden je dokončal, mi je zastal dih. Čutila sem, kako mi srce utripa vse hitreje in vse močnejše, kot da bi hotelo zbežati trenutku krute resnice. Globoko sem zajela sapo in izdihnila, da bi ga postavila v prejšnji ritem. »*Vznemirjenje ni dobro za tvojega otroka,*« sem se v mislih prepričevala. Ko je mož dokončal, sem vedela, da se temu trenutku ne da izogniti. Moral je takoj v TO. S težkim glasom in težo v prsih sem sodelavcem razložila, da moram takoj domov. Doma si je mož nadel vojaško obleko. Medtem ko se je pripravljaj, mi je govoril, kako naj opravljam tista hišna opravila, ki jih je ponavadi opravljal on sam ter kako naj pazim nase in na otroka, pri čemer je mislil na oba. Ni se smel preveč obotavljati, saj mu je bilo rečeno, naj se čimprej oglasi v štabu, ki je bil nedaleč od doma. S sinom sva se odpeljala skupaj z njim, da sem pozneje avto pripeljala nazaj domov.

V štabu so se že zbirali na novo vpoklicani teritorialci. Nekateri so prišli sami, druge oddaljene pa so ravno tako pripeljali svojci. Takoj ob prihodu so jim izročali orožje. Še sreča, da natančneje nisem pogledala puške, ki jo je dobil mož. Pozneje mi je povedal, da je z nje čistil krvave madeže. Še preden se nam je spremljevalcem uspelo posloviti, je bližnja straža zapazila, da po glavni cesti prihaja vojaško vozilo od JLA in dala nalog, da se vsi takoj umaknemo in poskrijemo. Teritorialci so se takoj porazgubili, za vogale, za grme, v jarke, kamor je komu tedaj bilo bliže. Mi, kakšnih deset nas je bilo, pa smo se s hitrimi koraki

odpravili v prvo hišo. V njej sta zavladala molk in tišina. Prebila sem se v kot in otrpnila. Strah mi je tedaj dobesedno zagrizel do kosti. V naročju sem sinka tesno stisnila k sebi in upala, da ne bo zajokal. Na srečo se vojaško vozilo ni ustavilo in je peljalo naprej. Ko je bila nevarnost mimo, smo se spet vsi skupaj zbrali, da bi se končno poslovili. Teritorialci so morali na svoje položaje, ostali z zaskrbljenimi in žalostnimi obrazi pa domov. Čeprav je bilo sonce še visoko na nebu in je z vso močjo, ki jo v najtoplejših poletnih dneh premore, grela, je bil dan turoben in mračen. Avto sem skrbno zapeljala v garažo in preverila, ali so vsa vrata zaklenjena. Mali je bil od poletne vročine pošteno zdelan, zato sem ga odnesla v spalnico. Ko sem prišla nazaj v dnevno sobo, me je prešinil boleč občutek samote. Da bi jo prekrila, sem za kratek čas odšla do sosedove hiše, kjer prebiva moževa mama. Nemirna sem se hitro vrnila in preverila, ali mali spi. Vse je bilo tako prazno in tiho. Sedla sem na kavč, si s prsti segla v lase, zamižala in prisluhnila svoji notranjosti, da bi zaznala gibanje novega življenja, ki se je porajalo. Ostani mirna in upaj na najboljše, sem si dopovedovala, medtem ko sem se zazrla v jasno nebo, kot da bi ga prosila, da usliši moje skromne želje. Dan je bil dolg, najdaljša pa sta bila večer in noč. Najraje bi sinka nesla s sabo v posteljo, da bi mi olajšal občutek samote, toda ker je bil vajen spati sam v posteljici in svoji sobi, nisem mogla motiti njegovega ritma in trdnega spanca, ki ga je imel. Končno je prišlo jutro in z njim nov delovni dan. Tokrat sem morala na pot sama. Preden sem odšla, sem poklicala v podjetje, da bi se prepričala, ali so razmere dovolj varne. Med delom so pogosto poročali o bombnih napadih, tudi v neposredni bližini. Ljudje so odhajali v zaklonišča. Bili smo kot na preži. Misli so mi nenehno uhajale k sinu in možu. Veliko bolje sem se počutila doma, pa čeprav sva bila s sinom sama, zato sem sklenila, da naslednji dan ne grem v službo.

Doma sem pozorno prisluhnila radiu in televiziji in sledila vsem dogodkom, o katerih so poročali. Med njimi je prišla tudi vest, da nosijo letala, ki se odpravljajo v napad, uničujoče biološko orožje. Poslušalcem so govorili, kako naj se ustrezno zaščitimo pred bojnimi strupi in kako naj ravnamo v primeru, če pride do njihove uporabe. Ob poslušanju tega sem se počutila nemočno do skrajnosti in kot taka pri tem opazovala svojega otroka in razmišljala, kako bi mu lahko pomagala, če se kaj takega res zgodi. Na srečo so moj strah za nekaj minut skrajšali svojci, ki so prišli na obisk prav v trenutku, ko so po radiu poročali, da se po raznih krajih Slovenije oglašajo sirene, ki napovedujejo bližajočo se nevarnost in opozarjali ljudi, naj nemudoma zapustijo svoje domove in se zatečejo v najbližje zaklonišče. Svojci so delovali prestrašeno, zato mi niso bili najbolj v uteho in me opozorili, naj hitro zaprem tudi vsa okna, da ne bi bojni strupi uhajali v notranjost hiše in veleli, naj odidem v kletne prostore. Potem so odšli in s sinom sva ostala sama. V dnevni sobi sem poslušala radio še naprej in upala, da bom slišala, da je nevarnost mimo. Namesto tega pa je poročevalec dejal, da mora prekiniti program in oditi v zaklonišče tudi sam. Zavladala je popolna strahotna tišina. S sinom, ki sem ga ves čas pestovala, sem odšla v temačno klet. Na srečo je bil otrok zelo miren in še tako majhen, da mojega izraza polnega strahu in bojzani ni mogel opaziti. V skoraj popolni temi in tišini, ki jo je motil le mali s svojim momljanjem, sem se spet zatopila v razmišljanje. Nisem mogla drugače, kot da tudi v tej situaciji iščem upanje in prepričanje, da se kaj takega, kar so napovedovali, uporabo nevarnega orožja, ne more zgoditi. Le kako, sem se spraševala. Saj to ni mogoče. S tem bi poškodovali ali ranili tudi tiste, ki jih nikoli ne bi želeli prizadeti. Med njimi bi bili tudi njihovi svojci, ki jih imajo zagotovo radi. Biološko orožje pa ne izbira cilja in seka po vrsti in povprek in to vsi dobro

vedo, sem si dopovedovala in upala, da tako razmišljajo tudi tisti tam zgoraj in tisti, ki jim poveljujejo.

Velikokrat v življenju se dogaja, da se veliko govori o nečem, kar se pozneje izkaže, da sploh ni imelo nobenega smisla ali teže in da se kar naprej kuje neke načrte, s katerimi se posega v naraven življenjski tok, medtem ko življenje mirno teče naprej in prinaša to, kar je pač usojeno. Toda očitno je življenje prekratko, da bi nas izučilo. Premišljevanje mi je pomagalo preprečiti, da bi se slabi občutki povsem razbohotili po mojem telesu, zato sem se počutila varneje. Medtem ko sem tuhtala, kam neki so se skrili naši teritorialci in upala, da je mož na varnem, sem napeto poslušala, da bi ujela, ali je tam zunaj kaj slišati. Res je bilo, da so bila vsa vrata in okna tesno zaprta, toda letala, ki bi drvela čez naše kraje, že ne bi mogla preslišati. Medtem se je mali igral v mojem naročju s puhasto račko in jo začel metati po tleh, kot da mu je vsega dovolj in da hoče takoj nazaj v stanovanje. Tudi meni se je že zdelo brezupno, zato sem zbrala pogum in odšla gor. Seveda sem najprej prižgala radio in ko sem slišala govornika, ki se je med tem časom očitno vrnil iz zaklonišča, mi je odleglo. Nevarnost je bila mimo. Letala so se vrnila. Nič se ni zgodilo. Hvala Bogu.

Zvečer sem se odpravila v kraj, kjer je imela TO svoj štab. Želja, da vidim moža, se mi je uresničila. Pripovedoval mi je o njihovih premikih in akciji iskanja iz JLA pobeglih vojakov. Skrbelo ga je zame, mene pa zanj. Ko sva se srečala, sva se pomirila. Zatopljen v klepet naju je zmotila znanka, ki je medtem opazila, da je sinko, ki se je igral na tleh s kamenčki, naredil prve samostojne korake. Zazdela se mi je, da po dolgem času spet občutim pravo radost in veselje.

Vsak dan je prinesel veliko novih dogodkov. JLA je povsod po domovini naletela na odpor. Morala enotnih Slovencev je bila na visoki ravni. Vojna se je prevesila v vojno pogajanj in vse je kazalo, da mora diplomacija opraviti še zadnji korak na poti k dokončni razrešitvi spora. Moja želja, da mora zmagati svoboda in pozitivna energija, se je začela počasi uresničevati. Upala sem, da bo čimprej konec nestrpnosti in strahu, da bomo lahko nazaj zaživel pravo življenje.

Novico o sporazumu in koncu vojne smo zagotovo vsi, ne le jaz, dočakali z velikim navdušenjem in veseljem. Pošteno smo si lahko oddahnili. Spet smo lahko zaznali staro toplino in prijaznost doma in njegove okolice. Strah je popolnoma izginil, ko se je vrnil domov še mož. Družina je bila spet popolna. Veselje njegove vrnitve je znal še posebej dobro pokazati sinko, ki je, kot da ni mogel verjeti svojim očem, nekaj časa kar naprej ponavljal: tata, tata, tata in se pri tem z nezanesljivimi koraki vrtel okrog njega. Utrujena od nedavnih dogodkov in bremena, ki se je zvalilo name, sem se odpravila k počitku. Končno sem se lahko povsem pomirila. V sproščenosti sem zaznala že pogoste in močne premike otroka pod mojim srcem in ob tem čutila, da se mu moram posvetiti z vso dušo in srcem. Pri tem sem upala, da sem se med vojno dovolj trudila, da se vsi tisti občutki strahu in vznemirjenja niso prenašali ne nanj ne na enoletnega sina.

Ker me je materinski čut ves čas vojne tesno objemal, ne morem drugače, kot da zgodbo spominov na vojno končam prav z njim. Teden po končani vojni sem morala na kontrolo k zdravniku. V čakalnici je bila ena sama tema pogovorov, ki sem jih le bežno in nehote ujela. Pogovarjali so se seveda o vojni. Bila sem na vrsti za pregled. Zdravnik je bil med opazovanjem ekrana, ki mu je ponazarjal sliko moje notranjosti, molčeč. Bila sem tiho in čakala, da bo spregovoril. Pri tem sem si najbolj želela slišati, da je vse v najlepšem redu. Zdravnik pa se je znova in znova s sliko, ki sem jo nerazločno videla s strani tudi sama,

zato z nje nisem mogla razbrati ničesar, premikal po ekranu. Pogledal me je in končno obotavljaše spregovoril: »Gospa, tukaj gre pa za posebno nosečnost. Ali že veste?« »Ne,« sem zamolklo odgovorila in ga vprašujoče pogledala. Znova me je spreletel strah, ker nisem vedela, kaj neki to pomeni. Bala sem se ga vprašati, zato sem čakala, kaj mi bo še povedal. »Ali imate v vašem sorodstvu dvojčke?« me je vprašal. »V mojem ne, pač pa v moževem,« sem odgovorila, ne da bi v tistem trenutku vedela, kakšno zvezo ima to z mojo nosečnostjo in zakaj me to sprašuje. »Potem pa boste v vašem sorodstvu vi prva, ki ju boste imeli,« mi odločno pove in se pri tem rahlo nasmehne. Moje telo je v hipu postalo mravljišče, obraz mi je zajela vročina in v trenutku me je po vsem telesu oblil pot. Odprla sem usta, kot da bi hotela nekaj reči in pri tem globoko zajela sapo. Z roko, ki se mi je zdela težka, sem si obrisala mokro čelo. Šele nato sem se lahko nasmehnila in rekla: »Saj to je nemogoče,« in pri tem hotela slišati še enkrat tisto, da bom lahko čisto zares verjela. »Res je, res,« mi je odgovoril zdravnik in že nadaljeval z navodili in nasveti, kako naj se pazim v prihodnjih dneh. Ko sem se vračala proti domu, sem bila povsem drug človek. Slabi občutki, ki jih je do tedaj, zaradi komaj končane vojne, še vedno nekaj ostalo, so popolnoma izginili in njihovo mesto so prevzeli prijetni občutki, polni pričakovanja. Vozila sem zelo počasi in nič me ni motilo, da so medtem drugi drveli mimo mene, kot da bi pri tem hoteli prehiteti sami sebe. Meni se ni mudilo nikamor. Šla sem počasi svoji največji skriti želji naproti.

*Življenje je največji Božji dar,
je večna skrivnost in
neznano potovanje skozi čas.
Vzemimo takega k sebi
in ga preprosto zaživimo!
Živimo z dušo, ne z bogastvom!
Ljubimo s srcem, ne z denarjem!
Sejmo zrnje, ne plevela!*

Lidija Vidmar

Od začetka se spominjam zabarikadiranih cest z železnimi ograjami. Ko sem to videla, me je kar malo pretreslo, nato pa nekaj dni nisem nič več opazila. Televizijo sem spremljala, in to le zvečer. Spominjam se, da je veliko govoril Jelko Kacin o tem, kje se je kaj dogajalo. Nekaj dni sva bila z možem še kar pomirjena, nisva se dosti bala, ko pa so se tanki jugoslovanske armade pojavili na cesti, je strah ponovno nastopil. Pri nas je bila mobilizacija, v vojsko sta bila vpoklicana sin in zet. Z možem sva se za kratek čas preselila k hčerki in snahi; vsi smo bili skupaj. Neke noči je bila v Črnem Vrhu eksplozija. Nekdo je zaminiral razstrelivo. Vsi smo bili tako preplašeni, mislili smo, da bombardirajo. Pri nas v Idriji je bilo še kar mirno, v nasprotju s tem, kar so morali ljudje preživeti na Štajerskem. Tam so bile bitke in tudi žrtve. Ko so tanki prihajali po cesti, so naši ljudje naredili barikade, da bi cesto zaprli, kmetje so prišli s traktorji, avtoprevozniki s kamioni in avtobusi. V strahu smo živeli tudi zato, ker še nismo pozabili druge svetovne vojne. Tiste dni je bila pri nas v Idriji tudi nova maša. Daroval jo je Matej Kobal. Tistega dne je bilo kar mirno, čeravno je dopoldne ob devetih radio poročal, da so v Pulju

v Istri pripravljena letala za napad na Slovenijo. Ne spomnim se, kje so imeli namen bombardirati. Potem ni bilo nič, samo strah med ljudmi. Z možem sva se odpravila in šla na slavlje nove maše, saj je od doma do cerkve le 600 metrov. Tega se še spomnim, da nisva na poti srečala nobenega človeka. Pri maši je bilo bolj malo ljudi, vsi so bili prestrašeni zaradi napovedi zračnega napada. Ta vojna je prizadela tako stare kot tudi mlade, predvsem zaradi izkušnje iz druge svetovne vojne.

Ivanka Žakelj

Prvi dan po razglasitvi samostojnosti sva se z očetom slišala po telefonu.

Spominjam se, da me je nagovoril z besedami: »*Dobro jutro, Slovenka!*« Tudi sama sem bila polna evforije in sem odgovorila: »*Kako lep dan v samostojni Sloveniji!*« Z razvojem dogodkov pa se je vame bolj in bolj plazil strah. Starejša hčerka je bila stara tri leta, mlajša pa tri mesece. Nisem si hotela predstavljati, kaj bo, če bo zmanjkalo hrane in če se bo agresor z orožjem polotil še nas.

Nekega dne so napovedali bombardiranje. Takrat me je bilo najbolj strah. Slišala sem alarm, pograbila obe deklici in, ker so rekli, da so najbolj varni prostori brez oken, sem se z obema hčerkama zaprla v majhno stranišče. Tam smo bile približno tri četrt ure. Takrat me je bilo najbolj strah. Nevarnost zračnega napada so napovedali tudi v Loškem Potoku, kjer je živel oče. Sestra mi je povedala, da je prižgal cigareto, vzel časopis in šel sedet pred drvarnico. Rekel je, da bo Loški Potok zadnji, ki ga bodo bombardirali, saj nima pomembne strateške lege. Preživel je namreč holokavst kot interniranec v Dresdnu. Zaprt je bil ravno v času, ko so Dresden bombardirali. Vsi so ga začudeno gledali, češ, ali se nič ne bojiš? V njegovih očeh pa ni bilo opaziti strahu.

Med vojno me je zelo pretresla tudi smrt Janeza Svetine. Tisto poletje sem poslušala njegovo predavanje v Cerknici. Zdel se mi je zelo karizmatičen, seval je mir. Bil je zelo napreden za tiste in današnje čase.

Ko so razglasili mir, smo bili neizmerno srečni. Vedeli smo, kako hudo je, če izgubiš varnost, mir. Tudi ko je iz Kopra odplul zadnji vojak, smo čutili veliko hvaležnost do naših voditeljev. Najbolj od vseh pa smo občudovali Kacina. Teta Ivana ga je imenovala Kocin. Spomnim se še, da ko se je vojna začela, smo se odprto pogovarjali tudi s tistimi sosedi, s katerimi se drugače le pozdravljamo. Čutili smo slogo, moč, naklonjenost in bližino.

Slavica Brus

Živimo v predmestju Vrhnike. Doma smo bili. Opazovali smo barikade, ki so bile postavljene skorajda pred našo hišo: ena pri bencinski črpalki, druga pri Avtomontaži v Sinji Gorici. Med avtobusi in kamioni so bile mine. Zabora je bila dolga približno 60 metrov. Med barikadama je bila razdalja okrog enega kilometra.

Za hribom Hrušovec, na katerem so bili tanki JLA, so bile kasarne. Naša hiša stoji nasproti kasarn. Za hišo v naši ulici pa je bila teritorialna obramba, ki je bila tudi oborožena.

Vsi doma, mož, dva otroka in jaz, smo bili zunaj na vrtu in opazovali dve letali v zraku. Naenkrat sta se začeli spuščati. Grozno je bobnelo, vse se je treslo, otroka in jaz smo stekli v klet, mož pa je pred kletno okno nanosil drv v višini dva metra kot nekakšno zaščito. Med tem časom je letalo sestrelilo barikado pri Petrolu. Iz Hruševca je pripeljal tank,

naravnost na glavno cesto (cesta iz Ljubljane proti centru Vrhnike) in razstrelil še drugo barikado pri Avtomontaži, ki je od naše hiše oddaljena sto metrov. V tistem trenutku mi v kleti nismo vedeli, ali pelje proti hiši. Ko je JLA razstrelila barikade, se je začelo vsesplošno obstreljevanje, ki je trajalo skoraj štiri ure. V centru Vrhnike niso vedeli, kaj se dogaja nam prebivalcem, stanujočim proti Ljubljani, ki smo bili ujeti med barikadami. Obstreljevanje je popolnoma ponehalo ponoči. Strahu, ki smo ga takrat preživljali, se ne da opisati. Še dolgo časa po koncu vojne si zvečer nismo upali prižgati luči. Še bolj kot vse to pa mi je v spominu ostalo pretresljivo vprašanje mojega, takrat šestletnega sina: »*Mami, bom moral umreti?*«

Naslednji dan smo videli, da so bila uničena vsa sadna drevesa na našem vrhu, zelenjava je ležala razcefrana po tleh, v steni v hiši pa smo našli dva naboja.

Anica Jurjevčič

Nikoli v svoji mladosti nisem verjela, da bom vojno zares doživela. Vedno pa je bil nekje v srcu strah: Morda pa? Ta strah je postal večji z rojstvom otrok. Ko se je začelo zares, sprva nisem verjela, da je vojna v Jugoslaviji sploh mogoča. S tesnobo se spominjam sindikalnega izleta 24. junija tistega leta. Napeto je bilo, ko smo se na kresni večer vračali domov s Štajerske. Veselje ob plebiscitu se je pomešalo s tesnobo in mnogimi vprašanji.

Spomnim se, da smo se prve dni, ko so vas začela preletavati letala, pogumno zbrali na ulici vsi bližnji sosedje. Gledali smo v zrak in nismo verjeli, da bi lahko odvrgli bombe. Čez nekaj dni, bilo je zgodaj popoldne, se je zgodilo nenadoma. Stala sem na balkonu in gledala otroke, ki so se igrali na dvorišču. Čakala sem moža, ki bi se že moral vrniti iz službe v Ljubljani. Nad Vrhniko so prihrumela letala. Bombe, ki so jih odvrgli, so povzročile pravi potres. Otroci so v strahu pritekli domov. Oglasile so se sirene. Tokrat se nismo več zbrali na ulici. Z otrokoma sem se zatekla v klet, kjer smo v strahu čakali, kaj se bo zgodilo. Proti večeru se je iz Ljubljane vrnil mož. Med bombardiranjem se je zatekel v zaklonišče. Celo noč sva poslušala poročila.

Naslednje jutro sem najprej srečala znanko, ki je hitela iz trgovine. Nesla je nekaj štruc kruha v vrečkah. Preden sva se utegnili pozdraviti, mi je rekla, naj grem po kruh, ker ga bo zmanjkalo. Optimizem, ki sem ga še pred nekaj dnevi občutila med ljudmi, je začel izginjati. V vse nas se je naselil strah pred prihodnostjo.

Sonja Krvina

Pravzaprav je res skrajni čas, da zapišem, kolikor je – skromnih in malo pomembnih – spominov še ostalo, drugače me bo, ko bom stara in senilna, res še kdo prepričal, da vojne sploh ni bilo, kot je to v tem norem času postalo moderno... Obramba blodnega Uma, ki z zanikanjem beži pred pošastmi, ki jih je sam ustvaril...

Resnica je, da se za politiko nikoli nisem posebno zanimala, toda v tistem času, če si bil še tako zaplankan, preprosto nisi mogel pobegniti pred burnimi dogajanji okoli sebe. Ko je Slovenija stopila v vojno, tega najprej nekako nisem mogla verjeti, čeprav je bilo vsakomur jasno, da je neizogibno, da smo postavljeni pred dejstvo. Bila sem zaposlena žena in mati z dvema mladostnikoma in kupom problemov. In zdaj – vojna! Kako?! Kakšna vojna? Mar

takšna, kakršno je moja mati še po petdesetih letih doživljala v njenih nočnih morah? Kako so bežali iz goreče domače vasi, kako so pokopavali mučenega, iznakaženega in ustreljenega starejšega brata ali mlajšega, ki so ga prekopali iz plitvega gozdnega groba v družinskega na pokopališču, pa so k pogrebu prišli »*preverjat*« tudi nezaželeni oboroženi uniformiranci? Mar vojna mojega očeta, ki ga je za sedem let proti njegovi volji stlačila v različne uniforme – najprej starojugoslovansko kraljevo, gardistično, nato vojno ujetniško in nazadnje še miličniško, ko je oborožen varoval avtobus med Prezidom in Rakekom? Takšne reči prihajajo zdaj nad nas?! Ni mogoče!! Bila sem res vse prej kot notranje pripravljena na vojno, če je kaj takega sploh mogoče.

V službi sem že vedela, kje je moje mesto in s čim razpolagamo, a kljub vsem poukom predvojaške vzgoje, predavanjem in izpitom iz obrambe in RBK zaščite na vseh stopnjah šolanja, kljub vsem mogočim vajam civilne zaščite, raznim seminarjem, paradam, tekmovanjem in kljub nenehnemu posodabljanju opreme in poučevanju, ki ga nismo vedno resno jemali, nekako nisem dojela, da je zdaj vaj konec. Pravzaprav bi morala biti hvaležna za vse to učenje, čeprav se je včasih zdelo odvečno, nadležno in tudi zastrašujoče (*»neprijatelj svuda!«*). Kako nemočni bi se počutili šele brez vsega tega!

Bila sem zaposlena v Obratni ambulanti Kovinoplastike v Ložu na področju preventivnega zdravstvenega varstva delavcev, v sklopu civilne zaščite, pa sem bila vodja sanitetne enote, ki je imela vaje praviloma dvakrat letno – veljali smo za dobro usposobljeno enoto, čeprav smo sami zase vedeli, da imamo še veliko pomanjkljivosti. Ampak tokrat je šlo zares, ni bila samo še ena velika vaja NNNP (Nič nas ne sme presenetiti)... Člani sanitetnih trojk smo zdaj imeli osnovno opremo pri sebi na delovnem mestu, dobili smo tudi vsa potrebna navodila. Tudi del druge opreme smo iz skladišča prenesli na bolj dostopna mesta... in čakali, kaj bo.

Mož je bil nemudoma mobiliziran in s svojo četo je izginil v neznano. Ko sem se vračala z zbornega mesta, kamor sem ga odpeljala ob petih zjutraj, sem se v avtu skrivaj na vso moč zjokala. Kaj prihaja nad nas? Pa kaj se to ne dogaja samo še v filmih in knjigah, kvečjemu še v poročilih z drugega konca sveta, neznano kje?! Mož je po treh dneh prišel domov za kako uro in spet izginil. Bil je nenavadno molčeč in ne ravno dobre volje. Sinova sta bila vse dni naokoli, vsa vznemirjena, saj je bilo to zanju predvsem avantura, mati pa zaskrbljena in potrta – vojna, ki jo je preživela, jo je preveč prizadela, da bi mogla biti zdaj mirna. Saj je senca druge svetovne vojne prek staršev in sorodnikov še kako zaznamovala tudi vse nas, ki smo se rodili po njej.

V službi smo takoj začeli sestankovati, civilna zaščita je bila v pripravljenosti, preverjali smo prisotnost članov ekip in stanje opreme, organizirali dežurstva. Precej mož je bilo mobiliziranih. Sodelavec je v pisarno prinesel majhen televizor, da smo bili na tekočem z dogajanjem po Sloveniji. Prihajala so navodila o ravnanju v primeru letalskega alarma, vodili možje v tovarni so TO poslali nekaj starih vozil, da bi jih uporabili kot barikade. Delavci – vožnji iz Prezida in Babnega Polja so pripovedovali o protitankovskih ovirah in španskih jezdecih, nameščenih na cesti proti Hrvaški, drugi spet o odstranjenih ali zamenjanih kažipotih po gozdovih pod Snežnikom... Bilo je nekako prvi ali drugi dan vojne ali pa še verjetneje tik preden se je zares začela, ne spominjam se natančno kdaj, bil pa je četrtek in jaz sem nujno morala po nekih mučnih opravkih v Ljubljano. Nikjer ni bilo nobenih znakov, da se kaj dogaja, cesta in vse drugo je bilo videti še čisto normalno, mogoče je bilo za spoznanje manj prometa na avtocesti in meni je bilo tako prav. Zaradi lastne stiske pa

sem bila tako nervozna, da sem prišla v Ljubljano več kot uro pred dogovorjenim časom in ker nisem vedela kam s sabo, sem se odpeljala na Ljubljanski grad, da bi nekje v miru počakala.

Ampak tam je bilo tako čudno!! Nikjer nikogar, mize pod kostonji prazne, bila sem edini gost poleg skupine oboroženih mladeničev v uniformah TO, ki so tekali sem in tja in nekaj vpili. Slišati je bilo zvok letala, ki je nizko preletelo grajski hrib, vendar ga zaradi gostih krošenj ni bilo videti, le mladi častnik je nekaj vpil in kazal z roko gor med zelenino. Prišel je natak mrkega obraza z izrazom, kot bi hotel reči: »*Kaj si zmešana ali kaj? Kaj delaš tu!*?« Naročila sem Cocto, jo dobila, popila, plačala in izginila stran s tega čudnega kraja naprej po svojih mučnih opravkih... Zdelo se mi je kot prizor iz kakšnega morastega shizoidnega romana. Kakšna tesnoba, lahko bi jo prijel. Pa ne samo v meni – kje pa! Šele po koncu vojne – zakaj prej sem bila preveč zaposlena z drugimi reči, da bi se ukvarjala s tem dogodkom – sem zaslutila, da sem bila pravzaprav priča nečemu pomembnemu, a čemu natanko, še danes ne vem.

V službi smo skušali delati kolikor se je le dalo normalno. A bili smo pozorni na sirene, na uniformirane teritorialce, ki so se pojavili posamično ali v gruclah po dva, trije ali pet in takoj spet nekam odbrzeli. Večinoma smo jih poznali, bili so naši domači ljudje, ki jih je bilo čudno videti v uniformah in z orožjem. Poslušali smo šoferje, ki so se vračali s poti in pripovedovali o barikadah in španskih jezdecih, o tankih in kamionih, o streljanju pri Rakeku, Podskrajniku in Zelšah. Sodelavka se je vozila v službo iz Opatije prek Ilirske Bistrice in bali smo se, da nekega dne ne bo več mogla do nas.

Neko popoldne so sirene spet naznanile letalski alarm. Bila sem doma, mati je zasopla in v strahu prihitela iz sosednje hiše v našo klet, kjer se nam je zdelo najbolj varno, mož je bil že več dni neznano kje z njegovo enoto, odsotna sta bila tudi oba sinova in pojma nisem imela, kje sta... Tako sva z materjo sami molče čakali, da je bilo alarma konec.

Naslednjega dne smo v tovarniški ograji zagledali veliko luknjo, ki so jo z viličarjem naredili delavci popoldanske izmene, ko so se med alarmom v skladu z navodili čim hitreje umikali v bližnji gozd za tovarno. Tista luknja je še nekaj dni po koncu desetdnevne vojne prav strašljivo zijala v nas.

Ko sem nekega popoldneva sredi vojne delala nadure pri mojem vsakdanjem delu v ambulantni, so mi sporočili, da se je sin pravkar ponesrečil v prometni nesreči in naj brž pridem, ker je nezavesten. Brez sape sem pritekla na cesto v bližnjem Smelijevelem naselju, kjer je sredi križišča na trebuhu ležal moj sin, okoli njega pa je v varni razdalji stalo kakih sto zijal, in že je prihajal tudi rešilec z ekipo zdravstvenega doma. Naložili smo ga v avto in s sireno odtulili proti Ljubljani. Imel je udarnine glave s pretresom možganov in ves čas sem morala nadzorovati njegovo stanje in ga dramiti, da ne bi padel še globlje v nezavest. K sreči je na urgenci že prišel k sebi in ker težjih poškodb, razen množice bušk in prask, niso našli, smo se z zdravnikom nekako pogodili, da odide v domačo oskrbo in opazovanje... Tako sem bila naslednje dni še bolj razpeta med službo, domačimi skrbmi in vsem drugim, kar mi je viselo za vratom. Ni čudno, da se vsega spominjam le nekako zmedeno in megleno. Še mesece pred vojno so vrstniki mojega starejšega sina dobili pozive v JLA in morali tja tudi oditi. Potem so prihajale novice iz Srbije in Hrvaške, kako slabo ravnaajo z njimi, kako jih zasmehujejo in ponižujejo. »*Kličejo nas 'drnovšeki'*,« je pripovedoval eden od njih. Sin moje prijateljice je pobegnil v Avstrijo, sosedov sin tudi, prav tako sin sodelavke. To so bile zelo resne in nevarne reči – nobena vojska ne prizanese dezertarjem, kar so ti fantje

pravzaprav bili v očeh JLA. Zato smo bili tudi pri nas v skrbeh kaj bo, če ga vpokličejo. Od nekod je pricuril namig, naj fantje pozive, tudi če bodo prišli, ignorirajo. Veliko negotovosti je bilo, vendar se je s koncem vojne tudi to srečno razpletlo in moj sin je postal vojak prve generacije slovenske vojske.

Milena Ožbolt

Nedeljsko dopoldne je. Poletna svetloba se vsipa skozi kuhinjski okni. Vstopi tast. Razburjen je, ko stopa skozi vrata. Moja sinova Anže in Matevž in jaz v pričakovanju tretjega otroka se zastrmimo vanj. »*Vojna je,*« pravi in se sesede na bližnji stol. »*Vojna.*« Nekega soparnega dne sta moj brat in mama odšla od doma iz Lipalice po hribovskih poteh proti Vrhniki. Glavna cesta je bila zaprta. Vrhnika, poldrugo uro hoda od našega doma, je bila odrezana od nas.

Nad cesto proti Vrhniki je bila postojanka teritorialcev. Tudi nad Drenovim gričem so taborili. Nikoli jih nisem videla. V tistih dneh nismo kar tako odhajali od doma, le po nujnih opravkih smo odšli. Košnja je bila v polnem zamahu, a v logu nisi videl koscev. »*Vrhniko bombardirajo,*« pravi moj mož in pograbi daljnogled v veži. Z vrha Griča se vidi dim. Barjanska kotlina se koplje v sopari in razločno vidimo nekaj sivkastega tam, kjer vemo, da je Vrhnika. Zraven bobni. Čudno, nič velikega ni videti. Pa vendar. Pred nekaj dnevi so prišli po mojega brata in tesnoba nas prevzema, ker ne vemo, kje je.

V trgovinah so prazne police z osnovnimi živili in dolge vrste čakajočih na kruh. Ljudje, na videz potrpežljivi, se nemirno razidejo ob neprijetni novici, da kruha še niso pripeljali iz pekarn in da naj pridejo še enkrat dopoldne.

Potem pa so nekega dne povedali, da se je vojna končala. Nobenih velikih besed ni bilo.

V trgovinah je spet zadišal kruh in nanj ni več čakala dolga vrsta ljudi.

Ob vrhniški cesti je stal avtobus, ves preluknjan od strellov, barva se je krušila s pločevine.

Nekega dne se je vrnil tudi moj brat Stane. Takrat smo vedeli, da je vojne res konec.

Mojca Potrebuješ

Že dolgo časa je minilo od takrat, zato se spomnim bolj malo. Bilo nas je predvsem zelo strah. Bali smo se, da bi nas prišli Srbi mrcvarit. Živelimo kot običajno, samo bali smo se. Govorili so, da se bomo morali umakniti. Morda v Italijo. Enkrat se je sprožil alarm in smo bežali v zaklonišče, mož pa je zunaj pazil. Potem je prišel k nam in povedal, da je nevarnosti konec in da so letala letela mimo. Kmalu zatem se je oglasil alarm za konec nevarnosti.

Ivana Ruparčič

V času desetdnevne vojne za Slovenijo leta 1991 sem bila evakuirana... Leta 1991 sem živela še v rojstni vasi, v Hrastovici pri Mokronogu, blizu Vojaškega skladišča Mokronog, kjer je imela vojska JLA uskladiščene večje količine naftnih derivatov. Konec junija tega leta sem končevala četrti letnik študija zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Tik pred osamosvojitvijo naše države sem bila s sošolci na strokovni ekskurziji v Porabju. Domov smo se vračali zvečer 25. junija in na cestah srečevali številne pripadnike

milice. V Ljubljano smo prispeli nekaj ur po razglasitvi samostojnosti. Naslednji dan sem se, kot bi nekaj slutila, raje kot da bi šla opravljat nek izpit na fakulteti, odpeljala z vlakom domov. Doma so bili starši precej zaskrbljeni, saj je bil najmlajši izmed mojih treh bratov na maturantskem izletu nekje na Hrvaškem. Srečno se mu je uspelo vrniti domov in to ravno na soboto (29. junij 1991), ko je proti večeru oficir JLA v bližnjem vojaškem skladišču obstrelil njegovega nadrejenega oficirja. Takoj, ko smo okoliški prebivalci izvedeli, kaj se je zgodilo, je zavladal strah, kaj se bo zgodilo. Babica Mici, ki je preživela do takrat že dve vojni, je takoj razmišljala, da to pa ne pomeni nič dobrega. In res, oficir JLA Grujović, je pričel groziti, sprva z razstrelitvijo naftnih derivatov, proti večeru pa z izpustom le-teh v reko Mirno. Odgovorni, mislim, da s strani civilne zaščite so sklenili, da zaradi teh groženj grozi resna nevarnost za okoliške prebivalce, in so nas v ponedeljek, 1. julija, evakuirali. Vsaka družina se je morala znajti po svoje. Večina ljudi se je preselila v kraje, kjer so imeli vinograde in zidanice, oddaljene približno štiri do pet kilometrov. Za vse je bilo to zelo hudo. Vse smo doživljali s precej negotovosti, tesnobe in strahu. Veselje in radost ob osamosvojitvi so tako zamenjali žalost, resnost in strah. Še zlasti so pri tem trpeli tisti, ki so take stvari že doživeli, npr. moja babica. To okolje je bilo izrazito kmečko, vsaka družina je imela v hlevu živino, zato so se posamezni člani družin kljub prepovedi vračali iz zasilnih domovanj na domove vsak dan, tako zjutraj kot tudi zvečer, da so nakrmili živino. Seveda je bil ob vsakem prihodu na domove prisoten strah, saj niso vedeli, kdo vse je v bližini in kaj se lahko zgodi. V vasi so bili sicer v tem obdobju oboroženi miličniki in pripadniki civilne in narodne zaščite.

Moja mama, bratje in babica so odšli v zidanico na Veliki Cirknik, kjer ima naša družina vinograd, jaz sem se preselila k svojemu tedanjemu fantu v vas Vrhek pri Tržišču, oče pa ni hotel oditi in je ostal doma. Pripadniki civilne zaščite so ga potem angažirali, da je opazoval potok, ki priteče izpod vojaškega skladišča proti reki Mirni, če bi se morda pojavili na njem naftni madeži. Družino sem na Velikem Cirkniku vsak dan obiskovala in vsi smo s strahom in napetostjo spremljali in poslušali prelete letal nad našimi glavami. Novice in informacije smo spremljali po radijskem oddajniku, televizije nismo imeli. Kot se spominjam, smo takrat to nevarnost *»vzeli precej zares«*. Ker je bilo lepo vreme, so se ljudje kljub nevarnosti večinoma zadrževali zunaj in obdelovali svoje vinograde. Še veliko pozneje sem slišala iz pogovorov sovaščanov, da vinogradi v okolici že vrsto let niso bili tako dobro obdelani kot tisto osamosvojitveno leto. Po enem tednu so grožnje prenehale, velike nevarnosti ni bilo več, zato smo se prebivalci lahko vrnili na domove. Jaz pa se na svoj dom za stalno nisem vrnila več. Še vedno živim na naslovu, kamor sem se preselila 1. julija 1991. Tako bom tudi jaz letos praznovala...

Marjeta Bregar

Vojna. Ta beseda mi je vedno vlila strah v kosti, streljanje na televiziji, ranjenci, kri... Tega nikoli nisem mogla gledati.

Veliko o tej grozni besedi sem slišala od pripovedovanja starejših, se učila pri zgodovini, a tega nisem doživela na lastni koži. O pač, sem, a le nekaj dni in ti dnevi so se mi globoko vtisnili v spomin in ta beseda mi je postala še krutejša, strašnejša.

Leto 1991, poletni sončni dan, služba, otroci, gospodinske obveznosti, noč, spanje. Jutro, kot bi bilo včerajšnje. Radio govori o vojni v Sloveniji, o tankih, o letalih. To ne more biti

res. A na žalost je bilo res. Mož se je vrnil iz službe v dopoldanskem času, ker je bilo Trebnje ogroženo, v bližnjem Medvedjeku pa so že padali streli, bile so zasede, ranjenci. Pograbili smo najnujnejše stvari, vzeli otroke in se odpeljali na vikend v bližnjo okolico Mokronoga. Besede so zastale v grlu, nemo smo strmeli in poslušali zvoke letal. Kurir je prinesel listek, da v bližnji kasarni pri Mokronogu oficir Grujović pripravlja eksploziv, da bo spustil v zrak kasarno in daljno okolico. Veliko Mokronožanov je prišlo k nam in vsi smo se pogovarjali le z očmi. Samo moški so bili sposobni opraviti kakšno delo. Poslušali smo radio, gledali televizijo, sprejemali sporočila iz kasarne – tega se ne da povedati, minute so bile dolge, dnevi so bili mučni. Pogajanja med vojsko v Medvedjeku, pogajanja med Hrvati, Srbi in Slovenci, pogajanja z Grujovićem. To je bilo kar preveč zame, ki sem to grozoto doživljala prvič. Ni bilo minute, ko se mi ne bi vrtelo kolo spomina nazaj v zgodovino, v večkratne vojne. Le kako so lahko ljudje prestali vse to, ko so bili še ti dnevi tako grozni, pust, temačni, pa čeprav se je izza oblakov kazalo sonce. Deset dni je minilo, vse se je srečno končalo. Vojne je bilo konec, Grujović je odšel iz Mokronoga in iz Slovenije. Ostali so spomini, ki jih čas ne bo izbrisal.

Olga Janežič

Slovenski politiki so se uprli beograjski politiki in protestno zapustili skupščino, nato se je Slovenija odločila za osamosvojitv. Skoraj vsi Slovenci so se odločili za samostojnost Slovenije in veselo proslavljali na ulicah Ljubljane. Mi smo doma predvidevali, da tega ne bomo tako poceni odnesli; tega me je bilo zelo strah, pa vendar se je to zgodilo 26. junija 1991.

Vsa slovenska javnost je bila obveščena in težko smo dojeli, da nas je napadla jugoslovanska armada. Vse do zadnjega sem verjela, da jih bodo Hrvatje zadržali, a jih niso. Najbolj mi je ostalo v spominu, kako je Jelko Kacin vse sproti obveščal, vsak premik, vsako sumljivo vozilo in vsak napad iz zraka. Ponoči so vpoklicali vse slovenske fante in če bi bilo treba, bi šel vsak, ki je bil še kaj pri močeh.

Spali nismo, zjutraj je bilo treba vstati in iti v službo. Novo mesto je bilo prazno in le tu in tam je bilo slišati ropot žensk, ki so tekle iz trgovin. Takrat sem delala v frizerskem salonu, pa ni bilo strank. Vsi smo imeli vklopljene radijske sprejemnike. Zavijanje siren zaradi zračnih napadov me je še bolj stiskalo in bilo me je še bolj strah. Misli so mi begale k otrokom in možu, kako oni doživljajo vse to. Sodelavka se je vozila vsak dan v Krško. Najhuje je bilo v Krakovskem gozdu, tako se je morala sodelavka peljati mimo zidanic in vinogradov, da se je izognila najhujšemu. Vozila se je ves teden, ni si vzela niti enega prostega dne. Mož je prišel domov iz službe (dela v Krki) malo prej kot ponavadi. V tovarni zdravil je bila prava panika. Cilj napadov pa je bil verjetno uničiti tovarne in pomembnejše zgradbe. Prišli smo domov, zdelo se mi je vse mračno, jedli nismo veliko, delali pa le tisto, kar je bilo najnujnejše. Spet je bil alarm, šli smo v klet. S seboj smo imeli nekaj konzerv in oblačil, če bi bilo treba zbežati. Mimo je prišel starejši možak in dejal, da ni varno v kleti, da bi bilo bolje biti v gozdu pod kakšno skalo. Vsak dan me je bilo bolj strah, še na njivo me je bilo strah, ker je precej oddaljena.

Ko so odšli zadnji vojaki iz Slovenije, smo bili bolj mirni; nismo pa vedeli, da ni bilo to nič v primerjavi z grozotami na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in nazadnje še na Kosovu.

Marija Kastelic

Zaposlena sem v Splošni bolnišnici Novo mesto – na urgentnem oddelku. Dne 27. junija ob trinajsti uri so na urgentni blok pripeljali prve ranjence z bojišča na Medvedjeku. Do takrat ni nihče vedel, da smo v vojnem stanju. Prvi ranjenec s prestreljeno nogo nam je vzbujal občutke groze, šef oddelka, ki je tekkel po hodniku in vpil: »Vojna, vojna!«, pa je občutkom groze dodal še paniko. V naslednjih dneh so prepeljali še nekaj ranjencev; nismo vedeli, ali so slovenski ali hrvaški vojaki, niti ni bilo pomembno, pomagali smo vsem. Pravzaprav sploh nismo smeli spraševati, se z njimi pogovarjati. Vse osebne predmete, ki so jih morebiti še imeli pri sebi, in izstrelke iz ran, smo morali zbirati kot dokazni sodni material, če bi bil ta potreben. Dobili smo nalog, da nihče izmed zaposlenih ne sme zapustiti bolnišnice. Zaposleni smo bili za štiriindvajset ur na dan in v primeru nadaljevanja vojne, ko bi bolnišnico zaprli, je bila vsakemu že vnaprej dodeljena tajna lokacija, kjer bi s svojim delom nadaljevali. Vsak dan je tulila sirena, ki je oznanjala letalski napad. Takrat smo morali vse ranjence premestiti v kletne prostore – v zaklonišče. Ker bi z dvigalom trajalo dlje, smo jih nosili – tako otroke kot starejše. Nekega dne so organizirali avtobuse za premostitev ranjencev v Ljubljano, a ker je bilo to precej tvegano, smo se prepustili usodi in čakali nadaljevanje.

Moja osebna zgodba v vsem tem pa je povezana z mojimi otroki: v vsej zmedii sem prosila šefa, da me spusti domov, le za dve uri, ker sem imela dva majhna otroke. Starejšo hčer (sedem let) sem z nahrbtnikom, polnem oblek, pod katerimi so bili vsi moji prihranki, ki sem jih imela, posadila na vlak. Naročila sem ji, naj z nikomer ne spregovori besede, nahrbtnika pa naj ne daje s ramen. Sprevodniku sem povedala, da hči potuje prvič, in ga prosila, če bi jo lahko na postaji Semič, kjer stanujejo moji starši in sestra, pospremil z vlaka. Drugo hčerko, ki je bila stara leto in pol, pa sem naslednji dan šla iskati k varuški. Z vlakom, ki je peljal le enkrat dnevno, sem jo prav tako odpeljala v Semič, sama pa sem se takoj odpravila nazaj v bolnišnico. Tistega dne sem z njimi izgubila vsak stik. Klicala sem jih večkrat na dan, a se ni nihče oglaševal na telefon. Klicala sem vaščane, nato pa mi je nekdo povedal, da so šli k zidanici in ostali tam.

Vsako noč smo slišali glasno pokanje. Pozneje smo izvedeli, da so vojaki v bližnji vojašnici streljali v zrak. Ko so rekli, da je huje mimo, sem se z vlakom odpeljala v Semič, k moji družini. Tam so se slišali le še streli in bobnenje iz bližnje Hrvaške.

Cvetka Kefer

Rojena sem deset let po drugi svetovni vojni. Vojna je trajala pet let in v tistem času so se dogajale zares grozljive stvari. Niti deset let po koncu druge svetovne vojne ljudje, ki so jo preživeli, niso mogli pozabiti teh grozot. Veliko so se pogovarjali o umorih, pobojih, pokolih in mučenju. Kot otrok tega sploh nisem marala poslušati. Bilo me je grozno strah. Mislila sem in si želela, da se to ne bi več ponovilo.

Čudne stvari so se začele dogajati leta 1990. Na začetku nisem ničesar hotela poslušati o razpadu Jugoslavije in mogočni vojni. Bilo me je strah. Nisem se bala le zase, temveč tudi za moja otoka, moža in svojce. Bili smo raztreseni po vseh republikah. Pokol prvih civilistov se je zgodil na Hrvaškem. Ne znam opisati občutka strahu, žalosti in jeze, ki sem ga občutila, ko se je začelo zares tudi v Sloveniji. Skozi okno sem strmela v kolone vojaških vozil in tankov na avtocesti. Grozljivi zvoki avionov so parali nebo. Radio smo imeli vključen dan in noč in poslušali kaj se dogaja. Prav v naši bližini so obstreljevali kolono

vozil na cesti. Trepetala sem, da ne bi moža vpoklicali v vojsko. Zavedala sem se, da ni prav kazati pred otroki toliko strahu in negotovosti, toda nisem mogla drugače. Nikakor nisem mogla doumeti, da bi mi lahko sosed druge nacionalnosti storil kaj hudega. V veri, da je večina ljudi dobrih, sem živela tri desetletja in več. S politiko se nisem nikoli ukvarjala, a nisem mogla normalno opravljati niti gospodinjских del. Ob zvoku sirene smo bežali v zaklonišče. Tam nas je bilo veliko in sem se bolje počutila. V svoji nevednosti sem mislila, da se nam tam ne bo nič zgodilo, pa četudi padajo bombe. Šele v naslednjih letih sem videla, kaj je vojna, bombardiranje in ubijanje. Na srečo ne v Sloveniji. Spoznala sem, kako neumno sem se obnašala.

Vojna v Sloveniji je kmalu minila. Še dolgo me je prestrašil vsak ropot, podoben zvoku letala. Več mesecev sem imela pripravljene stvari v primeru ponovne vojne. Čas vojne je za nami in upam, da za vedno.

Ljiljana Lukić

Veselje ob izglasovanem referendumu o samostojnosti Slovenije oziroma o odcepitvi od Jugoslavije je kmalu minilo. Take volilne udeležbe in toliko odstotkov »za« odcepitev ne bo verjetno nikoli več. Veselje je imelo grenak priokus, ker se je že kazalo nezadovoljstvo vodstev drugih republik, predvsem Srbije oziroma Beograda.

Pričelo se je tiho in skrito rovarjenje proti Sloveniji. Prvi tak javni udar od jugoslovanske vojske je bil v Mariboru, ko je bil do smrti povožen civilist, ki se je postavil pred tank.

Voznik tanka ga je hladnokrvno povozil namesto da bi ustavil. Ljudje so bili prestrašeni, šokirani. Tudi v vojašnicah je nastala panika, ker častniki in vojaki niso imeli izhoda.

Dogajanje se je malo potuhnilo, nato pa je izbruhnilo, ravno pri nas na Dolenjskem. Čez Gorjance je po stranskih cestah prišla kolona oklepnih vozil. Državljan, ki mu je bil sumljiv prehod po stranski cesti in to sredi noči, je obvestil pristojne v Novem mestu. V Pogancih so jih moške iz teritorialne enote ustavljali, vendar se na to niso ozirali. Predrzen fant iz Podgorjanske vasi je skočil pred oklepno vozilo, ne glede na nevarnost, da bi lahko končal tragično. Na srečo so oklepna vozila ustavili. Po pogajanjih s častniki teritorialnih enot so se dogovorili, da so z oklepnimi vozili nadaljevali pot proti Ljubljani, vendar je bila to samo taktika z namenom, da bi jih prestregle v Medvedjeku, kjer je cesta najprimernejša, da ne morejo skreniti s ceste. Zapora je res uspela, nastavili so nekaj kamionov, ki so se tedaj pripeljali iz ljubljanske smeri. Vozniki tovornjaki so bili tuji državljani, iz Grčije ali Turčije, ki so se bali za vozila, zato so odšli sedet pred tovornjake ali vanje, marsikateri je tako izgubil svoje življenje. Bili so prve žrtve desetdnevne vojne v Sloveniji. Letala JLA so nanje odvrгла kasetne bombe.

Ura je bila med deveto in deseto dopoldne, ko so iz brežiške smeri začela prihajati vojaška letala. Z našega balkona se je videlo, da so odvrgli bombe. Bili smo preplašeni, vendar nismo doumeli, kaj se dogaja. Pomislili smo na vojaške vaje, da so bombe odvrgli v vodo, v reko Krko. Misli niso bile jasne, strah pa velik. Kmalu zatem je bilo obvestilo po radiu, da so letala odvrгла bombe na tovornjake, ki so zaprli pot oklepnim vozilom. Umrli so tovornjakarji, očetje in možje. Pričela so se pogajanja in obstreljevanja. Zgorela je tudi bližnja domačija oziroma hlev. Moj mož, ki se je spomnil strahov zadnje vojne, je vzel nahrbtnik z nekaj hrane ter radio, nato pa sva šla proti gozdu. Nekateri so se nam smejali,

popoldne pa so spremenili svoje mnenje. Ljudje so bili samo pri radiu in pozneje tudi pred TV, kjer so se vrstila poročila o stanju po Sloveniji. Največ so ljudje poslušali Jelka Kacina, o katerem so kasneje trdili, da je dobil vojno. Bilo je nekaj dobrih in nekaj neuspešnih pogajalcev. Naš sosed je bil priča razmeram pri Medvedjeku. Kot šofer reševalnega vozila je bil tam po službeni dolžnosti, kjer so bili rezervisti teritorialne enote. Bil je v smrtni nevarnosti, ko je prišlo do streljanja. Opazoval je mlade vojake v oklepnih vozilih, ki so bili lačni, žejni, preplašeni, jokali so, nekateri so bili ranjeni. Niso vedeli, za kaj pri vsem tem sploh gre.

Po dogodkih, ki smo jim bili priča pozneje na Hrvaškem in v Bosni, mi je postalo jasno, čemu smo ubežali, pa tudi kaj smo pridobili. Pa tudi mladostno navdušenje za boj je splahnelo.

Vida Luzar

Čeprav pišem dnevnik, nimam o tej vojni nič posebnega zapisanega, ker je bil okrog nas mir, le eno uro od nas, na Medvedjeku, sem videla letala, ki so napadla kolono vojaških vozil, ki so se prebijala po cesti. V tem napadu je bil ranjen domačin Anton Kotar, ki je bil v bližini in je pod domačim kozolcem obležal. Ker so njegovo domačijo zažgali z avioni, je pod domačim kozolcem še zgorel, drugi domači pa so se rešili. To je bil v naši bližini največji boj in nesreča, ko je dom ostal brez gospodarja. Drugi kraji so bili bolj nesrečni in so veliko hudega pretrpeli. Smo pa videli po televiziji in brali v časopisih, politiki so se bolj bojevali za svoje stolčke, tako kot se še danes.

Marija Sadat

Bilo je delo na polju in v vinogradu. Na travniku smo sušili seno in še nič hudega sluteč gledali, kako letala preletavajo naše kraje. Živimo le kakih dvajset kilometrov od Krakovskega gozda. Kmalu smo izvedeli, da je že vojna. Prve dni smo bolj poslušali, kmalu pa je postalo resno. Še spomin na nemško vojsko mi je dal takoj vedeti, kaj storiti. Začela sem pospravljati, napekla kruh in ga posušila, peciva, ki čaka, bilo je že vse v škatlah, če bi bilo treba oditi, tudi za vsakega sem spakirala obleko in nekaj odeje. Zraven sem vedno govorila otrokom, saj ne bo nič hudega. Saj nas varuje Bog in naši oblastniki bodo imeli pravo pamet. Molili smo za mir. Le nekam s težavo smo delali na polju. Vinograd imamo blizu Krakovskega gozda. Ko sva z zetom škropila vinograd, sva morala dvakrat prenehati, ker so letala tako nizko preletavala nad tem krajem. Prenehala sva delo in se odpeljala domov, bilo naju je pošteno strah. Mlajši drugi zet, ki je sedaj na našem domu, je takrat služil kot rekrut prvi vojak slovenske vojske v tistih odločilnih dneh in to v Krakovskem gozdu. Ne govori veliko o vojski, pravi, da vojak ne govori kaj je bilo tam, je pa ponosen, saj so se dobro bojevali za Slovenijo.

Vsi smo ponosni na samostojno Slovenijo, le bojimo se, da nas ne bodo prodali tujcem. Imam spomin na starega očeta, ko sem bila še otrok in je govoril mami, povej otrokom, ko bodo zrasli, da je vojna, prišel bo pa čas, ko bo mir in bo Slovenec Slovincu gospodar, takrat pa spet ne bo lahko in to je sedaj.

Ana Starc

Marko se je rodil prav na 25. 6. 1991. V porodnišnico pa sem prišla že dan ali dva dni prej in ker sem rodila s carskim rezom in sem bila tri dni v šoku, sploh nisem natančno vedela, kaj se dogaja. Četrti dan, ko sem prišla na oddelek, se spomnim, da je bilo okrog kosila, ko je začela tulit sirena. Sploh nisem vedela, za kaj gre. Bila sem tudi še precej šibka in sem se težko zvelkla iz postelje. Ko sem prišla na hodnik, je bilo tam že polno žensk. Vse so preplašeno gledale, ker ni nihče nič povedal in ni bilo nikjer nikogar. Nato je prišel predstojnik dr. Pavlin in rekel, da je bil alarm zaradi nevarnosti zračnega napada, a da zaenkrat ni nič hudega in da naj gremo nazaj v sobe. Zdaj sem videla, da gre zares. Razmišljala sem vse mogoče. V sobo, kjer sem bila najprej sama, so prišle še druge porodnice.

Naslednji dan je bila nedelja. V sobo smo dobile otroke. Čez ene pol ure, ko smo imele otroke pri sebi, pa je pritekla v sobo sestra in rekla: »*Tista, ki lahko, naj odnese otroka s seboj v kletne prostore, tista, ki ga ne more, pa naj ga pusti in ga bomo me odnesle in naj sama nekako pride dol.*« Joj, kaj zdaj! Še nogavic si nismo imele časa obuti. Jaz svojega otroka nisem mogla nesti, ker sem bila rezana. Dobro, da je bila ena sestra, ki, moram reči, se je takoj pobrigala zame. Dol smo šle po stopnicah. Spodaj sploh ni bilo nobenega zaklonišča, ker je bila porodnišnica še stara. Prišli smo v kletne prostore, v enem prostoru smo bili vsi zgneteni. In tudi dojenčke v inkubatorjih so prinesli, kar po tleh so jih dali. Tiste, ki smo bile bolj šibke, sva po dve skupaj ležali na postelji, ker so na hitro privlekli nekaj postelj. Ene tri ure menda smo ležale, kolikor smo sploh lahko ležale. Vem, da je bilo to v času, ko nam niti zdravil niso dali in niti injekcij niso imeli oziroma samo nekaj malega. Nobena si ni upala iti nazaj gor. Ja, čudno je bilo. Ena je imela radio. Poslušali smo ga in sploh nisem mogla verjeti, da se kaj takšnega dogaja. Takrat ni bilo prenosnih telefonov kot danes, da bi izvedela kako in kaj je doma. Vse mogoče mi je šlo po glavi in ali bom od svojih sploh še kdaj koga videla. Za kosilo smo potem šle nazaj gor in tiste, ki so bile sposobne iti domov, so šle, tako da je porodnišnica ostala skoraj prazna. Vse so pripravili za primer, če bodo prišli ranjenci. Me pa smo morale brisače in drugo šparati. Najprej so nam naročili, da dojenčkom ne smemo dajati domačega mleka, nato pa obratno, da ga lahko. Zanimivo pa je, da tista dva dni, ko je bilo najhujše, menda nobena ni prišla roditi. O tem se je tudi ena sestra malo pohecalo, ko je rekla: »*Ne vem, ali od strahu niso prišle roditi ali kaj.*« Ko so prišli starši in mož, sem se oddahnila. Rekli so mi, da ni tako hudo, da pa so povsod vojaki z mitraljezi. Ko sem to slišala, mi ni bilo prijetno. Tisti dan so še lepo prišli k meni, naslednji dan pa je mož do Otočca še prišel, nato pa je do mesta moral po nekih travnikih, ker je bila cesta zaprta. Z mano v sobi je bila tudi ženska, ki je imela moža na Medvedjeku in je samo jokala. Ni vedela, kaj bo. Ker so imele sestre radio, sem veliko hodila po hodniku in ga poslušala. Slišala sem tudi o bombardiranju v gozdu v bližini našega doma. Ko sem to slišala, sem bila vsa iz sebe.

V ponedeljek smo ob alarmu še enkrat bežale dol. Meni pa se je vse vnelo in sem imela probleme še s tem. »*Kaj bo zdaj, kam bom šla?*«, sem si mislila ob nekaj dni starem otroku. In še nečesa se spomnim. Ko se je začel delati mrak, je začelo pokati. Pokalo je celo noč, do zjutraj. Spraševale smo se, kaj je to in ene so rekle, da imajo streljanje menda kar posneto. Može so se na obisk vozili s kolesi in si nato pri prijateljih sposodili avtomobile, da so prišli do Novega mesta, ker so bile ceste zablokirane. Nekatere pa sploh niso mogle domov. Ko sem šla jaz domov, je bilo že malo bolj sproščeno, ampak nova avtocesta je bila popolnoma prazna. Niti enega avta nisva videla.

Pet let za tem so snemali otroke, ki so bili rojeni na prvi dan slovenske države. Menda jih je bilo štirinpetdeset. Tisti, ki je hotel, je kaj povedal, naš Marko pa je zapel. Posnetek so predvajali med proslavo, ki je bila tudi po televiziji.

Majda Zorko

Šestindvajsetega junija sem kot ponavadi prišla v službo. Sodelavci so bili nekako zaskrbljeni, kot da se je nekje v bližini zgodila huda nesreča. Nestrpnost sem vprašala, kaj se je zgodilo. Neka sodelavka je bila začudena, ker nisem ničesar vedela. »*Tanki so že na Vinici, po radiu sporočajo, da je JLA že ponoči s tanki krenila proti Novemu mestu in Ljubljani ter italijanski in avstrijski meji.*« Mislila sem, da je to nemogoče in da se kdo šali. Treba je bilo začeti delo, huda novica pa je bila potrjena ob nenehnem poročanju po radiu in televiziji, namreč JLA je res napadla samostojno Slovenijo.

Čez nekaj ur se je oglasila sirena za zračno nevarnost. Telefonirala sem domov, da bi preverila, kako je z družino, ali so odšli v zaklonišče. Mož mi je povedal, da je spakiral najnujnejše stvari in da se z otrokoma odpravlja v zaklonišče. Najraje bi bila z njimi, a mi tega ni dovoljevala služba, ker sem zdravnica in bi morala počakati na morebitne množične poškodbe ljudi. V službi smo se vsi spraševali po sodelavki, katere mož je bil častnik, ker bi nam mogoče ona lahko bolje pojasnila, kaj se dogaja. Žal je ta dan ni bilo in nikoli več ni prišla. Spomnila sem se, da se je zadnjih nekaj mesecev pritoževala, da se ne počuti več varno v Sloveniji. Svojo hči, ki je takrat hodila v drugi razred osnovne šole, je že med zimskimi počitnicami izpisala iz šole in jo poslala živeti k staršem v Srbijo. Takoj mi je postalo jasno, zakaj je tako naredila. Vedela je, da bo vojna.

Pri nas v Črnomlju na srečo ni bilo hujših dogodkov, čeprav je bila večina moških mobilizirana v vojaške enote. Najbolj napeto in nevarno je bilo varovanje vojašnice. Tam so bili tudi mladi vojaki iz vseh krajev takratne države, ki so služili redni vojaški rok. Prihajali so njihovi starši, da bi jih osvobodili iz JLA. To je bilo skoraj nemogoče. Nastajala je zmeda med odgovornimi s strani JLA, domačini in starši. Bilo je slišati strele, na srečo ni bilo večjih poškodb. Najbolj veselo je bilo, ko smo izvedeli, da je vojašnica osvobojena brez žrtev in da bo JLA mirno zapustila Slovenijo.

Po desetdnevni napetosti me je najbolj nasmejalo to, ko je moja takrat triletna hčerka Sanja ves čas mislila, da se s kovčki odpravljamo na morje, zraven je dodala svojo vrečko s kopalnimi rečmi.

Ankica

Dan pred tem, ko so v Slovenijo vdrli tanki JLA in to prav skozi naše mirno staro mesto Metlika, ležeče ob meji s Hrvaško, kjer nas deli reka Kolpa, sem se vrnila domov iz bolnišnice v Novem mestu, kjer sem bila na zdravljenju. Bil je miren, lep poletni dan. Sploh je bilo v Metliki življenje mirno, prava Jugoslavija v malem, kjer so in še živijo pripadniki vseh narodnosti jugoslovanskih republik, ki so si našli delo v treh tekstilnih tovarnah v Metliki in še v raznih drugih podjetjih.

Živim v starem delu mesta in se nam, stanovalcem CBE še sanjalo ni, kaj se dogaja. Naslednje jutro sem šla v zdravstveni dom, ki ga imamo v Metliki, da bi oddala izvide o zdravljenju v bolnišnici. Močno sem se prestrašila, ko sem opazila krvave madeže na

stopnicah. Ob vstopu v notranjost zdravstvenega doma sem opazila veliko razburjenje zdravniškega osebja. Govorili so o dogodkih minule noči, o tem, kako so tanki JLA prišli čez most, ki povezuje Slovenijo in Hrvaško preko Kolpe, in kakšne probleme so imeli zaposleni s prihodom v službo, ker je bil most že blokiran in onesposobljen za promet. Prišlo je tudi že precej pacientov, vsi smo bili prestrašeni in zaskrbljeni, saj nismo mogli verjeti, da se je to res lahko zgodilo. Povedali so tudi, da je bila kri na stopnicah od ranjenega vojaka JLA, ker so naši teritorialci, ki so bili medtem že obveščeni, kaj se dogaja, že na Gorjancih, postavili zapore in skušali ustaviti kolono vojaških tankov, pri tem je bil pač eden od vojakov ranjen in so ga pripeljali v zdravniško oskrbo v zdravstveni dom Metlika, kjer so mu dali prvo pomoč.

Tako se je začelo. Bili smo zelo prestrašeni. Na srečo tukaj ni bilo več nobenega prehoda z juga, ker so most onesposobili in tukaj ni bilo neposrednih bojov. Bile pa so grožnje, alarmi, preletavanja sovražnih, še pred nekaj dnevi prijateljskih letal, izsiljevanja in grožnje vojaških enot, ki so bile nastanjene v Karlovcu, komaj trideset kilometrov oddaljenem od Metlike, da bodo Metliko z bombami podrli, tako da so se ljudje skrivali po kletih in bežali iz mesta, kjer so (če so le imeli možnost) preživeli noči in tudi dneve, predvsem matere z otroki, ker so bili mlajši moški vsi na položajih in budno pazili, kaj se dogaja. No, hujše se je premaknilo naprej proti Ljubljani in po vsej Sloveniji, strahoma smo spremljali na televiziji in poslušali radio o dogodkih in si globoko oddahnilo, ko je po desetih dnevih minilo. Hvaležni smo našim voditeljem in junaškim branilcem, da je bilo tako hitro končano in da nismo preživljali pekla dolge vojne, kot so ga na Hrvaškem in v Bosni.

Terezija Cimerman

Mož je prišel domov iz nočne službe. Ponoči, med službo, je izvedel, da se pripravlja napad na Slovenijo, in sicer ob devetih zjutraj. Ker še sam ni mogel verjeti temu in ker me ni upal prestrašiti v spanju, me ni zbudil in je tudi sam zaspal, upajoč, da se ne bo nič od napovedanega uresničilo.

Zbudili so naju zvoki siren. Takoj zatem je nastopila panika in velika zmeda. Pograbili smo vse, kar nam je prišlo pod roke. Ker ni bilo časa, da bi se preoblekla, sem v klet odhitela kar v pižami. Na srečo je bilo takrat poletje in nas vsaj ni zeblo.

V kleti je bilo zbranih že veliko sosedov. Naša hiša, kjer smo takrat še stanovali, je bila zelo velika in stara in je imela prostorno klet, ki je bila skoraj cela v zemlji in smo se zaradi tega s sosedi zatekli prav vanjo. Bilo nas je pošteno strah in kar verjeti nismo mogli, da se to dogaja prav v naši državi. V kleti smo bili kakšno uro, dokler ni minila nevarnost, potem pa smo odšli nazaj v svoje domove. Do popoldneva smo si v naši kleti uredili pravo malo postojanko – vsak je prinesel nekaj hrane, odej, oblek, baterij in seveda tudi radiotranzistor ni manjkal. In ob vsaki nevarnosti smo se zatekli v klet. V službo smo sicer hodili, vendar je v mestu vladalo zatišje, bilo je grozljivo mirno. Zelo sem se prestrašila, ko je mož nekega dne prišel pome v službo in sva na poti domov nad sabo zagledala letala. Letela so čisto nizko in slišal se je grozen hrup. Takrat me je spreletelo po vsem telesu in šele takrat sem se zavedla, da gre zares. Letala so bila na poti proti oddajniku Kum. Nekaj časa zatem se je slišalo grozno bobnenje nedaleč stran. Bilo je grozljivo. Srčno upam, da se kaj takega ne bo nikoli več ponovilo.

Mojca Dimec

Popoldne 26. junija so me iz porodne sobe vrnilo spet med druge nosečnice in matere. Med njimi se je potihoma šušljalo nekaj o tankih, o vojaki. Dnevne novice, politika? Zadnja skrb. Samo da je moja punčka zdrava! Toda nemir in radovednost, bolj novinarska kot osebna, nista popustila. Kaj neki se dogaja tam zunaj, zakaj vsi tičijo pred televizorjem? Mož me ni hotel vznemirjati in je na moje vprašanje odgovoril le: »*Ah, nič posebnega, bodo že uredili.*« »*Zagotovo bodo povedali pri osrednjih poročilih,*« sem si rekla, »*se bom že potrudila, da si jih ogledam...*«

Tedaj, nekaj ur po porodu, mi je postalo jasno. Slovenija je v vojni! Prvo, kar je zarezalo v moje še vedno zmedene misli, je bilo vprašanje: Pa moja hči? Kaj bo z njo? In vsi ti nebolgli otroci. Kakšna prihodnost jih čaka? Bila je sredo, prvi dan življenja mojega otroka. Petek. Vsakodnevna dopoldanska vizita. Tokrat presenetljivo drugačna kot sicer. Bolnišnično osebje je hitelo po hodnikih in iz sobe v sobo, med bolnicami je bilo čutiti nepojasnjeno napetost. Obisk zdravnika, pregled in ocena zdravstvenega kartona na postelji, pogovor. »*Imate prevoz do doma? Z vami je vse v redu, z otrokom tudi, odšli boste domov,*« je vsaki mladi materi posebej razlagal zdravnik. Tri, celo samo dva dni po porodu, pa že na pot? Domačinke bomo že kako, toda tiste iz oddaljenih krajev, celo s Hrvaške, kaj pa one in njihovi dojenčki? »*Bolnišnica potrebuje prazne postelje – za vsak primer. Vse ženske, ki jim nujna medicinska pomoč ni življenjsko potrebna, morajo iz bolnišnice. Čimprej!*« Klic iz telefonske govorilnice in že smo sedeli v avtu. Le še mammo obiščemo, da ji pokažemo vnukinjo, nato pa naravnost domov! Vznemirjenje raste. Domov, samo še domov. Na pol poti do doma je lekarna. Kaj če bi kupili mleko v prahu? Nikoli se ne ve, ali ne bo prišlo prav, še posebno če bodo živci popustili in bo naravno mleko usahnilo. (Na vso srečo se je izteklo tako, da smo še leto dni kuhali puding iz umetnega mleka.) Z novorojenčkom v naročju, na zadnjem sedežu avtomobila pred lekarno, je pričelo treskati. Oddajnik na Kumu je bil sredi dneva razsvetljen kot kak olimpijski stadion ponoči. Le kje so zdaj vse tiste matere z majhnimi otroki, s katerimi smo skupaj zapustile bolnišnico? Kaj nam je usojeno? Samo domov!

Doma kot da nismo doživeli nečesa nepopisno lepega, neponovljivega, prihoda novega člana v družino. Najprej pripravljanje torbe z zalogo plenice, oblačil, odev in stekleničk. Radio in televizija... V vsakem prostoru drug program, da ne preglasijo drug drugega. Jelko Kacin sporoča, da...

V nedeljo dopoldne zatulijo sirene. Spet letala nad Kumom. V naši neposredni bližini. V zaklonišču, v hladnem in skrajno utesnjenem prostoru pod stanovanjskim blokom, trdno zaprtem z jeklenimi vrati, ki naj bi nas ubranila tudi pred jedrsko bombo, nemirno posedamo skupaj s sosedi.

»*Tako majhno detece imate, pa že ždi tu notri. Revica,*« sočustvujejo. In čez dva dni ponovno. Po treh tednih, psihologi in psihiatri bi v normalnih okoliščinah stisko pripisali poporodni depresiji, se je moja punčka, sredi mojih morečih sanj, znašla v potovalni torbi vrh omare. Da jo skrijem pred vojaki, pred sovražnikom, ki trka na naša vrata... Mora je minila, spomini ne bodo nikoli.

Mateja Grošelj

Spomin na tistih deset dni vojne je že nekako zbledel in danes se sprašujem samo še to, ali je bilo sploh treba poseči po orožju in z njim napraviti preveč žrtev in škode. Spomin

mi prikaže tri dogodke, s katerimi sem bila neposredno povezana. Čeprav v nobenem od teh moje življenje ni bilo ogroženo, pa vendar zavest, da je okrog oziroma čisto blizu prava bitka, vzbujajo stisko in strah.

Takrat sem delala v Zagorju in ko sem se z nekega sestanka vrnila v pisarno, sem na telefonskem odzivniku poslušala naslednje sporočilo: »*Mami, bodi previdna, ko boš šla domov, saj so pravkar napadli Kum.*« Bil je moj, takrat štirinajstletni sin Boris, ki je z domače terase opazoval letalo, kako leti nad televizijskim oddajnikom na Kumu in ga napada. Res sem se v strahu začela spraševati, kako domov v Trbovlje. Ta napad pa sem si predstavljala kot začetek okupacije Zasavja in v hipu me je zgrabila panika, ali bom še kdaj videla svoje doma.

Na savskem mostu v Zagorju je bilo polno vojakov in policistov, od vozil pa samo moj avto. »*Bom prišla v Trbovlje?*« sem skoraj šepetaje vprašala vojaka. »*Vi kar mirno naprej, nič ni narobe.*« Srečno sem prispela domov in na terasi pred hišo poslušala in gledala Borisovo pripoved o zračnem napadu. No, samo da je mimo, sem si dejala.

Kot se spomnim, je bil to le prvi napad. V pripravi je bil nov. Mislim, da so nas nanj opozarjali po radiu in da je bilo to med vikendom, saj smo bili vsi doma, tudi starejši sin Gregor, takrat star dvaindvajset let in študent v Ljubljani. V najbolj skriti kleti, kurilnici, ki je v hiši povsem obdana z zemljo, smo si napravili zaklonišče. Mož je tudi vrata obdal z debelimi deskami, da jih ne bi prehitro raztreščilo. Čakali smo.

Alarm. Drug za drugim smo šli v zaklonišče. Pet nas je bilo, vsak je nesel svoj stol.

Sedeli smo in molčali in sploh nismo vedeli, kaj naj počnemo. Klet, ki je sicer brez dnevne svetlobe – slaba žarnica je visela na žici – nas je neizmerno utesnjevala. Stari materi (moji tašči) je položaj priklical spomine iz druge svetovne vojne. Pripovedovala je, kako je v avstrijskem taborišču preživela s sinom žalostne dni, kako sta bila lačna in kako so v kotu, kjer sta spala, lezle po njiju nadležne živali. Še veliko hudega je povedala. »*Kaj nam je spet tega treba?*« je jokala. »*Naj gre nekam še ta vojna, jaz grem v svojo sobo!*« je skoraj zavpil Grega in zapustil prostor. »*Počakaj tukaj, lahko se ti kaj zgodi,*« sem ga zaman poskušala ustaviti. Čakali smo in molčali. Alarm. Konec nevarnosti. Spet oddajnik na Kumu. Letala so odletela.

27. junija 1991 sem morala v Maribor. S kolegi tudi pomislili nismo, da bodo naše poti drugačne kot običajno. Na poti v Maribor je bilo vse kot navadno. Po končanem sestanku nismo mogli verjeti, da smo v tako velikem mestu. Neobičajna tišina nas je dušila. Nikjer ni bilo ljudi, prometa skoraj nič. V trgovini nam je prodajalka povedala, da se bližajo vojaki. Kako bomo prišli domov? Da ne bomo mogli, nam je na ulici povedal nek moški. Na cestah so postavljene ovire, povsod je polno kolon. Prehoda nikjer. Takrat sem začutila silen strah. Po kratkem pomenku smo se odločili, da gremo iskat cesto, kajti moramo v Trbovlje. Danes se mi zdi naša pot komična, takrat pa je bilo vse videti prav strašljivo. Zanimivo je bilo, kako so nam ljudje v okolici Maribora, kjer smo iskali izhod, dajali navodila za nadaljnjo vožnjo. Najprej so nas gledali z nezanimanjem, potem pa so nam čisto potihlo, kot v največji tajnosti razložili, kje bomo zavili levo, kje desno, risali smo te poti na papir in spet nadaljevali pot do naslednje vasi. Zašli smo tudi v brezizhodno situacijo. Tovornjaki so bili postavljeni čez cesto, vsakih nekaj metrov je bila ovira, šoferjev pa nikjer. Pa smo tam. Kolegica je čez nekaj minut dejala: »*Vsi ven!*« Kar odneslo nas je iz avta. Le kaj jo je pičilo? Kot blisk je zavila volan in zapeljala po strmem travniku. Nemi in zgroženi smo čakali, kdaj

se bo njen avto prevrnil. Menda smo tudi dihati pozabili. No, srečno je pripeljala na cesto, mi pa smo veselo zdivjali za njo, blatni do kolen, srečni do neba. Nekje pri Celju nam je uspelo pripeljati na glavno cesto. Tisti dan je bilo za nas konec vojne. Rada bi, da za zmeraj.

Ivana Laharnar

Zgodaj zjutraj me je zbudil hrup letal. Preklinjala sem vse pilote, še posebej švicarske, saj sem mislila, da imajo ponovno vaje na mariborskem letališču. Ker nisem mogla spati, sem odšla v službo. Tam sem srečala presenečene obraze sodelavcev. Njihovo začudenje sem si razlagala s tem, da me pač niso vajeni videti tako zgodaj v službi. Začela sem jim razlagati, da je to posledica tega, ker Švicarji vadijo na letališču in da ne razumem, kako lahko delajo tako zgodaj, da človek še spati ne more. Sedaj so bili pogledi še bolj začudeni. Ko so dojeli, da sploh ne vem, kaj se okoli mene dogaja, so mi razložili, da smo v vojni z Jugoslavijo. Ta dan sem bila dogovorjena z mojo babico, da pridem k njej na kosilo. Ker živi zraven vojašnice, je bil moj obisk postavljen pod vprašaj, saj so bile vse ceste okoli vojašnice zaprte, na cesti so bila vojaška vozila, čete vojakov v popolni opremljeni in peščica radovednih pogledov, ki so vse to dogajanje spremljali. Bolj kot sem babici želela dopovedati, da ne morem k njej zaradi vojaške zasede, bolj mi je prigovarjala, naj le pridem, češ, da pripravljamo mojo najljubšo jed. Trmasta kot je, je odšla na cesto, se postavila pred prvega vojaka in ga mirno vprašala, ali lahko pride njena vnukinja k njej na kosilo, ker pripravljamo musako. Ne morem si predstavljati vojaka, ki stoji z nabito puško, se pripravlja na morebitni napad, starejša gospa pa mu govori o svoji vnukinji in musaki. Babica je dobila pritrdilni odgovor. Podala sem se preko starega mosta, se prebila skozi zasede na cesti in prišla k moji babici, ki ji očitno niti vojna ne prekrži njenih načrtov.

Ta dan nisem želela domov, zato sem poklicala mamo, ali bi lahko prišla po me. Mama živi blizu druge vojašnice v Mariboru, kar nam je naredilo dodatne težave, saj bi se morala prebiti skozi dve zasedi na cesti, s tem da je bilo z avtom nemogoče priti do babičinega bloka. Tako sva se zmenili pri Drugi gimnaziji. Ko sem želela proti skozi zasedo, je k meni stopil vojak in me z resnim glasom opozoril, da je to vojaško območje in da tu nimam kaj hoditi, zato se naj čimprej umaknem. Vsekakor je bil to tudi moj namen. Vojaki z nabitim orožjem niso vzbujali prijetnih občutkov. Ta dan ni bilo več hujših zapletov.

Spomnim se alarma za zračno nevarnost, ko sem bila v službi. V zaklonišču smo se zbrali najrazličnejši ljudje. Minute so se vleklye kot ure. Želela sem ven na zrak, da bi lahko kadila cigareto in pobegnila joku histeričnih žensk, ki so spravljale ob živce moške in v še večji strah otroke, ki niso vedeli, kaj se pravzaprav dogaja. Vsi zasvojeni z nikotinom smo dobili dovoljenje, da lahko kadimo na hodniku. Ko sem bila enkrat zunaj zaklonišča, nisem imela nikakršnega namena oditi nazaj noter. Na srečo so fantje, odgovorni za straženje zaklonišč, to razumeli. Ostala sem z njimi zunaj. Pogovarjali smo se in igrali karte, tako so nam dolge ure alarma hitreje minile.

V zaklonišču smo se počutili kot ujeti, ne bi smeli biti zunaj njega in ker sem se bala, da bi morala še enkrat v zaprti prostor, kjer vsak človek čisto po svoje doživlja zračni napad, sem raje odšla k mami, ki živi v hiši in je v primeru zračnega napada odšla v domačo klet. Če bi prišlo do resničnega napada na mesto, bi bila z njo in bi vedela, kako je, ne bi se bala zanjo in se spraševala ali je vse v redu z njo, medtem ko bi bila sama obkrožena s tujimi obrazi.

Maja Aršič

Če bi mi kdo dejal, da bom doživela še eno vojno, mu ne bi verjela. Še manj pa, da bo ta vojna izbruhnila na naših, slovenskih tleh in da bo to vojno izzvala naša osamosvojitev. A se je nekega junijskega dne začelo. Zveni tako daleč – nekega dne... Vendar so spomini še zelo živi. Naenkrat je po radiu in televiziji mrgolelo novic o vojni, o izrednem stanju. Novinarji so dajali navodila civilnemu prebivalstvu, vojaški predstavniki so pozivali k pripravljenosti. Razloženi so nam bili alarmni znaki, opozarjali so nas na potrebne zaloge hrane, na nujnost umika v zaklonišča v primeru napada. Nihče sprva ni mogel verjeti, da gre zares. Tako smo prvi dan okupacije v opoldanskem času še delali na polju (mož, obe hčeri in jaz) v neposredni bližini doma teritorialne obrambe (doma smo namreč v Pekrah). Vojaška vozila, ki so vozila mimo nas, nas niso vznemirjala vse dokler se niso oglasili prvi zamolkli glasovi nekje iz daljave. Zvenelo je kot streljanje, zato smo se vrnili domov. A še vedno ni bilo dovolj, še vedno nismo zares verjeli. Da bi se znova ponovil grozovit scenarij vojne, mučenja ljudi, ki si želijo le svobode?

Tako je tega istega dne, po vrnitvi domov, mlajša hči odšla še v trgovino, kar s kolesom. Ko se je vračala, je iz mariborske smeri prifrčala granata in zadela sadovnjak, približno tristo metrov od naše hiše, hkrati pa v neposredni bližini ceste, po kateri se je le nekaj minut prej vozila hči. Grozljivo.

Med prvim alarmom se je odvijala tudi, lahko rečem, drama sosedovih otrok. V času alarma se je namreč njihova mama vračala iz službe in otroka (takrat nekaj manj kot desetletna sinova) sta ji vsa prestrašena in kričaje tekla naproti. Pred morebitnim napadom so se skrili kar pod most. In čeprav so na srečo ostali nepoškodovani, si ni težko predstavljati travme, ki jo tovrstno doživetje pusti na otroški, pa tudi starševski duši.

Doma smo zaradi vse glasnejših in pogostejših opozoril pripravili najnujnejše za primer najhujšega: odeje, lopate, baterije, radijski sprejemnik, nekaj vode in prvo pomoč. Ob ponovnem alarmu nismo več pomišljali: odšli smo v klet. Hudo je bilo, vsi smo mislili drug na drugega, obenem pa še na ljubljene, ki niso bili z nami. Starejša hči je imela fanta in čeprav so padale granate, smo jo komaj ustavili, da ni zapustila kleti. Najhujša je bila negotovost. Hčerko je skrbelo za fanta, ki se je ob tem času vračal iz službe, okoli nas pa so padale granate. Ena je zadela sadovnjak, v bližini naše hiše, ena vinograd v bližini teritorialne obrambe, dve pa sta zadeli zemljišče teritorialne obrambe.

Med vso to zmedo je mlajša hči prestrašeno zrla v prazno, medtem ko je zunaj pokalo in so se oglašali alarmi. *»Kaj bomo morali umreti?«* je bilo njeno najbolj pretresljivo vprašanje, ki pusti v starševski duši neizbrisno sled.

Tako smo preživeli prvi dan in v podobnih okoliščinah, s podobnimi strahovi, vse naslednje. Na srečo se za nas niso končali tragično. A žrtve je zahtevala tudi ta vojna. In tudi te žrtve so bile nesmiselne. Res mora teči kri nedolžnih zaradi politike, ki je prav ti, nedolžni, pogosto sploh ne razumejo?

Ana Borovnik

Moji spomini na vojno za Slovenijo niso prijetni. Da gre zares, sem se zavedla, ko so starši začeli delati zaloge hrane in drugih nujnih potrebščin. Spomnim se, da je bil lep sončen dan, ko so nas vznemirile sirene, ki so opozarjale na nevarnost zračnih napadov. Tudi po radiu so nas opozarjali, naj bomo pozorni na sirene in se pravočasno odpravimo v zaklonišča. Ker smo živeli v lastni hiši, smo šli v klet, ki je bila odlično zaklonišče. Oče je

pripravil velike plastične sode in jih napolnil z vodo za primer, če bi zastrepili podtalnico, ker imamo namreč svoj vodnjak. V kleti smo nestrpno pričakovali konec nevarnosti, kar pa se ni zgodilo še nekaj ur. Vendar nas sirene niso opozorile na drugo nevarnost – obstreljevanje takratnega doma za teritorialno obrambo. Tako sem bila nekega popoldneva v kuhinji, oče pa se je odpravil orat, ko je za hišo močno zaropotalo. Mislila sem, da je oče s plugom zadell ob betonsko stopnišče. Nato je počilo še enkrat in že je pritekel v hišo oče, češ da moramo v klet, ker obstreljujejo dom teritorialne obrambe. Vendar smo ostali v hiši in upali, da bo obstreljevanje prenehalo.

Spominjam se tudi, da smo šli po teto v staro hišo v Limbuš, v kateri ni varne kleti, pa še jugoslovanska vojska je prihajala iz limbuške smeri in je bilo v bližini kar nekaj streljanja. Vendar naša trmasta teta kljub opozorilom predstavnika TO ni hotela zapustiti hiše. Tako nas je skrbelo zanjo, pa tudi za mojega takratnega fanta, zdaj moža, ki je moral ostati dlje v službi, saj so delali barikade za protitankovsko obrambo.

Tako se jaz spominjam vojne. V spominu mi je ostalo tudi radijsko sporočilo o koncu vojne. Poročali so o umiku vojske, kar pa je trajalo kar nekaj dni. Sporočilo o tem, da je odšel še zadnji konvoj, je bilo najlepše.

Mojca Borovnik

Ja... seveda se še spominjam. Najprej mi šine v glavo, kako so otroci cele dneve igrali monopoli. Spomnim se, da se je govorilo samo o napetostih, ki so bile v državi, nihče ni govoril o napadu ali celo o vojni. Mislila sem si, da se bo že rešilo vse s pogovori, kompromisi. Proti koncu junija sem bila tako kot danes v službi na Štajerskem avtodomu. Ker je bil lep sončen dan, sem odšla na zelenico pred salonom, kjer so nam v tistih dneh posadili okrasno grmičevje. Na pločniku prek ceste sem zagledala gručo ljudi, ki so se sklanjali in s tal pobirali liste. Potem smo s sodelavci našli tak list na naši strani ceste. Bil je letak, takšen kot so jih včasih trosili z letali in so vabili na kakšne večje prireditve. Tudi tega so vrgli iz letala. Na letaku je pisalo, naj ne nasedamo politikom, da nas oni zavajajo in da naj raje damo podporo armadi, ki brani našo domovino. Ko sem to prebrala, nisem vedela kaj pomenijo besede, a že kaj kmalu sem se zavedela njihovega pomena. Čez kakšen dan, dva so se zgodili pekrski dogodki in vse se je samo še stopnjevalo. Takrat, ko so bombardirali Šentilj, je sodelavkinemu sinu odtrgalo nogo. Še danes vidim te posnetke. Ko se je slišalo v Mariboru padanje bomb, nam je direktor rekel, da lahko gremo domov. V tistem času sem ravno sklepala kupčijo z nekim avstrijskim podjetjem (seveda so odpovedali posel). Vso dokumentacijo in ostale pomembne papirje sem zaklenila v sef, ki je stal v salonu. Salon sem pospravila. Bilo je tako, kot da za vedno zapuščam salon in se nikoli nihče ne bo več vrnil. Zaklenila sem vrata in se odpravila domov. Domov nisem vozila po glavni cesti, saj so bile povsod barikade. Vozila sem za kolono vozil po stranskih poteh. Pot, se spomnim, je šla nekje skozi gozd. Mislim, da nekje pri Miklavžu. Danes te poti zagotovo ne bi našla. Po naporni vožnji sem prišla domov, do Pragerskega. Šla sem v hišo, vzela najnujnejše stvari zase in za sina, zaklenila in se odpeljala k mami v bližnjo vas. V svoji hiši nisem hotela ostati, saj je Pragersko pomembno železniško križišče in sem se bala, da ga bodo bombardirali. Pa tudi malo sem vraževerna, saj so na parcelo, kjer imam hišo, v drugi svetovni vojni odvrgli bombo. S takimi mislimi sem se ubadala, dokler pri mami nisem objela sina in ugotovila, da je on čisto v redu, da je zanj dan kot drugi. Kaj

ne bi bil, ravnokar je končal drugi razred in se veselil brezskrbnih počitnic. Pri mami in sestri je bilo skoraj vsakdanje. Odrasli smo sedeli v jedilnici, poslušali radio in televizijo, otroci so se igrali na dvorišču. Vendar samo tako, da smo jih videli skozi okno. Sedeli so, igrali dan za dnem monopoli, se pripravili o nakupih letališč.

Takrat se spomnim, sem na novo slišala po televiziji pojem sporočilo za javnost. Tega še prej nisem slišala. Teh sporočil za javnost je bilo kar preveč. Vodil jih je Jelko Kacin, govoril je, kako se skriti in zavarovati pred zračnim napadom. Najbolj me je skrbelo kako se bomo skrili mi, če nimamo kleti. Vendar teh nevarnosti ni bilo. Na vasi smo živeli kot vsak dan, le radio in televizija nista bila vedno prižgana. V službo nisem šla štiri dni. Ko se je vse skupaj končalo, sem si pošteno oddahnila. Minil me je strah, skrbi za sina. Vendar se spomnim, da sem se še potem enkrat ustrašila, ko sem po radiu slišala, da se proti Sloveniji iz Srbije pelje kolona tankov. Takrat me je zgrabila panika, vendar te informacije niso bile resnične. In kmalu smo vse skupaj pozabili. Deset let potem sem mislila o tem in gledala sina, kako bo kmalu vojak.

Danica Cebe

Včasih sem poslušala starše in stare starše, ki so določali čas kakšnega dogodka takole:

»za časa vojne«, »med vojno«, »pred vojno«, »tako po vojni« in podobno, pa se mi je zdelo to tako oddaljeno in nedoumljivo dogajanje. Takrat se mi ni zdelo mogoče, da bi lahko kdaj takšno izražanje uporabljala tudi sama. Pa vendar se je zgodilo, da sem tudi jaz doživela vojno za samostojno Slovenijo. Nekateri dogodki so mi ostali nepozabno v spominu. Takrat sem morala službeno nadomeščati sodelavko v petnajst kilometrov oddaljenem Celju. Že med delovnim časom so prihajale do nas govorice, da se nekaj dogaja.

V Ljubljani so zabarikadirali nekatere ceste proti Trzinu in Brniku, zatem se je dogajanje približevalo – da je cesta iz Celja proti Laškemu zaprta, so povedali kurirji, ki so prihajali v Celje od tam in so se morali pripeljati z vlakom. Začelo me je skrbeti, ko so se začele širiti govorice, da postavljajo barikade tudi na cesti proti Podplatu in Rogatcu, da bi preprečili vdor jugoslovanske vojske s tistega konca. V službo sem se pripeljala iz tiste smeri, vendar iz bližnjega Grobelnega, spotoma pa sem morala pobrati še otroka v osnovni šoli v Šentjurju. Nekdo je prinesel vest, da je zaprta tudi že cesta na ožjem delu v Štorah. Takrat me je zajel preplah, kajti to je bil del ceste, po kateri sem se vračala domov. Telefonirala sem domov, da je šel mož po otroka, če bi morala jaz domov z vlakom in bi morala pustiti avto v Celju, in čakala naslednje vesti. Kmalu zatem se je vrnil kurir, ki je prinašal material iz Šmarja v Celje in zanikal vest o zaprti cesti v Štorah. Oddahnila sem si in prosila nadrejene, da sem smela eno uro prej iz službe. Naletela sem na razumevanje in dobila dovoljenje. Moja vožnja proti domu ni bila nič posebna, razen tesnobe, ki sem jo občutila v prsih iz prižganega radia, da ne bi zamudila kakšnega pomembnega obvestila.

Nikoli prej in tudi nikoli pozneje nismo poslušali radia in gledali televizije tako zavzeto in skrbno, kakor tistih deset dni, ko se je odločalo o usodi naše male domovine. Jelko Kacin je bil v tistih dneh največja in najbolj poslušana in gledana medijska zvezda.

Posebej se spominjam tudi tesnobnega občutka tiste nedelje dopoldne, ko so napovedali letalski napad na Slovenijo. Po televiziji so opozarjali, naj se umaknemo v zaklonišča ali kam proč iz strnjenih naselij, ker so letala že vzletela v napad z letališča v Zadru. Naša hiša stoji na robu vasi, vendar je Grobelno pomembno železniško križišče, zato smo se bali, da

smo neposredna tarča napada. Za hišo imamo v zemljo vkopano klet – zemljanko, v njej smo si pripravili zasilno zaklonišče, vanjo nanosili odeje, pitno vodo, konzerve in vloženo ozimnico, da bi imeli nekaj zaloge in hrane za vsak primer. Najbolj me je skrbelo, kako naj poskrbim za očeta, ki je bil po hudi prometni nesreči prikovan na invalidski voziček. Sprva ni hotel slišati, da bi zapustil svojo hišo, ki stoji v neposredni soseski z železniško postajo. Z mnogo prigovarjanja in prepričevanja, da je tam res v najbolj neposredni nevarnosti, saj bo železniška postaja skoraj gotovo tarča napada, smo ga uspeli pregovoriti, da smo ga skupaj z mamo pripeljali k nam in smo skupaj čakali na bližnjo negotovost. Po sredstvih javnega obveščanja so sporočili, da se našim mejam s hrvaške strani približujejo tudi oklepna vozila, ki naj bi prodirala proti nam s Kozjanskega. Bali smo se tudi prodora pehotnih enot. V Celju stanuje teta s sinom in njegovo družino. Tudi oni so želeli ven iz mesta, pa so nas prosili, ali smejo priti k nam. Seveda smo jim dovolili, celo poprosili smo jih, naj pridejo in naj bratranec, ki je lovec, prinese s seboj vse orožje, kar ga premore, da bi se lahko ubranili kakšnega napadalca, ki bi se prikazal izza vogala. Dobro se spomnim trenutka, ko je bilo dejansko poskrbljeno že za vse najnujnejše in smo še čakali, da zaslišimo hrumenje letal. Z možem sva stala pred najino hišo in se spraševala, ali je res mogoče, da nama bodo v trenutku zrušili žulje najinih rok, ki so petnajst let ustvarjale dom nama in najinima otrokoma. V istem trenutku sva dojela nesmiselnost in neskončno brezumje tako imenovanih »velikih bojevnikov«.

Marjeta Centrih

Ko se je leta 1991 v Sloveniji odvijala vojna, sem bila še zaposlena v vrtcu v Laškem, mož pa je še delal v Franciji, tako da sem bila sama s sinovoma, ki sta takrat obiskovala še osnovno šolo.

Bilo je težko, ker so nas, vse zaposlene v vrtcu, razdelili v izmene za dežurstvo, za varstvo otrok, od jutra do nočnih ur. To pomeni, da sta sinova takrat, ko sem bila na vrsti za dežurstvo, ostajala sama doma. Bala sem se, da se ne bi ravno takrat kaj zgodilo. Cele dneve smo po radiu in televiziji spremljali dogajanje v Sloveniji. Tudi mož je bil v skrbeh za nas, ko je izvedel za vojno. Vsak dan je telefoniral, da se je prepričal ali je z nami vse v redu. Veliko Laščanov se je iz mesta umaknilo na podeželje, kjer so se počutili bolj varne. Mi, ki stanujemo zunaj mesta, smo se ob alarmu, ki je oznanjal nevarnost za zračni napad, umaknili v klet, kamor smo si odnesli najnujnejše stvari in hrano za primer, če bi morali ostati tam dlje časa. No, na srečo se je vse hitro končalo in smo lahko spet kmalu normalno zaživel.

Matilda Drobne

Z možem sva dan pred začetkom vojne zvečer gledala televizijo. Predsednik Milan Kučan je imel govor pred slovensko vojsko. Razglasil je samostojnost. Že takrat smo se zavedali, da obstaja možnost vojne.

Petek. Zjutraj ko sva se z možem odpravljala v službo, sva po radiu slišala, da so se oklepna vozila odpeljala iz vrhniške vojašnice proti Ljubljani. Nisva mogla verjeti, da se vse skupaj res dogaja. Sina sva vseeno odpeljala v vrtec, sama pa odšla v službo. Ko sva po službi prišla v vrtec, tam ni bilo nikogar. Otroke so prepeljali v klet bližnje osnovne šole, saj drugje

ni bilo zaklonišč. Bilo nama je kar malo tesno pri srcu. Doma smo potem ves čas sledili poročilom po televiziji in radiu. Tistega dne so po vsej Sloveniji začeli postavljati barikade, da bi z njimi onemogočili prihod oklepnih vozil in vojske.

Sobota: Z možem sva zjutraj spet odšla v službo, sina pa odpeljala v vrtec. Tudi v službi smo ves čas sledili novicam. Spomnim se, da je bil eden od naših uslužbencev na službeni poti v Ljubljani. Med letalskim napadom je ostal ujet med barikadami.

Nedelja: Dopoldan smo ves čas poslušali obvestila. Minister Jelko Kacin je opozoril, da se bliža zračni napad in da naj gremo v zaklonišča. Hitro smo se oblekli in se z avtomobilom odpeljali do znancev, ki stanujejo onstran bližnjega gozda, kjer smo preživeli tisto popoldne. V času letalskega napada smo slišali le hrumenje letal. Pozneje smo izvedeli, da je bila tam v bližini vojaška baza. Domov smo se vrnili zvečer, ko so po televiziji povedali, da je nevarnost minila. Še nekajkrat se je tisti teden ponovil zračni napad, vendar se je kmalu vse pomirilo. Konec tedna so oznanili, da je vojna končana.

Spomini res niso najbolj prijetni, toda pretiranega strahu takrat nismo trpeli.

Zdenka Drolec

26. junija je imela naša šola (OŠ Gustava Šiliha Velenje) zaključno pedagoško konferenco v Zavodnjah. Že kmalu po prihodu v gostišče Vida nam je gostilničar, znan zabavljač, povedal, da so v Ljubljani tanki in da je napovedano bombardiranje Dravograda. Seveda smo se vsi smejali in ugotavljali, kakšen vic bo sledil. Potem nam je prinesel radio, da smo se lahko na lastna ušesa prepričali, da je Slovenija res napadena. Ko smo videli še kolono terenskih vozil, ki se je vila mimo Zavodenj proti Slemenu, kjer je imela teritorialna obramba svoj dom oziroma štab, ni nihče več dvomil. Vse nas je zajela nekakšna groza. Že uradni del konference smo hitro končali, neuradnega, ki je ponavadi nekakšna zabava ob koncu šolskega leta, pa smo kar izpustili. V skrbeh za družinske člane se je vsem mudilo domov. Do Velenja takrat še ni bilo cestnih zapor, samo kolegica iz Dravograda je imela težave. Pred Dravogradom je bila cesta že zaprta in avtobus je obtičal v Bukovski vasi, nekaj kilometrov pred Dravogradom. Tako sem se domov vrnila šele zelo pozno – peš. Takrat smo stanovali v bloku, ki je imel samo zasilno zaklonišče. V bistvu je bila to spodnja klet, namenjena za ozimnico. V to klet smo se zatekali po prvih alarmih, vsak s svojim cekarjem z malico in toplimi oblačili. Kmalu smo ugotovili, da je klet povsem neprimerna za zaklon, saj je brez zračenja in skozi njo potekajo vodovodne in kanalizacijske cevi. V primeru bombardiranja je najbrž ne bi dobro odnesli. Zato smo, ko je minila prva groza, ob zvoku siren, odšli kar na dvorišče. Tam je bilo vsekakor prijetneje kot ždeti v kleti. V teh nekaj dneh smo se sosedje spoznali med seboj kot se nismo prej v desetih letih. Tedaj smo prvič v drugačni luči videli prej tako neopaznega sosedo. Do zob oborožen je bdel nad nami in nam pokroviteljsko svetoval, kaj naj naredimo. Šele pozneje smo izvedeli, da je naša otroška soba mejila na njegovo »orožarno«.

Nekako četrty dan smo se odpeljali v Slovenj Gradec na obisk v bolnico k moji mami, ki je bila v tistem času operirana. Tja smo prispeli še neovirano. Nazaj smo se hoteli vrniti skozi Spodnji Dolič in Vitanje v Slovenske Konjice, kjer imamo ob obrobju mesta zidnico. Mislili smo, da bo tam varneje kot v Velenju, pa tudi delo nas je čakalo. Na vrhu klanca v Doliču je bila cestna zavora, zato smo se sklenili peljati skozi Velenje. Toda tudi cesta skozi Hudo luknjo je bila že zaprta. Hudo luknjo naj bi pripravljali za miniranje. Tako smo se

v Velenje peljali čez Graško goro in Plešivec. Z vožnjo naprej proti Slovenskim Konjicam prav tako nismo imeli sreče. V Frankolovem, na mestu, kjer so med drugo svetovno vojno postavili partizani zasedo Nemcem in je njihov poboj plačalo devetindevetdeset talcev, je bila spet cestna zapora. Vrniti smo se morali do Nove Cerkve, potem pa čez Vitanje in Stranic do Slovenskih Konjic. Tako smo se v Vitanju znašli skoraj na istem mestu, kot smo tisti dan že bili, samo na drugi strani zapore. Ta vožnja je trajala skoraj ves dan. Naslednje dni je mož opravljal delo v vinogradu, hčerki pa sta čepeli vsaka na svoji češnjevi veji – takrat so ravno dozorevale zgodnje češnje – in se nista zmenili zame. Sama sem novice vlekla na uho in jih ob preplahih zaman klicala v klet.

Cecilija Faktor

Nekaj dni pred pričetkom vojne je vodja naše folklorne skupine Neva Koleda Trampuš povedala, da se imamo možnost udeležiti festivala CIOFF (Zveze organizacij folklornih festivalov in ljudske umetnosti) na Sardiniji. Povabljen je bila namreč celjska folklorna skupina, pa ji je primanjkovalo plesalcev in muzikantov. Drugi dan vojne smo dekleta sama čakala na pričetek vaj in se čudila, kje so plesalci. Vstopil je uniformiran fant in komaj smo prepoznale, da je to Maco. Povedal nam je, da je še nekaj naših fantov vpoklicanih, ostala sta le Jani in Bučko, ki ju takrat ni bilo doma, in nekaj mlajših fantov. Izgledalo je že, da bo turneja padla v vodo. Do zadnjega dne pred odhodom nismo vedeli, ali bomo lahko šli. Starši nas mlajših so bili prav tako pred težko odločitvijo, ali nas pustiti zraven ali ne. Vseeno se nas je skupaj s celjsko skupino nabralo dovolj. Z avtobusom smo krenili iz Velenja v noči s četrtega na peti julij. Ker smo se morali ustaviti še v Ljubljani, kjer smo pobrali dva slovenska predstavnika CIOFF, nismo šli na najbližji mejni prehod, ampak smo prevozili vso Slovenijo. Ker smo se vozili po stranskih cestah, saj so bile na glavnih še zapore, smo na mejni prehod Fernetiči prišli šele, ko se je daniilo. Nikjer ni bilo nikogar, ne na naši ne na italijanski strani. Mejo smo prestopili brez kakršnekoli kontrole. Seveda smo takoj, ko smo bili v Italiji, obvestili starše, da smo živi in da smo na varnem.

Na festival smo bili prijavljeni kot predstavniki Jugoslavije. Ker je Slovenija že razglasila samostojnost, pod jugoslovansko zastavo nismo želeli nastopati. Drugi večer je bila uradna otvoritev festivala. Kljub temu, da Slovenija še ni bila uradno priznana kot samostojna država, nam je organizator pripravil novo tablo z napisom Slovenija, ki smo jo nosili na paradi. Tudi slovensko zastavo smo imeli s seboj, le s himno so bile težave. Ob predstavitvi posamezne države so namreč odvrteli njihovo himno, tako so Zdravljico še tistega popoldneva pred otvoritvijo posneli naši muzikanti v zasedbi harmonika-klarinet-bas. Tako smo bili verjetno prvi predstavniki samostojne Slovenije v svetu.

Urška Faktor

Osamosvojitve smo spremljali po televiziji. Zdelo se nam je neverjetno. Kako lepo so peli himno, takrat smo vsi vstali...

Prav posebej se spomnim, poročilom smo vedno sledili, kakšni mešani občutki so to bili, ko se je začelo zapletati. Kako se to lahko zgodi v državi, kjer so tako opevali bratstvo in enotnost?

Imeli smo župnijsko romanje na Ptujsko Goro. Pri maši smo prepevali in sploh nismo slišali alarma. Čudno se nam je zdelo, ko je bilo maše konec, da ni bilo nikjer nikogar, vse je bilo prazno. Tudi ko smo se peljali domov, nismo srečali nobenega človeka. Šele v Podlehniku pred policijsko postajo je bil nekdo. Nisem se bala, samo tako čudno se mi je vse zdelo.

Čez dva dni smo imeli pogreb našega upokojenega duhovnika (patra Ivana) Stanka Cvetka (1925–1991). Umrli je 30. junija. Zanimivo je, da se je med drugo svetovno vojno odločil, da bo postal duhovnik, ravno med to vojno pa je umrl. Na dan pogreba so nameravali minirati mejni prehod Gruškovje. Takrat sem nekje slišala, da če jim to uspe, bodo naš Podlehnik zravnali z zemljo. To me je zadelo in mi ni bilo vseeno. Skrbelo me je tudi za moje brate in sestre na Goriškem in na Krasu.

Ko smo se odpravljali od doma na pogreb, je bil alarm. Na pogrebu ni bilo veliko ljudi, niti njegovih sorodnikov, še manj duhovnikov, ker niso mogli priti. Podlehnik je bil kot izumrl, vedno prometna cesta je bila prazna. Videli smo le kolone vojaških vozil, ki so peljala v Zagreb. Strah pa nas v glavnem ni bilo. Mislim, da smo imeli veliko srečo.

Silva Feguš

To isto dogajanje so starejši ljudje spremljali drugače. Nastalo situacijo so jemali popolnoma resno. Bili so prestrašeni in nezaupljivi, saj so se stvari odvijale hitro in nepričakovano. Tudi moja mama ni bila izjema.

Ko se je na začetku zaostрила situacija na Vrhniki in se tako začela vojna, je bila moja mama še v službi. Povedala je, da so službo zapustili predčasno, že približno ob desetih, saj v železnici v primeru nevarnosti ni bilo dovolj zaklonišč in so se tako lahko vrnili domov. Skrbelo jo je predvsem za nas otroke, najstarejša hči bi se morala vrniti iz Celja. Vsi so srečno prišli domov. Mami in oči sta potem ostala doma še tri dni.

Čeprav imamo doma kmetijo, takrat starši niso mogli delati ničesar posebnega. Nezbrani in negotovi so begali sem in tja in največ časa prebili pred televizijo, kjer so spremljali tiskovne konference ipd. Mama je povedala, da so se najbolj prestrašili, ko je bil bombardiran bližnji oddajnik Boč. V tistem trenutku je pomislila na najhujše.

Takrat so starši k nam povabili tudi sorodnike iz Žalca. Tam se niso počutili varne in predvidevali so, da je na vasi varneje. Tako je bila naša hiša polna ljudi, se spominja mami, vendar ozračje ni bilo sproščeno. Veliko so se pogovarjali, premlevali probleme in dajali svoje komentarije. Skrbelo jih je, kaj se bo zgodilo. Mama se spominja tudi sosede, katere sin je bil takrat še v vojski JLA, in se ni mogel vrniti domov. Nihče ni vedel, kako bi mu pomagal.

Mama je povedala, da so ti dnevi minevali v napetosti in strahu. Najbolj zaskrbljen pa je bil stari oče, ki je preživel tudi drugo svetovno vojno. On je še predobro vedel, kaj pomeni vojna in kaj prinese s seboj. Mama se z olajšanjem spominja trenutkov, ko se je vse končalo.

Cvetka Fendre

Bila sem v nočni izmeni, ko sem zjutraj po radiu slišala za premike tankov iz vojašnic. Delam namreč kot medicinska sestra v splošni bolnišnici v Mariboru.

Že prej sem nekako slutila, da se nekaj pripravlja, a na kaj takega nisem pomislila. Zgrabila

me je panika, strah. Najprej sem pomislila na otroka, moža.

Po končani službi sem se še pripeljala domov z avtobusom. A kasneje zaradi barikad to ni bilo več mogoče. A skrb za paciente, za ljudi, ki me kljub temu, da se tanki premikajo po naših cestah, potrebujejo, me je gnala nazaj na delo. Cesta je bila skoraj neprevozna. Vsak dan sem se vozila po različnih poteh in porabila veliko časa samo za pot. Na vojno nisem bila pripravljena, nihče ni bil.

Ko sta minila dva dneva, je panika popustila. Ostal je le še strah. V kleti smo pripravili vodo, nekaj najnujnejših stvari za primer bombnega napada.

Še danes se spomnim prvega alarma za zračni napad. Zjutraj nas je zbudila sirena. Za nekaj sekund sem onemela, tiščalo me je v prsih, mislila sem, da me bo zadušilo. Pričakovala sem najhujše. Pomislila sem na otroka, ki nista smela čutiti mojega strahu, zato smo skupaj odšli v kletne prostore. Tam smo se zamotili s pogovorom, igranjem. Nismo mislili na to, kar se je dogajalo zunaj. Hvala Bogu je bilo vsega hitro konec.

V bolnišnici je bil oddelek dokaj prazen. Razen nekaj nujnih primerov skoraj ni bilo pacientov, ki bi ostali v naši oskrbi. Pripravljene smo morale biti na najhujše. Vsi smo bili pripravljene na to, da se zvečer morda ne bomo vrnili domov.

Vse novice smo spremljali po radiu. Slišala sem, da raketirajo Boč. Stisnilo me je v grlu, saj stanujemo nedaleč od tam. Nisem vedela kaj se dogaja, nisem vedela, ali se dogaja blizu mojega doma, nisem vedela, ali bodo nastradali mož in otroci, ki so bili doma. Telefona še nismo imeli. Nisem se mogla javiti. Nisem mogla slišati, kako je z njimi. Mislila sem, da ne bom zdržala, da bom zbežala domov. A vendarle mi je nek notranji glas govoril: »*Pomiri se. Vse je v redu.*«

Drugi alarm za zračni napad sem doživela na oddelku. Ker sem takrat delala na intenzivni negi, sem s pacienti ostala kar na oddelku. Druge paciente smo odpeljali v kolektorje v kletnih prostorih bolnišnice. Paničnega strahu nisem več čutila. Zdelo se mi je, da se ne bo nič zgodilo in tako so bile tudi pacientke bolj mirne. Pogovarjale smo se o tej vojni, se smejale, šalile, a nobena izmed nas ni zagotovo vedela, kaj nam bo alarm prinesel. Zanimivo je, kako v takšnih situacijah najprej pomisliš na moža, otroke, bližnje, na paciente. Pri vsem tem pa čisto pozabiš nase. Ni me skrbelo, kaj bi se lahko zgodilo meni. Pomembnejše so bile druge stvari.

Teh nekaj dni se mi je zdelo kot mora, ki bo izginila, ko se bom zbudila. A se je, hvala Bogu, končala. Spoznala sem, kako malo potrebuje človek, da je lahko srečen. Ko sem sedela pred hišo in pri igri opazovala moja otroka brez strahu, sem v sebi začutila nek notranji mir.

Ana Frumen

Zadovoljni in srečni smo pričakali dan razglasitve samostojnosti.

Glede na spomin tragičnih dogodkov po koncu druge svetovne vojne ob umiku vojske preko naših krajev, smo bili v času osamosvojitve na vsak dogodek, ki je bil usmerjen v kakšen spor, zelo pozorni.

Takoj ko smo videli na televiziji, da je Milan Kučan s slovensko delegacijo zapustil zvezno skupščino v Beogradu, smo bili v stalni pripravljenosti. Odhod iz Beograda v zvezi z njegovo odločitvijo nam je prikazal temno prihodnost. To nam je že pognalo strah v kosti. V takih trenutkih doživlja človek strah in bolečino. Vse to doživlja starejši človek, ki je že doživel vojno.

Ko je bil iz zraka napaden oddajnik na Boču, kar se je od nas zelo dobro videlo, so se nad nami začeli zbirati temni oblaki. Vsako letalo smo spremljali s pogledi, katero smer bo izbralo. Kljub temu, da naš kraj leži bolj v sredini Slovenije, smo vseeno z vso napetostjo čakali, kaj se bo zgodilo. Stalno smo imeli prižgana radio in televizijo, tudi ponoči. Osnova za besedno kroniko teh dni so bila poročila naših radijskih, časopisnih in televizijskih novinarjev.

Glasova nadškofa Alojzija Šuštarja in Jelka Kacina mi še danes zvenita v ušesih, ker sta tako živo poročala o dogodkih in nas z lepimi besedami tudi mirila. Nemogoče pa je našteti vsa imena in navajati, kaj je kdo poročal. Dogodkov in poročil nisem zapisovala. Imela sem preveč drugih skrbi, ker sem morala poskrbeti tudi za družino. Bila je tudi skrb za prehrano, ker so se trgovine zelo hitro praznile. Dovoza pa ni bilo. Za vsakega člana družine sem poskrbela prtljago, da jo vzame, če bo pobeg potreben. Glavne stvari smo poskrili oziroma zaščitili in tudi zaloge hrane, če se bomo vrnili živi in zdravi, da bomo imeli stvari pri roki.

Najbolj smo se bali napadov iz zraka. Pehotnih napadov se nismo bali, ker smo imeli na vseh določenih položajih zelo dobro in izurjeno TO. Ta je imela dovolj orožja, ker ga ni oddala takrat, ko je dobila ta ukaz iz Beograda.

Iz javnih poročil je bilo zelo veliko povedanega. Vprašanje pa je bilo, kako bomo trpljenje nosili in koliko teh besed si je ljudstvo zapomnilo in sprejelo v srce, da jim bodo v času brezmejnega trpljenja v tolažbo in pomoč.

V naših krajih žrtev ni bilo. Bili pa smo pripravljeni vsi, da postorimo to, kar sami lahko. Mišljeno je bilo, da se umaknemo v zaledje, v gozd, kjer smo pričakali tudi konec druge svetovne vojne. Vendar tega v desetih dneh ni bilo treba.

Bolje je biti pripravljen na vse, kar se v takšnem času lahko zgodi, kakor pa pustiti vse dogodke, ki se lahko pripetijo, v nemar.

Marija Gajšek

Junija leta 1991 so se za vse šolarje začele poletne počitnice. Učitelji pa smo še hodili v šolo, saj smo morali pospraviti učilnice, kabinete in urediti dokumentacijo. Imeli smo tudi zaključno konferenco. Po konferenci smo se vsi delavci šole odpravili z avtobusom na zaključni piknik na Osankarico. Bili smo veseli in zadovoljni, saj smo uživali v prekrasni naravni lepoti pohorskih gozdov. Pozabili smo na hrup v dolini in se prepustili uživanju. Še preden bi naše veselje postalo resničnost, smo iz radia izvedeli pretresljivo novico. V mestu Slovenska Bistrica so se iz vojašnice, ki stoji sredi mesta, začeli napadi. Celo mesto je bilo v pripravljenosti in začeli so zapirati poti, ki so vodile v mesto. Tudi mi smo se morali vrniti v dolino. Najprej nismo vedeli, kam in kako, nato pa smo se le odpravili kar po stari poti. Pred mestom so nas ustavili vojaki TO in nas opozorili, da se peljemo na lastno odgovornost. Srečno smo prispeli pred našo šolo oz. dom šole, katerega pa so že zavzeli pripadniki TO.

V stavbo je lahko odšla le naša ravnateljica, drugi pa smo čakali kar na pločniku. Prestrašeni smo se le odpravili na naše domove. Spomnim se, da sem vsa pretresena sedla za volan avtomobila in se po stranskih poteh le pripeljala na svoj dom. Bila sem srečna, da sem ostala nepoškodovana. Nekaj dni sem ostala doma in skrbela za hišo, saj so bile v naši bližini postojanke pripadnikov TO in vojakov v rezervi. Branili so vzhodni del predmestja

iz smeri Ptuj. V naslednjih dneh je moral mož v obrambo vojaškega skladišča v kraju Ložnica. Otroka in jaz pa smo odšli k staršem v majhno, a oddaljeno in varnejšo vasico z imenom Vrhloga.

Deset dni je zelo malo v mirnem življenju človeka, a deset dni v vojnem času je zelo veliko, zato smo lahko danes ponosni na naše može in fante ter njihovo strategijo obrambe in zaščite.

Danes so nam ostali le še spomini na žrtve in njihove svojce, ki so padli med to vojno. Na srečo vseh Slovencev se je končala brez hujših posledic.

Silva Mesarič Gmeiner

Leta 1990 je v nekdanji jugoslovanski državi vladala vse večja kriza med republikami. Ker so se predsedniki novih republik vse pogostejše sestajali v Beogradu, smo Slovenci v dnevnih časopisih, radiu in na televiziji zaslutili priprave na vojno. Triindvajsetega decembra 1990 smo na plebiscitu glasovali za samostojno Slovenijo. Čez pol leta je bila slovesna razglasitev samostojne slovenske države. Na njej je sodelovala tudi teritorialna obramba, ki se je morala že naslednji dan postaviti po robu oklepnikom jugoslovanske zvezne vojske. Po radiu in televiziji nas je gospod Jelko Kacin z umirjenim glasom vsak čas seznanjal, kje, kako, kdaj in s čim potekajo napadi na naši glavni mesti – Ljubljano in Maribor. Ker živim v Mariboru in sem tisti čas imela dve hčerki osnovnošolki, ki sem jima bila edini starš in hranilec, mi tudi v dneh slovenske vojne, čeprav je bila kratka, ni bilo prizaneseno.

Ko sem delala v vrtcu Pobrežje, kjer imamo tudi več svojih enot, so me moje predpostavljene pošiljale delati vsak dan v drugo enoto. Težko je bilo zjutraj, ko sta hčerki odhajali v šolo, še težje je bilo okrog enajste ure, ko sem šla v službo jaz in nisem vedela, ali še najdem zvečer otroka živa in zdrava, ko se vrnem z dela. Vendar nekje globoko v sebi se imela občutek, da bombnega napada na Maribor ne bo, čeprav smo bili po radiu obveščeni, da se bo napad izvršil. Doma sem tudi hčerki pripravila na trenutek, če se kateri izmed nas kaj zgodi, kako ukrepati in kje poiskati pomoč.

Ne spomnim se natančno dneva, ko sem morala na delo v domači vrtec. Nato sem morala po opravljenem delu še v vrtec Ob gozdu. Tako kot vse dni vojne, sem tudi ta dan imela v službi prižgan radio, da sem bila seznanjena z dogajanjem zunaj stavbe. Naenkrat sem zaslišala poročila, da je tristo metrov od mojega delovnega mesta teritorialna obramba zajela oklepnik sovražne jugoslovanske vojske. Ker se je to dogajalo na Pobrežju, ki ga dobro poznam, sem pogledala skozi okno in seveda pogledala resnici v oči. Nedaleč stran so na cesti stali vojaki naše teritorialne obrambe ob zajetem sovražnem oklepniku jugoslovanske vojske. Tudi nekaj radovednežev se je pridružilo tej skupini. Ker so telefonske zveze na Pobrežju delovale nemoteno, sem najprej poklicala domov hčerki, ter ju obvestila, kje sem in kaj se dogaja v moji bližini, če bi se morda kaj zapletlo in bi prišla kasneje domov. Ker pa je do mojega doma bil možen odhod z več poti, sem šla po tisti, za katero sem mislila, da je najbolj varna. Tisti dan in tisti čas je bilo na Pobrežju povsod veliko vojakov teritorialne obrambe, tako da sem se kljub alarmu, ki se je vmes oglasil, počutila varno in prišla brez kakršnih koli zapletov domov, kjer sta me že težko čakali hčerki.

To je le en utrinek iz dni slovenske vojne. Zame so vse vojne neumne, ker se pobijajo nedolžni ljudje, otroci.

Silva Godec

Zaposlena sem v prosveti, kakor sem bila v času desetdnevne vojne. Šolsko leto se je bližalo koncu, ogromno dela je takrat v šoli, zato sem le z enim očesom in ušesom spremljala politično dogajanje in živela v lepi veri, da se bo Slovenija osamosvojila brez večjih pretresov. Učence smo s spričevali poslali domov, mi smo se vračali v šolo urejat administrativne zadeve. Zvečer sem po televiziji spremljala veličastno prireditev v Ljubljani in skupaj s Kučanom sanjara: *»Nič več ne bo, kakor je bilo!«*

Zjutraj ob pol petih je moža prebudila ura na radiu. Tudi jaz sem se takoj predramila ob besedah: kolone tankov JLA se premikajo proti slovenski meji. Podrle so se mi sanje prejšnjega večera, pred očmi so se mi pojavile grozotne slike iz partizanskih filmov, ki smo jih morali in smo jih tudi radi gledali, občudovali smo junaške borce z rdečo zvezdo kapi. Po eni strani sem se zelo bala naslednjih ur in dni, saj sem mislila, kako bo moja družina živela, kaj bo z možem, staršema, po drugi strani pa sem bila prepričana, da so to še vedno le grožnje naših južnih bratov in da tudi naši sosednje in Evropa sploh ne bi dovolili, da bi prišlo do tiste prave, strašne vojne.

Toda v naslednjih urah in dneh so me pretresali vojaški dogodki, a moja družina je doživljala le strah, nihče ni bil vključen v dogodke. Občasno nas je zajela nerazumna panika, posebno ob napovedih letalskih napadov. Obnašali smo se, kot da je naš dom na najbolj strateško pomembnem področju in ne sredi nerazvitega Kozjanskega. Moji kolegi, v glavnem kolegice v službi, so reagirali različno. V glavnem so ohranili trezno glavo in kot vedno skušali vestno urediti dnevnik in redovalnice, matične liste, matične knjige, izpolniti statistiko za zavod za šolstvo. Spominjam se, kako je bilo, ko je ravnatelj stopil v našo zbornico in sporočil, da potekajo boji na Brniku in da so padle žrtve med slovenskimi vojaki. Ob tej novici je kolegica, ki velja za zelo strogo in trdno, planila v jok, preklinjala politiko, slovensko in jugoslovansko, češ da hoče samo živeti s svojo družino in ji je vseeno, v kateri državi je to. Dosegla je vsaj to, da ji tiste počitnice ni bilo treba dežurati, kakor smo morali vsi drugi s pomočjo vojakov slovenske vojske, ki so bili nameščeni v naši šoli in okolici.

Ana Gradič

Če bi pred petnajstimi leti kdo dejal, da bo na ozemlju Jugoslavije divjala vojna, bi ga verjetno imeli za neprištevnega. Ko sem prvi dan vojne slišala, kaj se dogaja po Sloveniji, nisem mogla verjeti lastnim ušesom. Enostavno ni bilo res.

Tako sva z možem naslednji dan, nič hudega sluteč odšla v službo. Na mejni prehod. Otroka sta bila v varstvu pri tujih ljudeh. Mejni prehod je bil vojno območje – tanki, vojaki, orožje, nelagodnost, ker nas sovražnik opazuje z okoliških hribov. Ko so pričeli obstreljevati našo zgradbo, smo se zatekli v zaklonišče. Pa ne samo zaposleni na mejnem prehodu, z nami je bilo precej teritorialcev, mladih fantov, ki jih je bilo mogoče še bolj strah, kot nas civiliste.

»Saj jim nismo nič naredili – tem vojakom, ki jim je bilo ukazano streljati. Tudi če pridejo v zaklonišče – zakaj bi nas pobili? Ničesar hudega jim nismo storili...«

Take in drugačne misli so mi rojile po glavi, ko se je zgradba stresala pod eksplozijo min. Šele okrog sedme ure zvečer smo zapustili zaklonišče. Takrat je bilo vse mirno. Samo, da je minilo. Pa ni bilo tako. Že čez nekaj dni, ko sem bila ponovno v službi (takrat naj bi bile meje že varne za zaposlene), smo dopoldne preživeli v zaklonišču. Tokrat zadnjič. Potem

nisem več šla v službo, vse dokler se mejni prehodi niso odprli za kamionski promet. Ni me bilo strah zase, temveč za moji hčerki, da ne bi ostali brez staršev, če bi se nama z možem kaj zgodilo.

Pot od doma do delovnega mesta je bila blokirana, zato sva se vozila po gozdnih kolovozih in stranskih poteh. Veliko so govorili, da so vojaki jugoslovanske vojske zbežali iz kasarn in se oboroženi potikajo po gozdovih. Bala sem se, da bova katerega srečala, vendar na srečo nisva.

Še danes pa mi ni jasno, zakaj smo morali biti v službi. Zakaj nam enostavno niso rekli, da moramo ostati doma? Samo izpostavljali smo se in nosili glavo naprodaj. Z našo prisotnostjo nismo pripomogli k hitrejšemu koncu vojne, lahko pa bi tragično končali življenjsko pot.

Jakica

Mesec maj je na deželi najlepši mesec. Tako je bilo tudi leta 1991. V sadovnjakih so cvetela sadna drevesa in njihov prijeten vonj je privabljal čebele, ki so letale s cveta na cvet. V gozdu so cvetele lepe bele šmarnice (solzice) in z otroki smo jih šli nabirat. Med potjo smo se pogovarjali, da le še pol meseca in otroci bodo imeli počitnice. Nič več ne bo treba zgodaj iz postelje in ubirati poti do šole sv. Tomaža. Sin, ki je takrat obiskoval četrty razred, bo šel na morje s šolo v naravi. Tega se je že zelo veselil, da bo videl morje in se naučil plavati. Toda komaj so se zaprla šolska vrata, so se časi spremenili. Še istega dne je jugoslovanska vojska napadla Slovenijo. Nastali so neredi in šolo v naravi so morali odpovedati. Spominjam se, da smo na hribu nedaleč od doma imeli posejano krmilno peso, ki jo je bilo treba okopati. Z otroki smo vzeli vsak svojo motiko ter šli okopavat. Kar naenkrat so nas pričela preletavati vojaška letala. Začudeno smo jih pogledali, a smo delo kljub temu nadaljevali. Iz daljave smo zaslišali močno streljanje iz topov, ki je prihajalo iz smeri Ormoža. Tu so letala odvrгла ne daleč od dravskega mosta, ki loči Slovenijo od Hrvaške, na bližnji travnik nekaj bomb, ki so povzročile požar. Vonj po dimu je veter prinesel do nas na njivo in opazili smo gost valeč dim z ognjenimi zublji. Pustili smo delo in odhiteli domov. Prižgali smo televizijo, ki je že poročala o vojni in nasilju v naših krajih. Nečak je bil vpoklican v vojsko. V tistih dneh se je ravno nameraval poročiti, a je namesto poroke stražil mejo na ormoškem mostu. Povedal je, da je bilo tam zelo hudo, kot v pravi vojni. Sami smo to okusili tudi v naših trgovinah. Hoteli smo si speči kruh, vendar v trgovinah nismo dobili več kvasa in ne soli, ker jim je že v nekaj dnevih vojne zmanjkalo osnovnih živil. Spominjam se tudi, da smo v nedeljo nameravali k maši v cerkev, ki je oddaljena tri kilometre od nas. Vendar maše ni bilo, ker je bil po radiu napovedan zračni napad na Slovenijo, ki nas je opozoril, da moramo v zaklonišče. Na srečo so nas letala le preletela in niso odvrгла bomb.

Ravno tisto nedeljo so mi pokopali strica v Ravnah na Koroškem, vendar nisem mogla na pogreb, saj je bila pot predolga in preveč tvegana. Pozneje so mi povedali, da so na pogrebu bili samo pogrebci, žena in hčerki. Da smo si leto 1991 boljše zapomnili, nas je avgusta doletelo še hudo neurje s točo, ki nam je na polju in v sadovnjakih potolklo ves pridelek, kar je bilo pa še huje, nam je polomilo vso strešno opeko, tako da smo ostali brez strehe nad glavo in brez krme za živino. Upam in želim, da se leto 1991 ne bi nikoli več ponovilo.

Katarina Janžekovič

Junij leta 1991 je bil vznemirljiv mesec. Vedeli smo, da se bo zgodilo nekaj pomembnega, čisto novega za naš narod, a vse je bilo še zavito v meglo. Lep je spomin na slovesnost ob rojstvu nove države, ko so si vsi naši politiki prijazno zrli v oči. Še danes mi je toplo ob spominu na tisti čas, ko je bilo v nas eno samo veliko pričakovanje lepega in samo našega. A vedeli smo tudi, da se lahko zgodi kaj hudega. In se je. Začeli so prihajati tanki. Barikade. Strašljivi zvok letal. Teritorialci s puškami. Poročila o mrtvih in ranjenih na obeh straneh. Ruševine. Strah in solze v očeh žena, mater in otrok. Nekega dne v tej desetdnevni vojni so zatulile sirene. Že prej smo bili obveščeni, kje je naše zaklonišče, a tisti trenutek me je obšla čudna misel, da ne bi šla nikamor ali pa samo v klet. In že sem stekla po stopnicah – brez vsega, kar sem imela pripravljeno v potovalki. Toda v kletnih prostorih ni bilo nikogar in postalo me je strah. Stekla sem nazaj v stanovanje. Na hodniku sem srečala sosedo, precej mlajšo od mene. Ne vem, kaj je čutila, a na videz je bila mirna, morda zato, ker je videla moj zbegani obraz. »*Saj greste v zaklonišče, pojediva skupaj in vzemite, kar imate pripravljeno.*« Tisti trenutek sem pozabila na klet. Do poštnega poslopja, ki je bilo določeno za naše zaklonišče, je le nekaj minut. Ulice so bile prazne. V temačnem prostoru je bilo precej ljudi. In nekam čudno tiho je bilo. Pogovarjali smo se polglasno ali pa molčali. Med nami je bila tudi članica civilne zaščite, ljubezniva in povsem mirna. Ne spominjam se več, koliko časa smo prebili v zaklonišču. Mislim, da ni bilo dolgo, a v tem času so vse moje misli bile pri mojih najbližjih, saj je bil ves strah in zmedenost, o kateri sem govorila, predvsem iz bojazni, kaj bo z njimi, če... Sirena, ki je naznanila konec nevarnosti, je zvenela kot lepa pesem. A strah je ostal. In bojazen, kako se bodo razmere razpletle. Takrat sem bila v sedemdesetem letu.

Milka Jarnovič

Spominjam se, da sem bila v šoli v službi v bližini vojašnice generala Maistra. Izvedeli smo, da jugoslovanska armada počenja nekaj nenavadnega. Nisem razumela, za kaj pravzaprav gre. Odhitela sem domov. V prometu sem opazila zmedo, tu so avtobusi poševno zapirali cesto, nekje v bližini Dupleka sem opazila španske jezdece. Doma smo dobesedno viseli ob televiziji. Takrat sem razmišljala, da je moralo biti že zdavnaj nekaj na tem, ko sem od nekoga še kot študentka izvedela (bilo je po Titovi smrti), da so učbeniki za šole v pripravi ali že napisani v srbohrvaškem jeziku. Študirala sem srbohrvaščino, plesala s folkloro po vseh jugoslovanskih republikah. Moram priznati, da nisem nikoli čutila, da bi bilo lahko kaj narobe ali da bi se kaj pripravljalo. Ob napadu na našo državnost sem počasi doumela, da smo Slovenci ogroženi. Srh me je spreletaval na primer ob Adžićevih besedah. Dobro se mi je zdelo, da smo bili prek medijev sproti obveščeni, kaj se v deželi dogaja. To nam je v družini dalo vedeti, da morda le obvladujemo položaj. O izidu nismo razmišljali, vsi smo vedeli, da gre hudo zares, da gre za nas ljudi – Slovence in v Mariboru je padla prva žrtev, oklepno vozilo jugoslovanske armade je povozilo človeka.

Ana Klemenčič

Prvotno navdušenje nad osamosvojitvijo Slovenije se je hitro sprevrglo v strah, saj se je začela vojna. Prvi dan sta šla mož in sin normalno v službo in verjetno še slutila nista, kaj se bo zgodilo. Jaz sem šla okoli devete ure zjutraj v bolnišnico obiskat hčerko,

ki je bila noseča. Na avtobusu sem slišala pogovore ljudi o napadu na Slovenijo, a nisem vedela, kdo nas bo pravzaprav napadel. V bolnišnici sem bila le pol ure. Hčerko sem prosila, naj gre z menoj domov, pa ni hotela. Še posebej hudo se mi je bilo posloviti se od nje, ker nisem vedela, kaj bo prinesel dan. Pomislila sem na najhujše in bolje bi bilo, da bi bili vsaj s hčerko skupaj. Odšla sem na avtobus, da bi se odpeljala nazaj domov v Pekre. Ko smo prišli do križišča pri dvorani Tabor, so bile tam postavljene barikade s tovornjaki. Peljali smo se naprej po drugi poti, a tudi tam so bile barikade. Takrat sem že spoznala, da je situacija zelo resna. Bilo me je zelo strah. Nisem vedela, ali bom sploh lahko prišla domov. Pri vojašnici sem videla ogromno vojaških vozil, tankov in tovornjakov. Voznik avtobusa je zbral drugo pot in tako smo le prišli v Pekre. Tam pa je bila prava zmešnjava, saj so hoteli vojaki JLA do obrambnega doma Pekre, a so jim vojaki teritorialne obrambe to preprečili. Mož in sin sta prišla iz službe prej kot ponavadi. Pripovedovala sta o vojakihi, ki sta jih videla v mestu, o kolonah vojakov z orožjem, ki se pomikajo proti Sloveniji. Naslednji dan sem že slišala streljanje. Tolažila sem se, da vsaka krogla ne zadene. V veliko tolažbo so mi bila poročila. Jelko Kacin je v dveh besedah veliko povedal in nas potolažil. Hvala Bogu, pri nas je bilo kar znosno. Pri Šentilju in v Krakovskem gozdu je bilo huje. Še huje pa je bilo med drugo svetovno vojno, ki sem jo preživela v Nemčiji. Tam je bilo več bombnih napadov. Sedaj želim vsem ljudem na svetu mir in zdravje.

Milka Kliček

Pisalo se je leto 1991. Dočakali smo osamosvojitve Slovenije. *»Jugoslavija ne bo več to, kar je bila. Začela se bodo trenja.«* Dobro se spominjam teh besed, ki jih je izrekel naš starejši sosed. Takrat sem ga poslušala, ne da bi prav razumela, kaj govori.

Rodila sem se v času, ko je bil mir, v času brez vojne. V šoli smo se učili o tem, kako je potekala druga svetovna vojna. Prepričana sem bila, da se kaj podobnega ne more več ponoviti. A se je zgodilo. Že drugo jutro, takoj po razglasitvi samostojnosti, sem iz javnih občil izvedela, kaj se dogaja.

Postalo me je strah, vendar sem si vedno znova ponavljala, da to ni res, da je nemogoče, da nas ljudje, s katerimi smo toliko let delili *»bratstvo in enotnost«*, napadajo. Začeli so se spopadi na različnih koncih Slovenije. Oglašati so se začele sirene, ki so nas opozarjale, da se moramo umakniti v zaklonišča. Preletavati so nas začela letala, zaslišali smo strele. To so bili težki trenutki. Ljudje so bili zbegani in panika je naraščala. Nekateri so si začeli ustvarjati velike zaloge hrane, drugi so se odpravljali v tujino. Tudi nas je poklicala sorodnica iz Avstrije, naj pridemo k njej na varno z otroci. A nismo hoteli oditi. Sama nisem ničesar pripravila, menila sem, da naša klet ni primerna za zaklonišče. Po dolgem prepričevanju hčere in moža pa sem vendarle odšla k sosedom, kjer je bilo začasno improvizirano zaklonišče za našo ožjo sosesko.

Sama nisem bila preveč vznemirjena. Popolnoma neprizadeto sem poslušala ljudi okoli sebe, ki so v strahu rojevali vse mogoče zgodbe o tem, kaj vse se bo še zgodilo. Togo sem se odzivala na vse zaskrbljene poglede.

Na pošti, kjer sem zaposlena, je bila gneča. Ljudje so dvigovali denar, kupovali devize. Nekaterim se je mudilo v tujino, drugi so hoteli skrivati in zapirati stanovanja. Sodelavci in sodelavke so bile prave živčne razvaline. Zaradi postavljenih barikad so se le s težavo pripeljali na delo. Moški, naši poštarji, so bili vpoklicani v vojsko. Kolektiv je bil okrnjen.

Kot vodja sem se morala zelo truditi, da sem ohranila mirno stanje. Mirila sem sodelavke, ki so panično pogledovale na uro, kdaj bo konec delovnega dne. Želele so čimprej domov, k družinam.

Čudim se, kako to, da sem bila sama tako mirna. Nič me ni skrbelo, ne zame, ne za moža ne za hči. Čustveno sem popolnoma otopela.

Zdi se mi, da šele zadnja leta počasi dojemam, v kaj bi se takratni spopadi lahko sprevrgli. Stvari počasi prihajajo za mano, kot radi rečemo. Če se samo spomnim grozljivih posnetkov in zastrašujočih novic, ki so pozneje prihajali z bojišč na Hrvaškem in v Bosni, me spreleti srh. Danes vsega tega zares ne bi preživila.

Nada Kobalej

Leta 1991 sem bila stara osemnajst let. Spominov na takratne dogodke nimam posebno veliko, spomnim se le nekaterih posameznih podrobnosti. V tistem času sem se ukvarjala bolj sama s sabo in se za politiko nisem zanimala. Ravno takrat sem končala srednjo turistično šolo v Mariboru, zato sem bila na praksi v hotelu Super Li na Ptujju. V zvezi s tem se spomnim enega dogodka, ki me je takrat zelo presenetil.

Blizu hotelske stavbe tečejo železniški tiri, po katerih sicer še danes vozi vlak iz smeri Pragerskega proti Murski Soboti, takrat pa je v bližini hotela železnico prečkala tudi magistralna cesta proti Ormožu. Zaradi preureditve prometnega režima po letu 1991 danes na tem mestu ni več železniškega prehoda za avtomobile, v tistem času pa je bilo tam pomembno križišče, saj se je mimo stekal promet še iz smeri Maribora proti Lenartu, priključili pa sta se tudi dve cesti iz središča mesta.

Z mojega delovnega mesta se je videlo na križišče z železniškim prehodom, kamor je enega izmed tistih junijskih dni (ne spomnim se natančno, kdaj se je to zgodilo, ampak moralo je biti nekje na začetku vojne) zapeljal tovorni vlak in tam ostal. Bilo jih je celo več. Postavljeni so bili vse od železniške postaje mimo železniškega prehoda, da so onemogočili prehod prek tirov avtomobilom in verjetno morebitnemu vojaštvu, vlaki pa so stali tudi na železniškem mostu čez Dravo. Tovorni vlaki, ki so zapeljali na železniški prehod in tam tudi ostali, so proti Ormožu iz mariborske smeri popolnoma ohromili promet, ki je pritekal po daleč naokoli edinem mostu čez Dravo. Tudi na Ormoški cesti so bile postavljene betonske ovire in stoječi tovarnjaki, promet skozi križišče je bil popolnoma zaustavljen. To, da so se zapornice spustile in se niso več dvignile, je na vse nas naredilo močan vtis. Mislili smo sicer, da se bodo čez čas že dvignile, ko pa je na tire zapeljal vlak, ki ni več odpeljal, so se ljudje začeli spraševati kaj zdaj. Sprememba utečenega reda je naenkrat povzročila veliko zmedo, tudi med vozniki. Naenkrat sem začutila, da je nekaj močno narobe. Telefonirala sem moji mami v Sevnico in ji povedala, kaj se dogaja na Ptujju. Spominjam pa se, da nisem premišljevala o tem, da bi bilo ogroženo moje življenje ali kaj podobnega.

Pozneje sva se s fantom s kolesi peljala iz Budine proti Zavrču, kamor sva se sicer vozila z avtobusom, vendar ta ni vozil. Kmalu sva ugotovila, zakaj ne. Cesta je bila zabarikadirana, začelo se je na mostu pri Borlu in nadaljevalo vso pot do Zavrča. Ovire so bile postavljene tudi na stranskih cestah.

Spomnim se tudi siren in preletov letal, vendar ob alarmu nikoli nisem šla v zaklonišče ali v klet. Enkrat, ko so se sirene spet oglasile, smo bili s sosedi sredi turnirja badmintona, ki ga zaradi alarma nismo prekinili. Tolažili smo se tudi z mislijo, da civilnih ciljev ne bodo

bombardirali. Spominjam se rahle panike starejših ljudi, iz katerih pa smo se mladi tudi nekoliko norčevali. Zdaj si mislim, da je bilo tisto kljubovanje vendarle prikriti strah. Na svoj račun so se npr. šalili tudi vojaki, ki so se izmenjevali v nekakšnih stražah, verjetno teritorialne obrambe. Govorili so, da za pasom nosijo kinder jajčka. V resnici so seveda imeli bombe.

Dnevni ritem se je spreminjal tudi na ta način, da prej nikoli nisem redno gledala televizije, takrat pa sem obvezno spremljala informativne oddaje, tudi na radiu. Vseskozi smo poslušali Val 202. Spominjam se tudi dileme mladih o tem, ali prijeti za orožje in braniti domovino ali ne. Večina je bila za. Po drugi strani pa so nekateri menili, da je vse skupaj samo kazanje mišic in so na vse gledali z veliko ironije in distance, čeprav so doživeli izraze zaskrbljenosti za svojo varnost tudi od ljudi, ki jih kdaj prej zanje ni skrbelo.

Skupni vtis iz tistega časa je torej patriotizem, ki ga je bilo nenehno čutiti, hkrati pa tudi pomisleki, kako bo v prihodnosti, sploh pa, kaj to pomeni za naše stike z deli od takrat naprej nekdanje domovine, torej Jugoslavije. Sama sem imela po Jugoslaviji veliko prijateljev, s turističnega vidika pa sem oboževala Makedonijo in Črno goro. Kaj pomeni meja tam, kjer je prej ni bilo itd., vse to mi je rojilo po glavi v dnevih osamosvajanja.

Tamara Peklar Korošec

Ko danes pišem spomine na ta čas, je bilo to že v prejšnjem stoletju, ali ne tako blizu, pa vendar ne tako daleč. Pa vendar za nas Slovence tako pomemben čas, da ga ne bomo nikoli pozabili. Dobili smo svojo državo! O, ko bi le to dočakali moji starši. Ko se spomnim teh dni, ko smo v krogu družine ob veličastni proslavi iz Ljubljane ob televizijskih sprejemnikih spremljali refren naše himne, je bil to res dogodek, veliko pričakovanje. Človeku so se orosile oči, tudi našemu velikemu Francetu Prešernu bi se, če bi to dočakal.

Takrat – v tistih časih – smo imeli še skoraj vsi delavci delovna mesta. Pisal se je junij 1991 – soparen in vroč mesec. In spomnim se, ko sem se vozila z avtobusom v službo po »čudnih« obvozi, ki jih nisem še nikoli videla, to je bilo zaradi barikad, ki so jo sestavljali avtobusi, tovornjaki, delovni stroji... Res čudno, kot v kakšnem filmu!

In neki dan, bil je torek – kakšen šesti dan te naše »nesrečne« vojne, sem v avtobusu pri odhodu domov iz službe slišala, da bodo bombardirali letališče. Ker pa smo imeli hišo blizu letališča Maribor, sem bila zelo v skrbeh za moja nadobudna mlada sinova, saj otroke takšni dogodki zelo vznemirijo. Na letališču je bila namreč nastanjena in v jarke vkopana naša teritorialna obramba.

In potem sem vozniku avtobusa vsa nervozna dejala, naj vozi hitreje, pa je odvrnil: »*Draga gospa, napad se pripravlja na letališče Brnik.*« V skrbi za sinova sem si oddahnila. Pa vendar, agresija na vsak naš kraj ali mesto v naši lepi Sloveniji je bila zastrašujoča. Spomnim se večjih spopadov v Šentilju na mejnem prehodu, v Gornji Radgoni in Ormožu, kjer so čez našo mejo zakorakale »sovražne« čete naše bivše države. Kakšna norost!

Hvala Bogu, da je ta čas vojne minil tako hitro. Spomnim se nekaj premožnejših sosedov, ki so nekega dne ves dan pakirali stvari, ter ponoči odpotovali k sorodnikom v tujino. Kako bi človek zapustil svoj dom, svojo vas, kjer te vsi razumejo, tu mislim na naš slovenski jezik. In v spominu mi je ostal televizijski posnetek mladega srbskega vojaka, ki je ob vprašanju novinarja ali ve, zakaj je v umazanem strelskem jarku, odvrnil, da ga je napadel zunanji

sovražnik. Oh, kakšna norost! Ne, to ni norost, tako so bili obveščeni – to je bila »naša armada«. In kdo je bil v strelskih jarkih na naši strani? Nekaj pobeglih poklicnih oficirjev, ki so prestopili iz JLA v vrste slovenske teritorialne obrambe ter veliko navadnih slovenskih ljudi, oboroženih celo z domačimi lovskimi puškami.

Tako smo se bojevali za našo Slovenijo, za našo samostojnost in mir, in kar je najpomembnejše – za ohranitev našega slovenskega jezika, za našo mladino... Tanki, topovi so odšli, ostale so vdove, osiroteli otroci, žalostne matere po padlih članih teritorialne obrambe.

Danes pa imamo klube veteranov, ki so sodelovali v osamosvojitveni vojni za Slovenijo. Na nov list smo začeli pisati novo zgodovino nove države Slovenije. In kot je rekel naš predsednik: »*Nikoli ne bo tako, kot je bilo!*«

In ko sem po nekaj letih v tihih nočeh slišala avione Nata, kako so hiteli v napad na Srbijo, sem si mislila, da tako pač mora biti. Verjetno bi bilo brez teh morij komu dolgočas!

Antonija Kostanjevec

Bilo je meseca junija, ko so se pričele oglašati sirene, ki so naznanjale splošno vojno nevarnost. V trenutku nisem zaznala, da gre za vojno nevarnost, saj so se ljudje mirno sprehajali po mestu. Takrat sem bila v službi. Kar naenkrat pa se je zunaj zaslíšal velik hrup. Prileteli so avioni in raketirali glavno cesto, ki je vodila proti Ormožu. Zaslíšala se je močna detonacija. Takrat sva s sodelavko vztrepetali. Ljudje iz mesta so se v trenutku nekam umaknili. Na cesti ni bilo več žive duše. Močno me je stisnilo pri srcu, saj sem takoj pomislila na otroke, ki so bili doma v bloku. Po bližnjici sem odhitela domov. Ponovno so se oglasile sirene za splošno nevarnost. Brž sem se skupaj z drugimi odpravila v kletne prostore. Okna smo zastrli, si pripravili nekaj zalog hrane, sanitetni material, prvo pomoč. Pripravili smo si tudi zasilna ležišča, v kolikor bi bila potrebna. V zaklonišču smo ostali nekaj ur oziroma tako dolgo, dokler je bil dan znak za prenehanje nevarnosti. Še vedno se je iz daljave kakšnih deset kilometrov slišalo streljanje iz težkega orožja. Bližala se je noč in spanca ni bilo. Ulice našega mesta so bile še vedno brez življenja. Tu pa tam je okrog vogala prihitel kakšen moški. Mislim, da so bili kurirji ali kakšni drugi obveščevalci. Bilo je okrog pete ure zjutraj, ko sem zaslíšala močno bobnenje tankov, ki so se približevali Ljutomeru... Zbudila sem otroke in na hitro smo se spakirali in se odpeljali v vas Stara cesta, kjer je živela moja mama. Z nami je bila tudi moja prijateljica, ki je s seboj nosila nahrbtnik. Povedala je, da ima s seboj vse svoje premoženje, pobrala je predvsem denar, da bo lahko živela v begunstvu.

Drugi dan smo slišali novico, da je naša vojska pregnala sovražnika. Po cesti so se začeli voziti avtomobili, vse se je veselilo. Prihrumel je tank poln naših vojakov, na katerem je vihrala naša zastava in samostojna Slovenija je bila na dlani. Vsi smo bili veseli, da se je vojna hitro končala in da ni bilo toliko žrtev, kot se je to dogajalo v naših sosednjih državah, kjer so posledice vidne še danes.

Jožica Kovačič

Spominjam se dni, ko se je vse to začelo. Stvari so se hitro odvijale. Nikoli si nisem mislila, da bom prestala še eno vojno. Druga svetovna vojna je pustila v meni globoko

zarezo, zato sem vedela, kaj vse se lahko zgodi. Vendar dogajanja niso bila tako izrazita kot takrat. Spominjam se dneva, ko sva se z možem vračala proti domu, v Brezje. Prečkati sva morala most med Duplekom in Dogošami, toda bil je zaprt s preprekami. Vojaki so promet zaradi varnosti ustavili. Pozneje je sledila nevarnost bombnega napada. Midva pa nisva mogla na varno. Stari spomini bojazni so prišli ponovno na dan. Skrbelo me je za naju in za najbližje. Odločila sva se, da se vrneva na vikend, ki stoji na samotnem kraju in ga obdaja spokojen mir. Tam sva imela občutek, da se vse te stvari ne dogajajo. Zaposlila sva se z delom, da nama je čas hitreje minil. Toda skrbi so ostale. Nasekala sva drva, okopala njivo, počistila hiško in malo poklepetala s sosedi. Beseda je seveda tekla o tedanji situaciji. Tožili smo se drug drugemu. Zvečer sva se vrnila v hiško. Oba sva bila bolj tiha. Mislila sva na hčerko in najini vnukinji, kaj vse bomo še počeli skupaj, ko vse to mine. Poklicati nisem mogla, ker v bližini ni bilo telefona, tako sem ostala v skrbeh vso noč. Zjutraj sva spet poskusila oditi. Tokrat nama je uspelo. Čez most so spuščali avto za avtom, pa še to enosmerno z nadzorovanjem. Na poti domov sva se ustavila pri hčerki. Tudi njo je skrbelo za naju, vendar sva povedala, kaj se nama je pripetilo. V naslednjih dneh nisva zapuščala hiše, da se nama ne bi ponovno zgodilo kaj takega.

Marija Krajnc

Desetdnevne vojne v Sloveniji leta 1991 se bolj slabo spominjam. Takrat nisem mogla verjeti, da bi se pri nas lahko zgodilo kaj tako strašnega, pa se vendarle je. A na srečo vojna ni trajala dolgo. Posledice so bile vidne tako na ljudeh kot na cestah, vojaških, civilnih objektih ter na tovornih in osebnih vozilih. Spominjam se zastrašujočih poročil po radiu in televizorju, ki so nas opozarjala, naj bomo pripravljeni na najhujše, torej naj si pripravimo zaloge hrane, ob zvokih siren, ki so opozarjale na letalski napad, pa naj se umaknemo v zaklonišče ali v stanovanjske hiše.

Na dan začetka vojne sem bila v službi s kolesom. Ko sem odhajala domov, me je bilo neznansko strah, ali se bom srečno vrnila. Iz vseh koncev sem slišala zavijanje siren, ki so opozarjale na zračni napad in v zraku so se že pojavila prva letala. Pa vendarle sem srečno pridrvela domov. Najprej sem vprašala moža, ali se je hči že vrnila domov iz šole. Nikoli ne bom pozabila dogodka, ki se je pripetil v Mariboru, ki sem ga gledala tudi po televiziji. Civilista je povozilo oklepno transportno vozilo in je umrl na kraju nesreče. Še danes vem, da se je pisal Šimčik in je bil doma iz Miklavža pri Mariboru. Bolj bežno se spominjam letalskega napada na Štrihovec in okolico, kjer so bili poškodovani vojaki in stanovanjske hiše.

Prav tako se spominjam, kako je vojak JLA iz vojašnice na Ptuj streljal na delavca iz Elektra Ptuj, ki je v neposredni bližini vojašnice izklapljal električno napeljavo. Posledice strela so bile hude. V Ormožu je JLA ob napadu s TO delno poškodovala most čez Dravo. TO in vaščani so napravili močne barikade v obliki betonskih kvadrov, železnih ježkov in težkih tovornjakov. Čeprav vojna ni trajala dolgo, želim, da se kaj takega ne bi ponovilo.

Marija Kramberger

V nedeljo zjutraj, 30. junija 1991 sem šla s hčerama k poldeveti sveti maši. Z nami je šla tudi sorodnica, teta Anica, ker bi bila sicer v tem času sama v bloku. Njen mož in

sin sta bila namreč v vojski. Mož je v kuhinji OŠ V parku skrbel za hrano, sin pa je stražil cesto med Oplotnico in Slovenskimi Konjicami, in sicer v kraju Malahorna, ker je bila minirana. Že dan prej, v soboto, smo v kleti pripravili poseben prostor. Mož je strop podprl s podporniki; s hčerama pa smo v klet znosile nekaj hrane in odev.

Sredi nedeljske maše je pred oltar k duhovniku pristopil župan Konjic. Najprej je duhovnika objel, potem pa sporočil, da v Slovenijo prihaja sovražnik. Opozoril je, naj se počasi in brez panike napotimo proti domovom. Takrat so se oglasile tudi sirene. Ker nisem imela prevoza, me je na poti proti domu pobrala sosedka. Teta in hčeri so se prav tako napotile domov – peš, a jih je šel z avtom iskat moj mož in jih našel nekje na pol poti. On je bil namreč že pri jutranji maši. Nato smo ves dan nestrpno čakali, kaj bo. Stanje se je umirilo.

V naslednjih dneh (bil je čas zorenja češenj) smo obirali češnje, a ob vsakem znaku za preplah smo odšli v kletne prostore. Teta Anica je bila zelo pogumna, ker nazadnje sploh ni več odšla v klet, ampak je še naprej obirala češnje. Češnje smo pozneje tudi vložili. Spominjam se, da sva se s teto Anico večkrat s kolesi peljali do OŠ V parku, kjer je bil njen mož. Ko pa je njen sin imel rojstni dan, smo mu nekaj malenkosti (kavo in podobno) peljali v Malahorno. Na cesti nas je ustavil neki vojak in nas ni spustil naprej, saj je bila cesta minirana. Ponudil se je, da bo šel v gozd, kjer so se skrivali drugi vojaki in ga pripeljal do nas. Kmalu je res prišel, voščili smo mu za rojstni dan, a na njegovem obrazu je bil ves čas izraz zaskrbljenosti.

Aleksandra Leva

Zdaj, ko to pišem, je minilo že enajst let, odkar smo dobili samostojno Slovenijo.

Kdo bi rekel, da to ni veliko, kdo drug pa spet, da je to že precej. Če to obdobje primerjamo z ljudmi, se v tem času že marsikaj zgodi, otrok pri teh letih navadno obiskuje peti razred in iz otroka postaja mladostnik, ki ga vse zanima, ima še vse življenje pred seboj, je poln idealov, čeprav je to že kar lep del življenja, če pa ta čas primerjamo z vesoljem, ki je neskončno, pa je to kakor kaplja v morje, kot list v veliki drevesni krošnji, kot cvet na travniku... Pa vendar pomembni: kaplja, list, cvet...

Čeprav je torej minilo že kar nekaj časa, so spomini na tisti čas še zelo živi. Imela sem že toliko let, da me je vse v zvezi z odcepitvijo od tedanje skupne države zanimalo, prav tako pa sem že imela pravico do glasu ZA (bilo je eno mojih prvih glasovanj), kar pa se je takrat zdelo zame tudi zelo pomembno, saj sem ob razglasitvi referendumskih rezultatov čutila v sebi, da je štel tudi moj glas. Tako enotne odločitve na katerihkoli volitvah ali referendumu ni bilo več.

Referendum je uspel, kako bo sedaj naprej? Marsikomu se je to vprašanje porajalo v glavi, vodilni pa so morali poiskati ter najti odgovor in pot, ki nas bo pripeljala do cilja. Dogovorjeni datum, 25. junij ob polnoči. Sledil je čas pričakovanja nadaljnjih dogodkov; kako bo reagirala oblast tedanje skupne države, kako bo reagirala JLA, kako bodo uspele enote teritorialne obrambe v pripravah na odcepitev, ali bodo imele orožje, s katerim bodo, v primeru napada, branile našo novo, mlado, samostojno Slovenijo.

Prvi večji dogodki v zvezi s tem so se zgodili v Pekrah. Ker sem se takrat šolala v Mariboru in med tednom tam tudi živela, se mi je to zdelo čisto blizu. V razredu smo bili učenci iz cele Jugoslavije in o prihajajočih dogodkih smo se veliko pogovarjali. Učenci iz drugih

republik so se spraševali, ali bodo v teh poletnih počitnicah šli domov k svojim, ali pa bodo morali ostati v Sloveniji in ne bodo videli svojih staršev, prijateljev, sorodnikov, pa tudi otrok, vsi pa smo se spraševali, ali bo JLA res uresničila grožnje, da bo z vsemi silami branila skupno Jugoslavijo in obenem eden drugega tolažili z upanjem na najboljše. Doma smo se pripravili na še en dogodek. Brat je s svojo bodočo ženo načrtoval poroko. Določila sta datum v začetku julija, ki pa sta ga pozneje zaradi poznejših dogodkov morala prestaviti na konec julija.

Prišle so počitnice in z njimi odcepitev. Polnočna uradna razglasitev samostojne Slovenije, zmagoslavje, obenem pa pričakovanje nadaljnjih dogodkov. Brat je bil že prej vpoklican v teritorialno obrambo, lokacije namestitve domači nismo poznali, le to, da je nekje v okolici Ormoža. Pozneje je pripovedoval, da so se zbrali pri Veliki Nedelji in bili tam do razglasitve samostojnosti. Vladalo je izredno stanje. Sledilo je razvrščanje enot na položaje, kjer se je predvidevalo, da bo sovražnik – vojska JLA – prečkal slovensko mejo. Strateška točka je bil most čez reko Dravo v Ormožu, kjer poteka slovensko-hrvaška meja in tja je bilo razvrščenih največ enot. Vsak je dobil avtomatsko puško, nekaj streliva in ročnih granat ter prepoved streljanja, dokler ne dobi drugačnih ukazov.

Bližnja opekarna je poslala dva delovna stroja za blokado mosta s slovenske strani, enote JLA so bile v pripravljenosti na hrvaški strani. Medtem je svoje tovarnjake s hrvaške strani na most zapeljalo štiri do pet avtoprevoznikov, od tega dva vlačilca, in s tem zapolnilo most na tričetrt. JLA je naredila vojaške posnetke z letali iz zraka, da je videla, kakšna je obramba, nato pa se pomaknila s svojimi tankovskimi enotami s hrvaške strani na ormoški most. S tanki so potiskali tovarnjake na stran, ko pa jih niso mogli umakniti, so sledili dogovori oziroma pogajanja med JLA in TO o umiku delovnih strojev in tovarnjakov, ki pa niso uspela, saj TO umika ni podpisala, zato so malo čez poldne začeli s tanki obstreljevati tovarnjake in delovne stroje. Razstreljeni goreči deli vozil in tovorov so leteli nekaj sto metrov visoko ter nekaj kilometrov daleč, bili pa so težki tudi po več kilogramov in padali tudi med vojake teritorialne obrambe.

Ker preboj preko obrambne črte na mostu ni bil mogoč, se je del enot JLA prebil s popolno bojno opremo preko kógovške strani v Ormož in se ob povzročitvi nekaj materialne škode umaknil proti Ljutomeru. Sledila je grožnja letalskega napada in umik civilistov iz središča Ormoža, vojake TO pa so razporedili po hišah v pripravljenosti protinapada in obenem na čuvanje lastnine. Prav tako je bil pripravljen in usmerjen v Ormož še helikopterski napad, vendar so se helikopterji pred mejo obrnili in vrnili na hrvaško stran. JLA se je umaknila kakšna dva kilometra od meje, kjer je čakala na ukaze vodstva o ponovnem napadu. Tudi vojaki TO so se pomaknili nekoliko nazaj v bližnji gozd v zasedo in pripravljeni na protinapad.

Ko ni bilo več splošnih groženj z napadi na Slovenijo, je sledilo vračanje civilistov na njihove domove, vojaki TO pa so menjavali stražo v bližnjem stolpu ormoške kleti, od koder so lahko nadzorovali premikanje enot JLA daleč čez slovensko-hrvaško mejo. Povedal je še, da so bili vojaki dobro preskrbljeni s hrano, kadilci tudi s cigareti. Pokazala se je najboljša mogoča povezanost med vojaki, tudi s policijo so dobro sodelovali. Med spopadi so izvedeli, da je poveljstvo JLA svoje vojake zavajalo tudi z izjavo, da se bojujejo na jugoslovansko-avstrijski meji in da branijo domovino pred napadalci.

O čem je premišljeval ali kaj se je spraševal med temi dogodki, ni nikdar omenjal, najbrž pa je tudi nekatere dogodke obdržal zase in jih bo šele čez leta razkril svojim otrokom ali

obudil s kakšnim od sovojakov ob določeni priložnosti.

Čeprav smo bili nekaj kilometrov oddaljeni od vseh teh dogodkov, smo slišali tankovsko obstreljevanje, eksplozije in streljanje z orožjem, vendar z več strani, saj je bila podobna strateška točka tudi v Žerovincih, pa tudi obstreljevanje v Radgoni smo slišali. O vsem tem pa so nas sproti in objektivno obveščali preko javnih občil.

Ko smo čez nekaj dni zaradi »*neprebojnosti*« *barikad doživeli še prelete letal, smo doživljali še večje strahove, saj so opozarjali tudi na morebitne kemične ali biološke napade, obenem pa se spraševali, kako je z našimi vojaki, kaj doživljajo, kje so... Napadi so hitro minili, čeprav so bili tisti dnevi veliko daljši, pa tudi brez žrtev ni šlo.*

Življenje se je začelo vračati v stare tire, začeli smo živeti v samostojni Sloveniji, kar smo komaj zdaj lahko prav in v miru dojemali. Čez čas se je vrnil domov tudi brat in začele so se intenzivne priprave na njegovo poroko. Tudi ta dan je hitro prišel. Bila je sobota, ko so prvič v samostojni Sloveniji na matičnem uradu v Ormožu sklepali zakonske zveze. S ponosom smo pokrov avtomobila, ki je vozil prvi v koloni, pokrili z veliko slovensko zastavo in poželi veliko občudovanja in odobravanja med tistimi, ki so to videli.

Vsak, ki je doživel osamosvojitveno vojno, bi lahko napisal svojo zgodbo – spomine na tiste dni, opisal čustva, ki so ga takrat preplavljala. Vsem zgodbam bi bilo skupno to, da takšne složnosti, pozitivnosti in povezanosti, kot smo jo živeli takrat Slovenci, najbrž dolgo več ne bomo premogli, saj je sodelovalo tako civilno prebivalstvo, kot TO,... Vsakemu je bila samostojna Slovenija cilj, ki ga je potrebno braniti, pa če je treba tudi s svojim življenjem. Ob rojstnih dnevih, posebej pa ob okroglih obletnicah, si zaželim še vsaj nekaj »*desetek*«. Naši domovini želim še mnogo, mnogo desetletij, prav tako pa tudi njenim prebivalcem in tudi veliko tistih presežkov in pozitivnosti, ki smo jih doživljali v času osamosvojitve.

Cvetka Lukačič

Kot triletno dekletce se spominjam druge svetovne vojne; da so večkrat v našo hišo prihajali moški s puško v roki, včasih tudi z zakritim obrazom in to največkrat zvečer ali pozno ponoči ter zahtevali hrano in pijačo. Čeprav smo bili številna družina, sedemčlanska, se jim je vedno kaj dalo. Enkrat je stara mama rekla, da ni več kaj dati, pa sta dva možaka kar sama šla na podstrežje in vzela zadnji kos mesa, suhega, ker v tunki ni bilo nič razen zaseke. Podnevi so večkrat krožila letala, ki pa smo jih otroci z veseljem gledali, saj nismo vedeli, kaj pomeni vojni čas.

Kot abrahamovka sem doživela tretjo vojno. Bil je mesec maj, leta 1991, ko smo se pripravljali na sinovo poroko, ki bi bila v juniju. Gostija naj bi bila doma, zato je bilo treba veliko pripraviti okrog hiše in sploh, da se pripravi prostor za sto gostov. Vse priprave so lepo stekle, ko v juniju kar naenkrat pride poziv in sin je bil poklican v vojsko. In to v Ormož. Kar tresli smo se od strahu, ko smo po radiu slišali poročila, da je sovražnik v Ormožu na mostu čez Dravo, kjer je hud boj. Slišali so se strel tankov. V zraku so bila tri letala in takrat nam je dalo misliti, ne samo zase, temveč za vso našo domovino in mladi rod, ki se je bojeval proti sovražniku. Spremljali smo radijska poročila. Na srečo so naši vojaki z barikadami zaprli ceste, da niso mogli naprej, čeprav so bili tanki od nas oddaljeni pet kilometrov, so jih s preprekami potisnili nazaj.

Dva dni ni bilo več slišati streljanja in poročila so govorila, da je mirovanje. Bila je nedelja, ko je prišel sosed, ki je zaposlen v Ljubljani in rekel: »*Gremo v Ormož gledat, kako so nam opustošili našo občino.*« Čeprav ne rada, sva z možem sedla v njegov avto, zraven je bila

tudi njegova žena in odpeljali smo se v trinajst kilometrov oddaljeni Ormož. Mesto je bilo kot izumrlo. Nikjer žive duše, le tisti trije tanki s prestreljenimi verigami, ki so jim naši vojaki onemogočili nadaljevanje pot, so samevali. Šli smo peš do mosta, kjer je bilo kaj videti. Kup govejih kož je gorelo in smrdelo, pa razne embalaže od pijače, sokov in radenske, ker so uničili tovornjak. Ograja je bila na več mestih močno poškodovana, sredi mosta pa velika luknja, da bi lahko človek padel skozi. Nikjer nikogar razen nas štirih. Na drugem koncu mosta pri hrvaški meji sta bila dva tanka. V prvem je bil tankist in en vojak, v drugem pa nikogar. Tankist je odgovoril, da so namenjeni v Radgono in v Avstrijo, pa da so jim tu zaprli pot in da zdaj čakajo. Sosed je mislil narediti nekaj posnetkov in dal mojemu možu fotoaparat. Ko je vojak to videl, je rekel tankistu, da ta človek nekaj ima. Jaz sem to slišala in hitro rekla sosеду, da gremo domov. Pozdravila sem in šla. Oba vojaka sta prijazno odzdravila. Ko smo prišli nazaj čez most na našo stran, smo se zavedli, v kakšno nevarnost smo se podali.

Ko je bilo vsega hudega in strahu konec, sta mlada dva določila datum poroke, ki je bila potem v juliju. Bila je to prva poroka v samostojni Sloveniji. V poročno dvorano v Ormožu smo prišli z našo slovensko zastavo, ki je krasila sosedov avto na čelu kolone in ki nas je tri tedne prej vozil na radovedni izlet.

Bili so težki dnevi, tudi z žrtvami. Otroci so ostali brez očetov, žene brez mož, a žal, vojna ni mir. Želimo si, da se kaj takega nikoli ne ponovi.

Terezika Lukačič

Kolona tankov in tovornjakov se je približevala Gornji Radgoni. Bil je 29. junij 1991. Kmalu so se zaslišali prvi streli in od strahu me je spreletelo po telesu. S sinom Dejanom sva bila v stanovanju, ko je naenkrat odločno dejal: »Mama, jaz grem v vojsko.« V tistem trenutku si nisem znala pojasniti, kaj to pomeni. A on se je odločil, da bo kot prostovoljec branil naše mesto pred okupatorjem. Pomislila sem, če umre, želim tudi sama umreti. Toda njega ni bilo strah, saj so ga zmeraj privlačili poklici, v katerih so bili moški uniformirani.

Odšel je, jaz pa sem doma trepetala. Tanki so bili že pri mejnem prehodu, začelo se je streljanje. Sosedje v bloku so zapustili svoja stanovanja, samo midve s sosedo Micko sva ostali. Bloka nisem zapustila, saj sem čakala Dejanovo vrnitev. Tako sem kar nekaj ur sedela na stopnicah, zunaj pa so žvižgale krogle. Naenkrat je močno počilo. Topovska granata je zadela stanovanje nad našim. Bilo je grozno, od strahu sem jokala in bežala po stopnicah na dvorišče. Naključje je hotelo, da je ravno takrat prišel Dejan mimo vhodnih vrat in začudeno vprašal: »Mama, kaj delaš tukaj?« Bil je namreč prepričan, da sem na varnem v zaklonišču. Streljanje se je nadaljevalo, spet je močno počilo. Šipe v stanovanjih so se strle, zaslišala sem žvenket nečesa, za kar sem proti večeru izvedela, da je bil žvenket strehe cerkvenega zvonika, ki je bila v celoti uničena. Toda streljanju ni bilo konca. Zaslišala sem letala. »Kaj me še čaka?« sem pomislila. Ali še ni bilo dovolj napadanja? Letala na srečo niso natančno zadela svojih ciljev, kajti v nasprotnem primeru bi bila podoba Gornje Radgone danes bistveno drugačna.

Bilo me je strah, jokala sem, a nazadnje sem se odločila, da pojdem k sorodnikom, ki stanujejo v hiši. Tam smo bili v kleti na varnem, a kljub vsemu prestrašeni. Najhuje je bilo za mano, čeprav okupator še ni zapustil mesta do 3. julija 1991.

Ivanka Mauko

Moji spomini segajo že pred sam začetek vojne. Spominjam se, ko je Janez Janša predlagal, da bi slovenski fantje služili vojaški rok v Sloveniji. Veliko fantov se je vračalo domov v krstah. Trepetala sem zato, ker je bil moj sin v letih, ko bi moral na služenje vojaškega roka. Na srečo je bil sprejet na Tehniško fakulteto v Mariboru in je vojsko lahko odložil na poznejši čas. Odvalil se mi je kamen od srca. Spominjam pa se prve generacije vojakov, ki so služili v vojašnici v Pekrah. Sin moje dobre znanke je pred komaj nekaj dnevi prisegel zvestobo narodu in državi. Nato pa so to vojašnico napadli. O tem so poročali po televiziji. Ko je ta moja znanka to slišala, je dobila tak živčni zlom, da je tulila kot volkulja. Nihče ni vedel, kaj ji je in šele ko se je malo umirila, je uspela izdaviati le: »*Moj Marcel, moj Marcell*!« Na srečo pa je izvedela, da je živ in zdrav, tako da se je vsaj malo pomirila. Spomnim pa se tudi bombardiranja našega Boča, kjer sta oddajnik in vojaška baza. V desetih dneh so ga napadli kar trikrat. Ker je pri nas veljalo izredno stanje, me je zgrabila panika, saj sem vedela, da ne bodo odprte trgovine in da pekarnice ne bodo obratovalle. Zavedla sem se, da ne bomo imeli kaj jesti. Odhitela sem v trgovino, da bi nakupila moko, kvas, mleko, paštete, ribe v konzervi in podobno. Vendar pa sem z grozo ugotovila, da so police skoraj prazne. Vseeno sem nekaj živil lahko kupila. Najbolj pomembno je bilo to, da sem lahko kupila moko in kvas, saj bi kruh lahko sama spekla. Potem pa sem se spomnila, da iz tega ne bo nič, če ne bo elektrike. No, na srečo pa ni bilo tako hudo, vendar pa mi tega nismo vedeli, zato smo vsa ta živila odnesli v zaklonišče. Pomislili smo tudi na topla oblačila, koce. Prinesla sem tudi staro petrolejko, ki mi je do tega trenutka služila le kot okras v stanovanju.

Nikoli pa ne bom pozabila, kako je bilo strah sosedove otroke. Ker v bloku, kjer živim, prebiva največ mladih družin, je bilo otrok veliko. Namesto da bi uživali v počitnicah in se hodili kopat, so morali tekati v zaklonišča. Večina otrok je bila v dopoldanskem času sama doma. In ko se je nekega dne oglasila sirena dopoldan, so s potovalkami hiteli v zaklonišča, jokali in klicali starše. Zato so tolažbo iskali pri nas, starejših ljudeh. In dobila sem občutek, da smo jim v teh trenutkih kot drugi starši. Jaz se bombardiranja nisem preveč bala, ker sem preživela že drugo svetovno vojno, zato sem lahko te otroke bolj sproščeno tolažila.

Inge Mrcina

Stanujem v stolpnici v neposredni bližini nekdanje vojašnice Vojvode Mišića na Ljubljanski ulici v Mariboru. Bilo je proti večeru 24. maja 1991. Z možem sva se vračala proti domu, ko sva zagledala množico ljudi pred izhodom iz vojašnice. Prejšnje jutro so namreč pripadniki učnega centra TO v Pekrah v neposredni bližini centra zajeli dva izvidnika, oficirja in vojaka JLA, ki so ju po zaslišanju izpustili. JLA je proti temu učnemu centru poslala posebno enoto z oklepnimi transporterji in najprej zahtevala, da TO izroči nabornike JLA, nato pa je zaradi hitre akcije Mariborčanov, ki so blokirali vojašnice in zaradi dobre obrambe centra zahtevala le še tiste, ki so aretirali izvidnika. Ponoči so se v poslopju mariborske skupščine začela pogajanja o preiskavi incidenta med predstavniki JLA na eni strani ter predstavniki TO in mestne skupščine na drugi strani. Pogajanja so bila le krinka za to, da je desantna skupina JLA vdrla v skupščino in aretirala poveljnika pokrajinskega štaba TO Vladimirja Miloševića in še tri osebe ter jih odpeljala v vojašnico Vojvode Mišića. Kot protiukrep so vsem vojašnicam po vsej Sloveniji odklopili elektriko in prekinili telefonske zveze. Zaradi zmede, ki je nastala v vojašnicah, je JLA popustila in

do poznega popoldneva izpustila vse aretirane. Ko sva se z možem torej približala vhodu v vojašnico, sva videla, da ljudje protestirajo in skušajo preprečiti oklepnemu transporterju izhod iz vojašnice. Nekaj časa sem stala v množici in sodelovala, potem odšla v stanovanje, ker je želela novinarka Večera telefonirati v svojo redakcijo in poročati o dogodku. Nato se je vrnil še mož, ki mi je zgrožen povedal, da je oklepnik povozil človeka (Josefa Šimčika iz Miklavža), ki je hotel oklepniku z lastnim telesom preprečiti pot iz vojašnice in se ni hotel ali ni mogel umakniti. V oklepniku je bil mlad fant, ki je ubogal povelje »*Naprej!*«. Ne vem, za katerega od njiju mi je bilo bolj hudo.

25. junija 1991 večer so bili razglašeni ustavni akti o neodvisnosti Slovenije in takoj nato je Slovenija prevzela oblast nad mejnimi prehodi, carinsko službo, letališko kontrolo letenja. Že drugi dan so letala JLA zelo nizko preletela naš blok in prebijala zvočni zid. Sostanovalci, ki stanujejo v višjih nadstropjih našega bloka, so s skrbjo opazovali dogajanje v vojašnici. Seveda so jih takoj pregnali od oken. V zidu, ki loči dvorišče našega bloka od pročelja vojašnice, so se pojavile luknje in sostanovalci so povedali, da so na drugi strani strojnice. Ne vem, ali so bile zaradi zaščite vojašnice ali zaradi mladih vojakov, ki so poskušali pobegniti iz JLA. Ko je bilo ozračje najbolj mučno, je soseda, katere stanovanje je najbližje vojašnici, dala na balkon kasetofon in lepa slovenska pesem je odmevala tudi v vojašnico. Ker je bilo JLA ukazano zasesti mejne prehode, so bile na cestnem prehodu prek proge proti Koroški postavljene kompozicije tovornih vlakov in pri vsakem odhodu proti središču mesta smo se prebijali prek teh ovir, veseli, da so in v pričakovanju dneva, ko ne bodo več potrebne.

Nedelja, 30. junija 1991 dopoldne. Po telefonu sem se s teto iz Zagreba pogovarjala o tem, kaj lahko od JLA pričakujemo tako v Sloveniji kot na Hrvaškem v naslednjih dneh. Tedaj se je po radiu zaslišal glas Jelka Kacina, ki je svetoval, naj vzamemo najnujnejše in se odpravimo v zaklonišča ali vsaj v klet, saj so proti Sloveniji vzletela bojna letala JLA. Nisem verjela, da to res slišim. Naivno sem pričakovala, da bodo letala obrnila, ker nas bodo velesile zaščitile in postavile jugoslovanski vladi ultimat. Minevale so minute, slišala sem sosede, ki so po stopnicah odhajali v klet ali pa sedali v avtomobile in odhajali na bolj varne kraje. Z družino smo razmišljali, ali se naj umaknemo v okolico Maribora, kjer smo imeli staro kmečko hišico. Ostali smo v stanovanju in še sosede povabili na kozarček. Tako smo pričakali konec alarma. Pozneje so se alarmi še ponovili, mi pa smo vedno ostali v stanovanju. Sosedje so nam povedali, da jih je bilo kar malo strah, ko so videli, da je naša družina doma, a so vedeli, da bi se lahko umaknili na varno, če bi hoteli.

Neimenovana

S paraplegiki sem bila na obnovitveni rehabilitaciji v Novigradu. Tam nas je zatekla vojna za osamosvojitve Slovenije. Prvi zastrašujoč znak je bil zažgan kiosk v kampusu, nedaleč od našega doma. Zažgal ga je neznanec. Priznati moram, da je nas invalide zajela panika. Naše vodstvo je takoj organiziralo predčasen odhod domov. Ker smo bili nekateri na morju z lastnimi avtomobili, druge so odpeljali z avtobusom, smo se dogovorili, da bomo zaradi lastne varnosti vozili v koloni. Pred nami je vozil avtobus z oznako Rdečega križa. Pot je bila dolga in mučna, še posebej naporno je bilo za naše voznike. V Ljubljano smo prispeli ravno nekaj minut po alarmih za nevarnost. Takrat je na Viču naša teritorialna obramba sestrelila helikopter. Situacija je postajala vedno bolj nevarna in zastrašujoča. Po

stranskih ulicah smo se nekako prebili do Zavoda za rehabilitacijo, kjer so nas namestili in tam smo tudi prenočili. Spanje ni bilo nič kaj prijetno. Najbolj nas je skrbelo za domače in sorodnike, ker jih nikakor nismo mogli obvestiti, kdaj in kako se vrnemo. Naslednji dan se je stanje malo umirilo, tako smo se lahko odpravili proti Štajerski oziroma domov. V Trzinu je bil incident in spet smo morali iskati varnejše stranske poti, da smo končno prek Tuhinjske doline prišli na štajersko stran. Tako smo bili doma, poznali smo obvozne poti in počutili smo se mnogo bolje. Kot šoferja invalida me je bilo kar precej strah, vendar se je vse skupaj srečno končalo. Tako se lahko danes s ponosom spominjam nepredvidljive vožnje z avtom iz Novigrada.

Neimenovana

Kaj sem doživljala v času osamosvajanja Slovenije? Jezo, nelagodnost, strah za svojce, ki so živeli v izpostavljenih naseljih, daleč proč od nas in še bolj za tiste svojce in prijatelje, ki so živeli v drugih republikah. A v naši vasi razsula ni bilo. Radijske in televizijske zveze so delovale razmeroma hitro. Razmeroma hitro smo se notranje uredili in zbrali misli ter pričeli ukrepati za samozaščito. V naši krajevni skupnosti je dobro delovala teritorialna obramba in zlasti civilna zaščita. Sodelovali so vsi ljudje: moške in žene.

Prebivalci smo imeli doma in v skladiščih dovolj zalog hrane. Tudi zaloge sveč, petroleja in baterij je imela vsaka hiša za tranzistor. V primeru, če bi več dni ne bilo elektrike, smo vsi bili seznanjeni, kako učinkovito in najhitreje konzerviramo živila iz zamrzovalnikov. Srečo smo imeli vsi skupaj, da v naši vasi ni bilo ubijanja. Rdeč križ je v naši vasi organiziral široko mrežo opazovanja na terenu. Skušali smo zaščititi vse begunce iz JLA, zakaj potikali so se po goščavah in si niso upali domov.

Odbor staršev in starih staršev, fantov, ki so bili v JLA na služenju vojaškega roka, je deloval zelo uspešno. Mladi slovenski vojaki v kasarnah so odboru staršev posredovali naslove in telefonske številke staršev vojakov iz drugih republik. Tako smo člani odbora lahko obveščali starše v drugih republikah: kaj se dogaja z njihovimi sinovi. In ti starši so tudi iskali nam in nam dajali informacije o naših sinovih in vnukih v JLA v drugih republikah. Veliko primerov je bilo, ko so našim fantom pomagali pri begu iz tamkajšnjih kasarn. Naš odbor staršev pa je pomagal vsem našim fantom pri pobegih iz slovenskih kasarn, ki so bile blokirane od slovenske teritorialne obrambe. A tudi mladi vojaki iz drugih republik v naših kasarnah so prispevali svoje tovarištvo tako, da so pomagali sovojakom iz Slovenije pobegniti iz kasarn.

Osebnost sem poznala dva fanta iz Niša, ki sta neko noč bila na straži pri edinem vhodu, ki ni bil zaminiran in tisto noč sta dva slovenska fanta pobegnili iz kasarne. Naslednji dan sta mlada stražarja zaradi pobega slovenskih vojakov bila hudo kaznovana.

Ne spominjam se rada tistih časov. Nikoli nisem ljudi razločevala po nacionalnosti, poklicu, izobrazbi, poreklu ali življenjskem prepričanju. Ljudi sem razločevala in jih razločujem po njihovem značaju.

Razmeroma mirno in normalno je potekalo življenje v naši krajevni skupnosti, le nekaj cestnih blokad je bilo, ki jih je postavila naša teritorialna obramba. Če bi ti ljudje okoli mene ne bili že od osemdesetega leta pripravljeni na samozaščito ob kakršnihkoli nevarnostih, bi v času osamosvajanja ne bilo uspehov. Srečo smo imeli, da se več niti med seboj niti z drugimi nismo topli in ubijali. Se pa zato sedaj delimo med seboj, uničujemo,

zaničujemo in sovražimo. Kljub vsemu se teh mesecev osamosvajanja rada spominjam zaradi razumevanja in sodelovanja ljudi, ki smo takrat skoraj vsi bili ZA.

Neimenovana

Tiste vojne dni sva z možem imela najetega pleskarja, ki ni vedel, ali bi delo nadaljeval ali bi ostal doma. Mož Ludvik je šel po opravkih v Ljutomer, vendar se je kmalu vrnil, ker so mu nasproti peljali tanki, ki so bili namenjeni proti Gornji Radgoni. Skozi našo vas se niso peljali, česar sem bila zelo vesela.

Sama sem ves čas spremljala poročila po televiziji, kajti bila sem v skrbeh za nečake, ki so šli branit Slovenijo. Informacije sem posredovala pleskarju, ki je vendarle nadaljeval svoje delo in bil radoveden, kaj se dogaja. Naenkrat sva zunaj zaslišala hrup letal in jih šla ven opazovat. Ker so bila to sovražnikova letala, sva se hitro umaknila v hišo. Zvečer sva z možem zastrla okna in poslušala in spremljala vse informacije o dogajanju. Predvsem sva hotela biti na tekočem o dogodkih v našem kraju. Po cestah so bile postavljene ovire, ki naj bi preprečile prehod tankov in oklepnih vozil. Najbolj zaskrbljujoče vesti so prihajale iz Gornje Radgone, kjer se je na mejnem prehodu naredilo največ škode. Bližnje hiše so bile obstreljene in nekatere celo porušene.

Sorodniki iz vasi Babinci so nama povedali, da se je v njihovi vasi pokvaril tank. Vojaki so iz njega pobegnili in ga pustili na poljski cesti. Seveda so si ga vaščani ogledali in iz njega vzeli vojaško čelado. Takrat se mi je zdelo, da se je vse hitro odvijalo in tudi na srečo hitro končalo.

Cecilija Novak

Zelo dobro se spominjam dne, ko se je pri nas začela vojna. Bilo je lepo nedeljsko jutro. Po obilnem zajtrku je mož odšel v trgovino, otroka sta gledala risanke, jaz pa sem pospravljala. Vmes so se risanke prekinile, otroka sta takoj prestavila na nemški program in seveda gledala naprej. Naenkrat prileti soseda vsa panična in reče: »*Majda, gremo hitro, hitro!*« »*Kam?*« jo mirno vprašam. »*Ja, ali nič ne veš? Napad!*« govori histerično. Tedaj je že prihitel mož in takoj smo vzeli nekaj stvari ter odhiteli v zaklonišče v bloku. Priznam, da me je bilo strah. Gledala sem svoja otroka, sina in hčerko, ki sta me plaho stiskala. Hčerka me je vprašala: »*Mami, ali bomo še živeli?*« Seveda, sem jo nekako potolažila. »*Zvezdico sem pozabila v stanovanju,*« je jokajoče dejala. Zvezdica je bila njena plišasta igračka. Mož je stekel v stanovanje in ji jo je prinesel. Potem smo tudi v zaklonišču postali nekoliko bolj živahni in odšli nazaj v stanovanja.

Živo se spominjam tudi naslednjega dogodka. Bilo je nekaj dni pozneje, ko okrog ene ure ponoči pozvoni zvonec. Na vratih zagledam dva znanca. Še preden karkoli rečeta, pokličem moža, naj vstane, da so prišli ponj. »*Ne, ne, po tebe smo prišli,*« rečeta. Nisem mogla verjeti, da je to res, ampak je bilo res. Dogovorili smo se, da lahko pridem okrog pete ure v prostore krajevne skupnosti. Bilo je težko. Poslovala sem se od otrok, ki sta mirno spala, moža ter s solznimi očmi odšla. Bila pa je sreča. Ker sem bila že v podjetju izbrana v skupini za obrambo, nisem mogla biti še v krajevni skupnosti. Presrečna sem odšla domov. To sta bila dva dogodka, ki sta se mi najbolj vtisnila v spomin.

Majda Pajnik

Moji spomini na vojno so dokaj medli. Ko se je začelo, enostavno nisem mogla verjeti, da je to res vojna. Bila sem prepričana, da se kaj takega v Sloveniji ne more zgoditi. Najbolj se spominjam poti iz službe, ko je bilo napovedano bombardiranje. Tik pred koncem delovnega dne so nam sporočili naj se umaknemo v zaklonišče. Vendar vsi nismo šli. Jaz sem čimprej hotela v Maribor, zato sem odšla na avtobusno postajališče. Bilo je vroče in polastil se me je čuden občutek, saj sem bila sama. Kmalu sta se mi pridružila še sodelavca, ki sta bila prav tako namenjena domov v Maribor. Avtobus je bil točen. Ne vem, ali je bilo na njem še kaj potnikov, spominjam se le šoferja, ki nam je ves nervozen sporočil, da pelje samo do naselja Kidričevo, kajti vsak čas bodo poletela letala, ki so namenjena bombardirati severovzhodni del Slovenije. Poročila po radiu so bila res zastrašujoča. Šofer je v Kidričevem ustavil na postaji in izstopil, mi pa smo ostali na cesti. Naselje je bilo kot izumrlo. Na ulicah ni bilo ljudi. Stanovanjski bloki s spuščeniimi žaluzijami so bili kot škatle brez življenja. Še ptički se niso oglašali. Hotela sem poklicati domov, a zveze nisem mogla dobiti. Ves čas se mi je zdelo, da že slišim letala. Spraševali smo se, kaj storiti. Odločili smo se, da pot nadaljujemo peš. Do Maribora. In smo šli kar po cesti. Ravno tisti dan sem bila obuta v sandale z nekoliko višjo peto, zato sem čutila asfaltno podlago že po nekaj metrih hoje. Ne vem, ali smo prehodili kilometer, ko se je ob nas ustavil avtomobil. Iz rumene stoenke je pogledala prijazna gospa in nas povprašala, kam smo namenjeni. Neverjetno, ponudila nam je prevoz, čeprav je bila že blizu doma in je tako morala narediti dvakrat daljšo pot. Še nikoli je nisem srečala, ne prej, ne pozneje. V tisti zmedi je nismo vprašali niti po imenu, bili pa smo ji neznansko hvaležni, saj nas je odpeljala do Miklavža. Naprej smo pešačili po glavni cesti, ob nepretrgani koloni tovornjakov, od katerih so nekateri stali tam že teden dni. Posebno od hladilnikov se je cedilo in zaudarjalo po pokvarjenem. Na cesti ni bilo ljudi, tudi prometa ne. Priznam, da me je bilo strah, kajti kar naprej se mi je zdelo, da slišim letala in želela sem si le to, da pridem še pred napadom domov. Podplati so me skeleli in krvavih žuljev je bilo vse več, toda Maribor je bil pred nami. Vsak od nas je šel na svoj konec mesta in bombe še niso padale. Ulice na našem koncu so bile prazne, rolete spuščene, na dvoriščih nikogar. Le tik pred domom sta me presenetila dva fantička, ki sta se že igrala vojno. Nikjer ju ni bilo videti, le izza žive meje sta »streljala« name in slišala sem:

»Paf, paf, padi.«

Vera Peklar

Petindvajsetega junija smo sedeli na balkonu študentskega doma Cesta v Mestni Log, v mestu pa je bila proslava. Milan Kučan je imel govor, razglasil je samostojnost Slovenije. Na nebu so žarele luči ognjemetov, ljudje so se veselili. Tudi mi smo se zabavali in nekdo je v šali dejal: »*Sedaj se smejimo, jutri bodo pa tanki na cesti!!!*« In potem sploh ni bila šala, ko so se naslednji dan res pojavili.

Prodirali so z Vrhniko proti Ljubljani, vse vpadnice v Ljubljano pa so bile zaprte z barikadami – na ceste so postavili trikotne betonske bloke. Tudi avtobusi mestnega prometa niso vozili, skratka nekakšno izredno stanje je bilo, hkrati pa je bilo ta dan ali pa naslednji dan, ne vem več zagotovo, neurje, ki je polomilo drevje in so na cesti ležale veje, vse je izgledalo kot po kakšni katastrofi.

Naslednji dan se ni zgodilo nič drastičnega, le po radiu smo poslušali, da nas je napadla jugoslovanska vojska. Zvečer pa so šli štirje fantje iz našega študentskega doma izzivat

in preizkušat svoje kaskaderske sposobnosti. Z avtom so se vozili in poskušali, kje bi lahko prišli skozi barikado. Peljali so se po Tržaški proti Vrhniki, naravnost proti barikadi, hoteli so peljati kar čez, ne vem, ali je bila tam naša ali jugoslovanska vojska, streljali so na njih, fant ki je vozil, je bil zadet in je umrl. Zgodbo mi je povedal eden od treh fantov, ki so bili zraven.

Šla sem na jogging v Mestni Log, videla sem vojaški helikopter, ki je preletaval območje, čez pol ure ali eno uro pa sem slišala po radiu, da je helikopter strmoglavil v študentsko naselje Rožna dolina, menda je bil poln kruha, namenjenega neki vojašnici. Nihče na helikopterju ni preživel nesreče. Začela se je širiti črna šala, da so študentom pripeljali toast.

Naša (gradbena) fakulteta je bila zaprta, nihče ni mogel v poslopje, ker so imeli v njej štab TO, ostrostrelci so bili na strehi. Naslednji dan bi morala imeti moja prijateljica izpit na kemijski fakulteti, prišli sva tja, a je izpit odpadel. Začasno so bile ustavljene vse dejavnosti. Odločili sva se, da greva domov, v Žalec. Ker avtobusi niso vozili, sva šli peš z Viča (Cesta v Mestni Log) do železniške postaje, kar je z nabasanimi potovalkami trajalo kakšno uro. Tam sva ugotovili, da nekateri vlaki sploh ne vozijo – za Zidani Most na primer, je peljal samo do Litije, do Celja se ni dalo priti, ker so imeli na železnici zaprta območja. Poskusili sva še na avtobusni postaji. Šoferja avtobusa sem vprašala, ali bodo šli v Žalec, pa mi je odvrnil: *»Šli bomo, šli, ne vem pa, če bomo prišli!«* Pa smo vseeno prišli brez problemov. Tam pa se potem ni nič posebnega dogajalo. Dvakrat ali trikrat je bil alarm za zračni napad – zračno nevarnost, takrat smo šli vsi v klet oziroma pritličje, ker v našem bloku ni bilo kleti. Imeli smo pripravljene nahrbtnike z najnujnejšimi stvarmi, drugače pa nismo čutili kakšnega izrednega stanja ali celo pomanjkanja – da bi recimo v trgovinah zmanjkalo stvari. Bolj zaskrbljena je bila moja teta iz Nemčije, klicala je starše, da naj vendar pripeljejo otroke k njim, da bo vojna. Starši pa so ji rekli ali se heca, kakšna vojna neki... Tam je bilo na televiziji videti vse skupaj huje kot v resnici.

Spomnim se še tega, da so nam tisto leto znižali pogoje na fakulteti, ker junija in julija nismo mogli normalno opravljati izpitov – to so bile edine posledice.

Če se torej spomnim nazaj, nimam kakih pretirano slabih spominov na tisti čas, v bistvu se nam je vse skupaj zdelo bolj kot kakšen hec, kot da bi vedeli, da se bo vse dobro izteklo. Spomnim se še, da je takrat moja prijateljica živela pri fantu v Šiški, v stolpnici, in da so oni res kar naprej tekali gor in dol, ko so zaslišali alarm in so bili prestrašeni. Na koncu so s prijatelji iz stolpnice živeli kar v enem stanovanju, kake tri ali štiri dni.

Nekateri študentje, tisti iz Primorske in Maribora, pa sploh niso mogli domov, enim je zmanjkalo denarja in podobno, vendar so bili takrat vsi bolj tovariški in pripravljeni pomagati.

Takšne zgodbe so bile, ne pa, da bi kdo imel hude travme zaradi vojne.

Nataša Petre

Na srečo vojna za samostojno Slovenijo ni trajala dolgo. Danes se najbolj spominjam 30. junija 1991. Bila je nedelja. Moja hčerka ima ta dan rojstni dan, zato sem pripravljala slavnostno kosilo. Med pripravo kosila sem neprestano pogledovala na televizijski sprejemnik in spremljala poročila in novinarsko konferenco, ki jo je uspešno vodil Jelko Kacin. Seveda smo bili vsi doma. Vsi živčni in nervozni smo čakali, kdaj bomo slišali alarm za preplah. Pričakovali smo, da bo sovražnik z letali napadel Dravograd. Objavili so vest,

da so se z letališča v Bihaću dvignila vojaška letala in da so namenjena proti cilju blizu Velenja. Vsi smo bili prestrašeni. Pred hišo so se zbirali sosedje in modrovali. Nato se zgodi. Alarm za zračni napad. Vsi se zapremo v hišo, celo v klet smo odšli. Po nekaj minutah slišimo alarm za prenehanje nevarnosti.

Počasi sem končevala pripravljati kosilo, ki smo ga že vsi nestrpnost pričakovali. Jed nam ni najbolj teknila, saj smo si v tistem trenutku najbolj želeli, da se sovraštvo in napadi na Slovenijo končajo. Želeli smo mir in da bi lahko rojstni dan hčerke in tudi rojstne dneve vseh drugih praznovali v miru in svobodni, v samostojni državi.

Upam, da bo v prihodnosti prevladal razum, dialog in da ne bo več takšnih morečih situacij.

Slavica Planinc

Jugoslovansko armado smo imeli vsi v čislih in ko so se tanki prvič peljali mimo naše hiše, smo bili vsi zelo razočarani, da je do tega prišlo. Pretreseni smo bili nad takim ravnanjem in doživljali velik strah.

Že takoj na začetku vojne so nam prišli povedat, da moramo zapustiti hišo, če bi prišlo do česa hujšega. V bližini naše hiše so bili namreč zapori, pa velik zabojsnik, ob katerem so se zbirali pripadniki teritorialne obrambe. Z možem sva za smrekami ob hiši poslušala njihove priprave in načrte, kako bodo napadli konvoj. Enkrat sta se dva pripadnika skrivala za našimi smrekami, drugi so se skrili k opekarni, in ko so se s tanki peljali mimo, so ju s periskopom videli in začeli streljati. Takrat je mož rekel: »*Zdaj pa to ni več hec.*« Razen tankov na cesti ni bilo žive duše, ne kolesarjev, ne pešcev in ne avtomobilov, in prav to je bilo najbolj moreče. Spomnim se, bilo je 3. julija, ko sta naju hči in njen mož prišla prosit, da naj se z možem umakneva in odideva od doma, da so raketirali bližnjo tovarno. Z dvorišča smo se umaknili v predprostor hiše in prav takrat je na dvorišče, na popolnoma isto mesto, kjer smo prej stali, priletel kos kasetne bombe. Srečni smo lahko bili, da se ni nikomur nič zgodilo. V daljavi smo ves čas poslušali eksplozije in le radio je bil naš vir informacij. Grozljivo je bilo, ko smo slišali, da so v Gornji Radgoni ubili Janeza Svetino. Ta vojna je bila res nepotrebna.

Res pa je, da sem kot otrok drugo svetovno vojno čisto drugače doživljala. 6. aprila 1941, bila je cvetna nedelja, smo stali pred to isto hišo, kjer sem izvedela za vojno leta 1991, in slišali, da se je začela vojna. S konji so mimo hiše šli nemški vojaki z nemško zastavo in bili smo zelo prestrašeni. Na vrtu smo zakopali posode z mastjo in drugo hrano, da bi imeli kaj zaloge za čase pomanjkanja. Ob reki Muri sta moj oče in sosed začela kopati bunker. A ker je vojska začela vdirati z avstrijske strani, nam ni čisto nič koristil, saj so Nemci ob Muri začeli kopati strelske järke. Takrat sem bila otrok in spominjam se, da sem si vedno z rokami pokrivala ušesa, samo da ne bi slišala streljanja.

Srečni smo bili in čutili smo veliko olajšanje, ko se je tistih deset dni končalo in smo spet lahko normalno zaživel.

Anica Plevnik

Saj skoraj ne morem verjeti, da čas tako hitro beži. Je res že minilo toliko let? Očitno je. Že sama beseda vojna – pa naj bo kratka ali dolga – je grozna. Ko pa imaš

družino in otroke, ki so še majhni, pa ti je še bolj tesno pri srcu.

Živ je spomin, ko smo se na veliko pogovarjali, da je že skrajni čas, da se izvlečemo iz jarma bivše Jugoslavije. Čeprav smo rasli v duhu tako imenovane Titove mladine, smo se zavedali (takrat je bila moja generacija stara petintrideset let), da tako ne more več funkcionirati ničesar. Starejši so govorili, da se nam bo še kolcalo po tistih časih, ampak nekje si čutil, da je konec. Dobro se spomnim, ko se je govorilo, da bo JLA zavzela Slovenijo, da bo tekla kri, da ne bomo kar tako odnesli cele kože. Upanje je telo, da to ni mogoče. Takrat sem naivno mislila, da se lahko vse reši po mirni poti. Čeprav se za politiko nisem kaj prida zanimala, sem nekje verjela v človeški razum. Zmota – Slovenija samostojna, JLA pa zasede slovenske meje.

Stanujem petnajst kilometrov iz Maribora in ko te sorodniki iz mesta pokličejo, da gredo tanki iz kasarn, ko naenkrat zaslišiš letalski hrup, poslušaj radio, gledaj televizijo... onemiš – vsaj jaz sem. Kaj pa zdaj? Kako poskrbeti za otroke? Kako jim ne pokazati strahu, hkrati pa jim nekako povedati, da se lahko marsikaj spremeni. Mož mi pravi – ljudje s traktorji vozijo olje, moko, sladkor..., trgovine so spraznili v nekaj urah. Kaj naj narediva? Velikih zalog ne bova delala. Hrane sva nabrala nekje za štirinajst dni. Zložila sem koce, nekaj najnujnejših zdravil, skratka, da zgrabiš in lahko odideš. V mislih sem imela smer, ker poznam te kraje, vem tudi, kje bi imeli pitno vodo in kje bi lahko kolikor toliko poskrbela za otroke. Mož je bil takrat v službi KS Fram in tam so se pripravljali, če bi bila potrebna evakuacija za Fram. To bi se dogajalo ravno po naši dolini navzgor proti Planici, Arehu... Ljudi je bilo najbolj strah Petrolovega skladišča v Račah. Govorilo se je, da če ga zbombadirajo, bo to katastrofa za Fram in okoliške vasi. Vse je bilo tako napeto, v sebi pa nisi čutil prav nobene volje. Imela sva načrte za novo hišo, sanjerala sva, da se bomo v petih letih vselili vanjo, staro pa podrli. Vse bo v redu, razum bo prevladal.

Bila je nedelja. Morala bi se spraviti k štedilniku in skuhati kosilo, pa mi ni šlo nič od rok. Telefonske povezave z bratom in očetom, ki sta blizu meje v Šentilju, ni bilo. Za vedno mi bo ostal v spominu glas Jelka Kacina. Pomirjujoče je vplival, vsaj name. Slišali smo streljanje iz Slovenske Bistrice, ko so streljali stolp na Pohorju, ampak, čeprav zelo blizu, se je zdelo zelo daleč. V mislih sem bila pri ljudeh, ki so mi bili pri srcu. Spraševala sem se, ali so na varnem. Pri poročilih sem zagledala sliko Šentilja – cesta, hrib, na hribu pa zbombadirana hiša. Odrevenela sem... saj to je hiša mojega očeta, zato že dva dni ni glasu. Kaj naj storim? Kličesh sosedo, nikjer se nihče ne oglasi. Takrat pa pomisliš, da je tam obmejni pas, da telefone potrebuje vojska. V mislih sem imela brata. Tako mlada sta bila, saj še nista okusila nič v življenju, notranji glas pa mi je nekje govoril, da bo vse v redu. In je tudi bilo, čeprav je stekla marsikatera solza, za tovarnjakarje v Pesnici, za gospoda Šimčika, ki ga je povozil tank, za vse, ki so trpeli ali dali življenje, za otroke, ki so ostali brez očetov... čeprav samo deset dni negotovosti, je preveč. Zakaj ljudje ne razumemo nekaj – kar ne želiš, da bi storili tebi, ti ne stori drugim.

Antonija Pliberšek

Na vasi so se ženske veliko pogovarjale o tem, kako so ljudje postavljali bariere, ker so se bali, da bodo tanki vdrli v vasi in mesta. Mladi vojaki iz Srbije, ki jih je JLA poslala k nam, niso vedeli, zakaj so pravzaprav tukaj. Še vedno se spominjam mladega vojaka, ki je pri večernem televizijskem dnevniku prestrašeno gledal v kamero. Ni vedel, proti komu

se bojuje in zakaj je sploh tukaj. Ti mladi fantje so se mi zares smilili. Bala sem se tudi za svoje sinove. Vse bi lahko namreč vsak hip vpoklicali v vojsko. Tega me je bilo najbolj strah in siren, ki so tulile dvakrat.

Prav posebno strah me ni bilo, ker sem že preživela drugo svetovno vojno, pa sem rekla, da bom še to. Sicer sem pa mislila – tako ali tako sem stara in mi je vseeno. V kleti, kjer smo čakali na konec nevarnosti, pa se spomnim ene zelo zanimive stvari. K nam v klet se je primajal sosed, ki je vedno rad zahajal k nam in tudi globoko v kozarec je rad pogledal. V kleti je kar naprej govoril šale o tem in onem in počasi točil vino, ki smo ga hranili v kleti. Tako so delali še trije tisti dan. Nazadnje so se ga vsi dodobra napili in pričeli delati norije. Sosed je uprizoril pravi skeč in vsi smo se smejali. V kleti smo ostali do devetih zvečer, ker smo sirene preslišali. Šele soseda nas je prišla posvarit, ko nas je vprašala, kaj za vraga še vedno počnemo v kleti, saj je vendar konec nevarnosti. In tako smo šli spat nazaj v hišo. Srečna pa sem, da se je vojna končala tako hitro in brez večjih posledic in da naši otroci niso trpeli, kakor smo kot otroci v drugi svetovni vojni trpeli mi.

Marija Pukič

Danes se sprašujem, kaj je v primerjavi z mojo starostjo deset dni. Skoraj nič.

A vendar mi je teh deset dni vtisnilo v moje dokaj mirno življenje pečat, ki ga ne morem niti ne želim izbrisati iz spomina. Bil je čas prvih počitniških dni v mesecu juniju leta 1991. Že v pomladnih mesecih smo vedeli, da se v vladi nekaj »kuha«. Vedeli smo, da se pripravljamo na osamosvojitve – odcepitve Slovenije od drugih republik. Misel o samostojnosti me je navdajala z občutki sreče, ponosa, veselja, pa tudi strahu in dvoma. Da bi vse to potekalo v miru, nisem pričakovala, da pa bom doživljala toliko strahu, pa sploh nisem pomislila. O vojni nisem imela pojma, razen iz branja in očetovega ter maminega pripovedovanja o drugi svetovni vojni. Po končanem šolskem letu smo opravljali potrebna administrativna dela. Z delom smo zelo hiteli. Kadarkoli pa je dopuščal čas, smo poslušali poročila in televizijska sporočila. Nekega junijskega večera sem nestrpno čakala na hčerin klic iz Ljubljane, kjer je obiskovala medicinsko fakulteto in prav tako tudi njen fant. Na kratko mi je sporočala, kakšno je stanje. 26. junija smo dočakali slavnostno proslavo v počastitev dneva državnosti. Bila sem vzneta, navdušena, srečna, ponosna in polna lepih občutkov ob misli, da zdaj pa res imamo svojo državo. Drugi dan se mi je vse obrnilo na glavo. V svoji navdušenosti prvi trenutek še nisem razumela, da je res, kar slišim in vidim po televiziji. Po prvem strašnem šoku sem komaj dojela surovo resnico, da je pri nas vojna, da je Ljubljana napadena, da so v mestu tanki, letala, da sta tam tudi moja hči in njen fant. Še nikoli v življenju me ni bilo tako strah, še nikoli se nisem počutila tako nemočno kot takrat. Kako pomagati otrokoma, da prideta varno domov? In ravno tega dne je imel hčerin fant in nekaj njegovih prijateljev precej težak izpit. Tega takrat nihče ni opravil, profesor pa ga tudi ni odpovedal. Ves dan nisem dobila od njiju nobenega sporočila. S solznimi očmi sem gledala televizijska poročila in poslušala radio. Pozno zvečer sta vendarle prispela z vlakom. »Samo da sta doma in da ju spravim na varno,« sem razmišljala. Naslednji dan sva si s hčerko nabavili plinske maske in najnujnejšo zalogo živil. Živelci sva nekoliko mirneje, saj je bila v neposredni bližini teritorialna obramba. Verjela sem, da naju bodo branili, če bo potrebno. Zelo pa so naju vznemirili preleti vojaških letal in misel, da bi lahko bombardirali plinske rezervoarje, ki so tudi v naši bližini. Doma nisva želeli zapustiti, saj sva tu imeli prav vse. V teh dneh me

je poklical bivši soprog in začelo se je dogovarjanje o tem, kako bi spravila čez mejo v Italijo hčerko, njenega fanta in še njegova sinova, ki sta bila na počitnicah pri stricu. Prevevala me je ena sama misel in želja: spraviti otroke na varno k njemu v Švico. Največji problem so bili telefonski pogovori. Po več dni ni bilo zvez. Med tem časom pa smo se pri nas doma pripravljali na krst nečakove prvorojenke. Dan pred krstom so nečaka vpoklicali v vojsko. Doma je bila nepopisna žalost. V nedeljo zjutraj smo se odpeljali hči, fant in jaz na sestrin dom. Med vožnjo smo zaslišali alarm za letalski napad. Kaj sedaj? Se skrijemo ali nadaljujemo? Sklenili smo, da z vožnjo nadaljujemo, kar bo pa bo. Kmalu smo slišali alarm za konec nevarnosti. Okrog enajstih so odpeljali malo Vido h krstu. Sredi obreda se je ponovno slišal alarm za nevarnost. Ta je župniku pobral besedo. Ni vedel, kaj naj stori. Prav tako smo onemeli vsi drugi. Po prvem šoku je župnik nadaljeval z veliko hitrostjo. Po hitro končanem obredu so se ljudje takoj razkropili po svojih domovih. Tako je krst prvorojenke, ki kmečki družini veliko pomeni, potekal brez očeta, z alarmi in v velikem strahu, kaj bo. Mi trije smo se kmalu vrnili domov. Od prijateljev pri teritorialni obrambi smo zvedeli o novostih, sicer pa smo večidel dneva gledali poročila in poslušali komentarje Jelka Kacina, ki nas je s svojim govorom vse prevzel. Zaupali in verjeli smo mu. Zelo pa so me presunile slike zmečkanih vozil, podrtih hiš in predvsem vesti o žrtvah te vojne. Ob tem nisem še prav dojela, da se to v resnici dogaja nam, tu, v Sloveniji. Zdelo se mi je, kot da gledam morast vojni film.

Ta čas sva se z bivšim soprogom slišala in se dogovorila, da otroke prepeljem v Italijo takoj, ko bo mogoče, ko bodo odprli meje. Po mučnih desetih dneh se je to zgodilo in 7. julija ob polnoči smo z avtom krenili proti mejnemu prehodu Fernetiči. Mala dva (deset in dvanajst let) sta hitro zaspala, mi trije (hči, njen fant in jaz) pa smo se molče peljali vsak s svojimi mislimi in željami. Do Domžal nismo srečali žive duše. Tu pa so nas preusmerili na obvoz, ker je bilo v Trzinu takšno razdejanje. Tudi skozi Ljubljano je vožnja potekala mirno. Ob vstopu na avtocesto nas je ustavila luč. Srce mi je skoraj zastalo, ko je k vozilu pristopil vojak z naperjeno puško in za njim še dva. Z baterijami so presvetlili notranjost, pregledali dokumente in me temeljito izprašali. Skoraj jecljaje sem jim odgovarjala, otroci pa so molčali. To se je zgodilo še trikrat, preden smo ob pol treh zjutraj prispeli do Fernetičev. Po ponovnem temeljitom pregledu so nas spustili čez mejo. Na italijanski strani smo čakali eno uro. Ko se je pripeljal oče, smo premestili otroke. Posloviли smo se, hči s solzami, jaz z nasmehom in s čudovitim občutkom, da so vsi na varnem. Takoj sem se vrnila domov. Tudi nazaj so se vrstile kontrole, toda meni ni bilo nič težko, ne hudo. Bila sem preprosto srečna. Na varnem so. Vojne je konec! Vsepovsod mir, tišina. Slišalo se je le brnenje mojega avta. Nikjer žive duše. Rojeval se je krasen jasen dan. Pri Trzinu me je presunil pogled na zmečkane prevrnjene avtomobile, okrušene hiše in takrat sem dojela, da to ni film, to je realnost. Dolgo se nisem znebila teh podob. Ko sem pripeljala čez Trojane, je začelo vstajati sonce. Lepšega sončnega vzhoda še nisem videla. V dušo se mi je naselil mir. Iz te zasanjanosti me je zdramilo močno hupanje. Vozila sem po levi, nasproti tovarnjaku. Prvemu in edinemu na tej poti. V zadnjem hipu sem se uspela umakniti na desno. Obstala sem. Vsa sem se tresla. Po kratkem počitku sem nadaljevala pot in mislila samo, da pridem k sestri. Doma so me že čakali. Čez dolge tri ure me je hči poklicala, da so srečno prispeli v Švico in da je vse v najlepšem redu, le da ju skrbi zame. Potolažila sem ju. Odšla sem ven, sedla pred našo lipo, se uzrla v njeno krošnjo in pomislila, kako hitro so naši ljudje – bojvniki izborili svobodo in kako malo je manjkalo, da sama vsega tega ne bi mogla spoznati.

Danes živim srečna ob pogledu na hčerino družinico, uživam ob svojih vnukih in se nemalokrat spomnim na tistih usodnih deset dni.

Ana Marija Rovšnik

Desetdnevne vojne se slabo spominjam, saj se je vse zgodilo zelo hitro. A zdi se mi, da je bila potrebna, da smo tudi Slovenci takrat končno postali narod junakov. Čeprav smo tudi prej že bojevali boj za svoje pravice, recimo med narodnoosvobodilno vojno, ki jo zdaj eni hočejo kar pozabiti, vendar je pripeljala tudi do tega, kar imamo danes, državo Slovenijo. Razlika je po mojem to, da nas je med vojno napadel znani sovrag, med vojno za Slovenijo pa so nas tisti, za katere smo dolgo mislili, da smo prijatelji in da živimo skupaj. Ampak živeti se ni dalo in zdaj se to vidi.

Takrat sem bila v blagoslovljenem stanu s prvim sinom Samom. Imela sem še dva meseca do roka in vesela sem bila, da se bo moj otrok rodil v samostojni Sloveniji. Ampak čudno je bilo, kako se je rodila naša Slovenija, ker enim ni bilo do tega. Čutili smo, da je bilo nekaj v zraku. Ko sem po televiziji gledala slavnost, kjer je naš Milan Kučan takrat povedal, da nič več ne bo tako kot je bilo do tedaj, se mi je zdelo, da bo vse v redu. Še jezna sem bila na Toneta, da nisva šla v Ljubljano, ker smo imeli nov avto, hyundaja. Pomagal nama ga je kupiti moj oče. Ko je radio zgodaj zjutraj povedal, da so na poti tanki srboarmije, sem čutila jezo kot Slovenka in se ustrašila kot bodoča mati. A vedela sem, da bomo zmagali, ker se bojujemo za pravo stvar. V našem kraju ni bilo alarmov kot v Ljubljani, ampak smo se tudi pripravljali, da se bojujemo, če bo treba. Jaz sem za naju s Tonetom pripravila odeje in obleko, če bi morali iti ven, čeprav je bilo poletje, a je bilo ponoči hladno. On je v torbo spravil najbolj nujne stvari in našel je plinsko masko, ki jo je imel iz jugoslovanske vojske. Spomnim se, kako je takrat preklinjal, da je eno leto izgubil za to, da je služil okupatorju JLA. Pred tremi leti je prišel ven, služil je v Vojvodini v Kikindi in takrat sem ga tudi obiskala. Naslednje dni smo kar naprej poslušali radio in gledali televizijo. Pri sosedovih, kjer je pri starših še živela moja prijateljica Martina, smo se vrteli ves dan in čakali na novice. Kako smo bili ponosni, ko smo gledali goreče tanke JLA, ki smo jih Slovenci premagali s slabim orožjem in pokončno držo. Kako smo bili jezni, ko smo gledali, kako uničujejo, kar smo ustvarili mi, Slovenci. A vedeli smo, čeprav smo bili zelo mladi, da nam bo samo bolje. A vendar tega ni bilo treba.

Zdaj to pripovedujem otrokom, ko gremo kam na izlet. Samo že razume, kaj je to država in da je nismo dobili zastonj, temveč smo za njo pošteno plačali. Ančka pa je še premajhna. Zadnjič se je kar sama spomnila pesmice in je pela »vojna, vojna, dva sta konja«. Najprej sem jo hotela okregati, da se iz teh stvari ne sme hecati, a potem sem si mislila: otrok ima prav! Najbolje je, če ljudje ne bi vedeli, kaj je vojna.

Slavica

Bilo je leta 1991, meseca junija, ko smo po televiziji gledali proglasitev Slovenije za samostojno državo, ločeno od drugih republik v bivši Jugoslaviji. Nismo več hoteli biti »molzna krava« drugih. S svojo pridnostjo in vztrajnostjo smo hoteli zase in za svoje otroke zgraditi državo, v kateri bi se počutili varne. Zvečer smo se s sosedi dolgo veselili tega zgodovinskega dogodka.

Bilo je nedeljsko jutro, v katerega je sonce veselo pokukalo. Z možem in starejšim sinom smo se odpravili v cerkev k jutranji maši. Ko pa smo prispeli domov, smo že slišali novico, kako je jugoslovanska vojska s tanki zapustila vojašnice. Sprva smo mislili, da imajo morda samo vaje. Ko pa sem dogodke pričela spremljati po televiziji, me je bilo groza kot še nikoli. Ne morem pozabiti dogodkov v Mariboru, ko so s tovarnjaki naredili blokado, tanki pa so se zaletavali vanje, jih odrivali ter si delali prosto pot, ne glede na to kaj je bilo pred njimi. Še sedaj vem, kako škoda je bilo zelenic, ki so jih gazili s tanki. Nisem mogla verjeti, da se je to dogajalo prav pri nas, v Sloveniji, in da so to počeli prav naši fantje.

Še sedaj se živo spominjam, kako sem z grozo poslušala radio, nato spet dogajanje spremljala po televiziji. Ko pa so pričele padati bombe, sem spoznala, da ge zares. Še sedaj imam pred očmi bombardiranje cerkve v Gornji Radgoni in smrt nedolžnih voznikov v koloni tovarnjakov.

Ni še dolgo tega, ko sem poslušala nekega gospoda, ki je dejal, da Slovenci nismo panični. Pa še kako sem bila panična, ko je bilo po televiziji objavljeno, da so letala iz Bosne pripravljena za vzlet. Naloga, bombardiranje Slovenije. Pričela sem tekati sem ter tja, v klet sem nosila odeje, hrano, vodo, sveče. Mož je izključil televizijski sprejemnik in radio, da ne bi več poslušala, jaz pa sem ga poslala po otroke.

Spomnila sem se zgodovine iz druge svetovne vojne, kaj vse so četniki počeli z ljudmi. Na smrt me je bilo strah in kaj takega si ne želim doživeti nikoli več. Krivično je, da usodo vseh ljudi krojijo tako imenovani veliki ljudje – politiki. Zakaj morata v svetu vladati takšen terorizem in zlo, ko pa so v končni fazi žrtve vedno nedolžni, ubogi ljudje.

Marija Stanko

Bil je lep sončen junij leta 1991. Zapomnili smo si ga po osamosvojitvi, po rojstvu naše mlade države. Pa vendarle lepega vremena in veselja ob osamosvojitvi ni bilo časa opazovati, saj se je sovražnik, jugoslovanska ljudska armada, odločil, da nas v samostojnost pospremi drugače – z orožjem.

Mama živi ob hrvaški meji, v majhni vasi Kog. Iz medijev smo slišali, da se iz varaždinskega korpusa čez Dravo vali kolona tankov. Na mostu so jih skušali ustaviti tanki slovenske vojske, a jim to ni uspelo. Tako so svojo pot nadaljevali proti Vitanu, Jastrebcem, Kogu in Gomili. Njihov cilj je bila Gornja Radgona, kjer so hoteli zavzeti mejni prehod. Te gromozanske pošasti so se valile skozi vasi kot gosenice po vrtu. Na Gomili so doživeli prvi večji napad. Dočakali so jih domačini in teritorialna obramba ter jim z barikadami in podiranjem dreves preprečili hitro napredovanje kolone.

V vasi Presika jih je spet dočakala večja ovira in kolona se je morala razcepiti. Del kolone je peljal proti Ljutomeru, drugi del pa se je vračal po isti poti nazaj. Niso pričakovali, da bodo v teh vasicah doživeli odpor. Bili so jezni, osramočeni. To je bil tudi eden izmed vzrokov, da so začeli streljati. Zdaj levo, zdaj desno. Brez vzroka. Zdaj rafal sem, zdaj tja. Pri vračanju niso gledali ne na domačine ne na hiše, ki so jih obstreljevali. Po vasi se je razlegal močan hrup, ki so ga puščali tanki za seboj. To pa ni bilo vse. Veliko hiš je gorelo, valil se je gost, siv dim in vonj po zažganem. Reševanje živali iz hlevov in gašenje požara ni bilo mogoče, saj so tanki streljali kar naprej.

Vso to grozoto sem spremljala po televiziji, saj sama z možem živim v Mariboru. Ves čas pa se mi je oglašala vest: »*Mama je tam.*« Sredi ognja, streljanja, sama.

Po dogovoru z možem in hčerko smo sedli v avto in se odpeljali proti Kogu. Nisem vedela, kakšna je cesta, kdo nas bo na poti ustavil in tudi tega ne, ali bo do hiše sploh mogoče priti. Na to nisem mislila. Pomembno je bilo le to, da vidim mamo, da izvem, ali je z njo vse v redu. Kot sem si mislila, nismo prišli daleč. Prišli smo do hriba Kajžer, kjer smo naleteli na barikade in patroljo, ki nam ni dovolila naprej. S hriba sem videla domačijo, a nisem mogla do nje. Iz tega in onega konca se je valil črn dim. Skrbelo me je. Za mamo. Človek si sploh ne more misliti, kaj vse ob tem občutiš. Strah, skrb, jezo, ker ne moreš naprej, pa bi rad.

Končno nam je uspelo prepričati patroljo, da so nas spustili naprej, a smo morali peš in še to so nam odsvetovali. Po vinogradih in stranskih poteh smo se podali proti domačiji. Hodili smo dolgo, a utrujenosti nisem čutila. Srečna sem bila, da grem proti domu, čeprav nisem vedela, kaj se zdaj tam dogaja.

Mama je sedela v kuhinji. Ko smo vstopili, se je najprej začudila, da smo sploh lahko prišli do nje. Potem pa se je samo nasmehnila in videla, da jo imam resnično rada. A mama je trden človek. Ona se ne da. Preživela je že prvo in drugo svetovno vojno. Ima veliko spominov – lepih in manj lepih. Verjamem, da so se ji vtisnili v spomin tudi ti, iz te, hvala Bogu, kratke slovenske vojne.

Katarina Strelec

Kadarkoli se sliši beseda vojna, pomislimo na kaj hudega. Tudi Sloveniji je grozila vojna. Veliko let že živimo v miru in si želimo, da bi tako tudi ostalo. Spominjam se, ko sem vsak dan na poti v službo morala preko barikad čez železniški prehod na Taboru. Spraševala sem se, ali bom lahko prišla čez progo med vagoni ali pa bom ostala na drugi strani. Morala sem tudi mimo vojašnice, kjer je bilo polno oboroženih vojakov. Zmeraj sem pospešila korak, samo da sem bila hitro mimo. V trgovini, kjer sem bila zaposlena, je zmanjkovalo osnovnih artiklov, ker so si ljudje delali zaloge, ker so se bali najhujšega. Sodelavke so se bale za svoje može, ki so bili vpoklicani v vojsko in za vso družino. Vsi smo upali, da se ne bo zgodilo tisto najhujše in da ne bo prave vojne, a je kljub temu padlo nekaj žrtev. Najbolj mi je ostala v spominu sobota, ko sem morala ostati v mestu v zaklonišču. Avtobus je peljal eno samo postajo in vsi potniki smo morali v veliko zaklonišče pod zdravstvenim domom. Tam je bilo nekaj ljudi vseh starosti. Veliko jih je tudi jokalo, predvsem ženske, še posebej potem, ko so se slišali oddaljeni strelji. Tam smo večinoma vsi stali po več ur. Niso nas pustili domov. Nekaj ur sem stala v hladnem zaklonišču in v strahu, ali bom sploh še prišla ven in videla svoje domače – moža in sina. Upala sem, da sta oba doma na varnem zunaj mesta.

Ljudje v zaklonišču niso veliko govorili, le nemirno so poslušali oddaljeno streljanje in si želeli, da bi lahko čimprej šli ven, kajti grozen je občutek nekje pod zemljo, ko ne veš, kaj se zunaj dogaja. Ko nisem mogla nikogar poklicati po telefonu, sem se kljub temu odločila, da grem peš iz centra mesta na Tezno. Čeprav nas niso pustili ven, sem se vseeno nekako izmuznila ven. Najbolj sem se bala iti čez Titov most. Zaradi letal. Nikjer ni bilo nikogar, tudi na mostu ne. Zbrala sem ves pogum in s hitrimi koraki odhitela proti mostu. Ker nisem videla nobenega vojaka, niti slišala nobenega letala, sem se z vso hitrostjo pognala čez most. Ko sem bila na drugi strani, sem si delno oddahnila, saj sem imela še dolgo pot do doma. Verjetno mi ni bilo nikoli tako tesno pri srcu kot takrat. Če sem zagledala

kakšnega človeka, sem se bala, da mi bo kaj hudega storil. Nekako mi je le uspelo priti domov, kjer sem molila, da bi vse minilo in sta mož in sin z domačimi živa.

Olga Šerbinek

27. junija so naše kraje začela preletavati letala. Prevoz delavcev v bližnjo tovarno Palomo Sladkogorsko in domov je bil oviran zaradi številnih barikad. Ljudje so hodili na delo peš, s kolesi in podobno, saj prevoz z avtobusom ali avtom ni bil mogoč. Neprestano smo poslušali poročila. Najhujši trenutek je bil, ko smo zaslišali, da se tanki iz Gornje Radgone pomikajo proti Apačam. Na srečo so prišli le do Podgrada, kjer so jih ustavile barikade.

Ker smo bili na vasi takrat redki, ki smo imeli telefon, smo imeli hišo polno ljudi, ki so panično telefonirali svojcem drugod po Sloveniji ali celo zunaj nje.

Spominjam se noči, ko se je slišalo neprestano streljanje. Živimo namreč le kakšen kilometer stran od meje z Avstrijo. V neposredni bližini pa je bila vojašnica, kjer so bili jugoslovanski vojaki na služenju vojaškega roka. Do tega dne je bilo vse lepo in prav, saj smo bili vsi državljani Jugoslavije in nam je njihova prisotnost dajala občutek varnosti. S tem dnem pa se je vse spremenilo. Bilo je veliko streljanja, preden so se predali našim teritorialcem. Ker živimo na kmetiji, smo morali opravljati tudi delo na polju, kar pa ni bilo zaradi nenehnega preletavanja letal in helikopterjev nič kaj prijetno.

Spominjam se tudi dogodka, ki mi je po nepotrebnem nagnal strah v kosti. Proti naši hiši sta od daleč prihajala dva vojaka, za katera se mi je zdelo, da sta pripadnika jugoslovanske vojske. Nemo sem stala pred hišo in opazovala, kaj bo. Ker pa sem ves čas zrla proti cesti ob koncu hiše, nisem videla, da sta jo mahnila kar čez dvorišče proti meni in kar naenkrat stala pred menoj. Verjetno sta videla moj prebledeli obraz in sta me hitro pomirila, da sta teritorialca, ki sta prišla samo nekaj vprašat.

Vesela sem, da se je končalo in upam, da se kaj podobnega ali hujšega ne bo nikoli več zgodilo.

Milena Šmid

Odkar sem se začela zavedati življenja, spoznavam pojem »vojna«. O grozotah vojne so mi pripovedovali stari starši, starši, v šoli so mi »prali«¹ možgane o vojnah, o veliki osvobodilni vojni, letnice, bitke, fronte, pesmi, knjige, filmi in še in še. Nekje v svetu se nobena poročila niso končala brez poročil o vojni. Najprej so bile vojne preteklost, pozneje sem jih doživljala kot stalnico, kot grozo, ki se dogaja tam daleč stran od mene.

Vse, kar se je dogajalo tako daleč v preteklosti in tako daleč stran od mene, se je v trenutku začelo dogajati tukaj, kjer sem, ta trenutek.

Dan se mi je začel kot vsaki drugi, en otrok v vrtec, drugi k babici, ker so počitnice, mož in jaz pa v službo. Vse je bilo tako vsakdanje lepo in prijetno. Tako vsakdanje je bilo samo do prvih novic, ki sem jih slišala v službi. Mož me je poklical iz Maribora, da je Šentiljska cesta zaprta, ker se po njej valijo tanki.

Napadli so nas. Kdo? Naša vojska? To ne more biti res! Iz minute v minuto je bilo vse vedno bolj res. Do tistega dne so bili zame vsi »naši«. Prva stvar, ki sem jo naredila, je bil klic v

Beograd. Poklicala sem prijateljico in ji povedala, da so nas napadli »njihovi«. Pričakovala sem osuplost, obsodbo, kletvico, kakršnokoli besedo, ki bi obsojala »njihovo« početje. Kar sem slišala na drugi strani, mi je zvenelo še dolgo po ušesih. »Ko neče sa nama, neka ide.« To, da smo mi že odšli in da tega ne sprejmejo, pa ni več slišala. V trenutku mi je bilo jasno, kako krhko je bilo najino prijateljstvo.

Toliko groze in strahu, ki sem ju preživljala tistih dolgih deset dni, ne bom pozabila nikoli in jih tudi ne želim pozabiti. Strah me je bilo nečesa, kar bi se nam lahko zgodilo – pa se ni. Še nikoli nisem imela možnosti tako temeljito spoznati sama sebe. Dolgo me je preganjal slab občutek, da sem v resnici ena velika strahopetnica, ki sem ves čas razmišljala, kam naj pobegnem in skrijem svoja otroka, da bomo varni.

Ta slab občutek, da sem strahopetnica, mi je prehitro minil. Zelo hitro sem lahko videla, česa so sposobni bivši »naši«. Po vseh grozotah, ki jih je človek sposoben narediti, me ni sram priznati, da me je strah in to zelo strah.

Vera Špendl

Leta 1990 je moj fant odslužil predvideni vojaški rok v jugoslovanski vojski. Bil je gardist, služil je v Beogradu. Nosil je krasno uniformo. Ponosna sem bila nanjo in nanj. Po poklicu je bil železostrugar. Že pred služenjem vojaškega roka je bil kot predelavec zaposlen v železarni Štore pri Celju in je zaposlitev, po vrnitvi domov, spet dobil. Imel je lepo plačo, bil je tudi član delavskega sveta v tej tovarni. Ob delu se je izpopolnjeval za strojnega monterja. Že v zadnjih mesecih leta 1991 je bil poklican na orožne vaje, tedenske, dvajsetdnevne.

»Kje, v katerem mestu so te vaje? Morda hodiš k drugemu dekletu in me varaš.«

»Dekle, to je vojna tajna, tudi svoji ljubici se tega ne sme izdati! Ker pa poznam dobro tvoje stališče, vse tvoje sorodstvo, in vem da ste narodnjaki, ti bom izdal to mojo skrivnost. Upam, da me ne boš s tem izdala. Priključil sem se naši slovenski vojski.«

»Dragi, ne me farbat, v kateri vojski si pa zdaj bil? Saj imamo Slovenci, kot vsaka republika v Jugoslaviji, svojo samozaščitno vojsko teritorialno obrambo, v katero sem bila kot sestra prek Rdečega križa dodeljena tudi jaz, imam tam uniformo in sanitetno opremo. V preteklem letu sem bila na tečaju in smo Štajerke dobile pohvalo. Kje imaš ti uniformo? Kje orožje, kje so vaje za vojsko, o kateri govoriš, da si pristopil?«

»Ljuba moja, preveč me sprašuješ. Tudi odgovoriti ti ne morem, ker niti sam tega v celoti ne razumem. Bliža se nam nevihta, od kod, sami ne vemo. Biti moramo pripravljeni, enotni. Tu ni pomembna obleka, ne orožje, marveč morala, samozavest nas vseh Slovencev. Da se tudi fizično osamosvojimo, zasedemo svojo deželico s svojo, samo slovensko vojsko, ki bo varovala naše meje in nam bo vsem v ponos. Izgnati iz Slovenije vse tuje agresorje, ki so se nabrali v petdesetletni hrvaško – srbski komunistični vladavini. V tem smislu se je organizirala naša nova slovenska vojska. Tako si tudi ti, moja ljuba, z nami, z našim korakom, česar pa sedaj še sama ne veš.«

»Oh, dragi moj, tukaj ti podarjam šopek, ki si mi ga podaril za dan žena, ponesi ga v ta naš skupni, osamosvojitveni boj. Jaz, vsa slovenska zaljubljena dekleta, pridemo za vami, za teboj,

da skupaj osvobodimo od nekdaj zatiran slovenski sloj. »

To so moji grenko sladki spomini na moja doživetja desetdnevne vojne za našo samostojnost.

Fanika Štefanovič

Ob zaključku šolskega leta (26. 6. 1991) smo imeli zaposleni osnovne šole Franja Malgaja zaključek na Slivniškem jezeru. Ker ni bilo nobenega pravega razpoloženja, smo se kmalu poslovili. Ko smo prišli v Šentjur, je bilo v mestu že veliko vojakov. Bilo mi je zelo neprijetno in oblila me je zona.

Naslednji dan sva z možem odšla na vikend, kjer sva nameravala dokončati delo v kleti. Poslušala sva poročila po radiu in izvedela, kaj se dogaja po Sloveniji in da je v naši deželi tako rekoč vojna. Zaradi tega sva bila oba brez volje, vse se nama je naenkrat zazdelo nesmiselno. Hodila sva sem ter tja, se pogovarjala, vendar dela nisva mogla nadaljevati. Pomislila sva na najhujše, da nima smisla graditi in se truditi, ker bodo tako ali tako vse uničili, porušili. Vrnila sva se domov.

Tudi doma nisem imela volje, da bi karkoli delala ali ustvarjala. Sedela sem pred televizorjem in spremljala razmere po Sloveniji, poslušala radio, sploh se nisem mogla pomiriti. Da bi se nekoliko sprostila, sem šla s hčerkama v gozd nabirat borovnice, tisto leto jih je bilo neverjetno veliko. V gozdu smo bile popolnoma tiho, vsaka je bila v svojem kotičku s svojimi mislimi. Smrtno tišino je prekinil zvok letal, ki so večkrat preletela to območje. Srce se nam je skoraj ustavilo, nismo si upale niti dihati. Razmišljala sem tudi o tem, ali bodo vpoklicali moža in ta misel me je zelo morila. Ko se je vse skupaj nekoliko umirilo, smo odšle domov, kjer smo spet iz medijev izvedele, kaj se dogaja.

Najbolj se mi je v spomin vtisnila nedelja, 30. junija 1991. Ravno sem nameravala obesiti perilo, ko sem zaslišala alarm. Z družino smo se zatekli v spodnje prostore hiše, kjer smo s strahom in grozo pričakovali, kaj se bo zgodilo. Ljudje so bili v tem času ravno pri maši, med njimi sta bila tudi moja starša. Vsa preplašena sta se pripeljala domov iz Šentjurja in pripovedovala, kakšna histerija je ob alarmu zavladovala v cerkvi. Ljudje so pričeli kričati in se gnesti proti vratom, starejše ženske so pričele tolči po vratih in ko so prišli na prosto, so se v trenutku vsi razkropili.

Čeprav je bilo v našem kraju v času vojne zelo mirno in smo dogajanje po Sloveniji pravzaprav spremljali iz medijev, je v meni ostala neka groza, strah in neznan občutek. Tisto poletje pa smo tudi imeli namen iti na morje. Že 10. julija bi morali na dopust. Kljub temu, da smo si vsi silno želeli na počitnice, smo bili v zadregi, kaj storiti. Zaradi vsega dogajanja in najrazličnejših strahotnih govoric ljudi si nismo upali na pot. Trdno sem se odločila, da ne gremo, vendar me je hčerka pregovorila, da sem poklicala upravnika v Novigrad na Hrvaškem ter ga povprašala, kakšne so razmere pri njih. Ko je povedal, da je vse v redu in naj le pridemo, smo se odpravili na pot. Ceste so bile prazne, ponekod je bilo še videti razdejanje, ki so ga povzročili s tanki. Imeli smo prav čuden občutek, saj smo bili skoraj sami na cesti.

Razpoloženje v samem mestu Novigrad je bilo zelo klavarno, v nasprotju s tistim, ki sem ga bila vajena iz preteklih let. Pred leti se je po mestu kar trlo ljudi, bili so veseli in razigrani, gnetli so se po restavracijah. Mesto se je spremenilo v veliko zabavišče, polno tujcev, glasba je prihaja od vsepovsod. Zdaj pa je bilo popolnoma drugače. Mesto je bilo mrtvo,

srečali smo le nekaj turistov, ki so se sprehajali po ulicah, na obrazih se jim je videlo, da niso sproščeni, hodili so strahoma, z nezaupanjem, glasba je utihnila. Plaže so bile prazne. Turisti smo se med seboj preplašeno gledali, skoraj nihče si ni upal v vodo. Bile so počitnice, bili smo na morju, na oddihu, vendar se nismo mogli sprostiti. Nek čuden, nenavaden in nerazumljiv občutek je bil v nas. Na morju smo preživeli nekaj dni in se nato varno vrnilo domov. Življenje se je počasi vrnilo na stare tirnice.

Marija Štraus

V mislih sem podoživljala svečano dvigovanje slovenske zastave ob razglasitvi naše samostojnosti. Imeli smo lep kulturni program, veliko govornikov nas je navdušilo in še posebej besede našega predsednika Milana Kučana: »*Nikoli več ne bo tako, kot je bilo...*«, so se nas močno dotaknile.

Tako zamišljena sem nekega jutra šla proti domu pri Kmetijski šoli. Presenečena sem zagledala zmedene delavce, ki so stali na dvorišču gospodarskega poslopja in prestrašeno gledali v nebo. Slišala sem zavijanje alarmne sirene, ampak se je sploh nisem zavedala, šele ljudje so me opozorili, da je napovedan zračni napad in da so nas napadli Srbi. Prestrašena sem odhitela v stanovanje in na televizijskem ekranu zagledala strahotno razdejanje tankov, ki so pred sabo teptali vse, tudi ljudi. Prizadelo me je spoznanje, da se bo naša mala državica morala roditi v krvi nedolžnih ljudi. Da bo za to kriva JLA, me je popolnoma šokiralo. Z grozo sem ugotovila, da bodo tudi moji otroci morali doživeti strahote vojne. Nisem mogla razumeti, da je življenje mojih in še mnogih drugih staršev bilo zastoj darovano na oltarju domovine v drugi svetovni vojni, da se te grozote ponavljajo danes, tukaj.

Hči in mož sta še naprej spremljala dogodke na televiziji, v meni pa je prevladal strah in čutila sem, da moram zaščititi svoje najbližje. Pod našim stanovanjem so močne obokane kleti. Tja sem odnesla nekaj sokov, nalila v posode vode in pripravila prostor za nekaj oseb, ki bi tukaj imele zatočišče pred morebitnim zračnim napadom. Na srečo je sirena kmalu oznanila konec nevarnosti.

Dogodki, ki smo jih spremljali na ekranu, so nam vlivali zaupanje v herojski odpor slovenske teritorialne vojske in diplomatsko reševanje naših vodilnih, da se čimprej ustavi nesmiselno pustošenje naše domovine, posebno da se zaščiti življenje.

Kar deset dni smo pozno v noč spremljali dogodke na televiziji, pa tudi v bližnji okolici in se s strahom zbujali v nov dan z željo, da bi bilo tega grozodejstva čimprej konec. Trepetali smo za naše najbližje in za vse, ki so se pogumno uprli nameri jugo vojske, še bolj pa smo bili veseli njihovih zmag. Ves svet je spoznal, da so Slovenci pogumen narod, ki tujega noče in svojega ne da. Prav to so morali spoznati tudi naduti generali jugo vojske. Morali so sramotno zapustiti Slovenijo in naj jih še dolgo peče občutek krivde zaradi ugaslih življenj nedolžnih ljudi.

Neža Tatarevič

Kot vse prebivalce Slovenije je tudi mene močno pretresel napad JLA na našo, še ne dolgo samostojno državo. Sprva smo bili tem grozotam priče le po televiziji, počasi pa smo se začeli zavedati vseh teh grozot, saj nas je bilo strah za naša življenja in naše vojake, kajti pričele so se oglašati sirene. Nekateri sosedje so se kljub sirenam mirno sprehajali zunaj in delovali – vsaj zame – preveč umirjeno. Tako je prišel vroč poletni dan, ko so nas

po televiziji in radiu resno opozarjali, naj ostanemo doma, v zakloniščih, kajti v Beogradu so že bila pripravljena letala, ki so imela glavni cilj porušiti Ljubljano in še več strateških točk. Takrat je tudi med sosedi zavladala prava panika. Zaslišal se je opozorilni zvok siren za nevarnost. Torej so bila letala že pripravljena za rušenje naše čudovite dežele. Takrat smo zapustili zgornje prostore hiš in odšli v kletne prostore. Še sreča, da so moji starši dokaj močno vkopano klet pred nekaj leti spremenili v letno kuhinjo. Zdaj nam je prišla prav kot še nikoli prej. To je bilo najbolj varno zavetišče in tudi najbogatejše z živili, opremljeno s štedilnikom in podobnim. Takrat se je sosedom porodila pametna ideja, da moramo vsi čimprej spraviti iz garaž svoje jeklene konjičke, ker so pri eksploziji lahko zelo nevarna vnetljiva snov. Zato so vsi moški hiteli spravljati avtomobile iz garaž in jih odpeljali v bližnji gozd. Tako, zdaj je bila rešena tudi ta zadeva. Meni in vsem sovaščanom je veliko živcev prihranila mati narava, ki je naše naselje strnila v majhno kotlino, obdano z griči in gozdiči.

A vendar se je nekega dne ob približno trinajsti uri pripetilo nekaj groznega. Ni bilo časa za sireno, morda se je dogajalo vse hkrati, ko je nad Rogaško priletelo letalo, preletelo našo vasico, nato pa se je obrnilo proti Boču. Nato smo zaslišali močan pok. Vedeli smo, da so napadli Boč, goro, pod katero živimo in na kateri ima slovenska vojska vojaško bazo. Na srečo ni bilo smrtnih žrtev, vendar smo to zvedeli šele čez nekaj dni.

Opisala bom še en dogodek, ki se mi je vtisnil v spomin. Zaradi političnih razmer so se naši vodilni odločili za izredno stanje do preklica. Takrat so bile zaprte trgovine, gostilne, bazeni, manjše firme, vozili niso delavski avtobusi, v službo so hodili le iz bližnjih krajev. Jaz pa sem nekaj dni prej dobila poziv iz komisije, ki odreja bolniški dopust in invalidnost. To je bila resna zadeva in si se moral javiti, kot ti je bilo naročeno. Zato sem se zjutraj odpravila na pot, saj sem vedela, da avtobusi in vlaki ne vozijo po voznih redih. Imela pa sem srečo in sem ujela avtobus, ki je peljal v Celje. Šele po nekaj kilometrih sem ugotovila, da sva na avtobusu le šofer in jaz. Takoj sem pomislila, joj, ali bodo spet kakšni boji? Šofer si je brisal potno čelo, mene pa je stiskalo v želodcu. Ko sem prispela v Celje, je bilo mesto prazno. Takrat so nad mesto prihrumeli helikopterji. Groza! Rekla sem si, da moram naprej, saj nazaj več ne morem. Poleg tega pa sploh nisem vedela, ali so to naši helikopterji ali sovražnikovi. Ob vsej tej zmedenosti sem se od časa do časa stisnila h kakšnemu drevesu in čakala milosti. Ko so se helikopterji oddaljili, sem korak pospešila tudi jaz. Po obrazu so mi polzele solze, solze strahu, besa in jeze. Moja bela bluza je bila popolnoma umazana od drevesa. Končno sem prišla do cilja in z velikim razočaranjem ugotovila, da sem spet sama. Tedaj se mi je vse sesulo. Sesedla sem se na klop in tam obstala. Bila sem na robu živčnega zloma. Sploh nisem opazila gospoda, ki me je nekaj vprašal. Zamišljeno sem zrla vanj. Takoj mu je postalo jasno, da nisem dobila telegrama s pomembno vsebino. Dal mi je kozarec vode, pokazal kje je toaleta, da se malo osvežim in v očeh sem videla, kako je obžaloval, da sem imela tako naporen dan za seboj.

Domov sem se vrnila z močnim glavobolom, utrujena in s trdnim prepričanjem, da do preklica izrednega stanja v Sloveniji ne zapustim svojega doma za nobeno ceno.

Vesna Tominc

Bila sem v službi, ko smo dobili sporočilo, da moramo vsi domov, saj bodo na vseh cestah postavili blokade in potem bo nemogoče priti iz Celja kamorkoli. Zajel nas je strah in kar nekako smo otopeli. Po radiu smo slišali, da se Ljubljani bližajo tanki in

da je Slovenija v popolni pripravljenosti. Kar verjeti nismo mogli svojim ušesom. Z možem sva nato odhitela v banko po denar in potem hitro v trgovino nabavljat suho hrano, konzerve, pijačo, zdravila... V trgovini je bila prava gneča prestrašenih ljudi. S sosedi smo celo razmišljali o begu v gozd, vendar nas je malce odvrnila novica, ki se je razširila, češ da so po slovenskih gozdovih tuji vojaki, ki pripravljajo zasedo.

Še huje je bilo, ko so vpoklicali moža k civilni zaščiti, katere član je bil. Tako sva s hčerko ostali sami, prestrašeni. Poleg tega pa sem morala še vseeno na delo v Celje. Mesto je bilo popolnoma spremenjeno, povsod je bilo polno vojakov. Moja služba je bila čisto blizu vojašnice Celje in pot mimo nje je bila grozljiva. Bila je popolnoma zastražena, na strehah so bili ostrostrelci in civilistom je bilo gibanje omejeno. Povsod je vladal strah. Strah pa nas je bilo tudi državljanov bivše Jugoslavije. Nekateri so sprejeli odločitev Slovenije, da gre na samostojno pot, drugi pa so to odločitev bojkotirali in so postali sovražni. Kar nekaj mojih sodelavcev se je vrnilo v njihovo domovino.

Spominjam se tudi, kako smo takrat poslušali radio, novinarske konference na televiziji in s strahom pričakovali novice. Vsi smo si močno oddahnili, ko je bilo po desetih dnevih nevarnosti konec in smo lahko spet zaživel v miru. Želim si, da se kaj takega ne bo nikoli več pripetilo.

Julijana Tratenšek

Tisto jutro, ko se je začela vojna, je prišel mož iz nočne službe. Prišel je prestrašen in vznemirjen. Rekel je, da je videl veliko tankov, ki so se peljali iz vojašnice proti Šentilju. Nedaleč mimo našega bloka namreč pelje glavna cesta proti Šentilju. Vklpila sem radio in slišala, da se dogaja nekaj groznega. Hitro sem šla na balkon in videla tanke. Stisnilo me je pri srcu, ker sem morala v službo in pustiti družino doma – moža in sina, ki je bil star osemnajst let in še enega, ki je imel štirinajst let.

Med potjo v službo sem srečevala ljudi zaskrbljenih obrazov. Delam v vrtcu. Tisti dan ni bilo veliko otrok. Neka mamica je pripeljala hčerko v vrtec, se razjokala in razlagala, kako so ji ponoči priprli moža. Bila je visoko noseča. Mož je bil zaposlen v teritorialni enoti. Vse vzgojiteljice smo bile v strahu, kaj se bo tistega dne zgodilo. Z otroki pa smo se normalno igrale, kot da se nič ne dogaja. Iz uprave vrtca smo dobile navodila, kako moramo ukrepati, če se kaj zgodi. Tudi starše smo klicali, naj čimprej pridejo po svoje otroke. Otroci so res hitro odhajali domov. Starši so bili vznemirjeni in prestrašeni.

Nekega dne popoldan se je oglasila sirena. Po radiu so sporočili, da bo napad na Maribor. Poklicala sem otroka (mož je bil v službi) in hitro smo stekli v zaklonišče. Tam smo bili skoraj do večera. Območje je varovala civilna zaščita. Iz zaklonišča nismo smeli, dokler ni bil napad preklican. Ko sem odhajala iz zaklonišča, sem srečala znanega starejšega gospoda. Vprašal me je, zakaj me je strah. On je preživel drugo svetovno vojno in mi je rekel, da je bilo takrat toliko letal na nebu, da se je naredila tema in še sedaj živi.

Blizu našega stanovanjskega bloka so imeli teritorialci štab. Kamorkoli si šel, povsod je bilo polno vojakov. Večkrat me je spreletela groza, ker česa takega še nisem doživela. Nekega jutra so se ponovno oglasile sirene. Hitro smo vstali, se oblekli, vzeli nujne stvari in odhiteli v klet, kjer so bili tudi drugi stanovalci. Drug drugega smo spodbujali, da ne bo nič hudega. Nekaj časa smo bili zunaj, nato smo se odpravili nazaj v stanovanje. Veliko smo poslušali radio in gledali televizijo. Najbolj se spominjam gospoda Jelka Kacina.

Bila je nedelja in še vedno nevarnost za napad. Mož je moral biti celo nedeljo v službi. Že prejšnji večer smo se dogovorili, da gremo vsi trije z njim. Blizu podjetja imamo namreč vrt in leseno uto. Pripravila sem hrano za ves dan, da smo jo vzeli s seboj. Sinova sta si postavila šotor, se igrala, sama sem pripravljala kosilo, malo delala na vrtu in tako je minila nedelja. Skupaj smo se vrnili domov.

Tako sem preživela vojne dni, ki jih verjetno ne bom nikoli pozabila. Želim si, da se kaj takega (ali še kaj hujšega) ne bi ponovilo.

Majda Ulčnik

Začelo se je pravzaprav že leta 1988, ko je vojaški vrh v Beogradu označil težnje Slovenije po osamosvojitvi za kontrarevolucijo. Sledila je aretacija štirih in ustanavljanje demokratičnih strank, kar je bilo za tedanji režim bogokletno. V nedeljo, 23. decembra 1990, smo se Slovenci na plebiscitu odločili za svojo državo. Seveda sem slutila, da ostala skupna država tega ne bo mirno prenesla, predvsem vojaški vrh JLA.

Pekrskih dogodkov v maju 1991 se bomo Mariborčani vedno spominjali. Pade tudi prva žrtev. Po televiziji lahko spremljamo tankovske manevre po mariborskih ulicah in množice ljudi, ki se jim skušajo zoperstaviti. Ne morem dojeti, da se to dogaja v dvajsetem stoletju, v mojem mestu in v moji domovini.

Položaj se nekoliko umiri, vendar le do četrтка, 26. junija 1991, ko je v Ljubljani osrednja slovesnost ob razglasitvi samostojne države. Že dopoldne, ko smo bili še vsi v službah, so Maribor preletavala letala. Naivno sem sklepala, da je to le v čast novonastali državi, vendar so bila to vojaška letala, ki so naslednje dni že sejala strah in smrt. Na tej proslavi je predsednik Kučan izrekel tiste znamenite besede: *»Nič več ne bo tako, kot je bilo!«* Dolgo v noč tega dne sem spremljala televizijski program, ki je prikazoval veselje ljudi kljub grozečim letalom pod slovenskim nebom. Naslednje dni so se dogodki odvijali z bliskovito naglico. Alarmi, letalski napadi, obstreljevanja, pohodi tankov, boji za meje.

Seveda si nisem znala predstavljati zračnih napadov, vojne, itd. Ob alarmu, ki je bil v nedeljo, 30. junija 1991, smo se prvič podali v zaklonišča, za katera smo upali, da jih nikoli ne bomo potrebovali. V naglici sem pograbila potovalno torbo z najnujnejšimi stvarmi, ki sem jo imela že pripravljeno, in s Petro sva odšli v zaklonišče ob našem stanovanjskem bloku. Bilo je grozno! Otroek je jokal od strahu, sama pa zaradi občutka nemoči in spoznanja, da nam tisti, ki smo jih nekoč imeli za brate, grozijo z letalskimi napadi in uničenjem. Nisva dolgo zdržali v zaklonišču, saj človek v takih prostorih zlahka dobi klavstrofobijo. Po prekinitvi zračne nevarnosti smo se kljub strahu in blokadam na cestah in mostovih odpravili na deželo.

Vse dni smo spremljali napade na Slovenijo, bodisi z orožjem ali z besednimi grožnjami generalov, ki so prav v imenu nekdanjega *»bratstva in enotnosti«* dajali ukaze za uničevanje. Po brionskem sporazumu, ko je tudi Evropa nekako rekla *»ne«* slovenski osamosvojitvi, smo bili seveda kar malo razočarani. Torej smo Slovenci spet popustili, ko smo morali podpisati prekinitev osamosvojitvenega procesa.

Pa vendar se je navsezadnje še dobro izteklo. Že do januarja prihodnje leto nas je priznal skoraj ves svet, in tako smo Slovenci zaživeli v svoji državi, ki pa je večkrat ne spoštujemo dovolj.

Jožica Uvera

Spomnim se, da so v četrtek zvečer slovesno razglasili samostojnost Slovenije. Z možem sva se sprehajala po mariborskih ulicah in opazovala veselje ljudi. Naslednji dan smo imeli v šoli zaključno konferenco. Ravnateljica nas je na konferenci obvestila o dogodkih v Pekrah in drugod po Sloveniji. Konferenco smo predčasno končali in se po stranskih cestah vrnili v Maribor. Doma smo spremljali novice po radiu in televiziji. Zelo me je skrbelo tudi za moje starše, ki živijo blizu Ormoža, saj je prišlo do streljanja. Zato smo bili v pogostih telefonskih zvezah. Do strelskih spopadov je prišlo v Mariboru na Ljubljanski cesti, kjer je padla tudi prva žrtev, pa v Šentilju ter drugod po Sloveniji. Posebej mi je ostalo v spominu nedeljsko jutro, ko nas je zbudil telefon. Poklical nas je sorodnik in nas obvestil o alarmu. Prižgali smo televizijo in radio, kjer so obveščali ljudi, kako se umakniti v zaklonišča in kaj vzeti seboj. Ker stanujemo v pritličju smo se odločili, da stanovanja ne bomo zapustili. Ljudje iz zgornjih nadstropij so zapuščali stanovanja in se selili v zaklonišče. S seboj so nosili vse mogoče: koce, odeje, vodo, hrano in drugo. Naslednji dan sem po nasvetu mame nakupila kvas, moko, sol, sladkor, konzerve in druga živila z daljšim rokom trajanja. Tudi drugi so kupovali večje zaloge hrane, zato je teh živil v trgovinah zmanjkalo. Pozorno smo poslušali poročila, v prijetnem spominu pa mi je ostal takratni minister Jelko Kacin, ki nas je obveščal o dogodkih.

Življenje se je počasi umirjalo, sledil je še nov alarm. Vendar tega alarma ljudje niso več tako strogo upoštevali. Vojna je postala glavna tema pogovorov med ljudmi. Nekateri so bili prepričani, da smo v Evropi in da do vojne ne bo prišlo, nekaterih pa je bilo strah naslednje vojne. Zdelo se mi je, da je bilo še posebej strah tiste, ki so preživeli drugo svetovno vojno. Na te dogodke so nas še dolgo spominjale cestne barikade, ki so ostale ob cestiščih. Pozneje, ko smo lahko spremljali dogajanja na Balkanu, sem ugotovila, da smo lahko pravzaprav srečni, da se je tako končalo. Prepričana sem, da bi lahko bilo veliko huje.

Danica Veber

To ni bila prva vojna, ki sem jo preživela, saj sem preživela že drugo svetovno vojno iz leta 1941. Mislim, da je najbolje, da začnem prav tukaj. Skupaj z mojo družino so me nacisti leta 1942 deportirali v izgnanstvo v Srbijo. Izgnanstvo v Srbijo je name naredilo poseben vtis, da so Srbi izredno dobri ljudje. Res je, da so delovale tudi ekstremistične četniške enote in izvajale genocid nad lastnim prebivalstvom, vendar ne na tem področju, kamor smo bili deportirani. Tako sem vojne napovedi v letu 1991 sprejemala zelo skeptično in nisem pričakovala napada s strani takrat še »naše« armade na Slovenijo, saj so v armadi vendar sami »naši« ljudje. Ker stanujem v bližini bloka, v katerem so stanovali oficirji, me je vznemirila selitev njihovih družin v vojašnico. Potem se je res zgodilo. Tanki so napadli mejne prehode, letala so bombardirala televizijske oddajnike, v mestu je bilo občasno slišati streljanje. Armada, nekdanji ponos države, je hotela izvesti državni udar na takrat komaj samostojno državo Slovenijo. Ljudje, s katerimi sem se srečevala vsak dan, so izvajali teror nad njihovimi nekdanjimi prijatelji, znanci... Vse to ti da misliti, kako močno lahko vojna oziroma politika vpliva na prijateljstvo, druženje, srečo...

Vojna se je sicer hitro končala in se po svojih razsežnostih ne more primerjati z dogodki in grozotami, ki sem jim bila priča med drugo svetovno vojno, vendar je pustila v meni nekakšno praznino, občutek, da so me izdali ljudje, ki sem jih poznala, jim zaupala in jih spoštovala.

Vida

Bila sem v službi, ko je napovedovalka Breda Čepe v svoji oddaji komentirala dogodek v vojašnici. Okoli enajste ure se je ponovno vključila v program in rekla, da bodo vojaki napadli naselje Limbuš in Pekre. Takrat je pozvala ljudi, naj pridejo pod Pekrsko Gorco, da ne bo vojska JLA pričela voziti s tanki. Množica ljudi se je res zbrala pred tanki. Takrat so tanke ustavili in vozniki tankov so pogledali, zakaj ne morejo naprej. Med temi tankisti je bil tudi tankist iz Limbuša, ki sem ga poznala. Med pogovorom z domačini so vojaki takoj zvedeli, zakaj so sploh šli s tanki iz vojašnice. Mnogi mladi fantje so se odločili prestopiti v slovensko vojsko, po predlogu Janeza Janše. Naslednji dan sem šla v službo z občutkom strahu. Ker sem bila zaposlena v Tovarni avtomobilov in motorjev Maribor, sem videla veliko vojakov v njej. Tudi na cesti in na vsakem križišču so bili vojaki, da bi preprečili najhujše grozote. Najhujše je bilo, ko so nam pripovedovali, kako je bilo, ko so bili na straži. Spominjam se tudi, da so vojaki postali zelo nemirni. Vprašali smo se, za kaj gre. Povedali so nam, da bodo verjetno napadli tudi nas. Takrat nas je bilo res strah. Delavci so v tovarnah lahko zapuščali delovna mesta in odhajali domov na varno. Spominjam se tudi prvega alarma, ki je oznanjal zračni napad na Slovenijo. Z otrokoma sem pobrala nekaj stvari in vsi smo šli v klet. V kleti smo bili zelo prestrašeni, saj nismo vedeli, kako bo naprej. Najtežji trenutek v življenju je bil, ko sem pomislila na moža, ki je zaposlen v Avstriji. Nisem vedela, ali bo še lahko prišel čez mejo ali bodo mejo zaprli za vse, ki jo želijo prestopiti. Radio smo poslušali dan in noč, da bi zvedeli najnoveše novice. Upali smo, da se ne bo zgodilo najhujše. Še sedaj imam občutek groze, vsakič kadar zaslišim sireno, ki oznanja požar ali kakšno drugo nevarnost. Srčno si želim, da kaj takega v svojem življenju ne bi več doživela.

Brigita Vindiš

Na dogodke izpred desetih let imam spomine, pomešane s strahom, a hkrati spomine, ki me prevevajo s ponosom, saj smo takrat dobili samostojno, neodvisno državo Slovenijo. Že na večer same razglasitve samostojnosti, sem začutila v naših državnikih strah in neko napetost, zato nisem bila pretirano presenečena, ko je drugi dan treščila med nas novica o vojni.

Preživela sem drugo svetovno vojno, v njej izgubila brata in zaradi tega sem bila vsa pretresena. Bala sem se za svoje, ki so bili v Mariboru in drugje po službah. Vse dneve sem kasneje več ali manj presedela pred televizorjem, pred katerim sem spremljala tiskovne konference in vse vesti. Molila sem, da ne bi prišlo do pravega pokola in morije. Hvala Bogu, vse se je dobro izteklo.

Jožefa Volmajer

Na samem začetku, ko je bila vojna napovedana, tega dejstva nisem jemala resno, saj sem menila, da se nam v naši hribovski vasi ne more nič zgoditi. Ko pa so tudi v naši vasi postavili barikade, tako da sva se z možem del poti v službo vozila s kolesi, sem spoznala resnost položaja. Največji strah oziroma že kar panika pa me je zajela ob dejstvu, da bodo Slovenijo bombardirali. Takrat sem zbudila svoja dva otroka in vsa družina, tudi moja starša, se je zbrala v kuhinji in se spraševala, kam. Vzela sem veliko nakupovalno vrečo ter vanjo dala osnovne življenjske potrebščine – kruh, nekaj konzerv. Ker živimo blizu državne meje z Avstrijo, sem sklenila, da bom ob hujših spopadih

s svojima otrokoma pobegnila čez mejo. Hvala Bogu, vse se je dobro izteklo in danes v miru živimo v naši samostojni državi.

Jožica Volmajer

Po prvih vesteh, ki so bile objavljene na radiu, o napadu jugoslovanske armade na Slovenijo, sem najprej pomislila, da bi bilo najbolje, če čim hitreje zapustimo Celje in se odpeljemo v Rogaško Slatino med vse domače. V Rogaški sem se rodila, tam sem se tudi poročila in če bi prišlo do najhujšega, bi želela tam tudi umreti. Vsi trije, mož, hči in jaz smo tako preživel v Rogaški cel mesec. Razen bobnenja letal na srečo nismo čutili kakšnih večjih pretresov, razen tistega dne, ko so bombardirali oddajnik na Boču in se je to zdelo samo nekaj metrov stran. Pri mami in bratovi družini smo se počutili tako varno. V kletnih prostorih, ki so pod zemljo, smo imeli vse pripravljeno kot zaklonišče. Ker sem zelo hud srčni bolnik, sem se zelo bala, da bi mi zmanjkalo za življenje potrebnih zdravil, čeprav žsem imela zalogo za vsaj dva meseca. Na srečo se je v Sloveniji vse končalo v slabih dveh tednih in se je vse spet bolj ali manj normaliziralo. Hudo mi je za vse žrtve te vojne, saj so kljub kratkotrajnemu poseganju v naš prostor pomorili nekaj slovenskih ljudi.

Ko smo se vrnili v Celje se spominjam, kako so vsako noč bobnela letala, ki so preletavala slovensko nebo. Ves čas me je bilo hudo strah in to so občutki, ki se jih ne da opisati z besedami. Velikokrat sem se pogovarjala s sosedi, ki so te trenutke preživljali doma in so morali bežati v kletne prostore in zaklonišča. Groza me je oblivala, da bi morala tudi jaz bežati in poslušati tuljenje siren. Na srečo so se v Rogaški oglasile samo dvakrat, po pričevanju sosedov v Celju pa so tulile dosti večkrat. Med to vojno sem se večkrat spomnila na smrt, razmišljala sem precej pesimistično. Bala sem se, da bom morala umreti zaradi vojne, saj sem preživela zelo težko operacijo na srcu. Na srečo me je obdajala družina, ki mi pomeni največ, umrla bi, če bi ostala sama. Mož je invalid in v vojsko ni bil vpoklican.

Danes na vojno nisem pozabila. Nikoli ne veš, kje tiči pobudnik zanj in včasih je treba tako malo, da se vojna začne. Srečna sem, da je mir, da živim tako lepo!

Danica Zajedlnik

Točnega datuma se ne spominjam, a bilo je proti koncu junija. V šoli smo imeli zaključno konferenco. Dogovorjeno je bilo, da bomo po končani konferenci odšli na kosilo na Štatenberg. A nekako sredi dopoldneva smo dobili sporočilo, da je v Sloveniji izbruhnila vojna in da z obiskom Štatenberga ne bo nič. Ob tej novici sem se samo nasmehnila in si mislila, da vsekakor malce pretiravajo. Da bi bila vojna. Ne, saj to ni mogoče.

Popoldne je minilo mirno, nič takega se ni dogajalo, kar bi dalo slutiti, da je nekje v bližini vojna. Edino prazne ceste, nenavaden mir in tišina so vzbujali nelagodni občutek. Da vojna resnično je, sem dojela šele zvečer, ko sem po radiu poslušala, kaj se v resnici dogaja v okolici Ljubljane. Pa vendar to še zmeraj ni bilo tako, kakor če bi pokalo in gorelo v moji neposredni bližini. Vojna se je po Ljubljani razplamtela še v Mariboru. Sicer v Mariboru ne živi nihče od mojih domačih, a ravno takrat, ko je bilo najbolj »vroče«, je imel oče v mariborski bolnišnici pregled. Iz radijskega poročanja sem izvedela, kaj se dogaja, in seveda sem bila zelo v skrbeh. Od doma pa tudi nisem mogla dobiti nobenih informacij, saj so bile

telefonske linije pretrgane. No, k sreči se je vse dobro končalo.

Spominjam se tudi tiste lepe sončne nedelje in toliko manj lepega obvestila po radiu, da bodo Slovenijo bombardirali. Kaj sem si ob tej novici mislila, ne vem. Vem, da sem zbudila otroka in jima rekla, naj se oblečeta, če bo do česa res prišlo, nato pa sem nadaljevala kuhanje kosila. Pozanimala sem se tudi, kako sta novico sprejela starša. Ko sem poklicala domov na Ptuj, mi je mama povedala, da je oče na sprehodu, sama pa je tudi brez panike kuhala nedeljsko kosilo. No, napada k sreči ni bilo in tako smo nedeljsko kosilo lahko v miru pojedli.

Za slovensko vojno lahko torej rečem, da sem jo v glavnem doživljala preko medijev. Še posebej sem se navduševala nad tiskovnimi konferencami Jelka Kacina, ki je imel za vsako še tako provokativno vprašanje ustrezen odgovor. Prepričana sem, da so bile te konference takrat vsaj tako popularne kot so danes mehiške nadaljevanke.

Čeprav vojne nisem neposredno občutila, sem prišla do določenih spoznanj. Ko se je vse skupaj začelo, sem bila prepričana, da bodo Američani tisti, ki nas bodo rešili, a sem se krepko zmotila. Uvidela sem, da ti kdo pomaga le, če ima določen interes. Sicer je tvoja vojna tvoj problem. Saj, ko poslušamo poročila o bojih na raznih koncih sveta, se nam ti ljudje smilijo, a le toliko časa, kolikor vidimo njihove grozote. Ob slovenski vojni pa sem dojela, da se lahko vojna pripeti tudi nam, čeprav se mi je to zmeraj zdelo nemogoče. In če se že zgodi, jo pač moraš nekako sprejeti in živeti z njo, dokler ni končana.

Nikolaja Zelenik

Pripoveduje Matilda Žižek, ki je končala osnovno šolo, je kmetica, članica Turističnega društva Cerkvenjak, sodeluje pa tudi v aktivu kmečkih žena. Kmetija je stara, domačija Dobajevih. Prisotni so še poslušalci, njeni sorodniki hči, vnuk, sin, zet in dva soseda. Prisotni poslušalci se večkrat vključijo v pripovedovanje. Jezikovna raven: pripovedovalka govori v prleškem narečju, pripoveduje zelo živo, glasno, velikokrat povedano poudari s kretnjami rok, med pripovedovanjem tudi vstane. Tu še tak nei blo tak hüdo. Živeli smo tak kak običajno.

Jas pa Danica sma šle v Lenart. Htela je meti sandale. F trgi v Lenarti nei blo žive düše. Médve pa šühe kupüvale. Grema, jas tiste šühe kúpín. Te je vojak prišo, je reko, da eroplani pridejo. Tě sn jas take strahe mela, da sn nei bla nič več žédna. Porkaduš, sma letele! Avtobusa nei blo, pa sn štopala. Pride en z avtn, pa me fpraša: »*Gospa, kódik greste?*« Rekla sn, da sn antüjofčanka, te pa naji je pelo do Brengove. Fse ceste so bíle zaprte, zavólo blokat. Ja, te je glih Frančiškin brat bia mrtef. Tak sma te domú príšle s ta novimi sandáli. En dén smo v gorici bili, ki smo réizali, pa so po radii zgüčali, da de napat. Gda je tulílo, si mogo nótrik biti, pa televizije nei gleidati. Tota dva naša satana pa sta durh mela fšaltano. Sn jima leipo rekla: »*Knjige bêrta!*« Pa nič. Za Drejčeka sn fša zdravila v Máričkino klet znosíla. Naša je vélbana, léki bi se fse fküp zrušílo!

Kak so tisti eropláni leitali! Eee! V Šentili so eno kmetijo zborbardírali. Gospodíja pa gospodar sta podleigla. V Radgoni pa so hudiči cerkef prvo oropali, nah pa streilali, pa so bili lüdi nótrik. Štiri hiše so gorele. Ja, résen! Gori f Cerkvenjaki so okrouh in okrouh gasiulskega doma tanke postávili. Te je helikopter leto mimo, pa so jih f šumo navozíli. Vojakom is Srbije so rekli, da so nas napadli okupatori, ha, te pa nas je jugo vojska. Ravno te je Mohoričof Ivan služo vojski, pa so jin fse tranzistore bek póbrali. En ga je skrio, način

nei bi veidli, ka se dogaja. Srečko pa je priša s Hrvatske. Bia je v jugo armiji. Štirinájst dni se je po nekih jivah vlačo. Neki avto ga je čako, s Kranja je bia, pa ga je rešo. Na Bledi se skria na stanováji. Niše ni vedo gi je. Ja, tak je blo. Janša nas je rešo, če ga glih zaj šinfajo po totem parlamenti.

Slovarček narečnih besed:

šúhi (nar.) – čevlji; kódik (nar.) – kam; antüjofčan – prebivalec Sv. Antona, Cerkvenjaka; (z)güčati (nar.) – govoriti, povedati; nótrik (nar.) – noter; durh (nar.) – neprestano; leki (nar.) – lahko; gospodija (nar.) – gospodinja; fklüp (nar.) – skupaj; jiva (nar.) – njiva; niše (nar.) – nihče; gi (nar.) – kjer; glih zaj (nar.) – ravno sedaj.

Matilda Žižek

Z veseljem sem pričakovala razglasitev samostojne Slovenije. Bila sem v družbi prijateljev, pričakovala sem same pozitivne stvari. Naslednje jutro sem bila izredno presenečena, saj nisem pričakovala tega, kar se je zgodilo. V tem času je bilo tudi mnogo hude krvi med sodelavkami, saj smo bile različnih narodnosti. Do tistega jutra sem živela v miru, saj sem iz generacije, ki vojne na srečo ni okusila in niti nisem vedela, kaj beseda sploh pomeni. V meni je vladala absolutna negotovost. Mešani občutki in rahla zmedenost. Takrat sem naivno razmišljala, da se vojne dogajajo drugje, ne pa pri nas. Seveda sem najprej pomislila na hčerki, občutila sem strah za njuno prihodnost. Bile smo v stalnem stiku, saj sem bila to jutro v službi. Delala sem v domu za starejše občane, katerim smo pomagali v zaklonišče, ko je pretila nevarnost zračnega napada. Ker sem bila nasproti mariborske vojašnice, sem videla in slišala, kako so iz vojašnice streljali proti Pohorju. Takrat me je postalo strah. Doma sem dogajanje spremljala prek televizije. Najbolj pretresljivi dogodki so se mi močno zasidrali v spomin – dogodki na cesti proti Šentilju, ko so streljali na nemočne in nedolžne ljudi. V spominu mi je ostal moški brez noge, ki se je poskušal splaziti na varno.

Doma si nisem pripravljala zalog hrane in drugih življenjskih potrebščin. Očitno nisem čutila potrebe. Doživela sem dva alarma, enega v službi in enega doma. Hujši je bil v službi, saj nisem vedela, kdaj in kako bom šla domov. Mislim, da me panika ni zgrabila, me je pa bilo strah za življenja otrok, ki so komaj začeli živeti.

Precej sem razmišljala o prihodnosti. Skušala sem biti optimistična in pozitivno naravnana. Tudi zdaj razmišljam o vojnah in vedno znova ugotavljam, da najbolj trpijo nedolžni ljudje, predvsem otroci. Nikoli jih ne dobi »*po nosu*« tisti, ki si najbolj zasluži.

Zdaj je zelo aktualen terorizem, ki ga težko razumem. Nekako ne morem verjeti, kaj vse so ljudje zmožni narediti človeku, ki ga sploh ne poznajo, le da dokažejo svoje nesmiselno razmišljanje o vojni in Bogu.

Srčno upam, da se bo to kmalu končalo, čeprav močno dvomim, da bomo kdaj živeli v svetovnem miru.

Pavla Žnidarič

Podpisala sem za sina

Bila je ena prvih sobot v juniju leta 1991. Okrog poldneva sem pripravljala kosilo in prala solato v umivalnem koritu ob oknu, ki gleda na cesto pred hišo, ko pripelje policijski avto z dvema policistoma. Objel me je občutek groze, noge so se mi zašibile, roke so se mi pričele

tresti. Nekaj se je nekomu zgodilo, ali možu ali sinovoma. V mislih se mi je odvrtel film, kje so to dopoldne. Zvonec je zazvonil predirljivo, stekla sem k vratom in pričakovala najhujše. Policist mi je pomahal s papirjem oz. dokumentom, ki je zahteval, da morata sinova med rezervne policiste in naslednji dan na vojaške vaje. Povedala sem, da je starejši v Ljubljani, mlajši na delu. *»Potem pa ta vpoklic velja za mlajšega,«* je bilo rezko sporočilo. *»Gospa podpišite in mu vročite poziv.«*

Našla sem vse mogoče ugovore, a hlad in policijska redkobesednost sta me pripravili do tega, da sem, ne vem kako, podpisala sprejem sporočila oz. vpoklica med rezervne policiste in vaje rezervistov naslednji dan. Ko sta se policista odpeljala, sem se od groze sesedla, torej sem podpisala obsodbo, odločila sem se med sinovoma! S kakšno pravico sem podpisala sprejemnico, kako bom lahko to prebolela in pojasnila okoliščine sinu?

Moje sporočilo je sprejel s cmokom v grlu in brez komentarja. Šele pozneje, čez mesece, sva se lahko pogovorila o tem in razjasnila okoliščine. Vem, da ne bo pozabil, tudi jaz bom še naprej živela z občutkom krivde.

Greta Jukič

Spominjam se tistega dne, 25. junija 1991, kot bi bilo še včeraj. Slovenija je postala samostojna država – končno smo dočakali, kar smo si že dolgo želeli. Toda to veselje ni trajalo dolgo, saj smo že kmalu pri poročilih slišali, da so Ljubljano preletela letala jugoslovanske vojske. Vendar takrat še nismo vedeli, da bo iz tega nastala vojna.

Nekaj dni po tem (ne vem več točnega datuma), me je zjutraj prebudila sirena reševalca. Takoj sem vedela, da je nekaj hudo narobe. Vklpila sem radijski sprejemnik in slišala, da so se na Holmcu (štiri km oddaljen od Prevalj) spopadli jugoslovanski vojaki z našo teritorialno obrambo in da so padle prve žrtve. Na meji je izbruhnil tudi požar. Takoj sem v šoku spoznala, da se je začela vojna.

Počasi se je v meni začel prebujati spomin na grozo druge svetovne vojne. Spomin, ko sem kot desetletna deklica tako ali drugače prestajala strah, ki se je sčasoma zažrl v kosti. Tako sem bolj kot posamezne dogodke vnovič doživljala vsa ta občutja. Takrat so nas napadli Nemci, ki so bili za nas povsem tujci. Toda tokrat so nas napadli naši nekdanji *»sodržavljani«* Srbi, s katerimi smo tako rekoč delili bratstvo in enotnost. Tako nihče ni pričakoval, da se bodo stvari tako zelo spremenile. Ne nazadnje tudi sedemdeset let skupnega življenja v skupni državi ni bil mačji kašelj. Pa vendar smo se kljub temu morali postaviti v bran. In prav je bilo tako. Toda strah pred vojno je postajal vse večji in spomini na prejšnjo vojno vse bolj moreči. Strah pred vnovičnim trpljenjem, pred revščino!

Tako smo tiste poletne dni leta 1991 večinoma presedeli pred televizijskimi sprejemniki in čakali na poročila in nove informacije. Delali smo bolj malo, zato pa smo trepetali pred grozo, ki bi lahko sledila. Tisti čas so bili pri meni tudi trije vnučki, zato me je še toliko bolj skrbelo. V kleti v hiši smo si pripravili nekakšno zaklonišče in tja znosili hrano, odeje in tudi nekaj sanitetnega materiala.

Hvala Bogu, vse priprave so bile odveč. Čutila sem veliko olajšanje in srečo, ki se je ne da opisati. Srečo, da naši otroci ne bodo umirali lačni, raztrgani, pretepeni. Seveda pa gre največja zasluga naši teritorialni obrambi in našim fantom, ki so se dobro bojevali. Brez njih bi gotovo bilo drugače. In hvala Bogu, da vojna ni terjala večjih žrtev. Spomini pa bodo ostali.

Fanika Juhan

V otroških letih sem prebrala skoraj vso obstoječo literaturo o drugi svetovni vojni, pa tudi pozneje sem pogosto segala po njej. Vedno me je z grozo navdajalo spoznanje, da je človek lahko tako pokvarjen, hudoben in brezkompromisen. Želela sem si in verjela, da meni sami ne bo nikoli treba doživeti tega, da se vojna ne more več ponoviti, ne pri nas – da se dogaja le drugje, nekje daleč. Kakšna zmota!

Zgodilo se je. Slovenija se je odcepila od Jugoslavije. Bili smo srečni, polni evforije in upanja, da nam bo v samostojni državi lepše in boljše. Nekje v podzvesti pa zavest, da vse najbrž le ne bo šlo tako gladko. Tiste, ki so preživeli drugo svetovno vojno, je bilo groza, a vendar so upali, da nam bo prizaneseno. Nihče ni mislil, da nas bo napadla vojska, ki je bila še včeraj naša – tista, ki smo jo plačevali, in tista, ki so jo sestavljali naši otroci, in vendar... Delala sem kot medicinska sestra na Prevaljah in kot sestra imela tudi vojaško razporeditev. Vsa leta sem bila prepričana, da je odločba o razporeditvi (bila sem razporejena v epidemiološko enoto za območje Kotlje – Ravne) nesmiselna – neuporaben papir, ki ga shraniš v predal in nanj pozabiš. Tokrat pa je šlo zares! Mož, vojaški obveznik in trije otroci v najbolj neumnih letih (sinova štirinajst in osem, hči trinajst). Hvala Bogu so bile že počitnice. Poklicala sem mamo in jo prosila ali lahko pridejo otroci domov, saj jih samih v bloku v Koltjah nisem upala pustiti, pa tudi zdelo se mi je, da bodo doma v kleti bolj varni. Upala sem, da bodo otroci ubogali, kajti Holmec je le zelo blizu Prevalj, fanta pa sta bila strahotno radovedna in prepričana, da je vse nekakšna igra.

Z možem sva hodila v službo: on v železarno, jaz v ambulanto, in vsak dan žolčno spremljala poročila ter se bala, da bova vsak hip vpoklicana. Hodila sva gledat otroke in se trudila, da bi naše življenje potekalo čimbolj normalno.

Prenašanje obleke in dokumentov sem ter tja, strah in nervoza, predvsem pa tesnobno pričakovanje. Življenje se je obrnilo na glavo. Moja čustva so se spremenila. V službi sem se zalotila, da moja strpnost do drugih narodnosti kopni, da se ob vsakem »južnjaku« vprašam, ali nam je sovražen, ne le pacient, tudi sodelavec.

Drugi in tretji dan spopadov sva z možem po službi šla pogledat otroke. Na avtobusu smo bili le midva in šofer. Komaj je speljal s postaje, sta prihrumeli dve letali od kdo ve kod. Stisnilo me je v prsih. Spogledala sva se, naj izstopiva ali se peljeva naprej? Mož, ki je imel nedoločeno slutnjo, je želel k otrokom. Doma sta oče in mama dejala: »*Ostanita, da se ne bosta vsak dan vozila sem in tja. Prostora je vendar dovolj!*« Zavest, da naju lahko vsak hip vpokličejo, pa naju je gnala nazaj v Kotlje. Še isto noč, ob dveh ponoči, je mož dobil poziv, na katerem je pisalo, naj se takoj javi. V stari jugoslovanski uniformi in brez orožja se je sredi noči odpravil na zborna mesto, ki ga je imel pri nekem kmetu v okolici Kotelj. Prav tisti dan pa sta pobegnila dva oborožena vojaka s Holmca, ki naj bi se tedaj zadrževala ravno na območju Kotelj. Prežemala sta me obupen strah in skrb. O spanju ni bilo govora. V službo sem zjutraj prišla taka, kot da bi me kdo pretepel. Zaprošila sem za spremembo vojaške razporeditve in na srečo so mi jo odobrili. Zaprla sem stanovanje in se vrnila k otrokom ter žolčno čakala, kdaj se bo mož oglasil in me pomiril. Zvečer smo res dočakali klic: sporočil je, da je v zaledju, daleč od barikad in bojev, toda resnica je bila krepko drugačna. Lociran je bil v začetku Trbonj, tik nad vojašnico Dravograd. A na srečo takrat vsega tega nisem vedela.

Čutila sem se strahotno nemočno in izgubljeno. Občudovala sem Janeto (našo zdravnico), ki že dva tedna ni vedela, kje je mož, ki je bil v alpinistični enoti. Hčerko je imela v Črnomlju, sama pa dežurala, delala in tisti dan, ko je bila bitka na Holmcu, šla reševat

ranjence. Jezile pa so me nekatere sodelavke, katerih možje so bili doma in so imele vso družino »na kupu«. Pa so zganjale hrup in paniko. Kako različno se odzivamo! Toda prvi mrtvi in ranjeni so me vrgli iz tira. Pogled na mlade fante – otroke, je bil grozovit. Spoznanje o nesmiselnosti bojev še večje in bolj boleče. Spomnim se, da sem takrat veliko premolila in si egoistično želela: »Samo da moji ostanejo celi!«

Tisti torek (datuma se ne spominjam) sem kot vsak torek delala ves dan. Okoli tretje ure popoldne so zatulile sirene in zaslišal se je zvok letal – napadli so Dravograd. S terapevtom sva odšla v klet in skozi okno sem gledala neodgovorne starše z majhnimi otroci v naročju, ki so med bloki »pasli zijala« in zmagoslavno gledali njihova letala (bili so srbske narodnosti). Spet boleče spoznanje, da postajam rasist. Kako težko se je brzdati in ostati človek, kadar se čutiš ogroženega.

Ko sem se ob šestih vrnila k otrokom, sem zagledala fanta, ki sta se plazila po vrtu za živo mejo. Zgrozila sem se, fanta pa sta začela razlagati, da sta slišala, kako se bodo pripeljali tanki in šli na Holmec. Morala sem se brzdati, da ju nisem preveč okregala. Še dobro, da je hči mirnejša, čeprav sem vedela, da jo je tudi strah.

Med tiskovno konferenco je klical mož. Zagotavljal mi je, da je vse v redu in pogovor moral tudi končati. V ozadju pa so se slišale eksplozije. Pozneje mi je povedal, da so prav takrat pričeli z akcijo na kolono jugoslovanske vojske ob Dravi. V tankih so imeli zvezane slovenske fante. Še dobro, da se je pozneje večina obmejnih stražnic, ki so bile v rokah sovražnika, predalo brez boja oziroma z majhnim odporom, kajti vsaka žrtev je bila odveč. »Oh, kaj pa je to! To sploh ni bila vojna!« Tako in podobno je bilo slišati pozneje, predvsem od tistih, ki so čepeli doma ali pri sorodnikih v tujini in čakali, da se bodo stvari uredile tako ali drugače. Da jih bodo izbojevali tisti, ki so ostali in se bojevali ter za samostojnost domovine nekateri dali tudi življenje. Verjamem, da njihovi svojci danes ne mislijo, da se v tistih dneh ni zgodilo nič. Uradno le deset dni trajajoča vojna jih je oropala sina, očeta, brata, moža...

In ko poslušam danes iz dneva v dan poročila o vojnah, se zavem, da so kljub oddaljenosti še vedno tako blizu, da je vojna lahko že jutri tudi pri nas. Ironija je, da se imamo za civilizirane in omikane ljudi, hkrati pa dejstvo, da smo pripravljeni pobiti človeka, pa naj bo zaradi vere, ozemlja ali česar koli že bodi!

Dragica Pungartnik

Ko poslušam poročila, ne morem verjeti, da se iz mariborske kasarne proti Dravogradu pomikajo vojaške kolone. Najprej pomislim na sina, ki študira v Mariboru, kako bo prišel domov. Toda hitro moram opustiti misel na družino, saj me pokličejo v štab civilne zaščite, kjer sem bila zadolžena za prvo pomoč. Tam nas seznani o resnosti položaja, kar ugotovim tudi iz prijateljevega glasu, ki je v nočni izmeni na mejnem prehodu Holmec. Ne zaspim, povsod samo vznemirjenje. Zjutraj po poročilih slišim o zasedbi mejnega prehoda, reševalna vozila pričnejo voziti ranjence v bolnišnico v Slovenj Gradec, med njimi je tudi moj prijatelj. Zmeda med ljudmi je velika, k temu pripomore dejstvo, da je gibanje po Dravski dolini omejeno. V Dravograd se lahko vozi le z znakom Rdečega križa. Globoko nas pretrese novica, da sta v bitki za Holmec padla dva Slovenjgradčana. Tudi izpovedi mladih zajetih vojakov JLA so grozljive, kajti mladeniči sploh ne vedo, proti komu in za kaj se bojujejo. Nikoli ne bom pozabila dveh mladih vojakov, starosti mojega

sina, ki so ju mrtva pripeljali v bolnišnico.

Vojna je bila kratka, vendar sem v njej videla veliko grdih stvari, preplašenih pogledov, pogledov, s katerimi so ljudje prosili za pomoč. Upam, da se bojna ne bo več ponovila – nikoli.

Katarina Stani

Če skušamo danes podoživljati dogodke agresije na Slovenijo, se moramo zavedati, da zdaj gledamo s povsem drugačnimi, predvsem pa bolj kritičnimi očmi na dogajanje sredi poletja 1991. Danes se zavedamo, da dejansko ni šlo za vojno v smislu, kot se le-ta uporablja v vojaški terminologiji, pač pa za oborožen napad JLA.

Nastala situacija je bila posledica takratnih korenitih sprememb v evropskih in svetovnih stikih. Konec hladne vojne, padec berlinskega zidu leta 1989 kot simbola razmejitve dveh ideoloških svetov, združitve obeh Nemčij, v gospodarskem smislu splošna neučinkovitost socialističnih držav nasproti zahodnoevropskim, kapitalističnim, so bile glavne posebnosti konec osemdesetih let. V tej situaciji se je znašla tudi večnacionalna Jugoslavija. Slovenija kot ena od republik SFRJ, je izkoristila dano situacijo in na podlagi volje slovenskega naroda, izražene na plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, sklicujoč se tudi na kršenje človekovih pravic v SFRJ, 26. junija 1991 sprejela akt o ločitvi od SFRJ in razglasila samostojnost.

26. junija 1991 smo Slovenci s ponosom v srcih proslavljali. Slovesnost ob razglasitvi Republike Slovenije za samostojno, neodvisno in suvereno državo smo spremljali po neposrednem televizijskem prenosu. Nagovor Milana Kučana, takratnega predsednika Republike Slovenije, mi je ostal v živem spominu, prav tako slavlje na ljubljanskih ulicah. Vendar je bilo veselja hitro konec. Naslednje jutro se je začela agresija jugoslovanske vojske, ki so se kar po glavnih cestah napotili proti mejnih prehodom, da bi jih zaprli. Slovenija se je branila. Postavljala je barikade. Najbolj se spomnim drugega dne agresije, ko je JLA začela napadati z vojaškimi letali. Letalske napade smo dobro občutili tudi v Murski Soboti, kjer so raketirali položaje prekmurske teritorialne obrambe, ki je popolnoma blokirala murskosoboško vojašnico. Glasna letala nad našimi glavami in grmenje letalskih bombardiranj nas je, prebivalce Murske Sobote, dodobra prestrašilo. Odprti so bili bunkerji, kamor smo se lahko zatekli med letalskimi napadi. Vseh deset dni smo budno spremljali dogajanje. JLA je napadla s tanki in letali.

Četrtega julija je jugoslovanska vojska ustavila vojaške operacije, vendar strahu še ni bilo konec, kajti iz Beograda oziroma z vrha JLA še ni prišel uradni ukaz za konec spopadov. Sedmega julija se je na povabilo jugoslovanske vlade sestala ministrska trojka Evropske skupnosti na Brionih s predstavniki vseh strani, ki so bile neposredno vpletene v jugoslovansko krizo. Napeto smo čakali izid pogajanj. Brionska deklaracija, s katero so se zainteresirane strani dogovorile in zavzele k spoštovanju miru in vračanju stanja v stanje, kakršno je bilo pred 26. junijem, je pomenila veliko olajšanje slovenskega naroda. Šele 19. julija je predsedstvo SFRJ ukazalo umik JLA iz Slovenije in slovenski narod je šel na pot demokratičnega razvoja in konkurenčnega tržnega gospodarstva.

Jasna Glažar

Vojna – beseda, ki se ti zareže do kosti, zaboli fizično in te prisili, da pomisliš, to se dogaja drugim in ne meni. In vendar, doživela sem vojno, vojno za Slovenijo, vojno za samostojnost, za lepši, demokratični jutri.

Decembrski plebiscit – volja ljudstva, tudi moja, da zaživimo po svoje in natanko pol leta za tem slovesna razglasitev samostojnosti, 26. junija 1991. Dan, ki je našel mesto v mojem srcu in srcu mnogih Slovencev. Evforija, slavlje, rajanje. Sadili smo lipo miru, simbol slovenstva, spremljali prenos slovesnosti izpred slovenske skupščine, pregled častne straže, dostojanstvo naših takratnih markantnih politikov. Trg revolucije, ožarjeni obrazi in Milan Kučan s svojimi preroškimi besedami: *»Danes so dovoljene sanje. Nič ne bo tako, kot je bilo doslej.«*

»Nekaj je narobe,« je za trenutek prešinilo moje misli. Kar naenkrat se mi je zazdelo, da se neka zla slutnja plazi za hrbtom množice. Strah in solze nemoči sta bila dokaj slabo orožje proti zvezni armadi, ki nas je napadla 27. junija. Oklepniki na naših, slovenskih cestah, s peterokrako zvezdo. *»Pa to so naši, zakaj ubijajo civiliste, Slovence, brata?«* Zmeda v moji glavi je bila popolna. Simboli, ki so predstavljali bratstvo in enotnost, simboli, ki so nas družili, so bili okrvavljeni z bratsko krvjo.

Kako me je bolelo, čutila sem nemoč, ki me je spremljala vse dni vojne za Slovenijo in ravno ta nemoč me je ubijala. Bila je vojna za Slovenijo, dobili smo svojo samostojnost. Nekateri so zanjo žrtvovali svoje življenje, meni se ni skrivil niti las in zaradi te pasivnosti me še danes boli.

Danica Horvat

Minilo je že deset let, odkar smo bili boj za našo Slovenijo. Tega se seveda neradi spominjamo, ampak to je del naše preteklosti. Kljub vsemu so mi dogodki ostali vtisnjeni v spomin. Ker sem po poklicu medicinska sestra in sem zaposlena v bolnišnici v Rakičanu, sem tam preživela tudi večino vojnih dni. Moram povedati, da nas je vse, tako zaposlene kakor tudi bolnike, bilo zelo strah. Na vseh stavbah, razen na porodnišnici, smo imeli oznake Rdečega križa. Ženske iz porodnišnice smo morale odseliti v kleti druge stavbe, kjer je bilo varneje. Ena revica pa ni prestala preseljevanja in je med potjo rodila. Imela pa je srečo, da je bilo ravno takrat mirno obdobje in smo se ji lahko v miru posvetili. Med preletavanjem letal smo stali zunaj, gledali navzgor in čakali, ali bo kje potrebna naša pomoč. Ob vsem moram še dodati, da mirnih trenutkov ni bilo dosti. Spomnim se, da so rešilci s petanjskega mostu kmalu pripeljali polno ranjencev – bilo je videti grozno. To je bil moj prvi stik z ranjenci, ki so utrpeli posledice vojnega napada. Pripeljali pa so nam tudi vojake, ki smo jih morali skrivati v prostoru brez oken, da si ne bi kaj naredili.

V meni pa se je nenehno oglašala želja po vrnitvi domov, saj sem imela doma dva otroka in moža, ki so se skrivali v kleti, a domov nisem smela. Vse osebe je moralo biti v bolnici, v pripravljenosti, saj nismo vedeli, kdaj in koliko nas bo zares potrebnih.

Nekega deževnega dne pa sva s prijateljico le dobili dovoljenje, da lahko odideva za kratek čas domov. Komaj sva se s kolesi pripeljali nekaj metrov, so naju začela preletavati letala, zato sva se obrnili in odšli v najin drugi dom – v bolnišnico. Hvala Bogu, da se je tudi to preletavanje letal končalo brez večjih posledic.

Teh deset dni mi je v bolnišnici minevalo zelo počasi in sem imela občutek, da sem v bolnišnici neprestano že ves mesec.

Na srečo se je za nas vse dobro končalo, tako da lahko sedaj v miru živimo in spimo. Bog ne daj, da bi se to ponovilo.

Ivanka Lovrenčec

V začetku vojne sem bila v službi v Murski Soboti. Z njenim začetkom smo bili seznanjeni po radiu. Spomnim se, da se je nekajkrat oglašal Jelko Kacin, ki je poročal, kaj se godi po Sloveniji. Slišali smo tudi, da gre jugoslovanska vojska s tanki proti reki Muri, kar je pomenilo nevarnost za nas, prebivalce Prekmurja. Kljub vsemu pa jugoslovanska vojska ni mogla priti na našo stran, saj je svet ob Muri močvirnat, na mostu pa so bile postavljene prepreke. Strah se nam je še povečal, ko smo slišali, da je vojna terjala že nekaj žrtev. Mislili smo si, kaj še bo, če je že v prvih dneh prihoda sovražnika ugasnilo nekaj življenj.

Situacija pa je postala najbolj resna in strašna, ko smo na lastna ušesa slišali letala, ki so preletavala Mursko Soboto. V času alarma smo se zatekli v zaklonišča oziroma v kletne prostore banke.

Doma smo se v času alarma prav tako zatekli v klet, kjer smo imeli okna dobro zadelana s peskom. Poleg tega pa smo klet opremili tudi s klopmi, odejami, oblačili, radijskim sprejemnikom in hrano, saj nismo vedeli kako resno lahko postane in kako dolgo bomo ujeti v tisti prostor. V kleti smo običajno ostali do konca alarma.

V času desetdnevne vojne smo se bolj ali manj zadrževali v okolici hiše. Čeprav je vojna trajala le nekaj dni, nas je bilo vse strah, še posebej takrat, ko je moral mož v Bogojino stražit ujete vojake. V času vojne tudi v službo nismo hodili redno in tudi delavnik ni t rajal osem ur.

Slavica Vogrinčič

Poleti leta 1991 sem doživel svojo prvo nenavadno izkušnjo— vojno za Slovenijo, ki pa je zaradi svoje mladostne navihanosti nisem prav resno jemal. Moje starše je celotna stvar zelo prizadela, meni pa se je zdela zabavna verjetno zato, ker prave vojne nisem doživel in s tem ne izkusil posledic, ki jih take in podobne človeške nepremišljenosti lahko prinesejo. Strah se me je lotil le takrat, ko sem moral oditi v zaklonišče zaradi domnevnega napada jugoslovanske vojske. Prebivalci bloka so v zaklonišču panično vdirali v tuje kleti v upanju, da si bodo nagražili čim več hrane in tako lažje preživeli morebitno krizo. Spominjam se noči pred začetkom vojne, ko sem prisluškoval hrupu tankov, ki so se peljali mimo mojega bloka. Zjutraj naslednjega dne je bila med prebivalci že panika. Vsi so hoteli nakupovat zaloge hrane in si živila skoraj pulili iz rok. Spominjam se, da se z osebnim avtomobilom ni dalo priti v središče Ljubljane, saj so na vseh vpadnicah stali avtobusi in tovornjaki, ki naj bi preprečili vdor sovražni vojski in s tem zavarovali mesto. Tiste dni sem večinoma preživel doma, saj me starši niso pustili ven. Ko sem jih končno prepričal, da je zunaj varno, smo s prijatelji hodili k barikadam opazovat in čakati morebitni prihod tanka, ki pa ga nismo dočakali. Smo pa videli tank v njegovi najbolj žalostni podobi. Bil je namreč zagozden in zapuščen na Toškem čelu. Vsa stvar se mi je zdela zabavna in smešna, če pa danes pomislim, kaj bi se lahko zgodilo, se mi zdi, da sem lahko resnično vesel, da prave vojne nisem izkusil in upam, da je tudi nikoli ne bom.

Denis Cvirn

Šolske počitnice sem vedno preživljala veselo in enako: sestavljene so bile iz prijetnega obiskovanja in bivanja pri sorodnikih, nabiranja borovnic, šivanja, predvsem pa iz sončenja in čofotanja s prijateljicami v jezeru v Podpeči in v bazenih. Ob novici, da je v Sloveniji vojna, se je življenje hitro spremenilo. Brezskrbnost je bila v trenutku izbrisana. Ob tulečih sirenah sem opazovala starša, vedela sem, kaj sta doživljala med drugo svetovno vojno (o svojem strahu sta mi večkrat pripovedovala; ta se včasih še pojavi v njunih sanjah). Mami je prestrašeno hitela v klet in me klicala. Oče se je delal pogumnega, »miril« naju je z besedami: »*Ah, dajta no! To ni še nič. Splah ne bo nič hudega.*« V lepem poletnem soncu so dobro uspevale jagode na našem vrtu. Kar nekajkrat so me med obiranjem zmotile sirene in klici mame – takrat sem se hitro umaknila z vrta. Zvečer smo redno gledali televizijo. Po dveh prestrašenih dneh (mislim, da je dobro, da takrat še nismo imeli telefona, ker bi bila drugače panika še večja) sva z mami začeli nabirati (jaz kot vedno predvsem jesti) borovnice v gozdu. Z nama je bila tudi sosedka, ki je imela okrog pasu privezan radio. Ves čas je glasno sporočal novice. Spet so zatulile sirene. Mami je začela divje gledati in se pripravljala, da stečeva do hiše. Ustavil naju je oče, ki je vpil, naj se ne bojiva, in da sva v gozdu bolj varni kot v hiši. Nekoliko pomirjeni sva med modrimi borovnicami počakali na konec alarma. Takoj po zadnjem dnevu vojne je imela mami opravek v Ljubljani. Šla je po pokojnino – ponjo gre vedno rada in vsakokrat poudari, koliko let je morala delati, da jo je zaslužila. Ko je prišla domov, je povedala, da je videla avtobus s prestreljenimi stekli, drugače pa se ji je zdelo življenje v mestu že kar običajno. Vesela sem bila, ko je bilo vojne konec. Upam, da se kaj takega ne bo nikoli več ponovilo. Prepričana sem bila, da si miru želi tudi večina ljudi v sosednjih državah in splah po vsem svetu.

Barbara Derenda

Leto 1991. Stara sem bila osem let. Ker sem bila še otrok, se nevarnosti vojne nisem zavedala. Kaj sploh je to, vojna? Kakšna nova igra? Mogoče, vendar to ni bila igra, kakršno se igrajo otroci. Bila je to igra odraslih, ki je nisem razumela. A kljub vsemu se mi je zdelo, da to ni nič kaj prijetna igra. Pri igri je človek navadno radosten, sproščen, nasméjan, izžareva neko pozitivno energijo. V tej, meni nepoznani igri, pa ni bilo tako. Udeleženci igre so se delili v dve skupini; prvo skupino so zaznamovali resni, strogi, sovraštva in nasilja polni obrazi, medtem ko so v drugo skupino spadale nedolžne, prestrašene, objokane žrtve nasilnega igranja tistih iz prve skupine. Izmed teh desetih dni vojne se jih spominjam le nekaj, ki sva jih s sestro Barbaro (ki je od mene starejša pet let) preživel pri starih starših na Dolenjskem v vasi Šentrupert. Čeprav me ta igra ni prav nič navduševala, sem tudi jaz morala upoštevati nekaj njenih pravil. Stara mama je govorila: *»Ko zaslišiš sireno, takšno kakor tista, ki trobi ob sobotah opoldne, takoj priteci do mene ali pa do ata! In igray se samo v bližini hiše!«* Pravili nista bili zahtevni in tako sem ju zvesto izpolnjevala.

Zvok sirene ob sobotah opoldne se mi je vedno zdel zanimiv. V bistvu ne vem, zakaj. To je čas, ko vsi hitijo domov na kosilo, da se ponovno zberejo skupaj in takrat so ulice polne brzečih se *»mravljic«*. Vendar pa je bilo poleti leta 1991 bolj pogosto slišati sireno; in to ne le enkrat, temveč tudi večkrat na dan. Prvič je sirena zatrobila s čistim zvokom; lahko bi ga ponazorili z ravno črto. Ob takem zvoku sem takoj poiskala staro mamo, potem pa sva skupaj pohiteli v klet, kamor so se že zatekli tudi stari ata, Barbara ter nekaj delavcev, ki so staremu atu pomagali pri vinarstvu, kakor tudi stric z družino. Z Barbaro sva se stisnili skupaj in prestrašeno čakali, kdaj bomo zaslišali drugačen zvok sirene, tokrat bolj valovit, ki naznanja konec hudega. Končno! Ustnice so se razlezele v blag smehlaj. Iz mračne ter vlažne kleti smo zopet stopili v lep sončen dan.

Dan se je počasi prevešal v noč. Z Barbaro naju je zgodnje poletno sonce že kar dobro zdelalo, zato sva se kmalu odpravili v posteljo. Ravno sva stekli na podstrešje, kjer sva imeli sobo, ko naju je stara mama poklicala, naj prideva dol. Povedala nama je, da bova od takrat naprej nekaj noči spali v dnevni sobi. Idejo sva sprejeli z navdušenjem, a hkrati tudi z rahlim začudenjem. *»Mama, zakaj pa bova danes spali tukaj?«* Spet je šlo za neko prilagoditev *»njihovi«* igri. Usedle smo se na kavč in začela je: *»V Mokronog (bližnji kraj) je prišel nek general. Ni prijazen človek. S seboj je pripeljal tudi vojake in helikopterje. Lahko se zgodi, da bo general slabe volje in bo s helikopterjem napadel Šentrupert. Ker pa je naša hiša tako blizu cerkve in če kaj vržejo na turn, je zelo nevarno, da kaj, na primer goreč kos lesa ali pa kaj podobnega, pade na našo streho. Če bi spali na podstrešju bi bili tej nevarnosti neposredno izpostavljeni. No, pa ne delajta si prevelikih skrbi. Popijta še kakav, potem pa v posteljo.«*

Naslednji dan so naju predramili sončni žarki. Obe sva se že veselili prihajajočega poletja, konca pouka in počitnic na morju. Pohiteli sva na zajtrk v kuhinjo, kjer sta za mizo zaskrbljeno sedela ata in mama. Vzrok za njuno skrb je bil Rudi. Rudi je bil avtoprevoznik, zaposlen v podjetju mojega očeta in mojega strica. Že zelo zgodaj zjutraj bi se moral vrniti s službene poti v Šentrupert, vendar ga še vedno ni bilo od nikoder. Ata in mama sta zvedela, da je bil poleg drugih voznikov zaustavljen na Medvedjeku. To je bilo spet eno tistih čudnih pravil te čudne igre. Tam ga vojaki niso spustili domov in ni se jim zasmililo, ko jim je povedal, da ga doma čakajo otroka in žena. Da bi vsaj malo pregnali napetost, jezo ter strah zaradi Rudija, smo šle z mamo v trgovino. Kupovala je velike količine hrane, večje kot ponavadi, in z Barbaro sva jo vprašali, ali mogoče pričakuje obisk. Mama se je nasmehnila. Povedala je, da obiskov ne bo, da pa kupuje tako veliko živil za zalogo

v primeru vojnega stanja. Spet sem se spomnila na sireno, ki je še vedno zatrobila nekajkrat dnevno. Naslednje dopoldne smo z bratrancem Miho in Barbaro preživeli na tenisu. Mihov oče ima teniško igrišče, ki je iz vasi umaknjeno dobrih pet minut. Vsak si je nadel ime svojega teniškega idola in začeli smo z igro. Bilo je že poldne in zaradi močnega sonca smo začutili žejo v grlu. Za ta dan smo igro končali in si raje privoščili kozarec hladnega soka v debeli hrastovi senci. Sredi sproščenega pogovora je izpod neba prihajal glasen hrup. Zazrli smo se v nebo in zagledali tri vojaška letala. Vsi trije smo se takoj spomnili na mokronoškega generala in njegove helikopterje. Tri, prej nasmejane obraze, je nemudoma oblila zona. Zgrabila nas je panika. Nismo vedeli, kaj bo sledilo. Zraven teniškega igrišča se razprostira zelen travnik in vsi smo v mislih že videli helikopterje pristajati, generala pa korakati proti nam. »*Kaj naj storimo?*« A storili nismo prav ničesar, saj sta nam strah in groza naredila noge težke. Helikopterji so na srečo le še nekajkrat zakrožili po nebu, potem pa odbrzeli drugam. Ta dan je potem tudi general s svojo četo zapustil Mokronog, Rudi se je živ in zdrav vrnil domov, te strašne igre pa je bilo konec.

Danes pojem vojne seveda sprejemam drugače kot pa ga je sprejela osemletna deklica. Navdaja me z grozo, če pomislim, česa vsega je zmožno človeško bitje. Vem, da smo leta 1991 imeli srečo, da tudi našega ozemlja ni zajela ta nepopisna groza tako kot se to dogaja drugod po svetu. Pri tej odvrtni igri pa me najbolj razbesni to, da umirajo nedolžni ljudje, katerih edina napaka v življenju je bila le ta, da so bili ob napačnem času na napačnem mestu. Vsi mi bi se morali naučiti živeti bolj strpno, saj so naša življenja predragocena, da bi nam jih drugi nasilno odvzeli.

Marjetka Frelih

Spomini na desetdnevno vojno so bolj medli ko ne. Verjetno je to posledica tiste človeške nрави, da skuša slabe izkušnje kar se da hitro pozabiti in se spominjati le lepih stvari. Tudi jaz sem, kot vsi moj prijatelji in prijateljice to obdobje desetih dni večinoma preživela doma, ujeta med štiri stene v vročem in soparnem betonskem naselju. Ko sem za kako uro odšla ven, se zunaj ni nič dogajalo. Ploščad, vedno polna mularije in kričečih otrok, je tako samevala. Tudi na avtobusu je bilo bolj žalostno, saj se ljudje med seboj skorajda niso pogovarjali. Starši so po službi takoj prihajali domov in med delom klicali njihove otroke (vsaj mene) domov ter preverjali, ali je z nami vse v redu. Spominjam se mamine pripovedi o tem, kako je med službenim časom letalo prebilo zvočni zid in povzročilo sesutje okna v podjetju, kjer je zaposlena. Tudi sama se tega poka močno spominjam, saj sem bila tisti čas na obisku pri prijateljici. Iz čistega miru je strahovito počilo, tako da me je za nekaj časa oglušilo, ko pa sem se zavedla, sem tekla domov, ne da bi se poslovila od prijateljice.

Moje starše je bilo strah, tudi sosede in sploh vse ljudi, kar sem jih poznala. V strahu je pri nas prenočila celo soseda vdova. Sosedje so mrzlično kupovali potrebno hrano, doma so imeli pripravljene nahrbtnike s hrano, odejo, obleko... Ko sem mamo zadnjič spraševala po njenih vtisih in spominih iz vojne, mi je povedala, da sta z očetom neke noči zaslišala strel v bližini WTC, ubit naj bi bil nek moški, po mnenju mojega očeta diverzant. Verjetno sta mi ta dogodek takrat zamolčala zato, da me ne bi bilo še bolj strah. V center mesta, ki je ponavadi središče zabave, se ni hodilo, saj so nelagodnost zbujali že tanki na Kongresnem trgu, pa tudi trgovine so se prej zapirale, sicer pa verjetno noben človek ni bil željan zabave

ob tako kočljivi situaciji.

Nekega nedeljskega jutra se je oglasila sirena in takoj smo odšli v zaklonišče, ki pa je bilo vse prej kot urejeno. Tam namreč ni bilo ne postelj ne odej ne kemičnih stranišč, po tleh so ležale mrtve miši in celo prezračevalni jaški, ki bi bili edini vir zraka, niso delovali. Ljudje so bili živčni – vsi so kadili in poslušali prenosni radio. Nekateri izmed njih so v zaklonišče prinesli tudi svoje domače ljubljence, za katere pa so »glavni« organizatorji zakloniščnega življenja določili smrt v primeru resnične vojne z utemeljitvijo, da bi se živalim v zaklonišču zmešalo. Pretreseni lastniki le-teh so jokali in svoje živalce obupano stiskali k sebi.

Na srečo se je tako za nas kot tudi zanje vse srečno končalo. Če samo pomislim, kaj so doživeli naši nekdanji sodržavljanji, me je groza. Resnično vojno oziroma njene posledice na ljudeh, deželi, pa ne nazadnje tudi na naravi, sem okusila potem na obisku v Sarajevu. Vesela sem bila, ko je gospa, pri kateri sva s prijateljem živela, rekla, da so se vrnile ptice in čebelice, ki so jih dolga leta vojne tako pogrešali.

Petra Klučar

Doživljanje vojne zame takrat ni bilo nič pretirano nenavadnega oziroma se za to nisem menila kaj dosti, saj sem takrat imela dvanajst let in sem komaj čakala, da po končanem šestem razredu s prijatelji odidemo na morje.

Ta čas se je Slovenija pričela osamosvajati in posledično sprožila, na vso srečo le desetdnevno vojno, ki mi je onemogočila odhod na morje. Zaradi vsesplošne nevarnosti, ki je takrat na nas prežala iz zraka, s ceste in morda še kje, smo doma čakali in spremljali dogodke upajoč na stabilizacijo in umiritev vojne atmosfere v Sloveniji. Kot najstnica sem vse dogodke jemala bolj za zabavo in manj kot resnično grožnjo mojemu življenju, svobodi in še čemu. Priznam, da sta mi izredno stanje, ki je vladalo v naši državi, zaskrbljenost ljudi, ki so se kot mesečniki sprehajali po ulicah, stiskajoč v rokah prenosni radio, vzbujala nek občutek »dogajanja«. Vsa odtujenost med ljudmi, živečimi v istem bloku, se je razblinila in prešla v nekakšno intimnejšo povezavo med nami vsemi. Vsi smo bili tedaj eno v doživljanju teh nepričakovanih dogodkov. Ko zdaj razmišljam o tem, vem, da se me groza, kaj bi se lahko zgodilo, ki je navdajala druge, ni lotevala morda prav zato, ker sem v zaklonišču, kamor smo se zatekali ob tuljenju sirene, videvala svojo simpatijo in s tem verjetno pozabila na morebitno poslabšanje situacije. Spominjam se, da sem dvakrat precej zmedeno in panično budila svojega brata, saj so po radiu oznanili vojno stanje, in iskala svojega mačka, da bi ga odnesla s seboj v zaklonišče. Takrat sem resnično občutila strah pred morebitnim bombardiranjem, pobijanjem ljudi, lakoto... Vsi ti alarmi so se na srečo vseh nas končali mirno, tako da smo iz zanemarjenih zaklonišč odšli zdravi in živi, morda še bolj kot prej.

Kmalu so se ti šokantni dogodki končali. Še danes jih čutim kot nekakšen intermezzo v naših življenjih, verjetno pa sem bila takrat premlada in ravnodušna do njih in celotnega političnega dogajanja. Resnično pretresenost pa sem doživela nekaj dni po koncu vojne za Slovenijo v sosednji Hrvaški, kamor je v kraj mojega počitnikovanja takrat pribežalo mnogo begunskih družin in otroci moje generacije so tisto poletje postali moji prijatelji.

Polona Ponikvar

»Jutri je nov dan in nič več ne bo tako, kot je bilo!« (Milan Kučan, 26. 6. 1991, Trg revolucije.) In ranega jutra naslednjega dne se je začela desetdnevna vojna za Slovenijo. Če bi bilo vse lepo in prav, bi se morale pričeti moje težko pričakovane poletne šolske počitnice. Žal ni bilo tako. Kot dvanajstletna oziroma skoraj trinajstletna radoživa deklica, sem se morala tega leta brezskrbnim počitnicam in vsem otroškim radostim, ki sodijo zraven, prisilno odpovedati.

Stanujem v stolpnici ob Celovški cesti v Dravljah in tistega četrtkovega jutra me je namesto prelepega žvrgolenja ptičkov prebudilo grozeče glasno ropotanje zelenih tankovskih gosenic, ki so se ob petih počasi, a vztrajno plazile proti mejnim prehodom novonastale države – Republike Slovenije. Še istega dne smo se že ob osmih peš odpravile (mati, sestra in jaz) v najbližjo samopostrežno trgovino, da bi si doma ustvarili zalogo hrane za morebitne hude čase. Nismo bile prve. Trgovina je bila že polna paničnih ljudi, ki so brezglavo tekali od police do police, da bi prišlo do kakršnegakoli živila, ki še ni pristalo v nakupovalnem vozičku koga drugega. Kupile smo kar nekaj kilogramov moke in sladkorja, olje, kvas, mleko, kruh in toaletni papir. Vrste pred blagajno kar ni hotelo biti konec.

Doma smo nato ves dan in tudi vse nadaljnje dni po televiziji spremljali obvestila o vojnem dogajanju. Prav dobro se še spominjam nekega vojaka, pripadnika jugoslovanske armade, torej tedaj našega sovražnika, ki pravzaprav sploh ni vedel, kaj se dogaja in zakaj je moral v okviru obveznega služenja vojaškega roka stopiti v ogromni temnozeleni tank in se zoperstaviti slovenski teritorialni obrambi.

V nedeljo, 30. junija 1991 je prvič zatulila sirena v znak splošne nevarnosti za letalski napad. Na srečo je bilo to glasno zavijanje sirene lažno, da bi se ljudje pripravili na možnost pravega letalskega napada. Da je bilo lažno, nismo vedeli, kar je bila zelo pametna poteza slovenskega vodstva, saj pred tem nikoli ni bilo potrebno oditi v zaklonišča in so bila ta seveda zaradi dolgotrajne neuporabe v slabem stanju in neprimerna za dolgotrajno bivanje v času morebitnega letalskega napada. Ljudje so torej samoumevno najprej poskrbeli za red in čistočo v teh začasnih zakloniščnih bivališčih.

V torek, 2. 7. 1991 bi morala praznovati svoj trinajsti rojstni dan. Pa ga nisem. Tega dne je sirena še drugič začela glasno zavijati. Tokrat je bil alarm resničen. Z mamó sva hoteli pohiteti v zaklonišče, pa sta oče in sestra rekla, da ne bo nič in da naj kar ostaneva v stanovanju. Kljub njunemu dolgotrajnemu prigovarjanju sva se sami odpravili po stopnišču v zaklonišče. S seboj sem hotela vzeti še svojega hišnega ljubljence – hrčka, pa mi oče tudi ni dovolil.

V zaklonišču je bilo že kar nekaj sostanovalcev, večina pa jih je, tako kot moj oče in sestra, ostalo v stanovanjih in najverjetneje spremljalo dogajanje prek radijskih in televizijskih sprejemnikov. Spomnim se dveh sestic, ki sta že deset minut po nastanitvi v zaklonišču prosili svojo mater za kozarec vode, ta pa jima je rekla, naj se ne *»afnata«*. Tudi meni se je zdela njuna prošnja pretirana. Voda v plastenkah naj bi bila namreč za tiste res krizne trenutke, če bi do njih seveda sploh prišlo.

Z mamó sva se kmalu vrnili v stanovanje, saj ni nič kazalo na kakršenkoli letalski napad. Oče in sestra sta naju pričakala za jedilno mizo in nekaj pojedla, kot da je povsem navaden dan ter se nama posmehovala s tisto tako oguljeno frazo: *»Saj sva vama rekla, da ne bo nič.«* Na srečo res ni bilo nič, lahko pa bi bilo. Ob koncu tedna smo se vsi štirje odpravili k babici v Šiško, saj ji je kljub vsem neljubim dogodkom uspelo speči jagodno torto za

moj trinajsti rojstni dan. Celovška cesta je bila zaprta s kovinskimi križnimi barikadami in protitankovskimi ovirami, zato smo šli peš. Bilo je kar nekaj ljudi, ki so se sprehajali ob samotni sivi cesti in uživali v začasni tišini, ki se je tega vročega poletja razlegala po okoliških hišah in stolpnih.

Kako je prišlo do sklenitve dokončnega miru, se sicer ne spomnim, pred očmi pa imam še vedno sliko ogromnega tanka, ki se je v Kopru konec oktobra zadnji vkrčal na ladjo in zapustil našo novo samostojno državo. Jugoslovanska armada je dokončno zapustila slovensko ozemlje, na žalost pa se je nato začela vojna tudi na Hrvaškem in v Bosni. A to je že druga zgodba.

Tatjana Užnik

Ne morem zagotovo trditi, da bi se brez računanja spomnila, koliko sem bila stara, ko sem doma na dvorišču, pod domačim divjim kostanjem zaslišala zastrašujočo sireno, ki je napovedovala nekaj novega, izrednega, nevarnega. Skupaj s Sabino, mojo sosedo, vrstnico in najboljšo prijateljico, sva natanko vedeli kaj storiti. Že nekaj dni sva premišljevali, kam se bova skrili, če se res zgodi to, kar so napovedovali. Kakor hitro se je dalo, sva stekli proti reki Horjulščici, ki teče približno sto metrov stran od naše hiše. Čeznjo so pred nekaj leti zgradili nov betonski most, ki je nadomestil starega lesenega. Ta novi most pa je bil neznansko prijetno skrivališče tudi za vsak dan. S Sabino sva velikokrat sedeli na betonskih tramovih pod mostom, se smejali in pogovarjali. Čutili sva, da je to najin skrivnostni kotiček in ko je tulila sirena, sva obe tekli proti temu skrivališču. Niti nisva premišljevali, ali je to prav ali ne, vedeli sva le, da je to zagotovo najbolj varen kraj. Le noge in ta zadnjo sva si oprli na tramove, spodaj pa je tekla zelena voda. Čutila sem, da nama obema močno razbija srce in premišljevala, ali naju je kdo videl ali če se nama bo mogoče kdo pridružil, brž ko bo ugotovil, da boljšega skrivališča daleč naokrog ni. In res zaslišiva znane glasove. Pod most pomolita dve znani skuštrani glavi. To sta bili glavi mojega brata Saša in Sabinega brata Robija. Ne da bi vedeli, sta imela tudi onadva tak skrivni načrt kot midve. Ampak zdelo se mi je, da smo bili drug drugega veseli. Bili smo tako vzneseni in pogumni drug pred drugim. Najbrž niti pomislili nismo, da nas kdo obupno pogreša. Sašo in Robi sta imela s seboj nekaj jabolk in steklenico soka. To se mi je takrat zdelo zelo pametno in odraslo. Začeli smo se pogovarjati, kaj bomo, če bodo začeli bombardirati. Kar naenkrat mi šine nekaj na misel. Svoji družbi razložim, da so v vojnah porušeni največkrat prav mostovi. Sašo in Robi sta prebledela, sama pa sem se počutila sijajno, da sem nas morda rešila. Brez pomisleka smo stekli na plano, ko smo zaslišali mojo mamo, kako me obupno kliče. V naši kuhinji so bili zbrani že vsi domači in sosedova starša. Poglavitni namen je bil, da se vsi umaknemo v našo staro klet pod podom, saj se je po mnenju starejših zdela najprimernejše zaklonišče. V kleti so bile že pripravljene odeje in vedro vode. Postrojili smo se po zabojih in se začeli pogovarjati. Staršem smo razložili, kakšen je bil naš prvotni namen. Kljub groznim okoliščinam niso mogli, da se ne bi nasmejali.

Urška Vampelj

Vojna navdušuje tiste, ki je niso nikoli okusili. (Erazem Rotterdamski)
Poiskala sem dnevnike, ki sem jih pisala v osnovni šoli. Kar sedem sem jih našla,

za vsako šolsko leto drugačnega. Hitro začnem listati, konec junija ... Nič. Dnevnik mi je mami kupovala v Trbižu v Italiji in narejeni so po italijanskem šolskem koledarju. Šola se jim konča že v začetku junija, zato za drugo polovico junija in meseca julij, avgust ni listov. Škoda. Res me je zanimalo, kaj bi si zapisovala za takratne dni. Pa nič. Treba se bo živeti v leto 1991 in to je že prejšnje stoletje.

Prelomni trenutek. 25. junij 1991, dan državnosti. Nato slovesnost v Ljubljani, Kučanov govor itd. Nekaj se je spremenilo. Nismo več državljani Jugoslavije, temveč Slovenije. Veselje po vsej novonastali državi. Naslednji dan pa je sledilo nekaj nepričakovanega. Napad na Slovenijo. Začela se je vojna.

Tega si nisem znala predstavljati, nisem vedela, kako hudo je lahko. Sicer pa sem bila še otrok, stara sem bila enajst let. Ravnokar sem uspešno končala peti razred, začele so se dolgo pričakovane poletne počitnice. Le kdo bi si mislil, da se bodo začele z vojno. Ko sem izvedela, kaj se dogaja, se mi je vse zdelo zanimivo in razburljivo, vsi bodo govorili le o nas in naših krajih in postali bomo znani po celem svetu. Seveda pa je bilo precej resno. Doma smo dobili navodila, da je potrebno nekaj hrane, pijače, obleke odnesti v klet, če pride do bombnega napada. Z mlajšim bratom Nejcem sva ubogala, hodila sva po stopnicah gor in dol in se spraševala, kaj vse še potrebujeva. Nato sva se spomnila še na nekaj najljubših igrac in na nekaj denarja. Vse to sva lepo spravila v eno izmed sob v kleti. Zdaj je potrebno počakati le še na sirene. To se je tudi zgodilo, in sicer so jih preizkušali. Stekli smo v klet. Nejc pa je takoj vprašal: »*Kua mo pa zej jedl?*« Takšnega vprašanja ne bi pričakovala, minilo je nekaj sekund in Nejc bi že jedel. Kaže, da si je vojno predstavljal, kot da imaš v kleti zalogo in ko nekaj zatuli, stečeš dol in začneš jesti. Ob tem smo se zares nasmejali. Po radiu Triglav so sporočili, da se je četrti razred Osnovne šole Josipa Plemlja Bled varno vrnil iz šole v naravi, in sicer iz Seče pri Portorožu. Prijateljica Katja je pripovedovala, kako dolgo so se z avtobusi vozili proti domu in da so srečali tanke in da so videli vojake ... Otroci smo napeto poslušali in ji mogoče tudi malce zavidali, da je doživela vse to, mi pa nič. Hvala Bogu, da je bilo tako! Da nismo imeli nobenega bližnjega srečanja z vojaki, orožjem in vsem drugim, kar sodi k vojni. Nad našo vasjo je čez dan letelo kar nekaj helikopterjev, najbrž zaradi dveh vojašnic, ki sta v bližini, ena je na Bohinjski Beli, druga pa na Pokljuki. In tudi do sosednjih držav je blizu. Avstrija je oddaljena le nekaj kilometrov zračne razdalje, do Italije pa tudi ni daleč. Bali so se, kar se je dogajalo pri nas. Ko sem šla enkrat čez vas, je bil v zraku zopet helikopter, vendar se nisem prav nič ustrašila, nič me ni skrbelo. Na poti proti domu sem se ustavila pred trgovino, seveda je bila zaprta in skoraj izpraznjena, saj je neka gospa dobesedno pokupila celo trgovino. Tam sem srečala sovrstnike, poklepetali smo, nato pa je vsak odšel domov.

1. julija smo praznovali Ambrožev, bratrančev rojstni dan. Vsa družina je bila zbrana in razmišljali smo o tem, da je dobro, da se je bratranec rodil leto prej, saj bi se na ta dan mogoče rodil nekje v zaklonišču. Ravno tisti dan so se namreč oglasile prave sirene. Malce smo bili prestrašeni, nato pa se je vse poglelo in nadaljevali smo praznovanje. Starejši so bili zelo zaskrbljeni, predvsem stari starši, saj so že preživeli drugo svetovno vojno in nenazadnje tudi državljansko vojno v Jugoslaviji. Otroci pa smo se lovili okrog hiše, igrali in se veselili. Bili smo mirni in zadovoljni. Nobenih skrbi. Upam, da je na svetu mnogo otrok, ki niso, oziroma, ki ne bodo nikdar okusili zla vojne. Kot je nekoč zapisal Petrarca: »... *mir, mir, mir!*«

Ko smo se Slovenci bojevali za neodvisnost, sem ravno končala šesti razred osnovne šole, tako da so me bolj kot skrajno napete razmere v državi vznemirjale počitnice, ki sem jih vsako leto zelo težko čakala. Vendar pa to leto ne s takim navdušenjem kot prejšnja leta. To pa zato, ker mi je najboljša prijateljica Olga zadnji dan šole povedala, da se bo z družino preselila v Srbijo, od koder sta nekoč prišla njena starša. Njen oče je začutil, da bo za njegovo družino varneje, če zapusti Slovenijo. In tako se je tako rekoč čez noč končalo veliko prijateljstvo med mano in Olgo, s katero se po njenem odhodu nisva nikoli več videli.

Drugi dan je počitniško idilo zmotila druga novica, zame sicer ne tako strašna kot prva, da nam jugoslovanska armada grozi z napadom. Ker je v neposredni bližini našega doma vojašnica, v kateri so bili tedaj še vojaki, me je stvar kar zanimala, tako da sem skupaj z bratom skrivaj hodila oprezat, kaj se dogaja. Na srečo nama ni prišlo na misel, da bi splezala na bližnji hrib, od koder je pregled na celotno vojašnico. Tega se je spomnil bratov sovrstnik, ki je šel skupaj s prijateljem z daljnogledom opazovat dogajanje. Stražar vojašnice je v prepričanju, da nekdo z orožjem meri proti njemu, ustrelil in ubil mladega fanta. Ko sem zvečer po televiziji spremljala še posnetke iz Ljubljane in Gornje Radgone, se me je prvič začel poláščati nelagoden občutek, da je vse vendarle resno. In ko smo morali zaradi nevarnosti zračnega napada oditi v zaklonišča, je bil ta občutek še močnejši.

Nato je oče dobil poziv, naj se javi v vojašnico. Spominjam se, da smo vsi jokali, ko smo se poslavljali od njega, ne vedoč, kaj se utegne z njim zgoditi. Na srečo se je še isti dan vrnil domov in tako tudi naslednje dni.

Zgodbe o vojni, ki sem jih večkrat poslušala od starega ata in ki sem jih dotlej doživljala bolj kot napol izmišljene pripovedke, polne pustolovščin in nevarnosti, so zdaj začenjale dobivati drugačno podobo. Prav lahko bi te zgodbe zaživele tudi v moji osebni izkušnji. Na srečo se to ni zgodilo. Po desetih dneh vojne je v naši državi zopet zavladal mir.

Ugasniti je moralo kar nekaj človeških življenj, vendar smo v primerjavi z vojnami, ki so še sledile na Balkanu, Slovenci lahko resnično srečni, da se je izteklo tako, kot se je. Večini nam je bilo namreč prizaneseno z bolečinami, ki jih bodo zaradi smrti najbližjih in izgube domov morali vedno nositi v sebi begunci iz Bosne, ki so v našem mestu naslednjih nekaj let životarili v vojašnici.

Anja Ivanušič

Vojna. Vojna v Sloveniji, ne, lahko drugje v svetu, a ne v Sloveniji. Seveda te prizadenejo pogledi na begunce, seveda ti ni vseeno za ljudi, za državo in navsezadnje za svet. A še vedno je veliko lažje, če se te stvari dogajajo daleč od tebe in so ti dostopne samo po televiziji.

Pravzaprav sploh ne vem oziroma nisem vedela, zakaj je do te vojne sploh prišlo. Spomnim se samo, da je mami postala panična in to je vse. Oče se s tem ni obremenjeval, verjetno se je, a nam tega ni pokazal. Kot vedno. Večja panika je vladala v naši vasi, predvsem skrb za hrano. Pri nas doma te skrbi ni bilo. Staro mamo smo poslali v improvizirano zaklonišče, se pravi v klet stanovanjske hiše. Ni ji bilo preveč všeč, a se je s tem sprijaznila, saj je že doživela obe vojni. Mislim, da je je bilo še najbolj strah lakote, izgube svojcev, mraza, bega, na katerega pri njeni starosti ni mogla več računati. A tudi ona tega ni pokazala, čeprav smo ji bridkost videli v očeh. Bala se je za našo družino. Soseba, ki je bil policist, so

vpoklicali. Vest se je takoj razširila po vasi. Groza in sočutne besede njegovi družini. Meni je bilo vseeno, samo da se ne bi kaj zgodilo mojim bližnjim in mojim prijateljem. Bila sem praktično totalen egoist in še sedaj mislim, da v stiski veliko ljudi misli samo nase, samo na svoje preživetje.

Prijateljica me je prosila, ali grem z njo v trgovino po kvas, da bodo doma pekli kruh, kot večina ljudi na podeželju, ko tega v trgovinah ni. Sploh pa ne, če je vojna. Šla sem, čeprav doma niso bili veseli. Šla sem, ker je bila moja prijateljica in ker okolje ni bilo čisto nič drugačno: ni bilo vojakov, ne letal, čeprav je letališče blizu, in ne strelov. Bil je prelep poletni dan. Šli sva v prvo trgovino, pa ni bilo ne kruha ne kvasa. V drugo, tretjo, četrto trgovino. Povsod isto. Kvasa je preprosto zmanjkalo. Šele takrat me je stisnilo v srcu, šele takrat sem se vsaj delno zavedala, kaj pomeni vojna. Pomeni lakoto prebivalstva. Šele v zadnji trgovini v naši okolici sva dobili kvas. In kupili vsega. Njena mati je bila vsaj delno potolažena.

Zvečer smo gledali televizijo, radio smo itak poslušali ves dan. Starša sta bila zaskrbljena. Sproščенost je odšla. Stara mama je tiho pletla nogavice ob topli peči in nekaj momljala. Ne vem kaj. A verjetno ne lepih stvari.

To je vse. Vsi moji vtisi so povezani z iskanjem kvasa. Drugega skoraj ni. Ni strahu, ni občutkov, ni panike, ni bežanja, ni kopičenja zalog ali pogovorov o begu. Ni, ostal je samo božji kvas, ki je očitno v vojnah ključnega pomena. Vsaj meni se je tako zdelo. Če sedaj pomislim nanj, mislim enako. Brez kvasa ni kruha, brez kruha ni življenja in brez življenja je grob. Mogoče se zdi smešno in rahlo ironično, da človek v spominih na vojno najprej pomisli na kvas, a žal je tako.

Še nečesa se spomnim, in to je, da je oče poiskal svojo vojaško obleko in jo očistil prahu. Samo to. Ni je oblekel, ne opral ne zlikal, samo očistil je prah in jo znova pospravil. Počasi, s težkimi očmi. Ni želel, da bi ga spraševala o vojski, o obleki, o tem, kaj bi bilo, če bi moral on v vojno. A mislim, da je bil takrat že prestar za to, ne vem, mislim. Nisem spraševala. Pri nas kvasa nismo kupili. Očitno smo bili res manj panični kot drugi sosede. Bila je tišina, nelagodna, ki so jo vsake toliko presekali ostri klici telefona. Kriki in klici ljudi, ki niso egoistični.

Barbara Koselj

Kar nekaj let sem med poletnimi počitnicami hodila na dopustovanje v Novi grad Pineto. Leta 1991 sem dopolnila devet let. Dopustovanje oziroma kolonija v Pineti je trajala približno en teden; menjave so bile od sobote do sobote. Leta 1991 je bilo drugače. Spomnim se, da so nas vzgojitelji v petek zjutraj nenadoma zbudili. Želeli so, da hitro pospravimo stvari in da gremo v avtobuse, ker so ti že prišli po nas. Bila sem začudena zakaj. Skrbelo me je, kako bodo moji starši vedeli, da pridemo kar en dan prej domov. Nihče ni nič rekel, samo da se nam mudi. Dobro se spomnim mojega zadnjega pogleda na dom, kjer smo letovali. Ob cesti sem zagledala do tal pogorel rdeč kiosk, v katerem so še prejšnji dan prodajali časopise. Bilo me je kar strah, kaj se je tu zgodilo. Mislila sem, da so ga oropali in požgali. Spomnim pa se tudi pogleda na »*gostilno*«, kjer smo si kupovali sladoled na kepice. Vsi stoli so bili razmetani in gostilna zaprta. Še en dan nazaj je v njej mrgolelo ljudi. Nato so nas z avtobusom odpeljali do nekega mesta. Nekdo je govoril, da nas čez mejo v Slovenijo ne bodo spustili in da bo bolje, če gremo na vlake. Ko brskam po spominu, se

spomnim rdečega vlaka in kupejev. Vsaka skupina, ki je imela svoje ime, naši skupini je bilo ime Žogice, je z vzgojiteljico sedela v vagonu in čakala. Še danes se spomnim, da sem svojo žogico, v obliki piščalke, obesila na kaveljček v kupe. Sedeli smo, gledali skozi okno, ko se je naenkrat vlak ustavil. Vsi smo morali bežati v gozd. Slišala se je glasna sirena. Vzgojiteljico sem vprašala, ali se bomo še vrnili nazaj na vlak. Zatrdila mi je, da se bomo in da žogice lahko pustimo kar v kupeju. Stekli smo v gozd, tam smo počepnili in bili tiho kot miške. Sama sem se držala svoje mlajše sestre in v strahu čakala, kaj bo. Ko smo tako kar nekaj časa čepeli in se ni nič posebnega zgodilo, smo odšli nazaj proti vlaku. A vlaka tam več ni bilo, z njim pa ne tudi moje rdeče žogice.

Nato se spomnim, da smo se z nekakšnimi avtobusi pripeljali v Cerknico, v neko veliko dvorano. Mislim, da je bila šola. Vem, da je bila noč, ko smo lezli iz avtobusov in ko so nas napotili v veliko dvorano. Tam je bilo že veliko ljudi, ki so čakali na nas. Vzgojitelji so rekli, da bomo prespali pri njih. Postavili so nas v vrsto in čakali, kdo nas bo vzel na prenočišče. Sami sva s sestro in še z nekim bratcem in sestrico dobili prenočišče v neki prijazni hiši. Spomnim se gospe, ki je imela svetle lase in nam je povedala, da se je začela vojna in da je tudi njen mož šel v boj. Smeli smo poklicati tudi domov. Pojedli smo večerjo (bile so palačinke), se umili in odhiteli spat.

Zjutraj so nas zopet odpeljali na avtobuse in po daljši poti, (nekdo je to omenil), pripeljali do Kranja. Starša se spominjata, da so doma poslušali Radio Kranj, ki je spremljal naše potovanje in je sporočil, da se vračamo in naj nas pridejo iskat v Kranj. Ko sta se oče in babica peljala proti Kranju, se je oglasila sirena za bombni napad. Pot sta vseeno nadaljevala po cesti do Prešernove šole v Kranju, kamor so nas pripeljali z avtobusi.

Romana Naglič

Vojaško letalo, ki z glasnim zvokom leti tik nad našo hišo, helikopter, vojak, pločevinka hrane, radijski sprejemnik so stvari (osebe), ob katerih se spomnim vojne za samostojno Slovenijo iz leta 1991. Res je trajala le deset dni in res sem bila stara le dvanajst let, a sem se dogodkov dobro zavedala in jih preživela v strahu.

Začelo se je na prvi počitniški dan. Jutro je bilo sončno, prva stvar, ki sem jo slišala tistega dne, pa ne. Mama je sedela ob posteljici petmesečnega dojenčka mojega brata in mi, ko sem stopila v sobo, povedala, da so na cestah tanki in da se je začela vojna. V moji glavi so se zvrstile slike, ki smo jih gledali in poslušali v nižjih razredih osnovne šole o ranjenih vojakih iz druge svetovne vojne in zgodbe o požganih domovih in razkropljenih družinah. Postalo me je zelo strah.

V kakšnem vrstnem redu so si dogodki sledili, ne vem več natančno, spominjam pa se nenehnega spremljanja vsega po radiu in televiziji, pa preleta letal in helikopterjev. Nekega jutra smo zaslišali oddaljeno bobnenje in kmalu se je iz oddajnika na Krvavcu začelo kaditi. Dim smo opazovali skozi okna naše hiše. Najhuje pa je bilo v nedeljo. Okrog devete ure dopoldne smo prvič zaslišali sirene, ki so opozarjale na nevarnost zračnega napada. Odpravili smo se v spodnje prostore hiše in mimogrede s seboj vzeli najnujnejše stvari: plenice za dojenčka, pijačo in nekaj pločevink hrane ter odeje. Oče je iz garaže zapeljal avto in ga pokril z odejami, da v primeru napada ne bi eksplodiralo gorivo v njem in v zrak pognalo hišo. Moja naloga ob vsem tem je bila paziti na brata in spominjam se, da so se mi noge tako tresle, da dodatno ujčkanje ni bilo potrebno. Kmalu so se oglasile

sirene in preklicale nevarnost napada. Postopek smo ponovili še enkrat v naslednjih dneh, ko nas je prestrašil pok, toda to je bil le zvok ob prebitju zvočnega zidu. Med tednom nas je še dodatno skrbelo za očeta, saj je z drugimi delavci moral stražiti tovarno, v kateri je bil zaposlen. Nosil je orožje in nič kaj prijetno ni bilo za nas, ko smo nekoč zaslišali strele iz tovarne. V negotovosti smo bili, vse dokler nam oče ni povedal, da se je le eden od delavcev poigral z orožjem. Čas za kaj takega gotovo ni bil primeren.

Prehranjevanje smo zaradi skrbi kar precej zanemarjali, a smo le doživeli trenutek, ko smo se zbrali okrog mize, da bi kaj zaužili. Jed še ni bila povsem gotova, ko nam je veselje pokvarila novica, da bodo ponoči Slovenijo zravnali z zemljo. Vsi smo bili v trenutku siti. Mama je bila v družini najbolj prestrašena, zato je skrb za pripravljanje najnujnejših stvari, ki bi jih morebiti potrebovali, če bi se napad izvršil, prevzela moja sestra, ki je bila takrat stara enajst let. Moja mama še danes pravi, da sama takrat ni bila zmožna karkoli narediti. Noč sem preživel z budnim poslušanjem, kdaj bi po radiu naznanili nevarnost in bi lahko zbudila vse druge člane družine, za katere pa sem pozneje izvedela, da ravno tako kot jaz niso spali. V olajšanje vseh se ni zgodilo nič.

V teh dneh pa je umrla moja teta, očetova sestra. To je zbralo vso družino in v Slovenijo je prišel tudi moj stric, ki sicer živi v Švici. Z mojim očetom sta se odpravila v Ljubljano po nujnih opravkih zaradi pogreba. Med njuno odsotnostjo pa je na Toškem čelu (to je kraj med Podutikom in Katarino) s ceste zdrsnilo oklepno vozilo jugoslovanske vojske in obtičalo v travi. Vojski so začeli izvajati reševalno akcijo in seveda zaprli in zastražili cesto. Ker oče in stric za dogodek nista vedela, sta se vračala prav po tisti poti. Nič kaj prijetno se nista počutila, ko sta zagledala oborožene vojake sredi ceste. Na njuno presenečenje pa so ju začeli pozdravljati in hitro umikati zapore. Odpeljala sta se mimo njih, čez čas pa ugotovila, da je temu pripomogla stričeva švicarska oznaka na tablicah avtomobila. Vojski so jo opazili in najverjetneje pomislili, da se je kakšen pomemben tujec pripeljal na ogled. Naslednji dnevi so bili lepši. Slovenski vojski so zavzemali mejne prehode, ki so bili od začetka vojne v lasti vojakov jugoslovanske vojske, ti so se začeli umikati. Kako se je vojna končala se ne spominjam, natančno sem pa izvedela novico na popolnoma enak način kot pred desetimi dnevi vest o začetku vojne, povedala mi jo je mama ob bratčevi posteljici. V naslednjih dneh smo po televiziji spremljali vračanje vojakov jugoslovanske vojske v Srbijo. Še mesece po vojni smo bili vsi negotovi v mir, ki je nastopil tako hitro in pojavljala so se ugibanja, ali se morda ne bo vse skupaj še ponovilo. A se v olajšanje vseh ni in včasih se mi zazdi, da smo vsi preveč pozabili na te dogodke, ki so bili takrat za nas strašni, a tako pomembni.

Mateja Osredkar

Ko obujamo spomine na leto 1991 in takratne dogodke, pravzaprav nisem pravi sogovornik, saj me v času desetdnevne vojne za samostojno Slovenijo ni bilo na domači zemlji. Vojno sem doživljala kot begunka v sosednji Avstriji, vendar, da se razumemo, to ni bila moja odločitev. Sicer pa, kaj le dvanajstletno dekletce ve o vojnih zadevah. Tisto leto smo končali posebno uspešne in naporne športne priprave v Republiki Češki. A kdaj bom ves napor unovčila, je bila prva stvar, na katero sem pomislila ob poslušanju poročil o začetku vojne za Slovenijo. Čez deset dni se mi je utrnila druga »globoka« misel, namreč, sreča je na sončni strani Alp. Še danes ne vem, ali je bilo tisto, kar sem občutila

ob vračanju domov, strah za domače ali radovedno pričakovanje, da bom videla kaj podobnega, kot pripovedujejo knjige z vojno tematiko. Priznam, da mi še nikoli med vožnjo ni uspelo biti tako dolgo tiho in misli zadržati zase. Navadno se jezim na druge voznike in »sočne« misli izpustim na dan. Medtem smo se približali meji med Avstrijo in Slovenijo, kjer nas je vojak z okroglimi očali, in seveda puško, prijazno odvrnil, če ne že prisilil, od prečkanja meje. Toda tudi očala niso skrila strahu za njimi. Upravičeno, saj je bil še mlad in verjetno prav tako neizkušen v tem primeru, kakor mi.

Že večkrat sem prečkala to mejo, toda prvič me je obšel neprijeten občutek, ko sem zagledala okrog nas valečo se visoko ograjo iz bodeče žice in velike betonske ovire, postavljene za slalom. Sram me je bilo, da sem malo pred tem navdušeno pomislila, da bi videla tanke in druga mogočna vojaška vozila voziti po naši lepi deželi. Tisti dan meje nismo prečkali, zato smo poiskali azil v neki telovadnici. Lepo so skrbeli za nas, mi pa smo še malo podaljšali priprave, a le zato, da smo se zamotili pred mislimi, kaj je doma. Nisem se počutila kot begunka, ker mi je bilo vse skupaj malo smešno in nisem hotela verjeti, kaj se dogaja. Kaj le dvanajstletno dekletce ve, briga jo za odrasle zadeve. Iz dneva v dan smo prestavljali vrnitev domov, čeprav nas je bilo vedno več, ki smo to želeli. Zdaj je tudi mene zanimal vzrok za to.

V neki dvorani so nam pripravili velik ekran, preko katerega smo spremljali vsa poročila. Dvorana je bila ves čas polna, polna patriotizma. Rada sem se zadrževala tam in se delala pogumno. Kako se tudi ne bi ob toliko obrazih, polnih patriotizma. Danes razmišljam o tem, da je to v naši državi le še pojem. Toda takrat... takrat smo se znali povezati, ni pomembno, če si Gorenjec, Štajerec, Primorec. Pač, pravi trenutek. Tudi politika je takrat funkcionirala nekako, kako bi rekla, skladno. To je bilo prvič in samo takrat, da sem delila simpatije do določenih političnih oseb.

Kljub grožnjam nismo mogli več čakati v tuji državi, medtem ko je pri nas divjala vojna vihra. Na meji nas je še vedno čakal vojak z očali, ki je dejal: »*Dobro, ampak na lastno odgovornost!*« Pa smo šli. Med vožnjo proti domu nisem opazila nobene razlike, nobenega mogočnega vojaškega vozila, nobenega betonskega dodatka naravi. Toliko o vojni vihri. Še dobro, da so o vojni poročali na nacionalni televiziji, ker bi drugače rekla, da se lažejo. Ko sem prispela domov, je bilo tu vse po starem. Spet nisem vedela, ali čutim srečo, da se ni nič zgodilo ali rahlo razočaranje, da se ni nič zgodilo. Očeta sem zato vprašala, ali je bilo vse res ali sem si le domišljala. Dobro, verjela sem, da so bili bombni napadi na Krvavec, ker nisem mogla gledati kateregakoli televizijskega kanala. Zato nisem več zaupala zvokom letal. In ker človek ni nikoli dovolj previden, pa tudi občutek, da politikom ne gre zaupati, me ni še nikoli pustil na cedilu, sem si uredila majhno zaklonišče pod stopnicami, kjer skladiščimo pijačo. Žeja me tako ne bi nikoli zadela. Dobra poteza. Tam sem imela tudi radio, da bi po poročilih izvedela, kdaj je konec »izmišljenega« letalskega napada. Ni kaj, pametno dekletce.

Če gledam sebe, vojna za Slovenijo ni bila omembe vredna. Čutila sem le blago pomanjkanje dobrin, kot je na primer televizijski prenos. Vendar pa si bodo vojno dobro zapomnile družine, ki so izgubile njihovega člana. Tako je življenje. V majhni državi je izguba žrtev videti večja.

Barbara Ozebek

Osamosvojitvene vojne se dobro spomnim. Kot mlad fantič sem junija 1991 končal osnovno šolo, naša gruča vaških »*pobčev*« pa ni in ni hotela verjeti, da smo v vojni. Na politiko se še nisem toliko spoznal, vedel pa sem, da je beseda močnejša od orožja in upal, da se bodo naši politiki uspešno pogajali in bo vojne čimprej konec. Doma smo pozorno poslušali, kaj bo na novinarskih konferencah povedal Jelko Kacin, ki je bil v tistih dneh največkrat omenjena oseba in pa seveda naš predsednik Milan Kučan, ki nam je prek televizijskih ekranov vlival upanje.

Začetni dnevi vojne so mi še posebej ostali v spominu. Starši so mi za lep šolski uspeh obljubili izlet v Atomske Toplice in ko sem se zjutraj poln pričakovanja zbudil, sem na obrazih mame in očeta videl le zaskrbljen izraz, kar mi je dalo vedeti, da nekaj ni v redu. »*Gor gredo*,« so se pogovarjali. Slišal sem, da so se po predlogu za odcepitev od Jugoslavije zadeve zaostrole, nikdar pa nisem pričakoval, da nas bodo po osamosvojitvi napadli. Prejšnji večer je bil še poln veselja in nazdravljanja ob spremljanju svečane slovesnosti, tisto jutro pa se je vse obrnilo. To, da nisem šel na zaslužen izlet, naenkrat sploh ni bilo pomembno, edina stvar, ki mi je rojila po glavi, je bilo upanje – sovražnika naj čimprej zaustavijo, da ne bo nedolžnih žrtev in uničenih domov.

V prvih dneh naša vas še ni bila neposredno ogrožena, so pa opozarjali na nevarnost zračnih napadov. Zato nas starši niso pustili daleč od doma, a mi jih seveda nismo ubogali in smo se znašli v krizni situaciji, ko je zatulila sirena za zračni napad. Ravno takrat smo igrali nogomet na bližnjem travniku, precej daleč od prvih hiš. Ko je zatulilo, smo najprej otrpnili od strahu, nato pa smo se kar hitro odločili za tek domov. K sreči je bilo opozorilo lažno in sirena za konec nevarnosti je utihnila, še preden smo prispeli do prve hiše. Nas je pa to izučilo, da moramo odslej starše ubogati, kljub otroški radovednosti in svojeglavosti. Od takrat naprej smo se igrali samo še v okolici hiš, kamor bi se v primeru resnega napada lahko zatekli v zaklonišče. Še en signal nas je opozoril na zračni napad, ko sva bila z mlajšo sestro sama doma. Nemudoma sva vzela nekoliko hrane in pijače ter odhitela v klet. Upala sva, da se ne bo zgodilo najhujše. K sreči pa je bilo tudi to opozorilo lažno.

Doma sem na Hrušici pri Jesenicah, kjer je bila kar zaostrena situacija, saj je JLA zavzela cestni mejni prehod Karavanke in v dneh obleganja je bilo v tem delu še posebej vroče. Gibanje po vasi je bilo odsvetovano, sploh po robu našega blokovskega naselja, ki meji natančno na mejni plato Karavanke, kjer so stali oklepniki jugo vojske, s topovi usmerjenimi v gozd nad naseljem. Tam so se skrivali pripadniki slovenske teritorialne obrambe. Najbolj zastrašujoč je bil prihod v naš kraj, saj sem bil priča konvoju oklepnih vozil, med njimi tudi tankov goseničarjev, ki so se valili komaj nekaj deset metrov od našega doma. Moj prijatelj je stanoval čisto na robu naselja in je imel dogajanje na platoju praktično pred seboj. Z doline je bilo izstreljenih nekaj opozorilnih strel, eden je zadel tudi njihovo hišo, na kar še danes spominja sled v fasadi. Naši so imeli sovražne vojake tako rekoč »*v pasti*«, a so bili vmes tudi Slovenci, ki so v tistem času služili v JLA in niso mogli ravnati brezglavo, saj so si na vse načine prizadevali, da bi jih rešili. Po nekajdnevnem obleganju je bilo zaslišati strele, katerih rezultat je bil črn dim, ki se je valil s platoja. »*Pa so jim pokazali*,« sem si rekel. Navkljub nevarnosti smo štirje fantje iz moje družine šli gledat, kaj se dogaja. Izza vogala ene od hiš smo »*kukali*« na plato. Videli smo enega od sovražnih oklepnih vozil, kako je gorel, iz njega pa se je valil črn dim. »*Zdaj bodo pa odšli*,« smo si rekli. In res je bilo tako. Kmalu zatem so se vojaki JLA z vseh mejnih prehodov začeli umikati, kar je pomenilo konec vojne.

To je bila moja prva in upam, da tudi edina vojna, ki sem jo doživel. K sreči naša družina ni utrpela druge škode kot le psihični pritisk, ki se je vlekel kar vse dni.

Gregor Rabič

Pravzaprav se ne spomnim dosti, le nekaj dogodkov, ki jih težko in nerada povežem v zgodbo. Vem, da je bil brat, ko se je začelo, na končnem izletu nekje na slovenski obali. In da nas je doma zelo skrbelo, kaj se z njimi dogaja, saj informacije, ki smo jih dobivali o tistem koncu Slovenije, niso bile spodbudne. Vrnili so se predčasno in ko sva ga šla z očetom pozno zvečer iskat na železniško postajo, sva bila ena redkih ljudi zunaj, saj je v mestu vladala velika napetost. In sploh je bilo v tistih razmerah ob taki uri varneje ostati doma. No, pa se ni zgodilo nič hudega in tudi izletniki so bili vsi celi in zdravi, je pa res, da mi bo ta vožnja ostala v spominu po nekem čudnem občutku, mešanici strahu, adrenalina in želje. Brat pa je pripovedoval marsikaj, med drugim se je izkazalo, da so se enkrat res znašli med nekim streljanjem in so morali bežati po nekih podhodih. Ali nekaj takega.

Potem je tu še slika zaklonišča. Prvi alarm je zatulil tam okrog poldneva in jaz, priznam, sem bila še v postelji. Hm, pa smo tekli, a ne v pižami. Ta epizoda z zakloniščem se je še nekajkrat ponovila in v nadaljevanjih smo bili boljše pripravljeni kot prvič. S seboj smo vzeli vodo, oreščke, čokolado, prepečenec, odeje in še kaj. Sosedov Rok pa kitaro. Še zdaj slišim, kako je zagrmelo, ko so bombardirali oddajnike na Krvavcu. In Kacina, kako nas je spodbujal. In vem, da nisem kaj dosti razumela.

Tadeja Rozman

Pisalo se je leto 1991. Stara sem bila dvanajst let in vesela, brezskrbna deklica. Nekega dne pa mi starša rečeta, da je Slovenija v vojni. Vojna!?!? V šoli smo se učili o vojni, partizanih, Nemcih, toda to je že mimo, sem si rekla. Tolažila sem se s tem, da ju verjetno nisem dobro razumela in da imam bujno domišljijo. A vseeno sem zbrala pogum in ju ponovno vprašala, kaj sta mi rekla. Ugotovila sem, da sem ju popolnoma prav razumela. Dobro se spominjam, da smo gledali televizijo, Jelko Kacin pa je oznanjal, kakšen je položaj naše dežele. Po vsakem stavku, ki ga je izrekel, sem starša vprašala, ali bomo morali od doma. Nekaj mesecev prej, preden se je vojna začela, smo se namreč preselili v večje stanovanje, kjer sem dobila tudi svojo sobo. To stanovanje je bilo zame raj na zemlji, ki ga nikakor nisem hotela zapustiti. Naslednji dan je ati odšel v službo. Vedno se je iz nje z avtobusom vrnil ob petnajsti uri. Tokrat ne! Kje je? Kdaj bo prišel? Ura je bila šestnajst, sedemnajst, osemnajst. Z mamico naju je vedno bolj skrbelo. Ker mobilnih telefonov takrat še ni bilo, sva klicali v službo. Sodelavec je rekel, da je iz službe odšel tako kot vedno, malo čez štirinajsto uro. Čez pol ure se odprejo vrata in pride ati. Ne morem opisati veselja, ki se je takrat porajalo v naših srcih. To je bil trenutek spoznanja, kako smo navezani drug na drugega, kako se potrebujemo, kako se imamo radi. Seveda je moral povedati, kje je hodil toliko časa. Avtobusa, s katerim naj bi se pripeljal domov, ni bilo. Tudi naslednjega ne – tisti dan v Zgornjesavsko dolino niso vozili, ker so bile na cestah barikade. Na srečo je mimo avtobusne postaje, kjer je ati brezupno čakal avtobus, pripeljal bližnji sosed in ga pobral. Skozi gozdne poti od Jesenic do

Kranjske Gore sta se z avtom težko prebijala, a jima je uspelo. Po glavni cesti ju namreč niso pustili.

Junij – mesec, ko v Kranjsko Goro, od koder prihajam, vsako leto začnejo prihajati turisti – je bil mrtev. Umrli je z novico o vojni. Kje so Angleži in Nizozemci, ki se vsako leto ob tem času sprehajajo po okoliških hribih? Vedno smo se iz njih norčevali, ker so, v za nas mrzlem juniju, hodili naokoli v kratkih hlačah in popolnoma bele polti, kot da jih sonce še v življenju ni videlo. Prisežem, da se letos ne bom norčevala iz vas, sem obljubljala, samo da bi nazaj priklicala dobre, mirne, stare čase.

Iz razmišljanja me je zdramila sirena – nevarnost napada! Ker je Kranjska Gora blizu meja z Avstrijo in Italijo, smo se teh napadov še bolj bali. Pobrli smo nekaj odej, hlebec kruha in maslo. Odhiteli smo v klet, kjer smo srečali sosede – družino z dvema otrokoma. V novozgrajenem bloku smo takrat živeli le mi in še ena družina, ostali se še niso uspeli vseliti. Vseh sedem nas je bilo strah – na obrazih bledica, v srcih skrb, kaj bo z nami. Hvala Bogu smo si rekli, ko je bilo nevarnosti konec. Zdi se mi, da smo otroci kljub letom v tej vojni bili prisiljeni delno odrasti. Bili smo ravno v letih, ko smo že razumeli, za kaj gre, zavedali smo se, koliko nam pomeni topel dom, razumeli pa smo tudi pripovedi naših babic in dedkov, ki so nam opisovali prvo in drugo svetovno vojno. V glavah smo začeli primerjati vse vojne. Sosedova fanta je v hipu minila igra s puškami in »streljanje« po hodniku.

Vojna je na srečo hitro minila, a nam se je čas vseeno vlekel. Urini kazalci se kar niso hoteli premikati in nekajkrat se mi je zazdelo, da se je čas ustavil ter da se iz vojne nikoli ne bomo rešili. Hvala Bogu smo se. Tanki so se odpeljali z obeh bližnjih mejnih prehodov, domačini smo se ponovno pokazali na ulicah. Seveda se pogovorom o vojni nismo mogli izogniti ne otroci ne naši starši. Srečavali smo se le domačini. Turistov, ki smo jih tu tako vajeni, ni bilo na spregled. Tisto poletje je bila Kranjska Gora mrtva. Šele proti koncu leta so na dopust prišli najbolj pogumni turisti, kajti v tujini se je še vedno govorilo, da pri nas divja vojna. Prišli so le tisti, ki so že leta prej hodili v naš kraj in ki so se o vsej zadevi res dobro poučili. Za njimi so se čez čas vrnili tudi Angleži in Nizozemci. Iz njih pa se, kot sem obljubila, ne norčujem več. Ostali smo v stanovanju, ki je zame raj na zemlji, še vedno imam svojo sobo. Z vojno pa sem odrasla v smer, da znam vsako stvar ceniti – pa naj si bo velika ali majhna. V vsaki stvari znam najti srečo, kar pa je v življenju izredno pomembno. In nikomur, res nikomur ne privoščim, da se znajde v vojni. Vojna je smrt, revščina, skrb, sovraštvo, na svetu pa smo zato, da se veselimo, ljubimo in da smo srečni.

Naj vedno in povsod vlada mir!

Karmen Sluga

Bilo je v začetku poletja leta 1991. Drevesa so imela že pravo zeleno barvo, ljudje so obdelovali svoje vrtove, v zraku je bilo čutiti mnogo napetosti. Meni se sicer ta čas ni zdel posebno prelomen, so me pa na to dejstvo nenehno spominjali starši, predvsem mama. Oče je bil namreč pozvan v vojsko, zato smo bili doma sami: mama, moj mlajši brat in jaz. Spominjam se tete, ki je bila v tem času še posebej previdna. V predprostoru stanovanja je imela pripravljene spalne vreče in trenirke, otroci smo se ji na skrivaj hihitali za hrbtom. Moja družina ni bila pretirano vznemirjena vse do tiste prekrasne sončne nedelje, ko je bil napovedan zračni napad. Mama je stala v spalnici pred odprto omaro in mi dejala: »Pripravi si stvari. Vojna je.« Meni se je zdela ta izjava skorajda neverjetna, stara sem bila

namreč štirinajst let, ravno osnovno šolo sem končala in pred očmi sem imela vse kaj drugega kot vojno. Pa saj si sploh predstavljala nisem, kaj ta beseda dejansko pomeni. Na srečo, si mislim danes, je nisem uspela preizkusiti. Tiste nedelje smo se preselili v klet naše hiše, pa naj naštejemo, kaj vse sem takrat vzela s seboj: osebne dokumente, spričevala o končani osnovni in glasbeni šoli, nekaj oblačil in dva glasbena instrumenta, prečno flavto ter električne klaviature (*»sintesajzer«*). Nato smo zagrnili okna, vzeli še kanarčka in se preselili nadstropje nižje, v temo. Toda že po nekaj trenutkih smo ugotovili, da v utesnjujoči kleti ne bomo zdržali. Nihče, ne odrasli ne otroci. Še ptiček je prenehal žvrgoleti. Skratka, pristali smo pred hišo, jaz s kletko v roki, in čakali na zvočni signal za prekinitev nevarnosti zračnega napada. In ga tudi doživeli. Toda to še ni bilo vse. Očeta ni bilo domov in mamó je vse bolj skrbelo.

Posebno napeto je bilo tiste noči, ko je v Črnem Vrhu nad Idrijo eksplodiralo skladišče orožja. Eksplozivni sunek nas je zbudil, spominjam se, da sem skočila z vrha dvonadstropne postelje in tekla na balkon. Zopet je bilo slišati zvočni signal, ki pa tokrat ni svaril pred napadom, temveč je sporočal kemično nevarnost. Mama in teta sta bili popolnoma prestrašeni, prepričevala sem ju, da ne bo zračnega napada. Medtem je moj brat nemoteno spal na tleh predprostora našega stanovanja, tja ga je namreč med kaotično situacijo položila mama in nanj skoraj pozabila. Ko so se duhovi pomirili, smo se morali kar malce smejeti. Teta je namreč z vso pripravljeno opremo spet pritekla po stopnicah še preden so njeni drugi družinski člani vstali iz postelje.

Spominjam se le še prihoda očeta. Zdel se mi je tako neznansko grd in zanemarjen, v resnici je tudi bil tak. Neobrit, neumit in povrh vsega še bolan. Vse noči so se s kolegi skrivali na neki kmetiji v Črnem Vrhu nad Idrijo. Pripovedoval je, kako močno je zabobnelo ob eksploziji in kako so bili nekateri njegovi sotrpini prestrašeni. Mislim, da sem bila takrat prav ponosna na svojega pogumnega očeta, ki je izgledal že skoraj kot pravi partizan.

Življenje je po teh dogodkih vsaj zame nemoteno teklo naprej.

Vanja Jež

Mama, tata in stara mama so gledali slovesnost ob razglasitvi samostojne države Slovenije. Tu in tam sem tudi sama ujela kak prizor, a razen rdečih preprog, ki so bile razgrnjene pred četo vojakov, se ne spomnim ničesar. Bolj sem bila vesela, ker so se pravkar pričele počitnice – *»ta dolge«*, kot smo jim s sestrama rekli. Brigita se je ravno dan prej vrnila iz šole v naravi in je imela še veliko povedati, Matejka in jaz pa vprašati. Pregledovale smo spričevala in pohvale, pa risbice, ki smo jih narisale pri likovni vzgoji in še in še. Toliko dela smo imele, da niti opazile nismo, da se je večer že krepko prevesil v noč. Zehanje je postalo vse bolj pogosto in tudi očke vse manjše. Res je moralo biti tisto po televiziji zelo zanimivo, saj se tudi mama ni spomnila, da je bil že zdavnaj čas za spanje.

Že gredo proti Sloveniji, se spomnim besed, ki so me prebudile naslednje jutro. Stara mama je namreč na radiu slišala novico in kot da ne more zdržati do kuhinje, je zavpila kar s hodnika. Bila sem nejevoljna, ker me je prebudila, same besede pa me niti niso vznemirile. Čeprav ne vem, zakaj so mi potem tako živo ostale v spominu? In tako se je začelo. Zaskrbljeni obrazi staršev, sosedov, sorodnikov; ena sama tema pogovorov, tiskovne

konference na televiziji, razna ugibanja in predpostavke. Še najbolj se je vznemirjala stara mama. Pa kaj se ne bi, saj ji je ena vojna že »ukradla najlepša leta«, kot tej grozni krivici tudi sama reče. Jaz pa še vedno, kot da se vse to dogaja daleč proč od mene, da bo odšlo, kot je prišlo. In vendar ni bilo vse tako kot do tedaj. Kosila niso bila več čas za družinski pogovor in načrtovanje. Jedli smo v družbi Janeza Janše, Jelka Kacina in mnogih novinarjev, sodelujočih na tiskovnih konferencah, ki jih je prenašala tudi televizija. Prvič doslej je imela glavno besedo v naši družini televizija. S sestrama smo se počutile kar malo odrinjene, saj sta starša, zlasti oče, v času poročil in že omenjenih tiskovnih konferenc, zahtevala popoln mir. Tako smo večino časa preživele zunaj, stran od politike, kjer smo se lahko brezskrbno igrale, pogovarjale in uganjale neumnosti, ki jih počnejo dvanajstletne, desetletne in osemletne deklice.

Imeli smo košnjo, ki ni bila taka, kot smo jih bili vajeni. Pokošeni so bili manjši deli travnikov in tudi skrb za seno ni bila tako velika. Kot bi bila ta košnja edino, kjer smo malo pozabili na politiko in tisto, kar je prinašala s seboj. Na travniku smo lahko klepetale in počele neumnosti tudi me. Zdelo se je, da to vendarle potrebujejo tudi drugi – starša, stara mama, stric in teta ter vojaki, ki so nam iz bližnjega štaba teritorialne obrambe priskočili na pomoč, kadar so imeli čas. Kljub temu, da je glavna tema pogovorov ostajala nespremenjena, je na travniku izginila tista neprijetna napetost in negotovost, ki smo jo vsi čutili. Saj so vendar vojaki z nami, sem si mislila in ostajala brezskrbna, kadar se me je loteval strah. Nekega popoldneva pa je brezskrbnost tudi od tu prepodilo letalo JLA, ki je iznenada zelo nizko preletelo naše glave. Mamina roka me je močno potegnila k sebi, ni se ji dalo upirati, nemo sem se ji vdala in pristali sva pod najbližjim grmovjem. V trenutku so bili v enakem položaju tudi drugi, razen članov TO, ki so drveli naprej, proti štabu. Srce mi je razbijalo in bledica je stopila tudi na moj obraz. Ali je vojna, sem spraševala, ker mi naenkrat veliko stvari ni bilo jasnih.

Še bolj kot to pa me je pretresel nedeljski dogodek. Bilo je bolj proti koncu maše, ko je k župniku pristopil eden od vaščanov in mu nekaj povedal. Izraz na župnikovem obrazu je postal resnejši. Mirno je stopil k mikrofону in povedal, da se pripravlja letalski napad ter nas prosi, da čimbolj mirno zapustimo cerkev. Med ljudmi je završalo; nekateri so z očmi iskali svojce, drugi so si nekaj govorili, tretji so hiteli k izhodu, vsi obrazi pa so bili resni, blede, polni negotovosti. Ob pogledu na te zbegane ljudi se tudi sama nisem več počutila varno. Kje je stara mama? me je nenadoma prešinilo. Nisem je videla, panično sem se zarinila v množico, tedaj pa me je nekdo prijel za majico. Bila je Brigita, jokala je in v tej zmedu sem začela jokati tudi jaz. Zrinili sva se ven in na poti naju je čakala stara mama. Prijela naju je za roki in kolikor hitro je mogla smo hitele proti domu. Kdaj so se nama posušile solze, ne vem, a bolj ko smo se bližale domu, bolj varno sem se počutila. Doma ni bilo tako, kot sem si predstavljala: panika in bežanje v gozd. Mama je sicer rekla, naj si obujemo nove telovadne in oblečemo nove trenirke, če bi bilo treba teči, a panike ni bilo. Sedeli smo pred hišo in čakali, kaj bo. Mama je v naročju držala Matejko, z Brigito sva se oklepali tata. Stara mama je v sobi čakala, da se bo oglasil radijski napovedovalec. Najrazličnejša vprašanja sem postavljala v tem času, med drugim tudi: Tata, zakaj ne gremo v gozd? In pomirila sem se šele, ko mi je odgovoril, da ne bodo najprej napadli tako majhne vasice kot je naša, da so veliko bolj nevarna mesta. Mislim, da sem takrat tudi prvič razumela besedo mir. Stara mama je sporočila, da je nevarnosti konec.

Na srečo se je bližal tudi konec tega čudnega obdobja. Namenoma sem se izognila izrazu »vojna«, ker vojne takrat nisem razumela in je še danes ne razumem tako, kot jo razumejo tisti, ki so jo doživeli bolj kot jaz.

Alenka Krapež

Ko se je začela vojna za osamosvojitve Slovenije, sem bila stara komaj dvanajst let, zato so moji spomini na ta čas bolj medli. Kljub temu pa sta se mi vtisnila v spomin dva dogodka. Spomnim se, da smo bili na vaškem igrišču zbrani otroci, ki smo v naši otroški naivnosti, ne zavedajoč se nevarnosti, občudovali helikopterje, ki so z Reke v nizkem letu preletavali našo vas Malo Bukovico. Nam se je zdel ta spreved helikopterjev nadvse čudovit, celo zabaven, ves čas smo bili v pričakovanju novih in novih helikopterjev, kar je bilo pa daleč od tega, kar so si mislili in želeli nekateri starejši vaščani, ki so doživeli grozote druge svetovne vojne.

Drugi dogodek, ki se ga spomnim, je povezan s pripravo kleti kot nekakšnega varnega zavetja, ki naj bi nas varoval pred napadi sovražnika. Moja starša sta začela pripravljati klet, potem ko so skupaj s sosedi ugotovili, da bi bilo to treba storiti. Izbrala sta si prostor, ki nima oken, le betonske stene. Nato pa sva jima z bratom pomagala pri znašanju stvari, za katere sta sklepala, da jih bomo potrebovali: dve klopi, vedro z vodo, luč na petrolej, ki smo jo obesili na strop, tri sveče za rezervo, dve odeji, prav tako dve spalni vreči, nekaj hrane in radio na baterije. Izmed vsega se najbolj spomnim babice, ki je panična prišla k nam v klet malce pozneje, ko smo že vse uredili in nam dejala, da je naše početje precej nesmiselno, kajti če jugoslovanska vojska vrže skozi okno kleti naše hiše, ki je tik ob vaški cesti, bombo, bomo vsi skupaj zgoreli. Takrat nam je babica predlagala, da bi bilo dobro, da gremo v skrajni sili v gozd, saj sta starša začela dvomiti o tej »varni« namestitvi.

Mateja Šepič

Takrat šestnajstletna sem živela na Gradnikovi ulici v sedmem nadstropju – v sredini štirinajstnadstropne stolpnice – ene izmed najvišjih v Novi Gorici. Iz osamosvojitvene vojne se spominjam, da je bila v našem stanovanju večinoma tema. Večji del dneva smo imeli okna zagnjena z roletami – zaradi varnosti, vsaj jaz sem tako to sprejemala in doživljala.

Televizor

V dnevni sobi je bil ves čas prižgan televizor in to samo prvi kanal, na katerem smo pozorno čakali in v tišini poslušali gospoda s črno brado. To je bil gospod Kacin, tretje ime iz sveta takratne politike, ki sem ga poznala in se ga zavedala. Prvo ime je bilo Peterle, ki se ga je doma večkrat omenjalo. Včasih sva z bratom hecala tata, da je on Peterle, ker mu je bil malo podoben. Tretje ime pa je bilo Kučan. Zapomnila sem si ga zaradi stavka na razglasitvi samostojnosti: »Danes so dovoljene sanje. Jutri je nov dan.« Gospod Kacin je o dogajanju podajal informacije z različnih koncev Slovenije. Ko so prikazali posnetek, kako je vozilo JLA povozilo človeka pri Mariboru, sem se šele zavedala, da se res dogaja nekaj zelo hudega, da nas zares napadajo. Da se to dogaja v Sloveniji. V naši zeleni Sloveniji, ki so jo prikazovali med enim in drugim javljanjem.

Nahrbtnik

Na ozkem, dolgem in temnem hodniku v našem stanovanju pod svetlo omaro, visoko do stropa, so bili ob tleh postavljeni štirje nahrbtniki različnih barv. Mama je rekla, da so pripravljeni za celo družino za vsak primer, če bo tulila sirena. Takrat je moral vsak izmed nas vzeti enega, vendar prav določenega in čim prej po stopnicah oditi v zaklonišče v klet bloka. Moj nahrbtnik je bil zelen, spredaj je imel bel krog. V njem je bil en kilogram sladkorja, en kilogram moke, en liter vode, čokolada, rezervna oblačila za tople in mrzle dni, obutev, svetilka in moj potni list. Bil je pripravljen na sireno. Bilo mi je čudno videti te štiri nahrbtnike v našem hodniku s takšno vsebino. Vedno, ko sem šla mimo njih, sem vedela, da ko bom svojega dala na hrbet, to ne bo navaden izlet. Saj še nikoli nikamor nisem šla z nahrbtnikom s sladkorjem, moko in vodo.

Mama je tudi rekla, da če bo treba teči čez mejo, moram držati brata za roko in iti čez mejo ne glede na to, kje sta ona in tata. V potnem listu sem imela tudi naslov prijatelj iz Pariza, ki so nam takoj po napadu na Slovenijo ponudili pomoč in zatočišče.

Sirena

Na vhodu v bloku je vedno visel plakat, na katerem so bile prikazane različne vrste oglašanja siren. Seveda je bila prikazana tudi tista za opozarjanje napada – vojne. Kot vsi otroci, smo se tudi mi podili okoli blokov, se igrali Nemce in partizane, ter ob igri oponašali glas siren. Vendar si takrat resnično nisem mislila, da bom morala biti nanjo kdaj v resnici pozorna in oditi ob njenem tuljenju čimprej v zaklonišče iskat varnost.

V času osamosvojitvene vojne smo imeli na oglasni deski ob vhodu v stolpnico obvestilo, kje so vsa bližnja zaklonišča v okolici. Starši so mi naročili, da se lahko nahajam le v bližnji okolici, ki spada v območje dveh zaklonišč: v naši stolpnici in v marketu. Tako sem točno vedela, kam moram iti v primeru sirene.

Market

Kot se spomnim je sirena prvič zatulila, ko sem bila s sošolko pred njenim blokom. Bilo je dopoldne. Zaradi večkratnega pogovora in navodil staršev sem s sošolko odšla v zaklonišče v Marketu, kjer se nas je zbralo zelo veliko. Vem, da sem si želela sporočiti staršem, kje sem, a takrat to ni bilo mogoče. Bila sem skupaj s sošolko in njenimi starši. Bili smo med prehrabnimi policami. Kakšnega pretiranega strahu res nisem občutila, verjetno tudi zato, ker so se v okolici starejši skoraj ves čas malo hecali: *»Od lakote pa pri prepolnih policah res ne bomo umrli... pa še plačati nam ne bo treba...«* Vse luči so bile prižgane, bilo je zelo svetlo. Ena od prodajalk je šla v skladišče. Stala sem tik ob vratih v skladišče.

Klet

Dobro se spominjam tudi zgodnjega jutranjega odhoda v zaklonišče v kletne prostore bloka. Sirena je tulila. Bila je še tema. Spala sem v rumeni spalni srajčki na mucko. Mama naju je z bratom prišla iskat v sobo. Na hodniku sem vzela svoj zelen nahrbtnik z belim krogom, ter knjigo. Odšli smo peš po stopnicah, kjer je bila gneča. V kleti je bilo temačno, prižgana je bila le zasilna svetlo zelena luč. Šele v kleti sem ugotovila, da sem brez copat. Ja, res me je zeblo – boso v rumeni spalni srajčki z zelenim nahrbtnikom z belim krogom na mrzlem kletnem betonu. Vem, da sem se takrat pohecala in rekla: *»Ko sem bila v marketu, smo imeli več hrane na izbiro... tukaj je le vloženo sadje, zelenjava in krompir...«*

Sirena se je velikokrat oglašala. Prve dni smo vedno takoj hiteli v zaklonišče, pozneje pa smo odšli le pred blok pod nadstrešek. Na sireno smo se že kar navadili.

Ko sem na televiziji videla reportažo o gorečem tanku na mejnem prehodu v Rožni Dolini, se spomnim, da sem vprašala mamo, ali grem lahko tja gledat. Seveda mi ni dovolila. Jaz pa sem se čutila prikrajšano...

Odhod

Spominjam se zelo glasnega ropota med kosilom. Jedli smo juho, ko so odšla vojaška vozila mimo našega bloka. S starši smo to mogočno predstavo gledali iz našega sedmega nadstropja. Res je bil to zmagoslavni trenutek, ko sem s takšne višine gledala odhod vojske iz naše države in se poslavljala od vojaškega ropota – številnih tankov, ki so takrat z višine izgledali kot igračke. Takrat mi je tata povedal, da so bile ves čas napada JLA cevi vperjene v našo Gradnikovo ulico in na en ukaz bi lahko porušili vse stolpnice.

Takrat se nisem prav zavedala stanja v naši novi državi in veličine tistih dni, v katerih so se številni ljudje darovali in se modro odločali v težki situaciji za prihodnost vseh nas v Sloveniji. Na žalost tanki niso bili ropotajoče igračke. Upam in želim si, da bi naši otroci spoznali vojno le z igračami.

Katjuša Vadnjal

Tisto leto, ko se je začela vojna, sem končala šesti razred osnovne šole in do takrat je bila zame vojna nekaj, kar se dogaja drugim ljudem in ne meni, nekaj, kar gledam samo na televiziji. Nikoli si nisem mislila, da lahko človek doživi vojno tudi v teh modernih časih, v razviti Evropi. Takrat sem spoznala, da očitno tudi meni ne bo prizaneseno. Najbolj mi je ostal v spominu torek, ko so letala JLA bombardirala Vrhniko, kjer je bila vojašnica. S sosedovimi otroki smo preganjali dolgčas na našem vrtu, ko so zatulile sirene za nevarnost zračnega napada. Prvi trenutek sem pomislila, da gre za običajno preverjanje siren, kot se je dogajalo vsako prvo soboto v mesecu ob dvanajsti uri. Hip zatem pa me je obšla misel, da ni sobota in da tudi ni ura dvanajst, torej bo nekaj resnejšega. Zgrabila nas je panika, prijatelji iz soseske so stekli vsak na svoj dom in tudi midva z bratom sva se takoj zatekla v našo klet. Čez nekaj časa smo zaslišali bombe, ki so padale na Vrhniko in takrat smo se s tesnobo zavedali, da je situacija resnejša, kot smo si kdajkoli predstavljali. Horjul, kjer živim, je v neposredni bližini Vrhnike, zato smo dobro slišali spopade. Mama je ves čas poslušala radijska poročila, izvedeli smo, da tudi Ljubljano bombardirajo, z bratom pa sva panično čakala, kdaj bodo bombe padale tudi na našo vas. Moj oče, ki je delal v Ljubljani, je seveda prišel zelo pozno domov. Nikoli ne bom pozabila strahu v tistih nekaj urah, ko smo ga čakali. V mislim so se mi prikazovali najbolj kruti prizori vojn in čeprav me je mama tolažila, da je oče na varnem v zaklonišču in zato zamuja, me ni ravno prepričala. Proti večeru, ko je oče končno prišel, je minila nevarnost zračnega napada in s tem se je najhujše za nas končalo, vendar takrat tega še nismo vedeli. V dnevih, ki so sledili, smo zaskrbljeno poslušali radijska in televizijska poročila, zvedeli smo o krutih dogajanjih na Hrvaškem in v Bosni in se s tesnobo spraševali, ali nemara čaka podobna usoda tudi nas. Kot osnovnošolki mi je bila politika nekaj popolnoma tujega in dostikrat nisem razumela vsebine poročil, zato sem toliko bolj pazljivo poslušala pogovore odraslih, iz katerih sem hitro razbrala, kako resna je situacija. Ko pa so v TV dnevniku začeli poročati tudi o

dogodkih drugod po svetu in ne samo v Sloveniji in bivši Jugoslaviji, sem z olajšanjem ugotovila, da je vojna za nas srečno končana. Vendar pa strahu iz tistih nekaj dni vseeno ne bom pozabila.

Urša Krvina

Leta 1991 sem 25. junija praznovala moj trinajsti rojstni dan. Na veselem praznovanju sva se z očijem dogovorila, da se greva naslednji dan kopat v bližnje Šmarješke Toplice, ki so od Novega mesta, kjer živimo, oddaljene le dvanajst kilometrov. In res sva z očijem 26. junija pozajtrkovala in odšla proti Toplicam. Toda že kakšen kilometer od doma sva v križišču s cesto, ki pelje iz Bele Krajine in s tem iz Hrvaške, naletela na barikade. Križišče je bilo polno tovornjakov, ki so stali vse povprek. Zdelo se mi je skrajno čudno, ker sem vedela, da tega tovornjakarji najbrž ne počnejo za zabavo ali iz dolgega časa. Z očijem sva se z avtom komaj prebila mimo vseh tovornjakov in prižgala radio. Takrat sva izvedela. Izvedela sva, da je Slovenija v vojni. Ker pa se vojna vedno dogaja *»tam«* in *»njim«*, *»tukaj«* in *»nam«* pa ne, se nisva dala motiti in sva odšla na bazen. Bila sva skoraj edina kopalca. Prav prijetno sva se zabavala, le tu in tam so naju zmotila vojaška letala, ki so letela proti letališču, ki je v Cerkljah ob Krki. Medtem naju je mami, ki je bila v službi, poskušala poklicati po telefonu, o mobilnih telefonih takrat še ni bilo sledu, a naju nikakor ni dobila. Po kopanju sva odšla domov. Nato je prišla iz službe še mami, ki naju je zaradi prestanega strahu pošteno oštela. Potem sem poklicala še babico in dedka v Krško in zelo me je bilo strah zanju, saj sta rekla, da se ne bosta nikamor skrila, ker sta že tako stara. Pa če sta preživela drugo svetovno vojno, bosta pa še to. Če je ne bosta, je pač ne bosta. Takrat se je pri nas začelo obdobje panike, ki jo je zagnala mami. V pralnico, ki je v pritličju naše hiše in so vse stene notranje in ni nobenega okna, smo znosili vse najnujnejše. Na tla med dva pralna stroja smo dali blazine in odeje, poleg pa prinesli še najnujnejšo hrano (dobro se spominjam kakih treh ali štirih hlebcev kruha v modri plastični vrečki), lopato, nekaj oblek (jaz sem mednje vestno dodala še svojega medvedka, s katerim sem spala) in še kaj.

Kadar je bil alarm, smo stekli v pralnico, jaz sem legla na blazine, mami in oči pa sta me zakrila s svojimi telesi in pokrila z odejami. Toda to se je zgodilo le enkrat ali dvakrat, ker smo sicer ob alarmu sedeli na hodniku pred pralnico in poslušali poročila ali pa pred hišo gledali, kdaj bodo prišla letala. Verjetno nismo prav veliko razmišljali o tem, da bi lahko bili v trenutku, ko bi jih zagledali – avione namreč – že mrtvi.

Ob enem prvih alarmov sem stekla na dvorišče iskat in zbrat vse muce, ker smo imeli kar precej mladih muc in seveda njihovo mamico. In kot nalašč so se skrile v odtočne jarke pod rešetke. Mami me je klicala, jaz pa sem klicala moje muce in se nisem hotela vrniti brez muc. In res sem prišla šele, ko sem v košaro nabrala vse mucice. Tako smo bili vsi na varnem, mami pa je imela nekaj sivih las več.

Pravzaprav me niti ni bilo strah. Po eni strani zato, ker se mi je zdelo, da se *»nam«* to ne more zgoditi in po drugi strani zato, ker sem bila navajena preletov vsakovrstnih letal nad našo hišo. Vedno sem ugibala, kam letijo. Tokrat je bilo prvič, da so me prestrašila. Kako? Živimo na novomeškem griču in prav nad našo hišo so letela letala, ki so bombardirala Krakovski gozd pri Krškem, kar se je pri nas zelo dobro slišalo, pa čeprav smo od mesta bombardiranja oddaljeni vsaj petindvajset kilometrov.

Edino doživetje te desetdnevne vojne, ki me je resnično šokiralo in prestrašilo do zadnje celice, se je zgodilo čisto nepričakovano, lepega sončnega dne. S prijateljico sva se igrali ob naši hiši. Po celi strani parcele imamo škarpo, da smo z njo zravnali teren okrog hiše. Od škarpe naprej pa je dolina, v kateri so imeli takrat naši sosede vrtnarijo, zato kakih petdeset metrov v dolino ni nobene hiše. In kar naenkrat se je iznad hiše, ki je na robu doline, prikazal vojaški helikopter. Bil je čisto nizko, morda petnajst metrov od tal, tako nizko, da sva jasno videli dva oficirja JLA, ki sta sedela v njem s kapami na glavah. Od strahu sva se stisnili skupaj in čakali, da mine. Oficirja pa sta se nama režala, sunkovito dvignila helikopter in odletela nad najinima glavama. Takrat me je bilo resnično na smrt strah. Nikoli ne bom pozabila njunega izraza na obrazu in topa ali brzostrelke na helikopterju, ki naju je prežeče gledala.

V spomin se mi je močno vtisnil tudi takratni minister za informiranje gospod Jelko Kacin, za katerega menim, da je s svojim korektnim informiranjem in pomirjujočim glasom in besedami preprečil izbruh panike med Slovenci, ki je v takih okoliščinah povsem običajna reakcija ljudstva.

Potem smo po televiziji gledali predajo vojakov JLA, ki so kar po vrsti izjavljali, da niso vedeli, proti komu se bojujejo in za kaj sploh gre. Gledali smo razdejanje, ki so ga vojaki JLA pustili za seboj v vojašnicah in poslušali slavonspeve Slovencem, slovenski teritorialni obrambi, samostojnosti, demokraciji in še čemu. Kaj od takratnih obljub in idealov je v resnici ostalo, pa tako vemo. Tisti, ki so nam pridigali o demokraciji, mislim Američane, so na najbolj z demokracijo skreganim načinom – vojno in nasiljem odreagirali na nasilje. In smo tam, kjer je bil svet že večkrat v zgodovini, tudi leta 1939.

Tea Daničič

25. junija 1991 sem dopolnil dvanajst let. Rojstnega dne, s starši in bratom, nismo praznovali, saj so bili domači tiste dni zaskrbljeni, kaj vse se lahko zgodi. Naslednji dan pa so se začeli napadi. Vojne nisem doživljal kot pretiranega strahu. Spominjam se le nekaj izsekov, dogodkov iz tedanje desetdnevne vojne. Najbolj so mi v spominu ostali dogodki, ko si sirene na bližnjih gasilskih domovih oznanjale nevarnost letalskega napada.

Prvič se je to zgodilo, ko smo bili oče, mama, brat in jaz doma. Vsi smo šli v klet, razen brata. Naša klet ima namreč zelo široke zidove in je zidana s kamni, pod zemljo. Skupaj s sosedi smo bili nekaj časa v kleti. Brat se nam je smejal, da ne bo nič hudega. Takrat je bil v kopalnici. Oče in jaz sva se z avtomobilom peljala domov, bila sva namreč v Novem mestu. Takrat so gasilske sirene oznanjale letalski bombni napad. Spomnim, da sva se z očetom prepirala, ker nisem dobil neke igrače iz trgovine.

Tretji letalski napad so gasilske sirene oznanjale, ko smo bili s prijatelji, sovrstniki ob reki Krki in se kopali v njej. Bili smo s kolesi. Precej smo se prestrašili, ker so letala dejansko letela nad nami. Pobrli smo kolesa in se čez gozd vrnili domov.

Kar se tiče spremljanja dogajanja v Sloveniji po televiziji, se spominjam informativnih konferenc Jelka Kacina in kasetnih bomb, ki so jih pripadniki JLA z letali odvrgli na avtoprevoznike v Medvedjeku.

Gregor Kastelic

Desetdnevna vojna, osamosvojitvena vojna, vojna za samostojnost. Ko je govora o tem, se včasih v mislih vrnem v tisti čas. Spomin je še vedno živ. V tistih dneh sem intenzivno spremljal dogajanje po televiziji, nastope naših politikov (Kučana, Drnovška, Peterleta, Bučarja, Janše, Kacina). Jelko Kacin je takrat zelo dobro vodil tiskovne konference, vsi so nas navdajali z optimizmom. Kot šestnajstletnik sem si želel, da bi bil nekaj let starejši in bi lahko šel pomagat našim vojakom v teritorialni obrambi, ki so se borili proti JLA. Nisem čutil strahu. Nekega dne, ne spomnim se več natančno, kateri dan vojne je bil, so zatulile sirene, bilo je okrog devete zjutraj. Mama ni tako dobro prenašala takratne situacije, vpila je name naj grem hitro v klet, jaz pa sem se hotel še umiti in pozajtrkovati. Nekega dne je prišel v našo vas vod teritorialne obrambe. Videl sem, da ni lahko biti vojak. Ustavili so se pri gasilskem domu. Zakaj so se ustavili tam in kam so šli, ne vem. Vem, da so bili nekateri vinjeni, eden izmed njih je imel celo harmoniko. Kmalu je postalo očitno, da so pred kratkim že doživeli ognjeni krst, saj so bili bledi in preplašeni. Dva izmed njih sta v zboru padla v nezavest. Potem je prišel rešilni avto, ampak mislim, da ni bilo nič hudega. Po dogodkih, ki smo jim bili priča kasneje, na Hrvaškem in v Bosni, mi je postalo jasno, čemu smo ubežali, pa tudi, kaj smo pridobili. Pa tudi mladostno navdušenje za boj je splahnelo.

Jernej Kastelic

Kamorkoli se oko zazre – povsod grenkoba, jok, mučeniško ječanje mater, v njih srcih pa se razlega pekel. Vzrokov zanj ni težko najti, zlasti ne v današnjem svetu, v katerem je vse preveč gorja. Strani naših časnikov so zaznamovane več ali manj z nasiljem, samomori, umiranjem ljudi zaradi lakote, nad njimi pa preži v temen plašč ovita revščina. Človek ogroža in uničuje človeka. Vojne... Na račun le-teh grozot umirajo nedolžni. Umirajo, ne da bi sploh vedeli čemu. Krivica, bodi prekleta krivica! Živimo v času, v katerem boš spoštovan samo, če nimaš praznih žepov, dasiravno je prazno tvoje srce. Človeštvo se naivno utaplja v krempljih hinavščine.

Bila sem še drobno dekletce, ki se je sramežljivo skrivalo za pikčasti predpasnik stare mame. Svobodno sem vdihavala svež vaški zrak, ki je opojno dišal po nečem tako prijaznem. Podila sem se za kokošmi in se do ušes nasmehnila, ko sem zagledala sveže jajce ter ga hitro nesla mamici, da jo razveselim. Ob večerih sva si z mlajšo sestro radi ogledali kakšno lepo risanko. Zelo naju je pritegnil slikar Bojan in povem vam, še danes se v meni prebudi nostalgija po dobrih starih časih, kadar zagledam Bojana, ki zopet slika rožice, sonce, oblačke in prijateljice, ki nato oživijo.

Tisti nepopisni pokoj moje otroške duše je leta Gospodovega 1991 uničilo strahotno brnenje letal, ki so pričela iznenada obletavati nebo nad našo majhno vasjo. Neznanski hrup je čisto zbegal ubogo otroško srce. Bilo je kakor takrat, ko se poleti pripravlja k nevihti, ko temni oblaki švigajo po nebu in ko ljudje, ki so grabili seno na travniku, z divjo ihto hite proti svojemu domu, vedoč, da bodo seno zmočile debele kaplje dežja. Ati in mami sta vneto poslušala poročila na radijskem sprejemniku. Tisti dan so bila zelo pogosto predvajana, pa tudi ob nekoliko neobičajnem času so jih predvajali, kar pa se mi je zdelo malce čudno. Seveda nisem niti vedela tega, kar so vedeli moji starši. Vedeli so namreč, da se v naše kraje bliža VOJNA. Spominjam se, da smo s sestro morale kar naenkrat steči v klet, kakor sta nama ukazala starša. V njej shranjujemo krompir, korenje

in kolerabo, zato so bile moje misli le še bolj zbegane. Po vasi se je razleglo turobno tuljenje sirene, ki je opozarjala na peklensko nesrečo, ki nas je doletela. Spominjam se, kako smo skupaj s sosedovimi prestrašeno stali v kleti in da je moj ati ponavljal le te čudne besede:

»Ljubi Bog, kam smo prišli?!«

Grozljivi hrup letal je postala vse močnejši. Mamico sem vprašala, zakaj se moramo skrivati v kleti in čemu vsa ta podivjana letala. Rekla mi je, da se je pričela vojna. Njen glas je bil tresoč, čutila sem cmok v njenem grlu. Spreletel me je srh. Vojna, vojna, vojna... je odzvanjalo v meni. Beseda zveni tako temačno, tako strašljivo zveni. Tako kot na dnevniku na televiziji, sem vprašala mamico. Povedala mi je, da bo vse dobro, če bomo ostali skriti v kleti vse dokler nam ne bodo po radiu sporočili boljše novice. Spominjam sem, da sta starša priskrbela velike zaloge olja in kruha. Vse je bilo tako čudno. Zaznala sem, da je konec svobodnega tekanja po zaprašenih vaških poteh, konec igranja s travnimi bilkami, konec igrice v pesku.

Kakor se je po vročem sončnem dnevu seno zmočilo zaradi nenadne nevihte, tako se je nam vsem, ki smo prej uživali brezskrbnost, neminljivo radost in svobodo, zmočila naša duša. Zmočila sta jo hrup letal ter zavedanje, da se je začela vojna. V mojih mislih so se prikazovali prizori trpečih ljudi, ki umirajo v vojni. Vse to sem namreč zaznala pri dnevniku, ki ga je moj ati tako redno gledal vsak večer po risanki. Bala sem se, da izgubim moje starše, mojo sestrico, staro mamo ali atija, bala sem se, da izgubim kogarkoli. Solze žalosti so oblile moj obraz.

Vsa srečna sem bila, če se je hrup letal polegel. Ne da bi moji starši vedeli, sem šla nabirat jagode. Mislila sem, da vojne ni več. Ubogi otrok... Nabrala sem že veliko gozdnih jagod, ko sem nenadoma zaslišala bučanje letal in jih tudi zagledala. Objokanih lic sem pričela teči proti domu, kakor so me nesle noge. Za vse jagode, ki sem jih med tekom raztresla, se nisem zmenila.

Mami mi je povedala, da smo še vedno v nevarnosti. Zopet smo odšli v klet, a tokrat k sosedovim. Njihova klet je narejena bolj globoko v zemlji kot naša. Moje telo je obdajal strašen občutek, kajti vsi so bili tiho, vsi prestrašeni. Zopet sem zajokala.

Tuljenje siren, letalski hrup, skrivanje v kleti in strašljivo ozračje... Imela sem občutek, kot da je minila že cela večnost. Nikoli ne bom pozabila besed moje sestrične: *»Ob štirih bodo Miloševića ubili in takrat bo vojne konec!«* Čeprav tega človeka nisem poznala, niti nisem vedela kakšne pomen ima pri vsem tem kaosu, se je v moje srce naselilo nekakšno upanje in bila sem mnogo srečnejša.

V naši vasi so bili tiste dni vojaki z oklepnimi vozili. Že sam pogled nanje je v meni zbujal grozo. Ati mi je govoril, da so to *»naši«* in da zato niso nevarni, toda njih videč, njegove besede niso mogle pomiriti bučnega utripanja mojega srca. Spominjam se, da mi je eden od vojakov podaril sok iz tetrapaka, jaz pa sem se mu strahopetno zahvalila in nato stekla proč. Sok sem vrgla v smeti, kajti bala sem se, da je sok zastrupljen, saj sem mislila, da je ta vojak zloben.

Končno je čez manj kot deset dni zavladala tišina na nebu. Vsi smo bili veseli, kajti po radiu so nam sporočili, da se je vojna končala. V naše kraje in v naša srca se je spet naselil mir kot nekoč. Bila sem neznansko srečna, kajti zavedala sem se, da nismo več v nevarnosti. Na poti v šolo me je vsako jutro pozdravljaj plakati, ki je visel na orehu ob cesti. Na njem pa je pisalo: *»Slovenija naj bo jutri srečnejša.«* Prepričana sem bila, da te besede pomenijo to, da smo lahko zopet vsi srečni in brez skrbi, ker ni več vojne. Če danes pomislim na tisto sporočilo s plakata, menim da je bila to verjetno kakšna reklama za katero izmed političnih

strank. Pa saj je vseeno. Smeh in sreča, ki sem ju doživljala, sta bila namreč nepopisna. Ljudje bi morali drug za drugega skrbeti in se ljubiti med seboj. Kdo drug lahko prepreči vojne, kot le človek? Na svetu bi zavladal mir in mnoge bolezni bi se zaprle nazaj v Pandorino skrinjico. Že res, da v naši desetdnevni vojni ni bilo toliko človeških življenj, toda strah, ki je načel dušo, je bil velik, zelo velik. Zakaj morajo ljudje trpeti v vojnah po več let? Zakaj je sploh treba vojn? Naj končam z verzom ene od slovenskih pesmi: »*Tam, kjer je trpljenje, gorje, kjer vojne vihre more in bolezni, kjer ljudje sovražijo se, tam naj dokaže srce moč ljubezni.*«

Metka Kolenc

Naša hiša je le dvesto metrov oddaljena od vojašnice, kjer je v času takratne JLA preživljalo vojaški rok okoli dvesto vojakov iz vseh republik takratne Jugoslavije. Nekega poletnega poznega popoldneva smo zaslišali prvi strel, čez nekaj trenutkov pa še dva. Mi, otroci, se nismo prav nič vznemirili in smo nadaljevali igro, medtem ko so prišli naši starši in dejali, da moramo domov. Neradi smo jih ubogali. Ko so čez slabih deset minut prišli policisti, se mi je celotna situacija še vedno zdela zanimiva in nismo bili prav nič prestrašeni, čeprav zadnje dni starši niso govorili o ničemer drugem kot o vojni in njenih grozotah. Seveda smo vsi otroci vedeli, kaj je to vojna, saj smo brali razne zgodbe iz druge svetovne vojne. Vendar pa se nam je kljub temu vojna zdela umaknjena in nemogoča. Še isti večer smo spakirali vse potrebno v kovčke in plastične vrečke in odšli in dvajset kilometrov oddaljeno vas. Še vedno nisem bila čisto nič prestrašena, le jezna, ker so me ločili od prijateljev. Nikamor nisem hotela iti. Naslednje jutro smo izvedeli, da oficir vojašnice Grujović grozi, da bo s spustom nafte onesnažil vodo, prazne rezervoarje pa zažgal. Če bi to res storil, bi opustošil svet v krogu trideset kilometrov. Po tej novici sem se šele začela zavedati, kaj bi to pomenilo. Da bi ostali brez strehe nad glavo, brez prijateljev in da bi svet, ki ga poznam, enostavno izginil. Takrat me je prvič stisnilo pri srcu. Ob prvem zvočnem alarmu za letalski napad sem se zelo bala. Otroci smo se stisnili pod debelo, hrastovo mizo, odrasli pa so stali pod vratnimi podboji. Ker so sirene za napad zavijale večkrat na dan, smo se čez nekaj dni nanje že navadili in smo jih kar preslišali. Čez teden dni smo odšli domov, ker se je Grujović predal in odšel v Srbijo.

Potem šele so se začele prave počitnice. Odšli smo na morje. Kaj je resnično prava vojna pa smo, žal, lahko videli v naslednjih petih letih, ko je le-ta divjala in pustošila na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini.

Jasna Jurglič

S sestro sva bili na počitnicah pri dedku in babici v Loškem Potoku, mami je bila doma v Ribnici. Spomnim se alarma za zračni napad in da smo se zatekli v improvizirano zaklonišče v garaži. Tja smo znosili veliko hrane, ker nismo vedeli, koliko časa bomo morali biti tam. Imeli smo paštete, kruh in podobno. Otroci smo jih hoteli takoj pojesti, teta pa je rekla, da ne vemo, koliko časa bomo v zaklonišču, zato jih moramo »*prišparati*«. Ni me bilo strah, zdelo se mi je, da se igramo. Dedi je medtem hodil poslušat poročila kar v hišo, nič se ni bal. Babi ga je prosila, naj ne hodi. On pa jo je tolažil, da če je preživel svetovno vojno, bo tudi to. Ko je bilo nevarnosti konec, se je spet oglasil alarm, a drugače.

Anja Ruparčič

Deset let je že minilo, odkar smo Slovenci doživeli prvo osamosvojitve republike Slovenije, toda ne moremo mimo tega, da smo hkrati z osamosvojitvijo bili tudi priča desetdnevni vojni. Na prvi pogled se zdi teh deset dni skorajda omembe nevrednih in neprimerljivih z drugimi vojnami po svetu, ki so in še trajajo več let, celo desetletij. Dovolj je en sam dan, en sam trenutek, ki lahko pusti za sabo neprijetne občutke, spomine. Spominjam se, da sem skupaj s starši sedela v dnevni sobi pred televizijskim sprejemnikom, saj je na sporedu potekala slavnostna prireditev ob osamosvojitvi Slovenije. Najbolj mi je ostalo v spominu petje slovenske himne, Prešernove Zdravljice, dvigovanje slovenske zastave in častni postroj slovenske vojske. Le kdo bi pomislil ob vsem tem blišču, veselju in radosti – proslavitvi dneva samostojnosti – na kaj hudega, nepričakovanega. In ravno to se je zgodilo. Še drugo jutro so nam po radiu in televiziji sporočili, da je JLA v Slovenijo ponoči vdrla s tanki in oklepnimi vozili in zasedla nekatera najbolj pomembna mesta ob meji. In tako se je začelo.

Iz ure v uro so tanki vse bolj prodirali v notranjost Slovenije. Kakor se sama spominjam, je bilo pri nas na Dolenjskem najhujše na Gorjancih in na Medvedjeku. Cesta proti Ljubljani je bila zaprta z barikadami in tovarnjaki, v gozdovih pa so na morebitno nevarnost prežali slovenski vojaki. V desetih dneh se je pri nas alarm za zračni napad oglasil trikrat. Prvič je bilo na nedeljo, ko se je hodilo k maši. Namesto da bi šli k maši, smo se raje skrili v kleti pod zemljo in tam zmolili kakšen očenaš in zdravamarijo. S seboj smo prinesli nekaj toplih odevi in nekaj zaloge hrane, »za vsak primer«, smo rekli. Na srečo tega nismo rabili nič, saj je bilo po nekaj minutah nevarnosti konec. Drugič, ko je zazvonila sirena, stvari nismo več jemali tako resno, saj smo vedeli, da ne more biti nič hudega. Namesto da bi sedeli v kleti lepo na varnem, smo stali pred njo in gledali v zrak ter čakali, kaj bo. Takrat pa so iznenada priletela s kočevske strani vojaška letala, bombniki, toda na srečo so tudi mirno odletela naprej proti Trebnjem. Z nekoliko strahu v kosteh je tudi ta nevarnost minila.

Bil je čas, ko so bile ravno zrele češnje. Tudi pri nas smo imeli staro češnjo in kakor se spominjam, je ravno tisto leto bogato obrodila. Vsak dan sem jo hodila opazovat in močno sem si želela, da bi splezala nanjo in končno zaužila njene tako vabeče sladke sadeže. Bila sem dovolj močna, da sem privlekla lestev in jo naslonila na češnjo ter hitro splezala nanjo. Najprej sem se jih lotila jesti bolj spodaj, kasneje pa plezala više in više, do tistih najbolj rdečih, najbolj debelih in sploh najbolj dobrih. Ko sem tako sedela skorajda na najvišjem vrhu češnje, sem iznenada zaslišala močno brnenje letal, ki je bilo vse bliže in vse glasnejše. Takrat sem zagledala, da proti meni letita dve vojaški letali in to zelo nizko. Popadel me je strašen strah in zgrabila me je panika, saj nisem vedela, kaj naj storim. Ni mi preostalo drugega, kot da sem se močno oklenila veje, zamižala, stisnila zobe in čakala, kaj bo. Okoli mene se je razlegal neznanski hrup, veter je začel na vso moč pihati. Veja, ki sem se je tako močno oklepala, se je začela na vso moč majati, tako da sem za hip pomislila, da bom padla na tla. Na srečo so letala odletela mimo in spet je bilo vse tiho in mirno. Kako sem prišla takrat s češnje, ne znam povedati, vem le, da sem kakor so me nesle noge, stekla domov v varen objem moje mamice. Od takrat nisem nikoli več plezala na češnjo, čeprav so me njeni sadeži še tako vabili.

V času vojne je v našo vas dvakrat prišla tudi skupina slovenskih vojakov z oklepnimi vozili in vso potrebno vojaško opremo. Takrat sem prvič v življenju videla od blizu oklepno vozilo in razne vrste pušk. Vaščani smo bili z vojaki zelo prijazni, saj smo jih oskrbovali s hrano, pijačo in prenočišči (nekateri so spali celo na kozolcih). Vsak dan sva z očetom hodila

v trgovino kupovat razne čaje, sokove, tudi kakšno pivo in jih nato vozila k njim v štab. Nekega dne, ko sva se ravno peljala k njim, mi je bilo zelo čudno, kaj vsi hitijo v gozd, pokrivajo z vejami svoja vozila in drugo opremo. Nek vojak nama je dal znak, da morava tudi midva nemudoma v gozd. Pozneje sva izvedela, da so jim po radijski postaji sporočili, da prihajajo jugoslovanska letala, in da je spet sprožena nevarnost za zračni napad. Tudi tokrat, tretjič, so letala odletela naprej.

Spominjam se, da je bilo tisto poletje tudi zelo vroče, tako da smo se kopali tudi v Krki. Na naš jez v vasi so prihajali tudi »naši« vojaki in se tudi oni malo hladili. Nekega dne pa je za njimi prišel tudi njihov komandant in jim izročil knjižice, s tem namenom, da lahko gredo domov. Ob tem sem zvedela, da se JLA umika in da je s tem v Sloveniji vojne konec. Med nami je zavladalo nepopisno veselje in sreča, da je bilo najhujše za nami.

Kljub temu, da je vojna v Sloveniji potekala samo deset dni, je v marsikom pustila trajne posledice. Največji strah so doživljali starejši ljudje, ki so prave krutosti vojne že doživeli in občutili v drugi svetovni vojni. Mi, mlajša generacija, pa se niti ne zavedamo in se tudi ne moremo zavedati, kaj prava vojna pravzaprav pomeni; kljub temu, da to spremljamo skorajda vsak dan po poročilih. Kajti drugače je, če človek samo gleda, bere o vojnih krutostih, kot pa da vojno sam doživi. Želim si, da bi bilo na svetu čim manj vojn, da bi se ljudje končno spametovali in začeli probleme reševati na miren in človeštvu najprimernejši način.

Tinkara Žagar

Moji spomini na desetdnevno osamosvojitveno vojno so spomini štirinajstletne odraščajoče deklice, ki je ravno kar končala osemletko in z vznemirjenjem pričakovala vstop v srednjo šolo.

Vest o vojni nas je presenetila malo po začetku poletnih počitnic. Veliko bolj kot v mojem mestu se je dogajala na televiziji. Spominjam se očeta, ki se je ves čas vojne obnašal kot da ni nič, saj ni mogel verjeti, da se lahko kaj hudega zgodi. Tudi v službo je hodil vsak dan, imel je namreč tako funkcijo, da je skrbel za varnost v tovarni, kjer je bil zaposlen. Tako se sama spominjam le tega, da smo z mamo in mlajšo sestro spremljali televizijska in radijska poročila (nikoli ne bom pozabila prepričljivega nastopa Jelka Kacina, ki je dajal vtis, da Slovenija zmaguje že od prve sekunde), mama je ob morebitnem zračnem napadu načrtovala umik v klet hiše, oče pa nas je miril po telefonu. Sama glede vsega skupaj nisem bila tako prepričana in mirna, za očeta me je bilo strah, ko bi mogoče res prišlo do zračnega napada – enkrat ali dvakrat se je res oglasila sirena. Predstavljala sem si, kako bi bilo, ko bi res prišlo do take vojne, kot sem jo poznala iz osnovnošolskih učbenikov in beril. Tudi Metlika leži ob neposredni meji s Hrvaško, in spominjam se vesti, da so tanki skozi Metliko krenili severneje proti Ljubljani. Glavna cesta je bila menda polna barikad (to sem videla, ko je že bilo vsega konec, med samo vojno pa nisem bila nikjer drugje kot doma). Kako se je vse skupaj končalo, ne vem. Menda spet na televiziji. Tako je tako pomembna vojna za našo državo pustila v meni predvsem vtis, da se vse skupaj dogaja na ekranu. Lastnih občutij hvala Bogu nisem imela priložnosti preveč izkusiti. Smo pa o tej temi takoj pisali spis v srednji šoli, a je vsem vse skupaj pomenilo le kot rahlo eksotična epizoda sredi dolgih vročih počitnic.

Špela Cimerman

Glede na to, da sem imela komaj dvanajst let, se ne spomnim dosti te vojne, ki je trajala nekaj dni. Ker živim blizu meje s Hrvaško, mi ni ušlo skoraj nobeno letalo ali helikopter, ki je letelo nad našim domom. To so bila samo vojaška letala, letala Rdečega križa in policije. Ja, letalski promet za turiste je bil ustavljen. Dostikrat so tulile sirene in moja mama se je strašno bala. Kadarkoli nas je kdo poklical, mu je vedno za konec še rekla – če bom še živa... Jaz pa sem jo samo kregala, zakaj se tako boji, saj je bojišče še daleč. Spominjam se, da smo redno spremljali poročila na televiziji. Vzhodna stran Slovenije je bila dobro zaščitena, torej so bile tudi pri nas v Beli Krajini in na Gorjancih razne betonske in žičnate barikade za primer vdora s tanki. Moje mesto obkrožajo že hrvaški hribi in gorovja, pa se je slišalo bombardiranje in streljanje. Sprva nas je to plašilo in sem se ob vsakem bumu stresla, čez nekaj dni pa sem se že navadila na to.

Včasih samo šli v Karlovac na kakšne razprodaje in vse tiste bogate zgradbe so bile sedaj razdejane. In takšnih mest se je kar vrstilo. Ostalo je samo pogorišče. Po tej vojni pa se je ravno v Belo krajino zateklo zelo veliko beguncev, danes pa se le-ti počutijo že domače v tej domovini.

Helena Kostelec

Mojega očeta so prišli iskat sredi noči. Zvonjenja nismo slišali, zato so ga klicali pod okno. Vsi smo bili zelo žalostni, ker je šel, mama je jokala. To je bilo malo pred uradnim začetkom vojne.

Na televiziji smo vedno spremljali novice in se bali. Eno nedeljo sva bila s sestro pri maši in nam je župnik rekel, naj gremo v klet ob alarmu. Res smo šli k sosedom, ki so imeli boljše zaklonišče kot mi. Tam je bilo pet družin. Drugi dan sem šel s prijateljem na grad, od koder sva opazovala letala, ki so letala po strugi Save. Če bi peljal bliže, bi se ga lahko dotaknil, tako nizko je bil. Domov je prišel ati s sovojakom. Pogostili smo ju. Vsi smo dobro jedli in pili. Takrat sem prvič videl pištolo in poslušal vojaške dogodivščine. Ko so nas preletavala letala, je bil oče v srednji šoli v Sevnici. Rekli so jim, naj ne streljajo, pa sploh niso imeli pravega orožja. Najprej da naj začnejo oni. Potem so očeta prestavili na Lisco, kjer je pazil prebegle jugoslovanske oficirje in pilote. Ko se je vojna končala, očeta še vedno ni bilo (čuval je te oficirje, kar smo izvedeli veliko pozneje). Enkrat pa smo šli na Dolenjsko po češnje in slišali streljanje iz Krakovskega gozda. Meni osebno se vsaka vojna zdi nepotrebna. Čeprav je potrebna revolucija za spremembo, vojske ne odobravam.

Matjaž Amon

Bila sem dvanajstletno dekle, ki so ji rojile po glavi nagajive misli, vsekakor pa ne resne in tudi strah vzbujajoče, kot je vojna. Spominjam se, morda celo na trenutke lahko še slišim zvok alarmnega znaka, ki je označeval bombni napad. V spominu so mi ostali trije izseki iz tega obdobja, katerih ne bom pozabila, nikoli!

Alarmni signal za začetek bombnega napada. Ker sem že od majhnih nog jutranja ptica, sem tudi to usodno jutro vstala zgodaj, prižgala televizijo in gledala risanke. Med zajtrkom in gledanjem čebelice Maje je moje jutranje »uživanje« prekinilo obvestilo na televizijskem ekranu. Že v naslednjem trenutku pa se je oglasila sirena. Mati, vsa prestrašena v pižami je prihitela iz sobe, me začudeno gledala in hitela klicat mojo sestro Barbaro. Šestletna

Barbara je planila v jok, saj se ni zavedala, kaj se dogaja, priznati pa moram, da tudi meni ni bilo povsem jasno, še takrat ne, ko smo vsi stanovalci bloka E nestrpno čakali in poslušali najnoveše novice, ki so prihajale po radijskih valovih. Okrog pol ure je trajala agonija, preplah, ki mi je zmedel glavo in me prestrašil, bolj kot sem bila voljna priznati. Poskušala sem se delati pogumno tako pred sestro kot pred mamico, v očeh pa sem vseskozi čutila solze in obup se je stopnjeval iz ure v uro.

Alarmni signal za začetek bombnega napada. Skakanje gumitvista je bila moja priljubljena igra. Tako je bilo tudi tistega popoldneva, ko so sirene ponovno pognale strah v kosti. Pri sosedih Ines sva se z mamico skrili v klet, a Barbare, moje sestrice ni bilo nikjer. Mamica, vsa solzna in preplašena, je obupno hlipala sestrino ime. Strah, čeprav ne bi nikoli priznala, sem potisnila proč od sebe in se odpravila iskat mojo izgubljeno sestrnico. Seveda sem jo našla, ne znam pa opisati sreče, ki sem jo v tistem trenutku občutila, ko sem zagledala nasmejan obraz moje mamice in njene besede: »*Samo, da sta skupaj.*« Nevarnost ni trajala dolgo, a dovolj, da sem spoznala, da si v trenutni situaciji pripravljen storiti za koga, ki ti je blizu, prav vse.

Alarmni signal za začetek bombnega napada. Ta mi je ostal najbolj v spominu, morda zato, ker sem prvič videla sovražna letala, prvič slišala poke bomb in dim, ki se je valil iz našega največjega vrha Kuma, ali zasavskega Triglava, kot mu rečejo. Dan, poln napetosti, kot vsi prejšnji. Stanovalci bloka E smo se zbirali na dvorišču in poslušali novice iz radijskih sprejemnikov. V naši stolpnici je imel sosed Jure trgovino, iz katere je vsakemu zastonj podaril pijačo, rekoč, da je morda zadnja. In kar naenkrat, sredi vrveža naših pogovorov in nazdravljanj s pijačo, »*POK, POK*« in le še oblak dima na našem Kumu. Zvok sirene se je oglasil pozneje, letala so že izginila iz vidnega polja. »*Kaj se dogaja?*« to smo vpili drug čez drugega. Na Kumu je bil televizijski oddajnik in vojska JLA ga je bombardirala. Vsi smo bili prestrašeni, meni so solze silile v oči. Bilo mi je tesno, saj me je skrbelo za očeta, ki ga ni bilo doma. Igral je tenis v zgornjem delu Hrastnika, kar je bilo okrog petnajst minut vožnje z avtom. Ko sem ga zagledala prihajati, se mi je kamen odvalil od srca. Oče pa je ves miren lagodno prišel do vhodnih vrat, me stisnil k sebi in poljubil na čelo, rekoč, da je utrujen in da gre spat. Nisem mogla razumeti, kako ga ni strah, kako gre lahko spat, če nas bombardirajo. Podobna vprašanja sem si zastavljala še precej časa.

Če se danes ozrem in se spomnim na množično kupovanje hrane in zalog, se mi zdi kar malce smešno. A se takoj v naslednjem trenutku spomnim na strah in paniko, ki je zajel skoraj vse prebivalce Hrastnika ob bombnem napadu, in se zavem, da je bilo še kako resnično vse »*tisto*«, in da bi morda hrano tudi potrebovali. Mislim, da je mir tista vrednota, ki bi morala biti dana vsakemu človeku. Škoda le, da njeno vrednost spoznamo, ko to vrednoto izgubimo.

Maša Avsenak

Moj spomin na desetdnevno vojno je že malo zbledel, saj sem bila takrat še v osnovni šoli. Najbolj se spominjam, ko je prvič tulil alarm za nevarnost. Bila sem pri babici in dedku. Doma sta bila v bloku v tretjem nadstropju. Dedek je ležal na kavču, babica je nekaj kuhala, jaz pa sem gledala otroški program Živ–žav. Kar naenkrat so program prekinili in na zaslonu se je pojavil novinar, ki je povedal, da so sovražna letala vzletela in da bodo kmalu nad Slovenijo. Takrat pa se je že oglasil alarm. Z babico sva leteli v klet,

saj ta blok nima zaklonišča. Dedek je ostal na kavču, ker je težko hodil. Rekel je, če mu je namenjeno, bo pač umrl. Ko sva prišli v klet, ni bilo tam nikogar. Nihče od sosedov ni prišel. Ne vem, ali so vse vzeli le za hec ali pa sploh niso slišali alarma. Do konca nevarnosti ni bilo niti enega sosedu na spregled, vsi so ostali v stanovanjih. Ko je minila nevarnost, sva odšli nazaj v stanovanje.

Kolikokrat je alarm tulil, niti ne vem. Vem samo, da sem bila pri naslednjih nevarnostih napadov vedno doma. Enkrat sva bili s sosedo pri meni doma. Staršev sploh nisva slišali, ampak sva postali pozorni na hrup, ki se je odvijal na stopnišču. Doma sem namreč v stolpnici v osmem nadstropju. Šli sva pogledat, kaj se dogaja. Ljudje so tekali po stopnicah v klet, kjer je zaklonišče. S sosedo sva se obuli in odšli do njenega stanovanja, ki je eno nadstropje pod našim. Tudi njeni starši niso slišali alarma. Skupaj smo odšli v klet, kjer je bilo že polno ljudi. Ne samo naših sosedov, ampak tudi drugih ljudi iz sosednjih blokov, saj je to zaklonišče namenjeno več hišam. Mislim, da se otroci niti nismo zavedali nevarnosti, kaj bi se zgodilo, če bi kakšno letalo odvrгло bombo. Veseli smo kartali ali pa se kako drugače zabavali. Ko je bilo konec nevarnosti, smo odšli nazaj v naša stanovanja. Nekaj dni vojne sem preživela na vikendu, ki ga imamo na Lontovžu pod Kumom. Tam so bili nastanjeni vojaki. Ker smo imeli mi takrat trgovino, jim je moj oče vozil hrano in pijačo. Ti vojaki so nam pripovedovali, kako je bilo, ko so sovražna letala napadla Kum. Bili so v koči. Kar naenkrat so se začela tresti okna, še preden so se sploh videla letala. Med vojaki je zavladala panika. Skrivali so se pod mizami. Eden od vojakov, ki je bil zunaj, je bil ranjen. Zavlekel se je v gozd in šele po nekajurnem iskanju so ga našli hudo ranjenega. Še danes je invalid. To je ena izmed zgodb, ki so jih pripovedovali vojaki in sem si jo zapomnila, saj me je zelo pretresla.

Zdi se mi, da sem bila takrat še premlada, da bi se zavedala, kaj hudega nam lahko prinese vojna. Pa tudi nihče od mojih bližnjih ni bil vpoklican v vojsko. Dedka sta bila že prestara, brat premlad, oče pa je imel olajševalne okoliščine zaradi bolezni in ker smo imeli trgovino. Tako sem preživela desetdnevno vojno brez kakršnihkoli posledic. Druge družine pa niso imele te sreče, saj je umrlo kar nekaj vojakov ali pa so bili ranjeni.

Mojca Cerar

Ni še tako zelo dolgo tega, ko smo zapisovali letnico 1991. Nanjo nas vežejo takšni in drugačni spomini. Nekatere žalostni, druge srečni, vse pa navdaja grenak priokus ob misli, da smo preživeli pravo pravcato vojno. Komaj trinajsto pomlad sem praznovala, a se mi je jasno zarisala v spomin. Strah, nevednost, pričakovanje, upanje, neizkušenosť in plahost so se mešali z optimizmom, toplo starševsko besedo, tolažbo in spodbudo. V mojih mislih se je bojevala otroška nemoč z nenapisanimi zakoni; radovednosti se je zoperstavljala zapletena resnica, da definicije vzroka vojne ni; vsi moji zakajčki so obnemeli. Z družino smo bili na počitnicah v Bohinjski Bistrici, stran od vsakdanjega vrveža, medijev, službe in šole. Dopustovanje se je izteklo, pospravili smo apartma, napolnili kovčke in se odpeljali proti domu. Naleteli smo na zaporo ceste, barikade, vojake in zmedene voznike. V trenutku smo dojeli resnost situacije, ter po obvozih skoraj prek cele zahodne Slovenije prišli v Trbovlje. Z bratom sva videla vojake, za katere nisva vedela, kdo so. Vso pot sva prestrašena sedela na zadnjih sedežih s sklonjenima glavama. Čelade, brzostrelke in drugo orožje mi je bilo do tedaj povsem tuje. Z idiličnih hribov, mirnega jezera in čistega zraka,

z zares pravih počitnic brez ure in domačih nalog smo bili pahnjeni v napeto ozračje, ki ga prinaša vojna. Končno doma. Nekaj dni pozneje je spokoj dela prostega dne prekinila sirena. Kako tanka nit je med brezskrbnostjo in strahom!? Trenutek je postavil situacijo na glavo, spremenil razpoloženje. Idealen dan se je razblinil kot bi se razpočil milni mehurček. Oblekli smo se, vzeli le pripravljen nahrbtnik z najnujnejšim in iz šestega nadstropja stekli po stopnicah v zaklonišče. Kolona ljudi, prestrašene ženske v spalnih srajcah, kletke s papagaji, psički, napol oblečeni otroci, panika, gneča... Živela sem v bloku neposredno poleg občine, policije, sedeža teritorialne obrambe, zavarovalnice in drugih pomembnih ustanov, zato je bilo pričakovati, da bo ta del Trbovelj napaden med prvimi. Sedli smo v avto in se odpeljali k starim staršem v hribovsko počitniško hišo. Zvečer je bila nevarnost mimo. Pa ni ostalo le pri tem. Alarm! Takrat sem bila pri babici na vasi, malce oddaljeni od središča mesta, tam, kjer se kazalci na uri premikajo počasneje. Skupaj s sorodniki smo se skrili v zidano kletno garažo. Starejši so se šalili, da bi pozabili na utesnjenost, stisko in željo po svobodi; zaskrbljenih obrazov niso skrili. Obstrelen je bil oddajnik na Kumu. Težko opišem, kaj sem takrat doživljala. Razmišljala sem o vojnah, ki so jih preživeli moji predniki, saj sem si le tako predstavljala pravo vojno. Verjela sem pripovedim, spomnila sem se šolskih ur, bala sem se, da bi tudi tokrat trajala tako dolgo, terjala toliko življenj in krivično sodila.

Na srečo je bilo tako le deset dni, a strah je ostal. Zavedla sem se, kako hitro lahko poseže sovražnik v naša življenja in prekriža načrtane poti. Hudo mi je za ljudi, ki še danes preživljajo grozote, životarijo iz dneva v dan, so psihično uničeni... Vsaka agresija, sovraštvo in nesoglasje pusti posledice, sledi so neizbrisne, trajne... Globoko v dušo zarije brazdo, ki se nikoli, prav nikoli ne zaceli. Ne ločuje krivih in nedolžnih, ne oprošča in ne svari. Vojna je skrajna oblika krutosti in nasilja, ki smo ga sposobni samo ljudje; je dokaz, kako malo je vredna beseda; je izkušnja, ki zaznamuje človeka, družino, narod in cel svet.

Polona Deželak

Ker sem bil v času vojne star sedemnajst let, še nisem bil vojni obveznik, je pa bil moj oče, ki je bil rezervni policist. V policijo je bil poklican že kakšen teden pred vojno. Napad agresorja je bil pričakovan, čeprav smo vsi upali, da se ne bo zgodilo nič. Začelo se je v nedeljo zjutraj. Mami, brat in sestra so še spali, le jaz sem bil pokonci. Poslušal sem radio in si pripravljaj zajtrk. Nenadoma po radiu oznanijo, da so agresorska letala vzletela z letališč in naj se pripravimo na zračni napad. Kmalu zatem so že zatulile sirene, ki so naznanile zračni napad. Zbudil sem domače in odhiteli smo v klet. Ker smo živeli v stolpnici v devetem nadstropju, je ta premik potekal relativno počasi, ker sta bili obe dvigali zasedeni. Ker pa se nam fantom ni zdelo zanimivo v kleti, kjer so bili samo starejši, smo odšli pred stolpnico in opazovali oddajnik na Kumu. Ta se nam je zdel v našem kraju edina strateška točka za napad. Zgodilo se ni nič, pa tudi zvočni signal za prenehanje nevarnosti se je oglasil, zato smo se vsi odpravili v svoja stanovanja. Nekaj dni pozneje pa so letala le napadla oddajnik na Kumu in nekaj drugih oddajnikov po Sloveniji, vendar pa takrat ni bilo nobenega alarma. V tem času nas je oče obiskal le nekajkrat, saj so policisti nenehno preverjali in se odzivali na prijave o opažanjih tujih vojakov. Sam pa sem cele dneve in noči po radiu poslušal poročila novinarjev s terena o dosežkih naše vojske. Ker se materi ni zdelo vredno živeti v stolpnici v času vojne, smo se začasno preselili k

babici na periferijo. Tudi v tem času je enkrat zatulila sirena. In ker sem slišal pripovedovati očitvidce napada na Kum o dogajanjih, ki so se zgodili, sem si želel tudi sam prisostvovati kakšnemu dogodku, o katerem bi se splačalo pripovedovati. A spet se ni zgodilo nič. Po desetdnevni osvobodilni vojni pa se je vse končalo. Agresorja smo premagali, čeprav sem dobil občutek, da tuji vojaki niso uporabili vsega orožja glede na njihovo moč in veljavo. To so spomini, ki so mi še ostali po desetih letih na prvo vojno mojega življenja.

Boštjan Hudomalj

Ko sem bila še zelo majhna, mi je moja stara mama večkrat pravila »*zgodbice*« o tem, kako so se med drugo svetovno vojno skrivali po gozdu, kako so trpeli pomanjkanje hrane, obleke in podobno. Takrat se mi je vse to slikovito prikazovalo pred očmi. Želela sem si, da bi sama živela v tistem času, domišljala sem si, kako bi se, podobno kot v pravljici, bojevala na strani pravičnih, na koncu pa bi se vse srečno končalo.

To se je dogajalo v moji domišljijjski zgodbi, v pravi, resnični, ki se je dogajala skoraj desetletje pozneje, pa so se stvari odvijale rahlo drugače, razen morda srečnega konca. Takrat sem bila stara trinajst let in vse skupaj nisem nič kaj heroično prenašala. V spomin sta se mi še posebej vtisnili dva, med seboj dokaj povezana dogodka.

Prvi se navezuje na mojo najstarejšo sestro, ki je bila tiste dneve po naključju doma, sicer je že poročena in ni več živela pri starših. Ko smo za »*novico*« zvedeli po televiziji, je mene in Matejo (tako je ime moji sestri), zgrabila panika. Ne ravno panika, ampak stvar sva vzeli zares: v klet, kjer imamo kurilnico, sva začeli nositi odeje, hrano in podobno v primeru, da bi prišlo do zračnega napada. Ker pa je bil v kleti tudi star očetov motor, sem jaz na vsak način hotela, da ga odpeljeva ven, ker sem menila, da bi v primeru napada lahko eksplodiral. Sestra se je uklonila moji želji oziroma preveliki domišljiji, ki je izvirala še iz zgodnjega otroštva, in mi pomagala. V tistem trenutku pa je domov prišel moj oče in ko je videl, kaj počneva, me je pošteno nadrl. Ko danes premišljujem o tem dogodku, se mi vse skupaj zdi neizmerno smešno, vendar vem, da sem se v tistem trenutku zelo vživela v dogajanje in se mi je vse zdelo zelo smiselno.

Drugi dogodek pa je povezan z mojo mamo in bratom. Mojega brata ravno ni bilo doma, ker je bil pri njegovi puncu, ko so ga k nam prišli iskat trije fantje, da bi z njimi odšel na položaj, ki so mu ga odredili. Moja mama se je tega strašno prestrašila. Iz sebe ni mogla spraviti besede, kje naj ga iščejo. Pozneje je še več ur skupaj jokala in vsi, ki smo bili doma, smo jo še cel dan tolažili, da se mu ne bo nič hudega zgodilo.

Na koncu se je potem res vse skupaj dobro končalo, vendar ko danes iz razdalje premišljujem o vsem skupaj, spoznavam, kakšno srečo smo pravzaprav imeli. Če bom sama kdaj imela vnuke, jim bom prav tako lahko povedala kakšno zgodbo, le da bodo moje lahko veliko bolj vesele in humorne, kot so bile zgodbe moje stare mame.

Simona Podlogar

Moje otroštvo je bilo brezskrbno, z eno besedo, pravljlično. Starši so me učili kaj je dobro, kaj slabo, kaj smem in česa ne smem. Svet sem spoznavala skozi svoje oči na svoj način, ko pa so se pojavile ovire, so mi na pomoč priskočili skrbni starši in seveda moja starejša sestra, brez katere si danes ne znam predstavljati življenja. Danes, deset let od

tistega »vojnega« počutja, na spomine gledam drugače, seveda so leta prinesla zrelost, a spomini na občutke, ki so se takrat porajali v otroški glavi, niso čisto zbledeli. Spominjam se tistega usodnega jutra, ura je bila okrog devetih. Oče je bil službeno v tujini, zato smo mami, sestra in jaz spale na zakonski postelji v spalnici. Iz sladkega objema sanj me je prebudil mamin panični krik: »*Napadajo nas!*« Vsa zmedena in preplašena sem v pižami, bosonoga stekla proti vhodnim vratom. Sestra, ki se ni pustila zmesti, se je mirno napotila v kopalnico, vzela zobno krtačko in si hotela umiti zobe. Mami, vsa panična in prestrašena, ji je vzela krtačko iz rok in zavpila: »*Adrijana pojdi v klet, zdaj ni časa za zobe!*« Res sva se s sestro podali iz stanovanja, jaz sem bosonoga stekla po stopnicah iz šestega nadstropja v kletne prostore naše stolpnice. Ko sva s sestro prišli v klet, je bilo tam zbranih že veliko sstanovalcev. Neka gospa mi je posodila copate, da me ne bi zblelo. V tistem trenutku smo bili vsi preplašeni, vendar je bilo vsaj nekaj takih, ki strahu niso poznali in so spodbujali nas najmlajše. Kmalu nas je alarmni signal opozoril, da je konec nevarnosti. Z mamico in sestro sem se odpravila v stanovanje, kjer je mami hitela pakirati stvari in me skupaj s sestro odpeljati na Dol pri Hrastniku k babici. Tisti dan je bilo potem vse mirno, a strah je ostal.

Ostal je vse do drugega znaka za bombni napad. Alarm je nas otroke zmotil pri igri in pri kopanju. Ker uživam v bazenu in ker so mi sosedovi dovolili, da malce pozabim na to, kar se dogaja, tako kot moji sestrični in prijatelji, se nismo pustili zmotiti. Nisem hotela, da bi alarm pregnal moje trenutno veselje, zato sem plavala, uživala, se potapljala. A v trenutku, ki se je morda zdel kot večnost, se je v meni prebudil strah in na vso moč sem stekla proti babičini hiši. Mami me je pričakala, skoraj objokana od strahu, saj so letala prekrila modro nebo. Močno me je stisnila k sebi in me odpeljala v klet, kjer so naju že čakali sestra in stari starši.

Lahko rečem, da so v strahu minili vsi tisti dnevi, kljub pretvarjanju, da morda iz vsega ne bo nič. Spominjam se, da še nikoli kot takrat nisem gledala televizije, z zanimanjem spremljala vseh poročil in ubogala mamico in stare starše. V moji otroški glavi, polni bujne domišljije, je namreč nastala slika, ki si je ni želel noben prebivalec Slovenije, slika, polna žalosti, obupa, solz, spremljali so jo odlomki, ki sem jih videla v vojnih filmih. Danes sem srečna, da je bila za vse kriva moja bujna domišljija, a vseeno se utrne misel, pojavi se vprašanje »*kaj pa če bi se to res zgodilo?*«

Hvala naši vojski in seveda Bogu, da niso dopustili, da bi slovenski narod prestajal vse tiste grozote, ki smo jim bili takrat že priča. In srečni smo lahko, da živimo v miru, kljub temu, da se premnogokrat tega sploh ne zavedamo.

Jasmina Pogačnik

Vojno smo otroci vedno imeli za nekaj, kar se je dogajalo v preteklosti. Igrali smo se kavbojce in indijance, partizane in Nemce, o vojnah pa smo se učili in brali, nikoli pa nam ni niti na kraj pameti prišlo, da bi se vojna lahko zgodila tudi nam. Za nas je bila vojna nekakšen mit iz preteklosti.

Okrutnosti modernih vojn z vsemi razpoložljivimi modernimi orožji sem se prvič zares zavedla v začetku leta 1991. Takrat sem nekaj januarskih noči preživela ob gledanju televizijske postaje CNN, ki je v živo prenašala bombardiranje Iraka in bitko v Kuvajtu. Spominjam se, da sem ogorčena svoji mami pripovedovala, kaj se dogaja.

Pet mesecev zatem se je podobno zgodilo tudi v Sloveniji. Prejšnji večer smo po televiziji spremljali prenos razglasitve samostojnosti, po novem Republike Slovenije. Ko smo po končanem prenosu, ko so dogorele še zadnje bakle na Triglavu, odšli spat, tudi v največji mori ne bi pomislili, kaj nam bo prineslo naslednje jutro. Mit se je razblinil – postal je resničnost.

Sredstva javnega obveščanja, predvsem radio in televizija, so postala tiste stvari, s katerimi smo se v tistih desetih dneh največ ukvarjali in pred njimi preživeli dobršen del dneva. Gledali smo vse – nacionalno, tuje postaje, poslušali vse mogoče radijske postaje, da bi dobili vsaj približno sliko o tem, kaj se po Sloveniji sploh dogaja. Pa čeprav se nam je sprva vse zdelo precej nerealno.

Kakšen dan ali dva pozneje smo se že zavedali, da je vse res. Bile so se bitke v Rožni dolini pri Novi Gorici, na Šentilju in Medvedjeku, mi pa smo vse to spremljali v živo, s kavča. Takrat sem, kljub šele enajstim letom, spoznala, kakšno moč imajo mediji, ki nam tako absurdne situacije, kot je vojna, lahko neposredno prenašajo in pokrivajo celotno dogajanje. Vse se je dogajalo kot v filmu, zdelo se nam je kot igra. Čudno se mi je zdelo, ko so starši iz službe prinesli plinske maske in ko je mami poslala očeta v klet s plastenkami vode in hrano. Še vedno se nam je zdelo vse kot igra.

Ko so nekdaj skupne, sedaj pa agresorske letalske sile bombardirale Kum, smo prvič morali v zaklonišča. V ljudeh so bili mešani občutki od strahu in panike, do brezskrbnosti in celo brezbrizja. Tisti panični so v skupnem zaklonišču za dve stolpnici, kjer živim, glasno protestirali proti tistim, ki smo s sabo prinesli tudi domače ljubljenske: pse, mačke in papagaje, češ da nam bodo porabili ves kisik v zaklonišču. Meni se je to zdelo smešno. Med brezbriznimi se spomnim predvsem sosedo moje prijateljice, ki je bil v tistih časih celo aktiven v civilni zaščiti – ob sproženju alarma v jutranjih urah je svoji družini mirno svetoval, naj kar ostanejo v posteljah, češ da je samo vaja.

Ko smo z dvorišča gledali, kako obstreljujejo Kum, nam je vojna postala vse bolj znana, da ne rečem bližja (v dobesednem pomenu). Dan ali dva po prvem, smo morali že drugič v zaklonišča, čemur pa smo se otroci uprli, saj se pri prvem alarmu ni zgodilo nič tako dramatičnega. Mirno smo na dvorišču igrali karte – ko pa se je po cesti mimo pripeljal težak tovornjak, smo vsi zbežali in stolpnico, saj smo mislili, da gredo letala. Sirene so se spet kmalu oglasile in s tem je bila za večino Trboveljčanov vojna končana. Ne smemo namreč pozabiti tistih, ki so se bojevali v gozdovih pri Celju in na Dolenjskem (in so se nam spet pridružili šele po že končani vojni) in na družine poškodovanca, civilista v »*bitki za Kum*«. Tisti, ki je iz Zasavja potegnil najkrajši konec, Ivan Starina iz vasice pod Kumom, Dobovca, ki ga je po nesreči zadel košček granate, je še danes priklenjen na posteljo kot stoodstotni invalid.

Vojna za Slovenijo se je končala že po desetih dneh, kar se nam je zdel nekakšen logičen konec nelogične situacije. V vseh letih, ko smo pozneje spremljali dogajanje na Hrvaškem in v Bosni, pa smo lahko samo hvaležni, da prave vojne sploh nismo okusili. Zgodilo bi se lahko še vse kaj bolj strašnega.

Petra Sovdat

Vojna me ni nikoli preveč zanimala, čeprav nas mediji nenehno obveščajo o vojnih dogajanjih po svetu. Tudi politične vede me niso nikdar pritegnile, zlasti pa ne v zgodnjih

najstniških letih. Kadar sem gledala dnevnik ter spremljala strašljive dogodke, ki so se odvijali po svetu, sem sama pri sebi premišljevala, da se kaj takega pri nas ne more zgoditi, saj smo daleč stran od vojnega dogajanja. In ta misel je zadostovala.

Toda zmotila sem se. Kar kmalu, ko smo se veselili svoje odločitve, da postanemo samostojna in neodvisna država, nas je doletelo nepričakovano. Začela se je vojna. Takrat sem bila stara trinajst let. Šolarji smo imeli ravno poletne počitnice, ko se je začelo. Spominjam se, da je bil takrat lep sončen dan. Tisto jutro sploh nisem bila seznanjena s stanjem v naši domovini. Šele pozneje, ko sem ugotovila, da vsi gledajo televizijo, se mi je zbudilo zanimanje. Starši so me na hitro seznanili, kaj se dogaja. Polovico vsega sploh nisem razumela, kaj šele da bi dojela grozovitost položaja slovenskega naroda. Tudi ko sem čez dan spremljala dogodke preko občil, preprosto nisem mogla verjeti, da pri nas vihra vojna. Takrat sem se mami na skrivaj posmehovala, ko je v spodnje prostore nosila odeje in pripravljala pitno vodo.

Naslednji dnevi so vsi minili ob budnem gledanju televizije in poslušanju radia. Še vedno sem imela občutek, da se te grozovite stvari dogajajo nekje daleč od nas, vendar sem kljub temu spremljala dogajanja.

Starša sta se o tem veliko pogovarjala. Prisluhnila sem jima le z enim ušesom, saj se nisem dosti zanimala za politiko. Imela sem druge skrbi. Starši pa me s tem tudi niso obremenjevali. Potem pa je bilo naenkrat vsega konec. Spopadi so se končali. Vseposvobod je bilo slutiti veliko olajšanje. Ljudje so lažje zadihali in se pomirili. Življenje je šlo naprej. Ko je bila vojna končana, se je v meni povečala radovednost in zanimanje na pretekle dogodke. Tako sem s sočustvovanjem poslušala izjave in pričanja tistih, ki so vojno resnično okusili in se odločila, da se bom aktivneje začela zanimati za politiko.

Resnično je bilo konec. Sedaj so nas čakale resne politične odločitve in pogajanja. Postopoma so našo samostojnost priznale tudi druge svetovne države, tako smo imeli nove skrbi.

Ob vsem našem veselju in pričakovanju naše nove prihodnosti pa smo spremljali grozovita dejanja jugoslovanske vojske, ki je po umiku iz Slovenije pustošila po drugih državah bivše skupne države. Spremljali smo krvave bitke in se spraševali, kaj neki je preprečilo vojno viхро na slovenskih tleh. Mislim, da tega še danes velika večina Slovencev ne ve. In o tem se tudi ne govori, niti ni nikjer jasno zapisano. Toda zakaj bi se s tem obremenjevali. Srečni smo lahko, da smo jo tako poceni odnesli, da imamo naš mir, svobodo in svojo državo. Nekaj mesecev po slovenski vojni smo se v naši družini odločili, da gremo obiskat naš najvišji vrh Triglav. Bilo nas je deset. Na glavah smo nosili klobuke v barvah slovenske zastave in njenim grbom. Poželi smo velika občudovanja planincev, ki smo jih srečevali na poti. Na naših obrazih pa nista več sijala zaskrbljenost in strah, temveč očitna ponos in veselje, da smo potomci slovenskega naroda, ki si je vse svoje življenje prizadeval, da bi se rešil tujih oblasti in končno svobodno zadihal v svoji deželi, svoji državi. O tem je sanjal tudi že Prešeren, mi pa smo ta zgodovinski dogodek resnično dočakali.

Marjana Artiček

Spominjam se, da sem končal peti razred osnovne šole. Kot otrok se nisem poglobljal v napeto ozračje, ki je vladalo na balkanskih tleh. Vem samo, da so starši vedno bolj pogosto gledali televizijo in poslušali radio, prej tega niso nikoli počeli tako zelo pogosto.

Potem pa je bilo tisto jutro, ko je prišla k nam babica. Vsi smo še spali, ko je skoraj vpila, da naj se spravimo v zaklonišče, češ da bodo vsak čas bombardirali in da je nevarno ostati v četrtem nadstropju stanovanjskega bloka, kjer bivamo še danes. V grlu me je stisnilo in prav dobro se spominjam, kako se je nekakšen čuden občutek strahu in tesnobe naselil vame. Oblekel sem se, ker so mi tako veleli starši. V vseh sem videl blazno napetost. Na hodniku bloka so tekali sem in tja. Lahko bi rekli, da se je med nekaterimi pojavila povsem nepotrebna panika. Poti v zaklonišče se ne spominjam več, kakor mi je tudi večina podob iz kleti že ušla iz glave. Spominjam se samo, da je prišel sosed, po poklicu zdravnik in opozarjal, da v tej kleti ne bomo mogli ostati, saj je skozi strop le-tega speljana cev, polna zemeljskega plina. Kljub temu smo ostali.

Presenetilo pa me je nekaj drugega. Sprememba na ljudeh. Sosedje, ki ponavadi nikoli z nikomer niso spregovorili, so postali neverjetno družabni in odprti. Vsi na kupu so klepetali in vsem je bilo skupno, da so se bali. Strah nas je vse povezal. Sirene, ki so oznanjale konec nevarnosti, so tulile šele v večernih urah. Vrnili smo se v stanovanja, vendar nismo bili mirni. Tudi sam sem se pridružil spremljanju televizije in radia. Doma je vladala vsesplošna napetost. Ves čas smo bili pripravljeni, čeprav smo se mi otroci še vedno podili okrog bloka – samo z drugimi nameni. Iskali smo urejeno zaklonišče. Spominjam se, da smo jaz in še dva, leto mlajša prijatelja, iskali, kje je zaklonišče, saj so bile ob naših vhodih zgolj kleti, ki res niso bile varne. Našli smo ga. Nekaj metrov vstran je bil blok, namenjen vsem stanovalcem tistega okrožja. Po tistem smo upali, da nam ga ne bo treba uporabiti. Pa smo ga. Potem ko so sirene drugič v tistem tednu oznanile nevarnost. Spominjam se tistega teka v zaklonišče in ženske, ki je v zaklonišču omedlela. Od slabega zraka ali nekaj takega. Na Ptuj se sicer ni zgodilo nič hujšega. Sam se spominjam samo teh dveh tekov v zaklonišče in vročih pogovorov, ki smo jih imeli na to temo sošolci v jeseni, ko se je spet začela šola.

David Bedrač

Začele so se počitnice, ko se je začelo govoriti o vojni. Dokler se v našo ulico ni »naselila« vojna, saj so imeli na šoli, blizu katere živim, nekakšen štab, mi je bilo prav vseeno. Naenkrat pa se je na moji poti do doma znašla zapornica in vojak je pregledoval ljudi, ki so hodili mimo. Ta nova zapornica je v meni vedno vzbujala nelagodje, čeprav sem se počasi navadila nanjo. Vojaku so pri zapornici vsi morali pokazati dokument, seveda je počasi spoznaval celo našo sosesko, tako da nam ni bilo več treba razlagati, kje živimo ali kazati dokumentov.

Spominjam se, da smo se takrat otroci iz ulice in moja bratranca iz Ljubljane hodili kopat na bližnje kopališče. Nekega sončnega dne, ko smo se vračali z bazena, ne vem ali smo odšli domov na kosilo ali so nas pregnale sirene, je nekaj nenavadno počilo in ko sem se uzrla na bližnji hrib, sem videla nekakšno sivo gmoto – bombardirali so Boč, bližnji hrib. Pozneje so govorili, da ima vojska na Boču oddajnik.

Ne vem, ali so se še isti dan ali je bilo kdaj drugič, spet oglasile sirene. Vsi smo zbežali v klet in najmlajši bratranec je jokal, oziroma natančneje, hysterično se je drl kot nor. Ko smo tako čakali v kleti na napad, je naša babica, edini človek v naši družini, ki ga sirene niso posebno motile, brezskrbno kuhala kosilo in trdila, da če je preživela hujšo vojno, bo pa še to. Spominjam se, da je prav moja babica takrat neverjetno vplivala tudi na moje strahove,

ki so se čisto izničili, saj sem ji popolnoma zaupala, verjetno prav zato, ker je eno vojno že doživela. Bila je povsem mirna in se našemu strahu samo smejala. Kaj sta takrat delala mama in oče, se ne spominjam, vem, da mi je mama nekaj pripovedovala o teku v zaklonišče, ko je bila v službi. Zase lahko trdim, da sem na vso to vojno malo bolj previdno gledala od takrat, ko so zbombardirali Boč. Pa vendar me strah ni bilo, saj sem živela z babico, ki ve, kako je to, pa očitno tej naši vojni ni posvečala kakšne posebne pozornosti. Torej, če nje ni skrbelo, zakaj bi mene.

Daša Birs

Natanko na dan, ko se je v Mariboru prvič oglasila sirena, ki je oznanjala nevarnost zračnega napada, sem dopolnil trinajst let. Da, to je bil 30. junij 1991, ki ga ne bom nikoli pozabil. Spomnim se, da sem še dremal (bilo je okrog devetih dopoldne), ko me je predirljiv zvok sirene vrgel pokonci. In nato v dir po stopnicah iz sedmega nadstropja stanovanjskega bloka v zaklonišče. Eni smo bili kar krepko prestrašeni, drugi so na vso stvar gledali bolj optimistično, vendar se mi zdi, da oboji še nismo dojeli, kaj se pravzaprav dogaja.

Spominjam se še vojaških letal, ki so nizko preletavala mesto, spomnim se nekega mariborskega križišča, v katerem so oklepniki JLA mečkali avtobuse mestnega prometa, ki so stali na barikadah. Na televiziji so neprekinjeno poročali o incidentih, prvih smrtnih žrtvah, o napadih, ki grozijo slovenskim krajem.

Čeprav sem bil še otrok, sem vedel, da se dogaja nekaj groznega. Že leto ali dve pred temi grozotami, ko sem s starimi starši prevandral kar lep del Srbije in bil tudi v Sarajevu, sem v zraku čutil nek nemir. Seveda me politika še ni toliko zanimala in vseh stvari še nisem videl tako, kot jih vidim danes. Še sreča.

Hvala Bogu se je agresija na Slovenijo že po desetih dneh končala. Vsem je odleglo. Ob poznejših strahotah na Hrvaškem in v Bosni sem spoznal, da smo imeli Slovenci velikansko srečo.

Boštjan Božič

Okupator, vojna, agresija. Same grozljive besede, ki sem se jih bala, odkar sem jih vsaj približno razumela. Vsaj približno. Docela jih ne bom nikoli. In vse te besede so naenkrat postale realnost, sredi katere smo se pred desetimi leti znašli vsi. Nekateri takrat še otroci. Med slednjimi sem bila jaz. Vse takratno politično dogajanje je šlo mimo mene, saj sem komaj razumela, kaj se sploh dogaja – pa še počitnice so bile!

Potem pa sem nekega poletnega dne kolesarila iz trgovine, ko je za mano prižvižgala granata. Sledil je silovit trušč in manjši tresljaji, saj je granata zadela sadovnjak, približno tristo metrov od naše hiše. Verjetno je zgrešila cilj, obstreljevali so namreč bivši dom teritorialne obrambe, današnji učni center v Pekrah – in ga pozneje tudi zadeli. Granate so letele iz mariborske strani in ker stanujem v bližini bivšega doma TO, se je njihovo žvižganje in eksplozije kar dobro slišalo. Iz vojašnice na Taboru, stare kasarne iz časov Avstro-ogrske, so krenili tanki, oklepna vozila, po cestah so začeli postavljati barikade, oglasili so se alarmi. In del najhujše more, ki se je vsi bojimo, je začel postajati resničen. V domu TO je vrelo, vojaki so bili zmedeni, še bolj njihovi poveljniki. Med našimi znanci–

rezervisti je prav tako vladala zmeda; bodo vpoklicani ali ne in če bodo, kdo jih bo vpoklical?

Prvega alarma tistega junijskega dne nisem vzela zares – bil je lep, sončen in topel dan – kdo bi sploh verjel v vojno, ko te božajo sončni žarki in čas brezbrizno teče svojo pot? Tako je minil prvi alarm – sicer ob radijskem sprejemu, a dokaj mirno. Mislili smo, da ne gre zares in da se bodo politiki že kako dogovorili, da bo vse v redu. A ko je oče ob drugem ali tretjem alarmu rekel, da bi le bilo dobro iti v klet, me je v grlu stisnilo. S svečami, odejami, lopatami, vodo in prvo pomočjo smo odšli v klet – živimo v stanovanjski hiši, ki ima trdno, obokano klet, kjer sem se vedno rada hladila poleti, a mi je zdaj kot zaklonišče bila pretemna in prehladna; kot mrtvašnica. Spominjam se, da sem ves čas trepetala in iz oči so mi silile solze. Ves čas mi je rojilo po glavi: »*Samo da bo vse v redu. Ljubi Bogec, samo da ne umremo.*« Pogled na starše in sestro, zaskrbljeno zaradi fanta, ni bil preveč opogumljajoč. Strelji iz vojašnice pa so se kar vrstili. Zadeli so že omenjeni sadovnjak in cesto v smeri proti TO. Po cesti iz Limbuša so prav tako prihajali tanki. Prišlo je do streljanja, v katerem je bilo poškodovanih nekaj hiš, tudi hiša naših znancev. Luknja, ki jo je na hiši pustil izstrelek, je še dolgo opozarjala na takratne dogodke. In še danes, po desetih letih, so bile na cesti Pekre – Limbuš sledi tankovskih gosenic. In vsakič, ko sem se peljala prek njih in so avtomobilska kolesa zamolklo drdrala, me je zmrazilo. Zares vsakič. V Limbušu je sicer v bližini pošte tudi spomenik na takratne dogodke.

V nadaljnjih dneh smo bili dobesečno priplepljeni ob radio in televizor. Ne spominjam se, kaj so takrat govorili, le mravljincev, ki so me obhajali ob novicah o prvih umrlih. Celó v Mariboru v bližini tetinega stanovanja, je tank povozil nekoga, ki ga je hotel ustaviti. Žalostno je le, da ni moril tank, ampak človeško bitje v njem, ki je hladnokrvno zmečkalo drugo človeško bitje.

Čeprav vojna za Slovenijo ni terjala na stotine žrtev, je bila prava vojna. Čisto prave granate so padale okoli nas in čisto prava letala so nas preletavala. Tudi strah je bil čisto pravi. In porodilo je vprašanje, ki se mi utrinja ob vsakem spremljanju poročil: zakaj je na svetu toliko morije in vojn? Kdaj se bo svet končno prebudil?!

Alenka Borovnik

Moram priznati, da mi je ta vojna celo nekako koristila. Takrat sem bil v prvem letniku gimnazije in sem imel popravni izpit iz matematike. Izpit bi moral biti sedmi oziroma osmi dan vojne. Ker smo bili tiste dni vsi dokaj vznemirjeni, se je bilo težko učiti.

V naši vasi smo imeli tako imenovani krizni štab. Tako smo šaljivo imenovali ure, ko smo s sorodniki posedali ob kavi in poslušali sveže novice po radiu. Namesto učenja sem raje z njimi diskutiral o vojnem dogajanju. Datum izpita pa se je bližal. Na dan poplavnega izpita sem se peš odpravil v Ljutomer. Povsod sem srečeval vojake, ki so stražili objekte v mestu. Ko sem prišel do gimnazije, me je opazil profesor fizike. Vprašal me je, zakaj sem prišel v šolo. Povedal mi je tudi, da poplavnih izpitov zaradi vojnega stanja ni in da nas bodo o naslednjem izpitnem roku pisno obvestili. To je bila edina svetla točka v tej vojni. Včasih nas je doma prestrašilo streljanje, ki se je slišalo iz okoliških gričev. Nekajkrat so nas preletela tudi letala. Takrat smo vsi stekli v stričevo vinsko klet, kjer smo si uredili zaklonišče. Vojna je v kratkem minila, popravni izpit pa je ostal.

Samuel Budna

Vojno v Sloveniji sem preživel v Halozah, natančneje v Podlehniku, ki na srečo ni bil napaden. Najbolj grozno je bilo, ker sem bil daleč od doma in nisem mogel nič ukreniti. Slišal sem tankovsko streljanje. Star sem bil dobrih trinajst let in sem se bal, da bom moral tako hitro umreti. Ker je ravno takrat umrl moj stric, sem se še toliko huje počutil. Po petih dneh smo se želeli vrniti v Celje, pa to ni bilo mogoče, ker so bile napoti barikade (mestne zapore), zato smo šli čez nekaj stranskih vasi. Iz Podlehnika smo se odpeljali proti Slovenski Bistrici, vendar je bilo Kidričevo zaprto. Obrnili smo se nazaj proti Podlehniku, hoteli smo čez Novo Cerkev, ki pa je bila ravno tako zaprta. Bili smo obupani, ker so nam takole čez noč odvzeli svobodo. Odločili smo se za neurejeno gozdno pot in se peljali čez Rogatec v Celje. Občutki doma so bili še bolj grozljivi zaradi tuljenja siren, ki jih v Halozah ni bilo slišati. V šoli smo imeli poskusno vajo in smo bežali v klet. V zaklonišče se nisem skrival, nekajkrat smo se zatekli v klet in to so bili zelo moreči trenutki. Komaj smo čakali, da bo zatulila sirena za konec zračne nevarnosti. Ves čas smo bili v stanju pripravljenosti in gledali poročila. Kljub svoji mladosti sem se zavedal pomena življenja in bilo mi je zelo hudo. Spominjam se, da je bilo vroče poletje, a preživljal sem ga med zidovi. Najbolj me je plašilo, da bi izgubil starše in ostal sam in bi me odpeljali v kakšno taborišče. Nisem videl nobenega srbskega vojaka, tudi tankov na srečo ne. Ko sem poslušal, da pobijajo slovenske ljudi, me je grabil silen bes.

Danes, po enajstih letih, se vojne ne bojim, prepričan sem, da je v Sloveniji ne bo. Vse se da rešiti mirno z mirnimi ljudmi. Vodstvo v Srbiji se je zamenjalo in s tem se je zbudilo upanje v balkanski, če ne celo v svetovni mir. Danes je lepo živeti v svobodni demokratični državi, v miru!

Andrej Cafuta

Nekaj dni pred razglasitvijo samostojne države Slovenije je oče odpotoval v Bosno, kjer živijo naši sorodniki. Spomnim se mamice, ki mu je to odsvetovala, a je ni poslušal. Po razglasitvi samostojnosti je že naslednji dan zavladala vsesplošna panika, češ vojna bo. In res je jugoslovanska armada hotela s tanki prečkati mejne prehode in nadaljevati svojo pot do Ljubljane. Če bi se to zgodilo, bi njihova pot prek Krakovskega gozda vodila tudi skozi naše kraje. Na bojnih položajih pri Krakovskem gozdu je bil tudi moj stric Rajko, ki bi tam skoraj izgubil življenje, ko so letala bombardirala njihove položaje. Spomnim se panike moje mame, ki je najprej odšla v trgovino, da nakupi zaloge hrane v primeru, da bi prišlo do resnejših spopadov. Tudi sama sem napad pričakovala, vendar ne toliko iz strahu kot iz radovednosti, kako to v resnici izgleda. Šele zdaj se zavedam, da sem lahko srečna, da mi tega v resnici ni bilo dano doživeti.

Trajalo je nekaj časa, da se je panika poglobila. Veliko bolj mirno smo postali tudi takrat, ko se je iz Bosne vrnil oče. Mama ga je seveda oštela, da jo bo naslednjik moral pri takih odločitvah ubogati, on pa se ji je samo smejal.

Lucjana Dragosavac

Nimam veliko spominov na desetdnevno vojno v Sloveniji. Določenih stvari se spomnim samo v drobcih, ničesar oprijemljivega. Vem, da sem bila pri stari mami in starem atu na počitnicah. Ker sta doma na podeželju, sem bila večino časa zunaj.

Tako nisem gledala televizije in poslušala radia. Sicer pa me politika in z njo povezane zadeve takrat niso zanimale, tako kot večine trinajstletnih otrok ne. Je pa res, da mi starejši veliko stvari glede tega tudi niso povedali, češ to ni za otroke, da se jih ne sme vznemirjati. Medlo se spominjam predsednika Kučana, ki je imel po televiziji govor, vendar ne vem, kaj je govoril. Spomnim se le, da sem bila začudena, ker je bil oblečen v trenirko, vedno pa je bilo v navadi, da so bili politiki v elegantnih oblekah.

Pri stari mami in starem atu takrat še nismo imeli telefona in tako nismo vedeli, kaj se dogaja v Laškem, kjer sem doma. Spraševali smo se, ali so morda mojega očeta vpoklicali k vojakom. Ne spomnim se, da bi me bilo strah, tudi se ne spomnim, da bi bili sosedje kaj vznemirjeni.

Pozneje, po vojni, ne vem koliko časa, se spominjam, da so ljudje veliko govorili o Srbih, Hrvatih in drugih prebivalcih bivše Jugoslavije, ki prebivajo v Sloveniji. Tehtalo se je, kakšen odnos imajo ti ljudje do vsega dogajanja; so za nas ali proti nam. Okolica je postala zadržana do ljudi, katerih priimek se je končal na določene črke.

Tanja Drolec

Kot verjetno vsaka punca v starosti trinajstih let sem tudi jaz pisala svoj dnevnik.

Le temu se imam danes zahvaliti, da dogodke in spomine na vojno v Sloveniji izpred desetih let lahko nekoliko dokumentiram. Hkrati pa se zamislim, ali je res od vsega tega že deset let?

Prebiram, kako srečen je bil zame 26.6.1991 – sredo. Slovenija je samostojna. Novica se širi kot blisk. Bila sem članica Gasilskega društva Oplotnica. V čast mi je bilo nositi zastavo in se udeleževati, ko smo pred gasilski dom posadili lipo, naš simbol, simbol Slovenije. Preden zaspim še, tako kot vedno, z bratoma v skupni sobi atiju in mamici s smehom in norenjem naredimo še lastno »*fešto*«.

Naslednji dan, 27. 6. 1991 – četrtek. Vsa prestrašena prvič v življenju uporabim besedo vojna. Sledijo ji besede »*groza*«, »*strah me je*«. In da je vsega skupaj kriv človek! Kot da po stenah naše sobe še nekje odmeva prešeren smeh prejšnjega večera, ki se je danes izgubil kot milni mehurček. Brata sta še premlada, še ne dojemata kaj se dogaja, naš najmlajši Jure ima komaj tri leta. Mene pa vedno bolj tišči k tlom beseda vojna in tokrat prvič misel na smrt. Radio in televizija sta vključena cel dan. Vojska JLA je vkoraka v Maribor, oče pripoveduje, kako se je pripeljal domov po stranskih poteh – so že vzpostavili barikade! S tremi klicaji končam stavek: »*Molim, da ne bi prišlo do spopadov!!!*« Ponoči je dan zapečatila še huda nevihta.

28. 6. 1991 – petek, največje zlo človeka se je začelo. Zopet navzoči vsi mediji, prestrašeni vsi sosedovi otroci, ki si tokrat ne belimo glave s tem kdo bo oče, mama, kdo otrok v naslednji igri. Prestrašeni smo. Želimo si, da bi se čimprej končalo!

29. 6. 1991 – sobota. Napetost med ljudmi narašča. Otroci ne moremo stopiti v svet odraslih, zato sami lovimo informacije. Tudi tako, da k sosedu pride naša prijateljica iz Slovenskih Konjic, to je mesto poleg naše vasi, in nam pove, da so pri njih že postavljene barikade. Blizu so.

30. 6. 1001 – nedelja. Nedeljske idile in spanca mene in mojih bratov tokrat ne pretrga ljubeč nežen glas mame, ampak novica, da moramo vstati, ker se je začel alarm za nevarnost zračnega napada. V trenutku smo budni. O ne, tokrat gre pa zares. Spominjam se, kako svetel je bil ta dan. Kako se mogoče še zadnjič oziram po sobici in kako na hitro poiščem psičko Kalo in muce, ki morajo biti z mano. Klet se mi je takrat zdela odurna, še bolj tesna, še bolj črna, še bolj vlažna. Kaj neki se lahko zgodi? Prestrašena brata jočeta, sirena tuli. Jaz se tresem kot šiba na vodi. Vsaj skupaj smo. Če je oče zraven, se počutim vseeno bolj varno (niso ga še poklicali, ker je nekakšen invalid). Minute so ure. »Mami, a bomo umrli?« Toplo oko ne more dati odgovora, ker ga ne pozna. Zopet sirena! Tokrat odrešilna. Nevarnost zračnega napada je mimo. Stavek dnevnika sem zaključila z veliko tiskanimi črkami: »*Želim si, da bi se vojna čimprej končala in bi bil spet mir!*«

Nadaljnje dni... Otroško skrb hitro zamenja igra. Tako tudi pri nas. 2. julija je bil še drugi alarm, ki je trajal od treh popoldan do osmih zvečer (*«celih pet ur»*, sem napisala). Bombardirali so televizijski oddajnik na Boču, zato smo imeli slab televizijski sprejem.

4. 7. 1991 – četrtek. Začenjam: »*Vojna je končana! Ju-hu! Vojska JLA se je vrnila v vojašnice! Upam, da za zmeraj!*«

Vem, da so bile tudi vojne žrtve. Nekako nimam nič napisanega o tem. Nisem slišala, nič mi niso povedali. Tako je boljše za otroka. Žal mi je za vsa človeška življenja, ki so bila izgubljena, še zlasti ker ni bilo smiselno. Konec koncev. »*Katera vojna neki pa je smiselna?*«

Mateja Črešnar

Vojna. Beseda, ki pri različnih ljudeh zbuja različne asociacije. Prepričana pa sem, da so le-te vedno negativne. Tako tudi otrok, čeprav ne razume politike in konfliktnih situacij te vrste, ve, da vojna ne pomeni nič dobrega, pa čeprav tega ne okusi na lastni koži. Ko je pri nas trajala desetdnevna vojna za Slovenijo, sem bila še otrok, stara dobrih dvanajst let. Spominjam se, da nismo imeli več pouka, začele naj bi se brezskrbne počitnice. Takrat sem si stvari razlagala na svojevrsten način in le z zaskrbljenih obrazov staršev sem spoznala, da situacija ni preprosta in da je nekaj narobe. Starši so nenehno spremljali poročila in v njihovem razpoloženju je bilo čutiti napetost in skrb, čeprav nam otrokom tega preveč očitno niso hoteli pokazati.

Tako smo tudi »tisto« nedeljo odšli k maši, ki pa se je končala neverjetno hitro. Duhovnik nas je opozoril, da je sprožen alarm za bombni napad in da maše sploh ne bo. Ljudje so se začeli panično ozirati naokrog in so hoteli čim prej zapustiti cerkev. To je prej ali slej uspelo vsem. Kot da stvari ne bi jemali preveč resno ali pa kot da ne bi vedeli, kaj je najbolje narediti v takem trenutku, smo se v času alarma vozili do doma po glavni cesti. Srečno smo prispeli domov. Tu pa nas je znova zajela panika. Vsak je pomislil na naše najpomembnejše stvari (potni list, denar, hrano), jih poiskal in jih odnesel v klet. Prostor, kjer naj bi bili varni, kamor naj bi se zatekli.

Čas alarma je minil. Vse je ostalo v kleti, za vsak primer. Če česa nismo našli, je bilo to gotovo v kleti. Kmalu so k nam prišli tudi sorodniki, ki so živeli v mestu – bratranec in sestrična sta ostala pri nas na počitnicah, smo dejali otroci, na varnem, so dejali starejši. Za nas so bile to res počitnice. Konec junija so zorele tudi češnje, torej res prave počitnice. Plezanje po drevesu in jesti sladke sadeže – česa boljšega si v tistem trenutku res ne bi

želela. Nam otrokom so ure tekle brezskrbno, bile so skoraj klasične počitnice; le pogosto prižgana televizor in radio ter nesproščenost staršev niso govorili temu v prid. Nekaj je bilo krepko narobe. Takrat smo imeli doma tudi male pse, ki smo jih imeli zelo radi. Ko so nam starši razlagali, da bo mogoče zaradi napada še kakšen alarm in da bomo šli v klet, smo jih vprašali, ali bomo kužke tudi vzeli s sabo. Zavrnili so nas, češ da je premalo prostora. Bili smo žalostni, vendar smo sklenili, da staršev tokrat ne bomo ubogali. Skrbno smo naredili načrt, kako bomo kužke kljub vsemu rešili.

To so bile moje skrbi med desetdnevno vojno. Otroške skrbi, ki ne vidijo vseh razsežnosti takega dogodka, vendar ne pozabijo na podrobnosti. Vojna je bila, na srečo, kratka, vendar pa nas je zaznamovala.

Urška Fendre

Vojna? A ni to tisto, ko se Nemci in partizani streljajo v gozdu? Kakšna vojna naj bi se začela v naši deželi? A se ni to dogajalo samo takrat, ko so bili naši dedki in babice mladi? Beseda vojna mi je bila tako daleč, kot mladost babice in dedka...

Zakaj ljudje nakupujejo zaloge hrane? Menda ja ne bo vojne... vojne, kjer se sliši pokanje pušk, ropot topov in menda se ne bodo v našo hišo prišli skrit naši, potem pa bodo za njimi prišli sovražniki, nam premetali pohištvo, nazadnje pa naši skrite partizane in nas kam odpeljali? Tako sem si predstavljala vojno. Vedno sem si želela, da bi v primeru vojne našo hišo prekrili z ogromno kartonasto škatlo in potem bi bili varni... Zdaj pa mi tu govorijo o neki vojni, to ni vojna... ne sliši se pokanja. Ko sem gledala, kako s polic v trgovini izginjajo osnovne življenjske dobrine, sem se čudila, kako lahko ljudje verjamejo, da bo vojna in zakaj so tako vdani v usodo.

... Ja, morda pa smo v vojni. Zakaj tuli sirena? A nas bodo napadli iz zraka? Bežimo v klet, kjer naj bi bili varni. Vendar otroški strah mine, takoj ko neha tuliti sirena, že se upam hoditi po hiši, pa mi mama ne pusti... Takrat nisem vedela, kaj pomeni izraz, ki se je pozneje uveljavil, da je bila ta vojna »živčna« vojna. Saj nas v šoli niso učili ničesar o živčnih vojnah.

Čeprav sem se ukvarjala s takšnimi in drugačnimi vprašanji, ki se jih je vsak otrok v tistih časih spraševal, pa nisem zamudila nobene tiskovne konference takratnega ministra za informiranje, saj mi je to predstavljalo neko uteho, da vendar le ni »prave« vojne. Saj v pravi vojni se ljudje bojujejo in ne hodijo v službo, če bi bila vojna, bi se zaprla v hišo in si ne bi upala ven, sem takrat razmišljala. Ta vojna je oddaljena, ni neposredno »naša«.

Čeprav se me je neposredno dotikala že zaradi skrbi vseh za očeta, ki je sodeloval v teritorialni obrambi, vendar pa naše območje ni bilo kritično, vsaj za nas, »zunanje« opazovalce, medtem pa so se neposredni udeleženci dobro zavedali, da lahko samo en nenamerno sprožen strel povzroči paniko in pravo vojno. Potem je prišla novica, da so sovaščana morali odpeljati domov, ker ni zdržal pritiska. Potem je spet tulila sirena... vendar na srečo zaman. Nato spet pride novica, da bodo tanki vozili mimo naše hiše, spraševali smo se, ali naj se umaknemo v sredino hiše, če bi kak tank zadel obnjo. Spet se je pojavil strah pred neznanim. Strah pred neznanim je v bistvu bil že stalen spremljevalec dogodkov, ki so se začeli z demonstracijami konec osemdesetih let na Kosovu, pripravami na osamosvojitve, se nadaljevali z dogodki v Pekrah, s slovensko osamosvojitveno vojno in končno končali z odhodom jugoslovanske vojske iz države Slovenije. Vsi dogodki so se mi zdeli tako pomembni! Čakala sem na rezultate plebiscita,

čakala ob branju seznama držav, ki so nas prve priznale kot državo. Vse to je bilo nekaj velikega, čeprav hkrati neznanega in nepojasnjenege. In zazvenelo je:

»Žive naj vsi narodi, ki hrepene dočakat dan...«

Barbara Ferk

Slovenske vojne se pravzaprav niti ne spominjam dobro. Takrat mi je bilo dvanajst let. Mama je priskrbela nekaj dodatne hrane z daljšim rokom uporabe (npr. kruh, prepečenec). Spominjam se, kako sem bila vesela alpskega mleka, saj smo vedno kupovali *»navadno«* mleko v vrečki in ne v tetrapaku. V naši družini ni bilo prevelike panike, poznam pa veliko primerov, kjer so nervozno zapuščali svoje domove in se preseljevali v tujino. Mi otroci, jaz in brata pa nismo imeli niti potnih listov. Živelimo smo v bloku in naenkrat smo se vsi stanovalci prijazno pozdravljali. Pred tem je kakšna starejša soseda bila prav tečna, če smo se otroci igrali na travi. Vsi stanovalci bloka smo skupaj očistili in pripravili zaklonišče, čeprav ga potem nismo potrebovali. Na srečo!

Komaj danes se zavedam resnosti položaja, ki je takrat nastal, čeprav se otroci takrat v naši razigranosti nismo zavedali stanja, v katerem smo se znašli. Smo pa kljub vsemu zamišljeni opazovali starejše, saj smo v njihovih očeh prepoznali nemir, ki nam do takrat ni bil poznan.

Tadeja Ferk

Spomnim se, da je moral oče v vojsko; odšel je v okolico Treh Kraljev, na Prihovo in pozneje v okolico Pekar. Z mamo in bratom smo odšli k babici in dedku v sosednjo vas. Tako smo zapustili hišo, telefon pa odstopili pripadnikom TO, ki so imeli v bližini postojanko z lažjim pehotnim orožjem. Vzrok za to se skriva v legi okolice naše hiše, saj je zgrajena na prostoru, iz katerega bi lahko v primeru okupacije sovražnih sil, naša vojska napadla le-te. Hiša se nahaja v vasici Leskovec, na območju, iz katerega je lep razgled na glavno cesto Slovenska Bistrica – Pragersko – Ptuj, ob t. i. gozdu Velenik. Vsekakor se v obdobju bivanja pri starih starših nisem zavedala resnosti situacije in sem brezskrbno živela v otroškem svetu sanj in zabave – saj so bile nenazadnje počitnice! V spominu pa mi je ostal komični dogodek – oče in mama sta se brezskrbno peljala skozi vas, ko je sirena oznanila nevarnost za zračni napad. Opozorila nista slišala, saj sta v avtu poslušala glasbo, motilo in čudilo ju je le dejstvo, da ni nikogar na ulici. Vsekakor pa je bilo v obdobju vojne zame zagotovo najpomembnejše šivanje mojega prvega gobelina, ki sem ga v tistih počitnicah tudi dokončala. O resnosti vojne ter o njenih posledicah sem izvedela šele pozneje, iz javnih medijev, še danes pa se velikokrat nasmejimo očetu in mami, ki sta uživala v njuni brezskrbni vožnji sredi vojnih razmer.

Za konec pa lahko rečem le, da sem vesela takšnega razpleta vojne na naših tleh, saj bi v nasprotnem primeru lahko bile posledice takšne, kot so jih utrpeli naši sosedi Hrvati.

Barbara Gmeiner

Zanimivo je, ko moraš pri svojih letih zapisati kaj o desetdnevni vojni v Sloveniji. Zanimivo zato, ker jih šteješ dvaindvajset in rasteš v odraslega človeka, ob vsem tem pa

se sprašuješ, koliko otroka naj vzameš s sabo. In takrat, ko je ta vojna trajala, smo bili res še otroci.

Živim v delu Maribora, ki se imenuje Greenwich in tukaj kakšnih resnih »spopadov« ni bilo. Edini spopadi, ki so bili na tleh Greenwicha, so bili tisti v ljudeh. Ljudje sami nismo vedeli, kaj je prav in kaj ne, koga moramo sovražiti – če sploh koga – in kdo naj nam bo prijatelj. Vladala je ena sama zmeda. Edino, kar se je v vsej zmedi vedelo, je bilo to, da ko je začela tuliti sirena za zračni napad, smo vsi stanovalci bloka stekli v zaklonišče našega bloka – prostor pred kletjo. Kot dvanajstletni otrok se spominjam zračnega napada, ki je trajal najdlje, šest ur. Hvala Bogu, da ni bilo nič resnega, vendar v moji otroški duši je bil velik boj: boj med strahom in pogumom. Vendar ne strahom, da pade bomba na naš blok in uniči moje življenje, temveč s strahom, da matere ne bo več domov. Mati je bila namreč v službi kot vsak dan in v službi je bila sama. Lahko si mislite, kakšen boj je divjal v meni. Po glavi so mi rojila vprašanja: Kje je mami? Kam se bo skrila, saj vendar nimajo zaklonišča? Kaj če vržejo bombo na vrtec, kjer dela, in jo zasuje? Kaj če...? V otroški glavi se porodi mnogo neumnih in umnih vprašanj, kajne? Bila sem res prestrašena, po drugi strani pa sem zbiral pogum, da ji grem naproti, pogum, da ljudem v kleti nisem pokazala resničnega strahu v srcu, pogum, da vse to prestanem in pogum za tiho odštevanje dolgih minut.

Ko si otrok in ko imaš samo še mater, je želja po preživetju matere tako velika, strah tako velik, da iz njega rasteta pogum in tolikšen zanos, da čutiš samo še srce, kako ti bije in zavedaš se danosti svojega srca. Veš, kdo ti je dal to srce in veruješ.

Seveda sem v kleti vsake toliko odšla ven pomolit glavo ali ne prihaja od kod mati. Ni je bilo. Minute so se vleklye kot ure, ki jim noče biti konca. Ljudje so govorili o tem in onem ter pogledovali na uro. Vsem se je mudilo domov kuhat, prati, likati, gledati kakšno nanizanko,... »Zakaj? Mar niso začutili vojne?« sem se spraševala. Mislila sem, da so neumni, saj je vendar življenje eno samo, oni pa v takem trenutku mislijo na hrano, oblačila,... na same nepomembne reči. Danes vem, da je tudi njih bilo strah, da so zato tudi govorili o tako vsakdanjih rečeh, da so tudi oni skrivali svoj obraz za masko, ki je takrat ne bi odkrili za nič na svetu.

Končno je odzvonil alarm za konec zračnega napada, a srce se ni umirilo. Še bolj je razbijalo in tolklo po razplamtelih prsih dvanajstletnega človeka. Z brzdanim korakom sem se odpravila proti vratom našega stanovanja. In ko sem vstopila, je bila mati že doma. Kako!? Sredi trajanja napada se je naša trmasta mati sprehodila proti domu. Vse skrbi in vsi strahovi so zdaj bili proč. Mati je doma! Tukaj je! Z mano je! In srce je pelo pesem, ki sem jo slišala le jaz in katere napev bo večno znan le meni.

Mojo mater izredno cenim in tudi zelo spoštujem, ne samo, da me je rodila na ta svet, znala me je vzgojiti, znala je oblikovati steblo, ki ga je, kadar je zavilo s poti, znala prikrito usmerjati. Dala mi je možnosti izobraževati se, pokazala svet, ponudila pravi pomen dela, pomen spoštovanja in ljubezni. Pa ne samo ljubezni do nje, tista se je razvila sama od sebe, temveč ljubezni do sočloveka. Saj ni pomembno ali si Srb, Hrvat ali Slovenec, pomembno je, da imaš srce na pravem mestu in si človek.

Aleksandra Godec

Pravijo, da človek nikoli ne pozabi svojega trinajstega rojstnega dne. Meni bo za vedno ostal v spominu. Bilo je 26. junija 1991. Stara sem bila trinajst let. Spominjam se,

da je bilo čisto navadno praznično jutro: mami je v kuhinji pekla kruh, s sestro sva obirali česnje, brat se je igral v peskovniku, očeta pa ni bilo doma. Nenadoma smo zaslišali čuden zvok sirene. Zvok je bil tako drugačen, da nas je v hipu spreletel srh. Vedeli smo, da to ne pomeni nič dobrega. Takoj smo prižgali radio, ob katerem smo izvedeli, kaj se v bistvu dogaja. V hiši je nastala vsesplošna panika. Najbolj pa smo se ustrašili za očeta, ki dela v slovenski vojski. Po vseh navodilih, ki smo jih dobili po radiu, smo zapustili hišo in odšli v klet. Pozabili smo tudi na moj rojstni dan, saj so nam po glavi rojile drugačne misli. Spominjam se, da smo naslednjih deset dni preživeli v strahu, predvsem v strahu za očeta, ker nismo vedeli, kje je.

Postala sem ponosna Slovenka, kajti šele tedaj sem videla, kolikšna je naša narodna zavest. In kar je bilo najpomembnejše: z očetom je bilo vse v redu, čeprav še danes ne vem, kje se je bojeval, pa tudi sam se nerad spominja teh dogodkov.

Katja Golob

Priznam, da je moj spomin na vojno v letu 1991 v naši deželi precej slab. Vse, kar se je takrat dogajalo, je zame ovito v meglo. Mogoče sem kaj namerno zatrla; taki dogodki so bili zame nekaj tujega in nemogočega.

Od staršev in iz medijev sem bila, preden se je vojna dejansko začela, okvirno seznanjena z aktualnim dogajanjem na naših tleh, vendar se s to temo nisem pretirano ukvarjala. Nisem razumela vzročno posledičnih stikov med našo željo po osamosvojitvi in reakcijo srbske vlade. Dejansko pa me te stvari takrat niso niti zanimale. Kadar je pogovor staršev nanesel na to temo, sem se raje umaknila. Vojna. O njej smo se učili pri zgodovini. Po svetu venomer potekajo vojne. Ampak to je nekaj, kar se pri nas ne more zgoditi. Prepričana sem bila v to. Do tistega dne. Zjutraj je oče bolj ali manj preudarno povedal, da je zdaj pri nas vojna, in da so ubili štiri ljudi na avstrijski meji, in da ... Stisnilo me je. Sprva niti nisem mogla verjeti. *»Dejansko nas napadajo!«* sem pomislila. Bila sem prestrašena. S sosedovimi otroki smo izmenjevali informacije o izjavah naših staršev. V bistvu so bili to dokaj naivni stavki, kot na primer: *»Moj oče je rekel...«, »Moj pa pravi...«, »Ali ste si že naredili zaklonišče v kleti?«* in podobni. Skušali smo delovati odraslo in informirano.

Pomislila sem, da je velika sreča, da imamo klet, saj v kleti se ti pa res ne more zgoditi nič hudega. Tako je klet postala moje zatočišče pred dogajanjem v zunanjem svetu. Vzela sem list papirja in začela nanj pisati stvari, ki jih med bivanjem v podzemlju, vsakič, ko se je oglasil alarm, nikakor nisem mogla pogrešati. Uredila sem sobo v kleti. Prav tako sem pripravila ležišča za starše in babico. Vse sama. Starši mojega početja niso niti opazili, saj so imeli za postoriti tisoč drugih stvari, kot so: nakupiti živila, žarnice, vodo; mama je oprala še en stroj perila...

Najbolj neverjetno pa se mi je zdelo, kako je dejstvo, da živimo v vojnem času, spremenilo ljudi. Bili so drugačni: prijazni, ustrežljivi in pripravljeni pomagati. Z ljudmi, s katerimi smo prej komaj spregovorili in so le na hitro pozdravili, smo v teh trenutkih vzpostavili neko posebno, krizno zaveznitvo. Ko danes razmišljam o tem, se mi zdi žalostno, da se mora zgoditi nekaj tako groznega kot je vojna, da se ljudje spremenijo na bolje.

Starši so venomer govorili o tem, kaj so prebrali v časopisu, kaj so povedali na radiu.

Omenili so nas tudi na BBC-ju in na CNN-u.

Spomnim se, da je oče deloval povsem umirjeno. Po njegovem obnašanju sem sklepala, da tako stanje ne bo trajalo dolgo; hkrati pa sem se bala, da se tako vede le zato, da bi me

ne prestrašili še bolj.

Ko je bilo vsega konec in smo izvedeli, da je zdaj mir, ter da nevarnosti ni več, mi je neizmerno odleglo. Komaj takrat sem videla, kako me je bilo strah neznanega in groznega. Presrečna sem bila, da se lahko ponovno vrnem v normalno življenje. Iz kleti v prvo nadstropje, v mojo sobo, mojo posteljo...Še nikoli poprej se nisem tako razveselila, da lahko naprej mirno živim, sicer adolescentnih problemov polno, najstniško življenje.

Kornelija Gredelj

26. 6. 1991: Danes je dan odcepitve. Slovenija se je odcepila od Jugoslavije. Končno je Slovenija postala država. Danes je skoraj navaden dan. Samo okoli petih popoldne je godba na pihala zaigrala nekaj pesmi. Ob devetih zvečer bo zagorel kres. O tem bom poročala pozneje. Pozneje: Najprej nisem vedela, ali bomo šli gledat kres ali ne. Res smo šli, to kresovanje ni bilo nič posebnega. Z Anito sva se sprehajali, klepetali in zraven pili jupi. Čudno je bilo, da sem jaz začela priganjati domov. Domov smo šli skupaj z Anitinimi in Urškinimi starši. Seveda so se vsi ustavili pri Urški doma in šli na kozarček. Meni se ni dalo, zato mi je dal ati ključke, da sem šla sama domov. Moram priznati, da me je bilo strah, ampak sem prišla srečno domov. Ko sem prišla domov, je bila ura polnoč, oblekla sem se, napisala te vrstice. Mogoče bom še malo brala knjigo Dnevnik Anamarije, potem pa bom šla spat.

27. 6. 1991: Zjutraj: Verjetno je škoda, da smo se odcepili od Jugoslavije. Ljubljana je že blokirana. Res me je strah. Zvečer: Danes bom spala pri atiju in mami, ker močno dežuje.

28. 6. 1991: Zdaj je že precej vroče. Pozvali so Slovence, naj pripravijo zaklonišča ali zaklone. Če pa le-teh nimajo, naj pripravijo kletne prostore. Ati je rekel, da je tu takšen zakoten kraj. Ampak, če bodo bombardirali, se bomo skrili v klet. Popoldne sem šla k Simoni. Igrali sva se monopoli. To je zelo zabavna igra. Kmalu sem morala domov.

29. 6. 1991: Zjutraj nisem mogla dolgo spati. Najbrž zato, ker sem šla včeraj zgodaj spat. Potem sem šla v trgovino po makarone in ješprenj, če bo vojna. Že včeraj ob devetih zvečer bi se morala končati, toda se ni. Srbi hočejo na vsak način dobiti naše meje. Ampak jih naši teritorialci – slovenski vojaki dobro branijo proti jugoslovanski armadi – Srbom. Iz Gornje vasi jih je kar veliko v vojski. Med njimi je tudi od Sabine ati (seveda so vsi pri teritorialcih).

30. 6. 1991: Zjutraj je samo malo manjkalo, pa bi bombardiralo. Vse sem že pripravila. Začelo je tudi tuliti. Ati je bil v službi, z mamico pa sva bili doma. Popoldne se je vse umirilo ter smo šli v Marijo Reko nabirat bezeg. Nabrali smo ga eno košaro in eno vrečko.

Katarina Grenko

Leta 1991 sem bila stara šestnajst let. Bili smo najstniki, ki se na politiko in stvari, ki so se dogajale, nismo spoznali veliko. Ker pa izhajam iz družine, v kateri je bil oče zaposlen v vojski, sem o tem vedela nekoliko več kot moji sovrstniki. Spominjam se nedelje, pred katero je bil oče že nekaj časa odsoten, da je zjutraj zazvonil telefon. Mama

je zbudila sestro in mene, da moramo nujno v klet. Nekaj minut pozneje smo slišale sirene za nevarnost. V kleti smo preživeli nekaj ur. Bilo nas je strah. Ko so nevarnost preklicali, smo prižgale televizijo, da bi slišale, kaj se dogaja. Videla sem nekaj razdejanj, ki nam niso prizanesle. Spominjam se boja pri mejnem prehodu Šentilj. Tam je bilo najhujše. Ker je bil tam tudi moj oče, me je skrbelo zato še veliko bolj. Ko se nam je oglasil, sem bila presrečna, da ga slišim. Opogumljal nas je z besedami, da bo še vse dobro in nas tolažil. Bežno se nato spominjam še torka in naslednjega alarma, a na srečo zadnjega ter na koncu vkrcanja vojakov JLA, ko so zapuščali Slovenijo.

Čez čas se je oče vrnil živ in zdrav. O dogodkih ni nikoli rad govoril. Sama pri sebi si mislim, da so ga dogodki morali bolj prizadeti kot mamu, mojo sestro in mene, saj je neposredno sodeloval v njih. Od blizu je slišal strele, poke in ranjene ljudi, pretila mu je večja nevarnost kot nam doma, pa čeprav se je meni zdelo veliko že to, da sem morala oditi v klet, na varno.

Petra Herjavec

Svojo državo in samostojnost smo si Slovenci želeli že ves čas svojega obstoja, vendar nam zgodovina in čas nista bila naklonjena. Pogosto so se morali slovenski fantje in moške vojskovati za tuje interese in za tuje države.

Decembra leta 1990 pa smo se Slovenci na plebiscitu odločili za samostojno državo. Verjetno takrat nismo pričakovali takšnega odziva, sedaj bivše Jugoslavije. Ko smo junija 1991 razglasili neodvisnost, so nas prek radijskih in televizijskih sprejemnikov ujele vesti o bližajočih se tankih jugoslovanske vojske. Po televiziji sem videla, kako je padla prva žrtev za samostojno Slovenijo, a da gre za resnično vojno, takrat še nisem dojela. Večino stvari, ki so se dogajale po državi, sem izvedela prek radia in televizije, vendar so se mi vse zdele oddaljene. Večkrat pa sem zaslišala zvočni alarm, ki je napovedoval prihod sovražnih letal in na srečo nikoli letal nisem videla, da bi prišla, še manj pa, da bi odvrгла kakšno bombo. Tako se tudi nisem nikoli zatekla v klet, kjer je mami pripravila zaklonišče in nas z vsem oskrbela.

Spominjam se ljudi iz naše ulice, kako so nosili velike količine živil iz trgovine in si delali zaloge. Starša sta hodila v službo, jaz pa sem imela počitnice in se med njuno odsotnostjo zadrževala doma. Tako sta mi starša pripovedovala o »*teritorialcih*«, ki so se zadrževali v naši ulici in o cestnih blokadah pred našim mestom. V mesto nisem hodila, ker me je bilo strah hoditi mimo vojašnice, ki je na začetku naše ulice. Tam je služila jugoslovanska vojska, ki je morala po razglasitvi neodvisnosti Slovenijo zapustiti. Ker se to takoj ni zgodilo, so v vojašnico poslali delavca z nalogo, da celotni vojašnici odklopi električno. Delavca je eden od vojakov ustrelil v nogo, pomagal mu je bližnji sosed iz naše ulice. Mislim, da nam tudi gibanje ponoči ni bilo dovoljeno, saj so nam ugasnili javno razsvetljavo. Tudi na to sem se hitro privadila, tako da na vojno res nimam groznih spominov. Ker vojne nisem občutila na lastni koži, si je tudi nisem vtisnila v spomin kot nek grozeč dogodek, čeprav moje šolske počitnice tisto poletje niso potekale tako kot prejšnje.

Urška Hlupič

Spominjam se. Bila sem pri dedku in babici. Kot vsako leto sem tudi to, skupaj s sestro, pri njihju preživela doberšen del počitnic. Babici sem pomagala pri vsakodnevnih opravilih,

preostanek prostega časa pa sem izkoristila za igranje s punčkami ali sosedovimi otroki. Tudi tega dne, sredi največje igre, kar naenkrat zaslišim streljanje in pokanje, kot da bi prihajalo iz bližnjega gozda. Sprva sploh nisem reagirala, vse bolj se mi je zdelo ali pa sem hotela, da se mi zdi, da je le plod moje domišljije. Ko pa se je pokanje v neenakomernih presledkih ponovilo, sem okamnela. Nekaj trenutkov, ne spomnim se kako dolgo, sem negibno sedela na odeji, ki je ležala na travniku pred hišo in v rokah držala punčko. Predramil me je šele babičin klic, njen glas je bil tako miren in vsakdanji, da sem bila zmedena. V joku sem stekla k njej, objela me je, bila sem mirna, vendar strah ni popustil. Pred tem sem po televiziji veliko slišala o grozotah vojne, o njej sta mi pripovedovala tudi dedek in babica, ki sta preživela drugo svetovno vojno. Spomnila sem se obrazov nesrečnih ljudi po televiziji, ki jim je vojna vzela vse, otrok moje starosti, pahnjene v roke negotove usode. Počutila sem se kar malo krivo, ker me je iz tira vrglo že oddaljeno streljanje, ampak takrat sem bila stara šele enajst let.

Vem, da se tistih dni nisem umaknila za več kot nekaj metrov stran od dedka in babice. Redno sem spremljala poročila in ko je bilo vsega konec, sem se zopet, kot otrok brezskrbno igrala z mojimi punčkami in prijatelji ter nagajala moji sestri.

Mateja Horvat

Začele so se poletne počitnice, ki so bile zame nekaj posebnega, saj sem končala osnovno šolo. Toda to veselje ni trajalo dolgo. Spominjam se, da je mama zelo veliko presedela pred televizijo in govorila, da to ne bo dobro. Meni se še sanjalo ni, kaj se pripravlja. Potem pa je počilo. Nikoli ne bom pozabila dneva, ko so na Ptuj prvič sprožili alarm za nevarnost. Mama me je prijela za roko in rekla, da greva v zaklonišče. Bila sem zelo prestrašena. Iz stanovanja nisem hotela oditi, ker sem imela ptička, ki ga nisem hotela pustiti samega. Mama me je dobesedno odvela ven. Preko našega bloka, pri garažah, se je trlo ljudi. Vsi so bili tiho, otroci pa predvsem zbegani. Ko sem stopila v zaklonišče, so me preplavili grozni občutki. Majhni prostori, železne postelje, zamolkli zrak, čudna rumena svetloba – vse to je zbujalo v meni občutek nelagodja. Vsi ljudje smo imeli na obrazih žalosten izraz. Kmalu so vklopili alarm za konec nevarnosti. Bila sem vesela, ko sem videla, da se zunaj ni spremenilo prav nič.

Ti alarmi so čez čas postali neke vrste navada. Z mamo sva se vedno bolj poredko zatekali v zaklonišče. Tudi na cesti je bilo vedno več ljudi. Strah na obrazih je počasi izginjal. Otroci smo se pred zakloniščem igrali, naši starši pa so premlevali dogodke. Ni me bilo več strah, saj je bila vojna že več dni, pa se pri nas ni zgodilo nič. Nekajkrat so letala preletela Ptuj in takrat sem samo čakala, kaj bo. Vendar nič. Veselo sem se igrala naprej. Najbolj pa se mi je vtisnil dogodek povezan s sosedi. Vsi štirje so bili močnejše postave. Ob vsakem alarmu so pod pazduho nesli v zaklonišče svoj kolač kruha. Bili so mi smešni. Šele pozneje sem začela razmišljati, da ravnajo zelo pametno. Deklici sem se opravičila.

Vojna me ni preveč zaznamovala, čeprav je v samem jedru odjeknilo več strelav – človek je celo umrl. Takrat tega nisem vedela. Ob meni je stala moja mama in vedela sem, da se mi ob njej ne bo zgodilo nič. Blagor nam, ki smo v vojni spoznali samo zvok sirene za nevarnost.

Saša Horvat

Leta 1991 še nisem imela trinajst let, desetdnevne vojne pa se spominjam tako: na dan razglasitve samostojne države sem tudi jaz spremljala poročila po radiu in televiziji, a me je bilo, kljub veselju in sreči, zaradi informacij in govoric ljudi, strah. In to opravičeno. Naslednje jutro so mediji govorili o pohodu vojaških oklepnih vozil na območju večjih vojaških središč in o njihovih premikih iz južnih republik. V našem kraju si imel takrat občutek, da vladajo prave priprave na vojno stanje. Oče, sestra in jaz smo šli v trgovino v Žetale. Oče nas je hotel oskrbeti z osnovnimi živili, da ne bi imeli pomanjkanja, če bi bila vojna in če bi moral on oditi. Toda ko smo prišli pred trgovino, je bila tam prava zmešnjava. Vsi ljudje so namreč mislili enako kot moji starši, vse je zgrabila panika. Tako smo lahko takrat nakupili le majhne količine živil, ne toliko kot bi si kdo želel. Mislim, da smo takrat dobili samo pet kilogramov sladkorja, čeprav ga je oče hotel kupiti celo vrečo. Med vojno je oče redno hodil v službo v Celje. Vsak dan – včasih zjutraj, drugič opoldan, tretjič zvečer – se je vozil z avtobusom. Tako nas je bilo doma zelo strah, saj je avtobus vozil v obmejnem pasu. Tam pa bi bili lahko zaprli pot tanki iz Hrvaške. Na srečo se to ni zgodilo. Spomnim pa se, da je oče, vedno ko je prišel domov, povedal kaj novega. Govoril je tudi, da je mogoče, da ga bodo mobilizirali kar v službi. To se je zgodilo nekaterim sodelavcem. Zato smo takrat prestajali res velike strahove, bili smo presrečni, ko je prišel iz službe. Ampak očetu takrat ni bilo treba iti v vojsko. Nekje četrty dan smo sestra, brat, babica in jaz delali na njivi. Oče je bil v službi. Okopavali smo koruzo. Naenkrat smo slišali močno bobnenje. Bila so vojaška letala, ki so nebo hitro preletela, potem pa še helikopterji. Ti so letali zelo nizko. Imela sem občutek, da se bodo zaleteli v sosednji hrib. Ko so letala preletavala nebo, nisem vedela, kaj naj naredim. Nisem vedela, ali naj delam normalno naprej, naj jih radovedno gledam ali se skrijem. Bili smo tako šokirani, da smo samo nemo gledali v nebo. Tudi naslednji dan je bilo dogajanje zelo napeto. Da bi pregnala strah pred bobnenjem, sem šla sama v gozd z veliko posodo, se tam usedla med borovnice in jih nabirala. Tisti popoldan sem nabrala toliko borovnic kot nikoli pozneje. Zvečer smo doma kuhali borovničevo marmelado skoraj do polnoči, ko je prišel oče iz službe. Od takrat pa nobeno leto več nismo imeli domače borovničeve marmelade. Iz medijev pa mi je najbolj v spominu ostal Jelko Kacin, ki je bil takrat zadolžen za stike z javnostjo. Za ljudi je bil takrat pravi junak. Ljudi je nagovarjal, naj ne bežijo iz države, da bo to okupatorja še bolj vzpodbudilo k agresiji. Po nekako šestem dnevu vojne so se stvari začele umirjati. Čutiti je bilo zmanjšanje napetosti in strahu pri ljudeh.

Simona Horvat

Če se potopim deset let nazaj in pobrskam po spominu, mi najprej pride na misel naslednji dogodek. Bilo je toplo poletno jutro in že v zraku je dišalo po napetosti in vsi smo bili nekam preplašeni, pa vendar polni upanja, da ne bi na naši zemlji prišlo do tistega, česar smo se najbolj bali. Z bratom sva bila sama doma, starša sta bila oba v službi, mogoče je ta praznina še stopnjevala napetost. Mislim, da tisto jutro ni nihče zajtrkoval, televizor pa je bil prižgan že od jutranjih ur. Vse informacije smo dobivali prek njega, celo neposredno s prizorišč dogajanja. Tako natančno ne bi mogla opisati, kaj vse se je dogajalo, spominjam pa se, da sva z bratom skupaj nepremično strmela v ekran in požirala vsako novico, ki so jo posredovali. Kljub temu, kar smo izvedeli, sem se spraševala tedaj in danes: Koliko pa sploh vemo o resnici? Kaj pa se pravzaprav sploh dogaja. Kako je mogoče, da je do tega prišlo?

Kaj nam je tega treba bilo? Je to cena za samostojnost, za svobodo? Ali lahko naši možje v uniformah izgubijo nadzor nad dogajanjem in nam grozi vsesplošno prelivanje krvi? Bom tudi jaz priča dogodkom, za katere sem do tega trenutka slišala le iz ust babic in dedkov? In že sva z bratom strmela v televizor, poslušala in se spogledovala brez dialoga, besedi. V spomin so se mi vtisnile naslednje vesti: »...*strmoglavil slovenski helikopter, ki je terjal človeško življenje, ... streljanje v Šentilju, ... slovenski teritorialci branijo z vso odločnostjo vse vojaške objekte pred JLA, ... aktivirane so vse policijske enote...*« Potem nenadoma zatulijo sirene. Ni bila vaja gasilcev; zatulile so in oznanile zračno nevarnost. Z bratom sva obnemela, to je bilo nekaj, kar sva oba doživela prvič in nisva vedela, kaj bo temu sledilo. Sledila je vesoljska tišina, notranji nemir, napetost, situacija je bila nepredvidljiva in vsi smo samo razmišljali in čakali. Tako je bilo, dokler starša nista prišla domov in nama z bratom razložila njuni zgodbi tistega dne.

Kljub neprijetnim spominom na grenko dogajanje, ki smo ga takrat doživljali, ga vendar povezujem z nečim lepim – z osebo, ki nam je takrat še bila blizu, z nami in med nami, sedaj pa je tako daleč stran, z njim, ki ga imam tako rada, z njim, ki sva se skupaj igrala od majhnih nog, z njim, ki sva skupaj prebolela vodene koze, z njim, ki sva iz vrtca oba prinesla uši, z njim, ki sva skupaj prebila sleherne počitnice, z njim, ki sva za Dravo skupaj lovila klene, pa po odrasti, pa rdečeočke, z njim, ki ima danes svojo družino daleč stran od doma, domačih, z njim, ki smo danes tako malo, premalo skupaj, ... z bratom.

Anita Hostnik

Ko je prišlo do vojne, sem bil star štirinajst let. Doma sem bil v Velenju, takrat še Titovem Velenju. V tem mestu je bilo zaradi rudnika lignita veliko ljudi iz južnih republik, ki so si v Sloveniji služili kruh. Spominjam se sosede, Srbkinje, ki je vedno govorila, da bo prišla Srbija k nam, če ne zlepa pa s silo. Ob desetdnevni vojni se spominjam le napovedanega zračnega napada na Slovenijo. Ko smo slišali alarm, smo vsi iz ulice tekli v zaklonišče. A ne vsi v enega. Srbi so si uredili svojega, v katerega so si nanosili tudi hrano. Lahko bi rekel, da smo čutili ogretost v zraku, tudi med samimi prebivalci mesta Velenja, saj je tudi med njimi prihajalo do obračunavanj. Več o tej vojni sem zvedel ob služenju vojaškega roka, ki sem ga odslužil v Sloveniji. A to niso več moji spomini, temveč kruta dejstva, ki bodo ostala zapisana v zgodovini naše domovine.

Boštjan Iršič

»**Vojna je!**« **Grožnja je postala realnost.** Star sem bil enajst let in takoj sem si začel predstavljati, kako bom kot pastirček pomagal v vojni. Takrat sem veliko prebral o partizanih in drugi svetovni vojni, tako da me je takrat prevzemalo prijetno vznemirjenje. Še posebej en dogodek se mi je posebno vtisnil v spomin. Bila je nedelja in tako kot vsako nedeljo sem šel ob deveti uri k maši. Bil sem ministrant in na to posebej ponosen. Spomnim se, da se je tisto nedeljo zbralo pri maši zelo veliko ljudi. Vsi smo bili prestrašeni ob razpletu dogodkov. Nekje na sredi maše pa se je nekaj zgodilo. Organist je našemu župniku prinesel listek. Opazil sem, da je župnik malo prebledel, potem pa povedal ljudem v cerkvi, da so sirene označile nevarnost zračnega napada. Jasno se spomnim potez obrazov, ki so najprej nemo sprejeli novico, potem pa je večino pograbila panika. Župnik je nehal

maševati in ljudem rekel, naj gredo domov. Cerkev je bila v trenutku prazna. Ostala sva samo jaz in župnik. V tistem trenutku pravzaprav nisem vedel, kaj naj. Veliko ljudi, ki sem jih poznal, so pretreseni odšli domov. Takrat sem se spomnil naše družine in kar stisnilo me je pri srcu. Nikdar ne bom pozabil, kako je župnik pokleknil pred oltar in začel moliti, jaz pa sem stekel domov. Prizor župnika pred oltarjem ob zračnem napadu me je navdihnil s takim pogumom, da se dejansko nevarnosti sploh nisem zavedal. V tistem trenutku sem se počutil neranljivega in poln adrenalina sem pomagal starejšim v zaklonišče. Grožnja je bila resna, vendar meni se je zdelo, kot da plavam nad oblaki in da sem samo eden izmed junakov iz knjig, ki sem jih prebral.

Andrej Janežič

Čas, ko sem prvič spoznal ljubezen, ko sem začel iskati, kdo pravzaprav sem, je bil čas sprememb. Fantu pri šestnajstih letih je bilo zelo težko razumeti igrice, ki so jih igrali odrasli. Igrali so jih na nepošten način in s tem begali že tako zbegane glave mladostnikov. V mislih imam tisto jutro, ko me je mami zbudila z zanjo grozljivo vestjo: »*Napadli so nas.*« In takoj zatem sirene, ki so oznanjale zračni napad. Televizijski prenos bojev za mejne prehode Holmec, Šentilj in Radgona, sestrelitev helikopterja v Ljubljani, barikade okoli celjske vojašnice in na mnogih drugih mestih, so moje starše navdajali s strahom in skrbjo, ki sta počasi, a vztrajno lezla tudi v moje kosti. Iz dneva v dan je moj strah rasel, pa čeprav se sploh nisem zavedal, kaj in zakaj se dogaja. Vse novice, ki smo jih dobili iz medijev, so nas opozarjale na nevarnost, vendar jaz nisem občutil te nevarnosti. Mogoče zato, ker sem do tistega trenutka vedel za vojne, ki so se dogajale daleč od nas. Zato je bilo zelo težko sprejeti dejstvo, da se to, kar se ponavadi dogaja drugim, sedaj dogaja nam. Strah, ki se me je polasčal, je bil pravzaprav strah mojih staršev. Strah me je bilo, ker je bilo strah njih. Velik vtis name sta, kljub vojni, naredila mir in tišina. Zdi se mi, da so v tistih dolgih dneh tudi ptice pozabile peti. Mestni hrup je izginil, nikjer ni bilo žive duše. A kljub temu se je na našem vrtu v tistih dneh zgodilo nekaj čudovitega. Prvič so dozorele jagode. Namen naših takratnih nasprotnikov ni bil osvojiti Slovenijo, saj bi v tem primeru vojna trajala veliko dlje in tudi občutili bi jo drugače. Imeli smo srečo. In čeprav je vojna trajala le deset dni, je v tem kratkem času umrlo kar nekaj pogumnih Slovencev. Brez njih naša Slovenija ne bi bila naša. Slava jim!

Boštjan Jug

Prepis iz mojega dnevnika

25. 6. – torek: Zdaj so pred nami dolge počitnice. Upam, da bodo sončne in vesele. Danes pa je še nekaj pomembnega. Slovenija je danes postala samostojna država. Na naši šoli je okoli 350 vojakov, teritorialcev. Spijo v telovadnici. Če hodiš okrog šole po deseti uri je zelo nevarno. Vsa Slovenija je v vojni pripravljenosti. Jutri bo prvi dan osamosvojitve. Če nas seveda priznajo tudi druge republike in države. To pa mislim, da nas ne bodo. In v tistem trenutku nas lahko naši drugi narodi napadejo. Dovolj o politiki!

27. 6. – četrtek: Drugi dan je in se ti, dragi dnevnik, spet oglašam. Ljudje, vojna, vojna nam preti. Včeraj smo se veselili, ker smo se osamosvojili, danes pa smo pred prelivanjem krvi. Zakaj? Jugoslovanska armada je že zasedla naše meje. S tanki, z letali, z vsemi bojnimi

pripomočki. Naši vojaki, teritorialci pa seveda hočejo zasesti naše meje. Neverjetno in strašno. Veliko ljudi in vojakov je že ubitih. Tanki so vozila kar rušili, naredili iz njih prave otroške igrače. Tank je skoraj povozil enega novinarja, a ga je na srečo rešil naš vojak. Cel dan poslušam radio, se zgražam in gledam televizijo. Čez Slovenijo letajo tudi letala. Leteli so čez naš blok. Skoraj me je bilo konec. Če bi armada hotela napasti civilno prebivalstvo, nas, nam bodo pomagali Nemci in Amerikanci. Jokala sem se! Nočem takšnega življenja! Ura je točno deset zvečer. Zunaj je temno, zvezd na nebu ni, piha močan veter, noč bo strašna. Strašna, kot tudi jutrišnji dan! Z očetom sva odšla kupit zalogo hrane. Ljudje so preplašeni. Vsak trenutek nam preti vojna. Vojna! Tega si ne morem predstavljati. Živčna sem in najraje bi kar umrla. Nočem, da bi me kdo drug ubil. Hočem mir! Zakaj smo ljudje taki? Kakšna bo noč? Bo mirna, ali ne? Bodo vojaki streljali? Mislim, da bo mučna, strašna noč, ki bo zahtevala nešteto žrtev. Zakaj vse to? Ali smo ljudje res takšne zveri? Saj smo! Nastali smo iz pračloveka, ki je bil zver in to imamo še zdaj v krvi. Hudo bo! Strah me je! Tako strah! Ne bom mogla spati! Mogoče se ti ne bom mogla nikoli več oglasiti. Toda zapomni si nekaj! Rada te imam! Rada imam vse vas! Ves svet! Svet, kjer so ljudje dobri. Nisem slaba duša, dobra sem, mogoče se to včasih ne vidi, toda jaz sem, jaz! Če sem bila kdaj do koga nesramna, mi oprostite. Rada vas imam in vedno vas bom imela. Rada vaju imam oči in mami! Rada te imam dedi in oma, rada te imam Marinka, Miran, Mira, Petra, Valentina, vse vas imam rada. Tina, tebe imam rada, si moja najboljša prijateljica. Branka, Nina, vse vas imam rada. Mogoče se ne bomo več videli. To je vse!

28. 6. – petek: Ura je osem zjutraj. Zvečer sem komaj zaspala, tako me je bilo strah. Še sreča, da v Celju ni nič, in je čisto mirno. Teritorialci so že razstrelili nekaj tankov. V Celju pred kasarno je močna barikada, da varuje kasarno, da vojska ne bi prišla ven. Zaenkrat je še v Celju mirno. Vojska se je že predala v nekaterih bitkah, ti vojaki armade niti ne vedo, zakaj se bojujejo, zato se kar predajo. Oficirji armade so jim rekli, da nas bodo napadli Avstrijci, tako da se morajo pač bojevati. To je neverjetno. Ljudje, ki smo toliko let živeli v eni državi, v Jugoslaviji, ki je praktično že razpadla, se zdaj bojujejo med sabo, teritorialci dajejo življenja za Slovenijo, v armadi pa nekateri vojaki sploh ne vedo, zakaj so tukaj, zakaj se bojujejo, toda morajo izpolnjevati ukaze njihovih oficirjev. Nočem prelivanja krvi! Upam, da se bo jugoslovanska armada predala. Upam! Če bo kaj novega se ti oglasim. Nadaljevanje ...

Ura je točno pol dveh popoldan. Zunaj sije sonce, toda vojna je tu in vsako uro je slabše. Letala so že napadla Brnik. Kmalu bodo letala odvrгла bombe tudi na Dravograd. Včasih, ko se jočem, mislim, da vse to sanjam. Mislila sem, da bo pri nas v Sloveniji mir. Mir in dobro življenje. Zdaj sem doma, strah me je in jočem se vsako minuto. Če bi morali bežati, bi morala psa verjetno pustiti! Toda raje umrem!

1. 7. – ponedeljek: Danes te že lahko pozdravim z lepim pozdravom, ker sem malo boljše volje. Ob šestih zjutraj so se morale vse oborožene sile JLA takoj vrniti, od koder so prišle. Včeraj, 30. 6., pa je bil odločilni dan. Vsi trije, oči, mami in jaz smo spali skupaj, ker je mene bilo strah. Ura je bila devet. Kar naenkrat je po radiu napovedovalec rekel, da v Sloveniji čez petnajst minut lahko pričakujemo zračni napad. Zatem je začela tuliti sirena. Tako hitro se v življenju še nisem oblekla. Roke, noge, celo telo se mi je treslo. Pograbila sem tudi očetovo masko, če bi spustili kakšne pline. Tekli smo v klet, a nas je poklicala

Tina, da naj pridemo k njim v stanovanje, saj stanujejo čisto spodaj. Pri njih je bilo še nekaj sosedov. Drugi so bili na hodniku in nastal je kar precejšen preplah. Začeli smo jokati, nato smo se malo umirili, toda tresli smo se po celem telesu. Letala so se že dvignila in odletela iz Zadra in Bihaća. Odšli smo ven pred vhod. Naenkrat je spet zatulila sirena, spet je nastal preplah, kričanje, jaz pa sem obstala pred vrati, ker sem slišala, da ta sirena ni tulila tako kot prva. Tulila je ravno, brez zavijanja. Hitro sem stopila na hodnik in prebrala, da ravna sirena pomeni konec vseh nevarnosti. Zakričala sem po hodniku, da je to konec in vsi smo srečni prišli ven. Letala so prišla v slovensko ozračje, toda odvrгла niso ničesar. V življenju me ni bilo še nikoli tako strah. Včeraj, 30. 6., je bil dan življenja in smrti.

3. 7. – sredo – en teden strašne vojne: Kmalu bom imela rojstni dan. Komaj ga čakam, pa čeprav zaradi trenutnih razmer ne bo vesel. Stara bom trinajst let. Komaj! Včeraj smo morali spet v klet, saj je bil spet dan alarm za zračni napad. Letala so preletela slovensko nebo, toda na srečo niso odvrгла ničesar. Zdaj je ura 15.30, pred približno petnajstimi minutami je čez Celje peljal velik helikopter. Pravijo, da prevažata sanitetne pripomočke za ranjene vojake JLA. Ta vojna me bo spravila v grob. To ni prava vojna, ampak psihična, živčna vojna. Sploh pa se mi vse skupaj zdi trapasto. Kar mislim si, da bomo morali kar vsi umreti. Danes so se iz Beograda že napotili tanki, okrog stoosemdeset jih je. To je grozno. V Sloveniji se za silo položaj umirja, v Gornji Radgoni ter tudi v Škofijah – mejni prehod, se razmere še niso umirile. Kdaj bomo sploh imeli mir, če ga sploh bomo kdaj imeli? To se marsikdo sprašuje. A kdo ve? Mogoče nihče. Ali pa dva hudiča. Milošević in Marković, ki se vedno tako sladko nasmihata. Počitnice so uničene. Tinina Anglija je menda šla po zlu, moja Italija tudi. Zdaj je naš hobi pred blokom badminton. Vsi ga igramo, če le nismo v zaklonišču. Sploh nimamo več mirnega življenja, saj nas je kar naprej strah, kdaj bo zatulila sirena. Veliko pa jih je, ki igrajo badminton. Nas je krepko čez dvajset.

14. 6. – nedelja: Zdaj ti že lahko spet rečem *»aloha«*, ker je za zdaj v Sloveniji popoln mir. Vojaki so se s svojimi vojnimi sredstvi umaknili v kasarne. To pa ne pomeni, da je konec nevarnosti. V Srbiji je že dvesto tisoč mobiliziranih ljudi in neverjetno je, kakšne grozote delajo četniki na Hrvaškem. Eno vas so dobesedno zbrisali z zemljevida. Razmere na Hrvaškem so grozne.

Sandra Kač

Bil je junij, pisalo se je leto 1991. Začele so se težko pričakovane počitnice. To leto s starši ne gremo na počitnice v okolico Zadra. Kot trinajstletnica sem si to razlagala po svoje. Ne gremo zato, ker na morju brat vedno zboli, starši ga vozijo k zdravnikom, na koncu pa itak prej pridemo domov. Bom pa preživela počitnice s sošolkami na kopališču v Kidričevem. V prvih dneh je bilo vreme čudovito. Doma sva z očetom urejala zelenico pred hišo. Iz službe je prinesel drevo in zasadili smo ga pred hišo. *»Pod to lipo bom nekoč postavil kamnito mizo,«* je govoril. In že je napočil dan, ko smo se s kolesi odpeljali na bazen. Žal je dan hitro minil in opečeni smo se odpravili domov. Hitela sem proti domu, saj me je zvečer v Cirkovcah čakal nastop ob osamosvojitvi Slovenije. Doma sem presenečeno odkrila ravnatelja šole, ki je mami pomagal šivati slovensko zastavo. Bila sem ponosna na svojo mamo. Proslava je potekala brez zapletov. Posadili smo lipo, pevski zbor je prepeval

pesmi, plesalci so plesali ... utrujena sem odšla domov. Naslednji dan me je zbudila mama in mi povedala, da je vojna. Pa saj je bil le miren dan in o vojnih grozotah, ki jih vidim po televiziji, ni bilo duha. Nisem se ubadala s temi vprašanji. Dan je potekal normalno, kot vsi dnevi na vasi. Starši so večino časa preživali pred televizorjem in poslušali poročila. Jaz pa sem se dolgočasila ob knjigah, se igrala s prijatelji. Kmalu je bil 30. junij, moj štirinajsti rojstni dan. Vojno stanje je še trajalo, okna v hiši so bila zastrta, televizija in radio prižgana. Zabava ob rojstnem dnevu je seveda odpadla, saj so prijatelji morali ostati doma pri starših. Mama je pekla torto, jaz sem gledala televizijo. Prekinitev programa. Zračni napad na Maribor. Pomislila sem, naj se na moj rojstni dan ne zgodi nič hudega. In res se ni – pri nas. Proti večeru so prišli prijatelji z vasi. Sproščeno smo se igrali na dvorišču, se sladkali s torto. Rojstni dan je minil. In minilo je obdobje vojne. Julij in avgust sta bila topla meseca in septembra sem prišla prav tako zagorela v šolo, kot da bi bila na morju. Vsi smo bili sproščeni in obujali smo spomine na dogodivščine ob bazenu. O vojni smo govorili samo med urami zgodovine in še to čisto malo.

Petra Kacijan

Zjutraj je prišel k meni Sandi in predlagal, da bi se šla vsak s svojim mopedom voziti po motokros stezi. Odpravila sva se na drugo stran Boča, v Lemberg. Na poti sva naletela na cestno barikado, velik kup peska in napis: Pozor, mine! Kljub temu sva prevozila oviro in prišla do motokros steze. Navdušena sva se pognala po stezi v hrib in obtičala na vrhu. Najino navdušenje je splahnelo, ko sva zrla v (tako se nama je zdelo) navpično stezo, po kateri se bova morala spustiti nazaj na cilj. Sam sem nekako počasi in strahoma pridrsel na varno, Sandi pa je, ker se ni hotel previdno spustiti, ampak kot pravi tekmovalec, padel. Na srečo mu ni bilo nič hudega, dobil je nekaj odrgrnin (kot običajno). Ko sva se vozila domov, so naju že pred cestno barikado ustavili vojaki Teritorialne obrambe in naju pošteno ošteli, češ kako si sploh upava voziti po cesti, in naju nagnali domov. Sama sva imela seveda druge načrte. Ko sva prišla nazaj v Poljčane, sva se strinjala, da se greva še naprej voziti po gozdnih cestah. Izbirala sva, ali greva na Boč ali po neki drugi cesti preko goric. Odločila sva se za slednje in še naslednjo uro preživela skupaj na vratolomni vožnji na nepreglednih ovinkih. Ko sva se vračala, sva se oglasila še pri Tonetu, Sandijevem sošolcu, ki nama je povedal, da so letala bombardirala vojaške objekte na Boču in da so izstrelki padli tudi v dolino... Sam pri sebi sem si oddahnil, ker si nisva izbrala druge poti, še posebej ko sem videl, da so rakete zadele tla tik ob cesti na Boč. Pozneje (ko sem se že vrnil domov) je telefonirala mama iz službe in naročila, naj greva z bratom zaradi varnosti v klet, vendar je nisva ubogala. Oče je rekel, da se ne namerava skrivati, ker tudi klet ne zadostuje za zaščito pred rušilno močjo morebitne bombe in se s »*flaškonom*« vina usedel na klop pod brezami pred hišo. Kot brezskrbni petnajstletnik sem se šele čez nekaj časa zavedel, da se je začela (in tudi hitro končala) vojna. Spominjam se, da sem tudi občutil duha vojne (strah in nemoč), ko sem pomislil na morebitne posledice, če bi se spopadi razširili po vsej deželi in ko s em pri televizijskih poročilih videl žrtve in zaznal napeto pričakovanje dogodkov.

Aleš Kavkler

V tem času je bila vsa družina doma. Mama je po poklicu kozmetičarka in dela v Termah Zreče, le-te pa so bile zaradi izrednih razmer zaprte. Tudi očka ni delal v trgovini, imeli so le dežurstva.

Zelo dobro se spominjam prvega dneva, natančneje jutra, ko smo se doma po dolgem času lahko vsi skupaj zbrali pri zajtrku, kar se pri nas ni pogosto dogajalo. Še danes se živo spominjam pečenih kruhkov z maslom in domačo marelično marmelado. Verjetno sta nas oče in mama zbrala skupaj zaradi bojazni, da se ne bi nikoli več videli. Predvsem oče je razglasitev vojnega stanja vzel zelo resno, kajti spomin na njegovega očeta in mamo, ki sta v drugi svetovni vojni bežala čez mejo, je bil še vedno zelo živ. Po zajtrku nam je oče vsem razdelil nahrbtnike, v katerih smo imeli švicarski nož, vrv, plastične vrečke, čutarico, baterijo, vžigalice in najnujnejše osebne stvari (topel pulover, debele nogavice, milo...) ter spalno vrečo. Oče je lovec in zato je izpraznil svojo lovsko omaro s puškami in naboji in tako je vsak od nas dobil tudi svojo puško z naboji za osebno obrambo. Z vso potrebno prtljago in radiom za obveščanje o vojnih dogodkih smo v času prvega alarma zbežali v klet z ozkim hodnikom, kjer ni ne oken ne vrat. V garaži smo imeli pripravljen avto s pripeto prikolico v primeru nenadnega odhoda. Dobro se spominjam kaj je bilo na prikolicici: zaboj olja, sladkor, sol, moka, kruh, sokovi in čokolade za kritične trenutke. Tudi na našo muco nismo pozabili. Tudi zanj smo imeli pripravljeno majhno potovalko.

Po koncu desetdnevne vojne se spominjam, kako sva s sestro Lučko hodili igrat karte k sosedom, seveda v klet. Tako smo jim pojedli celotno ozimnico. V družini smo bili, kljub koncu vojne, dogovorjeni, da še vsaj nekaj časa nihče od nas ne odide predaleč od doma.

Kristina Klajne

Spomini na vojno v Sloveniji ne vsebujejo prav veliko, pa vendar se spominjam nekaj stvari, veliko tega pa sem videl na televiziji in slišal po radiu.

Bil je sončen junijski dan, ko smo se s starši odpravili v Gornjo Radgono k babici. Šel sem na česnjo in naenkrat je močno pribrnelo. Gledal sem po zraku in dobrih dvajset metrov nad seboj videl vojaško letalo. Zelo sem se ustrašil. Pozneje sem izvedel, da je bil pilot letala po rodu Slovenec, ki so mu dovolili leteti mimo hiše, v kateri je prebival. Živi namreč v Apačah. Pozneje se je ta pilot tudi predal TO. Nadalje se spominjam, da je bila nedelja. Jaz sem še spal, ko naenkrat začne zavijati sirena. Sprva se nisem zavedel, da je to alarm za zračni napad. Tedaj je v sobo prihitela mama in mi rekla, naj se hitro oblečem, ker moramo v zaklonišče. Nekaj minut zatem smo že bili v zaklonišču. Tam smo preživeli nekaj ur, nato smo se vrnili v stanovanja. Spominjam se tudi naslednjega dogodka. Mama, oče, sestra in jaz smo bili na vikendu, kjer smo nekaj delali na njivi. Zaslišali smo alarm, vendar ga nismo vzeli zares, kajti mislili smo, da se na vasi ne more nič zgoditi. Vikend imamo blizu Gornje Radgone. Naenkrat smo zaslišali brnenje letalskih motorjev. Odvrgli smo motike in stekli v zavetje. Mama je nama s sestro rekla, da morava domov v zaklonišče. Tako sva se po stranskih poteh z mopedom odpeljala v zaklonišče. Pozneje sem izvedel za spopade v Gornji Radgoni, kjer je takrat padla že prva žrtev. Ko sem to izvedel, me je postalo zelo strah za vse sorodnike, ki živijo v Gornji Radgoni. Po telefonu smo jih poklicali in se dogovorili, da pride oče zvečer po njih po stranskih poteh. Ko so sorodniki prišli varno k nam, so nekateri povedali, kaj vse se je zgodilo. Teta je povedala, da so ostrostrelci preluknjali njeno stanovanje, prav tako tanki, ki so zadeli cerkev. Druga teta je povedala,

da jim je granata razdejala stanovanje, ki je prav poleg meje. Zelo pa nas je skrbelo tudi za strica, ki je bil vodja gasilcev. Nekaj dni pozneje nas je pretresel naslednji dogodek. Zvečer pozvoni pri nas. Mama gre odpret in pred seboj zagleda dva vojaka, vendar na srečo pripadnika TO. Prišla sta po ključ od kulturnega doma, saj je bil oče takrat upravnik tega objekta. Mama jima je šla odklenit in takrat je prišlo še veliko vojakov TO, ki so do takrat bili poskriti. Pozneje so nama povedali, da so bili v Gornji Radgoni in da so pomagali zavzeti vojašnico. Spominjam se tudi, kako sem z balkona gledal, kako so letala JLA bombardirala Štrihovec. Izvedel sem, da so bili tam žrtve nedolžni tuji državljani. Za konec pa zame verjetno najbolj strašen dogodek. S prijatelji smo bili na igrišču, ko se je mimo pripeljalo terensko vozilo JLA. Iz vozila je stopil poveljnik in nas v hrvaščini vprašal, ali vemo, kje se skriva E. Š., ki je bil takrat v jugoslovanski vojski. Bil je tudi naš prijatelj. Kljub temu, da nas je bilo strah, ga nismo izdali, čeprav smo vedeli, da se skriva pri nekem kmetu. Na srečo so se jugoslovanski vojaki odpeljali naprej. Kasneje nam je E. Š. povedal, kako je zbežal iz kasarne s še petimi drugimi vojaki. Srečno so zbežali le trije, ostale tri pa so jugoslovanski vojaki žal ubili s streli na bodeči žici. To nam je povedal E. Š.

Denis Klampfer

Ko se je začela vojna, sem končal osnovno šolo. S prijateljem sva se odločila, da si bova s počitniškim delom prislužila nekaj denarja, in njegov oče nama je priskrbel službo pri cestnem podjetju. Opravljala sva različna dela, med drugim sva pomagala barvati prehode za pešce in oznake na cesti, vzdrževati prometne znake, odpravljati posledice neurja (podrta drevesa na ulicah),... Najbolj nama je bilo všeč, ko sva dobila nalogo, da pobarvava vse klopi v celjskem mestnem parku. Vmes sva se zabavala, nihče naju ni pretirano kontroliral, zato sva imela dosti časa tudi za najstniške vragolije.

Ravno takrat so se v Celju začeli pripravljati na nekakšen svetovni kongres*, in naša naloga je bila, da ulice okrasimo z zastavami. Vmes se je začela vojna. Nastala je zmeda, nismo vedeli ali kongres sploh bo. Vseeno smo nadaljevali delo. S prijateljem sva obešala zastave, dokler nisva prišla do droga, ki je bil neposredno nasproti celjske vojašnice. Med vojašnico in nama je bila le cesta, bila sva oddaljena le nekaj metrov od nešteto oken velikanske stavbe, polne jugoslovanskih vojakov v času, ko nihče ni prav dobro vedel, kaj se bo zgodilo. Ceste so bile zaprte z barikadami, stražili so jih teritorialci, tu in tam je pripeljal kakšen avto, pešcev skoraj ni bilo na spregled, visoka napetost v zraku. Niti predstavljati si ne morem, kakšno razpoloženje je moralo biti takrat v vojašnici, kaj je rojilo po glavah vojakom različnih narodnosti, ki so bili ujetniki stavbe in žice okrog nje, ki so vedeli, da se je začela vojna, niso pa vedeli, kako, kdaj in če, se bodo sploh lahko vrnili domov. Strmeli so skozi okna zastražene vojašnice, neposredno nasproti njih, med dvema ognjema, pa sta se dva (skoraj) srednješolca trudila na drog obesiti slovensko zastavo. Ko sva se naloge lotila, naju je spreletelo. Zastava..., vojak..., zastava..., vojak... Nekaj časa sva vztrajala in tiho čakala, bo priletel kakšen naboj ali ne? Koliko je potrebno, da se enemu izmed njih »strga« in pograbi orožje??? Zagrabil naju je strah in v trenutku je padla odločitev: na tem drogu ne bo visela zastava! Plazila sva se stran, skrivala za tovarnjakom, kot v filmu, in za tisti dan sva opravila.

*Ustanovitveni zbor Svetovnega slovenskega kongresa

V Celju med desetdnevno vojno ni bil izstreljen niti en izstrelek. Kljub temu sem na nek način okusil, kakšen občutek je, ko človek stoji pred »*nišanom*«, v negotovosti, kaj se bo zgodilo.

Peter Klemen

Vojna? Ja, lahko bi se ji tudi tako reklo, čeprav si nekateri pod to besedo predstavljamo nekaj povsem drugega, kot pa tisto, kar smo pred nekaj manj kot desetimi leti doživeli prebivalci Slovenije. Vsaj tako je bilo pri nas na podeželju, kjer prave vojne pravzaprav sploh ni bilo občutiti.

Kolikor se spomnim, je na srečo pravzaprav sploh nismo jemali tako resno, kot je v resnici bila, pa čeprav se je le streljal in pol od tod že lahko dalo občutiti nekaj povsem drugega, tistega, čemur strokovno rečemo vojna. Spominjam se vseh tistih zavijanj siren, ki smo se jih že rahlo naveličali, saj na srečo vseh nas seveda ni k nam zavilo ničesar, razen nekaj negotovosti in strahu. Na srečo. Ja, sreča. Ta je bila verjetno zaslužna za to, da smo jo Slovenci tako lepo in dokaj poceni odnesli v tistih groznih, pa vendar za nas tako zelo pomembnih desetih dneh.

Verjetno je bila temu, da vsega pri nas le ni bilo tako za doživeti, kot kje drugje, kriva televizija. Kajti vedno, ko smo lahko prek tega medija spremljali vojne po svetu, vojne za pravico ljudi, za svobodo, ne nazadnje pa tudi za samostojnost, nikoli nismo verjeli ali pa upali verjeti, da se lahko kaj takega zgodi tudi pri nas. No, pa se vendarle je zgodilo in hvala Bogu tudi hitro končalo, žal tudi z nekaj žrtvami, ki pa tako menda sodijo k davku vojne. Ne vem. Ne vem, čemu pravzaprav je vse to sploh bilo potrebno, vse te grozote, ki so jih nekateri ljudje morali preživljati.

No, pa vendar smo tudi to preživeli. V glavnem so spomini na to desetdnevno vojno različni od človeka do človeka, od tega, kako jo je kdo doživel, seveda. Vem, da sem jo doživljal s prijatelji, ki smo se vse tiste dneve neprekinjeno igrali in uživali poletne počitnice, naše igre pa ni mogel zmotiti niti neprestano zavijajoč glas bližnje gasilske sirene. Na srečo. Ko bi le vsaka vojna bila takšna. Navsezadnje smo pa le bili samo otroci, ki pa vsega tistega direndaja nismo preveč razumeli. Kako tudi bi, ko pa je menda niso najbolje razumeli niti odrasli ljudje. V tistih dneh, ko je »*divjala vojna*«, se spominjam, da so bile »*dovoljene vse sanje*«.

Aleš Klinc

Bilo je konec junija leta 1991. Otroci iz naše ulice smo pod sosedovim orehom igrali karte. V vročem dnevu smo se vsi tiščali bliže deblu, da bi se pod senco krošnje vsaj malo ohladili, toda kar naenkrat smo imeli vsi dovolj prostora. Ali je krošnja tako hitro zrasla? Ne, oreh je preletel velik, jekleni ptič in nas še preveč ohladil. Otroci smo se naenkrat razbežali. Sosedova fanta domov, drugi pa v klet k mojemu stricu. Ja, bila je vojna! Vojna, v kateri se je rojevala naša Slovenija.

V kleti smo se počutili varneje. Tam je bilo vse, kar smo potrebovali. Postelje, hrana, mir. Vsaj navidezen. Imeli smo drug drugega. Vsi smo trepetali teta, bratranec in sestrične, mamica in tudi moj ati, ki mu na srečo ni bilo treba iti v boj. Žal take sreče niso imeli sosedovi otroci. Njihov oče je moral v Pekre, v prvo bojno linijo. Vsak dan smo vsi nestrpno

pričakovali, kdaj bo stric Jože poklical in presrečni smo bili, ko smo ga neko popoldne lahko, sicer le za kratek čas, a vendarle obiskali. Nam, otrokom, se je ta stric zdel pravi junak. Imel je svojo puško in pravo uniformo. Nič se ni bal sovražnika. Vsaj takrat je tako pravil. Pozneje pa mi je povedal, da mu pa čisto vseeno le ni bilo, a da nas, otrok, takrat ni hotel preveč strašiti.

Spomnim se, da sem vsak dan spremljala prav vsa poročila in tiskovne konference tedanje vlade. Se bo JLA le vdala in zapustila našo deželo? Kako dolgo bo vse to še trajalo? Najbolj strah me je bilo, da bi se ves boj spremenil v grozotno vojno, takšno, o kakršni sem brala v knjigah o pogumnih kurirjih in kurirkah, ki so med drugo svetovno vojno prenašali sporočila partizanom. Groza me je bilo ob misli, da bi morala zapustiti naš dom, vse spomine, ki so se nabrali v njem in bežati v gozd. Pakirala sem stvari v potovalke, vse sem želela odnesti s seboj. Fotografije, medvedke, knjigo, ki sem jo za praznik dobila od babice. A na srečo so se stvari obrnile drugače... »*Zadnje enote jugoslovanske ljudske armade se pomikajo proti južni meji in zapuščajo Slovenijo...*«, so bile besede, ki so mi še dolgo odmevale v ušesih. »*Naš stric se je vrnil domov, torej je res konec vojne. Hvala večnemu Bogu.*« To so bile misli, ki so me takrat večkrat prešinile. In zares sem bila srečna. Srečna, ker so nam pogumni možje priborili prihodnost. Ta prihodnost sicer res ni zmeraj takšna, kot bi si jo ti junaki in vsi ostali Slovenci želeli in zaslužili, a vendar je naša – slovenska, odvija se v Sloveniji, v svobodni in samostojni državi, ki se počasi uči, kako preživeti v družbi večjih narodov in držav. Dolžni smo preživeti in ohraniti naš rod in našo domovino že za mnoga tisočletja. Dolžni vsem tistim, ki so za našo prihodnost darovali svoja življenja. Dolžni smo sebi.

Metka Kobalej

Spomini na tisto vojno... Moram priznati, da se ne spomnim kaj dosti, le nekaj drobcev. Pač bolj ali manj odraz nezainteresiranosti tistih mojih dvanajstih ali trinajstih let za tako imenovano politiko.

Spominjam pa se, da je bila mama zelo razburjena, da je nakupila »*fasunge*« in da smo šli vsi skupaj neki dan – mogoče po sireni ali pa tudi ne, ne vem – v zelo staro klet, ki je zelo spominjala na kakšno hišo strahov. Ja, nekako sem se sama navzela neke razburjenosti in vem, da me je danes tega sram, da sem si celo želela neke akcije. Nekaj konkretnega, česar pa v našem podeželskem kraju pod Bočem ni bilo. Tako da sem bila celo malo razočarana. Spomnim se samega odpravljanja v klet. Mi trije otroci smo za vsako ceno hoteli rešiti še psa in kokoši (za krave in prašiče ni bilo prostora). Zraven smo vzeli tudi svoje najdragocenejše stvari. In te živali. Mislim, da smo vsi nekako mislili, da se bo zdaj zdaj kaj zgodilo. No, nekateri smo si, žal, to tudi želeli. Moja sestra, takrat stara devet let, je bila zelo razburjena, ker je pozabila vzeti s sabo vse barbike – no, imela je vsaj vse svoje marke. To je bila ta »*moja*« vojna. Hvala Bogu, da se je končalo tako kot se je. Pa se te sreče milosti še zavedam ne. Človek ne ceni miru, dokler ga ne izgubi.

Jasmina Kodrič

Kako sem izvedela za začetek vojne, se niti prav ne spominjam. Čeprav sem končala šesti razred, mi politično dogajanje v Sloveniji niti malo ni bilo jasno. Mislim, da sploh

nisem občutila pretiranega strahu. Bila sem le vznemirjena in z leto dni starejšo sestro sva to vzeli skorajda kot pustolovščino. Mediji so priporočali, da naj si ljudje uredijo zaklonišča. Ker smo takrat stanovali v majhnem bloku, smo mama, sestra in jaz začele urejati naš kletni prostor. Oče je skoraj vsak dan po službi odšel dežurati na Krajevni urad, kjer so imeli radijski oddajnik. V klet sem si odnesla svoje najljubše stari. Seveda sem vzela tudi knjige, saj sem si mislila, da bomo morda dolgo v kletnih prostorih in nam ne bo dolgčas ob branju knjig. Ob večerih so priporočali zatemnjena okna in svetovali, naj se ljudje zvečer raje zadržujejo doma. Torej sva večino tistih dni s sestro preživeli doma, čeprav so se že začele počitnice.

Spomnim se enega dogodka, ki se mi zdi še posebej zanimiv in celo malo smešen. Bilo je dopoldan v nedeljo in ljudje so bili pri maši, ki se je začela ob devetih. Sredi maše pa so se oglasile sirene za nevarnost zračnega napada. Župnik je prenehal z mašo in ljudem svetoval, naj gredo čim prej domov. Ljudje so se vsuli iz cerkve in odhiteli. Naše stanovanje je bilo od cerkve oddaljeno dvesto metrov in mi smo gledali skozi okno, ali sta morda med odhajajočimi tudi dedek in babica, ki sta nam potem povedala potek dogodkov v cerkvi. Z avtom sta se pripeljala do nas in počakala na konec preplaha. V klet nismo šli, ampak smo ostali v stanovanju.

Zapomnila sem si tudi dogodek, ko so se skozi našo vas peljala oklepna vozila in tanki. Mami sem predlagala, da bi to vožnjo posneli z video kamero, vendar se ni strinjala. Toda na koncu smo posneli zadnja odhajajoča vozila, ko ni bilo več čutiti nevarnosti. Takrat sem opazila, da je ljudi, ki živijo sami, takšnih stvari bolj strah. K nam je prišla na obisk gospa srednjih let, ker jo je bilo samo v stanovanju strah, k sorodnikom pa ni mogla. Takšen tempo življenja je trajal le nekaj dni in potem se je vse vrnilo spet na stare tire.

Katja Koroša

SFRJ kot umetna tvorba komunistično socialističnih tvorb je morala propasti.

Prevelike razlike med narodi in njihovimi kulturami so se, kot že velikokrat v zgodovini, pokazale kot nepremostljiva ovira. Do te ovire je prišla tudi Slovenija, ki je bila v Jugoslaviji najmanjša, vendar zelo liberalna med drugimi konservativnimi. Mladina, ki je bila v zgodnjih devetdesetih letih stara okoli petnajst let, je bila najbolj v precepu. Del te sem bil tudi sam.

Spoznanje miru nam je prišlo že v kosti in nenavadne ter bliskovite spremembe niso prišle do izraza. Tako brezskrbna je bila misel trinajstletnika, ki jo je oblikoval v svoji baročni lahkomiselnosti. Brat, ki je bil tik pred služenjem vojaškega roka, je bil prav tako brezskrben. Tudi on je živel in bil socializiran v duhu *»bratstva in edinstva«*. Letališče v Mariboru je bila nedvomno ena od strateških točk Slovenije. Ob njem je prijetna gramoznica z vodo, ogreto od sončnih žarkov, v kateri smo brezskrbno opazovali jeklene ptice, ki so nekako brezglavo tavale nad slivniškim letališčem. Njihovo žvrgolenje pa je bilo slišati kot vojaška vaja, ki smo je bili povsem vajeni. Ob opazovanju pravih nabojev, ki so veselo pokali okoli nas in rovarili po letališki travi, smo se napotili proti domu, ki je, verjeli ali ne, ležal že bliže epicentru štajerske strateške točke. Doma je že veselo zvonil telefon in iz slušalke je zvenel domač glas matere, ki je bil prav neobičajno povišan za vsaj dve oktavi in iz vse histerije se je dalo razbrati, da je menda vojna. Nekoliko retorično se je v meni porajalo vprašanje: Proti komu pa se bojujemo? Nisem vedel, a bilo

je zanimivo. V človeški naravi je sprememba statičnega stanja vedno dobrodošla in tako je v otroški lahkomiselnosti bila tudi vojna, ki je vihrala mimo nas.

Oče, s funkcijo, ki je bila prav tako strateškega pomena za takratno vojno, je bil izpostavljen veliki nevarnosti. Vendar takrat nisem vedel, da okoli tri milijone kubičnih metrov visoko eksplozivnega plina lahko naredi približno sto petdeset metrov obsegajoč krater, v epicentru katerega se je nahajala tudi njegova vodilna funkcija.

Po prvem srečanju celotne družine smo hitro zvedeli, kaj nam preti in kdo je najbolj paničen. Paranoja je najprej zajela mojo mamo, ki je vzela molitvenik in naju z bratom, s katerim sva bila pripravljena na boj, spakirala, zabarikadirala v našo klet, ki je bila vsaj nekaj metrov nad tlemi. Oče je šel v službo, pogledat, ali objekt še stoji in ali rezervoarji še stojijo. In so stali. Tako nam je vsaj povedal, ko je prišel pozno zvečer domov in nas našel v kleti.

Imeli smo zaloge hrane in želeli smo, da jih nikoli ne bi porabili. Spoznali smo sovražnika in želeli, da nikoli več ne bi imeli enakega. A vendar smo ostali doma – v Sloveniji. Za razliko od mnogih. Ki so pred napadom vojske prečkali meje države na zahodu. Ostali smo doma in ni nam bilo žal niti za trenutek in ta trenutek traja še dandanes.

Žrtve so bile, žal. Verjetno že zaradi tega, ker je bila vojna in vojna mora imeti žrtve. Molili in upali smo, da ne bi te žrtve zajele naše družine, prijateljev in vseh Slovencev, vendar se naše upanje ni v celoti uresničilo, saj so mnogi pogumni možje morali umreti. In njihovo najvišjo žrtev za naš mir in svobodo bi morali sedaj slaviti in jim izkazovati našo zahvalo, vendar ne tako kot jim je to izkazala naša politika v obliki pokojnin, ki so bile izplačane z velikimi zamudami in še te so dobili njihovi svojci šele po dolgih birokratskih vojnah. Občutki so torej deljeni na preteklo svetlo zmago vojne in na sedanjo temno plat politike, ki tej vojni zmanjšuje ugled. Žal tudi v očeh preprostih ljudi.

Tomaž Kostanjevec

Juhej, konec pouka! Počitnice!

Pisalo se je toplo poletje 1991. S prijateljicami iz internata sem se poslovila do jeseni in vesela »odkorakala« domov objemu poletja naproti. Končala sem prvi letnik srednje šole v Mariboru. Takrat sem bila tako mlada, da časa za spremljanje političnih zadev resda nisem imela, pa tudi zanimalo me ni, če odkrito povem. To je bil čas, ko smo pridno pridobivali še zadnje šolske ocene in dijaki smo se bolj posvečali učenju, v prostem času pa uživanju v mestu Maribor. In potem naenkrat šok! Vzeli so nam veselje! Besedam medijev nisem mogla verjeti. Pričela se je vojna: »...*pazite nase, skrijte se v kleti, v zaklonišča, ne zapuščajte domov, upoštevajte navodila*...« Hrup letal in zavijanje siren me je predramil, streznil in pritisnil ob realna tla. Res je. Stekli smo v klet. Mama pa je že pripravila košaro z najnujnejšimi rečmi. Ob šibki svetlobi v kletnih prostorih smo s sosedi poslušali radio in trepetali pred zunanjim svetom. Starejši so pripovedovali doživetja iz druge svetovne vojne, mlajši smo tiho poslušali in bili na moč prestrašeni. Želela sem si, da mi nihče ne bi vzel svobode. Tiho sem se spraševala: »*Zakaj? Kako? Čemu ves ta strah, ta hladnost orožja, ki povzroča žive, krvavo obarvane rane?! Rane, ki bolijo. Rane, zaradi kateri se umre. Zakaj?? Zakaj se 'glave sveta' ne znajo človeško pogovarjati? Zakaj tolikšen interes po tujem koščku zemlje, ko pa smo tako ali tako vsi minljivi?*« Sicer pa sploh ne razumem, kako si lahko človek lasti zemljo! A to je že druga stvar. To je politika! Svet denarja! Svet »*velikih*« glav

in kvalitetno polnih trebuhov. Njihova očesa vidijo »materialno«, nos ljubi vonj kovine, srce, ki je kamen, ne čuti boječih pogledov ljudi. Žal.

Sirene zavijajo. Takrat naznanjajo konec nevarnosti. Torej lahko gremo iz teme na plano. Zopet veselje in želja po kopanju v bazenu. S prijatelji se dobimo. Poskušamo odmisлити vojno, a se ne da. Vendar se kopamo in plavamo. Ne zavedamo se, kaj pomeni vojna. Nobenih predstav o tem. Mislila sem, da se to ne more več zgoditi. Kakšna zmota! Z bazena smo tekli. Zavijanje siren je napovedovalo zračni napad. Joj! Želela sem si miru. Želela, da se konča! In se je. Hvala Bogu. Šele danes se zavedam, kaj bi se mi lahko zgodilo. In srečna sem, da lahko zopet mirno živim, se sprehajam po travniku, voham rožice in uživam. Ko ne bi bilo nikoli nikjer več vojne!

Bojana Kovačič

Ko se je začela vojna v Sloveniji, sem obiskoval osnovno šolo, šesti razred. Spominjam se, da je tistega dne mama vsa panična prihitela v sobo in začela v njej nekaj iskati, pa še sama ni natančno vedela, kaj. Ker sem jo začudeno gledal, je končno izustila nekaj besed o tem, kako mora nujno v trgovino po hrano in podobno, ker so nas napadli. Ker seveda v tistem trenutku ni imela časa niti volje vsega razlagati, sem pozneje prek televizijskega programa izvedel, da se je v Sloveniji začela vojna. Sedaj me ni sram priznati, da je takrat tudi mene popadla velika panika, v glavnem pa strah. Verjetno zaradi vseh tistih informacij, ki sem jih dobil v šoli, ko smo se učili o grozotah in posledicah druge svetovne vojne. Seveda se mi zdaj, ko pogledam nazaj, moja reakcija na vse to po eni strani zdi zelo smešna, po drugi strani pa spet ne tako. Kaj pa namreč lahko pričakuješ od otroka, ki ga že tam od prvega razreda osnovne šole naprej »filajo« z informacijami o partizanih, pa o vsemogočnem Titu, pa o krutih fašistih ter o vojnih grozotah nasploh. Vendar pa ta strah ni bil noben strah v primerjavi s tistim, ki sem ga doživel pozneje v trgovini, ko sem se odpravil tja za mamo. Ker živim v majhni vasi, Stojnci, ki ima še danes eno samo trgovino, pa še to zelo majhno, je bila za tistega dne nabito polna. Najbolj so me prestrašili ljudje, ki so takrat nakupovali v tej trgovini. To so bili moji sosede, ki jih poznam, odkar pomnim, tedaj pa se mi je zdelo, da so to ljudje, ki sem jih prvič srečal. Iz njih je vrel en sam egoizem. Tistega usodnega dne sem tako prvič okusil, kaj vse je pripravljen storiti človek za lasten obstoj. Pripravljen se je na smrt skregati s svojim sosedom za zadnjo ribjo konzervo. Vendar pa je tako na srečo izgledal samo prvi dan, kajti naslednje dneve vojne, ko smo se v času nevarnosti letalskih napadov, v glavnem vsi vaščani zatekali v prijetno opremljeno klet enega izmed naših sosedov, ki se je v tistih dnevih zdela še najprimernejše zatočišče, so bili predvsem zame to dnevi druženja in nazaj pridobljene zamujene priložnosti za razvijanje dobrih sosedskih stikov, ki so vsak dan bolj krateni zaradi hitrega tempa življenja. Takšni so, na kratko povedano, moji spomini na desetdnevno vojno v Sloveniji.

Sebastjan Krajnc

Deset navadnih dni ni veliko, deset dni vojne pa je kar precej, saj je kar nekaj ljudi stradalo, veliko pa jih je ostalo tudi brez strehe nad glavo. V moji vasi, ki leži v severovzhodni Sloveniji, ni prišlo do bojev, ampak bilo nas je vseeno strah. Tudi jaz sem bila vse dni v strahu. Bala sem se predvsem tega, da bodo vpoklicali tudi očeta,

vendar se na srečo to ni zgodilo. Spomnim se, da smo cele dneve čakali na novice. Po radiu in televiziji smo spremljali obvestila in poročila o poteku vojne in o dogajanjih na vojnih žariščih. Babica in mama sta vedno jokali, ko sta slišali, kaj vse se dogaja. V sosednji vasi so ljudje čez cesto postavili drevesna debela, da tanki ne bi mogli mimo, ampak jih na srečo ni bilo, razen ko so se že umikali iz Slovenije.

Tiste dni nihče v družini ni mogel mirno spati, saj smo se bali, kaj nam bo prinesel nov dan. Tudi jaz sem včasih spala le nekaj ur. Ker je naša hiša starejša, smo se s stricem, ki ima novo hišo, zmenili, da se bomo v primeru bombnega napada vsi umaknili v njegovo klet. Tega nam ni bilo treba storiti. Doma imamo tudi nekaj glav živine in zato smo morali vsak drugi dan kositi travo za živali. Ko sem se neko popoldne z mamo in očetom odpravljala po travo, je ravno v tistem trenutku začelo bobneti in hišo je čisto od blizu preletelo vojaško letalo. Letalo je letelo tako nizko, da smo lahko v njem videli pilota. Tisto popoldne nismo šli po travo, saj nas je bilo strah.

V nedeljo pa sem z babico in bratom šla k maši in sredi mašnega obreda so začele zavijati sirene za nevarnost. V cerkev je pritekla starejša gospa, ki je stanovala blizu cerkve in rekla naj gremo hitro domov, saj so po radiu rekli, da se bližajo vojaška letala in da bo verjetno prišlo do bombardiranja. Vsi smo se razbežali domov, vendar pri nas ni prišlo do napada. Zvečer istega dne je spet prišlo do obvestila za nevarnost, ki je trajalo vso noč. Tisto noč smo vsi v družini spali v eni sobi. Imeli smo pripravljene nujne stvari, spali smo oblečeni, če bi zares morali k stricu v klet. Vso noč smo poslušali bobnenje letal in pokanje bomb nekje v daljavi, bilo nas je pošteno strah.

Nekaj dni pred koncem vojne sta se brat in sestra vozila s kolesi po dvorišču in ravno takrat se je k nam pripeljal velik vojaški kamion. Brat in sestra sta hitro spustila kolesi iz rok, ju pustila sredi dvorišča in vsa v solzah pritekla v hišo. Mislila sta, da so prišli po očeta. Izkazalo se je, da so v gozd blizu naše hiše prišli slovenski vojaki. K nam pa so prišli vprašat, ali bi lahko kje pri nas na skednju skrili kamion. Vendar je bil naš skedenj premajhen, zato so ga odpeljali na drugo kmetijo v vasi. Vojaki so v naši vasi bili tri dni. Nekateri so spali v gozdu, nekateri pa v skednju na slami. Tisti, ki so bili na skednju, so stražili tovarnjak. Po vasi se je hitro razvedelo, da so v gozdu naši vojaki. Naslednje jutro so vsi sosedje prinesli nekaj hrane, mama jim je skuhalo čaj in kavo in vse to so jim odnesli v gozd, da so se lahko najedli. Vojaki so se razveselili hrane, predvsem pa čaja in kave, saj so cele dneve jedli le suhe obroke. Med vojaki je bil tudi očetov mlajši brat. Mama jim je tisti dan pripravila tudi kosilo. Vsak sosed je prinesel nekaj hrane, predvsem mesa in tako so skupaj pripravili kosilo zanje. Oče je šel ponje in prišli so jest v dveh skupinah. Medtem ko so jedli, je eden od njih moral pred hišo stražiti orožje, ki so ga imeli prislonjenega k hiši. Nikoli v življenju nisem in verjetno tudi nikoli ne bom videla toliko orožja na enem mestu. Popoldne sem hotela z očetom iti pogledat vojake, vendar jih ni bilo več. Izvedela sva, da so dobili ukaz in morali so oditi nekam naprej na drugo mesto. Nekaj dni po tem dogodku pa smo po radiu slišali, da so se jugoslovanski vojaki predali. Bili smo zelo veseli. Še kar nekaj časa pa smo se bali, da bi se to ponovilo, vendar pa se na srečo vseh nas ni. Upam tudi, da do tega ne bo nikoli več prišlo.

Polonca Križan

Stara sem bila šele dvanajst let, ko se je junija leta 1991 začela vojna v Sloveniji.

Spominjam se prvega alarma, kil je bil zjutraj, ko sem še spala. Ati me je prišel zbuditi, želela sem še spati, saj so se šele začele počitnice in izkoristiti sem hotela možnost, da mi zjutraj ni treba zgodaj vstati. Pa sem morala in to zato, ker so se te počitnice začele z vojno. Starši so se odločili, da bomo zaenkrat na varnem v kleti, če pa bi postalo nevarno, bi odšli v javno zaklonišče, ki je bilo blizu naše hiše. Presenečena sem bila nad mamino mirnostjo. Pripravila nam je zajtrk. Odnegli smo ga v klet, ati je prinesel tudi televizor, da smo lahko spremljali dogodke v Mariboru in drugod po Sloveniji. Če odmislim, da smo bili v kleti in da smo gledali poročila, ki so govorila o vojni, je bil dan enak drugim. Zunaj je bilo toplo sončno vreme in škoda mi je bilo, da ga moram preživljati v kleti.

Takoj po alarmu, ki je označeval konec nevarnosti, sem z največjim veseljem sprejela nalogo, da moram v trgovino, samo da grem ven. Poklicala sem prijateljico, naj gre z menoj. Mislim, da sva se takrat prvič pogovarjali o stvareh, ki so veljale za temo odraslih–politika, kaj pa je vojna drugega. Nisva se mogli načuditi, da so bombardirali radijsko postajo, do katere sva šli včasih na sprehod. Niso je zadeli. Krogla je zadela Pekrsko gorco. Spomnim se, da je prijatelj govoril, da bi bilo dobro iti na Pekrsko, ker so tam bunkerji še iz druge svetovne vojne in ti so bili po njegovem mnenju najbolj varni. Še dobro, da je ostal samo pri besedah. Pozneje sva šli s prijateljico do vojašnice, ki je bila v bližini, kjer živiva. Hodili sva tik ob ograji. Vse je bilo videti mirno in tiho. Skoraj bi pozabili, da je vojna in da hodiva mimo vojske, ki nas napada. Ne vem, od kod se je vzel vojak, ki je prišel izza ograje. Proti nama je usmeril puško in nama zagrozil, da naju bo ustrelil, če se ne bova umaknili na drugo stran ceste. V šoku sva se umaknili. Zgroženo sva se ozirali čez ramo k njemu. Kazalo je, da je dosegel svoj namen. Prestrašil je nekoga, pa četudi samo dve majhni deklici. Nisva verjeli, da bi res uresničil grožnje. Videl je priložnost, da pokaže svojo moč nad kom, ki je šibkejši od njega.

V tej kratki vojni so bili vojaki še najbolj zmedeni, še bolj kot mi, otroci. Kot smo pozneje slišali, sploh niso natančno vedeli proti komu se bojujejo oziroma koga napadajo. Še danes se nasmihamo, ko se spomnimo, da so mislili, da nas branijo pred Avstriji.

Urška Kuhar

V času desetdnevne vojne sem bil star komaj štirinajst let. Vojne se zato spominjam nekoliko slabše, ampak bolj objektivno, saj takrat še nisem docela razumel dejanja naše samostojne Slovenije. Ko pišem te spomine, sem na služenju vojaškega roka in od tega dogodka je minilo že celih deset let. Ob spominih na dogajanja tistega leta me še zmeraj prevevajo evforična občutja. Kljub manjšim in večjim nesoglasjem, poprej smo takrat Slovenci kot narod živeli skupaj eno in za en sam cilj: svetu in sami sebi smo dokazali, kako močno enotni smo in da natanko vemo, kaj želimo. Kolikor se spomnim, je evforija trajala še nadaljnjih nekaj let. Mogoče so danes spomini na tiste dogodke jasnejši, saj je zob časa prinesel nekaj zbistritev o dogajanjih tedaj.

Vesel sem, da so tedaj naši politiki imeli moč in pogum, da so rekli: *»Dovolj je! Mi ne želimo biti več lokomotiva tako težki kompoziciji!«* Slovenski javnosti in politikom je bila mera polna in želeli so to ustaviti. Močna volja in hitro ter patriotsko izvajanje dejanj je po mojem mnenju zelo presenetilo JLA, ki je bila edini problem v Sloveniji. Moramo se spomniti, da smo v Sloveniji živeli večinoma Slovenci in narodnostni spori niso imeli večjih

razsežnosti, zato je JLA kljub mnogokrat večji ognjeni moči morala kloniti pred TO. Žal pa je imela ta v svojih vrstah le vojaške obveznike in zelo malo stalne sestave. Predvsem se je čutila moč ljudstva, ki je šlo na te vojašnice z golimi rokami. Vedeli so, da so nemočni proti orožju, a vedeli so tudi, da je moč volje mnogokrat močnejša od orožja.

Ko danes gledam na vse te dogodke, se mi zdi, da vojne sploh ni bilo, saj na našo srečo konflikt ni prešel v razsežnosti, ki smo jim bili priča v južnih republikah tedanje Jugoslavije. Veliko vprašanje je tudi, kaj bi bilo, če bi do tega prišlo. Slovenija bi si zelo težko opomogla. Slovenci pripisujejo našim politikom slabo delovanje, a vendar je takratni krog naših politikov, ki so bili konica naše diplomacije, uspel na relativno miren način opraviti z JLA. Marsikdo je bil glede tega skeptičen, pa vendar je uspelo.

Tomaž Laznik

Večer pred napadom na Slovenijo sva z mamico sedeli pred hišo in opazovali nebo.

Luna je bila tisti večer prav posebna: čeprav so jo prekrivali oblaki, je močno žarela in imela zelo jasen obris. Takrat mi je mamica rekla, da so ljudje včasih pravili, da takšna luna ne prinese nič dobrega. In naslednji dan so v Slovenijo pričeli prodirati tanki, oklepna vozila in sovražnik.

Spominjam se, da sva se s sestro *»intenzivno«* pripravljali na najhujše. Šli sva v bližnjo trgovino, da bi kupili prepečenec, a ga je že zmanjkalo. Trgovka nama je svetovala, naj vzameva kekse, ki so lahko nadomestilo za prepečenec. V domačo klet sva potem znosili vse mogoče stvari: poskrbeli sva predvsem za najrazličnejše sladkarije (bobi palčke, čokolade, kekse, ...). V klet sva odnesli tudi radio in odeje, iz nje pa odnesli vse steklene kozarce za vlaganje in steklenice, da ne bi v primeru napada koga poškodovali.

Najhuje je bilo pri nedeljski maši (30. junija), ki jo je župan prekinil z besedami: *»Na žalost moramo prekiniti mašo, ker so sporočili, da se je zgodil napad na celotno območje Slovenije.«* To je bilo ravno pred obredom svetega obhajila. Bila pa je maša *»za domovino«*. S sestro sva peli na koru in po prekinitvi maše stekli proti domu. Na pol poti je naju in teto pobral atek, saj nam je prišel naproti. Mamica pa je že bila doma, ker so jo na poti z avtom pobrali sosedi.

Čez dan smo se zadrževali predvsem v hiši, zvečer smo pa šle teta, jaz in sestra po mleko, v bližnjo vas. Na poti domov sem izza hriba slišala oddaljeno streljanje, nebo pa je bilo vse razsvetljeno. Na tisti kmetiji, kamor smo hodili po mleko, so na skednju počivali vojaki, ki so bili pred tem že nekaj dni na terenu. Tam je bil tudi očetov znanec in atek mu je tja odnesel sveže nogavice in perilo, saj sam ni imel možnosti, da bi šel domov in se preoblekel.

Spominjam se, da je v tistih dneh bilo le malo ljudi na ulicah. Vsi so se zadrževali v glavnem po domovih.

Bernarda Leva

Odkar pomnim, sem bil nor na vojaške filme in ko sem vojaška letala videl v živo, sem bil ves iz sebe, čeprav sem vedel, da ne prinašajo nič dobrega.

Očeta so že kar na začetku vpoklicali v takratno teritorialno obrambo. Branili so mejni prehod Holmec. Mama, brat, sestra in jaz smo bili ves čas v strahu, saj nismo vedeli, kaj

se godi z očetom. No, na srečo se je domov vrnil živ in zdrav, čeprav vidno izčrpan. Zelo sem ponosen nanj in še danes mu rad prisluhnem, ko pripoveduje o obrambi Slovenije.

Damjan Lužnik

Čeprav sem bila zelo majhna, se slovenske vojne za osamosvojitve še prav dobro spominjam. Stara sem bila šest let in besede vojna nisem razumela. Zame so bili vojni dnevi brezskrbni, saj sem uživala v počitnicah. K nam na počitnice so prišle tudi sestrične in bratranec, s katerimi sem se skrivala po gozdu in igrala igro »*ravbarji in žandarji*«. Domači tega niso bili veseli, saj so vedeli, da se v gozdu skrivajo vojaki – slovenski in jugoslovanski. Vendar nam naše igre niso mogli preprečiti na noben način. Največja atrakcija za nas je bila takrat, ko smo videli tanke, kako so se premikali po Dravski dolini. Mene je najbolj razočaralo dejstvo, da za zajtrk ne bom mogla jesti čokolina, saj ga je doma zmanjkalo, trgovina pa je bila zaprta, saj niso mogli pripeljati robe. Nekega dopoldneva smo slišali strele, takrat so vojaki TO napadli vojašnico pri Sv. Duhu. Toda nas otrok ni motilo in desetletni bratranec je dejal, da sta se zaleteli dve letali. S tem se je naš pogovor o tem končal in igra je tekla dalje nemoteno.

Življenje v naši vasi se je v tem času odvijalo normalno; bil je junij in dela na kmetiji je takrat največ. K nam so prihajali sorodniki iz Maribora. Najbolj se spominjam, kako je k nam prišel stric, ki je bil zelo prestrašen. Kadar smo kričali in se smejali, se je vedno hudo razjezil. Ni mu bilo všeč, da smo se igrali v gozdu, da smo na ves glas peli otroške pesmi in se streljali z vodnimi in lesenimi pištolami. Sploh ga nismo poslušali, kaj da bi njegovo mnenje sploh upoštevali. Strah me je postalo takrat, ko sta teta in stric odšla nazaj v Maribor. Vojna se takrat še ni končala in napovedan je bil celo bombni napad, ki pa ga na srečo ni bilo.

Sedaj večkrat prek medijev spremljam boje po vsem svetu in vesela sem, da takih grozot nisem doživljala sama. Vojna bi otroku, staremu toliko kot sem tedaj bila jaz, pustila dolgotrajne posledice. Vem, da so se drugod po Sloveniji dogajale hude stvari, vendar jih ni bilo tako zelo veliko in srečna sem, da je bilo tako.

Mateja Maček

Vojne ob osamosvojitvi Slovenije se spominjam, toda ti moji spomini so oviti v senco otroštva. Tisto leto sem dopolnila dvanajst let.

Najbolj mi je v spominu ostal sam osamosvojitveni dan, 25. 6. 1991. To je bil zadnji šolski dan v petem razredu. Polni počitniškega pričakovanja smo za starše pripravili kratek kulturni program, saj smo se od petega razreda želeli dostojno posloviti. Vsi smo bili razigrani; nismo se ozirali na slovenske vojake, ki so hodili okoli šole in vanjo prinašali težke zaboje in vreče. Nihče ni pomislil in se vprašal, zakaj to počno. Odgovor na to vprašanje smo dobili že naslednje jutro, ko smo po radiu slišali besedo »*vojna*«. Spomnim se svoje, sedaj že pokojne prababice, ki je dejala: »*Ljubi otroci, danes še imejte smehljaj na obrazih, jutri – ne vem, kaj nas čaka.*« Vedela sem, da beseda vojna pomeni nekaj strašnega, groznega, nekaj, kar je blizu smrti. Moji domači se na vojno niso kaj preveč ozirali; imeli so prestrašene obraze, a delo na kmetiji je potekalo nemoteno naprej, le televizijo smo gledali več kot je bilo pri nas v navadi.

Ker sem doma na podeželju, v vasici na Kozjaku, so iz mesta prišli najbližji sorodniki. Zdelo se mi je čudno, da so vsi tako prestrašeni.

Toda kljub vsemu vojna ni kar tako odšla mimo nas. Bili smo priče streljanju, na srečo pa nihče ni bil ranjen. Vojaki v vojašnici na Sv. Duhu so se hitro predali. Bili so še bolj prestrašeni kot sami domačini. Po pripovedovanju takratnih vojakov slovenske vojske jugoslovanski vojaki sploh niso vedeli, kaj se dogaja. Bili so zaprti v vojašnico, brez kakršnihkoli informacij. Nekateri so mislili, da je vojno sprožila slovenska vojska, nova država Slovenija. Po dveh dneh so fantje iz držav bivše Jugoslavije odšli in Sv. Duh ni več občutil vojnih grozot. Ob cesti so ostali le ostanki barikad, po zraku so krožila letala in novinarji so poročali o vojni.

Spomnim se groznih prizorov po televiziji – ogenj, streljanje... Takrat so se mi ljudje zasmilili, danes pa še globlje sočustvujem z njimi.

Jaz sem se lahko v tem vojnem času brezskrbno igrala in poslušala ljudi okoli sebe. Mnogi tega niso mogli. Lahko rečem: »*Vojna je grozna!*« A sama te groze nisem občutila. Na lastna ušesa nisem slišala alarma, kričanja, nisem občutila panike, ko je bilo potrebno bežati v zaklonišče. Na lastne oči sem videla samo vojake, ki niso imeli zaskrbljenih obrazov; na daleč (z domačega hriba v dolino reke Drave) sem videla kolono tankov, ki se je počasi pomikala. V svoji »*otroški*« glavi sem začutila neko veselje, saj sem prvič v življenju videla pravi tank. Danes bi na to gledala drugače, gledala bi z očmi odrasle osebe. Sedaj vidim koliko gorja, trpljenja in hudih misli je prihranjenih otroku. Čeprav so tudi izjeme, a upam, da bo teh izjem vse manj.

Petra Maček

Pred več kot desetimi leti, se pravi nekje junija, julija 1991, ko sem imel štirinajst let, sem užival zaslužene počitnice. Končal sem, če se ne motim, sedmi razred osnovne šole. Bil sem v puberteti kot ostali vrstniki. Politika me ni zanimala, to je bilo za starce. Doma se nisem rad zadrževal, raje sem se potikal po radenskem parku, na letnem bazenu, pri prijateljih, za nasipom ob Boračevskem potoku pa še kje. Z možgani sem bil na paši. S prijatelji smo skrivoma kadili cigarete, pili vino, pivo, tudi kaj žganega se je našlo (kljub neznosni vročini); bilo je vseeno, samo da smo se zdivjali. Korajža, močna volja in nepremišljenost so vodili naša dejanja. Žgoče sonce nam je hitro otopilo možgane, da smo se nekaj ur predajali omotici, se spravili za silo k sebi, šli domov jest, nato znova. Radenci ležijo na vinorodnem območju, Slovenske gorice so streljaj daleč, alkoholizem se bohota v prekomerni razsežnosti že pri najmlajših, danes pa se mu tradiciji v posmeh pridružujejo mamila. Včasih smo se odpravili h komu, ki je imel doma videorekorder, kjer smo gledali koncerte priljubljenih rock in metal skupin. Tam so sledili duhomorni pogovori. Najprej je bil na spisku alkohol: koliko ga kdo spiše, kdo slabo prenaša pijačo, kje jo dobiš poceni, kje bomo naslednjič pili, kje so kakšni žuri, kdo bo sam doma, ko bodo starši na morju ipd. Sledile so težke teme o glasbi: kaj kdo posluša, kateri bendi so boljši in kateri ne in zakaj, kateri bendi spadajo v to ali drugo glasbeno zvrst... Na tej točki so bila številna nesoglasja. Nenazadnje pa so seveda prišle na vrsto punce: katere so dobre, katere ne, katere dajo, katere »*štrajkajo*« in zakaj, kdo je koga, kdo noče koga, kdo še namerava koga itd. Zanimivo, pri puncah smo si bili včasih stoodstotno enotni, zdaj pa ima vsak svoje mnenje o nasprotnem spolu. Mimogrede smo rekli tudi kakšno trpko o nemogočih razmerah doma, o neznosnih »*trščicah*« v šoli, o kretenskih sosedih, ki so nas tožarili staršem,

češ da smo bili pijani do nezvesti, prekajeni od cigaret in še kaj. Saj smo si tu in tam privoščili kakšno zabavico ali dve, nihče med nami ni zatrjeval, da je nedolžen, toda sosedje lačni govoric so staršem orgazmično ter »s sočutjem« poročali za pregrehe, o katerih nismo imeli pojma. Radenci so še vedno Grumova Goga. V takih razmerah očitno ni bilo časa za politiko.

Dan pred »*velikim pokom*« se spomnim, da se nas je skoraj ducat prijateljev dogovorilo, da se bomo doma zlagali, da bomo ves dan na bazenu. V resnici smo se dogovorili, da se bomo dopoldne dobili pri sošolcu Roku P., ki je hodil v paralelko. Pred kratkim je doma odkril v omari jedilnice korpus pornografskih videokaset svojih staršev. Seveda nas je takoj obvestil o velepomembnem odkritju, ki ga je bilo treba skrbno preučiti. Še isti dan smo šli k njemu, kjer smo si ogledali »*porno oskarjevca*« iz leta 1980: Seks v Beverly Hillsu. Rok je že vedel, o čem govori, bil je že domač v tej umetnosti. Film je imel, kar je v tej zvrsti prava redkost, vsebino: bogatega poslovneža z Beverly Hillsa navsezgodaj zbudi moderna ročna ura in še preden se njegova žena predrami, jo junak veselo natepava. Konča v njej. Na poti v službo v dolgi limuzini »*poflodra*« še neko žensko, da lahko v službi naskoči tajnico (še preden jo pozdravi), ki mu sredi najlepšega odmika tazadnjo in nesramno izsiljuje višjo plačo, daljše dopuste, delnice... Do takrat še nisem videl glasnejšega in bolj zadovoljnega obraza ob orgazmičnih krčih, kljub temu da ga je tajnica pred trenutkom obrala do kosti. Sledijo še neki skupinski seksi, ob spremljavi lahkotne ritmične glasbe z refrenom pevke: »*This is Beverly Hills.*« Stvar se pa konča tako, da se naš protagonist dogovori s poslovnim partnerjem, da mu odstopi brhko hčerko (ali tudi ženo?) in če bo z njo (njima?) zadovoljen, bo milijonska pogodba s podpisom zapečaten. Možakar (naš poslovnež) zaskrbljujoče in z vso pozornostjo pri kljuki na vratih vleče na ušesa, kako se zadeva odvija. Ko njegov poslovni partner glasno konča v hčerki (ženi) na njegovi postelji v njegovi spalnici, naš poslovnež zmagoslavno zavriska in odpre šampanjec: posel je sklenjen, uspelo je! Hja, Rok je imel najboljše filme. Zato smo se dogovorili, da se naslednji dan zberemo na določeni točki, kupimo nekaj pijače in cigaret, gremo na bazen, najdemo nekaj deklet, jih pregovorimo, da gremo gledat neko hollywoodsko »*akcijo*« in se ob alkoholu prijetno pozabavamo. Bil je zelo dober načrt...

Naslednji dan me okoli osme ure zbudi mati, naj takoj vstanem iz postelje. Nič mi ni bilo jasno, ura je bila osem, med počitnicami sem spal vsaj do desetih, enajstih. »*Vojna je!*« je bilo drugo, kar sem slišal. Kakšna vojna neki, sem si mislil. Če je spet počilo v Romuniji ali Američani spet bombardirajo Irak, se me ne tiče. Zlezem iz postelje in pokukam skozi okno: po cesti so bili postavljeni kamioni in tovornjaki za barikade. Šele takrat sem se zavedal stanja. Vsaj mislil sem si. Tretje, kar sem slišal, je bilo, naj vzamem najnujnejše s sabo. Urno se oblečem in bašem v potovalko najnujnejše: valkman, baterije, kasete Guns and Roses, Judas Priest, Metallica, Motörhead in podobne reči. Mater še vprašam, ali lahko vzamem tudi kitaro. Z izbuljenimi očmi me je ustrelila s pogledom. Težko je staršem razložiti, kaj je mladostniku najnujnejše. Petletnik bi vzel medvedka, deklice punčko... Niti predramil se nisem pošteno, kaj šele zavedal situacije.

Vzel sem (poleg »*mojih*« reči na dnu potovalke) torej še osebne dokumente, nekaj denarja, ki sem ga premogel, in oblačila. Ni mi šlo v glavo, zakaj za vraga moram vzeti tudi zimsko oblačila – zunaj je bilo poletje, dvajset do trideset stopinj. Z materjo sem odhitel v klet, kjer so bili že naši sosedje in sosede, tudi tiste, ki so me pridno ovajale domačim tudi za grehe, ki jih ni bilo. Spomnim se, da sva z materjo polnila lavorje, vedra in steklenice z vodo, praznila hladilnik in zamrzovalnik in vse skupaj nesla v klet. Mimogrede – nekaj steklenic vode smo

šele marca 2001, ob spomladanskem čiščenju, vrgli proč. Nato smo čakali, kaj zdaj. Ure, preživete v kleti, so bile prav mukotrpne. Sovražil sem tožbe paničnih sosed, kaj bo zdaj, kaj bo z nami itd. Tarnanje sem skušal preglasiti z glasbo iz valkmama. Nočem se povzdigniti v nekega ušivega heroja, toda prej sem čutil neko skrb kot strah. Ne bi se toliko jezil, če bi porušili polovico bloka, toda sobo naj mi pustijo pri miru. Notri sem imel kitaro in še marsikaj, kar mi je bilo sveto. Da bi se mi lahko kaj zgodilo, se mi je zdelo nemogoče, ni teorije. Bom nazornejši: vojne in tankov me je bilo toliko strah kot AIDS. V obeh primerih sem bil prepričan, da se to dogaja le drugim, jaz sem preprosto nedotakljiv. Saj sem bil šele napol otrok napol mož, bil sem civilist, civiliste pa so nazadnje streljali med drugo svetovno vojno in še v kakih drugih državah tretjega sveta, neke daleč. Šele leta 1997, ko sem bil v vojski, nam je poveljnik, ki nas je najprej poučil, kako najučinkoviteje naredimo samomor s strelom v usta, polna vode, rekel, da v vojnah trpijo predvsem civilisti; v primeru vojne smo torej najvarnejši v uniformi in vsaka vojna je en velik posel, ob katerem glava peče. Potožil je tudi, kako so mnogi poveljniki junija 1991 zbežali čez mejo, po vojni pa so drug drugemu podeljevali čine. To se mi zdi verjetno. V kleti se je znašla že prej moja sestra, mati pa mi je pojasnjevala, da je, ko sem spal, šla v trgovino po kruh in druga živila, jugoslovanski tanki pa so prihajali iz ljutomerske strani tristo metrov za njo. Tekla je, kolikor so jo nesle noge, jasno, jaz pa medtem dremal kot zaklan. Kmalu sem spoznal, zakaj sem moral vzeti tudi zimska oblačila – v kleti je bilo hladno, zato sem si lahko oblekel trenirko. Bili smo v temi, »da smo bili varnejši pred sovražnikom«. Drugi stanovalci so se poskrili v zaklonišču, ki je tik ob našem bloku. Še pred kratkim smo bili prepričani, da ga nikoli ne bomo rabili, da nam je v napoto in odveč. Kmalu se nam je pridružil foter.

Z ljutomerske strani so stale prve barikade na mostu Boračevskega potoka. Jugoslovanska vojska jih je mimogrede odstranila, tovarnjak je padel z mosta in z njim tudi kot vžigalica polomljen kandelaber. Dobrih sto metrov naprej, proti radgonski smeri, so bili tovarnjaki na križišču, v samem centru Radencev. Tudi te ovire so bile odstranjene. Morda je bil vsak trenutek dragocen, morda je teritorialna obramba morala nekako pridobiti na času, toda nastavljanje tovarnjakov se mi ni zdelo smiselno, prej potratno. Pot sovražne vojske se je nadaljevala šest kilometrov in pol naprej, proti Gornji Radgoni, kjer je carina in z njo meja z Avstrijo. Radenci so bili le na poti do končnega cilja.

Sto metrov od radenskega glavnega križišča in trideset metrov od glavne ceste stojita drug ob drugem internat gostinske šole in naš blok. Vojaki teritorialne obrambe so bili tako ob internatu kot ob našem bloku. Na preži. Domačini smo jih lepo sprejeli, saj so bili naši branitelji; dobili so hrano, pijačo, tudi kavo. Naši vojaki so bili deležni nege, s katero se redkokateri partizani lahko pohvalijo. Neki policist je stal na strehi banke in streljal s tromblonom na tanke. Zadel je slovenski tovarnjak. Takoj ko je jugoslovanska vojska odstranila barikade na križišču, so naši vojaki pričeli streljati. Strele sem slišal v kleti. JLA je na strele odgovorila, slovenski vojaki so se umaknili, ostale so le nekatere luknje v obeh stavbah. Ne spomnim se več ali je bil kdo z naše strani ranjen, z jugoslovanske strani pa je bila izguba. Teritorialci so uničili kamion, poln vode, ki je bil zadnji v koloni slabo zaščiten. Leta pozneje sem razmišljal, zakaj ni teritorialna obramba civilistov že prej obvestila, da bodo streljali s civilnih točk. Ali ni bilo časa ali pa se takrat preprosto ob vsej zmedbi ni dalo razmišljati. Civilisti bi se lahko umaknili kam drugam, kjer je varneje. Kako bi bilo, če bi JLA udarila nazaj v vsej silni moči, si lahko odgovorimo sami, vem pa le, da

smo imeli več sreče kot pameti.

Pravzaprav si nihče med nami ni niti približno predstavljal, kaj pomeni vojna oziroma kako se obnašati med vojno. Bili smo kot telebani na akademskem simpoziju. Da bo slika jasnejša: ob istem trenutku, ko so se odvijali streli z glavne ceste, kjer so bili jugoslovanski vojaki, in dveh blokov na drugi strani, kjer smo bili civilisti in teritorialna obramba, so na drugi strani ceste, ob glavnem križišču, kjer še danes stoji gostilna Vikend, Radenčani pili pivo, kavice in podobne neumnosti, hodili iz polne gostilne na prosto gledat, kaj se dogaja. Kot da bi se ponujali za tarče. Zastonj teater na prostem. Shakespearove najmračnejše tragedije kot so Hamlet, Kralj Lear in Macbeth se lahko skrijejo. Sreča je spet prekosila pamet.

Boj se je nadaljeval po glavni cesti, skoraj do konca Radencev, do stavbe kmetijske zadruge, kjer se začne Boračeva. Od tam so ubili nekega Radenčana, civilista. JLA je prodirala proti Gornji Radgoni, da zavzame mejo. Tanki so puščali sledi – cesta je bila zorana. Zadeva se je umirila, slovenski vojaki so odšli, civilisti pa ven, iz skrivališč na plano. Ogledali smo si luknje v zidovih, stanovanja so ostala v glavnem nedotaknjena, nekateri avtomobili so bili prestreljeni. Nekaj sosedov se je izkazalo za prave »junake«; pričali so, kako so naboji švigali mimo njihovih glav. Sosed Boris L., stanovalec in oskrbnik dijaškega doma, v katerem je imel tudi videoteko, je imel največjo srečo: skozi okno internata je z videokamero snemal boj in v nekem trenutku se je proti njemu vsula toča nabojev. Zadnji trenutek se je umaknil. Očitno je sovražnik sklepal, da je blesk kamere ostrostrelčeva puška. Boris mi je pokazal okno, s katerega je snemal; luknje na zidu so bile kot ogromni ščurki. Tudi oče mi je pojasnil, kako je doživel vojno pred prihodom v klet. Zjutraj je bil službeno na sodišču v Gornji Radgoni, odvetnik Vajndorfer (ali Weindorfer?) iz Murske Sobote pa je zastopal nasprotno stranko. Sredi obravnave vstopijo neki možakarji iz teritorialne obrambe z obvestilom, da se je pričela vojna, naj nemudoma končajo proces in se spravijo kam na varno (radgonsko sodišče stoji borih dvajset metrov od carine). Ker stari nima vozniškega izpita, javni prevoz ni delal, se je pridružil odvetniku Vajndorferju, ki ga je pripeljal do doma, pustil avto pred našim blokom in se odpeljal z nekim drugim vozilom v Mursko Soboto. V dokaz mi je pokazal Vajndorferjev avto, parkiran pred našim vhomom: prestreljen.

JLA je okupirala Gornjo Radgono. Tam so bili srditejši boji. Vojsko so dočakali raznorazni grafiti, kot Živela samostojna Slovenija, TO... (že takrat so se mi porajale asociacije na grafite OF med drugo svetovno vojno.) Nekaj fantov iz teritorialne obrambe je zvečer metalo molotovke na okupatorje in uničili so tri vozila. V enem je zgorel vojak jugoslovanske vojske. Zoglenelega so pustili v vozilu vsaj do desete ure dopoldne naslednjega dne, eroziji na milost in nemilost. Fant, naš družinski znanec, ki je zadel sovražnega vojaka, se je s tem dejanjem več let hvalil. Na nekem obisku mu je oče svetoval, naj raje molči o tem, ker se ne ve, od kod je bil vojak ali njegova družina nemara ne išče storilca, morda poznajo v pokojnikovi družini krvno maščevanje.

Boji so se odvijali ulično – gverilsko. Zgorelo je več stanovanj, tudi neka hiša, več avtomobilov, meja je padla. Bilo je nekaj mrtvih, med njimi tudi neki Svetina, ki ima danes v samem centru spominsko ploščo kot prva žrtev Gornje Radgone. Če bi ostalo pri tem, ne bi bilo tako usodno, JLA se je v očeh domačinov najbolj očrnila s streljanjem na radgonsko cerkev, kjer so odstrelili cerkveni zvonik. Nekaj se je govorilo, da je iz zvonika streljal slovenski vojak. Po vojni so cerkveni zvonik prenovili, veliko denarja zanj so

prispevali Avstrijci in še danes lahko vidimo križ na zvoniku, kako je obrnjen proti Avstriji, v zahvalo za denarne prispevke. Nekateri domačini so danes ogorčeni nad »servilno« gesto kot na tako imenovano lakomno politiko Cerkve nasploh. Cerkev se je pozneje v očeh mnogih prelevila iz mučenika v despota. Vendar pa je ena zadeva, ki je dolgo časa nisem dojel, morda je še zdaj ne. Jugoslovanske vojske, ki je konec junija vdirla in okupirala Slovenijo, naj ne bi izenačevali z jugoslovansko vojsko, ki je bila v radgonski vojašnici že leta prej. Nekaj mesecev po vojni sem lahko slišal, da je major, ali kako se že reče »ta glavnemu« v vojašnici, dal domačinom besedo, da jih ne bo za nobeno ceno napadal in besedo je baje nekaj časa tudi držal. Vendar so Radgončani vojašnici izklopili elektriko, vodo in telefon. Jugoslovanska vojašnica v Radgoni je bila odrezana od sveta. Vojaki so pili vodo iz hladilnikov vojaških kamionov. Nekaj domačinov je baje prinašalo vojakom hrano, zato so bili po vojni v kazenskem postopku. Take govorice so se razpasle po zahodnem delu Pomurja, predvsem bivši občini Gornja Radgona, preden se je razdelila na več manjših. So delili hrano iz plemenitih nagibov, pomagati sočloveku, ali, po drugi strani, pomagati sovražni vojski, ne vem. Vsaj delček resnice se prav gotovo skriva v sodnih arhivih.

V drugem primeru so jugoslovanski vojaki, prišleki, »osvojili« gostilno Kompas, ki je tik ob meji. Vse so pojedli, izpraznili so zaloge hrane, pijače, celo napili so se in barbarsko razbili vse, kar se je dalo. V jedilnici Kompassa so ležali njihovi mrtvi vojaki. Gostilna zaenkrat še obstaja. Vojna v Gornji Radgoni je bila vsekakor hujša kot v Radencih.

V Radencih smo medtem spremljali dogodke po televiziji. Janez Janša in Jelko Kacin pa še kdo so bili glavne »zvezde«. Od njihovih informacij kot tudi od informacij pogumnih terenskih poročevalcev in njihovih posnetkov smo bili povsem odvisni. Janša in Kacin, danes politična nasprotnika, sta bila medijsko vojno. Nam in svetovni javnosti sta prikazovala posnetke vojne v Sloveniji. Iz televizijskega zaslona je postala vojna temačnejša, morbidnejša. Drugi del informacij nam je nudil Radio Murski val. Morda isti dan, morda kateri naslednji, so poročali, kako prodirajo nove sovražne enote tankov iz Ljutomerske smeri proti Radencem, kjer so se razcepili eni proti Radgoni, drugi proti Murski Soboti. Toda v Radencih takrat ni bilo nobenih tankov. In tudi, če bi bili, ne bi mogli iz naše smeri okupirati Prekmurja, ker bi morali prečkati reko Muro, kar je bilo nemogoče. Mostove na reki so že prej porušili. Šele letos sem od starejših občanov izvedel, da so bile na mostovih nastavljene mine še iz časov hladne vojne za obrambo pred rusko nevarnostjo. In mi bi se naj dolga leta vozili v Prekmurje čez minirane mostove. Ne vem, koliko so te govorice zanesljive.

Z nami je preživljala vojno Suzana R., sosedka iz internata (sosedka že prej omenjenega Borisa), profesorica nemškega in angleškega jezika na radenski gostinski šoli in moja poznejša inštruktorica nemščine, ki mi je v srednji šoli delala preglavice. Njen sin je bil pri dedku in babici v Mežici na Koroškem, njen fant pa v teritorialni obrambi. Bila je sama in prestrašena, ni imela nikogar, zato se je zatekla k nam.

Drugi dan vojne so se starši in Suzana odpravili v Gornjo Radgono, malo iz radovednosti, malo pa po nujnih opravkih. Cesta je bila zorana od tankov, železniški tiri ob cesti uničeni, celo en tovorni vlak je bil prestreljen. V Radgoni so v enem izmed treh požganih vozil videli zunaj na prostem, vsem na očeh, že prej omenjenega zoglenelega vojaka sovražne vojske. Bil je mračna priča včerajšnjih spopadov. Na tleh je bilo veliko sestreljenih nabojev, ljudje so jih, tudi moj foter, s strastjo numizmatikov grabili in nesli domov za spomin. Še danes imamo naboje v dnevni sobi. Očetova pisarna je bila s polomljenimi okni lažje

poškodovana, zato po vojni ni zahteval od države vojne odškodnine, čeprav bi lahko. Mnogi oškodovanci pa so dobili več od dejanske škode. Teritorialna obramba je v vojne namene telefonirala na račun očetove pisarne. V nekaj dneh je napravila večji strošek kot bi ga sicer oče uspel v treh mesecih. Račun je poravnal brez pritožbe. Suzana je šla s starši v upanju, da najde svojega fanta Jožeta. Foter pa je skril najpomembnejše spise, vzel štampljke, da ne bi prihajalo do zlorab in zaklenil pisarno. Mati pa je bila šofer. Tako mi je razložil oče.

Sicer pa mi ni bilo nikoli jasno, kakšna je prava definicija vojne. Slovenci popolne mobilizacije junija in julija nismo imeli. Nekatere so mobilizirali, druge ne. Poklicali so očitno samo mlajše, stare neke med dvajset do trideset let, če se ne motim, veliko pa je bilo mož, ki so ostali doma. Kljub temu lahko mirno rečem, da smo Slovenci leta 1991 doživeli vojno, ki pa je na srečo bila kratka.

Tretji dan smo šli drugič in zadnjič v klet. Še prej je šla mati v službo za dobri dve uri, toliko da je spravila papirje in zaklenila blagajno. Opoldne ali popoldne je bil vsesplošni alarm. Prihajala so jugoslovanska letala (morda je bilo le eno, ne vem). Ko smo se odpravljali z materjo in sestro v klet, je oče na balkonu stal in gledal, kaj bo. Tudi on, kot drugi, se ni zavedal, da je bil lahka tarča. Šele pozneje se nam je pridružil. Jugoslovansko letalo je preletelo Radence, bombardiralo nekaj poslopij Avtoradgone, morda še kaj in ko so se obračali nazaj, so preleteli tudi nekaj avstrijskega zračnega prostora. Tudi prebivalcem avstrijskega dela Radgone oziroma Bad Radkesburga je bilo vse prej kot lahko.

Konec januarja 2001, je šla tajnica gostinske šole (mislim da ne bo nič narobe, če plemenito gospo omenjam s polnim imenom), gospa Marija Gomboc, v pokoj. Pred dobrimi desetimi leti je pokazala, kakšna pogumna dejanja sproži klic matere. Sin ji je bil v usodnih trenutkih v JLA v Varaždinu. Kot njegovi sovojaki ni bil obveščen o ničemer. Poveljniki so vojakom pojasnili, da je Jugoslavijo napadla Avstrija, jih spravili v tanke in ukazali osvajalni pohod proti Sloveniji. Gospa Gomboc in njen mož Štefan (po prekmursko Pištek) nista niti trenutek oklevala. Sredi najhujšega sta prižgala avto in se odpeljala proti Varaždinu po sina. Mimo slovenskih vojakov, mimo jugoslovanskih tankov, mimo barikad, preko bojnih črt, vsem nevarnostim navkljub. Našla sta sina, nekako izposlovala kratek obisk in... sina dobesedno ugrabila. Kot plen sta ga spravila v avto in mimo vseh ovir odpeljala. Pot domov je bila hujša, ker nista vedela, kdaj bodo sina v JLA pogrešali.

Naslednje dneve vojne smo preživeli mirneje. Nekateri so že hodili v službe, gibanje se je sprostilo, hodil sem k prijateljem, pogosto sem spremljal dogajanje po Sloveniji z domačimi po televiziji... Veliko reči sem že pozabil. Vojna se je kmalu končala, JLA se je oktobra dokončno umaknila iz Slovenije, vojno žarišče pa se je premikalo proti jugu na Hrvaško, Bosno in Hercegovino in Kosovo. Pozneje nas je priznal ves svet. Prvič v življenju sem začutil, kaj pomeni živeti v svobodni državi. Hudičevo sem bil ponosen. Dobili smo priložnost, da sami odločamo o svoji prihodnosti. No, morda to samoumevno dejstvo zveni danes patetično, toda pričakovanja so bila velika. Bil sem in sem še danes prepričan, da nas je zgodovina kaj naučila (ponavadi nas ne), da ne bomo ponovili napake Titovih pionirčkov: ob prvi priložnosti so začeli zganjati svinjarije in mu krvavo porušili državo. Radenci, majhen kraj s približno tri tisoč prebivalci ima »*priseljence*« med drugim tudi iz Prekmurja, Prlekije, iz bivših jugoslovanskih republik – Hrvaške, Srbije, Bosne in Hercegovine, Makedonije... Nekaj krajanov se pohvali tudi z madžarskim in nemškim

poreklom. Veliko je mešanih družin, ki so se zdavnaj jezikovno in kulturno asimilirale. Druga generacija se skorajda ne zaveda korenin. Potomci teh družin govorijo, razmišljajo in se obnašajo kot »*avtohtoni*« Slovinci. Vsak bo rekel, da je Slovenec oz. »*Štajerec*«. To je samo po sebi umevno. V našem bloku je bilo nekaj družin, kjer je bil vsaj en član srbskega, hrvaškega ali bosanskega (danes bošnjaškega) porekla. Junija in julija 1991, pa tudi prej in pozneje smo bili eno: vsi smo bili napadeni, vsi smo bili brez izjeme žrtve. Kdorkoli bi ostal brez vsega, bi lahko pričakoval in bil deležen pomoči sosedov in drugih občanov. Bili smo dobro desetletje, odkar smo poselili blok, sosedje. Le to je bilo pomembno, nacionalno etiketiranje smo prepuščali politikom. Kljub diletantskim odzivanjem na okupatorske napade si prebivalci Radencev zaslužijo pohvalo. Dobro načrtovana zabava pri Roku je seveda propadla. Prestavljena je bila na nedoločen čas in kraj...

Boris Marinković

Leto 1991. Leto zgodovinskega pomena za slovenski narod. Leto, ko sem s svojimi enajstimi leti bil še pravi mulec. Vendarle pa sem se popolnoma zavedal pomena takratnih dogodkov in se prepustil valu navdušenja nad lastno državo, ki je takrat zajel množico ljudi. Ker sem nekoč v enem izmed šolskih spisov sam sebe označil za otroka televizije, povem, da se še zdaj živo spominjam televizijskih posnetkov desetdnevne vojne. Vse od mitingov za in proti odcepitvi od rajne Jugoslavije in izvedbe plebiscita, do razglasitve neodvisnosti in prvih smrtnih žrtev.

In kje sem bil in kaj sem počel tistih pomembnih deset dni konec junija in v začetku julija? Ker smo otroci imeli poletne počitnice, sem lahko bolj ali manj počel, kar me je bilo volja. Iz spomina ne morem priklicati natančnega zaporedja dogodkov ali stvari, ki sem jih počel. Se pa še kako dobro spominjam, kako sem prvič v življenju slišal sireno, ki nas je opozorila na nevarnost letalskega bombnega napada. Najprej sem jo slišal zgolj preventivno oz. v vzgojnem smislu – namreč, da se naučimo prepoznavati različne zvočne signale, ki opozarjajo na določeno nevarnost. Takrat sem pričel intenzivno razmišljati o posledicah tovrstnega napada, predvsem pa sem v mislih tehtal možnosti, kam se je najvarneje skriti. Kot ljubitelju zgodovine mi izkušnje ljudi iz časa druge svetovne vojne in vsa grozodejstva, ki jih vojna prinese s seboj, niso bila tuja. Prej nasprotno. V občilih so pogosto ponavljali, naj se v primeru letalskega napada ljudje skrijejo v zaklonišča, kletne prostore, podzemne rove in podobno. Ker smo živeli na vasi, kjer ni bilo zaklonišč, nam ni preostalo drugega kot klet. Zato sem se odpravil v našo klet in si ogledal stanje. Kletni prostori so bili zame vedno nekaj temačnega in grozečega, odkoder sem zmeraj poskušal čimprej pobegniti, pa čeprav je bila prižgana luč. Zato sem kar otrpnil ob misli, da bi se moral v njih zadrževati več ur ali celo dni.

Morda sem tudi zaradi svojega notranjega strahu pred kletjo pričel analizirati potencialne katastrofalne scenarije. V primeru, da bi prišlo do dejanskega letalskega napada in bi imeli takšno nesrečo, da bi kdo odvrnil bombo naravnost na našo hišo, bi tudi v kletnih prostorih ne bili varni. V kleti je namreč kurilna peč in velik rezervoar, napolnjen z nafto. Ta bi, tako sem takrat predvideval, zagotovo podlel pritisku, ki bi nastal, ko bi bomba zadela našo hišo ali del nje. Tako bi jaz in moja družina ne bili varni pred ničemer, saj bi naš rezervoar lahko razneslo! Seveda se za moje črne napovedi ni nihče zmenil pa tudi

malo nerodno mi je bilo govoriti o njih, čeprav me je skrbelo.

Potem pa se je zgodilo. Tokrat je šlo zares. Oglasile so se sirene, katerih nelagoden zvok je prihajal iz domačega gasilskega doma kot tudi gasilskih domov bližnjih vasi. Ker je naša družina imela v lasti gostilno in trgovino, smo morali obe zapreti in se skupaj z zaposlenimi obvarovati pred nevarnostjo. Posedli smo v kombije in avtomobile in se odpeljali v deset kilometrov oddaljeno naselje, imenovano Tibavci. Tam je namreč živela ena naših uslužbenk. Nekateri so takrat menili, da se je bolj varno zadrževati blizu gozda na manj poseljenem predelu, kot pa doma sredi vasi. Otroci pri tem seveda nismo imeli besede in smo se zgolj prestrašeno ravnali po navodilih starejših. Toda kmalu nas je strah minil in smo ostali zvesti svoji pregovorni otroški razposajenosti ter se zamotili z igro. Medtem so se ponovno oglasile sirene in preklicale nevarnost letalskega napada. Nevarnost vojne pa je še zmeraj pretila, saj so se v naši neposredni bližini, kakih petnajst kilometrov stran na današnji meji med Hrvaško in Slovenijo bíli težki boji. Tu in tam smo tudi mi zaslišali pok tankovske granate, vendar nam je bilo na srečo najhujše prihranjeno.

Peter Matjašič

Bil je tople poletni dan, ko sem pritekel domov ves zasopel. Kolo sem pustil kar pred vhomom našega bloka. Stekel sem k mami in jo napadel z vprašujočim pogledom. Vse, kar mi je rojilo po glavi, je bilo: »*Kaj je, no?*« Kot štirinajstletni otrok še nisem dojel vse groze dogajanja, zato se mi je zdelo še kar nekako imenitno, pomembno. Smo ena mala država. Nova Slovenija, ki je svojo samostojnost pripravljena braniti pred Balkanom. Mama je samo žalostno pogledala. Sprva ni rekla nič. Potem pa je začela mukotrpno razlagati dogajanje zadnjih nekaj let. Poskušala mi je razložiti, zakaj se vse to dogaja in da imamo Slovenci prav. Mene pa je to bolj malo brigalo. Pomembno je bilo le to, da smo bili napadeni. Mama je seveda takoj začela z varnostnimi ukrepi. Ne smeš tega, ne smeš onega, ne smeš se oddaljevati od bloka, ne smeš blizu vojašnice. Kako naj to upoštevam, če pa so moji prijatelji v sosednjih naseljih? Prvi uporni stavek je bil seveda uničujoč. »*Bojan pa lahko!*« Za Bojana je bilo mami čisto vseeno, pomemben sem bil jaz. Zato je ostalo pri varnostnih ukrepih. To je bilo mučno. Posedal sem doma, gledal televizijo, bral knjige in si seveda ob vsaki umiritvi razmer izgovoril izhod. Seveda z Bojanom nisva upoštevala navodil staršev in sva jo mahnila naravnost proti vojašnici. Gledala sva vojake in se čudila, zakaj ne pobegnejo. Nato pa je odjeknilo. Počilo je tako, da sva kar poskočila, se spogledala in nato je še drugič počilo. Stekla sva proti domu. Na dvorišču so me že pričakali vsi sosedge in starši. Bili so besni. Na vprašanje o mojem potepu sem odgovoril, da sem bil pri Bojanu in stvar je bila končana. V zaklonišču je bilo napeto. Otroke so nas potisnili v eno sobo, starši pa so čepeli v drugi. Pogovor je tekkel o taktiki napada in o tem, da tako ali tako ne bodo napadli civilistov. Zaskrbljene ženske so se pogovarjale o gospodinjskih čarovnijah in svojih otrocih. Mi otroci pa smo to vzeli bolj za šalo kot za res. Čez čas, ko je minil prvi strah, smo se že lovili po zaklonišču. Tako kot strah, je minil tudi dan in odpravili smo se domov.

Po dneh vojskovanja za našo samostojnost, se je v našo sosesko začelo vračati normalno življenje. Da bi to pospešili, smo otroci prišli na skupno idejo. Priredili smo plesno točko. Ker nismo imeli mladinske sobe, zaradi slabega vpliva drog in alkohola, smo vadili kar na dvorišču. Uspelo nam je pripraviti za približno petnajst minut programa. Seveda so bili na

predstavo povabljeni vsi, ki so ždeli v zaklonišču, zato smo organizirali celo stole. Ker imam dve levi nogi, sem bil glavni tonski mojster. Predstava je bila super, vsi gibi plesalk so bili natanko usklajeni, ujemali so se z ritmi glasbe. Bilo bi še boljše, če ne bi ta presneta Tajči, na koncu tiste pesmi, spustila še krika, ki je bil pomemben zaključek plesne točke, jaz pa sem ga seveda cenzurno izpustil. Po dveh sekundah, ko so me vsi čudno pogledali, se je ta krik zaslíšal, a je bilo že prepozno. S tem smo si prislužili ne samo piškotov babic našega bloka, ampak tudi članek v časopisu. Naslov je bil »Predstava za sosede«. S ponosom sem gledal fotografijo, a na njej ni bilo mene, ker je moj oče odločil, da je tisti dan pomembnejše družinsko plavanje v mariborskem kopališču.

Srečko Mavsar

Verjetno kot vse prebivalce Slovenije je tudi mene močno pretresel napad JLA na našo majhno državo. Nisem mogel verjeti, da se bodo te grozote dogajale tudi nam, saj sem mislil, da se to dogaja le po televiziji. Počasi sem se začel zavedati, da se je pričelo strašno stanje.

Ker sem bil takrat doma v bloku, sem videl, da so ljudje brezglavo tekali sem ter tja, kričali, iskali svoje otroke in v vrstah tekali v zaklonišče. Moji starši in jaz smo si v zaklonišče nesli televizijo, ker smo pri poročilih zvedeli, da ima jugoslovanska vojska pripravljena letala, ki so imela glavni cilj zravnati Slovenijo s tlemi. V zaklonišču je bilo moreče stanje. Majhni otroci so jokali, nekateri so se sprehajali sem ter tja, stare ženske so molile. Nekaterim ljudem se je v tistem času zdelo pomembno samo to, kaj se bo zgodilo z njihovimi avtomobili, vikendi, jahtami. Jaz in moja družina pa smo strahoma mislili le na to, da preživimo to vojno in nadaljujemo naše življenje. Ko so prekleicali zračni napad na Slovenijo, smo vsi veseli stekli proti domu. Nekateri so bili tako navdušeni in srečni, da niso gledali, kod hodijo. In pripetila se je nesreča. Sosed, ki je hodil za menoj, se je spotaknil ob mene, a nogo sem si zlomil jaz. Seveda sta me starša takoj odpeljala v bolnico. Na poti do bolnišnice smo videli veliko vojske in policije; mesto je bilo prazno, ponekod so bile postavljene barikade. Na srečo je bil le lahek zlom moje desne noge. Tako smo se srečni odpravili domov.

Dnevi, ki so tekli, so bili napolnjeni z negotovostjo in strahom, saj nismo vedeli, kaj nas časa. Čeprav je vojna trajala kratek čas, je zahtevala tudi nekaj žrtev.

Anton Merič

Že nekaj dni sem razmišljala o tem, kaj in kako napisati o mojih spominih na tistih deset dni zdaj že skoraj davnega leta 1991. Veliko spominov imam; ob vsaki sliki se pojavi nova. Niso prijetni spomini, na srečo pa tudi ne tragični, čeprav bi lahko bili. Nisem verjela, da bo res vojna, čeprav so vrstniki govorili o tem. Zdelo se mi je nemogoče, saj sem vojno razumela kot nekaj, kar se je dogajalo našim babicam in prababicam, ne more pa se zgoditi nam. Toda zgodilo se je.

V času vojne smo stanovali v majhni vasi, v bližini meje z Avstrijo, med Gornjo Radgono in Tratami. Spominjam se, da oče nekega večera ni mogel v službo, saj so bile ceste zaprte. Odkrito povedano, takrat nisem dojemala, kaj se dogaja. Slišala sem sicer, da vojna je, da so na mnogih cestah barikade, da je jugoslovanska vojska napadla Slovenijo. Toda meni in

mojim se takrat ni zgodilo nič, torej vojne v moji neposredni bližini ni bilo. Drugače pa je bilo tisti dan, ko sta ata in mama oba odšla v službo. V tistem času sta bila oba zaposlena na mejnem prehodu Šentilj. Moja sestra in jaz sva čas, ko sta bila starša v službi, preživljali pri gospe, ki je bila varuška moje sestre. Tako je bilo tudi tisti dan. Ves dan smo po radiu in televiziji spremljali dogodke, ki so se odvijali po Sloveniji. Nikoli ne bom pozabila trenutka, ko je bilo po radiu povedano, da bodo mejni prehod Šentilj napadli iz zraka. Kakšen šok je bil ta podatek zame, za deset let staro deklico, si ne morete predstavljati. Minute so bile nato dolge kot ure, strah me je bilo, da še nikoli tako. »*Kje sta ata in mama, ju bom sploh še kdaj videla?*« sem se neprestano spraševala. Nato nam je na uho prišla novica, da se jugoslovanska vojska s tanki pomika iz Radgone proti Tratam in na poti uničuje civilne objekte. Kaj zdaj? Blok, v katerem smo stanovali, je stal tik ob cesti. Sedla sem na kolo, se odpeljala domov, iz omar vzela nekaj oblačil za vsakega od nas, zobne ščetke in podobno. Kako so se mi tresle roke, ko sem odpirala omare... ves čas sem gledala skozi okno ali je na cesti kak tank. Strah me je bilo. Tankov na srečo ni bilo takrat in tudi pozneje ne. Vrnila sem se k teti Gerti, kot smo klicali gospo, pri kateri sva bili s sestro. Kaj sem počela, ne vem. Spominjam se samo, da nisem smela gledati televizije ali poslušati radia. Naenkrat pa sem skozi okno zagleda staro zeleno škodo! Ata in mama! Zdi se mi, da sem takrat prvič v življenju jokala od sreče. Naslednje jutro je bila razglašena splošna nevarnost zračnega napada. Pripravili smo najnujnejše stvari, k nam pa je prišla soseda z majhnim otrokom, katere mož je bil odsoten. Spominjam se, da je mama kljub razglasitvi nevarnosti začela kuhati govejo juho. Kako nepomembna stvar, pa mi je vendar ostala v spominu. Nato smo se odločili, da gremo v Lenart, kjer smo imeli hišo, skoraj pripravljeno na vselitev. Toda kako v Lenart, če je cesta na več mestih zaprta? Od soseda smo izvedeli za gozdno pot, ki je vodila iz Drobtrinc v Lenart. In podali smo se na pot. Med vožnjo sem s strahom gledala iz avta, če bo morebiti iz gozda stopil kak vojak... Zopet strah. V Lenartu sem se počutila bolj varno. Iz vojnih dni se dobro spominjam tudi tiskovnih konferenc in Jelka Kacina. Na vsako vprašanje je imel odgovor, vse je povedal tako mirno. Kacin mi je takrat prav prirasel k srcu.

Vojna se je počasi končala in življenje se je normaliziralo. Strah je izginil, niso pa izginili spomini na neprijetne trenutke, o katerih sem pisala. Res je, prave vojne nisem doživela, vendar so bili trenutki, ko nisem vedela, ali bom očeta in mamo še kdaj videla, nekaj najhujšega v mojem življenju.

Katja Meško

Pisalo se je leto 1990 in imel sem petnajst let. Bil sem eden tistih, ki so se, pa čeprav blede, spominjali smrti Josipa Broza Tita. Kako ne, če pa sem bil pionirček. S tisto modro titovko in rdečo peterokrako zvezdo na glavi, pa rdečo rutico, ja, to je bila moja prva uniforma.

Takrat smo bili vsi enaki. Živelimo v prepričanju, da je vse dobro in da drugače niti ne more biti. Le kdo od nas bi lahko kaj vedel o političnih sistemih. Upali smo, da bomo naredili srednje šole, nekateri smo razmišljali celo o fakultetah, nato pa seveda v službo, pa ženo in kakšnega otroka, stanovanje pa bo tako ali tako firma kupila. Ko se sedaj spomnim tistega časa, me je kar malo strah. Tega strahu tedaj nisem začutil. Starši so me nekako pripravili na to, da bodo morebiti kakšni izgredi. Kakšni izgredi? Vojna? Kaj je to? Ne bodo

menda ljudje, ki služijo vojsko nekaj sto metrov od mojega doma, s tanki streljali. Pa so. Konec junija leta 1991 je JLA prestopila meje vojašnic in pričela invazijo proti zunanjim mejam. Iz Maribora bodo imeli kar lepo pot, sem si mislil. Zgodilo pa se je nasprotno. Hitri so bili. In že je padla prva žrtev vojne. Nek pogumnež se je obesil na oklepno vozilo in padel pod kolesa. Nič ni ostalo od njega. Prva kri je bila pretočena. Lotevala se nas je panika. Moj brat, takrat osemnajstletni mladenič, na služenju vojaškega roka v Našicah pri Osjeku, je takrat že skoval načrt za pobeg. Kako ne, če je na televiziji videl svoj dom, poleg njega pa tanke, ki so kot vžigalične škatle premikali avtobuse in tovornjake. Pozneje je znal povedati, da so jim govorili, da je Jugoslavija napadena od zunaj. »Kdo?« so spraševali. Niso dobili odgovora.

Takrat sem vedel, da lahko situacija postane mučna. Moja babica, ki še danes živi na Dunaju, že ve, zakaj je tam. Pridružil se ji bom, so mi zabičali. Že naslednji dan sem bil v demokratični Avstriji. Dogajanje sem spremljal po televiziji. Ko sem kaj poklical domov, sem vprašal, kako je z bratom. Že so ga premestili nekam v Kočevski rog v neko zaklonišče. Tam se je formirala nova enota slovenske takrat še TO.

Nekako je šla vojna mimo mene. Hvala Bogu, da je trajala le slaba dva tedna. Jaz pa sem kar lepo še ostal pri babici na počitnicah. Dobil sem lepa darila, takih tukaj ni bilo. Pozneje se je Maribor srečal z veliko brezposelnostjo in goljufi, samoimenovanimi podjetniki. Volja in morala sta padli. Ljudje so se zaprli vase. Vsi smo se postarali v tej naši demokratični Sloveniji, ki jo še zdaj vodita bivši predsednik SFRJ in goreč član CK ZKJ. Le kdo od nas bi lahko kaj vedel o političnih sistemih.

Jure Mlakar

Skorajda nerazumljivo in čudno se zdi, da se vojne iz leta 1991 spominjam le še bežno. Najbrž je del krivde na tem, da je vse skupaj minilo v nekaj dneh, a kljub temu se zdi čudno, da se nekateri druge svetovne vojne spominjajo, kot da bi še včeraj potekali najhujši boji. Temu, da se jaz teh dni spominjam res le še bežno, botruje najbrž tudi dejstvo, da se v našem kraju takrat kaj pretresljivega ni zgodilo.

Bil je junij 1991. Ker so bile poletne počitnice in sem bila stara petnajst let, sem ravno tiste dni počitnikovala pri babici. Zjutraj naju je prebudil močan glas sirene, ki je tokrat zavijala drugače kot dneve, ko so vadili gasilci za primere požara. S stopnišča (babica živi v bloku) se je slišalo glasno kričanje, zato sva z babico pomislili, da se mora dogajati nekaj resnično nevsakdanjega. Ko sva izvedeli za vzrok, so na vratih že trkali policisti in ljudje v uniformah civilne zaščite, vsi povprek so kričali, naj čim prej vzameva kakšno odejo in zbeživa v zaklonišče, ki je bilo v kleti bloka. Seveda sem najprej pomislila, da se kdo iz naju pošteno norčuje, a ko sva prišli v zaklonišče in videli objokane obraze žena, otrok in mož, vsak od njih pa je v rokah držal tudi plinsko masko, se je globoko v meni prebudil občutek, ki ga do takrat nisem poznala: groza! Pred očmi so mi prišli vsi filmi o vojnih grozotah, ki sem jih do tistega dne »z veseljem« gledala, najbolj pa se spominjam, da se mi je pred očmi zavrtel risani film o deklici z vžigalicami (žal se ne spomnim naslova, pripoveduje pa o majhni deklici med drugo svetovno vojno), le da sem to deklico doživljala v prvi osebi. Prestrašeni sva z babico sedli med objokane obraze in čakali na najhujše, ki naj bi prišlo. Kmalu se je ponovno zaslišal glas sirene, ki je tokrat naznanjala, da je nevarnosti konec. Srečni, ker smo ostali živi in zdravi ter prestrašeni, ker nismo vedeli, kaj nas še čaka, smo odšli domov.

Tiste dni je vse okoli mene govorilo in pisalo le o vojni in strahotah, ki so že bile in ki še pridejo. Vse te zgodbe, v povezavi s filmi, ki sem jih videla, so v meni zbujale občutke groze, žalosti... Vendar kljub vsemu, kar se je dogajalo, nisem verjela, da »tista prava vojna iz televizije« lahko pride tudi k nam. Preprosto si nisem znala predstavljati, da bi ljudje še vedno lahko bili tako sovražni, da bi morili svoje sosede. Vedno znova sem si dopovedovala, da je to že bilo in da se je končalo leta 1945, je torej preteklost.

Imela sem prav glede ene stvari: v našem kraju grozot vojne nismo občutili tako, kot so jo v družinah, kjer so v najhujših primerih ostali brez kakega družinskega člana. Res, da se je sirena tiste dni oglasila še nekajkrat, a smo otroci, po nekajkratnih hitenjih v zaklonišča, s časoma pozabili na opozorila in smo se brezskrbno igrali po dvoriščih. Res pa je tudi, da so tisti dnevi močno spremenili prejšnji tok dogajanja v našem naselju, a se je na srečo vse skupaj končalo le z nekajkratnim hitenjem v zaklonišča in z nekaj solzami na obrazih.

Nataša Muršec

Vojna. Kako grozna beseda. O njej sem izvedela največ pri uri zgodovine v osnovni šoli, prebirala sem knjige, ki so pripovedovale o njej, gledala filme, ki so prikazovali vojne grozote. Nekako tuje mi je pa dejstvo, da sem bila te grozne resnice deležna tudi sama. Moji spomini na vojno, ki smo jo bili deležni tudi v Sloveniji, so sicer zelo medli. Če pa vendar malo prebrskam po spominu, so tu ohranjeni koščki neprijetnih, grenkih izkušenj trinajstletnega otroka.

Živim na vasi, v Oplotnici, skupaj s štiri leta mlajšo sestro Blanko, mamo in očetom. Oče je samostojni podjetnik – avtoprevoznik. Njegova dejavnost je tiste čase prav prišla prav slovenski vojski. Med prvimi je bil poklican z namenom prevažati vojake, orožje, živež. Doma smo ostale same tri ženske. Sobota je bila. Zvečer sta v dnevni sobi sedeli pred televizorjem mama in sosed, starejša gospa, ki živi sama v hiši. Njuna obraza sta bila ob gledanju dnevnika čisto drugačna kot običajno. Prestrašeni, pogovarjali sta se tiho in zaskrbljeno. Sestra se je brezskrbno igrala, meni pa so po glavi rojile čudne in predvsem zmedene misli. Vedela sem, da so napovedovali nevarnost zračnih napadov, da so Srbi že v bližini Slovenije in da so pri nas že postavljene barikade. Kljub vsemu temu sem se tolažila, da ne bo nič hudega. »*Saj vendar ne more biti vojna ravno pri nas; to je danes, v sodobnem svetu mogoče le še v filmih in knjigah,*« nekako takšne misli so takrat rojile v meni.

S sestro sva spali v spalnici poleg mame. Vso noč je bilo slišati tihi glas, ki je prihajal po valovih radijskega sprejemnika. Mamino budno uho je spremljalo vse novosti v zvezi s takratno situacijo. Zjutraj sem še spala, ko je v sobo pritekla mama in naju prestrašena budila in spravljala v klet. Ko sem tudi sama slišala sireno, mi je resnično pognala strah v kosti. Vedela sem, da gre zares. Naša klet je zelo majhna, pa vendar je takrat služila za zaklonišče nam trem, sosedi Olgi, teti, ki je bila takrat ravno v zadnjem mesecu nosečnosti in se je na poti v trgovino pripeljala kar k nam in še tričlanski družini, ki so živeli nad nami. Zdelo se mi je, da sedim na istem mestu že celo večnost. Kadar grem danes v klet po kakšno stvar, me še večkrat spreleti srh in spomini mi uidejo v čas, o katerem govorim. Spomnim se, kako smo sedeli in v popolni tišini čakali. Ženske so puhale dim, nas so bile same oči in ušesa.

Nekako najbolj mi je v spominu ostal naslednji dogodek. Ta isti dan, popoldan, se je

mimo naše hiše peljal oče s kamionom, na katerem so sedeli možje, tudi znanci, sosede in so nam mahali v slovo. Niti mi, niti oni niso vedeli, kam so se peljali, niti za kako dolgo. Še danes vidim pred sabo zaskrbljen očetov obraz, ki nas je bežno oplazil, slišim mamin jok in sosedove ženske, ki so z očmi lovile in pozdravljale svoje može. To je najbolj grenak spomin, ki se je zasidral globoko v meni in ga ne bom zlahka pozabila.

Spominjam se tudi telefonskih klicev tet iz Italije in Nemčije, ki sta zaskrbljeni poizvedovali, kako je z nami. Vem, da jima je mama postregla z informacijami vselej s tresočim glasom. Enkrat ali dvakrat je v tem času domov prišel tudi oče, vendar le za kakšno urico. Povedal je, da so na Zgornji Ložnici, od koder vozi orožje in strelivo iz skladišča v gozdove na Pohorje. Takrat sem čutila sovraštvo predvsem do Srbov. Le kakšni ljudje so to? Ali so to sploh še lahko ljudje? Kaj smo jim sploh storili, da nas napadajo? In česa smo krivi mi, otroci?! Sem postavljala vprašanja, na katera nisem dobila odgovora. Vojna je kmalu minila. Res ni trajala dolgo, vendar vseeno je pustila sledi, ki so svoj pečat pustile na takšen ali drugačen način. Srečna sem bila, ko se je domov vrnil oče, kajti spet sem se čutila varno. Razumljivo je, da sem bila še otrok in mi zato stvari niso bile čisto jasne. Vse to, kar se je dogajalo, sem skušala dojemati samo iz pogovorov staršev in sorodnikov, iz medijev. Spraševala sem sicer mamo, vendar vem, da so bili njeni odgovori omiljeni, ker je vedela, da sem občutljiv otrok in me vsaka stvar zelo prestraši in pretrese. Upam in želim si, da jaz, kot mama, ne bom imela priložnosti otrokom razlagati česa podobnega in bo to zanje le pripoved z neprijetne strani zgodovine.

Nataša Očko

Bilo je lepo sončno jutro. S sestro Majo sva kot vsak vikend tudi ta dan gledala televizijo, in sicer risanke. Ker so začeli prekinjati to edino oddajo, ki smo jo otroci imeli radi, sva prestavila na drug kanal, ki je normalno predvajal risanke. Zakaj so program prekinili in kakšna so bila obvestila, pa naju niti ni zanimalo. Minilo je nekaj minut, ko je zazvonil telefon. Bila je panična sosedka, ki je videla ali slišala obvestilo o letalskem napadu. Ni vedela, kaj storiti v takšnem primeru. Mami ji je rekla, naj hitro vzame nekaj najnujnejših stvari in gre v zaklonišče, ki je bilo pri sosednjem vhodu. Tudi pri nas smo pobrali nekaj stvari in s sestro in mamo odšli v zaklonišče. Zelo me je skrbelo za očeta, ki je bil nedaleč stran pri svoji teti. Kmalu je prišel. V zaklonišču smo bili samo nekaj ur. Še istega dne smo se vsa družina umaknili iz mesta k stari mami na podeželje. Bili smo manj izpostavljeni.

Ker nismo vedeli, kako dolga in huda bo vojna, so predvsem stari starši začeli gledati na hrano. Potrebno je bilo narediti zaloge hrane. Tako poleg žgancev nisem smel jesti mleka, ampak samo sirotko. Mleko je bilo samo za kavo. Ne moreš verjeti, ampak takšni so bili stari starši, ki so vojno že izkusili. Ko smo se vrnili domov, je nekega večera zazvonil zvonec. Mami je brez vednosti, kdo je pred vrati, rekla očetu: »*Zdaj so pa prišli pote!*« Odprla je vrata. Pred vrati sta stala dva vojaka, ki nista iskala očeta, ampak mamo. Mami je okamnela in ni mogla verjeti, da je to mogoče. Zaskrbljeno naju je pogledala. Na srečo ni bilo nič kaj tako nujnega. Morala se je samo javiti na štabu. Kmalu je prišla spet domov. Na koncu se spominjam še odhoda zadnjih sovražnikovih vojakov. Poraženi so odkorakali na ladjo in odlpuli.

Mitja Pejovnik

Spominov na vojno za Slovenijo nimam veliko. Predvsem, ker se v naši okolici ni dogajalo nič posebnega, razen nenehnih pogovorov odraslih o tem, vedno prižgane televizije, nekajkratnega tuljenja sirene, vojaških vozil mimo naše domačije (doma smo blizu magistralne ceste Ptuj-Zagreb). To je bil čas, ko je bila cesta najmanj prometna in šele čez nekaj let se je stanje vrnilo na stara pota.

Ko danes mislim na tiste dni, se spomnim nekega razburjanja, ne pa strahu, v kaj se lahko takšna situacija razvije. Po drugi strani pa se spomnim jeze, ki je imela svoj poseben vzrok. S prijateljico sva se pogovarjali, da bova šli sami na pico na Ptuj. Hranila sem nekaj denarja posebej za to priložnost in se te dogodivščine zelo veselila. Zelo redko sem lahko šla na Ptuj, vedno samo ob kakšnih posebnih priložnostih, kot so bili nakupi oblačil ali kaj podobnega. Ker pa smo imeli počitnice in sem bila vedno doma, mi je ta izlet pomenil ogromno. Več kot da bi šli na morje! Še preden sva se uspeli dogovoriti, kdaj bova šli, priprave so bile zelo velike, je prišlo to z vojno. Mislila sem si: pa ravno zdaj se to dogaja! Od jeze zaradi te nebodijetne vojne sem jokala. Ptuj, pica – najpomembnejše, kar sem si lahko predstavljala tiste počitnice, je padlo v vodo zaradi neke vojne! Seveda doma niti pomislili niso na to, da bi kam šli.

Komaj sem čakala, da je bilo tega konec, ker sem čutila, da vojna pomeni neko kratenje svobode gibanja. Čeprav moja izkušnja temelji na zelo banalni osnovi, se je spominjam in zame pomeni nekaj svojevrstnega.

Darja Plajnshek

Ker je preteklo že mnogo časa od začetka desetdnevne vojne v Sloveniji, so moji spomini že zelo zbledeli. Ampak bil je dan, ki pa se ga prav podrobno spomnim, to je bil 30. junij 1991, moj rojstni dan.

Prejšnji večer sem zaspala v pričakovanju praznovanja mojega rojstnega dne, zabave in veselja. A zjutraj ob devetih me zbudi sirena za zračni napad. Res lep začetek rojstnega dne. Kar malo prestrašena sem se odpravila v kuhinjo, kjer sta že bila moja starša, ki sta me mirila. Pozneje smo se res odpravili v klet. Mama je pograbila nekaj odevi, jaz pa sem vzela takrat zame najpomembnejšo stvar, nekaj konzerv s hrano za mojega muca in seveda odpiralca nisem pozabila. Ko se zdaj doma spomnimo tega dogodka, nam prileze nasmeh na obraz. Seveda pa je bila takoj naslednja stvar, ki sem jo pograbila, moj muc. Prišla je moja teta, sestrična in sestrič in tako smo se malo vživali v moj rojstni dan. Mama je pripravila kosilo, tortice, odprla sem darila. A vseeno je imel ta dan zame grenak priokus, kakor tudi za vse domače. Dan je minil brez večjih presenečenj, čeprav je bilo to zame najbolj nenavadno praznovanje.

Barbara Planinc

Po pravici povedano se desetdnevne osvobodilne vojne za Slovenijo ne spominjam kaj dobro. Stara sem bila okoli dvanajst, trinajst let in sem ravno zaključila šesti razred osnovne šole. Spomnim se, da sem se tistega usodnega jutra prva zbudila. Ravno so se začele poletne počitnice in že sem delala načrte, kaj bom počela v teh dneh. Vklpila sem televizor – zdi se mi, da je bila ravno Slovenija 1 – in zagledala resen obraz Matjaža Tanko, ki je govoril, kako je srbska vojska s tanki čez Hrvaško vstopila v Slovenijo. Kazali so posnetke Milana Kučana,

ki je prejšnji dan napovedal osamosvojitve Slovenije. V glavi mi še zdaj odmeva njegov glas, čeprav ne vem več natančno, kaj je govoril. Nekaj o tem, da za Slovenijo prihajajo novi časi in da se že lahko veselimo vstopa v Evropsko unijo. Tako ali tako ga nisem razumela, kaj mi je skušal dopovedati, zapomnila sem si samo njegov svečani glas in izraz na obrazu, ki je izžareval veliko zaupanja. Potem sem videla zaskrbljen obraz mame in očeta, ki je zaradi tega prišel prej domov. Povedal je, da so v Framu ljudje začeli na veliko nakupovati in si delati zaloge. Tudi mi smo si priskrbeli nekaj hrane več, za vsak primer.

Potem pa so dnevi za nas otroke minevali dokaj enako – večinoma v igri. Spomnim se, da sem bila zaskrbljena za dedka, botro in strica, ki stanujejo v Šentilju. Takrat še niso imeli telefona. Klicati bi morali njihove sosedo, a so bile telefonske zveze iz meni še danes nerazložljivih vzrokov pretrgane, pa še stric je bil na sezonskem delu v Avstriji, tako da je za njim izginila vsaka sled. Enkrat smo pa le bežali v gozd. Pa se je izkazalo, da gre za pomoto. Ata je bil v službi v Framu, mi pa smo bili z mamo doma. Pri stricu, ki je naš sosed – loči nas samo potok in kakšnih tristo metrov zračne linije – so se začeli zbirati neki vojaki s psi. Mama je rekla, da je bolje, da se umaknemo v bližnji gozd. Potihoma smo se odkradli iz hiše. Zraven smo vzeli odeje in nekaj hrane, ki jo je mama pripravila že prej. Vsi smo bili prestrašeni in zaskrbljeni za ata, saj nismo vedeli, ali je na varnem in kako nas bo našel. Vojake smo opazovali iz varne razdalje. Zdelo se je, kot da nekaj iščejo. Nekaj časa smo se še tako skrivali v gozdu, ko nas je našel ata in nam povedal, da se lahko varno vrnemo domov. Vojaki so bili člani vojaške policije, ki so iskali mojega strica, ker je bil nekdanji oficir jugoslovanske vojske. Najbolj smešno pa je bilo, da so nas videli, ko smo se odpravljali iz hiše. Bilo jim je zelo smešno, nam pa nič kaj. Spomnim se tudi, da smo po televiziji gledali, ko so srbski tanki vstopili v Maribor. Ko zaprem oči, še zdaj vidim, kako so Mariborčani skakali pred tanke in jih s tem skušali zaustaviti. Vem, da mi je šlo na jok, ko sem slišala, da sta tisti dan dva tudi umrla.

Na enem izmed hribov blizu mojega doma, se vidi pohorski oddajnik. Tam sem gledala, kako ga je srbsko letalstvo skušalo zrušiti, a ga niso zadel. Spomnim se tudi nekaj alarmov za zračni napad. Moj brat je bil med prvim alarmom nekje v Framu. Šel je v trgovino. Vsi smo bili zaskrbljeni zanj in smo komaj čakali, da se vrne domov. Prav oddahnili smo si, ko smo ga zagledali, kako prihaja po cesti. Drugače pa ni bilo nič kaj pretresljivega. Tudi stric se nam je po nekaj dneh oglasil iz Avstrije in povedal, da je na varnem. Bolj ga je skrbelo za nas. V Šentilju, pri mojem dedu, so se nastanili slovenski vojaki, ki so od tam branili slovensko mejo z Avstrijo. Veliko smo gledali televizijo, kjer so skoraj štiriindvajset ur poročali o tem, kaj se dogaja. Vem, da sem čutila ponos, ko sem slišala, da so Slovenci dezertirali iz jugoslovanske vojske in se pridružili slovenski. Takrat sem tudi prvič in zadnjič gledala »Dnevnik«, kjer novinarji niso bili oblečeni v suknjiče in kravate, ampak tako kot so prišli na delo. Spomnim se tudi, da so enkrat poročali iz zaklonišča.

Da se je v resnici kaj dogajalo, sem se prepričala šele potem, ko se je vojna končala in smo šli na obisk v Šentilj in sem videla, da je šentiljska cesta precej izdelana. Videle so se sledi gosenic. Pa še eno hišo sem videla, ki je bila močno prestreljena. Življenje se je kmalu, vsaj zame, vrnilo v ustaljene tirnice. Potem pa so Srbi začeli mešati vrelo župo nekje drugje, a to so že drugi spomini.

Mojca Pliberšek

Vojne za Slovenijo se le bežno spominjam. Pravzaprav mi je ostal v spominu le en sam dogodek, drugi so se nekako izgubili, mogoče tudi zato, ker sem bila takrat stara komaj dvanajst let.

Spominjam se dneva, ko sem bila sama doma. Oče in mati sta bila v službi, brat pa je na igrišču s prijatelji igral nogomet. Po televiziji ni bilo nič zanimivega, saj so predvajali le vojne dogodke in politiko. Takrat me to ni preveč zanimalo. Nisem se niti zavedala, da bi lahko prišlo do vojne. Prav tako pa takrat še nisem razumela besede vojna v pravem pomenu. No, zato sem skozi okno opazovala brata in prijatelje pri igranju nogometa. Ko tako nekaj časa slonim na polici, in se zraven že začenjam dolgočasiti, zaslišim glas sirene iz sosednjega gasilskega doma. Dečki na igrišču so obstali kot okamneli in tako stali nekaj trenutkov. Nato so začeli na vso moč teči vsak na svojo stran. Tudi brat je pritekel domov in klical moje ime. Takoj sem se odzvala na njegove klice. Pograbil me je in z menoj tekkel proti hlevu. Pod hlevom imamo betonsko klet, kamor naj bi se zatekla. Pred hlevom sva se ozrla naokrog. Opazila sva sosedo. Tudi oni so bili že zunaj in se ozirali po drugih sosedih. Ne vem, kakšne misli so nam takrat rojile po glavi, vem le, da smo vsi nepremično stali in strmeli v nebo. Res je nekaj trenutkov zatem z neba začelo bobneti. Naš kraj je preletelo letalo, za njim pa še helikopter. Takrat pa sem se resnično prestrašila, zakričala sem in hitela v hlev. Čez nekaj trenutkov me je poklical brat in mi povedal, naj se ne bojim, saj sta letalo in helikopter pripadala slovenski vojski. Kljub temu, da me je hotel pomiriti, pa ni mogel skriti strahu, ki je prihajal iz njegovih oči. Nekaj časa smo še čakali, če se bo nemara pripetilo kaj nepričakovanega, vendar se ni zgodilo nič takšnega. Sosedo smo se začeli pogovarjati med seboj o trenutnem dogodku in se tako pogovarjali še kakšno uro, kljub temu pa smo se nenehno obračali proti nebu. Oddahnili smo si in odšli vsak v svojo hišo.

Od tistega dne sem bolj redno spremljala vojne dogodke na televiziji in začela sem se zavedati besede vojna, pa ne le besede, ampak tudi njenih neusmiljenih in strahotnih dejanj.

Nataša Podhostnik

Vojno sem doživela z mešanimi občutki. Vznemirjenje, strah, ponos (in hkrati sram) – vse to se je prepletalo v meni. Prav gotovo sem bila enotnega mnenja z drugimi Slovenci, da se moramo osamosvojiti. Čeprav sem bila takrat stara šele trinajst let, sem se zavedala, da se precej razlikujemo od drugih Jugoslovanov in že zaradi tega ne moremo biti v isti državi, kaj šele, da bi si bili »bratje«. Takrat seveda še nisem vedela za grozote prejšnjega političnega režima in za razna šikaniranja znotraj države. Vzgojena sem bila kot Titova pionirka in parole, ki smo se jih učili že v prvem razredu, je bilo treba v trenutku zavreči in pozabiti. Spominjam se prvega izmed nekaj alarmov. Nedeljsko jutro, ko je Živ-žav na televiziji prekinil napovedovalec z opozorilom o zračnih napadih. Spominjam se teka po stopnicah in gneče v zaklonišču. V teh trenutkih postanejo ljudje zelo tovariški, solidarni. Celo sosedje, ki so bili takrat v sporu, so se v zaklonišču pogovarjali kot stari prijatelji. Alarm, prizori vojne po televiziji – vse to nas je še bolj zedinilo v misli, da imamo prav. Da moramo postati samostojni.

Mislim, da je vojno stanje precej bolje prizadela in pretresla ženske kot moške. Medtem ko so ženske vse prestrašene kopičile zaloge hrane, urejale zasilna zaklonišča v hišah, ob zvokih

sirene bežale na vso moč, so moški ob alarmu še naprej kosili travo ali pa se zbrali (namesto v zakloniščih) na prostem in radovedno strmeli v nebo. To je verjetno posledica tega, da je moje mesto (Šentjur) precej majhno, in po oceni someščanov prav gotovo ne more biti dobra strateška točka za sovražnikov napad.

Da smo res sredi vojne, prave in krute, take, ki jemlje življenja sorodnikov in prijateljev, sem se v resnici zavedla šele, ko sem nekega dne srečala sosedo pri nabiralnikih. Dobila je pismo od sina, ki je bil v Kočevskem Rogu. Vsa objokana je na glas brala, kako švigajo krogle mimo njega in da ne ve, ali bo dočakal naslednje jutro. To je bil strašen trenutek resnice. Še vedno ne morem verjeti, kako je to vplivalo na mojo, še ne štiriletno sestrico. Ponoči jo je tlačila mora. Sanjala je o vojaki, ki so prišli in pred njenimi očmi pobili celo družino. Več dni se ni pomirila.

Čutila sem, da moram tudi jaz nekaj narediti. In tako sem se pridružila mnogim, ki so pisali ameriški vladi. Nedeljski dnevnik je takrat pozval državljane, naj pišejo in v časopisu je bilo objavljeno celo vzorčno besedilo. Pisala sem jim o resnici – kdo je agresor in kdo žrtev in kako si želimo samostojnosti.

Občutila sem tudi sramoto. Bilo me je sram, ker so ravno v moji občini prvi, če ne celo edini, predali zalogo orožja JLA. To je bilo sicer na samem začetku, ko še nismo vedeli, za kaj gre, a povsod drugod so se predaji orožja uprli.

Občutila sem ponos in narodno zavest. Čeprav se mi zdi, da so narodno zavest mogoče še bolj občutili zamejski Slovenci, še posebej tisti, ki so državo zapustili zaradi političnih vzrokov. Prvič so imeli priložnost kaj storiti za svojo domovino. Nastopili so v javnosti, izražali so svojo podporo rojakom, pozivali politike njihovih držav k priznanju neodvisne Slovenije. Moji sorodniki v Kanadi so bili na tekočem z vsemi dogodki, vsem so razlagali kaj se pri nas dogaja... Še danes imajo doma cel kup člankov in literature o desetdnevni vojni v Sloveniji.

Na srečo vojna ni dolgo trajala. Kmalu po koncu so se pojavili skeptiki, ki so trdili, da tega sploh ne moremo imenovati vojna. A ko včasih v časopisih preberemo npr. da je predsednik države obiskal otroke, ki so v vojni izgubili starše, se zavemo, da je osamosvojitve Slovenije terjala tudi neprecenljiva človeška življenja.

Olga Polenek

»Moja« vojna. Pravzaprav niti ni bila tako zelo moja... Resnici na ljubo sem moral celo na internet, da bi našel točne datume, a žal več od tega, česar se še spomnim, ni bilo nikjer zapisano.

Najbolj mi je v spominu ostala »spontana« odločitev mojih staršev, ko smo v začetku junija 1991 odšli v turistično agencijo, kjer so v mesecu juliju zame rezervirali učno potovanje v tujino. Ker pa je bil do dneva odhoda še slab mesec in so stvari postajale vse bolj vroče, so se odločili, da gremo vmes še na morje. Na Hrvaškem je bilo takrat še dokaj mirno. Z neverjetno hitrostjo smo pripravili vse potrebno in se podali na pot.

Do takrat nisem ničesar slutil, bil sem presrečen dvanajstletnik, ki bo šel najprej za nekaj tednov na morje, potem pa še v Anglijo! A že na samem začetku poti so se mi porodili nekateri sumi: zakaj smo tik pred izvozom iz Maribora zapustili glavno cesto in se deloma po lokalnih, deloma po poljskih cestah odpravili proti zahodu? Če je res bil to samo obvoz, zakaj ni nihče drug na isti cesti kot mi? Na ta vprašanja sem kaj hitro spet pozabil; oče mi je

namreč začel razlagati, kako deluje po višini nastavljen sistem vzmetenja na citroenu, čemu služi in pač še vse tiste tehnične detajle, ki spadajo zraven, pa nekaterih še dandanes ne razumem (v istem smislu, kot mi jih je razlagal on). Kot sem izvedel pozneje, ju je bilo strah zame in za sestro in brž ko sva utihnili (ponavadi sva preglasila tudi najglasnejši radio), sta naju zapletla v pogovor. Tako je vožnja minila kot bi trenil z očesom, a na moje veliko začudenje se ni končala kot običajno v Pulju, ampak na vikendu družinskih prijateljev v Karigadorju. Kaj hitro sem se sprijaznil z novim okoljem; morda zato, ker je bil njihov sin mojih let in ker bova skupaj potovala v Anglijo ali pa zato, ker so starši cele dneve sedeli v hiši, mulca pa sva ves ljubi dan lahko počela kar nama je pač padlo na pamet.

Seveda starši niso ves čas poležavali v senci; po radiu in televiziji so spremljali dogajanje doma in nekega dne, verjetno na dan, ko se je začela vojna, so postali vsi še bolj blede in še dlje ostajali pred sprejemniki... To turobno ozračje se je preneslo tudi na nas, otroke. Igra ni bila več tako zelo zanimiva, morje prehladno, plaža preveč umazana. O dogajanju doma nam niso povedali kaj dosti, samo to, da sta dedek in babica v redu in da barvata hišo. Kaj dosti več pa sam niti nisem želel vedeti.

Dnevi so minevali, iz Karigadorja smo šli v Pulj, kjer stoji prikolica in tam sem doživel svoj prvi šok: v avtokampu, kjer smo bili dotlej, ni bilo žive duše. Ponavadi je bil v istem času nabito poln in prav težko je bilo najti prazen prostor za prikolico. Iz strahu (ne vem pred kom, saj takrat ni bilo tam nikogar) smo se preselili v manjši, zasebni kamp nedaleč stran, kjer je poleg nas pri svojem dopustu vztrajala le peščica slovenskih »prikoličarjev« zanesenjakov. Razpoloženje pa je bilo enako kot v Karigadorju; vsi so sedeli pri radijskih sprejemnikih in nestrpno čakali novice iz domačih krajev. Čez čas so se razmere umirile in spet je nastopil vsakdan. Mama je tulila name, naj pospravim za sabo, oče je bentil, ker na čolnu nisem zaprl pipice za gorivo in ga je kak liter stekel v morje, prišli so novi gostje in jaz sem si našel nove prijatelje.

Nisem imel občutka, kako dolgo je vse skupaj trajalo. Deset dni? Meni so se dnevi vlekli kot tedni. Morda je temu botrovalo pomanjkanje družbe, najverjetneje pa želja po čimprejšnjem odhodu v Anglijo. Ko sem se v začetku avgusta vrnil domov, je bilo spet vse po starem; le hiša je bila pobeljena, prijatelji so govorili o sirenah, vsi skupaj pa smo se znašli v novi, neodvisni Sloveniji.

Marko Potrč

Bežno se spominjam enega od junijskih dni pred desetimi leti, ko sem spremljala televizijski prenos slavlja ob razglasitvi samostojnosti Slovenije. Navzoči so prekipeli od veselja in bili ponosni na trenutek, ki nas je povedel v samostojnost, kar je bila davna želja naših prednikov, ki pa se je uresničila šele nam.

Toda tega veselja je bilo kmalu konec, saj so že ponoči začele prodirati oklepne enote JLA iz vojašnic proti ciljem na mejah. V jutranjih urah smo že slišali po radiu, da so ceste blokirane, da je gibanje po njih omejeno in da je vse polno vojakov. Začela se je vojna, ki pa je bila na srečo zelo kratka, a je vseeno terjala človeška življenja. V mojo notranjost se je naselil strah in nemir, saj vojna prinaša žrtve, sirote brez staršev, žalost, razdejanje in sovraštvo. Meni je bila beseda vojna do takrat tuja, saj sem se o njej samo učila ali pa poslušala o njej iz medijev in iz pripovedovanja starejših ljudi. Nikoli si nisem mislila, da bo kaj takega doletelo tudi našo deželo.

V spominu mi bo ostal dogodek, ki je povezan z mojo mamo. V tistih dneh se je pripravljala na osemdnevno potovanje po Franciji z italijansko turistično agencijo. V kotu sta že čakala kovček in potovalka, toda ostala sta na istem mestu zaradi vojnih razmer. Radio nas je sproti obveščal, kaj se dogaja po raznih krajih Slovenije in tako je mami skopnel vsak up na potovanje, saj je bila onemogočena vsakršna vožnja, zlasti proti mejnim prehodom. Tako sem tiste dni veliko presedela pred televizorjem ali poslušala radio, ki nas je opozarjal in obveščal o novostih s kriznih žarišč, kot so bila Šentilj, Rožna dolina in drugi kraji.

Naša vas je toliko oddaljena od glavnih cest in pomembnih objektov, da se ni nič kaj takega zgodilo, le glas sirene in pa preletavanje letal sta nas opozarjala na nevarnost zračnega napada. Vsakokrat, ko sem zaslišala zamolklo zavijanje sirene, me je stisnilo pri srcu. Za vsak primer smo si uredili prostor v obokani kleti in si pripravili najnujnejše stvari za preživetje. Živela sem v negotovosti, saj ni bilo videti, da bo vsega tako hitro konec. Strah sem doživljala tudi zaradi bolnega očeta, ki je moral vsak drugi dan na dializo v bolnišnico. Bala sem se, da se mu ne bi med potjo kaj pripetilo, saj je moral v eno smer z avtobusom, domov pa ga je izčrpanega pripeljal rešilni avto.

Upam, da je bila to zame prva in zadnja vojna. Danes sem ponosna, da živim v deželi, ki je sama svoj gospodar in v kateri je mir, ki naj bi zavladal po vsem svetu.

Danijela Premzl

Stara sem bila trinajst let. Zelo dobro se spominjam tistega večera, ko je potekala slovesnost v Ljubljani in je bila razglašena neodvisnost Slovenije. Ob Zdravljici smo domači vsi zajokali. Zame, ki sem bila še otrok, je ta trenutek pomenil uresničitev stoletnih prizadevanj naših narodnjakov in zaželela sem si, da bi le-ti vsaj za trenutek lahko podoživeli samostojnost nove države.

Že naslednje jutro, 27. junija 1991, se je začela vojna. Tako zahrbtno, nepričakovano, da je sploh nisem dojela. Zdelo se mi je nemogoče, da bi nas napadli naši. Vojaki JLA so zasedli večino slovenskih mejnih prehodov, brniško letališče. Povsod je zavladala panika. Bratranec je bil ujet v mariborski vojaški kasarni, kjer je služil vojaščino nekdanji državi. Vladala je popolna zmeda. Bali smo se zanj, saj ni bilo jasno, kako bo lahko pobegnil. Čakali smo ga pred vojašnico. Mladi vojaki so skakali čez ograjo. Ljudje so jih čakali s civilnimi oblekami. Ženske so jokale. Bilo je hudo. Petru je uspelo pobegniti in skrili smo ga nekje v Ribnici na Dolenjskem, saj smo vedeli, da pobeglim vojakom JLA grozijo s sankcijami.

Začela se je prava povodenj medijskega informiranja o napadih, barikadah, mrtvih, tudi na naši strani. Maribor so preletavala letala, izpod Pohorja je prihajalo zamolklo bobnenje topov. Bila je vojna. Doma smo napolnili shrambo. Trgovine so bile skoraj prazne. Kacin je sporočil, da pričakujejo bombni napad. Še danes mi odzvanja zvok alarma, še danes se zdrznem ob njem. Doma je zavladala vsesplošna panika. Živeli smo v devetem nadstropju, zato smo tekli kar po stopnicah. Oče je nosil odeje, mama dve leti starega sinka, s sestro pa sva le brezglavo hiteli. V zaklonišču smo preživeli osem ur. Vsi smo se bali, tudi možje. Neki vojak je otrokom prinesel kruh in mineralno vodo. Bil je oblečen v staro vojaško uniformo, na rami je nosil puško. Izgledal je kot partizan, tisti iz knjig. Napadli niso, imeli smo srečo. Ta dogodek je mamo tako pretresel, da smo naslednji dan, kljub opozorilu,

naj ljudje zaradi varnosti ostajajo doma, vzeli najnujnejše in se odpeljali na vikend. Trideset kilometrov iz Maribora proti radgonskemu mejnemu prehodu smo s povsem natovorjenim avtomobilom hiteli naproti številnim barikadam. Vozili smo se po stranskih cestah, tudi gozdnih in pri Lenartu nas je preletavalo letalo. Na cesti smo bili edini, daleč naokrog ni bilo nikogar. Oče je pritisnil na plin, mama je kričala na nas otroke, naj sklonimo glave. Na srečo je ob cesti stal gozd in oče je zapeljal vanj. Čakali smo. Letalo je čez čas izginilo med oblaki, mi pa smo se pognali proti cilju. In smo prišli. V podeželsko idilo. Na vrhu hriba nas je pričakala naša nova hiša: s streho, golimi stenami in okni. To je bilo vse. Za preobilja polnega mestnega otroka prava katastrofa. Vodo smo nosili iz kleti, postelje smo sestavili iz desk in nanje položili zračne blazine. Mama je kuhala na plinskem kuhalniku, na tistem, ki smo ga vsako leto uporabljali na morju. Sosedji so nam posodili mizo in stole in pomagali očetu zgraditi poljsko stranišče. Vzpostavili smo navidezni red in začeli živeti. Bilo je tako drugače kot v mestu, skorajda primitivno. Pa sem se hitro navadila. Vaški otroci so me radi sprejeli medse, tako da sem čez nekaj dni že pasla krave, čistila hlev in bila neskončno umazana. Kljub temu pa nas je na vojno opozarjal zvok letal, granat in topov iz bližnje Gornje Radgone. Kmetje so bili prestrašeni in govorilo se je, da je po gozdovih skritih veliko pobeglih jugoslovanskih vojakov, zato otroci nismo smeli vanj. Zato pa smo lahko plezali po drevesih, se lovili, skrivali. Imeli smo se zares lepo. Vojna se je končala čez deset dni. Terjala je veliko žrtev. Bila je nepotrebna, nehumana, tako kot so vse vojne na tem svetu. Sprašujem se le, kaj bomo dobrega postorili mi, mladi, da bodo naši otroci živeli v miru.

Metka Pukšič

Čas teče iz leta v leto hitreje in ljudje si zapomnimo samo zares lepe in tragične stvari v naših življenjih. Tempo življenja nas sili k temu, da vse ostalo s časoma izgubimo iz spomina. Vojne v Sloveniji ne morem uvrstiti, vsaj zame, na srečo ne med tragično, še manj pa med tisto, kar je lepega.

Spominjam se je po paniki med ljudmi, ki so se takrat zavedali položaja, v katerem bi se lahko znašli. Spominjam se starejših, zamišljenih ljudi, ki so za seboj že imeli eno ali celo dve vojni izkušnji. Kot otrok jih takrat nisem razumela. Brez občutka strahu in nevarnosti sem opazovala dogodke po televiziji, ki pa so se odvijali tudi ne daleč stran od nas.

V spominu mi je ostalo razdejanje v Gornji Radgoni. Veliko hiš je bilo uničenih, bili so tudi ranjeni. Še danes pa mi spomin na oskrunjeno cerkev ne gre iz glave. Kljub moji brezbriznosti, sem vedela, da oskrunitev, na videz nedotakljivega hrama, ni šala.

Bile so tudi velike barikade, zaradi katerih so se nekateri vsaj trenutno počutili varne, čeprav so nič koliko takšnih, vojaki Jugoslovanske armade prebili. Prvič sem imela priložnost videti in slišati, kako je, ko tvojo hišo preleti letalo z nadzvočno hitrostjo.

Tega se pravzaprav spominjam kot nekaj najhujšega.

Bilo je tudi veliko takšnih, ki so z družinami pobrali šila in kopita ter odšli v sosednje ali celo daljne, tuje države. Spominjam se tudi takšnih moških, ki so v trenutkih panike in neprištevnosti (kljub temu, da pravzaprav ni bilo še ničesar) reagirali na takšne načine, ki niso bili v ponos posamezniku, ki se je uril leta in leta za podobne in hujše primere.

Če povzamem drobce, ki sem jih natresla, bi lahko rekla, da zame osebno to ni bila pretresljiva izkušnja in se je danes le bežno spominjam. Pa ne zato, ker bi bila tako daleč,

pač pa prav zaradi tega, ker takrat nisem vedela, čemu to sploh služi in kaj iz tega sledi. Bilo je pa nekaj velikega in tako se je o tem tudi govorilo. Danes vem, da je bilo nekaj, kar se je, po čudežu, presenetljivo hitro končalo!

Petra Pušnik

Pisalo se je leto 1991, junij. Zvečer smo proslavljali osamosvojitve Slovenije. Proslavo smo spremljali preko televizijskih sprejemnikov. Bili smo veseli, saj smo želeli samostojno državo. Naslednje jutro sva z bratom brezskrbno vstala in pozajtrkovala. Takrat pa je pridrvela domov mama, panična. Bila je neobičajna ura za njen povratak iz službe. Ura je bila okrog desete dopoldan. Čudno se nama je zdelo, da je doma. Rekla je, da je vojna. Sprva ji nisva verjela. Povedala nama je, da so po medijih razglasili vojno stanje in se je zaradi tega nemudoma napotila domov. Ceste so bile zaprte in domov se je peljala po gozdu. Močno jo je bilo strah. Ni bila edina. Mene je bilo tudi. V trgovinah se je trlo ljudi, nakupovali so vse v ogromnih količinah (sladkor, moko, mleko, kruh...). Vladala je panika. Mislim, da si takrat nisem predstavljala, kaj se lahko zgodi. Bile so počitnice, zato smo bili tako ali tako doma. Od jutra do večera smo gledali televizijo in z zanimanjem poslušali novice. Spomnim se jutra, ko so povedali, da nasprotnik uporablja izstrelke, ki se v koži razpršijo kot sidro. Takrat se je v meni prvič prebudil resničen strah. V živo sem si predstavljala kako ljudje trpijo. Jaz pa nemočna sedim doma in v bistvu ne čutim teh grozot na lastni koži. Hvala Bogu. Občutila pa sem strah vedno, ko je vojaško letalo preletelo našo hišo. Letališče je zelo blizu. V kleti smo si pripravili ležišča, odeje, vodo, hrano. Vse za primer zračnega napada. Mislim, da smo bili kar dobro poučeni, kaj storiti v primeru nevarnosti. In res so se dvakrat oglasile sirene. Prvič je bilo v soboto. Ravno smo bili pri kosilu. Jedli smo sirove palačinke. Vsak je pograbil svoje in zbežali smo v klet. Nihče ni mogel jesti. Ura je bila okrog pete popoldan. Čutiti ni bilo nobene nevarnosti. Z bratom sva se dolgočasila in zato sva smela v sobo po stripe. Čez kakšno uro pa sva se s sosedo žogali, čeprav še ni bilo konec nevarnosti. Drugič pa je bila nevarnost v nedeljo. Začela se je, ko smo še vsi spali. Ne spomnim se natančno, kdaj se je zgodilo ali pred vojno ali med njo, ampak tank je povozil gospoda Šimčika iz našega kraja. Vsi krajani smo nek večer naredili spreved s svečkami njemu v spomin. To je bilo grozno. Sovraštvo ne pozna meja. In takšna sovraštva so na žalost na svetu vedno živa.

Kristina Radoš

Zdi se mi, da je od vojne za Slovenijo minila že cela večnost. Od vseh spominov na pomembnejše oziroma vidnejše dogodke, ki jih nosim v svojem spominu, je spomin na vojno najbolj bled. Včasih, ko kdo omeni vojno za Slovenijo, se mi celo zazdi, da je to dogodek, ki se je zgodil mimo mene in ki mu sploh nisem bila priča. Vojna v življenju trinajstletnice je nelepa in neljuba izkušnja. Kaj se je takrat zares dogajalo in v kakšni nevarnosti smo se takrat znašli, sem razumela šele leta pozneje. Verjetno je bilo tako še najbolje. Česa se spominjam? Tega, da se je pravkar končala šola, da so se začele počitnice in da se je začelo poletje. Spominjam se, da sem se s prijateljico odpravila k zobozdravniku

v Maribor. Šli sva z avtobusom, ker stanujemo zunaj mesta. Prva, meni čudna oziroma sprva še nejasna situacija se je pojavila, ko sva hoteli domov. Na avtobusnem postajališču se je nabralo več ljudi kot običajno, avtobusi pa niso več zapuščali postaje. Še sanjalo se mi ni, kaj se dogaja. Nastal je nemir. Govora je bilo o barikadah na cestah. Ugotovila sem, da se le-te krive, da ne moremo domov. Odgovori na vprašanja, kdo jih je tja postavil, ali še bolje, zakaj, pa so mi bili neznani. Na srečo se je našel šofer, ki je bil pripravljen na lastno odgovornost peljati avtobus po stranskih cestah in gozdnih poteh do vasi v neposredni bližini mojega doma. Avtobus je bil prepoln. Vso pot so govorili vsevprek. Takrat mi je prvič postalo jasno, da nekaj ni v redu. Prvo pravo pojasnilo o tem, kaj se je dogajalo, pa sem dobila šele doma.

Na pragu sta me že vsa zaskrbljena čakala babica in dedek. Sedaj me je prvič postalo zares strah, še preden sem karkoli slišala. Izraz na njunih obrazih je bil vse prej kot običajen. Vmes je že stotič klicala mama, ki jo je skrbelo, kako bom sploh prišla domov, medtem ko tudi sama ni mogla domov, prav tako ne oče. Njuna pot domov je prav tako peljala čez njive in gozdove, kar je bilo še predobro vidno na avtomobilu. Malo po njuni vrnitvi se je oglasil prvi alarm. Ne toliko kot alarm sam so mi zbudale strah reakcije staršev ter babice in dedka. Prvič je bila izrečena beseda vojna. Sedaj sem prvič občutila, da me je strah kot še nikoli v življenju. Vedela sem, da varnosti ne morem iskati pri starših ali starih starših, ki sta delovala še najbolj razsodno, ker se je strah naselil v vseh in ker bi bili popolnoma nemočni, če bi se res zgodilo, kar je napovedoval alarm. Alarm je namreč naznanjal nevarnost zračnega napada. Ker stanujemo v neposredni bližini letališča in ker so letališča v takih primerih rada tarče bombardiranja, je bil strah še večji. Nismo šli v klet. Še bolj pa je bilo opazno, da sploh nismo šli domov – stanujemo samo nekaj sto metrov stran od babice – skupaj smo čakali, kdaj se bo zgodilo tisto grozno, tisto strašno. Mislim, da smo se skupaj počutili varneje. Ta alarm pa ni bil zadnji. Nadaljevali so se tudi drugi dan. Ob enem od njih smo zaslišali tudi eksplozije in začutili rahel tresljaj, bombardirani so bili radijski oddajniki na Pohorju.

Da pa bi bila tragedija še večja, je iz Ljubljane klicala teta, da je stric v vojašnici na Vrhniki, kjer je bil leta kot oficir v službi JLA in da mu je, kot tudi vsem drugim, onemogočen izhod iz vojašnice. Ta vest je vse hudo pretresla. Nismo vedeli, kaj se mu bo zgodilo, bali smo se najhujšega. Radio in televizija sta prinašala poročila o prvih žrtvah, pravzaprav je bila vojna prva in zadnja tema poročil. Nakupili smo zaloge hrane: sladkor, konzerve, prepečenec... Drugi dan vojne je bil enak prvemu. Sedeli smo doma in čakali...

Najbolj sem bila srečna, ko se je javil stric, da je prišel domov. Ubral je edino možno in seveda tvegano pot: dezertiral je. Zdi se mi, da se je to zgodilo četrty dan vojne. Najhujša sta bila prva dva dneva, drugih pa se spominjam le nejasno. Vem samo, da je bila moja sreča nepopisna, ko se je vse skupaj končalo in nam je bilo spet omogočeno normalno življenje. Upam, da je bila to prva in edina vojna, ki sem jo doživela. Od takrat naprej znam ceniti mir.

Nataša Rajh

Takrat sem bila stara komaj enajst let, tako da te vojne nisem doživljala tako kot ostali, na primer moji starši, ki so vsaj približno vedeli, kakšno je ozadje te vojne. Najbolj mi je v spominu to, da sem si morala pripraviti nekaj oblačil na kupček v moji sobi, če

bi se zgodilo najhujše in bi morali zbežati v klet. Takrat je bila pri nas še babica, ki je bila nepokretna in bolj kot zase me je skrbelo zanjo. Hudo mi je bilo, ker nisem smela na obisk k moji najboljši prijateljici, saj nisem razumela, zakaj ne. Spominjam se, kako sta me starša učila, kaj moram narediti, če bodo nad nami švigala letala ali kaj podobnega. Tisti čas je bil res zelo napet, tudi hrane se ni dalo dobiti. A kljub vsemu moram omeniti še to, da sem bila z družino skupaj čisto ves čas, veliko smo se pogovarjali, kartali smo in obujali spomine na počitnice ter se pogovarjali, kaj se nam je kdaj lepega zgodilo.

Ko danes razmišljam o tej vojni, si mislim, da smo lahko srečni, da se je vse tako hitro končalo. V šoli, tako osnovni kot srednji, smo se veliko učili o vojnah, ki so nekoč bile, ter o vseh posledicah, ki so jih te vojne pustile. To je nekaj najhujšega, kar se človeku lahko zgodi. Zato pazimo nase in bodimo dobri. Življenje si moramo vsak dan olepševati ter živeti v sožitju.

Nataša Safran

Leta 1991, ko je Slovenija 25. junija razglasila samostojno in neodvisno, prvič v zgodovini svojo lastno državo Republiko Slovenijo, sem bil star trinajst let in sem končal šesti razred osnovne šole Karel Destovnik Kajuh v Šoštanju. Začele so se počitnice. Hkrati pa tudi vojna, ki je na srečo trajala (samo) deset dni. Kot smo slišali v poročilih, je bilo najbolj vroče na mejnih prehodih, pa v vojašnicah in okoli Brnika. Sam se najbolj živo spomnim dveh dogodkov iz tistega časa.

Prvi se je zgodil na nedeljo. Spomnim se, da smo šli kot vsako nedeljo zjutraj ob osmih k prvi maši. Jaz sem takrat pel pri mladinskem cerkvenem zborčku in tudi tisto nedeljo smo stali na koru in peli pri maši. Med pridigo pa se je zgodilo nekaj nenavadnega. K oltarju je pristopil neki moški v črnem plašču in stopil do gospoda župnika ter mu nekaj zašepetal na uho. Vsi smo se spogledali in z nestrpnostjo in strahom čakali, kaj se bo zgodilo. Gospod župnik pa je z zelo pomirjujočim glasom in počasi povedal, da so po vsej Sloveniji razglasili visoko stopnjo nevarnosti zračnega napada jugoslovanske vojske na Slovenijo. Rekel je še, naj ostanemo mirni, naj gremo domov, najbolje, da se zatečemo v kleti in zaklonišča. Podelil nam je še božji blagoslov in maše je bilo konec. Vsi smo hitro zbežali domov, saj se nam je zdelo, da gre zares.

Takoj naslednji dan pa sem doživel neprijetno presenečenje. Prijavil sem se namreč na poletno šolo angleškega jezika v Radovljici, ki naj bi trajala cel teden in tega sem se strašansko veselil. To naj bi bile moje počitnice! Mama je že takoj povedala, da bo poletna šola najbrž odpadla in da nihče ne bo prišel. Pa sem vendar vztrajal, da je poklicala v Radovljico in vprašala organizatorje, ali bodo kljub takšnim razmeram izpeljali šolo. Tam so ji odgovorili, da so tuji predavatelji in učitelji že tam in da nas pričakujejo, če le lahko pridemo. Seveda sem takoj začel pakirati stvari v kovček in naznanil, da moramo iti. Starši pa so še vedno oklevali in se izmikali, da je nevarno, da je cesta zaprta in da je bolje, da ostanem doma. »*Nikoli ne veš, kako se bo vse skupaj izteklo. Jaz sem proti!*« je vztrajal oče. Jaz pa sem še naprej prepričeval mamo, da naj pokliče koga, ki ve, ali je cesta zaprta. Mama se je vdala in klicala na vse mogoče naslove. Na civilni zaščiti so ji povedali, da je cesta mimo Brnika popolnoma zaprta, da so povsod barikade in da se na Gorenjsko še nekaj časa ne bo dalo priti. Upanja je bilo tako konec, počitnice so splavale po vodi. Smo se pa namesto poletne šole hodili vsak dan kopat v šoštanski bazen.

Tomaž Sevšek

Pisalo se je leto 1991. Bil je lep, sončen, za nekatere povprečen, za druge poseben dan. Dan osamosvojitve, dan, ki se je ločil od drugih po tem, da je Slovencem spremenil življenja, jim udejanjil to, po čemer so hrepeneli stoletja in je ravno zaradi tega z zlatimi črkami zapisan v zgodovino slovenskega naroda, v srca Slovencev. Pozno v noč so se vrstila praznovanja, po vsej Sloveniji so se slišali kriki veselja, ponosa in upov v lepšo prihodnost. Nebo je sijalo od ognjemetov, v iskrinah, v katerih je vsak od nas ta dan gradil svoje sanje. Iz lepega, takrat še otroškega sna me je prebudil radio in vznemirjen mamin glas: *»Zbudite se, gremo, vojna je!«* V polsnu smo ji, zbrani v bungalovu v Atomskih toplicah, skoraj v en glas odgovorili, da naj se ne šali. Neverjetno se nam je zdelo, da bi to doletelo nas, ki smo o vojnah vedeli le toliko, kolikor so nas o njih učili v šoli in so nam o njih pripovedovale babice. Vojna, nasilje, dolga leta trpljenja so se nam zdela tuja, nekaj, kar je zapisano v knjigah in kar se dogaja le še nerazvitim državam, kamor pa se mi le nismo uvrščali. Pa vendar so po slovenskem nebu začela grmeti letala, tanki so prihajali v slovenska mesta, mladi fantje in očetje so bili vpoklicani v službo države. Poklicani so bili braniti državo, staro šele en dan. Kruto, neverjetno, pa vendarle resnično. Počitniško naselje se je spraznilo. Ljudje so odhajali na svoje domove, v očeh se jim je odražal strah. Mi smo ostali in upali na najboljše. Le televizija nas je povezovala z vojno, ki je vihrala po sončni deželi. Ni bilo alarma, ni bilo orožja, pa vendar nas je spreletaval strah, naše oči pa so bile neprestano uprte v stvar, ki je naš otroški svet dotlej polnila le z mirom in ljubeznijo. Deset dni, ko bi jih morali preživeti brezskrbno, počitniško, polnih navihanosti, je risanke in otroške filme zamenjala groza, strah, orožje, nasilje, sovraštvo... In kot bi se zbudil iz desetdnevniških grozljivih sanj je v Sloveniji, otroku med državami, ponovno zavladal mir. Cena za mir je bila sicer v primerjavi z drugimi vojnami zanemarljiva, pa vendar so posamezniki plačali visoko ceno. Deset poletnih dni bo zapisanih v zgodovino in v srca Slovencev. O strahu, bojih, grozi, nasilju bomo nekoč pripovedovali našim otrokom in vnukom. S ponosom in upanjem, da se jim to ne bo zgodilo in ravno zaradi tega, kar se je zgodilo nam, jih bomo vzgajali v duhu miru, ljubezni do drugih ljudi in strpnosti z željo, da bodo o vojnah lahko brali le iz šolskih knjig.

Sanja Sitar

Slovenija; tako majhna, pa vendar tako velika in polna vseh lepot. Bilo je sončnega junijskega dne, ko je našo deželo prebudil strahoten preplah. Radijske in televizijske postaje so glasno poročale in odmevalo je iz hiš:

»Vojna! Vojna! Pojdimo, borimo se za naše bogastvo« ...

Takrat še majhen, navihani deklič, ki ni štel še niti polno desetletje, sem se navihano in brezskrbno podila po domačem dvorišču. Iz hiše je kar naenkrat privihrala mama vsa iz sebe in me kar se da hitro odvelkla v hišo. Takoj sem morala obleči trenirko in športne copate, saj je bilo to najudobneje za vsak primer. S starejšo sestro sva sedeli na stopnicah in vse se mi je zdelo nenavadno. Mama je brezglavo pospravljala stvari v torbo in že je na vhodnih vratih stal oče, ki je ravnokar prihitel iz službe. V nekaj minutah, ki so se meni zdele daljše kot ure, smo vsi, razen očeta, sedeli v kleti. Oče je prinesel majhen tranzistor, ki nam je vsako minuto sporočil kaj novega. Po mojem mnenju popolnoma brez smisla, smo sedeli v temni kleti in čakali. Tu in tam nas je obiskal kak topel, poletni sončni žarek, ki je le komaj pogledal skozi majhno kletno okence. Ves čas so me obhajala čudna in nerazumljiva vprašanja: Le kaj je to letalski napad, kaj se bo zgodilo z nami med vojno

in zakaj so vsi tako zmedeni? Tako se je že dan počasi prevesil v noč, ko smo se mirno lahko vrnili v stanovanje. Kljub vsem vprašanjem v moji glavi nisem nikogar nič spraševala, ampak sem hitro legla v posteljo, da potonem v miren spanec in na vse skupaj pozabim. In res je bilo tako. Zjutraj, ko me je mama prebudila iz globokih sanj, se jaz skorajda nisem več spominjala preteklega dne. Tako smo spet morali za nekaj časa v temno klet in tokrat se nam je pridružila še babica. Babica je ves čas tarnala in momljala: *»S tega vendar ne bo nič, kaj me vlečete v to temnico, ko pa imam na vrhu toliko dela.«* Babica me je s temi ponavljajočimi se besedami tako pomirila, da na vojno sploh nisem v naslednjih dneh več pomislila. Mirno in sproščeno sem vsako jutro vstala in počela vse natanko tako, kot mi je naročila mama: *»Ne hodi daleč od hiše, tako da boš slišala, če te pokličem!«* In s tem je bila *»moja vojna«* že nekaj dni prej končana. Kljub vsemu pa se spominjam dneva, ko smo se vsi objemali in mama je žarela od veselja. *»Vojne«* je bilo konec. Zame pa to sploh ni bila vojna. Saj vendar nismo nikamor bežali in tudi očetu ni bilo treba stran, tako kot v nekaterih filmih...

Pa hvala Bogu! Babica je imela spet prav, kot ponavadi. In ko je tisti veseli dan odhajala na svoj vrt je spet nekaj momljala in momljala. Te besede stare gospe še danes odmevajo in mislim, da bodo za vedno ostale prav v moji glavi: *»Boljša je domača gruda, kot na tujem zlata ruda.«*

Tina Skaza

Če dobro pomislim, se pravzaprav malo spomnim, kaj se je dogajalo v času vojne za samostojno Slovenijo. O vojni ne razmišljam rada, zato se tudi te vojne ne spominjam rada. Od vojne je minilo že dobrih deset let.

Najbolj mi je ostal v spominu strah, kaj se nam lahko zgodi. Saj nam je babica pogosto pripovedovala, kako je bilo med drugo svetovno vojno in kakšne grozote so se dogajale. Med vojno za osamosvojitve sem z družino živela na podeželju. Morda tudi zato nismo tako občutili dogajanja v zvezi z vojno. Seveda smo redno spremljali poročila in novice. V večjih mestih in na vojaških ozemljih so se dogajale grozote, ki so nas precej prestrašile. Spominjam se, da je ljudi zajela prava nakupovalna mrzlica. Nekateri so želeli nakupiti čimveč zalog hrane in pijače, če bi prišlo do česa hujšega. Najbolj pa mi je ostal v spominu strah, ki sem ga občutila, ko so se oglasile sirene, ki so oznanjale zračni napad. V mestih in večjih krajih so ljudje mrzlično iskali zaklonišča in imeli vse pripravljeno, če pride do katastrofe. Pri nas na vasi ni bilo takšne panike. Res smo imeli pripravljeno klet, če bi prišlo do česa hujšega. Sirene za zračni napad so se kar pogosto oglasile in takrat je nastalo pravo mrtvilo. Vsi so se poskrili in čakali, da bo nevarnost zračnega napada mimo. Na srečo nam ni bilo nikoli potrebno ostati v kleti. Otrokom se nam je zdelo vse zelo zanimivo. Ob vsakem hrupu smo se zazrli v nebo in gledali, ali bo kdo videl kakšno letalo, ki pa niso bila redka in so pogosto preletavala Slovenijo. Tudi helikopterji so bili pogosti. Najbolj mi je ostal v spominu dogodek v precejšnji bližini Makol. Sirene so zatulile in opozarjale na zračni napad. Nismo vedeli, kaj je tarča napada, zato smo ostali kar na dvorišču. Ko pa smo zaslišali glasno preletavanje letal in helikopterjev, smo se precej prestrašili. Poiskali smo varno zavetje in čakali. Nato smo zaslišali glasen hrup. Cilj bombnega napada je bil namreč Boč oziroma oddajnik na Boču in tamkajšnje vojaško poslopje. Ko je bila nevarnost mimo, nismo vedeli, kaj se je zgodilo. Krožile so govorice

o napadu na Boč, ki pa so žal bile resnične, kar smo takoj izvedeli iz poročil. Na srečo žrtev ni bilo, ljudje pa smo bili precej bolj prestrašeni, kot pred tem dogodkom. Dobro mi je ostal v spominu dan, ko sva z mamo nabirali borovnice in so se oglasile sirene za zračni napad. Takrat pa naju je zgrabila velika panika, saj sva bili sredi gozda in precej oddaljeni od doma. Nisva vedeli, kaj bi. Do doma je bilo predaleč. Raje sva ostali v gozdu, ob drevesih in čakali, da nevarnost mine. Vse se je dobro končalo, vendar sva druge dni raje ostajali doma.

Kakšna je resnična vojna, sem spoznala šele, ko sem videla, kaj se je dogajalo v Bosni. Kakšne grozote so morali prestajati nedolžni ljudje, ki so izgubili svoje najbližje in so morali nenadoma oditi neznano kam in vse stvari pustiti. Niso vedeli, kaj jih čaka, če bodo še kdaj videli svoj dom in domače. Srečna sem, da se je slovenska vojna tako končala kot se je, in da nedolžni ljudje niso trpeli.

Janja Skledar

Spomin na obdobje osamosvajanja naše države je spomin na velika leta vseh slovenskih državljanov, ki so bili takrat neverjetno enotni. Prvič v zgodovini so namreč soglasno sprejeli odločitev, da hočejo svojo državo ter da želijo sami odločati o svoji usodi. Že dobrih deset let je od tega, vendar ostaja v nas še vedno živ spomin na prelomnico slovenske zgodovine.

V času teh prelomnih trenutkov sem bila v bistvu še otrok; otrok, ki je čutil, da se dogaja nekaj pomembnega, nekaj prelomnega, vendar ni razumel, kako odločilnega pomena je bilo to dejanje tudi zanj. Da, ta otrok, ki sedaj ni več otrok, ampak odraslo dekle, lahko živi v državi, v kateri vidi prihodnost.

Bilo je poleti, nekega vročega sobotnega popoldneva v času prleškega sejma v Ljutomeru. Obiskala sem mamo, ki je bila pri eni izmed sosed, kjer so se zbrale žene, vključene v aktiv kmečkih žena. Pripravljale in pekle so kvasenice, kajpak v domači krušni peči. Le-te so pozneje prodajale na sejmu v Ljutomeru. Na televiziji je bil ravno čas opoldanskih poročil in zaslišala sem, naj bi v Sloveniji izvedli plebiscit o odcepitvi od Jugoslavije. Takrat seveda nisem vedela, kaj plebiscit sploh je, ampak ni trajalo dolgo, da sem slednje izvedela. Po tistem sem takoj vedela, da se nekaj pripravlja. In resnično: izveden je bil plebiscit in poslušala sem starejše, kako je najbolje za nas, če imamo svojo državo. Seveda ni manjkalo niti takih, ki so bili proti. Plebiscit je uspel in Slovenija je razglasila samostojno in suvereno državo. Takrat nisem razumela, kaj to pomeni, vendar sem se izida zelo razveselila.

Nekega jutra pa sem slišala, da je v Sloveniji vojna. Ja, kako, saj nismo nikomur storili nič zalega. Silno sem se prestrašila in nisem vedela, kaj bi storila. Bomo morali kam bežati? Zagotovo, saj so med drugo svetovno vojno tudi. Če moraš bežati, potrebuješ nekaj za pot. Toda, kaj je tisto, kar je najpomembnejše? Začela sem pakirati stvari, ki so se kopičile, vsaka stvar je bila pomembna. V spominu mi je ostal velik plišasti pes, prva stvar, ki bi moral z mano na pot. Prtljago sem za primer bombnega napada shranila v kleti, ki naj bi služila tudi kot zaklonišče. Domači so se mi smejali in me tolažili, da ni vse tako grozno. V meni pa je bil velik strah, saj sem prebrala ogromno knjig o partizanih, o usodi ljudi itd. Delovala sem v skladu s svojo vizijo o vojni.

Vojna se je nadaljevala. Vsi smo vneto poslušali poročila o gibanju tankov in letalskih premikih okupatorja. Na radiu Murski val so naenkrat prekinili program in sporočili, da

se tanki JLA gibljejo iz Razkrižja proti Veržetu... torej bodo šli tudi mimo naše vasi. Obup, kaj bo, če bodo začeli streljati, kam se bomo skrili? Bilo je že pozno zvečer, ko so res šli mimo. Dobili smo navodila, da morajo biti vse luči ugasnjene in da moramo ostati v hišah. Ropot tankov je bil strašen; še sreča, da je moja rojstna vas pol kilometra oddaljena od glavne ceste. Bila je tema. Videli smo le luči tankov. Sestrična, ki je doma tik ob glavni cesti, mi je povedala, da se je ob prihodu tankov tresla vsa hiša. Jaz in moji domači se nismo skrivali v hiši, ampak smo si za hišo ogledali, kaj se na glavni cesti dogaja. Stisnilo me je pri srcu. Tanki so se naenkrat ustavili; sedaj so nas videli, obrnili se bodo proti nam in začeli streljati, sem pomislila. Hitro smo se vrnili v hišo. Po radiu so že povedali, da se je eden od tankov pokvaril. Trajalo je precej časa, da se je ta železna gmota začela premikati naprej. Na cesti so potem še dolgo časa ostale sledi gosonic.

To je bil čas napetosti in nenehnega pričakovanja, kako se bo vsa stvar razvijala v prihodnje. Še ena stvar je bila, ki mi je pognala strah v kosti. To so bile črne železne ptice, ki so pridno švigale po nebu, njihova pesem pa ni bila prav nič prijetna.

Dogodki so se odvijali zelo hitro. Ponoči je bilo kar naenkrat slišati streljanje. Pozneje sem izvedela, da je prišlo do spopada na cesti med Ormožem in Ljutomerom.

Na srečo je vsa »*ta morija*« hitro minila. Čeprav vojna za Slovenijo ni bila dolga, je v takrat komaj trinajstletni deklici zbujala velik strah in hkrati veliko željo po miru in svobodi. Ta želja ostaja tudi danes v odraslem dekletu.

Milena Smodiš

25. 6. 1991: Slovenska država je razglasila neodvisnost.

26. 6. 1991: Mnogo ljudi praznuje zgornji dogodek.

27. 6. 1991: Zjutraj so vkorakali v Slovenijo vojaki JLA. Pripeljali so se s tanki.

28. 6. 1991: Draga Luka in Lucija! Zdravo, moje počitnice so se začele pred tremi dnevi.

No pred kratkim sem bila stara tudi štirinajst let; to je bilo v nedeljo, 23. junija. Povedati vama moram nekaj zelo pomembnega. JLA je okupirala Slovenijo. To je bil dan, ko smo Slovenci praznovali osamosvojitve države. Mislim, da je vzrok naslednji: mi, Slovenci, smo več let po vojni pošiljali v Beograd denar za nerazvite, ker pa so zelo leni, so si prilastili denar. Zdaj smo prekinili pošiljanje denarja in so jezni. Zato so poslali vojake JLA, da bi nas prestrašili in bi se spet priključili k preostali Jugoslaviji. V Sloveniji je bila ustanovljena TO za protibrambo. V JLA je bil vpoklican tudi moj brat Mitja, a ni šel, ker se boji. Vlada v Sloveniji prigovarja našim vojakom, starešinam in oficirjem v JLA, naj se predajo in naj ne sodelujejo pri napadih na Slovenijo. Oficirji drugih narodnosti jim grozijo s smrtjo, zato se bojijo prestopiti. V JLA je tudi moj bratranec Tomaž in sosed Miran. Ne vem, kje sta. Ti tanki, ki prevažajo orožje in vojake, helikopterji in letala se vozijo skozi ali v bližini Radencev. Mimo se je peljalo sedemnajst tankov. Ljudje so s tovornjaki zablokirali ceste čez Boračevski potok, pri avtobusni postaji in pri Petrolu. Jaz sem bila doma od jutra do opoldneva; slišala sem streljanje. Pozneje, popoldne, pa so tanki prebili blokade in pot nadaljevali proti Gornji Radgoni, kjer hočejo zasesti carinarnico. Med streljanjem me je

bilo zelo strah. Nekdo je celo umrl. Zdelo se mi je, da sanjam, še zdaj pa se mi zdi, da vse to ne more biti res. Ves dan gledamo po televiziji poročila, vendar imam občutek, da gledamo neki film. Medtem ko vama pišem, poslušam po radiu poročila. Slišala sem, da je bilo danes v Murski Soboti že štirikrat oznanjeno izredno stanje. Prebivalci hitijo v zaklonišča, saj namerava JLA bombardirati vojašnico, kjer so seveda njihovi vojaki, vendar so okrog le-te pripadniki TO-ja. Zelo me je strah, zato se poslavljam v upanju, da se bomo še slišali. Ah, to sem pozabila: danes sem prebrala nekaj knjig o prvi pomoči ... za vsak primer.

3. 7. 1991: Brat Samo je šel v TO. Bil je v Mariboru (pri vojašnici).

5. 7. 1991: Draga Luka in Lucija! Moram vama sporočiti, da me ni več tako strah, kot me je bilo zadnjič. Opazovala sem tanke in oklepna vozila, kako so se umikali iz požgane in uničene Gornje Radgone. Takrat me je postalo strah. Čez nekaj minut pa so se v nasprotni smeri pripeljali pripadniki TO s slovensko zastavo na tanku. Ko sem jih zagledala, se mi je zazdelo, da je vsega konec. Bila sem jim zelo hvaležna, saj zdaj nekaj časa ne bomo več poslušali streljanja v naši bližini. Zato me tudi ni več strah. Še vedno pa se mi zdi, kot da sanjam. Zaradi utrujenosti naših teritorialcev so začeli klicati nove vojake; med njimi sta bila tudi brat Samo in stric Franjo. Nekaj se jih je tudi vrnilo.

11. 7. 1991: Iz TO je prišel brat Samo.

Maja Stanek

V moj miren otroški dan se je naenkrat zaletela nevihta. Nasmejane obraze so zresnile skrbi za našo deželico in za vse nas, ki smo del nje.

V kotu je ležal nahrbtnik. Skozi misli so mi hitela navodila staršev. Nekajkrat sem zaslišala zvok, ki me je hitro spomnil na napotke. Še preden sem zbežala, je bilo konec nevarnosti. Spraševala sem se, kje so letala, bombe in vojaki. Neumno, kaj?!

Sivina ulic še vedno ni zbledela. In kje so bili iskrivi obrazi, sem se spet trapasto vprašala. Naenkrat pa povsod sreča in navdušenje nad radostjo življenja. Tisti dan so rožice ponovno zacvetele in spokojno sonce je zbudilo temačen dan. Juhuuu, dobila sem nečaka Blaža. Po nekaj brezskrbnih trenutkih v porodnišnici pa ponovno zvok sirene, ki je pretrgal našo pravljico.

Simona Šalej

Ko je potekala vojna za Slovenijo, sem bila še otrok. Imela sem dvanajst let in o vojnah sem dotlej le brala. Čeprav nismo doživeli pravih spopadov, je bilo dovolj že to, da so se vsak dan oglašale sirene in naznanjale splošno nevarnost. Po zraku so švigala vojaška letala in odkrito povedano, sem bila nad njimi blazno navdušena, saj sem jih videla le v filmih. Stanujemo v hiši in jaz sem se javila, da v kletnih prostorih uredim zasilno zaklonišče. Stvari sem se lotila čisto zares. Pripravila sem zasilna ležišča, zaloge hrane, seveda nisem pozabila niti na radio in telefon. Mama, ki je po poklicu medicinska sestra, je imela ravno takrat dopust in je ves čas čakala, da jo pokličejo v službo. Na srečo je niso. Če bi jo, bi jaz najbrž umrla od strahu, saj je bolnišnica od doma oddaljena dobrih petnajst

kilometrov. Imeli smo srečo, da živimo čisto blizu meje z Avstrijo in prav zaradi tega nas agresorji niso mogli napasti iz zraka. V le sedem kilometrov oddaljenem Dravogradu so potekali hudi boji – čez hribe se je k nam videlo le bliskanje.

Kljub temu, da nismo bili priča pravemu spopadu, nam je vojna za Slovenijo nagnala strah v kosti in ne morem si predstavljati, kako bi bilo, če bi se vojna razširila in postala prav tako strašna kot tiste, ki jih lahko vidimo na televiziji.

Eva Šater

Vojne za Slovenijo se ne spominjam prav dobro, saj sem ravno takrat preživel še zadnje počitnice pred vstopom v šolo. Poznal nisem niti pomena besede vojna, vedel sem le, da to pomeni nekaj strašnega. Moja prva skrb je bila ta, da sem pred vojno rešil vse svoje lego kocke in jih spravil na varno v zaklonišče, ki ga je v kleti pripravila sestra. Spomnim se tudi, da je na nebu strašno bučalo, saj so ga preletavala agresorska letala. Domači so bili na trnih in skupaj z mamo čakali, da jo pokličejo v službo. No, na srečo je niso.

Sedaj lahko o vojnah po svetu berem v časopisih, po televiziji gledam grozote, ki so posledica teh nesmiselnih vojn in si mislim, da smo imeli prekleto srečo.

Rok Šater

Težko je reči, da sem bil ali da sem zdaj zaveden Slovenec. V tistem napetem času, ko smo se odločali za svojo državo, sem imel predvsem adolescentne probleme. Vedel sem, da se nekaj dogaja, vendar se nisem zavedal, kaj to pomeni za Slovence. Prej mi ni šlo slabo, pa nisem vedel, zakaj bi se zdaj tepel s Srbi, če pa sem na morju spoznal celo neko Beograjčanko, v katero sem se zaljubil. Danes sem njeno ime že pozabil, ostal pa mi je spomin na odkritosrčnost in tovarištvo, ki smo ga gojili do južnih bratov. Bil sem rad v njihovi družbi in še mesec dni pred vojno smo skupaj potovali v istem avtobusu na festival mladih gledališnikov. Skupaj smo si delili sobe in v Franciji, kjer smo bili, zastopali skupne interese.

Iz teh vzrokov nikakor nisem mogel razumeti te nesmiselne odcepitve, saj sem nekako čutil, da mi ne bo šlo nič bolje in da bodo korist imeli predvsem politiki, ne pa navadno ljudstvo. Med drugim sem bral knjigo Tihi Don, ki jo je napisal Rus Šolohov, tudi zaradi tega, ker je v zgoraj omenjeni knjigi opeval kulturo kozakov v državljanski vojni z Rusi. Vse skupaj sem doživel zelo podobno kot opisuje Solženicin v svoji knjigi. Srbi so imeli morda res monopol, a usoda majhnih ljudi je v rokah tistih, ki niso nikoli prijeli orožja v roke, zato ne bodo nikoli umrli pod tankom, tako kot je to doživel neroden državljani, ki je začutil, da ima za nekaj trenutkov pomembno vlogo v zgodovini malega naroda.

Vse skupaj se mi je zdelo brez pomena, skrbelo me je edino to, kako bom rešil svojo zaljubljenost in končno spet zaživel brez bremena ženske, toda ona se je vztrajno vračala v moje življenje, čeprav ne v isti obliki, vedno kaka druga, a vseeno sem spoznal, da bom moral reševati predvsem stvari, ki se dogajajo pred mojim pragom. Če bom pa hotel poseči v politiko, bom slej ko prej na spolzkih tleh, zato se mislim še naprej držati zase in upoštevati nasvet: »*Uzdaj se use i u svoje kljuse!*«.

Simon Šerbinek

27. junija so naše kraje začela preletavati letala. Prevoz delavcev v bližnjo tovarno Palomo Sladkogorsko in domov je bil oviran zaradi številnih barikad. Ljudje so hodili na delo peš, s kolesi in podobno, saj prevoz z avtobusom ali avtom ni bil mogoč. Neprestano smo poslušali poročila. Najhujši trenutek pa je bil, ko smo zaslišali, da se tanki iz Gornje Radgone pomikajo proti Apačam. Na srečo pa so prišli le do Podgrada, kjer so jih ustavile barikade.

Ker smo bili na vasi takrat redki, ki smo imeli telefon, smo imeli hišo polno ljudi, ki so panično telefonirali svojcem drugod po Sloveniji ali celo zunaj nje.

Spominjam se noči, ko se je slišalo neprestano streljanje. Živimo namreč le kakšen kilometer stran od meje z Avstrijo. V neposredni bližini je bila vojašnica, kjer so bili jugoslovanski vojaki na služenju vojaškega roka. Do tega dne je bilo vse lepo in prav, saj smo bili vsi državljani Jugoslavije in nam je njihova prisotnost dajala občutek varnosti. S tem dnem, pa se je vse spremenilo. Njihova prisotnost tako blizu naše hiše, je dajala vse prej kot občutek varnosti. Bilo je veliko streljanja, preden so se predali našim teritorialcem. Ker živimo na kmetiji, smo morali opravljati tudi delo na poljih, ki pa ni bilo zaradi nenehnega preletavanja letal in helikopterjev nič kaj prijetno.

Spominjam se tudi dogodka, ki mi je po nepotrebnem nagnal strah v kosti. Proti naši hiši sta od daleč prihajala dva vojaka, za katera se mi je zdelo, da sta pripadnika jugoslovanske vojske. Nemo sem stala pred hišo in opazovala kaj bo. Ker pa sem ves čas zrla proti cesti ob koncu hiše, nisem videla, da sta jo le-ta mahnila kar čez dvorišče proti meni, in kar naenkrat sta stala prem menoj. Verjetno sta videla moj prebledeli obraz in sta me hitro pomirila, da sta teritorialca, ki pa sta prišla samo nekaj vprašat.

Vesela sem, da se je končalo in upam da se kaj podobnega ali hujšega ne bo nikoli več zgodilo.

Milena Šmid

Če se danes s časovno razdaljo ozrem nazaj v leto 1991, se lahko samo nasmehnem spominom na takratne junijske doživljaje. Takrat pa je šlo zares, vsaj nam se je tako zdelo. Od tistih let pred osamosvojitvijo se spominjam dolgih družinskih debat o jugoslovanskem problemu pa o pisanju Nove revije. Čeprav sem bila takrat še premlada, da bi razumela vse, kaj se je takrat v naši družbi dogajalo, mi je od teh pogovorov vendarle ogromno ostalo. Potem je prišel plebiscit, pa razglasitev samostojne države Republike Slovenije. Cela družina je z največjim ponosom spremljala osamosvojitveno prireditev na Trgu revolucije v Ljubljani, oče pa se ni predal evforiji in s svojim tako tipičnim dvomom in slutnjo dal vedeti, da se vse skupaj ne bo tako mirno izšlo. In prav je imel.

Tako je takoj naslednji dan, ko je radio že poročal o barikadah in premikih jugoslovanske vojske s severne meje, padla odločitev. Spakirali smo nekaj stvari in odšli iz mesta na deželo, v Podvolovljek. Po poti smo se ustavili v eni od vaških trgovin, da bi nakupili najnujnejše. In že tu se je zapletlo, v trgovini je namreč zavladala vsesplošna panika, ljudje so praznili police kot za stavo, kupiti je bilo mogoče samo omejene količine hrane, samo en zavitek kvasa, vsak tri kilograme moke ... »*Vojne zaloge*«, mi je odmevalo v glavi, kar sem slišala v trgovini. »*Bo res vojna?*« sem se spraševala.

Naslednje dni smo preživel v Podvolovljeku, v majhni leseni hiši na samotnem travniku nad vasjo. Televizije nismo imeli, samo star tranzistor. Starši so seveda ves čas s strahom

spremljali radijska poročila in poslušali kaj se dogaja po Sloveniji. *»Če ne bi imeli radia, sploh ne bi vedeli, da se kaj dogaja in bi mirno delali vsak svoje in živeli brez skrbi«*, sem rekla očetu. Zamišljeno je prikimal, da imam prav.

Otroci sicer nismo poslušali poročil, vendar nas je zanimalo kaj se dogaja, kje so tanki, kaj je rekel obrambni minister, z zanimanjem smo opazovali vojaška letala, ki so vseskozi preletavala naš zračni prostor. Drugače pa smo se igrali in počeli neumnosti, ki jih počnejo otroci. Pa vendar ne samo neumnosti, vseskozi je bila v nas slutnja, čutili smo strah in nemir v starših. Tako smo hoteli pomagati po svoje. Starejša sestra je modro rekla, da najbrž ne bomo imeli dovolj hrane za en mesec in da moramo tudi otroci pomagati. Tako smo se potihoma odpravili v gozd. Vsak je imel svojo zadolžitev: jaz, kot najmlajša, gobe, ki pa seveda junija še niso rasle in sem tako ostala praznih rok, sestra je nabirala bezeg, bratranec pa maline. Tako smo po treh urah trdega dela oziroma iskanja prišli nazaj domov. Prinesli smo polno naročje bezgovih cvetov in kozarček malin. Bili smo zelo ponosni in zadovoljni sami s sabo. Mama pa žal ne, okregala nas je, da kaj si mislimo, kje smo bili, da je skoraj umrla od strahu... *»Zahvala pa taka,«* smo si mislili.

Naslednji dan, ko se stvari še vedno niso umirile, je mamo postalo zares strah. Ko je po radiu slišala, da je nevarnost zračnega napada, da so v mestih vsi v zakloniščih, je spravila v košaro nekaj hrane, vzela tople odeje in nas prepričala, da moramo v zaklonišče. To je bila pravzaprav klet, kjer je bilo vlažno in mrzlo, pa temno. Tam smo sedeli kar nekaj časa, bilo je tesnobno, nismo vedeli, kaj bi počeli, postalo nas je strah. Nekaj časa smo se še pogovarjali, potem pa smo samo še molče čakali in čakali, kaj se bo zgodilo.

Pa je prišel sosed iz vasi, kamor smo navadno zvečer hodili po mleko. To je bil čez sedemdeset let stari kmet, še vedno čil in dobrodušen. *»Ja kje pa ste Šramelnovi, kje se skrivate?«* je vpil. Počasi smo poklapani in prestrašeni prilezli iz mrzle kleti na toplo sonce. *»A boste kar počivali? Sušava je! Pridite pomagat grabit!«* In smo vzeli vsak svoje grablje v roke in šli grabit.

Špela Šramel

Spominjam se, kako se je vsepovsod zelo veliko govorilo o osamosvojitvi in odcepitvi Slovenije od SFRJ. Vedno in povsod si lahko poslušal samo še o tem, saj je bila to tema številka ena. Zelo dobro, živo se spominjam, kako je slovenska delegacija z Milanom Kučanom na čelu odšla iz skupščine v Beogradu. Vsi drugi člani jugoslovanskih republik so jo izžvižgali. Takrat sem bila ponosna nanje, da so imeli toliko poguma narediti to, kar so. Bila sem ponosna, da sem Slovenka. Kljub temu me je po drugi strani razjedal majhen črviček strahu, saj smo vsi vedeli, kaj to pomeni. Namreč, da lahko pride do vojne. In to se je tudi zgodilo. Jugoslovanska vojska je čez Hrvaško prišla v Slovenijo. Takrat sem se zavedala, da gre zares, po drugi strani pa sploh nisem mogla dojeti, da se to resnično dogaja. Zdelo se mi je, da vse skupaj ni res in da se bom skoraj zbudila in bo vse tako, kot je bilo prej. Zavedala sem se resničnosti dogodkov, ko so sirene prvič začele zavijati in so nam dale signal za zračno nevarnost. Bilo je nekega lepega, sončnega popoldneva. Z materjo in babico sem morala oditi v klet zaradi varnosti. Sprva me je zajela rahla panika in že sem si začela predstavljati, kako nam bodo porušili hišo, najbolj pa me je skrbelo, kje bom spala to noč. Ko pa smo v kleti preživele nekaj časa in se ni zgodilo nič, se mi je vse skupaj kar butasto zdelo in sem hotela oditi, a me moja mati ni pustila dokler ni bilo nevarnosti

konec. Zdi se mi, da je bilo babico in mater veliko bolj strah kot mene. Ko je zvečer prišel oče z dela, nam je povedal, da so tudi oni morali v zaklonišče. Dobro se spominjam, da me nikoli več ob znakih siren ni bilo strah in nikoli več nisem bežala v zaklonišče. Ponavadi smo se s prijatelji potepali kje, najpogosteje smo igrali tenis. Res pa je, da ob znakih za nevarnost ni bilo zunaj videti veliko ljudi. Na srečo v okolici Ptuja, kjer sem doma, nikoli nismo doživeli kaj hujšega..

Teh nekaj dni, ko je trajala vojna, smo ogromno spremljali televizijo in brali časopise. Zelo dobro se spomnim našega takratnega ministra za informiranje Jelka Kacina, ki je dal natančne informacije o stanju v Sloveniji. In zdelo se je, da je vse popolnoma pod nadzorom. Zdi se mi, da je znal ljudi pomiriti, saj smo vsi potrebovali nekoga takega. Počasi se je začela jugoslovanska vojska umikati na Hrvaško, kjer pa je vojna dobila veliko večje razsežnosti. Bili smo veseli, da so vojaki odšli z našega ozemlja. Za naše sosede pa se je mōra šele začela.

Kadarkoli se spomnim na vojno, na katerokoli vojno, se vedno vprašam, čemu je vse to potrebno. Nikoli še nisem dobila odgovora, ki bi me zadovoljil.

Renata Štopfer

Spominjam se, da se je bližal konec šolskega leta. Učitelji so zaključevali še zadnje ocene, zato je bilo v šoli kar naporno. Dnevi so bili topli, prijetni in češnja na vrtu je že dozorela. S prijatelji smo vsak večer splezali nanjo in se jih do onemoglosti najedli. Nestrpno smo pričakovali konec šole, pogovarjali smo se, kaj vse bomo počeli med počitnicami, kam bomo šli, kovali smo načrte za nove pustolovščine, ki so kar čakale na nas. Ko smo dobili spričevala, sem se veselila uspeha v šoli in prihajajočih počitniških dni, za katere sem mislila, da bodo sproščeni, razigrani in brezskrbni, a sem se motila. Za vsem tem navdušenjem, prijetnim razpoloženjem, poletju, soncu in norčijam, je na nas prežala neka temna senca.

Zelo medlo se spominjam tudi dneva, ko je bila Republika Slovenija razglašena za samostojno neodvisno državo. Takrat se nisem še povsem zavedala, kaj vse to pomeni, saj sem se kot trinajstletna deklica zanimala za vse drugo, kot pa za politično dogajanje v Sloveniji oziroma Jugoslaviji.

Slišala sem, da v Sloveniji napovedujejo vojno. In takrat sem pomislila na to, kako bomo živeli, kaj se bo zgodilo z nami, saj sem iz pripovedovanja starih staršev, filmov in knjig vedela, da vojna prinaša veliko trpljenje, uničevanje, umiranje, smrt, lakoto in bedo. Po razglasitvi samostojnosti Slovenije so se razmere v naši domovini začele zaostrovati. Enote Jugoslovanske armade so napadle Slovenijo. O vsem kar se je dogajalo sem izvedela iz medijev. Povedati moram, da je bilo v kraju, kjer živim (Brezje ob Slomu – Ponikva) v tem času, ko so se drugod po Sloveniji odvijali boji, zelo mirno. Življenje v vasi je normalno, vsakdanje teklo naprej, vsi pa smo se zavedali, da je v Sloveniji vojna in da so razmere zelo resne. Ob novicah, da je vojna terjala že prva življenja, da so ljudje ranjeni, ko so poročali o bombardiranju in da blokade na cestah ne pomagajo več zaustaviti sovražnika, me je postalo resnično strah. Ko pa smo izvedeli, da je bil ubit tetin bratranec, mi je vse postalo brezsmiselno. Zasovražila sem svet, ljudi, vojno, življenje.

Ponoči se mi je pogosto sanjalo o vojni. Neke noči se mi je sanjalo, da so deželo, kjer prebivam, bombardirali. Skrivala sem se po mračnih gozdovih. Prebila sem se na njivo,

kjer so ljudje delali. Tam je bil tudi neki oficir, od katerega so bila odvisna naša življenja. Prijel me je in me potisnil ob tla. K meni je pristopil še nekdo, ki ga nisem niti videla. Le čutila sem, da je. Čutila sem, da ima v roki nož in da namerava nekaj storiti. Prišel me je tepsti, nato pa mi je nož zasadil naravnost v ledvice. Čutila sem, kako ostro rezilo prebada moje tkivo. Ni odnehal, z vso silo je vame zabadal nož. V sanjah me ni bilo strah smrti. Bala sem se le tiste silne bolečine, ki se je razlivala po celem telesu. Čutila in slišala sem, kako se je moje meso vdajalo rezilu noža, slišala sem teči kri in čutila sem bolečino. Obležala sem tam. Grozote vojne so se mi v sanjah pogosto prikazovale. Podobe so bile tako stvarne, da sem komaj razločila, da so to le sanje. Bilo me je strah noči in spanca, zato sem dolgo v noč prebirala knjige z vedro vsebino, pravzaprav sem skušala pobegniti v svet književnih junakov in razmišljati o njihovih usodah, da bi odvrnila misli od dogajanja v Sloveniji in razmišljanja, kaj se lahko zgodi z nami. Vendar temu nisem mogla ubežati. Pričela sem pisati dnevnik in zapisovati svoje sanje.

V nedeljo, 30. junija 1991, sem v dnevnik zapisala naslednje: Spopadi za samostojno Slovenijo se nadaljujejo. Razmere še niso prav nič umirjene. O, Bog, čez petnajst minut napovedujejo zračni napad. Ura pa je devet in deset minut. Skriti se moramo v zaklonišča. Ne morem si predstavljati... Alarmi že tulijo...

V zaklonišču me je bilo, moram priznati, zelo strah. Na misel mi je prišlo, da bo bomba padla na hišo. Porušeno bi bilo dolgotrajno delo, vsa naša načrtovanja bi bila uničena. Na srečo napada ni bilo. Alarmi so prenehali. Spet smo lahko prišli iz zaklonišč. Do večera se lahko zgodi še marsikaj, zato bom še pisala. Ta napad in vse drugo se je pomirilo, kljub temu pa še divja živčna vojna. Kot da razum noče zmagati. Pravzaprav imam občutek, da se bo to še dolgo nadaljevalo. Vojna traja že kar nekaj dni.

Naslednje dni sem preživela nekoliko bolj mirno. Ponekod so se še streljali. V nekaterih mestih so alarmi zopet opozarjali na zračni napad, vendar ga na srečo ni bilo. Spominjam se, da sem slišala tudi bučno bobnenje, ko so bombardirali radijski sprejemnik na Boču. Uničili so tudi sprejemnike na Kumu, Nanosu. Po televiziji so bile neprestano neke konference, ki sem jih tudi spremljala, vendar jih nisem najbolj razumela, ampak se mi je zdelo, da se ne znajo in ne morejo prav ničesar dogovoriti.

Čez nekaj dni so se razmere pričele izboljševati. Tanki in vozila so se pričeli umikati iz Slovenije. Vojakov in streljanja ni bilo več, ostalo pa je veliko razdejanje. V zvezi s tem se spomnim izjave nekoga, ki je dejal, da bomo vse to lahko tudi popravili, le če bomo lahko živeli v miru in sami odločali o naši usodi.

Če pomislim na vse dogodke, ki so se odvijali v času osamosvajanja Slovenije in na to, kako bi se vojna lahko končala, pa tudi na moja razmišljanja, ki so se v meni porodila med vojno, lahko rečem, da smo doživeli zelo srečen konec. Za svobodo, mir in neodvisnost države so nekateri ljudje žrtvovali tudi življenja, veliko je bilo ranjenih in včasih se mi zazdi, da smo v tem »uživanju« svobode kar preveč sebični. V današnjem načinu življenja, pehanju za materialne dobrine in vse večjem razvrednotenju pravih vrednot, ljudje kar pozabimo, kako velik pomen imata svoboda in mir. Zavemo se jih in jih pričnemo ceniti šele takrat, ko je lahko že prepozno.

Mateja Štraus

Hodila sem v peti razred osnovne šole. Razširile so se novice o vojni. Ker smo živeli v Velenju v bloku, se je mami odločila, da gremo k stari mami. Zapakirala je veliko potovalno torbo. Najbolj živo se spominjam, kako je s police vzela vse albume z našimi fotografijami in jih zložila v torbo. Popoldne je po nas prišla teta Renata, mamina sestra, ter mamo, mene in brata Jerneja odpeljala od doma. V avtu me je neznansko bolet trebuh, vendar še danes ne vem, zakaj. Mogoče sem bila nervozna, ampak takrat se tega nisem zavedala. Oče je odšel od doma že kakšen dan prej, saj so ga poklicali v slovensko vojsko. Poslali so ga v Logarsko dolino. Drugi člani družine smo tako prišli k stari mami v Šentilj. Naslednje jutro, ko sva z mamico še spali, je v sobo vstopila prestrašena stara mama in povedala, da bo zračni napad. Takoj smo prižgali televizor in gledali strašne novice o vojnih dogodkih. Ko smo zaslišali sirene, smo se prestavili v klet. Ne spominjam se, da bi me bilo kaj strah. Vsi okoli mene so bili panični, jaz pa sem bila popolnoma mirna. Bila sem trdno prepričana, da se nam ne more nič zgoditi. Kmalu sem se naveličala čakati v kleti, zato sem odšla pred hišo. Bil je lep sončen dan. Nato je v bližnjem gozdu nekaj počilo in mami me je zvelkla nazaj v hišo.

Spominjam se tudi, ko nas je prišel obiskat ati. Slovenskim vojakom je razkazoval protitankovsko orožje in se je mimogrede oglasil tudi v Šentilju. Tudi meni je orožje položil na ramo in lahko sem pogledala skozenj. Tudi ta dan je bilo lepo vreme. Kmalu smo ponovno zaslišali sirene, vendar se zdaj nihče več ni obremenjeval s tem. Vsi smo sedeli zunaj pred hišo in se pogovarjali. To je v večini vse, česar se spominjam.

Janja Šuster

Tisto leto, ko je prišlo do vojne, sem končala osmi razred. Bila sem še premlada in mogoče še preveč naivna, da bi se zavedala, kakšna nevarnost nam je grozila, a do tega usodnega leta se kaj hujšega kot stavk in protestov ne spominjam. Da pa se vendarle približuje nekaj hudega, sem začutila iz okolice, saj je kar naenkrat postalo vse napeto in nesproščeno. Našo osnovno šolo na Dobrni je zajela teritorialna obramba in vanjo naselila vojake. Kadarkoli si šel ven iz hiše ali stanovanja, je bilo polno vojakov. Ljudje niso upali daleč od svojih domov, v kletih so si pripravljali začasna prebivališča, če bi prišlo do najhujšega. Po televiziji smo spremljali poročila o takratnih dogodkih, gledali smo posnetke, kako so jugoslovanski vojaki s tanki uničevali našo lastnino in poslušali izpovedi teh vojakov, iz katerih se je dalo razbrati, da so zavedeni. Spominjam se tudi, da je bil ravno takrat v vojski naš sosed. Mislim, da je bil nekje na Hrvaškem. Skupaj s še nekaj fanti iz Slovenije mu je uspelo pobegniti iz vojašnice in priti na varno v Slovenijo. Spominjam se, da je bilo takih primerov veliko.

Ker stanujem na deželi in v kraju, ki nima strateško velikega pomena, je prišla vojna k nam večinoma le prek televizijskih sprejemnikov. Le enkrat proti koncu vojne smo slišali signal za bombni napad. Starša sta bila pri sosedih, jaz in moji mlajši sestri pa smo bile same doma. Ne morem reči, da me je bilo resnično strah, saj nekako nisem mogla verjeti, da bi se bombni napad lahko resnično zgodil. Starša sta pritekla domov in nas začela pripravljati za selitev v klet. A je bil zvočni alarm kmalu prekinjen in nevarnost je minila. Ko smo tako tisto popoldne sedeli za mizo, sta starša povedala, da so se sosed, pri katerih sta bila, ko se je sprožil alarm, namesto v kleti zbrali pri mizi v kmečki hiši in začeli moliti. »*Bog nas bo obvaroval,*« je sosed odgovorila mojima staršema, ko sta jo prepričevala, naj gredo v klet.

V takih obdobjih se vsak skuša obvarovati po svoje. Večina ljudi si pomaga sama in sami varujejo sebe in svoje najbližje, drugi se po pomoč zatečejo k Bogu. Jaz pa si mislim: samo da smo vsi preživel in da se je vse končalo tako hitro kot se je.

Petra Švent

Na desetdnevno vojno za Slovenijo imam tako grde spomine, da si iz vsega srca želim, da mi ne bo treba še kdaj preživeti česa podobnega. Res je, da se pri nas niso dogajale najhujše grozote, vendar sem s tekanjem v zaklonišče občutila vsaj del tega.

Nikoli ne bom pozabila dneva, ko sta mi starša povedala, da se je začela vojna. Končala sem šesti razred, zato sem bila že dovolj stara, da sem razumela, kaj to pomeni. Predstavljala sem si mrtve ljudi, mučenje, zavijanje siren, tekanje v zaklonišče, streljanje, bombardiranje, lakoto in podobno. Vendar pa sem pravo nevarnost začutila neko nedeljo, ko smo bili pri maši. Sredi obreda je nekdo prihitel v cerkev in dejal, da se pripravlja letalski napad na Slovenijo. Seveda je zavladala panika. Vsi so hoteli čim prej iz cerkve. Še preden smo prišli domov, smo zaslišali zavijanje siren.

Ko smo se pripeljali pred blok, smo zagledali sosede, ki so s potovalkami tekli proti zaklonišču. Tja smo seveda odšli tudi mi. Najbolj pogumni so ostali pred blokom. Pozneje so nam povedali, da so štiri letala napadla Boč, kjer je oddajnik in vojaško oporišče. Nekajkrat je počilo, začelo se je kaditi, nato pa so letala odletela. Po dveh urah smo zaslišali znak za konec nevarnosti. Šli smo v stanovanje, mami je takoj pripravila potovalko z najnужnejšimi stvarmi, saj se je zavedala, da bodo podobne nevarnosti še sledile. Zvečer smo si ogledali dnevnik. Ko sem videla, kaj se dogaja drugod po Sloveniji, me je obšla še hujša jeza. Od tistega dne pa do konca vojne nisem od strahu skoraj nič jedla, s sestro pa sva vsako noč spali s starši.

Naslednja nevarnost je grozila dva dni po tem. Največja groza je bila, da sta bila oba starša v službi, jaz pa sem ostala sama s štiri leta mlajšo sestro. Spomnim se, da sem jokala od strahu, sestra pa me je ves čas spraševala, zakaj jočem, jaz sem iskala najrazličnejše izgovore, da je ne bi še bolj prestrašila. Ker so bile počitnice, so bili doma tudi sosedovi otroci, prav tako sami, saj so bili vsi starši v službah. In tako se je neki dopoldan znova oglasila sirena. Otroci in starejši sosedje smo znova pograbili potovalke in odhiteli v zaklonišče. Čez nekaj minut se je tam prikazal tudi moj ati, ki se je s kolesom pripeljal iz službe, saj ga je skrbelo za naju. Spominjam se, da sem ga ves čas spraševala, ali imajo v Steklarni (tam dela moja mami) zaklonišče, da se bo lahko tudi mami skrila. Spet so bombardirali Boč, po nekaj urah pa smo lahko šli nazaj v stanovanja. To tekanje v zaklonišča in nazaj se je ponovilo še nekajkrat, vendar smo bili takrat vsi doma in sem se takoj počutila bolj varno.

Povedati moram še, kako smo si opremili zaklonišče za primer, če bi tam morali preživeti več dni. Tja smo znosili nekaj tople obleke, hrane in pijače ter set za prvo pomoč. Vse skupaj je izgledalo prav grozljivo, saj smo imeli trije bloki (v vsakem je dvajset stanovanj) le eno zaklonišče. Lahko si predstavljate, kakšna gneča je bila. Hvala Bogu pa le nismo bili prisiljeni na bivanje tam. Omeniti moram tudi to, da je bilo težavno oditi iz Rogaške Slatine v kak drug kraj. Ker smo doma ob meji s Hrvaško, je bilo na cestah polno betonskih barikad, tovornjakov, kupov peska. Na okoliških hribih so imeli vojaki in policaji skopane jarke, v katerih so se skrivali.

Končno sem dočakala dan, ko sem izvedela, da je vojne konec. Vendar pa sem informaciji

verjela šele takrat, ko sem zaslišala sireno, ki je oznanjala konec vseh nevarnosti. In kaj sem najprej naredila? Najedla sem se za vseh deset dni nazaj in začela uživati prisluzene počitnice.

Nataša Tominc

Junija 1991 sem enajstletna končala peti razred osnovne šole. Če me spomin ne vara, smo pouk prav zaradi napovedovanih dogodkov končali dan ali dva prej, kakor je bilo običajno, in ta datum se je zaradi državnega praznika v počastitev obletnice osamosvojitve od takrat dalje tudi obdržal kot čas zaključka šolskega leta.

Moji spomini na takratne dni so povezani prav z začetkom počitnic, ki sem se jih, kot vsi otroci, neizmerno veselila. Imela sem navado, da sem se prvega počitniškega dne (katerega samo popoldne je bilo resnično počitniško, saj smo dopoldne bili še v šoli) neprestano opominjala samo sebe, da naj se zavedam, da so vendar že počitnice. Prav zaradi tega se zelo dobro spominjam predvečera usodnega dne. Lepo popoldne se je prevesilo v tople večer in z mamo sva sedeli pri zunanji mizi in se mirno pogovarjali ter opazovali kresnice, ki so se pojavile v prvem mraku. Spominjam se lepega, toplega in po poletju dišечега zgodnjega večera, ki ga je tu in tam zmotil zvok televizije, ki je prihajal skozi odprta balkonska vrata. Oče je spremljal prenos proslave s Trga republike v Ljubljani in spominjam se, da sem po nekaj šla v hišo in stopila v dnevno sobo ravno v trenutku, ko se je dvignila zastava. Vedela sem, da smo dobili svojo državo, kaj pa bo to pomenilo v primerjavi s prejšnjo, si nisem znala predstavljati, še posebej, ker tudi dotedanjega stanja kot enajstletni otrok nisem preveč poznala.

Takega lepega večera potem dolgo, dolgo ni bilo več, saj so se dnevi takoj z drugim jutrom spremenili v nenehno vznemirjenje, spraševanje, dvom in žalost. Iz trdnega jutranjega spanca, ki je bil počitniško brezskrben, me je prebudil zvok sirene, kakršnega do tedaj še nisem bila slišala, saj je šlo za opozarjanje na nevarnost letalskega napada. Zavijanje se je zelo razlikovalo od tistega za opozarjanje na požar; sirena se je oglašala v kratkih, sunkovitih zvokih, ki so si sledili eden za drugim in prav zaradi njihove odrezavosti in pogostosti ustvarili zastrašujoče ozračje. Planila sem pokonci, oče in mama sta bila že budna in sta že vedela, za kaj gre, mene pa je v kuhinji zaslepilo močno jutranje sonce. Dvomili smo v to, da nam grozi resnična nevarnost, zato ob nobenem, tudi poznejšem preplahu, nismo šli v klet, čeprav smo se o tem pogovarjali in je mama dvomila v trdnost naših kletnih obokov. V sosedovi hiši naj bi bili trdnejši. Dnevi so minevali ob nenehno prižganem radiu, na katerem ni bilo rednega programa, pač pa so vseskozi predvajano glasbo prekinjali z obvestili in poročili. Spominjam se, da tudi rednega televizijskega programa ni bilo (kar me je še posebej jezilo, saj bi bila z rednim spremljanjem meni priljubljenih oddaj vsaj delno pomirjena, tako pa še to ni bilo tako, kot je bilo prej), pa še oddajnik na Boču je bil poškodovan (če se ne motim), zato smo v družini tekmovali, kdo bo hitreje in spretnjeje naravnal anteno, da bi se videlo vsaj nekaj. Sicer pa so predvajali predvsem tiskovne konference, odkoder se spomnim obrazov Jelka Kacina in Janeza Janše.

Moji starši so pomislili tudi na zaloge hrane, zato sva se z očetom odpravila v trgovino in nakupila nekaj prehrabnih izdelkov, ki lahko počakajo (koruzni zдроб, testenine in mleko v prahu), čeprav smo vseskozi dvomili v resnično nevarnost.

Se pa iz tistih dni spominjam nekoliko lepšega dogodka, ki pa je tudi bil obarvan z ozračjem tistega časa. Odpravila sem se k sošolkama dvojčicama po češnje in vem, da me mama ni pustila z najlažjim srcem, pa čeprav ni bilo daleč. Zagotovila sem ji, da pelje pot skozi gozd, kjer po moji otroški pameti ni moglo biti nevarno, saj kdo pa bi metal bombe na gozd, kjer ni ne hiš in ne ljudi. Takrat sem se najedla češenj, kot pozneje še dolgo ne. Plezale smo po več drevesih, ki so jih imeli, jedle in si prepevale s polnimi želodci. Zmotilo nas je zavijanje sirene in pohitele smo v hišo, kjer je na televizijskem ekranu bilo obvestilo, kje v državi je nevarnost letalskega napada. Takrat je bila v Dravogradu in nekateri vaščani so rekli, da se sliši hrup, le v smeri Maribora moramo gledati in biti pozorni. Ne vem ali sem takrat resnično kaj slišala, ali pa se mi je samo zdelo, tudi to, da vidim dim, ki naj bi ga povzročile bombe. Vsekakor pa ne bom pozabila občutka, da se nekaj v resnici godi in da je vse manj podobno dogajanju iz knjig (odkoder sem sicer poznala vojno), saj se je vse bolj dogajalo v moji bližini.

Na srečo sama nisem bila v neposredni bližini nobenega dogodka, tudi kdo mojih bližnjih ni izgubil življenja, čeprav smo bili v skrbeh za mojega brata in svakinjo, ki sta bila v nevarnosti kot uslužbenca ministrstva za notranje zadeve. Se pa seveda spominjam televizijskih posnetkov jokajočih žen in otrok, ki so ostali brez moža in očeta, kar me je globoko pretreslo.

V naslednjem šolskem letu smo v šoli tudi večkrat videli posnetke z videokasete Slovenija na barikadah, pri čemer smo že skoraj na pamet poznali posamezne prizore s tovarnjaki in tanki, najbolj pa mi je od vsega ostal v spominu že »antologijski« posnetek nekega vojaka, ki je vkopan ležal sredi gozda in se pridušal, da ne ve, za kaj in proti čemu se bojuje. Njegove besede, tako odkritosrčne in resnične, bi lahko bile prispodoba vsake vojne in v njej vojskujočih se strani.

Se je pa tudi ta vojna začela z nečim lepim, kot na predvečer praznika. Tistega večera so namreč ljudje zakurili kresove, ki so kot na predvečer 1. maja goreli po okoliških hribih. Škoda, da ne zagorijo še po desetih in več letih.

Vladka Tucovič

Zame je bil začetek vojne v Sloveniji nekega večera, ko sva z bratom gledala televizijo in so prekinili program z novico, da je na Tržaški cesti v Mariboru eksplodirala bencinska črpalka. Takoj naslednje jutro sva šla s prijateljem s kolesi tja, da bi si ogledala prizorišče. S tal sem pobral nek kovinski del, ki sem ga imel še dolgo po tistem za spomin. Zvečer so vse to še enkrat pokazali po televiziji in med množico radovednežev sem zagledal tudi sebe, kako stojim sredi ostankov nekdanje črpalke. To mi je prineslo slavo med prijatelji, bi se lahko reklo.

Čez nekaj časa (ne spominjam se natančno kdaj, vem le, da je bila nedelja okoli devete ure zjutraj) pa je šlo zares. Mama je zjutraj prišla v sobo, naju z bratom zbudila in rekla, naj se hitro oblečeva, ker je po radiu slišala, da bo sirena, ki opozarja na nevarnost zračnega napada. In res! Nekaj trenutkov za tem se je oglasila. Zgrabila me je panika. Hitro sva vstala in se oblekla. Mama je vzela vodo, jaz pa še ostale stvari, ki so se mi v tistem trenutku zdele nujne: kruh, pivoje, čokolade, celo zlatnino. Na vse sem pomislil. Danes se mi to zdi prav neverjetno za štirinajstletnika. Odšli smo v klet, ker naš blok nima zaklonišča. Tam smo se vsi srečali. Poslušali smo radio in nevarnosti je bilo kmalu konec, tako da smo že čez kakšno

uro bili nazaj v stanovanju.

Spominjam se, da je bila sirena še enkrat, a ne vem, kdaj natančno. Takrat sva bila z bratom sama doma (starša sta bila v službi). Mama nama je rekla, naj v primeru nevarnosti prideva v zaklonišče bližnjega vrtca, kjer je zaposlena. Res sva šla. Na poti tja pa sem se spomnil na plin, tekkel sem nazaj v stanovanje in ga zaprl, da ne bi prišlo do kakšne katastrofe. Zdi se mi, da sem takrat bolj racionalno razmišljal od starejšega brata.

Okoli našega bloka je bilo veliko vojakov. Skopali so si jarke in v njih ležali. Skrivali so se tudi med grmovjem. Z njimi smo se fantje iz ulice veliko pogovarjali. Kazali so nam orožje, saj so se drugače večinoma dolgočasili. Nekega dne je vojak na prijatelja meril s puško in rekel, naj mu izroči pas, ki ga je nosil, ker take pasove nosijo pripadniki JA in ga on ne bi smel. Šele ko ga je ubogal, smo lahko šli naprej. Tudi naš učitelj tehnične vzgoje je bil med vojaki. Prosil nas je, naj mu prinesemo kak tranzistor ali radio. Brat mu je posodil svojega, a ga seveda ni dobil več nazaj.

Ko sva se nekega dne s prijateljem, ki je leto mlajši od mene, pogovarjala z vojniki, so le-ti dobili povelje, naj streljajo na vojaški džip, ki se bo pripeljal iz predora, nad katerim imamo stanovalci urejena parkirišča. Podili so naju stran, a midva sva se pomikala zelo počasi, da bi čimveč videla. Džip se je res pripeljal in takrat se je začelo streljanje, kot v filmu.

Tega se še danes živo spominjam. Prijatelj je začel jokati in je na poti domov vpil: »*Mama, vojna je!*« Tudi mene je bilo zelo strah. Strah je bilo v tistih dneh edino čustvo, ki sem ga poznal. Velikokrat sem se zavestno izpostavljal nevarnosti in s tem staršem povzročal skrbi. Predvsem me je bilo strah, da bi vsi moji najbližji umrli, jaz pa bi edini preživel. Še danes se mi zdi, da bi to bila zame najhujša posledica vojne.

Robert Ulčnik

Spomini na vojno so že skorajda zbledeli. Morda zato, ker sem jo doživljala kot majhen otrok, ne zavedajoč se dogajanj okoli sebe, ali pa zato, ker je od tedaj preteklo že enajst let. Tedanjih dogodkov kot učenka petega razreda osnovne šole gotovo nisem dobro razumela; vedela sem le, da se Slovenija osamosvaja in ima pri tem težave. Ne bi bilo prav, da bi na tem mestu pisala o osebnih travmah ali pretiranih čustvih. Teh se namreč ne spomnim toliko, da bi lahko doživljanje vojne predstavila kot celosten dogodek s svojim najglobljim bistvom. Prvič v življenju pa bom zato odprla svoj dnevnik, za katerega mislim, da je najbolj avtentičen pričevalec dogajanj tedanjega časa. Vse, kar sledi, je natančen prepis mojega dnevnika (začela sem ga pisati 13. junija 1991; pisala pa sem ga vse do leta 1997).

Četrtek, 27. junij 1991, ura: 20.05

Danes – drugi počitniški dan. Zelo dolgočasno... s Klavdijo bili na dvorišču... Nič novega. Danes je pri nas mojster, montira nam ključavnico! Cele dneve samo gledam televizor... Slovenija se je odcepila in hotela postati samostojna država. Pri tem pa nas ovirajo tanki JLA... Jutri praznujem rojstni dan. Povabili smo Kolblove... Danes vreme: lepo, tudi nevihte so bile...

Petek, 28. junij 1991, ura: 13.30

Danes je v Sloveniji vojna. Napadajo nas tanki JLA in letala bombardirajo Šentilj in druge kraje. Tukaj pri nas ni nič hudega, upam, da tudi v prihodnje ne bo! Mama je že pripravila

stvari za zaklониšče... Danes vreme: lepo, vroče... Ura: nekaj minut do 18. ure. Nad nami sta se zaslišala dva velika strela. K sreči ni bilo nič hudega... Ura: 21.12. Letala JLA še tu pa tam bombardirajo R Slovenijo... Tu pri nas ni nič hudega...

Sobota, 29. junij 1991, ura: 12.15

Moj dvanajsti rojstni dan je danes... Tanki še vedno streljajo civiliste. Letala več ne napadajo krajev. Zdaj prišli od ome. Ura: nekaj minut do 20.00. Zdaj prišla gor (bila sem na dvorišču...). V R Sloveniji so še vedno tanki in vojaška letala... Tu pri nas ni nič hudega!! Danes vreme: lepo (21 stopinj Celzija). Včasih zapihl veter...

P. s.: V petek nismo praznovali mojega rojstnega dne (nameravali so priti Kolblovi), ker so razmere v R Sloveniji hude (BARIKADE NA CESTAH ZARADI TANKOV). Od Marije dobila za rojstni dan: 1000 din!

Nedelja, 30. junij 1991, ura: 2.05 ponoči

Nad nami ni letal ali česa drugega kljub tuljenju siren. Sirena je tulila ravno, imela je tudi večji presledek!!! Upam, da nismo v nevarnosti! Ura: 17.40. Od devete ure zjutraj bili v zaklониšču, ker so tulile sirene za zračni napad. Ob deseti uri in nekaj minut smo izvedeli, da zračnega napada ne bo... Tako smo se odpravili sem k omi na Malečnik... In zdaj smo tu na varnem! Mama jutri ne gre v službo, ker ne rabi iti. Ata se je zdaj vseeno odpravil domov, češ da tukaj ne more ostati. Za zdaj tukaj vse v redu.

Ponedeljek, 1. julij 1991, ura: 18.52

Danes preživeli dan pri omi na Malečniku. Tam nič novega. Mogoče bo danes zračni napad, morali bomo v zaklониšče... Danes vreme: lepo, sončno, do 27 stopinj Celzija...

Torek, 2. julij 1991, ura: 7.30 zjutraj

Danes gremo k omi na Malečnik. Tam bomo šest dni, ker je bolj varno. Po R Sloveniji še vedno vozijo tanki in jo preletavajo letala... Ura: 14.39. Zdaj smo pri omi na Malečniku. Letala JA bombardirajo kraje. Tu še ni na srečo nič. Ura: 17.25. V R Sloveniji je hudo. Letala preletavajo kraje v Sloveniji. V Mariboru je bil alarm za zračni napad. Tukaj na Malečniku pri omi ni nič hudega... Če bi prišlo do zračnega napada, bi se skrili v klet, ki je pod zemljo... Sem v Malečnik se vsako minuto zasliši kakšen strel iz Šentilja. Vsi mejni prehodi v Sloveniji so blokirani, na njih je vojska!

Sreda, 3. julij 1991, ura: 12.55

Danes nič novega. Smo še vedno pri omi na Malečniku. Tu pa tam se zaslišijo strelji topa iz Šentilja, kjer je mejni prehod. Tanki prodirajo v Ormož in Ljutomer in streljajo v hiše civilistov. Tu ni nič hudega. Upam, da tudi ne bo. Ura: 22.47. Danes je pozno ob večernih urah R Slovenija zaživela. UMIK TANKOV IZ KRAJEV, NIČ VEČ BOMBARDIRANJA...

Četrtek, 4. julij 1991, ura: 21.25

Smo tukaj pri omi... Včeraj se je prenehal najhujši boj med TO in JLA, ampak še vedno po R Sloveniji vozijo tanki in ustrahujejo ljudi. Danes smo se jaz, Renata in Izidor igrali za šolo in monopoly. Danes vreme: lepo, s plohami.

Petek, 5. julij 1991, ura: 22.25

Danes igrali Izidor, Renata in jaz monopoly in se »zezali«. Danes vreme: sončno, jasno, do 29 stopinj Celzija.

Sobota, 6. julij 1991, ura: 22.10

Danes nič novega. Z Renato sva se igrali z Barbi-pupami. Odpisala sem Simoni in Klavdiji. Moji dve mucji Alfi in Pika samo lenarita. Vreme: lepo, zelo soparno.

Ponedeljek, 8. julij 1991, ura: 22.08

Po televiziji je samo politika, ker vojna v R Sloveniji še ni končana, bojev več ni, so pa po Sloveniji vojaki Jugoslovanske armade. Preživela danes lep dan, od desete do štirinajste ure sva bili z Renato pri Izidorju in Boštjanu. Igrali smo monopoly in se pogovarjali različne stvari...

Danes vreme: zelo vroče, 33 stopinj Celzija. Zvečer zelo soparno.

Torek, 9. julij 1991, ura: 22.20

Z Renato in Boštjanom smo se lovili in pogovarjali, bilo je »ful fajn«! Smo tu pri omi, ata je šel danes v Avstrijo in pride domov v petek ali soboto... Danes vreme: zjutraj dež, popoldne sonce, bilo je zelo vroče, do 33 stopinj Celzija. Zvečer zelo soparno.

Petek, 26. julij 1991, ura: 19.45

Slovenija skuša odpraviti posledice vojne, danes triindvajset dni od vojne; odprta so vsa letališča!

Petra Uvera

Vojno v Sloveniji leta 1991 sem doživela na prav poseben način.

Bilo mi je trinajst let in sem pravkar končala šesti razred osnovne šole. Prvi dan vojne sploh nisem vedela, kaj se dogaja. V trgovini sem opazila gnečo, kakršne poprej za kruh še nikoli nisem videla. Kaj se dogaja, mi je pojasnila mama.

Starši so imeli prijatelje v vojašnici bivše JLA in so jih obiskovali, ker so bili res dobri ljudje. Ob prvem alarmu, ki je napovedoval možnost zračnega napada, sem pomislila, da je to konec. Vzela sem svoj nahrbtnik in morskega prašička Mihca ter se z našo družino odpravila k sosedu nadstropje nižje. Moja soseda je starejša ženska. Skušala me je pomiriti, da se zagotovo ne bo zgodilo nič hudega, čeprav je bilo strah tudi njo. Gledala sem skozi okno, da bi se prepričala, da res ni nevarnosti. Vedela pa sem, da nekaj kilometrov stran od nas ljudje res živijo v strahu. Potem smo odpotovali v Srbijo k babici, ki tam živi. Potovali smo z vlakom čez Hrvaško; naslednji dan je bil bombardiran kos prav te železniške proge. V Srbiji takrat ni nič kazalo na to, da bo vojna kdaj tudi pri njih. Starši so čez teden dni odpotovali nazaj v Slovenijo, kjer se je vojna medtem že končala. Starša sta se vrnila zaradi službenih obveznosti, sestra, brat in jaz pa smo pri babici ostali dober mesec dni. Mama je po vrnitvi v Slovenijo še isti dan službeno odpotovala v Mehiko. Pri babici sem seveda uživala, vendar me je vseeno skrbelo. Ves čas sem namreč razmišljala o tem, kaj se pri nas pravzaprav dogaja in tudi o tem, kako se bom vrnila. Spominjam se tudi, da sem skoraj vsak dan z očetom govorila po telefonu. Nenadoma pa je bila linija prekinjena in

zveza z domom ni bila več mogoča.

Ko se je mama vrnila iz Mehike, je iskala način, kako bi se sestra, brat in jaz vrnili domov. Bila sem jezna nanjo in sem ji celo očitala, da se sploh ne misli vrniti po nas. Vendar pa je mama kmalu našla način, saj je bila že čez dva dni pri nas. Takoj naslednji dan smo se odpravili domov. Potovanje je trajalo štiriindvajset ur. Najprej z avtobusom do Sarajeva, nato z vlakom do Maribora. V Sarajevu smo se za nekaj ur ustavili, zato smo čas postanka izrabili za ogled mesta. Na srečo smo ga videli še v »*enem*« kosu – malo pozneje je bilo Sarajevo bombardirano.

Na vlaku je bilo veliko potnikov, ki so zapustili njihove domove na Hrvaškem in so bežali v Slovenijo. Spominjam se, da so na eni od postaj nekaj moških »*odstranili*« z vlaka. Prišli so vojaki in policisti in jih skoraj s silo zvlekli z vlaka. Bilo me je strah, ker si nisem znala razložiti, kaj počenjajo. Samo dejanje pa me je navdalo z nepopisno grozo. Zaradi strahu nisem niti za nekaj minut zatisnila očesa. Ko smo prispeli v Maribor, so nas na postaji že čakali oče in prijatelji. Zelo sem bila vesela, da sem spet videla naš dom, mojo sobo... Vojne za Slovenijo tako sploh nisem doživela neposredno, ampak mi je v spominu ostala bolj po pripovedovanjih sorodnikov, prijateljev in sosedov, ki so v tem času ostali na njihovih domovih in trepetali pred nevarnostjo. Na osnovi teh pripovedovanj sem si ustvarila dokaj dobro sliko tega, kar se je zgodilo.

Vojna je nekaj zelo groznega, Slovenci smo imeli srečo, da je nismo doživeli na tako krut način kot leta pozneje moji sorodniki v Srbiji. Veliko slabše so bile razmere, v katerih so se znašle moje sestrične ob napadu na Srbijo. Zagotovo vem, da nikoli ne bom sovražila nikogar od Hrvatov, Srbov, Bosancev ali Slovencev zaradi tega, kar se je takrat dogajalo. Mislim, da narod nikoli ne bo kriv za »*lakoto*« politikov in ljudi, ki si vojno želijo.

Jasmina Videnšek

Kar nekaj časa je že od tega, ko je bilo razglašeno vojno stanje v Sloveniji, zato se ne spominjam natančno vseh dogodkov, ki so se zvrstili. Pred vojnim stanjem v Sloveniji je že bilo precej napeto in vroče in čakali smo, kdaj bo počilo.

Ravno so se začenjale šolske poletne počitnice in s tem moj in bratov rojstni dan. Vsi smo se veselili in bili polni idej, kaj bomo počeli med počitnicami. Z bratom sva pripravljala zabavo za najina rojstna dneva, ki ju to leto žal nisva praznovala.

Napovedali so vojno Sloveniji. Zelo me je bilo strah, ker nisem vedela, kako se bo vse skupaj razvilo. Oče, ki dela v tujini, ni mogel prečkati avstrijsko-slovenske meje, ker so takrat vojaki JLA zasedali mejni prehod Šentilj. Ker sva bila z bratom tako prestrašena, sva spala pri mami v spalnici. Naša navada je, da imamo radio ves dan vključen in tako smo ga imeli tudi tisto jutro, ko smo slišali, da smo napadeni. Hitro smo stekli vsak v svojo sobo, da smo se oblekli in že naslednji trenutek smo bili v kleti, ki naj bi bila naše zatočišče. Poiskali smo si najbolj varen prostor in to je bil zaboj za krompir, ki so ga varovale betonske stopnice. Vsi smo se tresli od strahu in upali, da se ne bi nam ali komu naših bližnjih kaj hudega zgodilo. Ko je preteklo nekaj časa, sem ugotovila, da sem si vse oblekla narobe in da so se moji lasje, ki so bili prejšnji dan trajno skodrani, zapletli v pajčevino. Za nekaj časa sem pomislila, kaj bo z mojo novo pričesko. Ves čas sem premišljevala, kaj se dogaja zunaj, ker v kleti ni bilo nobenega okna, da bi videli ali je še vse na svojem mestu. V kleti smo imeli najnujnejše stvari za preživetje (pijačo, vloženo sadje in zelenjavo), če bi morali dalj

časa ostati tam. Ker nismo imeli časa premišljevati o tem, da nimamo na primer kruha, ki ga vsi radi jemo, so se nam po glavi podile druge reči. Ko je nevarnost napada ponehala, smo s strahom šli v stanovanje, saj nismo vedeli, ali je že kaj porušeno. Na srečo so bile te misli odveč. Ker prej nismo imeli v kleti toplih odev in svetilke, smo si to takoj pripravili, če bi se spet bližala nevarnost napada. Sama sem si želela pripraviti kovček, v katerega sem hotela zložiti vse stvari, ki jih imam v sobi, vendar mi je mama komaj razložila, da to ni mogoče.

Sedaj, ko vse to podoživljam, se mi zdi čudno, da z bratom nisva jokala, ker sva na ta način vedno izražala jezo, strah in podobno. Ker sem doma v Miklavžu na Dravskem polju, je bila velika nevarnost, da bi bombardirali letališče v Skokah. Po poznejšem pogovoru sem ugotovila, da je bilo celotno letališče in vsa vas prav dobro zastražena. Hudo mi je bilo, ko sem pozneje poslušala in gledala grozote, ki jih je pustila vojna, čeprav je bila kratkotrajna. Verjetno je v vsaki duši pustila sledi.

Za konec bi rada povedala še eno smešno stvar, ki se je še danes spominjam in se ji vedno znova od srca nasmejem. Po nekaj dneh je sirena oznanila konec vseh nevarnosti in mi smo pograbili vse pripravljene stvari in stekli v klet. To je bila ena smešna stvar, ki se nam je pripetila v desetdnevni vojni za Slovenijo. Hvala Bogu, da se je vse skupaj končalo tako, kot se je. Žal mi je za nekaj žrtev, ki so podlegle v vojni.

Simona Vindiš

Minilo je že nekaj let in mesecev odkar se je pri nas odvijala vojna, ki pa, kot bi rekel kakšen župnik, na sveto srečo ni dolgo trajala. Mislim, da jo je vsak državljan Republike Slovenije doživljal po svoje, kakor tudi jaz. Ne spominjam se vseh trenutkov in dogodkov, ki sem jih takrat doživel, spomnim pa se enega, ki mi je ostal globoko v spominu. Bilo je lepo nedeljsko jutro. Ko sem se prebujal iz sanj so majhni prtički že čivkali na balkonu in bil sem še ves omamljen od spanca, nakar sem iz spalnice staršev slišal histeričen jok. Bil je tako močan, da mi je strah nagnal v kosti. Takoj sem se predramil, se hitro oblekel in hotel napotiti proti spalnici. Ko sem hotel prijeti za kljuko na vratih moje sobe, so me vrata treščila v glavo in izza vrat se je prikazal mamin obraz, ves v solzah. *»Pohiti Silvo, vzemi stvari, ki jih potrebuješ, gremo«* je dejala in stekla po stopnicah navzdol v kuhinjo pripravljat zajtrk. Ves zmeden sem se odpravil v dnevno sobo in spraševal očeta, kaj se dogaja. Vedel pa sem, da tokratni politični odnosi s sosednjimi republikami niso bili najbolj cvetoči. *»Sedi in poslušaj, pa boš videl!«* je dejal oče. In res: sirene so tulile in ta znak mi je vse povedal. Iz radovednosti sem stopil na balkon, poslušal zavijajočo sireno iz kar nekaj kilometrov oddaljenega kraja Podlehnik. Saj sploh nisem vedel, kaj bi počel v tem trenutku. Naša hiša je oddaljena komaj kakšne štiri kilometre od mejnega prehoda Gruškovje, tam čez pa je že republika Hrvaška. Po radijskem sprejemniku sem tik pred sireno slišal: *»Kolona oklepnih vozil se približuje mejnemu prehodu Gruškovje.«* Z balkona sem se zadržal v smeri mejnega prehoda in strmел. Opazil sem sosedo, ki živijo nekaj sto metrov stran od nas, kako so naložili avtoprikolico in se odpeljali, kam, nisem vedel. Nenadoma sem slišal tako silovit pok, da sem se ustrašil kot še nikoli v življenju. Nato sem že zagledal štiri lovska reaktivna letala, ki so letela zelo nizko v smeri Ptuja. *»Dovolj je bilo gledanja čez balkon, Silvo, vsi v klet!«* se je zadržal oče. In tako smo se vsi odpravili v kletne prostore in se nemo pogovarjali le z očmi, v katerih je bilo razbrati le strah.

To je le eden od mnogih utrinkov, ki so se mi zapisali v spomin na tiste dni, ko je na naši zemlji potekala vojna za samostojnost naše države.

Silvo Voda

V glavi mi je ostal časopisni naslov Celje *»oaza miru«* in res pri nas razen občasnega zamolklega hromenja reaktivnih letal, pa še ta so bila navzoča tudi v mirnem obdobju, ni na vojno spominjalo skoraj nič. Prazne ulice, sirene, ki so občasno napovedovale možnost zračnih napadov, so sicer ustvarjale nekakšno napetost, pa še to zgolj zaradi tiste negotovosti, ki je kot težak smog polnila ozračje z mislijo: *»Kaj pa, če zares useka?«* Vojašnice niso kazale pretiranih znakov življenja ali volje po nenadnih oboroženih premikih, o tankih ni bilo sledov, na vojno stanje so opozarjale le medijske postaje in pripravljena zaklonišča, katerih obiskanost v tistem obdobju mi še do danes ni znana. Duh in želja, takrat meni še neznana, po samostojnosti in lastni samostojni državi, je kot življenjski sok polnila žile in mislim, da vprašanje ljudi takrat ni bilo če, ampak kdaj nam bo uspelo doseči želeno.

S prijatelji in bratom smo tiste popoldneve sedeli pod teraso za hišo in po prašni mizi premetavali karte, ne vedoč, zakaj se bojujejo naši starši, dedi, navsezadnje politiki. Upam, da starejši od mene zato toliko bolj spoštujejo odločitve in njih pomembnost za naše mlajše generacije ter da jim s pravo mero spoštovanja in optimizma znajo to tudi vcepiti v njihov duh, da so Slovenci.

Andrej Voh

Vojna? Kot otrok v dvanajstem letu starosti se je zelo malo spomnim. Ostali so le nekateri občutki, ki so izstopali od vsakdanjega življenja. In najprej, ko se spomnim na samostojnost in vojno zanje, se mi pred očmi prikažejo češnje! Le nekaj svojcev ter prijateljev ve, zakaj se mi pred očmi pojavijo krvavo rdeče češnje, ko pomislim na preživelo vojno.

Zjutraj, okoli devete, naju je z bratom Juretom zbudila mama. Bil je prelep sončen dan, ptice so pele in se veselile novega dne. V ozadju pa je bilo slišati neznosen zvok sirene, ki je oznanjala zračni napad. Na vrata je potrkala sosedka in nam prijazno predlagala, kam se lahko zatečemo v času alarma. Oblekli smo se in se napotili proti Konovemu, majhni vasi, oddaljeni deset minut vožnje z avtom. Na hodnikih – živim namreč v stanovanjskem bloku – sem zagledal preplašene obraze; nekateri so kar bosí in z velikimi torbami hiteli proti bližnjemu zaklonišču, drugi so nosili s seboj celo televizije, radie ter ostale dragocenosti, tretji pa smo dom zapustili kar vsakdanje, v kratkih hlačah, majicah in poletni obutvi. In že smo prispeli do kmetije, kjer so živeli sosedovi starši ter njihovi sorodniki. Mojega očima in sosedu seveda ni bilo z nami, saj sta bila oba nekaj dni pred tem že vpoklicana v vojno. Z bratom sva se nemudoma zagnala na ogromno češnjo in z zanimanjem spremljala letala, ki so brez napada preletela naš kraj. Čutil nisem niti malo vznemirjenosti ali strahu – morda tudi zaradi mame in sosede, ki se nista prav nič panično odzvali na napoved napada, ampak sta nas čisto mirno odpeljali stran od nervoznih, boječih sostanovalcev in zaposlili z obiranjem ter zobanjem slastnih češenj. Morda smo delovali malo brezglavo, saj so vsi drugi hiteli v kleti, zaklonišča in se skrivali pred letali. Tudi oče, ki živi v hiši, si je vestno

ob začetku vojne nakupil hrano za preživetje in si jo shranil v klet, kamor se je zatekel ob alarmu.

Čez nekaj dni smo odpotovali k stari mami v Preddvor in pretresel nas je prizor pri letališču Brnik, kjer so slovenski vojaki zažgali jugoslovanski tank, ki se je umikal s slovenskega ozemlja. Še dolgo po tem sem se na tistem mestu spomnil na črno pločevino v plamenih. Poleg tega smo seveda vsak večer spremljali novice, ki se kar niso ujemale z mojimi občutki – gledali smo barikade, streljanje, vojake in nisem mogel verjeti, da se to dogaja na našem ozemlju – Sloveniji. Vendar pa je kmalu sledil dokončen umik JLA in vsi smo se tega srčno veselili. Manj radosti so pokazali številni sosede, ki so priseljeni iz bivših jugoslovanskih držav in so trepetali naprej – še veliko bolj jih je skrbelo za sorodnike v rodnem kraju, ki so trpeli v vojni za svobodni Hrvaško in Bosno.

To je bil kratek oris mojega doživljanja vojne za Slovenijo. Šele danes se zavedam, kako je bila ta vojna za Slovence pomembna in zelo vesel sem, da sem jo doživel tako kot sem jo: brezskrbno, sproščeno... – skratka: brez večjih pretresov. Vseeno pa srčno upam, da se kaj takega ne bi več nikoli ponovilo, saj se zavedam, da smo jo Slovenci v boju za samostojnost kar dobro odnesli.

Jože Volk

Moj spomin na desetdnevno slovensko vojno je bolj meglen, saj sem bila takrat stara šele dvanajst let. Spominjam se, da sva se tega dne z mojo sestro igrali, saj so se pričele poletne počitnice. Babica pa je kuhala kosilo in ob tem svojem opravilu poslušala radio. Nenadoma smo po radiu zaslišali vest, da se slovenski meji približujejo pripadniki jugoslovanske armade z vso vojno opremo. Najino babico je ta vest zelo pretresla, saj je začela jokati in begati po stanovanju sem in tja. Najbolj se mi je vtisnilo v spomin to, da je stekla na balkon in med jokom izdavila: »*Adijo, Slovenija!*« Obe s sestro sva se ji smejala, saj se nisva zavedali, kaj pomeni vojna.

Ker živimo na podeželju in blizu državne meje z Avstrijo, se nas pravi vojaški spopadi niso dotaknili. Slišali nismo niti alarma, ki je napovedoval zračni napad na Slovenijo. Tudi to vest nam je v naš dom prinesel radijski sprejemnik, kajti le prek njega in seveda televizije smo zavzeto spremljali novice v zvezi z desetdnevno vojno.

Tako moji spomini na desetdnevno vojno niso prav nič dramatični in pri nas ter v naši vasi ta vojna ni pustila hujših posledic.

Metka Volmajer

Moji spomini na vojno v Sloveniji segajo v leto 1991, natančneje v mesec junij. Vojna je trajala za nas dolgih deset dni. V tem času je kar nekaj ljudi umrlo, še več jih je bilo poškodovanih, veliko pa je bilo poškodovanih tudi zgradb, cest in mostov. Stanujem v majhnem mestu Ljutomer, ki je središče Prlekije. V našem mestu ni bilo večjih bojev, le od daleč se je slišalo pokanje pušk in eksplozije, ki so jih povzročale granate. Med prebivalci našega mesta je bilo čutiti paniko in strah. Vseskozi smo z zanimanjem spremljali novice po radiu in televiziji. Vse ceste, ki so vodile v naše mesto, so bile zaščitene z barikadami. Ljudje so postavljali velike tovornjake, drevesna debela in železne stožce čez cesto, da bi onemogočili dostop vseh oklepnih vozil. Tudi moji trije sosede so morali tja

odpeljati svoje tovarnjake, da so lahko zaprli cesto. Na srečo tankov in drugih vojaških vozil ni bilo.

Največ informacij o tem, kaj se je tam dogajalo, smo dobili prav od teh treh sosedov. Takrat so se mi najbolj smilile njihove žene in otroci, ki so v strahu čakali na konec in upali, da ne bo prišlo do kakšnih hujših bojov. Stanujem v bloku, zato nas je bilo vedno veliko in tako smo lahko drug drugemu pomagali. Skupaj smo jedli, skupaj smo si krajšali čas in tako preživljali ta vojni čas.

V teh desetih dneh se je večkrat zgodilo, da so zatulile sirene in tako označile zračni napad. Takrat smo se vsi stanovalci našega bloka skrivali v kletnih prostorih, kjer je bilo za vse nas najbolj varno. Velikokrat smo skupaj jokali in molili, da bi se vse skupaj čimprej končalo. Večkrat na dan so naše mesto preletavala vojaška letala, kar nam je še bolj poganjalo strah v kosti. Najhuje je bilo zvečer, ko smo se odpravljali spat. Vedno smo imeli pripravljene najpomembnejše stvari za primer, če bi prišlo do kakšnega bombnega napada. Večkrat se je zgodilo, da so ponoči zatulile sirene za nevarnost in tako smo se morali umakniti v klet. Otroci smo najraje opazovali oborožene vojake, ki jih je v mestu kar mrgolelo. Skrbeli so za zaščito mesta. Ob osmih so nas opozarjali tudi na policijsko uro, kar je pomenilo, da se moramo zaradi varnosti odpraviti v naša stanovanja ali zaklonišča.

Izmed vsega pa mi je najbolj ostal v spominu dogodek, ko sem se nekega dne odpravil v trgovino. Ravno takrat pa so sirene označile nevarnost. Takrat sem si najbolj na svetu želel biti doma pri svojih starših. Vendar pa sem moral z drugimi ljudmi ostati v trgovini, saj so nas s tem želeli zaščititi pred preleti vojaških letal. Ko se je končal prelet letal, so se spet oglasile sirene in označile konec nevarnosti. Takrat sem hitro stekel domov, saj me je bilo tako strah, da ne bi več niti za trenutek ostal sam, brez staršev.

Po končani desetdnevni vojni je bilo še vedno čutiti nekaj strahu med nami, zato še kar nekaj časa nisem mogel mirno spati. Nekaj dni pozneje so skozi naše mesto peljali požgane tanke in druga vojaška vozila, ki so jih naši vojaki zasegli. Mi otroci smo z zanimanjem opazovali ta vozila, ki so nam bila do tistega trenutka še neznana. Še sedaj smo vsi srečni, da se je vojna hitro končala.

Goran Vrhar

Spominjam se, kot bi bilo danes, kako me je mama zbudila in mi rekla, naj se oblečem in da gremo v Rogaško Slatino. Bilo mi je dvanajst let in vedela sem, za kaj gre, saj se je kuhalo že kar nekaj časa. Ni me bilo strah, zavedala sem se, da moram ubogati in da s strahom lahko bolj škodujem kot koristim. Po nas se je pripeljal stric, mamin brat iz Rogaške Slatine, kamor nas je odpeljal in kjer smo preživeli cel mesec, jaz celo dva, saj sem ostala na počitnicah. Vožnja v Rogaško je potekala mirno in imeli smo srečo, da smo se takoj odpravili. Drugi dan bi bilo to težje. Tja smo se odpravili predvsem zaradi staršev, saj sta oba invalida in sta se počutila varneje med najožjimi sorodniki. Dedek in babica sta nas lepo sprejela, stričeva družina tudi. Samo doživljanje vojne ni bilo tako grozljivo, saj ta konec Slovenije ni bil na tarči. Hudo je bilo, ko so bombardirali oddajnike in ko so uničili oddajnik na Boču. Spomnim se kako sem v paniki začela jokati. Takrat sem prvič v življenju občutila neizmeren strah in grozo. Ves čas smo spremljali poročila na radiu. Televizijske oddajnike so uničili. Doživljala sem strah, da se bom zbudila ob bobnenju in trkanju vojakov na hišna vrata. To se na srečo ni zgodilo. Rogaška ni bila napadena. Spomnim se,

kako so zavijale sirene za zračni napad in ko smo se odpravili v klet, ki je bila bolj podobna zaklonišču. Sonce je sijalo črno in nebo se je odprlo kot velika usta, ki so nas hotela požreti. Samega streljanja nisem slišala, niso bili tako zelo blizu. Takrat se je zgodilo veliko slabega. Vse je šlo narobe. Pomorili so slovenske ljudi in tega jim ne morem oprostiti. Lahko se požre misel o uničevanju stavb, cest in oddajnikov, ne more pa se pregnati mora o tem, da pobijajo nedolžne ljudi. V vojni ni zmagovalcev, ostanejo samo poraženci. Kljub temu, da se je vojna končala v kratkem, lahko bi rekli zelo, zelo kratkem času, v primerjavi s Hrvaško in Bosno, se je ne da izbrisati iz spomina. Ne morem si predstavljati, da bi trajala leto, dve ali celo več.

Ko sem prišla avgusta domov, so vsi govorili samo še o tem. Tudi v šoli smo razpravljali o vojni. Najhujše pa je, da je avgusta umrl dedek in bilo mi je tako zelo težko pri srcu. Mislila sem si, hvala Bogu, da je umrl v miru, kaj bi bilo, če bi umrl naravne smrti med vojno in ga še pokopati ne bi mogli dostojanstveno. Vsak si zasluži dostojen pokop. Torej tisto leto ni bilo zapisano v zvezde. Bilo je težko leto za dvanajstletnico.

Ne morem opisati neizmerne veselja, da živim, da bom doštudirala in da imam družino okrog sebe, ki me podpira. Sonce sije rumeno in nebo je jasno kot še nikoli. Hvala ti, mama, da si mi podarila življenje. Hvala ti življenje, za mir!

Martina Zajelšnik

Prvi julij 1991. Moj dvanajsti rojstni dan. To naj bi bil eden izmed najbolj pričakovanih in veselih otroških dni. Zame takrat ni bil. Zbudila me je sirena za zračni napad. Namesto sreče in smeha sta me prvič v življenju preplavila groza in strah. Ni me toliko zmedla sama beseda vojna, ki je neprestano odmevala po stanovanju iz radia, pa mami in oči sta jo neprestano ponavljala, ampak strah in groza, ki sta strmela iz oči staršev. *»Hitro pograbit le najpomembnejše reči,«* sta govorila. Najpomembnejše reči? Še sanjalo se mi ni, katere naj bi to bile. Dobro, hlačke, majice, pullover, vetrovka, kaj pa moj medvedek, pa kakšna knjiga, pa... Na srečo mi je priskočila na pomoč mami, saj je videla, da me je zgrabila panika in da sploh ne morem razmišljati. Spomnim se, da sem le jokala, hlipala, neprestano spraševala, kaj bo z nami in nemo ubogala navodila staršev. Skrili smo se pod stopnice v bloku, saj smo živeli v bloku, kjer ni bilo zaklonišča in čakali na še en opozorilni alarm, ki ga spustijo, da te opozorijo, da so letala že v zraku (to sem zvedela od staršev). Na srečo je bilo to vse. Ni bilo bomb, ne streljanja, le strah in panika, ki nas je zgrabila. Zgodilo pa se je nekaj, namreč to, da je naše otroške sanje zmotila strahota vojne. Namesto da bi zvečer čakali na otroški program, smo prav noro čakali na poročila in javljanje v živo. Vsi smo se spremenili v prave male politike in začeli, vsak po svoje, doživljati in spremljati svet odraslih. Včasih smo politizirali tako vneto, da smo se celo skregali in se začeli zmerjati nekako tako: *»Kaj boste vi, Slovenci? Kaj boš ti, Srb?!«* In slednja je bila najhujša žaljivka, ki si jo takrat lahko izrekel.

Spet se je zgodilo. Tokrat popoldne, ko so starši bili v službi. Ne spomnim se več natanko, kateri dan je bil. Vem le to, da je deda prišel po naju na dvorišče in nama ukazal, da morava v zaklonišče, on pa je odšel v svoje stanovanje, pil pivo, reševal križanke in si žvižgal (takšni so bili namreč njegovi popoldnevi). *»Jaz sem prestar za to,«* je samo rekel. Tokrat me je zajela še večja panika. Kje sta oči in mami? Sta na varnem? Zakaj noče deda k nama? Se bomo po bombardiranju sploh našli skupaj? Na srečo je deda le prišel k nama in nama z zanimivim

pogovorom krajšal čas, ko so vse skupaj preklicali in povedali, da je šlo le za lažen preplah – na srečo. Tretjič se je zgodilo, ko sva z bratom stala na balkonu in sva zaslišala strel. Vem pa nekaj. Od takrat me še danes spreleti srh, ko na nebu zaslišim kakšen mig, saj še danes čakam na bombo, ki bi takrat lahko uničila in podrla vse moje sanje.

Mojca Zelenik

V času vojne v Sloveniji sem spremljala dogodke okrog sebe in v sebi precej nezrelo, saj sem bila še zelo mlada. Kljub vsemu je v meni ostalo kar nekaj spominov. Spominjam se zvonjenja telefona v ranem jutru, šepetanja po hodniku in maminega joka. S sestro sva takoj vstali iz postelje in hoteli izvedeti, kaj se dogaja. Oče je dobil vpoklic v vojsko. Mama nama je s tesnobo v srcu poskušala razložiti vzrok očetovega odhoda in naju tolažila ter bodrila. Ker je mama morala v službo, sva s sestro ostali sami. Tistih osem ur je bilo najdaljših v mojem življenju. Proti večeru nas je poklical oče in nam povedal, da se iz Agisa, kjer so se urili, premikajo v vas Pobrežje. Mami je naročil, naj pripravimo najnujnejše stvari in se odpravimo k sorodnikom na Grajeno, kjer naj bi bilo bolj varno kot pa v mestu. Pri sorodnikih je bilo kar prijetno, saj smo lahko pozabili na dogajanja, ki so potekala nedaleč v stran. Nekega dne smo bili vsi zbrani za mizo ter jedli žgance in mleko iz iste skledе. Babica je rekla, da jo to spominja na njene vojne čase in da si ni nikoli predstavljala, da bodo tudi njeni vnuki doživeli vojno. Pa smo jo, vendar na našo srečo ni bilo tako hudo kot nekoč. Seveda je bil navzoč tudi strah, vendar je bil ta strah pogojen s tem, da z nami ni bilo očeta in neprestano so mi rojile po glavi misli, da ga ne bom nikoli več videla. Oče nas je obvestil, da se iz Pobrežja, kjer so preživeli približno teden dni, selijo na Panoramo. Od tam so lahko imeli pod nadzorom celotno ptujsko vojašnico in ljudi, ki so se gibal na njenem ozemlju. Mi pa smo preživljali dneve ob poslušanju radijskih in televizijskih poročil. Ob alarmih, ki so oznanjali nevarnost zračnih napadov, smo vsi skupaj odšli v kletne prostore osnovne šole Grajena. S seboj smo vzeli odeje, da nas ne bi zeblo, čeprav je bilo poletje. Nevarnost ni nikoli trajala prav dolgo, čeprav so se minute vlekli zaradi tišine, napetosti in strahu. Pozorno smo poslušali, kaj se dogaja nad nami, ko pa je vse skupaj minilo, smo se vrnili. Nikoli ne bom pozabila grozot, ki nam jih je pripovedoval stric, ki je živel v Gornji Radgoni. Imel je zelo veliko sreče, da je s svojo družino uspel pobegniti iz stanovanja, saj so jim le-to preluknjali in le za las so se rešili pred sovražnikom. Tavalj so po stranskih cestah, po poljih, travnikih in gozdovih in resnično doživljali to, čemur pravimo vojna. K sreči je bilo po nekaj dnevih vsega konec in smo se lahko vrnili domov. Strah pa je izginil šele takrat, ko se je vrnil oče in smo lahko ponovno zaživelj kot družina. Kljub vsemu pa je ostal grenak priokus.

Brigita Žaler

Torek, 25. 6. 1991; 22.54: Slovenija in Hrvaška sta od danes naprej samostojni!!!

Sreda, 26. 6. 1991; 22.04: Z mamjo sva šli na Trg svobode, kjer je bilo slavlje zaradi osamosvojitve. Deževalo je. Ko smo dvigovali »*novo*« slovensko zastavo in je igrala himna, me je kar mrzilo od ganjenosti. Potem so gasilci za našo delegacijo naredili pot do Maistrovega spomenika, kjer so posadili lipo. Mama mi je kupila malo slovensko zastavico. Prilepila sem si jo na vrata od omare.

Četrtek, 27. 6. 1991; 22.44: Slovenija in Hrvaška sta v vojnem stanju! Napadla nas je JLA. V Sloveniji so že padle prve žrtve. Po naši ulici sta peljala dva tanka in oklepnik. Uničili so nam cesto. Bila sem zelo prestrašena. Po radiu in televiziji že ves dan sproti obveščajo o dogajanju v Sloveniji. Neko letalo je nad hišami spuščalo letake. Tudi na našem vrtu smo našli enega; na njem je pisalo: *»Prebivalci Slovenije – Z odločitvijo Zveznega izvršnega sveta in v skladu z ustavnimi pooblastili, Zvezni sekretariat za notranje zadeve in enote Jugoslovanske ljudske armade prevzemajo nadzor nad državno mejo. Ta korak je izsiljen. Neposredno so ogroženi teritorialna integriteta Jugoslavije, mir in varnost prebivalcev in izvrševanje mednarodnih obvez, ki jih ima SFRJ. Prebivalci Slovenije – Ostanite doma in na svojih delovnih mestih. Ne dovolite, da vas zlorablajo zoper vaših življenjskih interesov. Vabimo vas na mir in sodelovanje! Enote Zveznega sekretariata za notranje zadeve in JLA bodo svoje naloge izvrševale dosledno in energično. Vsak odpor bo zlomljen.«*

Petek, 28. 6. 1991; 21.54: V Sloveniji so danes divjali boji med TO s policijo in JLA. Veliko vojakov JLA se je že predalo, veliko jih je še ostalo. Bili so tudi zračni napadi. Bombe so metali na letališče Brnik, Šentilj... Ves dan že sedimo pred radiem in poslušamo, kaj se dogaja. Bojim se, da bo ponoči naenkrat prišla mama in rekla, da se moramo skriti v klet, ker bo bombni napad.

Sobota, 28. 6. 1991; 23.09: V Sloveniji je bilo danes bolj mirno kot včeraj; jutri pa se lahko zgodi, da bo spet *»živahno«*.

Nedelja, 30. 6. 1991; 22.42: Zjutraj okrog devetih se je oglasila sirena za zračni napad, ki ga na srečo ni bilo. Hitro smo šli v klet. Potem je mama v klet začela pakirati različne stvari. Najprej koce, nekaj blazin za stole, oblekli smo si bunde. Bilo me je strah. Pes je šel z nami v klet, mami pa sem rekla, naj prinese tudi morske prašičke in ptička. Na začetku ni hotela, potem pa me je le uslišala. Jaz sem si dol odnesla še kasetofon, mama pa torbico itd.

Ponedeljek, 1. 7. 1991; 22.59: Mama je danes zaradi vojne v Sloveniji ostala doma. Stanje je bilo še kar mirno, le zvečer so v nekaterih krajih sprožili alarm za zračni napad, ki pa ga potem ni bilo.

Torek, 2. 7. 1991; 15.06: Z omo se že deset minut skrivava v kleti. Pred kratkim je prišla iz službe tudi mama. Čakamo na zračni napad ali na konec nevarnosti. Mogoče si še zadnjič pišem v ta dnevnik. Strah me je.

Ob 18.50: Še vedno smo v kleti, nevarnosti še ni konec. Lačna sem. Tu doli imamo kekse, korenje in vodo, ki sem jo malo prej pila. Mama neprestano hodi sem in tja in sploh ne posluša, če ji z omo rečeva, naj pride dol.

Sreda, 3. 7. 1991; 0.12: Stanje v Sloveniji je bilo mirno in upam, da bo jutri tudi. Včeraj je bil alarm za konec nevarnosti komaj ob osmih zvečer. Mi smo odšli iz kleti kako uro prej.

Četrtek, 4. 7. 1991; 23.00: V Sloveniji je bilo ves dan mirno, na Hrvaškem pa so divjali boji.

Petek, 5. 7. 1991; 22.54: Danes je bilo spet vse mirno.

Nataša Žnidarič

Štela sem trinajst let. Radio in televizija sta oddajala prve novice o vojnem stanju. V družini je zavladal preplah. Sprva nisem verjela. Ker živim ob vojašnici, sem videla skozi okno vojake, kako skrbno so kopali jarke in se pripravljali na obrambo. Ob ograji so postavili table z napisi: »*Pozor, mine!*« Spreletel me je strah. Pomislila sem na tisto najslabše, kar se lahko zgodi. Pred očmi sem imela grozljive prizore vojnih filmov. Moje razpoloženje je bilo pogojeno s prizori vojnega uničenja, s čimer je bila povezana vsesplošna zmeda, anarhija, moralna depresija, ponižanje, negotovost... Izhoda iz strašne, vojne situacije nisem videla. Pomislila sem na vsa vojna sredstva za uničenje in morebiti me je spreletela tudi slutnja o koncu sveta. Deset večerov in noči nisem zatisnila oči. Obsedla so me čustva strahu pred negotovo, temačno prihodnostjo. Bila sem premlada, da bi lahko situacijo bolje predvidela. Prevzelo me je otožno razmišljanje o propadu življenja. Zazdelo se mi je, kot da živim v svetu, ki drvi v blaznost in smrt. Ob tem sem prvič začutila močno hrepenenje po življenju. Življenje, ki bi imelo smisel. Sama vojna je dogodek, ki nikomur ne ustreza, senzitivnim ljudem pa pušča celo strašanske posledice; najraje bi pobegnili. Kam? Velikokrat ne vidimo rešitve. Poti so se mi za trenutek zdele brezizhodne, počutila sem se ujeto med zidovi. Mislim, da bi bili občutki povsem drugačni, če bi bila optimistka. A sreča je bila na moji strani. V neki knjigi sem prebrala: »*Človek umre, še preden prav odraste.*« Tega nisem želela. Radio in televizija sta oddajala vesele novice o koncu vojne. Črne misli sem izbrisala iz spomina. Vesela sem, da živim v miru.

Manja Žugman

Spomin na tisto (še ne tako davno) leto 1991 je skoraj že povsem zbledel. Tu in tam se včasih res spomnim kakšnega izseka dogajanja, vendar je vse skupaj zavito v gosto meglo pozabe. Konec koncev, dvanajstletnik svet odraslih dojema nekoliko drugače in po svoje. V svoji bogati domišljiji si ga zamišlja kot čistega in nepokvarjenega, takšnega, v katerem mu je dano uživati rano mladost in skakati čez jarek, kjer je most. Splet dogodkov lahko pričnem s spominom na poročila na prvem programu takratne nacionalne televizije. Nekaj nenavadnega... zakaj so prva poročila že ob osmi uri zjutraj? Na odgovor ni bilo potrebno čakati dolgo. Vesti so povedale svoje. In v moji otroški glavi... domišljija je bila nepopisno bogata. Kaj se nam lahko zgodi? Ali bodo napadli tudi Slovenj Gradec? Bomo preživeli to morijo? Tisoč in ena misel, ena enaka ali vsaj podobna drugi. In potem so tu zavijajoče sirene, ki so naznanjale nevarnost zračnega napada. Tek v spodnje prostore naše hiše... pogovori o tem in onem, poslušanje radijskih vesti, strah, ki se ga danes ne spomnim več. Vse se je odvijalo nenavadno hitro, brez besed. Dandanes se nekoliko nasmehnem le ob misli na bistre otroške pogovore, v katerih smo si otroci izmenjali nekaj informacij... moja mama je rekla..., moj oče pravi tako..., stara mama tako..., stric Milan pa meni, da ne bo nič hudega... Vse je izgledalo precej nedolžno do prvega napada na Dravograd in nato nekaj dni kasneje še na Holmec. Takrat je nastopila smrtna tišina. Bodo napadli tudi bližnje letališče v Turiški vasi, ki je oddaljeno le nekaj kilometrov od naselja, kjer prebivam? Preleti jeklenih vojaških ptic, dejali so jim migi, so strašno brneli in ropotali. Kaj sem tedaj sploh vedel, kaj so to vojaška letala?! Nikoli me niso zanimala, še manj kakršnokoli drugo orožje. Če povzamem: tisoč in en zakaj v moji glavi; no, danes bi temu dejal strokovno retorično vprašanje, predvsem pa misel, vse se je dobro končalo. In prav je tako, kajne?

Matjaž Apat

Sladko sem spala, ko sem zaslišala zvoke sirene. Najprej sem pomislila, da neke gori. Skušala sem zaspiti nazaj, saj sem bila utrujena od prejšnjega dne, ko smo doma s sorodniki praznovali moj trinajsti rojstni dan. Sirena pa ni in ni utihnila. Starša sta prihitela v mojo sobo in dejala, naj se hitro oblečem, saj nas sirena opozarja na možnost bombnega napada. Odhiteli smo pred blok, kjer so bili zbrani že vsi sosede. Stali smo pred blokom in gledali v nebo ter s strahom opazovali, poslušali, če bomo kje zagledali, zaslišali letala. Ker naša klet ni primerna za zaklониšče, smo se odločili, da počakamo zunaj. Ena družina pa se je le skrila v klet, s seboj so odnesli vse najnujnejše stvari. Ko je minila nevarnost napadov, smo šli vsi nazaj v svoja stanovanja. Pravega strahu nisem občutila. Življenje je teklo normalno naprej. S prijateljicami sem se igrala v soseski, s kolesom sem se vozila v trg, starša pa sta sorodnikom pomagala pri gradnji vikenda. Čez dan nas je še večkrat presenetila sirena, takrat sem s staršema in drugimi sorodniki stekla v sosednji blok, kjer so imeli urejeno zaklониšče. V resnici se nismo zavedali, kako resno je stanje drugod po Sloveniji. Zvečer, ko smo gledali televizijo (poročila), pa smo bili večkrat res zgroženi nad informacijami. Naša osnovna šola je policiji oziroma vojakom posodila avto, ki pa so ga na mejnem prehodu Holmec razstrelili, saj je tam prišlo do streljanja. Spominjam pa se dogodka, ko sem bila na obisku pri prijateljici, njen oče pa je redno odhajal na stražo na karavlo. Bil je oblečen v vojaško uniformo, nosil je tudi orožje. Prijateljica je jokala, ko je odhajal, jaz pa z njo. Takrat mi je bilo hudo pri srcu, saj sem pomislila, kaj če se ne vrne več. Postalo me je strah. Na srečo se je pri nas vse dobro, srečno izteklo. Tudi prijateljčin oče se je vrnil. Naše vojne nisem doživela v pravem pomenu besede, za kar sem hvaležna mnogim, ki se jim verjetno nikoli ne bom mogla zahvaliti.

Tadeja Germadnik

Poletje leta 1991, Slovenija se osamosvoji. Vendar se Jugoslavija s tem ne sprijazni in prične agresijo na Slovenijo. Kar na lepem vse moje strice mobilizirajo. Na srečo je bil moj oče prestar in ni bil mobiliziran.

Prvi stik z vojno je bil, ko smo oče, mati in jaz odšli na obisk k starejši sestri. Nenadoma so se oglasile sirene, ki so označevale napad iz zraka. Bili smo na pol poti do doma. Začeli smo teči proti bloku. Ko smo pritekli do bloka, so se v kletnih prostorih že zbrali vsi stanovalci. Po prenehanju nevarnosti smo začeli pripravljati kletne prostore za morebitno daljše bivanje v njih. Najprej je bilo potrebno pospraviti kleti in v njih narediti prostor. Potem smo pritrdili vse stvari na policah, tako da jih tresljaji ne bi mogli prevrniti. Po začetnem strahu smo se na stvari privadili in življenje je teklo po starem. No, skoraj po starem. V trgovinah so bile vrste za kruh. Vsi so nakupovali hrano s čim daljšim rokom uporabe (testenine, konzervirano hrano...). Veliko stvari ni bilo mogoče dobiti, saj so bile ceste zaprte in dostavni kamioni niso mogli priti do trgovin. Na mejnem prehodu Holmec so se vneli hudi boji. Stvari so postale nevarne, zato sem odšel na počitnice v planine. Pri stricu in teti nikoli ne zmanjka dela. Ker je bil stric mobiliziran, je bilo pri hiši veliko za postoriti. Potrebno je bilo nahraniti prašiče, kokoši in kravo. Z bratrancem sva pomagala teti kolikor sva le mogla. Kljub delu sva našla čas za zabavo. V bližnjem potoku sva lovila ribe, se potepala po gozdu, nabirala gobe. Ko so se stvari umirile, sem odšel nazaj v blok. V bloku smo veliko časa preživeli v kolesarnici, katero smo si uredili v klub. Veliko smo se pogovarjali o vojni. Ampak z dnevi je spomin na vojno bledele. Le občasno smo se spomnili nanjo. Predvsem tedaj, ko so odprli mejne prehode in smo šli po nakupih v Avstrijo. Ko

smo se pripeljali na mejni prehod, smo videli, kako hudi so morali biti boji. Vse stavbe so bile požgane do tal. Med ruševinami je bilo videti zažgane avtomobile. Pri nas so se stvari že umirile in ni bilo več videti vojakov, v Avstriji pa je bilo še vedno polno vojakov in vojaške tehnike. Ob cestah so bili pripravljeni španski jezdec (ovire za tanke in oklepna vozila). V mestu je bilo polno vojakov, pripravljenih za posredovanje v primeru nedovoljenega prečkanja meje. Po televiziji so vedno znova prikazovali posnetke bojev. Še posebej mi je v spominu ostal posnetek letalskega napada na cestno blokado. Posnetek je bil grozovit, saj je prikazoval moškega, kateremu je eksplozija odtrgala nogo in je nemočen ležal poleg svojega tovornjaka ter krvavel. Kazalo je tudi, kako je tank v Mariboru prebil avtobus in prevozil osebno vozilo, na srečo sta oba bila prazna, zato ni bilo žrtev.

Ko so se oktobra umaknili zadnji vojaki iz Slovenije, se je vsem odvalil kamen od srca. Medtem se je začela vojna v sosednji Hrvaški. Vendar je tam bila veliko bolj krvava. Šele tedaj sem uvidel, kakšno srečo smo imeli. Sedaj je minilo enajst let, v tem času se je veliko spremenilo, stvari so se umirile, le tu in tam se še spominjajo na osamosvojitveno vojno in prav je tako, saj je slabe spomine potrebno spraviti iz spomina. No, to so moji spomini na vojno.

Boštjan Jurčič

Stara sem bila dvanajst let. Spomnim se, da smo doma imeli ves čas prižgano televizijo in starša sta ves dan poslušala radio. Takrat še nisem vedela zakaj in po pravici povedano me tudi ni zanimalo. Potem pa kar naenkrat besede, ki sem jih tudi jaz razumela: »*V Sloveniji se bo začela vojna.*« Vedela sem, da to ne pomeni nič dobrega in da se lahko zgodi marsikaj, tega pa sem se zelo bala. Mama mi je ves čas zagotavljala, da vojne pri nas ne bo in naj si ne delam skrbi, globoko v sebi pa sem čutila, da je moj strah upravičen.

Kljub strahu in razburjenju med ljudmi je šlo moje otroštvo naprej in še vedno sem lahko šla na igrišče, se povsod sprehajala in kar je najpomembneje, nikjer ni bilo nobenega vojaka. Vojne brez vojakov pa vendar ni. In tako kot vse druge dni sem šla tudi takrat s prijateljicami ven. Ker pa so se zunaj vsi ljudje okoli nas pogovarjali o tem, so tudi nam misli vedno pogostejše uhajale k vojni. V glavi so se nam porajala najrazličnejša vprašanja, kaj se bo zgodilo, če bomo morali bežati, če bomo ostali brez domov, ali bodo očetje, bratje, strici odšli v boj. In kot bi se zgodilo ta trenutek, se spomnim, da je prišel pismonoša in prinesel poziv za sosednjega strica. Poklicali so ga v vojsko. Začela sem jokati, kajti prepričane smo bile, da ga bodo ubili in se nikoli več ne bo vrnil. Vsa v solzah sem prišla domov, kjer pa me je čakala še ena neprijetna novica. Poklicali so tudi mojega očeta. Pozneje, ko je odšel, mi je mama povedala, da je bil poklican za kurirja in da bo raznašal okoli pozive, bojeval pa se ne bo.

Po vseh teh letih pa mi je še najbolj ostal v spominu alarm za zračni napad. Iz spanca me je prebudila sirena in še isti hip je v sobo pridivjala mama in na glas zakričala, naj s sestro hitro vstaneva, saj bomo odšli v klet. Še nikoli nisem tako hitro vstala, se oblekla in zdirjala po stopnicah. V kleti je bilo veliko ljudi in še so prihajali. Stisnili smo se vsak v svoj kot in v strahu čakali, kaj se bo zgodilo. Po nekaj zelo dolgih minutah je bil zračni napad s sireno preklican. Vsi smo si oddahnili in počasi smo začeli hoditi iz kleti. Zunaj nas je pozdravljalo sonce. Bili smo veseli, da je bilo vsega konec in upam si trditi, da so bile to najdaljše minute v mojem življenju.

Klavdija Konečnik

Letos mineva deset let, odkar je Slovenija samostojna država. Slovenci smo nanjo zelo ponosni in vsako leto se ob dnevu samostojnosti vrstijo razne prireditve. Vrstijo pa se tudi spomini (bolj ali manj jasni) na tisto prelomno leto v zgodovini Slovencev, leto 1991. Bilo je vroče poletje, šolske počitnice so se komajda začele. Bila sem vesela, da bom toliko prostega časa lahko brezskrbno delila s prijatelji iz sosednjih blokov. Dobivali smo se vsak dan že zgodaj zjutraj in se naposled družili do poznega večera. Toda ne za dolgo. Nekega dne nas je presenetila novica, da je našo državo napadla vojska Jugoslovanske armade. Napadla nas je država, s katero smo dolga leta živeli v sožitju. Življenje se nam je v hipu obrnilo na glavo. Večino dneva so ljudje preždeli pred televizijami in čakali novih informacij. Odrasli so bili zaskrbljeni, še posebej tisti, ki so vojno nekoč že doživeli. Otroci pa smo seveda živeli svoje brezskrbno življenje naprej.

Takrat mi je bilo trinajst let in kot otrok se seveda nisem zanimala za politične razmere v Sloveniji. Vedela pa sem, da se je nekaj zelo pomembnega zgodilo, saj so bili ljudje zelo napeti in razdražljivi. Ko sem naposled slišala, da naj bi šlo za vojno, mi stvar nikakor ni šla v glavo. Zdelo se mi je čudno, zakaj dan je bil kot vsak in tudi vojakov ni bilo videti. Naslednje dni pa je bilo še bolj nenavadno. Videla sem gruče ljudi, ki so hiteli v trgovine in se s prepolnimi vrečkami (vozički) vračale domov. Še posebej pa se mi je v spomin vtisnilo nenavadno slovo zakoncev iz sosednjega bloka. Nekega dne sem hotela na dvorišče in ju že na vogalu zagledala. Presenečena, najbrž pa iz otroške radovednosti, sem se potuhnila, da bi slišala, za kaj gre. Toda razumela nisem veliko – žena je jokala in ves čas ponavljala, naj pazi nase, mož pa jo je objemal in tolažil, da bo še vse dobro. Vprašanja pa so kar vrela v meni. Jo zapušča? Kam se odpravlja? Zakaj naj pazi nase? Bila sem zmedena in negotova, ničesar več nisem razumela. Ko sem doma povedala za nenavaden dogodek, sta se starša spogledala in mama je nekaj zamrmrala v odgovor.

Sicer smo morali že naslednjega dne vsi trije otroci k babici in dedku v Prevalje, kjer smo ostali naslednje dni. S seboj smo vzeli nekoliko več prtljage kot običajno, vendar se mi vse skupaj ni zdelo nič posebnega. Poleg tega smo radi hodili v Prevalje, kjer smo že prej živeli in babica nas je bila vesela.

Počasi sem tudi sama začela dojemati, da gre resnično za vojno. Starša sta kmalu dobila vsak svojo vojaško razporeditev, oče kot vojaški obveznik in mati kot medicinska sestra. Slišalo se je tudi pokanje iz bližnjega Holmca (štiri kilometre oddaljenega) in Dravograda (deset kilometrov oddaljenega), kjer se je bojeval tudi moj oče. Poleg tega se otroci nismo smeli igrati več zunaj, temveč samo v hiši, kar je bilo v tistih poletnih dneh seveda na smrt dolgočasno.

In zaradi vsega tega in nepremagljive otroške radovednosti smo se nekega dne izmuznili iz hiše. Babica je ravno kuhala kosilo, dedek pa je vestno spremljal nova poročila. Na dvorišču pred hišo, kjer je babica obešala perilo, smo iz starih odev napravili šotor. Komaj smo ga postavili, že se je zaslišala sirena. Po značilnih valovih tuljenja sem vedela, da sirena opozarja vse prebivalce na letalski napad. Otroci smo, namesto da bi stekli v hišo, radovedno opazovali, kdaj se bodo na nebu prikazala letala. Kmalu smo zaslišali njihov zvok, ki je postajal vedno glasnejši. V tistem hipu pa smo zaslišali tudi babičin predirljiv klic, ki je bil sam po sebi dovolj zgovoren in tako smo stekli v hišo. Babica in dedek sta nas na hitro okarala, potem pa smo stekli v klet, kjer smo si v prejšnjih dneh uredili nekakšno zaklonišče. Vanj smo znosili vsa osnovna živila, vodo in tudi nekaj sanitetnega materiala. Hrušč, ki so ga povzročila letala, je bil tako močan, da so se tresla tla pod nogami. Takrat sem z grozo pomislila: moj Bog, umrli bomo! Ko se je hrušč umiril, sem od krčevitega

strahu komajda dihala. Neznansko olajšana sem spoznala, da smo vsi še živi in da so nas letala le preletela.

V naslednjih dneh sem neprestano sledila poročilom, čeprav mnogo nisem razumela. Razumela pa sem, da je v bojih padlo že kar nekaj naših vojakov, ki so sicer uspešno zadrževali sovražno vojsko. Naposled smo vendarle dočakali vest, ki smo si jo obupani želeli. Sovražnik je premagan! Jugoslovanska armada se umika iz Slovenije! Preplavila sta nas nepopisna sreča in veselje. Tako je življenje počasi spet steklo po starih, ustaljenih tirih. Starša sta se srečno vrnila in skupaj smo odšli domov.

Tako sem doživela desetdnevno vojno trinajstletna deklica. Vojno, ki sem jo doumela šele tedaj, ko sem zvedela, da so v tej vojni padli možje, očetje, bratje, sinovi... Svoje življenje so dali za današnjo neodvisno državo. Pa se Slovenci na pragu Evropske unije kdaj spomnimo na to? Mislim, da premalo. Tako v zavesti ostaja zgolj nelagoden občutek negotovosti in spoznanje, da je vsakršna vojna odveč in nesmiselna. In vsakič, ko nad sabo zaslišim zvok letala, me pograbi strah, da ne gre morebiti spet za vojno in da bo tokrat veliko drugače, hujše.

Mojca Pungartnik

Vojna za Slovenijo? Odvijala se je kar nekaj časa nazaj, pa vendar. Ko se je vse skupaj začelo, nisem verjela, da je to res. Vojna in to v Sloveniji? Kaj takega se pa že ne more zgoditi. Pri nas bo vendar vedno mir, tako so vsaj zatrjevali do tistega trenutka. Spomnim se miru na cesti. Zaradi barikad pri kraju Dravograd in blizu Raven na Koroškem, mimo nas po cesti ni mogel peljati noben avto, ni bilo ne tovornjakov ne avtobusov. Otroci smo to takoj izkoristili za kotalkanje, saj je na »glavni« cesti asfalt najboljši, najbolj gladek. Naše brezskrbno kotalkanje so velikokrat zmotili zvoki, ki so prihajali z vzhoda. Kolona tankov je namreč prispela do barikade v Dravogradu in ni mogla naprej. Zvoki so prihajali iz pušk, v obliki rafalov ali posameznih strelav. Zvoke strelav so nekoč spremljali tudi zvoki letal, ki so krožili nad mestom nedaleč od nas. Kasneje smo izvedeli, da so hoteli zrušiti most v Dravogradu, a je pilot »zgrešil« cilj.

Tanja Rečnik

Pred nekaj več kot desetimi leti je pri nas potekala nekajdnevna vojna za osamosvojitve Slovenije. Takrat sem bila še premlada, da bi dobro razumela kaj vse se je v politiki in po Sloveniji dogajalo. V spominu pa so mi ostali dogodki, ki so se zgodili v našem kraju in okolici ter napetost in strah v družini. Spomnim se nekega popoldneva, ko so se v bližini naše hiše zbirali vojaki in čakali na tovornjake, ki so jih odpeljali pred kasarno v Dravograd. Ti vojaki so morali obvarovati dravograjski most in samo mesto pred oklepniki (jugoslovanskimi vojaki), ki so prihajali iz smeri Maribor – Dravograd. Med temi vojaki sta bila tudi mamina brata. Ko smo se poslavljali, je bilo zelo hudo, saj nismo vedeli, ali se bomo še kdaj videli. Eden je odšel v Dravograd, drugi pa na mejni prehod Holmec, kjer je prišlo do hujših vojnih spopadov. Po radiu smo poslušali poročila novinarjev, ki so bili na kraju dogajanja. V spominu mi je najbolj ostal letalski napad na Dravograd. Takrat smo zaslišali sireno, ki je opozarjala na napad in glasno bucanje dveh letal, ki sta preletela naš kraj. Mamica je

pripravila vodo in krpe, če bi jih potrebovali in morali oditi v klet (zaklonišče). Hvala Bogu, to ni bilo potrebno, saj sta letali naš kraj samo preleteli, kajti njuna naloga je bila porušiti dravograjski most. Po radiu smo poslušali poročanje nekega novinarja, ki je bil takrat v Dravogradu. Tako smo prek radia slišali celoten napad. Na srečo sta bila pilota teh dveh letal slovenska vojaka, ki sta služila vojaški rok še v jugoslovanski vojski. Namesto da bi porušila most, sta bombi odvrгла v Dravo ter zasilno pristala na ozemlju sosednje Avstrije. Po nekaj dneh je bilo konec napetosti v našem kraju in okolici. Zvedeli smo, da bodo jugoslovanski vojaki odšli iz naših krajev ter se vrnili domov. Pot, po kateri so se vračali, pa je potekala skozi naš kraj. Spomnim se večera, ko smo bili vsi v svojih domovih in čakali, kdaj se bo pojavila kolona vojaških vozil. Naša hiša stoji blizu ceste, po kateri so se peljala vojaška vozila, zato smo zaradi varnosti imeli ugasnjene luči. Na srečo ni prišlo do nobenih zapletov in se je jugoslovanska vojska v spremstvu teritorialne obrambe mirno vračala proti hrvaški meji.

Ta vojna je trajala le slaba dva tedna, vendar je marsikje pustila posledice za vse življenje. Vsi si želimo miru in upamo, da se kaj takega ne bo več zgodilo.

Andreja Rošar

Leta 1991 sem bil star petnajst let in sem preživel zadnje počitnice pred srednjo šolo. Tiste dneve, ko je bila vojna, sem večino časa preživel z mamo, s katero sem tudi živel. Takratna vojna zame ni bila prava vojna, slišal sem, da se bojujejo, da se streljajo, vendar to ni bilo isto kot vojne, o katerih smo se učili v šoli pri zgodovini. Zame je bila to politična vojna brez nekih žrtev, velikih spopadov in podobnih stvari, ki je bila takrat po mojem mnenju nujno potrebna, da se je lahko Slovenija osamosvojila.

Z mamo sva bila ravnokar pri kosilu, ko je vstopila sosedka in vprašala, ali poslušava radio. Ker ga nisva, smo ga takoj prižgali in slišali, da se je resnično začela vojna. Poslušali smo Koroški radio, saj sva živela v Mežici, po katerem so povedali, kako naj ukrepamo, ko se oglasijo sirene, kje so skrivališča, kje bodo in že so najbolj kritična žarišča spopadov. Eden izmed najbolj kritičnih je bil seveda mejni prehod pri Mežici, ki so ga med streljanjem skorajda zravnali z zemljo. Slišal sem za streljanje, spremljal sem dogodke in ukrepe, ki so nam jih sporočali glede mejnega prehoda, vendar kljub temu vojne nisem dojemal kot tiste prave vojne. Nikoli nisem videl vojaka ali kakršnegakoli uniformiranega človeka, ki bi postopal, hodil ali se vozil po Mežici. Nisem prisostvoval kakšnemu spopadu ali streljanju, še slišal ga nisem... in vse to je vplivalo name tako, da me ni bilo strah, vsega skupaj nisem jemal resno, bilo je preveč oddaljeno – meni osebno, čeprav se je dogajalo čisto blizu mene. Mežico so velikokrat obletaval vojna letala, ki so povzročila paniko in strah med ljudmi. Mama mi je velikokrat rekla, naj raje ne hodim od doma, saj se v primeru, če nas bodo letala spet obletela in nas še napadla, ne bom mogel nikamor skriti, ker bom predaleč od doma. Vendar sem čez nekaj dni po začetku vojne že smel od doma. V bistvu sem si to izbojeval, saj sem mami obljubil, da bom ob takojšnjem zvoku siren pritekel domov in da se ne bom zadrževal daleč od doma. Tako se spomnim, sem bil nekega dne s prijatelji na kopališču, ko smo zaslišali sirene. Vsi so samo pograbili svoje stvari in odhiteli in tudi jaz sem se usedel na kolo in se odpeljal proti hiši, v kateri sem živel. Stekel sem v klet, saj sem vedel, da bodo tam zbrane že vse tri družine iz hiše. Medtem ko smo se skupaj skrivali v kleti, so starejši člani družin pili kavo in debatirali o dogodkih, mi mlajši pa smo skupaj

posedali in se igrali kakšno igro oziroma se pogovarjali o mladostniških zadevah. Prav tako sem takrat imel zelo čudnega in hkrati simpatičnega soseda, ki je bil lovec. Vedno, ko so nas preletavala letala ali helikopterji, je govoril, da če še enkrat pridejo, jih bo s svojo puško začel obstreljevati, tako da je bolje, da ne začnejo še streljati. Jaz sem se mu smejal, drugi, predvsem starejši, pa so se zanj bali in so ga prepričevali, naj tega ne stori. Na to, da me takrat, v času vojne, ni bilo posebno strah, je verjetno vplivala moja družba in predvsem moja leta, saj smo bili takrat z vrstniki ravno v tistih letih, ko moraš biti najbolj pogumen in neustrašen. Za dogodke se tudi nisem najbolj zanimal, saj sem imel v glavi, zame takrat bolj pametne mladostniške probleme. Vedel in razumel sem, kaj se dogaja, vendar je vse skupaj odšlo bolj mimo mene.

Igor Roškar

Ob obletnici vojne za Slovenijo se šele zdaj, po več kot desetih letih zavedam, kaj se je pravzaprav dogajalo na našem teritoriju. Želja vsake osebe je biti srečen, zdrav, imeti prijatelje, partnerja, družino, dovolj denarja in konec koncev tudi mir, ki pa je v vsakdanjosti nekaj povsem normalnega, pred leti pa to ni bilo. Iz našega razuma poskušamo pregnati vse neprijetne misli, ki so se dogajale v slabih desetih dneh. Tako minevajo dnevi, tedni in leta našega življenja s presenetljivo hitrostjo, ampak spomini na tiste dni so marsikje ostali globoko zaznamovani.

V naši družini se med vojno za Slovenijo ni čutil poseben prizvok, da je naša tedanja republika Slovenija bila napadena od nekoč skupnih sil, jugoslovanske armade. Spomnim se, da se je sosed, ki je deloval pod okriljem teritorialne obrambe, nekaj dni pred samim napadom, pripeljal domov z vojaškim vozilom, v popolni vojaški opremi ter nato z naglico odhitel nazaj v Ljubljano. Njegovega sina, ki je bil moj prijatelj, smo nato malce zasliševali, kaj naj bi vse to pomenilo, a od njega nismo zvedeli ničesar.

25. junij – dan, ki je zapisan v zgodovino Slovenije. Nato pa se je v Sloveniji začela vojna. Na vsakem vogalu, v vsaki sobi je bil prižgan radijski ali televizijski sprejemnik. Telefonski aparat je brnel vsakih nekaj minut. Vsi smo bili zbrani pred televizijo ter nemo gledali, kaj vse se je dogajalo po državi. Kasetne bombe, napadi z oklepnimi vozili, napadi z letali, vse skupaj z eno besedo, absurd. Na drugi strani pa množično grupiranje naših enot, ki so se zelo hitro odzvale, ter marsikje preprečile veliko krutejše stvari, kot pa so se dejansko dogajale. Po besedah bratranca, ki je teh nekaj dni preživel v gozdu nad Dravogradom, kjer so potekali ostri boji, poleg tega, da so preživljali tudi letalski napad, so bili to eni najbolj grozovitih dni v njegovem življenju. Z golimi rokami so si vojaki kopali zaklonišča, nad njimi so divjale krogle. Na vso srečo dveh slovenskih pilotov je ostala velika večina vojakov nepoškodovana. Vojna je bila, strah, bolečina in negotovost nas ne bodo nikoli zapustili, temveč nas bodo večno spremljali, spomini pa bodo od časa do časa ponovno privreli na dan.

Aleš Sovič

Bil je poletni dan. Pri nas pa se je ravno na ta dan pričela vojna za Slovenijo. Za ljudi je bilo nekaj popolnoma nepričakovanega, ampak kljub temu smo se agresorju uprli ter ga premagali.

Zame se je vojna začela na igrišču, kjer smo igrali nogomet. Takrat smo začudeno opazovali ljudi v zelenih uniformah, ki so se zbirali pri naši osnovni šoli. To so bili naši prijatelji, znanci in sorodniki, ki so odhajali v boj. Sorodniki so bili zelo zaskrbljeni, kaj bo z njihovimi bližnjimi. Otroci smo še najmanj občutili pritiske vojne. Prve dni smo preživeli precej brezskrbno. Večino časa smo preživeli na barikadah na cesti Mislinja – Velenje, kjer smo pričakovali prihod oklepnikov jugoslovanske armade. Tudi v Hudo luknjo smo šli pogledat, kje je teritorialna obramba namestila eksploziv za miniranje ceste. Proti večeru pa smo se zbirali na igrišču, kjer smo razglabljali o minulih dogodkih.

Že po nekaj dneh pa je bilo tudi našega brezskrbnega počitniškega življenja konec. Tudi na strani teritorialne obrambe so padle prve žrtve in strah za naše bližnje se je med ljudmi še povečal. Ko se je vojna preselila v naš kraj, so ljudje hiteli kupovati živila za »hude čase«. Prva panika pa se je pojavila, ko je JLA napadala Dravograd in Holmec.

No, potem pa je končno prišel konec vojne in z njim povezan dogodek, ki mi bo za vedno ostal v spominu. To je bil premik kolone oklepnikov JLA skozi naš kraj. Premik je potekal ponoči, spremljala pa ga je enota teritorialne obrambe. Pri tem pa bi skoraj prišlo do ponovnega napada, saj se je kolona vozil brez pravega vzroka naenkrat ustavila. Vsi so se pripravili na boj, vendar se je vse srečno izteklo. In potem je res prišla samostojnost.

Iztok Šurbek

Razglasitev Slovenije za samostojno državo in začetek vojne. Ravno kar sem dopolnila enajst let. Pravzaprav se vojnega stanja sploh nisem zavedala. Z zanimanjem sem spremljala prispevek na televiziji, ki je prikazoval, kako se tanki JLA pomikajo čez slovensko mejo na naše ozemlje. V ozadju je bilo slišati krike srbskega naroda na ulicah: »*Hočemo orožje!*« Tako se je vse skupaj začelo... Nisem se preveč obremenjevala s tem, a čisto v nasprotju z mojo mamo, ki je že prvi dan naredila načrt za zaklonišče v kletnih prostorih hiše, zalogo prehranskih izdelkov in vsega potrebnega v primeru, da nas napadejo. Prav smešno se mi je zdelo, da tako panično reagira na dogajanja dvesto kilometrov stran. Vendar pa je že drugi dan situacija postala veliko resnejša. Na bojišče v Dravogradu, ki je od naše vasi oddaljen za okoli trideset kilometrov so vpoklicali sestrinega moža – mojega svaka. Takrat sem se tudi sama zamislila in razmišljala o ljudeh, ki tam živijo. Med njimi so bili tudi naši sorodniki, ki stanujejo na ulici Robindvor v Dravogradu. Njihova hiša stoji na vrhu hriba tik pod gozdom, kjer so v zasedi čakali naši teritorialci na obrambo v primeru napada s strani JLA. Vsak dan smo jih poklicali, ker smo bili dogovorjeni, da nas sproti obveščajo o dogajanju in seveda o položaju čete, v kateri je bil svak. Doma je bilo precej napeto. Posebej sestra in mama sta bili med bolj zaskrbljenimi v družini. Oče, ki se je dokaj dobro spoznal na politiko, ju je miril, češ da ni vzroka za strah. Vendar je tudi sam ob novici o umrlem slovenskem vojaku v Dravogradu spoznal, da vse to le ni šala in da je položaj resen. Poleg tega je vsak dan prihajal iz službe vedno bolj zaskrbljen. Ker je bil zaposlen v Velenju kot direktor manjšega trgovskega podjetja, ki je poleg restavracije, ribarnice, trgovine s tekstilom in samopostrežne trgovine zajemalo še šest stojnic za sadje in zelenjavo, katerih najemniki so bili v večini pripadniki srbskega naroda, se je tudi v službi njegov položaj in položaj slovenskih delavcev do prodajalcev na stojnicah zelo zaostрил. Strah, mržnja in sovraštvo so se vedno bolj kazali. Tudi sama se spomnim njihovih obrazov, ko sem po končanih učnih urah v glasbeni šoli čakala očeta, da gremo domov. Še mesec pred tem so

me prijazno pozdravljali, me spraševali, kako sem, mi dajali sadje. Sedaj pa so me gledali kot nekakšno zločinko, vsi, razen enega izmed prodajalcev, gospoda Nezirja, ki me je imel zelo rad. Ta mi je tudi sedaj, ko sta bila moj narod proti njegovemu, pozdravil in se vedel, kot da se nič ni spremenilo. Spomnim se, da je zelo spoštoval mojega očeta in mu zaupal, saj ga je prosil, če lahko pri nas pusti svoj avtomobil (za tiste čase zelo drag Mercedes), medtem ko ga ne bo v Velenju, ker mora nazaj v Srbijo, da dokaže, da ni sposoben za vojsko. Oče je seveda privolil in tako smo imeli naslednje tri tedne pred hišo parkiran Mercedes s srbsko registracijo. Nezir je mojemu bratu dovolil, da ga uporablja in prav zanimivo je bilo gledati obraze sosedov, ko se je brat vozil z njim. Vsi so spraševali, kje je dobil ta avtomobil... Mama je bila nejevoljna, saj se je bala, da bo kdo mislil, da sodelujemo s Srbi. Kot sem že omenila, je bila mama ena izmed bolj zaskrbljenih oseb, zato je teh deset dni vojne živela v stilu nekdanjih akcij: *»Nič nas ne sme presenetiti.«* V enem dnevu je bilo potrebno preurediti eno od sob v kleti v kuhinjo, jedilnico in dnevno sobo hkrati. Vanjo smo znosili najnujnejše stvari: hrano, pijačo, odeje, radio, prvo pomoč... Pravzaprav je bilo res pravo zaklonišče, saj sta dve steni vkopani v skalo in bi v primeru letalskega napada soba ostala cela. Meni se je zdelo vse skupaj smešno. Celo jezna sem bila, ker sem morala biti ves čas doma, v hiši, če le pride do napada. Vsi smo se rahlo norčevali iz mame in smo jo kar naprej strašili, češ da se nam zdi, da slišimo gasilsko sireno in da bo verjetno napad. Takoj je stekla na balkon in si prav oddahnila, ko je ugotovila, da se nam to samo zdi. Mi pa smo se potihoma hihitali, saj nam jo je zopet uspelo naplahtati. Predvsem z bratom sva se rada norčevala iz napete situacije. Vendar pa sva to počela le v prisotnosti očeta, ki je vse skupaj ponavadi obrnil na hec in sprostil ozračje. Sestra je bila seveda zaskrbljena in je komaj čakala, da se vse skupaj konča. Ker mi veliko pomeni, sem jo mirila in jo poskušala čimbolj navdajati z optimizmom, ki ga imam že od nekdanj velika. Nekega dne pa se je zgodilo....Po kosilu, ko smo skupaj sedeli za mizo in se pogovarjali, sem zaslišala sireno. Prisluhnili smo in takoj ugotovili, da opozarja na nevarnost letalskega napada. Hitro smo vstali in stekli v naše *»zaklonišče«*. Tam smo počakali do preklica nevarnosti, nato pa smo se vrnili nazaj v zgornje prostore. Priznati moram, da je tudi mene bilo malo strah, čeprav nisem verjela, da bodo priletela kakšna letala. To je bil prvi s strahom prežet dogodek v času vojne za samostojno Slovenijo.

Drug podoben dogodek je vezan na zadnji dan vojne, ko so se oklepna vozila JLA vračala nazaj proti slovensko-hrvaški meji. Bilo je okoli dveh zjutraj, ko smo zaslišali grozen ropot. Slišati je bilo, kot da bi bil potres, vendar ni bil. Bili so tanki JLA, ki so se vračali skozi našo vas iz Dravograda nazaj proti Hrvaški. Hitro smo se oblekli in hiteli na balkon, da vidimo kakšni so. Bili so naravnost grozoviti. Prvič v življenju sem videla čisto pravi vojaški tank. Nisem si predstavljala, da je tako velik in visok. Zdelo se mi je, da če bi stegnila roke, bi se ga lahko dotaknila kar z domačega balkona, ki je od ceste oddaljen le dobrih pet metrov. Zasačila sem se, da se tresem. Pa ne od mraza, ampak od strahu. *»Kaj če se ustavijo in naperijo topove ravno v našo hišo? Kaj če začnejo streljati?«* Takšna vprašanja so mi rojila po glavi, ko se je mimo pomikala dolga kolona vojaških vozil. Še posebej grozno se mi je zdelo, ker so se pomikali zelo počasi. Na vsakem izmed njih je ponosno plapolala stara jugoslovanska zastava, tako da so v meni vzbujali občutek, kot da so oni zmagovalci in mi poraženci, ne pa obratno. Nisem jih mogla gledati do konca, bilo je preveč hrupno. V trdi temi je bilo videti le nekakšne ropotajoče zverem podobne škatle z rdečimi lučkami, ki zmorejo uničiti prav vse, kar jim prekriza pot. Odšla sem v hišo in upala, da se bodo čim

prej oddaljili. Čez nekaj časa sem zopet stopila k oknu in groza, ki me je prej navdajala, je počasi puhtela. Sedaj sem jih videla le še v daljavi, kako se počasi, počasi pomikajo stran in v zraku je bilo čutiti svobodo.

Maja Vovk

Tako imenovano vojno za Slovenijo sem doživel med počitnicami pred osmim razredom osnovne šole. Star sem bil štirinajst let, kar pomeni, da sem bil v obdobju pubertete. To pa je bilo tudi obdobje, ko se je bilo potrebno odločiti, kje nadaljevati šolanje. Želel sem biti vojak ali pa policist, tako da je vojna zame prišla nekako ob pravem času in vplivala na mojo odločitev.

Samo vojno sem »občutil« dvakrat, in sicer ob alarmu zaradi nevarnosti letalskega napada in ob napadu letal na vojašnico v Murski Soboti. Drugače so bile moje izkušnje z vojno le poslušanje radia in gledanje televizije, pri slednjem mislim predvsem na znamenite Kacinove tiskovne konference. Ker pa se je v daljavi slišalo streljanje, se je v meni, po mojem pa se nam je v vseh, naselil neugoden občutek. Temu občutku ne bi mogli reči strah kot strah v pravem pomenu besede, prej bi ga lahko poimenovali strah pred tem, kaj se bo zgodilo. Še dobro, da se je ta vojna končala, še preden se je zapletla, saj bi potem doživljali podobno usodo kot nekateri na Balkanu po letu 1991. Tedaj bi verjetno vsi vedeli, kaj je to vojna in kaj strah.

To vojno so bolj občutili tisti, ki so živeli zraven spopadov in tisti, katerih družinski člani so sodelovali v tem. Tako je sestrična vojno doživljala bolj v strahu, saj je bil njen oče že od aprila odsoten zaradi sodelovanja v policijskih enotah. Seveda pa tu ne smemo pozabiti na tiste, ki so bili žrtve te nesmiselne vojne. Ti bi si zgornja dva odstavka drugače razlagali. Si pa ne znam predstavljati, kako bi se obnašal, če bi se spopadi dogajali v moji bližini in če bi bil kateri od družinskih članov neposredno vpleten v vojno. Verjetno bi me bilo bolj strah. Je pa prijetno, da zdaj ni treba pisati o tem in še bolj prijetno je, da vsega tega, kar se dogaja ob vojnah, nisem doživel.

Za konec, enajst let pozneje, pa lahko napišem tudi nekaj strokovnega v zvezi z vojno za Slovenijo. Zdaj sem diplomirani obramboslovec, v času študija pa sem se dokaj veliko ukvarjal s to tematiko. Po nekaterih avtorjih, junijsko–julijski spopad na tleh Republike Slovenije sploh ne moremo enačiti s terminom vojna. Spopad mora namreč »zadovoljiti« kriterijem, da ga lahko prištevamo med vojne. To pa je, da traja najmanj deset dni, da je najmanj sto mrtvih, in da je najmanj tisoč ranjenih. Po drugi strani pa je vojna vsak oborožen spopad na tleh ene države, v katerem sodelujeta dve strani, ne glede na število žrtev in materialno škodo. Za vojno v Sloveniji lahko rečemo, da je šlo za notranje državni spopad, v katerem je vladajoča oblast s svojimi oboroženimi silami hotela preprečiti težnje dela njenega prebivalstva o lastni državi.

Karkoli že govorimo in pišemo o teh dogodkih iz leta 1991 je dejstvo, da nas je bilo vseeno strah in da si česa podobnega ne želimo več doživeti.

Andrej Bedek

Desetdnevne vojne v Sloveniji leta 1991 se spominjam zelo slabo. Bila sem dvanajstletno dekletce, ki pravzaprav še ni vedelo, kaj to sploh pomeni. Šele zdaj, ko sem že skoraj odrasla, se začenjam zavedati, kaj vse bi se lahko zgodilo.

Pri nas doma smo to vojno doživljali zelo različno. Spominjam se, da sta bila oče in mati zelo zaskrbljena, vendar sta to znala dobro prikriti. V moji prisotnosti se o tem sploh nista pogovarjala. Vendar se spominjam njunih zaskrbljenih obrazov.

V spominu mi je ostal sončen junijski popoldan. Bila sem sama doma. V našem sadovnjaku so češnje pravkar dozorele. Splezala sem na drevo in začela trgati češnje. Takrat pa so nebo naenkrat začela preletavati letala. Vendar me to ni spravilo z drevesa. Ostala sem na njem in opazovala letala, ki so preletavala nebo. Nikjer ni bilo žive duše. Le jaz tam zgoraj. Takrat pa so se vrnili starši in nastala je prava panika. Mamo je skoraj zadela kap, ko me ni nikjer našla. Šele ko me je zagledala na drevesu, se je nekako pomirila.

Če bi se to dogajalo sedaj, bi gotovo reagirala drugače. Postala sem bolj zrela, takrat pa sem bila še otrok. Če samo pomislim, kaj vse so morali prestati otroci na Hrvaškem in v Bosni, me stisne pri srcu.

Alenka Gregorinčič

Vojna leta 1991. Takrat sem imela enajst let. Če spremljamo dogodke po svetu ali s spominom preletimo vojno pri naših sosedih Hrvatih, morda izraz vojne za desetdnevne dogodke v Sloveniji ni pravi izraz.

Vedela sem, da je to lahko nekaj groznega. Ta strah pa se mi je povečeval iz dneva v dan, saj sem opazovala svet okoli sebe in tudi navade preteklih dni oziroma let so se kar spreminjale. Starši niso hodili resno v službo, dedek je večino dneva predsedel pred televizorjem, kar zanj sploh ni bilo v navadi, saj ga je zemlja nenehno klicala k delu. Tudi okolica naše hiše je bila zelo mirna, kar prav tako ni bilo običajno, saj našo hišo večinoma obdajajo polja, na katerih so bili nenehno ljudje. Tedaj sem videla morda samo enega ali dva in to za zelo kratek čas, le toliko, da so si prišli po zelenjavo ali kaj podobnega. Vsi dogodki so bili zame nekaj novega, pa tudi vznemirljivega, morda tudi zabavnega, saj nisem bila navajena, da bi kletne prostore, kjer smo čez jesen in zimo imeli spravljene poljščine, pretvarjali v bivalni prostor. Tako smo v klet prinesli klopi, mize, odeje, hrano... Zavedala pa sem se, da bomo morda v tem prostoru preživeli veliko časa. Edina skrb, bolj kot vse drugo, mi je bila mala sestra, stara leto in pol. Zanj sem pakirala obleke v velike vreče, ob poletnih do zimskih oblačil, poleg tega pa tudi skoraj vse igrače, da ne bi bila prikrajšana za kakšen trenutek igre. Tiste dni nisem smela od doma, niti do sosedice, ne da bi komu kaj povedala. Vem, da se je večina ljudi takrat zadrževala v okolici lastne hiše. Najbolj pa so me mučile češnje, ki so ravno takrat zorele, saj sem kot otrok zelo rada plezala po drevesih. Spomnim se, da sem enkrat končno pregovorila dedka, da mi je k češnji prinesel lestev, da sem se lahko povzpela na drevo. Trenutek veselja in sladkanja pa je bil kratek, saj se je kmalu oglasila sirena in sem morala češnjo zapustiti. Naslednje, kar mi je ostalo v spominu je, da smo ob večerih imeli spuščene rolete, da se ne bi navzven videla svetloba, ki je prihajala od luči.

To so predvsem opisi mojih spominov. Manj je doživljajev, saj se kot otrok morda nisem zavedala pravega pomena vojne.

Valerija Horvat

Osamosvojitvena vojna se je dogajala približno pred desetimi leti, ko sem bila stara enajst let. Dogajanje sem doživljala tako, kot so mi ga predstavili odrasli, kot sem to videla

in slišala po televiziji in radiu, ne nazadnje pa po sliki, kakršno sem si ob vsem tem ustvarila sama. Kljub grozljivim prizorom o dogajanju v bivši Jugoslaviji, srhljivim napovedim ter pripravljanju na najhujše, v moji družini pretirane panike, skrbi in nervoze ni bilo. Nekajkrat pa so nas opozorilni alarmi opomnili, da obstaja ali se približuje nevarnost, ki lahko ogrozi ne le mirni vsakdanjik, temveč tudi naša življenja. Opozorilni alarmi so kmalu postali del našega vsakdana, čeprav se ob njihovi oglasitvi nikoli nismo umaknili v kletne prostore. Tudi za najhujše primere v kletnih prostorih nismo imeli pripravljenih hrane, odej in podobnega kot sem to videla pri sosedih. Drugače pa smo opozorilne alarme sprejemali takrat, ko so letala JLA začela napadati vojašnico in druge objekte v Murski Soboti, mestu, ki leži slabih dvajset kilometrov vstran od moje vasi. Situacija se je vse bolj zapletala, kajti obletavanje letal, streljanje in bombardiranje v medijih je zdaj postalo realnost in se preselilo v našo neposredno bližino.

Najbolj sta mi ostala v spominu dva dogodka iz teh nemirnih časov. Prvi je obisk nedeljske maše. Kot vsako nedeljo smo se tudi takrat množice zgrinjale v ogromno cerkev. Eni s prošnjo za mir, drugi iz strahu, tretji iz navade. Sredi mašnega obreda se je oglasil opozorilni alarm. Cerkev, nabito polna z ljudmi, je obnemela. Vse je utihnilo, prebledelo. Takrat me je prvič postalo resnično strah. Čeprav je bil to eden od mnogih alarmov, je bil zame najbolj grozen in je napovedoval največjo nevarnost. Nisem mogla dojeti, kako lahko sredi nedeljskega dopoldneva, ko smo ljudje pri maši, ko skupaj v miru preživljamo dela prost dan, zatuli sirena in napove nevarnost. Seveda pa ne vem, zakaj sem imela predstavo, da v nedeljo alarmi z napovedujočo nevarnostjo ne morejo kaliti miru, pač pa se bo vse to začelo z novim delovnim tednom. Ko se je moja predstava o nedotakljivosti miru poletnega nedeljskega dne podrla, sem se začela zavedati resnosti pogostega tuljenja siren. Nevarnost vojnih napadov si med drugim ne izbira niti dneva.

Kot drugi tak dogodek, ki se mi je posebej vtisnil v spomin, pa sem doživela s sosedi na terasi pred našo hišo. Bil je oblačen dan, ki se je nagibal k večeru. Iz hiš nas je zvabila sirena, ki je napovedovala ne vedoč kaj. Kadar sem bila s starši ali obkrožena z odraslimi, sem se ne glede na kraj nahajanja, počutila varno. Sedeli smo pred hišo, ko sta se nam pridružili dve sosedi, mama in hčerka, ki je približno mojih let. Čakali sta sina oziroma brata, ki se je vračal iz kadetske šole v Tacnu. Njuna skrb in žalost sta nas kmalu vse prevzeli, zakaj vsi ga dobro poznamo in blizu smo si. O njegovem vračanju ni bilo nobenih konkretnih informacij, telefonske linije so bile pretrgane ali zasedene, mostovi čez reko Muro pa minirani. Pogovor, jok in tolažbo je prekinil še eden od opozorilnih alarmov, nato smo zaslišali strašno bobnenje, ki se je slišalo zelo od blizu in se je še približevalo. Tik ob našem naselju, med hišami in bližnjim gozdičem sta zelo nizko leteli dve letali JLA, namenjeni na murskosoboško vojašnico. Med našim čudenjem, otresanjem strahu in groze se je na stiku ulice in glavne ceste ustavil avto. Ker se je že stemnilo, smo videli le senco, ki izstopa iz avta in prihaja naproti. Soseda, ki je čakala brata, je naglo planila kvišku in začela teči proti prihajajoči senci. Bil je brat. Tudi on se je pognal v dir in sredi ulice, ko sta se srečala, je dvignil svojo sestro visoko v zrak. Soseda, vsa v solzah, je planila sinu naproti. Mi smo samo strmeli in si od veselja brisali solze. Pogovor je trajal dolgo v noč, preden nam je sosed izpovedal svoje doživetje. Takrat sem občutila ne toliko strah za lastno življenje, temveč strah za nekoga, ki je več kot človek, za nekoga, ki mi je blizu.

Vendar ne morem trditi, da so to, kar smo občutili in doživeli, strah in grozote vojne, ki je pustošila v sosednjih državah bivše Jugoslavije. Stali smo le na pragu.

Danijela Raduha

Vsaka vojna nosi negativni predznak. Tudi pri nas ni bilo nič drugače. Vsaka vojna nosi s sabo strah, bedo, razočaranje, obup. Po drugi strani pa združi ljudi, odpre oči in pomaga začeti ceniti in razumeti besedi varnost in svoboda. Sam se »vojne« spominjam bolj s televizije in z radia, nisem pa je podoživljal osebno oziroma v njej nisem aktivno sodeloval.

V šolskem letu 1990/91 sem začel obiskovati kadetsko šolo za policiste. Kadeti smo opravljali razne dejavnosti, ki jih drugi srednješolci niso poznali. Tako smo v višjih letnikih opravljali stražarsko službo. Da bi lahko užival mirne počitnice v višjih letnikih, sem se v prvem letniku prijavil v »brigado«. Skupaj s sošolcem Bojanom sva po končanem prvem letniku ostala v Tacnu in tam pomagala mizarju popravljati pohištvo v internatih. Sam nisem slutil, da se kaj »kuha«. Vse se je odvijalo tako kot vsak drug dan. Ravnokar smo pospravljali posteljo, ko so kadetnico preleteli helikopterji. Hišnik je hitro stekel na balkon in gledal leteče »kačje pastirje«, ki so leteli v smeri parlamenta. S povišanim tonom je komentiral dogajanje. S prijateljem nisva slutila, da je zadeva tako resna. Ko je mizar omenil možnost, da bi šla domov, sva se začela spraševati, kaj se dogaja.

Ura je bila okrog desetih dopoldne, ko so se kadeti četrtega letnika začeli zbirati pri jedilnici. Napočil je čas za častni zaključek šolanja. Na njihovih obrazih ni bilo znakov mladostne razposajenosti, kljub veselemu dogodku, na katerega je štiri leta čakal sleherni kadet. Seveda so se ti fantje zavedali položaja, v katerem so se znašli. Zjutraj ob štirih so imeli vsi četrti letniki alarm in so zadolžili vojaško opremo in orožje. Po tradiciji je bila slovesnost vedno na nogometnem stadionu. In tudi tokrat je bilo že vse nared. Naenkrat pa je bil izdan ukaz o preselitvi slovesnosti v telovadnico.

Šel sem po hribu navzdol proti rampi, ko sem za sabo zaslišal: »Kadet!« Nisem se ozrl. Po dvakratni ponovitvi sem se ozrl in debelo pogledal. Inšpektor je dejal, naj počakam in prisluhnem. Rekel je: »Kadet, poslušajte, da boste vedeli, kaj se dogaja. Vojska JLA gre iz vojašnic, policija in TO pa smo jim nastavili barikade. Zaenkrat jih JLA uspešno prebija. Skratka, gremo se nekakšno vojno.« Teh besed nisem vzel resno.

Dobili smo obvestilo, da bomo šli domov. Vsi smo čakali na avtobus, ki nas je odpeljal na železniško postajo v Šentvid. Od tam naj bi šli vsaj do Maribora. Toda vlaka ni bilo in tudi avtobus je odpeljal, zato smo štopali proti centru mesta. Vse je bilo blokirano. Končno je ustavil voznik tovornega vozila in nas odpeljal do železniške postaje. Tam sva s prijateljem dobila dve karti do Maribora, saj tisti dan zaradi vojnih razmer vlak ni peljal v prekmursko prestolnico. Na vlaku je bilo čudno razpoloženje. Vsi so bili tiho in so poslušali radio. Na vlaku je bilo vse zasedeno. Po radiu so obvestili o streljanju v Ormožu. Strah sva skušala odgnati s smehom in šalami, ljudje pa so prestrašeni zrl v naju. Prispela sva v Maribor. Naprej sva potovala z avtobusom, nisva pa vedela, kako daleč bo to mogoče. In res. Že v Radencih smo obstali zaradi miniranega mostu na reki Muri. Od tam naprej sva šla peš v manjši skupini ljudi. Čez most nas je po varni poti vodil vojak teritorialne obrambe. V zadnjem hipu sem zagledal protitankovsko mino in odskočil. Od tam naprej sva štopala. Dolgo nisva dobila prevoza, kot da bi se vsem nekam mudilo. Nekaj časa sva hodila peš, ko je ustavil neki voznik in naju peljal do doma. Ko me je sestra zagledala od sosedovih, mi je stekla naproti in se mi vrgla v objem. Jokala je, jaz pa sem mislil, da je kaj narobe z babico, ker je bila bolna. Komaj je uspela povedati, da je vse v redu, samo da sem prišel domov. Začudeno me je vprašala: »Kaj ti ne veš, da je vojna?« Tega, da je vojna, se kljub poti, ki je bila za mano, nisem zavedal. Nato so me vsi po vrsti, ki so bili pri sosedovih, objemali in

se zahvaljevali Bogu, da je vse v redu.

Naslednje jutro smo bili jaz, mama in sestra sami, saj oče dela v Avstriji in ni mogel domov. Navsezgodaj smo zaslišali zvonec. Sosedovi so prihiteli vprašat, ali nismo v kleti, saj so sirene naznanile nevarnost zračnega napada. Skupaj smo odšli v klet. Naslednje dni je bilo isto: sirene, poročila po radiu in televiziji. Situacija se je tako zaostrila, da nisem smel niti na igrišče. Spoznal sem, kaj pravzaprav pomenijo vrednote, kot so svoboda, mir in varnost. Doma sem bil edini, ki je ohranil trezno glavo in miril panično situacijo. Večkrat sem si zaželel bolj biti med vojaki ali policisti, kot poslušati panično mamo.

Končno je bilo vse mimo. Ostali so spomini na vojsko, ki sem jo srečal na poti iz Ljubljane. To so bili dnevi strahu in ozračja z neprestano nevarnostjo, ogroženostjo. In hvala Bogu, da se je hitro, in za nas Slovence, relativno dobro končalo.

Boštjan Vučko

Zgodilo se je pred dobrimi desetimi leti. Star sem bil komaj dvanajst let. V šolo nismo hodili, ker so bile poletne počitnice. To so bile zame najbolj grozne počitnice. Vojne, ki se je odvijala pri nas, sem se bal. Vsak dan sem nekajkrat slišal sirene za zračni napad. Mama me ni pustila nikamor. Cele dneve sem moral preživeti doma sam, ker je bila mama v službi, oče pa je moral pomagati na mejni policiji. Mene pa je mikalo na kopališče, kamor smo ponavadi zahajali v poletnih mesecih. Ker pa nisem smel zdoma, sem si dneve krajšal z opazovanjem okolice. Z daljnogledom sem opazoval vojake, ki so sedeli na strehah njihovih vojaških vozil. Vaščani so jim nosili hrano in hladno pijačo. V spominu mi je ostal dan, ko je mama eno jutro pribežala tri kilometre s službe domov. Letala so letela zelo nizko, sirene so tulile. Z mamo sva šla k sosedom, ki so imeli podzemno klet, kamor smo se skrili pred napadom. V klet smo nesli odeje, hrano in pijačo za nekaj dni. Bilo nas je šest. Manjkal je le moj oče, ki je prišel šele enkrat ponoči. Bil je prestrašen, ker naju ni našel doma. Ko sem v temni kleti zaslišal njegov glas, sem se malo manj bal. S seboj je prinesel dve pištoli, eno večjo in eno manjšo ter nekaj zabojev nabojev. Tisto noč smo vsi prespali v kleti pod zemljo. To je bila edina noč takrat, ki je nisem preživel v svoji postelji. Upam, da se mi ne bo treba nikoli več skrivati pred kakšnim napadom.

Denis Žoldoš

Na srečo vojne v svojem življenju še nisem doživel. Z njo sem se srečal le posredno. Živim namreč v obmejni vasi Sichelendorf v Avstriji.

Leta 1991 mi je bilo dvanajst let. Obiskoval sem prvi razred višje ljudske šole v Bad Radkersburgu. V spomin se mi je najbolj vtisnil poletni junijski dan, ko smo pri pouku zaslišali strele. Nastalo je vznemirjenje. Predvsem dekleta so bila zelo preplašena. Še pred poldnevom smo učenci lahko zapustili šolsko poslopje.

Pozno popoldne tistega dne so po vseh krajih policijski avtomobili z zvočniki obveščali, da pouk do nadaljnjega odpade, prav tako varstva po vrtcih. Isti dan so v Sichelendorf, ki meji s Slovenijo, prispela tri oklepna vozila, v Bad Radkersburgu jih je bilo še več. Avstrijska vojska je bila v polni pripravljenosti. Zavarovala je vso mejo s Slovenijo. Mejni prehodi s Slovenijo so bili zaprti. Približno sto metrov od meje s Slovenijo, pri prvi hiši, so skopali jarek, dolg približno petsto metrov. Postavljali so tudi trdne barikade. Tudi v naši hiši je bilo čutiti vojno pripravljenost. Pri nas sta prespala dva oficirja; na prošnjo vojske smo jima odstopili bratovo sobo. Ostali vojaki so spali v bližnjem gasilskem domu. Tudi štirje naši sorodniki iz Murske Sobote so se zatekli k nam – še pred vojno. Pri nas so ostali tri dni, nato so odšli k znancem v Gradec. Verjetno se jim je zdelo ob meji še vedno prenevarno. Od naše hiše smo namreč slišali in videli vojaška letala, ki so preletavala bližnjo Gornjo Radgono. Streljanje iz topov smo slišali tudi ponoči.

Pouka v tistih dneh ni bilo. To smo lahko slišali z zvočnikov s policijskih avtomobilov, ki so nas obveščali vsako jutro. Nekje na začetku julija smo se vrnil v šolo le po spričevala.

Vojne strahote, ki jih vsakodnevno spremljamo prek medijev, se nas ne dotaknejo tako kot bi se morale. Zdi se, da smo vajeni vsakodnevnih novic o vojnah, katastrofah in raznih pomanjkanjih, ki jih trpi človeštvo. Drugače pa je, če se to zgodi nam ali kje blizu nas. Vojna za Slovenijo je bila blizu.

Alex, Sichelendorf, Avstrija

Že od Praške pomladi, avgusta 1968 naprej, me je tukaj na Zgornjem Koroškem večkrat kdo od domačinov, ki so vedeli, kje so moje korenine, vprašal: *»Kdaj se bo pa pri vas kaj podobnega zgodilo?«* ali: *»Kdaj se bodo pa Slovenci odpovedali komunizmu?«* Odgovor na ta in podobna vprašanja sem seveda iskala pri mojih sorodnikih in znancih v Sloveniji. Odgovor je bil: *»Nam je še predobro!«*

V jeseni 1989, s podiranjem *»berlinskega zidu«* in *»železne zaves«* so se ta namigovanja še poostrila. Že tako smo večkrat slišali, da vse kar spada v Vzhodno Evropo, tja so in še prištevajo Jugoslavijo in sedaj tudi Slovenijo, je komunistično in pa - pravoslavno oz. muslimansko. Na televiziji smo videli, kako padajo po sosednjih državah Stalinovi spomeniki, v Sloveniji, takrat še pod skupnim imenom Jugoslaviji, pa se nič ne premakne, kar bi bilo svetu za pokazati. Le neko šušljanje, da so se nekateri uprli, v upanju, da je to začetek upora.

Šele prve prave volitve aprila 1990 in javna spominska maša v Kočevskem gozdu julija istega leta, ki smo se je tudi od tukaj udeležili, so dale več upanja za spremembo. Bo kdo rekel: *»Saj ste bili na varnem, nič vam ni manjkalo.«* Vedno nas je zanimalo, kako je doma! Sicer smo pa bili prav v osemdesetih letih prejšnjega stoletja na meji deležni poostrenih pregledov, nekaterim pa je bil še vedno prepovedan vstop v domovino.

Ne spomnim se, kaj se je v Sloveniji godilo v januarju 1991. Imeli smo bolnika v hiši in pred svečnico kar dva pogreba. Za medije komaj čas. Toda, ko je najmlajši sredi meseca prišel iz šole, je najprej vprašal, koliko prebivalcev ima Slovenija, ker je učitelj rekel, da bo v naslednjih dneh čez Karavanke iz Slovenije prišlo dva milijona ljudi - beguncev. *»Obetajo se nam slabi časi!«* In že je bilo eno uho na radiu. Tam se je pa glasilo, da ima Koroška ob meji pripravljene šotore, po potrebi bodo pa tudi šolski prostori za begunce pripravljeni. No, to zadnje mi je bilo še kar všeč. Toda šotore ob meji - januarja, ko je bilo tisto zimo izredno mrzlo. Zopet vprašanje v Sloveniji pri sorodnikih, kaj da se pripravlja. Na kakšno begunstvo sploh niso mislili. Toda, ko se je konec meseca zaradi obeh pogrebov pred našo hišo v enem tednu ustavilo več avtov z jugoslovansko registracijo, je v sosesčini zašumelo: *»Begunci so že tu!«* To so mi nekaj tednov pozneje povedale zgovorne sosede.

Sedaj pa res k vojni.

V nedeljo, 23. junija 1991, so prišli iz domačega kraja: moja sestra, svak in njuna hčerka Metka, z namenom, da bi ta ostala nekaj časa v Avstriji, da bi se naučila nekaj več nemščine. Pogovor je nanesele tudi na takratni politični položaj Slovenije in ugibanje, kako bo šlo naprej. *»Brez krvi se ni še nobena reč končala«*, je bilo mnenje svaka. Starejša hčerka, ki je ostala doma, pa je Metki pred odhodom oponesla, da se pravi čas umika. V istem tednu je moj mož imel v celovski bolnici termin za manjšo operacijo, za sredo 26. junija. Ena od bolniških sester je bila iz Ljubljane. V četrtek mu je povedala, da je prav na njihovi cesti jutraj helikopter izgubil kar nekaj kruha.

Doma sva z Metko obirali češnje in zgodnje maline. Nad nama pa so krožili helikopterji, kot že nešteto krat. Kasarna avstrijske vojske, kjer so redno pristajali, je odmaknjena komaj petsto metrov zračne linije. Toda, ko je sredi dopoldneva znanka, Slovenka, iz sosednje ulice telefonirala: *»Poslušaj Radio Ljubljana!«* in se je tam zaslíšal glas predsednika Milana Kučana s pomirjevalnimi besedami, se tisti dan radia ni izklopilo. Posebno Metko je zanimalo, kaj se doma oziroma v Sloveniji godi. Telefonske zveze domov ni bilo mogoče dobiti. Šele zvečer se je to posrečilo njeni mami (moji sestri) in ta je povedala, kaj se je čez dan pri njih godilo in prosila, naj na Metko pazimo, saj v teh razmerah ne more in ne sme domov.

Moj brat, ki je imel zaradi razmer tisti dan telefonsko obveznost in je čutil, da smo zagotovo v negotovosti in radovedni kaj se dogaja, je že tekom dneva poklical, naj nikar ne skrbimo, ker mirneje poteka, kot so pričakovali.

Istočasno pa se je slovenska skupnost v Spittalu pripravljala na novo mašo gospoda Franca Šenka, ki je bil leta 1948 tukaj rojen, s starši odšel v Argentino, potem v Ljubljani študiral teologijo in bil tistega leta, 29. junija 1991, tam tudi posvečen. Do zadnjega dne ni bilo jasno, ali bo slovesnost nove maše v domačem kraju njegovih staršev, ponovitev pa v njegovem rojstnem kraju ali obratno? In, ali bo meja sploh prehodna? Razmere so določile, da je bolje, da se tiste dni umakne na Koroško. Z zadnjim vlakom v soboto, 29. Junija, so prispeli: novomašnik, njegovi starši in ena sestra. Naslednji dan, v nedeljo, se je vse lepo izteklo in še en prijateljski par iz Argentine je bil prisoten. Novomašnik je s sorodniki preživel tukaj v miru še nekaj dni.

Tiste dni je bilo iz prekomorskih držav na obisku v Sloveniji več Slovencev. Konzulat jim je svetoval, da je bolje, če se umaknejo v sosednje zahodne države. Tako smo imeli več prošelj, če smejo priti k nam, kar pa končno ni bilo potrebno.

V vojaški kasarni, kjer so pripravili prostor za sto oseb - beguncev, so tiste dni namestili le tri dezerterje.

Bolj razgibano življenje pa je imel tiste dni sin, ki je bil službeno v Ljubljani in se je zaradi cestnih zapor vozil po pločniku. Ko je Mig v torek, 2. julija ob 14. uri prebil zvočni zid nad Ljubljano, nas je o tem obvestil, preden je to pri popoldanskih poročilih povedal Radio Ljubljana.

Tako smo vse dni zasledovali potek dogodkov. Beguncev, vsaj slovenskih, ni bilo. Kar jih je bilo pa iz ostalih držav prejšnje Jugoslavije v naslednjih letih, pa gotovo ne bi bili tako številčni, če ne bi imeli toliko svojih ljudi po svetu, na katere so računali, da jih vzamejo pod svoje okrilje.

Mene je sredi ceste v nemščini nagovoril starejši mož: » *Ali se vi tukaj sploh zavedate, da sedaj tisti bežijo, zaradi katerih ste vi morali zapustiti domovino?*« On me je poznal, jaz njega ne in nikdar več ga nisem videla.

Majda Starman, Špital ob Dravi, Avstrija

Štejem si v veliko čast, da me je takratni predsednik vlade Slovenije povabil v Ljubljano na osrednjo proslavo ob osamosvojitvi Slovenije, prirejeno na Kongresnem trgu, kot člana delegacije, ki so jo predstavljali takratni predsednik Županijske skupščine Železne županije gospod Gyula Pusztai, predsednik skupščine Zalske županije in profesor Karel Krajcar iz Števanovec. Ko smo se vrnil domov, smo skrbno sledili vsem zgodovinskim dogodkom, ki so se odvijali takrat v Sloveniji. V imenu Zveze Slovencev na Madžarskem sem takratnemu predsedniku Jožefu Antalú poslál pismo, v katerem sem prosil predsednika, naj država Madžarska obsodi agresijo na Slovenijo in naj Madžarska čimprej prizna novo državo Slovenijo. S kopijo tega pisma sem se čez dva dni napotil v Mursko Soboto, da bi ga prebral za oddajo Radia Murski val. Obenem sem obiskal tudi gospoda Gerenčerja, ki je bil predsednik občine Murska Sobota in sem se pozanimal, kako bi jim mi lahko pomagali v teh prelomnih časih. Gospod Gerenčer je bil malo nervozen, obenem pa tudi vesel mojega obiska in mi je povedal, da bolnica v Rakičanu potrebuje kri in določena zdravila za rezervo za vsak slučaj, kajti izid agresije je bil takrat še močno vprašljiv. Zveza je kupila zaprosena zdravila in je skupaj z Rdečim križem Železne županije ter direktorjem Transfuzijske postaje Istvánom Lajosom organizirala krvodajalsko akcijo na Gornjem Seniku. Bilo je zelo ganljivo, da so poleg porabskih Slovencev dali kri tudi vojaki in graničarji, ki so bili takrat v vojašnici na Gornjem Seniku. Naslednji dan sem peljal zdravila in kri skupaj s predstavnikom Rdečega križa v Rakičan...

Priznam, da mi ni bilo vseeno. Že doma sem slišal, da so zaprli mejni prehod Hodoš – Bojánssenyé, zato sem se napotil proti Rédicu, kjer so me hoteli graničarji preusmeriti proti Lentiju. Vprašali so me, zakaj hočem v Mursko Soboto, ali nisem slišal, kaj se dogaja v Sloveniji? Ravno zato grem tja, sem jim odgovoril, da bi to pismo lahko prebral po radiu... Ko sem jih na njihovo vprašanje seznanil z vsebino, so mi graničarji salutirali in me pustili naprej.

Nenavadno je bilo, da nisem videl ljudi na cesti. Od Rédicsa do Murske Sobote so ceste bile dejansko prazne, ker so ravno pred tistim po radiu opozorili na zračni napad. Seveda sem bil malo prestrašen, kajti »*mrtvo*« je bilo vse. Našel sem pa gospoda Grenčerja

na njegovem mestu, kjer je organiziral obrambo.

Gasljivo je bilo, kako so Slovenci sprejeli našo pomoč, kako visoko so cenili to, da je ena tako majhna skupina – skupaj z ostalimi zamejskimi Slovenci – tudi pripravljena pomagati matični domovini, ko ji preti nevarnosti. To je bil čas, ko smo lahko z dejanji dokazali, da »*prijatelja spoznaš v nesreči*.« Čutil sem, da je prišel čas, ko smo tudi mi na potezi...

Jože Hirnök, Szentgotthard, Madžarska

Moji spomini na desetdnevno vojno za samostojno Slovenijo so povezani z ustanovitvijo Svetovnega slovenskega kongresa, v katerem sodelujem od same ustanovitve. Na dan 27. junija 1990 je bila sklicana seja za sprejem statuta in programa SSK. Dan pred tem je bila uradno razglašena neodvisna Slovenija. Iz teh dveh vzrokov sem prišla iz Trsta v Ljubljano. Na Trgu republike sem prisostvovala svečani razglasitvi samostojne Slovenije, vendar je v zraku prevladoval neki nemir zaradi groženj JLA.

Naslednji dan smo se dopoldan okrog desetih zbrali predstavniki Slovenskega svetovnega kongresa (SSK) v Cankarjevem domu ter začeli razpravljati o statutu in programu SSK. Med potekom seje smo zaslišali s hodnikov vzklike: »*Vojna, vojna je. Jugoslovanska armada je napadla slovensko ozemlje*.« V daljavi se je slišalo zvoke letal, ki so preletavali slovensko ozemlje. Po krajšem razburjenju smo se pomirili in nadaljevali delo na seji. Sprejeli smo več dopolnil k statutu. Med cilje SSK je bil poleg povezovanja in združevanja Slovencev dodan tudi moj poudarek na »*razvoju*« slovenstva. Po zaključku seje smo se razšli, vendar vsi pretreseni in zaskrbljeni, kaj nas čaka.

Naslednje dni in tudi noči smo nenehno poslušali poročila na radiu in televiziji o tem, kaj se dogaja po Sloveniji. Vojska je zasedla mnogo objektov in nemalo vse ceste in naša zaskrbljenost je naraščala.

Želela sem se vrniti na Tržaško, toda kako? Po telefonu sem izvedela, da so sicer obmejni prehodi odprti, a kako priti do njih? Ceste iz Ljubljane proti Notranjski so bile neprehodne v smeri proti Trstu. Odprta je ostala le cesta po Gorenjski. Spričo naraščajoče vojne situacije sem se šesti dan vojne odločila, da se odpeljem po Gorenjski na avstrijsko Koroško in dalje preko Trbiža v Italijo do Trsta. Na meji v Podkorenu so nam povedali, da bodo za nami zaprli tudi to ceste. Spominjam se, da je bilo na poti zelo vroče, verjetno tudi zaradi živčne zaskrbljenosti, da se doseže meja, kakor tudi zaradi želje, da se vojna preneha.

Na srečo se je po desetih dneh vojna končala in oddahnili smo si vsi Slovenci.

Marija Gregorčič Kržič, Trst, Italija

Čakanje na konec nevarnosti letalskega napada JLA, Ljubljana; foto: Tone Stojko.

Oskrba ranjenega Otokarja Praperja v bolnišnici v Slovenj Gradcu; foto: Tone Stojko.

Ob napovedi za letalski napad JLA, Ljubljana; foto: Nace Bizilj.

Veselje maturantov tik pred vojno, Ljubljana; foto: Nace Bizilj.

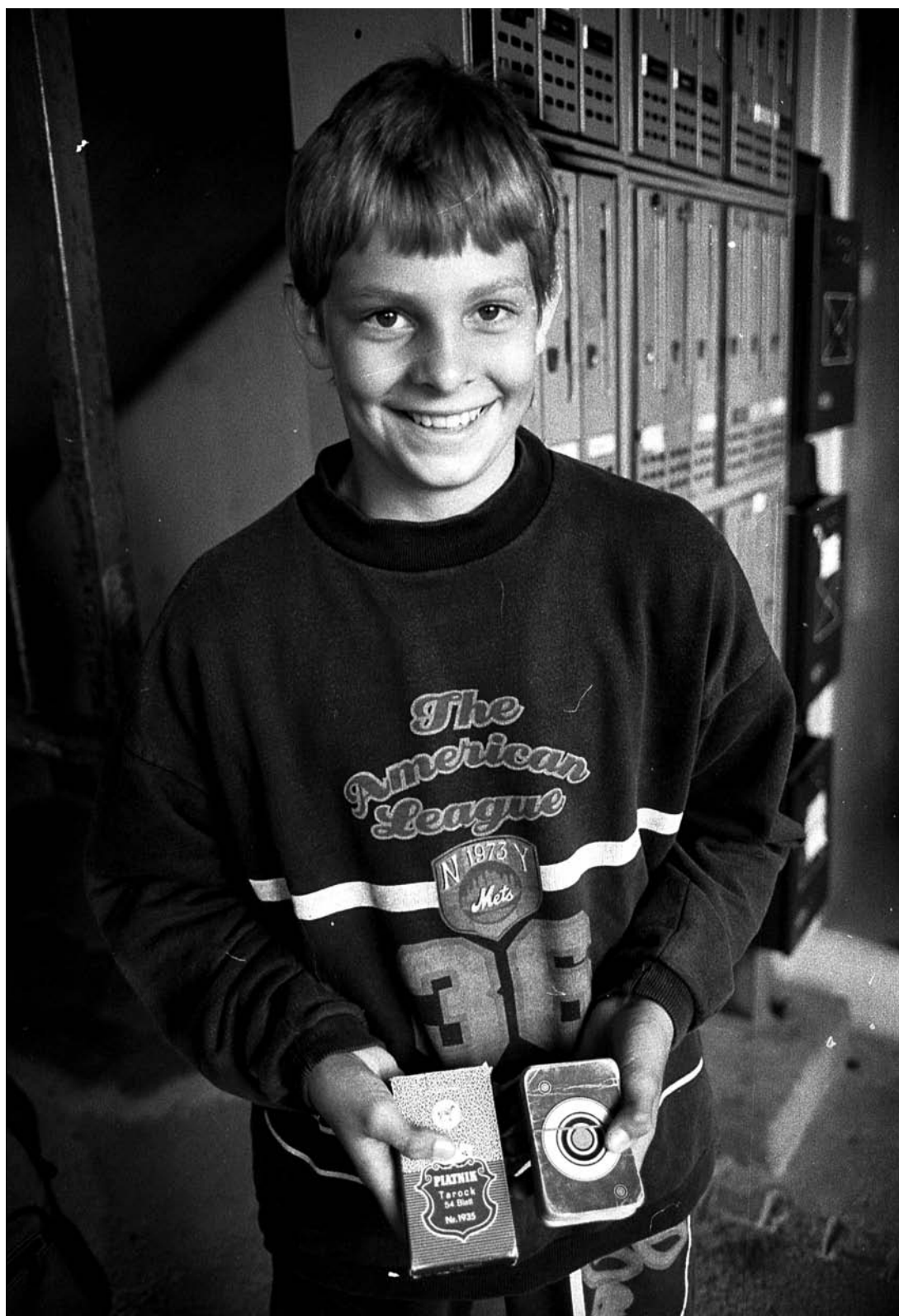

Domačini na uničenem tanku JLA v Mostah pri Komendi, 27. 6. 1991; foto: Nace Bizilj.

*Prizor ob pripadniku Specialne enote,
Ljubljana, foto: Edi Šelhaus.*

Najmlajši pred predorom pod Ljubljanskim gradom ob razglasitvi nevarnosti za letalski napad JLA; foto: Nace Bizilj.

S kartami v zaklonišče ob napovedanem letalskem napadu JLA, Ljubljana; foto: Tone Strojko.

BBC British Broadcasting Corporation (Britanska radiotelevizijska družba)
BTC Blagovno trgovinski center
CBE Cesta bratstva in enotnosti
CIOFF International Council of Organizations of Folklore Festivals and Folk Arts (Mednarodno združenje organizatorjev folklornih festivalov in ljudske umetnosti)
CK ZKJ Centralni komite Zveze komunistov Jugoslavije
CNN Cable News Network (Kabelska televizijska mreža)
EU Evropska unija
GINO Glavna inšpekcija narodne obrambe
JA Jugoslovanska armada
JBTZ Janša, Borštner, Tasič, Zavrl
JLA Jugoslovanska ljudska armada
KOS Kontraobveščevalna služba
KS Krajevna skupnost
KOV kopenska vojska
LD Lovsko društvo
MIR Mesna industrija Radgona
MMP mednarodni mejni prehod
MORiS Prva specialna brigada TO pri MORS
MORS Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije
MP mejni prehod
MPS moralno-politično stanje
MSNZ Manevrska struktura narodne zaščite
MUP Ministarstvo unutrašnjih poslova (Ministrstvo za notranje zadeve)
NATO North Atlantic Treaty Organization (Organizacija severnoatlantske pogodbe)
NNNP Nič nas ne sme presenetiti
NOB Narodnoosvobodilni boj
OF Osvobodilna fronta
OŠ Osnovna šola
OZN Organizacija združenih narodov
PEM Posebna enota milice
PM postaja milice
PMM postaja mejne milice
PSD Protispecialno delovanje
PŠ TO Pokrajinski štab Teritorialne obrambe
PTT Pošta telegraf telefon
PVL poveljstvo vojnega letalstva

PZO protizračna obramba
RBK Radiološko, biološko in kemično
RM ročni metalec
RS Republika Slovenija
RSLO Republiški sekretariat za ljudsko obrambo
RŠ TO Republiški štab Teritorialne obrambe
RTP razdelilna transformatorska postaja
RTV Radiotelevizija
RUP Radio uređaj prenosni (Prenosna radio postaja)
RVPVO Ratno vazduhoplovstvo i protivazdušna odbrana (Vojno letalstvo in protizračna obramba)
SDK Služba družbenega knjigovodstva
SCT Slovenija ceste Tehnika
SFRJ Socialistična federativna republika Jugoslavija
SMB sivo-maslinasta boja (sivo-zelena barva)
SSK Svetovni slovenski kongres
ŠTO Štab Teritorialne obrambe
TAM Tovarna avtomobilov (in motorjev) Maribor
TKI Tovarna kemičnih izdelkov
TNT trinitrotoluen
TO Teritorialna obramba
TO RS Teritorialna obramba Republike Slovenije
TŠC Tehniški šolski center
TV televizija
TVT Tovarna vozil in toplotne tehnike
UKV ultra kratki valovi
VHF / UHF zelo visoka frekvenca / ultra visoka frekvenca
VL vojno letalstvo
VM vojna mornarica
VP vojna pošta (vojaška pošta)
UNZ Uprava za notranje zadeve
WTC World Trade Center (Svetovni trgovinski center)
ŽG Železniško gospodarstvo
RTL Radio Télévision Luxembourg
BOV bojno oklepno vozilo
PPE Posebna policijska enota
UJV Uprava javne varnosti

A

Ajdovščina 4, 7, 136, 143, 148, 161, 162 164, 166, 185, 329, 330; **Ajševica** 71, 72, 103, 106, 107, 148, 155, 180, 181, 334; **Aleksinac** 112; **Ankaran** 339; **Apače** 10, 13; **Artiče** 6; **Artviže** 178

B

Babinci 393; **Babno Polje** 354; **Bad Radkersburg** 548; **Banja Luka** 232; **Beka** 178; **Bela** 104, 136, 160, 340; **Beljak** 65, 333; **Beograd** 61, 85, 88, 92, 98, 102, 110, 111, 112, 113, 119, 123, 143, 172, 197, 198, 226, 227, 228, 232, 233, 235, 236, 238, 244, 250, 286, 290, 292, 332, 360, 375, 376, 377, 404, 407, 409, 418, 473 512, 516; **Bihać**, 396; **Bileča**, 275, 279; **Bilpa**, 187; **Bled** 414 427; **Bloke** 141, 178, 191, 192; **Boč** 214, 239, 390, 474; **Bodovlje** 132; **Bogojina** 7; **Bohinjska Bela** 427; **Bohinska Bistrica** 450; **Bojanseny** 550; **Borovnica** 80, 81, 82; **Bovec** 7, 68, 306; **Brdo** 4, 8, 258; **Brengova** 413; **Brestanica** 295; **Brežice** 5, 231, 238; **Brezje** 9, 10, 12, 13, 130, 385, 517; **Brezje ob Slomu** 9, 10, 12, 13, 517; **Breznik** 89, 93; **Brezovica** 75; **Brgud** 330; **Brioni** 141, 250, 337, 338, 418; **Brnik** 7, 43, 66, 75, 76, 116, 117, 118, 119, 120, 130, 132, 133, 166, 236, 244, 291, 314, 344, 383, 472, 529, 533; **Brod** 58; **Brod na Kolpi** 188; **Bršljin** 228; **Buje** 337; **Bukovje** 264; **Bukovska vas** 372

C

Celje 5, 6, 10, 12, 14, 25, 81, 91, 204, 256, 273, 288, 370, 407, 408, 412, 459, 469, 473, 528; **Celovec** 30; **Cerklje ob Krki** 80, 222, 224, 227, 232, 234, 235, 238, 289, 291, 296, 316, 325; **Cerknica** 4; **Cerkvenjak** 10, 413; **Cesarski vrh** 42; **Cetinje** 335; **Cezerjevci** 256; **Cirkovce** 56; **Cirkulane** 6, 12, 13, 271; **Col** 4, 142, 158;

Č

Čadramska vas 88; **Čakovec** 305; **Čentur** 134; **Črešnjevci** 209; **Črešnjevec**, 207; **Črna vas** 82, 83; **Črni Kal** 134, 342; **Črni Vrh nad Idrijo** 193, 436; **Črnomelj** 8, 195, 198, 201; **Črnotiče** 134

D

Dednik 194; **Delnice** 128, 133; **Divača** 4; **Dobje** 126; **Dobova** 289; **Dobovec** 258; **Dobrna** 6, 13; **Dobrova** 7, 10; **Dogoše** 385; **Dolane** 271, 272; **Dolenje** 182; **Dolenje pri Jelšanah** 343; **Dolga gora** 5; **Dolga Poljana** 162; **Dol pri Hrastniku** 11, 453; **Dolsko** 99; **Domžale** 4, 7, 26, 218; **Dornberk** 105, 152, 182; **Dravograd** 250, 260, 372, 537, 542; **Dražgoše** 130; **Drenov Grič** 45; **Dresden** 352; **Drobtinci** 495; **Dubrovnik** 297; **Dunaj** 119, 335, 496; **Duplek** 380; **Dutovlje** 176, 177

Đ

Đerdap 249

F

Fara 187; **Fernetiči** 159, 373, 399; **Fram** 397; **Frankolovo** 373

G

Gaberje 126; **Gabrška gora** 130, 133; **Gameljne** 3, 66, 126; **Gederovci** 207; **Gibina** 255; **Glažuta** 187, 188, 195; **Godešič** 4, 118; **Godnje** 178; **Goli otok** 197; **Golo Brdo** 126; **Gomila pri Kogu** 401; **Gorenja vas** 118; **Gorenje** 89, 118; **Gorjansko** 178; **Gornja Radgona** 3, 5, 6, 9, 13, 39, 40, 41, 63, 75, 124, 209, 210, 212, 218, 245, 256, 261, 265, 268, 274, 275, 280, 282, 284, 303, 325, 383, 389, 393, 396, 401, 403, 428, 473, 475, 476, 488, 489, 494, 490, 505, 512, 513, 515, 532, 548; **Gornja vas** 466; **Gornji Senik** 550; **Gradišče** 3, 10, 14, 54; **Grajena** 532; **Graška gora** 260, 373; **Graz** 272; **Griže** 306; **Grobelno** 5, 9, 216, 370; **Gropada** 337; **Grosuplje** 83; **Gruškovje** 6, 14, 214, 304, 374, 527; **Gundlje** 121, 124, 125, 126, 127;

H

Haag 339; **Hodoš** 550

Holmec 35, 36, 55, 56, 209, 210, 263, 264, 307, 415, 416, 417, 471, 484, 534, 535, 537, 541, 538; **Horjul** 8, 11, 74, 440, 426; **Hotavlje** 129, 132, 132; **Hrastje** 4, 8, 9, 12, 117, 210, 275, 281, 282; **Hrastje Moti** 210, 281, 282, 275; **Hrastnik** 5, 11, 204, 205, 298, 449, 453; **Hrastovica** 356; **Hruševac** 352; **Hruševje** 104, 139, 167, 159, 182; **Hrušica** 11, 433; **Huda luknja** 260, 372, 541 **Hudinja** 262

I

Idrija 8, 11, 158, 193, 337, 345, 351, 436; **Ig** 17, 19, 83, 194, 229, 263, 291; **Ilirska Bistrica** 8, 19, 25, 52, 60, 125, 134, 135, 159, 176, 177, 189, 193, 216, 343, 306, 355; **Innsbruck** 333; **Ivanjci** 213; **Izlake** 244; **Izola** 60, 335, 336, 337

J

Jarenina 303; **Jastrebarsko** 52, 80; **Jastrebc** 401; **Jelšane** 159, 330, 343; **Jelše** 6; **Jesenice** 11, 65, 110, 433, 434; **Jezersko** 15, 65, 109, 187, 312; **Ježica** 100, 101; **Josipdol** 7, 88; **Jovan** 256; **Juršče** 172, 173, 344

K

Kamnik 26, 64, 218, 333; **Kamnitnik** 34; **Karavanke** 324, 433, 549; **Karigador** 503; **Karlovac** 52, 80, 448; **Karlovec** 57, 62, 74, 139, 161, 196, 199, 236, 364; **Karteljevo** 80; **Kikinda** 400; **Klarič** 178; **Klimno** 166; **Knežak** 166; **Knin** 115, 163; **Kobarid** 306; **Kočevje** 26, 187; **Kočevska Reka** 180, 181, 194, 195, 289; **Kočevski Rog** 129, 242, 289, 496, 502; **Kog** 10, 401, 402; **Kokoriči** 6,

255; **Kokoška** 175, 178; **Kokrica** 186, 187; **Konovo** 528; **Koper** 4, 8, 25, 32, 133, 134, 175, 177, 178, 269, 298, 306, 336, 337, 339, 344, 352; **Kopriva** 333; **Korte** 8, 334, 335, 336, 338; **Koseze** 60; **Koseze pri Ilirski Bistrici** 135; **Kotlje** 10, 416; **Kozina** 133, 134, 176, 178, 306, 366; **Kozjak** 10, 14, 486; **Kragujevac** 103, 174; **Kranj** 7, 11, 21, 52, 117, 118, 177, 132, 185, 186, 187, 307, 414, 430; **Kranjska Gora** 4, 7, 11, 102, 129, 435; **Kranjski rak** 218; **Krk** 166; **Kromberk** 72, 107, 108; **Krško** 291, 294, 295, 296, 298, 299, 301, 358, 441; **Krumperk** 96, 98; **Krvavec** 325, 432; **Krvavcu** 125, 318, 325, 430, 434; **Krvavi Potok** 133; **Kum** 168, 205, 298, 365, 366, 449, 451, 518; **Kumrovec** 338; **Kunejev grad** 209

L

Lahovče 118, 199; **Lajše** 117; **Landol** 159, 167; **Lanšprež** 62; **Laško** 9, 10, 12, 371, 460; **Lazaret** 133; **Lemberg** 5, 474; **Lenart** 218, 219, 382, 413, 495, 505; **Leskovec** 9, 12, 296, 463; **Ligojna** 42; **Limbuš** 307, 369, 411, 458; **Lipalice** 356; **Lipica** 132, 133; **Lisca** 448, **Litija** 5, 11, 93, 395; **Ljubljana** 3, 4, 7, 10, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 30, 31, 35, 41, 42, 43, 45, 48, 52, 54, 55, 57, 58, 61, 62, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 110, 112, 113, 114, 116, 119, 120, 123, 124, 125, 127, 130, 131, 135, 138, 142, 143, 143, 158, 167, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 183, 184, 186, 187, 189, 191, 193, 197, 210, 204, 215, 216, 217, 218, 230, 237, 240, 242, 244, 245, 250, 263, 287, 289, 298, 299, 304, 305, 306, 307, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 329, 333, 336, 338, 342, 343, 344, 345, 346, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 363, 364, 366, 370, 371, 372, 373, 377, 378, 383, 388, 391, 394, 398, 399, 400, 407, 409, 412, 412, 415, 421, 422, 424, 426, 427, 428, 431, 440, 446, 447, 456, 459, 466, 471, 504, 507, 515, 521, 540, 547, 549, 550, 551, 552, 553, 556, 557, 562, 563; **Ljubljanski vrh** 42; **Ljutomer** 6, 12, 14, 53, 40, 63, 206, 256, 275, 280, 281, 384, 387, 393, 401, 458, 511, 512, 524, 529; **Ločna** 57; **Ločnica** 126; **Logatec** 26, 42, 80, 94, 140, 216; **Lokavci** 213; **Loke** 132, 157; **Lokve** 268, 201; **Lontovž pod Kumom** 450; **Loški Potok** 4, 5, 8, 187, 194, 352; **Lož** 8, 194, 354; **Ložnica** 6, 221, 239, 249, 302, 377, 498

M

Majer 197, 198, 201; **Makole** 510; **Mala Bukovica** 4, 8, 11, 343, 438; **Malahorna** 386; **Malečnik** 524; **Malija** 337; **Mali Okič** 271; **Maribor** 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 19, 24, 37, 39, 47, 51, 52, 56, 57, 60, 61, 88, 90, 93, 102, 142, 194, 204, 215, 220, 221, 241, 245, 247, 248, 254, 259, 271, 273, 278, 280, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 360, 366, 367, 369, 374, 377, 380, 382, 383, 385, 386, 390, 391, 394, 395, 397, 401, 403, 408, 409, 410, 411, 412, 417, 438, 457, 458, 460, 464, 474, 479, 480, 483, 485, 496, 397, 500, 502, 504, 505, 507, 513, 522, 524, 526, 536, 538, 546, 559, 562; **Marija Reka** 466; **Maslenica** 104; **Matenja vas** 139; **Mavvčiče** 117; **Medvedjek** 41, 50, 58, 59, 62, 68, 80, 111, 114, 124, 316, 358, 359, 360, 361, 362, 422, 442, 446, 454; **Medvode** 4, 11; **Medžugorje** 333; **Mele** 4, 141, 193, 207, 210, 212; **Mengeš** 116, 117, 244; **Metlika** 8, 11, 57, 74, 196, 197, 199, 201, 363, 364, 447; **Mežica** 14, 490, 539; **Miklavž**

369,385, 391, 394, 527; **Miklavž na Dravskem polju** 10, 12, 13, 14, 527; **Milano** 19, 41, 42, 43, 175, 192, 220, 265, 266, 274, 341, 406, 418, 499, 549; **Mirna gora** 197; **Misliče** 177, 178; **Mislinja** 6, 14, 264, 541; **Mokronog** 8, 11, 80, 356, 358, 422, 423; **Moravske toplice** 53; **Mostar** 232; **Moste pri Komendi** 15, 555; **Most na soči** 306; **Muenchen** 274; **Muhič** 211; **Murska Sobota** 10, 14, 40, 52, 54, 102, 138, 212, 418, 420, 489, 548, 550;

N

Nanos 41, 136, 137, 161, 164, 166, 168, 173, 184, 332, 344, 518; **Našice** 496; **Niš** 52, 58, 60, 110, 111, 112, 113, 139, 176, 225, 392; **Nova Cerkev** 373, 459; **Nova Gorica** 4, 8, 28, 52, 68, 70, 71, 72, 103, 107, 142, 150, 151, 152, 153, 158, 159, 164, 165, 166, 180, 181, 216, 267, 268, 333, 334, 344, 438, 454; **Nova vas** 192, 194, 195, 221, 245; **Novigrad** 329, 339, 391, 392, 405; **Novi Sad** 286; **Novo mesto** 8, 11, 22, 57, 58, 59, 62, 65, 74, 190, 358, 359, 360, 362, 363, 441, 442

O

Opatje selo 151; **Oplotnica** 12, 13, 89, 93, 460, 386, 497; **Orehek** 160, 167, 168, 169, 174; **Ormož** 9, 10, 210, 255, 305, 379, 382, 383, 384, 385, 387, 388, 389, 410, 512, 524, 546; **Osankarica** 221, 239, 376; **Osijek** 236; **Osilnica** 187, 188; **Osrednek** 140, 141; **Otočac** 236; **Otočec** 362; **Otovec** 196, 197, 201; **Ožbalt** 259

P

Palče 141; **Pariz** 66, 439; **Partizanski vrh** 297, 298; **Pavličevo sedlo** 218; **Pekre** 8, 9, 12, 17, 19, 83, 194, 221, 229, 240, 245, 262, 263, 301, 305, 368, 381, 390, 410, 411, 457, 458, 462, 477; **Pekrska gorca** 3, 53, 411, 483; **Perušić** 170, 171; **Pesnice** 13, 56, 303, 397; **Petelinje** 141; **Petrinja** 169; **Petrovče** 287; **Pivka** 4, 8, 11, 31, 103, 104, 106, 138, 139, 143, 159, 160, 166, 172, 174, 344; **Planica** 397; **Planina** 140, 329; **Plešivec** 373; **Plitvička jezera** 128; **Pobrežje** 377, 532; **Poček** 104, 105; **Podgrad** 178, 403, 515; **Podkoren** 551; **Podkraj** 4, 160, 182; **Podlehnik** 9, 304, 374, 459, 527; **Podmark** 69, 151, 155, 156; **Podnanos** 166; **Podpeč** 43, 134, 421; **Podplat** 370, 394; **Podraga** 165; **Podskrajnik** 355; **Podsmreka** 108; **Podutik** 126, 127, 431; **Podvelka** 259; **Podvolovljek** 5, 218, 515; **Poljčane** 6, 12, 88, 89, 249, 474; **Poljče** 88, 160; **Ponikva** 243, 517; **Portorož** 306, 427; **Postojna** 4, 52, 81, 102, 103, 104, 138, 139, 141, 145, 158, 159, 160, 166, 167, 168, 169, 174, 175, 177, 182, 184, 186, 190, 191, 193, 192, 266, 332, 340, 344; **Pragersko** 5, 9, 12, 369, 382, 463; **Predmeja** 340; **Predoslje** 120; **Prestranek** 4, 159, 160, 167, 174, 344; **Prevalje** 3, 7, 10, 14, 307, 308, 415, 416, 537; **Prežganje** 142; **Prezid** 354; **Prihova** 463; **Prilipe** 59; **Prvačina** 182; **Pržan** 128, 318; **Ptiština** 61; **Ptuj** 3, 5, 6, 10, 12, 13, 14, 56, 60, 61, 142, 215, 261, 304, 377, 382, 385, 413, 463, 465, 468, 499, 517, 527; **Ptujska gora** 5, 242, 374; **Pula** 175

R

Rače 6, 397; **Radatoviči** 57; **Radenci** 3, 6, 13, 39, 40, 63, 207, 210, 218, 265, 274, 281, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 429, 512, 546; **Radovljica** 11, 324, 508; **Rafut** 69, 146, 149; **Rakek** 193, 354,

355; **Rakičan** 10, 40, 41, 419, 550; **Rakov Škocjan** 193; **Ravne** 55, 416; **Ravne na Koroškem** 14, 379; **Razdrto** 136, 182; **Razkrižje** 40, 512; **Rebernice** 103; **Rédics** 550; **Reka** 19, 52, 180, 194, 195, 331, 332, 343; **Retje** 4, 187; **Ribjek** 188; **Ribnica** 11, 52, 187, 190, 194, 195, 445, 504; **Rijeka** 331; **Rim** 339; **Robič** 182, 183; **Rogaška Slatina** 5, 9, 10, 12, 13, 412, 520, 530; **Rogatec** 10, 214, 370, 459; **Rošnja** 215; **Rovte** 3, 42; **Rožna dolina** 48, 68, 71, 72, 83, 104, 143, 144, 145, 146, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 158, 162, 182, 183, 184, 267, 329, 395, 440, 504; **Rožnik** 76, 77, 78

S

Sanabor 161; **Sarajevo** 91, 120, 144, 249, 335, 424, 457, 526; **Seča** 427; **Sečovelje** 337, 339; **Sele** 244; **Selnica** 258, 259; **Semič** 5, 359; **Sevnica** 11, 12, 296, 299, 382, 448; **Sežana** 19, 52, 174, 175, 176, 177, 178, 329;; **Šibenik** 146, 165; **Sicheldorf** 14, 548; **Simoničev breg** 277, 278; **Sinja Gorica** 352; **Skoke** 12, 13, 527; **Skopice** 226, 235; **Slemen** 372; **Slovenj Gradec** 3, 6, 10, 14, 15, 36, 46, 55, 180, 260, 263, 264, 372, 417, 534, 552; **Slovenska Bistrica** 5, 6, 88, 221, 239, 243, 245, 256, 262, 397, 376, 459, 463; **Slovenske Konjice** 5, 6, 9, 13, 245, 261, 305, 372, 373, 386; **Smlednik** 117; **Smrečje** 42; **Snežnik** 354; **Sodražica** 181, 194; **Solkan** 68, 103; **Sombor** 110; **Sostro** 42, 99; **Spittal** 549; **Split** 165, 243, 335; **Spodnja Nova vas** 221; **Spodnji Dolič** 372; **Srebotje** 56; **Srebrenica** 238; **Stanežiče** 126, 127, 128; **Stara cesta** 384; **Stara vas** 296; **Stari trg ob Kolpi** 187, 188; **Stojnci** 481; **Stranice** 13, 373; **Stranska vas** 108, 198; **Suhadole** 115, 116; **Sušak** 60, 331, 332; **Sv. Duh na Ostrem Vrh** 6, 13, 258, 259; **Sveta Gora** 4, 142; **Sveti Duh** 132; **Sveti Tomaž** 9; **Sveti Vid** 141; **Sv. Katarina** 108, 123, 126, 319; **Sveti Križ nad Dravogradom** 264, 372, 540

Š

Šabec 305; **Šared** 334, 336; **Šebrelj** 68; **Šempeter pri Gorici** 146, 149, 150, 151, 155, 156, 157, 183, 184; **Šenčur** 119, 130, 133; **Šentilj** 6, 9, 56, 61, 124, 220, 244, 245, 272, 303, 369, 381, 383, 397, 408, 410, 414, 454, 467, 470, 471, 495, 500, 504, 519, 523, 524, 526, 533; **Šentjur** 10, 12, 13, 215, 243, 244, 370, 405, 502; **Šentrupert** 422; **Šentvid** 5, 8, 45, 75, 100, 108, 123, 125, 216, 546; **Šentvid pri Grobelnem** 5; **Šentviška gora** 180, 183, 184; **Šišenski hrib** 99; **Škalce** 89; **Škofije** 133, 336, 342, 473; **Škofja Loka** 3, 4, 7, 11, 34, 118, 129, 130, 131, 132, 133; **Šmarje** 6; **Šmarješke Toplice** 441; **Šmartno** 3, 5, 11, 36, 65; **Šoštanj** 9, 13, 508; **Štatenberg** 13, 412; **Števanovci** 550; **Štore** 9, 370, 404; **Štorje** 177; **Štrihovec** 56, 385, 476;

T

Tabor 37, 162, 289, 336, 381, 402, 457 ; **Tacen** 194, 237, 545, 546; **Tolmin** 180; **Tomaška vas** 263; **Topolšica** 117; **Toško čelo** 75, 108, 126, 127, 183, 319; **Trata** 13, 132, 274, 318, 494, 495; **Travnik** 194; **Trbiž** 427, 551; **Trbonje** 416; **Trbovlje** 8, 11, 296, 297, 298, 299, 301, 366, 450, 451; **Trebinje** 185; **Trebnje** 8, 358; **Trenta** 161; **Triglav** 138, 336, 427, 49, 454, 455; **Trojane** 244, 307,

399; **Trst** 135, 165, 335, 339, 551; **Trzin** 75, 76, 77, 78, 79, 96, 116, 187, 215, 243, 244, 319, 333, 370, 392, 399; **Turška vas** 263, 534; **Tvrđava** 112

U

Ubeljsko 104; **Umag** 339

V

Vahta 74; **Varaždin** 52, 161, 272, 280, 282, 491; **Vareje** 177, 179; **Varšava** 315; **Vasca** 325; **Vatikan** 319; **Velenje** 6, 9, 13, 14, 257, 260, 286, 372, 373, 396, 470, 519, 541, 542; **Velika nedelja** 387; **Velike Bloke** 141, 189, 190, 191; **Velike Lašče** 315; **Velike Malence** 235; **Veliki Cirknik** 357; **Veliki Dol** 178; **Veliki Otok** 139; **Veržej** 13, 512; **Vešenik** 258; **Vinica** 201, 363; **Vinomer nad Metliko** 197; **Vinska Gora** 256; **Vipava** 4, 7, 8, 28, 104, 105, 106, 136, 138, 142, 143, 145, 154, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 179, 182, 183, 184, 266, 329, 331, 332, 339, 340, 341, 342; **Višnja Gora** 291; **Vitanje** 6, 9, 90, 91, 93, 261, 262, 372, 373; **Vitomarci** 5, 218; **Vižinada** 336; **Vodice** 117, 325; **Vogrsko** 180; **Volča** 132; **Vrabče** 178; **Vražji kamen** 196, 198; **Vrhok** 8, 357; **Vrhloga** 6, 377; **Vrhnika** 8, 42, 43, 44, 45, 65, 52, 74, 80, 83, 91, 96, 97, 98, 108, 131, 140, 142, 161, 174, 186, 316, 338, 352, 353, 356, 374, 394, 395, 440, 507; **Vrhole** 221; **Vrhopolje** 4, 105, 136, 161, 163, 164, 182, 329, 332, 340, 341, 342; **Vršič** 306; **Vrtojba** 15, 70, 71, 104, 106, 144, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 158, 164, 183, 184, 313, 334, ; **Vukovar** 72, 113

W

Warmbad 65

Z

Zadar 119, 273, 370, 473; **Zagorje** 366; **Zagreb** 17, 52, 56, 61, 67, 68, 80, 92, 120, 138, 175, 176, 178, 179, 189, 190, 197 225, 226, 232, 236, 259, 294, 331, 332, 339, 374, 391, 499; **Zalog** 93, 244; **Zalošče** 105; **Zalska županija** 550; **Zamostec** 188; **Zavetniki** 182; **Zavodnje** 117, 372; **Zavrč** 382, 382; **Zbigovci** 209; **Zbilje** 117, 126; **Zelše** 355; **Zemona** 161, 165, 179; **Zemun** 224; **Žerovnici** 388; **Zgornja Ložnica** 6, 239, 498; **Zgornje Hoče** 6, 9, 12, 248; **Zgornji Brnik** 7, 119; **Zidani Most** 91, 286, 395; **Zreče** 12, 89, 93, 475; **Zvoneče** 135

Ž

Žabovec 60; **Žalec** 9, 12, 374 ,395; **Železna županija** 550; **Železniki** 323; **Žetale** 5, 12, 214, 469; **Žiri** 4, 21, 129, 131; **Žirovski vrh** 118; **Žužemberk** 62;

Marija Stanonik, Irena Uršič

MOŠKI NA POLOŽAJIH, ŽENSKE V STRAHU, OTROCI NA ČEŠNJAH

Zbirka spominov na vojno za obrambo samostojne Slovenije leta 1991

Gradivo zbrali

Študentke in študentje slavistike oz. slovenistike, Filozofska fakulteta Ljubljana,

Pedagoška fakulteta Maribor, v času od l. 1998–2001,

mentorica: Marija Stanonik

Irena Uršič

Marija Stanonik

Spremna beseda

Rosvita Pesek, Marija Stanonik, Irena Uršič

Izvirne zapise pretipkala

Stana Šinkovec

Ustna pričevanja zbrala in uredila

Irena Uršič

Ustna pričevanja transkribirale

Alenka Zupanec

Andreja Zupanec Bajželj

Katja Potočnik

Irena Uršič

Imensko kazalo, seznam kratic, seznam padlih

Irena Uršič

Seznam ranjenih

Jože Romšak

Seznam krajev

Andreja Zupanec Bajželj

Jezikovno pregledala

Marija Stanonik

Korekture vnesla

Irena Uršič

Avtorji fotografij

Nace Bizilj, Tone Stojko, Edi Šelhaus

(fotografije hrani Muzej novejše zgodovine Slovenije)

Martin Ozmec

Oblikovala

Janja Gomezel

Založil

Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana (zanj: Kaja Širok)

v sodelovanju z Inštitutom za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana

(zanj: Ingrid Slavec Gradišnik)

Izdal

Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana

Tiskal

Solos d.o.o, realizacija grafičnih idej

Naklada

450 izvodov

Ljubljana 2011

